

კახეთის მხარეში სახელმწიფო რწმუნებულის - გუბერნატორის ადმინისტრაცია
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი



ISSN 2233-3401

„კულტურათაშორისი დიალოგები“

III

შრომები

Administration of State Attorney-Governor in Kakheti Region
Iakob Gogebashvili Telavi State University

„INTERCULTURAL DIALOGUES“

III

Scientific Papers

თელავი – 2015 – Telavi

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

III საერთაშორისო სამეცნიერო
კონფერენცია

„კულტურათაშორისი დიალოგები“
შრომები

Iakob Gogebashvili Telavi State University

III INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE

„INTERCULTURAL DIALOGUES“

Scientific Papers

თელავი - 2015-Telavi

საორგანიზაციო კომიტეტი:

თავმჯდომარე:

ირმა შიოშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი

თანათავმჯდომარეები:

ნუნუ გელდიაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენლობითი საბჭოს სპიკერი, პროფესორი

მანანა ღარიბაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უცხო ენებისა და საზღვაგარეთის ლიტერატურის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, პროფესორი

კომიტეტის წევრები:

როინ ჭიკაძე - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი

მზია მაისურაძე - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი

ნინო კახაშვილი – იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურის უფროსი, სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის ფაკულტეტის ფილოსოფიის დეპარტამენტის ასოც. პროფესორი

ლალი სეხნიაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ამერიკის შესწავლის ცენტრის ხელმძღვანელი

გოჩა კობიაშვილი – იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მატერიალური რესურსების მართვის სამსახურის უფროსი

კონფერენციის შრომების სარედაქციო კოლეგია:

როინ ჭიკაძე - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი, თელავი, საქართველო

მანანა ღარიბაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უცხო ენებისა და საზღვარგარეთის ლიტერატურის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, პროფესორი, თელავი, საქართველო

ნუნუ გელდიაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენლობითი საბჭოს სპიკერი, ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი, თელავი, საქართველო

ნინო კოჭლოშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი; ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი, თელავი, საქართველო

დავით მახაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი; პედაგოგიკის, მეთოდოლოგიისა და ფსიქოლოგიის გაერთიანებული დეპარტამენტის ასოც. პროფესორი

ნანა რინკიაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის ფაკულტეტის დეკანი; ეკონომიკისა და ტურიზმის დეპარტამენტის ასოც. პროფესორი, თელავი, საქართველო

მანანა კველიშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი, სოფლის მეურნეობისა და ქიმიის დეპარტამენტის ასოც. პროფესორი, თელავი, საქართველო

სედა ასატუროვა - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უცხო ენებისა და საზღვარგარეთის ლიტერატურის დეპარტამენტის ასოც. პროფესორი; ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურის უფროსი, თელავი, საქართველო

ნელი ცქიტიშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის ფაკულტეტის ეკონომიკისა და ტურიზმის დეპარტამენტის ასოც. პროფესორი, თელავი, საქართველო

ციური ახვლედიანი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-ემერეტუსი, თბილისი, საქართველო

დალი ბახტაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო პროფესორი, თბილისი, საქართველო

მანანა მიქაძე - ჰუმანიტარულ და პედაგოგიკურ მეცნიერებათა განვითარების ფონდის პრეზიდენტი, პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ქუთაისი, საქართველო

ნათელა მაღლაკელიძე - პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ილიას უნივერსიტეტის პროფესორი, თბილისი, საქართველო

ხათუნა თუმანიშვილი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, აღმოსავლეთმცოდნე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი არაბული ფილოლოგიის მიმართულებით, თბილისი, საქართველო

გიორგი გოგოლაშვილი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, არნოლდ ჩიქობავას ინსტიტუტის ქართველურ ენათა განყოფილების გამგე, თბილისი, საქართველო

ნათელა დოღონაძე - შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტის პრორექტორი, პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისი, საქართველო

დავით ჭიოტაშვილი - ეკონომიკის დოქტორი, გორის სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი, გორი, საქართველო

ლორენცო ვენცი - დოქტორი, ტუმას უნივერსიტეტის საპატიო პროფესორი ეკონომიკისა და აგროეკონომიკის მიმართულებით, იტალია

შერლი ვეიდ მაკლოულინი - კინ სთეითის კოლეჯის პროფესორი განათლების მეცნიერებების მიმართულებით, ნიუ-ჰემფშირი, ამერიკა

ჰარუნ ჩიმქე - ფილოლოგიის დოქტორი, ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, რეჯევ ტაიფ ერდოღანის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რიზე, თურქეთი

- გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2015
- იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ISSN 2233-3401

უაკ (UDC) 008.1

9772233340000

კ - 899

Organizing Committee:

Chairman:

Irma Shioshvili – Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University

Co-chairpersons:

Nunu Geldiashvili – Speaker of the Representative Board, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Manana Garibashvili – Head of the Department of Foreign Languages and Literature, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Committee Members:

Roin Chikadze – Professor of the Department of Georgian Philology, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Mzia Maisuradze – Head of the Administration, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Nino Kakhashvili – Head of the PR department, associated professor of the department of Philosophy, faculty of Social Sciences, Business and Law, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Lali Sekhniashvili – Head of the Centre of American Studies, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Gocha Kobiashvili – Head of Material Resources Management Department, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Editorial Board:

Roin Tchikadze – Professor of the Department of Georgian Philology, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi, Georgia

Manana Garibashvili – Head of the Department of Foreign Languages and Literature, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi, Georgia

Nunu Geldiashvili – Speaker of the Representative Board, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi, Georgia

Nino Kotchloshvili – Dean of The faculty of Humanities, Professor of Georgian Phylology, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi, Georgia

Davit Makhashvili – Dean of the Faculty of Educational Sciences, Associated Professor of the Joint department of pedagogy, methodology and Psychology, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi, Georgia

Nana Rinkiashvili – Dean of the faculty of Social Sciences, Business and Law, Associated Professor of the Department of Economic and Tourism, Iakob Gogebashvili State University, Telavi, Georgia

Manana Kevlishvili – Dean of the Faculty of Agrarian Sciences, Associated Professor of the Department of Agriculture and Chemistry, Iakob Gogebashvili State University, Telavi, Georgia

Seda Asaturova – Associated Professor of the department of Foreign Languages and Literature (Russian Language), herad of the Quality Assucarence of the Faculty of Humanities, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi, Georgia

Neli Tskitishvili – Associated Professor of the Department of Economic and Tourism, Faculty of Social Sciences, Business and Law, Iakob Gogebashvili State University, Telavi, Georgia

Tsiuri Akhvlediani – Doctor of Philology, Professor Emeritus of Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi, Georgia

Dali Bakhtadze – Doctor of Philology, Honorable Professor of Ilia State University, Tbilisi, Georgia

Manana Mikadze – Head of the Foundation for Development of Art and Pedagogical Sciences, Doctor of Pedagogical sciences, Professor of Akaki Stereteli State University, Kutaisi, Georgia

Natela Maghlakelidze – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Ilia Stat University, Tbilisi, Georgia

Khatuna Tumanishvili – Doctor of Philology, Orientalist, Professor in Arabic Philology, Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi, Georgia

Giorgi Gogolashvili – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kartvelian Languages, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Tbilisi, Georgia

Natela Doghonadze – Vice Rector of International Black Sea University, Doctor of Pedagogical Sciences, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Tbilisi, Georgia

Davit Tshiotashvili – Doctor of Economics, Professor, Gori State Teaching University, Gori, Georgia

Lorenzo Venci – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable Professor of University of Tuscia, Italy

Shirley Wade McLoughlin –Professor in Educational Sciences, Keene State College, New Hampshire USA

Harun Cimke – Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip erdogan state University, Rize, Turkey

ფატმან ანთაძე-მალაშხია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ახალი სპარსულიდან ქართულში შემოსულ კომუნიკაციურ ნასესხობათათვის

საუკუნეების მანძილზე სპარსულ და ქართულ ენებს შორის წერილობითი პარალელურად ზეპირმეტყველებითი ურთიერთობების არსებობამ ხელი შეუწყო სპარსულიდან ქართულში კომუნიკაციური ერთეულების შემოსვლას. ამგვარი ნასესხობები ძირითადად გვიანდელია, ისინი წარმოდგენილია იოსებ გრიშაშვილის ქალაქურ ლექსიკონში ნ. ბართაიას მიერ მითითებული ეტიმონებით. ეს ლექსიკონი ძირითადად სეფიანთა ხანაში (XVI-XVIII სს.) ნასესხებ ერთეულებს მოიცავს, რომელთა გარკვეული ნაწილი ქართულ ტექსტებში XVI საუკუნემდე არ დასტურდება **ბართაია (2011): 3-4.**

ნომინაციური ერთეულებისგან განსხვავებით, კომუნიკაციურ ერთეულთა მნიშვნელობა ეფუძნება არა ცნებებს, არამედ აზროვნების სხვა ფორმებს, მაგალითად, განსჯას, დასკვნას, შეკითხვას, ასევე გრძნობებს, ნებელობით მოწოდებას, შეგულიანებას **Рубинчик Ю. (1981): 207.** რამდენადაც გრძნობების გამოხატვა ძირითადად მოვლენებსა და ნათქვამზე რეაქციას წარმოადგენს, ამ გრძნობების გამომხატველი კომუნიკაციური ერთეულები მეტწილად შორისდებულებად გვევლინებიან ან ფუნქციურად უტოლდებიან მათ. სპარსული ენისთვის დამახასიათებელი გრამატიკული პოლისემია მოიცავს შორისდებულებსაც, რომლებიც ხშირად ნომინაციურ სახელურ ერთეულებს ეფუძნებიან, მაგრამ გაშორისდებულებისას აღარ შეესაბამებიან ცნებებს, სინამდვილის მოვლენებს და მხოლოდ ემოციებს გამოხატავენ **Рубинчик (2001): 340.** ეტიმოლოგიურად ისინი წარმოდგენილია როგორც სპარსული, ასევე არაბული წარმომავლობის ერთეულებით.

I. სპარსული წარმომავლობის შორისდებულები ქართულში

აფერუმ – ქართულში ეს სიტყვა მონოსემიურია და მხოლოდ მოწონების გამომხატველ შორისდებულად გვევლინება (ქეგლ 1950-1964). სპარსული ეტიმონი გრამატიკულ პოლისემანტად წარმოგვიდგება, რომლის პირველი მნიშვნელობა უცვლელად გადმოდის ქართულში, ხოლო მეორე მნიშვნელობა არსებით სახელია – „მოწონება, შექება“ **Рубинчик Ю. (1985); änväri (2003); äfsår (2004)¹.**

¹ ქართული სალექსიკონო განმარტებები წარმოდგენილია ქეგლ 1950-1964-ის მიხედვით, ხოლო სპარსულ მნიშვნელობათა განმარტებები **Рубинчик Ю. (1985); änväri h. (2003); äfsår q. (2004)**-ის მიხედვით

აფსუს – დანანების მნიშვნელობით ემთხვევა სპარსულ **äfsus**-ს; ქართულში შემოსული ნასესხობა ამოსავალი სპარსული ფორმის მსგავსად გრამატიკული თვალსაზრისით პოლისემიურია და გვევლინება არსებით სახელადაც – „დასანანი, მნელად გასამეტებელი (ვინმე ან რამე)“;

ზახრუმა(ლ)(ა)/ზაჰრუმა(ლ)(ა) – სპარსული ეტიმონური შესიტყვება **zähr-e mār**-ის (სიტყვა-სიტყვით „გველის შხამი“ მსგავსად სასაუბრო ვულგარიზმია შორისდებულის მნიშვნელობით. წყევლად ითქმის თუ ვისიმე გაბმული ხველება, ცხვირის დაცემინება ან წამოძახილები და მისთანა თავს აბეზრებს ვინმეს. ამავედროულად **ზახრუმალა** ფორმით ზედსართავადაც გვხვდება „წყეული, უკუღმართი, თარსი“. ასევე გრამატიკული პოლისემანტია ეტიმონიც, თუმცა მისი სახელური მნიშვნელობები სრულად არ ემთხვევა ქართულ შესატყვისს.

ზურნა – 1) „აღმოსავლური ჩასაბერი საკრავი“ 2) *შორისდებული* „სასაუბრო წყევლაა, იტყვიან თავმომაბეზრებელი ტირილის, ყვირილის ან სხვა შემთხვევაში“. წარმოდგენილი გრამატიკული პოლისემია (არსებითი სახელი; შორისდებული) როგორც ჩანს საკუთრივ ქართულ ნიადაგზე განვითარებული ზურნის ხმასთან უსიამოვნო ასოციაციის საფუძველზე. სპარსულში დასტურდება მხოლოდ მუსიკალური საკრავის აღმნიშვნელი მნიშვნელობა.

ფეშქაშ(ი) – აქაც გრამატიკული პოლისემია გვაქვს, არსებითი სახელის მნიშვნელობაა „საჩუქარი, ძღვენი“, ხოლო შორისდებულისა **ფეშქაშ!**–„მომიძღვნია, მიჩუქებია“.

ქართული პარალელის მსგავსი გრამატიკულად პოლისემიური სპარსული ფორმაც მნიშვნელობით ემთხვევა ნასესხობას, ოღონდ უფრო ვიწროა, რადგან ითქმის, როცა საჩუქრად ადრესატს მისთვის მოულოდნელ რამეს აძლევენ, ისეთს, რისი მოპოვებაც ვერ წარმოუდგენია და უარობს.

შაბაშ(ი) სრულად იმეორებს სპარსული **šā(d)bās**-ს გრამატიკული პოლისემიურობისა და შინაარსობრივი თვალსაზრისით, იხილეთ: 1) შორისდებული „ვაშა! ყოჩაღ!“ 2) „ქორწილში, ლხინში მოცეკვავისა ან მემუსიკის სასარგებლოდ შეგროვილი ფული“

თავისთავად **šā(d)bās** ლექსიკალიზებული ფორმაა ფრაზისა **šād bāš!** „იხარე! იბედნიერე!“

II. არაბული წარმომავლობის შორისდებულები ქართულში

ჩვენ მიერ განსახილველ არაბული წარმომავლობის ყველა შორისდებული სპარსულის მეშვეობით უნდა იყოს ქართულში შემოსული, რადგანაც ისინი საკმაოდ გვიანდელ ძეგლებში დასტურდება, როცა ქართულს არაბულთან აღარ ჰქონდა უშუალო შეხება და ეს ნასესხობები არაა ასახული სულხან-საბას ლექსიკონში (XVII ს.) **ორბელიანი ს.(1991-1993)**. საეჭვოა მხოლოდ **არამი**, რომელიც უკვე „ვეფხისტყაოსანში“ დასტურდება სპარსული წარმომავლობის **pālid** > **ფლიდ**-თან ერთად: „აჰა, მაქვსმცა უმისოსა ლხინი **არმად**, თავი **ფლიდად**“ (ქეგლ 1950-1964). თანაც **არამ** სიტყვის ბგერითი აგებულება არ იძლევა ქართულში მისი შემოსვლის გზის დადგენის საშუალებას.

არამი განიმარტება როგორც ლანძღვითი სიტყვა 1) „რაც არ ეკუთვნის, რაც არ შეერგება, რაც ამოშხამდება“, 2) „ადამიანი ვისთვისაც რამე **არმად** მიაჩნიათ“. მოტანილ

სახელურ მნიშვნელობათა გარდა **არამ-ს** აქვს შორისდებულის შინაარსიც, რომელსაც წყევლით იტყვიან ლუკმის ან რაიმე მატერიალურის თუ წარმატების დაყვედრებისას.

თავისთავად შორისდებული **არამი** ელიფსური ფორმაა წყველის ფორმულისა **არამი იყოს!** რომელიც სპარსული **hārām-āt bāšād-(d)** ის („**არამი** იყოს შენზე“) ჰიპერკალკია,²რაც თავისთავად ამ ნასესხობის სპარსული გზით შემოსვლაზე მიუთითებს.

არამ-ის ქართულში სიმეტრიულ ნასესხობას წარმოადგენს, რადგან თავის ანტონიმ **ალალ-**თან ერთადაა შემოსული.

შორისდებული **ალალი**, რომელსაც ლუკმის გადაცდენისას იტყვიან ლოცვად ელიფსური ფორმაა **ალალი იყოს!** დალოცვისა. ამ ფრაზის ეტიმონია **hālāl-āt bāšād**, რომელსაც „**ალალი იყოს**“ მნიშვნელობის გარდა, აქვს მეორე მნიშვნელობაც „შეგიწოდოს! გეპატიოს!“ მონოსემიური **hārām-āt bāšād**-ისგან განსხვავებით.**ალალ** ნასესხობაც **არამ-ის** მსგავსად, ასევე მოიაზრებს სახელურ (ზედსართავულ)მნიშვნელობებს.მათი შესატყვისები **hārām** და **hālāl** სპარსულში მხოლოდ ზედსართავული მნიშვნელობებით დასტურდება.

შორისდებული **არიქა(თ)** – „საგანგაშო ძახილი საშველად, მოსახმარებლად, გასაფრთხილებლად“ უნდა მომდინარეობდეს **hārākāt**-იდან, რომელიც მხოლოდ არსებითის მნიშვნელობებით დასტურდება სპარსულში. ქართულში წარმოდგენილი შორისდებული ბაზისურ მნიშვნელობას „მოდრაობას“ უნდა ეფუძნებოდეს, ამაზე მიუთითებს კონტექსტური სინონიმის მაგალითი „**არიქა**, გაინძერი!“, რადგან შველა და დახმარება სიღრმისეული სემანტიკით მოძრაობას, განძრევას მოიაზრებს.

hārākāt დიფერენცირებული ფონეტიკური სახითა და სემანტიკური შინაარსითაა შემოსული ქართულში. იხილეთ სახელური ნასესხობა **არაქათი** „ძალ-ლონე, ქანცი“.

ბარაქალა - შორისდებული მოწონების, ქების შეძახილადაა გამოყენებული და მომდინარეობს არაბული წინადადების გაყინული ფორმიდან შინაარსით „აკურთხოს უფალმა!“.

კომუნიკაციურთან ერთად **ბარაქალა-ს** ზედსართავული მნიშვნელობის ნომინაციური დატვირთვაც აქვს „ყოჩაღი,ხელგამომავალი,მოსაწონი“.

სპარსულში **bārekāllāh** მონოსემიურია და შორისდებულად გვხვდება ქართული შესატყვისის იდენტური შინაარსით.

სადღეისოდ თითქმის მივიწყებული კოლოკვიალიზმი **მახლას!** მხოლოდ შორისდებულის შინაარსით დასტურდება და გამოხატავს დანაწევრებას- „აფსუს! რას იზამ! რა გაეწყობა!“

სპარსულში **māxlās** ზმნიზედადაც გვევლინება მნიშვნელობით „მოკლედ რომ ვთქვათ, ჯამში“ და არსებითადაც „თავშესაფარი“. ქართულში ნასესხობის სემანტიკური გადააზრების საფუძველი ჩანს თანამედროვე ფრაზულ შორისდებულში - „მოკლედ რაა..“, რომელსაც ასევე დანაწევრების შინაარსი აქვს.

სალამი „როგორც შორისდებული „გამარჯობა“ უცვლელად იმეორებს სპარსულ შესატყვისის მნიშვნელობას და სპარსულის მსგავსადვე არსებითადაც გვევლინება.

² ჰიპერკალკირების, როგორც რთული სიტყვისა თუ შედგენილი ზმნის ერთ-ერთი კომპონენტის უსესხებელ ენაში უთარგმნელად გადმოტანის შესახებ იხილეთ **ანთაძე ფ.(2012): 31**

ისევე როგორც სპარსულში, ქართულშიც **ოხერ** ფუნქციონირებს ნომინაციურ (ზედსართავულ) და კომუნიკაციურ ერთეულად. თუმცა, სპარსულში **âxer**-ის გრამატიკული პოლისემია უფრო ფართოა. უკმაყოფილების გამომხატველ ფრაზულ შორისდებულს **ეს ოხერი** მოეპოვება სპარსული შესატყვისი **âxer**. სპარსულშიც და ქართულშიც მითითებული შორისდებულები გამოიყენება წინადადებასთან მიხედვით – პრეპოზიციურად სპარსულში და პოსტპოზიციურად ქართულში: **âxer xâste šodâm** >დავიღალე **ეს ოხერი**. არც ერთი მათგანი, ზემოთმოყვანილ კომუნიკაციურ ერთეულთაგან განსხვავებით, არ გვხდება დისკურსში თუ დისკურსს მიღმა იზოლირებულად (**ანთაძე 2012: 29**).

ხეირ-ს ეტყვიან ცხირის დაცემინებისას, სპარსულში ამ სემანტიკის შორისდებული არ მოიპოვება, მაგრამ გვაქვს **xeir**-ით ნაწარმოები სხვა ფრაზული შორისდებულები: **xeir bini!** “იხარე“ და **xeir-âš râ be-binâd** „ბედნიერება მოუტანოს!“ (ჩვეულებრივ სავაჭრო გარიგების შემდეგ ამბობენ). **xeir**-ის, როგორც შორისდებულის სომხური ტრანსფორმი შინაარსობლივად ქართული პარალელის ტოლფარდია. ამიტომაც შესაძლებელია ცხვირის დაცემინების შესატყვისი შორისდებულის შინაარსით ეს სიტყვა სომხურიდან ქართულში იყოს შესული ან პირიქით. სპარსულშიც და ქართულშიც **xeir**-ისა და **ხეირ**-ის გრამატიკული პოლისემია არსებითი სახელის შინაარსს მოიაზრებს.

III. ჰიბრიდული (არაბულ-სპარსული) შორისდებული ქართულში

ამგვარი შორისდებულის ეტიმონია ლექსიკალიზებული ფრაზა **xäbärdär**, რომელიც შედგება არაბული სახელადი ნაწილისა (**xäbär**) და სპარსული მაკომპონირებელი ზმნისგან (**där**). იხილეთ სადღეისოდ მოძველებული შეძახილი **ხაბარდა!** – „ჩამოდექი, გადადექი გზიდან!“ **ხაბარდას** აქვს ნომინაციური მნიშვნელობაც „კრინოლინის (ფართო) კაბა“, რომელიც მიღებული უნდა იყოს ფართოკაბიანი ქალისთვის გზის დათმობის ასოციაციით. სპარსულში შორისდებულ **xäbärdär**-ის მნიშვნელობაა „გაფრთხილდი!“ ამოსავალი ფრაზაა **xäbär där! xäbär därštân-**ის („ცოდნა, წარმოდგენის ქონა“) ბრძანებითი კილოს ფორმა.

xäbärdär-ის ბოლოკიდური **r** ქართულ შესატყვისში **ხაბარდა** დაკარგულია.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ სპარსულიდან ქართულში შემოსულ შორისდებულთა ტიპის კომუნიკაციური ერთეულები განსხვავდება მორფოლოგიურ-სემანტიკური შეთვისების თვალსაზრისით.

განხილულ ერთეულებში, მათი სპარსული შესატყვისების მსგავსად, მეტწილად დასტურდება გრამატიკული პოლისემია, როდესაც სიტყვა შორისდებულის გარდა წარმოდგენილია სხვა მორფოლოგიურ, ძირითადად სუბსტანტივური და ზედსართავული კატეგორიებით. გრამატიკული პოლისემიურობის თვალსაზრისით, სპარსულ-ქართული პარალელები სხვადასხვაგვარად შეესაბამებიან ერთმანეთს. ასე მაგალითად, **აფსუსი**, **ზახრუმა**, **სალამი**, **ფეშქაში**, **შაბაში**, **ხეირი** და მათი სპარსული პარალელები ფუნქციონირებშიენ შორისდებულადაც და არსებით სახელადაც.

ოხერ-ში ზედსართავი და შორისდებულია წარმოდგენილი. მისი სპარსული პარალელის გრამატიკული პოლისემია უფრო ფართოა. ქართულში შორისდებულის ფუნქციის ფრაზული კომუნიკაციური ერთეული „**ეს ოხერი**“ შესაბამისი ფუნქციისა და

მნიშვნელობის სპარსული პარალელის **āxer**-ის მსგავსად ცალკე, დისკურსს მიღმა არ გამოიყენება.

გრამატიკული პოლისემიზაციის მაგალითია **ხაბარდა**, რომელიც შორისდებულთან ერთად არსებით სახელსაც წარმოადგენს, ასევე **ბარაქალა**, სადაც შორისდებულთან ერთად დასტურდება შეძენილი ზედსართავული მნიშვნელობაც.

ნასესხებ კომუნიკაციურ ერთეულთა სემანტიკური ცვლილება-უცვლელობის თვალსაზრისით შემდეგი სურათია: **აფერუმ, აფსუს, ბარაქალა, ზახრუმა, (ეს) ოხერი, სალამი, ფეშქაშ, შაბაშ** სემანტიკურად ემთხვევა სპარსულ შესატყვისებს.

ფაქტობრივი სემანტიკური დამთხვევა სპარსულ პარალელებთან **ალალი** და **არამ**-ის შემთხვევაშიც, ოღონდ სრული დამთხვევა დასტურდება მაშინ, როცა ეს ორი ნასესხობა წარმოდგენილია **hālāl bāšād** და **hārām bāšād**-იდან მომდინარე ფრაზულ შორისდებულებში **ალალი** იყოს და **არამი** იყოს! ცალკე **ალალი** და **არამი**, როგორც შორისდებულები საკუთრივ ქართულ ნიადაგზეა წარმოქმნილი **ალალი იყოს** და **არამი იყოს** ფრაზათა ელიფსიზაციის შედეგად.

ბუნებრივია, რომ სემანტიკური ცვლილება ბევრად უფრო ღრმაა **არიქა**-სა და **ზურნა**-ს შემთხვევაში, რადგან ისინი მომდინარეობენ არსებითი სახელებისგან და ქართულში იცვლიან მორფოლოგიურ კატეგორიას.

გამოყენების სიხშირის თვალსაზრისით ჩანს რიგ ერთეულთა ლექსიკურ არქივში გადასვლის ტენდენცია, ასეთია **აფერუმ, ბარაქალა, მახლას, ფეშქაშ, შაბაშ, ხაბარდა, ხერი**.

სავარაუდოდ, ამ ერთეულთა ნაკლებად გამოყენება და ხმარებიდან ამოღება უკავშირდება სპარსული და ქართული ენის მატარებლებს შორის ცოცხალი სასაუბრო ურთიერთობის შეწყვეტას, რადგან კომუნიკაციურ ნასესხობათა დამკვიდრებას უპირველესად უშუალო ზეპირმეტყველებითი კონტაქტები უწყობს ხელს.

ლიტერატურა:

ანთაძე (2012): სპარსულიდან ქართულში შემოსულ არაბიზმთა შესახებ//აღმოსავლეთმცოდნეობა №1.26-38

ანთაძე(2015): P.Antadze-Malashkhia On the adaptation of Certain Late Persian Loans in Georgian//Sixth International Conference on Iranian Languages (ICIL6); 23-26 june, 2015. Upsala University, Goethe Universität, Frankfurt am Main; 10-11

ბართაია ნ. (2011): ქართულში შემოსული სპარსული ლექსიკა. თბილისი

ორბელიანი ს. (1991-1993): ლექსიკონი ქართული I-II.თბილისი

ქეგელ 1950-1964: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი(I-VIII). თბილისი

Рубинчик(1985): Персидско-русский словарь (под редакцией Ю.А Рубинчика). Москва

āfšār 1382 (2003): q. āfšār n. hākāmi, n. hākāmi, fārhäng-e moāser-e fārsi, Tehran.

anvāri, 1383 (2004): h. anvāri fārhäng-e fešorde-ye soxān I-II Tehran.

Рубинчик Ю.(1981): Основы фразеологии персидского языка. Москва

Рубинчик Ю.(2001): Грамматика современного литературного персидского языка. Москва

Patman Antadze-Malashkhia

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

On Some Persian Communicative Loans Penetrating from New Persian into Georgian

Abstract

The given paper focuses on 15 communicative units borrowed by Georgian from Persian. These units are discussed from the viewpoint of their morphological-semantic adaptation.

Etymologically these units are represented by two groups – purely Persian (აფერუმ < *âfärin*, აფსუს < *äfsus*, ზახრუმა < *zähr-e mâr*, ზურნა < *sornâ*, ფეშქაშ < *piškeš*, შაბაშ < *ša(d)bâš*) and Arabic that penetrated into Georgian via Persian (ალალი < *hăläl*, არამი < *härâm*, არიქა < *häräkät* ბარაქალა < *bärekällâ(h)*, მახლას < *mäxläs*, ოხერი < *âxer*, სალამი < *sälâm*, ხეირი < *xeir*). There is also a hybrid unit ხაბარდა-<*xäbärdâr*, consisting of Arabic (*xäbär*) and Persian (*dâr*) elements.

Similar to their Persian parallel forms, the above-mentioned loans are characterized mostly by grammatical polysemy, where one and the same word represents both a communicative unit (interjection) and a noun or an adjective (see: interjection - noun: ალალი, არამი, აფსუსი, ზახრუმა, სალამი, ფეშქაში, შაბაში, ხეირი and interjection-adjective: ეს ოხერი, ოხერი; ალალი, არამი,).

In two cases the grammatical polysemantic unit (interjection-noun) borrowed from Persian is monosemized in Georgian and found only in the form of interjection see. აფერუმ და მახლას.

The examples of grammatical polysemization are ხაბარდა and ზურნა (interjection – noun). In the first case the loan also functions as a noun, whereas the etymon is only an interjection. In the second case a Persian noun also fulfills the function of an interjection in Georgian. The word ბარაქალა is also polysemized and functions both as an interjection and an adjective.

There is one case when the noun is transferred into Georgian in a different phonetic form and, correspondingly, in a different grammatical category: *häräkät* > interjection არიქა and noun არაქათი.

Some loans (აფერუმ, ბარაქალა, მახლას, ფეშქაშ, შაბაშ, ხაბარდა, ხეირი) are in fact outdated, probably due to the termination of Persian-Georgian oral language contacts.

საკვანძო სიტყვები: ეტიმოლოგია, ნასესხობა, კომუნიკაციური, პოლისემია, გრამატიკული

Key words: Etymon, loan, communicative, polysemy, grammatical

მაია აკოლაშვილი

გორის სასწავლო უნივერსიტეტი, გორი

შერეული სწავლა (Blended Learning) ინგლისური ენის სწავლებისას

შესავალი

ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებასთან ერთად ხდება მათი აქტიურად დანერგვა სასწავლო პროცესში, რადგან დიდია ინტერნეტის სარგებელი და მისი დადებითი ეფექტი განათლების სისტემაზე (K.Olapiriyakul and J.M.Scher). როდესაც

რესურსები კომბინირებულია, სტუდენტებს ეძლევათ ახალი შესაძლებლობები. რესურსების კომბინირება მეტი მოქნილობისა და ინფორმაციაზე წვდომის დამატებით საშუალებებს იძლევა. ინტერნეტი საშუალებას აძლევს სტუდენტს მოიპოვოს ინფორმაცია ისეთი გზით, რომელიც ხელსაყელია მისი ცხოვრების სტილისათვის და მისი სწავლა ხდება უფრო ეფექტური (P. Vijitsriphiboon).

მრავალი უნივერსიტეტი უზრუნველყოფილია ინტერნეტით. მათი სტუდენტები უფრო და უფრო კარგად ერკვევიან ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში, რაც აადვილებს ინფორმაციასთან წვდომას და კურსის დაგეგმვას ხდის უფრო მოსახერხებელს. ამ ცვლილების შედეგად სწავლისა და სწავლების სტილში ინტერნეტმა შეამცირა ტრადიციული სწავლების წილი და ჩაანაცვლა ის უფრო ეფექტური სისტემით, რომელმაც ინფორმაციული ტექნოლოგიები ჩააყენა მასწავლებლის სამსახურში.

რა არის შერეული სწავლა?

ტერმინი შერეული სწავლა წარმოიშვა ბიზნეს სამყაროში კორპორატიულ სწავლებასთან მიმართებაში (P. Sharma, B. Barrett), შემდეგ ის გამოიყენეს უმაღლეს განათლებაში (J. MacDonald), ბოლოს კი – ის გამოჩნდა ენის სწავლებასა და სწავლასთან დაკავშირებით. რთული სათქმელია, ზუსტად როდის გახდა ტერმინი საყოველთაოდ მიღებული ინგლისური ენის სწავლებაში, თუმცა კლარა ვიტაკერის აზრით ის ემთხვევა შარმა და ბარეტის წიგნის, *Blended Learning*, პუბლიკაციას 2007 წელს. (C. Whittaker)

მიუხედავად მისი ფართო გამოყენებისა კორპორატიულ სწავლებაში, უმაღლეს განათლებასა და ბოლოს – ინგლისური ენის სწავლების სფეროში, ბევრი აცხადებს, რომ ტერმინი, შერეული სწავლა, რთული განსაზღვრება (M. Kerres and C. Witt; M. Oliver, K. Trigwell; J. MacDonald; P. Sharma, B. Barrett). სირთულეს განაპირობებს ის ფაქტი, რომ არ არის მიღწეული შეთანხმება ერთ რომელიმე კონკრეტულ განსაზღვრებაზე. ტერმინი შერეულ სწავლასთან (blended learning) ერთად ზოგჯერ გვხვდება ისეთი ტერმინები, როგორიცაა ჰიბრიდული (hybrid) ან მიქს (mix) სწავლა (E. Stracke); ელექტრონული სწავლა (e-learning) (C. Shepard) ან ბ-სწავლა (b-learning) (E. Banados).

შარმა და ბარეტი (P. Sharma, B. Barrett) შერეულ სწავლას ენის სწავლებასთან მიმართებაში შემდეგნაირად აღწერენ: შერეულ სწავლაში იგულისხმება ენის კურსი, რომელიც აერთიანებს პირისპირ სწავლის კომპონენტს ტექნოლოგიების სათანადო გამოყენებასთან. ტერმინი ტექნოლოგია მოიცავს ბოლო დროის ისეთ ტექნოლოგიებს, როგორიცაა ინტერნეტი, CD-ROM-ები და ინტერაქტიული დაფები.“

კოლისისა და მუნენის (B. Colis, J. Moonen) მიხედვით „შერეული სწავლა არის ჰიბრიდი ტრადიციული პირისპირ სწავლისა და ელექტრონული სწავლისა, ისე რომ ინსტრუქციების მიცემა ხდება როგორც საკლასო ოთახში, ასევე ელექტრონულად, და სადაც ონლაინ კომპონენტი ხდება ბუნებრივი განვრცობა ტრადიციული საკლასო ოთახში სწავლისა.“

დღესდღეობით შერეული სწავლა შეიძლება ვუწოდოთ სწავლის სხვადასხვა მეთოდების, სხვადასხვა სასწავლო გარემოს, სწავლის სხვადასხვა სტილის კომბინაციას. მოკლედ, შერეული სწავლის ეფექტური დანერგვა ნიშნავს სასწავლო შესაძლებლობებისა და ხელმისაწვდომი საშუალებების გამოყენებით „ოპტიმალური“ სასწავლო გარემოს მიღწევას (D. Marsh).

2003 წელს ამერიკის სწავლებისა და განვითარების საზოგადოებამ შერეული სწავლა განმარტა როგორც ცოდნის მიწოდების ინდუსტრიაში წარმოშობილი ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მოწინავე ტენდენცია. (J. E. Rooney) ტექნოლოგიების გამოყენებით სწავლებაზე ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ შერეული სწავლა შესაძლოა მრავალმხრივ სასარგებლო იყოს. მას შეუძლია დადებითი გავლენა მოახდინოს მოსწავლის ავტონომიაზე (L. G. Murray), გააუმჯობესოს სტუდენტის დამოკიდებულება და მოტივაცია სწავლის მიმართ (E. Ushida) და უზრუნველყოს ისეთი რესურსების მოქნილობა, როგორიცაა დროისა და სივრცის განაწილება (R. Blake; N. L. Wilson, M. Cetto; C. Pardo-Ballester)

შერეული სწავლის უპირატესობები

ისეთმა მკვლევარებმა, როგორებიც არიან ჩერვერო და პიკარდო კასტრო (M. J. Cervero, F. Pichardo Castro), აღმოაჩინეს, რომ „80 % ნასწავლი მასალისა იკარგება 24 საათში“. ამდენად, შერეული სწავლა შესაძლოა იყოს მნიშვნელოვანი სასწავლო მოდელი, რომელიც სტუდენტებს უზრუნველყოფს დამატებითი სავარჯიშოებით უკვე ნასწავლი მასალის განსამტკიცებლად. ასე რომ, ელექტრონული სავარჯიშოები, რომლებსაც თან ახლავს ვიდეოები ცხოვრებისეულ სიტუაციებზე, ხელს შეუწყობს კითხვისა და წერის უნარების განვითარებას ინგლისურ ენაზე. (R. Al-Jarf) ელექტრონულ სასწავლო მასალასთან თითქმის 24 საათიანი წვდომა პირისპირ ინტერაქციასთან ერთად სტუდენტებს მეტი პრაქტიკის საშუალებას აძლევს (T. O'Donnell), ეს კი ერთადერთ გადაწყვეტას წარმოადგენს ენის სწავლების პრობლემისთვის, რამდენადაც პრაქტიკა სრულყოფილების მიღწევის საშუალებაა. („Practice makes perfect“).

არსებობს მრავალი მიზეზი, თუ რატომ ანიჭებენ უპირატესობას შერეულ სწავლას მასწავლებელი ან მოსწავლე სხვა ტიპის სწავლასთან შედარებით. შერეულ ანუ ჰიბრიდულ სწავლას დიდი უპირატესობები აქვს. გრეჰამმა დაასახელა ექვსი მათგანი:

1. პედაგოგიური მიდგომების სიმდიდრე
2. ცოდნასთან წვდომა
3. სოციალური ინტერაქცია
4. პიროვნული ფაქტორი (მაგ. გაკონტროლებისა და არჩევანის გაკეთების საშუალება)
5. ხარჯების ეფექტურობა
6. გამეორების სიმარტივე. (C. Graham)

მოგვიანებით ჰოკლი (N. Hockly) ინგლისური ენის სწავლებაში შერეული სწავლის გამოყენების სამ დამატებით მიზეზს ასხელებს:

1. შემსწავლელის მოლოდინები – დღესდღეობით მოსწავლეები მოელიან, რომ სასწავლო პროცესში ინტეგრირებული იქნება ტექნოლოგიები.
2. მოქნილობა – მოსწავლეები მოელიან, რომ შეძლებენ სწავლა მოარგონ საკუთარ გადატვირთულ ცხოვრების წესს, განსაკუთრებით პროფესიონალი სტუდენტები და უნივერსიტეტის სტუდენტები.
3. განათლების სამინისტროს (ან მსგავსი) დირექტივები – გარკვეულ პირობებში არსებობს მოლოდინი იმისა, რომ მასწავლებლები შესთავაზებენ მოსწავლეებს შერეულ სწავლას, როგორც არჩევანს.

შერეული სწავლის დანერგვა სასწავლო პროცესში

შერეული სწავლის შემთხვევაში, ტრადიციული პირისპირ სწავლისგან განსხვავებით, კლასი შესაძლოა, შეიკრიბოს ერთხელ კვირაში, ნაცვლად ჩვეულებრივი სამი-ოთხი შეხვედრისა. სასწავლო აქტივობები, რომლებიც უნდა ჩატარებულიყო საკლასო შეხვედრების დროს, შესაძლოა ჩატარდეს ელექტრონულად. თუმცა, ინგლისური ენის სწავლებასთან დაკავშირებით, შარმა (P. Sharma, B. Barrett) გვიჩვენებს: „იმისათვის, რომ შერეული სწავლა იყოს ეფექტური, მას უნდა დაემატოს ტექნოლოგიები და არა ტექნოლოგიებმა ჩაანაცვლონ მასწავლებლის ძალისხმევა.“ იგივე სტატიის შარმას მოჰყავს ხუთი პრაქტიკული რჩევა როგორ განხორციელდეს ეს ყველაფერი გაკვეთილის დონეზე:

1. მასწავლებელი უნდა მოამზადოს საკუთარი სტუდენტები პრეზენტაციის გასაკეთებლად, პირველ რიგში, საკითხზე მსჯელობით, შემდეგ ნება დართოს მათ ივარჯიშონ მყარ ფრაზებზე CD-ROM-ების საშუალებით, შემდეგ - უყურონ ვიდეოს პრეზენტაციის შესახებ, ვიდრე საბოლოოდ ისინი მოამზადდნენ საკუთარს.
 2. გამოიყენონ საკლასო ვიკი (ვებგვერდი, რომელზეც გვერდები შექმნილია მომხმარებლების მიერ, მაგ. ვიკიპედია).
 3. შექმნან პოდკასტი (კომპიუტერული აუდიო ფაილი)
 4. გადმოტვირთონ კომპიუტერული პროგრამა MOODLE ვირტუალური სასწავლო გარემოს უზრუნველსაყოფად.
 5. შემნან ბლოგი (ელექტრონული დღიური)
- შერეული სწავლისას შარმა და ბარეტი სამი მთავარი პრინციპის დაცვას გვიჩვენებენ:

1. ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ მასწავლებლისა და ტექნოლოგიის როლები, რამდენადაც ეს როლები ურთიერთშემცვლელელები არ არიან, ისინი ავსებენ ერთმანეთს.
2. ვასწავლოთ იმ გზით, რომელიც ყველაზე მეტად შეესაბამება მოსწავლეთა საჭიროებებს.
3. „გამოიყენეთ ტექნოლოგიები, რათა შეავსოთ და გააუმჯობესოთ პირისპირ სწავლა“. ეს ნიშნავს, რომ სწავლების ამ ორმა ფორმამ უნდა შეავსონ ერთმანეთი, რაც გულისხმობს, რომ პირისპირ სწავლას წამყვანი როლი უკავია.

შერეული სწავლის სამომავლო პერსპექტივები

თუმცა უცხო ენის სწავლების უდიდესი ნაწილი ჯერ კიდევ საკლასო ოთახში პირისპირ სწავლის საშუალებით ხორციელდება, სასწავლო ტექნოლოგიების გამოყენების სწრაფი ზრდა, განსაკუთრებით კი, ინტერნეტ-დაფუძნებული ტექნოლოგიებით კომუნიკაციების გამოყენება, მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს უზრუნველყოფს ბევრად მეტი შესაძლებლობით, რათა მოცემული ამოცანას თავი გაართვან სწავლებისა და სწავლის ყველაზე უფრო შესაბამისი ნარევით. (D. Marsh) უმაღლეს განათლებაში შერეული სწავლის გამოყენება სწრაფად გაიზარდა და არსებობს იმის წინასწარმეტყველება, რომ ის გახდება „ახალი ტრადიციული მოდელი“ (B. Ross, K. Gage) ან „ახალი ნორმა“ კურსის ჩატარებისას (A. Norberg, C. D. Dziuban, P. D. Moskal).

შერეული სწავლის მეთოდი სიახლეს წარმოადგენს ევროპისა და ამერიკის სკოლებისათვის, თუმცა აქტიურად ხდება მისი დანერგვა სასწავლო პროცესში და სულ უფრო და უფრო მეტი სასწავლებელი იყენებს მას საკუთარი მიზნებისათვის. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ ინტერნეტ და უმეტესი ციფრული სწავლების ტექნოლოგიები ჯერ კიდევ შედარებით ახალია, ისეთი ალტერნატივის დანერგვით, როგორიცაა შერეული სწავლა, უმაღლეს სასწავლებლებსა და მასწავლებლებს მიეცემათ შესაძლებლობა, შეცვლონ გზა, რომლითაც ისინი ისტორიულად ასწავლიდნენ და ურთიერთობდნენ სტუდენტებთან.

მაღალი ხარისხის შერეული სწავლის დანერგვამ შესაძლოა დიდი გამოწვევების წინ დაგვყენოს. რამდენადაც არსებობს რესურსების საჭიროება ელექტრონული მასალის შესაქმნელად, რომელსაც კურსის განმავლობაში გამოვიყენებთ. მასალის დამუშავება დიდ დროსა და ძალისხმევას მოითხოვს, ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა ტიპის სწავლებისას. ამას გარდა, შერეული სწავლა, სავარაუდოდ, ახალი კონცეფცია იქნება ბევრი სტუდენტისა და ფაკულტეტისთვის. ამდენად, მათ, ვინც ამ მეთოდით გადაწყვეტს სწავლებას, უნდა შეეძლოს პასუხი გასცეს მრავალ ამ საკითხთან დაკავშირებულ შეკითხვას.

დასკვნა

ბოლო ნახევარი საუკუნის მანძილზე ტექნოლოგიური ინოვაციების სიმრავლემ უზარმაზარი გავლენა იქონია სხვადასხვა გარემოში ერთდროულად სწავლების შესაძლებლობებზე. თუმცა შეუძლებელია ზუსტად განსაზღვრა იმისა, თუ რა მოხდება მომავალში, შეგვიძლია, დარწმუნებულები ვიყოთ, რომ შერეული სწავლის სისტემების დანერგვის ტენდენცია აუცილებლად გაიზრდება. შესაძლოა, ის იმდენად გავრცელებული გახდეს, რომ თანდათანობით ხმარებიდან ამოვიდეს სიტყვა *შერეული* და მას უბრალოდ სწავლა ვუწოდოთ, როგორც ამას წინასწარმეტყველებს ზოგიერთი მკვლევარი. როგორც კვლევები გვიჩვენებენ შერეულ სწავლას დიდი მომავალი აქვს და მალე იმსჯელებენ არა იმაზე, დაინერგოს თუ არა სწავლის ეს მეთოდი, არამედ იმაზე, თუ როგორ განხორციელდეს ამ მეთოდის გამოყენება უფრო ეფექტურად.

ლიტერატურა:

1. Al-Jarf, R. (2006) Impact of Blended Learning on EFL College, Riyadh: Readers, King Saud University
2. Banados, E (2006) A blended-learning pedagogical model for teaching and learning EFL successfully through an online interactive multimedia environment. *CALICO Journal* 23/3: 533–550.
3. Blake, R., Wilson, N. L., Cetto, M., & Pardo-Ballester, C. (2008). Measuring oral proficiency in distance, face-to-face and blended classrooms. *Language Learning and Technology*, 12(3), 114–127.
4. Cervero, M.J., & Pichardo Castro, F. (2000). Aprender y enseñar vocabulario. Madrid: Edelsa.
5. Colis, B., and Mooner, J. (2001). Flexible Learning in a Digital World: Experiences and Expectations. London: Koganpage.
6. Graham, C (2006) 'Blended learning systems: definition, current trends and future directions', in Bonk, C and Graham, C (eds) *Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco, CA: Pfeiffer.
7. Hockly, N (2011) Five things you always wanted to know about blended learning
8. Kerres, M and Witt, C (2003) A didactical framework for the design of blended learning arrangements. *Journal of Educational Media*. 28-23: 101-113

9. MacDonald, J (2006) *Blended Learning and Online Tutoring*. Aldershot, Hampshire: Gower.
10. Marsh, D. (2012) *Blended Learning Creating Learning Opportunities for Language Learners*. Cambridge University Press.
11. Murray, L. G. (1999). Autonomy and language learning in a simulated environment. *System*, 27, 295-308. doi: 10.1016/S0346-251X(99)00026-3
12. Norberg, A., Dziuban, C.D. & Moskal P. D. (2011). A time-based blended learning model. *On the Horizon*, 19 (3), 207-216.
13. O'Donnell, T. (2004) Learning English as a Foreign Language in Korea: Does CALL have a place?, *Asian EFL Journal*, 1-27
14. Olapiriyakul, K., & Scher, J. M. (2006). A guide to establishing hybrid learning courses: Employing information technology to create a new learning experience, and a case study. *The Internet and Higher Education*, 9(4), 287-311. <http://dx.doi.org/10.1016/j.iheduc.2006.08.001>
15. Oliver, M. and Trigwell, K. (2005) Can “blended learning” be redeemed? *E-Learning* 2/1: 17-26
16. Rooney, J.E. (2003). Knowledge infusion: Blending learning opportunities to enhance educational programming and meetings. *Association Management*, 55(6), 26-32.
17. Ross, B. & Gage, K. (2006). Global perspectives on blended learning: Insight from Web CT and our customers in higher education. In C. J. Bonk & C. R. Graham (Eds.), *Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs* (pp. 155-168). San Francisco, CA: Pfeiffer.
18. Sharma, P. and Barrett, B. (2007) *Blended Learning*. Oxford: Macmillan.
19. Shepherd, C. (2005). *The blended learning cookbook*. United Kingdom: Saffron Interactive
20. Stracke, E. Conflicting voices: Blended learning in a German university foreign language classroom. In *Zusammenarbeiten: Eine Festschrift für Bernd Voss*, edited by M. Dúill, R. Zahn, and K. D. C. Höppner, 403-20. Bochum: AKS-Verlag, 2005. Also published in *Learner Autonomy 9: Autonomy in the classroom*, edited by L. Miller, 85-103. Dublin: Authentik, 2007.
21. Tomlinson B. Whittaker C. *Blended learning in English Language Teaching: Course Design and Implementation*. 2013 .British Council. London.
22. Ushida, E. (2005). The role of students' attitudes and motivation in second language learning in online language courses. *CALICO Journal*, 21(1), 49-78.
23. Vijitsriphiboon, P. (2006). A construction and efficiency validation of a web-based instruction (WBI) program on computer architecture 1 for bachelor degree of Rajamanagala Institute of Technology (RIT). Unpublished master's thesis, King Mongkut's Institute of Technology North Bangkok, Bangkok, Thailand.
24. <http://edglossary.org/blended-learning/>

Maia Akolashvili

Gori State Teaching University, Gori

Blended learning in English Language Teaching

Abstract

The article deals with an innovative method- Blended Learning and the literature review concerning the topic. Blended learning approach combines face-to-face classroom methods with computer-mediated activities and forms an integrated instructional approach. There are no exact rules what the ideal blend might be. The term “blended” has a broad understanding, and can include any integration of face-to-face and online instructions. This blend will greatly depend on the content, students' needs and preferences of a teacher.

The article represents the literature review connected with the topic and deals with its' importance, the ways of its' implementation in the learning process and its' future perspectives

საკვანძო სიტყვები: შერეული სწავლა, პირისპირ სწავლა, კომპიუტერული ტექნოლოგიები, უპირატესობები, მოქნილობა

Key words: Blended learning, face-to-face learning, computer technologies, advantages, flexibility

Седа Асатурова

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

Взаимоотношения между многозначностью и антонимией в русском и грузинском языках

Исследования в области лексикологии весьма актуальны. В этом отношении синонимия занимает особое место. Однако исследования в области антонимии не менее актуальны. Как известно, обилие синонимов является показателем богатства и выразительности любого языка. Антонимы, путём сопоставления, передавая контрастные качества, контрастные признаки, делают нашу речь выразительной, дают возможность более точно выражать мысль.

Антонимы, или слова с противоположными значениями стали предметом лингвистического исследования сравнительно недавно (в 70-80-ые годы XX столетия). В связи с этим, интерес к изучению русской антонимии заметно возрос. (Л.А. Новиков, Антонимия в русском языке, М.,1973; Лексические антонимы – в кн.; Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М., 1974; Иванова В.А. Антонимия в системе языка, Кишинёв, 1982).

В 70-е гг. были изданы три словаря антонимов: «Словарь антонимов русского языка» Л.А. Введенской (Ростов-на-Дону, 1971); «Словарь антонимов русского языка» Н.П. Колесникова (Тбилиси, 1972); «Словарь антонимов русского языка» М.Р. Львова (М.,1978).

Таким образом, «антонимами могут быть признаны слова, которые противопоставлены по самому общему и существенному для их значения семантическому признаку, причём находятся они на крайних точках соответствующей лексико-семантической парадигмы». (Шмелев Д.Н. (1974); Современный русский язык. Лексика. М.: Просвещение С.202)

Соотносительное противопоставление двух и более слов, противоположных по самому общему и наиболее существенному для их значения семантическому признаку является одним из ярких проявлений системных отношений в лексике.

Антонимические отношения в наибольшей степени свойственны качественным прилагательным и наречиям, в меньшей – существительным и глаголам (главным образом тем, которые содержат в своих значениях качественный признак).

В XXI веке проблема сопоставительного противопоставления всё ещё остаётся актуальной. Издаются словари: Шильнова Н.И. (2012). Словарь синонимов и антонимов русского языка для школьников; Алабугина Ю. Михайлова О.А. (2011) Словарь синонимов и антонимов русского языка для школьников; Зимин В.И. (2009). Словарь синонимов и

антонимов русского языка для школьников; Словарь синонимов и антонимов русского языка (2015) и др.

Возникновение антонимических пар определяется историческими условиями. Жизненная практика, реальная действительность, человеческие отношения сами содержат в себе взаимное противопоставление предметов и явлений, что, в свою очередь, отражается в лексике. Противопоставление явлений действительности находит непосредственное отражение в языке. Такое противопоставление характерно не для какого-либо одного языка. Это явление возникло на основе объективных закономерностей развития общества. Поэтому антонимы встречаются во всех языках и во всех языках выполняют одну и ту же функцию (ალ.ღლონტი (1988) ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები. გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი).

Цель нашей работы – выявить связь между многозначностью и антонимией в русском и грузинском языках.

Как известно, антонимы – это слова, различные по звучанию, имеющие прямо противоположные значения. Антонимы, как правило, относятся к одной части речи и образуют пары.

Современная лексикология рассматривает синонимию и антонимию как крайние, предельные случаи, с одной стороны, взаимозаменяемости, с другой – противопоставленности слов по содержанию. При этом для синонимических отношений характерно семантическое сходство, для антонимических – семантическое различие.

Антонимия в языке представлена уже, чем синонимия: в антонимические отношения вступают лишь слова, соотносительные по какому-либо признаку – качественному, количественному, временному, пространственному и принадлежащие к одной и той же категории объективной действительности как взаимоисключающие понятия: *красивый-некрасивый, много-мало, утро-вечер, удалять-приближать*. (И.В.Голуб и др.(2002) Современный русский язык. М.,:Рольф с.48).

Большинство антонимов характеризуют качества (*холодный*^{ცივი} -*горячий*^{ცხელი}, *добрый*^{კეთილი} - *злой*^{ბოროტი}, *горький*^{ძნელი} - *сладкий*^{საბოლო} и под.). Каждое слово может иметь противоположное значение, это в большей степени обнаруживается в адективных единицах.(ალ.ღლონტი (1988) ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები).

Среди антонимов немало и таких, которые указывают на пространственные и временные отношения (*высокий-низкий, широкий-узкий, большой-маленький, ранний-поздний, верхний-нижний; день-ночь; მაღალი-დაბალი, განიერი-ვიწრო, დიდი-პატარა, ადრიალი-გვიანი, ზედა-ქვედა (ზემო-ქვემო); დღე-ღამე*). Меньше антонимических пар с количественным значением (*много-мало; ბევრი-ცოტა*). Встречаются противоположные значения наименований действий, состояний (*стоять-сидеть; веселиться-грустить; соединять-разъединять; დგომა-ჯდომა, მხიარულება-მხიარულობს-მოიწყენს, მოიწყენს; მერტობა, გაერთიანება - განცალკევება, გათიშვა, დაშორება, გამორიშორება*). Таких примеров немного.

Развитие антонимических отношений в лексике отражает наше восприятие действительности во всей её противоречивой сложности и взаимообусловленности. Поэтому контрастные слова, как и обозначаемые ими понятия, не только противопоставлены друг другу, но и тесно связаны между собой (И.П.Голуб и др. (2002) Лексика и фразеология – В кн: Современный русский язык. М., Рольф, с.48).

По своей структуре антонимы неоднородны.

Л.А. Булаховский признавал антонимами только разнокорневые слова. Современные языковеды придерживаются иного мнения. Признание антонимами только разнокоренных слов не отражает действительного положения вещей, так как выражение антонимических отношений при помощи префикса не- занимает ведущее место в современном языке в области, для которой наиболее характерна антонимия, - в области качественных прилагательных; ср.: *возможный-невозможный, терпеливый-нетерпеливый, удачный-неудачный, интересный-неинтересный, знакомый-незнакомый*. (Д.Н.Шмелёв (1977), Современный русский язык. Лексика, М.: Просвещение, с.203). Того же мнения придерживаются многие языковеды: Н.М.Шанский, Л.А. Новиков, М.И. Фомина, И.Б.Голуб, Ал.Глонти и др.

Таким образом, по структуре антонимы делятся на разнокорневые (*утро-вечер*) и однокорневые (*приехать-уехать*). Разнокорневые антонимы называют собственными лексическими, а однокорневые – лексико-грамматическими. (М.И. Фомина (1990) Современный русский язык. Лексикология. М.: Высшая школа, с.141; И.Б.Голуб (2002) Современный русский язык. М.: Рольф, с.49).

В грузинском языке различают антонимы корневые и производные. Корневые относятся к разнокорневым антонимам, производные могут быть и разнокорневыми (*გრძელი-მოკლე, დადებითი-უარყოფითი, დედალი-მამალი, კეთილი-ბოროტი, მშრალი-სველი, მკვდარი-ცოცხალი, სიცილი-ტირილი, ტკბილი-ძვარე*), и однокорневыми (*ბედნიერი-უბედური, გემრიელი-უგემური, გონიერი-უგონო, ნათელი-უბნაო, ღონიერი-უღონო, შვილიანი-უშვილო, წესიერი-უწესო* (Ал.Глонти (1988) Основы грузинской лексикологии, Тбилиси: Ганатлеба (на грузинском языке)).

При изучении лексической антонимии следует иметь в виду, что отдельные значения многозначных слов тоже могут быть антонимичными. Например: верхний в значении «находящийся наверху, выше прочих» имеет антоним нижний в значении «расположенный внизу. (*верхняя ступенька-нижняя ступенька*). В своём втором значении – «*близкий к верховью реки*» - слово верхний также противопоставлено соответствующему значению его антонима – «*расположенный ближе к устью*» (*верхнее течение-нижнее течение*) и под. Однако полная антонимия всех значений многозначного слова – явление сравнительно редкое, гораздо чаще в антонимические отношения вступают лишь некоторые значения полисеманта. (И.П.Голуб. (2002). Совр.р.яз.М.: Рольф).

В качестве материала для исследования мы взяли «Словарь антонимов русского языка» М.Р.Львова (1985). В работе использованы следующие методы: метод анализа художественного произведения (в данном случае, словаря), метод сопоставления, в частности, сопоставления антонимических пар русского и грузинского языков с учётом многозначности.

Антонимы употребляются в художественной речи, в публицистике как выразительное средство создания контраста. (Д.Э Розенталь (1974). Практическая стилистика русского языка. М.: Высшая школа», с.73). Чаще всего антонимы встречаются в составе антитез в стихотворных произведениях. Использование антонимов для создания контраста имеет место как в русском, так и в грузинском языке.

Ты. вижу, беден; я богата (М.Ю. Лермонтов (1954) , т.3. М.–Л., с.272

Смерть и бессмертье.

Жизнь и погибель

И деуе и сердцу ничто. (М.Ю. Лермонтов (1954) , т.1. М. –Л., с.304.

Со всеми буду я смеяться,

А плакать не хочу ни с кем. (М.Ю.Лермонтов (1954) т.2. М.-Л.,с.22)

Судьбина их соединила,

А разлучит – одна могила. (М.Ю.Лермонтов (1954) т.3. М.-Л.,с.136)

Но вдруг увидела другого,

Не старого , а молодого. (М.Ю.Лермонтов (1954) т.3. М.-Л.,с.51)

Таит молодое чело

По воле – и радость и горе.

В глазах – как на небе, светло.

В душе её темно, как в море. (М.Ю.Лермонтов (1954) т.1. М.-Л.,с.249)

На нас не кинет взгляда :

Он занят небом , не землёй. (М.Ю.Лермонтов (1954) т.4. М.-Л.,с.207)

Не медли в дальней стороне,

Молю, мой друг, спеши сюда. (М.Ю.Лермонтов (1954) т.. М.-Л.,с.314)

... ყველა იცის თეთრმა ღამემ... (გალაქტიონ ტაბიძე (1982), მთაწმინდის მთვარე.

მე და ღამე თბილისი, გვ.16)

დღეს ის აღარ ვარ

რაც უწინ ვიყავ. - (გალაქტიონ ტაბიძე. განახლდა გული, გვ.28)

მე - მსუბუქ დაფნის ფოთლებით სავსე,

მყინვარს - უმძიმეს იაგუნდებით. (გალაქტიონ ტაბიძე. შერიგება, გვ. 36)

...ასე გავიდა გვალვა,

ასე მოვიდა წვიმა... (გალაქტიონ ტაბიძე, საღამო. გვ. 42)

Мы произвели анализ «Словаря антонимов русского языка» (1985 М.Р.Львова). Анализируя словарь,старались исходить из многозначности слов, приведённых в словаре, и сопоставляли антонимические пары русского языка с антономическими парами грузинского языка.

«Словарь антонимов русского языка» М.Р.Львова – наиболее обстоятельный и полный справочник по русской антонимии. (Л.А.Новиков). Словарь предназначен для широкого круга читателей, он имеет нормативный характер и основывается на большой, постоянно растущей картотеке антонимических словоупотреблений.

Произведённый автором отбор огромного языкового материала позволяет с достаточной полнотой отразить все типы противоположности слов в их основных функциях, с обязательным учётом различных значений многозначных слов. В словаре подчёркивается роль антонимов в различных сферах речевой практики. Установление антонимических пар и их субординация опираются на научно обоснованные логические и лингвистические критерии. «В то же время, необходимо отметить, что недостаточная исследованность некоторых категорий антонимических слов, отдельных пар противопоставляемых единиц, синонимо-антонимических отношений и ряда других вопросов не позволяет пока представить все пары антонимов и их иерархию как бесспорные». (Л.А.Новиков,1984).

Словарь содержит более двух тысяч антонимических пар (всего 846 словарных статей). К антонимам приводятся синонимы (синонимические пары антонимов). Все они иллюстрируются цитатами из художественной, научной, публистической литературы. В цитатах содержатся оба противопоставленных слова.

Значительное место в словаре занимают текстовые иллюстрации, без которых значение антонимических пар не всегда ясно, а иногда сомнительна и антонимичность. Очень важно,

чтобы иллюстрируемые антонимы были употреблены именно в одном контексте, так как антонимическая пара, по словам М.Р.Львова, есть лексико-семантическое единство (М.Р.Львов). Характер использованной литературы даёт возможность считать, что словарь отражает употребление антонимов в современном литературном языке.

Данный словарь включает как разнокорневые антонимы (*большой-маленький, громкий-тихий, день-ночь*), так однокорневые (*перелёт-недолёт, приходит-уходит*). В качестве антонимов в «Словаре» предствалены не только знаменательные части речи (имена существительные и прилагательные, наречия, глаголы, местоимения), но и служебные (предлоги и частицы); *любовь-ненависть, высокий-низкий, весело-грустно, зажигать-гасить, все-никто, к-от, над-под, дай-на, да-нет* и т.д.

Словарь содержит антонимы, выражающие:

а) качественную противоположность (*лёгкий-трудный, красивый-безобразный*). в грузинском языке им соответствуют такие же пары (*ადვილი-ძნელი, ლამაზი-უსახური*);

б) дополнительность (*женатый-холостой; живой-мёртвый; правда-ложь*). В грузинском: *ცოლიანი-უცოლო, უცოლშვილი; ცოცხალი-მკვდარი; სიმართლე-სიცრუე*);

в) противоположную направленность действий, признаков, свойств (*влетать-вылетать, зацветать-отцветать*). В грузинском: *შეფრენა-გამოფრენა, აყვავება-დაყვავილება*.

Основная часть словаря содержит словарные статьи, расположенные в порядке алфавита заглавных пар антонимов (доминанты), которые имеют порядковый номер. Подчиненные антонимические пары своего номера не имеют и отмечены тем же номером, что и доминанта.

В словарной статье представлены и одиночные пары антонимов, и группы антонимических пар, объединенных по синонимическому признаку и подчиненных заглавной паре – доминанте.

В качестве основного заголовка (доминанты) приводится наиболее употребительная, семантически однородная и стилистически нейтральная симметричная пара антонимов.

хороший – плохой

(*კარგი - ცუდი*)

Ниже основного заголовка более мелким (чем доминанта) шрифтом приводятся синонимы основной антонимической пары, например:

ХОРОШИЙ – ПЛОХОЙ (კარგი - ცუდი)

хороший – худой (კარგი - ბედიოთი, არაკეთილი, ურიგო)

Существительные мужского рода со значением лица и образованные от них соотносительные существительные женского рода приводятся в одной статье, например:

блондин – брюнет

ж. блондинка – брюнетка

Значения многозначных слов дифференцируются путём различных противопоставлений их лексико-семантических вариантов:

легкий¹ – трудный *ადვილი - ძნელი;*

легкий² - тяжелый *მსუბუქი - მძიმე;*

мягкий¹ – резкий *რბილი - მკვეთრი, მძაფრი;*

мягкий² – суровый *რბილი - მკაცრი, უწყალო; პირქუში*

мягкий³ – твердый *რბილი - მაგარი, მყარი*

Многозначные антонимы, входящие в разные синонимические ряды, включаются в разные статьи. Так, например, антонимы *плюс – минус* и *строить – разрушать*, являясь основным заголовком статей (доминантами), приводятся и как подчиненные в статьях

достоинство – недостаток;

создавать – разрушать.

Следует отметить, что в грузинском языке нет словаря антонимов.

В результате анализа словаря мы пришли к следующим выводам:

1. В словаре не нашли отражение слова, которые в прямом значении не имеют антонимов, а в переносных, приобретая качественные смысловые оттенки, вступают в антонимические отношения с другими словами.
2. В словаре даются многозначные слова, которые имеют антонимы в прямом значении, но теряют способность к антонимическому противопоставлению при употреблении его в переносном смысле. Поэтому в словаре приводится лишь то значение, которое имеет антонимы.
3. Не нашла отражения в словаре и энантиосемия.
4. Полужирным курсивом в словаре приводятся так называемые «квазиантонимы».
5. Всего в словаре рассмотрены 42 многозначных слова, разные значения которых даются в разных словарных статьях.

Многозначных существительных – 13, прилагательных – 17, глаголов – 6, наречий – 6.

Следует отметить, что примеров на многозначные наречия гораздо меньше, чем прилагательных, так как не от всех значений многозначных прилагательных образуются наречия, например: *толстый*¹ – *тонкий* (*толсто-тонко*), но *толстый*² – *худой*.

Результаты анализа показали, как много информации о лексической системе русского языка дают различные словари, в том числе, словари антонимов. Словарь антонимов помогает осуществлять перевод художественных текстов, особенно важно при этом учитывать многозначность противоположных понятий.

В грузинском языке нет словарей антонимов. Исследование показало, что назрела необходимость создания русско-грузинского словаря антонимов, что поможет, повысить качество переводов с русского на грузинский и с грузинского на русский.

Использованная литература:

- 1.Лекант П.А. (Ред.) (2001). Современный русский язык М.: Дрофа. 560 с.
- 2.Львов М.Р. (1985). Словарь антонимов русского языка, М.: Русский язык. 384 с.
- 3.Розенталь Д.Э. (1974) Практическая стилистика русского языка. М.: Высшая школа. 352 с.
- 4.Шанский Н.М. (1972) Лексикология современного русского языка. М.: Просвещение.
- 5.Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. (2002). Современный русский язык. М.: Рольф. 448 с.
- 6.Фомина М.И. (1990). Современный русский язык. М.: Высшая школа. 415 с.
- 7.Шмелёв Д.Н. (1977). Современный русский язык. Лексика. М.: Просвещение. 335 с.
- 8.დღონტი ალ. (1988). ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები. თბილისი. განათლება 262 ს.

Seda Asaturova

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Polisemantizm and Antonism Relationship between the Russian and Georgian Languages

Abstract

Antonyms and synonyms in any language and expression are the level of wealth. As it is known antonyms enrich our speech and gives emotional coloring. Antonyms more clearly, vividly and figuratively conveyed our thoughts. Words carrying the opposite meaning more accurately emphasize the human mind. The Russian and Georgian languages are equally rich with antonyms.

70-80s of the 20th century has sparked the interest of scientists study the peculiarities of opposite meaning search. Numerous scientific works were printed during this period. They are dedicated to pairs of antonymic features. It turns M.R. Lvoves „The Russian Language Dictionary of Antonyms”. The research is continued in the 21th century; Various dictionaries of antonyms are being.

Antonimia is closely related to the words of polisemantizm. The words form a pair of polisemantic antonyms.

The paper deals with the relations between the samples from the Russian and Georgian languages.

The research has proved that the antonyms in both language have the same function. There does not exist the dictionary of antonym in the Georgian language. It has been mentioned that the Russian Georgian, Georgian-Russian exhibitors will promote improvement of Russian-Georgian dictionary of antonyms.

Keywords: Polisemantizm, Antonyms, Dictionary of Antonyms, Pairs of Antonyms, Expression, Opposite meaning, Confrontation.

საკვანძო სიტყვები: პოლისემანტიზმი, ანტონიმები, ანტონიმების ლექსიკონი, გამოხატვა, საპირისპირო მნიშვნელობა, კონფრონტაცია

ვლადიმერ ასლანიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ქვემო ქართლის მოსახლეობა ენეოლით - ადრეულ მტკვარ-არაქსში (ანთროპოლოგიურ-პათოლოგიური გამოკვლევა)

კავკასიისა და საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პალეოანთროპოლოგიური მასალების - ადამიანთა ძვლოვანი ნაშთების, კვლევას ჩვენმა წინამორბედმა მეცნიერ-მკვლევარებმა უდიდესი ამაგი დასდეს და დღეს გაგვაჩნია არა ერთი ფუნდამენტური გამოკვლევა, რომლებშიაც მოცემულია ამ მასალათა ძალზე მნიშვნელოვანი ინტერპრეტაცია, მაგრამ მასალების ახალი ნაკადი, რომლის რიცხვიც ამ ბოლო დროს განსაკუთრებულად იზრდება, ფართოვდება დიაპაზონი დროის მონაკვეთებისა და მკვლევართა წინაშე დგება არა ერთი ახალი საკითხ-პრობლემა და ყველაფერი ეს პასუხს მოითხოვს.

რაც უფრო ძველია პერიოდი, მით უფრო დიდია პალეოანთროპოლოგიური მასალის ფასი. ყოველი ახალი მასალა, ზოგჯერ ფრაგმენტიც კი, მნიშვნელოვან ინფორმაციას

იმღევა ამა თუ იმ რეგიონის მოსახლეობის შესახებ, რაც აზუსტებს, აღრმავებს და ზოგჯერ ცვლის კიდეც იმ პარამეტრებსა თუ დასკვნა-ვარაუდებს, რომლებსაც ადრე ვეყრდნობოდით. იცვლება და ზუსტდება ამ მასალებისადმი მიდგომის, დამუშავებისა და ანალიზის ფორმები და მეთოდები, ირკვევა ის მოთხოვნები, რაც შეიძლება წავუყენოთ ძვლოვან მასალებს და ყოველივე უფრო გვაახლოვებს დროსა და სივრცეში განფენილი მოსახლეობის ანთროპოლოგიურ თავისებურებებთან და ცხადია დასკვნა-ვარაუდებიც უფრო სარწმუნო და რეალური ხდება. პალეოანთროპოლოგია იკვლევს მოსახლეობის იმ გარკვეულ ნაწილს, რომელნიც სხვადასხვა ფაქტორთა ზემოქმედებით დაიღუპნენ.

ნაშრომი (მცირე ნაკვეთია დიდი თემისა „ქვემო ქართლის მოსახლეობა უძველესი დროიდან თანამედროვეობამდე“) შეეხება მხოლოდ თეთრიწყაროს რაიონის ტერიტორიაზე, ადგილ „ნაჭიკავებში“ მოპოვებულ ენეოლით - ადრეული მტკვარ-არაქსის კულტურის მოსახლეობის ანთროპოლოგიურ-პათოლოგიურ გამოკვლევა შედეგებს.

აღმოსავლეთ საქართველოში ენეოლითის (ძვ.წ. VI-IV ათ.წლ.) კულტურის არსებობა ემთხვევა ჰოლოცენის ატლანტური პერიოდის შუა მონაკვეთს, რომელიც ევრაზიის შიდა კონტინენტურ რაიონებში გამყინვარების შემდგომ პერიოდში წარმოადგენს მეტად თბილ და მშრალ ეტაპს. ქვემო ქართლის ტერიტორიაზე საკმაო რაოდენობით მოიპოვება ბუნებრივი რესურსები, რაც ხელსაყრელ გეოგრაფიულ გარემოსთან ერთად უწყობდა ხელს მოსახლეობის დამკვიდრებას. ენეოლითის ხანაში ყალიბდება ადრესამიწათმოქმედო კულტურები, რომლის მატარებელ მოსახლეობას დამჯდარი ცხოვრების საკმაოდ დიდი გამოცდილება გააჩნდა, სოფელი ერთ ადგილას საკმაოდ მყარად, ხანგრძლივი დროის მანძილზე არსებობდა. ამ კულტურის მატარებელი ტომები, განვითარების საკმაოდ მაღალ საფეხურზე იდგნენ [საქართველოს არქეოლოგია.1992].

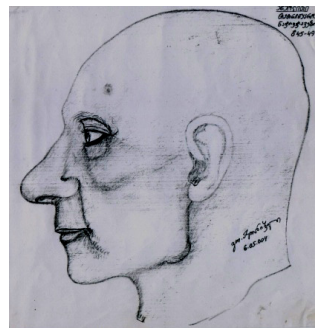
ენეოლითის ხანის 4 ინდივიდის ძვლოვანი ნაშთია თეთრიწყაროდან, ადგილი „ნაჭიკავები“ (ჭიკავეი მდინარის სახელია). გათხრები წარმოებდა საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალ „ბრიტიშ პეტროლეუმის“ მილსადენის ზოლში. არქეოლოგიური გათხრების ხელმძღვანელი იყო ზებედ შატბერაშვილი.

ორმო #41, სამი ინდივიდის ნაშთია: 2 მცირეწლოვანი (3-5 თვისა და 5 წლის) ბავშვის ძვალთა ფრაგმენტები ორმოს ძირში და შუახნის კაცისა ზედა ფენაში.

ო, 45-49 წლის. საშუალოზე მაღალი. გრაცილური, მეზოკრანული თავის ქალათი. სახე უაღრესად პროფილირებული, განიერი, მაღალი და ორთოგნათური. საშუალო სიგანისა



და ძალზე მაღალი ცხვირი. ძალზე განიერი და ძალიან მაღალი თვალბუდეები. შუბლ-განივი და კეფათხემის რკალების მაჩვენებელთა სამხრეთ კავკასიურ-ევრო სიდიდეები. ზედაყბის მაჩვენებლის სამხრეთ კავკასიურპალეოლითური სიდიდე. მცირედი Euro-Afro მინარევით. კრანოტიპია: SCGeoPal. სურათი 1 >.



პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები:

ქვედა ყბაზე- მარცხ-ნივ 5 და მარჯვნივ 6 კბილია, M₃ ამოსული არაა. ზედაყბის მარცხენა M₂-ს სადექ ზედაპირზე კარიესული დეფექტია. ორივე მხარეზე M₁-ს სადექი და ლოყისკენა ბორცვები გაცვეთილია დენტი-ნამდე- აბრაზია ანუ პათოლოგიური ცვეთაა, რაც ჩემი ვარაუდით საკვების ხასიათით ან მინერალების ნაკლებობით უნდა იყოს გამოწვეული. შუბლის ორივე ბორცვის თავზე ფოსო-ნაჭდევებია (მითითებულია ისრებით) მარჯვენა ფოსო გამჭოლია, ყოველ შემ-(< ფოტო 1) თხვევაში სიცოცხლეში ჩამტვრეული ექნებოდა. სატვი-ნე ზედაპირი თითისებრი ჩანაჭდევებითაა, რაც ქალას შიდა წნე-ვის ძლიერი მატების შედეგია და რაც თავის მხრივ იწვევს გაუსაძლის თავის ტკივილს. ჩემი ვარაუდით მკურნალს გამოუყენებია თავისებური ხერხი მანიპულაციისა- წვეტიანი საგნის ჩარტყმით მკურნალობა. მარცხენა ბორცვზე ჩარტყმულმა წვეტიანმა საგანმა, რომ ვერ მოხსნა ტკივილი, ჩარტყმა გამეორე-ბულია მარჯვენა ბორცვზე, მხოლოდ უფრო ძლიერად, ძვალი ჩამტყდარა და ტკივილიც მოეხსნებოდა. მკურნალობის ეს მეთოდი ტრეპანირების ნაირსახეობა, მისი საწყისი ფორ-მა უნდა იყოს [V.Aslanishvili. 2014].

სამარხი #13. თავის ქალას ძვალთა ნაშთების 5%-ა, ხოლო ჩონჩხის დანარჩენი ძვლების 0.1% ანუ კისრის II მალას ფრაგმენტი. ქალას ფრაგმენტები საკმაოდ მასიური და სქელია, ეკუთვნის 30-34 წლის კაცს. კეფის ძვლის ფრაგმენტის სატვინე ზედაპირზე დადასტურე სხვადასხვა ზომისა და ფორმის ფოსოები- მიელომური დაავადების შედეგი, ხოლო გარეთა ზედაპირზე დადასტურდა ძლიერი ზეწოლის კვალი, რომელსაც ჩემი ვარაუდით უნდა გამოეწვია ის ცვლილებები და გართულება-გადაზრდა სიმსივნეში და მასთან ძლიერი ტკივილი კეფის არეში, რის სამკურნალოდ და ტკივილის მოსახსნელად მკურნალს გამოუყენებია თავისებური ფორმა მანიპულაციისა- მრავალჯერადი დაშანთვა, ნახევარ წრისებური, მომრგვალებული ღეროს მქონე საგნით (მსგავსი ფორმა მანიპულაციისა დადასტურებული მაქვს შიდა ქართლში მოპოვებულ თავის ქალაზე). კისრის მალას ფრაგმენტზე დადასტურდა ოსტეოქონდროზი, დესტრუქციულ-მადეფორმირებელი ცვლილებებით.

ენეოლითელთა ძვლოვან მასალაზე დადასტურებული სამკურნალო მანიპულაციები უდავო დასტურია აქიმთა მაღალ განვითარებულობისა, მკურნალი სვავს დიაგნოზს, ახდენს მიდამოს ლოკალიზაციას და ატარებს მანიპულაციას, რაც საკმაოდ დიდი მიღწევაა იმ დროის სამკურნალო საქმეში.

ენეოლითის ხანის კრანიომასალა საქართველოს სხვა რეგიონებიდან სულ ერთი ფრაგმენტული თავის ქალათია წარმოდგენილი: დუშეთის რაიონი, პუნქტი აბანოსხევი, ხიმშიაანთმიწების სამაროვანი- ო, 25-29 წლისა, ულტრადოლიქოკრანული ქალასარქველით. ძალზე განიერი ცხვირი, მაქსიმალური სიმაღლის უნაგირით. კრანოტიპია: SCGeo, მცირედი Euro-Afro მინარევით [ასლანიშვილი. 2000].

თუ გადავხედავთ სინქრონული და წინამორბედი დროის მონაკვეთების კრანოლოგიურ მასალას ჩრდილოეთ კავკასიის, სომხეთისა [В.П.Алексеев.1974] და აღმოსავლეთ ევროპის ტყიანი ზოლიდან [Р.Я.Денисова. 1997] ვნახავთ, რომ იქ კრანოტიპური სი-ტუაცია ბევრად უფრო რთულია. მონღოლეთში კლასიკური ადგილობრივი

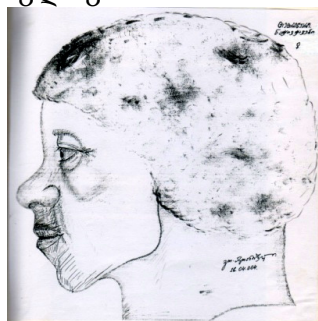
ფორმებია [Д.Тумен. 1985], როდესაც (აფრიკა) გვიანი ქვის ხანიდან დადასტურებულია კავკასიურ-ტიპის მიგრანტთა არსებობა და მათი ზეგავლენა აბორიგენებზე [А.Алиман. 1960]. ენეოლითში, ისევე როგორც დროის ყველა მონაკვეთში, იყო და არის მიგრაცია-იმგრაციები, შეხვედრა-კონტაქტები, სხვაგვარად არც შეიძლება იყოს ყოფილიყო, რადგან იმთავითვე და დღესაც სამხრეთ კავკასია ბუნებრივ დერეფანსა და ევრაზიის ზღვარს წარმოადგენს და, რომ სამხრეთკავკასიურქართველური გენი საკმაოდ მდგრადია და კარგად „ინელეზს“ უცხო ელემენტებს.

ძვ.წ. IV ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან ფართოდ ვრცელდება მთელ აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში, უფრო განვითარებული მტკვარ-არაქსის კულტურა, რომლის დროსაც ათვისებულია ყველა გეოგრაფიული ზონა. აქ აღმოსავლეთში, ეს ახალი კულტურა აგრძელებს წინარე კულტურის ძველ ტრადიციებს. ამ ახალი კულტურის საწყისი ქვემო ქართლშია და აქედან ხდება განფენა საქართველოს სხვა რეგიონებში და მის ფარგლებს გარეთაც-სირია-პალესტინამდე. მტკვარ-არაქსის კულტურის მატარებელი მოსახლეობის რიცხვი საგრძნობლად მატულობს და აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის მთა და ბარი ინტენსიურად სახლდება. შესაძლოა ეს კულტურა ძირითადად კავკასიური მოდგმის ქართველურ ენოვან ტომებს უკავშირდებოდეს, რომლებსაც ეკავათ ამიერკავკასიის ცენტრალური ნაწილი და დასავლეთ საქართველოს გარკვეული ოლქები [საქართველოს არქეოლოგია. 1992].

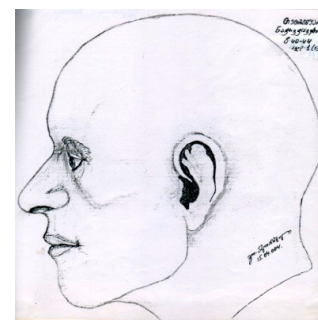
ადგილ „ნაჭიკავებშივე“ მოპოვებული მტკვარ-არაქსის ადრეული საფეხურის 4 სამარხიდან (2 აკლდამა, რომლებიც წარმოადგენს დიდი ნატეხი ქვებით შემოსაზღვრულ ადგილს და 2 ორმოა) 10 ინდივიდის (4♂+4♀+2ch.) ძვლოვანი ნაშთი.

აკლდამა #1. წრიული საოჯახო სამარხია შესასვლელით. 5 ინდივიდია. ძირითადი ანუ ბოლოს დაკრძალული ქალი, კარებთან კიდურებმოხრილი იწვა.

♀,(ძირითადი). სურათი 2 >. 50-54 წლის. საშუალოზე და-ბალი. ულტრადოლიქოვრანული თავის ქალათი. სახე ზომიერად შებრტყელებული, საშუალო სიგანისა და სიმაღლის, მეზოგნათური. ვიწრო და დაბალი ცხვირითა და თვალბუდეებით. შუბლ-განივი და კეფა-თხემის რკალების მაჩვენებელთა ევრო-სამხრეთკავკასიური, ხოლო ზედაყბის მაჩვენებლის პალეოლითური სიდიდეები. კრანოტიპია: AfroAmero, მინა-რევერითა და სამხრეთკავკასიური ტიპის ზეგავლენით.



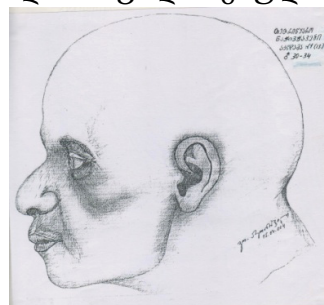
პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ზედა და ქვედა ყბაზე 30 კბილია. ზედაყბის მარცხენა P₂, M_{1,2} და მარჯვენა M₁ კბილები მკვეთრად ნაცვეთია ირიბად სასისკენ. ქვედა ყბის ორივე მხრის M₃ და მარცხენა M₁ კარიესული დეფექტებითაა. თხემის ძვლების ბოლო მიდამო და კეფა ზედაპირულად საცრისებურია, ეს ოსტეოფიტოზის (სიმსივნე) გამოვლინებაა. ♂, 40-44 წლის. საშუალოზე მაღალი. ჰიპერდოლიქოვრანული



ქალასარქველით. ზო-მიერად შებრტყელებულ-პროფილირებული, საშუალო სიმაღლისა და ძალიან ვიწრო სახით. განიერი და საშუალო სიმაღლის ცხვირით. საშუალო სიგანისა და ძალიან დაბალი თვალბუდეებით. შუბლ-განივი და ზედაყბის მაჩვენებლების აფრო სიდიდეები. კრანოტიპია: Afro-Amero, SC-Euro მინარევით. სურათი 3 >.

პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ორივე ყბაზე 32 კბი-ლია. განსაკუთრებულად გაცვეთილია ირიბად სასისკენ, ორივე მხრის ფრონტალური კბილები I,II,III და M₁. ქვედა ყბის მარცხე-ნა I და II კბილების ძირში, ორივე მხრიდან ყბის ძვალი რეზორბცირებულია, რაც ჩირქო-ვანი ანთებითი პროცესის შედეგია.

♂, 30-34 წლის. დაბალი. მეზოკრანული თავის ქალათი. უაღრესად პროფილირებული, ძალზე დაბალი, ვიწრო, მეზოგნათური სახით. საშუალო სიგანისა და სიმაღლის ცხვირი, საშუალო სიმაღლის უნაგირით. ძალიან დაბალი და ძალიან ვიწრო თვალბუდეები. შუბლ-გა-ნივი და კეფა-თხემის რკალების მაჩვენებელთა აფრო სიდიდეები. კრანოტიპია: SC, Euro-Afro მინარევით. სურათი 4 >.



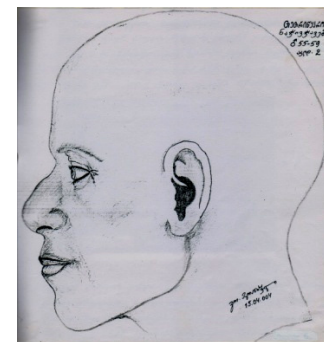
პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ზედაყბაზე 16, ხო-ლო ქვედაზე 13 კბილია, აკლია მარცხენა I და მარჯვენა M_{2,3}. შუბლის ძვალზე მცირე ზომის მეჭეჭია.

♀, 50-54 წლის. ძალიან დაბალი. ულტრადოლიქოკრანული ქალასარქველით. ძალზე განიერი სახით. განიერი ცხვირითა და ვიწრო თვალბუდეებით. კეფა-თხემის რკალების მაჩვენებლის ევრო სიდიდე. კრანოტიპია: EastAsian, Euro-Afro მინარევით. პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ზედაყბის ალვეოლური მორჩი 100%-თ ატ-როფირებული. ქვედა ყბის მარჯვენა მხარეზე 4 კბილია- P₂,M_{1,2,3}, M_{2,3}-ზე სხვადასხვა ხა-რისხის კარიესული დეფექტებია, I ალვეოლა ატროფირებულია, II,III,IV დაკარგულია ექსგუმაციის დროს.



Ch.♀, 12-14 წლის. სურათი 5 >. პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ზედაყბაზე 10 კბილია, ქვედა ყბა დაკარგულია. შუბლის ძვალზე, ბრეგმასთან თითქმის რაღაც ნაიარევის კვა-ლია, რკალურად (ირიბად) ამოჭრილსა ჰგავს. დაწყებულია რე-გენერაციის პროცესი. სატვინე ზედაპირი სახეცვლილია.

აკლდამა #2. სამი ინდივიდია: მარცხენა გვერდზე წევს კაცი (მამა), მარჯვენაზე ქალი (დედა), ხოლო შუაში (მათ შორის) ახალგაზრდა ქალი (შვილი). მათი ერთ ოჯახად წარმოდგენა ჩემი ვარაუდია (ასეთ შემთხვევაში სხვა რა უნდა იფიქრო?).



ო⁷(მამა), 55-59 წლის. მაღალი. დოლიქოკრანული, მასიური თავის ქალათი. სახე ზომიერად ბრტყელ-სოლისებური- პალეოლითური, საშუალო სიმაღლისა, ვიწრო და ორთოგნათური. განიერი და მაღალი ცხვირი, დაბალი უნაგირით. საშუალო სიგანისა და მა-ლიან დაბალი თვალბუდეები. ზედაყბის მაჩვენებლის პალეოლითური სიდიდე. შუბლ-განივი და კეფა-თხემის რკალების მაჩვენებელთა ევრო სიდიდე-ები. კრანოტიპია: SAssian, SCP-Euro-Afro მინარევით. სურ. 6 >.

პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ზედაყბაზე 16 კბი-ლია. მარჯვენა M₃-ს გვირგვინზე, ტუჩ-ლოყისკენ კარიესული დეფექტია. ქვედა ყბაზეც 16-ა. ორივე მხრის II-ები შეწეულია სა-ერთო მწკრივიდან. მარჯვენა შუბლ-საფეთქლის ხაზი ბასრი კავებით - ეკზოსტოზებითაა მოცული. შუბლის ძვლის მარჯვენა შუა მიდამო სახეცვლილი, ზეწოლის ნაკვალევით, ზომით 26 x 19 მმ. კეფის დიდი ხვრელის მარცხნივ, სასახსრე ბალიშის ქვეშ ღრმულ-ჩანაჭდევი, ზომით 13 x 10 x 6.5 მმ. ორივე დვრილისებრი მორჩის უკან ქედებია. უსახელო ძვლის ფრთა ცვლილებებით, შიდა ზედაპირზე - გავის ძვალთან შესახსრებული ზედაპირი გამობერილია, ძვლოვან ქსოვილში მიმდინარე პროცესის გამო, ამ გამობერილობის თავზე მცირე ზომის ბურცობებია. გარე ზედაპირზე, კიდესთან საკმაოდ მოზრდილი წარმონაქმნია ქედივით, რომლის ძირშიც ფოსოა. ტაბუხის ბუდე და მტეცნის ფალანგა ცვლილებებითაა.

♀ (დედა), 30-34 წლის. საშუალოზე დაბალი. დოლიქოკრანული თავის ქალათი. სახე შებრტყელებულ-სოლისებური-პალეოლითური, საშუალო სი-მაღლისა და ვიწრო. განიერი და მაღალი ცხვირი, მაღალი უნაგირით. დაბალი და ვიწრო თვალბუდეები. შუბლ-განივი და კეფა-თხემის რკალების მაჩვენებელთა წინა აზიური სიდიდეები. ზედაყბის მაჩვენებლის სამხრეთ კავკასიური სიდიდე. კრანო-ტიპია: AfroPal., მინარევებით. სურათი 7 >.



პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ორივე ყბაზე კბილები სრულადაა. დადასტურდა კარიესული დეფექტები. ზედა-ყბის ორივე მხრის II კბილები საერთო ხაზიდან შებრუნებულია 90⁰-თ. თხემისა და კეფის ძვლების შუა მიდამო სახეცვლილია და დაავადების ნიშნებითაა.

Ch.♀ (შვილი), 16-18 წლის. დაბალი. დოლიქოკრანული თავის ქალათი. სახე შებრტყელებული, საშუალო სიგანისა და სიმაღლის. ვიწრო და დაბალი ცხვირი. საშუალო სიმაღლისა და ვიწრო თვალბუდეები. ზედაყბის მაჩვენებლის პალეოლითური სიდიდე. შუბლ-განივი და კეფა-თხემის რკალების მაჩვენებელთა ევრო-აფრო სიდიდეები. კრანოტიპია: AfroPal., მინარევით. სურათი 8 >.



პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ორივე ყბაზე 15-15 კბილია. ზოგიერთი კბილი ძლიერი ნადებითაა. კეფის დიდი ხვრელის გარეთა კიდეზე, წერტილ ოპისტიონთან, განივად ფოსოა, ზომით 7x4x2.3 მმ. შუბლის ძვალზე, გლაბელას ირგვლივი მიდამო დასვრეტილია 21 x 35 მმ ფართობზე, რაც სიმსივნეზე მიგვითითებს.

ორმო #13. შემორჩენილია მხოლოდ ფრაგმენტული ყბები და დანარჩენი ჩონჩხის რამდენიმე ძვალი. ო, 30-34 წლის. საშუალოზე დაბალი.

ზედაყბის მაჩვენებლის სიდიდე აღმოსავლურაზიური ტიპისა. პათოლოგიური ანამნეზ-პრობლემები: ზედაყბის მარჯვენა I,IV,M₂ და მარცხენა IV-ზე სხვადასხვა ხარისხის კარიესული დეფექტები. საინტერესოა ქვედა ყბა, მასზე 17 კბილია, მარჯვენა III ზედმეტია, რომელიც გარედან საკუთარ ბუდეშია ამოსული შებრუნებულად, რაც თა-ვის დროზე „სარძევეს“ მოუცვლელობის შედეგი ან ანომალიაა. ფოტო 2 >.



ადგილ „ნაჭივჩავებში“ მოპოვებული ენეოლით - ადრეული მტკვარ-არაქსის პერიოდის კრანოლოგიური მასალის განაზომები/Place “Nachivchavebi” the extracted Eneolithic – Early Kura-Araxes period kraniomaterial measurements

Sepulchre	Pit #41	Tomb #1					Tomb #2		
Sex Indic.	ო	ო	ო	♀	♀	Ch.♀	ო	♀	♀
Age	45-49	40-44	30-34	50-54	50-54	12-14	55-59	30-34	16-18
Stature	167.5	168.5	159.4	151.9	139.0	123.4	169.9	151.2	147.7
Weight	63.1	63.9	57.0	47.7	38.0	22.5	65.0	47.1	44.5
8:1	75.7	69.6	75.1	63.7	63.2	-	73.6	72.2	72.6
9:8	78.1	69.6	69.8	71.9	-	-	71.1	73.8	70.4
28:27	88.0	-	85.1	63.9	87.7	-	90.8	75.7	86.0
77 ⁰	122.4?	138.2	129.7	138.5	Euro	141.8	144.1	140.6	141.0
ZM ⁰	122.4?	126.0	119.4	-	-	138.0	116.6	112.2	-
SS	-	-	3.7	-	-	-	2.8	4.1?	-
SS:SC	-	-	46.2	-	-	-	31.8	41.0	-
54	26	27	25?	23	26?	24	26.5	26	23?
55	61	51	52	45	-	49	55	52	46
51	47	41	38	38	39	37?	41	39	39
52	38?	30	30	32	-	31	28	32	33
48	77	71	63	64?	-	65	71?	68	60?
48:17	56.2	-	47.4	49.2	-	-	48.0	54.4	43.8
45	141?	118?	128?	125?	134?	-	130	119	122?
48:45	54.6	60.2	49.2	51.2	-	-	54.6	57.1	49.2
61:60	105.0	114.8	110.7	95.2	-	119.1	96.8	105.3	90.6?
40:5	95.3	-	101.0	99.5	-	-	95.1	92.0	89.9

დროის მონაკვეთში ენეოლითი - ადრეული მტკვარ-არაქსი, ქვემო ქართლში, თეთრიწყაროს რაიონის, ადგილ „ნაჭივჩავებში“ ჩვენს ხელთ არსებულ კრანომასალის შესწა-ვლა-გამოკვლევისა და ციფრული მონაცემების საფუძველზე დადასტურდა 4 რასობრივი ერთეული, 5 კრანოლოგიური ტიპით. თავის ქალას დოლიქო-მეზოკრანული ფორმები და მასიური, გრაცილური და ჩვეულებრივი ნორმალური ტიპები. რაც შეეხება პათოლო-გიურ პრობლემებს, ის ძირითადად ექვემდებარება რეგიონის ტერიტორიაზე არსებულ წიაღისეული სიმდიდრეების მოპოვება-დამუშავება-გამოყენებასა და რადიაციულ დო-ნეებს, ასევე ყოფით და ადაპტაციურ ფაქტორებს. ძალზე მნიშვნელოვანია პათოლოგი-ური პრობლემების აღმოფხვრა სხვადასხვა ქირურგიული მანიპულაციების საშუალებით, რაც შესანიშნავად ჩაუტარებია გონებამახვილ და გამოცდილ მკურნალს.

მტკვარ-არაქსის კულტურის ადრეულ საფეხურზე საქართველოს სხვა რეგიონებში: ზემო იმერეთი, შიდა ქართლი, კახეთი, ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით ანთროპოლოგიური შედგენილობა მეტად არასახარბიელოა, სამხრეთკავკასიური ელემენტი გამოკვეთილად არ ჩანს, ის მინარევის სახითაა. ტერიტორიებზე მოსული ელემენტები-ბია ევროპა-აზია-აფრიკიდან და რომლებიც უკვე შერეული სახით არიან ურთიერთთან, არ არის გამორიცხული მათი ამ სახითვე იმიგრირება. დადგენილი მაქვს მათი შემოსვლა-გასვლის სავარაუდო გზები, ფოტო #3 >, ერთერთი ვარიანტია- ურარტუ-სომხეთის გზა. ენეოლით - ადრეულ მტკვარ-არაქსში სამხრეთ კავკასიაში მცხოვრებ მოსულ ელემენტებში აშკარად იგრძნობა აბორიგენების გენური და სამხრეთ კავკასიური გეომორფოლოგიური ზეგავლენა, მაგრამ გამონაკლისებიცაა, გამოირჩევა უცხო ჰაბიტუსები, რაც რეკონსტრუირებული სახეებითაც კარგად დასტურდება. მიგრანტ-თაგან ყველა ხომ არ რჩება სამხრეთ კავკასიაში? ტერიტორიებს იყენებდნენ დროებით და მერე ისევ აგრძელებდნენ გზას. ამა თუ იმ ტერიტორიაზე ცხოვრება ნიშნავს შეძლო ადაპტაცია-აკლიმატიზირება, რაც ბუნებრივი დაბრკოლებაა მიგრანტთათვის. ადაპტაცია ხან-გრძლივი პროცესია და მთელ რიგ ცვლილებებს იწვევს ორგანიზმში. ხშირია ორგანიზმის დაავადება-დაღუპვა. ამ პროცესს თაობები ეწირება, სანამ ადაპტირება დასრულდება და გენეტიკურად მდგრად გახდებიან ექსტრემალური პირობებისადმი. სავარაუდოდ ამ პროცესში დაღუპულები მრავლად არიან წარმოდგენილნი ჩვენს ხელთ არსებულ თუ სხვა პალეოანთროპოლოგიურ მასალაში, განსხვავებული ანთროპოტიპების სახით. როცა მოსახლეები დროზე ხვდებიან მათ ჯანმრთელობაზე ან მემკვიდრეობაზე ადაპტირების უკუპროცესებს, ტოვებენ ტერიტორიას და გადადიან უფრო ხელსაყრელ გეოგრაფიულ ზოლში. ამიტომაც უნდა იყოს და კიდევაც არის დროის ყველა მონაკვეთში და განსაკუთრებით ადრეულ პერიოდებში ნაკლებად წარმოდგენილი სამხრეთ კავკასიელ აბორიგენტა (SCP, SCPGeo, SCGeo, SCKud.) ძვლოვანი ნაშთები. ისინი ძირითადად უნდა და ღუპულიყვნენ ბუნებრივად და ყოფითი ფაქტორების ზეგავლენით.



P.S ანთროპოლოგიურ-პათოლოგიური გამოკვლევა, ძვლოვანი მასალის მოპოვება-რესტავრირება, ფოტო ფიქსაცია, სახეთა გრაფიკული რეკონსტრუქციები და კომპიუტერული უზრუნველყოფა ეკუთვნის ავტორს.

ლიტერატურა:

- ასლანიშვილი ვლ. (2000): არაგვის აუზის უძველესი მოსახლეობა (კრანიოლოგიური მონაცემების მიხედვით) // ჟურნალი ანალები #2. 71-78.
 საქართველოს არქეოლოგია (1992): II. მეცნიერება. თბილისი.
 Aslanishvili V.I. (2014): Paleopathological problems: of disease, methods of doctoring and genetic deviations in population
 Sakartvelo (Georgia) // International Scientific Journal Intellecti # 2(49). 54-56.
 Алексеев В.П. (1974): Происхождение народов Кавказа. Наука. Москва.

Денисова Р.Я. (1997): Неолит лесной полосы Восточной Европы (Антропология Сахтышских стоянок), Глава IV. Проблема наличия монголоидного компонента в составе древнего населения Восточной Европы. Научный Мир. Москва. 42-54.

Тумен Д. (1985): Вопросы этногенеза монголов в свете данных палеоантропологии. Автореферат кандидатской диссертации. Москва. 5-6.

Vladimer Aslanishvili
Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

**Population of Kvemo (Lower) Kartli in Eneolith – Early Mtkvari-Araksi Age
(Anthropological-Pathological Research)**

Abstract

The survey is based on PalaeoAnthropological material of Eneolith-Early Mtkvari-Araksi (Kuro-Araxes) period population, found in the area of “British Petroleum” pipeline, on the territory of Tetrtskaro region, the place so called “Nachivchavebi”. According to the anthropological-pathological examination of the residents who died in the above mentioned time period on the territory of Kvemo (Lower) Kartli, there are preliminary conclusion-assumptions: 1. In Kvemo (Lower) Kartli, in Eneolith there is one kraniotype: mezocranic, SCGeoPal. In the same time period in Aragvi basin (Abanoskhevi) there is one kraniotype: Dolicocranic, SCGeo, and in Armenia (Jararati, Shengaviti) there are two– Afro and EastAssian. On the territory of Kvemo (Lower) Kartli, through Urartu-Armenia area, there came an incoming – mixed foreign type that was well proven on bone remains found there. 2. On early stage of Mtkvari-Araksi period, different types of people are in close biological relationship with South Caucasian Aborigines. 3. In different time periods the bone remains of Aborigines are rarely presented, because of their genetic sustainability. They were supposed to die because of environmental and domestic factors, and the ones migrated naturally faced a problem of adaptation, and because of this fact the generations are sacrificed, until the adaptation ends and they become genetically resistant to the extreme conditions. 4. Supposedly, among the material available, there are many foreign types of people who died during the adaptation period. 5. South Caucasian Genofond is so strong and sustainable that it easily adapts environmental conditions and genetically impacts local residents of outside territories of migrated Caucasus range. 6. Georgian gene was mostly adaptable to the genetic characteristics of foreigners. 7. Medical-surgical art of Eneolith-Early Mtkvari-Araksi period: anesthesia by hitting a pointed object or by imprinting and other manipulations, prove smartness and experience of ancient healers. The healer diagnoses, localizes the area and conducts relevant manipulations.

საკვანძო სიტყვები: ანთროპოლოგია, კრანოლოგია, პათოლოგია, ენეოლითი, ადრეული მტკვარ-არაქსი

Key words: Anthropology, Craniology, Pathology, Eneolith, Early Kura-araks (Mtkvari-Araksi)

ლაზური სადამწერლობო პრაქტიკა: ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა

საბჭოთა საქართველოში „ლაზური ანბანის“ შექმნის პირველი ცდები XX ს-ის 20-30-იანი წლებიდან იწყება, როცა კომუნისტური რეჟიმი ცდილობს უდამწერლობო ენებს ლათინური გრაფიკის საფუძველზე შეუქმნას საკუთარი ანბანები.

„ლაზური ანბანის“ შემქმნელად პოეტი **ისქენდერ ჭითაში** წარმოგვიდგება. პირველად 1929 წელს, სოხუმში მისი რედაქტორობით გამოიცა გაზეთი - „MCITA MURUXI“ (მჭითა მურუცხი „წითელი ვარსკვლავი“), სადაც დაიბეჭდა ლაზური ლექსები, ტექსტები და სხვა მრავალი სტატია ლაზთა ყოფითი თუ სამეურნეო ცხოვრების შესახებ.

ასევე მისი ავტორობით 1930-იან წლებში სოხუმში დაიბეჭდა ლაზური ანბანის სასწავლო წიგნი - „ალბონი“ („ანბანი“) პირველკლასელთათვის, რაც მაშინ ლაზებისთვის დედაენის ტოლფასი იყო (აღნიშნული გამოცემა განმეორდა თურქეთში 2012 წელსაც ირფან ჩაღათაი ალექსივას ახალი რედაქტირებით). 1937 წელს კი სოხუმში ასევე გამოიცა „ოკითხუშენი სუფარა“ (საკითხავი წიგნი).

ი. ჭითაშის ალბონით ს. სარფის სკოლაში ოთხი წლის (1932-36) განმავლობაში ისწავლებოდა ლაზური. მასწავლებელი გახლდათ მოლა **ალი აბდულიში**, რომელსაც სარფელები „მოლა ალის“ ეძახდნენ.

ლაზური დამწერლობის „ლათინიზაციის“ პერიოდი საბჭოთა საქართველოში რამდენიმე წელიწადი გაგრძელდა, რასაც ეთნიკური ლაზების მხრიდან არაერთგვაროვანი შეფასებები მოჰყვა. მწვავე კრიტიკით გამოირჩეოდა 1937 წლის 28 ივლისს გაზეთ კომუნისტში სტუდენტ **ახმედ თანთოღლის** (სოფ. სარფი) მიერ გამოქვეყნებული წერილი - „ნაციონალური დამახინჯების პოლიტიკა“, სადაც იგი ლაზურისათვის ქართული ანბანის უგულებელყოფას ეწინააღმდეგება და აღნიშნავს: „ამ სოფლის (იგულისხმება სოფ. სარფი) დაწყებით სკოლაში მიმდინარე სასწავლო წელს პირველ ორ კლასში შემოიღეს ლაზურ ენაზე სწავლება. ეს ძალიან კარგი საქმეა, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ლაზებს თავისი, ქართული ანბანის მაგივრად დაუბეჭდეს ლათინური ანბანით დაწერილი სახელმძღვანელო ვიწურ-არქაბულის კილოკავისა ვინმე ისქენდერ ჭითაშის მიერ შედგენილი, რაც ლაზურ ენაზე სწავლას დიდად აძნელებს და ხელოვნურად აბრკოლებს. ამ „სახელმძღვანელოში“ უამრავი ასო, როგორებიცაა **წ, ჭ, ძ, ყ** და სხვ. ისქენდერ ჭითაშს თვითონვე დაუხატავს და დაუდგენია, რომ ამას დაერქვას **წ, ამას - ჭ, ამას - ყ, ამას - ჯ** და ა. შ.

ვსვამ კითხვას: რა საჭიროა ლაზური სიტყვების ახლანდელი თურქული ლათინიზებული ანბანით წერა, მითუმეტეს, როცა შემდეგ კლასებში სწავლა მიმდინარეობს ქართული ანბანით, ქართულ ენაზე? ვისთვისაა საჭირო ეს?“ [გაზ. *კომუნისტი*, 1937 წ. 28 ივლისი].

საბჭოთა ხელისუფლებამ თავის მიერ დაწყებული „ეროვნული“ საქმე რამდენიმე წელიწადში უკვე ანტიეროვნულ ქმედებად გამოაცხადა, აკრძალა ლაზური ენის სწავლება სკოლებში, ხოლო ანბანის შექმნელი – ისქენდერ ჭითაში მკაცრად დასაჯა.

დღეს თურქეთში მცხოვრები ლაზები, რომლებიც თავს თვითმყოფად ეთნოსად მიიჩნევენ, თავიანთ სტატიებსა თუ მონოგრაფიებში ამ ფაქტს დიდ ადგილს უთმობენ. განსაკუთრებული სიმწვავით გამოირჩევა ლაზი ისტორიკოსის ალი იჰსან აქსამაზის წერილი, სადაც აღნიშნულია: „ლაზური ენა 1920-იან წლებში სადამწერლობო ენად იქცა და ლაზურ ენაზე სწავლება დაიწყო, მაგრამ საბჭოთა კავშირის ლაზების კულტურულმა თავისუფლებამ ცოტა ხანს გასტანა, რადგან მალე ეს მკაცრად შეაჩერეს, ლაზ ბავშვებს საკუთარ ენაზე განათლების მიღების უფლება წაართვეს, ლაზური კი, თითქოს მასზე მოლაპარაკე არავინ დარჩენილიყოს, მხოლოდ უნივერსიტეტში „კვლევის“ დონეზე აიყვანეს“ [2000, 109].

გერმანელი მეცნიერი **გეორგ როზენი**, ვინც პირველად შეეხო ლაზურის გრამატიკულ სტრუქტურას, თავის ნაშრომში – „ლაზთა ენის შესახებ“ [Rosen G. *Über die Sprache der Lazen, წიგნად გამოვიდა ბერლინში 1844 წ., სულ 38 გვ., ბერლინის აკადემიის მოხსენა 1842 წ.*] აღნიშნავს: ლაზური დამწერლობა არასოდეს არსებობდა, რომ არსებულიყო, ეს რომელიმე კილოკავს წინ წამოსწევდა, ყოველ ხეობას მეზობელ ხეობათაგან შესამჩნევად განსხვავებული კილოკავი აქვს [იქვე, 3]. როზენს ათინური დიალექტის შესწავლა გადაუწყვეტია და აღნიშნულ კილოს ათინელი იბრაჰიმისაგან გასცნობია, რომელიც თან ახლდა მოგზაურობისას ტრაპიზონიდან ართვინამდე და ეხმარებოდა მას ლაზურის ჩაწერის სისწორეში. როზენი არაბული ანბანით იწერდა. არაბულად ჩაწერილს ლათინური ტრანსკრიფცია ახლავს.

„ლაზური ანბანი“ და „დედაენა“ უფრო ადრეც, XIX საუკუნის II ნახევარში, შეიქმნა ვინმე ხოფელი ეთნიკური ლაზის – **ფაიკ ეფენდიშის** მიერ არაბული დამწერლობის სისტემის საფუძველზე. ხსენებული ავტორი დასაჯეს და მისი ნაშრომები კი გაანადგურეს. ცნობებს აღნიშნულის შესახებ მხოლოდ **ნიკო მართან** ვხვდებით. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ თვითონ **ნიკო მარი** ლაზურ ტექსტებს ქართული ანბანით იწერდა.

ამავე პერიოდში თურქეთში ცნობილი ფრანგი ლინგვისტი **ჟორჟ დიუმეზილი** ლაზური მეტყველების ჩასაწერად იყენებდა ლათინურ საერთაშორისო სანტრანსკრიფციო სისტემას.

ლაზური ტექსტების ჩასაწერად არაბულ-თურქული სატრანსკრიფციო სისტემის მოუხერხებლობაზე ჯერ კიდევ XVII ს-ის თურქი მოგზაური **ევლია ჩელები** აღნიშნავდა: „...ლაზიკელთა ენა კალამს არ ემორჩილება, არ ჩაიწერება, ძლიერ უცნაური ენაა“. ევლია ჩელების ჩივილი სავსებით სწორი და მართებულია. ლაზური სიტყვიერი მასალის გადმოსაცემად ევლია ჩელები ძლიერ შეზღუდული იყო თავისი არაბულ-თურქული სატრანსკრიფციო ნიშნებით. რიგი ლაზური თანხმოვნებისათვის, მაგალითად მკვეთრებისათვის, აგრეთვე რამდენიმე აფრიკატისათვის თურქულს არავითარი ნიშანი არ გააჩნია. გარდა ამისა, ლაზური მრავალთანხმოვნიანობა თურქულისათვის სავსებით უჩვეულოა ისევე, როგორც ლაზურ თანხმოვანთა ბუნებრივი კომპლექსები ძნელად წარმოსათქმელია თურქისათვის“ [ჯიქია, 1954, 253].

1970-იან წლებში კი, როცა თურქეთში ლაზურის ლათინიზაციის სამიშროება დადგა, ქართველმა მეცნიერებმა – **მიხეილ ქურდიანმა** და **წათე ბაწაშმა** შექმნეს ქართულ დამწერლობაზე დაფუძნებული ლაზური ანბანი, თურქული ანბანის სპეციფიკის გათვალისწინებით. ის დაიბეჭდა გერმანიაში და შემდგომ, გავრცელდა თურქეთში.

თანამედროვე თურქეთში აღნიშნული ანბანი, რომელიც დღეს **ლაზოდლუს ანბანის** სახელითაა ცნობილი 1984 წლიდან გამოიყენება. ის თურქულ ანბანს მორგო და გადაამუშავა ეთნიკურმა ლაზმა, თურქული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელმა **ფაჰრი ქაჰრამანმა**. აქ მოცემულია 35 ასო-ბგერა და ცნობილია **ქაჰრამანის ანბანის** სახელითაც. ამ ფაქტს მთლიანად მიეძღვნა ეთნიკური ლაზების მიერ გერმანიაში ამავე წელს გამოცემული ლაზური ჟურნალის - „ფარფალი“ პირველი ნომერი.

აღნიშნული ანბანი გამოიყენეს 1993 წელს გამოცემულ პირველ ლაზურ ჟურნალში – „ოგნი“.

2003 წელს იაპონელმა მეცნიერმა **გოიჩი კოჟიმამ** და ლაზმა მკვლევარმა **ისმაილ ავჯი ბუჯაკლიშმა** მოახდინეს არსებული ანბანის მოდიფიკაცია. მათ დაამატეს სამი ასო-ბგერა, ორ ნიშანს კი შეუცვალეს ადგილი და დააღაგეს ზუსტად ისე, როგორც ლათინურ ანბანშია მოცემული [*გ. კოჟიმა, ი. ა. ბუჯაკლიში, 2003, 5*]. დღესდღეობით თანამედროვე თურქეთში მცხოვრები ეთნიკური ლაზი ავტორების უმრავლესობა თავიანთ სამეცნიერო და სამეცნიერო პოპულარულ გამოცემებში აქტიურად იყენებს **ლაზოდლუს** ანბანს.

ლაზოდლუს ანბანი

A a ა	B b ბ	C c ჯ [d ʒ]	Ç ç ჩ	Ç ç ჭ [tʃ]
D d დ	E e ე	F f ფ	G g გ	Ğ ğ ღ [ɣ]
H h ჰ	X x [χ] ხ	İ i ი	J j ჟ	K k ქ
Ĳ ĳ კ	Q q [q' ~χ'] ყ	L l ლ	M m მ	N n ნ
O o ო	P p ფ	P p პ	R r რ	S s ს
Ş ş შ	T t თ	Ŧ ŧ ტ	U u უ	V v ვ
Y y ო	Z z ზ	Ž ž ძ	3 3 ც	Ž ž წ [tsʰ]

ლიტერატურა:
თანთოდლი ა. (1937): ნაციონალური დამახინჯების პოლიტიკა// „კომუნისტი“, 28 ივლისი, 1937
ლაზური ანბანი (1984): ლაზური ანბანი// ჟურნალი „ფარფალი“, N 1, 1984
ტამბრული ო. (1991): ნანანენა (ქანური დედაენა), ფროიდენშტადტი (გერმანია), 1991
ჯიქია ს. (1954): ე. ჩელები ლაზურისა და ლაზების შესახებ, იკე, ტ. 6, თბ., 1954
ჭითაში ი. (2012): ჩქუნი ჭარა (ალბონიში სუფარა), სტამბოლი, 2012
ჭითაში ი. (2013): აღანი მურუცხი, N2, 2013
Aksamaz A.I. (2000): Lazlar, 2000
Dumézil G. (1937): Contes Lazes, Paris, 1937

Kojima G, Bucaklışı İ.A (2003): Lazca Gramer, Istambul, 2003
Rosen G. (1844): über die Sprache der Lasen, berlin, 1844
Март Н.Я. (1910): Грамматика чанского (лазского) языка, СПб., 1910

Nato Akhalaia

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Writing Practice of Laz language:History and Modern Status

Abstract

Laz language uses Kartvelian (Georgian) and Latin script. Besides, for the Lazs living in Turkey, the alphabet made of Turkish Latin is more acceptable and simple.

In general, the first attempt of creating „Laz alphabet“ started in Soviet Georgia, from the 20-30-ies of XX century, when based on the Latin script, the communist regime tried to create their own alphabet for the languages without unwritten language.

The Poet Iskender Chitashi appears to be the founder of „Laz Alphabet“. First, he was the editor of the Newspaper - „MÇITA MURU3XI“ („Red Star“), published in 1929, in Sukhumi (Georgia), where Laz poems, texts and other social and many articles about the economic and agricultural life of Lazs became public.

In addition, he was the author of Laz „Alboni“ („Alphabet“) - Learning book for the beginners, published in Sukhumi in 1930, for Laz people was equal to the mother tongue. (In 2012, this edition was repeated in Turkey, edited by Irfan Aleksiva Chaghatai).

The „Latinazation“ period of unwritten languages continues for number of years in Soviet Georgia. After the Laz exile, Soviet authorities considered all these as violation of the law and, therefore, prohibited. During the Ottoman Empire, the „Laz Alphabet“ and „Mother Tongue“ were created earlier, in the second half of XIX Century by ethnic Laz from Khopa - Faik Ependish based of the Arabic writing system. The mentioned author was punished and his works destroyed. The only information about it can be found in Niko Mar's papers.

It should be noted that even Niko Mari was recording Laz texts, using Georgian alphabet.

At the same time, in Turkey, the famous French Linguist Georges Dumezil Laz was using the international Latin transcript system to record the Laz speech.

In the 1970 s, however, when the process of Latinization of Laz language had started again now Turkey, Georgian scientists Michael Kurdiani and Tsate Batsash, created the Georgian alphabet-based Laz alphabet, taking into consideration of the specifics of Turkish alphabet. It was published in Germany and later spread to Turkey...

In modern Turkey, mentioned alphabet is known as Lazoghlu Alphabet since 1984. Ethnic Laz, Language and literature Teacher Fahri Kahraman has processed in his own way. 35 letter-sounds are given in this alphabet and it is known as Kahraman Alphabet.

However, in 2003, the Japanese Scientist Goichi Kojima and Laz Researcher Ismail Avji Bujaklish modified this alphabet. They added three letter-sounds and relocated two letters and arranged the same way as it is in Latin alphabet.

However, today, the majority of ethnic Lazs residing authors in modern Turkey are actively using Lazoghlu alphabet in their scientific and popular publications.

საკვანძო სიტყვები: ლაზური ანბანი, ლაზოდლუ, ისქენდერ ჭიტაში, ქაჰრამანი, ნანანენა
Key words: Laz alphabet, Lazoghlu, Iskender Chitashi, Fahri Kahraman, Nananena

ციური ახვლედიანი, გიორგი ყუფარაძე
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

**ზოონიმთა შემცველი ადიექტური ფრაზეოლოგიური ერთეულები
ინგლისურ და ფრანგულ ენებში**

ადიექტური ფრაზეოლოგიური ერთეულები ეწოდება ისეთ ფრაზეოლოგიზმებს, რომლებშიც განსაზღვრების ფუნქციას ასრულებს ზედსართავი სახელი ან, იშვიათად, მიმღეობა. ადიექტური ფრაზეოლოგიური ერთეულების მკვლევარები, სხვადასხვა ენათა მასალაზე, გამოყოფენ ორ ძირითად სტრუქტურულ კლასს: კომპარატიულებს და არაკომპარატიულებს. ჩვენს საკვლევ ინგლისურ და ფრანგულ ენებში, ზოონიმთა შემცველ ადიექტიურ ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში შეინიშნება კომპარატიულ ადიექტიურ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა სიჭარბე.

სტრუქტურულ ტიპთა მნიშვნელოვანი მრავალფეროვნებაა ზოონიმთა შემცველ იმ ადიექტიურ ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში, რომელთა შემადგენლობაშიც შემდარებელი კომპონენტია – ინგლისურ ენაში “like” ან “as”, ფრანგულში კი - “comme”. ეს შემდარებელი კავშირები ასრულებენ პირველი კომპონენტის (“შედარების საფუძვლისა”) და მეორე კომპონენტის (“შედარების ობიექტის”) დამაკავშირებელ ფუნქციას. ინგლისურ ლექსიკოგრაფიულ და ფრაზეოგრაფიულ პრაქტიკაში დამკვიდრებულია “as” – ის ჩასმა ტეხილ ფრჩხილებში (<as>). კავშირ “like” – ის გამოყენება “as” – ის ნაცვლად, განიხილება ნორმიდან გადახვევად, თუმცა სასაუბრო ინგლისურ ენაში, უკვე დიდი ხანია, შეიმჩნევა კავშირის სახით “like” – ის გამოყენების ტენდენცია. ადიექტიურ შედარებათა პირველი კომპონენტი, ჩვეულებრივ, იხმარება თავისი ძირითადი მნიშვნელობით. მეორე კომპონენტის ფუნქცია მუდამ გამამდიერებელია, რადგან იგი აღნიშნავს პირველი კომპონენტით გამოხატულ ნიშნის ხარისხს. ადიექტიური შედარებებისათვის, ისევე როგორც სხვა ტიპის შედარებებისათვის, დამახასიათებელია მნიშვნელობის ორპლანიაანობა: ერთს ვადარებთ მეორეს. მნიშვნელობის ასეთი

სტრუქტურა ქმნის განსაკუთრებული სახეობის ფრაზეოლოგიურ მნიშვნელობას, სახელდობრ – კომპარატიულს. ა. გ. ნაზარიანის მიხედვით, “შედარება, როგორც აზროვნებითი პროცესი, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს გარე სამყაროს გრძნობით შეცნობასა და გააზრებაში” და “ლინგვისტური კატეგორიები, როგორც სპეციფიკურ გამოხატულებასაც არ უნდა იღებდნენ ისინი სხვადასხვა ენებში, მაინც უნივერსალურნი არიან, ანუ გვხვდებიან მსოფლიოს ყველა ენაში” (ა. გ. ნაზარიანი, გვ.119).

ინგლისური და ფრანგული ენების კომპარატიული ადიექტიური ფრაზეოლოგიური ერთეულების ყველაზე პროდუქტიული მოდელია “Adj.+Comp.+Nom” (“ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი”). ამ სტრუქტურული ტიპის ფრაზეოლოგიური ერთეულები, უმეტესად, კონსტანტურ-ვარიანტულები არიან. ვარიაციულობას ექვემდებარება როგორც მთავარი, ასევე დამოკიდებული წევრიც: **bald as a coot/bandicoot** ‘სავსებით მელოტი’, **close/dumb as an oyster** ‘თევზივით მუნჯი’; **fier/orgueilleux comme paon** ‘ფარშევანგივით მედიდური’, **fidèle comme un chien/caniche** ‘ძალღივით ერთგული’. ნიშანი, რომელსაც გამოხატავს კომპონენტ-ზოონიმიანი ფრაზეოლოგიური ერთეული, უპირატესად, განეკუთვნება პიროვნებას, იშვიათად – საგანს. ამ მოდელის ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა შემადგენლობაში შემავალი ზედსართავები შეიძლება იყვნენ მარტივნი (**fast as a hare** ‘კურდღელივით სწრაფი’; **plat comme une limande** ‘ფიცარივით ბრტყელი’) და შედგენილნი (**playful as a kitten** ‘კნუტივით ცელქი’; **peureux comme un lièvre** ‘კურდღელივით მხდალი’). გარდა ამისა, საკვლევ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა შედარების საფუძველი შეიძლება გამოხატულ იყოს როგორც მოკლე, ასევე სრული ზედსართავით დადებით (**plump as a partridge** ‘მსუქანი, ფუმფულა’; **têtu comme une mule** ‘ჯორივით ჯიუტი’) და შედარებით ხარისხებში (**busier than gone-eyed cat watching two mouse holes** ‘ძლიერ მოუსვენარი, ნერვიული აფეთქების ზღვარზე’).

ინგლისური ენის ადიექტიური ფრაზეოლოგიური ერთეულების ზედსართავების შედარებითი ხარისხის გამოყენება გულისხმობს სინტეზური ელემენტების არსებობას, ანალიტიზმის ჭარბ ელემენტებთან ერთად. შედარების ობიექტი შეიძლება გამოხატულ იქნეს როგორც მარტივი (**quick as a rabbit** ‘ძალიან სწრაფი’; **nu comme un singe** ‘მაიმუნივით შიშველი, დედიშობილა’), ასევე შედგენილი არსებითი სახელით (**red as a turkey-cock** ‘პომიდორივით წითელი’).

ზოონიმ-კომპონენტიანი ფრაზეოლოგიური ერთეულთა ამ მოდელის (Adj.+Comp.+N “ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი”) ყველაზე ხშირი ზედსართავებია ინგლისურ ენაში: **dead** ‘მკვდარი’ **happy** ‘ბედნიერი’, **lively** ‘ცოცხალი’, **strong** ‘ძლიერი’, **mad/ crazy** ‘გიჟი’, **silly/stupid** ‘სულელი’, **hungry** ‘მშიერი’: **dead as a dodo** ‘აღვკილი მიწისაგან პირისა’, **dead as a mutton** ‘სიცოცხლის ნიშან-წყლის გარეშე’, **happy as a lark** ‘ტოროლასავით ბედნიერი’, **lively as a grig** ‘სიცოცხლით სავსე, ხალისიანი’, **strong as an ox/as a horse/as a bull** ‘ძლიერი როგორც ხარი/ცხენი’, **crazy as a coot** ‘შეშლილი, სრულ ჭკუაზე არ მყოფი’, **silly as a goose/sheep** ‘ვირივით სულელი’ **hungry as a bear** ‘მგელივით მშიერი’.

ზოონიმ-კომპონენტიანი ფრაზეოლოგიური ერთეულების ამ მოდელის (Adj.+Comp.+N

“ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი”) შემადგენლობაში ყველაზე ხშირად ხმარებული ზედსართავები ფრანგულ ენაში: **agile** ‘მარჯვე, მოხერხებული’, **gros/grosse** ‘მსხვილი’, **vif** ‘ცოცხალი, მკვირცხლი’, **gai** ‘მხიარული’, **paresseux** ‘ზარმაცი’, **laid** ‘მახინჯი’, **rouge** ‘წითელი’, **sale** ‘ჭუჭყიანი’, **souple** ‘მოქნილი’, **doux** ‘მშვიდი, წყნარი’, **soûl** ‘მთვრალი’:

agile/vif comme un écureuil ‘ციყვივით ცქვიტი’, **agile/vif comme une anguille** ‘მოხერხებული, გერგილიანი როგორც ანკარა (გველი)’, **gros comme une puce** ‘რწყილივით მსუქანი’, **gai comme un merle** ‘ძალიან მხიარული, მოლხენილი’, **paresseux comme un lézard** ‘ზარმაცი როგორც სისვი იაზო’, **laid comme un pou** ‘ტილივით მახინჯი’, **rouge comme un coq** ‘მამალივით წითელი’, **sale comme un pou** ‘ტილივით ჭუჭყიანი’, **souple comme un serpent** ‘გველივით მოქნილი’, **doux comme la brebis** ‘ცხვარივით წყნარი’, **soûl comme une grive** ‘გალეშილი მთვრალი’.

კონსტრუქცია “**P.+Comp.+N**” (მიმღეობა+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი), რომელშიც მთავარი კომპონენტი მიმღეობაა: **tired as a dog** ‘ძალღივით დაღლილი’, **scared as a rabbit** ‘შეშინებული, დამფრთხალი’, **packed like sardins** ‘ისე სავსე, რომ ნემსი არ ჩავარდება’, **drunk as an owl** ‘გალეშილი მთვრალი’; **chargé comme une bourrique/comme une vache/comme une baudet** ‘ღორივით მთვრალი’, **fries comme un outon** ‘ცხვარივით ხუჭუჭა’, **presses/serrés comme des harengs** ‘საძრაობა არაა, ნემსი არ ჩავარდება’.

ამ მოდელის სახელადი კომპონენტის გაფართოება, წინდებულიანი დამატების სახით,

“**P.+Comp.+N+Prep.+N**” (მიმღეობა+შედარებითი კავშირი+არსებითი სახელი/ზოონიმი+წინდებული +არსებითი სახელი/წინდებული) დამახასიათებელია ფრანგული ენისათვის: **presses/serrés comme des harengs en boîte** ‘სავსე ისე, რომ ნემსი არ ჩავარდება’, **rembouré comme un bât de mulet** ‘სასაპალნე ჯორივით გატენილი/მსუქანი’, **éveillé/vif comme une potée de souris** ‘მკვირცხლი, მარდი (ბავშვის შესახებ)’.

შემდეგი მოდელი “**Adj.+Comp.+P.+N**” (“ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+მიმღეობა+ზოონიმი”) დამახასიათებელია ინგლისური ენისათვის: **mad as a cut/struck snake** ‘ბრაზისგან გაცოფებული’, **pretty as a speckled pup** ‘მომხიბვლელი’, **red as a boiled lobster** ‘კიბორჩხალასავით წითელი’. ფრანგულ ენაში ეს სტრუქტურა სხვაგვარად გამოიყურება: “**Adj.+Comp.+N+P.**” (“ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი+მიმღეობა”): **laid comme un pou retourné** ‘უსახო, საზიზღარი’, **sec comme un poisson fumé** ‘ნაფოტა თევზივით გამხმარი’.

მოდელი “**Adj.+Comp.+N**” (“ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი”) შეიძლება გაფართოვდეს ზედსართავის ან არსებითი სახელის სახით, ატრიბუტული ფუნქციით ან ირიბი დამატებით – სტრუქტურა “**Adj.+Comp.+Adj.+N**” (“ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზედსართავი+ზოონიმი”) წარმოდგენილია ინგლისური მაგალითებით: **mad as a wet hen** ‘ძალღივით ავი’, **lovely as a blithe lark** ‘ტოროლასავით მხიარული’, **crazy as a peach –orchard boar** ‘დამთხვეული, შერეკილი’.

ფრანგული ენისათვის დამახასიათებელია კომპონენტთა შემდეგი წყობა: “**Adj.+Comp.+N+Adj.**” (“ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი+ზედსართავი”), რაც განპირობებულია იმით, რომ ზედსართავთა უმეტესობა, ფრანგულ ენაში, პოსტპოზიციამია საზღვრულ სიტყვასთან: **bête comme un hareng saur** ‘ტარანივით

ხმელია, გაკნაჭულია’, **méchant comme un âne rouge** ‘ვირივით ჯიუტი’, **rare comme un merle blanc** ‘ძალიან იშვიათი, საკვირველი’.

ზედსართავის შეცვლა წარსული დროის მიმღეობით, წარმოდგენილია შემდეგი ნიმუშებით: ინგლისურ ენაში სტრუქტურით “**P.+Comp.+P.+N**” (**drunk as a drowned mouse** ‘მეჩქემესავით მთვრალი’), ფრანგულ ენაში კი – სტრუქტურით “**P.+Comp.+N+ P.**” **frisé comme une poule mouillée** ‘დახუჭუჭებული სველი ქათამივით (ირონიულად)’. მოდელ “**Adj.+Comp.+N**” – ის გაფართოება არსებითი სახელის სახით, ატრიბუტული ფუნქციით – “**Adj.+Comp.+N+N**” – წარმოდგენილია ინგლისურ ენაში; კომპონენტ-ზოონიმის მდებარეობის მიხედვით, შეიძლება გამოიყოს ორი სახეობა:

1. “ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი+არსებითი სახელი”:

Fine as a frog hair ‘ძალიან კარგი’, **slick as a goose/owl/bear grease** ‘ძალიან გლუვი, გადატკეცილი’, **sorry as a now/bait** ‘უსარგებლო’, **freckled as a turkey egg** ‘ჭორფლით დაფარული’;

2. “ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+არსებითი სახელი+ზოონიმი”:

Poor as church mouse ‘ეკლესიის თავგვივით ღარიბი’, **mad as a March hare** ‘გიჟი, შეშლილი’.

მოდელი “**Adj.+Comp.+N’s+N**”, რომელშიც ატრიბუტული სახელადი კომპონენტის სახით წარმოდგენილია საზოგადო და საკუთარი სახელები კუთვნილებით ბრუნვაში, ახასიათებს ინგლისურ ენას. კომპონენტ-ზოონიმის მდებარეობის მიხედვით, ეს მოდელიც ორი სახეობით არსებობს:

1. “ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+ზოონიმი კუთვნ. ბრუნვ.+არსებითი სახელი:

steep as a cow’s face ‘ძალიან ციცაბო (ადგილის შესახებ)’, **cute as a bug’s ear** ‘ძალიან მომხიბვლელი’, **useless as monkey’s grease** ‘სავსებით უსარგებლო’;

2. “ზედსართავი+შედარებითი კავშირი+არსებითი სახელი კუთვნ. ბრუნვ.+ზოონიმი”:

crazy as June bug ‘გიჟი, შეშლილი’, **crazy as a betsy bug** ‘სულიერად ავადმყოფი’, **poor**

as Job’s turkey ‘ეკლესიის თავგვივით ღარიბი’.

მეორე სახეობის პირველი კომპონენტი შეიძლება იყოს მიმღეობით გამოხატული

“**P.+Comp.+N’s+N**”: **drunk as David’s sow** ‘გალეშილი მთვრალი’, **conceited as a barber’s cat** ‘ძლიერ თავმომწონე, პატივმოყვარე’.

მოდელ “**Adj.+Comp.+N**”– ის გაფართოება ირიბი დამატების სახით, რომელიც გამოხატულია როგორც საზოგადო, ასევე საკუთარი სახელით, უპირატესად წარმოებს “**in**” და “**of**” წინდებულებით ინგლისურ ენაში, ფრანგულ ენაში კი – “**de**” და “**a**” –თი. “**Adj.+Comp.+N+Prep.+N**” ქმნის ორ ჯგუფს:

1. “ზედსართავი+შედარ.კავშირი+ზოონიმი+წინდებული+არს. სახელი”: ინგლ. **calm**

as a toad in the sun ‘ძალიან მშვიდი’, **happy as ducks in Arizona** ‘ძალიან უიღბლო’;

ფრანგ. **plein comme une bourrique à Robespierre** ‘გალეშილი მთვრალი’, **bleu comme**

la

poule à Simon ‘დაბნეული (კანად.)’;

2. “ზედსართავი+შედარ.კავშირი+არს. სახელი+წინდებული+ზოონიმი”: ინგლ. **As clever**

as a cartload of monkeys ‘ძალიან ჭკვიანი’, **silly as a tin of worms** ‘მოსულელო (ავსტრალ)

plain as the hump on a camel ‘გასაგები, გარკვეული, ნათელი’; ფრანგ. **heureux comme tueur de cochons** ‘ძალიან ბედნიერი’, **propre comme une écuelle à chat** ‘სისუფთავის

მო-

ყვარული, ფაქიზი’, **indigné comme un crête de coq** ‘ძალიან აღშფოთებული’.

ამ მოდელის გაფართოება წარმოდგენილია რიცხვით სახელიანი კონსტრუქციით “Adj.+Comp.+N+Prep.+Num+N”: ინგლ. **As wanton as a calf with two dams** ‘ალერსიანი ხბო ორი ცურიდან წოვს’, **as busy/fussy as a hen with one chick/chicken** ‘როგორც ერთადერთ წიწილიანი ქათამი’.

ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა მცირე ჯგუფი წარმოდგენილია შეკვეცილი კომპარატიული საქცევებით, რომლებიც შედგება შედარებითი კავშირისა და არსებითი სახელის სხვადასხვაგვარი გაფართოებისაგან: ინგლ. **Like dog’s breath** ‘არასასიამოვნო, არაპოპულარული’, **like a fly in am bar** ‘იშვიათი, საკვირველი, საოცარი’, **like a cat on a hot tin roof** ‘აღზნებული, მოუსვენარი’; ფრანგ. **comme une bourrique** ‘ჯიუტი, სულელი’, **comme une vache** ‘საშინლად მთვრალი’, **comme le phénix** ‘გარდაქმნის უნარის მქონე’, **comme un nez de chien** ‘მთვრალი’.

არაკომპარატიული ადიექტიური ფრაზეოლოგიური ერთეულების ჯგუფი წარმოდგენილია შემდეგი კონსტრუქციებით:

1. “P.+Prep.+N” (“მიმღეობა+წინდებული+ზოონიმი”): ინგლ. **Bitten by the bug** ‘რაიმე იდეთ მხურვალედ გატაცებული’, **sleeping with the fishes** ‘ჩაძირული’; ფრანგ. **mangé/bouffé aux mites** ‘დახეული, ნახმარი’, **constripé de crapaud** ‘მუნწი’.

2. “Prep.+N+Prep.+N” (“წინდ.+არს.+წინდ.+ზოონიმი”): ფრანგ. **en bec de corbin** ‘მოკაკული, მოკაუჭებული’, **en peau de lapin** ‘უკულმა გადაბრუნებული’, **à la graisse d’oie** ‘გამოუსადეგარი, ყალბი’ (აზრების, პასუხების შესახებ).

3. “N+Prep.” (“ზოონიმი+თანდ.”): ინგლ. **A whale of a...** ‘განსაკუთრებული’, **a beast of a...**

‘საზიზღარი’; ფრანგ. **chien de...** ‘უსიამოვნო. აუტანელი (ტკივილის შესახებ)’, **une vache de...** ‘საოცარი, დაუჯერებელი’.

ამგვარად, ზოონიმ-კომპონენტის ფრაზეოლოგიური ერთეულების სტრუქტურულ-გრამატიკული ანალიზის შედეგად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შეინიშნება კომპარატიული ფრაზეოლოგიური ერთეულების სიჭარბე, რომლებიც წარმოდგენილია ზედსართავებით, რაც უკავშირდება კომპონენტ-ზოონიმის სპეციფიკას.

ლიტერატურა:

Rey Isabel,(2013) La phraséologie du français, Paris.

Rey Alain et Chantreau Sophie,(2009)Dictionnaire des expressions et locutions figurées Paris.

Назарян, А.Г.(1976) Фразеология современного французского языка. Москва.

[Hyamson, Albert Montefiore, \(1874-1954\)](#) A dictionary of English phrases, [London : Routledge; New York, Dutton](#)
[Knappe, Gabriele, \(2004\)](#) Idioms and Fixed Expressions in English Language Study before 1800, Peter Lang.
[Cowie, A.P.\(1998\)](#) [Phraseology: Theory, Analysis, and Applications](#), Oxford: Oxford University Press.

Tsiuri Akhvlediani, Giorgi Kuparadze
Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Adiactive Phraseological Units Containing Zoomyms

Abstract

Researchers of adiactive phraseological units on the material of different languages single out two major structural classes: comparatives and non-comparatives. In our study, on the basis of the English and the French languages, we have observed the prevalence of comparative adiactive phraseological units. The most productive model of English and French comparative phraseological units is: “Adj.+Comp+Noun” (“adjective+ comparative conj.+zoonym”). The phraseological units of this type turn out to be mostly constant-variable.

საკვანძო სიტყვები: ზოონიმები, ადიექტური ფრაზეოლოგიური ერთეულები, კომპარატიული ერთეულები, ანალიტიზმი
Key words: zoonyms, adiactive phraseological units, comparative units, analytism

დიანა ახვლედიანი
შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

კომპოზიტა დაწერილობის საკითხი 1931–33 წლების გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანის“ მიხედვით

ნორმა არის ფილტრი, რომელმაც ენობრივი ნაკადი უნდა გაცხრილოს. ის რომ არ იყოს, ლიტერატურული მეტყველების ნაკადი შეერეოდა ტერიტორიულ და სოციალურ დიალექტებს. მას მხოლოდ ლიტერატურული ენის ერთიანობის დაცვა და ენობრივი საშუალებების შერჩევა არ ევალება.

არნოლდ ზიქოზავა წერს: „ნორმის გარეშე სალიტერატურო ენა ერთიანი ვერ იქნება; ენა, საერთოდ, სალიტერატურო ენა კერძოდ, არ შეიძლება არ იცვლებოდეს. ცვალებად სალიტერატურო ენას ვერ ექნება უცვლელი ნორმა. ნორმის ცვალებადობა არც იმას ნიშნავს, ის საჭირო რომ არ იყოს, ან არც იმას, ნორმის დაწესება კერძო პირის ნება-სურვილი რომ იყოს“ (ზიქოზავა 1979: 14- 15).

როდიდან დაწესდა ენის ნორმები? ძველი ქართული სალიტერატურო ენა მკაცრად ნორმირებული ენა იყო. ჩვენამდე არ მოუღწევია მაშინდელ ენობრივ ნორმებს, მაგრამ ფაქტია, რომ ძველი ლიტერატურული ძეგლების გადამწერით ჰქონდათ შეგნებული დამოკიდებულება ენისადმი. ა. არაბული წერს, რომ „თვით პირველი მწიგნობრული ძეგლიც კი ნორმატიულია, რადგან მისი შემქმნელი მიჰყვებოდა რაღაც წესებს, ირჩევდა ენობრივი ვარიანტებიდან ძირითადს, სოციალურად უპირატესს. ასეთნაირად არჩეული ვარიანტი კი უკვე ნორმა ხდებოდა; ყოველი მომდევნო ავტორი კი ითვალისწინებდა არსებულ ენობრივ გამოცდილებას და ნერგავდა მას. ადრინდელი ეპიგრაფიკული და ხანმეტი მწიგნობრული ძეგლები იმ სალიტერატურო ენით არის შექმნილი, რომელიც არსებითად მთელი ექვსი საუკუნის განმავლობაში ინარჩუნებს სტაბილურობას“ (არაბული 2005:10). გადამწერები მკაცრად იცავდნენ მას, სწორედ ამიტომაც თვალში საცემი ყოველი გადახვევა სალიტერატურო ენის ნორმათაგან. უეჭველი ფაქტია, რომ ქართული სალიტერატურო ენა ნორმირებულია თავისი განვითარების ადრეულ საფეხურზე.

ყოველი ენის ლექსიკური ფონდი საუკუნეთა განმავლობაში ივსება და უფრო მდიდარი და მოქნილი ხდება. ამის ერთ-ერთ საშუალებას წარმოადგენს ახალი ლექსიკური ერთეულების წარმოება ფუძეთა შეერთებით, ანუ რთული სიტყვების, კომპოზიტების წარმოშობა.

მიუხედავად იმისა, რომ კომპოზიტთა შესწავლას დიდი ხნის ისტორია აქვს. არის მთელი რიგი პრობლემური საკითხი, რომლებიც დაკავშირებულია როგორც კომპოზიტთა კლასიფიკაციასთან, ასევე მათ შესწავლასთან ქართული ენის განვითარების მთელ პერიოდში.

უპირველეს ყოვლისა, არ არსებობს ერთიანი საკლასიფიკაციო პრინციპი კომპოზიტთა დაწერილობის საკითხში. დროთა განმავლობაში ბევრი კომპოზიტი ჩამოიშორა ენამ და თანამედროვე ქართულში ეს კომპოზიტები აღარ გვხვდება. სიჭრელა ამ მხრივ პრესის ფურცლებზეც.

1931–33 წლების გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანის“ მასალები ავლენს შემდეგ თავისებურებებს კომპოზიტთა დაწერილობის მხრივ: შეინიშნება ტენდენცია, სალიტერატურო ენა დაუახლოვდეს სასაუბრო ენას, რაც კარგად ჩანს ორთოგრაფიული ნორმების დარღვევებიდან. ეს ნიშანდობლივი და ამასთან, თვალში საცემი თავისებურებაა. გვხვდება ფორმები: **არა ნორმალური, ჯერ-ჯერობით, რკინის გზა, კვალ-და-კვალ, კომ-უჯრედი, ჩეხო-სლოვაკია, მუხა-ესტატი, ქოხ სამკითხველო** და სხვ. აღარაფერს ვამბობთ ლექსიკურ თავისებურებებზე: ბარბარიზმების, კერძოდ, რუსიციზმების გამოყენებაზე: მოაგარაკეთა სასადილო „**კურზალი**“ მიმდინარე საკურორტო სეზონში უფრო მეტს სადილს დაამზადებს, ვინემ გასულ წელს დაამზადებდა (1931, №114); მარილისა და ნავთის სავაჭროს გამგეს ჯემალ სეიდოლლის კავშირი აქვს **სპეკულიანტ**-გადამყიდველებთან (1933, №7); ბათომის დეპოს უფროსმა ე. ბახტაძემ 30 დეკემბერს ღამით დასტოვა მორიგეობა და გაემგზავრა **გოროდოვში** საქეიფოდ (1933, №16).

უცხო სიტყვები ასეა გადმოცემული: ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე სიტყვებში შენარჩუნებულია **ხ** თანხმოვანი, მაშინ როცა დღევანდელი ნორმების მიხედვით **ქ** უნდა გვქონდეს: ქობულეთის სუბტროპიკულ **ტეხნიკუმში** მსმენელებით მოკალათებული არიან ანტისაბჭოთა ელემენტის შვილები (1931, №8); კონფერენციამ უდიდესი ყურადღება დაუთმო **პოლიტეხნიზაციის** საკითხებს (1933, №242); ადგილობრივად მომუშავე **რადიო-ტეხნიკოსები** არავითარ ყურადღებას არ აქცევენ ქობულეთის რაიონს (1931, №19); სკოლას აქვს **ელექტრო-ტეხნიკური**, ფიზიკური და ქიმიური ლაბორატორიები (1933, №124).

ერთცნებიანი კომპოზიტი გამოხატავს ერთ მნიშვნელობას, ერთცნებიანი კომპოზიტი იწერება ერთად (კიზირია: 1974: 178), თუმცა „საბჭოთა აჭარისტანის“ ფურცლებზე სხვაგვარი მდგომარეობაა, იშვიათად იწერება ერთად, ძირითადად კი ცალ-ცალკეა: **რკინისგზის** ბათუმის კვანძში ამ დადგენილების საფუძველზე უნდა ჩატარდეს რეორგანიზაცია (1931, №43); **არა ნაკლებ** გააფთრებული ბრძოლა მოხდა ქაიროს სხვა უბნებში (1931, №124); ჩაითვალოს **არა სწორად**, რომ მძიმე მრეწველობის კომისარიატის ტრესტებმა მხედველობაში მიიღეს მხოლოდ 1933 წლის პირველი კვარტალის გეგმა (1933, №29); **არა სრულ** ცნობების მიხედვით ესპანეთში არის 545 ათასი უმუშევარი, ფაქტიურად კი მათი რიცხვი ორჯერ მეტია (1933, №203); **არა ნორმალურია** მდგომარეობა რაიონში ციტრუსის ჩაბარების მხრივ (1931, №27); **ყოველ დღე** და თან **რიგ გარეშე** გადაიხედება სამოქალაქო და სისხლის სამართლის ქალთა საქმეები (1931, №56); **არა ნაკლებ** სერიოზული მიღწევები აქვს საბჭოთა საქართველოს სოფლის მეურნეობის ფრონტზე (1931, №47); აჭარისტანში, **ხუთ წლედის** დამამთავრებელი წელი ხასიათდება საკოლმეურნეო მშენებლობის მძლავრი ზრდით (1933, №6); მოხსენებით პარტიის მეორე ყრილობის 30 წლის თავის შესახებ გამოვიდა ამხ.მ.ანასტასიადი (1933, №187).

ცალ-ცალკე იწერება სხვა ტიპის კომპოზიტები: ერთი თვეც, **თვე ნახევარი** და მევლუდი შეუდგება მანდარინის მოსავლის აღებას (1933, №201); ართმელაძე სასტიკ წინააღმდეგობას უწევს თავისი ოჯახის **ერთ ერთ** წევრს, რომელიც სწავლობს ადგილობრივ პროფ-სკოლაში (1931, №101); **არა საკმაოდ** არის გაშლილი მუშაობა ტფილისის „მკერავი“ს №1 ფაბრიკაში, ავეჯის ფაბრიკაში და სხვ. (1933, №107).

შერწყმული დანართი დეფისითაა დაწერილი: ზემოდ ჩამოთვლილი **სპეკულიანტ-გადამყიდველები** სოფლად გლეხებისაგან იძენდნენ რძეს ჩალის ფასად ადა მაღალ ფასებში ჰყიდდნენ (1933, №187); პარტიისმე-2 ყრილობაზე ჯგუფორგებმა გააკეთენ **რეზოლიუცია-განცხადება** მუშა-მოსამსახურეთა საერთო კრების შესახებ (1933, №43).

მართულ მსახდრელიანი ერთცნებიანი კომპოზიტი თითქმის ყოველთვის ცალ-ცალკე იწერება ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალის მიხედვით: მანჯურია მალევე ჩაერთო **სისხლის მღვრელი** ბრძოლის ველზე (1931, №76); კოლმეურნეობაში ბევრი **ხელის შემშლელი** პირობაა მუშებისათვის (1933, №265); ამ ჟამად უდიდესი ყურადღება ექცევა **რკინის გზის** ტრანსპორტს (1931, №46); **ცეცხლის მქრობელთა** რაზმის უჯრედმა თავი დამკვრელად გამოაცხადა (1931, №112); მიმდინარე წლის მარტში ამერიკაში კვლავ გაირჩევა უდანაშაულოდ **სასჯელ მისჯილ** 9 ახალგაზრდა ზანგ პროლეტარის საქმე

(1933, №7); საყურადღებოა ასეთი ფორმები: შვეციის **დედა-ქალაქ** სტოკჰოლმში კომპარტიის ხელმძღვანელობით შესდგა ათი ათასი მუშის დემონსტრაცია (1933, №13); წითელი **დედა-ქალაქი** ჩითის მოსკოვიდან გადაიქცა ლითონის მოსკოვად (1933, №24); კომუნისტური დემონსტრაცია აგრეთვე შესდგა ბრიუსელში -ბელგიის **დედა-ქალაქი** (1933, №13); თუმცა აქვე ვხვდებით კომპოზიტებს, რომლებიც ერთად იწერება: **წითელარმიელი, ნავთჩასასხმელი, რკინისგზელები, მიწადმოწყობა**.

ცალკე იწერება ასევე სხვა ტიპის კომპონენტებიც: **სურსათ საწოვადე, შიშველ ტიტველი, დღითი დღე, ჯერ ჯერობით, რკინის გზა**, ამათ გვერდით გვაქვს **დღითი-დღე, ჯერ-ჯერობით**, ბავშვები ფეხშიშველი და ნახევრად **შიშველ ტიტველნი** დადიან (1931, №112); მუშათა ბევრი ჯგუფი დარჩა სრულიად უსადილოთ, როცა **სურსათ საწოვადე** საკმაო რაოდენობით იყო მომარაგებული (1931, №112); ქალაქის საბჭოს სარემონტო კანტორა სადგურის მახლობლად აგებს **მუშა მოსამსახურეებისათვის 3-სართულიან სახლს** (1933, №201); **რადიო ცენტრის** ინსტრუქტორს ამაზე რამოდენიმეჯერ მიმართეს კოლმეურნეობების კულტსაბჭოებმა (1931, №124); 1931 წლის 28 თებერვალს ბათომის ნავთსადგურში მოელიან **ახლად აშენებულ** თბომავალ „არმენიას“ მოსვლას (1931, №206). დეფისითაც შეგვხვდა ასეთი ფორმა: **ჯერ-ჯერობით** ადგილი აქვს ჩამორჩენას სადეპუტატო მაგიდების მუშაობაში 91931, №116); **ჯერ-ჯერობით** კამპანია ჩატარდა თამბაქოს ქარხანაში (1931, №3).

რიცხვითი სახელის გაორკეცებით მიღებული კომპოზიტებიც ცალ-ცალკეა დაწერილი: **ათ-ათი, ოც-ოცი**. გონიოს ლიმონ-მანდარინის საბჭოთა მეურნეობაში **ათ ათი** კილო სასუქი დაარიგეს კოლმეურნეებისათვის (1933, №20); კომკავშირელებსაც და პიონერებსაც **ოც ოცი** ცალი წიგნი დაურიგეს საჩუქრად (1933, №105). არასწორი დაწერილობა გვხვდება რიცხვით სახელიან კომპოზიტებში: გონიოს სასკოლო რაიონში ამჟამად არის **4-წლედ** დამთავრებული 40 ახალგაზრდა (1933, №277); განათლების ორგანოების მიერ საჭირო იქნა ცნობილი სომხური **7 წლედის** გადაკეთება **10-წლედად** (1933, №216); რაიონული პარტორგანიზაცია ამჟამად აწარმოებს მზადებას პარტიის **მე-17-ტე** ყრილობის და აჭარისტანის **15-ტე** პარტკონფერენციისათვის. (1933, №290); **მე-17-ტე** პარტყრილობასთან დაკავშირებით ბათომის ტყავის ქარხანამ.

და კავშირიანი კომპოზიტი სხვადასხვა შეგვხვდა ასეთი ფორმით: **სხვა და სხვა**, მაშინ როცა **კვალდაკვალ** დეფისიანია: **კვალ-და-კვალ**. საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტებმა **სხვა და სხვა** დროს გამომჟღავნეს მომარაგებაში დანახული ნაკლი (1933, №19); ქობულეთის რაიონი **კვალ-და-კვალ** მისდევს ქედის რაიონს (1931, №117); ტრანსპორტი **კვალ-და-კვალ** უნდა მისდევდეს სოფ. მშენებლობის ტემპებს (1931, №99); კახაძის სახლკარი დ მიწები გაფანტულია რაიონის **სხვა და სხვა** სოფლებში (1933, №55).

დეფისითვეა დაწერილი ზოგიერთი გეოგრაფიული სახელი: სოფ. **ქვედა-აგარაში** ოთხ მაისს შესდგა ღარიბ გლეხობის კრება (1931, №176); პოპანდოპულომ დახურა თავისი სავაჭრო და გაემგზავრა სოფ. **ზედა-კვირიკეში** და მოეწყო მოანგარიშეთ (1933, №39); ეს საბჭოთა თვითმფრინავი A-4 პირველად ჩაფრინდა **შუა-აზიის** კუთხეებში (1933, №140); **ციხის-ძირში** არის სახელმწიფო პოლიტსამმართველოს დასასვენებელი სახლი, სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახლი (1933, №236); პრალაში შესდგა **ჩეხო-სლოვაკიის**

რევოლუციონური პროფკავშირების ყრილობა (1931, №119); **მწვანე-კონცხზე** ა.კავკასიის სახკომსაბჭოს და ცაკის დასასვენებელი სახლებია (1933, №236); **მუხა-ესტატეს** სოფ.საბჭომ ჩააბარა 2.550.000 ც. მანდარინა, **ზედა-კვირიკის** სოფ. საბჭომ 250. 000 91933, №278); სოფ. **ორთა-ბათომის** მცხ. დურსუნ ხალვაშის პირუტყვმა გაანადგურა 100-მდე ძირი მანდარინის ახალი ნარგავი (1933, №287).

თუმცა ამათ გვერდით ასეთი ფორმებიც ვიპოვეთ: სოფ. **ზედაყანას** კოლმეურნეობა „ამომავალ სხივში“ შრომა-დღეები არ არის აღრიცხული (1933, №227); **ორთაბათომის** მეურნეობის დირექციას წინასწარ უნდა მომზადებია ნიადაგი სამუშაოების დასაწყებად (1931, №112).

ერთი და იგივე ტოპონიმი ზოგჯერ ერთადაა დაწერილი, ზოგჯერ ცალ-ცალკე: **მუხაესტატეს** ლიმონ-მანდარინის საბჭოთა მეურნეობაში ნარგავები გაშენებულია აგროწესების დაცვის გარეშე (1933, №196); **მუხა ესტატეს** საბჭოთა მეურნეობაში მსგავსი „ინჟინერ მშენებლების“ წყალობით დამთავრებულია მხოლოდ ერთი ფურნის აგება (1931, №242).

კომპოზიტები მიიღება შემოკლებულ სიტყვათა შეერთებითაც. მათ გავრცელება ჰპოვეს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. ასეთ შემოკლებულ სიტყვებს უწოდებენ შემოკლებულ კომპოზიტებს ან სხვანაირად - საბჭოურ კომპოზიტებს (კიზირია 1974:178).

ძირითადად ერთად იწერება შემოკლებით შეერთებული სახელები და აბრევიატურები: დავებმარეთ კოლმეურნეობა „წითელ ოქტომბერს“ და **ბათრაილმასკომის** საბჭოთა მეურნეობას გარღვევების სალიკვიდაციოდ (1933, №295). ყველას აინტერესებს როგორ მონაწილეობას ღებულობენ შემოწმებაში **ფაბქარხადგილკომები** და **პარტუჯრედები** (1931, №214); **მიწგანის** აპარატში ადგილი აქვს უწესრიგობას და უპასუხისმგებლობას (1933, №237); აღნიშნული ცნობა **რაიმიწგანმა** არ შეამოწმა და გადასცა **მიწსახკომს** (1933, №277); კამათში გამომსვლელებმა მიუთითეს, რომ უნდა დაჩქარდეს **მუშ-გლეხკორთა** მოძრაობის გარდაქმნა (1931, №114); ადგილებზე **პარტ.-პროფესიონალური** ორგანიზაციები სუსტ ხელმძღვანელობას უწევდა **მუშგლეხკორებს** და ადგილობრივ **კედგაზეთებს** მუშაობაში (1931, №114); ზოგი შემოკლებული სიტყვა აღარაა ხმარებაში.

ზემომოყვანილი მასალა გვიჩვენებს, თუ რამდენად ახლოს იდგა სალიტერატურო ენა სასაუბრო მეტყველებასთან, თუმცა მისი მონოლითურობა არ შერყეულა, ძველი ნორმები საკმაოდ მყარია. თანამედროვე ქართულის წინააღმდეგ აშკარად გვიჩვენებს იმას, რომ საჭირო იყო ზრუნვა ენის სიწმინდის დასაცავად, უცხოურ სიტყვათა განსადევნად თუ მართლწერის წესების დასანერგავად.

ლიტერატურა:

1. **არაბული 2005:** არაბული ა., ქართული მეტყველების კულტურა, თბ.;
2. **კვაჭაძე 1993:** კვაჭაძე ლ., ქართული ენა, თბ.1993;
3. **კიზირია 1974:** კიზირია ანტ., ქართული ენა, თბ, 1974;
4. **ლეჟავა 1989:** ლეჟავა ლ., ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის ისტორიიდან (ნორმალიზაციის პრინციპები „ივერიაში“ ქსკს IX. თბ.;

5. ჩიქობავა 1979: ჩიქობავა არნ., სალიტერატურო ენა და ნორმა ქსკს II. თბ.;
6. შანიძე 1953: შანიძე აკ., ქართული გრამატიკის საფუძვლები I, თბ.
7. გაზეთი „საბჭოთა აჭარისტანი“ 1931-33 წ.წ.

Diana Akhvlediani

Shota Rustaveli State University, Batumi

Spelling of Composites in 1931-1933 according to the Newspaper “Soviet Ajaristan”

Abstract

Composites are one of the ways of enriching the lexical fund of a language. Their spelling in differs at various stages of a language development. The review of the newspaper “Soviet Ajaristan” issued in 1931-33 reveals the following picture: composites with one concept are written as one solid word: *ara nakleb* (no less), *eleqtro sadguri* (electric station), *am rigad* (thus), *am zhamad* (at present), *ara stsorad* (in a wrong way), *ara sakmao* (non sufficient), *ara damakmakopilebeli* (non satisfactory), *am tavitve* (from the beginning)...

The one-concept composite with governing determinant is almost always written as two words: *sasjel misjili* (sentenced), *siskhlis mgvrelis* (blood shedding), *tsitel nakhevari* (red half), *tsetskhlis mqrobelta* (of fire fighters), *khelis shemsheli* (disturbing)... Different types of composites are also written separately as two words: *dghiti dghe* (day by day), *jer jerobit* (so far), *tavis tavad* (sure thing). However, we also have some composites written together: *rkinisgzeli* (railway man), *tsitelarmieli* (Red Army soldier), *mitsadmotskoba* (land management), *navtchasaskhmeli* (oil pouring), *eleqtrosadguri* (electric station). Composited formed by doubling numerals are written separately: *at ati* (by tens), *khut khuti* (by fives), *ots otsi* (by twenties). Forms with conjunction and are written separately – *skhva da skhva* (different), *dghe dag gham* (day and night), while the word *kvaldakval* (tracing) is written with a hyphen: *kval-da-kval*. Some geographical names are also written with hyphen: *cheqo-slovakia* (Czechoslovakia), *Orta-Batumi*, *Mukha-Estate*, *Zemo-Achara*, *Did-Achara*, *Zemo-Agara*.

According to the newspaper “Soviet Ajaristan” in the composite forms prevail separate spelling as well as hyphenised one in one-concept composites. The reason of absence of unified classification principle for composite spelling might be the fact that there are numerous complex words or composites in the language and it is hard to comprise them in one special type.

საკვანძო სიტყვები: „საბჭოთა აჭარისტანი“, დაწერლობა, კომპოზიტები

Key words: “Soviet Ajaristan”, spelling, composites

მარიამ ბაკურაძე, თეა კალანდია
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

უიღბლოთა სულთა კავშირი ვასილ ბარნოვის მოთხრობების მიხედვით

ვასილ ბარნოვის რომანებსა და მოთხრობებს გამოქვეყნებისას არ გამოუწვევია შეხედულებათა, აზრთა სხვადასხვაობა, დაპირისპირება. სალიტერატურო კრიტიკა სათანადოდ არ გამოხმაურებია ამ შესანიშნავი მწერლის ნაწარმოებებს, რომელთაც ქართულ ლიტერატურაში განავითარეს და განამტკიცეს შემოქმედების უმნიშვნელოვნესი და ურთულესი ჟანრი - ისტორიული მხატვრული პროზა. მწერლისადმი მიძღვნილ გამოკვლევებსა და მიმოხილვებში ვასილ ბარნოვი დახასიათებულია როგორც „დიდად ორიგინალური შემოქმედი“ (გრ. ყიფშიძე, 1920, გვ. 4), რომელსაც „გააჩნია თავისებური პოეტური მეტყველება“ (გ. ქიქოძე, 1929, გვ. 5), ხოლო ოსტატობა ადის მხატვრული პროზის უმაღლეს მწვერვალზე“ (გ. ქიქოძე, 1929, გვ. 5) კრიტიკოსთა აზრით, ვასილ ბარნოვი „მთელი თავისი შემოქმედებით დაკავშირებულია ძველი ქართული ლიტერატურის ბრწყინვალე წარმომადგენლებთან“ (ა. გაწერელია, 1994, გვ. 41).

მე-20 საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში ისტორიული რომანის, როგორც სპეციფიკური პოეტური ჟანრის განვითარება, უშუალოდ დაკავშირებულია ვ. ბარნოვის სახელთან. „თავისი შესანიშნავი შემოქმედება მან მიუძღვნა ისტორიულ-მხატვრულ პროზას და გამოიმუშავა თავისებური მეთოდი ისტორიის ესთეტიკური ათვისებისათვის. ამ ხასიათის ნაწარმოებში ბარნოვი გამოჩნდა, როგორც საქართველოს წარსულის მცოდნე, რომელიც საფუძვლიანად გრძნობს ეპოქის მოვლენებს, იგი ქმნის მაღალმხატვრულ და კოლორიტულ ისტორიულ რომანებს“ (შ. რადიანი, 1947, გვ. 106).

მწერლის მემკვიდრეობა შეიცავს რამდენიმე ათეულ მოთხრობასა და ნოველას. უდიდესი ნაწილი ამ ნაწარმოებებისა ვასილ ბარნოვის თანამედროვე ყოფის ასახვას ემსახურება. მწერალი ეხმაურება იმავე საკითხებს, რომლებიც დაისვა მე-19 საუკუნის დასასრულისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის სხვა ქართველ კლასიკოსთა შემოქმედებაში. ამ თემის დამუშავებაში ვ. ბარნოვი დამოუკიდებელი შემოქმედის სახელს ინარჩუნებს.

ვ. ბარნოვის მოთხრობა „მეჩვენა“ 1901 წელს არის დაწერილი. კ. აბაშიძე გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ აქვეყნებს სტატიას „ტიპი უიღბლო კაცისა ქართულ ლიტერატურაში“ (ბარნოვი, „მეჩვენა“, „მოამბე“ N2, 1901 წ.), რაც ერთ-ერთი საინტერესო გამოკვლევაა მწერლის მხატვრული პროზის თაობაზე.

ვ. ბარნოვის მიერ დახატული პერსონაჟი 900-იანი წლების გზააბნეული ინტელიგენტია. „ცხოვრებისაგან გათელილი კაცი, რომელსაც ფრანგები „რატეს“ ეძახიან და რუსები „ნეუდაჩნიკს“.

ვასილ სანდომიძეს სასწავლებელი რუსეთში აქვს დამთავრებული. გამოსათხოვარი სადამო, რომელსაც ათიოდე ქართველი კურსდამთავრებული ესწრება, ჯანსაღი მომავლის რწმენით გამსჭვალული ადამიანების სურათს გვაძლევს. „სამშობლო“, „იდეალი“, „თავდადება“, -აი, მათი სიტყვების ძირითადი ლექსიკური ფონდი. სოსანას ეჩქარებოდა სამშობლოში მოსვლა. დარწმუნებული იყო, რომ შესდგამდა თუ არა ფეხს საყვარელ ქვეყანაში, მაშინვე დაადგებოდა კეთილ გზას. სამშობლოში დაბრუნებული სოსანა ილიას მსგავს წვას განიცდის. აქ არის ცნობილი „ოთხი წელიწადის“ ამბავიც, აქვეა ეჭვიც: „ როგორ მიმიღებს მე ჩემი ქვეყანა“ და სხვა მრავალი, რაც მამულის ჭეშმარიტ ჭირისუფალს მოუვა ფიქრად. „რომ სამშობლო მიწას ვემთხვიე, -ამბობს სოსანა,-ამით გულწრფელად მივესალმე მთელ ჩვენ ქვეყანას, როგორც მოსიყვარულე შვილი, ის ცრემლი, რომელიც თვალით მომადგა მაშინ, ნეტარების ცრემლი იყო, იცი? ჩემ ცხოვრებაში ის წუთი იყო ყველაზე ბედნიერი და მშვენიერი, „მაგრამ“,,,

და აი, ამ „მაგრამით“ იწყება სულიერი კრახი სოსანასი. მწარე სინამდვილემ მალე დაარწმუნა, „რომ ცხოვრება ისე არ იყო მოწყობილი, როგორც სასწავლებლის ფანჯრიდან ჩანდა, რომ არ იყო კარგად მომზადებული, ამ ცბიერი, მოსისხლე ცხოვრებისათვის, თანაც სწამდა, რომ ეს ცხოვრება უკუღმართი იყო.“

გაუცვდათ „იდეალი“ სოსანას მეგობრებს და ობივატელობის ჭაობში ჩაეფლნენ. ახალ იდეალად ფული და სიამოვნება აქციეს. მოჰკიდეს ხელი ფულის შოვნის სხვადასხვა გზას, მათ შორის მექრთამეობასაც. სოსანა, რომელმაც შეინარჩუნა შეურყვნელი ბუნება, გაერიყა ყველას, მარტოობას მიეცა და „სევდის ალების დასაშრეტად ნუნუას მიუჯდა.“

ცხოვრების პრაქტიკულ ცოდნას მოკლებული, ბრძოლის უნარის არმქონე სოსანა გამოსავალს ვერსად ხედავს. ამიტომ არის, რომ, როდესაც სოციალურ უბედურებას შინაური უბედურებაც დაერთო ზედ (ცოლის ღალატი). სოსანა ველარ ურიგდება ასეთ ყოფას და თავს იკლავს. ასეთი გახლავთ ვ. ბარნოვის მოთხრობის გმირის, „უიღბლო“ იოსებ სანდომიძე.

„ჩვენ გვგონია, -წერს კ.აბაშიძე-ქართულ ლიტერატურაში პირველად ვ. ბარნოვმა მიაქცია ამ ტიპს ყურადღება. მართალია, ვ. ბარნოვი მხოლოდ გაკვრით იხსენებს იმ ტიპს, რომელიც მეტად საინტერესო და საყურადღებოა, ტიპი იმ ორიოდე კაცისა, „რომელთაც რაღაც მანქანებით შერჩენიათ საღი აზრები და პატიოსანი გრძნობები, მაგრამ გარიყული და განმარტოებული დარჩენილან და სევდას, სულით ობლობასა გრძნობდნენ. მართალია, ვერ დაგვიხატა ისე სავსებით ამ „უიღბლოს“ სულიც, ისე, რომ მის მეგობარსავით შეგვძლებოდა გვეთქვა:“ჰაი, ჰაი, მიუხვდი! გული მატკინა, ბევრი რამ გადაგვიშალა თვალწინ, რაც ისე ძვირფასი იყო ჩემთვის, მაგრამ რაც უწყალოდ შეიმუხრა, დაიფანტა, გაქრა ცხოვრების ეკლიან გზაზე. მივხვდი, რომ გატეხა ის ვაჟკაცი, რამ დაამარცხა ისე საზარლად.“

კ.აბაშიძე ქართული ლიტერატურის დიდ ნაკლოვანებად ცალმხრივობას მიიჩნევს. მწერლებს თავისი ნაწარმოებების უმთავრეს საგნად, უმეტესად აღებული აქვთ უბრალო ცხოვრება „მდაბიო ხალხისა“, ხოლო „ინტელიგენტთა ცხოვრების აღწერას კი ჩვენი მწერლობა, როგორღაც გაურბის, უფრთხის“.

ქართველ ინტელიგენტთა სახეები საკმაოდ საინტერესოდ არის დახატული მე-19 საუკუნის ქართულ მწერლობაში. კ.აბაშიძე წერს: „გერისთავი შეეხო ჩვენის განათლებულის ახალგაზრდობის ტიპს და ისიც რამდენიმე კალმის მოსმით დაგვიხატა, კაცმა უნდა სთვას, დიდა ნიჭიერად, ორიოდე ტიპი, ცრუ-განათლებულის ივანესი „გაყრაში“ და მწარედ სასაცილოდ გახადა რომანტიკოსი ბეგლარი. მას შემდეგ ი.ჭავჭავაძემ სცადა ოთხმოციანის წლების უფერულის ახალგაზრდობის სურათი მოეცა არჩილის სახით („ოთარაანთ ქვრივში“, სხვები კი ან არ შეჰხებიან, საკმაო ინტერესი ვერ აღუძრავთ ჩვენში ამ საგნის შესახებ ვფშაველა, შ.არაგვისპირელი და სხვანი“ კ.აბაშიძე. („ცნობის ფურცელში“, 1901, N1436, 15, IV, გვ.2).

ვ. ბარნოვის მოთხრობისადმი ინტერესი, კ.აბაშიძის აზრით, გამოწვეულია იმით, რომ მწერალი „ლიტერატურისათვის უცხო საგანს შეეხო და ჯერედ ახალი ხილი აგემა ჩვენს ლიტერატურას...პირველად სწორედ მან მიაქცია ყურადღება უიღბლო, უბედური და ბეჩავი იოსებ სანდომიძის მაგვარ ტიპს“.

სალიტერატურო კრიტიკაში მიუთითებენ, რომ მოთხრობა „მეჩვენა“ თავისი შინაარსით ძლიერ უახლოვდება ჩეხოვის „იონიჩსა“ და არაგვისპირელის „ჰარამხანის სურათს“.

ვფიქრობთ, სამივე მათგანში იდეალით გატაცებული, უნიადაგო ინტელიგენტის სახე გამოიკვეთა. ჩეხოვმაც, არაგვისპირელმაც სოციალური პირობები წარმოადგინეს ადამიანის საუკეთესო მისწრაფებების დამხშობად. „პალატა“-ის ატმოსფერო ძირითადი მიზეზი იყო პიროვნების სულიერი კრახისა, მაგრამ ჩეხოვმაც და არაგვისპირელმაც ისევე, როგორც ბარნოვმა, ხაზი გაუსვეს იმასაც, რომ ადამიანს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს უნარი ბრძოლისა, ამისათვის კი საჭიროა არა მხოლოდ „იდეალი“, არამედ ცხოვრების ცოდნაც. ბრძოლის უნარისა და გზის საკითხი სამივე მწერალმა სხვადასხვანაირად გადაჭრა. თუ ჩეხოვმა უკანასკნელ ნოველაში „საცოლო“ ადამიანების ხელით აგებული ბედნიერი ქვეყნის შესაძლებლობის ოპტიმისტური რწმენა გამოთქვა, არაგვისპირელმა მთელი რიგი ნოველებით წარმოგვიდგინა რევოლუციური იდეების ტრიუმფი. რაც შეეხება ბარნოვს, მან სოსანას მსგავსთა გამარჯვება გადადო იმ დრომდე, როდესაც დროთა დაუსრულებელ ბრუნვაში კეთილი ნათელი სავსებით დათრგუნავს ბოროტ ბნელს.

თუმცა, ჩვენი მსჯელობის საგანი ამჯერად უიღბლოთა სულთა კავშირია. მოთხრობის მთავარი გმირი არ წყვეტს კავშირს გარდაცვლილ თეკოსთან. ტანჯვის შემსუბუქებას მისგან ელის და იღებს. ამბობს კიდეც: „ხომ იცი, ადამიანი სიკვდილით არ ისპობა მთლად..წინათვე გაეგი იმას ჩემი დარდები და ხანდისხან მოდიოდა სანუგეშებლად. ეხლა, როცა სიცოცხლე მთლად ჩამიბზნელდა, ხშირ-ხშირად მესტუმრება, მანუგეშებს, მაყუჩებს, სიხარულის სხივს მფენს.“ სულთა კავშირის შესახებ ერთი რამ უდაოდ ვიცით: ვიდრე სხეულში ვართ, ცოცხალი ვართ, მაგრამ იმ გარდაცვლილი ადამიანის სულიც ხომ ცოცხალია?! და ჩვენ შორის უთუოდ არის კავშირი. უიღბლო სულთა კავშირი ამქვეყნიური და იმქვეყნიურ სამყაროთა შორის გრძელდება.

„ვასილ ბარნოვმა, -წერს კ. აბაშიძე-თავის მოთხრობით მრავალი მწარე ფიქრი აღგვიძრა. გაგვახსენა რა ჩინებული და დიდებული ადამიანები ისპობიან და ჰქრებიან ჩვენს

ცხოვრებაში, რადგან მათი ნაზი სული და გული ვერ უძლებს შურით აღსავსე ჰაერს ჩვენი ცხოვრებისას. მიგვახედა იმ საზიზღრობაზე, რომელიც საკლავად გახდომია ეგდენ მაღალ გრძნობასა და ფიქრს, მისწრაფებასა და ლტოლვილებას; მიგვახედა ამ ცხვრების უსასოებასა და უნუგეშობაზე, მის უფერულობისა და მომწამლავ თვისებაზე. თანაც ავტორმა სიგნალი მისცა ჩვენს მწერლებს, დროა, აქ, ამ ცხოვრებას მიაშუქოთ თქვენი ნიჭის თვალი და სწორედ ამაში არის ვ. ბარნოვის უეჭველი დამსახურება.“

სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთგზის გამოითქვა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ვ.ბარნოვი ქართულ ლიტერატურაში ისტორიული რომანის ფუძემდებელია. მწერლის ნიჭის სიძლიერე სწორედ ამ ჟანრში გამოვლინდა. მისი რომანები „მიმქრალი შარავანდედი“, ტრფობა წამებული“, „ისნის ცისკარი“, „დედოფალი ბიზანტიისა“ და სხვანი გვაოცებენ ავტორის უბადლო ცოდნით საქართველოს წარსულის, ისტორიულ მოვლენებში წვდომის უნარით, რომელთაც ოსტატურად დამუშავებული, გამოგონილი სიუჟეტებიც ამშვენებს.

ვ. ბარნოვის სოციალური მოთხოვნების ციკლი, სალიტერატურო კრიტიკაში ძალზე სუსტადაა დამუშავებული. მწერალმა ინტელიგენტებისა და ხელოსნების პორტრეტების ან უკეთ ვთქვათ, სილუეტების მთელი გალერეა დაგვიტოვა ამ მხრივ ვერც ერთი ქართველი ბელეტრისტი ვერ შეედრება მეცხრამეტე საუკუნეში, რაც მომავალი კვლევის საინტერესო მასალას გვაძლევს.

ვასილ ბარნოვის მხატვრული აზროვნების ერთ-ერთი უმთავრესი მასაზრდოებელი ქართული მითოსია. მწერალი აღნიშნავდა:“ქართულ მითოლოგიურ თქმულებებში გამოხატულია შეხედულება შემოქმედზე, მსოფლიოზე, ყოველივე არსზე მსოფლიოში; კერძოდ ადამიანზე, მის გაჩენაზე, მის დამოკიდებულებაზე ღმერთებთან“(ბარნოვი ვ, ტ.X გვ.178). ვასილ ბარნოვის შემოქმედების მითოსური პლანის მსოფლმხედველობრივი საფუძველი ის უძველესი წარმართული სარწმუნოებაა, რომელსაც „ნათელთა თაყვანისცემას“ უწოდებს მწერალი. ამგვარი სახელდების მიზეზი ის უნდა იყოს , რომ ქართველთა წარმოშობაში ძირითადი ადგილი ელინურ მნათობთა თაყვანისცემას ეკავა. „ქართლის ცხოვრება“ გვამცნობს: „...და იქმნეს ქართველნი მსახური მზისა და მთვარისა და ვარსკვლავთა ხუთთა“(ბარნოვი ვ. ტ.II,გვ.11). ვ.ბარნოვის მხატვრულ ნააზრევში ერთგვარად ორმხრივი მიმართებაა უძველეს ქართულ სარწმუნოებასა და ქართულ მითოსს შორის. ერთის მხრივ, უძველესი ქართული სჯული-„ნათელთა თაყვანისცემა“, მწერლის თხზულებათა მითოსური პლანის საყრდენია, ხოლო მეორეს მხრივ, სახეცვლილი ფორმით მიღწეული ქართული მითოლოგია ჩვენი მწერლისათვის „ნათელთა თაყვანისცემის“ არსებობის დასტურია. ამას გარკვევით ამბობს მწერალი:“მითის მაგვარნი ზრპარნი ეხებიან და ხატავენ ჩვენი ერის ძველისძველ სარწმუნოებასა თუ მსოფლმხედველობას. ქართველნი იმთავითვე ნათელის თაყვანისმცემელნი ვიყავით. ჩვენი წინაპართა რწმენით, ნათელი ღმერთი კეთილი ებრძოდა ბნელ ღმერთს ბოროტს.(ბარნოვი ვ, ტ.X,გვ.245)

ვ. ბარნოვის გმირები გრძნობენ ორმაგი-ყოფითი და მეტაფიზიკური სინამდვილის არსებობას. მეტაფიზიკური სინამდვილე მათ ცნობიერებაში ერთგვარი მითოსური წარმოსახვის მეშვეობით აღიქმება.

სიყვარულის ღვთაებრივი გრძნობითაა გამსჭვალული ვასილ ბარნოვის მოთხრობა „სულთა კავშირი“. მნიშვნელოვანია მწერლის პირადული მომენტიც. მას ეს მოთხრობა გარდაცვლილი მეუღლის ქალიშვილობისდროინდელ ალბომში ჩაუწერია. მოთხრობის გმირს-ოთარს მეუღლე გარდაეცვალა. ისინი მაინც არ წყვეტენ კავშირს, გარდაცვლილის და ცოცხლად დარჩენილის სულები. მქრქალია ის საზღვარი, რაც მათ აშორებს. იოლად სწვდება ოთარის წარმოსახვა სხვა სინამდვილეს, სადაც გულნაზი ეგულება მას. საოცრად ჰგავს ეს მითოსური სინამდვილე მითოსურ სურათს: „აფრიალდა საიდუმლო ფარდა უჩინი და გამოჩნდნენ სახეები, მოქმედებები: მოცურავდნენ, მოცეკვავდნენ, მოიმღეროდნენ, ფრთიან სიტყვას შესტყორცნიდნენ მათ მზერალ ოთარს, გაივლიდა ყვავილოვან ველის ნაწკრეტი მიმოფენდა გაზაფხულის სურნელებასა და შორი-შორ ხუჭუჭი ტყე, ლაჟვარდ ცამდინ ატყორცნილი მძლავრი ხეები. პირდაპირ სულდგმულთ გუნდები ჰაერით ზვირთებად მოცურავდნენ თეთრფრთა ნავეები და შიგ მსხდომთ მშვენიერი ილიმოდნენ. გადაიხსნა საერთო ჩარჩო და გადმოვიდა თვითონ გულნაზი. მიცურავს მისკენ ყვავილებით გარშემორტყმულნი, დიდრონი თვალნი მდორე ცეცხლით გაშუქებული. თმა-მარაო მშვენიერი, ტევრად გაშლილი (ბარნოვი ვ. ტ. VII, გვ.95)

რა თქმა უნდა, შესაძლებელია ამ სურათის პირდაპირი პარალელის მოხმობა მითოლოგიიდან, მაგრამ ვფიქრობთ, აქ აშკარად იგრძნობა მითოლოგიური სურნელი. რაც მთავარია, სწორედ მითოსური ცნობიერებაშია გამოკვეთილი მტკიცე რწმენა მიცვალებულთა შემდგომი არსებობის შესახებ. იგი ეფუძნება ცოცხალთა და გარდაცვლილთა ერთიანი კავშირის წარმოდგენას.

მოთხრობაში „ტკბილი ღუდუკი“ მიხაკო ასე უყვება მეგობარს: „მახსოვს, ბინდბუნდად მაგონდება ის დრო, როდესაც წინათ ვცხოვრობდით ისევ იმ ქვეყნად, ისევ აქ, ხომ ბევრჯერ მითქვამს შენთვის, მაგონდება -მეთქი ესა თუ ის ადგილი და მდებარეობა ტყეში, მინდორში, მდინარის პირას, ან სხვაგან.

მერე მშვენიერი ახალგაზრდა ქალი შეხვდა მიხაკოს-ქეთათო. დანახვისთანავე უთხრა მეგობარს: „ეგ ის ქალია, რომელზეც გელაპარაკებოდი, ეგ უწინავე იყო ჩემი მეუღლე, მაგის ხმა და თვალები ადრიდანვე მახსოვს, მხოლოდ სახის იერი და ტანადობა ვეღარ წარმომედგინა“ (ბარნოვი ვ. ტ. II. გვ. 276) ქალის მშობლებსაც განუცხადა, თქვენი ქალი ჩემი მეუღლე იყო, ქალს კი ასე შეჰღაღადა: ქეთათო, შენ სწორედ ისა ხარ, რომელთაგანაც ოდესმე შემაკავშირა განგებამ, შენი თვალები ცხადყოფენ ამას. ახლაც ერთმანეთისათვის ვართ ჩვენ მოვლინებული ამქვეყნად“ (ბარნოვი ვ. ტ. II გვ. 282).

არსებობა არ თავდება მიწიერი ცხოვრებით და არ ამოიწურება სიკვდილით. ეს იცის მიხაკომ, ამიტომაც არწმუნებს ქეთათოს: „ეხლა სხვაა, ეხლა ჩემი ხარ, ეხლა შენთან ვარ საუკუნოდ! ვეღარავინ მომტაცებს შენს თავს, ვეღარავინ დამაშორებს შენს გულს ვეღარც აქ, ვეღარც იქ, იმქვეყნად (ბარნოვი ვ. ტ. XI, გვ. 293)

ლიტერატურა:

აბაშიძე კ. (1901): ტიპი უიღბლო კაცისა ქართულ ლიტერატურაში, „ცნობის ფურცელი“, N1436, გვ. 2-5
ბარნოვი ვ. (1961-1964) თხზულებათა კრებული. თბილისი, ტ. 1-10, თბილისი
გაწერელია ა. (1994): წიგნები და ავტორები. თბილისი.

რადიანი შ.(1947): ვასილ ბარნოვი. ლიტერატურული მემკვიდრეობა, გვ. 106
ქიქოძე ვ. (1929) ვასილ ბარნოვი. შესავალი წერილი თბილისის აზრდილებისა.
ყიფშიძე გრ. (1920) შესავალი წერილი, ვასილ ბარნოვის თხზულებანი, ტ. I,

Mariam Bakuridze, Tea Kalandia
Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Communication between Souls of Losers according to Vasil Barnov's Stories

Abstract

The cycle of V. Barnov's social novels in the literary criticism is developed very poorly. V. Barnov's novel "Seemed To Me" is written in 1901. K. Abashidze in the newspaper «Tsnobis Purtseli» publishes article «Type of the Loser in the Georgian Literature». Article represents one of interesting researches of prose of the writer. The represented by V. Barnov character is the gone astray intellectual of 900-s' years. «The person crushed by a life whom Frenchmen name "Rate", and Russian – "Loser". The Protagonist of the story does not interrupt communication with died Teko. From her he waits for simplification of sufferings, that, as a result, and receives. We undoubtedly know one about communication of souls: while we live in a body, we are life, but is live after all and soul died?! And between us necessarily there is a communication. Communication between souls of losers proceeds between Terrestrial life and Next world. Existence does not come to an end with end of a Terrestrial life and is not settled by death.

საკვანძო სიტყვები: უიღბლო, სული, კავშირი, მიტოვნი, ბარნოვი
Key words: Barnov, soul, connection, unlucky, muth

მაია ბარამიძე

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

ქართულ-თურქული აფიქსებით ნაწარმოები პარალელური ლექსიკისათვის ქართული ენის სამხრულ კილოებში

ქართული ენის სამხრული კილოები მოიცავს თანამედროვე თურქეთის რესპუბლიკაში შემავალი ისტორიული საქართველოს - ტაოს, კლარჯეთის, შავშეთის ეთნიკურ ქართველთა მეტყველებას. აქვე იგულისხმება ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების მეტყველებაც.

ამ კილოების კვლევისას ყურადღებას იქცევს ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობის ამსახველი ქართული და თურქული აფიქსებით წარმოქმნილი პარალელური ლექსიკა. გამოიყოფა ასეთი ლექსიკის რამდენიმე ჯგუფი.

I. თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულებიც თურქულია.

-ლი (-li) სუფიქსი მნიშვნელობით უტოლდება ქართულ -იან სუფიქსს. **ბორჯი (borç. –cu)**
- ვალი, სესხი, დავალიანება: *შენი მოხედვა ჩვენი ბორჯია... ჩვენ ბორჯლი*

(=ვალდებული) ვართ (ჩვ.77). ბერეკეთი (bereket) – ბარაქა, ხვავი: ბერეკეთელი (=ხვავიანი, ბარაქიანი) იყოსო - ნენი იტყოდა (დაბა); მემრე მასლული, ბერეკეთელი კეთდება (დევსქელე). ფერი (yer) - ადგილი: ფერლი (=ადგილობრივი) ვართ, ნენი ფერლი (სვირევანი); ფერლები არ არიან აქ, მოსულები არიან იშტე (უსტამისი). ასიმილაციით: ფერლი>ფელლი: ანჯახ ფელლი ემეები... აქ სომეხები ყოფილან (შავშ.) რენგი (renk) – ფერი, შეფერილობა: მაზმა თეთრიწა იყოს, რენგლიც (=ფერადიც) არი (ჩვ.209). დისიმილაციით: რენგლი>რენქლი: მურღული(ს)ღელე რაფერი რენქლია, ხედავ?(ჩვ.311). მერაყი (merak) - დარდი, ჯავრი: ბაბად მერაყლია (=დარდიანია)(შავშ.377).

გვხვდება ქართული -იან სუფიქსიანიც: ამათ ქვენსავევ კარგა მერაყებიანი ინსნები არ მოსულან (უსტამისი).

იალი (yag) - ერბო, ცხიმი: იალი ყველი ეტყვიან კამაღიან ყველს (ქართლა). იაში (yaş) - ასაკი, ხნოვანობა: ჩვენ იმდენი არ ვიცით, იაშლი(=ასაკოვანი, ხანდაზმული) ვინცხეებიდან მოკრიფეთ (აგარა); იტყოდენ წინ-წინ ბერები, იაშლები იტყოდენ (შავშ.412); ჩემი იაშლი იქნები (უბე). ხიზმეთი (hizmet) - მომსახურება, სამსახური: კაი ძალია, ხიზმეთელი (=მოსამსახურე)(დევსქელე). დერდი (dert) - დარდი, ტანჯვა: ნუ ხარა დერდლი, ჯანი (ბაშქოი). სუჩი (suçi) - დანაშაული: მაშინ ეს სუჩლი (=დამნაშავე) გახდებოდა (შავშ.434). დორთქოშალი (dort-koşe) - ოთხკუთხიანი: იქ, დუზეზე, დორთქოშალი ციხე იყო (შავშ.437). ჩამური (çamur) - ტალახი: ჩამურლი - მთა ტალახიანი ყოფილა, ტალახიანი ფერი (ჯივანი). ჰერსი (hirs) – ბრაზი, გაბრაზება: მესხადეები სისხადეები არიანო, ჰერსლი (=ბრაზიანი) კაცები (ხევწრული). არის პარალელური ფორმაც -იან სუფიქსით ნაწარმოები: ის ჰერსიანი, მეც ჰერსიანი, ჩვენ ერთათ ვერ ვიქნებით (ჩვ.137); ჰერსიანი არიან თურქები (ხევწრული). ემეგი (emek) – შრომა, მუშაობა: ელლი დორთ წლისა ემექლი (=პენსიონერი) გავხდები(უბე).

-li სუფიქსით ნაწარმოებია თურქულში უცხო ენებიდან შესული სახელები, რომელთაგან ზოგიერთი საერთოა ქართულისთვისაც.

მარა (yara) - ჭრილობა: მარალი (=დაჭრილი) იყო და მოკდა (ჩვ.113). ზარალი (zarar) - ზიანი, ვნება: ღმერთს ნაჩარი და ზარალლი (=საზიანო, ვნების მომტანი) არ უყუარს. შანსი (şans) - ბედი, შესაძლებლობა, შანსი: შანსლი (=მოხერხებული) ქალი ხარ (ერენქოი). ნიშანი (nişan) - ნიშნობა, დაწინდვა: ოთხ ქელიწად ნიშანლი (=დანიშნული, დაწინდული) ვიყავ (ბაგინი).

-ჯი//ჯე//ჯა//ჩა//ჩე სუფიქსები ქართული -ურ//ულ, მე-ე აფიქსების შესაბამისია.

იაბანი (yaban) - ველური, გარეული; უცხო, უცხოელი: ხოჯა ჩემი მეზობელია, იაბანჯი (=უცხო) არ არი (ჯივანი); იაბანჯი კაცი იყო (შავშ.458); კოლოვ უკბენიან, იაბანჯი ნახენ (გურბინი); იაბანჯი მემლექეთში გოგო არ მიცე (ქართლა); იაბანჯი სიძე არ გვინდოდა (შავშ.400). იალანი (yalan) – ტყუილი, სიცრუე, ყალბი: იალანჯი (=ყალბი) ბეშლი მოგვიტანეს (შავშ.397); ეგვიდი, იალანჯი (=ცრუ, მატყუარა) დუნი (შავშ.421). შუქური (şükür) - მადლობა: ჩვენი გურჯები შუქურჯი(=მადლიერები) არიან (შავშ.407). ჩალღი (çalgi) - დასაკრავი ინსტრუმენტი: მე ჩალღჯი (=დამკვრელი) ვარ (ჩვ.145). ჰეკია (hikaye) - ზღაპარი: ჰეკიაჯი (=მეზღაპრე) ერთი სოფელი არი აქა. სუნნეთი (sünnet) - წინადაცვეთა: სუნნეთჯი (წინადაცვეთის პროცედურის შემსრულებელი) ბურსელი იყო (ჩვ.571). მაქინა (makine) - მექანიზმი, მანქანა, ხელსაწყო, დანადგარი: მაქინაჯი (საკერავ

მანქანაზე მომუშავე, მკერავი) ვარ, ყუმაშ ვკერავ (სვირევანი). ზურნა (zurna) - დასაკრავი ინსტრუმენტი: ესა ნეჯიბაი ზურნაჯია (=ზურნის დამკვრელი) (ჩვ. 243). დემირ (demir) - რკინა: სოფელში დამჟდარან დემურჯი (=მჭედელი) ყოფილან (შავმ.435); დემირჩები სოფელში მყავდენ (ბაგინი). ფურუნი (firin) - თონე: ფურუნჯის (=პურის მცხოველი, მეთონე) უთქუამს (ჩვ.29). იარდიმი (yardim) - დახმარება, თანამონაწილეობა: ისტამბულ მუფთის მერე ვარ, იარდიმი (=მოადგილე) ვარ (მაჩხატეთი). იარი (yari) - ნახევარი: იარიჯები (=მონახევრები) მყვანან, ისინი საქმობენ (მარადიდი). იაილა (yayla) - საზაფხულო აგარაკი: იაილაჯები(=მემთეურები) ჩამობარგული არიან (ჩვ.35).

გვაქვს ქართული შესატყვისიც: თაზე წადიოდა, მემთევრე იყო (ხოხლევი). ორმანი (orman) - ტყე: ჩანჩხალველებიდან ერთი ორმანიჯი (=მეტყევე) ნურიია (ჩვ.13). არის ქართული შესატყვისიც: მეტყევე შეხტომია ერთ კაცსა (ჩვ.232). ფანჯარი (pancar) - ჭარხალი: „ფანჯარი“ თურქა, გურჯიჯა იქნება ჭარხალი, ფხალი, თიფხალაი, ფანჯარჯი მეფხალეა, ფხალის მომკრეფელი (ჩვ.339). არაბა (araba) - ავტომანქანა: ჩუენი არაბაჯეები (=მემანქანეები, მძღოლები) მოდიან (ჩვ.318). დესტანი (destan) - ბალადა, ქადაგება: დესტანჯი (=მედესტნე, დესტნის ავტორი, მცოდნე) სულოი ბევრჯელ ამბოფს (ჩვ.232). შახა (şaka) - ხუმრობა: ერთი შახაჯი (=ხუმარა) ნენე იყო (ჩვ.27). გურჯი (gürcü) - ქართველი: გურჯიჯა (=ქართული) სიმღერები თქვენ ასწავლეთ? (დავლათი); გურჯიჯა (=ქართული) არ იციან (უბე); მე ბადიშებს გურჯიჯე (=ქართულად) ველაპარიკები, გურჯიჯე ნუ ელაპარიკებო (ხება); „ბახირ“ გურჯიჯე (=ქართულად) - სპილენძი (გურბინი); ბაღნები გიმიჩდენ თურქეხე გადავატრიალეთ (ჩათაღფინარი); მექთებში წვეელი, მაშინ დევწავლე თურქე (=თურქული) (ბაშქოი); ჩეკვითხავთ, თურქე (=თურქულად) ვჩივით (მიტროპოლი). გვხვდება პარალელური -ულ სუფიქსიანი წარმოებაც: რატომ არ დეიწავლე გურჯული? (უსტამისი); მე გურჯული დრამი ვიცი (ბაშქოი); თქვენი და ჩვენი გურჯული არ ებმება (გურბინი); დართვიხან იმღერებენ თურქა, გურჯული არ იმღერებენ (გურბინი); ცოტა ვიწავლე გურჯული (ავანა); „თოფი“ გურჯულადაც „თოფია“ (ისკები); ნახვარი თურქულად მოტრიალებულია(ჯივანი); მე მკითხავს თურქულად, მე ქართულად ვეტყვი (ჯივანი); თურქული წერავ-თუ?(ისკები); ჩვენი, აქევრი თურქული ჩაია (ისკები).

გვხვდება სხვა სუფიქსებით ნაწარმოები თურქული სიტყვები.

-ლუღ (-lik)

გელინი (gelin) - რძალი, პატარძალი: მოზდო გოგვებ მოწონებიან გელინლული (=საპატარძლო სამოსი) (ჩვ.72); საღი (sag) - ჯანმრთელი: საღლული (=ჯანმრთელი) არ არიან, უწინ უმფო საღლული იყვენ (შავმ.171). ანა (anne) - დედა: ანალული (=დედინაცვალი) მომიკდენ (ბაზგირეთი). მეზერი (mezar) - საფლავი: ჩვენი მეზელული (=სასაფლაო) აირია (ახბაბა).

-სუზ (-siz)

რაჰათი (rahat) - მოსვენება, სიმშვიდე: რაჰათსუზი - ავადველი ვარ (ერენქოი); რაჰათსუზი გავხდი, გონჯა გავხდი შვიდი წელიწადია (კაბადუზი). ხეირი (hayr) - სიკეთე, კეთილდღეობა: ბაზოდ ხედრსუზი (=ავი, ბოროტი) მყავდენ (ბაზგირეთი); ხედრსუზი (=ავი) გელინი ყავდა (ჩვ.141). ჯანი (can) - ჯანმრთელობა: თუალები უბლენდება, ჯანსუზია (=სუსტია, ჯანმრთელი არაა) (ჩვ.83); არ გავათხვებ, ქრისტიანი

თუა, ჯანსუზი თუა, არ მივცემ (ავანა). უღური (ugur) - სიხარული, ბედნიერება, სიკეთე: შენაო უღურსუზი (=ბოროტი, ავი) ხარო (ჩვ.80).

II. ქართული აფიქსებით წარმოქმნილია სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულები თურქულია.

1. სი-ე.

ზენგინი/ზენგილი (zengin) - მდიდარი: აქ სიზენგინეა (ჩვ.266); ქორწილზე კაცის სიზენგილეზე გორე წევდოდენ (ჩვ.210). **ზიბილი (zibil)** - ჭუჭყი, სიბინძურე: ცოცხი და წყალი აფაქებს სიზიბილესა (ჩვ.36). **ზაიფი (zayif)** - სუსტი, დასუსტებული, გამხდარი: სიზაიფე კადა (ჩვ.91). **ჩიჩეგი (çiçek)** - ყვავილი: სიცოცხლე, სილამაზე, სიჩეჩიგე იქ არი (ჩვ.69).

2. სა-ე.

ბექმეზი (bekmez) - ხილის დადუღებული ტკბილი წვენი: უჭამია დათვსა, საბექმეზეში შესულა, ბექმეზი ჭამა (ჩვ.75). **გუგუმი (gügüm)** - თუნგი: საგუგუმეა ეს (ჩვ.204).

3. სა-ო.

ჯენნეთი (cennet) - სამოთხე: ამა საჯენნეთო ინსნებმა მოკდენიხან სულის სიმწარე ვერ'ნა მიხდენ (ჩვ.74). **ჯეჰენემი (cehennem)** - ჯოჯოხეთი: ერთიც სულის მიცემაც და... საჯეჰენემო არი (ჩვ.70).

4. -იან.

საბრი (sabir,-bri) - მოთმინება: საბრიანი'ნა(=მომთმენი) იყო (ჩვ.19); ეს ნენეი ძალუან საბრიანი ქალი იყო (ჩვ.119).

ყაბული (kabuk) - ქერქი, ნაჭუჭი, კანი: თხილი გვაქ... თხელ ყაბულიანი (იბრაჰი);

ქოქი (kök) - ფესვი, ძირი: ეკალი ქოქიანა (=ფესვიანად) მოხარშე (ჩვ.118).

არის ქართული შესატყვისიც: წითელი ბოტოტია (=მახე) ქერქიანი (შავშ.435); ეს კაია, ფესვითურთ შეინახვენ (ჩვ.273).

5. მო-ო.

სეფილი (sefil) - საწყალი, წყნარი, ჩუმი: ბათუმ ჩასულან ერთი მოსეფილო და ერთი ფენა კაცი, მობლაყვო, მოსეფილო კაც ყოლია კბენარაი მამალი (ჩვ.128).

სერსემი (sersem) - გამომტერებული, სულელი: ოტურაი მოსულა მოსერსემო (ჩვ.49).

6. უ-ო.

დუგუნი (dügün) - ქორწილი, წვეულება: უდუგუნო იქნება ახლანდელი გენჯები? (შავშ.446). **არხატაში (arkadaş)** - ამხანაგი: ღამეში გაღმა გევდოდა, გამოვდოდა უარხატაშოთ (ჩვ.134).

ვახტი (vakit-kti) - დრო: უვახტოთ (=შეუძლოდ) იყო, მარა ადგებოდა (ჩვ.99). **ზაჰმეთი (zahmet)** - საზრუნავი, ზრუნვა, გაჭირვება: უზაჰმეთოთ

(=შეუწუხებლად, უზრუნველად) სიცოცხლე... დიდი საქმეა (ჩვ.71). **თაბუთი (tabut)** - კუბო: თაბუთით ჩადეფ, გინდა უთაბუთოთ (ჩვ.23).

7. ბევრია -ობა სუფიქსით თურქულ ძირეულთაგან ნაწარმოები სიტყვა.

მერაყი (merak) - დარდი, წუხილი, ჯავრი: მეტი ვიმერაყე, ჩემი მერაყობა მე დამჩა (ჯივანი)³. **ნაჩარი (naçar)** - ცუდი, უვარგისი: ნაჩრობას რომ იქ, მაშინ ღმერთ გაძულდები (ჩვ.605). **ნაჩარი** და მისგან ნაწარმოები **ნაჩრობა** სამხრულ მეტყველებაში ფართოდ გავრცელებული სიტყვებია. **ნაჩარი** იხმარება ორივე (ვინ? რა?) ჯგუფის სახელთა

³ არ ვიმოწმებთ წარმოდგენილ წარმოქმნილ სიტყვათა შესაბამის ძირეულებს, რომლებიც მრავლად გვხვდება „ჩვენებურთა“ მეტყველებაში.

მიმართ, უმეტესად მსაზღვრელად: იმა ნაჩარი სიტყუა არ უთხრა (ჩვ.71); გურჯები კარგებიც არიან და ნაჩარიც არიან (შავშ.467); ნაჩარი ბენზინი არ ჩემისხათო (ჩაქველთა). ამ სიტყვის შემცველი ბევრი ფორმა გვხვდება შ.ფუტყარაძის „ჩვენებურების ქართულში“. „ნაჩარი“ დადასტურებული აქვს არამ მარტიროსოვს ჯავახურში (მარტიროსოვი ა.1984:240; იხ.აგრეთვე: მ.ბარამიძის „შავშური კილოს ლექსიკა“. 2011: 281-291).

ავჯი (avci) - **მონადირე**: წასულან ავჯობაზე, ღორები არიანო (შავშ.422); ავჯობას ვიჯებოდით (შავშ.239). **ჯაზი (cazi)** - **მისანი, კუდიანი, გრძნეული**: უწინ იტყოდენ, ჯაზობა არიანო (VIII 167). **შიშმანი (şişman)** - **მსუქანი, სქელი**: შიშმანი იყო, შიშმანობა არ მინდა (ჩვ.31). **ასკერი (asker)** - **მეომარი, ჯარისკაცი, ჯარი**: მასობაში ასკერობა გამოვდა (შავშ.471); ასკერობა ენა, ჯარობა მეითავა (ჩვ.196). **სერბესი (serbesi)** - **თავისუფალი, თავისუფლება**: სერბესობას რა ჯობს! (ჩვ.195). **ხარბი (harp)** - **ომი**: მამაჩემი გვიან მოსულა ხარბობიდან (ჩვ.124). **ინსანი (insan)** - **ადამიანი**: იმათ ხელები დუუბანიან ინსნობიდან (ჩვ.141). **ხოჯა (hoca)** - **მასწავლებელი, მოძღვარი; მოლა**: ხოჯიობას აკეთებენ (ჩვ.124). **თუჯარი (tüccar)** - **ვაჭარი**: ადრე ძროხის თუჯრობას ვიჯებოდი (ჩვ.330). **თემიზი (temiz)** - **სუფთა**: თემიზობა ვქენ, თემიზობას იჯება ნურჯანაი; წინ-წინ დიდუანები იტყოდენ: სახლი ვასუფთებო, ახლა თემიზობას იტყვიან (ჩვ.32). **ეთიმი (yetim)** - **ობოლი**: ბაღვი გეიზარდა ეთიმიობაში (ჩვ.142). **ხისიმი (hisim)** - **ნათესავი**: ხისიმიბა გუუწყიან გემში (ჩვ.99). **მუხტარი (muhtar)** - **მამასახლისი (სოფლის, უბნის)**: ონ იქი სენე მუხტრობა ენა ამან (ჩაქველთა). **გენჯი (gençici)** - **ახალგაზრდა**: გენჯობა გეიარა, წევდა (შავშ.420); გავაქციეთ გენჯობა (ბაზგირეთი); ჩემ გენჯობაში არ იყო (VII, 214). „გენჯობას“ (ახალგაზრდობას) აბსტრაქტული მნიშვნელობა აქვს.

გვხვდება ამ ძირეულისაგან **სი-ე** აფიქსებით წარმოებული **სიგენჯე**: სიგენჯეში გახსნილიყო ჰუდუდი, კოლაჲ წევდოდი (ჩვ.99). არის ქართული შესატყვისიც: ახალობაში (=ახალგაზრდობაში) ლოცვას ბილე გავარუნიებდი (ჩვ.342). **ფუხარა (fukara)** - **ღარიბი, უბედური**: ძველი ფუხრობა აღარ არი (შავშ.275); ფუხარობით გავიზარდე, სახლი არ მქონდა (მაჭახელი).

გვხვდება **სი-ე** აფიქსებითაც ნაწარმოები **სიფუხრე**: ბევრი სიფუხრე გავწიევით (შავშ.410).

თემბელი (tembel) - **ზარმაცი**: თემბლობა არი ხალხისა (ჩვ.300). **ბექარი (bekar)** - **უცოლო, გაუთხოვარი, დასაქორწინებელი**: ბექრობაში დილიდან საღამომდე მისამია (ისკები). **ხაზირი/ჰაზირი (hazir)** - **მზა, გამზადებული**: ზამთარში ხაზირობას იჯებიან (იბრაჟ.). **გურჯი (Gürcü)** - **ქართველი, ქართული**: ჩუენ გურჯობა და ქართველობა არ დაგვიკარქავს (ჩვ.56). **ფინთი (pinti)** - **ცუდი, უვარგისი**: საქმე ფინთობაზე გავა (ჩვ.229). **დოსტი (dost)** - **მოყვარე**: მოვდა დოსტობა ექნათო (შავშ.432). **იუზბაში (yuzbaçi)** - **ასისტავი**: ამ კაც ეუზბაშობა მივეცეთო (ჩვ.41). **ბაირამი (bayram)** - **დღესასწაული**: **შერბეთი (şerbet)** - **შარბათი**: შერბეთობა ახლა გახდა (შავშ.426). **ბარიშობა (barış)** - **შერიგება**: ბარიშობა რომ გამოვდა, დემელაპარიკა (შავშ.453). **ყული (kul)** - **მონა, თაყვანისმცემელი**: არვის ყულობა არ უზამოთ (ჩვ.73). **ფიშმანი (pişman)** - **წუხილი, ფიქრი**: იმდენი ფიშმანობა აქ (ჩვ.113). **დუგუნი (dügün)** - **ქორწილი, წვეულება**: დუგუნობა იყო და არ დეძწავლე? (შავშ.414); ძალი მომყავს, დუგუნობა მაქ (ჩვ. 310). **ებე (ebe)** - **ბებია ქალი, მეანი**: ებიობას ვიჯებოდი (ჩვ.101). **ჩობანი (çoban)** - **მწყემსი**: თებზე

ბევრი ნავლილი ვარ, ჩობნობას ვიჯებოდი (ისკები). **ხაჯი/ჰაჯი (haci)** - მექაში სალოცავად ნამყოფი მუსლიმანი: კაცი ჰაჯობაზე წევყვანე (ახბაბა). **ბაჰალი (pahali)** - ძვირი: ბაჰალობაა, ფარა ბევრი'და გქონდეს (შავშ.403). **ფახილი (pahil)** - შური: ფახილობა რა არის: რაზე იმათი სიძინდი კად მოდის და ჩვენი არ მოდისო (შავშ.543). **ხარმანი (harman)** - კალო: ღმერთმა ბევრი ხარმანობა მოგვასწროს (ჩვ.270). **ოზგარი (ozgür)** - თავისუფალი, დამოუკიდებელი: ოზგარი ვარ, ყულამ ოზგარობა შეიყუარა (ჩვ.150). **ხიზმეთქარი (hizmetkar)** - სხვისი მოსამსახურე: მათ ხიზმეთქრობას ჩემ ბაბოს ხიზმეთქრობას ვიზამ (ბაზგირეთი).

-ობა სუფიქსი დაერთვის -ჯი, -ლი სუფიქსებით წარმოქმნილ ზემოთ განხილულ ზოგიერთ სახელს.

აილაჯი - აილაჯობა: თაზე ევდოდენ აილაჯობას იჯებოდენ (ჩვ.56); აილაჯობას ადრე ვიჯებოდიო (ჩვ.87).

აღჯი - აღჯობა: აღჯობა არ ვიცი (ჩვ.28).

სუნნეთჯი - სუნნეთჯობა: სუნნეთჯობას იჯებოდა (ზედა ქლასკური).

ნიშანლი - ნიშანლობა: ნიშანლობა იყო, ენ წინ დეინიშნავდენ (მარადიდი).

III. ცოტაა ქართულ ძირეულთაგან თურქული სუფიქსით ნაწარმოები სიტყვები.

წისქვილჯი - მეწისქვილე: წისქვილჯი სირაზე (=რიგის მიხედვით) შეიყვანდა ხალხს (ჩვ.46).

სიღმერაჯი (<სიმღერაჯი) - მომღერალი: ესა ზოვლი აჯიქლი(=სევდიანი)

სიღმერაჯია (ჩვ.85). **კალაიჯი** - მკალავი: კალაიჯს მისცემ, მოკალავს (იბრაჟი). **ნადჯი** -

ნადის, მამითადის მონაწილე: ნადშიც იტყოდენ, ნადჯები იტყოდენ (ჩათალფინარი).

ქართველიჯა - ქართულად: რუსჯა, ერმენჯა, ქართველიჯა ურევენ, ჩვენიც თურქ

გადარევლია (შავშ.448). **ლექსავჯი** - მოლექსე: ლექსავჯი არიან იმის ბაღვეები (ჩვ.83).

შდრ.: ჩემი და მოლექსავი იყო (ჩვ.27).

IV. „ჩვენებურების“ მეტყველებაში მრავლადაა თურქულ სახელთაგან ქართული მაწარმოებლებით წარმოქმნილი ზმნები.

გელინი (gelin) - რძალი: დევეგელინო (=რძლად გავიხადო) ვინმეო, ვიტყვით (ჩვ.336).

უსტა (usta) - ოსტატი: შენ ეფეიჯა გაუსტავდი (=დაოსტატდი)(ჩვ.39). **ბარიში (barış)** -

მშვიდობა, შერიგება: მემრე დავბარისდიო (=შევრიგდიო)(შავშ.434). **მერაყი (merak)** -

დარდი, წუხილი: ავდივართ ჰუდუდზე, ვმერაყობთ (=ვდარდობთ, ვწუხვართ)(ჩვ.261);

მეტი ვიმერაყე (=ვიდარდე)(ჯივანი). **თირფანი (tirpan)** - ცელი: ერთი დათირფნავს

(მოცელავს) თივას (ჩვ.213). **ასკერი (asker)** - მეომარი, ჯარისკაცი: დელიადასთან ერთათ

რაფერ'ნა ვიასკროთ (=ვიომოთ), ფიშმანობენ მეგომ ბეგის შვილები (ჩვ.42). **მოსაფირი**

(**misafir**) - სტუმარი: ამეზლამ აქ იყავით, დემემოსაფირეთ (=მესტუმრეთ) (ჩვ.308);

ვინცხასთან დაგამოსაფირებთო (=გასტუმრებთო), ვინცხამა დაამოსაფირეთო

(=ისტუმრეთო)(ჩვ.212). **ჰერსი (hirs)** - ბრაზი: ერთმა გაჰერსდა (=გაბრაზდა)(ჩვ.23);

გაჰერსდე'ნა (=უნდა გაბრაზდე), რომ დავწყევლო (ერენქოი); გაჰერსდებოდა

(=გაბრაზდებოდა), მუუფერებდა (დევსქელი); აქა დავმაღევით, ჰუქუმეთმა გიგვიერსდა

(=გაგვიბრაზდა) (შავშ.406). **დუშმანი (düşman)** - მტერი: დეედუშმანა (=დაემტერა) დედეი

(ჩვ.250). **ქოლე (köle)** - მონა: რათ'ნა ვექოლავო (=დავემონო, ვემსახურო), ვეხიზმეთო?

(შავშ.373). **ყარა (yara)** - ჭრილობა: ერთხან თხა დააყარალა (=დაჭრა) (ჩვ.336). **ჰევესი**

(**heves**) - სურვილი, მისწრაფება: გურჯები მათთვინაი გაწყობას ჰევესობენო(=სურთ)

(ჩვ.150). **გერჩეჟი (gerçek)** - ნამდვილი, ჭეშმარიტი: რაცხას იტყოდა, იმას გერჩეჟ(ს)

გახდიდა, გააგერჩეებდა (=სიმართლედ აქცევდა) (ჩვ.42). **იეშლი (yeşil)** - მწვანე: გაიეშლიდა (=გამწვანდა) პურიო (ჩვ.200). **სერბესი (serbest)** - თავისუფალი: გადასლა, გადმოსლა გასერბესდა (=თავისუფალი, ნებადართული გახდა) (ჩვ.27). **ბათილი (batıl)** - გამოუსადეგარი, ფუჭი: დაბათლდა (=დასუსტდა) და ახლა ზაქრი დედეი (ჩვ.293). **ბეთი (bed)** - ულამაზო, ცუდი: ამოდის, ბეთობს (=ულამაზოა)(ჯივანი). **რეზილი (rezil)** - შერცხვენა, სირცხვილი: არ გაგვარეზილო (=შეგვარცხვინო)(ბაშქოი). **ჰაზირი/ზაზირი (hazir)** - მზა, გამოზადებული: გაზაზირდა (=მოემზადა), წადი (ჩვ.115). **ზენგინი/ზენგილი (zengin)** - მდიდარი: გაზენგილებულა (=გამდიდრებულა) და ცხვირი გუუზდიაო (შავშ.445). **ქორი (kor)** - ბრმა: მე გქორდები (=ვბრმავდები), თვალების ჩინი წიმვიდა (ზაზგირეთი); დიმიქორდეს (=დამიბრმავდეს) თვალები (შავშ.409). **აშილი (aşık)** - შეყვარებული: გავათხუევით, მივეციო ბიჭსა, დედაშილდენ (=შეიყვარეს) ერთმანეთი (ერენქოი).

V. სამხრულ კილოებში მცირეა თურქულ კომპონენტთა (ძირეულისა და აფიქსების) შემცველი წარმოქმნილი ტოპონიმების რაოდენობა (შედარებით მეტია ასეთი კომპოზიტიური ტოპონიმები).

-ლი (-li) - სუფიქსი დაერთვის თურქულ ძირეულს: **ორმანლი (orman - ტყე), ტაშლი (taş - ქვა), ფუნდუხლი (findik - თხილი).**

ქართული -ოვან სუფიქსით ნაწარმოები ჩანს **ბალვანა (<ბალოვანა) – bal** - თაფლი.

ნა-ევ აფიქსებიანია **ნაჩამურევი (çamur - ტალახი), ნაქილისევი (kilise - ეკლესია).**

მრავლობითი რიცხვის -ებ სუფიქსიანია **მადენები (maden - ლითონი).**

ტოპონიმებში ჭარბობს ქართული სახელები. ამ მხრივ საინტერესოა თვით მოქმელთა შენიშვნები: *მიწის სახელები, ყანების სახელები სულ ქართულია. მიხდები, ქი გურჯის მიწა ყოფილა (მინდიეთი); პარხალი გურჯი არ არი, ჰამა ადგილების სახელები გურჯია (ელისასხევი); ადგილების სახელები გურჯულია (ზაქიეთი).*

ნაშრომში წარმოდგენილი მასალიდან ჩანს, რომ ქართული ენის სამხრული კილოების წარმოქმნილ სახელებში ბევრია პარალელური ფორმა - ერთმანეთს ენაცვლება თურქული და ქართული აფიქსებით ნაწარმოები ერთისა და იმავე ძირეულის ლექსიკური ერთეულები. განსაკუთრებით ბევრია ქართული -ობა სუფიქსით თურქულ ძირეულთაგან ნაწარმოები ლექსიკა.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე მ. (2011): შავშური კილოს ლექსიკა. // „შავშეთი“. თბილისი. 281-291.
2. მარტიროსოვი ა. (1984): ქართული ენის ჯავახური დიალექტი. თბილისი.
3. ფაღავა მ., ცინცაძე მ. (2009): კლარჯული მასალები. შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი. კრებული VI. გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. ბათუმი. 231-285.
4. ფაღავა მ., ცინცაძე მ., ბარამიძე მ.(2013): მუჰაჯირთა მეტყველება (მასალები, სიტყვების ახსნა). ბათუმის შოთა რუსთაველის სახ.უნივერსიტეტი. განათლებისა და მეცნიერებათა ფაკულტეტი. ქართველოლოგიის ინსტიტუტი. კრებული VII. გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. ბათუმი.180-245. 268-288.
5. ფაღავა მ., ცინცაძე მ., ბარამიძე მ.(2014): კლარჯული კილო, (მასალები, სიტყვების ახსნა). ბათუმის შოთა რუსთაველის სახ.უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. ქართველოლოგიის

ცენტრი. კრებული VIII. გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. ბათუმი. 165-196.

6. ფუტყარაძე შ.(1993): ჩვენებურების ქართული. ბათუმი.

7. შავშეთი. 2011. თბილისი.

Maia Baramidze

Shota Rustaveli State University, Batumi

On Parallel Lexis, Derived from Georgian-Turkish Affixes, in Southern Dialects of the Georgian Language

Abstract

The work looks upon some lexis in southern dialects of the Georgian language, which reflects Georgian –Turkish linguistic relations, namely, parallel words, produced with the help of Georgian and Turkish affixes. Several groups are distinguished. Focused are similarly derived toponyms and denominal verbs.

საკვანძო სიტყვები: სამხრული კილოები, ლექსიკა, აფიქსები, ტოპონიმები, ნასახელარი ზმნები

Key words : southern dialects, lexis, affixes, toponyms, denominal verbs

დალი ბახტაძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ენობრივი პარადიგმების ცვლა მოდერნიზმსა და პოსტმოდერნიზმში (კომპარატივისტიკა)

1. შესავალი. ენათმეცნიერებასა და ლიტერატურის თეორიაში ტერმინი „პარადიგმა“ სხვადასხვაგვარად განისაზღვრება. ენათმეცნიერებაში იგი ან გრამატიკული კატეგორიის ჩამომყალიბებელი ერთიანობაა, ან ვერტიკალურ სიბრტყეზე რაიმე ნიშნით განლაგებულ სიტყვათა სეგმენტი. ხოლო ლიტერატურის თეორიაში იგი მცირე მოცულობის თხრობაა პოზიტიური თუ ნეგატიური ცხოვრებისეული მაგალითებით (პარადიგმა – ბერძნ. „მაგალითი“). პარადიგმაში ისეთი ენობრივი მიმართებებია, რომლებიც ისტორიულად როგორც ცოდნა, როგორც კულტურა ჩამოყალიბდა, უპირველესად, იგი ეპოქის „მსოფლმხედველობასთან“ (Weltanschauung – Hans Blumenberg) „აზროვნების სტილთან“ (Denkstil – Ludwig Fleck),

ეპისტემასთან (Episteme – Michel Foucault) და „პარადიგმასთან“ (Paradigma – Thomas S. Kuhn) კავშირში განისაზღვრა. (Borgards u.a. 2013:169).

მოდერნიზმის ეპოქა ამბივალენტურია – ორი ღირებულების მატარებელია: ერთი მხრივ, ხდება შემეცნებითი ურთიერთობების რღვევა და დიფუზიურში – გაბნეულში (უსაზღვროდ მიმოფანტულში) გადასვლა, მეორე მხრივ, ამ პრობლემური შემეცნებითი სიტუაციის გაცნობიერება, აღქმა, ახალი შემეცნებითი ურთიერთობების ძებნა, რაც თვით შემეცნებისა და ენის კრიზისში გამოიხატა.

შემეცნებით კრიზისს მოჰყვა სუბიექტ-ობიექტის დაყოფა, სუბიექტის გაძლიერება – სინამდვილის მისეული წარმოდგენით, გაგებით შემოთავაზება (Vietta 1992: 9, 131). იგი ენობრივ რეფლექსიაში, ანუ აზროვნებით პროცესში საკუთარ თავში ჩაღრმავებაში აისახა, ლინგვისტურად კი სახისმეტყველებით, სახიერებათა, ხატებათა საშუალებით გადმოიცა (Vietta 1992: 158, 170).

რა თქმა უნდა, მოდერნიზმისა და პოსტმოდერნიზმის ლიტერატურულ ანალიზს ჩვენ არ ჩავუღრმავდებით, ყურადღებას ძირითადად ენათმეცნიერულ პარადიგმებზე გავამახვილებთ, ლიტერატურის თეორიას კი იმდენად დავესესხებით, რამდენადაც ის შეიძლება დაგვეხმაროს ენობრივი პარადიგმების ცვლის განსაზღვრაში.

მოდერნიზმი და პოსტმოდერნიზმი დღევანდელი გაგებით აღარ არის იდეოლოგიები, მსოფლმხედველობები, ესთეტიკათა პაექრობა. მოდერნიზმი და პოსტმოდერნიზმი უფრო საზოგადოებრივი და ისტორიული პრობლემატიკაა: სოციოლინგვისტური სიტუაციებია, რომლებშიც გარკვეულ კითხვებზე გარკვეულ პასუხებს ეძებენ. ამას ემატება დისკურსის სუბიექტის ფაქტორი თავისი კულტურულ ფასეულობათა თეორიებით, სოციო-სემიოტიკური დიალოგებით (Zima 2001: 37, 39).

კულტურული ღირებულებების სიბრტყეზე თავსდება ენობრივი ღირებულებები – „სიტყვიერი ღირებულებები“ (Wortwerte). ამ სიბრტყეზე სხვადასხვა გარემოებათა თანხვედრა – კონსტელაციებია, რომლებიც პოლიტიკური, ფსიქოლოგიური და ესთეტიკურ-ლიტერატურული კითხვებისა და პასუხების ურთიერთმიმართებას წარმოადგენენ, აგებულს ორმნიშვნელობაზე (Ambiguität), გრძნობათა ორგვარ ღირებულებებსა (Ambivalenz) და ორჭოფობა-გაურკვევლობაზე (Indifferenz) (Zima 2001: 41).

2. ენობრივი განახლება. ენის როლი. ზემოჩამოთვლილ მიმართებებს თან ახლავს ე.წ. „ენობრივი განახლება/ცვლილება“. ახლა, როდესაც ადამიანთა ურთიერთგაგება/კომუნიკაცია საგნებად ქცეულმა მედიასაშუალებებმა შეცვალა, ფინანსები ზეობენ და საზოგადოებრივი ცხოვრება ამით არის მართული, აქტუალური ხდება, თუ ჰაბერმასს დავეთანხმებით, ცხოვრების/ყოფიერების და კომუნიკაციური ქმედების სოციოლოგიური გაგება. იგი აგებულია კულტურის (როგორც კულტურული ცოდნის მარაგის), საზოგადოების (როგორც ლეგიტიმური წესრიგის) და პიროვნების (როგორც პიროვნული კომპეტენციის) ურთიერთობაზე (Habermas 1981: 107). კომუნიკაციურად მოქმედი სუბიექტი კი დიფუზიურ ცხოვრებისეულ სამყაროში ეძებს ურთიერთგაგებინების ასპექტებს. საუბრის აქტში იგი ოთხ ასეთ ასპექტს იყენებს:

- ა) კომუნიკაციურს, ურთიერთგაგებაზე გამიზნულს,
- ბ) კონსტანტიურს, ჭეშმარიტებასთან მიმართებაში,
- გ) ექსპრესიულს, სიმართლისა და გულწრფელობის გამომხატველს,
- დ) რეგულარულს, სწორსა და მართებულს (Zima 2001: 205).

იქმნება სემანტიკურ-ნარატიული დისკურსი, რომლის წინადადებები, გარდა გრამატიკული წყობისა, პრაგმატული წესებითაც არის ორგანიზებული, ანუ ჩართულია ენის სისტემისა და ენის გამოყენების ყველა ლინგვისტური თუ სოციოლინგვისტური საშუალება, დამატებული გარკვეული ჯგუფის თუ ინდივიდის სუბიექტურობის ფაქტორი. ამით სემანტიკურ-ნარატიული დისკურსი აზრობრივი განზოგადებისა და შემფასებლობის სტატუსსაც იძენს.

თუ შემეცნებითი ცვლილებები, განახლებები, გარდასახვები ხდება, მას თან მოჰყვება ენობრივი და არგუმენტირების საშუალებების რეკონსტრუქციაც (Hügli/Lübcke 1993: 527). საუბარია არა მოაზროვნე, სურვილების მქონე პიროვნებაზე, ან „მე“-ს სულიერებაზე, არამედ ზოგადად აზრების, სურვილების, გრძნობების ენობრივ გამოხატვაზე. ვიტგენშტაინი ასეთ სუბიექტს „მეტაფიზიკურ სუბიექტს“, ანუ „ფილოსოფიურ მე“-ს უწოდებდა. ეს ნიშნავს, რომ ენა გადმოსცემს იმას, როგორც ეს მეტაფიზიკურ სუბიექტს ესმის: არსებული სამყარო მისით დანახული, გააზრებული სამყაროა (Hügli/Lübcke 1993: 149). დღევანდელი თვალთახედვით, აქ ბევრი კითხვის ნიშანი ჩნდება.

თხრობის პროცესში მიმდინარეობს ე.წ. „სიტყვიერი“ თუ „აზრობრივი თამაშები“ (Wort- und Gedankenspiele), რისთვისაც ფართოდ გამოიყენება რიტორიკული აზრობრივი ფიგურები (Sinnfiguren) (იხ. Göttert 1998). (მაგალითად, თუნდაც აფორიზმი – ორჭოფული, გამოუვალი მდგომარეობის ახსნის ცდა), ხდება თხრობის სიბრტყეთა გაორმაგება: ის, რაც მოცემულია ტექსტის შიგნით, რაც მოცემულია ტექსტის გარეთ და მათ შორის არსებულ გარდამავალ სფეროში. თანამედროვე თხრობაში ეს ტრადიციული მნიშვნელობებიდან გადახვევაა, ტექსტსა და კონტექსტს/კონცეპტს შორის ზღვრის წაშლა. ამ შემთხვევაში სიტყვის/წინადადების სემანტიკა ხდება ფართო და ტევადი. ასეთი წინადადების/ სიტყვის ჩარჩოში ეტევა ფილოსოფიურიც, სოციალურიც, ფსიქოლოგიურიც, შემეცნებითიც, კულტურულიც, ანუ ტექსტგარე განფენილობის მთელი არსენალი.

სწორედ აქ დევს პარადიგმების ცვლის გასაღები: ენა და თხრობა კომპლექსური მოვლენაა. ენის პარადიგმის ცვლის პროცესი ენობრივი აქტის „ბრძოლის ველია“, ჭიდილია დისკურსის სუბიექტსა (ენობრივი კონსტრუქციებისათვის პასუხისმგებელ ავტორსა) და მითიურ აქტანტებს („სისტემა“, „საზოგადოება“...) შორის. მაშასადამე, კულტურულ ღირებულებათა სიბრტყეზე, სადაც ამავე დროს ენობრივი და სიტყვიერი ღირებულებებია, მოდერნიზმი და პოსტმოდერნიზმი წარმოდგება ისეთი კონსტელაციებით – გარემოებათა, ურთიერთობათა ისეთი შეხვედრებით, როდესაც სიტყვაში, მის არსში სინთეზირებულია დისკურსის არეალში დასაშვები აზრობრივი სიმბიოზი – სხვადასხვა სახის ენობრივ მოვლენათა თანხვედრა, ანუ როგორც ჰაბერმასი იტყოდა, კომუნიკაციისა და ცხოვრებისეული სამყაროს ნექსუსი (Nexus) (Habermas 1981: 107), პოსტმოდერნისტული ეთიკის, შემეცნებითი თეორიისა და სოციალური ფილოსოფიის მრავალფეროვნებით.

ამან ათქმევინა ნიცშეს: „თანამედროვე ადამიანი, ბიოლოგიურად, განასახიერებს ღირებულებათა წინააღმდეგობრიობას, იგი ორს სკამს შუა ზის, ერთი ამოსუნთქვით კი-საც ამბობს და არა-საც“ (Nietzsche 1980 Werke IV, S. 938).

ბახტინი კი საუბრობს იერარქიათა შემობრუნებაზე, გადაფასებებზე, ცვლისა და განახლების პათოსზე (ამ პროცესს მან „კარნავალიზირება“ შეარქვა), რამაც, ერთი შეხედვით, მტკიცე და მკვეთრად ჩამოყალიბებული სტრუქტურა შეარყია და ადამიანურ ურთიერთობათა სიღრმისეულ ფენებში შეღწევა მოახერხა (Bachtin 1971: 141, 188). სოციოლინგვისტურ სიტუაციათა ასეთ ახლებურ ხედვაში „კარგის“, „ჭეშმარიტის“, „სამართლიანის“, „ლამაზის“, „დემოკრატიულის“, ან თუნდაც „მეცნიერულის“ გაგებაში მრავალი რამ კიდევ დასახვეწია (Zima 2001: 327).

ლიტერატურის თეორიის რეკონსტრუქციას ენათმეცნიერებაში ენობრივი საშუალებების განახლება მოჰყვა. მიტელშტრასი დაწვრილებით მსჯელობს ენის როლზე, ენის სიცოცხლისუნარიანობაზე (Mittelstrass 1974: 145-157). იგი მოითხოვს ენის გამოყენების კონკრეტული შემთხვევების გადასინჯვას, რევიზიასა და მოსაუბრე სუბიექტის ფიზიოლოგიურ, ფსიქოლოგიურ და სოციალურ წინაპირობებზე დაფუძნებული კომუნიკაციის კანონზომიერებათა ლეგიტიმაციას (Hügli/Lübcke 1993: 527).

3. „მე“-ს თეორია და მისი ლინგვისტური არსი. როცა ენის საზღვრებს მიღმა გადასული, კომუნიკაციის მხარისათვის სარჩულად დადებული ფაქტორები, ენობრივ მასალასთან ერთიანდება, ენის ფილოსოფიის ესტეტიკური თეორიაა: ეს არის ორგვარ მნიშვნელობაში ჩადებული ესტეტიკური და კომუნიკაციური პოტენციალი, რომელიც ახალი ან განახლებული ენობრივი პარადიგმებით გადმოიცემა. ლოგიკურად აქ ტრიადა იქმნება: სუბიექტი – ობიექტი – ცნება და მათი ურთიერთმიმართება, როდესაც დისკურსული და არადისკურსული ერთიანდება სუბიექტის „მე“-ში, ამ „მე“-თი გადმოიცემა, როდესაც ხიდი იდება „მე“-ს მსოფლმხედველობასა და დისკურსულ ცნებას შორის (Wellmer 1993: 9, 11, 13). ცენტრში დგას თანამედროვე საზოგადოების ინდივიდი, „იდენტურობის ფილოსოფიითა“ და საზოგადოებისა და ენის კრიტიკით*. ენის ნორმატიულ სისტემაში შეჭრილია ყოველდღიური სასაუბრო ენა თავისი სოციოლექტებით, სხვადასხვა განზომილების მქონე სიტყვებით, ასოციაციებითა და მოტივებით.

* იმთავითვე დიდი იყო „მე“-ს როლი ფილოსოფიაში. რენე დეკარტემ „(1596-1650) „მე“-ს, როგორც მოაზროვნე სუბიექტის არსებობა ყოველგვარი აზროვნებისა და ცოდნის ერთადერთ ჭეშმარიტ საფუძვლად მიიჩნია, რამაც ათქმევინა: „ვაზროვნებ, ე.ი. ვარ/ვარსებობ“ – cogito, ergo sum. შემდგომში „მე“ სუბიექტურობის ფილოსოფიის (Philosophie der Subjektivität) ამოსავალ წერტილად იქცა და ასეთად დარჩა მოდერნიზმშიც.

მოგვიანებით გერმანულ იდეალიზმში გოტლიბ ფიხტემ (Johann Gottlieb Fichte 1762: 1814) იმსჯელა „მე“-სა და „არა – მე“-ს პრინციპებზე. ზიგმუნტ ფრიოდის ფსიქოანალიზში მან სპეციალური ადგილი დაიმკვიდრა. თანამედროვე ფსიქოლოგიაში იგი აღარ განიხილება როგორც ცენტრალური ცნება.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია აშშ-ში განვითარებული სოციოლოგიური კვლევები, რომელმაც გეზი პრაგმატიზმის ფილოსოფიური მიმართულებიდან აიღო. მისთვის ადამიანი აქტიურ არსებას წარმოადგენს, რომელიც საკუთარ სამყაროსთან ინტერაქციას ამყარებს. ეს ნიშნავს იმას, რომ ინდივიდის გარეშე სამყარო არ იარსებებს. ეს თეორია ცნობილია „სიმბოლური ინტერაციონიზმის თეორიის“ სახელწოდებით და მისი ყველაზე ცნობილი წარმომადგენლები არიან ჩარლზ კული (Charles Cooley), ჯორჯ ჰერბერტ მიდი (George Herbert Mead), და ერვინ გოფმანი (Ervin Goffmann).

ჩ. კულის თეორია Looking – glass self/„Spiegel – ich“/„მე – სარკე“ თეორიაა. ამ თეორიის მსგავსია ჯ.კ. მიდის თეორიაც. უილიამ ჯეიმსის (William James) შემოაქვს „მე“ ორი განსხვავებული განზომილებით: I და ME (Nom. – Akk./Subjekt – Objekt). ME ჩ. კულის სარკისეული „მე“-ა, ეს არის რეფლექსია საზოგადოების გვერდის ავლით. „მე“- სუბიექტი და „მე“- ობიექტი ერთმანეთთან იმყოფებიან პერმანენტულ ინტერაქციაში. ე. გოფმანი სრულიად განსხვავებულ დრამატურგიულ მოდელზე საუბრობს – სუბიექტი ირგებს სიტუაციის შესატყვის ფორმასა და როლს (de.wikipedia.org/wiki/Ich)

„მე“ ლინგვისტურად პირის ნაცვალსახელია დეიქსური ცნებით (Hier – Jetzt – Ich – Origo). „მე“-დ ასევე იწოდება აქტიურად მოაზროვნე პიროვნების თვითშეგნება და მისი საკუთარი სურათ-ხატი (Selbstbewusstsein und Selbstbild). საინტერესოა „მე“-ს თეორიის ენობრივი წილი ენასა და მეტყველებაში: ხალხურ ანდაზებსა და გამოთქმებში, ასევე მხატვრული სიტყვის ოსტატთა შემოქმედებაში „მე“-ს გამოყენებას უმნიშვნელო როლი ენიჭება. გერმანული ენის განვითარების მანძილზე ლექსიკოგრაფიულად ნაკლებად შეიმჩნევა „მე“-ს აქტუალურობის ტენდენცია. პირიქით, იგი სადღაც შეუმჩნევლად, მოკრძალებით ჩრდილში დგას. გერმანელმა მკვლევრებმა შეისწავლეს ამ მიმართებით გერმანულენოვანი ლექსიკონები და აღმოჩნდა, რომ, მაგალითად, კ.ფ.ვ. ვანდერის ოთხტომეულ ლექსიკონში ენის გამოყენებაში ნაპოვნია სულ 26 „მე“ (Ichs). ასეთ გამოთქმებში:

Ich und der Esel sind zusammen heruntergefallen – მე და ვირი ერთად ჩამოვვარდით ზემოდან, მნიშვნელობით Ich mit Esel/Wie Esel haben zusammen eine Dummheit begangen.

Sein liebes Ich soll immer oben schwimmen – მისი ძვირფასი „მე“ მუდამ ზედაპირზე უნდა ტივტივებდეს.

(Wander 1970, B.2: 31, 5212).

ასე შეისწავლეს სხვა ლექსიკონებიც: Adelung – 1793წ., Brockhaus – 1911წ., Herder – 1854წ., Meyer – 1905წ., Mauthner – 1923წ., Eisler – 1904წ. და სხვ., ჩამონათვალი გრძელია (<http://zeno.org/nid/20011622245>).

გამოდის, რომ ფილოსოფიურად და ლიტერატურულ-თეორიულად მასშტაბური „მე“, ენაში ძალზე მოკრძალებულად არის წარმოდგენილი, მისი ლინგვისტური არეალი მცირეა. მაგრამ ეს ენის სისტემისა და ენის გამოყენების შესწავლილი სფეროა ენათმეცნიერული კვლევის ტრადიციული გაგებით. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ენა ფილოსოფიური აზრის სიღრმეებს წვდება და დეიქსურ-ნაცვალსახელური გრამატიკული „მე“-ს მიღმა სხვა შიდა და გარე ენობრივ საშუალებებს იმარჯვებს, დაეძებს და ახერხებს მის სხვადასხვაგვარ აზრობრივ ჩამოყალიბებას, რასაც ლექსიკოგრაფიულ სალექსიკონო სტატიებში ჯერჯერობით ვერ იპოვნო, გამოდის, რომ ენის შესაძლებლობები და პოტენციალი გაცილებით ფართო და მრავალმხრივია, ენის პარადიგმები აზროვნების საკაცობრიო განვითარების შესატყვისად ცვლადი, ხოლო ლექსიკოგრაფიულად აქ ჯერჯერობით ლაკუნაა და ასეთი ლოგო, ვინ იცის, იქნებ მომავლის პერსპექტივაა.

საყურადღებოა საუბრის თეორიის თვალსაზრისითაც „მე“-ს ანალიზი: ფსიქოლოგია და სოციოლოგია ამჟამად დაინტერესდა იმ ფაქტით, რომ „მე“-ს რეტროსპექტივა გრამატიკულად ვიწრო აღარ არის და წერით- და ზეპირმეტყველებაში ხშირად „ჩვენ“, ხოლო გერმანულ ენაში ასევე განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი man ცვლის, როდესაც მოსაუბრეს საკუთარი სიტუაციის განზოგადება სურს.

4. გოდერძი ჩოხელის ლექსების კრებული <„მე“ და მე> და კლაუს ჰანზენის ლექსების კრებული „kleinLaut“ („პატარა ხმა/ძახილი“). 60 Stoßgedichte (1991).

უკვე სათაურები ორმნიშვნელოვანია, დამაფიქრებელია, სახეზეა მოდერნის-ტული Ambiguität. „მე“ და მე-ს გამეორებით გოდერძი ჩოხელი იყენებს ჩანაცვლების რიტორიკულ ფიგურას – ფარული შიდააზრობივი ზემოქმედების ემფაზს და წიგნის დასაწყისში თვითონვე დასძენს: „ლექსი გარითმული სტრიქონისთვის არასოდეს დამიწერია. ლექსი ღვთიური ძალაა ჩემთვის, რომელიც სულში შემოიჯდება და

მაწვალებს. ბევრი რამ უნდა ვთქვა ლექსიდან – ერის ტკივილზე, სიყვარულზე, მოლოდინზე. ჩემი ხედვა უნდა მივიტანო მკითხველამდე, ჩემი ფილოსოფია...” (ჩოხელი 2007: 2).

გერმანელი პოეტი კლაუს ჰანზენი წიგნის სათაურში ჩადებულ ორმნიშვნელოვანებასთან ერთად ორთოგრაფიულ ხერხსაც მიმართავს და არსებითი სახელის წერის ნორმას არღვევს: კომპოზიტიში kleinLaut პირველი სიტყვა პატარა ასოთია დაწერილი, მეორე დიდით, უნდა იყოს პირიქით. ამით ხაზი გაუსვა klein-ის სიპატარავსა და Laut-ის სიდიდეს. სათაურის მეორე ნაწილი 60 Stoßgedichte უცნაური კომპოზიტიტ არის წარმოდგენილი*, რადგან ეს არც „დარტყმის/შენჯღრევის/ბიძგის მიცემის“ ლექსებია და არც „ლექსების დასტა“. დისკურსი კონოტაციურია: კრებულის თეთრი ლექსების თემატიკა ომისშემდგომი ორად გაყოფილი გერმანიის ტკივილიანი გზაა 1945წ-დან 1990 წლამდე. კონოტაციური ასპექტი შემფასებლური მოდალობის მატარებელია, მასში შედის ის ელემენტი, რასთანაც ხდება შედარება (Телия 1986: 23):

Das Stoßgedicht ist mit Stoßseufzer und
Stoßgebet verwandt, Äußerungen, die man
in bedrängter,
aber auch in begeisterter Lage gen Himmel schickt.

...
Stoßgedichte sind Zeitgedichte. Haltbarkeit sich
Deckelprägung.

Nicht Dauerhaftes herzustellen, ist die Aufgabe von Stoßgedichten, sondern Flüchtliges festzustellen.

პოეტისთვის Stoßgedicht ამოკენესილი, აღმომხდარი ლექსებია, „აღმომხდარი ოხვრისა“ და „აღმომხდარი, ამოკენესილი ლოცვის“ დარი, ზეცას აღვლენილი – Der Stoß სიტყვის სემანტიკური პარადიგმა შეცვლილია.**

გოდერძი ჩოხელის „მე“-ს სუბიექტური აღქმა და სუბიექტური სამყარო ჩადებულია ლექსებში: „მე“ და მე (გვ. 11), „მე და სოფელი“ (გვ. 46), „მე და ყივჩაღი“ (გვ. 48), „მე აღარ წავალ საიქიოში“ (გვ. 84), „მე კი დავრჩები“ (გვ. 24), „მე და დედამიწა“ (გვ. 96), „მე დავიზადე“ (გვ. 136), „ჩემი სულის მთა“ (გვ. 138) და სხვ., რამაც მას ათქმევინა:

„ყოველი ცისმარე მზე ამოდის მთის იქეთიდან,
ბნელს გაანათებს და უფსკრულში ჩაიწურება...

სუყველგან ჩემი ნაწილია, სუყველგან მე ვარ,

მზეც ჩემი სულის გარშემო ბრუნავს.“ („ჩემი სულის მთა“, გვ. 141)

გაორებული ყოფის წუხილია ლექსში <„მე“ და მე>: ერთი მხრივ, საწუთროში რეალურად დამკვიდრებულა უფლის საპირისპირო ყოფა – როცა „მაცილი“ (ეშმაკი, მაცდური) მარტომყოფს ერევა და „უფალი აღარ კუთვნობს მას“, რადგან „მტერს დავემოყვრე ურჯულოს, აღარ მადარდებს მამული, გულს ნუ მთხოვთ, გავხდი უგულო, სულით ვარ, სულმოწამლული“. მეორე მხრივ, სულ სხვაა „მე“-ს სულიერება: „რაც დავიყბედე, ვერ ვიზამ, განა ეგეთად მზრდიდნენა, მონად დავუდგე მაცილებს, „შინაურებს და ფლიდებსა“ (გვ. 12).

* der Stoß – I – დარტყმა, ბიძგი, დაბერვა (ქარის), შეერთება (ტექნ.); II – დასტა, გროვა. (Wahrig 2002: 1208)

** მოგვიანებით, 3 ოქტომბერს – გერმანიის გაერთიანების დღეს – ჰანზენი „აუქციონს“ უწოდებს ლექსში „Die Versteigerung des 3. Oktober და შესძახებს: „Hurra! Ein Deutschland ist weniger (ერთი გერმანიით ნაკლები გახდა).

სახეზეა ნარატიული ტექსტის ინტრატექსტუალურობა: ენის გარეგანი ფორმებითა და შიდა აზრობრივი სტრუქტურებით გამოხატულ სიბრძნეთა გაორმაგება, რაც თხრობის ორგვარი რანგის დამკვიდრებას განაპირობებს, ხოლო კონოტაციებით და რიტორიკული ფიგურებით ენის სისტემური პარადიგმები აზრობრივ კოგნიციებში გარდაისახება.

„ჩვენ“-ს გაორებულ სახეს აჩვენებს ჰანზენი ლექსში „Unser armer Kopf“ („ჩვენი საბრალო თავი“): „თვალებით ვხედავდით, მაგრამ სხვებს არ გადავცემდით, ჩვენი საბრალო თვალებით; ყურებით ვისმენდით, თუმცა ყურებს არავინ უსმენდა. ჩვენი არადიარებული ყურები. თვალებიც, ყურებიც კარგად იყვნენ ინფორმირებული, 40 წელი დაგვჭირდა, ვიდრე თავმა ცნობად იღო თვალებისა და ყურებისა“.*

თხრობის ორგვარი რანგის დამკვიდრებას ჰანზენი განსხვავებული რიტორიკული მექანიზმებით ახერხებს, კერძოდ, ირონიითა და ლიტოტეზით, როცა ნათქვამი საპირისპიროს გულისხმობს. რაც შეეხება სუბიექტივიზმს, ავტორი „ჩვენ“-ს ამჯობინებს „მე“-ს:

Fremdsprache Deutsch

„Das haben wir nicht gewußt“.

„Das haben wir nicht gewollt“.

„Wir mußten ja“.

1945-1989...

April '90

Marx ist tot, Jesus auch

Der Sozialismus geht, wir

kommen!

Wer ist das, wir?

Sind das diese oder jene?

von denen man nicht weiß?

Seid das ihr?

Oder sind das Wir, das Volk?

Ein Jahr darauf, hörbares Verstummen.

Der Sozialismus ging, wir sind die Dummen.

August '90

მარქსისა და იესოს დაპირისპირებაში ჩადებულ ორსახოვნებას ჰანზენმა პიროვნების „მე“-ს ორსახოვნება დაუმატა: „მადლობელი ვარ ბედისა, რომ გერმანელი ვარ და აღარა ვარ ისტორიის ფუჭი ლატარიის ბილეთი – Im Gegenteil, Der Revolutionär mit dem Engelgesicht, das bin auch ich. („Deutsche Revolution. Dezember '89) – ანგელოზის სახის მქონე რევოლუციონერი ვარ-ო. მარქსისა და იესოს სახეში ჯვარედინი კომბინაციაა – ქიაზმია, თავისი ნაირსახეობით ანტიმეტაბოლით გამოხატული. იგი განსაკუთრებით სათაურებში გამოიყენება მნიშვნელოვანი შემეცნებითი მხარის წინ წამოწევის მიზნით. ჰანზენის სიტყვაში ჩადებული ირონიული, პაროდიული პოტენციალი, მწარე ხვედრის მქონე საზოგადოების სატირული ყოფა „პატარა ხმა“ კი არა, ღაღადია. ჰანზენის იგავურ-ალეგორიული ენა აღსავსეა აზრობრივი სიღრმით,

* „Die Augen waren gut informiert.

Die Ohren waren gut informiert.

Vierzig Jahre hat es gedauert,

bis der Kopf von den Augen und Ohren

Notiz nahm. („Unser armer Kopf“. November '89)

ზოგჯერ მსუბუქი, ღიმილის მომგვრელი, ზოგჯერ კი მწვავე სარკაზმით. გამოხატვის მოდალობა (Darstellungsmodalität, Frank 2001: 219) ჰანზენთან მკაცრია, მოქნეული მათრახივით მწარე, გულაჩუყება მისთვის უცხოა.

რამდენადაც მოზომილი, დინჯი და ლაკონურია ჰანზენის ენა, იმდენად ლაღი, ძარღვიანი და მოქნილია ჩოხელის ენა. გამოხატვის მოდალობაში გოდერძის წრფელი, სათუთი გრძნობებია ხალხისადმი, სიყვარულისადმი, დედასამშობლოსადმი, მშობლიური ცა და მიწისადმი. სიკვდილ-სიცოცხლისადმი, „მე“-სუბიექტის შემფასებლური დამოკიდებულებით რეალობასთან და მის აღქმასთან (შემფასებლური მოდალობა). ყოველი სიტყვის, წინადადების სემანტიკა კონოტაციებითაა გაჯერებული, უზუსტურ მნიშვნელობაზე „ზედ დაფენილი“ დამატებითი აზრობრივი სიღრმეებით (Телия 1986: 15, 22-2), ალეგორიებით:

„ბალახზე ნამი ჰკიდია,
ნამში სამყარო ჩანს,
სამყარო მშვიდზე მშვიდია,
ნამს კი მზის სხივი სვამს.
ერთ წამში შრება სამყარო,
რჩება ბალახის ღერი,

ზემოდან სიმღერ-სიმღერით
კაცი მოჰყვება ცელით.
აღარც ბალახი, არც ნამი,
მარტო გამშრალი მტვერი,
ასეა მოკლე სიცოცხლეც,
ერთი შეხედვით გრძელი.“

(„ნამში სამყარო ჩანს“ გვ. 107)

ცხადია, მიმდინარე პროცესებმა გარკვეულ კანონზომიერებებს მოკლებული დინამიკა შემოიტანა ენაში: თამამად ხდება სოციოლექტის მოძალეობა, ერთი ენის სტრუქტურის ჩანერგვა მეორე ენაში, ერთი დისციპლინის კრედოს გადატანა მეორე დისციპლინაში, ერთი ენის ორთოგრაფიული თავისებურებების მისადაგება მეორეზე და სხვ. ამას ნასესხობაც კი არ ჰქვია, ეს რაღაც სხვა პროცესია ენაში, რომელსაც პროცესის იდენტური სახელი უნდა დაეძებნოს. მაგ.: გერმანული და ინგლისური ენის კომბინაციები ჰანზენთან:

Jetztklassik

Alles fließt?
Nichts fließt.
Alles steht und fault.
Das ist der Dauerlutscher
vom ewigen no future. – Die Brüder und Schwestern
werden klüger, lästern:
Nothing ist schlimm
Alles haut hin
Alles ist drin. – Herr und Frau Nachbar
auf los geht's los
und alles ist machbar
und anything goes.
Avanti Dilettanti!

ჩანს, რომ ენაში დარღვეულია ფორმათა ტრადიციული პარადიგმები, ენის ნორმათა სისტემა გვერდზეა გადაწეული.

გოდერძი ჩოხელთან ნაკლებად ვხვდებით ენის ნორმების უგულებელყოფას, მაგრამ მის ენას თამამი ლექსემები ამშვენებენ. მაგ.:

„... სხვები რომ მწარეს იტყოდნენ, ეგ კაცი ენამტკბარობდა“...

(„სულ-ხორცის ზეცად ამაღლება“, გვ. 48)

„... დაბადებიდან მოაქცამდე გამუდმებით, ყოველ დღედაღამ...“

(„ჩემი სულის მთა“, გვ. 141)

არც ორთოგრაფიული ხერხებია ჩოხელისათვის უცხო: იგი ყოველ ბგერას/ასოს მისთვის არსებით მნიშვნელობას ანიჭებს და თითო-თითოდ, სტრიქონ-სტრიქონ ანაწილებს (იხ. „თოვლიან ტყეში მწიფე ძახველი“, გვ. 16).

5. დასკვნა. თვალსაჩინოა, რომ მოდერნიზმსა და პოსტმოდერნიზმში სიტყვამ ფართო ფუნქციური დატვირთვა შეიძინა, გაიზარდა მისი სამოქმედო არეალი. გრამატიკული სტრუქტურების შერჩევით, სინტაქსური განლაგებით თუ სემანტიკური ორაზროვნებითა და გადაჯვარედინებით, სიტყვათა და აზრთა თამაშით უკვე აღარც სიტყვა და აღარც წინადადება მარტივი სახით აღარ წარმოჩნდება. ენის სისტემა არა შინაარსის, არამედ აზრის გადმოცემას შეჭიდება. ეს სიტყვის/წინადადების სამოქმედო არეალის ფართო დიაპაზონია. ორივე ავტორის Vexierbild (Frank 2001: 2007) – იდუმალი, გამოუცნობი ორსახოვანი ხატება, რომელშიც იმპლიციტური ფიგურა, სახე უნდა ეძიო და აღმოაჩინო, აზრის გამოხატვის მექანიზმშია ჩადებული. ენის ორი აზრობრივი სფეროს კავშირი რთულ ლინგვისტურ და ფილოსოფიურ პროცესებში აისახა. ფილოსოფია ლოგიკური სინტაქსია (რუდოლფ კარნაპი). ეს არის ლოგიკური ანალიზი და კონსტრუქცია, დედააზრია სამყაროს ლოგიკური აგებულება, იგი ენის ლოგიკურ სინტაქსში, ენის გამიზნულ ჩარჩოებში აისახება (Hügli/Lübcke 2000: 195, 201).

ლექსების ავტორთა ფილოსოფიური მრწამსი ხელის გულზე დევს, ლოგიკური სინტაქსი კი, ამ ფილოსოფიური ხედვის შესატყვისი, თავის მკვლევარს ელოდება.

ლიტერატურა:

1. Bachtin M.M. 1971: Probleme der Poetik Dostojewskijs. Hanser. München. Бахтин М.М. 1963: Проблемы поэтики Достоевского. «Советский писатель». Москва.
2. Borgards, Roland; Neumeyer, Harald; Pethes Nicolas; Wübben, Jvonne (Hrsg.) 2013: Literatur und Wissen. Ein interdisziplinäres Handbuch. Verlag J.B. Metzler. Stuttgart. Weimar.
3. Frank, Dirk 2001: Narrative Gedankenspiele. Der metafiktionale Roman zwischen Modernismus und Postmodernismus. Deutscher Universitäts-Verlag. Wiesbaden.
4. Götttert, K.A. 1998: Einführung in die Rhetorik. Grundbegriffe – Geschichte – Rezeption. München.
5. Habermas, Jürgen 1981: Theorie des kommunikativen Handelns 1. Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung. Suhrkamp. Frankfurt/M.
6. Hansen, Klaus 1991: kleinLaut. 60 Stoßgedichte. Edition Art Libre. Wien.
7. Hügli, Anton/Lübcke, Poul 1993: Philosophie im 20. Jahrhundert, Wissenschaftstheorie und Analytische Philosophie. B.2. Rowohlt Taschenbuch Verlag. Hamburg.
8. Mittelstrass, J. 1974: Die Prädikation und die Wiederkehr des Gleichen. In: Mittelstrass, J.: Möglichkeit von Wissenschaft. Frankfurt/M.
9. Nietzsche, Friedrich B.4, 1980, hrsg.v. Giorgio Colli und Mazzino Montinari: Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15. Bdn. Deutscher Taschenbuch Verlag München (Neuausgabe 1999 Walter de Gruyter Berlin/New York).
10. Телия, В.Н. 1986: Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. «Наука». Москва.
11. Vietta, Silvio 1992: Die literarische Moderne. Eine problemgeschichtliche Darstellung der deutschsprachigen Literatur von Hölderlin bis Thomas Bernhard. z.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung. Stuttgart.
12. Wahrig 2002: Deutsches Wörterbuch. Wissen Media Verlag. München.

13. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.): Deutsches Sprichwörterlexikon in 4 Bdn- B. 1. (1866), B.2 (1870), B.3 (1873), B.4 (1876 und 1880). Leipzig.
14. Wellmer, Albrecht 1993: Zur Didaktik von Moderne und Postmoderne. Vernunftskritik nach Adorno. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 532. 5. Aufl. Frankfurt/M.
15. Zima, Peter V. 2001: Moderne/Postmoderne. 2 Aufl., A. Francke Verlag. Tübingen und Basel.
16. ზოხელი, გოდერძი 2007: „მე“ და მე. ლექსების კრებული. პალიტრა L.
17. http://www.zeno.org/nid/2001_1622245 <http://de.wikipedia.org/wiki/ich>. Seite geändert 16.05.2011

Dali Bakhtadze

Ilia State University, Tbilisi

Change of Linguistic Paradigms in Modernism and Postmodernism (Comparatistics)

Abstract

Language and narration is a complex phenomenon. Change of lingual paradigm is a “field of battle” for the linguistic act, a struggle between discourse subject (author responsible for the linguistic structures) and the mythical actants (system, community...). On the plane of cultural values, on which there are lingual values too, modernism and postmodernism are derived from constellations - unity of circumstances and relations, when in a word, in its essence, the semantic symbiosis - coincidence of various linguistic events, unity of internal and external linguistic factors – nexus - permissible within discourse is synthesized. The cognitive changes, updates occurred, to be followed also by the reconstruction of a linguistic or argumentation means. This is a communicative and aesthetic potential placed in dual meaning, which is conveyed by new or updated paradigms.

Discursive and non-discursive have been included in subject's ego. Bridge has been built between ego's world-view and discursive concept. It turned out that in lexicographically recorded inventory of language system, the trend of the topicality of deixis's ego is lower, while philosophical, super-semantic, and transcendental elements of language are stronger, which resulted in the increase of word / sentence functional meaning and operation area, as well as lexicographical range. Accordingly, the traditional standardized language system and paradigms have changed.

საკვანძო სიტყვები: გამოხატვის მოდალობა, პარადიგმა, დისკურსის სუბიექტი, ინტრატექსტუალობა, ორმნიშვნელოვნება (Ambiguität).

Key words: Modality of expression, the paradigm, the subject of discourse, intratextuality, ambiguity.

დეგუსტაციის დროს გამოყენებული ენოლოგიური ტერმინოლოგიის რეპრეზენტაცია

L' Histoire du vin n' est-ce pas l' histoire du monde?

ღვინის ისტორია განა კაცობრიობის ისტორიაც
არაა?

Professeur Babrius

პროფესორი ბაბრიუსი

ფრანგული გამოთქმა: „Vieux comme le monde” (ძველი როგორც სამყარო), ჩემი აზრით, აბსოლუტურად შეესაბამება „ღვინოს”. ადამიანები ძალ-ღონეს არ იშურებენ მის საწარმოებლად, ხოლო შემდეგ ხოტბა-დიდებას ასხამენ. რა არ თქმულა ღვინოზე, რა თიკუნით არ შეუმკიათ იგი: „ღვთიური ნექტარი“, „ღმერთების სასმელი“, „ქარვისფერი ოქრო“, „ზიარება“, „ქართული მიწის მადლი“, „სუფრის ლაზათი“ და ა.შ. მისი დამუშავება დაწურვიდან დავარგებამდე ხანგრძლივი პროცესია. ერთი რამ ცხადია: ღვინო ნამდვილად არ განიხილება როგორც კულინარიული ნაწარმი, რომელსაც უბრალოდ დალევ და დაივიწყებ. მოვუსმინოთ როგორ აღწერს ღვინის დაგემოვნების პროცესს ცნობილი ფრანგი დეგუსტატორი ალენ ფავერო: „აირჩიეთ კარგი ჭიქა, შეავსეთ ღვინით მისი მოცულობის ერთი მესამედი, მსუბუქად შეანჯღრიეთ, რათა შეაფასოთ მისი გარეგანი სახე (კაბა); დაყნოსეთ, რომ შეიგრძნოთ მისი ბუკეტი და ბოლოს მოსვით პატარა ყლუპი, შეიგრძენით, როგორ გადაიშლება ენაზე და გადასცემს მას თავის გემოს....თუ ამ დეგუსტაციით მიიღებთ დიდ სიამოვნებას, გაიმეორეთ პროცესი იმდენჯერ, რამდენჯერაც საჭიროდ ჩათვლით“.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ღვინო იზიდავს სხვადასხვა პროფესიის ადამიანებს: მევენახე, მეღვინე, ფილოსოფოსი, პოეტი, მწერალი, კომპოზიტორი თუ უბრალო მოკვდავი, რომლებიც მას მოიხმარენ, ამდიდრებენ და მრავალფეროვანს ხდიან მის ლექსიკას. რა თქმა უნდა, ლინგვისტებსაც შეაქვთ თავიანთი წვლილი ამ საქმეში; კონცეპტ „ღვინოსთან” დაკავშირებული მრავალი ფრაზეოლოგია დღემდე იპყრობს ლინგვისტთა ყურადღებას.

თანამედროვე ლინგვისტიკაში აქტიურად დომინირებს მოსაზრება, რომ სიტყვა „ღვინო” ქართული წარმოშობისაა; ქართული ენა გამოირჩევა მეღვინეობა-მევენახეობასთან დაკავშირებული მდიდარი ლექსიკით, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ ის ფაქტიც, რომ ფრანგულ ღვინოს აღმატებული ადგილი უკავია მსოფლიოში ხარისხის მიხედვით და ფრანგი ლინგვისტების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ღვინის სფეროსთან დაკავშირებული ლექსიკური ფონდი სანიმუშოა არა მარტო ფრანგული, არამედ სხვა ენებისთვისაც. მაგ. ფრანგული ლექსემა „დეგუსტაცია” ნიშნავს ინფორმაციის მიღებას პროდუქციაზე (საკვებზე ან სასმელზე) გრძნობის ორგანოების, კერძოდ, მხედველობის, ყნოსვისა და გემოს შეგრძნების გამოყენებით. თანამედროვე ქართულ ენაში აქტიურად გამოიყენება ფრანგული სიტყვები: „დეგუსტაცია“ და „დეგუსტატორი“, თუმცა, გვაქვს ასევე მათი ქართული შესატყვისებიც: „ჭაშნიკი“ და

„ჭაშნაგირი“, ხოლო საბას ლექსიკონში ვხვდებით ასევე სიტყვას: „ჭაშაკები“- სასმისი ჭურჭლები.

ღვინის დახასიათებისას ენოლოგიური ლექსიკა აქტიურად იყენებს მეტაფორებს. კერძოდ, მეტაფორის იმ ტიპს, როდესაც სულიერი საგნის თვისება გადატანილია უსულო საგანზე. ფრანგულ ენაში ღვინის შემადგენლობა გაიგივებულია ადამიანის სხეულის შემადგენლობასთან. ისევე როგორც ადამიანს, ღვინოსაც აქვს სული, სხეული და ხასიათი: **Il faut ouvrir la bouteille pour que le vin respire et s'oxygène** (საჭიროა ბოთლს საცობი მოვხადოთ, რათა ღვინომ ისუნთქოს და ჟანგბადი მიიღოს). თანამედროვე ქართველი მწერალი აკა მორჩილაძე ამბობს: „საქართველოში ყველაზე დიდი საოცრება არის ქვევრიდან ამოვარდნილი სურნელი. ამაზე კარგი, ამაზე ნამდვილი, ამაზე ბებერი და უბერებელი ჩვენს ქვეყანაში არაფერია. ღვინო უკვდავია და მასზე ვერავინ ამბობს უარს“. ფრანგებისათვის, ისევე როგორც ახლად დაბადებული ბავშვი, ღვინოც შესაძლოა იყოს მონათლული-**le vin baptisé**, ასე მოიხსენიებენ ისინი წყალდასხმულ ღვინოს. მისი ქართული შესატყვისია „წყალწყალა ღვინო“. **Il a du corps** (მას აქვს სხეული)-მდგრადი,დავარგებული ღვინის გამომხატველია. სხეულიანი ღვინის სინონიმებად შეგვიძლია ასევე ჩავთვალოთ: „ხორციანი,“ „წიაღიანი“ და „მარღვიანი.“ ფრანგები ასევე ამბობენ, რომ ღვინოს აქვს ფეხები-**le vin a des jambes** (ჭიქაში ღვინის შენჯღრევისას კედლებზე დარჩენილი კვალი). ამ გამოთქმას მოეპოვება სხვა ფრანგული სინონიმებიც-**larmes du vin** (ღვინის ცრემლები). „ცრემლების“ ანუ წვეთების დარჩენა მიგვანიშნებს, რომ საქმე ეხება დამველებულ, სქელ ღვინოს. ეთნოგრაფიის სპეციალისტი მევენახეობა-მეღვინეობის განხრით ბატონი ლევან ფრუიძე იმავე პროცესს ქართულ სინამდვილეში ასე აგვიწერს: ღვინის ხორციანობის ანუ სხეულის შემოწმება ჭიქაში ჩასხმისას იციან: "ჭიქაში ღვინო ზეთივით კი არ უნდა ჩაიღვენთოს", არამედ "ცინცხლად" უნდა ჩავიდეს. გადმოსხმის დროს ისე უნდა "გადმოეჩქუროს", რომ კედლებსა და ფსკერზე კვალი დარჩეს. **Vin d'une oreille** (ცალყურა ღვინო)-ასე მოიხსენიებენ კარგი ხარისხის ღვინოს, რადგან მისი დაღვევისას ადამიანი მოწონების ნიშნად დაბლა ხრის თავს და ასევე არსებობს **Vin de deux oreilles** (ორყურა ღვინო)-ლაპარაკია ცუდი ხარისხის ღვინოზე, მისი დაღვევისას ადამიანი თავს აქნევს უარის ნიშნად. ისევე, როგორც ადამიანის კანი, ღვინო შეიძლება იყოს **suave** (სასიამოვნო,ნაზი) ან პირიქით, მას შეიძლება ახასიათებდეს **durete** (სიუხეზე). ამ საოცარ სითხეზე აისახება ასაკიც; არსებობს **jeune**- ახალგაზრდა (მისი ქართული შესატყვისია „მაჭარი ღვინო“) , **mur**-მომწიფებული ანუ დავარგებული და **vieux** -ძველი ღვინო. კიდევ ერთი ზედსართავი სახელი, რომელსაც დევუსტატორებისაგან მოისმენთ, არის **fatigué** (დაღლილი). დაღლილი ღვინო (**le vin fatigué**) შესაძლოა მივიღოთ ღვინის გადაღებისას, გაფილტვრისას, ან ტრანსპორტირებისას, როდესაც ღვინო კარგავს თავის დადებით თვისებებს. ქართულ ენაში ასეთ ღვინოს "დაღლილი ღვინო", „გალახული ღვინო“ ეწოდება. ნამგზავრ პროდუქტს დასაღვეად მაშინვე არ გამოიყენებდნენ, არამედ სამი-ოთხი დღე დაასვენებდნენ და მას უკვე "ნასვენები ღვინო" ერქვა. „სხეულიან ღვინოზე“ ზოგჯერ ამბობენ **il a du gilet** (ჟილეტიანი ღვინო), რაც ნიშნავს მაღალი ხარისხის, ჩინებულ ღვინოს, ხოლო თუ ვიტყვით **le vin a du corsage** (კორსეტიანი ღვინო), ლაპარაკია დახვეწილ ღვინოზე. ფრანგები კიდევ უფრო შორს მიდიან, როდესაც ამბობენ ღვინოზე:

bien habillé et avoir une belle robe (კარგად ჩაცმულია, ლამაზი კაბა აქვს) ან კიდევ ის არის **maquillé ou en mini-jupe** (მაკიაჟი აქვს, მოკლე ბოლოკაბითაა). ამ ტერმინებით მოიხსენიება მკრთალი ფერის ღვინოები, ხოლო როდესაც ღვინო ასაკთან ერთად კარგავს თავის ღირსებებს, მაშინ ამბობენ **il se déshabille** (ტანსაცმელს იხდის, შიშვლდება). ღვინოს შესაძლოა ჰქონდეს სტატუსი და ეკუთვნოდეს რომელიმე სოციალურ ფენას: **Le vin noble**(კეთილშობილი), **aristocratique**(არისტოკრატიული), **riche** (მდიდარი). მსგავს ანალოგებს შევხვდებით ქართულ ენაშიაც: „წარჩინებული“, „სათავადო“, „სამეფო“. გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, არსებობს სხვა სახის ღვინოებიც: **un vin de table** (სუფრის ღვინო, სახარჯო ღვინო), **vin en fût**(კასრის ღვინო) და **un vin bourru** (ღვინო, რომლის ფერმენტაციაც არ დასრულებულა. მას დიდხანს ვერ შეინახავ, შემოდგომაზევე უნდა დაილიოს).

ღვინის ნაკლის გამოსახატად გამოიყენება შემდეგი ზედსართავი სახელები: **faible** (სუსტი)-ასეთად მოიხსენიბენ ღვინოს, რომელსაც არა აქვს სხეული, ხასიათდება მკრთალი შეფერილობით და აკლია ალკოჰოლი. ასევე, ღვინის არასასურველი თვისებების გამომხატველია: **maigre** (გამხდარი, უმნიშვნელო, ცუდი), **mince** (გამხდარი, მჭლე, გალუული). როგორც ვხედავთ, ეს ორივე ზედსართავი სახელი თითქმის სინონიმებია. ისინი მხოლოდ მცირე ნიუანსით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან: **le vin mince**-არის ღვინო, რომელშიც არომატი, ბუკეტი და გემო ნაკლებად ინტენსიურია და **le vin maigre**-შეესატყვისება ღვინოს, რომელსაც აკლია სხეული.

ღვინო შესაძლოა შეიცავდეს ათასობით არომატულ მოლეკულას, რომლებიც ნელ-ნელა იჩენენ თავს დროთა განმავლობაში. ამა თუ იმ ღვინის არომატული ბუკეტი შედეგია მისი შემადგენლების ურთიერთქმედებისა. ღვინის სურნელის კლასიფიკაცია შემდეგი სახით წარმოგვიდგება:

ყვავილების - აკაციის, ვარდის, გამომშრალი ვარდის, გვირილის, იის, ცაცხვის ყვავილის; **ხილის** - ციტრუსების-ფორთოხლის, ლიმონის, გრეიპფრუტის, ლიმონის ცედრის, ფორთოხლის ცედრის; **წითელი ხილის**-ალუბლის, მარწყვის, მოცხარის, ჟოლოს; **შავი ფერის ხილის** - შავი მოცხარის; **ველური ხილის** - მაყვლის, მოცვის; **კურკიანი ხილის** - გარგარის, ატმის, მირაბელის; **თესლიანი ხილის** - კომშის ვაშლის, მსხლის, ლეღვის, ნესვის; **მოხარშული ხილის** - კომპოტის, მურაბის; **ხმელი ხილის**-თხილის, ნუშის, კაკლის, გარგარის; **ჩირის**-ჩამიჩის, ლეღვის ჩირის, გამომშრალი ბანანის, შაველიავის ჩირის; **ეგზოტიკური ხილის** - მანგოს, ანანასის, ბანანის, ლიჩის; **კულტურული ბალახების** - ოხრაბუშის, სალბის, ქინძის, ანისულის; **მწვანე მცენარეების**-სუროს, მოთიბული ბალახის, ქონდრის, როზმარინის; **ველური ბალახების** - პიტნის, ევკალიპტის, ბარამბოს, ცოცხანას(ვერვენას); **გამხმარი ბალახების** - თამბაქოს, ჩაის, თივის; **ხის**- ხმელი ხის, ნედლი ხის, ნახერხის, მუხის, ნაძვის, კედარის. **სოკოების** - საფუარის, ქორფა სოკოს, თირკმელა სოკოს; **მწვანე ბოსტნეულის** - მწვანე წიწაკის, სატაცურის.

ღვინის შეფასებისას მხედველობაში მიიღება შემდეგი მახასიათებლები:

l'oeil (la robe) - (თვალი, კაბა) - ამ ტერმინებით გამოხატავენ ღვინის გარეგან სახეს, იერს;

le nez (ცხვირი) - სურნელის აღმნიშვნელი სიტყვაა, ხოლო **la bouche** (პირი) - გემოსა და არომატის აღმნიშვნელი სიტყვაა.

ფერის მიხედვით არჩევენ სამი სახის ღვინოს: წითელი, თეთრი და ვარდისფერი ღვინო. ფრანგ ენოლოგებს შესაშური გულმოდგინებითა აქვთ შედგენილი ფერთა გამა, რომელიც შესაძლოა მიიღოს თითოეულმა მათგანმა:

ა) **წითელი ღვინო შეიძლება იყოს:** მოიისფრო, მეწამული, ბროწეულისფერი, ლალისფერი, წითელი, მონარინჯისფრო, აგურისფერი, წითელიხისფერი, მოყავისფრო.

ბ) **თეთრი ღვინო შეიძლება იყოს:** უფერო, მომწვანო ყვითელი, ღია ყვითელი, ჩალისფერი, მოოქროსფრო ყვითელი, ოქროსფერი, ქარვისფერი, მუქი ქარვისფერი, მოყავისფრო, დაჟანგული.

გ) **ვარდისფერი ღვინო შეიძლება იყოს:** რუხი, ვარდისფერი, ენდროსფერი, დაჟანგული.

ამ საკითხზე მსჯელობისას არ შეიძლება გვერდი ავუაროთ ბატონ ლევან ფრუიძის მიერ მოძიებულ ძველქართულ გამოთქმებს: ალექსანდრეულის ღვინო - "ალექსანდრეულის ბიშპილსავით გიშრისფრად უნდა იყურებოდეს", მწვანის ღვინო - მწვანედ "კამკამობს", წულუკიძის თეთრისა - ყვითლად "ჭვივა" (შდრ. "ჭვივა ლივლივებს, კრიალებს, გამჭვირვალეა. "მარანში ჭიქა დგას და ღვინო ჭვივა" (შ. ძიძიგური, ძიებანი ქართული დიალექტოლოგიიდან. თბ. 1954. გვ. 218), მცვივანისა "კრიალა თეთრია ან "წაღმა თეთრია". ჭურში "ფარაზე" დაყენებული შავი კაბისტონის ღვინო "ალისფერი" ანუ "წაღმა წითელი" დგება. ხოლო ილია ჭავჭავაძე ასეთ განსაზღვრებას გვაძლევს: თეთრი მოჭირებული ფერი ღვინისა მოსწონს ჩვენს ხალხსა და დღევანდელს ბაზარსა, ისე როგორც შავი მოჭირებული ფერი წითელის ღვინისა.

ქართულ და ფრანგულ ენებში, ადამიანის მიერ ღვინის მიღების პროცესს გამოხატავენ შემდეგი ზმნები: **boire- დალევა** - გრძმ. 1.რაიმე სითხეს მიიღებს, შესვამს. წყალი დალია, წამალი დალია. 2. ღვინოს (არაყს) შესვამს, იქეიფებს.

deguster-დაჭაშნიკება-გრძმ. დააჭაშნიკებს, ჭაშნიკს გასინჯავს ღვინისას.

gouter-დაგემოვნება, გემოს გასინჯვა.

savourer- გემოს ჩატანება, პირის ჩაგემრიელება, გემება (იგემებს), დატკება.

დასასრულს, კიდევ ერთხელ მინდა ხაზი გავუსვა იმ გარემოებას, რომ ღვინის დახასიათებას, მისი თვისებების აღწერის ცოდნას, დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ენოლოგებისთვის, არამედ ღვინის მომხმარებლებისთვისაც. ადამიანებმა უნდა შეძლონ ღვინის ღირსების შეფასება, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეების დანახვა და ამ „ღვთიურ სითხესთან“ დაკავშირებული ტერმინოლოგიის გარჩევა. ამ კუთხით კი ლინგვისტებს დიდი მისია აკისრიათ.

ლიტერატურა:

1. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი-თბილისი, 1986
2. კნავარი, ფ. ლანგლანდი „ენოლოგია“-Lavoisier, 2004
3. VINS DE FRANCE ET DU MONDE Bourgogne Chablis-LE FIGARO MAGAZINE-2008
4. LES LIVRETS DU VIN « Aromes du vins » -Michael Moisseeff, Pierre Casamayor-Hachette-2002
5. GRANDES ET PETITS VINS DE FRANCE-Francois Collombet, Jean Paul Paireault-Hatier 2002
6. Dictionnaire des vins de France-Hachette 2008
7. Mercedes Eurrutia Caverio „Sémantisme autour du vin: représentations symboliques et lexiculturelles
8. metaphorik.de 03/2002 – Amoraritei, La Métaphore en OEnologie

Presentation of Oenological Terminology Used in Wine Tasting

Abstract

Three factors prevail in wine evaluation process. Its appearance, flavour and aroma are the main aspects. The present article examines Georgian and French vocabulary used in wine tasting. It also displays metaphors used in oenology while describing wine.

საკვანძო სიტყვები: ენოლოგია, ღვინის დეგუსტაცია, გემო, არომატი, მეტაფორა

Keyword: oenology, wine tasting, flavour, aroma, metaphor

ნატალია ბიწაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ივანე ჯავახიშვილი - ისტორიის ფილოსოფიის ასპექტით

XIX საუკუნესა და XX საუკუნის დასაწყისში საქართველოს ეროვნული პოტენციის, მისი ისტორიული, მატერიალური და სულიერი ფასეულობების გარკვევას ცდილობდნენ მეცნიერების დიდი კორიფეები - ივ. ჯავახიშვილი, ექვ. თაყაიშვილი და სხვანი. მათ აერთიანებდათ ერთი დიდი მიზანი - მეცნიერული აზროვნება აელორძინებინათ ქართულ ეროვნულ ნიადაგზე.

ივანე ჯავახიშვილი ფილოსოფიაში წარმოჩინდა, როგორც ისტორიის ფილოსოფიისა და ქართული ფილოსოფიის ისტორიის საკითხებში ღრმად გაცნობიერებული მოაზროვნე. მან თავიდანვე მკვეთრად გამოიჯნა ერთმანეთისაგან ისტორია და ისტორიის ფილოსოფია, ამავე დროს მიუთითა მათ ურთიერთ კავშირზე. ისტორიის ფილოსოფია მეცნიერების ის დარგია, რომელიც შეისწავლის ისტორიას ზოგად თეორიულ საკითხებში, არკვევს საისტორიო კანონების მოქმედებას საზოგადოებაში, განსაზღვრავს საზოგადოებრივი ცხოვრების პროგრესს. რაც შეეხება ისტორიას, როგორც მეცნიერებას, იგი იწყება კონკრეტული ფაქტებისა და ისტორიული მოვლენების შესწავლით, მაგრამ საისტორიო კვლევა ამით არ მთავრდება ამას მოსდევს ისტორიის ფილოსოფიის გააზრება, - „ისტორიის ფილოსოფია შეადგენს ისტორიული მეცნიერებების უზენაეს მიზანს“ (იხ. მამულიშვილობა და მეცნიერება).1.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ყოველი ქვეყნის ისტორია უნდა გავიაზროთ მსოფლიო ხალხთა ისტორიული წარსულის ფონზე, ზოგად ისტორიულ მასშტაბებში, როგორც ისტორიული კანონზომიერებების ისტორიული გამოვლინება.

ქართველი ერის ისტორიის მეცნიერებების ფორმირებისას ივ. ჯავახიშვილი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა ისტორიის ფილოსოფიისა და მეთოდოლოგიის საკითხებს. ეს თემა მის შემოქმედებით მემკვიდრეობაში წინ არის

წამოწეული. ამ თემაზე მისი ოპუსი ცნობილია სახელწოდებით „ისტორიის მეთოდოლოგია და ფილოსოფია“ მასში განვითარებულია აზრი: ობიექტურ ისტორიულ კანონზომიერებაზე ისტორიულ - ფილოსოფიური რეტროსპექცია სრულიადაც არ ნიშნავს ყველა ერისა და ხალხის ისტორიული მოვლენების ერთგვაროვან გაგებას, მათ ერთმანეთთან გაიგივებას. მეთოდოლოგიური უნიფიცირება ივანე ჯავახიშვილს მიაჩნდა ისტორიულ მეცნიერებაში, ისეთ გამათანაბრებელ ქმედებათ, რომელიც საბოლოოდ დიდ ცდუნებამდე მიდის. ამის თაობაზე იგი წერდა, რომ შედარებითი მეთოდი და ანალოგია, თუმცა ფრიად საყურადღებოა და საგულისხმო, მაგრამ თუ მისთვის გარკვეული საზღვრები არ იქნება მიჩენილი იგი შეიძლება მრავალი შეცდომის წყაროდ იქცესო, რადგან ისტორიული მოვლენების სრული იგივეობით გამეორება შეუძლებლად არის ცნობილი და მერმინდელი წინანდელისაგან მსგავსების გარდა. მაინც არსებითად განსხვავდება.

ცხადია, ივ. ჯავახიშვილის წინაშე უწ.ყოვლისა, ქართველი ერის ისტორიული განვითარების კონცეფციისა და მისი სისტემურ მოდელში ჩამოყალიბების ამოცანა იდგა ამიტომაც მან თავის მონუმენტურ „ქართული ერის ისტორიაში“ ქართველი ხალხის ეროვნული ყოფის, მისი ისტორიული ბედისა და ეროვნული გონის განვითარების პერიოდების გამოკვლევისას კონკრეტული ისტორიული მოვლენები მათი ზოგადი კანონზომიერების მიხედვით აქვს გათვალისწინებული. იგი იდგა ისტორიის ფილოსოფიის ზოგად მეცნიერული პრინციპების მოთხოვნათა დონეზე.

ამიტომაც, ივ. ჯავახიშვილის ისტორიულ - ფილოსოფიურმა რეფლექსებმა თავისი საფუძვლიანობით გაუძლეს დროთა მოთხოვნებს და სადღეისოდ, როცა კვლავ ასე ფართოდაა გაშლილი კამათი, რა არის ისტორია და მისი საზღვრები - ის არის ლოკალური ცივილიზაციების ისტორია (შპლენგლერი) სულიერისა და ვიტალურის, კულტურისა და რეალურ - სოციალურის ერთიანობა (შელერი), თუ „ღერძულ დონეზე“ კონსტრუირებული სულიერი ყოფიდან ისტორია. ამ თეორიების ფონზე ივ. ჯავახიშვილის მიერ გამოყენებული ისტორიის ფილოსოფიის საფუძვლისმდებელი პრინციპები, არსებითად თავის ძალას ინარჩუნებენ. ივ. ჯავახიშვილის განმარტებით, ისტორია ერის, ხალხის მიერ თავის თავის თვითშემეცნებაა, ხოლო მეისტორიე ის არის, ვინც გაგებისა და ხედვის მეთოდს მისდევს, ვინც წარსულს განისცდის თვითმხილველის დონეზე. ან თვალსაზრისით იგი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებდა ილია ჭავჭავაძის ისტორიულ რეცეფციებზე (ილია ჭავჭავაძე და საქართველოს ისტორია) კერძოდ. ისტორიის მამოძრავებელი ძალების შესახებ ილიასეულ თვალსაზრისზე, რომლის მიხედვით პიროვნება და ხალხის ერთიანობა არის ისტორიის მამოძრავებელი შემოქმედი ძალა და მთლიანად იზიარებდა მისივე თვალსაზრისს: „ძველი ფილოსოფოსები ამტკიცებდნენ და ახალნიც ემოწმებიან, რომ ყველაზე ძნელი ადამიანისთვის თავის თავის ცოდნა არის“, მან უნდა იცოდეს რისი ძალ-ღონის პატრონადაა მის კვალობაზე, ამ წუთისოფლის სუფრაზე თვისი ჭეშმარიტი ადგილი დაიჭიროს და ცხოვრებას ადამიანისას იქიდან მისცეს თვისი შემძლებელი მხარი“ (2).

ივ. ჯავახიშვილი გმობდა ისტორიაში, რომელიმე კონკრეტული ერის გაიდებლების, ვინმესთვის ეროვნული, ღვთაებრივი, მეიანური ფუნქციის დაკისრების შესახებ აზრს. 1904წ. გამოქვეყნებულ ნაშრომში „მამულიშვილობა და მეცნიერება“

წამოყენებულია თვალსაზრისი ეროვნული ღირებულებების შეფასების მეცნიერული კრიტერიუმის შესახებ, რომლის მიხედვით, ისტორიული მეცნიერება „ეროვნულ განსაკუთრებულობას“ კი არ უნდა ემყარებოდეს, არამედ ობიექტურად და შეუფერადებლად უნდა ასახავდეს ერის ისტორიას. ქართველი მეცნიერის მ. ჭელიძის აზრით, ამ თემაზე კამათი იაკობ გოგებაშვილთანაც ქონია ქართული ეროვნული ხასიათის ერთგვარი „ადვიკატური გამოსარჩლების“ გამო. ისტორიკოსის მეცნიერული პასუხისმგებლობის შესახებ მან განზოგადებული მეცნიერული თვალსაზრისი განავითარა: „ისტორიკოსი მოვალეა მხოლოდ მეცნიერულად შეისწავლოს და გამოიკვლიოს ამა თუ იმ ერის წარსული... ამით მეცნიერი თავის მოვალეობას შეასრულებს, როგორც მეცნიერების ისე ერის წინაშე... ყოველმა განათლებულმა ერმა უნდა იცოდეს უტყუარი, ჭეშმარიტი ისტორია და არა გაზვიადებული, ყალბი“ (1). დიდი მეცნიერი და მამულისცილი დაბეჯითებით მოითხოვდა ნაკლოვანებების მხილებას „თუ წარსულში რაიმე ნაკლი გვქონდა, ამას დამალვა კი არ უნდა, გამჟღავნება უნდა მხოლოდ იმას, ვინც თავის ნაკლს შეიგნებს, შეუძლია იგი თავიდან მოიშოროს“ (1).

ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარების თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ივ. ჯავახიშვილის ნაშრომი „ზნეობრივი მოძღვრების ისტორია საქართველოში“, რომელიც დაიბეჭდა „ივერიაში“ 1906 წელს. მასში ავტორი ზნეობრივი განვითარების ისტორიას საზოგადოებრივი ცხოვრების უსაფრთხოებებთან აკავშირებს და ქრისტიანობის მიერ კანონიზირებულ მორალურ პრინციპებს ხალხის მიერ ისტორიულად გამომუშავებულ ზნეობრივ წეს-ჩვეულებებთან სინთეზში განიხილავს.

ივ. ჯავახიშვილი დიდ ყურადღებას უთმობს და მნიშვნელობას ანიჭებს XII ს. მოღვაწის ნიკოლოზ გულაბერიძის-კათალიკოსის ისტორიოგრაფიული წყაროების კვლევას. ჯავახიშვილი მას ისტორიის ფილოსოფიური მიმართულების პირველ მწერლად მიიჩნევდა. ნიკოლოზ კათალიკოსის ნაწერთაგან შემორჩენილია მხოლოდ ერთი: სვეტიცხოვლისა, უფლის კვართისა და კატოლიკე ეკლესიების შესახებ. აღნიშნული ნაშრომის ღირსებად ივ. ჯავახიშვილს მიაჩნდა ის, რომ იგი არ მისდევს ფაქტების უბრალო თხრობას, არამედ ცდილობს წარმოაჩინოს, „საცნაურ ჰყოს“ ის, რაც ისტორიულ ფაქტებშია დაფარული. მის პირველ ღირსებად ჯავახიშვილს მიაჩნია ის, რომ მან სხვადასხვა ხალხი მათი ეროვნული ხასიათით განასხვავა. გამოიყენა შედარების მეთოდი და მიუთითებდა ერების განსხვავებულ მიდრეკილებებზე, ბერძნების შესახებ საგანგებოდაა მინიშნებული ფილოსოფოსოფისაკენ სწრაფვაზე, ხოლო მათთან შედარებით ქართველების გამორჩეულობად მიაჩნდა: გულწრფელობა, სიმართლე, ღმერთისადმი მორჩილება და სიკეთით მოქმედება. ეს თვისებები კათალიკოსს ბუნებრივ, თანდაყოლილ პირობებთან დაუკავშირებია. ჯავახიშვილის აზრით, იმ დროისთვის ეროვნულ ხასიათზე ასეთი თანმიმდევრული მსჯელობა ქართული ისტორიოგრაფიის ისტორიაში წარმატებად უნდა ჩაითვალოს (3).

ივ. ჯავახიშვილის ზრით, ერის ისტორიის, სამყაროს სულიერი წყობის, ეროვნული გონის საზრისის მიება, ერთიანი მეცნიერული მეთოდოლოგიური პრინციპის გამოყენების გარეშე შეუძლებელია. ისტორიული მეცნიერება არ უნდა შემოისაზღვროს მხოლოდ რეტროსპექციით. რეტროგრალობა, ძველის იდეალიზაცია

თანამედროვეობისაგან მოწყვეტას ნიშნავს. წარსულის არცერთ შეფასებას ღირებულება არ ექნება, თუკი „ჭეშმარიტი მეისტორიე“ ვერ „განიკითხავს“ ისეთად, როგორც ის იყო, იგი „იმ დროის ქერქში უნდა ჩაჯდეს“, რომელსაც „განიკითხავს“, -იმოწმებს ილიას სიტყვებს ივ. ჯავახიშვილი (2)

ივ. ჯავახიშვილმა თავის მეთოდოლოგიურ ძიებებში ჩამოაყალიბა და შეიმუშავა „მამულიშვილობისა“ და „მეცნიერულობის“ სიმბიოზის გზა. თუ მამულიშვილობა საკუთარი ერისადმი ერთგულებაა, ასევე მეცნიერებაც მოითხოვს ერთგულებას. ასე პოზიციის მიგნებით, მან განახორციელა მეცნიერული ისტორიოგრაფიისა და ჭეშმარიტი პატრიოტიზმის სინთეზირება. ამ თვალსაზრისით დაწერილი ნაშრომი „ადამიანი ძველ ქართულ საისტორიო საფილოსოფოსო მწერლობასა და ცხოვრებაში“, სადაც მკვეთრად არის წარმოჩენილი ავტორის ისტორიულ-ფილოსოფიური პოზიცია. ივ.ჯავახიშვილის განსაზღვრებით, ისტორიის მეცნიერების უზენაესი მიზანი ისტორიის ფილოსოფიაა და ამავე დროს ეს უკანასკნელი ბევრის მხრივ თითოეული ხალხის ისტორიის შესწავლაზე დამოკიდებული, აქედან თავისთავად ცხადი ხდება, რომ ნამდვილ მეცნიერებამდე ამაღლებისათვის საქართველოს ისტორიის კვლევის „უზენაესი მიზანი“ ისტორიის ფილოსოფიური მიდგომა უნდა ყოფილიყო. მ.ჭელიძის აზრით ივ. ჯავახიშვილის ეს ისტორიულ-ფილოსოფიური ნარკვევი ჩვენი ეროვნული „გონის ფენომენოლოგიაა“. ივ. ჯავახიშვილის თვალსაზრისით, ისტორიოგრაფიაზე ქართული ეროვნული გონის ემინაციის შესახებ, ისტორიის ფილოსოფიურ გაგებასაც ემყარება და ამავე დროს, მასში განვითარებულია ფილოსოფიურ-ანთროპოლოგიური ძიებანი, რამდენადაც მთელი ამ ნაშრომის სამივე თავის თემა ადამიანია. წარმოდგენილია ცნობიერების მიერ განვლილი, სიცოცხლის სხვადასხვა ასაკობრივი კრიტერიუმებიდან დაწყებული უმაღლეს ფილოსოფიურ ცნებებამდე, მეტად საინტერესო ნიმუშები. საისტორიო მწერლობა ყურადღებას მიაპყრობდა ადამიანის თვისებებში გრძნობადისა და გონების ურთიერთკავშირის გამოვლინებებს, სპეციფიკური ადამიანური უნარების შესატყვის ფილოსოფიურ ტერმინებს “ყურნი გულისანი და გონებისანი” (იოანე საბანისძესთან). ივ. ჯავახიშვილი მიუთითებს “ყურნი გულისანი“-ს პრინციპულ შინაარსობრივ განსხვავებაზე ყურისაგან, მოხდა რეფლექსია იმაზე რომ “ყურნი” ყველას აქვს, ხოლო „ყურნი გულისანი“ „უჩინო სასმენელია“ და არა „საჩინო სასმენელნი“; (3) მრავალი მაგალითით ივ. ჯავახიშვილი თვალნათლივ ცხადყოფს, თუ როგორ ინტენსიურად ვითარდებოდა ჩვენი ერის ისტორიაში რეფლექსები ადამიანის სულიერ უნარებზე, გონით პროცედურებზე და შესაბამისად ამისა, როგორ ფორმირდებოდა ცნებითი აზროვნების ეს მონაპოვრები ენაში, ასევე საინტერესოა ჯავახიშვილის მიერ გიორგი მთაწმინდელის სამწერლო მოღვაწეობის შეფასება: მთაწმინდელი „ცუდად თარგმნილს“ გონების ბრძმედში გაატარებდა, თავის გონებაში ხელახლა „გამოადნობდა“ და „გამოჰკერავდაო“ (3). აშკარაა, რომ აქ ჩამოთვლილია ისტორიის ფილოსოფიის მეთოდოლოგიური მოთხოვნები. ზემო ნათქვამიდან ცხადად ჩანს, თუ როგორ მაღალ ღირებულებას ანიჭებდა ივ. ჯავახიშვილი ისტორიული კვლევისათვის ფილოსოფიურ მიდგომას. ივ. ჯავახიშვილმა განსაზღვრა ქართულ ფილოსოფიაში რენესანსის ხანა, რომელსაც მის ფილოსოფიურ აზროვნებაში „საქართველოს ძლიერების ხანა“ უწოდა. ივ. ჯავახიშვილი რენესანსულ ეპოქას ასე ახასიათებდა: „საქართველოს ძლიერების ხანა ამ მხრივ არის

განსაკუთრებით საყურადღებო, რომ ამ დროს მოწინავე ქართველთა გონებრივმა სამფლობელომ აზროვნების უმწვერვალეს ხარისხს მიაღწია და საფილოსოფიო მწერლობას დაეწაფა“(4).

ამგვარად, ივ. ჯავახიშვილმა ბრწყინვალედ განსაზღვა მე-12 საუკუნის ქართული კულტურის აღმავლობის სპეციფიკა და მისი თეორიულ-ფილოსოფიური წინამძღვრები.

ლიტერატურა:

1. ჯავახიშვილი ივ. (1904): მამულიშვილობა და მეცნიერება, თბ.
2. ჯავახიშვილი ივ.(1938): ილია ჭავჭავაძე და საქართველოს ისტორია, თბ.
3. ჯავახიშვილი ივ. (1996): ზნეობრივი მოძღვრების ისტორია საქართველოში, ადამიანი ძველ ქართულ მწერლობასა და ცხოვრებაში. წიგნში: ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორია, ტ.1, თბ.
4. ჯავახიშვილი ივ. (1948): ქართული ერის ისტორია, ტ.2.
5. ჭელიძე მ. ქართული ეროვნული გონი ფილოსოფიურ-ისტორიული ასპექტით;

Natalia Bitsadze

Iakob Gogebashvili State Universty, Telavi

Ivane Javakhishvili – from the Aspect of Philosophy of History

Abstract

Ivane Javakhishvili sharply bordered history and philosophy of history, also indicated their interconnection. He says that history is self-cognition of nation and people, historian is one who follows the method of understanding, who is experiencing the past on the level as eyewitness. In this context he especially gives attention to the reception of Ilia Chavchavadze. Ivane Javakhishvili determined the renascence period of Georgian Philosophy.

საკვანძო სიტყვები: ისტორიის საზრისი, ისტორიის ფილოსოფია, განვითარების კონცეფცია, გონის ფენომენოლოგია, ისტორიულ-ფილოსოფიური რეფლექსები

Keyword: Sense of History, Philosophy of History, Concept of Development, Phenomenology of opinion, Historical and Philosophical reflexes

მაია ბურდიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ჯორჯაძეები 20-იანი წლების პოლიტიკური რეპრესიების დროს

ერის თვითმყოფადობის შენარჩუნება და ქვეყნის ფიზიკური გადარჩენა დამოკიდებულია ხალხზე, თითოეულ ადამიანზე, რომლებიც სამშობლოს, ერისა და რწმენის ერთგულებით გამოირჩეოდნენ. მათი თავგანწირული ცხოვრების შედეგია ის, რასაც დღეს საქართველო და ქართველი ხალხი ჰქვია. მათმა მოღვაწეობამ წარუშლელი

კვალი დატოვა ქართველი ერის ისტორიაში. საბედნიეროს საქართველოს ისტორია სავსეა უამრავი ცნობებით, რომლებიც ეროვნული სულისკვეთებით აღვსილი ადამიანების ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე გვაუწყებს.

საქართველოს ისტორიაში საპატიო ადგილი დაიმკვიდრა ისეთმა საგვარეულოებმა, რომელთა წარმომადგენლებს უდიდესი დამსახურება აქვთ ერისა და ქვეყნის წინაშე. მათი სამაგალითო მოღვაწეობა საქართველოს ფარგლებს გასცდა და ბრწყინვალე შესაძლებლობები წარმოაჩინა, რამაც დიდება და სახელი შესძინა ჩვენს ქვეყანას.

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ცნობილი ქართული საგვარეულოებიდან ერთ-ერთი გამორჩეული და დამსახურებული გახლავთ ჯორჯაძეთა საგვარეულო. უახლოეს წარსულში ამ საგვარეულოს წარმომადგენლები ცნობილნი გახდნენ ფართო საზოგადოებისთვის. ისინი გამოირჩეოდნენ პროფესიონალიზმით, განათლებითა და წარმატებული საქმიანობით, ამავე დროს ქვეყნის ერთგულებითა და თავდადებით.

ჯორჯაძეები ქართული არისტოკრატიული საგვარეულოს წარმომადგენლები არიან. მათი წარმოშობის შესახებ დაცულ ცნობებში აზრთა სხვადასხვაობაა. ერთ-ერთი ვერსიით ისინი კავკასიის ალბანური შტოს წარმომადგენლები არიან. ცნობები მათი საქართველოს ტერიტორიაზე განსახლების შესახებ მეცხრე საუკუნით თარიღდება და გვაუწყებს, რომ ისინი დასახლებულან სამცხესა და მცხეთაში. მცხეთის ტერიტორიაზე ჯორჯაძეთა საგვარეულოს მოხსენიება 980 წლიდან იწყება. დღეისათვის არსებობს ჯორჯაძეთა საგვარეულოს ორი შტო, კერძოდ ქართლისა და კახეთის.

კახეთის ტერიტორიაზე ჯორჯაძეები ყვარლის მუნიციპალიტეტში შემავალ სოფლებში, ძირითადად ენისელში, გრემსა და საბუეში ცხოვრობდნენ. კახეთში მათი ჩამოსახლების ისტორია მეთხუთმეტე საუკუნიდან იწყება. ამ ფაქტს წინ რთული პოლიტიკური ძვრები უძღოდა, რასაც ერთიანი საქარველოს დასასრული მოჰყვა. მეთხუთმეტე საუკუნის შუა ხანებში საქართველოში შექმნილი გარემოება მეტყველებდა იმაზე, რომ საქართველოს როგორც ერთიან პოლიტიკურ ერთეულს არსებობა აღარ შეეძლო. გარეგანმა პროცესებმა, ქვეყნის შიგნით მიმდინარე სეპარატიულმა გამოხდომებმა, მძიმე დარტყმა მიაყენა ისედაც წელში გატეხილ ქვეყანას. საბოლოოდ საქართველო რამოდენიმე პოლიტიკურ ერთეულად გაითიშა და ერთიანი საქართველოს მცნებაც წარსულს ჩაბარდა. 1466 წელს შიდა განხეთქილებებმა ქვეყანა ფაქტობრივად დაშალა სამეფო-სამთავროებად. ერთიანი საქართველოს უკანასკნელი მონარქმა გიორგი მერვე ბაგრატიონმა თავი კახეთს შეაფარა და ერთგული ადამიანების დახმარებით გრემში ფეხი მოიკიდა, როგორც კახეთის ახლადჩამოყალიბებული სამეფოს პირველმა მეფემ. სოფელ გრემს სატახტო ქალაქის ფუნქცია დაეკისრა და მალე აზია-ევროპის სავაჭრო-საქარავნო გზის ერთ-ერთ მთავარ რგოლად იქცა. კახეთმა რთულად, მაგრამ მაინც მოახერხა დამოუკიდებელი სამეფოს სტატუსი შეენარჩუნებინა და განვითარებაც დაიწყო.

კახეთში გადმოსულ მეფე გიორგი მერვეს, აშკარაა, მომხრეთა გარკვეული ნაწილი თან ახლდა. სწორედ აქედან იკიდებს ფეხს კახეთში ჯორჯაძეების საგვარეულო. კახეთის

მეფეებმა მათ მიანიჭეს თავადური ღირსება და ტიტული, როგორც გრემისა და ენისლის მოურავებს.

საუკუნეების მანძილზე მათი პრივილეგირებული მდგომარეობა შენარჩუნებულ იქნა. ამ საგვარეულოს წარმომადგენლებს გარკვეული როლი ეკისრებოდათ კახეთის სამეფოს გაძლიერებასა და განვითარებაში. კახეთის დიდ თავადთა შორის მოხსენიებულია ნოდარ ჯორჯაძე, როგორც კახეთის დედოფლის სახელთუხუცესი. ეს ცნობები მეჩვიდმეტე საუკუნის დასაწყისში კახეთში მიმდინარე მოვლენებს ასახავს. ნოდარ ჯორჯაძე „1614 წელს ქართლ-კახეთის თავადთა ერთ ჯგუფთან ერთად შაჰ-აბას- I-ს ეახლა განჯას. 1615 წელს შაჰმა დავით ჯანდიერთან ერთად კახეთის გამგებლად დანიშნა. 1618 წელს თეიმურაზ I-სა და მის ოჯახს ახლდა გურიასა და სამცხე-საათაბაგოში. ერევნის ბეგლარბეგის ამირგუნე-ხანის თავდასხმის დროს (1618) ჯორჯაძემ გადაარჩინა თეიმურაზის ოჯახი, რომელიც იმჟამად ქალაქ ოლთისში იმყოფებოდა“ (ქსე.ტ.11. გვ.574). მეჩვიდმეტე-მეთვრამეტე საუკუნეების მიჯნაზე კახეთის სამეფოში კიდევ ერთ ჯორჯაძეს გამოუჩენია თავი, კერძოდ მერაბ ჯორჯაძეს. იგი მოხსენიებულია, როგორც კახეთის უშუალო ხელმძღვანელი „ელისეს მოურავი XVII ს. მიწურულსა და XVIII ს. დასაწყისში დაწინაურდა კახეთში ბექან-ხანის გამგებლობის დროს რევაზ ჩოლოყაშვილისა და ახელ ანდრონიკაშვილთან ერთად. ჯორჯაძე ფაქტობრივად ხელმძღვანელობდა კახეთის მართვა- გამგებლობას“ (ქსე.ტ.11. გვ.574)

XVIII საუკუნე ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის მძიმედ დასრულდა. რუსეთის იმპერიამ სამეფო გააუქმა და გუბერნიად გამოაცხადა. მეცხრამეტე საუკუნეში რუსეთის იმპერიაში კოლონიური მდგომარეობის მიუხედავად, ჯორჯაძეები კახეთის შტოს წარმომადგენლებმა შეინარჩუნეს პრივილეგირებული მდგომარეობა და თავადური ღირსება. ისინი აღიარებულნი იქნენ თავადებად 1829 წლის და 1850 წლით დათარიღებულ ბრძანებულებებში.

უკანასკნელი ორი საუკუნის განმავლობაში ჯორჯაძეთა საგვარეულო სამშობლოს არაერთი ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, სამხედრო პირი და პოლიტიკური ფიგურა აღუზარდა. მათ თავი გამოიჩინეს სხვადასხვა სფეროში და საქართველოს უახლეს ისტორიაში კიდევ ერთი ნათელი და წარმატებული ფურცელი ჩაწერეს. „ჯორჯაძეების უძველესმა გვარმა ნიჭიერი სახელმწიფო და სამეცნიერო მოღვაწეებით საქართველოს სახელმწიფოს განვითარებაში ღირსეული წვლილი შეიტანა. ქვეყნის ეკონომიკურ გაძლიერებასა და მისი სამხედრო დაცვის რთულ საქმეში არა ერთი პიროვნება წარმოაჩინა“ (მამუკელაშვილი ე. 2009. გვ. 32).

კახეთში მცხოვრები ჯორჯაძეების წარმომადგენელია ზაქარია ჯორჯაძე, როგორც დიდი მემამულე და მეწარმე. მისი სახელი რუსეთის დიდი ქალაქებში ყოფილა ცნობილი. მისი „ზაქარია ჯორჯაძე და კომპანია“ წარმოდგენილი იყო მოსკოვში, პეტერბურგში, ოდესასა და სხვა ქალაქებში ღვინის საწყობებით. თბილისში არსებობდა კახური ღვინოებით სავაჭრო სახლები მემამულე ზ. ჯორჯაძისა.“ (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. V. გვ.415-422).

მეცხრამეტე საუკუნეში ჯორჯაძეთა თვალსაჩინო წარმომადგენელია ბარბარე ჯორჯაძე, ცნობილი მწერალი ქალი, რომელიც სამწერლობო ასპარეზზე გამოდის, როგორც რომანტიზმის სკოლის წარმომადგენელი. მისი შემოქმედება მრავალფეროვანია, წერდა ლექსებს, მოთხრობებს, პიბლიცისტურ წერილებს.

მეოცე საუკუნის სამხედრო ისტორიაშიცნობილია არაჩვეულებრივი პიროვნება, სამხედრო მეცნიერი, სამხედრო თეორეტიკოსი, აკადემიის აკადემიკოსი, პროფესორი ირაკლი ჯორჯაძე.

ეს მხოლოდ მცირე მიმოხილვაა ჯორჯაძეთა საგვარეულოს თვალსაჩინო მოღვაწეებისა. ფაქტია, რომ „ქართული საზოგადოებისათვის ჯერ კიდევ ცნობილი არ არის ჯორჯაძეთა შემოქმედებითი, მეცნიერული და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის შინაარსი.“ (მამუკელაშვილი ე. 2009. გვ.32).

XIX საუკუნის განმავლობაში ქართველი ხალხი თავისი პოლიტიკური მდგომარეობის დასაბრუნებლად მუდმივად იბრძოდა. ეს არის 1802, 1804, 1812 წლების კახეთისა და მთიულეთის მოვლენები, 1804-1810 წლებში იმერეთის სამეფოს საბოლოო გაუქმება, 1819-1820 წლების დასავლეთ საქართველოს აჯანყება, 1832 წლის შეთქმულება.

ქართველი ხალხის ბრძოლამ ცარიზმის წინააღმდეგ ნაყოფი გამოიღო. საქართველომ ისარგებლა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ შექმნილი საერთაშორისო ვითარებითაც და როდესაც დიდი იმპერიები, მათ შორის რუსეთიც – დაინგრა, თავისუფლებისათვის დაუცხრომლად მებრძოლმა ხალხმა დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. მოპოვებული დამოუკიდებლობა იყო ხანგრძლივი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის, საქართველოს ისტორიის ათასწლოვან პერიოდში ერის თვითგადარჩენისათვის წარმოებულ ბრძოლის შედეგი. დემოკრატიული სახელმწიფოს შექმნით, სახელმწიფოებრივი სტრუქტურების ჩამოყალიბებით, ევროპისაკენ მიმართული პოლიტიკური და კულტურული ვექტორებით, გატარებული რეფორმებით, ერმა დაადასტურა სურვილი - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა ჩამდგარიყო მსოფლიოს პროგრესულ ქვეყანათა რიგში. მაგრამ ბოლშევიკური რუსეთის შემოტევებს, მეხუთე კოლონიის ჩანერგვას და ამოქმედებას, დამოუკიდებელი საქართველოს წინააღმდეგ უშედეგოდ არ ჩაუვლია. ქართველი კოლაბორაციონალისტთა და მოღალატეთა მხარდაჭერით, ლენინურმა ბოლშევიკურ-კომუნისტურმა რუსეთმა ხელახლა დაიპყრო საქართველო და აქ კვლავ გაიშალა მისთვის ჩვეული სადამსჯელო ოპერაციები პატრიოტთა წინააღმდეგ.

ბოლშევიკურ ანექსიას ქართველი ერის საუკეთესო ნაწილი კვლავ აღუდგა და რუსეთს დაანახა, რომ შექმნილი, რთული პოლიტიკური მდგომარეობის მიუხედავად, არ აპირებდა შეგუებოდა არსებულ რეალობას. ქვეყანა კვლავ გაეხვია უთანასწორო ბრძოლის ქარცეცხლში.

1921-1924 წლები ამ უთანასწორო ბრძოლის გამომხატველი წლებია. 1921 წლის ზაფხულში საოკუპაციო რეჟიმის წინააღმდეგ დაიწყო პირველი საპროტესტო გამოსვლები სვანეთში, რომელიც შემდგომ რაჭა-ლეჩხუმშიც გავრცელდა. სვანეთის აჯანყება ნიშანი გახდა საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის

დაწყებისა. 1922 წლის ზაფხულში აჯანყებებმა მოიცვა ფშავი, ხევსურეთი, კახეთი, რომლის სულის ჩამდგმელი გახდა ქაქუცა (ქაიხოსრო) ჩოლოყაშვილი.

ქვეყნის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის აპოგეას (კულმინაციას) წარმოადგენდა 1924 წლის აჯანყება, რომელიც ასევე, როგორც მისი წინამორბედი გამოსვლები სისხლში ჩაახშეს. ქართველი ხალხის გამოსვლებს მოჰყვა საშინელი ტერორი და ანგარიშსწორება, რომელმაც მრავალი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. საქართველოში ტოტალიტარული რეჟიმი დამყარდა.

ხელისუფლებამ განსაკუთრებული სიმკაცრით დაიწყო აჯანყების მოთავეთა ოჯახის წევრთა დევნა. დაზარალდა ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ოჯახი, საახლობლო, ყველა ვინც ატარებდა მის გვარს.

ხელისუფლება განსაკუთრებით დევნიდა თავადაზნაურობას, რადგანაც „ბოლშევიკურ რეჟიმს საქართველოში სერიოზულ საფრთხეს უქმნიდა თავადაზნაურობა, რომელიც ერის ინტელიგენციის ელიტას წარმოადგენდა.“ (ნათმელაძე, დაუშვილი, წენგუაშვილი, ჯაფარიძე, 2008. 169). სამეცნიერო მონაცემებით გაანადგურეს თავადაზნაური ინტელიგენციის საუკეთესო ნაწილი - დაახლოებით ეს რიცხვი ათას თავადს, აზნაურს და სამხედრო ოფიცრობას მოიაზრებდა. ხელისუფლების განმარტებით „თავადაზნაურობა საბჭოთა ხელისუფლების სოციალური დასაყრდენია, ამიტომაც საბჭოთა ხელისუფლების ამოცანა უნდა გახდეს თავადაზნაურთა პოლიტიკური მნიშვნელობით განადგურება.“ (ბენდიანივილი, დაუშვილი, სამსონაძე, ქოქრაშვილი, ჭუმბურიძე, ჯანელიძე, 2008, 408).

სოფლების ენისლის, გრემის, საბუის და ალმატის გაერთიანებული საბჭოს ღია სხდომაზე 1924 წლის 14 ოქტომბერს განხილულა საკითხი სოფლიდან განსანდევნელ თავადაზნაურების სია. ამ სოფლებში ძირითადად ჯორჯაძეთა საგვარეულოს წინააღმდეგ განხორციელდა რეპრესიები. საარქივო მასალებში დაცულია ცნობები სოფელ საბუის მკვიდრის დათა ჯორჯაძის გაძევების შესახებ. „დადასტურებულ იქმნეს სოფლის დადგენილება, რომლის ძალითაც იგინი განდევნილი ყოფილან სოფლიდან. კრება აღნიშნავს რომ, ხსენებული პირები იყვნენ აქტიური მონაწილენი ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ბანდისა და ემუქრებოდნენ გლეხობას, რომ მისი ე.ი. ჩოლოყაშვილის საშუალებით ისევ აღადგენს თავის დაკარგულ თავადის უფლებებს.“ (სუიცსა. ფ. 285. 34-34ა) საარქივო მასალებში დაცულ ცნობებში მოხსენიებულია სხვა ჯორჯაძეებიც, კერძოდ ქეთო ჯორჯაძე, ნინა ჯორჯაძე, ტიტო ჯორჯაძე, ძმები მიხეილ, ოსიკო და მერაბ ჯორჯაძეები და ბევრი კიდევ სხვა მათი მოგვარე, რომლებიც გაუსახლებიათ სოფლებიდან, ჩამოურთმევიათ ქონება და პრივილეგირებული მდგომარეობა. დოკუმენტს ხელს აწერენ კრების თავმჯდომარე ვინმე ნაცვლიშვილი, მდივანი მამაჯანოვი, კომისიის წევრები კაკაბაძე და მამაჯანოვი. სამწუხაროდ გვარებზე არაა მითითებული სახელები და არც სახელების ინიციალები. დასახელებულ ჯორჯაძეებთან დიდი ნაწილი სამხედრო პირია, მაგალითად სიმონ ჯორჯაძე, რომელიც ყოფილი პოლკოვნიკია, მის ბრალდებაში მითითებულია, რომ „ამჟამადაც მტერია მუშურ-გლეხურ ხელისუფლებისა“ (სუიცსა, 1924. გვ.34)

მსგავსი მაგალითები საარქივო დოკუმენტებში უამრავია. ბუნებრივია მათი ჩამოთვლა შეუძლებელია. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ თავადაზნაურთა გარკვეული ნაწილი პირადი მოსაზრებიდან გამომდინარე ვერ ელევოდა პრივილეგირებული მდგომარეობის დათმობას და მათ მიმართ განხორციელებული რეპრესიებიც შესაბამისად ამ ლოგიკით გამართლებული იყო. მაგრამ საბჭოთა ხელისუფლების მიზანს ქართული ინტელიგენციის სრული მოსპობა წარმოადგენდა. ამიტომაც რეპრესირებულთა უდიდესი ნაწილი სწორედ პოლიტიკურ მოსაზრებებს შეეწირა. ეს იყო ქართული ინტელიგენციის და არისტოკრატიული ნაწილის მიზანმიმართული ტერორი, რაც შემდგომში მძიმედ აისახა ქვეყნის განვითარებაზე.

ლიტერატურა:

1. ნათელაძე მ, დაუშვილი ალ, წენგუაშვილი კ, ჯაფარიძე მ, საქართველოში ტოტალიტარული რეჟიმის დამკვიდრებისა და განმტკიცების თავისებურებანი XX საუკუნის 20-იან წლებში, თბ., გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2008 წ.
2. ბენდიანიშვილი ალ, დაუშვილი ალ, სამსონაძე მ, ქოქრაშვილი ხ, ჭუმბურიძე დ, ჯანელიძე ო, რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში, თბ., გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2008 წ.
3. მამუკელაშვილი ელგუჯა, ჩვენები, თელავი. 2009 წელი.
4. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ.11. თბილისი. 1987 წელი.
5. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ.V. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი. 1970 წელი.
6. სუიცსა, ფ.285, აღწ.1, საქ.1228, გვ.34. 1924 წელი.
7. სუიცსა, ფ.285, აღწ.1, საქ.1228, გვ.34 ა. 1924 წელი.

Maia Burdiashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

The Jorjadzes during the Political Repression of 20s

Abstract

The article deals with the political repressions of 20s. At different times lots of representatives of this ancestry were famous as the good militaries writers, political figures. In nineteen twenties Political repressions destroyed lots of Georgian people's life. Among them were numerous more or less famous representatives of the Jorjadze ancestry of Kakheti villages Gremi, Eniseli and Sabue.

საკვანძო სიტყვები: ჯორჯაძეები, ისტორია, საგვარეულო, კახეთი, საქართველო

Keyword: The Jorjadzes, history, ancestry, Kakheti, Georgia

ფრანგული ფრაზეოლოგიისა და ეთნოკულტურის ურთიერთკავშირი

ენის სემანტიკურ სივრცეში ფრაზეოლოგიას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს, წარმოადგენს რა ერის კულტურის რეპრეზენტაციის სპეციფიკურ ფორმას. ფრაზეოლოგიური ერთეულები, როგორც ირიბწარმოებული ნომინაციის ნიშნები, ჩნდებიან გარე სამყაროსთან ადამიანის ურთიერთობის პროცესში და ასახავენ განსაზღვრული ეთნოკულტურის წარმომადგენელ ადამიანთა რეფლექსურ ქმედებას გარემომცველი რეალობის მიმართ.

ფრანგულ, ისევე როგორც სხვა ნებისმიერ ეთნოკულტურაში, ვლინდება ეროვნული ხასიათი, ფსიქოლოგიურ ნიშანთა თავისებურება, მენტალიტეტი, სამყაროს სურათის კონცეპტუალური ხედვა, ეროვნული ტრადიციები და ჩვევები (ფორმირებული კლიმატური და გეოგრაფიული ფაქტორებით), რელიგიური რწმენები და სხვ. ენაც ხომ ეთნიკური კომპონენტია, რომელიც შეიცავს ტრადიციათა, ჩვევათა, რწმენათა და ა. შ. ერთობლიობას და განსაზღვრავს ამა თუ იმ ეთნოსის ქცევის სტერეოტიპს; სამყაროს სურათიც ასევე იქმნება და აისახება ნაციონალური ენებით. ერთის მხრივ, ეს უკავშირდება ეთნოსის ცხოვრების რეალურ პირობებს, მეორე მხრივ კი - ეთნოსის ეროვნული ხასიათის, მენტალიტეტის თავისებურებებს. ეროვნული თვითშეგნების შესწავლისას პრიორიტეტულ მიმართულებად ითვლება ფრაზეოლოგიური კვლევა, როგორც ეთნოსის მსოფლმხედველობის კომპონენტისა. ენის ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში ნიშნობრივი ფორმით ფიქსირდება ერის მატერიალური და სულიერი კულტურა, აისახება ამა თუ იმ სოციუმის ფასეულობითი ორიენტაციები, სოციუმის მორალურ, ეთიკურ და ესთეტიკურ უპირატესობათა სისტემა, რაც ავლენს კონკრეტული ეთნოსის მენტალიტეტის თავისებურებებს, მის ეროვნულ ხასიათს.

ხასიათი, როგორც ირეალური წარმონაქმნი, ფსიქოლოგთა შესწავლის ობიექტია ასწლეულების მანძილზე. ეროვნული ხასიათის შესწავლის აუცილებლობაზე პირველმა მიუთითა ფრანგმა ექიმმა აზამმა, XIX ს.-ის დასასრულს. მას შემდეგ ნაციონალური ხასიათის განსაზღვრის პრობლემა სამეცნიერო დისკუსიათა მუდმივ ობიექტს წარმოადგენს დღემდე. ეთნოლოგები ნაციონალურ ხასიათს განიხილავენ ხალხის ფსიქიკური ძალების კომბინაციად, სოციალურ-ფსიქოლოგიურ კატეგორიად, რომლის არსებობაშიც მნიშვნელოვანი როლი აქვს ნაციონალურ ენას

ეთნოსის, განსაზღვრული ეთნოკულტურის ხასიათის ამსახველ ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს ფრაზეოლოგიზმები. ფრანგულ ეროვნულ მენტალიტეტში დადგენილია საფრანგეთის ზოგიერთი პროვინციის მცხოვრებთათვის დამახასიათებელი ხასიათის თავისებურებანი. მაგ., ნორმანდიელი ითვლება ფრთხილ, თავშეკავებულ ადამიანად, რომელიც ამჯობინებს შეკითხვებზე

ორაზროვან, ორჭოფულ პასუხებს, რათა არ გაეხვიოს ხათაბალაში; შესაბამისად არსებობს ფრაზეოლოგიზმები: *c'est un fin Normand* 'დიდი ეშმაკი ვინმე', *répondre en Normand* 'ორაზროვანი, ორჭოფული პასუხის გაცემა'; გასკონელი გამოირჩევა მჭევრმეტყველებით, მკვებარობით, აქვს უნარი პატივით გამოვიდეს მძიმე მდგომარეობიდან, თითქოს არავითარი მარცხი არ განუცდია; ასე წარმოიშვა ფრაზეოლოგიზმები: *garde (-toi) d'un Gascon ou Normand, l'un hâble trop et l'autre ment* 'უფრთხილდი გასკონელსა და ნორმანდიელს, ერთი მკვებარაა, მეორე – ცრუპენტელა; *agir en Gascon* 'ბაქიაობა', *faire la lessive de/du Gascon* 'ბაქიაობა, კვებნა, ტრაბახი; *se tirer en Gascon* 'თავის დაღწევა უსიამოვნო მდგომარეობიდან'; ბრეტონელი ითვლება უკულტურო, თავნება ჯიუტად, რასაც ადასტურებს იდიომი *de bas Breton* 'უკულტურო, თავისნათქვამა'.

ფრანგულ, ისევე როგორც სხვა ნებისმიერ ეთნოკულტურაში, ხასიათი განიხილება როგორც რთული, მრავალგანზომილებიანი წარმონაქმნი, რომლის აუცილებელი შემადგენლებია დადებითი და უარყოფითი თვისებები, რომლებიც თითოეულ ადამიანში თავმოყრილია გამოხატულების სხვადასხვა ხარისხით. ამიტომაც, ფრანგებს შორის, ისევე როგორც სხვა ეროვნებათა ადამიანებს შორის, გვხვდება ადამიანები კარგი (*un homme de bonne / facile composition*) ან რბილი ხასიათის (*un caractère doux*) მქონენი, ან ცუდი (*un homme de difficile / mal composition*) ხასიათის მქონენი. ასევე არსებობს ამბივალენტური მახასიათებელიც, ანუ უნებისყოფობა, უხასიათობა, რაც ფრანგულ ფრაზეოლოგიაში გამოიხატება ასეთი ერთეულებით: *soleil de janvier* 'დოყლაპია, უნებისყოფო ადამიანი', *mi-figue, mi-raisin* 'არც წყალი, არც ღვინო'.

“ფრანგული ნაციონალური ხასიათის” სივრცის ცნებითი შინაარსის ანალიზის შედეგად გამოიყოფა ფრაზეოლოგიური ერთეულებით ვერბალიზებული შემდეგი ნიშნებით: 1). ბაზისური, 2). ეთიკური, 3). ესთეტიკური, 4). ანომალიური.

1. **ბაზისური ანუ ბუნებრივი მახასიათებლები**, რომლებიც ხასიათისათვის გენეტიკურია, გამოხატავენ:

- ტემპერამენტის ტიპთა თავისებურებებს, რომლებიც ტრადიციულად 4 ტიპად იყოფა: **ფლეგმატური**, რომელიც ხასიათდება გულგრილობით: *être froid comme une carafe d'orgeat* 'ცივი, გულგრილი, ფლეგმატური'; **მელანქოლიური**, რომელსაც ახასიათებს პესიმიზმი: *tomber dans l'abattement* 'ცუდ გუნებაზე ყოფნა'; **სანგვინიკოსი**, რომელიც გამოირჩევა რეაქციის სისწრაფით: *faire qch sur-le-champ / trois coups de cuiller à pot* 'დაუყოვნებლივ რაიმეს გაკეთება'; **ქოლერიკი**, რომელსაც ახასიათებს გულფიცხოზა, ნერვიულობა: *avoir l'air triste comme un bonnet de nuit* 'ღვარძლიანი, ფხუკიანი, ბოლმდანი';

- **ინტელექტის დონე**, რომელშიც გამოიყოფა: გონებრივი შესაძლებლობის მაღალი მაჩვენებლები: *connaître / savoir qch de A jusqu'à Z* 'რაიმეს თავიდან ბოლომდე ცოდნა, ხუთი თითოვით ცოდნა'; *démontrer / prouver qch par A+B* 'დაამტკიცო როგორც ორჯერ ორი - ოთხი'; შეზღუდული გონებრივი შესაძლებლობანი: *une oie blanche* 'უგუნური, გულუბრყვილო ჩერჩეტი'; *être comme une poule qui a trouvé un couteau* 'ქათმისტვინა'; *être bouché à l'émeri* 'უტვინო, ნახერხისთავიანი'; *ignorant comme une carpe / une cruche* 'სრულიად უვიცი, უმეცარი';

- მნებელობითი თვისებები, რომლებიც ენობრივ დონეზე ასოცირდება სიმტკიცესთან, შეუდრეკელობასთან, შეტევასთან, მიზანსწრაფვასთან: faire le diable à quatre 'დიდი მონდომება რაიმეს მისაღწევად'; ne craindre ni Dieu ni diable 'არაფრის წინაშე არ შედრკომა, არც ღმერთის და არც ეშმაკის შიში'; ne pas y aller par quatre chemins 'ღიად მოქმედება / ლაპარაკი'.

2. ხასიათის ეთიკური თვისებები ყალიბდება ინდივიდის სოციალიზაციის პროცესში. ფრანგულ ეთნოკულტურაში, ადამიანის სოციალური სტატუსი დამოკიდებულია მის ურთიერთობაზე შრომისადმი: un grand abatteur de besogne 'გამრჯე, ძალიან მშრომელი'; გარშემომყოფებთან მის ურთიერთობაზე: franc comme l'osier 'გულლია, ალალი, გულწრფელი, გულმართალი'; განისაზღვრება მორალურ-ეთიკური ნორმებით: droit comme un arbre 'მოუსყიდავი, უანგარო, პატიოსანი'. უარყოფითი ეთიკური შეფასება აქვს ისეთ თვისებებს, როგორებიცაა - ეშმაკობა: jouer d'adresse / user de détour 'მოხერხება, ხერხის ხმარება'; კვებნა, ტრაბახი, ქადილი: un grand abatteur de quille 'მკვებარა, ბაქია'; პირმოთნეობა, მლიქვნელობა: faire le chien couchant 'ქლესაობა, მლიქვნელობა'; ყბედობა: être secret comme un coup de canon 'ფარული, როგორც ზარბაზნის გასროლა'; სიძუნწე, ხელმოჭერილობა: ne pas attacher ses chiens avec des saussices; სიცრუე, მატყუარობა: il a du crédit comme un chien à la boucherie 'ისევე ვერ ენდობი, როგორც მგელს ვერ ანდობ ფარას'; უხეშობა, უკმეხობა: poli comme une porte de prison 'ძალიან უხეში'.

3. ესთეტიკური ნიშნები ახასიათებენ ადამიანს საკუთარი თავისადმი, თავისი გარეგნობისადმი დამოკიდებულების მიხედვით. კიცხავენ ფეთხუმ, დაუდევარ ადამიანებს: être ficelé / fichu comme l'as de pique / un sac 'ცუდად და უგემოვნოდ ჩაცმული'. მოსწონთ ელეგანტურობა, სინატიფე, დახვეწილობა: être tiré à quatre épingles 'ახალთახლებშია გამოწყობილი'; un Beau Brummel 'ძალიან ლამაზი და ელეგანტური მამაკაცი'.

4. ანომალიურებს მიეკუთვნება ის მახასიათებლები, რომლებიც წარმოადგენენ ნორმიდან გადახრას; მათი საფუძველია ინდივიდუალური რაციონალიზმის იდეები ან, პირიქით, აბსოლუტური გულგრილობა ყველაფრისადმი, მათ შორის საკუთარი თავის მიმართაც. ანომალური ნიშნები ასახავენ ვიწრო პრაქტიციზმს, მისწრაფებას ყოველგვარი მატერიალური გამორჩენისაკენ ან, პირიქით, ინდიფერენტულობას, გულგრილობას ყველაფრისადმი:

- ეგოცენტრიზმი, ქედმაღლობა, ამპარტავნობა: le coq du village / être fier comme un pou 'მამალივით ამპარტავანი'; se rengorger comme un dindon 'ინდაურივით გაფხორილი'; თავგასულობა, განებივრებულობა: être dorloté comme un roi 'ხელმწიფესავით ნებიერი'; წრეგადასული სიამაყე: fier comme Artaban ეშმაკივით ამაყი';

- უნებისყოფობა, უხასიათობა: abandon de soi-même 'გულგრილობა საკუთარი თავის მიმართ'; n'avoir ni forme, ni couleur 'მასიდან განურჩეველი'; compter pour de la vaseline 'სათვალავში არ ჩაიგდება, მხედველობაში არ მიიღება, არარაობა'; Monsieur le Bon 'დოყლაპია, ყეყეჩი'; couille molle 'დონდლო';

- ხასიათში რაიმე დადებითი თვისების არქონა; ასეთი ხასიათის მქონე ადამიანი ფასდება როგორც "სუპერუარყოფითი": bijou de la foire Saint-Ovide 'არარაობა'; villain

bonhomme 'ცუდი, საზიზღარი ადამიანი', maivaise graine 'ბიწიერი, უზნეო ადამიანი'; un villain coco 'უსიამოვნო ტიპი'.

ნებისმიერი ეროვნების ადამიანთა ხასიათის ნიშნები ერთნაირია, მაგრამ სხვადასხვანაირად ვლინდება ტრადიციების, კულტურის, ნაციონალური ტემპერამენტისა და მენტალიტეტის მიხედვით. ფრაზეოლოგიაში აღიბეჭდება მოცემული ეთნოსის ყველაზე მეტად დამახასიათებელი ნიშნები, ასევე ყველაზე მეტად გამორჩეული და დამახასიათებელი ნიშნები. როგორც ყველგან, ასევე საფრანგეთშიც აფასებენ ჰკვიან ადამიანებს – un homme d'entendement 'გონიერი, საზრიანი ადამიანი', avoir la sagesse de Solomon 'ჰკუის კოლოფი'; გულწრფელ ადამიანებს – franc comme l'osier 'გულმართალი, გულწრფელი', jouer franc jeu; jouer / mettre cartes sur table 'პატიოსნად მოქცევა'. ფრანგები კიცხავენ სულელებს – dégourdi comme un manche 'უგერგილო, უნიათო'; მატყუარებს – manquer de parole 'სიტყვის, დაპირების არშესრულება', on ne peut empêcher le chien d'aboyer ni le menteur de mentir 'მაღლს ყეფას ვერ აუკრძალავ, ასევე მატყუარას - ტყუილებს'.

ფრანგული ენის ფრაზეოლოგიურ ფონდში უხვადაა წარმოდგენილი ფრანგი ხალხის შრომისმოყვარეობა და შრომისუნარიანობა - avoir cent bras 'ასი ხელის ქონა', travailler comme quatre 'ოთხის მსგავსად (ტოლად) შრომა', travailler comme un cheval / un bœuf / une brute/ une bête de somme 'მუშაობა საფორანე ცხენით, ხარივით', travailler comme un mercenaire 'მუშაობა კატორღელივით' ('კატორღული მუშაობა') და სხვ. იმავდროულად, ფრანგები კიცხავენ სიზარმაცესა და მუქთახორობას – faire qch comme un cochon avec sa queue 'მოუქნელი, ტლანქი', adroit comme un prêtre normand 'უადრესად უგერგილო, უხეირო' და სხვ.

მაშასადამე, ფრანგულ ფრაზეოლოგიაში აღბეჭდილია ფრანგული ეთნოსისათვის დამახასიათებელი ცხოვრებისეული ფრაგმენტები. მათი მნიშვნელობა განისაზღვრება იმ ფასეულობებთან შესაბამისობით, რომლებიც წარმოადგენენ ამ ხალხის ეთნოკულტურის საფუძველს.

ლიტერატურა:

- Maquet Ch. Dictionnaires analogue: des mots par les idées, des idées par les mots. Paris, 1973.
Rat M.(1957) Dictionnaire des locutions françaises. Paris.
Rey A.,(2003) Chantreau S. Dictionnaire des expressions et locutions. Paris.

Katevan Gabunia, Tsiuri Akhvlediani

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Interconnection of French Phraseology and Ehtnoculture

Abstract

The national character, the signs of psychological peculiarity, the mentality, the image of the conceptual vision, national traditions and habits (formed by climatic and geographical factors), religious beliefs etc. are revealed in French as well as in any other Ethnic Culture.

On the basis of conceptual-content analysis of "French national character" space have been singled out the phraseological units verbalized by the following features: 1). Basic, 2). Ethical, 3). Aesthetic, 4). Anomalous.

French phraseology has documented the fragments of the real life so characteristic of the French ethnos. Their value is determined in accordance with the values that are the foundation of the given nation ethno-culture.

საკვანძო სიტყვები: ფრაზეოლოგიური ერთეული, ეთნოკულტურა, ბაზისური, ეთიკური, ესთეტიკური, ანომალიური მახასიათებლები

Key words: Phraseological unit, Ethnic Culture, basic, ethical, aesthetic, anomalous characteristics

შორენა გაბოშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

**საზოგადოებრივი აზრის ტრანსფორმირების საკითხი
(მესხეთის მაგალითზე)**

მასობრივი კომუნიკაციის პროცესში ერთ–ერთი მნიშვნელოვანი რგოლი საზოგადოებრივი აზრის ფენომენია. ის სოციალური ცხოვრების ურთულეს ასპექტადაა მიჩნეული და განსაკუთრებული ინტერესით სარგებლობს როგორც მასკომუნიკაციურ მეცნიერებათა, ისე სოციოლოგიის, ფსიქოლოგიის, ფილოსოფიის კვლევით დაინტერესებულ სამეცნიერო წრეებში. აღნიშნული საკითხის შესახებ ათობით საინტერესო შრომაა შექმნილი.

როგორც ცნობილია, საზოგადოებრივი აზრი საჯაროდ გამოხატული დამოკიდებულებებია და უდიდეს ზეგავლენას ახდენს თავად საზოგადოების ფუნქციონირებაზე. ამიტომ ეს მუდმივტრანსფორმირებადი, ქმედითი, დინამიური, დომინანტი ძალა, რომლის პრიორიტეტულობა განსაკუთრებით უკანასკნელ დროს გამოიკვეთა, აქტიურად ზემოქმედებს სახელმწიფო პოლიტიკაზე, საკანონმდებლო პროცესებზე, პოლიტიკურ პარტიებზე, საარჩევნო კამპანიების დინამიკაზე, ეკონომიკური საკითხების გადაწყვეტაში, სხვადასხვა კულტურული ღონისძიებების ჩატარებაში და ა. შ. საზოგადოებრივ აზრს, როგორც სოციალურ ინსტიტუტს, ამ პროგრესულ პროცესებში განსაკუთრებულ ადგილი უკავია და გრძელი ჯაჭვის მნიშვნელოვანი რგოლია, ანუ, ხელისუფლება დემოკრატიზაციას ვერ უზრუნველყოფს თუ არ იქნა გათვალისწინებული და დაცული საზოგადოების ნება, მისი მონაწილეობა საზოგადოებრივ პოლიტიკურ აქტივობებში და ასევე, ინდივიდის პიროვნული თავისუფლება. უდავოა, რომ ყოველივე ეს გარდამავალი ტიპის სახელმწიფოში პრინციპული ცვლილებების განხორციელებას საჭიროებს და სოციალური ინსტიტუტების, სოციალური სტრუქტურის, სოციალური ჯგუფების ძირეული ტრანსფორმაციითაა შესაძლებელი. სოციალური მმართველობის დამყარება კი თავის მხრივ სამოქალაქო საზოგადოების რეფორმირებას, ახალი ღირებულებების,

შეხედულებების, დამოკიდებულებების გამყარებას ეფუძნება როგორც ცენტრალურ, ისე ლოკალურ დონეზეც.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეფექტური სოციალური მმართველობის წარმოება როგორც საერთო საზოგადოებრივ, ასევე რეგიონულ, საქალაქო, მუნიციპალურ თუ სოციალური დასახლებების დონეზე შეუძლებელია, თუ არ განხორციელდა საზოგადოებრივი ცნობიერების პროგრესული გზით განვითარება, თუკი არ ჩამოყალიბდა ჯანსაღი და სწორი დამოკიდებულებები არსებული სოციალ-პოლიტიკური ცხოვრების მიმართ.

სამწუხაროდ, ჩვენს ქვეყანაში საზოგადოებრივი აზრის შესწავლა, აუდიტორიის ქმედებებსა და რეაქციებზე დაკვირვება მხოლოდ წინასაარჩევნო მართათონებისას ხორციელდება და ცენტრისა და დიდი ქალაქების საზღვრებს არ სცდება. არადა, ქვეყნის მოსახლეობის მეტი წილი რეგიონის საზოგადოებაზე მოდის, ამიტომ მრავალმხრივ საინტერესოა ლოკალური პუბლიკის დამოკიდებულებების, შეხედულებების, რეაქციების, გადაწყვეტილებების გამოვლენა და კვლევა.

რეგიონულ საზოგადოებას ქვეყნის განვითარებასა და აღმშენებლობაში უდიდესი ადგილი უჭირავს, ამიტომ ჯანსაღი, პროგრესული გზით მისი სვლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. რეგიონული აუდიტორია არ უნდა წარმოადგენდეს განყენებულ მასას, ის ე. წ. მასობრივი აუდიტორიის ნაწილია და შესაბამისად, მონაწილეობას უნდა იღებდეს საერთო საკითხებზე მსჯელობაში, გამოჰქონდეს გადაწყვეტილება ამა თუ იმ საზოგადოებრივ საკითხებზე, არეგულირებდეს ინდივიდების, ერთობების, სოციალური დაწესებულებების მოქმედებას, მხარს უჭერდეს ან უკუაგდებდეს ამა თუ იმ წარმოდგენებს, ღირებულებებს, ნორმებს. რაც მხოლოდ ერთადერთი გზით – რეგიონული მედიის განვითარებითა და მოსახლეობისათვის ფართო საინფორმაციო ველის შექმნითაა შესაძლებელი.

აღნიშნული საკითხი ყველა რეგიონთან მიმართებაში აქტუალურია, მაგრამ როდესაც საქმე ეხება სასაზღვრო მხარეს, მაგალითად სამცხე-ჯავახეთს, აქტუალობა მნიშვნელოვნად იზრდება. საერთო სახელმწიფოებრივი პოლიტიკაც დაინტერესებული უნდა იყოს მსგავს ლოკალიზაციებში მაღალი საზოგადოებრივი შეგნებისა და სამოქალაქო ცნობიერების ჩამოყალიბებით. ყოველივე ეს კი შეუძლებელი, თუ არ განხორციელდა საზოგადოებრივი აზრის კვლევა სხვადასხვა კუთხით.

სამცხე-ჯავახეთის ფართობი საქართველოს ტერიტორიის 9,3% შეადგენს, ხოლო მოსახლეობა საქართველოს მოსახლეობის 4,75%. ის ეთნიკურად და რელიგიურად ერთ-ერთი მრავალფეროვანი რეგიონია. საერთოდ ითვლება, რომ მულტიკულტურულ გარემოში ძალზე ძნელია საზოგადოებრივი ცნობიერების სწრაფი განვითარება და აქტიური საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება, რასაც მრავალი ფაქტორი უშლის ხელს: დასახლებული პუნქტებში განსხვავებული რელიგიური და ეთნიკური ჯგუფების სუბიექტურობა, სხვადასხვაგვარი ეთნო –ემოციური მდგომარეობა. სოციალური თვითშეგნება, უამრავი სტერეოტიპი და სხვა. თითოეული მათგანი საზოგადოებაში

ამკვიდრებს არატოლერანტულ დამოკიდებულებებს და მოსახლეობა მიჰყავს გაუგებრობამდე, კონფლიქტებამდე.

სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობაში ორი ეთნიკური ჯგუფი დომინირებს: ქართველები და სომხები. აღნიშნული ჯგუფები კომპაქტურად სახლობენ სამცხესა და ჯავახეთში. ახალციხის მუნიციპალიტეტში მათი განსახლება გარკვეულ თანაფარდობას ქმნის. ადიგენის, ასპინძის და ბორჯომის მოსახლეობა, ძირითადად, ქართული წარმომავლობისაა. ახალციხეში ქართველებსა და სომხებს შორის პროცენტული პროპორცია 60/40-ზეა. ახალქალაქსა და ნინოწმინდაში, ძირითადად, სომხურენოვანი მოსახლეობაა. რაც შეეხება რელიგიურ მრავალფეროვნებას, აქ ერთმანეთის გვერდით მართლმადიდებელი, კათოლიკე, გრიგორიანელი ქრისტიანები, მაჰმადიანები, ბაფტისტები, იეღოველები, იუდეველები ცხოვრობენ. მსგავსი დემოგრაფიული სურათი საზოგადოებრივი აზრის განვითარების თავისებურებას, მის ეკლექტიკურობასა და სპეციფიკურობას კიდევ მეტად უსვამს ხაზს.

როგორც ვიცით, თანამედროვე დემოკრატიული მოქალაქეობა და საზოგადოებრივი აზრი მრავალი ტიპის ჩართულობასა და მონაწილეობას აერთიანებს. ჩვენ ვერ მივაკვლიეთ რაიმე ოფიციალურ გამოკითხვას, კვლევას რაც დაგვეხმარებოდა, მესხეთში საზოგადოებრივი აქტივობის დადგენასა და საზოგადოებრივი ცნობიერების კონკრეტული სურათის შექმნაში. მსგავსი სახის კვლევა მაღალ პროფესიონალიზმს, ცოდნას და მატერიალურ ხარჯებს საჭიროებს. ჩვენ, რა თქმა უნდა ამგვარი გამოცდილებაზე პრეტენზია არ გვაქვს, თუმცა, ზოგადი მდგომარეობის შესაფასებლად, ჩვენი ინიციატივით ჩავატარეთ ექსპერიმენტული, თვითადმინისტრირებული საჯარო გამოკითხვა. გამოვიყენეთ აღწერითი კვლევის მეთოდი, ამასთან დაკავშირებით, განვახორციელეთ ინტერვიუს მეთოდის გამოყენებით მასობრივი გამოკითხვა. რესპონდენტებად ქუჩაში გამვლელები ქაოტურად შევარჩიეთ. გამოკითხვა ანონიმური იყო და პიროვნების იდენტიფიცირებას არ მოითხოვდა, ამიტომ ინტერვიუზე უარი არცერთ რესპონდენტს არ უთქვამს.

გამოკითხვა ვაწარმოეთ ქალაქ ახალციხეში, ადიგენში, ასპინძასა და ახალქალაქში. გამოვიკითხეთ 100 რესპონდენტი. კვლევამ ასეთი შედეგი აჩვენა:

1. მოხალისეობრივი მუშაობა ორგანიზაციებსა და ქსელებში –5%
2. ღონისძიებების ორგანიზება და წარმართვა თემსა და საზოგადოებაში –5%
3. არჩევნებში მონაწილეობა –82%
4. ინტერესის ჯგუფებში ჩართულობა –30%
5. მშვიდობიან პროტესტებში მონაწილეობა –20%
6. პოლიტიკურ საქმიანობაში მონაწილეობა –10%
7. საჯარო დებატებში მონაწილეობა –5%

აქედან გამომდინარე, მესხეთის მხარეში საზოგადოებრივი აზრის გამოხატვის ერთ-ერთ უმთავრეს ფორმად არჩევნებში მონაწილეობის მიღება შეგვიძლია მივიჩნიოთ.

სამცხე-ჯავახეთი ყოველთვის მოიაზრებოდა ხელისუფლების მხარდამჭერ რეგიონად. წლების განმავლობაში კორუფციის ბუდედ ქცეულ მხარეში ნებისმიერ არჩევნებში

სახელისუფლებო პარტია, ტოტალური გაყალბების, მუქარის, ხმათა მოსყიდვის, მკვდარი სულების მეშვეობით, ხმათა 98 % მაინც აგროვდებოდა. ეს, რა თქმა უნდა, საერთო საზოგადოებრივ ცნობიერებაში გარკვეული პრობლემების არსებობაზე მიანიშნებდა, მაგრამ ამის გამოსწორების რესურსი არათუ ცენტრიდან ასობით კოლომეტრით დაშორებულ რეგიონში, არამედ თავად დედაქალაქშიც არ არსებობდა. შესაბამისად, პრობლემის კვალი დღესაც საგრძნობია.

მესხეთში საზოგადოებრივი აზრის განვითარების თავისებურებაზე მსჯელობისას არ შეიძლება ყურადღება არ დავუთოთ სახელმწიფო ენის ცოდნის საკითხს, რაც გარკვეულწილად აფერხებს საზოგადოებრივ დიალოგს და ინტერესების რეალიზებას. პრობლემა განსაკუთრებით მწვავედ ჯავახეთის მხარეში დგას, სადაც მოსახლეების 80 პროცენტი არ ფლობს სახელმწიფო ენას და იბრძვის სომხურისათვის რეგიონული სტატუსის მინიჭებისათვის. ამას ემატება სოფლად მცხოვრებთა დაბალი ინფორაციული ცნობიერება, (მედიის მხრიდან საინფორმაციო სივრცე სრულად ჯერ კიდევ არ არის ათვისებული) და სამოქალაქო სექტორის დაბალი აქტივობა. საკითხი იმდენად „მწვავე“ და „სპეციფიკურია“, რომ როგორც ადგილობრივი ისე ცენტრალური ხელისუფლება, მოქნილ და ტაქტიკურ ნაბიჯებს უმოქმედობას ამჯობინებს და პრობლემის მოგვარებას დროს ანდობს.

საერთოდ, ადამიანები თვითონ საზოგადოებრივ გადაწყვეტილებებს იშვიათად იღებენ, ისინი სხვათა გავლენას მეტად განიცდიან. ამას ცხადყოფს მრავალი კვლევა, ამიტომ ლიდერობას საზოგადოებრივი აზრის ტრანსფორმირების საქმეში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. „ლიდერების ინსტიტუტი“ საქართველოს სამხრეთშიც ქმედუნარიანია და საზოგადოებრივი აქტივობების დაგეგმისას უდიდეს როლს თამაშობს. ამის კონკრეტული მაგალითები ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება. თუ კი ვინმე მოინდომებს წინ აღუდგეს კულტურის სახლის მშენებლობას, მინარეთის დადგმას ან გაზეთის რედაქციაზე თავდასხმას, ადვილად პოულობს ადამიანს, რომლის სიტყვასაც ფართო პუბლიკაში ძალა აქვს. ის ლიდერისა და ორსაფეხურიანი კომუნიკაციის დახმარებით აწყობს მასშტაბურ ან ნაკლებ მასშტაბურ აქციას, მშვიდობიანს ან კრიმინალით გაჯერებულს. უკანსკნელ წლებში სამცხე-ჯავახეთში რამდენიმე მასშტაბური საპროტესტო აქციაც ჩატარდა, რომელსაც ფიზიკური პირი ან ორგანიზაცია ხელმძღვანელობდა. (მაგ: 2012 წლის არჩევნების შემდეგ, კოჰაბიტაციის წინააღმდეგ გამოვიდა არასამთავრობო სექტორი. გასულ წელს ჭელის მინარეთის საკითხებთან დაკავშირებით, მუსლიმი თემი წინ აღუდგა მინარეთის დემონტაჟს. ხოლო ქრისტიანებმა მისი ხელახლა დადგმის ალბათობა გააპროტესტეს. შ შ მ პირებისათვის ხელმისაწვდომი გარემოს მოთხოვნაც ლიდერთა ინიციატივით დაიგეგმა.) თითოეულ ზემოთ აღნიშნულ შემთხვევას, ყოველთვის საზოგადოების ნდობით აღჭურვილი პირი ან ჯგუფი ხელმძღვანელობდა.

როგორც ვიცით, საზოგადოებრივი აზრის ტრანსფორმირებაში უდიდეს ადგილს თამაშობს სამოქალაქო სექტორიც. რეგიონის მასშტაბით ათობით ორგანიზაცია არსებობს, რომლებიც სხვადასხვა მიმართულებით განახორციელებს საქმიანობას, მაგრამ მათ შორის თავისი აქტიურობით გამოირჩევიან არასამთავრობო

ორგანიზაციები: „World vision“, „ტოლერანტი“, „დემოკრატ მესხთა კავშირი“, ისევე როგორც მთელს ქვეყანაში, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონშიც არასამთავრობოთა ფუნქციონირების პრინციპი საკმაოდ მკაფიოდ განსხვავდება სამოქალაქო ინიციატივების პრინციპისაგან. შეიძლება ითქვას, რომ არასამთავრობოების დიდი რაოდენობის არსებობამ სულაც ვერ განაპირობა ქმედითი სამოქალაქო საზოგადოების შექმნა, რომელსაც ხელისუფლება ანგარიშს გაუწევდა.

და ბოლოს, საზოგადოებრივი ცნობიერების ტრანსფორმირებაში დომინანტ საშუალებად მაინც მედია მოიაზრება – მრავალფეროვანი, დაბალანსებული, პროფესიონალური და პლურალისტული, რომელიც პროფესიული ჟურნალისტიკის ეთიკურ სტანდარტებს ეფუძნება და მაკონტროლებელი ინსტიტუტის როლს ასრულებს. ის არის კონკრეტული „სამსახურის სახე, რომელიც ადამიანებს გონივრული გადაწყვეტილების მისაღებად აუცილებელ ინფორმაციას აწვდის, რეალური, უტყუარი ფაქტებით ქმნის საზოგადოებრივ თანხმობას. (მელვინ მენჩერი, „ახალი ამბების გაუქმება და წერა“ გამ. „დიოგენე“ 2013. სულ 570გვ. წინასიტყვაობა) მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნაც, რომ ინფორმაცია, რომელსაც საზოგადოება ტელევიზიის რადიოსა თუ გაზეთის საშუალებით იღებს, აუცილებლად უნდა იყოს ობიექტური, სწორი, ზუსტი, მკაფიო და არა ამა თუ იმ პოლიტიკური ძალების მიერ სათავესოდ ინტერპრეტირებული. არა აქვს მნიშვნელობა ცენტრალურ მედიაზე, ვისაუბრებთ თუ რეგიონულზე. აუდიტორია ხომ ცხოვრებას თვალყურს ჟურნალისტური პროდუქტის წყალობით ადევნებს, ანუ, ისეთ ინფორმაციას იღებს, როგორსაც ჟურნალისტი აწოდებს. ჟურნალისტები არჩევენ მიწოდების რაკურსსაც და წვრილმან დეტალებსაც. ამიტომ მათ დიდი პასუხისმეებლობა ეკისრებათ, პასუხს აგებენ მიწოდებული ინფორმაციით გამოწვეულ შედეგებზეც. ამიტომ მათი აუდიტორიაზე ზემოქმედებაცა და საზოგადოებრივი აზრის ტრანსფორმირებაში მონაწილეობაც საკმაოდ დიდია, მაგრამ არა „ყოვლისშემძლე“.

სოციალურ მეცნიერებათა მკვლევარები აქტიურად ცდილობენ გაარკვიონ, როგორ ხდება აზრის ტრანსფორმირება, აღნიშნულ პროცესში მედიას რა ადგილი უჭირავს და რა ტიპის შეტყობინებები ზემოქმედებს აუდიტორიაზე?

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებისათვის, ცენტრალური მედიის გვერდით, აქტიურად იბრძვის რეგიონული და მუნიციპალური ტელევიზია, გაზეთი და ინტერნეტ გამოცემები. ისინი ფეხდაფეხ მისდევნენ მედიის განვითარების თანამედროვე ტენდენციებს. (სამცხე-ჯავახეთში ამჟამად ოთხი ტელევიზია და ოთხი გაზეთი ფუნქციონირებს). ხშირ შემთხვევაში სწორედ ისინი გვევლინებიან ხოლმე საზოგადოებრივი აქტივობებისა და ჩართულობების ლიდერებადც და ამსახველ დამკვირვებელბადაც.

მხარის მედიასაშუალებები მწირი ბიუჯეტით, უამრავი დაბრკოლების მიუხედავად ცდილობენ ობიექტურად ასახონ ყოველდღიური ცხოვრება და საინფორმაციო თუ ანალიტიკური მასალებით შექმნან გარკვეული შეხედულება არსებულ სიტუაციაზე.

თუმცა, არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ ისევე როგორც მთელი ქვეყნის მასშტაბით, მხარის მედიასტრუქტურაში საინფორმაციო სამსახურებს დომინანტი როლი აკისრიათ. მხარეში, ქვეყანასა თუ მსოფლიოში უკანასკნელ საათებში მომხდარი სიახლეების

შესახებ მომზადებული რეპორტაჟები, ინტერვიუები, ნიუსები, ვოქს-პოპები თუ კორესპონდენციები, საინფორმაციო გამოშვებებისა და საინფორმაციო გვერდების, მაკეტისა და სამაუწყებლო ბადის ფუძეს შეადგენენ. მათ ამაში სიტყვის თავისუფლების უფლებადამცველი ორგანიზაციებიც აქტიურად უჭერენ მხარს.

მედიაზემოქმედების მკვლევარები (ჯ. ბრაიანტი, ს. ტომპსონი, ფ. შუკი) თანხმდებიან, რომ ზემოქმედების კუთხით, საინფორმაციო გამოშვებებისა და პუბლიკაციების აუდიტორიაზე ზემოქმედება გაცილებით უფრო საგრძნობია, ვიდრე სხვა ტიპის მაუწყებლობისა. ინფორმაციის რეგულარული მიღება ხომ, დღევანდელი გადასახედიდან, სრულფასოვანი ცხოვრების აუცილებელი პირობაცაა.

ამასვე გვიდასტურებს კვლევა, რომელიც 2011 წელს ევრაზიის თანამშრომლობის ფონდმა სამხრეთ კავკასიაში ჩაატარა. მის მიხედვით, როგორც ცენტრალურ ასევე რეგიონულ მედიასა და აუდიტორიაში უდიდესი მნიშვნელობა საინფორმაციო მიმართულებას ენიჭება. ეს იმიტომაც არის განპირობებული, რომ ძირითადად მოვლენები ქმნიან საზოგადოებრივ აზრს.

ითვალისწინებენ რა თანამედროვე ტენდენციებს, ტელეეთერის დიდი ნაწილი სწორედ საინფორმაციო გამოშვებებს ეთმობა. ტელეკომპანია მე-9 არხის საინფორმაციო გამოშვება „ექო“ , „კვირის ექო“. ბორჯომის– „ დღის ქრონიკა“, „კვირის ქრონიკა“, „ევრიკა პლუსი“ს– „ობიექტივი“, „ფარვანას“—„ანტრადაც“ (მაუწყებლობს სომხურ ენაზე) დღის განმავლობაში მომხდარ ფაქტებს რეგულარულად აწვდიან მაყურებელს.

„ ექო“ ყოველ დღე ეთერში დღის მანძილზე რამდენჯერმე, პირდაპირ ეთერში გადის 8.00, 10.00, 22.00, 00.00. „ დღის ქრონიკა“ 21:00, 22:00, 23:30 და განმეორებით მეორე დღეს დილის 09:00. „კვირის ქრონიკა“-კვირის მოვლენების შემაჯამებელი გამოშვებაა. ეთერში გასვლის დრო-21:00, 22:00, 23:30, 09:00სთ. საინფორმაციო პროგრამა „ობიექტივი“, ყოველდღიური ახალი ამბები, ეთერში გასვლის დრო 19:00, 20:00 და მეორდება მეორე დღის 11:00 სთ–ზე.

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონული ტელევიზიები ხშირად სცდებიან რეგიონის გეოგრაფიულ მასშტაბს და აშუქებენ იმერეთისა და ქართლის რეგიონებში მომხდარ ცნობებსაც. ახალი ამბები თემატურად საკმაოდ მრავალფეროვანია. აქტიურად შუქდება სოც.– ეკონომიკური, პოლიტიკური, სპორტული თუ კულტურული სიახლეები. ძირითად მზადდება ნიუსები, ინტერვიუები რეპორტაჟები, ნეკროლოგები.

რეგიონული ცხოვრებიდან, ცენტრალური არხების ეთერში, განსაზღვრული ქრონომეტრაჟიდან გამომდინარე, მხოლოდ „გარდაუვალი“ და „ კრიზისული“ ამბები იკავებენ დროს, ხოლო მსუბუქი თემები ყურადღების მიღმა რჩება.

საზოგადოების ფსიქოლოგიიდან გამომდინარე ხალხს თავის გარშემო მომხდარი ამბები მეტად იზიდავს, ვიდრე სხვა– რეგიონის. ადგილობრივი ხელისუფლების ქმედებათა ჩვენებაც მხოლოდ რეგიონულ არხებზეა შესაძლებელი.

ადგილობრივ ტელევიზიებში საინფორმაციო გადაცემები, რომლებიც მოიცავს რეპორტაჟებსა და სიუჟეტებს იმის შესახებ თუ რა მოხდა რეგიონში ან მთელი ქვეყნის ფართობით მაუწყებლობის ბადის საყრდენს წარმოადგენენ. სწორედ ამიტომ

საინფორმაციო გამოშვებები აგების კონკრეტულ პრინციპებს ეყრდნობიან: ძირითადად მასალები დაწყობილია აქტუალობის მიხედვით, ასევე თემატურადაც. რედაქციები ცდილობენ, თუნდაც ერთი ინფორმაცია მაინც ჰქონდეთ სხვადასხვა მუნიციპლიტეტებიდან.

საზოგადოებრივი აზრის შექმნაში დიდ როლს ასრულებს დღის მანძილზე გამოშვების რამდენჯერმე გასვლა–ტრიალი, რაც მიმღებ აუდიტორიას საშუალებას აძლევს, მისთვის სასურველ დროს, გაეცნოს მიმდინარე სიახლეებს და მუდმივად საქმის კურსში იყოს, გააძლიეროს ემოციური მუხტი. როგორც ცნობილია, მოკლე საინფორმაციო გამოშვებებში მნიშვნელოვანია, როგორც ვერბალური, ისე ვიზუალური მხარე. თანამედროვე მიდგომებით, სტენდაფში რამდენიმე წინადადებით გადმოცემულ მოვლენას აუცილებლად უნდა ახლდეს ვიზუალური მასალა, ფონური კადრები და მოკლე სინქრონები. მიუხედავად იმისა, რომ ჟურნალისტის სათქმელი სინქრონით უნდა ითქვას, დღეს მაინც წამყვანები ვერბალური ნიუსით განახორციელებენ.

საზოგადოებისათვის ინფორმაციის მრავალჯერ მოკლე სახით მიწოდება მრავალმხრივად საინტერესოა. ზოგჯერ მიმღებს დროის დეფიციტის გამო, სურს მოკლედ და ოპერატიულად გაიგოს ახალი ამბები, მიმღები ასევე გადაწყვეტს დაელოდოს თუ არა შემდეგ გამოშვებას, სადაც მნიშვნელოვანი ფაქტი განმეორდება და უფრო ვრცლად გაიგებს მომხდარის შესახებ. ადგილობრივი ტელევიზიებიც ამ ტენდენციის გათვალისწინებით, ცდილობენ აუდიტორია მუდმივად საქმის კურსში ჰყავდეთ.

ამრიგად, ჩვენ ზოგადად თვალი გადავავლეთ სამცხე–ჯავახეთში საზოგადოებრივი აზრის განვითარების თავისებურებებს და შეიძლება დავასკვნათ, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების წინსვლის განხორციელებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება პუბლიკის აზრის შესწავლასა და მისი განვითარების თავისებურებებზე დაკვირვებას, როგორც ცენტრალურ ასევე რეგიონულ დონეზე. რეგიონულ საზოგადოებას ხომ ქვეყნის განვითარებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს, ამიტომ ჯანსაღი, პროგრესული გზით მის ტრანსფორმირებას განსაკუთრებით მნიშვნელობა აქვს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რეგიონული აუდიტორია არ წარმოადგენდეს განყენებულ მასას, ის ე.წ. მასობრივი აუდიტორიის ნაწილია და ზედმიწევნით იმეორებს ყველა იმ სახასიათო შტრიხს, რაც ზოგადად ქართულ საზოგადოებას ახასიათებს. დანარჩენი მცირე პრობლემების მოგვარება კი, მხოლოდ ერთადერთი გზით –რეგიონული მედიის განვითარებითა და მოსახლეობისათვის ფართო საინფორმაციო ველის შექმნითაა შესაძლებელი.

ლიტერატურა:

1. კოდუა ე. და სხვ. (2004). სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი–ცნობარი.. გამომცემლობა ლოგოს პრესი. თბილისი
2. მაცაბერიძე მ. (2013). საზოგადოებრივი აზრი. თბილისი.
3. Certeau, M. (2009). „The Practice of Everyday Life. Berkeley. University of California Press. Los Angeles, and London.
4. <http://www.nplg.gov.ge/gsdll/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00->

5. (http://www.epfound.ge/files/media_report_final_geo_print_3.pdf)
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/4>
7. <http://www.cipdd.org/upload/files/mediaruk.pdf>
8. <http://old.ucss.ge/publication/Archevnebi%20da%20Sazogadoeba%2001.pdf>
9. http://www.geostat.ge/?action=page&lang=geo&p_id=676 (აღწერის შედეგები)

Shorena Gaboshvili

Georgian Technical University, Tbilisi

Problem of Transforming Public Opinion (based on Samtskhe-Javakheti example)

Abstract

The article discusses the features of the formation of public opinion in the Region samskhe-Javakheti and the role of different sources of information in the process. Analyzed information support, Information politics of interethnic relations, and identifies important aspects of information security.

The article also deals with the regional mass media, carrying out communications between the authorities and society. In recent years the market of the press and television has started to develop at the regional and municipal level. This is a general tendency of development of information sources. The majority of citizens are using the regional mass media for obtaining information on economy, policy and culture. Regional and local authorities use the great opportunities of mass media mainly for creation of their own image. The content of regional and municipal media sources is of great interest for comparative analysis.

საკვანძო სიტყვები: მედიაკომუნიკაცია, საზოგადოებრივი აზრი, ტრანსფორმაცია, რეგიონული მედია, საინფორმაციო სამსახურები

Keywords: media communication, public opinion, the transformation, the regional media, information services

მანანა გაგოშიძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

სუბიექტურობის პრობლემა ფილოსოფიაში

ევროპული ფილოსოფიის სუბიექტივიზმი სუბსტანციის გაგების სფეროში ისეთ უკიდურესობამდე მივიდა, რომ „სუბიექტი“ ყოველგვარ არსებულთა სუბსტანციურ საფუძვლად გამოცხადდა. ჰაიდეგერის მიხედვით, მთელი დასავლური მეტაფიზიკა და მისით განსაზღვრული ევროპული კულტურა მიმდინარეობდა „ყოფიერების დავიწყების“ მიმართულებით, რამაც დასაბამი მისცა სუბიექტივიზმის გაბატონებას ფილოსოფიაში.

ისმება კითხვა: საიდან იღებს დასაბამს სუბიექტის გაბატონება ახალ ფილოსოფიაში? დეკარტის მეტაფიზიკის ფარგლებში ყველა არსებული, რამდენადაც ის არსებულია, გაიგება, როგორც *Sub - jectum*. ამით იწყება აზროვნების ახალი ეტაპი; ამით იმის თქმა სურთ, რომ ამიერიდან ადამიანი გაიგება, როგორც სუბიექტი, ქვემდებარე, საფუძველი არსებულისა, ხოლო თვითონ არსებული - როგორც ობიექტი. სუბიექტმა უნდა იბატონოს ობიექტზე - ასეთია მეტაფიზიკის მოთხოვნა.

დეკარტის თეზისი - *Cogito, ergo, sum* (ვაზროვნებ, მაშასადამე, ვარსებობ) - წარმოადგენს პირველ უეჭველ დებულებას, რომელშიც ჭეშმარიტება გაიგება როგორც „უეჭველობა“, სანდოობა და არა როგორც ყოფიერების ჭეშმარიტება; თუმცა აღნიშნული დებულება დეკარტს ჩვენი ცოდნის საფუძველმდებარე უეჭველ პრონციპად მიაჩნდა, მაგრამ იგი ემყარება ისეთ არაცხად რამეს, როგორცაა „აზროვნება“ და „არსებობა“, რომელიც სრულიადაც არ არის თავისთავად ცხადი და გასაგები. აზროვნება დეკარტის მიერ გაიგება, როგორც „წარმოდგენა“ წინ დაყენება საგნისა სუბიექტის მიერ. წარმოდგენა, რომელმაც, არსებითი აზრით თავისი თავი წარმოადგინა, გულისხმობს ყოფიერებას, როგორც წარმოდგენილობას, ხოლო ჭეშმარიტებას - როგორც დამოწმებულობას და დადასტურებულობას (1, გვ. 283). ამრიგად, ფორმულა *cogito sum* ნიშნავს: ყოფიერება არის წარმოდგენილობა. ჰაიდეგერი ფიქრობს, რომ დეკარტის მიერ ყოფიერების ამგვარ გაგებას ეფუძნება ბუნების მისეული გაგება, როგორც „განფენილი საგნისა“, რომელიც, თავის მხრივ, მეტაფიზიკურად შესაძლებელს ხდის ახალ ევროპულ მექანიკურ ტექნიკას და მასთან ერთად ახალ მსოფლიოსა და მის კაცობრიობას (1, გვ. 285). რაკი ჭეშმარიტება გაიგება, როგორც სუბიექტის, „მე“-ს დარწმუნებულობა და დასტური, არსებით მნიშვნელობას იძენს მეთოდი. მთელი ახალი დროის ევროპული მეტაფიზიკა არის მეთოდის აბსოლუტური ბატონობა, პანმეთოდიზმი. რაკი არსებულის საფუძველად სუბიექტი იქნა გამოცხადებული, ამიტომ, ჰაიდეგერის აზრით, სწორედ მეთოდმა უნდა უზრუნველყოს სინამდვილისადმი დამპყრობლური მიდგომა, რომელმაც მთელი სამყარო ობიექტად უნდა წარმოადგინოს სუბიექტთან დაპირისპირებაში. „ყოფიერებისა“ და „ჭეშმარიტების“ ამგვარი მეტაფიზიკური გაგება ნიცშემ ბოლომდე მიიყვანა, როცა მან ჭეშმარიტება გამოაცხადა აუცილებელ ცდომილებად ან ცდომილების სახედ (1, გვ. 300) ნიჰილისტური სუბიექტის ნიცშესეული მეტაფიზიკა არის ახალევროპული მეტაფიზიკის უკანასკნელი დასრულება. „ძალაუფლების ნების აბსოლუტური სუბიექტურობის მეტაფიზიკა,- წერს ჰაიდეგერი,- როგორი სახით იგი ნიცშეს ფილოსოფიაში გამოდის, აბსოლუტებს და ამოწურავს ადამიანის მეტაფიზიკური განსაზღვრების - „გონიერი ცხოველის“ - მეორე წევრს, ისევე როგორც ჰეგელის პანლოგიზმი აბსოლუტებდა და ამოწურავდა მის პირველ წევრს“ (1, გვ. 306). ჰაიდეგერის აზრით, იდეოლოგიები ოპერირებენ არა განყენებული „ყოფიერებით“, არამედ „ღირებულებებით“. „იდეები“ უკვე აღნიშნავს არა საგანთა ზესამყაროულ პირველსახეებს, როგორც ეს იყო პლატონთან, არამედ მასების აღმზრდელსა და მათგან განიზღვრულ ძალას. მაგრამ საქმის ამგვარი ვითარების საწყისი უკვე პლატონის ფილოსოფიაში იყო ჩადებული, ვინაიდან მასთან საგანთა და იდეათა სამყაროზე მეუფობს „სიკეთის იდეა“, „აგათონ“, რომელიც სხვას არაფერს ნიშნავს, თუ არა „გამოსადეგსა და სასარგებლოს“ (1, გვ. 308).

ჰაიდეგერის მიხედვით, სუბიექტის ეს დამდგენ-დამადასტურებელი უფლებამოსილება, დეკარტის მეტაფიზიკაში რომ იღებს დასაბამს, შემდგომ განვითარებას პოულობს კანტთან ყველა სინთეზური მსჯელობის უმაღლეს ძირითად დებულებაში: “ ცდის შესაძლებლობის პირობები ამასთანავე ცდის საგნის შესაძლებლობის პრინციპებია“. სწორი მეთოდია მომარჯვებით სუბიექტის მიერ ყოფიერების ჭეშმარიტების დაუფლების ახალევროპული მეტაფიზიკის დარწმუნებულობის საფუძველზე შეიძლებაოდა ჩვენი დროის განმსაზღვრელ ძალად ქცეულიყო მეცნიერება და ტექნიკა, ხოლო მათ კვალდაკვალ - მსოფლმხედველობრივი იდეოლოგია და სოციალური ინჟინერია (1, გვ. 309).

ამრიგად, ჰაიდეგერის ღრმა რწმენით, ყოფიერების ნიცმესეული განსაზღვრება, როგორც ძალაუფლების ნებისა, დასაბამს იღებს არსებულის ყოფიერების იდეად გაგებაში პლატონის მიერ. ყოფიერების გაგება ძალაუფლების ნებადარის „ყოფიერების დავიწყების“ უკანასკნელი ზღვარი. ყოფიერება არის ძალაუფლების ნება - დავიწყებული სახით“ (1.გვ.310)

მაინც როგორ ესმის ადამიანის არსება თანამედროვე ევროპულ მეტაფიზიკას? ამ კითხვაზე პასუხისას, როგორც მაქს შელერი აღნიშნავს, თანამედროვე განათლებული ევროპელის ცნობიერებაში ამოტივტივდება სამი წრე იდეებისა: 1. იუდაურ-ქრისტიანული წარმოდგენები ადამის შექმნის, მისი სამოთხიდან გაძევებისადა ცოდვითდაცემის შესახებ; 2. ბერძნულ-ანტიკური წრე წარმოდგენებისა, რომლის თანახმად ადამიანი არის გონების, ლოგოსის წყალობით და 3. თანამედროვე საბუნებისმეტყველო-მეცნიერული წარმოდგენები ადამიანზე. (2, გვ. 41) ამრიგად, დაასკვნის შელერი, როგორც თანამედროვე ფილოსოფიური დათეოლოგიური ანთროპოლოგია, ხოლო ადამიანის ერთიანი იდეა ჩვენ არ გაგვაჩნია. შელერს, როგორც თანამედროვე ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის ერთ-ერთ ფუძემდებელს, მიაჩნია, რომ სპეციალურ-მეცნიერული წარმოდგენები კი არ გვიცხადებენ, არამედ უფრო ფარავენ ადამიანის არსებას.

შელერს, ცხადია, არ მოსწონს ადამიანის განსაზღვრება, როგორც გონიერი ცხოველისა, ვინაიდან აქ ხაზი ესმის ისევ და ისევ მის ცხოველობას და არა საკუთრივ ადამიანს, - იმას, რომ იგი არის „

უმაღლესი სახეობა ხერხემლიანთა და ძუძუმწოვართა შორის“. ამ განსაზღვრებაში ცხოველსა და ადამიანს შორის განსხვავება დაყვანილია ხარისხობრივ და არა თვისებრივ, არსებით განსხვავებაზე.

შელერს მიაჩნია, რომ გონიერება და ინტელექტი არ არის ადამიანის სპეციფიკა, ვინაიდან ცდება დაადასტურეს, რომ ინტელექტი მაიმუნებსაც გააჩნია.

შელერისთვის მიუღებელია ადამიანის მანამდე არსებული გაგება, და თვითონ მიაჩნია, რომ ის, რაც ადამიანს ადამიანად ხდის (მასასადამე, განსაზღვრავს მის მდგომარეობას კოსმოსში), არის პრინციპი, რომელიც სიცოცხლის სრულიად საპირისპიროა; იგი არ დაიყვანება სიცოცხლის ბუნებრივ ევოლუციაზე. მას შელერი გონის ცნებით აღნიშნავს, ხოლო გონითი აქტების ცენტრად პიროვნება მიაჩნია (2, გვ. 53) ადამიანის არსება არის

გონითობა, პიროვნებად ყოფნა. სწორედ ამის გამო, შელერის აზრით, ცხოველი არის გარემოში, რომელიც მუდამ შეზღუდულია და შემოსაზღვრული, ხოლო ადამიანი მუდამ სამყაროში იმყოფება, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისთვის, როგორც გონითი არსებისთვის, ეს სამყარო პრინციპულად ღიაა. ადამიანის სამყარო არ არის რაღაც ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული, როგორც გონითი არსებისთვის, ეს სამყარო პრინციპულად ღიაა. ადამიანის სამყარო არ არის რაღაც ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული, დასაზღვრული და განსაზღვრული. მას ყოველთვის შეუძლია მოცემული საზღვრების გადალახვა და მისგან გასვლა.

ადამიანს, როგორც გონით არსებას, აქვს თვითცნობიერება. სწორედ ეს არის მისი პიროვნულობის თავისებურება. თვითცნობიერების მეოხებით ადამიანს ყოველთვის შეუძლია თავის ფიზიოლოგიურსა და ფსიქიკურ მდგომარეობაზე მაღლა დადგომა, ცხოველისა და გარემოს ურთიერთობაზე ამაღლება. მხოლოდ ამიტომ მას შეუძლია თავისუფლად უკუაგდოს და უარყოს სიცოცხლე; და ამას აკეთებს ადამიანში ის ცენტრი, რომელსაც პიროვნება ეწოდება. მხოლოდ ადამიანს, რამდენადაც იგი პიროვნებაა, - ძალუმს ამაღლდეს თავის თავზე, როგორც ცოცხალ არსებაზე, და გაიხადოს სემეცნების შემეცნების საგნად საერთოდ ყველაფერი, მათ შორის საკუთარი თავიც. იგი გადალახავს დროულ-ვრცეული განსაზღვრებების ფარგლებს „აქ“ და „ახლას“, უნივერსალურ მიმართებას ამყარებს ყოფიერების უზენაეს საფუძველთან-ღმერთთან. ამრიგად, აღნიშნავს შელერი, ადამიანი არის არსება, რომელიც აღემატება თავის თავსა და სამყაროს. სწორედ ამაშია მისი პიროვნულობა (2, გვ.58). სწორედ პიროვნულობით მაღლდება შელერის აზრით „გონი“ „ფსიქიკაზე“. მხოლოდ ადამიანს შეუძლია სინამდვილის დერეალიზაცია, რაც კარგად აჩვენა ჯერ კიდევ პლატონმა. იყო ადამიანი, ნიშნავს მძლავრი „არა“ უთხრა და ესროლო სამყაროს. ეს ღრმად ჰქონდა სეგნებული ბუდას, პლატონს, ჰუსერლს. შელერს ამის გამოვლინებებად მიაჩნია ასკეტიზმი, ცნობიერებიდან ფროიდის ფსიქოანალიზში განდევნა და სხვა. იგი ხშირად იმეორებს ბუდას გამონათქვამს: „ მშვენიერია ნივთის ჭკრეტა, მაგრამ საშინელებაა ნივთად ყოფნა“.

მარტინ ჰაიდეგერის თვალსაზრისით, ადამიანის არსება უნდა გავიგოთ ყოფიერების ჭეშმარიტებასთან მიმართებაში, რომლის დავიწყების ნიშნით წარიმართა ევროპული კულტურა პლატონიდან დღემდე. აზროვნება არის ყოფიერების ჭეშმარიტების აზროვნება; მაგრამ „ყოფიერების დავიწყების“ კვალად აზროვნებაც ტექნიკურ ინტერპრეტაციას დაექვემდებარა. „ყოფიერება, როგორც აზრის სტიქია, მსხვერპლად ეწირება აზროვნების ტექნიკურ ინტერპრეტაციას“ (3.გვ.305)

ქრისტიანობა ადამიანის ადამიანურობას და, მაშასადამე, საკუთრივ ადამიანურს გაიგებს ღვთაებრივთან მიმართების შუქზე. ხსნისა და გამოსყიდვის ისტორიის პლანში ადამიანი არის „ღვთის შვილი“, არა ამქვეყნიური არსება. ჰაიდეგერი ფიქრობს, რომ homo humanitas პირველად რომში იქნა მოაზრებული homo barbaris-ის საპირისპიროდ. აქ იგი ნიშნავდა განათლებულ ადამიანს, რომაული სათნოების მქონეს; ადამიანური გაიგება, როგორც „რომაულ- ადამიანური“. ამრიგად, ჰუმანიზმი პირველად რომში წარმოიშვა. ჰუმანიზმის რომელი სახეც არ უნდა ავიღოთ - რომაული,

რენესანსული, ქრისტიანული, - ყველა ისინი ემყარება საერთოდ არსებულის(ბუნების, ისტორიის, სამყაროს) წინასწარ მოცემულ გაგებას, ისე რომ მხედველობაში არ იღებენ ყოფიერების ჭეშმარიტებას.

„ყოველი ჰუმანიზმი,-წერს ჰაიდეგერი,-ეფუძნება მეტაფიზიკას ან თვითონ წარმოადგენს მეტაფიზიკის საფუძველს. ადამიანის არსების ყოველი განსაზღვრება, რომელიც წინასწარ გულისხმობს არსებულის(ყოფიერის) განმარტებას ყოფიერების ჭეშმარიტების გარეშე და მასზე გვერდის ავლით, მეტაფიზიკურია. ამიტომ ყოველი მეტაფიზიკის თავისებურება ის არის,რომ იგი “ჰუმანიზტია“. შესაბამისად, „ყოველი ჰუმანიზმი რჩება მეტაფიზიკად“ (3,გვ.321). პირველი, სახელდობრ, ლათინური ჰუმანიზმი და მისგან აღმოცენებული ჰუმანიზმის ყველა სხვა სახე, თანამედროვე ჰუმანიზმის ჩათვლით, გულისხმობს ადამიანის მაქსიმალურად განზოგადებულ „არსებას“, როგორც თავისთავად გასაგებ რამეს. ადამიანი ითვლება „გონიერ ცოცხალ არსებად“. ჰაიდეგერს ადამიანი ესმის, როგორც ყოფიერების განათებლობაშიდგომა და მას ადამიანის ეკსისტენცს უწოდებს. „ყოფიერება და დროში“ ნათქვამია, რომ ადამიანის „სუბსტანცია“ არის ეკსისტენცია. მხოლოდ ადამიანს ახასიათებს ყოფნის ასეთი სახე. ჰაიდეგერის მიხედვით, განათება არის ყოფიერების „აქ“ ყოფნა, მუნყოფიერება.

როგორც ვხედავთ, ჰაიდეგერი წინააღმდეგია მეტაფიზიკური ჰუმანიზმისა. მაგრამ იგი გვაფრთხილებს, რომ აზრი ჰუმანიზმის წინააღმდეგ არ ნიშნავს ჰუმანიზმის ანტიპოდს, არაჰუმანურობას, არამედ მხოლოდ იმას რომ ჰუმანიზმი არასაკმაოდ მაღლა აყენებს საკუთრივ ადამიანურს. ამიტომ მეტაფიზიკური ჰუმანიზმის წინააღმდეგ აზრი არ ნიშნავს არაადამიანურობის ქადაგებას და, ამ აზრით, ადამიანის ღირსების დამცირებას.

ადამიანის არსებობის სიდიადე ის კი არ არის, რომ მან „სუბიექტის“ სახით ყოფიერებაზე, როგორც „ობიექტზე“ იბატონოს, არამედ მისი დაცვა. ადამიანი ყოფიერების მწყემსია და არა მისი ბატონი. მეტაფიზიკა ყოფიერების შესახებ ლაპარაკობს და არა ყოფიერებიდან და ყოფიერების სახელით. თუ რა არის „ყოფიერება“ - ამის გამოთქმა მომავლის აზროვნებამ უნდა ისწავლოს. „ყოფიერება“-წერს ჰაიდეგერი,- არც ღმერთია და არც სამყაროს საფუძველი. ყოფიერება ფართოა, ვიდრე არსებული, იქნება ეს კლდე, მხეცი, მსახვრული ნაწარმოები, მანქანა, ანგელოზი. ყოფიერება - ეს უახლოესია, მაგრამ ეს უახლოესი ადამიანისთვის რჩება ყველაზე უშორესად (3, გვ. 329) ადამიანის არსების ასეთი გაგება მეტაფიზიკური ჰუმანიზმის ყოფიერების ჭეშმარიტებაში დაბრუნების გარანტად მიაჩნდათ ფილოსოფიურ აზროვნებაში.

ლიტერატურა:

1. Хайдегер М., - Европейский нигилизм წიგნში „Проблема человека в западной философии“ М., 1988
2. Хайдегер М., - Письмо о гуманизме. წიგნში „Проблема человека в западной философии“ М., 1988
3. Шелер М., - Положение человека в космосе. წიგნში „Проблема человека в западной философии“ М., 1988

Problem of Subjectivity in Philosophy

Abstract

According to Heidegger human's existence should be appreciated in reference with reality of stay, by the sign of which was developed the European starting from Plato. Thinking means cognition of reality of stay. While Descartes visualized the substance of a human in Gogito – Gognition, Heidegger visualized in Sum, being, existence, Such type of existence is specific only for a human being. According to Heidegger light is “presenting” existing of being. Heidegger sees his personal roots of acceptance of human's existence in Heraclitus, abstract and offers such kind of interpretation- “The Human Being Dwells in Neaghrhood of Gods”. Such way of appreciation of a human's being for Heidegger means overcoming of metaphysical humanism and the guarantee for returning back to the reality of being.

საკვანძო სიტყვები: სუბსტანცია, სუბიექტურობა, მეტაფიზიკა, ადამიანი, თვითცნობიერება
Key words: Substance, subjectivity, metaphysical, person, selfconsciousness

ნუნუ გელდიაშვილი, ნინო ძამუკაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელობის უნივერსიტეტი, თელავი

რიტმული პროზის ექსპრესია ერთი მოთხრობის მიხედვით

რიტმის ხსენებაზე, უპირველესად, პოეზია გვახსენდება; სწორედ მისთვისაა დამახასიათებელი ჩამოყალიბებული რიტმული და რითმული მონახაზი. თუმცა, თანამედროვე პოეზია, განსაკუთრებით ე.წ. „თეთრი ლექსი“, არ ეგუება ასეთ ჩარჩოს და უფრო მეტი საერთო აქვს სტატიის საკვლევ ობიექტთან - რიტმულ პროზასთან. რატომ რიტმული პროზა? რითია იგი საინტერესო? პროზა ხომ სწორედ იმით განსხვავდება პოეზიისგან, რომ არ ექცევა რიტმისა და რითმის ჩარჩოში და სწორედ ამის გამო უფრო თავისუფალი და მრავალფეროვანია რიტმის მიხედვით, ვიდრე ჩვეულებრივი კლასიკური, ან, თუნდაც, „თეთრი ლექსი“. პოეტური ნაწარმოები, ლექსი იქნება ეს თუ პოემა, მაინც შეზღუდულია რიტმისა და რითმის მიხედვით, ყურადღება ექცევა მარცვალთა რაოდენობას ტაქტში, მახვილიან და უმახვილო მარცვალთა მონაცვლეობას. პროზაში კი შეიძლება შევხვდეთ რიტმის მრავალგვარ სახეს - მიღწეულს სხვადასხვა ლინგვისტური საშუალებით: იქნება ეს ლექსიკური, სინტაქსური, ფონოლოგიური თუ მორფოლოგიური. რობერტ რეი ლორანტის აზრით, „სულ ახალმა გამოკვლევებმა აჩვენა, რომ ეს [პროზა] არის ყველაზე რიტმული და თანაც მრავალფეროვანი რიტმული ფორმა მწერლობისა“ [<http://grammar.about.com/od/essaysonstyle/a/rhythmofprose2.htm>]. ე.ი. პროზა შეიძლება კიდევ უფრო მეტად რიტმულიც იყოს, ვიდრე პოეზია.

ბევრი კრიტიკოსი (რობერტ რეი ლორანტი, ქრის ბრეჩინი) ფიქრობს, რომ სწორედ რიტმულობა განასხვავებს კარგ პროზას ჩვეულებრივი პროზისგან. ქართულ ენაზე არსებული (თუნდაც თარგმანის სახით) უძველესი ნიმუში რიტმული პროზისა, არის წმინდა წიგნი-ბიბლია. მისი მთლიანი ტექსტი და არა მხოლოდ ფრაგმენტები, წარმოგვიდგება როგორც უბადლო და უზადო ნიმუში რიტმული პროზისა და საუცხოო მაგალითი იმისა, თუ როგორ უნაკლოდ გადავიდა ტექსტის რიტმი სხვა ენებზე. მოვიხმოთ ფრაგმენტი „კლესიასტედაზ“:

ყოველივეს თავის დრო აქვს და ყველაფერს თავისი ჟამი ამ ცისქვეშეთში.

1. ჟამი შობისა და ჟამი სიკვდილისა; ჟამი დანერგვისა და ჟამი დანერგულის აღმოფხვრისა.
2. ჟამი მოკვდინებისა და ჟამი განკურნებისა; ჟამი ნგრევისა და ჟამი შენებისა.
3. ჟამი ტირილისა და ჟამი სიცილისა; ჟამი გლოვისა და ჟამი ლხინისა.
4. ჟამი ქვათა მიმოფანტვისა და ჟამი მათი შეგროვებისა; ჟამი მიჯნურთა პაემანისა და ჟამი მათი გაყრისა.

სტატიაში ერთი მოთხრობის საფუძველზე განვიხილავთ შემდეგ საკითხებს: რა ლინგვისტური საშუალებებით მიიღწევა ტექსტის რიტმულობა და რა შემთხვევაში და რატომ მიმართავს მწერალი რიტმულ პროზას. ლაღო კოტეტიშვილის მოთხრობა „გოჩმანა“, რომელიც სულ რამდენიმე ფურცელს მოიცავს, გამოირჩევა მეტად მრავალფეროვანი ლინგვისტური მოცემულობით, რომლებიც რიტმს ქმნიან.

მოთხრობა ყურადღებას იპყრობს იმით, რომ მისი მთლიანი სტრუქტურა არ არის რიტმული (განსხვავებით რიტმული პროზით გამორჩეული ზოგიერთი სხვა ცნობილი ნაწარმოებებისგან, რომელთა თხრობის სტილი თავიდან ბოლომდე რიტმულია). ნაწარმოების დასაწყისის და დასასრულის ტემპი, დინჯი ეპიკური თხრობა, მკვეთრად განსხვავდება მოთხრობის შუა, რიტმით გაჯერებული, პასაჟებისგან. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ მოთხრობის ასეთი ცვალებადი რიტმულობა თავადაც ქმნის ერთგვარ რიტმს. ავტორი შემთხვევით არ მიმართავს ასეთ რიტმულ აქცენტუაციას. თხრობის ტემპის აჩქარება მწერალს სჭირდება ქვეყანას თავსდატეხილი ყოვლისმომცველი ცვლილებების აღსაწერად, რასაც ფეხი ვეღარ აუწყო ძველმა თბილისმა და მისმა ხანდაზმულმა მოსახლეობამ. ახალი დროების, ცვლილებების გამოსახატავად ავტორს დასჭირდა უფრო სწრაფი და დინამიზმით სავსე თხრობის ტემპი. იგი მიმართავს სხვადასხვა ლინგვისტურ საშუალებას, რათა შექმნას რიტმი, რომელიც შეესატყვისება რიტმს ახალი მშენებლობისას. სტატიის უმთავრესი მიზანიც ეს არის - გამოვკვეთოთ ის ენობრივი მოცემულობები, რაც რიტმის შემქმნას ემსახურება.

უპირველეს ყოვლისა, ეს არის სინტაქსური საშუალებები. რიტმულობის მისაღწევად მწერალი იყენებს მარტივ გაუვრცობელ, შერწყმულ და, ასევე, სახელდებით წინადადებებს. რადგან რიტმულ პროზაში იშვიათია რთული ქვეწყობილი წინადადებები, სათქმელი ითქმება ძირითადად მარტივი წინადადებებით“ [ჭიკაძე. რ. 2014: 178]. მაგ.:

- დრო გადიოდა;
- წელიწადი წელიწადს მისდევდა;
- არ ბერდებოდა მხოლოდ ცხოვრება;
- ცხოვრება ამ დროს საოცარ სასწაულებს ამზადებდა;
- სიცხე და თავბრუ;
- ტფილისი აბრუნდა;
- ამ გაუთავებელ ბრუნვაში ძველი ტფილისი შუაზე გადატყდა.

- ძველი ტფილისი;
- მოღუნული და ვიწრო ქუჩები;
- შეშინებული სახლები;
- სახლებზე ჩიტებივით შეფრენილი აივნები;
- მზისგან დამწვარი მოაჯირები;
- თვალებში მიმქრალი სიცოცხლე და სათნოება...

რაც უფრო მატულობს რიტმი, მით უფრო მცირდება წინადადების წევრთა რაოდენობა. სიტყვათა საოცარი ეკონომიით, რაც შეხამებულია აჩქარებულ, „სულმოუთქმელ“ თხრობასთან, ავტორი ახერხებს გადმოსცეს ადამიანების სულმოუთქმელი, ხშირად, ზეადამიანური შრომა. დინამიკის გამოსახატავად მწერალი მიმართვას „სწრაფმეტყველებას - ბევრი ამბის თქმის შესაძლებლობას სიტყვათა და წინადადებათა მინიმალური რესურსით“ [გელდიაშვილი. ნ. 2013: 7]. რიტმულობის შექმნაში მონაწილეობს სხვადასხვა იერარქიული დონის სხვადასხვა სინტაქსური ერთეული: ცალკეული სიტყვები, ფრაზები და წინადადებები, რაც მთლიანობაში გვაძლევს პირამიდისებურ მონაკვეთს, მეტატექსტს, სადაც ყოველ ფრაზასთან ერთად თხრობის ტემპი მატულობს. იქმნება აღამავალი გრადაცია. ტემპის მატების საფეხურები შეიძლება შემდეგნაირად მოინიშნოს:

1. „ახალი ტფილისი ივსებოდა ქარხნებით, შუქით, ახალი ხალხით... შრომა როგორც ზეიმი. დასვენება კლუბებში. კლუბებში კიდევ ზეიმი. კინო. რადიო. სიმღერები. დაკვრითი ტემპები, სოციალისტური შეჯიბრი, გაუთავებელი ინდუსტრიალიზაცია.
2. კიდევ ტემპები. გაგიჟება შრომით და შრომაში. დემონსტრაციები. წითელი დროშების ტყე. გახარებული ხალხის დენა, უსაზღვრო და უნაპირო. 3. აღმშენებლობა. გეგმები. აღმშენებლობის დაკვრითი გეგმები. ხუთწლიანი გეგმა ინდუსტრიალიზაციისა ოთხ წელიწადში. სამ წელიწადში. ორ წელიწადში... 4. წითელი ვარსკვლავები წითელ ქარხნებზე. წითელი ფერის საყვირები და გუგუნი. ..კიდევ წითელი ფერი, კიდევ კივილი წითელი საყვირების, მსოფლიო პროლეტარიატი და იმისი შტაბი წითელი კომინტერნი. 5. სოციალიზმი. სოციალიზმის ქარიშხლები, გაჩენა, აღზრდა, შრომა დაკვრითი წესებით, სიხარულით. სიკვდილი მაინც სიხარულით. 5. ახალი ადამიანი, რომელიც ავად აღარ უნდა გახდეს, აღარ უნდა დაბერდეს. აღარ უნდა დაიტანჯოს. 6. სიამოვნებით სიცოცხლე, სიამოვნებით შრომა და სიკვდილი. ასე ბრძანებს პროლეტარიატი. სმენა! ხალხს ასე უნდა. ეს ასე იქნება.“

როგორც აღვნიშნეთ, რიტმული პროზისთვის უცხოა რთული წინადადებები. თუმცა, უკავშირო შეერთება ამგვარ წინადადებასაც გარკვეულ რიტმულობას ანიჭებს. მაგ. „ქუჩაში რომ გამოვიდა, გოჩმანას აღარ უხაროდა, ისე იყო დაღლილი და მშვიერი, აბუზული და მოწყენილი გაჰყვა ტფილისის ქუჩებს სირაჯხანისკენ“. წინადადების რიტმულობას აძლიერებს ორი სინონიმური წყვილიც, რომლებიც თავადაც ქმნიან საკუთარ რიტმულ ერთეულებს მარცვალთა თანაბარი რაოდენობის გამო: და-ღლი-ლი (3) და მში-ე-რი (3), ასევე : ა-ბუ-ზუ-ლი (4) და მო-წყე-ნი-ლი (4).

რიტმულობის შექმნაში უმნიშვნელოვანესი როლი სწორედ შერჩეულ ლექსიკას აკისრია. დადებითი თუ უარყოფითი განცდებით გაჯერებული მონაკვეთები, რომლებითაც არაჩვეულებრივი ექსპრესია მიიღწევა, სწორედ ტექსტში უხვად გაბნეული საგანგებოდ მოძებნილი, ორიგინალური სიტყვათ შეხამებანის, კომპოზიციების, ეპითეტების, მეტაფორების, გაპიროვნებისა თუ შედარებების

წყალობითაა. შედეგად სახეზე გვაქვს ძლიერი ემოციურობით აღბეჭდილი რიტმული პასაჟები, რომლებიც ხანგრძლივ შთაბეჭდილებას უტოვებს მკითხველს:

...იმის მხიარულ გუნებაგანწყობას ღრუბელი გაუჩნდა, დაინისლა;

...ამ დროს მსმნელებში უხილავი ჯადო იჯდა და უხმოდ ქვითინებდა;

...ნისლიან სიხარულში;

...გამშრალი, ჩაგლეჯილი ხმით;

...სველი და ეკლიანი გულით გავიდა;

...ეკლესიის მაღალ გუმბათს, განიერ მხარბეჭს, კლდესავით მაგარ დგომას;

...ულრან ხევებში გადაჩეხილი ათი ათასი ბებერი დედაკაცივით არის ჩამოკიდებული, დაბერებული და ხავსმოდებული სახლები;

...გამოწეილი ქუჩები ბრმა გველებივით არის დახლავებული სახლებს შუა;

...ბევრგან სახლები კი არ დგანან, დაჩოქილები არიან და ქანაობენ, ბებერი მკლავებივით არიან გაშვრილები აივნები მზისკენ, ბევრგან ეს სახლები წელამდის სხედან მიწაში, მაშინ ეს აივნები პირდაპირ ქუჩაზე აწყვია მოწიწებით;

...სარდაფის კიბეებთან რომ მივიდა, უზარმაზარი სინანული დახვდა წინ და შეაჩერა;

...დაბერებული ნებისყოფა არ ეყო ამ უბრალო საქმისათვის;

...სიბრაზის და ნაღვლის ბურთები უგორავდნენ გამხმარ ყელში;

...მთელმა ტაძარმა შვებით ამოიგმინა;

...ამის შემდეგ ხარფუხის ვიწრო ქუჩებს ახმაურებდა მეტად მობერებული ყელით ნათქვამი გალობა;

...არაჩვეულებრივი კვნესით დაიგუგუნა ზარმა;

...სიონის ზარი არაჩვეულებრივი სიმძიმით რომ დაეშვა მიწაზე, ისეთი ხმით დაიკვნესა, რომ მიწაც კი იძვრა რისხით;

...კარში გამოიბღერტა ათასი დარდი;

...ცოფი გაუჩნდა სხეულში;

...ეს ორმაგი კვნესა კი რაღაც სხვანაირად აბრაზებდა გაბოროტებულ და ცოფმოდებულ სმენას;

...ყველას სისხლი ჰქონდა ავარდნილი თავში, რომელიც შხამიანი მორიელივით ურბენდა თავის ტვინს და აწვალებდა;

...ყოველ დილით, ...სახლები რომ ზრიალებენ შიშითა და სიყვარულით;

...სიონის ზარს, რომელიც ამ ხალხისთვის ზარი კი არა, ნამდვილი ვაჟკაცი იყო;

..აი, აქ, ამ ტფილისში, ამ ბაიათებით და დასნეულებულ, მეტისმეტი სიბერით აკაკნკალეზულ სახლებს შუა, მედგრად არის ავარდნილი ძველი სიონი.

მწერალმა იცის, რომ ღრმა ემოციური ექსპრესიით დატვირთული და შეფერილი მონაკვეთი თითქმის ყოველთვის რიტმულია. სწორედ ამიტომ არჩევს, რომ ერთ-ერთი გარდამტეხი ადგილი მოთხრობისა რიტმულად მოუთხროს მკითხველს. ემოციურად გაჯერებული ლექსიკური ერთეულებით ავტორი აღწევს მიზანს - განცდით სავსე მონაკვეთში, ზუსტად მოძებნილი სიტყვებით, საოცრად შთამბეჭდავად აღწერს ძველი თბილისის ძველ ქუჩებს შემორჩენილ მოხუცებულებს, იმათ, ვინც ახალი დროების მიღმა დარჩა: „მოხუცებული ხალხი, ... თვალებში მიმქრალი სიცოცხლე და სათნოება. დაღარული სახეები ყვითლად და მწვანედ მოვარაყებული. ნელი სიარული და სიარულში გაორება. მოხუცებული მუხლების კანკალი და თრევა დანგრეულ ფილაქანზე.“ „ხალხი, როგორც ჩრდილები - ამ ჩრდილების კიდევ ჩრდილები, ასევე მოკაკული და შეშინებული. ჩამქრალი სმენა და მხედველობა, ჩამქრალი სიცოცხლე. ყველაფერი ბებერი და დრომოკმული“; „ჩრდილების ჩურჩული და ჩრდილების ლოცვადა დარჩა ძველ ტფილისში. მიწამდის დადაბლება და მიწაში ჩახედება

დაბერებულ და ნაპერწკლებჩამქრალი თვალებით. ამავე თვალების მოხუჭვა სიონის ღვთისშობლის ხატის წინ.“ „გაუთავებელი წუწუნი ცოდვების მიტევებაზე, ცხოვნებაზე. დარდები დიდ ცოდვებით დატვირთულ ახალ თაობაზე. იმათთვის ლოცვა და სინანული. ღვთის ვედრება მყუდროებისა და სათნოების დამკვიდრებაზე ამ ქვეყანაზე, ამ ხალხთა შორის.“

ეს ნაღველითა და სევდით სავსე მონაკვეთი უშუალოდ მოსდევს უფრო ადრე მოყვანილ ზეაქტიურობით, აღმშენებლობით სავსე, ასევე, რიტმულობით გამორჩეულ პასაჟს, რომლის აღმავალ გრადაციასთან კონტრასტულ წყვილს ქმნის ამ მეტად მინორული ნაწყვეტის დაღმავალი რიტმული გრადაცია. და თავად ეს ფაქტიც, ერთმანეთის მიყოლებით ერთი მაჟორული და მეორე – მინორული გრადაციის არსებობა, უკვე დამოუკიდებელ, ცალკე რიტმს ქმნის.

რიტმულობას გვაძლევს ასევე მსგავსი შეპირისპირებანი, კონტრასტული წყვილები, გამყარებული ცალკეულ ბგერათა თუ სიტყვათა გამეორებებით, ანტონიმური წყვილებით: „**ახალი და ძველი ტფილისი ისე დგანან ერთმანეთის პირისპირ როგორც ბუზი და ლომი...ერთის მხრივ ახალი ცხოვრება, ახალგაზრდა ხალხით, ახალი ხერხებით, შრომით, ინდუსტრიით, ძალიან ბევრი ინდუსტრიით. მეორეს მხრივ კი ძველი ტფილისი, ძველი ხალხით, ძველი ხერხებით, ლოცვით, ბევრი ლოცვით და სიანანულით. ახლის მხარეზეა ათიათასი საწარმო იარაღი. ძველის მხარეზე კი ერთი ზარი და ათიათასი იმედი.**“

როდესაც წინადადებას იწყებს მისი მთავარი ღერძი – შემასმენელი, მთავარი აქცენტი გადმოდის მასზე. იგი „თავისი ადგილითა და ფუნქციით განაპირობებს თხრობის მძაფრ დინამიკას“ [ჭიკაძე. რ. 2014: 179] და, აქედან გამომდინარე, რიტმულობასაც: „**ასწორებდა და აფართოებდა ქუჩებს, ანგრევდა ძველს და აშენებდა ახალ სახლებს, ამაგრებდა ხიდებს, ასუფთავებდა ათას წლობით დაგროვილ ნაგავს, ანათებდა წყვდიადს და ქმნიდა ახალ ცხოვრებას, ახალ წესწყობილებას.**“

რიტმული ექსპრესიის შესაქმნელად და გასაძლიერებლად განსაკუთრებული როლი მხატვრულ ხერხს – გამეორებას აკისრია. ფიქსირებულ ლექსიკურ ერთეულთა გამეორება ყველა დონეზე ქმნის რიტმს. განვიხილოთ გამეორება იერერქიული საფეხურების მიხედვით.

მსგავს ხმოვანთა (ასონანსი) და თანხმოვანთა მიჯრით გამეორება (ალიტერაცია) ქმნის არა მარტო რიტმს, არამედ კეთილხმოვანებასაც, რაც რიტმული პროზის ექსპრესიის ერთ-ერთი მთავარი ფონოლოგიური საშუალებაა. სინონიმურ ან ანტონიმურ წყვილებში, ასევე, ხშირია მაწარმოებელი აფიქსის გამეორებაც და ესეც რიტმულობის სასარგებლოდ მოქმედებს:

- სიცილი, ანგლობა, ლაზღანდარობა;
- ჩრდილების ჩურჩული და ჩრდილების ლოცვადა დარჩა ძველ ტფილისში;
- დარდები დიდ ცოდვებით დატვირთულ ახალ თაობაზე;
- მიწამდის დადაბლება და მიწამდის ჩახედება დაბერებულ და ნაპერწკლებჩამქრალ თვალებით;
- ჩამოცურებული პირველი ცრემლები მნელად იკვალავდნენ გზას. უცნაურად ციმციმებდნენ;
- ამღვრეულ თვალებიდან უხილავი ცრემლები გულისკენ მიგორავდნენ;
- ნახევრად დანგრეული ბუხრიდან“;

- სიხარული ცეცხლივით ჰქონდა მოდებული წითლად აელვარებულ სახეზე“;
- უხილავი ჯადო იჯდა;
- ხარფუხის ვიწრო ხეივნები, აბოს ხიდი და მეტეხის აღმართს შეუყვანენ;
- ფილტვების ხიხინი გამხმარ ყელში“;
- მორწმუნე ხალხმა მოწიწებით გადაიწერა პირჯვარი“;
- როცა ზარის დარეკვის დრო დგებოდა“;
- ზარები დაემტვრა ყურებში“;
- ზეზე იდგა და ზარის დარეკვას აპირებდა“;
- რაც არასდროს, არსად ჯერ არ მომხდარიყო“;
- არნახული და არგაგონილი კარნავალები“
- ამ საერთო ბრუნვაში და ორომტრიალში“;
- საყოველთაო მღელვარება ძალიან მაღალ თაღებს მოეჭიდა“;
- ბრაზით მოკაკული მკლავი ჰაერში გაჰკრა და მაგრად მოკუმული კბილები გააკრაჭუნა;
- შლიდა და ანგრევდა კაცს შიგნიდან (ეს ბოლო მაგალითი იმითიც არის საინტერესო, რომ შინაგან რითმას მოიცავს და ეს კიდევ უფრო ამძაფრებს რიტმს).

რიტმულობას ქმნის არა მარტო მსგავს ბგერათა გამეორება, არამედ მსგავსი თავსართებისა და ზმნისწინების გამეორება. „უფრო რიტმულ-მუსიკალურია ფრაზა, როცა მეორდება ზმნისწინები, რადგანაც ისინი, როგორც თავკიდური ელემენტები, მახვილიან მარცვლებს წარმოადგენენ“ [კოშორიძე. ე. 2005: 203]. ამასთან, რიტმულობას აძლიერებს ისიც, რომ თავსართიანი და ზმნისწინიანი სიტყვები უმეტესად სინონიმურ ან ანტონიმურ წყვილებად გვევლინება. მათთან ხშირია სიტყვაწარმოების (უმეტესად მიმღეობის) მაწარმოებელი აფიქსის გამეორებაც და ესეც რიტმულობის ხარისხს ზრდის. მაგ.

- „გალატაკებული და გატრიზავებული“;
- „ძველი ოსტატები როცა იგონებენ ამათ (ჩუქურთმების) ათასჯერ ჩაწენას, ჩაკონებას“;
- „გაბერილი და გაბუჟებული“;
- „გამგელებული და გაშფოთებული“;
- „დაქანცული და დადამბლავებული“;
- „დაკეცილი და დანაოჭებული“;
- „გადამჭრელი და გადამწყვეტი“;
- „გაცეცხლებული და გაოფლიანებული“;
- „დამარცხებული და დამცირებული“;
- „შეზრდილი და შესისხლხორცებული“;
- „უსაზღვრო და უნაპირო“;
- „არნახული და არგაგონილი კარნავალები“;
- „მაშინათვე მივარდა ზარს მეტის სიბრაზით და სიყვარულით“;
- „ეს სიცივე და სიმაღლე“.

გამეორებაზე, როგორც რიტმულობის ერთ-ერთ მთავარ საფუძველზე, საუბრისას არ უნდა გამოგვრჩეს ავტორის მიერ გამოყენებული მრავლობითის მაწარმოებელი ნართანიანი ფორმა. არქაული ელფერი ექსპრესიასაც ამძაფრებს. მაგ.:

- „იქ, კი, ჩემო შვილო, მხოლოდ ცხონება არის გლახაკთა, დავრდომილთა და უძღოურთა“;
- „მე ვარ უფალი ღმერთი შენი, შენთვის და მრავალთათვის ჯვარცმული, ნეტარებდეთ!“

მორფოლოგიური საშუალებებიდან, რომლებიც ფრაზის რიტმულ-მელოდიკურობაში მონაწილეობენ, აღსანიშნავია ზმნის პირის ნიშანთა თავისებური, ნორმის დარღვევით ხმარებაც. ეს ფაქტი არა მარტო აძლიერებს ხმოვანობას, არამედ ამძაფრებს ექსპრესიასაც. მაგ.:

- ესა თქვა, გადაჰკრა და დაჯდა;
- პირში დაგუბებულმა ბოლმამ ლოყები გაჰბერა;
- მაგრამ ძილი ოდნავადაც კი არ გაჰკარებია;
- გზაში ვინც თვალს მოჰკრავდა, სიცილად არ ჰყოფნიდა;
- ამავე ბაიათებს ჩაჰლიდინებდნენ;
- გაჰყვა მთაწმინდის ქუჩებს;
- ზემოთა ტუჩი ცხვირზე მიჰკროდა;
- ყელში გაჩრილი ბურთი სადღაც გაჰქრა;
- რაღაც არა სჯეროდა;
- პირჯვარი გადასწერა;
- მეტად ტკბილად ჩასძინებოდა;
- იმისი მაღალი ჩრდილი თითქმის შუამდე სწვდება მთელ ტფილისს...

რიტმულობისა და ექსპრესიის მისაღწევად მეორდება სიტყვები. ძირითადად: ზმნები, არსებითი სახელები, ზედსართავები:

- დრო და ქვეყანა ბერდებოდა. ბერდებოდა ტფილისი, სახლები, ხალხი. ძაღლებიც კი ბერდებოდნენ ტფილისის ქუჩებში. არ ბერდებოდა მხოლოდ ცხოვრება. ცხოვრება ამ დროს საოცარ სასწაულებს ამზადებდა.
- წითელი დროშების ელვარებამ ბევრს დაახუჭინა თვალი, ბევრს გული გაუხეთქა ამ საზარელმა სანახაობამ.
- ახალი ტფილისი ივსებოდა ქარხნებით, შუქით, ახალი ხალხით.
- არნახული და არგაგონილი კარნავალები მუშათა ახალგაზრდობის.
- შრომა დაკვრითი წესებით, სიხარულით. სიკვდილი მაინც სიხარულით.
- ახალი ადამიანი, რომელიც ავად აღარ უნდა გახდეს. აღარ უნდა დაბერდეს. აღარ უნდა დაიტანჯოს.
- სიამოვნებით სიცოცხლე. სიამოვნებით შრომა და სიკვდილი.
- კიდევ წითელი ფერი, კიდევ კივილი წითელი საყვირების, მსოფლიო პროლეტარიატი და იმისი შტაბი წითელი კომინტერნი.
- ხალხი, როგორც ჩრდილები - ამ ჩრდილების კიდევ ჩრდილები, ასევე მოკაკული და შეშინებული.
- ჩამქრალი სმენა და მხედველობა, ჩამქრალი სიცოცხლე.
- ჩრდილების ჩურჩული და ჩრდილების ლოცვა და რჩა ძველ ტფილისში.

რიტმი კიდევ უფრო იკვეთება, როდესაც სხვადასხვა ფორმით მეორდება ერთი და იმავე ფუძისა და ძირის სიტყვები:

- გაგიჟება შრომით და შრომაში;
- უეცრად ყური მოჰკრეს ამ ქვითინს და დაინახეს აქვითინებული გოჩმანა.
- მიწამდის დადაბლება და მიწაში ჩახედება დაბერებულ და ნაპერწკლებჩამქრალი თვალებით. ამავე თვალების მოხუჭვა სიონის ღვთისშობლის ხატის წინ და გაუთავებელი ლოცვები სიონის მაღალთაღიანი გუმბათის ქვეშ.

რიტმულობის თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა ასევე მხატვრული ხერხი ანადიპლოზისი – ჯაჭვისებური ან მცოცავი გადასვლა, გამეორება წინა სიტყვისა, (

თავისი სრული ფორმით და არა ნაცვალსახელით, ე.ი. აქ აღილი არა აქვს ანაფორულ რეფერენციას). ასეთი ხერხი ქმნის ძლიერ ვიბრაციას და იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს რიტმი ტალღებად გადადის და ვრცელდება. ერთხელ ნახსენები სიტყვა მეორდება, ივრცობა და მეტი ინფორმაციით იტვირთება – თითქოს სიცოცხლეს განაგრძობს მომდევნო წინადადებაში. მაგ.:

- დრო და ქვეყანა **ბერდებოდა, ბერდებოდა** ტფილისი, სახლები, ხალხი. ძაღლებიც კი **ბერდებოდნენ** ტფილისის ქუჩებში. არ **ბერდებოდა** მხოლოდ ცხოვრება. ცხოვრება ამ დროს საოცარ სასწაულებს ამზადებდა.
- გაცეცხლებულ ლავასავით მოედო შავი მასა **ტფილისის** ქუჩებს. **ტფილისი** აბრუნდა. ყველაფერი სუსტი, ბებერი და უნიათო დაიმსხვრა ამ ბრუნვაში.
- დასვენება **კლუბებში**. **კლუბებში** კიდევ ზეიმები.
- **გეგმები**. აღმშენებლობის დაკვრითი **გეგმები**. ხუთწლიანი **გეგმა** ინდუსტრიალიზაციისა ოთხ წელიწადში.
- **სოციალიზმი**. **სოციალიზმის** ქარიშხლები.
- მოღუნული და ვიწრო **ქუჩები**. გამხმარი, ბებერი ხეები ამ **ქუჩებში**.
- შეშინებული **სახლები**. **სახლებზე** ჩიტებივით შეფრენილი აივნები.
- ვიწრო და შეკუმშული ფილტვების ხიხინი გამხმარ **ყელში**. **ყელზე** დაკეცილი და დანაოჭებული ტყავები.
- მიწამდის დადაბლება და მიწაში ჩახედება დაბერებულ და ნაპერწკლებჩამქრალი **თვალებით**. ამავე **თვალების** მოხუჭვა სიონის ღვთისშობლის ხატის წინ და გაუთავებელი ლოცვები სიონის მაღალთაღიანი გუმბათის ქვეშ.
- ერთ კვირა დღეს გოჩმანა სიონში იდგა და **ლოცულობდა**. **ლოცულობდა** ისე, როგორც შეეძლო.
- ორი სავსე მუჭა სანთელი შეაგროვა და წაიღო **ტრაპეზში**. **ტრაპეზში** ეხლა უკვე მიაქცევს ყურადღება გოჩმანას.
- გაჩერდა დროგი ერთ **ალაყაფის კარებთან**. **ალაყაფის კარები** მალე გაიღო და დროგი შიგ შევიდა.

რიტმულობის ერთ-ერთი მეტად საყურადღებო ლინგვისტური მოცემულობაა ინვერსია, სიტყვათა ფიქსირებული წყობის დარღვევა. მსაზღვრელის პოსტ-პოზიციური მდებარეობა ქმნის მეტად შთაბეჭდავ ესპრესიას. ამასთან ახლო მოვლენაა განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები, რომლებიც ასევე ზრდის ტექსტის ექსპრესიას და დინამიკურობას. მსგავსი მაგალითები დასტურია იმისა, თუ როგორ არის შესაძლებელი სხვადასხვა ლინგვისტური მოცემულობების წყალობით შეიქმნას „პროზაულ მეტყველებაში ლექსის დანახვის შესაძლებლობა“ [კიკნაძე. გრ. 1957: 53].

განკერძოების ნიმუშები:

- გახარებული ხალხის დენა, **უსაზღვრო** და **უნაპირო**;
- დაღარული სახეები, ყვითლად და მწვანედ **მოვარაყებული**;
- იმის წინ იყო გადაშლილი მთელი ტფილისი, **უზარმაზარი, უნაპირო**;
- აუარებელი ხალხი უვლიდა გარს ამ ზარს, რომელიც **უზარმაზარ** ნადირივით ეგდო მიწაზე, **დამარცხებული** და **დამცირებული**.

ინვერსიის ნიმუშები:

- ხელახლა დგება **დღე მყუდრო**, შრომის, სიამოვნებისა და სიხარულის;

- არნახული და არგაგონილი კარნავალები მუშათა ახალგაზრდობის.

რიტმულობისა და დინამიკურობას აძლიერებს პარალელური სინტაქსური კონსტრუქციები. ქვემოთ მოყვანილი მონაკვეთი აგებულია ოთხ პარალელურ სტრუქტურაზე:

- (1) ქვეყნის ბრუნვა და ყაყანი ვერ აღბობდა ამ სიცივეს. ვერ სწვდებოდა მაღალ თალებს. ვერაფერს ცვლიდა. ძველებურად იდგა წირვა-ლოცვა. (2) ძველებურად შედიოდა და გადიოდა მოხუცებული მორწმუნე ხალხი ძველ ტაძარში. ძველებურად ისმოდა სიონის ზარის გუგუნის თითქმის ყოველდღე. (3) ამ გაჩუმებულ პირისპირ დგომაში ნელ-ნელა იჭიმებოდა მარღვი და კუნთი. ნელ-ნელა მოუთმენლად ხდებოდა (4) ეს გაჩუმება, ეს სიცივე და სიმაღლე, ეს უზარმაზარი ზარის გუგუნის.

როგორც აღვნიშნეთ, რიტმულობის შექმნის ერთ-ერთი ძირითადი ლინგვისტური მოცემულობა არის გამეორება. მეორდება ბგერები, მორფემები, სიტყვები, ერთი ფუძიდან წარმოებული სიტყვები ერთმანეთის სიახლოვეს. ასევე, მეორდება ფრაზები, მთელი წინადადებები. რიტმული ექსპრესიის ეს საშუალება ჩვენს საანალიზო მოთხრობასაც ავსებს და კიდევ უფრო მეტად კრავს. ეს ის შემთხვევაა, როცა ერთმანეთის სიახლოვეს, ან საკმაოდ დაცილებულ აზრებებში მეორდება ზუსტად ერთნაირი ფრაზები. „ერთ-ერთი მთავარი ფუნქცია ამგვარი სტროფული გამეორებისა სათქმელის აზრობრივი მთლიანობის გამოკვეთა-გამკვეთრებაა. ე.ი. ხმამაღლიანობა“ [კოშორიძე. ე. 2005:206].: „ არა, არა, აქ რაღაც ისე არ არის, როგორც მე მგონია. ჰა! გოჩმან, ფრთხილად იყავი, ესეც ხომ პოხრუა მიკიტნის სარდაფი არ არის, რომ მასხარად აგიგდონ“; „როგორ, ამოდონა საქმე გამაკეთებინეს და ერთი პატარა ნაჭერ სეფისკვერი მომცეს? მერე ის გამაძღობდა ამოდენა კაცს? არა, არა, ფრთხილად უნდა იყვე, გოჩმან, ფრთხილად“; „როგორ, ამოდენა მუშაობა და ეს ერთი ნამცეცა სეფისკვერი? არა, არა, აქ რაღაც ისე არ არის, ფრთხილად, გოჩმან, აქ ვიღაც უნდა გიგდებდეს მასხრად...არა, აქ რაღაც ისე არ არის, მაშ. აქ რაღაც ისე არ არის, მაშ“; „დავრეკე, მაშ, დავრეკე, მაშ! ამხელა ქალაქის ზარი რომ ჩამორეკო, ხუმრობა ხომ არ არის, მაშ! ყოჩაღად იყავ, გოჩმანავ, მაშ! ყოჩარად იყავ, მაშ!“ „როგორ, ამოდენა საქმე გავაკეთე და კიდევ მასხრად მიგდებენ? ხუმრობა ხომ არ არის ამხელა ზარის დარეკვა? და კიდევ დამცინიან? ჰა, გოჩმან, ფრთხილად, აქ სხვანაირად არ გამოვიდეს. ჰა, გოჩმან, აქაც მასხრად არ აგიგდონ“; „კარები გადამირაზეს! მასხრად მიგდებენ? ჰა, გოჩმან, ფრთხილად, აქ სხვა რამე არ გამოვიდეს? ჰა-ჰა, აბა არ გამასხარავდეს კარგად გაკეთებული საქმე“.

ნაწარმოების რიტმულობას გარკვეულწილად ხაზს უსვამს რამდენიმე სიმბოლო, რომელიც თხრობისას რამდენჯერმე მეორდება. მაგალითად, აღსანიშნავია სიტყვის– „წითელი“ ხშირი გამეორება, რომელიც ქმნის საკუთარ, თავის რიტმულ ხაზს, ერთგვარ ლაიტმოტივს, ან მხედველობით ხატს (კიკნაძე, კოშორიძე), ერთგვარ აგრესიულ, შემტევ სიმბოლოს ახალი დროების:

- წითელი დროშების ელვარებამ ბევრს დაახუჭინა თვალი.
- წითელი დროშების ტყე.
- წითელი ვარსკვლავები წითელ ქარხნებზე.
- წითელი ფერის საყვირები და გუგუნის.

- კიდევ *წითელი* ფერი, კიდევ კივილი *წითელი* საყვირების, მსოფლიო პროლეტარიატი და იმისი შტაბი *წითელი* კომინტერნი.“

ასევე სხვადასხვა მსაზღვრელთან ხშირად მეორდება სიტყვა „თვალი“. „წითლისაგან“ განსხვავებით, რომელიც უფრო მხედველობითი, ვიზუალური ხატია, „თვალი“ თითქმის ყოველთვის დაკავშირებულია გოჩმანას სულიერ განცდებთან, ამდენად, ის უფრო გრძნობადი ხატია და თავისი ხშირი, რეგულარული გამოჩენით ამტკიცებს, აძლიერებს გოჩმანას შინაგანი განცდების ასახვას:

- წვიმიანი თვალებით ეკლესიის იატაკს ჩასჩერებოდა;
- ღვინისაგან გაწითლებული თვალები აბრიალდნენ;
- ამღვრულ თვალებიდან უხილავი ცრემლები გულისკენ მიგორავდნენ;
- აწრიალებული თვალები ხან ემღვრეოდნენ, ხან უბრწყინავდნენ;
- თვალებში ცეცხლები გაუჩნდა;
- ცხელი წყლით ევსებოდა თვალები;
- ძალიან შეშინებულმა აჭყიტა თვალები;
- ფერად-ფერადი ბუშტები უჩნდებოდა და უქრებოდა თვალებში;
- ცრემლიანი თვალებით;
- სინანულის ცრემლებით ევსებოდა კურდღელივით დაჭყეტილი თვალები

და ბოლოს, გამეორებაზე, როგორც რიტმულობის შექმნის ერთ-ერთ მთავარ მხატვრულ ხერხზე საუბრისას, არ უნდა გამოგვრჩეს კიდევ ერთი საინტერესო სახე-ხმოვანი ხატი დუდუკებისა (ესეც ძველი თბილისის თანმდევია ხატი), რომელიც თავისი სევდიანი და ტკბილი ჟღერადობით გასდევს მთელ მოთხრობას და როგორც ნამდვილი ლაიტმოტივი-სიმბოლური დატვირთვით, პერიოდულად ამოიკვნესებს და ნაწარმოების სტრუქტურულ და ხმოვან რიტმს აძლიერებს. აი, რამდენიმე მაგალითი:

- ამ დროს ორმა დუდუკმა ტკბილად ჩაუდიდინა...პირში დაგუბებულმა ბოლმამ ყბები გაჰბერა და დუდუკის ვიწრო ყელიდან იწყო დენა წვეთ-წვეთად;
- ღლინებდნენ დუდუკები, ნაღვლიანად არხევდნენ ბგერებს, ზმუოდნენ, კვნესოდნენ, ჭირვეულობდნენ;
- დუდუკებმა ისევ ტკბილად ჩაუდიდინეს;
- იქ იყო ტკბილი დუდუკების ჰანგები;
- დუდუკების დასტა, რომელებიც მეტად გულსაკლავად და ნესტიანად ღლინებდნენ და კვნესოდნენ;
- დუდუკების მკვნესარე ხმები;
- ალბათ მხოლოდ დუდუკები გრძნობდნენ ამას, წაჩოქილები რომ ჩასტიროდნენ და ჩაჰკვნესოდნენ;
- ბევრი იტირეს დუდუკებმა;
- ისევ ძველებურად კვნესოდნენ დუდუკები, მაგრამ განსხვავება მაინც იყო. წინათ თუ მარტო დუდუკები კვნესოდნენ, ეხლა მედუდუკეებიც კვნესოდნენ;
- დუდუკები კი ამ დროს რარაც უცნაური სევდით ამღერდნენ;
- დუდუკებმა დაჰკრეს საარი და ამ მომაჯადოებელ ხმებზე დაიდრა ხალხი დანგრეულ სამრეკლოსაკენ.

ჩვენმა ანალიზმა ცხადყო იმ ლინგვისტურ საშუალებათა სიმრავლე და მრავალფეროვნება, რისი წყალობითაც ტექსტში მიღწეულია რიტმული პროზის ექსპრესია. ჩვენი კვლევის შედეგი პროცენტულად შეიძლება ცხრილის საშუალებითაც გამოვხატოთ, რათა უფრო თვალნათელი გახდეს მწერლის მიერ გამოყენებული ენობრივ მოცემულობათა რაოდენობრივი თანაფარდობა.

რიტმულობის ექსპრესიის გამოსახატავად გამოყენებული მოცემულობათა სიხშირე	
მარტივი წინადადებები	20%
ორიგინალური ლექსიკა	24%
ცალკეულ სიტყვათა გამოყენება	14%
ალიტერაცია	8%
მორფემების გამოყენება (ზმნისწინები, თავსართები)	6%
პარალელური სტრუქტურები	2%
მხატვრული ხატების გამოყენება-სმენითი/ მხედველობითი/გრძნობადი/	12%
პარალელური ფრაზები	2%
ზმნის პირის ნიშნის არანორმისაგან ხმარება	4%
ინვერსია, განკერძოება	2%

ნაწარმოების საბოლოო გამართულობისათვის „წამყვანი მნიშვნელობა“ აქვს შემდეგ საკითხს: „რამდენად კარგად სახიერდება ნაწარმოების იდეა სწორედ სტილისტური საშუალებებით?“ [კიკნაძე. გრ. 1957: 247] ე.ი. ნაწარმოებისათვის უმნიშვნელოვანესია, არსებობდეს ჰარმონიულობა მის ფორმასა და შინაარსს შორის. ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ნათელია, რომ მოვლენათა განვითარების შინაარსი (სემანტიკა) ზუსტად შეესაბამება გამოხატვის საშუალებას (ფორმას), რაც ქმნის სასურველ ტემპსა და დინამიკას. მწერალს მართებს დიდი სიფრთხილე, რადგან შეიძლება შეუფერებელმა რიტმმა შინაარსი გააუფასუროს და დააკნინოს. ფორმისა და შინაარსის ერთიანობა კი ნაწარმოების ღირსებაზე მეტყველებს.

ჩვენი აზრით, ავტორმა რიტმულ პასაჟებს ფუნქციურად შემდეგი დატვირთვა მისცა: დინამიური, აჩქარებული ტემპით მოგვითხრო იმ გარდამტეხ ცვლილებებზე, რომლებიც რამდენიმე წელიწადში თავბრუდამხვევი სისწრაფით თავს დაატყდა როგორც ადამიანებს, მათ ფიზიკურ არსებობას და სულიერებას, ასევე, მთელ ქალაქს. ავტორს რიტმული პროზა სჭირდება, როგორც საშუალება მიზნის მისაღწევად - მკითხელს აგრძნობინოს უმნიშვნელოვანესი მომენტი კულმინაციისა; იმ გარდატეხისა და ცვლილებებისა, როცა ბევრი რამ, როგორც ქალაქის, ისე – ადამიანების ცხოვრებაში, თავდაყირა დადგა.

პროზაში რიტმულობის ექსპრესიის გამოსახატავად უდიდეს როლს თამაშობს მწერლის მიერ შერჩეული სწორი ტონალობა, რომელიც ბუნებრივად ჟღერს და შეესაბამება თხრობის სტილს: შემტევი და მეომარი თხრობა პირველი რიტმული აბზაცისთვის (ახალი ხელისუფლების ძალადობრივი შემოჭრა) და ემოციურად უფრო დატვირთული, სევდიანი ტონი მეორე აბზაცისთვის (მოხუცებულთა ბედი, რომელთაც ვერ და არ აუწყეს ფეხი ახალ დროებას).

ზემოთ თქმულის შესაჯამებლად:

1. რიტმულ პროზად, მართლაც, შეიძლება ჩაითვალოს პოეტური, ლირიკულობისაკენ მიდრეკილი პროზა, რომელიც ჟღერს, როგორც ლამის პოეზია, თუმცა მისი ვიზუალური ფორმა - ტიპოგრაფიული-არის პროზაული.
2. რიტმულ პროზად შეიძლება ჩაითვალოს პროზის ისეთი ნიმუში, რომელიც არა მხოლოდ სტრუქტურულად, არამედ სემანტიკურადაც აღწევს რიტმულობას, ემოციურად შეფერილი ლექსიკის ხარჯზე.
3. რიტმული პროზის ექსპრესიის გამოხატულება ხდება სხვადასხვა ლინგვისტური საშუალებით: სინტაქსური, ლექსიკური, ფონოლოგიური და მორფოლოგიური.
4. პროზის რიტმულობის ერთ-ერთი ძირითადი წინაპირობა ტექსტის ფორმასა და შინაარსს შორის ჰარმონიული ურთიერთშეთანხმებაა.

ლიტერატურა:

1. ბიბლია, (2013): გამომცემლობა პალიტრა L თბილისი
2. გელდიაშვილი ნ. (2013): ნიკო ლორთქიფანიძის ზოგიერთი ენობრივი თავისებურების შესახებ
3. „კლასიკოსთა გაკვეთილები“. თელავის სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. გამომცემლობა მერიდიანი. თბილისი. 5-11
4. კიკნაძე გრ. (1957): მეტყველების სტილის საკითხები. თსუ გამომცემლობა. თბილისი
5. კოშორიძე ე. (2005): მწერლის ენისა და სტილის საკითხები. გამომცემლობა მერიდიანი. თბილისი
6. ჭიკაძე რ. (2014): ძალმოსილება ქართული სიტყვიერებისა. გამომცემლობა მერიდიანი. თბილისი
7. Brecheen, Chris, Prose Rhythm, chrisbrecheen.blogspot.com/2013/06/prose-rhythm.html, accessed on March 23, 2014 22.55 7
8. Lorant, Robert Ray, The Rhythm of Prose, http://grammar.about.com/od/essaysonstyle/a/rhythmofprose_2.htm accessed on March 22, 2014 22.24

Nunu Geldiashvili, Nino Dzamukashvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Expressiveness of Rhythmic Prose According to One Short-story **Abstract**

The aim of the article is to consider the following issues: What are those linguistic devices that help form rhythmicity of a text and when does the author turn to employing rhythmic prose? The answers we have found are based on a short-story *Gochmana* by Lado Kotetishvili.

The analyzed source showed that the expressiveness of rhythmic prose can be achieved through various syntactic, morphological, phonological and lexical devices. These linguistic devices are analyzed on each level of linguistic units, that of a letter, a morpheme, a word, a phrase and a sentence. The harmony and agreement between the form and the content of the text is underlined in the article since this is the pragmatic function of rhythmic prose and one of the prerequisites of prose rhythmicity.

We see the wide circle of the linguists as well as the specialists working on the expressiveness of rhythmic prose as the target readers of the article.

საკვანძო სიტყვები: რიტმული პროზა, ექსპრესია, მორფოლოგიური, ფონოლოგიური, ლექსიკური, სინტაქსური

Key words: Rhythmic prose, expressiveness, morphological, phonological, lexical, syntactic.

ნანი გელოვანი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ქალი და შრომითი მიგრაცია სპარსეთის ყურის არაბულ ქვეყნებში

გლობალიზებად მსოფლიოში მიგრაციის საკითხებთან დაკავშირებული პრობლემები საკმაოდ აქტუალურია. ტრადიციულად მიგრაციაში უფრო მეტად მამაკაცები დომინირებენ, ვიდრე ქალები. თუმცა, ეს ტენდენცია შეიცვალა და მიგრანტების საერთო რაოდენობაში მნიშვნელოვანი წილი დაიკავეს ქალებმაც. ეს პროცესი იწოდება მიგრაციის ფემინიზაციად. სპარსეთის ყურის თანამშრომლობის საბჭოს ექვსი ქვეყანა – არაბთა გაერთიანებული საამიროები, ბაჰრეინი, კატარი, ომანი, საუდის არაბეთი და ქუვეითი – შრომითი რესურსების მესამე უდიდესი იმპორტიორია მსოფლიოში, ჩრდილოეთ ამერიკისა და ევროპის შემდეგ.

წარმოდგენილ ნაშრომში განხილული იქნება ქალთა შრომითი მიგრაციის განმასხვავებელი თავისებურებები ყურის არაბულ ქვეყნებში. ყურადღება გამახვილდება მიგრაციის ეტაპებზე, მის დადებით და უარყოფით შედეგებზე, საიმიგრაციო პოლიტიკაზე, ქალი შრომითი მიგრანტების ნაკადზე, მიღების პროცედურებზე, ინტეგრაციის პოლიტიკაზე, დასაქმების სფეროებზე, დისკრიმინაციაზე (მიგრანტთა უფლებებისა და ფუნდამენტური თავისუფლების შეზღუდვა: არასტანდარტული სამუშაო დღე, დაბალი ანაზღაურება, ინდივიდუალური პატრონაჟის /სკონსორობის/ სისტემა - ქაფალა და სხვ.) და შრომით მიგრაციაზე, როგორც კულტურათა შორის კონფლიქტის განმაპირობებელ ფაქტორზე.

დასახელებული საკითხების განხილვა დაეფუძნება მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის, ყურის კვლევის ცენტრის სტატისტიკურ წელიწადულებს, არაბული პრესის მასალებს, ყურის რეგიონში ქალთა შრომითი მიგრაციის პრობლემებთან დაკავშირებული კვლევების შედეგებს.

ყურის თანამშრომლობის საბჭოს შრომითი ბაზარი

XX საუკუნის შუა წლებიდან მიგრაციის, განსაკუთრებით შრომითი რესურსების მიგრაციის მასშტაბები საგრძნობლად იზრდება. გაეროს მონაცემების თანახმად, იმიგრანტთა რაოდენობა 1965-2000 წლებში 75 მლნ.-დან - 175 მლნ.-მდე გაიზარდა, ხოლო 2000-2013 წლებში 175 მლნ.-დან - 232 მლნ.-მდე. შრომითი რესურსების საერთაშორისო მიგრაციის მასშტაბების ზრდაზე, უდიდეს გავლენას ახდენს მსოფლიოში წარმოების ინტერნაციონალიზაციის, გლობალიზაციის და ქვეყანათა შორის ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესები. Population Division (2013).

გაეროს მონაცემებით, ყურის არაბული ქვეყნების თანამშრომლობის საბჭოს ექვს ქვეყანაში – არაბთა გაერთიანებული საამიროები, ბაჰრეინი, კატარი, ომანი, საუდის არაბეთი და ქუვეითი - 2014 წელს იყო დაახლ. 2.4 მლნ შრომითი მიგრანტი (ყურის ქვეყნების მოსახლეობის 43%). მათი რაოდენობა მთლიანობაში წარმოადგენს ახლო აღმოსავლეთის რეგიონის მთლიანი მოსახლეობის 34-40%-ს და მისი შრომითი რესურსების 70%-ს. ბაჰრეინი - 52%, ქუვეითი - 69.2%, ომანი-44%, კატარი - 85.7%, საუდის არაბეთი - 32.7%, არაბთა გაერთიანებული საამიროები - 88.5%. Latest national statistics, 2010-2015 (2015).

ყურის ქვეყნებში იმიგრანტების ნახევარზე მეტს (დაახლ. 65%-ს) აზიის ქვეყნების წარმომადგენლები შეადგენენ, დანარჩენები ძირითადად არაბები არიან. იმიგრანტებს შორის, რომლებიც აზიის ქვეყნებიდან არიან, ჭარბობენ ინდოეთის მოქალაქეები (6.8 მლნ). მეორე ადგილზე არიან ბანგლადეშელები (3.1 მლნ), შემდეგ პაკისტანელები (2.9 მლნ.), ეგვიპტელები (2.4 მლნ.), ფილიპინების (1.7 მლნ), იემენის (774 ათასი) და შრი-ლანკის (326 ათასი) მოსახლეობა. მიგრაციულ ნაკადებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს კონფესიური ფაქტორი. ყურის ქვეყნებში ჩასული იმიგრანტების 70%-ს (10,590,000) შეადგენენ მუსლიმები, დაახლ. 16%-ს (2,350,000) - ქრისტიანები, 10%-ს (1,450,000) - ინდუსები, 4% (540,000) - ბუდისტები, ხოლო 200000 მოდის სხვა რელიგიებზე. Timothy R. & Sasikumar S.K. (2012) :16.

ყურის მონარქიებში მოთხოვნა უცხოურ მუშახელზე განპირობებულია ისეთი ფაქტორებით, როგორიცაა ინდუსტრიის განვითარება, სულ უფრო მზარდი ეკონომიკური და სავაჭრო კავშირები, კვალიფიციური სპეციალისტების ნაკლებობა, შედარებით მაღალი შრომის ანაზღაურება, ქალთა შრომის უფლებების შეზღუდვა.

ყურის ქვეყნებში მიგრაციამ გაიარა რამდენიმე ეტაპი: 1. 1945-1973წწ. ამ ეტაპზე სამუშაო ძალა შემოდიოდა ძირითადად სხვა არაბული ქვეყნებიდან - ეგვიპტიდან, იემენიდან, ომანიდან, იორდანიიდან, პალესტინიდან. ზოგიერთ ქვეყანაში არაბი მუშების წილი 80%-ს აღწევდა; 2. 1974-1975წწ. – 1973 წლის მსოფლიო ენერგეტიკულმა კრიზისმა გამოიწვია ფასების მკვეთრი ზრდა ნავთობზე და შესაბამისად ინვესტიციების ახალი ნაკადი ყურის ქვეყნების ნავთობმრეწველობაში, მშენებლობაში და მომსახურების სფეროში. უცხოელი მუშახელის რაოდენობა ამ ქვეყნებში დაახლოებით ორჯერ გაიზარდა; მათ 80%-ს კვლავ არაბები შეადგენდნენ იემენიდან, ეგვიპტიდან, იორდანიიდან, პალესტინიდან, ლიბანიდან, სირიიდან და სუდანიდან. დანარჩენი შრომითი მიგრანტები ჩამოდიოდნენ აზიის არაარაბული ქვეყნებიდან, ასევე ევროპიდან და ამერიკიდან. 3. 1976-1979წწ. - მისთვის დამახასიათებელია შრომითი მიგრაციის ფართომასშტაბიანი ზრდა. ამასთან ეგვიპტელების რაოდენობა გაიზარდა სამჯერ. თუმცა არაბულ ქვეყნებს აღარ შეეძლოთ დაეკმაყოფილებინათ ნავთობმომპოვებელი ქვეყნების მზარდი მოთხოვნა სამუშაო ძალაზე. ამდენად პაკისტანელების რიცხვი გაიზარდა 6-ჯერ, ინდოელების 3-ჯერ, დაიწყო მიგრანტების ჩამოსვლა სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიიდან. 4. 1980-1990წწ. - შრომითი მიგრანტების რიცხვი კვლავ სწრაფად იზრდებოდა მიუხედავად იმისა, რომ ყურის ქვეყნების მთავრობები უფრო მეტად ერეოდა სამუშაო ძალის შერჩევაში და ზოგჯერ ზღუდავდა კიდევ ამ პროცესს (მაგ., 1985 წელს ყურის ქვეყნებში შრომითი მიგრანტების რაოდენობა შეადგენდა 4,4 მლნ-ს). ამ ეტაპზე გაიზარდა მიგრანტების რიცხვი

მომსახურების სფეროში. შეიცვალა იმიგრაციის გეოგრაფიაც. ყველაზე დიდი ნაკადი იყო პაკისტანიდან და ინდოეთიდან, მაგრამ გაიზარდა მათი ნაკადი სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიიდან - ინდონეზიიდან, ტაილანდიდან, ფილიპინებიდან. 5. 1990-1991წწ. - ამ ეტაპზე მიგრაციას ხელი შეუწყო ერაყის აგრესიამ ქუვეითის წინააღმდეგ. შრომითი იმიგრანტების გარკვეული ნაწილისათვის ამ ომს ჰქონდა კატასტროფული შედეგები: უკვე 1990 წლის ბოლოს დაახლ. 2 მლნ ადამიანმა დატოვა ქუვეითი და ერაყი. ქუვეითში განსაკუთრებით დაზარალებულნი არაბი მუშები იმ ქვეყნებიდან, რომლებმაც ამ კონფლიქტში დაიკავეს ერაყის მხარე - იორდანელები, პალესტინელები, იემენელები, სუდანელები. იემენელები იძულებული გახდნენ დაეტოვებინათ საუდის არაბეთიც. ამასთან დაკავშირებით გაიზარდა მუშახელის რაოდენობა აზიის არაარაბული ქვეყნებიდან. 6. 1990-იანი წლები. ეს ეტაპი ხასიათდება პოლიტიკური ვითარების გარკვეული სტაბილიზაციით, რის შედეგადაც შესაძლებელი გახდა 1990-1991 წლებში გაძევებული იმიგრანტების ნაწილის დაბრუნება. 7. 2000-იანი წლები. ამ პერიოდიდან გაიზარდა შრომითი მიგრანტების რიცხვი ყურის ქვეყნებში. მაგ., 1999 წლის შემდეგ 2008 წლამდე ეს რაოდენობა თითქმის 50%-ით გაიზარდა (5,646,000-დან 10,647,000-მდე). Макасовский В. П. (2009): 62-63; Rahman A. (2010):16-17; Hamza S. (2014):4-6.

მიგრაციამ გააუმჯობესა ყურის ნავთობმომპოვებელი ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობა - ეკონომიკურად ნაკლებგანვითარებული ქვეყნებიდან შრომითი მიგრანტები იაფ მუშახელს წარმოადგენენ რეგიონის ქვეყნებისათვის. თუმცა მძლავრმა მიგრაციულმა ნაკადებმა „მიმღები ქვეყნის“ სოციალური, დემოგრაფიული და დასაქმების სტრუქტურა სრულიად შეცვალა. უცხოური დიასპორები იქცევიან სულ უფრო მძიმე ტვირთად“ და „არიან ინფლაციისა და ბიუჯეტის დეფიციტის მთავარი წყარო“, რადგან იზრდება არა მხოლოდ ხარჯები მათი მომსახურებისთვის, არამედ მათი სამშობლოში გამგზავრების თანხები. მეწარმეები არაბულ მონარქიებში ეკონომიის მიზნით უფრო დაინტერესებულნი არიან იაფი მუშახელის ძიებასა და დაქირავებაში, ამის შედეგად, შრომის ნაყოფიერება კერძო სექტორში ბოლო 10 წლის განმავლობაში დაეცა დაახლ. 20-35%-ით. კომპანიები არ აბანდებენ დიდ ინვესტიციებს შრომის პირობების გაუმჯობესებისათვის და არ არიან დაინტერესებულნი თავიანთი თანამოქალაქეების დასაქმებაში. ამგვარად, არაბულ მონარქიებში მცხოვრებ ახალგაზრდებს არ აქვთ დასაქმების რეალური პერსპექტივა. Сүрханкулова Р.Р. (2013).

2013 წლის მონაცემებით, უმუშევრობა არაბთა გაერთიანებულ საამიროებში შეადგენს 11.8 %-ს, საუდის არაბეთში 12.2%-ს,⁴ ომანსა და ბაჰრეინში 15 %-ს, ეს მაჩვენებელი შედარებით დაბალია ქუვეითსა (3.4 %) და კატარში (0.3 %). Bollier S. & Haddad M. (2013).

⁴ ყოველწლიურად საუდის არაბეთში შრომით ბაზარზე გამოდის 120 ათასზე მეტი ახალგაზრდა, თუმცა მათგან ნახევარზე ნაკლები ვერ პოულობს სამსახურს. სპეციალისტთა აზრით, ამ პრობლემის მოსაგვარებლად, კერძო სექტორში ყოველწლიურად უნდა იყოს 330 ათასი სამუშაო ადგილი. ჯერჯერობით ეს მაჩვენებელი შეადგენს დაახლ. 55 ათას სამუშაო ადგილს წელიწადში. უმუშევრობის შემწეობაზე სახელმწიფო ყოველწლიურად ხარჯავს 5.5 მლრდ საუდის რიალს (1.46 მლნ დოლარი). უმუშევრობის ასეთი მაღალი პროცენტის მიზეზად საუდის არაბეთის ხელისუფლება ასახელებს იაფი უცხოური მუშახელის გადაჭარბებულ რაოდენობას. De Bel-Air F. (2014):4-5.

უმუშევრობასთან ბრძოლის ერთ-ერთი მიმართულება არის ექსპატრიანტების წილის შემცირება ქვეყნის ეკონომიკაში შრომის ბაზრის ნაციონალიზაციის პოლიტიკის გატარებით. ყურის თანამშრომლობის საბჭოს თითოეულ ქვეყანაში ეს პოლიტიკა ატარებს შესაბამის სახელს: ომანში - „ომანიზაცია“, საუდის არაბეთში - „საუდიზაცია“, და ა.შ. შემოღებულ იქნა კვოტირების სისტემა მოქალაქეებისათვის ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში (მაგალითად, ომანში კვოტები ასე განაწილდა: ტრანსპორტის სფერო - 60%, ფინანსები - 45%, დაზღვევა - 45%, გადამამუშავებელი მრეწველობა - 35%, რესტორნები და სასტუმროები - 30%, ვაჭრობა - 20%), განისაზღვრა თანამდებობები, რომლებიც უნდა დაიკავონ მხოლოდ ამ ქვეყნების მოქალაქეებმა (მოსამართლე, სამოქალაქო ინჟინერი, ბუღალტერი, მრჩეველი, დეპარტამენტის მენეჯერი, დაწყებითი სკოლის მასწავლებელი, ექთანი, არქიტექტორ-კონსტრუქტორი, ტელეკომუნიკაციური, გენერალური ავტომექანიკოსი, გენერალური გაყიდვების მენეჯერი, სარეკლამო აგენტი, ტყავის სპეციალისტი, შემდუღებელი, მბეჭდავი, ელექტრიკოსი, გაზეთის გამყიდველი), შეიქმნა ახალი სამუშაო ადგილები, დაწესდა გადასახადი უცხოელთა დაქირავებაზე. Hertog S. (2014):3-23; Dito M. (2014):45-57.

აზიის ქვეყნების მოქალაქეთა შემოღინება იწვევს ზოგიერთი ანალიტიკოსის შემფოთებას ადგილობრივი კულტურის თავისებურებისა და მოსახლეობის ცხოვრების წესის დაკარგვის საშიშროებასთან დაკავშირებით. არაბული შრომითი ორგანიზაციის ექსპერტები ყურის ქვეყნებზე უამრავი მიგრანტების ზეგავლენას ნეგატიურად აფასებენ ენათა და კულტურული ტრადიციების სხვაობის გამო. უამრავი ადგილობრივი მოსახლე შეწუხებულია ბავშვებზე იმ ძიძებისა და მასწავლებლების ზეგავლენით, რომლებიც სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიიდან არიან. შრომითი იმიგრაცია გარკვეულწილად პროვოცირებას ახდენს კონფლიქტებზე კულტურებს შორის.

ქალი შრომითი მიგრანტები ყურის ქვეყნებში

ყურის ქვეყნებში შრომითი იმიგრანტები ძირითადად დასაქმებულნი არიან კერძო სექტორში, რადგანაც ნაკლებად პრესტიჟულია (ფინანსთა, ნავთობმოპოვების, ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიების სექტორებში); ადგილობრივი მოსახლეობა კი ძირითადად მუშაობს სახელმწიფოს ეკონომიკის სექტორში, სადაც მაღალი ანაზღაურება, სოციალური სტატუსი და შეღავათებია. მაგ., ქუვეითში მოქალაქეების 93% დაკავებულია სახელმწიფო სექტორში, ხოლო კერძო სექტორში მომუშავეთა 98%-უცხოელია. ქალი შრომითი მიგრანტები დასაქმებულია არიან ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში: უმრავი ქონების სააგენტო; ადმინისტრაციული და მომსახურების სფერო; საჯარო ადმინისტრაცია; საფინანსო სერვისი; განათლება; ჯანდაცვა და სოციალური სამსახური; საცალო ვაჭრობა; სასტუმროები და რესტორნები; თუმცა ქალი შრომითი მიგრანტების უმეტესი ნაწილი მუშაობს შინამოსამსახურებად. გამონაკლისია ბაჰრაინი, სადაც საფინანსო სექტორში დასაქმებული უცხოელი მუშახელის 88%-ს ქალები შეადგენენ. კატარში ქალი მიგრანტების 58.6%-ს შინამოსამსახურეები შეადგენენ, 14% დასაქმებულია საჯარო სექტორში, 30% - ე.წ. „თეთრ საყელოიან“

სამუშაოზე: განათლება და ჯანდაცვა (10.4 და 7%), საჯარო ადმინისტრაცია, საცალო ვაჭრობა და ტრანსპორტი.⁵ De Bel-Air F. (2014):8; Baldwin-Edwards M. (2011):35.

საუდის არაბეთში შინამოსამსახურეების და მედდების ძირითად ნაწილს შეადგენენ ქალები, რომლებიც ჩამოსული არიან ინდონეზიიდან, შრი-ლანკიდან, და ფილიპინებიდან. შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ინფორმაციით (2013), არაბთა გაერთიანებულ საამიროებში იყო 236,500 შინამოსამსახურე, რომელთგან 146,100 ქალი იყო. Domestic workers across the world (2013):129.

იმიგრანტი შინამოსამსახურეები ყურის ქვეყნებში

ქვეყანა	წელი	შინამოსამსახურეები	ქალი შინამოსამსახურეები
ბაჰრაინი	2013	83,198	51,811
ქუვეითი	2012	569,536	310,402
ომანი	2011	94,592	69,256
კატარი	2013	84,000	48,147
საუდ. არაბეთი	2011	777,254	506,950
აგს	2012	236,545	146,075

წყარო: Fernandez B. (2014):3.

უცხოელი მუშების უფლებების დარღვევა ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული პრობლემაა არაბული მონარქიებში. 2013 წლის აპრილში, გაეროს საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციის ცნობით, ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში დაახლ. 600000 შრომითი მიგრანტი იქნა მოტყუებული და მათ მოუხდათ იძულებითი სამუშაოების შესრულება.

უფლებადამცველი ორგანიზაციები განსაკუთრებით აკრიტიკებენ სპონსორობის სისტემას - ქაფალა, რომელიც ინტენსიურად გამოიყენება ყურის ქვეყნებში. მასში მთავარ როლს თამაშობენ „სპონსორები“ და „დამქირავლებლები“ – იმიგრაციის ქვეყნების მოქალაქეები, ე.წ. ქაფილები (ისინი ყოველთვის არ არიან დამსაქმებელნი). ამ სპონსორის გარეშე შრომით იმიგრანტს არც ბინადრობის ნებართვის და არც ვიზის მიღება არ შეუძლია. სპონსორი დადებული კონტრაქტის თანახმად, იღებს მატერიალურ და იურიდიულ პასუხისმგებლობას მიგრანტზე, უხდის გზის, ვიზის ხარჯებს, აძლევს მუშაობის ნებართვას და ა.შ. ამის სანაცვლოდ გასტერბაიტერი ვალდებულია გარკვეული დროით არ დატოვოს თავისი პატრონი (როგორც წესი, ვადა - 1-3 წელი). არა ქვს უფლება შეიცვალოს სამუშაო, დატოვოს ქვეყანა, რადგანაც დოკუმენტები რჩება დამქირავებელთან. Rodriguez A. (2014); Gardner A. (2012):42-43; Hamza S.(2014):17-18.

შრომითი იმიგრანტების უფლებები ყურის ქვეყნებში

⁵ ყურის თანამშრომლობის საბჭოს წევრ 6 ქვეყანაში ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროში დასაქმებულია ქალი შრომითი მიგრანტების დიდი რაოდენობა: აგს - 669.321 (მამაკაცები - 5.342.675), ბაჰრეინი - 88.781 (მამაკაცები - 437.394), კატარი - 160,173 (მამაკაცები-1,286,829), ომანი - 137,204 (მამაკაცები-1,206,174), საუდის არაბეთი - 669,321 (მამაკაცები-5,342,675), და ქუვეითი - 467,630 (მამაკაცები-1,462,226). Baldwin-Edwards M. (2011):28.

უფლებები, რომლებიც მინიჭებული აქვთ ყურის ყველა ქვეყანაში	უფლებები, რომლებიც არა აქვთ მინიჭებული	უფლებები, რომლებიც მინიჭებული აქვთ ცალკეული ყურის ქვეყნების მიერ
ჯანდაცვის შემწეობა; დეკრეტული შვებულება; ავადმყოფობის შემწეობა; მგზავრობის ხარჯების უზრუნველყოფა; შვებულების ანაზღაურება; საწარმოო ტრამვის ანაზღაურება.	ხელმისაწვდომობა ფინანსებზე; ანტიდისკრიმინაციული კანონმდებლობა; ფულადი გზავნილების ტრანსფერის ხელშეწყობა; საოჯახო დახმარება (რომელსაც მრავალშვილიან მოსამსახურეს უხდიან); ჯანდაცვა ოჯახისათვის; ხელმოკლეთა ფონდები; საპენსიო უზრუნველყოფა; შემწეობა გაკოტრების შემთხვევაში; მოქალაქეებთან გათანაბრებული ანაზღაურება; თავშესაფრის უფლება; ოჯახების შეერთება.	ემერჯენსი სერვისი; რეპატრიაციის დანახარჯების ანაზღაურება /კატარი, საუდის არაბეთი, აგს). საცხოვრებლით უზრუნველყოფა /ქუვეითი, ომანი, კატარი, საუდის არაბეთი, აგს); გამოსასვლელი შემწეობა. (ბაჰრეინი, ქუვეითი, საუდის არაბეთის, აგს); ტრენინგები (ბაჰრეინი, კატარი, ომანი, საუდის არაბეთი); უმუშევრობის შემწეობა (ბაჰრეინი).

წყარო: Fernandez B. (2014).

ყურის ქვეყნების შრომითი კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს შრომითი იმიგრანტების უფლებების დაცვას. მათ ეკრძალებათ დაიქირავონ საცხოვრებელი (მით უმეტეს იყიდონ), მიიღონ მართვის მოწმობა, ჩამოაყალიბონ პროფკავშირები, შეიტანონ კოლექტიური საჩივარი, მოაწყონ გაფიცვა, გახსნან ანგარიში ბანკში, ოჯახის ჩამოყვანის შესაძლებლობა ეძლევა მხოლოდ მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტებს, და სხვ. საუდის არაბეთში შინამოსამსახურე მუშაობს 63.7 საათი კვირაში, რაც არის ერთერთი ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი მსოფლიოში.⁶ კატარში შინამოსამსახურეები იღებენ 30%-ით ნაკლებ ანაზღაურებას, ვიდრე კერძო სექტორში მომუშავე სხვა უცხოელი მუშახელი.

⁶2013 წელს საუდის არაბეთში მიიღეს რეგულაცია, რაც უზრუნველყოფს შინამოსამსახურეებს 9 საათიანი დასვენებით დღიურად, კვირაში 1 დღე გამოსასვლელი, ორი წლის შემდეგ 1 თვე ანაზღაურებადი შვებულება. თუმცა მათ უწევთ 15 საათიანი სამუშაო დღე, მაშინ როცა სხვა სექტორებში 8 საათიანი სამუშაო დღეა დადგენილი.. კატარში გამოკითხულთა 21% განაცხადა, რომ ისინი თავიანთ გასამრჯელოს დროულად იღებენ მხოლოდ ზოგჯერ ან იშვიათად ან საერთოდ არ იღებენ. Gardner A., Pessoa S., Harkness L. (2014).

შესაბამისად, ქუვეითში და საუდის არაბეთში - 20%-ით ნაკლებს. არაარაბული ქვეყნების იმიგრანტები ჩვეულებრივ ცხოვრობენ სპეციალურ დასახლებაში, რომელსაც მუშათა კოლონიას ადარებენ. *ქაფალა* წერილობით იდება მხოლოდ მომუშავეთა ნახევართან, დანარჩენ შემთხვევაში ეს არის მხოლოდ ზეპირი შეთანხმება. შესაბამისად, ქალი შრომითი მიგრანტები განიცდიან ეკონომიკურ, ფსიქოლოგიურ, ვერბალურ, ფიზიკურ და სექსუალურ ძალადობას. Nagraj A. (2014).

ქალ შრომით მიგრანტებზე ძალადობის ტიპები

ძალადობის ტიპები	აღწერა
ეკონომიკური ძალადობა	შრომითი კონტრაქტის პირობების დარღვევა დამქირავებლის მიერ - ხელფასის დროულად არგადახდა, დადგენილზე ნაკლების გადახდა, ან საერთოდ არ გადახდა.
ფსიქოლოგიური ძალადობა	ოჯახთან კონტაქტის შეზღუდვა, გადაადგილების შეზღუდვა (პასპორტის და სხვა დოკუმენტების ჩამორთმევა), სექსუალური ძალადობის მცდელობისაგან მიყენებული ტრამეები.
ვერბალური ძალადობა	სიტყვიერი შეურაცხყოფა, დამცირება, დაცინვა რასის, რელიგიის, სამოსის, და ა.შ. გამო.
ფიზიკური ძალადობა	ცემა; საჭმლის დაკავება, როგორც სასჯელის ზომა; დასვენების დროის შეზღუდვა; შეზღუდული სამედიცინო მომსახურება, ან ასეთი სამსახურის არქონა; ოთახში ჩაკეტვა;
სექსუალური ძალადობა	იძულებითი სექსუალური ურთიერთობა

წყარო: R. Bajracharya (2013).

2012 წლის აგვისტოში ნეპალის მთავრობამ შესაბამისი კანონით აუკრძალა ქალებს 30 წლის ასაკამდე შინამოსამსახურეებად მუშაობა სპარსეთის ყურის არაბული ქვეყნების თანამშრომლობის საბჭოს 6 ქვეყანაში. 2010 წლის ივლისში ეთიოპიამ აუკრძალა თავის მოქალაქეებს მუშაობა არაბთა გაერთიანებულ საამიროებში შინამოსამსახურეებად ან ე.წ.„ცისფერ საყელოიან“ სამუშაოებზე, თუ არ იქნებოდა დადებული შეთანხმება, რომელიც დაიცავდა მათ უფლებებს. 2012 წლის ივლისში ეთიოპიამ მოსთხოვა არაბთა გაერთიანებულ საამიროებს შეეწყვიტა ვიზების გაცემა შინამოსამსახურეებისათვის საჩივრების გამო ძალადობისა და მოტყუების ფაქტებზე.⁷ Gardner A. (2012).

⁷ ყოველ კვირა ნეპალის საელჩოში შედის 30-ზე მეტი საჩივარი, ხოლო ეთიოპიის საკონსულოში დუბაიში ყოველდღე 5-10 საჩივარი. (სულ 2010 წლის შემდეგ შევიდა 2247 საჩივარი). 2013 წელს ინდოეთის მისიამ კატარში მიიღო 3558 საჩივარი მიგრანტების უფლებების დარღვევასთან დაკავშირებით. 2014 წელს ქუვეითის შრომითი უფლებების დარღვევის ოფისში შევიდა 3740 საჩივარი მიგრანტების მხრიდან. <http://www.migrant-rights.org/statistic/low-wage-workers/>

ყურის ქვეყნებში იმიგრანტებს შორის გაიზარდა სუიციდის შემთხვევები. 2013 წელს ქუვეითში სუიციდის შემთხვევების 56% მოდიოდა შინამოსამსახურებზე (81% - იმიგრანტები სამხრეთ აზიიდან, 19% - იმიგრანტები აფრიკიდან). 2013 წელს საუდის არაბეთში სუიციდის შემთხვევების 66% ჩადენილი იყო არასაუდელების მიერ, რომელთა 42%-ს ქალები და 58%-ს მამაკაცები შეადგენდნენ. 2014 წელს ომანში სუიციდის 34 ფაქტი დაფიქსირდა ინდოელ მიგრანტთა შორის და მათგან მხოლოდ ორი ქალია. <http://www.migrant-rights.org/statistic/suicide/>

განხილული მასალის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ შემდეგი:

ა) სპარსეთის ყურის არაბულ ქვეყნებში (არაბთა გაერთიანებული საამიროები, ბაჰრეინი, კატარი, ომანი, საუდის არაბეთი და ქუვეითი) შრომით იმიგრაციასთან დაკავშირებული პრობლემები კიდევ წლების განმავლობაში იარსებებს, რადგან მათი გადაწყვეტა ეკონომიკურ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. იაფი მუშა ხელი ყოველთვის აქტუალური იქნება იმ ქვეყნებისათვის, რომლებიც სწრაფი ტემპებით ვითარდებიან და რომელთა ეკონომიკის დიდი ნაწილი უცხოელ მუშახელზეა დამოკიდებული.

ბ) მუშახელის მძლავრი ნაკადის შემოსვლა ქვეყანაში იწვევს პრობლემებს შრომით ბაზარზე: შრომითი ურთიერთობების რეგულირების, დასაქმებისა და საცხოვრებლის უზრუნველყოფის, ადგილობრივი კადრებისათვის გარკვეული პრივილეგიების მინიჭებას და სხვ.

გ) სპარსეთის ყურის ექვსივე ქვეყანაში ქალი იმიგრანტების დისკრიმინაცია (დაბალი ანაზღაურება, არანორმირებული სამუშაო დღე, დოკუმენტების კონფისკაცია, გადაადგილების შეზღუდვა, და სხვ.) და მათზე ძალადობა (ფსიქოლოგიური ვერბალური, ფიზიკური, სექსუალური) ითვლება სერიოზულ პრობლემად. აზიის რამდენიმე ქვეყანას მუდმივად შეაქვს საჩივარი საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციაში და ყურის ქვეყნების სათანადო სამინისტროებში შრომითი იმიგრანტების დისკრიმინაციისა და ძალადობის ფაქტებზე.

დ) ქალი შრომითი იმიგრანტების დისკრიმინაციას ყურის ქვეყნებში მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს შესაბამისი კანონმდებლობის არქონა.

ლიტერატურა

1. Bajracharya R. (2013): 'Kafala' or 'Sponsorship System'. Centre for the Study of Labour and Mobility (CESLAM) Gulf Cooperative Council (GCC) Countries. <http://ceslam.org/mediastorage/files/Kafala%20or%20Sponsorship%20System.pdf>
2. Baldwin-Edwards M. (2011). Labour immigration and labour markets in the GCC countries: national patterns and trends. Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States, 15. The London School of Economics and Political Science, London, UK.
3. Bollier S. & Haddad M. (2013): Interactive: Powering the Gulf. A look at the labour force behind the fast-growing region's economic dynamo. <http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2013/04/201342914169120172.html>
4. De Bel-Air F. (2014): Demography, Migration, and Labour Market in Qatar // Gulf Labour Markets and Migration. Explanatory Note, No. 8.
5. Dito M. (2014): Kafala: Foundation of Migrants' Exclusion in GCC Labour Markets // Transit States: Labour, Migration and Citizenship in the Gulf edited by Abdulhadi Khalaf, Omar AlShehabi, and Adam Hanieh. London: Pluto Press.

- 6.Domestic workers across the world (2013): Global and regional statistics and the extent of legal protection. Geneva: International Labour Organization (ILO), Appendix II.
- 7.Fernandez B. (2014): Essential yet Invisible: Migrant Domestic Workers in the GCC //Gulf Labour Markets and Migration. Explanatory Note No. 4.
- 8.Gardner A., Pessoa S., Harkness L. (2014): Labour Migrants and Access to Justice in Contemporary Qatar. Middle East Center.
- 9.Gardner A. (2012).Why Do They Keep Coming? Labor Migrants in the Gulf States //Migrant Labor in the Persian Gulf (Ed. M. Kamrava & Babar Z.). Georgetown \university's centre for International and Regional Studies, School of Foreign Service in Qatar. London: C. Hurst & Company.
10. Hamza S. (2014): Migrant Labor in the Arabian Gulf. University of Tennessee Honors Thesis Projects. http://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/1710
11. Hertog S. (2014) : **Arab Gulf states: an assessment of nationalisation policies** // Gulf Labour Markets and Migration Programme , Badia Fiesolana, Italy.
12. Latest national statistics, 2010-2015 (2015):Total population and percentage of nationals and non-nationals in GCC countries. - <http://gulfmigration.eu/publications/>
13. Nagraj A. (2014):UAE Slams Human Rights Watch Report On Domestic Worker Abuse //Gulf Business, October 26. - <http://gulfbusiness.com/2014/10/uae-slams-human-rights-watch-report-domestic-worker-abuse/#.VSRBLhr4i9M>
14. Population Division (2013): United Nations Department of Economic and Social Affairs. International Migration Report 2013. - <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/migration/migration-report-2013.shtml>.
15. Rahman A. (2010): Migration and Human Rights in the Gulf // Migration and the Gulf. Middle East Institute (MEI), Washington DC, United States.
16. Rodriguez A. (2014): The Kafala System in the GCC //The Gazelle, The Labor Issue, March 16. <http://www.thegazelle.org/issue/33/features/kefala-system/>
17. Timothy R. & Sasikumar S.K. (2012):Migration of Women Workers from South Asia to the Gulf. V.V. Giri National Labour Institute.
18. Максаковский В. П. (2009): Трудовые миграции в странах Персидского залива // Географическая картина мира Пособие для вузов Кн. II: Региональная характеристика мира. Издательство «Дрофа». Москва.
19. Субханкулова Р. Р. (2013): Социально-экономические проблемы в ряде стран Персидского залива (на примере Объединенных Арабских Эмиратов). <http://www.iimes.ru/?p=19129>

Nani Gelovani

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Women and Labour Migration in the Arab Gulf Countries

Abstract

The problems concerning different issues of migration are quite topical in the globalizing world. Traditionally, men dominate in the migration process rather than women. However, this trend has changed and among migrants, there are many women now. This process is called ‘feminization of migration’.

Six countries of the Gulf Cooperation Council - Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, the United Arab Emirates – after North America and Europe, is the third largest importer of labor resources in the world.

The present report considers various peculiarities of women’s labor migration in the Arab Gulf countries. Attention is paid to the stages and advantages and disadvantages of migration (changes in the social,

demographic and employment structure of the *recipient* country), immigration policy, flows of female labor migrants, procedures of reception, integration policy, fields of employment, discrimination (limitation of the rights and fundamental freedoms of migrants: unstandardized workday, low wages, individual sponsorship system – kafala, etc.), sexual abuse of domestic workers.

The above-said issues will be considered based on the Statistical Bulletins, the materials of Arab printed media, and the results of the studies about the problems of women's labor migration in the Gulf region will also be considered.

საკვანძო სიტყვები: ყურის არაბული ქვეყნები, მიგრაცია, ქალები, დისკრიმინაცია, ძალადობა.

Key words: Arab Gulf Countries; Migration, Migrants, Women, Discrimination, Abuse.

ცისანა გიგაური, ციური ახვლედიანი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

უცხოურენოვანი ტერმინების სწავლების ინტენსიური და ოპტიმალური ხერხები სამენოვნების პირობებში (ინგლისური, ფრანგული, რუსული)

უცხოური ენის შესწავლის ერთ-ერთი ოპტიმალური მეთოდია „ნაცნობ“ და შესასწავლ „უცხოურ“ ენებში არსებული მნიშვნელოვანი ტერმინების შეპირისპირება; აუცილებელია მათი წარმოშობისა და მნიშვნელობის ახსნა, ენობრივი ერთეულების საშუალებით შედგენილ ტერმინთა ერთიდან მეორე ენაში გადანაცვლებული ცნებების სემანტიკური ანალიზი. უცხოურენოვანი ტერმინების ინტენსიური შესწავლის მიზნით, საჭიროა შემსწავლელმა ნაცნობ ენაში უცხოური ენის მსგავს ტერმინებს მიაგნოს და „ნაცნობ-უცნობი“ ცნებების შეპირისპირება მოახდინოს. სტატიაში მოცემულია ტერმინთა ანალიზი, რომლებმაც ინგლისურსა და ფრანგულში ფეხის მოკიდების შემდეგ, ადგილი ჰპოვეს რუსულ ტექსტებში როგორც წინადადების სრულუფლებიანმა წევრებმა. ცნებები ანუ ტერმინები ფრიად დიდ როლს თამაშობენ ენების შესწავლის პროცესში, თუმც მათი შეპირისპირებისას აუცილებლად ვახდენთ ენათა სტრუქტურების შეპირისპირებასაც: ვარკვევთ, თუ რომელ გრამატიკულ კატეგორიას მიეკუთვნება ესა თუ ის სიტყვა. მაგალითად, ფრანგული *bas bleu* – „ლურჯი წინდა“ (სიტყვასიტყვით), ძირითადად, ქალის მიმართ იხმარება და იგი ზიზღნარევ დაცინვას გამოხატავს ისეთი ქალის მიმართ, რომლის ცხოვრების ინტერესები მხოლოდ მეცნიერებით შემოიფარგლება და ის ინდიფერენტულია საკუთარი გარეგნობისა და ჩაცმა-დახურვისადმი. ასეთ პერსონას რუსულ ლიტერატურაში „синий чулок“-ს უწოდებენ და გულისხმობენ პედანტ-ქალს ანუ ფორმალური წესრიგის მკაცრ დამცავს; ინგლისელები ისეთი ქალის მიმართ, რომელიც უაღრესად აკურატულია, სიტყვა *Bluestocking*-ს (*blue*-ლურჯი; *stocking*-მაღალყელიანი წინდა) ხმარობენ. *Bas bleu*

პირველად ფრანგებმა გამოიყენეს XIX საუკუნეში, მათგან კი, ისე როგორც სხვა მრავალი ფრანგული ტერმინი, ეს გამოთქმა რუსეთშიაც გავრცელდა.

საერთოდ, ზემოდასახელებული საუკუნის რუსი მწერლები, თავიანთი აზრის გადმოსაცემად, ხშირად მიმართავდნენ ფრანგულს როგორც „მოდურ“ ენას, რომლის გარეშე მაღალი წრის საზოგადოებას ვერც კი წარმოედგინა არსებობა. საკმარისია გავიხსენოთ ლევ ტოლსტოის დამოკიდებულება ფრანგული ენისადმი. გავიხსენოთ „bas bleu“ ტერმინის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ნაწარმოებში „ომი და მშვიდობა.“ მწერალთან ვკითხულობთ: „არა, ახლა, როცა ის გარდაიქმნა bas bleu -დ, დარწმუნებული ვარ, რომ მან სამუდამოდ უარი თქვა წინათ განვლილ გატაცებებზე, - ეუბნებოდა ის თავის თავს. - არ არსებობდა მაგალითი, რომ bas bleu-ს ისევ ჰქონოდა გატაცებები, - უმეორებდა ის თავის თავს წესს, რომელიც თვითონაც არ იცოდა, საიდან ახსოვდა“¹². ლევ ტოლსტოის ამავე ნაწარმოებში ვხვდებით საერთაშორისო ტერმინად აღიარებულ ფრანგულ „Adieu“-ს (მშვიდობით), რომელიც ისე, როგორც „Merci“ (მადლობა), „Pardon“ (ბოდიში), მშვენივრად მოერგო სხვადასხვა ენის „გამოთხოვების ფორმას“. „Adieu, Marie,” - უთხრა ჩუმად დას, და-ძმამ დაუკოცნეს ერთმანეთს ხელები; ის სწრაფი ნაბიჯით გამოვიდა ოთახიდან“¹³. ფრანგულ „Adieu“-ს, რომელმაც დაიმკვიდრა ადგილი ინგლისურ ენაშიც, ვხვდებით ცნობილი პოეტის - ჯორჯ გორდონ ბაირონის „ჩაილდ ჰაროლში“: „Adieu, adieu, my native land!“¹⁷ საინტერესოა აქ ფრანგული და ინგლისური ენების სიტყვათა ურთიერთდაკავშირება, სადაც წინადადების პირველ ნაწილში გამოყენებული დამშვიდობება საოცრად ესადაგება მთელ გამოთქმას; ის ნიშნავს - „მშვიდობით, მშვიდობით, სამშობლო მხარე!“

ხშირად ვხვდებით არა მხოლოდ ცალკეულ სიტყვებს, არამედ მთლიან იდიომებსაც, რომლებშიც ღრმა აზრია ჩადებული და თანაც მნიშვნელოვანი; ისინი გადავიდნენ სხვა ენებში შეუცვლელად, ყოველგვარი თარგმანის გარეშე. მაგალითად, ფრანგული „Chercher la femme“ - ეძიეთ ქალი. აღნიშნულ გამოთქმას ხმარობენ როგორც „უბედურების მიზეზს, უსიამოვნების მომტანი ქალის“ მიმართ და აგრეთვე სიყვარულის გამო მომხდარი უსიამოვნების აღსანიშნავად. ინგლისურ და რუსულ ცნობილ რომანებში ვხვდებით ა. დიუმას „პარიზის მოჰიკანები“-დან ამ ოდნავ გადმოკეთებულ გამოთქმას, რომელიც ანდაზადაც კი იქცა. ს. ფონვიზინთან ვკითხულობთ: „სულ მალე მოხდა ტრაგედია-chercher la femme. ამ შემთხვევაში ინციდენტის არაპირდაპირი მიზეზი იყო შუახნის, არცთუ ისე შეუხედავი, პოლონელი ქალი.“¹⁵ რაც შეეხება დასახელებული ფრაზის მეორე მნიშვნელობას, ამის შესანიშნავ ახსნას ვპოულობთ კარლ ტიანდერთან, რომლის აზრით, არ არსებობს ისეთი რომანი, სადაც არ მოიძებნება სიყვარულის მარადიული თემა; მაგრამ, საკმარისია თვალი გადავაკლოთ არა მხოლოდ ფრანგების, არამედ სხვა ერების მწერლობას, რათა მივხვდეთ, რომ სავსებით შესაძლებელია ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობის ფსიქოლოგიური ანალიზი და აუცილებელია ის უფრო ღრმად განვიხილოთ, მას უფრო ღრმად ჩავწვდეთ, ვიდრე დაუფიქრებლად გავიმეოროთ ფრანგების საყვარელი, პოპულარული გამოთქმა - cherher la femme!¹¹

ცნება „ესე“ ფრანგულად „essai“, როგორც ვიცით, სამეცნიერო ან პუბლიცისტური ხასიათის ნარკვევს აღნიშნავს; ინგლისურსა და რუსულში იგი იდენტიფიცირებულია

ფრანგულთან. მაგალითისათვის მოვიყვანთ რუსულ ენაში გამოყენებულ მის მნიშვნელობას, რომელსაც ვლ. სოლოვიოვთან ვხვდებით: „დიდი სურვილი მაქვს, რომ ჩემს მიერ ფრანგულ ენაზე დაწერილმა „ესემ“ რამდენადმე შეცვალოს რუსული წიგნების სამი თუ ოთხი ტომი და, რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში იგი არ იქნება ზედმიწევნით მოკლე.“⁸ აღნიშნული ფრანგული ტერმინის მეორე მნიშვნელობა არის „ეტიუდი.“ აღნიშნულ მნიშვნელობას იყენებს ცნობილი რუსი მსახიობი დიკი: „შევიცანით ამ გრძნობების ყველა მხარე... ეს მსახიობებს საინტერესო ამოცანების წინაშე აყენებდა და დასაწყისში ვინმესათვის არც სახიფათოდ და არც გასაკიცხად მიგვაჩნდა - აი ზუსტად ასეთი „ესეა“ ნამდვილი გრძნობათა სამყარო.“³ მოვიყვანთ აღნიშნული ტერმინის მეტად საინტერესო მაგალითებს, რომლებიც ცნობილ პიროვნებებთან გვხვდება. ნ. გ. ჩერნიშევსკი ერთ - ერთ ნაშრომში წერს: „... საოცრად მშვენიერი იყო მისი გამოსვლები პარლამენტში, ის მოუმზადებელი არასდროს გამოდიოდა. თითოეული მისი მოხსენება ზეპირად წარმოდგენილ „essay“ - ს ხასიათს ატარებდა, მაგრამ უფრო დიდ მოწონებას კითხვის დროს იმსახურებდა.“¹⁶ რაც შეეხება აღნიშნული ტერმინის მეორე - „ეტიუდის“ მნიშვნელობას, ჰიუნტერ ვიტჟენსკი აღნიშნავს თავის პირველ მონოგრაფიაში პ. ვიაზემსკის შესახებ, რომ ეს უკანასკნელი ცდილობს „ესე“-ს ჟანრის დამკვიდრებას რუსულ კრიტიკაში, როდესაც გვამღევს დერჟავინის, ოზეროვის, დმიტრიევის ადრეული პროზაული ნაწარმოებების პირველი ცდების შეფასებას.¹

ფრანგულ ენაში არის ისეთი გამოთქმა, რომელიც ინგლისელების ჩვეულებას ასახავს. ჩვენ ზემოთაც აღვნიშნეთ, რომ საფრანგეთში დამკვიდრებულმა მნიშვნელოვანმა ფრაზებმა სხვადასხვა ენაში შეაღწიეს. რადგანაც, სამენოვნების პირობებში აქცენტირებას რუსულ ენაზეც ვახდენთ, მოვიყვანთ მიხეილ სალტიკოვ-შჩედრინთან⁷ გამოყენებულ ფრანგულ გამოთქმას - *A l'anglaise* ანუ „ინგლისურად, ინგლისურ ყაიდაზე“. ის წერს: „იგივენი და სერგეევი - ქერათმიანი ახალგაზრდა, რომელიც საკმაოდ ღირსეულად გამოიყურებოდა, თავს ისე იჭერდა, თითქოს დიპლომატი იყო: იპარსავდა ულვაშებსა და ბაკენბარდებს, ხოლო თმას უკან ივარცხნიდა *à l'anglaise*,“ ესე იგი, ინგლისური მანერის მიხედვით. აღსანიშნავია გამოთქმის უნივერსალური მნიშვნელობა, მაგალითად, სხვადასხვა ეროვნების ადამიანისათვის და არა მხოლოდ ინგლისელისათვის, დამახასიათებელია გამომშვიდობების გარეშე, ჩუმად, წვეულების დატოვება. ასეთი ადამიანის მოქმედება შეფასდება როგორც ინგლისური ქცევის ნორმა. ცხადია, ამგვარი მოქმედების მაგალითს ვხვდებით თვითონ ფრაზის შემქმნელ ენაშიც, ე. ი. ფრანგულში. „მოგონებებში გი დე მოპასანის შესახებ“ ვკითხულობთ: „ხვალ, როგორც კი მზე ამოვა, მარკიზი დადებს ოქროს მონეტას თავისი შეყვარებულისათვის ბუხრის თავზე და გაუჩინარდება *à l'anglaise*.“⁹

Argot ხშირად გამოიყენება ფრანგულში; მასში იგულისხმება პირობითი ენის ხმარება, მისთვის დამახასიათებელი ხელოვნურად შექმნილი სიტყვებითა და გამოთქმებით. ამ ტერმინში იგულისხმება უხეში, მდაბიური, ფამილიარული მეტყველება. ტერმინი Argot შეიძლება შევადაროთ ინგლისურ Slang-ს, რადგან ეს ტერმინიც, თავის მხრივ, როგორც ცნობილია, მეტყველების არაფორმალურ,

არასტანდარტულ სახეობას წარმოადგენს. მასში შეინიშნება ახლად გამოყენებული ან ახალი მნიშვნელობით ნახმარი ტერმინების და გამონათქვამების გამოყენება სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენლების მიერ. ინგლისურში, argot-ს სხვა სინონიმებთან ერთად, როგორცაა slang, ritual talk, flash, cant, მოიხსენიებენ jargon-საც. რუსულში, ისე როგორც სხვა ენებში, ტერმინ slang-ის პარალელურად argot-ც იხმარება. ბ. ვ. ტომაშევსკის აზრით,¹⁴ სხვადასხვა დიალექტიზმებს შესაძლოა მივაკუთვნოთ პროფესიული ჯგუფების ლექსიკის, მეტყველების გამოყენება, რომლებიც წარმოიქმნა გარკვეულ საყოფაცხოვრებო გარემოში, ეგრეთ წოდებული ჟარგონების ხმარებისას (ქურდული ჟარგონი, ქუჩური argot და ა.შ.). მაგალითების გამოაშკარავებისათვის შესაძლოა საკმაოდ დიდი რაოდენობის ამონარიდების მოყვანა, განსაკუთრებით, თანამედროვე რუსული ენიდან; მწერლები არ უფრთხიან აგვარი მეტყველების მიხედვით აალაპარაკონ თავიანთი გმირები; ლიტერატურა, როგორც ცხოვრების ასახვა, სწორედ ენის, მეტყველების, გამონათქვამების მიხედვით გადმოსცემს ამა თუ იმ ეპოქის ამბებს. ევროპული ენებიდან გადმონერგილი argot, slang ინტერნაციონალურ ტერმინებად იქცა და საშუალება მოგვცა წმინდა ენობრივი ასპექტითაც განვიხილოთ ისინი. აღნიშნული ტერმინის დასამახსოვრებლად ნაწარმოების ფრაგმენტები არ გვჭირდება. იოსებ ბროდსკის აზრს თუ მოვიშველიებთ, იგი პოეზიას საზღვრების ხელოვნებას უწოდებს. სწორედ საზღვრების ხელოვნებას უნდა მივაკუთვნოთ არა მხოლოდ ლიტერატურის ესა თუ ის ჟანრი, არამედ თვითონ განცდათა გადმოცემის უნარი, ყოველგვარი საშუალებანი, რომელიც ხალხის მიერაა მოფიქრებული და გამოყენებულია თვით ენის მოქნილობის ხარჯზე.

როდესაც მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია ლიტერატურულ ნაწარმოებთა ამონარიდების მოყვანა, რადგან ტერმინი გვაძლევს ამის საშუალებას თავისი მარტივად შესწავლის და დამახსოვრების თვალსაზრისით, მაშინ წმინდა ლინგვისტურ ნორმებს ვეხებით. მაგალითად, საყურადღებოა გავიხსენოთ ფრანგულიდან წამოსული ისეთი აქტუალური სიტყვა, როგორცაა calque, რომელიც სხვადასხვა ენებშია დამკვიდრებული, განსაკუთრებით კი - ინგლისურში. ცნობილია, რომ სხვა ტერმინთა მსგავსად, ის გულისხმობს ნასესხებ უცხოურ სიტყვას, რომელმაც ერთი ენიდან, ენობრივი ერთეულების საშუალებით, გადმოინაცვლა მეორეში ა ს ლ ი ს გადმოღების მნიშვნელობით და ამ თვალსაზრისით თავისებურ ნიმუშად იქცა. რაც შეეხება რუსულს, აღსანიშნავია, რომ თვითონ ენა გვაძლევს საშუალებას იმისა, რომ არა მხოლოდ გამოვიყენოთ სხვა ენის ნორმები, არამედ შევადგინოთ სიტყვა საკუთარი მორფემებით ანუ მნიშვნელობის მქონე უმცირესი ენობრივი ერთეულებით. მაგალითად, и а с е к о м о е არის კალკი ლათინურიდან, რომელიც ჟღერს როგორც insectum: in-რუსულ -на- ს ნიშნავს, ხოლო sectum -секомое. ესე იგი, საქმე გვაქვს სიტყვაწარმოქმნით კალკასთან.

ენის შემსწავლელთა ცოდნა მდიდრდება ისეთი სახელებით, როგორცაა, მაგალითად ფრანგული Cendrillon, რომელიც ინგლისურში გვაქვს ფორმით - Cinderella, ხოლო რუსულში - Золушка-თი, რომლის შინაარსი ყველა ენაში აღნიშნავს მორიდებულ, შრომისმოყვარე გერს; მას ევალება დედინაცვლის ბრძანებით შავი სამუშაოს შესრულება. ქართულში ცნობილი „კონკიას“ ბედი, როგორც ყველა სხვა ენაში,

„ნაცართანა“ დაკავშირებული, რადგან დღისით სამინელი შრომით დაღლილს, „კონკიას“ ნაცარში ეძინა, რუსულში - в золе; აქედან - Золушка. უნდა განვუმარტოთ ენის შემსწავლელს აღნიშნული სიუჟეტის მნიშვნელობა, რომ ის „ერთ-ერთ პოპულარულ, მოხეტიალე სიუჟეტად ითვლება და შეიცავს ათასზე მეტ ასახვას სხვადასხვა ერის ხალხთა ფოლკლორში.“¹⁹ ინტერესს მოკლებული არც ის ფაქტია, რომ დიდ რუს მწერალს - ივანე ტურგენეცს, რომელიც ბრწყინვალედ ფლობდა ფრანგულს, უთარგმნია ის როგორც «Замарашка». უკანასკნელის სახე იმდენად მნიშვნელოვანია მსოფლიო ლიტერატურაში, რომ მასზე მსჯელობს მრავალი ცნობილი მეცნიერი. არსებობს აზრი, რომ ზღაპრის ყველაზე ადრეული ვერსია ეგვიპტურ პაპირუსებზე აღმოაჩინეს, სადაც მოთხრობილია საბერძნეთში დაბადებულ როდოპისის შესახებ, რომელიც მოიტაცეს მეკობრეებმა და ეგვიპტეში მონად გაყიდეს. მისთვის მბრძანებლის მიერ ნაყიდი მოოქრული სანდალი შევარდენმა მოიპარა, სანამ ქალი მდინარეში ბანაობდა და ფარაონს მიუტანა, რომელიც დაატყვევა მისმა (სანდლის) პატარა მოცულობამ, სიმშვენიერემ; ფარაონმა როდოპისი ცოლად შეირთო. დასავლეთ ევროპაში „ფეთხუმი, უსუფთაო, ბინძური ქალის“ სახელწოდება - ფრანგული Cendrillon სხვადასხვა ენაზე თავისებურად ჟღერს და იმასაც ამტკიცებენ, რომ სიუჟეტი IX საუკუნეში ჩინეთში წარმოიშვაო. ეს სახელი არსებობს ამერიკაშიც და ნიშნავს ისეთ გამარჯვებულს, რომლის გამარჯვებასაც არავინ ელოდა.⁴

ტერმინი Chanson ანუ ფრანგული „სიმღერა“, როგორც ფოლკლორული ჟანრი, იწერება ინგლისურში ისე, როგორც ფრანგულში: Chanson, ხოლო განსხვავდება წარმოთქმით; მრავლობით რიცხვში Chansons ითარგმნება როგორც ფრანგული „სიმღერები“. ამ მხრივ, საინტერესოა იოჰან გოტფრიდ ჰერდერის ხალხური პოეტური შემოქმედების კრებული - „ხალხური სიმღერები“ (1778-79), რომელიც შედგენილია სხვადასხვა ხალხთა სიმღერების მშვენიერი თარგმანებისა და ჰერდერის, გოეთეს, კლაუდიუსის ორიგინალური ლექსებისაგან. „ქარიშხლისა და შეტევის“ მოძრაობის პროგრამული დოკუმენტის ერთ-ერთი შემდგენელი-ჰერდერი ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ მთელი ლიტერატურა საწყისს იღებს ხალხური სიმღერებიდან. თავისი აზრის დასამტკიცებლად ის მიიჩნევდა, რომ საჭიროა: „შეკრიბონ ფრანგებმა თავისი ძველებური chansons! გამოაქვეყნონ ინგლისელებმა თავისი ძველებური songs, ბალადების და რომანსების მშვენიერი გამოცემები.“² რაც შეეხება „შანსონის“ რუსულ ვარიანტს, ისიც ტექსტებში სიმღერის მნიშვნელობით გვხვდება და სტილისტურად უკავშირდება „კაბარეს“, ე. ი. როდესაც „შანსონზეა“ საუბარი, კაბარეში შესრულებულ სიმღერას ვგულისხმობთ. ხოლო, როდესაც ვლაპარაკობთ, მაგალითად, XII საუკუნის ფრანგული ეპიკური ნაწარმოების შესახებ - „სიმღერა როლანდზე“, უნდა ვიხმაროთ სიტყვა Chanson, ესე იგი უნდა ვთქვათ - „Chanson de Roland.“

ფრანგულ Comme ci, comme ça-ს ინგლისურშიაც და რუსეთშიაც იყენებენ ხოლმე, რაც ნიშნავს „ძლივძლივობით, ასე თუ ისე“-ს. რუსულად ვთარგმნით еле-эле; так себе; кое как. მაგრამ ფრანგული ფორმის შეუცვლელი უხერხულობას არ ქმნის სხვა ენებში; მაგალითად, რუსულ ენაში: „ მე, ჩემთვის დამახასიათებელი მოკრძალებულობით ვპასუხობდი შეკითხვას იმაზე, თუ როგორ ვგრძნობდი თავს. - თქვენ, ბატონო მარკიზო? - Comme ci, comme ça.“⁵

როგორც ვხედავთ, დასახელებული გამოთქმა დიდი პოპულარობით გამოირჩევა და სასურველია მისი ცოდნა საუბრის დროს გამოსაყენებლად.

ინგლისური Divergence of character „თვისებების განსხვავებას“ ნიშნავს და, როგორც ცნობილია, დარვინმა შემოიტანა ხმარებაში ზემოაღნიშნული სახელწოდებით (divergence of character). ის ხსნის კანტის მიერ ასე თვალნათლივ გამოტანილ წინააღმდეგობას, თუ რატომ შეუძლია ორგანულ ჯაჭვს და არა მხოლოდ შეუძლია, ძალუძს, არამედ უნდა შეძლოს ბუნებრივი შერჩევის გზით, დაიყოს ცალ-ცალკე, დამოუკიდებელ ნაწილებად.¹⁰

ზემოდასახელებული განსხვავებულობა თავისი მრავალფეროვნებით ფრანგულშიც გვხვდება. ფრანგებს, რომლებიც საოცარ პატივს სცემენ ცნობილ მეიგავსს - ლაფონტენს, შემოუტანიათ ხმარებაში ციტატა მისი იგავის საშუალებით „ გველთევზას პაშტეტი.“ Diversité, c' est ma devise ანუ „სხვადასხვაობა, განსხვავება - აი ჩემი დევიზი“.¹⁸ რუსულშიც ხშირად ვხვდებით დასახელებულ ფრანგულ გამოთქმას. მაგალითისათვის მოვიყვანო შემდეგ ამონარიდს «Русская старина»-დან: „ახალგაზრდა ფუქსავატი ყმაწვილს საყვედურობდნენ შეუწყვეტელი გატაცებების გამო, ის კი მოურიდებლად დასცინოდა ყოფილ საყვარლებს, იმართლებდა თავს ფრთიანი ფრაზით: „ Diversité, c' est ma devise“.⁶

როგორც შევნიშნეთ, შეინარჩუნეს რა თავიანთი მნიშვნელობა, უცხოურმა ტერმინებმა თავისებური პეწი და ლაზათი შეიტანეს სხვა ენებში და ახალი, უცხოური ენის ათვისების პროცესშიც აუცილებლად შეასრულებენ ინტენსიური და ოპტიმალური სწავლების მეთოდებისა და ხერხების როლს.

ლიტერატურა:

1. Витженс Гюнтер (1961) Первая монография о П. Вяземском. Г. Вена.
2. Гердер И. Г. (1959) Извлечения из переписки об Оссиане и о песнях древних народов. Издательство: «Художественная литература». Москва – Ленинград.
3. Дикий А. (1957) Повесть о театральной юности. Издательство: «Искусство». Москва.
4. Комлев Н. Г. (2000) Словарь иностранных слов. Издательство: «Эксмо – Пресс». Москва.
5. Манн Томас (1960) Признания авантюриста Ф.Круля Т.И. Издательство: «Художественная литература». Москва – Ленинград.
6. Русская старина (1894), II // Санкт – Петербург.
7. Салтыков – Щедрин М. Е. (1862) Недавние комедии // Время № 4.
8. Соловьёв Вл. (1887) Письмо П. Пирлингу 2 июля 1887.
9. Тассар Франсуа (1911) Воспоминания о Ги де Мопассане. Типография: Герольд.
10. Тимирязев К. А. (1922) Исторический метод в биологии. Изд.- во АН СССР. Москва.
11. Тиандер К. Ф. (2012) Морфология романа. Издательство: Либроком. Москва.
12. Толстой Л. Н. (2008) «Война и мир». II, 3, 9. Москва.
13. Ibidem (2010) Т. I, I, 25.
14. Томашевский Б. В. (1996) Теория литературы. Поэтика. Издательство: «Аспект-Пресс». Москва.
15. Фонвизин С. И. (1910) Семь месяцев в Египте и Палестине. Типография А. Суворина. Санкт-Петербург.
16. Чернышевский Н. Г. (1860) Нынешние английские виги // Современник № 12. Санкт-Петербург.
17. Childe Harold's Pilgrimage. By Lord Byron. (Between 1812 and 1818), I, 13.
18. La Fontaine. Oeuvres complètes. Fables et Contes. Ed. J.- P. Collinet – P. Gallimard, 1991.
19. Zipes Jack (2001) The Great Fairy Tale Tradition from Straparola and Basile

to the Brothers Grimm. W. W. Norton & Co. P 444.

Tsisana Gigauri, Tsiuri Akhvlediani
Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Intensive and Optimal foreign language terminology teaching practices in trilingual conditions (English, French and Russian)

Abstract

One of the most optimal method of learning a foreign language is the comparison of important terms in the known and studied (unknown) languages; it's important to explain their meaning and origin, semantic analysis of terms composed of linguistic units shifted from one language to another. With a goal of studying foreign language terms, it's important for the learner to identify similar terms in known and unknown languages and compare them. In the article there is analysis of terms, which after taking roots in English and French languages took place in Russian language as fully fledged parts of a sentence. Keeping their original meaning, foreign terms added something special to other languages and became optimal means to learn new tongues. In the article, term genesis and semantics matters in trilingual conditions (English, French and Russian).

საკვანძო სიტყვები: ტერმინები, სწავლა, ინტენსიური, ოპტიმალური, გენეზისი
Key words: terms, study, intensive, optimal, genesis

Ana Gigauri
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Attitudes towards Teachers' Code Switching in Grammar Classes

Introduction

The effectiveness of L1 in the EFL environment is often questioned by teachers and students as well. Some researchers argue that learners do not have to understand everything uttered in the classroom. Besides, they consider that code-switching has a negative effect on the learning process (H. D. Brown, 2007). However, other researchers who support code-switching believe it to be extremely useful to students in many different aspects, especially in the teaching of beginner students. Code switching can be successfully used for the clarification of the meaning (O. Sert, 2005).

The purpose of this study is to examine teachers' and university students' perception of teachers' code switching in the English grammar classes. The researcher tried to investigate when and why L1 is employed in these classes. Besides, she tries to find out the cases when students actually need teachers' code switching.

Literature review

Not all researchers use the term code switching in the same way. S. Poplack (1980) distinguishes tag-switching, inter-sentential switching and intra-sentential switching. Tag-switching

is the insertion of tag or words that can be put anywhere within the boundary of a sentence (S. Romaine, 1989). Inter-sentential switching involves “a switch at a clause or sentence boundary” (S. Romaine, 1989). Intra-sentential switching involves a switch within the clause or sentence boundary (S. Romaine, 1989).

There are several definitions of code switching. L. Milroy and P. Muysken (1995) define code switching as “the alternative use by bilinguals of two or more languages in the same conversation”. On the other hand, E. Boztepe (2003) uses code switching to express “the phenomena of alternating between two languages or dialects of the same language within the same conversation”. Other scientists (B. Kachru, 1983; R. Singh, 1985; S. N. Sridhar & K. Sridhar, 1980) utilize the term *code switching* to express inter-sentential switching and *code mixing* to express intra-sentential switching.

In “Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics” code switching is defined as “a change by a speaker (or writer) from one language or language variety to another one. Code switching can take place in a conversation when one speaker uses one language and the other speaker answers in a different language. A person may start speaking one language and then change to another one in the middle of their speech, or sometimes even in the middle of a sentence”.

In this article the term code switching is used as an umbrella term to express the change from one language to another one. Hence, teachers’ code switching expresses the use of L1 (the Georgian language) together with the target language (the English language) within the same conversation.

Many studies have been conducted to examine code switching in EFL classroom environment. W. Pei-shi (2012) characterises code switching as “a kind of useful strategy in learning a language”. W. Pei-shi examined intermediate level students’ and an experienced English language teacher’s attitudes towards code switching process. The students were from different departments of the university (applied Japanese, applied music and religion) and they were second year students. The results of the study showed that most of the students have positive attitudes towards teacher’s code switching process. They consider that the use of L1 is necessary when the teacher explains complex grammar rules, complex concepts and new vocabulary. As for the teacher, he thinks that the amount of L1 depends on the goal of the course. He uses more L1 to explain complex concepts.

R. V. Benthuyssen (n.d.) examined Japanese ESL learners’ attitudes towards teachers’ code switching. The subjects of the study were first and second year students of English Communication and International Studies. The results of the study revealed that Japanese students prefer using L1 for the explanation of linguistic features of the English language. They are against using L1 in classroom management.

N. M. Azlan and S. Narasuman (2013) examined code-switching in a communicative classroom. They chose English as a second language teacher education class in a tertiary institution in Malaysia. The results of the study showed that the language the instructor used most of the time to teach in class was English. Besides, English was the language of instruction. The authors claim that code switching is helpful when teaching students with low language proficiency.

S. Johansson (2013) investigated when and why teachers code switch. The results indicated that upper secondary school teachers use code switching for grammar, test instructions and in one-to-one situations. The aim of teachers code switching was to clarify their teaching. Others mainly switched for social reasons or because of their L2 proficiency level. What concerns to the students, they preferred a combination of Swedish and English in situations such as grammar explanations and test instructions. In one-to-one situations they preferred Swedish.

Methodology

The objective of the research was to study teachers’ and university students’ attitudes towards teachers’ code switching process in English Grammar classes. The subjects of the study

were 43 students learning English as a foreign language. The students were females. They were first, second and fourth year students. They were from the English Language and Literature educational program. We chose these students because they focus on the theoretical part of grammar more than any other students learning EFL. Besides, they are required to learn grammar terms. We also examined 10 teachers' attitudes towards their code switching process. Their teaching experience varied from two to twenty-five. The questionnaire was specially designed in the Georgian language to avoid students' confusion.

The students' questionnaires comprised 4 questions:

1. How often do your teachers employ code switching in English Grammar classes?
 - a. Often
 - b. Sometimes
 - c. Rarely
 - d. Never
2. Why do teachers use code switching in English Grammar classes?
 - a. Teachers mostly use L1 when they explain grammar;
 - b. Teachers mostly use English when they explain grammar;
 - c. Teachers use Georgian to explain grammatical terms and grammar rules;
 - d. Teachers switch L1 in case of students' incomprehensibility;
 - e. Teachers use English but sometimes they employ code switching.
 - f. Other (please, note) _____
3. What is your opinion on teacher's code-switching in English Grammar classes?
 - a. I like it and I think that it is often necessary;
 - b. I think that sometimes it is necessary;
 - c. It is absolutely unacceptable. I can comprehend English grammar very well;
 - d. Other (please, note) _____
4. When is teacher's code switching in English Grammar class acceptable to you?
Teacher's code switching in English Grammar class is acceptable if _____.

Teachers' questionnaires also comprised 4 questions:

1. How often do you employ code switching in English Grammar classes?
 - e. Often
 - f. Sometimes
 - g. Rarely
 - h. Never
2. Why do you use code switching in English Grammar classes?
 - a. I mostly use L1 when I explain English grammar;
 - b. I mostly use English when I explain English grammar;
 - c. I switch code to explain grammatical terms and grammar rules;
 - d. In case of students' incomprehensibility, I use code switching;
 - e. Other (please, note) _____
3. What is your opinion on teacher's code-switching in English Grammar classes?
 - a. I think it is effective and it is often necessary;
 - b. I think that sometimes it is necessary;
 - c. It is absolutely unacceptable. Students can comprehend English grammar very well;
 - d. Other (please, note) _____.
4. When is teacher's code switching in English Grammar class acceptable to you?
Teacher's code switching in English Grammar class is acceptable if _____.

The results of the study showed that 53% of the students think that their teachers often code switch in English Grammar classes. On the other hand 47 % of the students consider that their teachers sometimes use Georgian in English Grammar classes. None of the learners confirms that their English teacher never uses Georgian in grammar classes. Based on the results we can conclude that about half of the teachers often use Georgian in these classes while another half of them prefers to explain grammar in English but at times they may switch Georgian. Most of the learners (65%) consider that grammar teachers code switch when students cannot comprehend in English. 23% of the learners claim that teachers use L1 to explain grammatical terms and grammar rules. 5% of the students state that teachers mostly use English in grammar classes. The same number of the students (5%) maintain that their teachers speak in English but sometimes they employ code switching. A very small amount of learners (2%) assert that their teachers explain grammar mostly in the Georgian language. Based on these responses we can conclude that in grammar classes most of the teachers try to check/control learners' comprehension and in case of misunderstanding they employ code switching as an assisting tool. Most of the learners (67%) consider that teachers' code switching is sometimes necessary. 21% of the students assert that they like teachers' code switching and consider that it is often needed. 7% affirm that teachers' code switching in grammar classes is absolutely unacceptable and they can comprehend English grammar very well. 5% circled the answer "other". Here one student supported the idea of using English as the only language in English grammar classes. She considers that this environment promotes learning process. Another one considers that code-switching is helpful in case of incomprehensibility. For students teacher's code switching in English Grammar class is acceptable if

- They cannot understand English explanation (66%);
- learners cannot understand the meaning of a grammatical term or a word (21%);
- the topic is complex or extremely complex (10%);
- learners' language proficiency is at the lower levels (3%).

The results of teachers' questionnaires revealed that 88% of teachers often code switch at the grammar lecture. Only 12% of them claim that they sometimes use code switching. None of them avoids code switching at all. Most of the teachers (65%) claim that they employ code switching when students cannot comprehend in English. As we saw above, the same percentage of students (65%) also had the identical opinion. About 12% maintain that they use L1 to explain grammatical terms and grammar rules. The same number (12%) of teachers state that they mostly use English in grammar classes. Most of the teachers (63%) also claim that code switching is sometimes necessary in English grammar classes. All the rest (37%) state that it is effective and often necessary. For teachers teacher's code switching in English Grammar classes is acceptable if

- students cannot understand English explanations (18%);
- learners cannot understand the meaning of a grammatical term or a word (18%);
- the topic is complex or extremely complex (28%);
- learners' language proficiency is at the lower levels (18%);
- teacher compares English and Georgian grammars (9%);
- English is taught as a foreign language (9%).

As we see, teachers also have positive attitudes towards teachers' code switching. Most of them consider that code switching is useful when the grammar topic is complex. They also state that code switching is useful to define grammatical terms or new words, to avoid misunderstanding and at the lower levels of learners' language proficiency.

Conclusion

The results of the study revealed that students as well as teachers have positive attitudes towards teachers' code switching in English Grammar classes. The great majority of our respondents state that teachers' often employ code switching in grammar classes. Most of them also consider that grammar teachers use code switching when students cannot comprehend in English. Majority of teachers and students consider that teachers' code switching is sometimes necessary. Only a few learners affirm that teachers' code-switching in grammar classes is absolutely unacceptable and they can comprehend English grammar very well. Most of the respondents consider that teacher's code switching in English Grammar class is acceptable if learners have difficulties understanding English explanations. They also regard that code switching is useful for the definition of new words and grammatical terms and for the explanation of complex or extremely complex grammar topics. Besides, teachers' code-switching is valuable if learners' language proficiency is at the lower levels. All in all, teachers' code-switching plays an important role in English grammar classes. It promotes learning as well as teaching process.

References:

- Azlan N. M. & Narasuman S. (2013): The Role of Code-Switching as a Communicative Tool in an ESL Teacher Education Classroom. // "Procedia - Social and Behavioral Sciences", №90. 458 – 467.
- Benthuysen R. V. (n.d.): Codeswitching: Instructor Use of L1 in ESL Classrooms. Retrieved on June 10, 2015 from: http://www.u-bunkyo.ac.jp/center/library/image/EIBUN095_105.pdf
- Boztepe E. (2003): Issues in Code-Switching: Competing Theories and Models. // "Working Papers in TESOL & Applied Linguistics", №3(2). 1– 27.
- Brown, H. D. (2007). Teaching by principles, an interactive approach to language pedagogy, (3rd ed.). Longman. USA.
- Johansson S. (2013): Code-switching in the English classroom: What teachers do and what their students wish they did. Retrieved on June 10, 2015 from: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:691914/FULLTEXT02.pdf>
- Kachru B. B. (1983): On mixing. // "The Indianization of English: The English language in India". 193– 207.
- Milroy L. & Muysken P. (1995): Introduction: Code-switching and bilingualism research. // "One speaker two languages: Cross-disciplinary perspectives on code-switching". 1– 14.
- Pei-shi W. (2012): Code-Switching as a Strategy Use in an EFL Classroom in Taiwan. // "US-China Foreign Language", №10. 1669 – 1675.
- Poplack S. (1980): Sometimes I'll start a sentence in English y termino en espanol: toward a typology of code-switching. // "Linguistics", №18. 581– 616.
- Richards J.C. & Schmidt R. (2010): Longman dictionary of language teaching and applied linguistics (4th ed.). Pearson education Limited. Great Britain.
- Romaine S. (1989): Bilingualism. Basil Blackwell. Oxford.
- Sert O. (2005): The Functions in Code-switching in ELT Classrooms. // "The Internet TESL Journal", №11. Retrieved on June 10, 2015 from: <http://iteslj.org/Articles/Sert-CodeSwitching.html>
- Singh R. (1985): Grammatical constraints on code-switching: Evidence from Hindi-English. // "Canadian Journal of Linguistics", №30. 33 – 45.
- Sridhar S. N. & Sridhar K. (1980): The syntax and psycholinguistics of bilingual code-mixing. // "Canadian Journal of Psychology", №34. 407 – 416.

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია სტუდენტებისა და მასწავლებლების დამოკიდებულება ინგლისური ენის გრამატიკის ლექციის მიმდინარეობისას მასწავლებლის სამეტყველო კოდის ცვლაზე. მასში გაანალიზებულია საკითხის გარშემო არსებული ლიტერატურა. სტატიაში წარმოდგენილია 2015 წელს განხორციელებული რაოდენობრივი კვლევის შედეგები. კვლევა მიზნად ისახავდა შეესწავლა, ერთი მხრივ, სტუდენტების, ხოლო, მეორე მხრივ, მასწავლებლების დამოკიდებულება ინგლისური ენის გრამატიკის ლექციის მიმდინარეობისას მასწავლებლის სამეტყველო კოდის ცვლაზე. კვლევის სუბიექტები იყვნენ ინგლისური ენისა და ლიტერატურის სპეციალობის 43 სტუდენტი და 10 მასწავლებელი.

საკვანძო სიტყვები: სამეტყველო კოდის ცვლა, ინგლისური ენის გრამატიკის ლექცია, მასწავლებლის სამეტყველო კოდის ცვლა, ინგლისური როგორც უცხო ენა, მასწავლებელთა/სტუდენტთა დამოკიდებულება

Key words: Code switching, English Grammar classes, Teachers' code switching, EFL classroom, Teachers'/students' attitudes

ნინო გიგილაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

სტუდენტთა კარიერული განვითარების საჭიროებების კვლევა იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგალითზე

მსოფლიო დღეს უფრო სწრაფად იცვლება, ვიდრე ეს ხდებოდა ახლო წარსულში. თითქმის ყოველკვირეულად მნიშვნელოვნად ვითარდება ცხოვრების ყველა სფერო, ასევე სწრაფად იცვლება ადამიანი და მისი საჭიროებები, ცოდნა, უნარი, მიდგომები, ფასეულობები. ამ ცვლილებების ერთიანობა ცვლის კარიერულ შესაძლებლობებსა და მოთხოვნილებებს. იცვლება სამუშაოს ხასიათი და მოთხოვნაც თამანშრომლებზე, რადგან კონკრეტული საქმე და პროფესია, დროის მიხედვით, ხშირად ხდება ნაკლებად მოთხოვნიდი, ან საერთოდ უსარგებლო ბაზრისათვის. წარსულში ყველაზე პრესტიჟულად ჩათვლილი პროფესიები დღეს სულ სხვა პროფესიებმა ჩაანაცვლა, ან ბაზარმა სულ სხვა მოთხოვნები და სტანდარტები დაუწესა მათ. შესაბამისად, ადამიანისათვის კარიერის ცნებაც იცვლება; ამ ცვლილებების კვალდაკვალ, ის სცდება თავის საზღვრებს. ადამიანი, რომელსაც სურს, რომ მოთხოვნიდი იყოს სამუშაოსათვის,

იმულებულია იყოს მოქნილი და ინოვაციური, მუდმივად ეძებდეს ახალ გამოწვევებს სამუშაოსა და სწავლის სფეროებში.

ამ გლობალური ხასიათის ცვლილებებს, რომელიც თავად გლობალიზაციის პროცესის თანმდევა, ვერავინ აუვლის გვერდს. თუმცა, უფრო უპრიანია, თუ ვისაუბრებთ ამ მოვლენათა არა პრევენციაზე, არამედ ადამიანთა ადაპტირებაზე, რომელიც შესაძლო მავნე შედეგების შესუსტებაზე იქნება ორიენტირებული. ვფიქრობთ, ის პერმანენტული განათლებით უნდა განხორციელდეს. მართლაც, არც ერთ ხელისუფლებას და ორგანიზაციას არ შეუძლია უზრუნველყონ უსაფრთხო კარიერა ადამიანებისათვის, არამედ, შეუძლია მოგვცეს განათლების შესაძლებლობა; ორგანიზაციები გვთავაზობს მრავალფეროვან ვაკანსიებს, მაგრამ ადამიანმა თვითონ უნდა აირჩიოს განათლება და სამუშაოს ის ტიპი, რისი გაკეთებაც სურს და რის გაკეთებასაც შესძლებს ცხოვრებაში. სწორედ ამიტომ, განსაკუთრებული მოთხოვნები გაჩნდა განათლების სისტემის მიმართ, რომლის თანახმადაც, ადამიანს ნებისმიერ ასაკში მარტივად უნდა შეეძლოს მისთვის საჭირო კვალიფიკაციის ან გადამზადების მიღება მისთვის ხელსაყრელ დროს.

აქვე დავამატებთ, რომ რომ ადამიანისათვის კარიერაში ცვლილებების საჭიროება სხვა, მრავალი ფაქტორით შეიძლება იყოს გამოწვეული; პროცესების პერმანენტული შესწავლისას გამოიკვეთა ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორებიცაა: გლობალური კონკურენცია შრომის ბაზარზე, მომსახურების სფეროს განვითარება, დროებითი თანამშრომლების რაოდენობის ზრდა, თვითდასაქმებულ პირთა რაოდენობის ზრდა. თუმცა, ჩვენთვის, საკითხის კვლევისას ძალზე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ისეთ ფაქტორზე ყურადღების გამახვილება, როგორიცაა უწყვეტი განათლების მნიშვნელობის ზრდა.

ბუნებრივია, რომ ვერც ერთი ქვეყნის განათლების სისტემა ვერ ასცდა ამ საკითხის პრიორიტეტულ მიმართულებად აღიარებას; ხოლო, ბოლონიის პროცესმა გარდამტეხი ცვლილებები შეიტანა განათლების სფეროში და დაიწყო უწყვეტი განათლების კონცეფციის დანერგვა. ზემოთქმულის თანახმად, უწყვეტი განათლების პრინციპების დანერგვა უნივერსიტეტების მისიისა და სტრატეგიების მნიშვნელოვანი ნაწილი უნდა გახდეს. აღვნიშნავთ, რომ ეს ცვლილებები უკვე აისახა თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტრატეგიულ დაგეგმვაში და უფრო მეტიც, უწყვეტი განათლება საუნივერსიტეტო ცხოვრების ნაწილი გახდა.

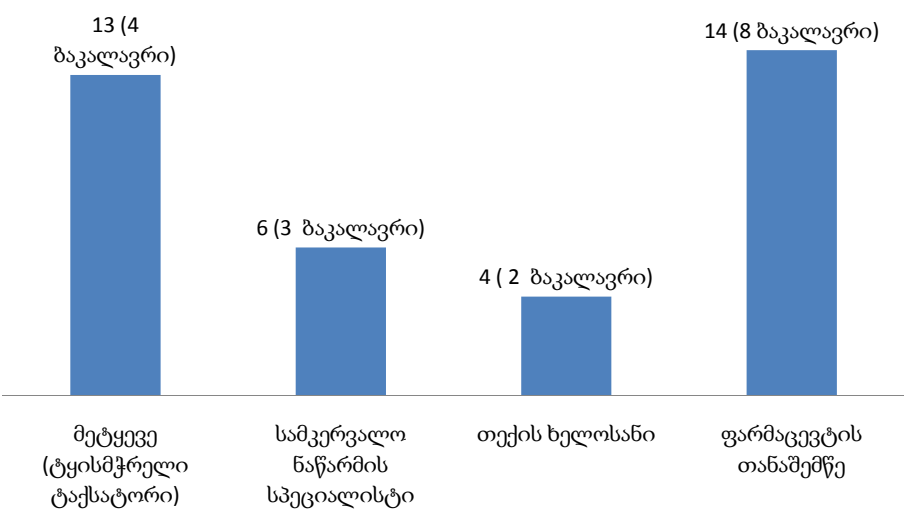
ზოგადად, უწყვეტი განათლება არის ფართო ცნება, რომელიც მოიცავს საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ სასწავლო აქტივობებისა და პროგრამების ფართო სპექტრს. ასეთი აქტივობები და პროგრამები შეიძლება იყოს შემდეგი: სტუდენტებისათვის, ან უბრალოდ ყველა დაინტერესებული პირისათვის ალტერნატიული სასწავლო პროგრამები სხვადასხვა ხარისხის მოსაპოვებლად; პროფესიული ცოდნის ამაღლების კურსები, რომლებიც არ ითვალისწინებს რაიმე ხარისხის მოპოვებას; თანამშრომლების ტრენინგი; პირადი განვითარების ოფიციალური კურსები (როგორც სასწავლო დაწესებულებებში, ასევე ინტერნეტის საშუალებით) და სხვ.

ჩვენ მიერ თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებთან გასაუბრებამ გამოავლინა, რომ მათთვის წარმატებული კარიერა შეიძლება იყოს მაღალ ანაზღაურებადი სამსახური, სხვადასხვა სახის სამუშაოზე დასაქმებულობის უნარი, რეალიზება საზოგადოებაში, ბალანსი პირადსა და სამუშაოს შორის და სხვა, რომლის განხორციელება, მათივე აზრით, შესაძლებელია უწყვეტ განათლებაში ჩართულობით.

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში უწყვეტი განათლების ეფექტური განხორციელების მაგალითია პროფესიული განათლების პროგრამები, რომლებიც სწრაფად ვითარდება და სხვადასხვა სფეროს მოიცავს. თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში პროფესიული პროგრამების განხორციელების საწყის ეტაპზე (2011 წ) მოქმედებდა სამი პროგრამა, რომელთა რაოდენობა დღეისათვის შეადგენს რვას; აღსანიშნავია, რომ პროფესიულ პროგრამებზე სწავლის მსურველთა მოთხოვნებიდან გამომდინარე, კიდევ მიმდინარეობს ახალ პროგრამებზე მუშაობა. ჩვენთვის საინტერესოა აღმოჩნდა არა მხოლოდ პროგრამებზე სტუდენტთა რაოდენობის ყოველწლიური ზრდა (24-დან გაიზარდა და ამჟამად შეადგენს 120), არამედ მათი კარიერული ისტორიების კვლევა, რომელიც ჩვენ მიერ სათანადო დამუშავების შემდეგ ასე გამოიყურება:

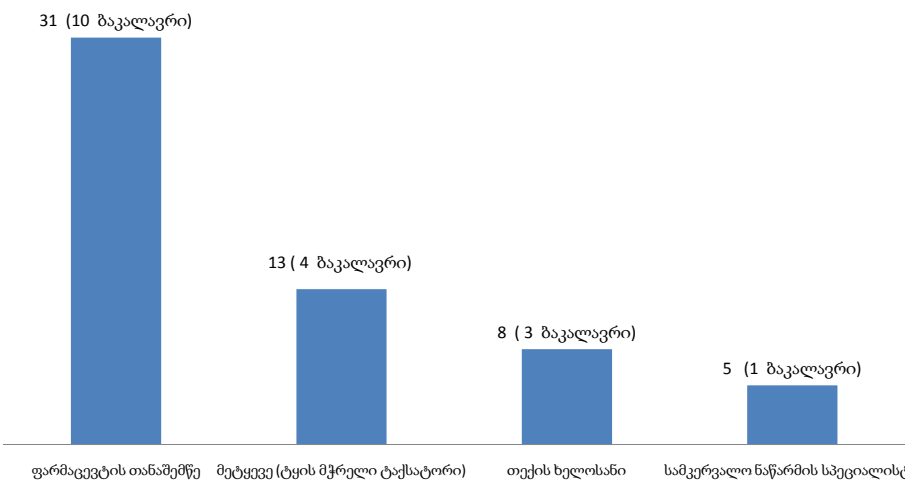
2013 წელს ჩარიცხულები (სიხშირისეული მონაცემები)

პროფესიული პროგრამების 37 სტუდენტიდან 17 ბაკალავრია



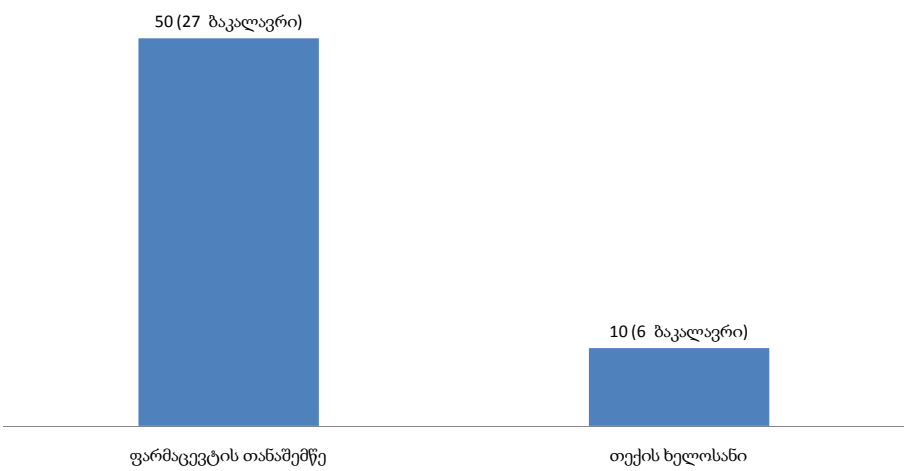
2014 წელს ჩარიცხულები
(სიხშირისეული მონაცემები)

პროფესიული პროგრამების 57 სტუდენტიდან 18
ბაკალავრია



2015 წელს ჩარიცხულები (სიხშირისეული მონაცემები)

პროფესიული პროგრამების 60 სტუდენტიდან 33 ბაკალავრია



თუ მოვახდენთ იმავე მონაცემთა შესაბამისობის პროცენტულ დათვლას, მაშინ სტუდენტთა კვალიფიკაციის ამაღლების, ან თავისი სპეციალობის პარალელურად სხვა პროფესიის დაუფლების დინამიკა წლების მიხედვით ასე გამოიყურება:

2013 წელს ჩარიცხულთაგან მოქმედი სტუდენტები შეადგენს 46 პროცენტს, ოდნავ იკლებს და 32 პროცენტს შეადგენს 2014 წელს ჩარიცხული სტუდენტები, ხოლო 2015 წელს ჩარიცხულთა შორის მოქმედი სტუდენტები 55 პროცენტს შეადგენს.

ჩვენს ხელთაა ასევე თვისობრივი კვლევის მონაცემები, რომელიც ჩატარდა საქართველოს შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრის მიერ პროფესიულ პროგრამებზე ჩარიცხვის კანდიდატებთან(გამოკითხვაში ჩვენც ვიყავით ჩართულები). ანკეტური გამოკითხვის შედეგებმა გამოავლინა, რომ 100 პროცენტიდან 80 პროფესიულ პროგრამას ირჩევს შრომის ბაზარზე დასაქმების დიდი შანსის იმედით.

ამრიგად, ჩვენ მიერ ორივე სახის კვლევის შედეგების დამუშავებისას იკვეთება უწყვეტ განათლების მიმართ დაინტერესებულ პირთა რაოდენობაზე ზრდის დინამიკა, რომელიც უდაოდ გასათვალისწინებელია განათლების პოლიტიკის განსაზღვრისას. ეს აისახება სტუდენტთა კარიერული განვითარების საჭიროებების დაგეგმვისას. ამ მიმართულებით ევროპული გამოცდილების შესწავლამ დაგვანახა, რომ პიროვნების კარიერული ზრდის დაგეგმარება ბავშვობიდანვე იწყება და უნივერსიტეტებში უფრო მეტად ვითარდება. სტუდენტი მუდმივად ფიქრობს იმაზე, როგორ შექმნას საკუთარი კარიერული კიბე და მოახდინოს თვითრეალიზება საზოგადოებაში. ამ მიზნით ის ხშირად მიმართავს უწყვეტ განათლებას. როგორც ვნახეთ, ასეთი დამოკიდებულების დინამიკა იკვეთება ჩვენთანაც.

ეს საკითხი ჩვენი მომდევნო კვლევების მთავარ ორიენტირს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა და მასალები :

- 1) აიდა აკუდოვიჩიუტე; ცაბა ფორგაცი; ჟიგიმანტას გრაკაუსკასი; პოლ ჰაკინგი; მარტინ პენინგტონი ; ანდრიუს ვალიკასი. „მართე შენი კარიერა“ სახელმძღვანელო სტუდენტებისათვის, 2014 წელი;
- 2) კვლევის მასალები

Nino Gigilashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

**Research of Demands of Students' Career Development
in I. Gogebashvili Telavi State University**

Abstract

According the globalization in humans' consciousness the meaning of career has been changed. It goes beyond it's own borders. A person who wants to be required for job, must be flexible and innovative, must always be in the process of searching of new challenges in working and learning spheres. That's why new special demands for educational system appeared. According these a person in any age should easily have new qualification or trainings in any time he or she wants.

We talked to Tesau students and find out that it is possible to create successful career only by using Life Long Learning approach. Also it was exposed that the number of students who are interested in Life Long Learning approach is rising, and we could not ignore it during the determination of learning policy. Students now think how to create there own rising career and make self-realization in society. To succeed it they use Life Long Learning elements, such approach is very actual in Europe and according research data facts approach rises dynamically. Such problems are the checkpoint of our future researches.

საკვანძო სიტყვები: კარიერა, სტუდენტი, უწყვეტი განათლება, პროგრამა, დასაქმება

Key words: Career, Student, LLL, Program, Employ

ნინო გიორგაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

წმინდა ნინო - „მახარებელი ცხოვრებისა“

IV საუკუნის პირველ ნახევარში საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფოებრივად გამოცხადება უშუალოდ უკავშირდება წმინდა ნინოს სამოციქულო მოღვაწეობას.

პირველი საუკუნის დასაწყისში ქრისტეს მოწაფეთა ქადაგებებს, ბუნებრივია, უკვალოდ არ ჩაუვლია. ანდრია პირველწოდებულმა, სვიმონ კანანელმა და მატათამ მყარი ნიადაგი შექმნეს საქართველოში ქრისტიანობის აღორძინებისათვის. იმდროიდან უკვე ფუძნდებოდა ფარული ქრისტიანული თემები, რომლებიც გარკვეულ ზეგავლენას ახდენდნენ წარმართ მოსახლეობაზე, მაგრამ ეს არ იყო საკმარისი ძველი რელიგიის ახლით ჩანაცვლებისათვის. თუ რით იყო განპირობებული ქრისტეს მოწაფეთა ნამოღვაწარ ქვეყანაში მოციქულთა სწორის შემოღობა, ამაზე კომენტარი თავის დროზე ეფრემ მცირემ გააკეთა: „ითქუმის ჩუენთჳსცა მიმოსლვასა შინა წმინდათა მოციქულთასა ანდრია პირველწოდებულისა მიერ ქადაგებაჲ შორის ავაზგიაჲსა, რომელ არს აფხაზეთი და მიერ წარვლაჲ ოსეთად და კუალად ბართლომეს მიერ მიმოვლაჲ ჩრდილოეთისაჲ [145vb], რომელ არს ქართლი. გარნა ამათ წმიდათა სამოციქულონი მოძღვრებისა თესლთა ანეულნი მრავალ ჟამ დაიპყრნა ღუარძლმან მეკერპეთამან არა ხოლო ჩუენ შორის, არამედ თჳთ მათ ბერძენთაცა შორის, ვიდრე ჟამთაჲმდე მეორედ პავლედ ზეცით წოდებულისა დიდისა კოსტანტინესთა. ამის კეთილად მსახურისა მეფისა ჟამთა ღმერთმან, რომელმან დიდთა და მრავალთესლთა ტომთათჳს იბრუნა, არცა ჩუენ მცირენი დაგვტევნი უღუაწად, არამედ ესრეთ განაგო კუალად აღმოწოდებაჲ ჩუენი“ (ეფრემ მცირე, 1959, 5:10)

ეფრემ მცირეს თვალსაზრისი ცხადყოფს, რომ საქართველოსა და რომის იმპერიაში მოციქულთაქადაგებები საკმარისი არ აღმოჩნდა ქრისტეს რჯულის საყოველთაო აღიარებისა და მისი სახელმწიფო რელიგიად ქცევისათვის. „მეორე

პავლეს”--იმპერატორ კონსტანტინეს დრომდე ხალხის დიდი ნაწილი კერპთაყვანისმცემლობისკენ იყო მოქცეული, ამ დროს კი ღმერთმა იზრუნა „მრავალთესლთა ტომთათვის”, მათ შორის ქართველებისთვისაც. მოციქულთა სწორად „ბერძნებს” გამოუჩინა კონსტანტინე, ხოლო ქართველებს ნინო. ასეთია ძველქართული კონცეფცია, რომელიც წყაროებით დასტურდება” (ჯაფარიძე, 2004, 184) ერთ-ერთ ასეთ წყაროდ შეგვიძლია მივიჩნიოთ „ნინოს ცხოვრება”. საქართველოში წმინდა ნინომდე ქრისტიანობა ნაცნობ დაუკვე გაშინაარსებულ, მისაღებ რელიგიად რომ იყო ქცეული, ამაზე მეტყველებს მოწოდება, რომელსაც ნინო ზეციდან ლეზულობს: „აღდეგ და ვიდოდე ჩრდილოთ კერძო, სადა იგი არს სამკალი ფრიად და მუშაკი-არა” (ქართული მწერლობა, 1987, 72).

მაცხოვრის ამ მინიშნებაში აქცენტირდება, საქართველოში მოციქულთა ღვაწლიცა და მოციქულთა სწორის სამომავლო მისიაც. სულიწმინდის მადლით შემოსილმა ქალწულმა უნდა შეძლოს ქრისტეს მიმდევართა გაერთიანება, წარმართული კერპების მსხვრევა და ჭეშმარიტი ღმერთის ძალმოსილების დადასტურება.

როდესაც ქართულ სამოციქულო ეკლესიაზე ვსაუბრობთ, და ზოგადად, როდესაც ვეხებით ქრისტიანული რელიგიის ისტორიას, შეუძლებელია არ შევნიშნოთ, რომ საქართველო ერთადერთი ქრისტიანული ქვეყანაა, სადაც განმანათლების ფუნქცია ქალს დაეკისრა. ქალს, რომლის შინაგანი ძალა, სულიერი მზაობა დიდი ღვაწლისათვის წინააღმდეგ გაჩვენდა სარა ნეაფორმა:

„--ვხედავ, შვილო, ჩემო ძალსა შენსა, ვითარცა ძალსა ლომისა ძუისასა, რომელი იზახებნ ყოველთა ზედა ოთხფერხთა, გინა ვითარცა ორბი დედალი, რომელი აღვიდის სიმაღლესა ჰაერთასა უფროს მამლისა, და ყოველი ხმელი გუგასა შინა თვალისა მისისასა მცირისა მარგალიტისა სწორად შეიყვანის, განიხილის და განიცადის საჭმელი მისი ცეცხლებრ. ხოლო იხილის რა, მიუტევნის ფრთენი და მიეტევის მას ზედა. ეგრეთვესახედ იყოს ცხოვრება შენი წინამძღვარებითა სულისა წმიდისათა” (ქართული მწერლობა, 1987, 67)

წმიდა ნინო ქალია, მაგრამ საღმრთო საქმეში ის მამათა თანატოლია, ძუ ლომივითმძლავრი, ფხიზელი და თვალხილულია ძილშიაც კი, მამალი ორბივით ფრთაძლიერია და მასავით ძალუმს უკიდევანო სივრცეში აჭრა.

რწმენის სიმტკიცე ათანასწორებს წმინდა ნინოს მამაკაცთან. „დედაკაცსა და მამაკაცს შორის სხვაობის უგულებელყოფა რწმენის წყალობითაა შესაძლებელი. ასეთი რამ მაშინ შეიძლება მოხდეს, როდესაც დიაცი რწმენის მადლით ისეთი სიწმინდით შეიმოსება, როცა აღარ არსებობს განსხვავება მამაკაცსა და დედაკაცს შორის, რადგან სული არ განარჩევს სქესს. აი სწორედ ამისთანა შემთხვევაში, კაცებიც და ქალებიც ქრისტესმიერ ერთიანდებიან” (ჩოლოყაშვილი, 2008, 30).

ამ ჭეშმარიტების უტყუარობას წმინდა ნინოს „ათნი სიტყვანიც” უდასტურებს, სადაც მეორე „სიტყვად“ იკითხება: „არცა მამაკაცება არს, არცა დედაკაცება, არამედ თქვენ ყოველნი ერთ ხართ” (ქართული მწერლობა, 1987, 74).

კაბადოკიელ ქალწულს ყველაზე მეტად ქალური სისუსტე აკრთობს. ცრემლით მოსთქვამს რთულ მისიას შეჭიდებული--„უფალო, მე დედაკაცი ვარ უცხო და უმეცარი”. მხოლოდ ბეჭედდასმული გრაგნილის წაკითხვის შემდეგ დამშვიდდა დედაკაცად

შობილი, რადგან „წერილი იყო ჰრომაელებზე და ბეჭედი იყო იესოსი“ (ქართული მწერლობა, 1987, 74).

ყოველივე ღვთიური რჩეულთა ხელით ხორციელდება და ამ რჩეულთა შორის აღმოჩნდა წმინდა ნინო. „ნინოს ღვაწლით დაიწყო ქართველი ერის ისტორიის თანამარადიული ეპოქა, „ახალი ცხოვრება“, დამყარებული „ახალ აღთქმაზე“ (სირაძე, 1997, 186).

ღვთისმშობლის წილხვედრ ქვეყანაში წმ. ნინომ ღვთისმშობლისავე ნებითა და უფლის შემწეობით იტვირთა დედა-უფლისათვის განკუთვნილი ხვედრი საქართველოს გაქრისტიანებისა. „საქართველოს განმანათლებლად მოსული ღირსი დედა მალე თავად შეირაცხა „ქართლის მაცხოვრად“, „დედად ქართველთა თემისად“.

კაბადოკიელი ქალწული იქცა ქართველთა „ეროვნულ-აღმსარებლობითი იდეალის“ პირველსახედ, „ქართული ქრისტოლოგიისა და სახისმეტყველების საფუძველთა-საფუძვლად“ (სირაძე, 1997, 13).

ძველ ქართულ ლიტერატურაში ძნელად დავასახელებთ ნაწარმოებს, რომელიც სიმბოლიკათა სიუხვით „ნინოს ცხოვრებას“ აღემატება. სწორად შენიშნა რ. სირაძემ, რომ აქ სიმბოლიზებულია ისტორიული ფაქტებიც კი. სიმბოლიზებულია თვით წმინდა ნინოს სახე. ამჯერად, მრავალთაგან ერთზე გვინდა შევაჩეროთ ყურადღება. ესაა უმნიშვნელოვანეს სახე- სიმბოლოდ ქცეული წმინდანის ეპითეტი-„ტყუე“. ამ სიმბოლიკით ცნაურდება ნინოს სახე და არსი მისი ღვაწლისა. ამ შემთხვევაში „ტყუეობა“ წმინდანის ფუნქციის განმსაზღვრელია და არა მდგომარეობისა. იგი თავისი სემანტიკური მნიშვნელობით ქრისტიანული იდეალების გამომხატველია და სრულად იტევს იმ ენერგიას, რისი მატარებელიც არის წმინდა ქალწული.

მიუხედავად იმისა, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში წმინდა ნინოს „ტყუეობის“ ახსნის არაერთი ვერსია არსებობს, მიგვაჩნია, რომ აღნიშნულ ზეწოდებაში მხოლოდ ქრისტიანული ტყუეობა, უფლისადმი სიყვარული და მორჩილება იგულისხმება. ეპითეტი-„ტყუე“ ნინოს რწმენის ხარისხის გამოხატულებაა, მისი სულიერი სიმაღლისა და რწმენის მაჩვენებელია. მივაქციოთ ყურადღება, წმინდანი საკუთარ თავს ხშირად იხსენიებს ტყვედ და არსად ჩანს ტკივილი, სინანული, უარყოფითი ემოცია, რადგან ესაა ნებაყოფლობითი ტყუეობა, იგი ჯილდოა წმინდანისთვის და არა სასჯელი.

ზედწოდება - „ტყუე“ წერილობითი წყაროების მიხედვით თვით წმინდა ნინოსგან მომდინარეობს, ხოლო „ტყუეთა მხსნელად“ მას ირგვლივ მყოფნი იხსენიებენ. წმ. ნინოს მოხსენიება „ტყუეთა მხსნელად“ თავისთავად ხსნის იმ საიდუმლოს, რასაც იფარავს სახე - სიმბოლო „ტყუე“. წმინდანის მიერ სხვათა ტყუეობიდან დახსნის ძალა მისივე სულიერი ტყუეობის მაღლმოსილებიდან მოდის.

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო მსჯელობას აყალიბებს ბ. ჩოლოყაშვილი. ჩვენი სათქმელი მისი სიტყვებით გვინდა დავასრულოთ: - „უფალი ცოდვის ტყუეობაში მყოფთ, დატყვევებითვე ათავისუფლებს“-----„ცოდვის ტყუეობაში მყოფთა დამტყვევებელი უფალი ბოროტეებას საკუთარი იარაღითვე ამარცხებს. ცხადზე ცხადია, სიკვდილითა სიკვდილისა დამთრგუნველი დატყვევებითვე გამოიხსნის დატყვევებულთ, რათა ერთ დროს ცოდვილებსაც მიეცეთ შესაძლებლობა ეზიარონ ცათა სასუფეველს“ (ჩოლოყაშვილი. ბ., 2008.51).

ლიტერატურა:

1. ეფრემ მცირე, უწყებად მიზეზსა ქართველთა მოქცევისასა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენების, ტექსტი გამოსცა, შესავალი და ლექსიკონ-სამიებლები დაურთო თ. ბრეგაძემ, თბილისი, 1959 წ.
2. სირაძე. რ. „წმინდა ნინო და დედაუფალი“, „წმინდა ნინოს ცხოვრება და დასაწყისი ქართული აგიოგრაფიისა“, თბილისი, 1997 წ.
3. ქართული მწერლობა, ტ. I, თბილისი, 1987 წ.
4. ჩოლოყაშვილი, ბ. ქართულ-ენოვანი ეკლესია-ახალი იერუსალიმი, თბილისი, 2008 წ.
5. ა. ჯაფარიძე, ა. ქართული სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, თბილისი, 2004 წ.

Nino Giorgadze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

St. Nino - „Evangelist of Life”

Abstract

The preaches of Christ disciples at the beginning of the first century left their mark. The Apostles Andrew, Simon the Canaanite and Matata prepared the solid ground for the development of Christianity in Georgia. Christian communities had been established since that period which somehow influenced on the pagan population but it was not sufficient for replacing the old religion by the new one.

In the first half of the IV century the announcement of Christianity as a state religion is directly connected with the apostolic activities of St. Nino.

It is difficult to name any work in the old Georgian literature which exceeds in number of symbolic expressions to “St. Nino’s life”; even the historical facts are symbolized. St. Nino’s character is symbolized as well. One of the principal symbolic meanings of the character is “the captive” which reveals St. Nino’s character and the essence of her eminence. In this case “the captivity” is the determinant of the saint’s function and not her condition. “The Captivity” is the expression of the Christian ideality according to its semantic meaning which completely comprises the energy carried by the Saint.

საკვანძო სიტყვები: ნინო, სამოციქულო, ქრისტი, ტყვე, ქრისტიანობა.

Key words: St. Nino, apostolic, Chris, the captice, Christianity

გიორგი გოგოლაშვილი

არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

რატომ ჰქვია პლატონ სამანიშვილს პლატონ სამანიშვილი?

ქართული ენისადმი, ქართული სიტყვისადმი, ქართული საუბრისადმი დავით კლდიაშვილის დამოკიდებულება განსაკუთრებულია... მართალია, მას კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილები არ დაუწერია ქართული ენის შესახებ, მაგრამ მისი შემოქმედების ენობრივი თვალსაზრისით შესწავლა უაღრესად საინტერესო დასკვნებს გაგვაკეთებინებს. ამჯერად ერთ კონკრეტულ საკითხს შევხებით – პერსონაჟთა სახელებს. ცოტა შორიდან დავიწყებ.

ერთხელ, რამდენიმე წლის წინათ, კოლეგები ვსაუბრობდით „სამანიშვილის დედინაცვალის“ შესახებ. ერთმა ცნობილმა მწერალმა ღიმილით თქვა, ეს მოთხრობა სიმამრმა, პავლე მაჭავარიანმა, სიტყვასიტყვით უამბო დავითს... ვინმე რომ მიაშობდეს, მეც დავწერდი ასეთ მოთხრობასო...

ეს ამბავი გამახსენდა მოგვიანებით, როცა „სამანიშვილის დედინაცვლის“ პირველი ვარიანტი ენახე ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლო ვარიანტთან ისეთივე სხვაობაა, როგორიც ცასა და დედამიწას შორის. ვარიანტს სათაურად აქვს „ძილი მოსვენება“. ხელნაწერს სერგო კლდიაშვილის მინაწერი აქვს: „სამანიშვილის დედინაცვალი“-ს პირველი ვარიანტი ვიპოვე სიმონეთში დედაჩემის არქივში. ს.კ." ვინც ამ ვარიანტს ნახავს, მიხვდება, თუ როგორ მუშაობდა დავით კლდიაშვილი მოთხრობაზე: აიგებოდა ჩონჩხი, მოინიშნებოდა ძირითადი ხაზი და, როგორც ჩანს, მერე იწყებოდა ჯოჯოხეთური მუშაობა ტექსტზე...

„სამანიშვილის დედინაცვალთან“ დაკავშირებით პავლე მაჭავარიანის დამსახურებაზე თავად დავით კლდიაშვილიც მიანიშნებს მეძუარეობით: „კვანძი, ძარღვი მოთხრობისა მოცემულია იმ საუბრებით, რომელიც მქონდა ხოლმე ჩემს სიმამართან – პავლე მაჭავარიანთან"... მოგვიანებით მწერალი იგონებს: მეტყობოდა პავლე – „ვერა ხარ კარგი კაცი. ამ მოთხრობაზე უნდა მიგეწერა: „მოთხრობა დავით კლდიაშვილის და პავლე მაჭავარიანისა... – ხუმრობით მეუბნებოდა მოთხრობით ნასიამოვნები მოხუცი..."

ტექსტოლოგი, ენათმეცნიერი, ლიტერატურისმცოდნე ბევრ საინტერესოს იპოვის, თუ დ. კლდიაშვილის ხელნაწერთა ვარიანტებს შეაჯერებს. არადა, ზოგი ნაწარმოებისა 2-3 ვარიანტია შემორჩენილი. ჩვენ პერსონაჟთა გვარ-სახელები გვინტერესებს, და არა მხოლოდ... რამდენიმე შენიშვნას გაგაკეთებთ „სამანიშვილის დედინაცვალის" მიხედვით.

უპირველესად ისაა საინტერესო, რომ დავითი წერდა ფურცლის ერთ (მარჯვენა ან მარცხენა) ნახევარზე. მეორე ნახევარი სუფთა იყო – შენიშვნებისათვის, ჩასწორებებისათვის, ვარიანტებისათვის. ზოგჯერ ძირითადი მხარე მთლიანად გადახაზულია და სათადარიგო – შევსებული. ჩასწორებები ძირითადად ტექსტობრივი ხასიათისაა; ჩვენს ხელთ არსებულ ვარიანტში ენობრივი დაზუსტებები, ჩასწორებები იშვიათია. ეს ის ვარიანტია, დავითი რომ იტყვის, „გადმოვიღე ქაღალდი და გატაცებით ვიწყე წერა, წერა გაცხარებული. ეს მუშაობა კი არ იყო, იყო უმაღლესი სიამოვნება. ამგვარივე გატაცებით ნაწერია „სამანიშვილის დედინაცვალი"...

ამ ვარიანტში ხშირია ისეთი ენობრივი ფორმებიც, რომელსაც ძირითად ვარიანტში ვერ შევხვდებით. მაგალითად: „ამ სიტყვებთან მელანო გევიდა სამზარეულოში. არჩილმა კი გეიხადა ჩოხა, შეიხსნა ახალუხის ღილები, გეიხადა თავისი წულები და დაღლილ-დაქანცული მიწვა იქვე სადაც ამას წინად მის ცოლს ეძინა". ამ ნაწყვეტში რამდენიმე ფორმა (გევიდა, გეიხადა, წინად და სხვა სტილისტური ლაფსუსი), რაც საერთოდ არ გვხვდება დ. კლდიაშვილის მოთხრობებში ავტორისეულ რემარკებში... ცხადია, პირველ ვარიანტში თავს იჩენს მწერლისათვის „ბუნებრივი სასაუბრო“ ფორმები, რომლებიც შემდგომ „მოწესრიგდება... ეს ფაქტი იმასაც ადასტურებს, რომ დიალექტიზმებს დ. კლდიაშვილთან მიზნობრივი დანიშნულება აქვს... ეს ცალკე საუბრის თემაა... სხვაც შეიძლება თქმულიყო ამ ხელნაწერზე, თუმცა ეს სათქმელი ტექსტოლოგებს მივანდობო...

ერთს ვიტყვი. ამ ვარიანტის სათაურია „ძილი მოსვენება“. ამ ხელნაწერში ძირითადი პლატონის სიზმარია; ეს ის ვარიანტი ჩანს, დავითი რომ წერს მეძუარეობით: „მოამბე“-ს რედაქტორი ალექსანდრე ჭყონია წერილს წერილზე მიგზავნიდა, ჟურნალისთვის უსათუოდ რამე

გამომიგზავნეო. იმხანად მქონდა პატარა ნაწყვეტი, რაც „სამანიშვილის დედინაცვალშია“ – პლატონის სიზმარი... ამის გაგზავნას ვაპირებდი და კონდრატი მხედემ არ გამაგზავნინა, „შენ ისეთ რამეს ყვები, რომ თუ არ აჩქარდები, მშვენიერი მოთხრობა იქნებაო“... ჰოდა ამ ვარიანტს ჰქვია „ძილი მოსვენება“. ერთი ასეთი რეპლიკაა ვარიანტში „ძილშიც კი მოსვენება აღარ გაქვთო“ – მამა ეუბნება პლატონს სიზმრის შემდეგ... მერე შეიცვალა სათაური – სხვა რამ გახდა მთავარი...

ამ ხელნაწერმა ერთი ძალიან საინტერესო ფაქტისათვის მიმაყრობინა ყურადღება – პერსონაჟთა სახელ-გვარებისათვის. ეს შთაბეჭდილება მინდა გავუზიარო მკითხველს.

დავით კლდიაშვილთან არა გვაქვს ისეთი „მეტყველი“ სახელ-გვარები, როგორიც ეგნატე ნინოშვილთან (მუნჯაძე, უიშვილი, ძალაძე, დროიძე, მცირიშვილი...) ან გ. წერეთელთან (ფულავა, წარბა, ჯიბიაშვილი...). დ. კლდიაშვილთან თითქოს ჩვეულებრივი, იმერეთში გავრცელებული სახელ-გვარები ჰქვიათ პერსონაჟებს:

პლატონი, კირილე, არისტო, ჯიმშერი... მელანო, დარიკო, ელენე... თითქოს სახასიათო სახელია ბეკინა, მაგრამ არც მთლად „მეტყველი“. გვარებიც თითქოს ჩვეულებრივია: სამანიშვილი, მიმინოშვილი, სალობერიძე, ბრეგაძე... ასე რომ პერსონაჟისათვის სახელ-გვარის შერჩევას ერთი შეხედვით, რაიმე პრინციპული მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს თითქოს... მაგრამ არ ჩანს ასე:

პირველ ვარიანტში ბეკინას ბუჟანი ჰქვია,

პლატონს – არჩილი,

დარიკოს – ქრისტინა;

კირილეს ნაცვლად ლევანია გამოყვანილი (მაზლი დარიკოსი)...

სამანიშვილები პირველ ვარიანტში **სანებლიძეები** არიან. არადა, თითქოს ორივე გვარი ჩვეულებრივი იმერული გვარია... ჩვეულებრივი სახელებია პლატონი და არჩილი, დარიკო და ქრისტინა, კირილე და ლევანია... თითქოს რაღაც „სახასიათო“ სახელია ბეკინა, თუმცა, როგორც ვთქვით, მაინც გაუმჭვირვალეა; არადა, ბეკინას პროტოტიპს კიმოთე რქმევია – სერგო კლდიაშვილი იგონებს. სახასიათოობის თვალსაზრისით, კიმოთეც საინტერესო... მაინც ბეკინა არჩია...

საინტერესო მოგონებას გვთავაზობს სერგო კლდიაშვილი:

„საიდან წარმოდგა გვარი „მორბელაძე“:

– სოფელში ჩავედი დედაჩემის სანახავად, – მიაბობს მამა. – ოთახში ვზივარ! მესმის დედა აივნისა და ვიღაცას ელაპარაკება. მეც გავედი. ეზოში, აივნის წინ, შუა ხნის მამაკაცს ვხედავ. ცხენზე ორი მორჩილა ტომარა შემოუკრავს და თითონაც ჯდება. – ვინ იყო? კკითხე დედას, როცა უცნობი წავიდა“. სიმინდი ითხოვა, შვილო, მორბელაძეა დაბლა კუთხიდან"... მოთხრობა მოფიქრებული მქონდა, ოღონდ **გვარი ვერ მოვნახე და ეს მაწვალებდა. წერას მიშლიდა.** ეს გვარი მეოცა რატომღაც, „მორბელაძე“ შეეცვალა „მორბელაძედ“, **გვარმა სახელიც მოათრია** და ამის შემდეგ მოთხრობაც ადვილად დაიწერა. მუშაობა კი არა, უდიდესი სიამოვნება იყო!" ე.ი. პერსონაჟს გვარი ვერ „მოარგო“, „მორბელებმა“ „გვარმა სახელიც მოათრია“...

ცვლილება თითქოს ფონეტიკური ხასიათისაა, კეთილზმონების პრინციპით ნაკარნახევი... თუ რაიმე ასოციაციაა სემანტიკური? „მორბელაძე“ ვითომ სირბილთან ასოცირდება? „სოლომანი“ რატომ „მოათრია“ მორბელაძემ? რა აქვს ამ სახელ-გვარს ისეთი, ამ პერსონაჟს ასე რომ შეესაბამება? – ძნელი კითხვაა.

როგორც ეტყობა, ასე ექნებოდა ნაფიქრი ბეჟან და არჩილ სანებლიძეებზეც, როცა პატარა ესკიზს – პლატონის სიზმარს – წერდა. მერე, როცა გეგმა შეაცვლევინეს და მოზრდილი მოთხრობა დაიწერა, ვითომ მაშინ გახდა აუცილებელი პერსონაჟთა სახელ-გვარის შეცვლა? ძნელი სათქმელია...

მოთხრობა „წრფელი გულის“ პერსონაჟი **ბაბო** პირველ ვარიანტში **სარალიძე** იყო, საბოლოოში **გარაყანიძე** შეცვალა... სახელი რჩება, გვარი შეიცვალა, „მოერგო“ სახელს...

სახელ-გვარის პერსონაჟის ბუნება-ხასიათთან შესაბამისობის საკითხი როგორ დგას დავითთან? როგორც იტყვიან აზნაურები, სახელ-გვარი ტიპს „შემოწკეპილი“ უნდა ჰქონდეს, კარგად მორგებული... ტიპს საკუთარი სახელ-გვარი უნდა ჰქონდეს, ნათხოვარივით არ უნდა ჩანდეს...

კიდევ ერთი საინტერესო მოგონება სერგო კლდიაშვილისა:

„– ლა ლა ლა ლა!...

დავითი რაღაც ჰანგს იხსენებს.

– რა მშვენიერებაა! ზომ გახსოვს ეს ადგილი კარმენიდან?

თურმე კარმენიდან მღერის. სმენა კარგი მაქვს, მაგრამ დავითის ნამღერიდან ვერ მივხვდი, რა ადგილია. ყოველ შემთხვევაში „კარმენი“ აქ არ ისმის. რა ვუყოთ მერე! მთავარია ის, რომ თვითონ გესმოდეს ჰანგი, შენში მღეროდეს ის.

უცებ დავითის ღრმა ამოოხვრა მესმის.

– საბრალო ბიზე! ჩემო ბიზე! ასეთ დიდებულ კაცს თავი მოაკვლევინეს. ყრუ იყო ხალხი თუ? ლა ლა ლა ლა... რა მშვენიერია!...

თურმე დავითი ოპერით დიდად ყოფილა გატაცებული... „ეს აღტაცება ოპერით, საერთოდ მუსიკით, ბოლომდე შერჩა“... ანდა: „დავითს შეუძლია მთელი დღე მუსიკას უსმინოს. დახუჭავს თვალებს და უსმენს“...

საერთოდ, პიროვნების ხმის ტონალობა, ტემბრი მთავარი პიროვნული მახასიათებელიაო მისთვის... ლაპარაკი კი არაა, მუსიკა იყო, წერს ერთგან...

როგორც ჩანს, მას ესმის ის „მუსიკა“, სახელ-გვარიდან რომ „ისმის“... სწორედ ეს მიესადაგება, როგორც ჩანს, პერსონაჟის ბუნება-ხასიათს... მარტივად სახელ-გვარის შერჩევა არ ხდება, პერსონაჟი თავისი ბუნება ხათიათით „თავად ირქმევს“ სახელს...

ისე ამ თვალსაზრისითაც დავითის ხელნაწერებისა და, საერთოდ, ნაწარმოებების შესწავლა საინტერესო მასალას გამოვლენს.

ალბათ ასეთი კითხვაც უნდა დაისვას და შეძლებისდაგვარად ვინმემ უპასუხოს (დაკვირვებაა საჭირო): თუ არიან სეხნია პერსონაჟები და მათს ბუნება-ხასიათში თუა რაიმე საერთო, რაიმე მსგავსება?... საინტერესო იქნება...

დასკვნა?

შევძლებთ კი ამოიხსნას პერსონაჟთა სახელ-გვარის შერჩევის კლდიაშვილისეული პრინციპი? – მეეჭვება... ძნელია... ეს იცის მხოლოდ მწერალმა... და შეიძლება არც მან... ერთხელ მსგავს თემებზე საუბრისას ანა კალანდამემ თქვა: ამას თავად განაგებს ის, რაიც შთაგონებით გვწყალობსო...

ხულიო კორტასარს უთქვამს – „ჩემში დაბადების დღიდან ცოცხლობს მუსიკა და გამუდმებით ეძებს გამოსავალსო“... როგორც ჩანს, მწერლისთვის გამოსავალი ესაა: მოძებნოს მისთვის და, საერთოდ, მუსიკალურად ჟღერადი სახელ-გვარი, ფრაზა, სიტყვა...

დავითი რომ „აბსოლუტური სმენის“ მქონე მწერალია, ამას ბევრი რამ ადასტურებს; თუნდაც პერსონაჟთა სახელ-გვარები; რაღაც შინაგანი მუსიკა („თავისი მუსიკა“...) რომ უკარნახებს თუნდაც ფრაზის აგებას, ესეც ფაქტია; თუმცა ეს სხვა საუბრის თემაა...

Giorgi Gogolashvili

Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Tbilisi

Why is Platon Samanishvili Called Platon Samanishvili?
Abstract

David Kldiashvili’s characters have no telltale names; they are the bearers of ordinary and widely spread Georgian Christian and family names. However, the study of the author’s manuscripts has revealed that in different versions of Kldiashvili’s works his characters are named differently; presumably, the author believed that a character’s name should fit his/her personality well, the name should not seem to be ‘borrowed’. A feel of such subtle nuances and correspondences speaks about the classical writer’s specific gift.

საკვანძო სიტყვები: დავით კლდიაშვილი, კლასიკოსი მწერალი, პლატონ სამანიშვილის, პერსონაჟთა სახელ-გვარები

Key words: David Kldiashvili, classical writer, Platon Samanishvili, characters’ name

ია გოისაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

საერთაშორისო საკომუნიკაციო ენა, მისი დამკვიდრების ისტორიული
წინაპირობები და სამომავლო ტენდენციები

ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში მსოფლიომ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა, რომელთაგან ყველაზე თვალშისაცემი, ალბათ, ტექნოლოგიური რევოლუციაა, რადგანაც სწორედ ტექნოლოგიურმა განვითარებამ, პირდაპირ თუ

ირიბად, ძირფესვიანად შეცვალა ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრება. ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის 60-იან წლებში კანადელმა მედია თეორეტიკოსმა, მარშალ მაკლუანმა შემოიტანა „გლობალური სოფლის“ ცნება (1964), რომელიც ზუსტად აღწერდა მსოფლიოს ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების იდეას, რაც დღევანდელი გლობალური სამყაროსთვის ასე ნიშანდობლივია. ინტერნეტმა, მასობრივმა კომუნიკაციამ, საერთაშორისო ვაჭრობამ, ტრანსნაციონალური კორპორაციების შექმნამ, მოგზაურობის იაფმა და გაადვილებულმა შესაძლებლობამ და ყოველივე ამის შედეგად გაზრდილმა კულტურულმა ურთიერთობებმა. მოშალა საზღვრები და ქვეყანათა ურთიერთდამოკიდებულება გააღრმავა და საერთაშორისო საკომუნიკაციო ენის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაზარდა.

მიუხედავად იმისა, რომ გლობალიზაცია დღევანდელი ფორმით შესამჩნევი მხოლოდ წინა საუკუნეში გახდა, მისი ადრეული ნიშნები ჯერ კიდევ უძველეს ცივილიზაციებში გვხვდება, რომის, ჩინეთისა და მონღოლეთის იმპერიები სწორედ ქვეყნების გაერთიანების მცდელობა იყო. გლობალიზაციის ადრეულ ეტაპზე, აქტიურად მიმდინარეობდა კომუნიკაცია კულტურებს შორის, რაშიც მნიშვნელოვან როლს საკომუნიკაციო ენა ასრულებდა.

ინდუსტრიალიზაციის, ტექნოლოგიის განვითარებისა და ბიზნესისი გლობალიზაციასთან ერთად, გლობალურ პროცესებზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია საერთაშორისო სამთავრობო თუ არასამთავრობო ორგანიზაციების დაფუძნებამ. მათ დიდი გავლენა მოახდინეს გლობალურ ეკონომიკაზე, პოლიტიკაზე, უსაფრთხოებაზე, კულტურასა და, რაც მთავარია, ამ ურთიერთობების მთავარი იარაღის - საერთაშორისო საკომუნიკაციო ენის განვითარებასა და გლობალური მასშტაბით გავრცელებაზე. სწორედ საერთაშორისო საკომუნიკაციო ენა არის ჩვენი წინამდებარე კვლევის ობიექტი.

ინტენსიურმა კულტურათმორისმა კომუნიკაციამ და ბიზნესის გლობალიზაციამ დღის წესრიგში დააყენა უცხო ენების ცოდნის აუცილებლობა, იმდენად, რამდენადაც საერთო საკომუნიკაციო ენის გარეშე შეუძლებელი გახდა თანამედროვე სამყაროში მიმდინარე ცვლილებებისთვის ფეხის აწყობა. კულტურათმორისი კომუნიკაციის, საზოგადოების ინტერნაციონალიზაციის, დემოგრაფიული ცვლილებებისა და სავაჭრო ურთიერთობათა არეალის გაფართოვების შედეგად, მსოფლიოს საერთაშორისო ორგანიზაციები, საგანმანათლებლო ინსტიტუტები, ტრანსნაციონალური კორპორაციები, მსოფლიო მოქალაქეებისგან მოითხოვენ ყველა იმ უნარ-ჩვევის ფლობას, რაც ადამიანების მრავალეროვან და მრავალკულტურულ გარემოში ადაფტირებას და ნაყოფიერ მუშაობას უზრუნველყოფს და მას მსოფლიო მოქალაქედ აქცევს. ამ მიზნით, საერთაშორისო საკომუნიკაციო ენისა და ინტერკულტურული კომპეტენციების ფლობის მნიშვნელობა, შესაბამისად, მათზე მოთხოვნაც, დღითიდღე იზრდება და უკვე სასიცოცხლოდ აუცილებელ კომპეტენციებად გვევლინება.

გლობალური პროცესების კვალდაკვალ, ინგლისური ენა დამკვიდრდა როგორც საერთაშორისო საკომუნიკაციო ენა. თვითონ ინგლისურმაც გლობალურ პროცესებზე საკმაოდ დიდი გავლენა მოახდინა, რადგანაც ის აქტიურად გამოიყენებოდა ინტერნეტ სივრცესა თუ საქმიან ურთიერთობებში. ამით, მისი გამოყენების არეალი მნიშვნელოვნად გაფართოვდა. ბრიტანელი ლინგვისტი, დევიდ გრადოლი აღნიშნავს, რომ „ეკონომიკურმა გლობალიზაციამ ხელი შეუწყო ინგლისური ენის გავრცელებას, თუმცა, ინგლისური ენის

გავრცელებამ, თავის მხრივ ზეგავლენა მოახდინა გლობალურ პროცესებზე“ (Graddol D. 1997). ფაქტობრივად, დღეს, მსოფლიო მოსახლეობის დიდი ნაწილისთვის, ინგლისური ენა მთავარ საკომუნიკაციო ენას წარმოადგენს. შესაბამისად, სულ უფრო მეტი ქვეყანა ცდილობს განათლების სისტემაში ინგლისური ენის შესწავლა სავალდებულოდ აქციოს.

სწორედ ამიტომ, მეცნიერები, ლინგვისტები და განათლების სპეციალისტები აქტიურად იკვლევენ ინგლისურს ენას, როგორც გლობალურ სამყაროში ინტერკულტურული კომუნიკაციის მთავარ იარაღს და მის მიმართებას სხვა ენებთან. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა იმის გააზრება, თუ რა ფაქტორებმა და რა ისტორიულმა პროცესებმა განაპირობა ინგლისური ენის მსოფლიო მასშტაბით გავრცელება და რამდენად მნიშვნელოვანია იგი კულტურებს შორის კომუნიკაციისთვის. აგრეთვე აუცილებელია იმის გაანალიზებაც, თუ როგორი შეიძლება იყოს ენების მომავალი გლობალურ სამყაროში. დღევანდელი მსოფლიო იმდენად არაპროგნოზირებადია და სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, თუ კულტურული ცვლილებები იმდენად სწრაფად მიმდინარეობს, რომ რთულია წინასწარ განსაზღვრო მოვლენების განვითარება. მით უფრო, რომ ენა ცოცხალი ორგანიზმია, შესაბამისად, ის დინამიურია, მუდმივ ცვლილებას განიცდის და მასზე ადვილად აირეკლება გარემო ფაქტორები. ამიტომ, მათი მომავალი გარკვეულწილად მსოფლიოს შემდგომ განვითარებაზე დამოკიდებული. თუმცა, არსებულ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ მდგომარეობაზე დაყრდნობით შესაძლებელია გამოვკვეთოთ ტენდენციები, თუ რომელმა ენამ, ან ენებმა შეიძლება შეასრულონ სამომავლოდ საკომუნიკაციო ენის - იგივე ლინგვა ფრანკას ფუნქცია გლობალიზებულ სამყაროში, ახლო მომავალში და ვივარაუდოთ, შეინარჩუნებს თუ არა ინგლისური ენა წამყვანი, დომინანტი ლინგვა ფრანკას სტატუსს მსოფლიოს ლინგვისტურ არენაზე, თუ ენების დივერსიფიკაციის იდეა, რომელსაც ევროკავშირი მის ფუნდამენტურ პრინციპად მიიჩნევს, შეანელებს ინგლისური ენის ერთგვარ ლინგვისტურ იმპერიალიზმს (Phillipson R. 1997).

სანამ ჩაავლდრმადებოდეთ ცივილიზაციის ისტორიაში გავრცელებულ ენებს და მათი გავრცელების ხელშემწყობ პროცესებს, განვმარტოთ, რას ნიშნავს საკომუნიკაციო ენა, იგივე - ლინგვა ფრანკა. თანამედროვე ლექსიკონები, ლინგვა ფრანკას შემდეგ განმარტებას გვაძლევს: „ლინგვა ფრანკა წარმოადგენს ენას, რომელსაც იყენებენ სხვადასხვა ენაზე მოსაუბრე ადამიანები ერთმანეთში კომუნიკაციისთვის“ (Oxford Advanced Learner's Dictionary), ანუ ის არის ნეიტრალური ინსტრუმენტი სხვადასხვა ენაზე მოსაუბრე ადამიანებს შორის კომუნიკაციის დასამყარებლად.

თვითონ ტერმინის ეტიმოლოგია შუა საუკუნეებიდან, არაბული *lisan alfiranj*-იდან მომდინარეობს და უკავშირდება ჯვაროსან ქრისტიანებს დასავლეთ ევროპის სხვადასხვა ქვეყნიდან, რომელთა ენასაც არაბები ფრანკების ენად მოიხსენიებდნენ. უფრო მოგვიანებით, აღნიშნული ტერმინი გამოიყენებოდა სხვადასხვა ენებზე მოლაპარაკე ადამიანების მიერ საერთო, გამარტივებული ენების აღსანიშნავად, რომლებიც ამ ენას ძირითადად სავაჭრო მიზნებისთვის იყენებდნენ და ძირითადად სხვადასხვა ენის ნაზავს წარმოადგენდა. თუმცა დღევანდელი გაგებით ლინგვა ფრანკად, რომელიმე გამარტივებული ენა არ იწოდება. ლინგვა ფრანკა შესაძლებელია იყოს ნებისმიერი სრულყოფილი ენა, რომელიც სხვადასხვა ენაზე მოსაუბრე და განსხვავებული კულტურის მატარებელ ადამიანებს შორის კომუნიკაციის მთავარი ინსტრუმენტია.

თუ ცივილიზაციის ისტორიას გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ მსოფლიოში იმპერიებისა და ქვეყნების გავლენა თავისთავად მოქმედებდა ამავე იმპერიებში, ან ქვეყნებში არსებული ენების გავრცელებაზე, შესაბამისად ესა თუ ის ენა ხდებოდა ხიდი, ანუ დამაკავშირებელი ენა, იგივე ლინგვა ფრანკა. გლობალიზაციის ადრეულ ეტაპზე, ჯერ კიდევ ძველ სამყაროში, სხვადასხვა ენები ასრულებდნენ ლინგვა ფრანკას ფუნქციას. კაცობრიობის ისტორიაში დომინანტ ენებს შორის არამეული, ლათინური, ბერძნული და ფრანგული ენები იყო. ყველა მათგანის გავრცელება განპირობებული იყო ამ ენებზე მოსაუბრე ქვეყნის სამხედრო, პოლიტიკური, ეკონომიკური, თუ კულტურული სიძლიერით.

არამეული ენა, სემიტური ენების ჯგუფს მიეკუთვნება და ის ძვ. წ. აღ-ის 7-ე საუკუნიდან ახ. წ. აღ-ის 7-ე საუკუნემდე ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში გავრცელებულ ლინგვა ფრანკას წარმოადგენდა. ასურეთისა და ბაბილონის სამეფოები ძირითადად სწორედ არამეულ ენაზე ახდენდნენ როგორც სავაჭრო, ისე დიპლომატიურ ურთიერთობებს. აქემენიდების დინასტიის მეფობის პერიოდში კი, არამეული სპარსეთის იმპერიის ენას წარმოადგენდა. არამეული ებრაელთა ერთ-ერთი მთავარი ენა იყო. ბიბლიისა და თალმუდის დიდი ნაწილი სწორედ არამეულ ენაზეა დაწერილი.

მოგვიანებით, არამეულმა ასპარეზი დაუთმო ბერძნულ ენას, შესაბამისად ბერძნული გახდა ძველი მსოფლიოს მეორე ლინგვა ფრანკა. ამის მიზეზი კი ის იყო, რომ იგი წარმოადგენდა ლიტერატურის, ფილოსოფიის და რაც ყველაზე მთავარია, ახალი აღთქმის ენას. ბერძნული ენის გავრცელებას ხელი შეუწყო ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობებმაც. აღნიშნული ლაშქრობების შედეგად, ბერძნული გავრცელდა აღმოსავლეთის ქვეყნებშიც. გარდა ამისა, მაკედონელის ჯარში მხოლოდ იმ მეომრებს შეეძლოთ ემსახურად, ვინც ფლობდა ბერძნულ ენას, რადგანაც საერთო ლინგვა ფრანკა აადვილებდა შიდა საჯარისო კომუნიკაციას. ზოგადად, კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე, ენის გავრცელების კუთხით მნიშვნელოვანი იყო ჯარის როლი, ვინაიდან, სახელმწიფო ჯარი ხშირად წარმოადგენდა ლინგვისტური კუთხით „სადნობ ღუმელს“. ხშირად, ლინგვა ფრანკა, ან უბრალოდ პიჯინი, მსგავსი ჯგუფების წიაღში ყალიბდებოდა და შიდა საჯარისო კომუნიკაციის მიზნებს ემსახურებოდა.

ძვ. წ. აღ-ის 3-ე საუკუნეში, როდესაც ელინისტური ქვეყნების რომის იმპერიის შემადგენლობაში გაერთიანება მოჰყვა, ბერძნულმა ენამ შეინარჩუნა ოფიციალური ენის სტატუსი და კულტურული და დიპლომატიური ურთიერთობების ენის როლს ასრულებდა ლათინურ ენასთან ერთად. შესაბამისად ბერძნული და ლათინური ენები წარმოადგენდნენ რომის იმპერიის ლინგვა ფრანკას. ხოლო, რომის იმპერიის გაფართოვებამ, ლათინურს კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობა შესძინა. იგი იქცა სალიტერატურო და სამეცნიერო წრეების, აგრეთვე კათოლიკური სამყაროს მთავარი საკომუნიკაციო ენად.

ენის შესწავლის მოტივაცია გაზარდა ასევე რელიგიურმა ტექსტებმა და მისიონერულმა მოღვაწეობამაც. ფართოდ გავრცელდა და შემდგომში კი ლინგვა ფრანკად იქცნენ ის ენები, რომლებიც გარკვეულ რელიგიებთან ასოცირდებოდნენ. ამის მაგალითებია ბერძნული და ლათინური ენები, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში კათოლიკური ევროპის შიგნით აზრთა გაცვლა-გამოცვლის საშუალება. მუსულმანური სამყაროსთვის ასეთად არაბული ენა გვევლინებოდა. ენის შესწავლას აგრეთვე ხელს

უწყობდა იმ სამეცნიერო ნაშრომებზე, თუ ლიტერატურასა და ხელოვნების სხვა ნაწარმოებებზე წვდომის საჭიროება და სურვილი, რომელიც რომელიმე კონკრეტულ ენაზე იქმნებოდა. ასე მაგალითად, რენესანსის ეპოქაში, ფილოსოფოსებისა და სხვა მოაზროვნეების ნაშრომებისა და ანტიკური ლიტერატურის გაცნობის მიზნით, ადამიანები ხშირად საკუთარი სურვილით სწავლობდნენ ლათინურ და ბერძნულ ენებს.

მე-18 საუკუნეში, ფრანგულმა ენამ დაიკავა დომინანტი პოზიცია და ეს სტატუსი მეორე მსოფლიო ომამდე შეინარჩუნა. უკვე მე-15 საუკუნიდან საფრანგეთში ლათინური ენის გამოყენება შემცირდა კომერციული, თუ ბიზნეს საქმიანობისთვის. იურიდიული დოკუმენტების წარმოება ხდებოდა როგორც ნორმანდიულ, ბურგუნდიულ ენებზე, ასევე პროვანსალურ, გასკონურ და სხვა დიალექტებზე. საფრანგეთის მეფემ ფრანსუა I ბრძანა, რომ თუ იურიდიული საქმისწარმოებისთვის ლათინურის რომელიმე სხვა ენით ჩანაცვლება მოხდებოდა, მაშინ ეს აუცილებლად ფრანგული ენა უნდა ყოფილიყო. ამგვარად, ფრანგული თანდათანობით გახდა დიდი იმპერიის ენა, მოგვიანებით კი საერთაშორისო ელიტის ენად იქცა. ამის მიზეზი რამდენიმე იყო. უპირველეს ყოვლისა, ის, რომ საფრანგეთი წარმოადგენდა დომინანტურ სამხედრო ძალას, რომელიც რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში შეუჩერებლად განაგრძობდა ექსპანსიას. ამას გარდა, ფრანგული გავრცელდა კოლონიებშიც, სადაც იგი ფრანგულზე დაფუძნებულ კრეოლსა და პიჯინთან ერთდ განათლების ენად იქცა. მე-17 საუკუნის ბოლოსთვის გერმანულ ენოვანმა ჯგუფებმაც ფრანგული კულტურის ასპექტები შეითვისეს და ერთმანეთში ფრანგულად დაიწყეს საუბარი. შედეგად, ლათინური თანდათანობით ფრანგულმა ჩანაცვლა და ევროპელი არისტოკრატიაც ფრანგულად ამეტყველდა. ფრანგული იქცა ასევე მეცნიერების ენადაც, ვინაიდან მისი ცოდნა დიდ აუდიტორიაზე გასვლის შესაძლებლობას იძლეოდა.

ევროპაში მთავარი საერთაშორისო ენის სტატუსი ფრანგულმა ენამ თითქმის სამი საუკუნის მანძილზე შეინარჩუნა. მის გავრცელებაზე გავლენა მოახდინეს არა მისმა ენობრივმა სიმდიდრემ (როგორც ხშირად აღნიშნავენ ხოლმე), ან მასზე მოსაუბრე ხალხის მცდელობამ, არამედ ეპოქაში მიმდინარე პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა და კულტურულმა პროცესებმა.

მეოცე საუკუნეში ფრანგულმა თანდათან დაიწყო ლინგვა ფრანკას სტატუსის დაკარგვა. მიუხედავად საფრანგეთის ძალისხმევისა, ფრანგული ენისთვის ამ სტატუსის შენარჩუნება ვერ მოხერხდა. გლობალურმა პროცესებმა როგორც საგანმანათლებლო სფეროში, ისე სამეცნიერო წრეებსა და ყოველდღიურ ცხოვრებაში მთავარ საკომუნიკაციო ენად მთელს მსოფლიოში ინგლისური ენა აქცია.

ინგლისის მიერ კოლონიზაციის დაწყების პროცესის დროს ინგლისური ენა ჯერ კიდევ ნაკლებად გავრცელებული იყო, როგორც საკონტაქტო ენა. მისი გავრცელება დიდი ბრიტანეთის გარეთ მე -18 საუკუნიდან დაიწყო. ეს განაპირობა ძირითადად კოლონიურმა ექსპანსიამ, აგრეთვე საგარეო ვაჭრობის ზრდამ, ინდუსტრიალიზაციამ და ქვეყნის შიგნით განხორციელებულმა პოლიტიკურმა რეფორმებმა. თუმცა, მაინც დიდი წილი კოლონიზაციაზე მოდის, რადგანაც ბრიტანეთის იმპერია საკმაოდ ვრცელ ტერიტორიას მოიცავდა და მასში შედიოდნენ ის დომინიონები, კოლონიები, პროტექტორატები, აგრეთვე სხვა ტერიტორიები, რომელსაც გაერთიანებული სამეფო მართავდა დაახლოებით მე-16 საუკუნიდან მე-18 საუკუნემდე. გარკვეულ ეტაპზე, ის

წარმოადგენდა ყველაზე დიდ იმპერიასა და გლობალურ ძალას ისტორიაში. 1922 წლისთვის მსოფლიო მოსახლეობის დაახლოებით ერთ მეხუთედს მოიცავდა და მას, მისი ტერიტორიის სიფართოვიდან გამომდინარე, მოიხსენიებდნენ როგორც „იმპერია, სადაც მზე არასდროს ჩადის“. შესაბამისად, კოლონიურ საზოგადოებაში, ინგლისური ენის ფლობა სასიცოცხლოდ აუცილებელი იყო, განსაკუთრებით მათთვის, ვისაც კოლონიზატორებთან უშუალო კავშირი ჰქონდათ. ამან განაპირობა ის, რომ სულ რაღაც ოთხი საუკუნის განმავლობაში, ინგლისური მსოფლიოს მთავარი ლინგვა ფრანკა ანუ საერთაშორისო ურთიერთობების, დიპლომატიისა და უბრალოდ კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ენა გახდა.

კაცობრიობის ისტორია გვიჩვენებს, რომ ენას (ლინგვა ფრანკას) სიცოცხლის განსაზღვრული პერიოდი გაჩნია. შესაბამისად, როდესაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ბრიტანეთის იმპერიამ დაიწყო დაშლა, ბევრი ფიქრობდა, რომ ინგლისური ენა ლათინურის, ან ფრანგული ბედს გაიზიარებდა, რადგანაც ბრიტანეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური ძალაუფლება მნიშვნელოვნად შესუსტდა. 1946-97 წლებში, დეკოლონიზაციის შედეგად, ბრიტანეთის იმპერია საბოლოოდ დაიშალა. თუმცა, მოვლენები სულ სხვაგვარად განვითარდა, რადგანაც მე-20 საუკუნეში, პირველ მსოფლიო ომამდე, საერთაშორისო ურთიერთობებში ახალი მძლავრი მოთამაშე გამოჩნდა. ბი-პოლარულ სამყაროში, ამერიკის შეერთებული შტატები (აშშ) გახდა ერთ-ერთი სუპერ სახელმწიფო, რომელმაც კაპიტალისტური ლიდერის მანტია მოირგო და ცივ ომში ჩაება და მსოფლიო პოლიტიკის მთავარ მოთამაშედ იქცა, რამაც ენების გავრცელება-გაბატონებაზე დიდი გავლენა მოახდინა. მსოფლიო ასპარეზზე ამერიკის მნიშვნელობის ზრდა განპირობებული იყო ამერიკის ეკონომიკური, სამხედრო, კულტურული და ტექნოლოგიური წარმატებით. ვინაიდან, აშშ გახდა ყველაზე ძლიერი და ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყანა, აქტიურად დაიწყო ინგლისური ენის გამოყენება სხვადასხვა ქვეყნებსა და კულტურებს შორის ურთიერთობისთვის.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ინგლისური ენა კიდევ უფრო იკიდებს ფეხს მთელს მსოფლიოში. ამას ხელს უწყობს საერთაშორისო ორგანიზაციების დაფუძნებაც. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია (გაერო), რომელიც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ 51 სახელმწიფოს გაერთიანების საფუძველზე ჩამოყალიბდა, დღეს 193 სუვერენული სახელმწიფოსგან შედგება, ეს ქვეყნები კი სამუშაო ენად ინგლისურ და ფრანგულ ენებს იყენებენ, მიუხედავად იმისა რომ გაეროს ოფიციალურ ენებს შორის არის არაბული, ჩინური, ინგლისური, ფრანგული, ესპანური და რუსული. მსგავსი ორგანიზაციების დიდი უმრავლესობა, ინგლისურ ენას იყენებენ სამუშაო ენად, რაც ინგლისური ენის გავრცელების ერთ ერთი საფუძველია. ამას დაემატა კომუნიზმის ნგრევა, რასაც საბჭოთა ქვეყნებში რუსული ენის ინგლისურით ჩაანაცვლება მოჰყვა. ამერიკის როლი უდაოდ მნიშვნელოვანია, როგორც ეკონომიკური და კულტურული გლობალიზაციის, ისე ინგლისური ენის გლობალიზაციის თვალსაზრისითაც, ვინაიდან, კაცობრიობის ისტორიაში, არც ერთ სახელმწიფოს არ ჰქონია ისეთი მასშტაბის გავლენა დანარჩენ მსოფლიოზე, როგორიც დღეს ამერიკის შეერთებულ შტატებს აქვს. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამერიკის მიერ, მისი კულტურისა და ენის გავრცელება ღია ძალადობრივი მეთოდებით არ მომხდარა.

ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორის, ჯოზეფ ნაი ავითარებს რბილი და მყარი ძალის (Hard and Soft Power) პოლიტიკის თეორიებს. რომლის მიხედვითაც მყარი ძალა, ძალაუფლების გავრცელების ტრადიციული ძალაა, რაც სამხედრო და ეკონომიკური ბერკეტების არსებობას გულისხმობს, ხოლო რბილი ძალა წარმოადგენს „უნარს, მიაღწიო შედეგს დარწმუნებისა და მიმზიდველობის მეშვეობით“. რბილის ძალის გამოყენება სხვადასხვა სახითაა შესაძლებელი, მათ შორის დიპლომატიით, მაუწყებლობით, გაცვლითი პროგრამებით, კატასტროფების დროს შემწეობის აღმოჩენის საშუალებით და ა. შ. ამერიკამ, სწორედ რბილი ძალის პოლიტიკას მიმართა ინგლისური ენის გავრცელების თვალსაზრისითაც. მართლაც, თუ გავითვალისწინებთ ამერიკული ფილმების, პოპ მუსიკის, ზოგადად ამერიკული კულტურის მიმზიდველობას, მრავალ საგანმანათლებლო პროგრამებს რომელსაც იგი ახორციელებს, ჰუმანიტარულ დახმარებებს იმ ქვეყნებშიც კი, სადაც თვითონ ახორციელებს სამხედრო ჩარევას, აშკარაა, რომ ამერიკამ მოახერხა მიმზიდველი გამხდარიყო დანარჩენი მსოფლიოსთვის. ფაქტიობრვად, ამერიკის ენობრივი პოლიტიკა, სწორედამ რომ რბილი ძალის საშუალებით ენის გლობალურ გავრცელებაში მდგომარეობდა. რამაც საბოლოო ჯამში ხელი შეუწყო ინგლისური ენის ლინგვისტური იმპერიალიზმს, რაც ინგლისური ენისა და სხვა ენებს შორის უთანასწორობაში მდგომარეობს (Phillipson R. 1992).

აღნიშნული პოლიტიკის გატარებისა და სხვა ფაქტორების შეჯამების შედეგად, ინგლისურმა ენამ ფეხი მყარად მოიკიდა მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში და ჩამოიტოვა ისეთი ენები, როგორებიცაა ესპანური ფრანგული, რუსული და იაპონური. შედეგად, ინგლისურ ენაზე მსოფლიო მოსახლეობის უკვე მეოთხედი საუბრობს და ის მსოფლიოს თითქმის ყველა კუთხეშია გავრცელებული. ბრაჯ კაჩრუ (Kachru B. 1985), ლინგვისტიკის პროფესორი, რომელმაც დაამკვიდრა მსოფლიო ინგლისურების ცნება, ინგლისური ენის გავრცელებას სამ წრიანი მოდელის სახით წარმოგვიდგენს. შიდა წრე, გარე წრე და ზრდადი, ან გაფართოვებადი წრე. კაჩრუს მოდელის თანახმად, შიდა წრე წარმოადგენს იმ რეგიონებს, რომლებიც ტრადიციულად საუბრობდნენ და საუბრობენ ამ ენაზე, ანუ ვისთვისაც იგი მშობლიურ ენას წარმოადგენს, მათ შორის დიდი ბრიტანეთი, ამერიკა, ავსტრალია, კანადა, ახალი ზელანდია. გარე წრე მოიცავს ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ყოფილ კოლონიებს, სადაც ინგლისური ენა საერთაშორისო ურთიერთობის, ადმინისტრაციის, განათლებისა და სამართალწარმოების ენა იყო. ამ ქვეყნებს შორისაა ინდოეთი, ნიგერია, ფილიპინები, სინგაპური და ა. შ. ხოლო, რაც შეეხება ზრდადი წრეს, ის მოიცავს იმ ქვეყნებს, ვისთვისაც ინგლისური საერთაშორისო დონეზე საკომუნიკაციო ენაა, მათ შორისაა ევროპის ქვეყნები, ჩინეთი, იაპონია, კორეა, ახლო აღმოსავლეთი და მრავალი სხვა. სინამდვილეში, ამ მოდელის მიხედვით გარე და ზრდადი ქვეყნებში მოსაუბრე ადამიანთა რიცხვი ბევრად აღემატება იმ ადამიანების რიცხვს, ვისთვისაც ინგლისური მშობლიური ენაა, ეს უკვე ამ ენის დომინანტური პოზიციის მაჩვენებელია.

„ინგლისური ენის გავრცელების მასშტაბმა მიაღწია იმ სიმაღლეს, რომლისთვისაც არცერთ სხვა ენას არ მიუღწევია მსოფლიო ისტორიაში. პირველად კაცობრიობის ისტორიაში, ერთი ენა გახდა იმდენად უნივერსალური რომ ის შესაძლებელია გამოვიყენოთ როგორც გლობალური ლინგვა ფრანკა სხვადასხვა ენაზე მოსაუბრე ადამიანებს შორის კომუნიკაციისთვის“ (Graddol D. 2005).

ინგლისური ენის მნიშვნელობის ზრდის პარალელულად კი, ევროკავშირი, ენის სწავლებისა და სწავლის კუთხით, აბსოლუტურად განსხვავებულ მიდგომას იყენებს. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპა გლობალიზაციის ერთ-ერთი აქტიური მოთამაშეა, ის არ ცდილობს მასში შემავალი ხალხების ჰომოგენიზაციას, პირიქით მისი ფუნდამენტური პრინციპი სწორედ კულტურული და ენობრივი მრავალფეროვნების ხელშეწყობას ისახავს მიზნად. ამერიკისგან განსხვავებით, ევროკავშირი ძირითადად მასში შემავალი ხალხების კულტურული და ენობრივი მრავალსახეობის შენარჩუნებას ემსახურება და მის მთავარ სიმდიდრეს წარმოადგენს. სწორედ ამიტომ, მულტილინგვიზმისა და ინდივიდუალური პლურლინგვიზმის ხელშეწყობა, ევროკავშირის მთავარი ამოცანაა.

თუმცა, მიუხედავად ევროკავშირის მიერ ენების დივერსიფიკაციის მცდელობისა, ევროპაში ინგლისური ენა ჯერ კიდევ რჩება ერთ-ერთ მთავარ საკომუნიკაციო ენად ყველა დონეზე, განათლების პოლიტიკურ, ეკონომიკისა და სამეცნიერო სფეროში. ევრობარომეტრის (2012) გამოკითხვის მიხედვით, რომელიც 5 ყველაზე გამოყენებადი უცხო ენის გამოვლენას ისახავდა მიზნად, ევროპაში ყველაზე გამოყენებად ენებს შორის პირველ ადგილს ინგლისური ენა იკავებს 67%, მას მოსდევს გერმანული 17%, ფრანგული 16%, ესპანური 14% და ჩინური 6%. სინამდვილეში პლურილინგვიზმი თავის მხრივ სხვა ენების შესწავლასთან ერთად, ინგლისური ენის შესწავლას აქტიურად უწყობს ხელს, რაც არათუ საფრთხეს უქმნის, არამედ ინგლისური ენის დომინანტურ პოზიციას გამყარებასაც უზრუნველყოფს.

თანამედროვე ტენდენციების და ფაქტები ცხადყოფს, რომ მიუხედავად ევროკავშირის მცდელობისა ხელი შეუწყოს საზოგადოების მულტილინგვიზმს და ინდივიდუალურ პლურილინგვიზმს, ეს ინგლისური ენის მნიშვნელობის შემცირებას არ გამოიწვევს, პირიქით, ამ ენის სწავლებასა და გავრცელებაზე მხოლოდ დადებით ზეგავლენას თუ მოახდენს, რადგანაც ამ ეტაპზე, ინგლისურს წამყვანი პოზიცია უკავია, როგორც საერთაშორისო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებში, ისე მეცნიერებასა და ტექნოლოგიაში, მედიცინაში და კომპიუტერულ მეცნიერებებში. კვლევების დიდი ნაწილი, სამეცნიერო თუ ყოველდღიური ჟურნალების დიდი უმრავლესობა ინგლისურ ენაზე ქვეყნდება. ინგლისური არის დიპლომატიისა და საერთაშორისო ვაჭრობის, ტურიზმისა და ჟურნალისტიკის, ხელოვნების და მასკულტურის ენა.

გახდება თუ არა ინგლისური მომავლის მთავარი ენა, ეს მეცნიერების მსჯელობისა და კამათის მთვარი თემაა. რადგანაც რთულია განსაზღვროს რა სცენარით შეიძლება განვითარდეს მსოფლიოს მომავალი. ფრანგი პოლიტიკოსი და მეცნიერი, კლოდ ალეგრე (1998) მიიჩნევს, რომ „ინგლისური აღარ ჩაითვლება უცხოურ ენად... მომავალში, ის ისეთივე აუცილებელ საბაზისო საგანი იქნება, როგორც კითხვა, წერა და არითმეტიკა“.

მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი იმ მოსაზრებასაც ავითარებს, რომ „ინგლისურიც კი საბოლოოდ სიკვდილისთვისა განწირული, ისევე როგორც აქამდე არსებული ბევრი სხვა ენა, რადგანაც კომუნიკაცია მუდმივად ცვალებადი ფენომენია“ (Tochon, 2009). თუმცა როგორც დავიდ კრისტალი აღნიშნავს, „ისტორიაში არ არსებულა ენა, რომელიც ასეთი მასშტაბით გავრცელდა, ან რომელზეც ამდენი ადამიანი საუბრობს, რამდენიც ინგლისურ ენაზე. შესაბამისად, არ არსებობს პრეცედენტი, რაც დაგვეხმარება

განვსაზღვროთ, თუ რა ემართება ენას, როდესაც ის ნამდვილად მსოფლიო ენის სტატუსს აღწევს“ (Crystal D. 1997:139).

რაც შეეხება ახლო მომავალს, ეკონომიკური და დემოგრაფიული ტენდენციები თანახმად მსოფლიოს მსხვილი საერთაშორისო ენები - არაბული, ჩინური, ინგლისური, ფრანგული, რუსული, ესპანური, აქტუალურობას ალბათ არ დაკარგავს, თუნდაც ამ ენაზე მოსაუბრე ადამიანების სიმრავლიდან გამომდინარე. ჩინური ენის მანდარინის დიალექტი, ესპანური, არაბული და რამდენიმე სხვა ევროპული თუ აღმოსავლური ენა, ასევე შეიძენს რეგიონულ, ან მსოფლიო მასშტაბის ლინგვა ფრანკას სტატუსს. თუმცა ამის ხარჯზე ინგლისური ენის საკომუნიკაციო მიზნებისთვის გამოყენების შემცირება ალბათ უახლოეს რამდენიმე ათწლეულში არ მოხდება და ვერცერთი ენა, ჯერჯერობით ინგლისურის მასშტაბებს ვერ გაუტოლდება. შესაბამისად, ინგლისურის გავრცელების ტემპის შეჩერება ჯერჯერობით შეუძლებელია. უახლოესი ათწლეულების განმავლობაში, ის ნამდვილად დარჩება კულტურათაშორისი კომუნიკაციისა და ბიზნეს კომუნიკაციის, აგრეთვე ტექნოლოგიისა და საერთაშორისო განათლების ერთ-ერთ მთავარ ენად – ანუ დომინანტ ლინგვა ფრანკად მთელს მსოფლიოში, თუმცა ალბათ არა უნივერსალურ ენად.

ბიბლიოგრაფია:

1. Crystal. D. (1997.2003): English as a Global Language. Cambridge University Press.
2. Common European Framework of Reference for Languages. (2001) the Council of Europe. Cambridge University Press.
3. European Council. (2002): Barcelona: Presidency Conclusions.
4. European Commission. (2010): Lingua Franca: Chimera or Reality? Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. Fishman Joshua, A. Cooper Robert L. Conrad Andrew A. (1977): The Spread of English; The Socieology of English as an Additional language. Newbury House Publishers.Inc. Rowley, Massachusetts.
6. Graddol D. (1997, 2000): The Future of English. British Council. London.
7. Graddol D. (2006): English Next: Why Global English May Mean the End of 'English as a Foreign Language'. London: British Council.
8. Kachru B. ((1985): Standards, codification and sociolinguistic realism: the English language in the outer circle. In R. Quirk and H.G. Widdowson (Eds), English in the world: Teaching and learning the language and literatures (pp. 11-30). Cambridge: Cambridge University Press.
9. Mc Luhan M. (1964): Understanding Media: The Extensions of Man. London and New York. Nye J. (1990): Foreign Policy, N. 80: 153-171.
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/lingua-franca>
11. Phillipson R. (1992, 2010, 2011, 2012): Linguistic Imperialism. Oxford University Press.
12. Phillipson R. (2009): Linguistic Imperialism Continued. Routledge, Taylor and Francis Group. New York.
13. Special Eurobarometer 386. (2012): Europeans and Ther Languages, Report.
14. The Economist. (2013): When did globalization start? retrieved from <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2013/09/economic-history-1>
15. The Economist. (2001) December 20: The Triumph of English; retrieved from <http://www.economist.com/node/883997>
16. Tochon Francois, V. (2009): [The Key To Global Understanding: World Languages Education. Why Schools Need to Adapt. Review of Educational Research. 79\(2\), 650-682.](#)
17. <http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>

Language for International Communication: Historical Background and Future Trends

Abstract

The paper deals with the factors that for centuries promoted the spread of dominant languages around the globe. It also focuses on the importance of English as a global Lingua Franca and analyses the reasons of its dominance. Much emphasis is placed on the future of English as it has attained an unprecedented level of spread and use all over the globe. Therefore, it is crucial to analyze whether English will maintain global dominance or current political, economic, and cultural processes, as well as the EU's approach towards language diversification and the idea of World Englishes may reduce English Linguistic Imperialism in the foreseeable future.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, ლინგვა ფრანკა, ლინგვისტური იმპერიალიზმი, ინგლისური ენა

Key words: globalization, lingua franca, linguistic imperialism, English Language

თეა გურგენიძე

საგარეჯოს მუნიციპალიტეტის სოფელ

იორ-მულანლოს საჯარო სკოლა

ქართულ-აზერბაიჯანული ლიტერატურული ურთიერთობები და ოქტაი ქაზუმოვის მიერ აზერბაიჯანულ ენაზე ნათარგმნი „გოგოთურ და აფშინა“

მსოფლიო ხალხთა ურთიერთობაში საუკუნეების განმავლობაში დიდ როლს ასრულებდა წიგნი. იგი იყო და არის ხალხთა დაახლოების, ურთიერთკეთილგანწყობის, კულტურათა გაზიარების უალტერნატივო საშუალება.

მსოფლიოში მომხდარმა ცვლილებებმა ბოლო წლებში თითქმის წიგნის ფუნქცია დაჩრდილა, არაერთი შემცვლელი გამოუჩნდა წიგნს, საკმარისია თუნდაც ინტერნეტის დასახელება; წიგნი მაინც არ კარგავს თავის აქტუალობას, მითუმეტეს ისეთი წიგნი, ადამიანის გონებას საზრდოს უხვად რომ აწვდის. წიგნისმოყვარულთა სასიხარულოდ ბოლო რამდენიმე წელია საზოგადოება და რაც უფრო მნიშვნელოვანია, ახალგაზრდების დიდი ნაწილი, დიდ ინტერესს იჩენს წიგნის მიმართ, შესაბამისად გაიზარდა მოთხოვნა ნათარგმნი წიგნებზე, როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ისე მეზობელ ქვეყნებში. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არცთუ იოლი საქმეა, თუმცა აქტიური მთარგმნელობითი საქმიანობის გამო, ჩვენს ეპოქას თარგმანის ეპოქა უწოდეს. კულტურის მცოდნენი მთარგმნელს ადარებდნენ ფუტკარს, რომელსაც „სხვა ენებსა და ერებს შორის მიმოჰქონდა მადლიანი სურნელება და ანაყოფიერებდა ამა თუ იმ ნაციონალურ კულტურას.“¹

ჯერ კიდევ აკაკი წერეთელმა გამოიჩინა დიდი ინტერესი აზერბაიჯანული შემოქმედების მიმართ. მან ერთ-ერთმა პირველმა თარგმნა მირზა ფატალი ახუნდოვის

პიესა ქართულ ენაზე. თუმცა ჩვენდა სამარცხვინოდ უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად ასეთი ახლო მეზობლობისა, შესაბამისი ინტერესი არ ყოფილა გამოჩენილი აზერბაიჯანული ლიტერატურის მიმართ და არც ქართული ლიტერატურული ნაწარმოებები თარგმნილა აზერბაიჯანულ ენაზე, თუ არ ჩავთვლით იმ მცირე რაოდენობის თარგმანებს, რაც იქნა შესრულებული; მაგრამ ლიტერატურით დაინტერესებულთა სასიხარულოდ უნდა ითქვას, რომ დღეს უკვე ინტერესი ქართული ლიტერატურის მიმართ აზერბაიჯანელი მკითხველების მხრიდან დიდია. საქართველოსა და აზერბაიჯანის მრავალსაუკუნოვანმა მეზობლობამ შესაბამისი შედეგი გამოიღო და თუ ადრე იშვიათად ითარგმნებოდა ქართული ნაწარმოებები აზერბაიჯანულ ენაზე, ბოლო პერიოდში ამგვარმა მუშაობამ ინტენსიური ხასიათი მიიღო, რასაც განაპირობებს არამხოლოდ ამ ორი ქვეყნის მეზობლობა, არამედ საქართველოში მცხოვრები აზერბაიჯანელების სიმრავლე, რომლებსაც უჭირთ ქართულ ენაზე მეტყველება და შესაბამისად რთულია მათთვის ქართული ლიტერატურული ძეგლების ორიგინალში გაცნობა. ამგვარად მთარგმნელობით საქმეს შეჭიდებულებს დიდი ტვირთი აკისრიათ, რადგანაც მათ მოვალეობას წარმოადგენს თარგმნისას მხატვრული ნაწარმოების ყველა ასპექტის გათვალისწინება და თარგმანის ისე შესრულება, რომ მასში არ დაიკარგოს პირვანდელი სათქმელი, სინატიფე, ეშხი, სტილი და ორიგინალობა. შემთხვევითი არაა, რომ ვ. კოტეტიშვილი ამ მისიის შესრულებას სასწაულს ადარებს, სასწაულის მოხდენა კი მხოლოდ განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებულ ადამიანებს შუძლიათ.

ჩემი მხრიდან ალბათ არ იქნება გადაჭარბებული, თუ ვიტყვი, რომ ოქტაი ქაზუმოვი სწორედ ამ განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებულ ადამიანთა რიცხვს მიეკუთვნება. ამის თქმის უფლებას ვაჟა-ფშაველს შეუდარებელი ნაწარმოების „გოგოთურ და აფშინას“ მშვენიერი თარგმანი მაძლევს, რომლის აზერბაიჯანულ ენაზე წაკითხვით მიღებული შთაბეჭდილება კარგა ხანს გამყვა, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ნაწარმოები ორიგინალში არაერთხელ მქონდა წაკითხული და გასიგრძეგანებული მთელი თავისი მშვენიერებით. თარგმანი იმდენად დახვეწილია, რომ დარწმუნებული ვარ, აზერბაიჯანელი მკითხველი უნაკლოდ აღიქვამს ვაჟას თითოეულ ტაეპს, მითუმეტეს, რომ აზერბაიჯანულ ენაში მოიპოვება კაფიის ის სახე, რომელიც ვაჟასათვის ასეა დამახასიათებელი და ხაზს უსვამს მის ორიგინალობას, ამასთან მთარგმნელსაც შესანიშნავად მიუგნია იმ გასაღბისთვის, მკითხველის გულს რომ გააღებს და ვაჟას შემოქმედების სიდიადეს აზიარებს. არ ვთვლი მთარგმნელის ასეთ შეფასებას გადაჭარბებულად, რადგან ახალგაზრდა ადამიანის ნიჭიერების დანახვა მხოლოდ ამ ერთი თარგმნილი ნაწარმოებითაა შესაძლებელი, რომ აღარაფერი ვთქვათ მის მიერ შესრულებილ დანარჩენ თარგმანებზე, რომელთა წაკითხვაც დიდ სიამოვნებას ანიჭებს, როგორც ქართველ, ისე აზერბაიჯანელ მკითხველს. ერთი-ორად დასაფასებელია ოქტაი ქაზუმოვის მიერ გაწეული შრომა, რადგან როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ძნელად მოიპოვება აზერბაიჯანულ ენაზე ქართულ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა მთარგმნელი და მითუმეტეს ასეთ მაღალ დონეზე შესრულებული თარგმანი დიდ იშვიათობას წარმოადგენს.

ქართული ლიტერატურის პოპულარიზაცია მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან ეს თავის ადგილს უმკვიდრებს არა მხოლოდ კონკრეტულ ავტორს და ნაწარმოებს, არამედ ზოგადად, ქართულ ლიტერატურას, აყალიბებს მჭიდრო კულტურულ-ლიტერატურულ ურთიერთობებს, რის ფონზეც შემდეგ აღმოცენდება ხალხთა შორის მჭიდრო კავშირი და ურთიერთპატივისცემა, რაც შემდგომში გარანტია მშვიდი ცხოვრებისა.

ორი ქვეყნის კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობებისათვის (და არამხოლოდ), მთარგმნელობით მუშაობას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნაწარმოები, რომლის თარგმნასაც მთარგმნელი გადაწყვეტს, რადგან ამ ნაწარმოების საშუალებით ეცნობა მკითხველი მეზობელი ხალხის ინტერესებს, ფასეულობებს. რაღა თქმა უნდა ორიგინალში ნაწარმოების წაკითხვა მეტად საინტერესო და სასიამოვნოა, თუმცა ენის არცოდნის პრობლემა არ გვაძლევს საშუალებას ყოველი ნაწარმოები ორიგინალში წავიკითხოთ და ჩავწვდეთ ავტორის სულის ლაბირინთებს. ამგვარად მთარგმნელზე ბევრი რამაა დამოკიდებული, მას შეუძლია ნაწარმოები იმ კუთხით დაგვანახოს, რომლიდანაც მოისურვებს. იგი ჩვენს შთაბეჭდილებებს, აზრებს ერთი გარკვეული მიმართულებისაკენ უბიძგებს. მიმაჩნია, რომ შემოქმედება ავტორის ინდივიდუალიზმს, ეს უკანასკნელი კი ხალხის, ერის ინდივიდუალობას უსვამს ხაზს. შესაბამისად სათარგმნი ნაწარმოების ამორჩევისას მთარგმნელის არჩევანს დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან იგი არა კონკრეტულ ნაწარმოებს და ავტორს, არამედ ხალხს, ერს აცნობს საზოგადოებას. ხალხის შინაგან სამყაროს, პიროვნულ ღირებულებებსა და პრიორიტეტებს, რაც პიროვნებების, ერების ურთიერთპატივისცემასა და დაახლოებას განაპირობებს.

ზოგადად მთარგმნელი ხშირად დგება უნებლიე შეცდომების წინაშე, რადგან ყველა ენაში არის რაღაც, მხოლოდ ამ ენისთვის დამახასიათებელი, რომლის პირდაპირ თარგმნის ალბათობა ძლიერ მცირეა. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში კი თარგმანის სიზუსტე და მკვეთრი გამომსახველობა გარანტირებულია და დაცულნი ვართ ასეთი გაუთვალისწინებელი შეცდომისაგან, რადგან მთარგმნელისათვის ორივე ენა, ქართულიც და აზერბაიჯანულიც მშობლიურია და სრულყოფილად ფლობს, რაც იცავს ნაწარმოებს პირვანდელი სახის დაკარგვისაგან და მკითხველს მისი სრულყოფილად აღქმის საშუალებას აძლევს. მთარგმნელის ასაკის მიუხედავად, მას აქვს იმდენი ცოდნა და გააჩნია უნარი სწორედ ავტორისეული მიგნებები, ნათელი ფერები გააცოცხლოს აზერბაიჯანულ ენაზე სრული სიცხადით. მიუხედავად ვაჟასთვის დამახასიათებელი სიტყვის ჩუქურთმების მრავალფეროვნებისა და სიმრავლისა.

რადგანაც ყველა დიდი ავტორი დიდ ინტერესს იწვევს საზოგადოებაში, ამიტომ ვერ შეაშინებდა ასეთი სირთულეები და ვერ დარჩებოდა ვაჟა-ფშაველას მიმართ ოქტაი ქაზუმოვი გულგრილი, აკი თავადაც ამბობს წიგნის წინასიტყვაობაში, რომ იგი ამ ნაწარმოების თხრობის სიმსუბუქემ მოხიბლა, იგი ასევე მოხიბლულია გმირებით. ზოგადად კი იმის თქმა შეგვიძლია, რომ ოქტაი ქაზუმოვი ქართული ლიტერატურითაა დიდად მოხიბლული და უნდა ეს დიდი ინტერესი და პატივისცემა ქართული ლიტერატურის მიმართ სხვებსაც გადასდოს. სათარგმნი ლიტერატურა აუცილებლად უნდა იყოს ფასეული, ასევე მეტად მნიშვნელოვანია, როგორც ზემოთ აღვნიშნე,

მთარგმნელის დამოკიდებულება სათარგმნი ნაწარმოების მიმართ. ეს თავისთავად ნათარგმნის წარმატებას განაპირობებს.

ამ ნაწარმოებში კარგად ჩანს ქართველი ადამიანის ხასიათი, ის ღირებულებები, რაც პრიორიტეტად ითვლებოდა საუკუნეების განმავლობაში და ქართველთა იდენტობას უსვამს ხაზს. ამასთან ვაჟას ენა განსხვავებული და განსაკუთრებულია. როგორც თავად ოქტაი ქაზუმოვი წერს „გოგოთურ და აფშინა“-ს წინასიტყვაობაში, „რატომ გოგოთურ და აფშინა“?

–„ვაჟას ენობრივი სპეციფიკიდან გამომდინარე შევეცადე აზერბაიჯანულშიც მაქსიმალურად ამერიდებინა თავი ლიტერატურულად გამართული ფორმებისაგან, ვაჟას მთელი ენობრივი ხიბლი ხომ სწორედ მის კუთხურ მეტყველებასა და არქაიზმებშია ჩაგვირისტებული.“² მთარგმნელს სრულად აქვს გათვალისწინებული და შენარჩუნებული ეს ენობრივი ხიბლი. ამაში თავადაც დარწმუნდებით, თვალს თუ გადაავლებთ მის შესანიშნავ თარგმანს.

„-ნეტავ რას ამბობ, დიაცო,
ჭკვას რად არ ატან სიტყვასა?
საქმე თუ გამოგლევია,
რატუ არ იტყვი იმასა?!
რად გინდა მაშინ სიცოცხლე,
ლუკმასა ვსჭამდე სხვისასა?
შენ ვინა გკითხავს, უჯიშოვ,
თოფისასა და ხმლისასა?...
შენ უნდა საჩეჩელს ეჯდე,
ან არა,- ჰქსოვდე წინდასა...
ხმლის ქნევას მაღლი მაშინ აქვ,
როცა ხმაღს ჰხედავ მტრისასა!“³

აზერბაიჯანული თარგმანი ქართულზე არანაკლებ ლამაზია და საოცრად მელოდიური, რიტმული, სიტყვები ერთმანეთს ჰარმონიულად ერწყმის, მიუხედავად ვაჟას ენის სირთულისა.

„-Ey zəhni nədi dəyinib,
Donquldandıgın ayaqda.
İş-gücün tükənibdirsən,
Bəli desənin bayaqdan.
Neylərin elə ömrü ki,
Bir tik yeyim nahaqdan.
De görüm kimdir soruşan
Səndən tükəngdəni, yaragdan.
Get ya corab hör, nə bilim,
Ya da yun ayır daraqda.
Qılınca sığal çəkilmir,
Düşman olanda ayaqda.“⁴

ან:
„გაზაფხულ იყო მაშინა,

ახლად ყოოდნენ იანი,
მწვანის ქათიბის კობტაობს
მთების კალთები ტყიანი;
ბექ-ბუქში თოვლი დამდნარა,
მიწა გამხდარა წვნიანი,
მწვანეს ეწვდება ფოთოლსა
ხარი-ირემი რქიანი.“⁵

სწორედ ამდაგვარადვე ჟღერს მისი აზერბაიჯანული ვერსია.

„İlkbahar təzə gəlmişdi,
Təzə açıldı bəninövşü.
Yam-yaşıl nəglə bəzənibç,
Dağlar tətəyi, hər guşü.
Təpə-düzü qar görünmür,
Torpaqdan sular sürüşür.
Yaşıl yarpağı qırpanda,
Maral boynuna şəh düşür.“⁶

„ვცდილობდი, ცოცხლად და ცინცხლად გადამეთარგმნა... თუ როგორია თარგმანი თავისი მხატვრული ღირებულებებით თუ ნაკლოვანებებით უკვე აზერბაიჯანულენოვანი მკითხველის გადასაწყვეტია და არა ჩემი“⁷– წერს ოქტაი ქაზუმოვი. მე კი მინდა ვთქვა, რომ აზერბაიჯანულენოვანი მკითხველიც იმავე სიამოვნებას მიიღებს ვაჟას უკვდავი ქმნილების გაცნობისას, რაც მე განვიცადე და მინდა აღვნიშნო, რომ ოქტაი ქაზუმოვის დახმარებით დავრწმუნდი; მშობლიურ ენაზე დაწერილი და ნათარგმნი ნაწარმოებთაც არანაკლები სიამოვნების მიღება შეუძლია ადამიანს, მთავარია მთარგმნელმა ნაწარმოებში ჩადოს ის, რაც ავტორს შეუნარჩუნებს ორიგინალობას და სათქმელს არ დაუკარგავს.

ლიტერატურა:

1. გამსახურდია კ. (1965): რჩეული თხზულებანი 8 ტომად. ტომი 7. გამომცემლობა „საბჭოთქა საქართველო“. თბილისი. გვ. 462.
2. ვაჟა-ფშაველა. (2012): გოგოთურ და აფშინა. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი. გვ. 31.
3. ვაჟა-ფშაველა. (2012): გოგოთურ და აფშინა. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი. გვ. 48.
4. ვაჟა-ფშაველა. (2012): გოგოთურ და აფშინა. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი. გვ. 49.
5. ვაჟა-ფშაველა. (2012): გოგოთურ და აფშინა. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი. გვ. 52.
6. ვაჟა-ფშაველა. (2012): გოგოთურ და აფშინა. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი. გვ. 53.
7. ვაჟა-ფშაველა. (2012): გოგოთურ და აფშინა. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი. გვ. 32.

Thea Gurgenidze
Ior Mughanlo Public School, Sagarejo Municipality

Abstract

There are several years the society and it's more important, majority of young people, are interested in this book. Accordingly have increased requests on the translated books in our country as well as in the neighbor countries. It's our shames that in spite of such kind of cloth relationships, there was not interests towards the Azerbaijanian literature and nor Georgian literature were not translated for Azerbaijanian as well but there are not a few translations in this list, which have been done. It's glad saying about that nowadays has been increasing interests towards Georgian literature from Azerbaijanian sides. Georgia and Azerbaijan have had the century – old relationships and there are many ethnic Azerbaijanians live in Georgia, even today it's difficult to understand and speak Georgian. They can't read Georgian literature in the originals. So, it is the main reason to translate more and more Georgian literature into Azerbaijanian. But it is not easy to translate Georgian works of art because translators have to foresee all of the aspects: artistic dignity of literature, work of art must be original, must not be lost primary order, refinement, attractiveness and authors style.

საკვანძო სიტყვები: ლიტერატურა, ნაწარმოები, მკითხველი, თარგმანი, აზერბაიჯანულენოვანი
Key words: literature, writing, reader, translation, Azerbai

ნინო დავითაშვილი

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, გორი

შფოთვა მოსმენის დროს და მისი დაძლევის სტრატეგიები

მოსმენა უაღრესად რთული პროცესია. არსებობს მთელი რიგი ფაქტორები, რაც მოსმენას ყველაზე რთულ უნარად აქცევს. მოსმენა პირდაპირ კავშირშია მოტივაციასთან, ლექსიკურ მარაგსა და გრამატიკულ ცოდნასთან. ინგლისურ ენაზე მოსმენისას წამოჭრილ სხვადასხვა პრობლემასთან ერთად არსებობს შფოთვის პრობლემაც. მოსმენისას სტუდენტი შესაძლებელია განიცდიდეს შფოთვას. ამ შფოთვის გამომწვევი კი შესაძლებელია სხვადასხვა მიზეზი იყოს.

2015 წლის თებერვალ-იანვარში ჩავატარე კვლევა გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის პირველი კურსის 36 სტუდენტს შორის. ექსპერიმენტის საშუალებით ვცადე შფოთვის დაძლევა ან მისი ხარისხის შემცირება მოსმენის სწავლებისას. განხილული ლიტერატურის და ექსპერიმენტის ანალიზის შედეგად შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ შფოთვის დაძლევის გზა უდაოდ დაკავშირებულია სტუდენტების თავდაჯერებულობის უნარის, მათი ცოდნის დონისა და მათი მოტივაციის გაზრდასთან. მოსმენის სწავლების სტრატეგიებს განსაკუთრებული როლი აკისრიათ მოსმენისას არსებული შფოთვის დაძლევის საქმეში.

შესავალი

ინგლისურ ენის მოსმენის სწავლება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას შეიძენს თუ მხედველობაში მივიღებთ:

- თანამედროვე გამოწვევებს;
- გართობას;
- მოგზაურობას/ტურიზმს;
- სამუშაო მიზნებს და აკადემიურ მოთხოვნებს.

მას შემდეგ, რაც ინგლისურმა ენამ საერთაშორისო მნიშვნელობა შეიძინა და იქცა სხვადასხვა ერებს შორის კომუნიკაციის საშუალებად, ინგლისური ენის მოსმენის სწავლებამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა.

ინგლისური ენა, როგორც ახალი ამბების და სხვა ინფორმაციის, ასევე გართობის საშუალებაცაა. უამრავი ადამიანი ისმენს და იღებს სიამოვნებას ინგლისურენოვანი სიმღერით. ეს განსაკუთრებით თინეიჯერებს ახასიათებთ. ისინი მეტი ინტენსივობით უსმენენ ცნობილ ინგლისურენოვან მუსიკოსებს.

ტურიზმმა/ მოგზაურობამ ასევე განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა ინგლისურ ენას. სამუშაოს მოძებნის მიზნებმა და აკადემიურმა მოთხოვნილებამ უდაოდ დიდი როლი ითამაშა ინგლისური ენის მიმართ გამოხატული მზარდი ინტერესის არსებობაში. მეცნიერების ყველა სფეროში გამართული კონფერენციების ენა ინგლისურია. ეს ნათელი მაგალითია აკადემიურ სფეროში ინგლისური ენის გამოყენების მზარდი ხასიათის.

გლობალიზაციის ხანაში ინგლისური ენა იქცა ბისნესის წარმოების ენადაც. უცხო ენის სწავლების თანამედროვე მეთოდის გათვალისწინებით შექმნილია ინგლისური ენის სწავლების ახალი პროგრამები, გამოყენებულია უცხოენოვანი ინგლისური ენის პედაგოგების რესურსი, საზღვარგარეთ მოგზაურობის შესაძლებლობები, სტუდენტური გაცვლითი პროგრამები, უამრავი ტელე თუ რადიო არხი, რომლის მოსმენა/ყურება ენის პრაქტიკულად გამოყენების საშუალებას იძლევა. მაგრამ ინგლისური ენაზე მოსმენა მაინც პრობლემურ საკითხად რჩება. ძირითად ფაქტორად, რომელიც მოსმენას რთულ უნარად აქცევს შფოთვა სახელდება.

ლიტერატურის მიმოხილვა

შფოთვა უნიშვნელოვანესი ფაქტორია, რომელიც აბრკოლებს სწავლის პროცესს. ის მთელ რიგ უარყოფით ფაქტორებთან ასოცირდება. ესენია: ეჭვი, მერყეობა, შებოჭილად თავის გრძნობა, დამაბვა. ჰერონი (Heron, 1989) აღნიშნავს, რომ შფოთვა თავს იჩენს ჯგუფურ სიტუაციაში სამი ერთმანეთთან დაკავშირებული კომპონენტით, რომლებიც ენის სწავლებისთვის არის დამახასიათებელი. ესენია:

- მიღებასთან დაკავშირებული შფოთვა (მიმილბენ, მოვერწონები, ვიქნები საჭირო);
- ორიენტაციასთან დაკავშირებული შფოთვა (მივხვდები რა ხდება?);
- წარმოდგენასთან დაკავშირებული შფოთვა (შევძლებ გავიგო რას მასწავლიან?)(გვ. 33).

შფოთამ შესაძლოა გონების გამორთვა გამოიწვიოს. კრშენის მიხედვით (Krashen, 1985) შესაძლოა არსებობდეს გონებრივი ბლოკირების სისტემა (a mental block), რაც ხელს შეუშლის ენის აღქმას. ეს ბლოკირების სისტემა, რომელსაც

შესაძლოა ეფექტური ფილტრი (affective filter) ეწოდოს, შესაძლებელია განპირობებული იყოს მოტივაციის ან თვითდაჯერებულობის ნაკლებობით ან სტრესის გამო (გვ.3).

შფოთვის არსებობამ საკლასო ოთახში შესაძლოა გამოიწვიოს ნერვიულობა და შიში, რასაც მოჰყვება დაბალი შედეგი სწავლების პროცესში. ეს ფაქტი კი თავის მხრივ გამოიწვევს მეტ დამაბულობას და დაბალ შედეგს. შიშის შეგრძნება და დამაბულობა დაკავშირებულია შფოთვის კოგნიტურ მხარესთან, რომელსაც წუხილს ვუწოდებთ. ეისენკი (Eysenk, 1979) მიიჩნევს, რომ წუხილის დროს იკარგება ენერგია, რომელიც შესაძლებელია გამოყენებული იქნას დამახსოვრებისთვის. შფოთვა მთავარი ხელის შემშლელი ფაქტორია ენის შესწავლისას, მაგრამ ის შესაძლებელია შემცირდეს.

ენის შემსწავლელელები შესაძლებელია სტრესს განიცდიდნენ ენის სწავლების მრავალ ასპექტში, მაგალითად, თვით უცხო ენასთან დაკავშირებით, საუბრისას უცხო ენაზე, თავიანთ პარტნიორებთან ანუ ენის სხვა შემსწავლელებთან ურთიერთობისას ან მათთან შეჯიბრისას ან ტესტების წერისას. რაც უფრო მაღალია შფოთვის ხარისხი, მით დაბალი იქნება სწავლების შედეგი.

შფოთვის დონე მაღალია დაბალი მოსწეების სტუდენტებთან. ფოსი და რეიტზელი (Foss and Reitzel) გვთავაზობენ, რომ ცოდნას და უნარებს შეგვიძლია გავუძღვეთ როლური თამაშით ან ზეპირი ინტერპრეტაციით. ამ შემთხვევაში სტუდენტები ამჟღავნებენ სტრესის დაბალ დონეს ზეპირი კომუნიკაციისას, ვიდრე საკუთარი მეტყველებისას.

განასხვავებენ სტრესის ორ სახეობას:

- ზიანის მომტანი შფოთვა;
- დამხმარე შფოთვა.

ზიანის მომტანი შფოთვა. ენის მკვლევართა უმრავლესობა საუბრობს შფოთვასა და ენის სწავლას შორის არსებულ უარყოფით დამოკიდებულებაზე. ეს შფოთვის უარყოფითი სახეობა ხშირად მოხსენიებულია, როგორც „მძიმე შფოთვა“ (debilitating anxiety), რადგან მას შეუძლია უარყოფითი გავლენის მოხდენა შემსწავლელთა მიღწევებზე. ზიანის მომტანმა შფოთვამ შესაძლებელია გამოიწვიოს მოტივაციის შესუსტება და უარყოფითი დამოკიდებულება სწავლის პროცესისადმი.

Gardner და MacIntyre (Gardner and MacIntyre, 1993) ასახელებენ შფოთვას ყველაზე ძლიერ უარყოფით ხელის შემშლელ ფაქტორად ენის შესწავლისას.

დამხმარე შფოთვა. ზოგიერთი მკვლევარი ვარაუდობს, რომ შფოთვა ენის შესწავლისას სასარგებლო და სტიმულის მომცემია (Scovel, 1978).

დამხმარე შფოთვა რამოდენიმე ნაშრომშია განხილული. ესენია:

- ენის ფლობის მაღალი დონე და თავდაჯერებულობა მაღალი დონის ენის შემსწავლელთა ნაკრებ ჯგუფში (Ehrman and Oxford, 1995);
- რთული ინგლისური სტრუქტურების ზეპირი წარმოება მშობლიურ ენაზე მოსაუბრე არაბებს და ესპანელებს შორის (Kleinmann, 1977);
- დადებითი შეფასებები რეგულარულ ფრანგულის, გერმანულის და ესპანურის გაკვეთილებზე მაგრამ არა აუდიო-ლინგუალურ გაკვეთილებზე (Crastain, 1975).

უცხო ენის ან მეორე ენის შესწავლისას შფოთვა ამცირებს მოტივაციის დონეს და ქმნის უარყოფით ემოციას შესასწავლი ენის მიმართ (Gardner, 1987). ამიტომ შფოთვის მოხსნა უცხო ენის მოსმენის სწავლებისას სწრაფად იძენს პრიორიტეტს თანამედროვე უცხო ენის სწავლების მეთოდოლოგიაში.

ლიტერატურაში სადაც განხილულია შფოთვა უცხო ენის შესწავლისას, სტუდენტები აცხადებენ, რომ შფოთვის დონე განსაკუთრებით მაღალია უცხო ენაზე საუბრისას (Young 1990; Phillips 1992). უცხო ენაზე საუბრისას შფოთვის განხილვისას წინ წამოიწია მოსმენისას არსებულმა შფოთვის დონემ და ის სტუდენტებისათვის პრობლემატურ საკითხად დასახელდა. კრაშენმა (Krashen, 1992) განაცხადა, რომ თუმცა საუბარი ითვლება ყველაზე მაღალი შფოთვის მატარებელ უნარად, მოსმენაც არის აგრეთვე სტრესის მაღალი დონის მატარებელი უნარი.

სქარსელლა და ოქსფორდის (Scarcella and Oxford, 1992) მიხედვით მოსმენის დროს შფოთვა თავს იჩენს, როდესაც სტუდენტები ხვდებიან, რომ შეხვდნენ სირთულეს, რომელიც მათთვის უცნობია. შფოთვის დონე განსაკუთრებით მაღალია თუ სტუდენტებს აქვთ მცდარი წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ ყველაფერი, რასაც ისინი მოისმენენ იქნება მათთვის გასაგები ანუ ისინი მოისმენენ და გაიგებენ ყველა სიტყვის მნიშვნელობას.

ჰორვიტზი (Horwitz, 1987) თვლის, რომ ბევრ მსმენელს მიაჩნია, რომ იმისათვის რომ კარგად ფლობდეს ენას მას სჭირდება სრულყოფილი წარმოთქმა, ლექსიკის დიდი რაოდენობით ცოდნა, გრამატიკის სრულყოფილად ცოდნა, მოგზაურობის გამოცდილება და ამ კომპეტენციის არქონის შემთხვევაში ჯოინერის (Joiner, 1986) აზრით, ისინი ხშირად აღმოჩნდებიან უარყოფითი ემოციის გავლენის ქვეშ, რაც იწვევს თვითდაჯერებულობის დაბალი ხარისხის ქონას მოსმენის დროს.

გარდნერი და მაქინთერი (Gardner and MacIntyre, 1993) მიიჩნევენ, რომ ყველაზე დიდი უარყოფითი ზეგავლენის მოხდენა ენის სწავლებისას შფოთვას შეუძლია. თუ შფოთვის დონე მაღალია სტუდენტები სრულყოფილად არ არიან ჩართულები ან საერთოდ არ არიან ჩართულები შესწავლის პროცესში.

ჩენ და ჩანგი (Chen & Chang, 2004) მიიჩნევენ, რომ შფოთვას უდავოდ შეუძლია უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს სტუდენტებზე. პაპამიხიელი (Pappamihel, 2002) ასევე საეჭვოდ მიიჩნევენ, რომ სტუდენტებს, რომლებიც განიცდიან შფოთვის ზეგავლენას შუძლიათ ჩართვა სასაწავლო პროცესში.

მოსმენის დროს გაცდილი შფოთვა განსაკუთრებული მოვლენაა, მოიცავს ინდივიდუალურ რეაქციას და ეს რეაქცია პირდაპირ აბრკოლებს ენის შესწავლის პროცესს, განმარტავს რიჩარდსი (Richards, 1983) და აღნიშნავს, რომ ენის შემსწავლელთა ენობრივი ცოდნა არის ერთ-ერთი ფაქტორი, რაც ახდენს გავლენას შფოთვის ფაქტორზე.

შფოთვის ფაქტორი განსაკუთრებით დამახასიათებელია მოსმენისათვის. ქრისტინის (Chastain, 1979) მიხედვით, მოსმენა რთული უნარია და მას შიში ყოველთვის თან ახლავს. ეს შიში თავის მხრივ შფოთვის გამომწვევი მიზეზია. შფოთვის ხარისხი კი დამოკიდებულია მსმენელთა თვითდაჯერებულობაზე (Dunkel, 1991).

ქრისტენბერი (Christenberry, 2003) ხაზს უსვამს მოსმენის პრობლემატურ ბუნებას და აცხადებს, რომ მოსმენის სწავლა რთული საქმეა. ვოგელი (Vogely, 1999) ეთანხმება სხვა მეთოდისტებს და აცხადებს, რომ ერთ-ერთი ყველაზე იგნორირებული, მაგრამ ყველაზე ხელისშემშლელი შფოთვის ტიპი არის სწორედ მოსმენის დროს არსებული შფოთვა.

ვოგელი (Vogely, 1998) ყურადღებას ამახვილებს მოსმენის დროს არსებულ შფოთვასა და ეფექტური მოსმენის სტრატეგიებზე. მისი აზრით მოსასმენი ტექსტის ხასიათი ახდენს ზეგავლენას მსმენელის მიერ განცდილი შფოთვის ხარისხზე. ასევე შფოთვის ხარისხს ზრდის უცნობი თემატიკის ან უცნობი ლექსიკის მოსმენა.

აღწერილი შფოთვის ფაქტორის გათვალისწინება დაგეხმარება მოვიძიოთ მოსმენის დროს არსებული შფოთვის დაძლევის გზა, რომელიც უდავოდ დაკავშირებულია სტუდენტების თავდაჯერებულობის უნარის, მათი ცოდნის დონისა და მათი მოტივაციის გაზრდასთან.

მეთოდოლოგია

ჩვენი კვლევის მიზანია უცხო, კერძოდ კი, ინგლისურ ენაზე, მოსმენის დროს წარმოშობილი ერთ-ერთი დაბრკოლების_შფოთვის დაძლევის გზები მოვიძიოთ, რათა გავუადვილოთ შემსწავლელებს უცხო (ინგლისურ) ენაზე მოსმენის პროცესი.

მთავარი საკვლევი საკითხი გამოიკვეთა სტუდენტთა პირველადი გამოკითხვის შედეგად, რომლის შედეგების გაანალიზების შედეგად დადასტურდა, რომ სტუდენტები ყველაზე რთულ უნარად მოსმენას ასახელებენ და ყურადღებას ამახვილებენ მოსმენის პროცესის თანმდევ შფოთვაზე. გამოკითხულთა 60% ფლობს გარკვეულ ლექსიკურ და გრამატიკულ კომპეტენციებს, მაგრამ მოსმენა მათთვის მაინც პრობლემატურ საკითხად რჩება. მოსმენისას განცდილი შფოთვა მათ მოსმენისას უქმნის დაბრკოლებას. ჩვენი თემის საკვლევი საკითხი ჩამოვაყალიბეთ საკვლევი კითხვის სახით_რა გზებით შეიძლება მოხდეს შფოთვის დაძლევა უცხო ენაზე მოსმენისას?

შესწავლილი ლიტერატურის ანალიზისა და დაკვირვების შედეგებზე დაყრდნობით ჩამოვაყალიბეთ **კვლევის ჰიპოთეზა:**

უცხო ენაზე მოსმენისას შფოთვის დაძლევა შესაძლებელი გახდება თუ სტუდენტებს დავეხმარებით

- ძლიერი და სუსტი მხარეების დადგენაში მოსმენასთან დაკავშირებით;
- თავდაჯერებულობის განვითარებაში;
- მოსმენის სტრატეგიების გამოყენებაში.

აქედან გამომდინარე ექსპერიმენტის მსვლელობისას უნდა შევაფასოთ და დავაკვირდეთ რამდენად მოხსნილი იქნება შფოთვა მოსმენისას.

ნაშრომში გამოყენებულია **რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი**. ხოლო მონაცემების მისაღებად შემდეგი კვლევის ინსტრუმენტების გამოყენება მივიჩნიეთ მართებულიად:

- თემის ირგვლივ არსებული ლიტერატურის ანალიზი;
- სტუდენტების გამოკითხვა და დადგენა თვლიან თუ არა სტუდენტები შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად;

•ექსპერიმენტული სწავლება და ექსპერიმენტის ჩატარების შემდეგ კვლავ ექსპერიმენტის მონაწილე სტუდენტების გამოკითხვა და დადგენა თვლიან თუ არა სტუდენტები შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელის შემშლელ ფაქტორად;

•გამოკითხვის შედეგების მათემატიკური დამუშავება და სტატისტიკური ანალიზი.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის პირველი კურსის 36 სტუდენტმა. კვლევის დაწყების წინ მათ მოუხდათ პასუხი გაეცათ კითხვაზე: „თვლით თუ არა შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად?“

ცხრილი N 1.გამოკითხვის შედეგები კვლევის დაწყების წინ

თვლით თუ არა შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად?“	36 სტუდენტი
დიახ	18
არა	18

გამოკითხული სტუდენტების ხმები შუაზე გაიყო. ოცდათექვსმეტი გამოკითხული სტუდენტისგან თვრამეტმა დაასახელა შფოთვა მოსმენისთვის მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად. ასევე თვრამეტი სტუდენტი, არ მიიჩნევდა შფოთვას მოსმენისათვის მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად. (იხ. ცხრილი N 1).

ექსპერიმენტის მონაწილეებს ექსპერიმენტის დაწყების წინ მოვასმენინე მოსმენის დიაგნოსტიკური ტესტი, რომლის შედეგებმაც აჩვენეს, რომ სტუდენტებს დაახლოვებით ერთნაირი მოსმენის უნარი ჰქონდათ. ექსპერიმენტის მონაწილეები გავყავი ორ ჯგუფად. პირველ ჯგუფს (18 სტუდენტი) შეადგენდნენ ის სტუდენტები, რომლებიც თვლიდნენ, რომ მოსმენის პროცესში მთავარი ხელისშემშლელი ფაქტორი შფოთვა არ იყო. მათ უტარდებოდათ ლექციები უნივერსიტეტის სილაბუსში არსებული მასალის მიხედვით. ხოლო მეორე ჯგუფში შევიდნენ ის სტუდენტები (18 სტუდენტი), რომლებიც შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად მიიჩნევდნენ. პირველი და მეორე ჯგუფის სასწავლო მასალის დონე ერთიდაიგივე იყო. მეორე ჯგუფისათვის მასალის შედგენისას გავითვალისწინეთ სტუდენტების ინტერესი ანუ რა თემატიკა აინტერესებდათ და რის მოსმენა სურდათ. თითოეულ ლექციაზე ვაცნობდი მათ მოსმენის სწავლების ეფექტურ სტრატეგიებს და ვურჩევდი, რომელი სტრატეგიისათვის მიემართათ კონკრეტული მოსმენის დავალების შესასრულებლად. პირველი ჯგუფი იქცა საკონტროლო ჯგუფად (შედგებოდა სტუდენტებისაგან, რომლებიც თვლიდნენ, რომ მოსმენის პროცესში მთავარი ხელისშემშლელი ფაქტორი შფოთვა არ იყო) და მეორე ჯგუფი იქცა ექსპერიმენტულ ჯგუფად ((შედგებოდა სტუდენტებისაგან, რომლებიც თვლიდნენ, რომ მოსმენის პროცესში მთავარი ხელისშემშლელი ფაქტორი შფოთვა იყო).

ექსპერიმენტი ორ თვეს გაგრძელდა. ექსპერიმენტის ბოლოს ექსპერიმენტის მონაწილე სტუდენტები კვლავ გამოვიკითხე და მათ იგივე შეკითხვას უპასუხეს: „თვლით თუ არა შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად?“

ცხრილი N 2.გამოკითხვის შედეგები ექსპერიმენტის ბოლოს

თვლით თუ არა შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად?“	36 სტუდენტი
დიახ	6
არა	30

ოცდათექვსმეტი გამოკითხული სტუდენტიდან მხოლოდ ექვსმა დაასახელა შფოთვა მოსმენისთვის მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად (იხ. ცხრილი N 2).

ამრიგად, სტუდენტთა მოტივაციის ზრდამ განაპირობა იმ სტუდენტთა რიცხვის შემცირება, რომლებიც შფოთვას მოსმენისას მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად მიიჩნევდნენ.

მოსმენის სწავლებისას არსებული შფოთვის დაძლევის მიზნით მართებული იქნება თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ

- ყურადღება უნდა გამახვილდეს შფოთვის გამომწვევ სუბიექტურ და ობიექტურ ფაქტორებზე. სუბიექტური ფაქტორებიდან მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ მოტივაცია, ინტერესი, წინარე ცოდნა. ობიექტური ფაქტორებიდან აღსანიშნავია გარემო პირობების გავლენა, პედაგოგის კომპეტენტურობა. მოსმენის სწავლებისას ასევე მნიშვნელოვანია სტუდენტის ინგლისური ენის დონის ამაღლებაზე ზრუნვა.

- სტუდენტს არ უნდა ჰქონდეს იმედი, რომ ყველაფერს გაიგებს, რასაც მოისმენს. ეს ქმნის დამატებით მიზეზს შფოთვის განაცდისათვის.

- პედაგოგის როლი განსაკუთრებით მაღალია მოსმენის სწავლებისას. პედაგოგმა უნდა შეისწავლოს თითოეული სტუდენტის ინტერესები და მათი გათვალისწინებით შეარჩიოს მოსასმენი მასალა. ეს მას დაეხმარება სრუდენტთა მოტივაციის ამაღლებაში. სტუდენტთა გაზრდილი მოტივაცია კი წარმატებული მოსმენის პროცესის და წარმატებული სწავლების პროცესის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა.

დასკვნა

განხილული ლიტერატურის და ექსპერიმენტის ანალიზის შედეგად შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ

- შფოთვა უნმიშვნელოვანესი ფაქტორია, რომელიც აბრკოლებს სწავლის პროცესს. ის მთელ რიგ უარყოფით ფაქტორებთან ასოცირდება. ესენია: ეჭვი, მერყეობა, შებოჭილად თავის გრძნობა, დაძაბვა.

- შფოთვის არსებობამ აუდიტორიაში შესაძლოა გამოიწვიოს ნერვიულობა და შიში, რასაც მოჰყვება დაბალი შედეგი სწავლების პროცესში.

- მოსმენის დროს შფოთვა თავს იჩენს, როდესაც სტუდენტები ხვდებიან, რომ შეხვდნენ სირთულეს, რომელიც მათთვის უცნობია.

- შფოთვის დონე განსაკუთრებით მაღალია თუ სტუდენტებს აქვთ მცდარი წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ ყველაფერი, რასაც ისინი მოისმენენ იქნება მათთვის გასაგები ანუ ისინი მოისმენენ და გაიგებენ ყველა სიტყვის მნიშვნელობას.

- შფოთვის დაძლევის გზა დაკავშირებულია სტუდენტების თავდაჯერების უნარის, მათი ცოდნის დონისა და მათი მოტივაციის გაზრდასთან.

- მოსმენის სწავლების სტრატეგიებს განსაკუთრებული როლი აკისრიათ მოსმენისას არსებული შფოთვის დაძლევის საქმეში.

ლიტერატურა

- 1.Chastain,K.D. Testing Listening Comprehension Tests. *TESOL Quarterly*, Vol: 13, No. 01,1979, გვ.81-88.
- 2.Chen, T-Y. & Chang, B. Y. (2004). The relationship between foreign language anxiety and learning difficulty. *Foreign Language Annals*.
- 3.Christenberry, B. Listening Comprehension in the Foreign Language Classroom.
<http://langlab.uta.edu/german/lana.rings/fall01gradstudents/2001paperchristenberry.htm>, 2003.
- 4.Dunkel, P. Listening in the Native and Second/Foreign Language: Toward an Investigation of Research and Practice. *TESOL Quarterly*, Vol: 25. No. 03, 1991, pp. 431-457
- 5.Ehrman M. and R. Oxford. (1995). Cognition plus: Correlates of adult language proficiency. *Modern Language Journal*, 79, 67-89.
- 5.Eysenck, M. W. (1979). Anxiety, learning and memory: A reconceptualization. *Journal of Research in Personality*, 13, 363-385.
- 7.Gardner, R.C; & Lambert, W.E.(1972). Attitudes and motivation in second language learning. Mass: Newbury House.
- 8.Gardner, R. C., R. N. Lalonde, R. Moorcroft, and F. T. Evers. (1987). "Second Language Attrition: The Role of Motivation and Use." *Journal of Language and Social Psychology* 6: 173-80.
- 9.Heron, J. (1989). The facilitator's Handbook. London: Kogan Page. გვ. 33.
- 10.Joiner, Elizabeth. (1986). "Listening in the Foreign Language," 43-70 in B. H. Wing, ed., *Listening Reading, and Writing: Analysis and Application*. Middlebury, VT: Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages.
- 11.Kleinmann, H. (1977). Avoidance behavior in adult second language acquisition. *Language Learning*, p. 93-107.
- 12.Krashen, S. D. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Oxford: Pergamon Press.
- 13.Krashen, S. D. (1985). The Input Hypothesis: Issues and Implications. London: Longman.Pappamihel, N.E.
- 14.Richards, J. C. (1983). Listening comprehension: Approach, design, procedure. *TESOL Quarterly*. 17 გვ. 219-240.
- 15.Scarcella, Robin C., and Rebecca L. Oxford. (1992). The Tapestry of Language Learning: The Individual in the Communicative Classroom. Boston: Heinle & Heinle
- 16.Scovel, T. (1978). The effect of affect on foreign language learning: A review of the anxiety research. *Language Learning*, გვ. 129-142.
- 17.Vogely, A.(1999). 1999. Addressing Listening Comprehension Anxiety. In Young, D. J. (Ed.) *Affect in Foreign Language and Second Language Learning: A Practical Guide to Creating a Low-Anxiety Classroom Atmosphere*, გვ.106-123.
- 18.Vogely, A. (1998). Listening Comprehension Anxiety:Students' Reported Sources and Solutions.*Foreign Language Annals*, Vol: 31, No. 1., გვ. 67-76.
- 19.Young, Dolly Jesuita. (1990). "An Investigation of Students' Perspective on Anxiety and Speaking." *Foreign Language Annals* 23, 6: 539-553.

Anxiety while Listening and Strategies for Overcoming It
Abstract

Listening is one of the most difficult skills existing in language teaching. There are many factors which make listening difficult. Listening is directly connected to motivation, lexical and grammatical knowledge.

Anxiety is one of the most meaningful problems existing in listening process. Different reasons may exist causing anxiety. They may be lack of self-confidence, motivation or practice in listening.

The article deals with the problem of anxiety in teaching listening and tries to find some ways of solving this problem which are connected to teaching some listening strategies.

საკვანძო სიტყვები: შფოთვა, მოსასმენი სავარჯიშოები, მოსმენის სტრატეგიები, მოტივაცია, მოსმენის სწავლება

Key words: Anxiety, listening exercises, listening strategies, motivation, teaching listening

ივლით დიასამიძე

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

ტექსტის გაფორმების გრაფიკული საშუალებების მნიშვნელობა უილიამ ფოლკნერის ნაწარმოებებში
(„ხმაური და მძვინვარება“, „სული რომ ამომდიოდა“)

ტიპოგრაფიის განვითარებისა და მხატვრულ ნაწარმოებთა ფართო ტირაჟირების შემდეგ ტექსტის გრაფიკულმა გაფორმებამ დიდი მნიშვნელობა შეიძინა. ტექსტის გრაფიკულ გაფორმებაში ვგულისხმობთ ისეთი გრაფიკული საშუალებების გამოყენებას როგორიცაა- პუნქტუაცია, მთავრული ასოები, პიქტოგრამები რათა ადრესატმა ავტორისეული ინტენციის ადექვატურად შეძლოს ინფორმაციის დეკოდირება. ენობრივ საშუალებათა სტილისტური გამოყენება, ასე თუ ისე, მუდამ უკავშირდება ისეთ ერთეულთა და ფორმათა შერჩევას, რომლებიც ყველაზე ეფექტური აღმოჩნდება ხოლმე იმისათვის, რომ მკითხველმა სწორად შეძლოს ავტორის მიერ მიწოდებული ინფორმაციის სწორად აღქმა. უილიამ ფოლკნერის ნაწარმოებები „ხმაური და მძვინვარება“ და „სული რომ ამომდიოდა“ გრაფიკული საშუალებების სწორედ მსგავსი გამოყენებით ხასიათდება.

რომანის „ხმაური და მძვინვარება“ ერთ-ერთი მთავარი გმირია გულუბრყვილო გონებააშლილი ბენჯი, ვის ქაოტურ განცდებსა და ემოციებს და არანაკლებ არეულ შეგრძნებებსა და აღქმებს შესანიშნავად გადმოსგვცემს ფოლკნერის

მიერ გამოყენებული ცნობიერების ნაკადის ტექნიკა. მისი ფიქრები და ემოციები მათი რეალური მდინარებითაა გადმოცემული, რაც სხვადასხვა დროს მომხდარი მოვლენების ასოციაციურ ჯაჭვს წარმოადგენს და, ამდენად, თავად ამ მოვლენათა ქრონოლოგიურ აღრევაში მდგომარეობს. ცნობიერების ნაკადთან ერთად ბენჯის თხრობაში სასვენი ნიშნების არაადექვატური გამოყენებაც აღინიშნება; სახელდობრ, ნაწარმოების პირველ ეპიზოდში ვხვდებით მხოლოდ წერტილებს, ბრჭყალებს და შედარებით იშვიათ მძიმეებს, ხოლო ყველა დანარჩენი სასვენი ნიშანი – უგულვებელყოფილია.

“Did you come to meet me.” she said. “Did you come to meet Caddy. What did you let him get his hands so cold for, Versh.”

.....
“What is it.” Caddy said.

.....
“Where’s Roskus.” she said.

.....
“You’re not a poor baby. Are you. You’ve got your Caddy. Have’t you got your Caddy.”

წინადადებათა სინტაქსური სტრუქტურა და ბრჭყალები მიგვანიშნებს, რომ ყველა ზემოაღნიშნული მაგალითი, აშკარად პირდაპირი შეკითხვებია. ამდენად, აქ კითხვითი ნიშნებია იგნორირებული, არაა გამოყენებული არც მძიმეები. ისინიც, კითხვითი ნიშნებისა არ იყოს, წერტილებითაა ჩანაცვლებული.

მომდევნო მაგალითებში კი – ძახილის ნიშნის იგნორირება ხდება:

“Stop it, Mither.” Jason said.

.....
“Hum up, Queenie.” T.P. said.

.....
“Whoa.” T.P. said.

.....
როგორც ვიცით, წინადადებათა ემოციური ტონალობა, განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ, სწორედ კითხვითი და ძახილის წინადადებებით გადმოიცემა; ხოლო მათ არსებობაზე ტექსტში კონკრეტული გრაფიკული მარკერები – კითხვითი და ძახილის ნიშნები მიგვითითებს. მიუხედავად იმისა, რომ ბენჯის დამოკიდებულება მის მიერ აღწერილი მოვლენებისადმი უკიდურესად ემოციურია, ფოლკნერი ზემოაღნიშნულ სასვენ ნიშნებს არ იყენებს. ეს გარემოება უთუოდ იმით აიხსნება, რომ ბენჯის არც კითხვაზე შეუძლია პასუხის გაცემა და არც ბრძანებასა თუ მოწოდებაზე სწრაფი და ადექვატური რეაგირება (მას ისინი მხოლოდ “ახსოვს”). ამიტომ ტექსტში წარმოდგენილი წინადადებები მისთვის არც ბრძანებებია და არც კითხვები. ის მარტივი და შეზღუდული სამყარო, რომელიც საყვარელი დით, ოჯახის დანარჩენი წევრებით, მათთან დამოკიდებულებით და ნაცნობი თუ უცნობი “სუნებით” შემოიფარგლება, პირობითად უფრო “მარტივი” და “გასაგები” სასვენი ნიშნით – წერტილით აღინიშნება. რაც შეეხება იმ გარემოებას, რომ ტექსტში მძიმეებიც ნაკლებადაა გამოყენებული, ესეც ლოგიკურად მიგვაჩნია, რადგანაც ბენჯის შეზღუდულ გონებრივ შესაძლებლობებს ამ სასვენი ნიშნით გამოხატული სხარტი პაუზის გაკეთებაც არ ძალუძს – მისი პაუზები, აზრიდან

აზრზე გადასვლისას, უფრო გრძელი და მონოტონურია, შესაბამისად ისინი წერტილით აღინიშნება.

მეორე ძმის, ქვენტინის მონათხრობი შედარებით უფრო მწყობრი და ორგანიზებულია, თუმცა ავტორი პუნქტუაციით მანიპულირების ხერხს აქაც მიმართავს.

ტვინარეული, საკუთარი დისადმი არაჯანსაღი ლტოლვით შეპყრობილი ქვენტინის მონათხრობში სასვენი ნიშნები პრაქტიკულად სავსებით უგულვებელყოფილია:

Jason I must go away you keep the others I'll take Jason and go where nobody knows us so he'll have a chance to grow up and forget all this the others don't love me they have never loved anything with that steak of Compson selfishness and false pride Jason was the only my heart went out without dread nonsense Jason is all right I was thinking that as soon as you feel better you and Caddy might go up to French Lick.

სასვენი ნიშნების უგულვებელყოფა (რაც, ძირითადად, პაუზების გაუქმებას ისახავს მიზნად) არა მხოლოდ თანამიმდევრულ გამონათქვამებს შორის სპობს ლოგიკურ დისტანციას, არამედ აწმყოსა და წარსულს შორისაც. საბოლოო ჯამში, ქვენტინის მონათხრობი ერთი დიდი, დაუნაწევრებელი და აღგზნებული მეტყველების სურათს ქმნის, რაც, თავის მხრივ, მისი სულიერი მდგომარეობის აღწერის იდეალური ხერხია.

მომდევნო პასაჟში, რომელიც და-ძმის დიალოგია, პაუზა რეპლიკებს შორისაც (ანუ უკვე ორი პიროვნების ტექსტებს შორისაც) ისპობა:

Caddy

Don't touch me just promise

If you are sick you can't

Yes I can after that it'll be all right it won't matter don't let them send him to Jackson promise

I promise Caddy Caddy

Don't touch me don't touch me

What does it look like Caddy

What

That that grins at you that thing though them

ფოლკნერის არაორდინალური დამოკიდებულება გრაფიკული საშუალებების მიმართ თავს იჩენს ასომთავრულის გამოყენებაშიც.

ფოლკნერის მიერ მთავრული ასოებით მანიპულირება შეინიშნება ნაწარმოების მეორე თავში, სადაც ავტორის მიერ გამოყენებული ცნობიერების ნაკადის ტექნიკა, საერთოდ, ინგლისური ენის ორთოგრაფიის ტრადიციებისათვის დამახასიათებელი თითქმის ყველა ელემენტის დარღვევით ხასიათდება. ამ დარღვევათა რიგს, ცხადია, ასომთავრულის გამოყენების წესების დარღვევაც ავსებს..

thats enough I guess

he swung the cylinder out and blew into the barrel a thin wisp of smoke dissolved he reloaded the three chambers shut the cylinder he handed it to me but first

what for I wont try to beat that

youll need it from what you said Im giving you this one because youve seen what itll do to hell with your gun

I hit him I was still trying to hit him long after he was holding my wrists but I still tried then it was like I was looking at him through a piece of coloured glass I could hear my blood and then I could see the sky again and branches against it and the sun slanting through them and he holding me on my feet.

მოყვანილ მაგალითში ავტორი ცნობიერების ნაკადში არ გამოიყენებს არანაირ სასვენ ნიშანს; შესაბამისად, გაუგებარია როდის იწყება ან მთავრდება წინადადება. უთუოდ სწორედ აქედან გამომდინარე ხდება მთავრული ასოების უგულვებელყოფა. ასომთავრული, ასევე, არ გამოიყენება არც მაშინ, როცა ახალი სტრიქონი იწყება – (რაც, თავის მხრივ, ახალი წინადადების დაწყების სიგნალია). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ თავში მოცემული ცნობიერების ნაკადის ყველა პასაჟში როდი ვხვდებით მსგავს შემთხვევებს. მოგვყავს მაგალითი, სადაც მიუხედავად იმისა, რომ პუნქტუაციის ნიშნები კვლავ არ გამოიყენება მთავრული ასოები მაინც არის წარმოდგენილი.

You can't I'm too heavy

Did Caddy go away did she go to the house you can't see the barn from our house did you ever try to see the barn from

It was her fault she pushed me she ran away

I can lift you up see how I can

ზემოთ მოყვანილ მაგალითში ასომთავრული გამოიყენება იქ, სადაც ახალი სტრიქონი იწყება, თუმცა არ გამოიყენება იქ, სადაც ლოგიკურად ახალი წინადადება იწყება. მიუხედავად ამ სხვაობისა, ორივე მაგალითში ასომთავრულით, როგორც წესი, წარმოდგენილია საკუთარი სახელები და პირის ნაცვალსახელი “I”. ორთოგრაფიული წესების ამგვარი დარღვევები (რომლებიც, როგორც გაირკვა, არასტაბილური და ურთიერთგანსხვავებულია და საერთო კანონზომიერებას არ ექვემდებარება), უთუოდ კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ნაწარმოების გმირის ეიფორიულ მდგომარეობას, მისი ფსიქიკის არასტაბილურობას, წარსულსა და აწმყოს, რეალურსა და გამოგონილს შორის ზღვრის რღვევას და იმ “აურზაურს”, რომელიც მის გონებასა და გულშია ატეხილი.

ფოლკნერი მოცემულ ნაწარმოებებში სიტყვების იეროგლიფური ჩაწერის ხერხსაც მიმართავს. ჩვენ ამ იეროგლიფებს ე.წ. „სიმბოლურ პიქტოგრამებად“ განვიხილავთ, რადგანაც ისინი არა მხოლოდ კონკრეტული ცნების ამსახველ სურათს წარმოადგენენ, არამედ მათ გაცილებით მეტი მნიშვნელობა გააჩნიათ, ვიდრე ის, რიცი აღქმაც მხოლოდ ვიზუალურად შეიძლება.

They had laid her in it reserved. Cash made it

Clock-shape, like this



with every joint

and seam bevelled and

scrubbed with

the plane, tight as a drum and neat as a sewing
basket, and they had laid her in it head to foot so
it wouldn't crush her dress.

მოყვანილ მაგალითში, რომელიც ფოლკნერის ნაწარმოების “სული რომ ამომდიოდა” ფრაგმენტია, ოჯახის გარდაცვლილი დედის გადასვენების ამბავია მოთხრობილი. ტექსტში ჩართული “კუბოს” პიქტოგრამა, არა მხოლოდ მიგვანიშნებს იმაზე, თუ “რა ტიპის ყუთში” ჩაასვენეს იგი (თავად ტექსტის მოთხრობელი ამ სიტყვას არ ახსენებს), არამედ ერთგვარ “სიკვდილის საყოველთაო სიმბოლოდაც” გვევლინება (დაახლოებით ისეთსავე სიმბოლოდ, როგორცაა თავისქალა, ჩონჩხი) და ერთგვარად “მაგიური”, “დაწყევლილობის დამლის” დატვირთვასაც იძენს.

“Keep going”, the other said. He led Jason on around the corner of the station, to the empty platform where an express truck stood, where grass grew rigidly in a plot bordered with rigid flowers and a sign in electric lights: keep your  on Mottson, the gap filled by a human eye with an electrical pupil, the man released him.

ამ მაგალითში, კი, რომელიც ნაწარმოების “ზმაური და მძვინვარება” ფრაგმენტია, ტექსტში ჩართული “თვალის” აღმნიშვნელი იეროგლიფი სიტყვა “თვალის” ჩაწერის ერთ-ერთ საშუალებად გვევლინება; მისი ტექსტიდან ამოგდების შემთხვევაში (წინარე მაგალითისაგან განსხვავებით) წინადადების აზრი გაუგებარი გახდებოდა. ამავდროულად, ეს “იეროგლიფურად” ჩაწერილი სიტყვაც, მისი პიქტოგრამულობის გამო, საკრალურ დატვირთვას იძენს და “ღვთის ზეციდან მომზირალ” თვალად, ან “მესამე თვალად” შეიძლება გავიაზროთ.

ფოლკნერი გრაფიკული საშუალებების მსგავსი მანიპულირებით შინაარსობრივად და ესთეტიურად უფრო მეტად ტვირტავს ინფორმაციას, რომელსაც ის მკითხველს აწვდის, რითაც გაცილებით უფრო ეფექტურ ფონს ქმნის. ასეთ გზით ის ერთი მხრივ, მკითხველის ყურადღებას იზიდავს და ტექსტის მნიშვნელობას განაპირობებს, მეორე მხრივ კი, უადვილებს მკითხველს ავტორისეული განწყობისა თუ ჩანაფიქრის ადექვატურ წვდომას.

ლიტერატურა:

1. Galperin I. R. (1977): Stylistics. Second edition, revised, Higher School. Moscow.
2. Faulkner W. (2004): Sound and Fury. pub. by Vintage.
3. Faulkner W. (2004): As I Lay Dying. pub. by Vintage.
4. Truss L. (2003): Eats; Shoots; Leaves (The Zero Tolerance Approach to Punctuation). Profile Books. Great Britain.

**Importance of Graphic Means in the Works by William Faulkner
(According to "Sound and Fury" and "As I Lay Dying")**

Abstract

The present paper deals with the significance and role of some graphic means, particularly punctuation, capital letters and hieroglyphs in Faulkner's literary works. The way in which the author manipulates with these means as well as how he applies them in the context evoke readers' appropriate comprehension. As a result, readers draw inferences as they are expected to do.

Natela Doghonadze

International Black Sea University, Tbilisi

American-Spanish Cross-Cultural Dialogue, Exemplified by Washington Irving

Introduction

Washington Irving (1783 – 1859) was an American merchant, diplomat, writer, essayist, biographer, and historian of the early 19th century. Like many outstanding Americans of his time, he contributed to many aspects of the development of his country. His book *The Sketch Book of Geoffrey Crayon, Gentleman*, where plots borrowed from various European (mostly German) folklore works, which was used to present contemporary to him America, is especially famous. Somehow, his contribution to international culture is less known to wide public.

This paper is dedicated to the contribution that Washington Irving made not only to studying Spanish history and revealing it to English-speaking readers, but also to preserving one of the most famous today monuments in Spain – Alhambra.

Irving in Spain

According to Jones (2008), Irving's romance with Spain began in childhood, when he found a travel book "A World Displayed" in his father's library.

In 1826 Irving was invited to Spain by the American Ambassador to the country, Alexander Hill Everett. While working for the American Legation in Spain, Irving spent a brief time in Seville before setting out for Granada with a Russian travelling companion, count Dolgorouki, in April 1829. On arriving in this beautiful city, he immediately fell under its spell. Then he took up residence in the Alhambra palace, when it was in an abandoned state. He wanted to remain at the scene of his stories, as he himself said to *get some writings that connect with the place*.

Irving served as the U.S. ambassador to Spain from 1842 to 1846. In Spain Irving wrote "**Chronicle of the Conquest of Granada**" (1829) and his best-known work **Tales of the Alhambra**, which was first published in London in 1832 under the title "**The Alhambra; a series of tales and sketches of the Moors and the Spaniards**". It is a groundbreaking account of his time there, including folklore and local gossip about the handsome princes and learned Moors who had lived in the palace during the years of the Moorish Kings' residencies.

Irving also wrote the biography of Christopher Columbus and *The Companions of Columbus*. To study about Columbus was especially interesting for Irving, as Columbus was the person who liked the Spanish and the American cultures.

Tales of the Alhambra

The book weaves a series of stories around the folk with whom he shared his life there. The book was a best-seller of its day and attracted the attention and interest of English-speaking readers and not only (as it was translated into many languages, including Spanish). Among readers were Spanish rulers who, only after having read the book, realized that they needed to care for Alhambra as a glory of their history. So restoration works began.

Irving found much to admire in Spanish literature and culture as a whole:

"I do not know anything that delights me more than the old Spanish literature. You will find some splendid histories in the language and then its poetry is full of animation, pathos, humor, beauty, sublimity....there is an Oriental splendor about it. The mixture of Arabic fervor, magnificence & romance with Old Castilian pride and Punctilio; the chivalrous heroism; the immaculate virtue"... (Irving, 1825, p. 135 as cited in Stevens, 2007, p. 249)

A palace and fortress complex located in Granada, Spain, Alhambra was originally constructed as a small fortress in the 9th century and then largely ignored until its ruins were renovated and rebuilt in the mid-11th century by the Moorish emir Mohammed ben Al-Ahmar of the Emirate of Granada. It was converted into a royal palace in 1333 by Yusuf I, Sultan of Granada. After the Reconquista (reconquering) by the Reyes Católicos ("Catholic Monarchs") in 1492, it was used by Christian rulers. However, later it was abandoned, vandalized and largely neglected.

Who has ever been in Alhambra knows how beautiful it is, but in Irving's time the historic monument was in a very poor state and totally forlorn. Romanticizing its appearance and history, Irving drew Spanish king's and later wider society's attention to the monument, which eventually led to giving it a UNESCO World Heritage Site status.

"Having, I trust, in the preceding papers made the reader in some degree familiar with the localities of the Alhambra, I shall now launch out more largely into the wonderful legends connected with it, and which I have diligently wrought into shape and form, from various legendary scraps and hints picked up in the course of my perambulations; in the same manner than an antiquary works out a regular historical document from a few scattered letters of an almost defaced inscription." Washington Irving, *Tales of the Alhambra*, vol. 14, p. 104

In *Tales of the Alhambra*, Irving turned from historical writing back to the genre of Geoffrey Crayon and the *Sketch Book* – a combination of personal observations, character sketches, and folkloric short stories. Irving was largely responsible, along with the French writers of the same period, for the Romantic image of Al-Andalus which persists to this day. The stories Irving tells are mostly tragic love stories. They are about the Spanish, Arabs (Moors), Gypsies, and Jews, who lived side by side in this beautiful city. For instance, it includes a play, entitled *Abu Hassan*, which is about a pair of young lovers who are kept apart through the machinations of the Sultan's court, but whose love is ultimately countenanced by the Sultan himself, a man of instincts far finer than those of his wicked and vindictive courtiers.

"In the book's opening section, which describes the journey of the friends Irving and Dolgorouk through the mountains, the Spanish characters they encounter are colorful, but neither dirty, nor ignorant. Instead they embody a native, if naïve, nobility and culture, demonstrated by their resemblance to characters from Don Quixote. Their guide, of course, was immediately dubbed Don Sancho Panza." (Stevens, 2007, p. 291)

"Given the governor's generosity toward Irving it may not be totally surprising to find that the author returned the favor with a warm endorsement of the monument's current management. He praised 'the honorable exertions of its present commander...who is taking all the limited

resources at his command to put the palace in a state of repair...and has for some time arrested its too certain decay" (Stevens, 2007, p. 292).

This acknowledgement of Spanish administrative competence is another new note, seldom found in earlier descriptions of Spain. Irving, perhaps demonstrating his association with the diplomatic community, even had some kind words for the French, who occupied the Alhambra during "the recent troubles" in Spain.

"With that enlightened taste which has ever distinguished the French nation in their conquests, this monument of Moorish elegance and grandeur was rescued from the absolute ruin and desolation that was overwhelming it...and Spain may thank her invaders for having preserved to her the most beautiful and interesting of her monuments". Irving, 1846, p. 406

Not only did Irving himself contribute to the restoration of Alhambra and the neighbourhood, but also the popularity of his books till today contributes to the well-being of Spain: so many tourists want to go and see the places he wrote so colorfully about. There is, for instance, an official tourist route from Seville to Granada named after him. It links many interesting villages such as Montefrío en route.

Conclusion

Romantic writers and poets not only were interested in history and folklore, admired nature and liberation movements, but also were men of action, e.g., Byron participated in liberation action in Italy and Greece. Washington Irving, both by writings and actions, stimulated the Spanish crown to take measures to restore the masterpiece of Moorish/Spanish architecture in the Spanish city Granada – the Alhambra (Wallhead, 2008). Likewise, the publication of Victor Hugo's "Notre Dame de Paris" helped the restoration of the cathedral of the same name. Today both are among the world treasuries of culture.

The dialogue between American and Spanish cultures turned out to be very fruitful in Washington Irving's works, as well as the consequences of their publication. On the one hand, English-speaking readers learned much about the Spanish history and culture, and, what is especially important, learned to value it (instead of viewing 'Hispanics' as underdeveloped people, which was and, we can unfortunately say, has been widely spread among Americans of Anglo-Saxon and other 'white' origin). On the other hand, the beautiful palace of Alhambra, which lay in ruins and risked to totally disappear, was restored and became the center of world cultural tourism.

Due to Irving's contribution, a special direction of historic, artistic, cultural and literary studies arose, which is reflected in the 2010 symposium *Historia, estética y poética en la modernidad del Romanticismo: Washington Irving en la Alhambra* ("History, Aesthetics and Poetry within the Romantic Modernity: Washington Irving in the Alhambra").

Specialists from universities of the USA, Spain and the rest of Europe will analyze the impact of Aesthetics and Philosophy of Romantic History, Literature and Art in the formation of Modernity. With this in mind, Washington Irving was a figure of great importance, since he played an important role in the re-invention of History during the Romantic Modernity. This is due to the fact that the North American writer has brought together historical knowledge and artistic creation, as an advance of Modern imagination which will contribute to create a form of artistic assessment with great success in the future.

In the context of the mentioned heritage assessment of the Romantic mind within the Modern historiography, the "Alhambrism" has a special position because of its impact in the Contemporary artistic creation. Thereby, the philosophic and poetic ideas of Romanticism definitely get in contact with the main southern cultural traditions, what is the basis for the culture and artistic sensitivity of that moment.

References:

Irving W. (1825): Washington Irving to Pierre Irving. Letters II, CWWI vol. 24

Irving W. (1846): The works of Washington Irving. Tales of a Traveller. A chronicle of the conquest of Granada. The Alhambra. Vol. 2. Philadelphia: Lea and Blanchard. Retrieved from <https://books.google.ge/books?id=kIQEAQAAIAAJ>

Jones B.J. (2008): Washington Irving: An American Original. New York: Arcade Publishing

Stevens M. (2007): Spanish Orientalism: Washington Irving and the romance of the Moors. PhD dissertation. Atlanta: Georgia State University, College of Arts and Sciences

Wallhead C.M. (2008): Washington Irving and Spain: The Romantic Movement, the Re/Creation of Islamic Andalusia and the Critical Reception. Bethesda-Dublin-Palo Alto: Academia Press

World Heritage List. UNESCO. Alhambra, Generalife and Albayzín, Granada. Retrieved from whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&id_site=314

ნათელა დოლონაძე

შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბილისი

ამერიკული და ესპანური კულტურათაშორის დიალოგი ვაშინგტონ ირვინგის მოღვაწეობის მაგალითზე რეზიუმე

მოხსენებაში გამხილულია ამერიკელი მწერლისა და დიპლომატის ვაშინგტონ ირვინგის როლი ესპანური კულტურის ისეთი ძეგლის შენარჩუნება-აღდგენაში, როგორიცაა ალჰამბრა, რომელიც აერთიანებს ესპანურ, არაბულ (მავრიტანულ) და ებრაულ კულტურებს. ირვინგი ბავშვობიდან იყო ესპანური კულტურის თაყვანისმცემელი. 1826-1846 წლებში იგი მოღვაწეობდა ესპანეთში, ხოლო გარკვეული პერიოდი (1842-1846), როგორც ამარიკის შეერთებული შტატების ელჩი ესპანეთში. ამ პერიოდში მან დაწერა რამდენიმე ნაწარმოები ესპანეთის შესახებ, რომელთა შორისაც განსაკუთრებით საინტერესოა „ალჰამბრას ზღაპრები“. წიგნმა ისეთი რეზონანსი მოიპოვა, რომ ესპანეთის მთავრობამ გადაწყვიტა, დაეცვა და აღედგინა ალჰამბრას სასახლე როგორც ისტორიული ძეგლი და დღესდღეობით იგი იუნესკოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა სიაშია. წიგნმა დიდი წვლილი შეიტანა მთელ მსოფლიოში ესპანური კულტურისადმი ინტერესის გაღვივებაში, ესპანურ-ამერიკულ უკეთეს ურთიერთგაგებასა და პატივისცემაში.

საკვანძო სიტყვები: ვაშინგტონირვინგი, ესპანური კულტურა, ლიტერატურა, ისტორია, რომანტიზმი
Key words: Irving, Spanish culture, literature, history, Romanticism

ყურძნისეული წარმოშობის ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები და მათ შედგენილობაში შემავალი ფენოლური ნაერთების მნიშვნელობა

სტატიაში წარმოდგენილია ყურძნისეული წარმოშობის ბად-ების და მათში შემავალი ფენოლური ნივთიერებების ფართო სპექტრის ბიოლოგიური აქტივობით განპირობებული პრევენციული და სამკურნალო-პროფილაქტიკური მნიშვნელობა. დღეისთვის ბად-ები მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში იწარმოება, თითოეული მათგანი არის ინდივიდუალური ტექნოლოგიით შექმნილი და აქვს საკუთარი დანიშნულება, მაგრამ მაინც გამოკვეთილია ერთი საერთო მიზანი - ადამიანის ჯანმრთელობის და დღეგრძელობის შენარჩუნებისთვის სამკურნალო-პროფილაქტიკური საშუალება.

„ჯანმრთელობა ყველაფერი არ არის, მაგრამ ყველაფერი ჯანმრთელობის გარეშე - არაფერია“- ბრძანა მრავალი საუკუნის წინ დიდმა სოკრატემ. თანამედროვე ცხოვრების რიტმმა, არასასურველმა ეკოლოგიურმა გარემომ, არასწორმა კვებამ, სტრესმა, ადამიანის ორგანიზმის სასიცოცხლოდ აუცილებელი ნივთიერებების დეფიციტმა და ბევრმა სხვა მნიშვნელოვანმა ფაქტორმა გამოიწვია დედამიწის მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესამჩნევი გაუარესება.

ადამიანის ორგანიზმის თითოეული უჯრედი ყოველდღე საჭიროებს 600-დან 650-მდე სხვადასხვა სახის საკვებ ნივთიერებებს - ნუტრიენტებს, რომელთა უმრავლესობა შეუცვლელია და ადამიანის ორგანიზმში სინთეზირებას არ განიცდის. ადამიანის კვების რაციონში აუცილებელია შედიოდეს დაახლოებით 32 სახეობის სხვადასხვა საკვები პროდუქტი, 15-ზე მეტი ვიტამინი და 20-ზე მეტი მიკროელემენტი, რომლის გარეშეც ადამიანის ორგანიზმს, უბრალოდ, არსებობა არ შეუძლია. სწორედ არარაციონალური, არასწორი და დაუბალანსებელი კვება წარმოადგენს თანამედროვე ადამიანისთვის მრავალი დაავადების საწინდარს. კატასტროფული სისწრაფით იზრდება ცივილიზაციის ისეთი დაავადებების რიცხვი, როგორიცაა სიმსუქნე, ჰიპერტონია, იშემიური დაავადებები, კიბო, ალერგია, შაქრიანი დიაბეტი და სხვა მრავალი. ბოლო წლების განმავლობაში კლასიკური მედიცინის და ფარმაციის სწრაფმა განვითარებამ, საშუალება მისცა ექიმებს დაემარცხებინათ ყველაზე ვერაგი და საშიში დაავადებებიც კი, მაგრამ ადამიანის ჯანმრთელობის პროფილაქტიკისთვის და ქრონიკულად მიმდინარე დაავადებების სამართავად ძალიან ხშირად, მხოლოდ სამკურნალო წამალ საშუალებების გამოყენება საკმარისი არ არის.

ამ პრობლემის გადასაჭრელად საუკეთესო გამოსავალი აღმოჩნდა 1927 წელს ამერიკელი მეცნიერ-ქიმიკოსის კარლ ფრანკლინ რენბორგის (1887-1973) მიერ, კვების რაციონის გამდიდრების მიზნით, შექმნილი პირველი ბადი მსოფლიოში - ლუცერნას ფოთლებისგან დამზადებული ექსტრაქტი, რომელმაც ოფიციალურად დაიმკვიდრა ტერმინი „ბიოლოგიურად აქტიური დანამატი“ (ინგ. food supplements), ანუ ბად-ი, როგორც მას შემოკლებით ეძახიან.

ბად-ი წარმოადგენს ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების კონცენტრატს, რომელიც მზადდება მცენარეული, ცხოველური და მინერალური ნედლეულისგან, ან მიღებულია ნივთიერებების ქიმიური სინთეზის გზით. ბად-ის გამოყენება ხდება უშუალოდ საკვებთან ერთად, ან დამატებულია საკვებ პროდუქტებში.

მცნება „ბიოლოგიურად აქტიური დანამატი“ (ბად) წარმოიშვა არც თუ შორეულ წარსულში - მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში და აქტუალური გახდა, უპირველეს ყოვლისა, კვების მნიშვნელობაზე ცოდნის გაღრმავების და ადამიანის ორგანიზმზე ცალკეული საკვები ნივთიერებების (ნუტრიენტების) ზემოქმედების მექანიზმების ფუნდამენტური კვლევების ხარჯზე. ამ მიმართულებას საფუძვლად დაედო ფარმაკოლოგიური და ბიოქიმიური დისციპლინების და კვების შესახებ (ნუტრიციოლოგიის) მსოფლიო მასშტაბის მეცნიერული მიღწევები.

ბად-ის აბრევიატურის სრული განმარტება ზოგადად ასე ჟღერს - „ბიოლოგიურად აქტიური კვებითი დანამატი“, მაგრამ სხვადასხვა ქვეყანაში მისი განმარტება იხმარება სხვადასხვა კონტექსტში: ევროპაში „food supplement“ ითარგმნება როგორც „დანამატი საკვებზე“, აშშ-ში ბად-ს ეძახიან „dietary supplement“ და ნიშნავს „დანამატი დიეტის, კვების დროს“, ხოლო აზიის ქვეყნებში „health supplement“ ნიშნავს „დანამატი ჯანმრთელობაზე“.

ბად-ები თანამედროვე კლასიფიკაციით, თავისი მოქმედების მიხედვით, იყოფა ხუთ ჯგუფად: 1) ნუტრიცევტიკები- საკვების ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები, რომლებიც საკვების ქიმიურ შედგენილობას (ცილები, ამინომჟავები, ცხიმები, ვიტამინები, ნახშირწყლები, მინერალური ნივთიერებები) უკეთებენ კორექციას. 2) პარაფარმაცევტიკები-საკვების ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები, რომლებიც გამოიყენება პროფილაქტიკისთვის და დამხმარე თერაპიისთვის, რათა ორგანიზმმა შეძლოს ფიზიოლოგიურ საზღვრებში ფუნქციური აქტივობა. 3) ეუბიოტიკები-საკვების ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები, რომლის შემადგენლობაშიც შედის ცოცხალი მიკროორგანიზმები და მათი მეტაბოლიტები (კეფირი, მაწონი). 4) ენტეროსორბენტები - გამოიყენება ორგანიზმის დეტოქსიკაციისთვის. 5) კოსმეცევტიკები - ორგანიზმში ტრანსდერმალური გზით ახდენენ ნივთიერებების ტრანსპორტირებას (www.registrbad.ru/) [14].

ბადის მიღების ძირითად მიზანს წარმოადგენს საკვების გამდიდრება იმ მიკრონუტრიენტებით, რომელიც აუცილებელია ორგანიზმის ნივთიერებათა ცვლის ფიზიოლოგიურ ჩარჩოებში წარმართვისათვის. სამწუხაროდ, თანამედროვე საკვების შედგენილობა სრულად ვერ უზრუნველყოფს ადამიანის ორგანიზმის ნორმალურ ფუნქციონირებას. ჯერ კიდევ 50-იან წლებში ნობელის პრემიის ლაურიატმა, მე-20 საუკუნის უდიდესმა მეცნიერმა და მკვლევარმა ლაინუს პოლონგმა თქვა: „კარგი ჯანმრთელობისთვის აუცილებელი პირობაა ადამიანის ორგანიზმში საჭირო რაოდენობით, საჭირო დროს, საჭირო ადგილზე, სჭირო ნივთიერებების არსებობა“.

თანამედროვე ბად-ები შედგება რამდენიმე ათეული კომპონენტისგან, რომელიც განაპირობებს მრავალპროფილიან ეფექტს. ასეთი ბად-ების მნიშვნელოვან უპირატესობად შეიძლება ჩაითვალოს ის, რომ მრავალკომპონენტიანი შედგენილობა აძლიერებს მათში შემავალი ყველა ინგრედიენტის დადებით ეფექტს და სუსტდება, ან მთლიანად ნიველირდება უარყოფითი და გვერდითი მოვლენები. ეს გვაძლევს

საშუალებას მინიმალური დოზებით გამოვიყენოთ ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებები. ასევე, საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ბადე-ების გამოყენებისას ალერგიული რეაქციები 10-ჯერ უფრო იშვიათია, ვიდრე სინთეზური ფარმაცოლოგიური პრეპარატების გამოყენების დროს. ეს აიხსნება ადამიანის ფერმენტულ სისტემასთან ბუნებრივი, მცენარეული და ცხოველური წარმოშობის კომპონენტების სიახლოვით. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები, რომელიც იწარმოება ყურძნისეული წარმოშობის ექსტრაქტებისაგან, მაგალითად, „მეგაპრო“ (აშშ) (Megapro-USA.Co.uk), „პიგნოჯენოლი“ (Pignojenol) და „ანტიოქსი“ (Antiox) (საფრანგეთი), „ხოლიკანი“ (Cholikan) (ჩინეთი), „ენოანტი“ (Enoant) და „ვინ-ვიტა“ (უკრაინა), „იმორტელ-კლასიკი“ (Immortel Classic) (მოლდოვა) და სხვა, რომელთა პოპულარობას ხელს უწყობს მათი ფარმაცოლოგიური აქტივობა და გამოხატული კლინიკური ეფექტი. ყურძნის და ყურძნისეული პროდუქტების სამკურნალო-პროფილაქტიკური მნიშვნელობა აიხსნება მასში შემავალი ფენოლური ნივთიერებების მაღალი შემცველობით, რომლებიც წარმოდგენილია: პროანტოციანიდინებით, ანტოციანინებით, ფლავონოლებით, სტილბენებით, ფლავანოლებით და სხვ. სახით. ეს ნივთიერებები ხასიათდებიან მაღალი ანტიოქსიდანტური აქტივობით და შესაბამისად სამკურნალო-პროფილაქტიკური მოქმედებით.

პროანტოციანიდინების ხანმოკლე მიღებაც კი გამაჯანსაღებლად მოქმედებს სისხლძარღვთა სისტემის ფუნქციონირებაზე. პროანტოციანიდინების მოქმედების ეფექტი გულისხმობს სისხლძარღვების გაფართოებას, ტრომბოციტების აგრეგაციის შემცირებას, დაბალი სიმკვრივის ლიპოპროტეინების დაქვეითებას და მათი მგრძნობელობის შემცირებას დაჟანგვისადმი, რომელიც ანთებით პროცესებთან არის დაკავშირებული. პროანტოციანიდინებს შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ონკოლოგიური დაავადებების დროს მიმდინარე პროცესებზე. (Kuhnau, 1976) [8].

მეცნიერთა მიერ (ზაო და სხვ., 2007) [15] დადგენილია პროციანიდინ B4-ის დამამუხრუჭებელი მოქმედება მკერდის კიბოს ზრდა-განვითარებაზე. სამედიცინო კვლევების საფუძველზე დადგენილია პროანტოციანიდინების გავლენა იმუნურ სისტემაზე (Mao et all., 2000ა, 2000ბ, 2002ა) [10]. ჩო და თანაავტორთა მიერ (2001) [2], უჯრედულ დონეზე დამტკიცებული იქნა პროანტოციანიდინების შემცველი ბად-ის „Pycnogenol“-ის მახლოკირებელი აქტივობა NF-JB - ის (ნეკროზის ფაქტორის) და პროტეინ - 1-ის აქტივატორის (AP-1) მიმართ.

დადგენილია ოლიგომერული პროანტოციანიდინების ანტიოქსიდანტური, ანტიბაქტერიული, ანტივირუსული, ანტისიმსივნური, ანტიანთებითი და ანტიალერგიული მოქმედება. პროანტოციანიდინებს შესწევთ სისხლძარღვების გაფართოების, ლიპიდური ზეჟანგური დაჟანგვის ინჰიბირების, კაპილარების გამტარებლობის გაზრდის უნარი (Fine, 2000) [4]. ყურძნის ექსტრაქტში შემავალი ოლიგომერული პროანტოციანიდინები ფლობენ 20-ჯერ უფრო მეტ ანტიოქსიდანტურ მოქმედებას, ვიდრე C ვიტამინი და 50-ჯერ უფრო მეტს, ვიდრე E ვიტამინი. დადგინდა პროანტოციანიდინების დადებითი ეფექტი ათეროსკლეროზული ცვლილებების შემცირებაში (Hannum et all. 2002) (5).

ხანის და თანავტორთა მიერ (2003) [7], დადგინდა პროანტოციანიდინების დადებითი ეფექტი მეორე ტიპის დიაბეტით დაავადებულ ავადმყოფთა სისხლში გლუკოზის დონის დასაქვეითებლად. პროანტოციანიდინები დადებითად მოქმედებენ შაქრიანი დიაბეტის დროს განვითარებულ რეთინოპათიაზე. ვირთხებზე ჩატარებული კვლევების დროს ინდუცირებული კატარაქტა მთლიანად იქნა განკურნებული (Osakabe et all., 2002) [12].

ფლავონოიდები გამოკვლეული იქნა ანტიოქსიდანტურ აქტივობაზე ლიპიდების დაჟანგვის დროს, კერძოდ, დაბალი სიმკვრივის ლიპოპროტეინებში და ლიპოსომებში (Moon et all., 2006) [11] შესწავლილია ფლავონოიდების, როგორც ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების, მნიშვნელობა სამკურნალო მიზნებისათვის (Cai et.all. 2004) [1].

ანტოციანების შემცველი ბად- ები მნიშვნელოვანია სამკურნალო-პროფილაქტიკური თვალსაზრისით. მეცნიერთა მიერ დადასტურდა, რომ ანტოციანებს ახასიათებთ ანტიოქსიდანტური და P-ვიტამინური აქტივობა (Lapidot et all.,1999) [9] და ისინი მეტალებთან წარმოქმნიან ხელატურ კომპლექსებს. ანტოციანიდინებს შეუძლიათ შეამცირონ ავთვისებიანი უჯრედის გამრავლების ინტენსივობა და სხვა მრავალი ონკოგენური სიგნალი.

კატექინები აღადგენენ სისხლის მიკროცირკულაციას, აუმჯობესებენ სისხლძარღვების ელასტიურობას, აქვს ჰიპოქოლესტერინული და ანტიათეროსკლეროზული მოქმედება. კატექინების P- ვიტამინური აქტივობა თანაბარი კონცენტრაციის დროს, 2-ჯერ უფრო დიდია, ვიდრე რუთინის (Cossins et all. 1998) [3]. კატექინები აძლიერებენ სისხლის გადამტანი არტერიების კედლების რეზისტენტობის უნარს, რითაც ორგანიზმის მიერ ასკორბინის მჟავის შეთვისებას უწყობენ ხელს (კურსანოვი 1950) [17].

ტრანს-რეზვერატროლი წარმოადგენს ბიოლოგიურად აქტიურ ბუნებრივ სტილბენოიდს, რომელიც ხასიათდება სხვადასხვა მიმართულებით გამოვლენილი (ანტიოქსიდანტური, ანტიანთებითი, ციტოტოქსიური, ანტისიმსივნური, კარდიოპროტექტორული) სამკურნალო-პროფილაქტიკური თვისებებით. ტრანს-ტეზვერატროლი, ϵ -ვინიფერინი და სხვ. სტილბენოიდები ხასიათდებიან მაღალი ანტიოქსიდანტური აქტივობით. “in vitro” პირობებში გამოვლენილია მათი ანტიოქსიდანტური აქტივობა ადამიანის სისხლის შრატში მალონალდეჰიდის წარმოქმნის ინჰიბირების სახით. ანტიოქსიდანტური აქტივობა გამოვლენილია შემდეგი თანმიმდევრობით: ტრანს-რეზვერატროლი(105%)< ϵ -ვინიფერინი (118)< ტეტრამერული სტილბენი (178%) (მ.ბეჟუაშვილი და სხვ. 2005) [16]. უჯრედულ და მოლეკულურ დონეზე მრავალრიცხოვანი გამოკვლევებით დადგენილია რეზვერატროლის განსაკუთრებული თვისებები, როგორც პროფილაქტიკური საშუალებისა ისეთი პათოლოგიების დროს, როგორიცაა გულსისხლძარღვთა დაავადებები, კიბო, ვირუსული ინფექციები, ნეიროდეგენერაციული პროცესები (ტაისერდი და სხვ., 1996;) [13] ჩატარებული კვლევების საფუძველზე, ავტორებს მიზანშეწონილად მიაჩნიათ მისი გამოყენება ფარმაცევტულ და კვების მრეწველობაში.

ავტორების მიერ (ელანიძე და სხვ. 2013) [18] ჩატარებული კვლევების შედეგად და ლიტერატურულ წყაროებზე დაყრდნობით, გამოვლენილია, რომ ბად-ი „Georgian

Vitae rimas XXI“ -ის მრავალფეროვანი და მდიდარი ფენოლური სპექტრი, რომელიც წარმოდგენილია სტილბენოიდების, კატექინების, პროანთოციანიდინების, ფენოლკარბონმჟავების სახით, წარმოადგენს ბევრი დაავადების პრევენციის და პროფილაქტიკის საიმედო და რეალურ წყაროს, რომელიც ასევე, საკვებში მრავალი სასიცოცხლო და ფუნქციური დანიშნულების ნივთიერებების და ელემენტების დეფიციტის შევსების საშუალებასაც იძლევა.

მეცნიერთა მიერ (Kanner et all. 1994) [6] ექსპერიმენტულად დადგენილია, რომ პროდუქტებს, რომლებშიც პოლიფენოლების ჯამურ შედგენილობაა, ახასიათებთ ანტიოქსიდანტური აქტივობის სინერგიზმი.

ამგვარად, ბად-ების მიღების ტექნოლოგიები დაფუძნებულია იმ ბუნებრივი და სინთეზური ნივთიერებების ქიმიური შედგენილობის ფუნდამენტური კვლევების საფუძველზე, რომელთა სამკურნალო -პროფილაქტიკური აქტივობა მრავალგზის არის დადასტურებული. ყურძნისეული წარმოშობის ბიოლოგიურად აქტიური კვებითი დანამატები, რომელთა შემადგენლობაში მაღალი კონცენტრაციით ლოკალიზებულია ფენოლურ ნაერთთა ფართო სპექტრი, განაპირობებს მათ ანტიოქსიდანტურ, ანტიბაქტერიულ, ანტივირუსულ, ანტისიმსივმურ, ანტიანთებით მოქმედებას და შესაბამისად, ბად-ების ფუნქციურ დანიშნულებას პრევენციული და სამკურნალო-პროფილაქტიკური თვალსაზრისით.

ლიტერატურა:

1. Cai, Y.; Luo, Q.; Sun, M.; Corke, H. (2004): Antioxidant activity and phenolic compounds of 112 traditional Chinese medicinal plants associated with anticancer.// „Life Sci“, 74, 2157-2184.
2. Cho KJ, Yun CH, Packer L, Chung AS (2001): Inhibition mechanics of bioflavonoids extracted from the bark of *Pinus maritima* on the expression of proinflammatory cytokines.// „Ann NY Acad Sci“, 928: 141–156.
3. Cossins E., Lee R., Packer L. (1998): ESR studies of vitamin C regeneration, order of reactivity of natural source phytochemical preparations. *Biochem // „Mol. Biol. Int“*, V. 45. N. 3. P. 583-597.
4. Fine A.M. (2000): Oligomeric proanthocyanidin complexes: history, structure, and phytopharmaceutical applications // „Altern. Med. Rev“, Vol. 5, N 2. P. 144–151.
5. Hannum SM, Schmitz HH, Keen CL (2002): Chocolate: A heart-healthy food? Show me the science.// „Nutr Today“, 37: 103–109.
6. KannerJ.,FrankelE., Grant R., German B., Kinsella J.E., Agric J.(1994): Natural Antioxidants in Grapes and Wines. // „Food chem.“, - 42 - №1 -pp. 64-69.
7. Khan A, Safdar M, Khan A, Khattak KN, Anderson RA (2003): Cinnamon improves glucose and lipids of people with type 2 diabetes. // „Diabetes Care“, 26: 3215–3218.
8. Kuhnau J. (1976): he flavonoids. A class of semi-essential food components: their role in human nutrition // „World Rev. Nutr. Diet.“, Vol. 24, N 1. P. 117–191.
9. Lapidot T., Harel S., Akiri B., GrantR., Kanner J., Agric J. (1999): pH-Dependet Forms of Red Wine Antocyanins as Antioxidants. // „Food chem.“, - 47.- pp. 67-70
10. Mao T, Powell J, Van de Water J, Keen CL, Schmitz H.H. Hammerstone JF, Gershwin ME (2000a): The effect of cocoa procyanidins on the transcription and secretion of interleukin 1 beta in peripheral blood mononuclear cells.// „Life Sci“, 66: 1377–1386.
11. Moon, Y.J.; Wang, X.D.; Morris, M.E. (2006): Dietary flavonoids: Effects on xenobiotic and carcinogen metabolism. // „Toxicol. Vitro“, 20, 187-210.
12. Osakabe N, Yamagishi M, Natsume M, Yasuda A, Osawa T (2002): Ingestion of proanthocyanidin derived from cacao inhibits diabetes-induced cataract formation in rats.// „Exp Biol Med (Maywood)“, 229: 33–39.

13. Teissedre P.L., Walzem R.L., Waterhouse A.L., German J.B., Frankel E.N., Ebeler S.E., Clifford A.J. (1996): Composes phenoliques du rasin, du vin et sante.// „Revue des Oenologues“, №79. - pp 7-14.
14. www.registrbad.ru/
15. Zhao M.; Yang B.; Wang J.; Liu Y.; Yu L.; Jiang Y.M. (2007): Immunomodulatory and anticancer activities of flavonoids extracted from litchi (Litchi chinensis Sonn.) pericarp. //“Int. Immunopharmacol“, №7, 162-166.
16. Бежуашвили М.Г., Месхи М.Ю., Бостоганашвили М.В., Малания М.А.. (2005): Антиоксидантная активность стильбеносодержащего экстракта в опытах «in vitro». // «Виноделие и Виноградарство», №3, с.26-27.
17. Курсанов А.Л., Букин В.Н., Поволоцкая К.Л., Запрометов М.Н. (1950): Сборник: Биохимия чайного производства. Вып. 6. С. 170-180.
18. Эланидзе Л.В., Бежуашвили М.Г., Окруашвили Д.Ш. (2013): Фенольные источники Биологически активной пищевой добавки «GEORGIA VITAE RIMAS XXI “ // «Пищевая наука и технология» , №2(23). 46-48.

Lali Elanidze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi
Telavi; Ltd. “Tsinandali XXI Century Best Wines”

BADs Produced from Grapes and the Value of Phenol in their Constitution **Abstract**

The article covers the preventive and curative-prophylactic value of biological activity of BAD (Biological Active Supplement) and containing wide spectrum of phenolic compounds. Today BADs are produced all over the world, all of them are created according to individual technology and bear their own functional purposes, though for preventive and curative-prophylactic value the overall goal is defined as - to maintain human health and longevity.

საკვანძო სიტყვები: ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები (BAD), პროანტოციანიდინები, სტილბენები, კატეჩინები, ანტიოქსიდანტური აქტივობა.

Key words: BAD, Proanthocyanidins, Stilbens, Catechins, Antioxidant Activity.

Aidas Vasilis Vasiliauskas, Virgilija Vasiliene-Vasiliauskiene
Vilnius Business College; Vilnius, Lithuania

Impact of transport system development on the inbound tourist's flows. Case of Lithuania

Introduction

Accessibility of certain country is one of the main prerequisites having impact on the flows of inbound tourists. Country, which possesses attractive natural and cultural resources, though being hard to reach, loses substantial number of potential visitors and becomes less competitive in comparison to other countries. Therefore, transport infrastructure and transport services on the one hand make certain territory more attractive (more accessible), while on the other hand stimulate economic development of this destination. The statement can be made

that this topic (relations between accessibility of destination, capacities of transport system and inbound tourists flows) is of great importance and calls for careful investigation in order to secure economic development of particular region or country in the future.

The main goal of presented article is to provide the results of investigation that was dedicated to determine current situation with the inbound tourists flows in Lithuania and point out the main problem issues in transport and tourism sector that impede increase of inbound tourists flows in the country.

In order to reach this goal, authors start with the examination of theoretical sources in search of possible interdependencies between transport system development and inbound tourists flows as well as sources proving impact of inbound tourist flows on the economic prosperity of country. Then analysis of current situation in respect to mentioned above issues in Lithuania is provided. Finally, results of conducted research with the aim to investigate necessary actions towards the development of Lithuanian accessibility and attraction of more inbound tourist flows are introduced and discussed.

1.Relations between the tourism and transportation services

The main sectors of tourism industry can be distinguished as follows:

- accommodation;
- catering;
- transportation;
- resort/entertainment;
- other services(*C.R.Goeldner (2006); G.Laffertyand G. A. Van Fossen (2001).*

Transportation services has a crucial impact on the increase of inbound tourists flows since its development create favorable conditions for the accessibility of country. According *D.Duval (2007)*, certain degree of synergy between the development of country's transport system capabilities and increase of tourist's flows could be observed. Development of transport system capabilities has a huge impact on the mobility of persons as well as on the need and motivation to travel by different modes of transportation (*C.M. Hall (2005)*). Historically, development of technological innovations in the field of transportation are directly connected with the amounts and intensity of tourism(*L. LumdsonandS. J. Page (2004)*).

*R. Butler(1980)*distinguishes 5 factors of transport innovations that have an affect to tourism:

- decrease of travel time;
- decrease of travel expenditures;
- increase of passenger safety and comfort;
- increase of convenience (due to increase of possible travel directions);
- increase of countries accessibility (due to better connections).

The main idea of the tourism is travel (or trip) and recognition of other countries (destinations); therefore transportation of passengers and freight (baggage) is concurrent part of tourism industry. In order to create favorable conditions for fast and safe movement of people and goods, well performing transport system should be created. This system consists of 4 main modes (road, rail air and water transport), and these modes possess their specific infrastructure,

transport means, legal framework and particular performance standards (*T. Jamal, M. Robinson (2010)*). Development of capacities of particular country’s transport system as well as integration and coordination with systems of neighbouring countries leads to the facilitation of movement of people and goods and to the increase of national and international tourists flows (*R.N. Kaul (1985)*).

According to *D. Duval(2007)*, there are 3 main aspects that describe relations between the tourism and transportation (figure 1):

- a)arrival to the destination by the certain mode of transportation (tourists are travelling from their home country to the place of destination);
- b)impact of the tourism supply and demand to the development of transportation (understanding of travelling patterns is a critical factor for the planning and management of transport infrastructure and services);
- c)impact of transport system on the choice of travel destination (dynamic and developing transport system can have a significant impact for the tourist to choose destination of his trip. Since transportation is one of the constituent part of tourism services, diversity of available travelling route structure directly affect possibility of the tourist).

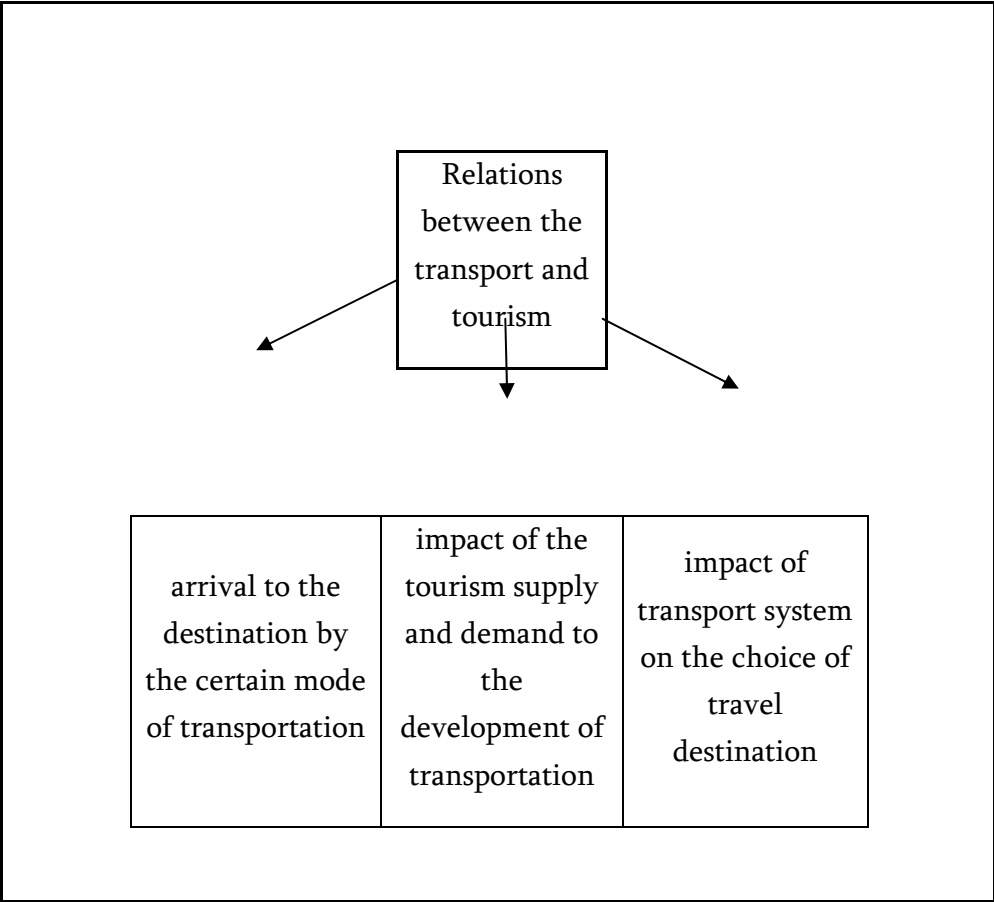


Fig. 1. Relations between transport and tourism

Source: Duval D., Tourism and transport: Modes, Networks and Flows, 2007

As a conclusion to this introductory chapter, a statement that transportation and tourism services industries are concurrent, may be formulated. Development of transportation services and transport system capacities, and integration of them into the sector of tourism services, leads to the facilitation of travel process itself and better accessibility of different destinations which in turn are main prerequisites to attract more tourist flows to certain places of attraction. The ideal model of integration of transport services into the tourism industry is presented in the figure 2 below.

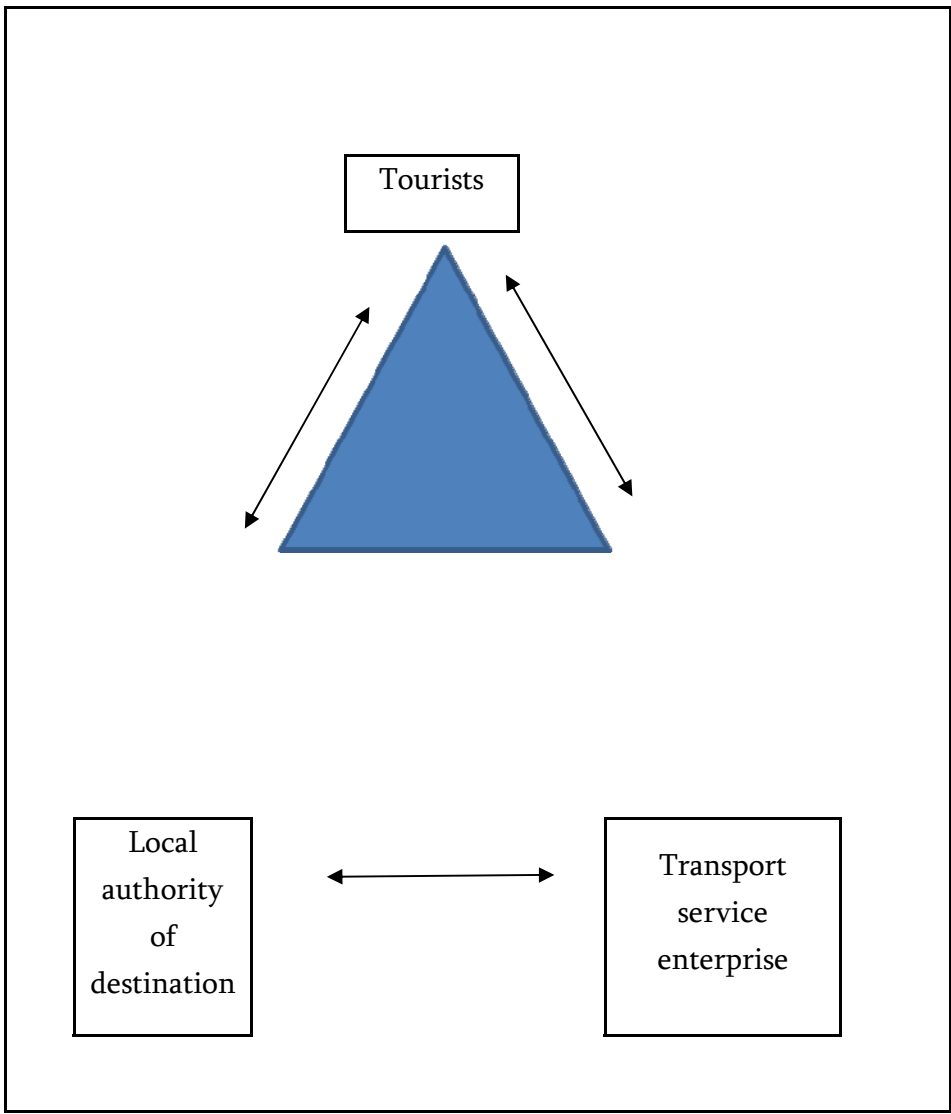


Fig. 2. Ideal model of transport integration

Source: Duval D., Tourism and Transport: Modes, Networks and Flows, 2007

Ideal model consists of 3 interested parties: tourists, local authority, transport services provider. The main goal of the local authorities is to secure or even increase tourist's flows. That's why they try to allure transport services providers in order to be able to advertise that destination is well accessed by different modes of transportation, bearing in mind that ever increasing tourist's flows are main prerequisite for the economic prosperity of given destination. Impact of tourists flows on the economic development is the next question we are going to analyze in the successive chapter.

2. Impact of inbound tourism to the economy of the country

During the past several decades tourism has developed under the influence of technological, economic, social and political factors and finally has become one of the fastest growing sectors of industry. Today tourism industry is one of the main sources of incomes for many well developed and developing countries (*World Tourism Organization (2012)*).

Inbound tourism positively affect economy of the country, since the expenditures of the visitors dedicated to accommodation, catering, transport and entertainment forms country's export incomes, create new work places, helps to collect more taxes and stimulate all economic activities that are related to tourism.

The influence of inbound tourism to the economy of particular country is expressed through the 3 types of impacts: direct, indirect and stimulant (*L. Dwyer, et.al. (2010); J. R. Walker (2011); V. Gižienė and A. Markauskienė (2012)*).

Direct impact is associated with incomes that were received directly by tourism sector enterprises that provide tourists with different products and services;

Indirect impact emerges when direct tourism services providers buy products or services from enterprises that do not belong to tourism industry. Such companies may belong to various sectors of economic activity, like: culture, education, agriculture, manufacturing and, last but not least, transport.

The last one, stimulant, impact emerges from the recipients of direct and indirect incomes, i.e. owners and employees of different companies, which are willing to spend more when their wages increase. That's how successful economic circle of purchase and consumption forms up and it stimulate increase of gross domestic product and employment (*L. Dwyer, et.al. (2010)*).

From the mentioned above fact we may derive a conclusion, that ability of given destination to absorb and serve increased inbound tourist flows at an appropriate level depends on different industries. Therefore accessibility of the country assured by well performing transport system is the main assumption for the increase for both inbound tourist flows and countries incomes.

Next chapter is dedicated to the analysis of mentioned above situations in Lithuania.

3. Analysis of inbound tourism situation in Lithuania

Inbound tourism in Lithuania is growing every year and few years ago overtake amounts of outgoing tourism: for the first time since the declaration of independency in 1990 more tourists arrive to visit Lithuania than Lithuanian citizens went abroad for tourist purposes. The number of inbound tourists reached more than 2 million persons and these persons spent approximately 3,9 billion Litas (approximately 1,13 billion Euros).

According to the report spend by the Department of Tourism of Lithuania (*Z. Serafinienė (2012)*) more than 60% of tourists are day-to day tourists and remaining 40% - those who spent at least one night in Lithuania.

The first type of tourists mostly associated with visitors from neighbouring countries or passengers of cruise ships arriving to port of Klaipeda. Of course they spent far less since they do not need accommodation services.

Majority of day-to-day visitors came from Latvia (37%) Poland (21%), Belorussia (16%), Russia (13%), and Estonia (7%). Among the main reasons for day-to-day tourist visits could be mentioned shopping (32%), business purposes (25%), entertainment/sightseeing or visiting friends (16% each). This type of tourists spent approximately 309 litas (89,5Eur) per person on average

Among those tourists who spent more than one night in Lithuania, majority came from Belorussia (19%), Russia (15%), Poland (12%), Latvia (10%) and Germany (9%). Majority of these tourists came with the purpose of recreation (vacation) – 52% and business – 34%, while 14% pointed out other different reasons. This type of tourists spent approximately 1244 litas (360,3Eur) per person (*Z. Serafinienė (2012)*).

These figures indicates importance of inbound tourism to the economy of Lithuania, since it stimulates country's economic development, rise of new work places and generates incomes inside the country. Lithuania becomes more and more attractive country visited by more and more tourists. This may be due to peculiarities of country's transport system. Therefore despite these interesting economic figures, it is much more important to investigate the main modes of transportation that were used by the tourist to reach Lithuania. Analysis of statistical data in this respect point out, that more than 80% of tourist arrived by road transport and 14% by air transport, while such modes as rail transport and water transport accounts just for 2.3 and 1.9 % of all the inbound tourists respectively (see figure 3).

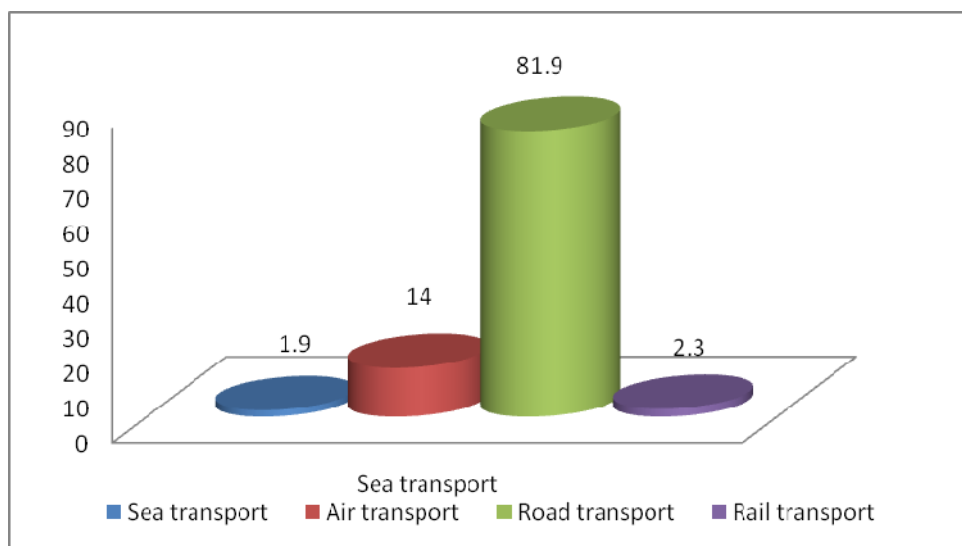


Fig 3. Distribution of inbound tourists by mode of transportation

Source: Trumpa Lietuvos turizmo apžvalga 2013m.

Another important question is distribution of different types of inbound tourists by the mode of transportation they used to reach Lithuania. Data is provided in the table 1.

1 table. Distribution of inbound tourists by mode of transportation they used, %.

Modes of transportation				
	Road	Air	Water (sea)	Rail
In total	100.0	100.0	100.0	100.0
Day-to-day tourists	72,6	3,5	29,0	5,2
Tourists that spent at least 1 night	27,4	96,5	71,0	94,8

Source: Trumpa Lietuvos turizmo apžvalga 2013m.

Given1 table indicate one important thing: visitors that spent at least one night in Lithuania usually arrive by planes and trains while majority of day-to-day tourists arrive by road transport and sea transport (these are mainly cruise ships passengers).

Also, some general conclusions after this analysis can be provided:

-inbound tourists flows in Lithuania are increasing. Though this is mainly due to increase of visitors from Russia and Belorussia, majority of the visitors arrive from the EU member countries.

-different types of inbound tourists use different transport options in order to reach Lithuania or particular destination places inside the country;

-different types of inbound tourists flows that arrived by different modes of transportation has different impact on the economy of the country (in form of generated incomes due to their visit), however both these types are treated as significant sources of economic growth. Therefore it is important to find adequate measures that would maintain or even increase inbound tourists flows and assure economic growth of Lithuania.

Since the objective of this article is to reveal relations between transport system and accessibility of the country that capacities of transport system may assure, next chapter represents discussion over the results that were obtained during the investigation of impact of Lithuania's transport system on the accessibility of the country and attractiveness it may have on the inbound tourist's flows.

4. Analysis of investigation results

As it was already mentioned – the aim of the investigation was to clarify the impact of Lithuania's transport system on the accessibility of the country and attractiveness it may have on the inbound tourist's flows.

The method of investigation was chosen the qualitative research since it is one of the best measures to clarify reasons for the situation that is being investigated. Experts in the particular field may provide necessary answers and information why there is such situation and what should be done in order to improve it (in our case – what changes in transport system should be made in order to increase its capacity, increase attractiveness and accessibility of the country and increase inbound tourists flows).

In total 21 experts were selected (11 representing tourism industry and 10 from transport sector) and provided with the questionnaire consisting of 17 questions. Part of the questions to the both groups of experts was identic while several were slightly different, more corresponding to the fields of their expertise. First group of the questions were more general, dedicated to clarify and understand current situation, Second group of the questions was more complicated, touching special issues, planned reforms, developments and strategic plans.

The most interesting and important findings of the performed investigation are as follows:

1.70% of the experts from transport sector are sure that transport system of Lithuania is of adequate capacities, while 30% still believe that transport system is not of adequate level of development. At the same time 82% of experts from tourism industry stated that Lithuanian

accessibility for the inbound tourists is not sufficient. Therefore experts from tourism sector are sure that Lithuanian accessibility should be improved.

2.Despite some differences in answers to the previous question, experts from both fields have identic opinion towards the question “if better transport services would result in the boost of inbound tourist’s flows”. 19 experts of 21 stated that the better the transport system in the country is formed, the bigger inbound tourist’s flows are expected.

3.Also, expert’s opinion from both industries were more or less the same while answering the question “What modes of transportation should be given a priority in order to boost flows of inbound tourists?” Experts recognized that first of all air transport infrastructure and services should be developed. The second, third and fourth places were dedicated to rail, water (sea) and road transport sectors respectively. Conclusion can be made, that the most important branches of transport system in Lithuania that may have an impact on development of inbound tourist’s flows are air and rail transport.

4.Experts from transport field were asked to distinguish major impediments to the transport system development. Majority of the experts recognized that the main obstacles to the future development of transport system capacities are two: economic situation and lack of financial resources.

5. Experts from the tourism sector were asked to distinguish “what reasons led to the boost of inbound tourism flows?” Among the answers to types of reasons were mentioned: a) notoriety of Lithuania’s name and b) development of accessibility.

6.Finally, experts from both groups were asked to mention some important measures that should be taken in different modes of transportation in order to increase their capacities that, in turn, could lead to better accessibility and boost of inbound tourist’s flows. Results of the comparison of answers are provided in the table 2.

2 table. Main measures to develop different modes of transportation in order to increase accessibility of Lithuania

Mode of transportation	Opinion of the experts in the transport field	Opinion of the experts in the tourism field
Air transport	Attraction of the air carriers of the long range; Attraction of the air carriers of low costs; Development of infrastructure of international airports.	Development of National air transport development strategy; Attraction of the air carriers of low costs; Development of National air carrier.
Rail transport	Elimination of monopoly; Development of high speed	Better connections with neighbouring countries;

Mode of transportation	Opinion of the experts in the transport field	Opinion of the experts in the tourism field
	railway services; Development of infrastructure capacities.	Development of high speed railway services; Development of infrastructure capacities.
Water transport	Development of infrastructure; Development of better service package; Advertising Lithuania as maritime country;	Development of infrastructure; Advertising Lithuania as maritime country; Development of better service package.

Results of the investigation pointed out current problem issues in Lithuanian transport system as well as possible development measures that could assure better accessibility and would result in the increase of inbound tourist flows.

Conclusions

- 1.Today’s tourism industry cannot be full and functional to 100% without products and services generated by representatives from other different industries. Transportation services is the best and most obvious example of this case.
- 2.In order to boost inbound tourist flows and receive positive impact on national economy (in form of incomes formed by different types of inbound tourists), adequate development of transport system capacities is the main prerequisite.
- 3.In case of Lithuania, the main modes of transport that should be developed in order to increase accessibility and increase inbound tourist flows, are air and rail transport. Attraction of long range and low costs air carriers would positively affect accessibility of Lithuania by air transport, while development of railway infrastructure and implementation of fast train services would increase inbound tourist flows by rail transport.
- 4.Water transport in Lithuania so far is least exploited opportunity to attract additional numbers of inbound tourist flows. Lithuania should pay more attention to it’s port infrastructure development related to passenger services. Lithuania should position itself as a maritime country and create and propose adequate package of services that attract more cruise ship passengers.
- 5.Last but not least, development of transport system capacities on its own will not bring desirable results. It should be done hand in hand with different marketing and advertising measures in order to promote notoriety of the country’s name among the potential visitors from abroad.

References:

1. Butler, R. (1980), "The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources". Canadian Geographer, Vol. 24, p.p.5-12.
2. Duval, D. (2007), Tourism and Transport: Modes, Networks and Flows. Channel View Publications, Toronto.
3. Hall, C.M. (2005), Tourism: Rethinking the Social Science of Mobility. Harlow: Pearson Education/Prentice Hall.
4. Kaul, R.N. (1985), Dynamics of Tourism: A Trilogy (Volume III: Transport and Marketing). New Delhi: Sterling.
5. Serafinienė, Z. (2011, 2012), "Turizmas Lietuvoje", Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas.
6. Dwyer, L., Forsyth, P., Madden, J., et al. (2010), "Economic Impacts of Inbound Tourism under Different Assumptions Regarding the Macroeconomy", Current Issues in Tourism. p.p. 325-363.
7. Jamal, T. and Robinson, M. (2010), The SAGE Handbook of Tourism Studies. Los Angeles.
8. Goeldner, C.R. (2006), Tourism: Principles, Practices, Philosophies. Wiley.
9. Lafferty, G. and VanFossen, A. (2001). "Integrating the Tourism Industry: Problems and Strategies". Tourism Management, Vol. 22, p.p.11-19.
10. Lumdsen, L. and Page, S.J. (2004), "Progress in Transport and Tourism Research: Reformulating the Transport-tourism Interface and Future Research Agendas", Tourism and Transport: Issues and Agenda for the New Millennium. Amsterdam: Elsevier. p.p. 1-28.
11. Gižienė, V. and Markauskienė, A. (2012), Atvykstamojo turizmo poveikis šalies ekonomikai. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
12. Walker, J. R. (2011), Tourism: concepts and practices. Boston: Prentice Hall.
13. Trumpa Lietuvos turizmo apžvalga 2013m. I pusm. Lietuvos bankas, Lietuvos statistikos departamentas. Available < <http://www.tourism.lt/upload/TurizmoStat/Trumpa-turizmo-apzvalga-2014KP1.pdf> >.
14. World Tourism Organization, "UNWTO Annual Report 2012", Madrid. Available < http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/annual_report_2012.pdf >.

Key-words: transport system, transport services, tourism, inbound tourism flows, accessibility of destination.

საკვანძო სიტყვები: სატრანსპორტო სისტემა, ტრანსპორტის მომსახურება, ტურიზმი, საზღვარგარეთიდან ტურიზმი, დანიშნულების ადგილზე წვდომა

ნინო გაყელიშვილი
საჯარო სკოლა #5, თელავი

ეფექტური კომუნიკაცია საჯარო სკოლის საგნობრივ კათედრებზე

ორგანიზაციის მართვის პროცესში ერთ-ერთი მთავარი როლი ენიჭება კომუნიკაციას. კომუნიკაცია არის პროცესი, რომლის დროსაც ორი ან მეტი ადამიანი ცვლის და გაიაზრებს მიღებულ ინფორმაციას. ამ პროცესის მიზანია გარკვეული ქცევის მოტივირება, ან მასზე ზემოქმედება. კომუნიკაცია გულისხმობს ინფორმაციის გაცვლას, რომლის საფუძველზე მენეჯერები ღებულობენ გადაწყვეტილებებს და დაყავთ ისინი ორგანიზაციის მუშაკებამდე. ორგანიზაციის მართვის პროცესში დიდ როლს ასრულებს პიროვნებათაშორისი კომუნიკაციები, რომელთა ეფექტიანობაზეც მოქმედებს მრავალი

ასპექტი. გამოკვლევებით დადგენილია, რომ ხელმძღვანელები (მენეჯერები) თავიანთი სამუშაო დროის 50-დან 90%-მდე ხარჯავენ კომუნიკაციაზე. კომუნიკაცია უდიდეს როლს ასრულებს ორგანიზაციების წარმატებით მუშაობაში. როცა საუბარია კომუნიკაციაზე, მხედველობაშია ადამიანები, რომლებიც საუბრობენ ერთმანეთთან ჯგუფებში, კრებებზე, ტელეფონით ან კითხულობენ და ადგენენ წერილებსა და ანგარიშებს. კომუნიკაციები რთული და ყველგან შემდგომი პროცესია, რომელზეც უშუალოდ არის დამოკიდებული მართვის ეფექტიანობა.

კომუნიკაცია ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს ერთი ადგილის მეორესთან დამაკავშირებელ გზას. ეს ტერმინი გულისხმობს, აგრეთვე, ენის საშუალებით აზრის გადაცემას. განასხვავებენ კომუნიკაციებს ორგანიზაციებსა და მათ გარემო ფაქტორებს შორის და კომუნიკაციებს თვითონ ორგანიზაციის შიგნით.

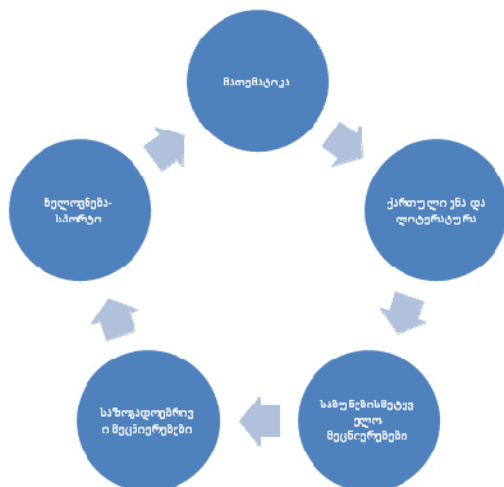
ორგანიზაციების შიგნით კომუნიკაციები მყარდება როგორც აღმავალი, ასევე, დაღმავალი გზით. დაღმავალი კომუნიკაცია გულისხმობს ინფორმაციის გადაცემას მართვის უმაღლესი დონიდან ძირეული დონისაკენ, აღმავალი კი ქვევიდან ზევით. აღმავალი კომუნიკაციების საშუალებით მართვის უმაღლესი დონის ხელმძღვანელები ერკვევიან ორგანიზაციის შიგნით შექმნილ ვითარებაში და იღებენ შესაბამის გადაწყვეტილებებს. აღმავალ და დაღმავალ კომუნიკაციებს უწოდებენ ვერტიკალურ კომუნიკაციებს.

ინფორმაციის ვერტიკალურად გაცვლასთან ერთად ორგანიზაციებში ხორციელდება ინფორმაციის გაცვლა ჰორიზონტალური კომუნიკაციების მეშვეობით. ჰორიზონტალური კომუნიკაციები მყარდება ერთი დონის სხვადასხვა განყოფილებებს შორის. ინფორმაციის ჰორიზონტალური გაცვლა აუცილებელია საქმიანობის კოორდინაციისთვის.

ზოგადი განათლების დაწესებულებებში, საჯარო სკოლებში, ხარისხის მართვის მენეჯმენტის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელი არის კომუნიკაციის ეფექტური მართვა.

ყველაზე მნიშვნელოვანი „მექანიზმი“ რომელიც მენეჯერს გააჩნია, ეს არის კომუნიკაცია. სწორედ კომუნიკაციის მეშვეობით ასრულებს ხელმძღვანელი თავის მმართველობით ფუნქციებს. კომუნიკაციის გარეშე ვერ განხორციელდება დაგეგმარება, ორგანიზაცია, მოტივაცია და კონტროლი, ანუ ის ფუნქციები, რომლებიც მართვის საფუძველს წარმოადგენენ. ძირითადი პრობლემა კი იმაში მდგომარეობას, თუ რამდენად აქვთ გააზრებული ხელმძღვანელებს ამ ფუნქციების მნიშვნელობა.

სკოლაში საგნობრივი კათედრები არის სივრცე, სადაც მასწავლებლები თავის კოლეგებთან ერთად ითანამშრომლებენ და სწავლა-სწავლების ხარისხს გააუმჯობესებენ. საგნობრივი ჯგუფების კათედრების ხელმძღვანელები შედარებით დაბალი რგოლის, მაგრამ მაინც მენეჯერებად გვევლინებიან. ამიტომაც მათთვის დამახასიათებელი უნდა იყოს მენეჯერის თვისებები. ეფექტური მენეჯმენტი კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სხვა სტანდარტებთან ერთად გულისხმობს ეფექტურ კომუნიკაციას. საგნობრივი კათედრების წარმატებული და ხარისხიანი მუშაობის ერთ-ერთი პირობა ურთიერთთანამშრომლობაა. სწორედ აქ გვხვდება კომუნიკაციის ერთ-ერთი სახე ჰორიზონტალური კომუნიკაცია, რომელიც მყარდება ერთი დონის სხვადასხვა განყოფილებებს შორის;



ტერმინი კომუნიკაცია გულისხმობს ენის საშუალებით აზრის გადაცემას, ურთიერთობას. მიუხედავად იმისა, რომ კომუნიკაცია ვეებერთელა როლს ასრულებს ორგანიზაციების წარმატებით მუშაობაში, მენეჯერთა დიდ უმრავლესობას ის მიაჩნია მთავარ დაბრკოლებად ეფექტიანობის მიღწევის გზაზე. გამოკვლევებმა უჩვენა, რომ ასეთი შეხედულება აქვთ ამერიკელი მენეჯერების 73%-ს, ინგლისელი მენეჯერების 63% და იაპონელი მენეჯერების 85%-ს. ასეთი შეხედულების საფუძველია ის ფაქტი, რომ ორგანიზაციებში პრობლემათა წარმოქმნის მთავარი მიზეზია სწორედ არაეფექტიანი კომუნიკაცია. ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქცია საგნობრივი კათედრების არის სწორედ ის, რომ მოახდინოს ეფექტური ჰორიზონტალური კომუნიკაცია, აგრევე ვერტიკალური კომუნიკაცია - ინფორმაციის გადაცემა მართვის უმაღლესი დონიდან ძირეული დონისაკენ, ანუ დაღმავალი კომუნიკაცია და აღმავალი კომუნიკაცია, რომლის საშუალებით მართვის უმაღლესი დონის ხელმძღვანელები, კერძოდ დირექცია, ადმინისტრაცია ერკვევიან სკოლის შიგნით შექმნილ ვითარებაში და იღებენ შესაბამის გადაწყვეტილებებს. ყოველივე ეს კი ხელს უწყობს საქართველოში ზოგადი განათლების მიზნების მიღწევას. ქმნის ხელსაყრელ პირობებს ეროვნული და ზოგადსაგანობრივი ღირებულებების მატარებელი, თავისუფალი პიროვნების ჩამოყალიბებისათვის. ამასთან ერთად სკოლის მასწავლებელს აძლევს საშუალებას განუვითაროს მოზარდს გონებრივი და ფიზიკური უნარ-ჩვევები, მისცეს საჭირო ცოდნა, დაამკვიდროს სკოლაში ჯანსაღი ცხოვრების წესი, რომელიც მოსწავლეებს უყალიბებს ლიბერალურ და დემოკრატიულ ღირებულებებზე დამყარებულ სამოქალაქო ცნობიერებას და ეხმარება მათ ოჯახის, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს წინაშე საკუთარი უფლება-მოვალეობების გაცნობიერებაში.

ლიტერატურა:

1. ეროვნული სასწავლო გეგმა
2. **В.П. Конецкая** Социология коммуникации / **В.П. Конецкая** -М. 1997 - с.7
3. თ.მახარაძე „კომუნიკაციის როლი ორგანიზაციაში“ თბილისი 2009
4. საქართველოს ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები

Effective Communication between the Various Departments in Pubic Schools

Abstract

In the article there is presented the definition of communication. The role of communication is presented in organization management. There are described communication types and fulfillment ways. Effective communication and its role in general educational institutions. Various types of communication connections among inter-subject branches at schools.

Key words: communication, communicative management, types of communication, subject branches, general educational institutions

საკვანძო სიტყვები: კომუნიკაცია, კომუნიკაციური მენეჯმენტი, კომუნიკაციის ტიპები, დისციპლინის დარგები, ზოგადი საგანმანათლებლო დაწესებულებები

თეიმურაზ ვახტანგიშვილი, ეკა კობიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ბატონიშვილთა და თავადაზნაურთა პირველი ანტირუსული გამოსვლა

ორას წელზე მეტი დრო გავიდა მას შემდეგ, რაც რუსეთის იმპერიამ (1801-1810წწ.) დაიპყრო საქართველო, ბოლო მოუღო მის სამიათასწლოვან სახელმწიფოებრიობას და ქართველ ხალხს თავს მოახვია თავისი კოლონიური რეჟიმი.

დღიდან დამოუკიდებლობის დაკარგვისა, თავისუფლებისმოყვარე ქართველობა არ შერიგებია დამპყრობლებს, მთელი ძალით ცდილობდა მისგან განთავისუფლებას და იბრძოდა საკუთარი სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის. ამას მოწმობს მე-19 საუკუნის პირველ მესამედში საქართველოში მიმდინარე შეთქმულებები თუ აჯანყებანი. სახელდობრ: 1802 წლის კახეთის(ქელმენჩურის) შეთქმულება, 1804 წლის მთიულეთის, 1805-10 წლების იმერეთის, 1812-13 წლების კვლავ კახეთის, 1819-20 წლების დასავლეთ საქართველოს აჯანყებანი და ბოლოს 1832 წლის შეთქმულება, რომლებიც მარცხიანი აღმოჩნდა და მისი უმრავლესობა ცარიზმმა სისხლის მორევში ჩაახშო. უნდა შევნიშნოთ, რომ აღნიშნულ აჯანყებათა და შეთქმულებათა უმრავლესობა ქართულ ისტორიოგრაფიაში მონოგრაფიულად მეტ-ნაკლები სისრულითაა შესწავლილი. ჩვენი აზრით, გამონაკლისს წარმოადგენს ქელმენჩურის(კახეთის) შეთქმულება, რომელიც ფუნდამენტალურად ჯერ კიდევ შეუსწავლელად გვესახება. თუმცა ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ აღნიშნული პრობლემა ერთგვარი ყამირია და მის შესახებ არაფერია თქმული და დაწერილი. მას ზოგადად არა ერთი ქართველი და რუსი

ისტორიკოსი შეხება თავის ნაშრომებში, რომელთა შორის განსაკუთრებით ანგარიშგასაწევია ბაგრატ ბატონიშვილის, ნ.ბერძენიშვილის, ი.ჯავახიშვილის, ა.ბენდიანიშვილის, მ.დუმბაძის, ა.კიკვიძის, ნ.დუბროვინის და სხვათა პუბლიკაციები.

აღნიშნული პრობლემის შესწავლისათვის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს აკად.ბერჟეს რედაქციით გამოცემული კავკასიის არქეოლოგიური კომისიის აქტები(ტI), რომელშიც კარგადაა მოცემული ქელმენჩურის ამბოხთან დაკავშირებული წერილები.

წინამდებარე სტატიაში ჩვენს მიზანს წარმოადგენს, ზემოთ დასახელებულ ავტორთა ნაშრომების და წერილობითი წყაროების შესწავლის საფუძველზე, შედარებით ღრმად გავაანალიზოთ და გავაშუქოთ ქელმენჩურის შეთქმულებასთან დაკავშირებული მოვლენები. პრობლემის აქტუალობა, ჩვენი აზრით, ეჭვს არ იწვევს, რადგან რუსეთის იმპერიული ზრახვები ჯერაც არ გამქრალა და დღესაც საფრთხეს უქმნის ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობას. ქელმენჩურის(კახეთის) შეთქმულება საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიაში იყო პირველი ანტირუსული გამოსვლა, რომელმაც სათავე დაუდო ქართველი ხალხის ბრძოლას თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის. ამდენად, მისი ღრმად შესწავლა ერთგვარად ნათელს მოჰფენს ჩვენი ქვეყნის ისტორიულ წარსულს და მკითხველს შეახსენებს ქართველი ხალხის თავდადებას ამ უბოროტესი იმპერიის(რუსეთის) წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლაში.

მე-18 საუკუნის მიწურულს რუსეთის იმპერიის საზღვრები ამიერკავკასიას დაუახლოვდა და ცარიზმის საგარეო პოლიტიკის გადაუდებელ ამოცანას ამ მხარის დაპყრობა წარმოადგენდა. ისარგებლა რა, ქართლ-კახეთის სამეფოში არსებული მძიმე მდგომარეობით, რომელიც ნაკარნახევი იყო მისი საშინაო და საგარეო ვითარების გართულებით, მან გადაწყვიტა სისრულეში მოეყვანა დასახული ამოცანა. უპირველეს ყოვლისა, გაეუქმებინა ქართლ-კახეთის სამეფო, თავისი იმპერიის დანამატად ექცია იგი, შემდეგ თანდათანობით გაბატონებულიყო მთელ ამიერკავკასიაში.

რუსეთისათვის ხელსაყრელი მომენტი შეიქმნა მას შემდეგ, რაც გარდაიცვალა ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფე გიორგი XII(1800 წლის 28 დეკემბერი). მისი გარდაცვალებით ისარგებლა რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა და 1801 წლის 12 სექტემბერს ხელი მოაწერა მეორე მანიფესტს(ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების და მისი რუსეთთან შეერთების შესახებ მანიფესტი პირველად იმპერატორ პავლე პირველის მიერ იყო ხელმოწერილი, ჯერ კიდევ გიორგი XII-ის სიცოცხლეში, 1800 წლის 18 დეკემბერს, რომლის განხორციელება მას არ დასცალდა, რადგანაც იგი 1801 წლის 11 მარტს მის წინააღმდეგ მოწყობილი შეთქმულების მსხვერპლი გახდა), იმავდროულად დაამტკიცა ქართლ-კახეთის მმართველობის დებულება და მოხელეთა შტატი. ახლადშეერთებული ქართლ-კახეთის და მომავალში დასაპყრობი ტერიტორიების მთავარ მმართველად დაინიშნა კავკასიაში მდგარი რუსული ჯარის მთავარსარდალი, გენერალი კნორინგი. მას დაუქვემდებარეს სამოქალაქო საქმეთა მმართველი და” საქართველოს უზენაესი მთავრობა,” რომელიც ოთხი ექსპედიციისაგან(აღმასრულებელი, სამოქალაქო, სისხლის სამართლის, სამოქალაქო სამართლის) შედგებოდა. ექსპედიციებს რუსი მოხელეები ჩაუყენეს სათავეში, ხოლო მრჩევლებად, რუსებთან ერთად ქართველი თავადებიც.

იმპერატორის მიერ დამტკიცებული დებულების მიხედვით, რუსეთთან ახლად მიერთებულ ქვეყანას, მართალია, საქართველო ეწოდებოდა, მაგრამ ფაქტობრივად იგი გუბერნიის სახით ყალიბდებოდა და 5 მაზრად დაიყო. მაზრების მართვა გამგეობა დააკისრეს კაპიტან-ისპრავნიკებს.

როგორც კი ბაგრატიონი უფლისწულებისა და თავადაზნაურობისათვის ცნობილი გახდა, რომ პეტერბურგში გამოქვეყნებული მანიფესტი არ ითვალისწინებდა ქართველი მეფისა და ქართული მმართველობის დატოვებას, დაიწყო ქართველი ხალხის საპროტესტო მოძრაობა, რასაც გენერალმა კნორინგმა და მისმა ხელქვეითმა ლაზარევმა რეპრესიებით უპასუხეს. დააპატიმრეს ქართველი თავადები: მაჩაბელი, ამირეჯიბი და სხვ.

იმპერატორის, ალექსანდრე I-ის მიერ რუსეთთან საქართველოს შეერთების მანიფესტის ხელმოწერისა და ამოქმედების შემდეგ, როგორც პროფესორი ალ. ბენდიანიშვილი წერს, “ქართველი ერის ისტორიაში დაიწყო უსახელმწიფო პერიოდი, რომელიც მცირე ინტერვალის გამოკლებით თითქმის ორი საუკუნე გაგრძელდა. ორმხრივი ოფიციალური ურთიერთობა მეტროპოლიასა და კოლონიის ურთიერთობამ შეცვალა.”[5,162]

რუსულ ხელისუფლებას აშინებდა ქართველი ხალხის მტრული პოზიცია და 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტის თბილისში გამოცხადებას აგვიანებდა. რუსული მმართველობა ოფიციალურად საზეიმოდ გაიხსნა 1802 წლის 12 მაისს, როცა სიონის ტაძარში შეკრებილ საზოგადოებას წაუკითხეს ალექსანდრე I-ის მანიფესტი რუსეთთან საქართველოს შეერთების შესახებ. მისი შინაარსის გაცნობამ საქართველოს მოსახლეობის ზედა ფენები დაარწმუნა, რომ ქართველ ხალხს საზეიმო არაფერი ჰქონდა, ამიტომ გენერალი კნორინგის მოწოდებამ - დაედოთ ყოვლადმოწყალე რუსეთის იმპერატორისადმი ერთგულების ფიცი, ამ “ზეიმის” მონაწილენი აღაშფოთა. თავადთა ერთმა ნაწილმა ხმაღზე გაიკრა ხელი, მაგრამ პროტესტანტები მყისვე დააპატიმრეს. რუსეთის საქართველოში ბატონობა რეპრესიებით იწყებოდა.

რუსულ მმართველობას თავიდანვე დაუპირისპირდნენ ქართველი უფლისწულები. მალე მათ მხარი აუბა თავადაზნაურობის დიდმა ნაწილმა. გლეხობას ჯერჯერობით თითქმის არ ჰქონდა უკმაყოფილების მიზეზები, მაგრამ ქვეყნის მართვა-გამგეობაში მომხდარ უჩვეულო ცვლილებებს შიშით უცქერდა და ქართული მონარქიული ხელისუფლების შენარჩუნების სურვილს აშკარად გამოთქვამდა. თავადაზნაურობისა და ხალხის ასეთი განწყობილება იმედით ავსებდა ბაგრატიონთა საგვარეულოს. იგი ბუნებრივად მოექცა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის ბრძოლის სათავეში.[5,164]

1802 წლის ივლისში გენერალი ლაზარევი აუწყებდა მთავარმართებელ კნორინგს, რომ შინაპოლიტიკური ვითარება საქართველოში კვლავ გართულდა და იგი საგარეო საფრთხეს გადაენასკვაო. ბაგრატიონი უფლისწულები ცდილობენ გააძლიერონ ხალხის უკმაყოფილება, აამხედრონ რუსული ხელისუფლების წინააღმდეგ... ყაზახისა და ბორჩალოს თათრებიც რუსეთის წინააღმდეგ არიან განწყობილნი. რუსეთის მტრობა გამოამჟღავნა განჯის ხანმა. შეიძლება ერევნის ხანიც ქართველ უფლისწულთა მხარეს დადგესო.[1,359-360]

ლაზარევის პატაკებიდან ჩანს, რომ ღელავდა თბილისის მოსახლეობაც. განსაკუთრებით რთული მდგომარეობა იყო შექმნილი კახეთში, რომელსაც ლაზარევის თქმით რუსული ჯარის მსხვილი შენაერთები უახლოვდებოდა.

ეროვნული მოძრაობა აღმოსავლეთ საქართველოს სხვადასხვა ტერიტორიაზე ვრცელდებოდა. ბატონიშვილები სხვადასხვა მხრიდან ცდილობდნენ ხალხის დარაზმვას, მაგრამ ანტირუსული მოძრაობს ერთ-ერთ მთავარ კერად გადაიქცა კახეთის აღმოსავლეთი ნაწილი, ქიზიყი. იქ სათათბიროდ შეიკრიბნენ თავადები და მღვდელმთავრები და მოუწოდეს სრულიად ქიზიყისა და კახეთს ხალხს, მათთან შეერთებულიყვნენ. ამ მოწოდებას ავრცელებდნენ “ანდრონიკაშვილები, ვაჩნაძეები და ერთობით ქიზიყელნი”{1,361}.

კახეთში შექმნილი ვითარების შესახებ, იქ მყოფი გენერალი გულიაკოვი ატყობინებდა გენერალ ლაზარევს, რომ კახელი თავადები შეითქვენ, ემზადებიან აჯანყებისათვის. ალექსანდრე ბატონიშვილი დიდი ჯარით იდგა ბელაქანში, ემზადებოდა შემოჭრისთვის; თავადაზნაურთა ყრილობაზე შეიკრიბა 40 ათასამდე კაცი. შეთქმულნი იმედოვნებდნენ, რომ მათ მალე შეუერთდებოდა იულონ და ფარნაოზ ბატონშვილების რაზმები. გენერალი გულიაკოვი იუწყება, რომ თითქმის ყველამ დაარღვია იმპერატორისადმი მიცემული ფიცი.{1,562}. გულიაკოვი ასახელებს, რომ წამყვან როლს ასრულებდნენ სიმონ და დავით ქობულაშვილები, იოსებ ჭავჭავაძე და მღვდელმთავარი ელეფთერი. ქელმენჩურს შეკრებილებმა ფიცი დასდეს იულონ ერეკლეს მის ერთგულებაზე. ბევრმა ხელი მოაწერა ან ჯვარი დასვა მის მეფედ დამტკიცებისათვის რუსეთის უზენაეს ხელისუფლებაში გასაგზავნ მოთხოვნაზე[7, 11].

გენერალ კოვალენსკის მიერ გაგზავნილ დასმენაში დასახელებულნი არიან გიორგი, დიმიტრი და დავით ჩოლოყაშილები, ლუარსაბ და ომარ ჯანდიერები, ნინია ჭავჭავაძე, რევაზ ვაჩნაძე.{1, 563}

ქელმენჩურში გამართული თავყრილობა რამდენიმე დღე გაგრძელდა. იქ შეკრებილნი მსჯელობდნენ სამომავლო საქმიანობის შესახებ. სიღნაღიდან ამ ყრილობის ჩასაშლელად რუსებმა ჯარის ბატალიონები გაგზავნეს, მაგრამ ისინი ვერას გახდნენ. ქელმენჩურში შეკრებილ ქართველებს აშკარად დახმარება სჭირდებოდათ.

ალექსანდრე ბატონიშვილი თითქმის ყველაფერს გეზულებდა კახეთში მიმდინარე მოვლენების შესახებ. შეთქმულებს ჰქონდათ ალექსანდრეს იმედი. ისინი ვახტანგ ბატონიშვილს მოუწოდებდნენ, რომ ხიდები დაენგრია, უღელტეხილი გადაეკეტა, რუსთა ახალი საჯარისო ნაწილები არ გადმოეშვა. ხალხი ღელავდა. ბაგრატიონებს სურდათ ყველაფერი მშვიდობიანად გადაეწყვიტათ და აღედგინათ გეორგიევსკის ტრაქტატის პირობები. საქართველოს თავადაზნაურობამ პეტიცია გაუგზავნა ლაზარევს: “ამათ(თურქებმა და სპარსელებმა) ჩვენში ვერ მოშალეს მეფობა, ვერ მოშალეს ეპისკოპოსობა, ვერ მოშალეს თავადობა, ვერ მოშალეს გლეხობა და... ამ დიდროვან მტერთაგან რომ მოსვენება არ გვქონდა, ხმლითაც ბევრი მოვიშორეთ...(რუსეთის ხელმწიფემ) საქართველო რუსეთს შეაერთა და მანიფესტი გვიბოძა... რაც წყალობა მანიფესტებით გვიბრძანა, თქვენგან არ აგვისრულდა.”{1,369}

ამ პეტიციაზე ქართველ თავად-აზნაურებს პასუხი არ მიუღიათ. რუს გენერლებს სურდათ შეთქმულებზე ზემოქმედებისა და დაშინებისათვის წამოეწყოთ მათი დასჯა. ამიტომაც გენერალ გულიაკოვთან წერილის მიმტანნი გენერალმა დააპატიმრა. თავად-

აზნაურობამ და გლეხთა წარმომადგენელმა მათ მეორე წერილიც მისწერა. წერილით ისინი უხსნიდნენ, რომ მათ არაფერი არ დაუშავებიათ, კახელებმა ჯერ რუსთ ხელმწიფეს ერთგულებაზე დადეს ფიცი, შემდეგ იულონის მეფობაზე დაიფიცეს. {1,387}

შეთქმულები ცდილობდნენ მშვიდობიანობა შეენარჩუნებინათ. მათ გადაწყვიტეს წერილი იმპერატორ ალექსანდრე პირველისთვის მიეწერათ. იმედი კვლავ ჰქონდათ, რომ რუსთ ხელმწიფე შეისმენდა მათ თხოვნას და აღუდგენდა სახელმწიფოებრიობას რუსეთის ავტონომიის ფარგლებში. შეთქმულებმა გადაწყვიტეს წერილი რუსეთის კარზე სრულუფლებიანი წარმომადგენლის, გარსევან ჭავჭავაძისადმი გაეტანებინათ და მას თხოვდნენ სიტყვიერად მოეხსენებინა ქართველი ხალხის სურვილი იმპერატორისადმი. ამ თხოვნას დაახლოებით 65 თავადი აწერდა ხელს. {1,387}

რუსული ხელისუფლება არ აპირებდა რაიმე დათმობას და არც თხოვნაზე ლიბერალური დამოკიდებულების გამოჩენას. პირიქით, მათი მიზანი იყო შეთქმულთა სამაგალითო დასჯა და რეპრესიები. კახელ თავადებს სხვა გზა არ დაუტოვეს, მათ მეტი ხალხი უნდა ჩაებათ და ძალის გამოყენებით დაპირისპირებოდნენ. ისინი დაუკავშირდნენ ქართლის თავადებს, არაგვის ხეობის მთიელებს. უფრო აქტიურად ამოქმედდნენ იულონ და ფარნაოზ ბატონიშვილები, სპარსეთში გადახვეწილი ალექსანდრე ბატონიშვილი. მათ გარეშე ძალის გამოყენებაც გადაწყვიტეს.

რა თქმა უნდა, დროს არც რუსი გენერლები არ დაკარგავდნენ. მათ კარგად იცოდნენ ქართველთა შესაძლებლობები. გენერლებმა: ლაზარევმა, გულიაკოვმა, კნორინგმა, კოვალენსკიმ და სხვებმა შეიარაღებული ძალები უფრო სახიფათო უბნებში გააგზავნეს. კახეთისაკენ თვით გენერალი ლაზარევი წავიდა ჯარით, ხოლო დუშეთს მყოფი ვახტანგ ბატონიშვილის შესაპყრობად გენერალი ტუჩკოვი გაიგზავნა. {6,49}

გენერალმა ლაზარევმა, რომელიც კახეთში 3 აგვისტოს ჩავიდა, ხალხს მორჩილებისაკენ მოუწოდა. ქართველებმა სახელდახელოდ შექმნილი ლაშქრის დამლა ამჯობინეს. გენერალმა ხალხის დიდი ნაწილი აიძულა იულონის მეფობაზე დადებული ფიცი უარეყო და ახალი ფიცი მიეცა რუსეთის იმპერატორისადმი. 1802 წლის 2 და 12 აგვისტოს კოვალენსკი გენერალ კნორინგს აუწყებდა: 'კახეთში მომხდარი ჯანყის ჩასაქრობად, ლაზარევის წასვლის შემდეგ, საჭიროდ მივიჩნიე სიფრთხილის ღონისძიებათა გატარება ქართლშიც. ხელწერილები ჩამოვართვი თავადებს, რომ ისინი არ მიიღებდნენ მონაწილეობას რუსეთის წინააღმდეგ მიმართულ საქმიანობაში.' შედარებით წინააღმდეგობა შეხვდა გენერალ ტუჩკოვს დუშეთის ექსპედიციის დროს. როგორც კი ისინი გამოჩნდნენ, ვახტანგ ბატონიშვილი კომკის უკანა მხრიდან გაქცეულა, თავი მთებისთვის შეუფარებია, იქიდან მოუწოდა მთიელებსა და ფშავ ხევსურებს. იქიდან მიუწერია ტუჩკოვს, როგორც ის აღწერს, რომ ვახტანგს ურჩია თბილისში დაბრუნება და ხელმწიფისაგან შეწყალებულ იქნებოდა. {1,393}

რუსებს ის ცნობაც მიუღიათ, რომ იულონ ბატონიშვილი თავის საუფლისწულოს მცხოვრებთ, ქართველებსა და ოსებს საყოველთაო აჯანყებისაკენ მოუწოდებდა, ხოლო იმერეთის მეფემ ჯარი შეკრიბა და დააბანაკა ქართლის საზღვრის ახლოს, სადაც მას შეუერთდა ალექსანდრე ბატონიშვილი ლეკთა რაზმით. ამ სამიათასიან ქართველ-ლეკთა ლაშქართან იმყოფებოდნენ იულონი და ფარნაოზი. გადაწყვიტეს იმერეთიდან და დვალეთიდან შეჭრილიყვნენ ქართლში. თურქებისა და ლეკების გაერთიანებული

ჯარი კი ჯავახეთიდან დაიძრა იმავე შიდა ქართლისაკენ. ალექსანდრე ბატონიშვილმა კვლავ დაგზავნა წერილები, აჯანყებისაკენ მოუწოდა. ამ დროს გენერალმა ტუჩკოვმა მორჩილებაზეც დაითანხმა ვახტანგ ბატონიშვილი და იგი ფაქტობრივად დატყვევებული ჩამოიყვანა თბილისში. [1,406]

ლაზარევის კნორინგისადმი მიწერილ წერილში ვკითხულობთ, რომ იგი იმედს გამოთქვამს, როცა ბატონიშვილები გაიგებენ კახელთა ჯანყის ჩაქრობისა და ვახტანგ ბატონიშვილის შეპყრობის ამბავს, თავის განზრახვაზე ხელს აიღებენო. [1,407] მაგრამ რუსმა გენერლებმა სიფრთხილის ღონისძიებანი მაინც გაატარეს, თავიანთი ჯარის რაზმებით ქართლში საზღვრები გადაკეტეს, რუსეთთან დამაკავშირებელი არაგვიდარიალის გზა მტრული ელემენტებისაგან გაწმინდეს. რუსთა მრავალრიცხოვანი ჯარი კახეთში აგვისტოს დამდეგს შეიჭრა. ლაზარევმა სააჯანყებოდ შემართულ ხალხს მორჩილებისაკენ მოუწოდა. კახელებმა ამჯერად გაუმართლებლად მიიჩნიეს თავით ფეხამდე კარგად შეიარაღებული ბატალიონებისათვის ბრძოლის გამართვა. სახელდახელოდ შეკრებილი ლაშქრის დროებით დაშლა და “მორჩილება” ამჯობინეს. ბატონიშვილებმა თავისი დიდმასშტაბიანი გეგმა ვერ განახორციელეს.[1,393]

1802 წელს ბაგრატიონმა უფლისწულებმა მიზანს ვერ მიაღწიეს, მაგრამ ფარხმალი არ დაუყრიათ, ბრძოლას აგრძელებდნენ. ეს კარგად იცოდა რუსეთის იმპერატორმა, იცოდნენ მისმა მოხელეებმა და ყველა საშუალებას იყენებდნენ იმისათვის, რომ საქართველო გაეწმინდათ, ყველანი რუსეთში გადაესახლებინათ, რაც შემდგომ წლებში განახორციელეს კიდევ.

ერთი რამ ცხადია, რომ სწორად ორგანიზებაზე ზრუნავდნენ ბატონიშვილები და ხალხიც ათასობით შეკრიბეს. იქნებ მორჩილებაზე თანხმობა რომ არ ეთქვათ, რაიმე წარმატებული შედეგიც მიეღოთ, მაგრამ მათ მაინც მშვიდობიანი თხოვნა-მოლაპარაკებით სურდათ დასახული მიზნის განხორციელება, სამეფო ვერ აღადგინეს.

ამრიგად ქელმენჩურის შეთქმულება ფაქტობრივად მარცხით დასრულდა. მიუხედავად ამისა, აჯანყებები საქართველოში არ შეჩერებულა. მან XIX საუკუნის I მესამედში პერმანენტული ხასიათი მიიღო. ქელმენჩურის შეთქმულება, ჩვენი შეფასებით, იყო პირველი ზარის შემოკვრა, რომლის ხმაზეც მთელი საქართველო უნდა დამდგარიყო ფეხზე რუსული, კოლონიური უღლის გადასაგდებად.

ქართველებს ფარხმალი ვერ დააყრევინა რუსთა ხელისუფლებამ, თუმცა ამისთვის შემდეგ წლებში სამეფო სახლის ძლიერი რეპრესიებით უპასუხეს.

ლიტერატურა:

1. Акты, собранные Кавказкой археографической комиссией (АКАК), под редакцией А.Берже, т.I, Тифлис, 1866
2. ბატონიშვილიზაგრატი (1941), ახალი მოთხრობა “თამარ ლომოურის რედაქციით, თბილისი.
3. ბენდიანიშვილი ალ (1980), ეროვნული საკითხი საქართველოში, 1801-1921წწ. გამომცემლობა “მეცნიერება,” თბილისი.
4. ბენდიანიშვილი ალ (1999), საქართველოს ისტორია. 1801-1921 , დამხმარე სახელმძღვანელო უმაღლესი სკოლის სტუდენტთათვის, გამომცემლობა “განათლება,” თბილისი.
5. ბენდიანიშვილი ალ (2006), ქართული ეროვნული სახელმწიფოს განვითარების ეტაპები, გამომცემლობა “მემატიანე,” თბილისი.

6..გიგინაშვილი ნ (2007), “ზაგრატიონი უფლისწულების პოლიტიკური მოღვაწეობა მე-19 საუკუნის პირველ მესამედში” - გამომცემლობა “საარი”, თბილისი.
7.საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად, თბ, 2012, ტ.IV

Teimuraz Vakhtangishvili, Eka Kobiashvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

**The First Anti-Russian Demonstration in Georgia
Revolt of Kelmenchur**

Abstract

The article reveals the revolt of Kelmenchur (Kakheti) in 1802, which was directed against colonial regime of Tsarism. It was the first anti-Russian demonstration in the history of national-liberation movement of Georgia. It was the fundamental for the century-battle of Georgian nation for obtaining freedom and independence, for renovating the state regime of Georgia.

In spite the rebellion of Kelmenchur was ended in failure, however it gave a strong push to the revolts taking place in the entire Georgia in the first-third part of XIX century.

საკვანძო სიტყვები: ქელმენჩურის შეთქმულება, თავადაზნაურობა, რუსთა ჯარი, გენერალი, ბატონიშვილი

Key words: Revolt of Kelmenchur, nobility, Army of Russian, General, a son of a tsar

Lorenzo Venzi, Tina Kaadze
University of Tuscia, Viterbn, Italy

Tusheti Touristic Development - Situation and Perspectives

1. Introduction

One of the most beautiful and isolated area in the world is situated in the Kakheti Region of the Republic of Georgia. Difficulties of access and severe climate conditions have, ‘till now, kept this district quite preserved in terms of local culture and bio-diversity. Great pressure is now surging to develop, in touristic terms and its related industries, this last remaining oasis. Of course, it would be impossible to totally preserve this environment, but a wise policy for its sustainable development should be designed and implemented. The National Park of Tusheti and Tusheti Landscape Preservation District, recently issued, are the initial safeguarding steps in this direction, but more reasonable and detailed regulations should be made available. On the other hand, it is very important that, to counterbalance inevitable limitations to private enterprises, an efficient system of infrastructures and private touristic services should be activated, so to reach a proper equilibrium, strictly subject to basic environmental constraints.

In the following paragraphs, after analyzing the context, the basic features for suitable and sustainable development of its tourism will be briefly considered.

2. The Tusheti District

Tusheti is located in the northeastern part of Georgia, where are Caucasus Mountains, reaching at the top 4500m, and more, above sea level. It is one of the best places all over the world to visit, according to CNN television network. Tusheti is bordered northward by Russian republics of Chechnya and Dagestan and to the south and west by Kakheti, which is historical part of Georgia and Khevsureti. Total surface of Tushetian plateau is 896 km² and total surface of its Park is 69,515 ha. Tusheti is part of Akhmeta Municipality.

This is an extraordinary region, where natural sustainable activities by local people are still preserved and supported to protect unique nature and characteristic landscape and to preserve historical architecture and cultural traditions. This part of Georgia attracts people by its natural values, local traditions and high potential for scientific and educational research. The history of Tusheti, being an area of highlands and of difficult access, is less studied.

The first scientific expedition was in 1931. In archeological terms Tusheti is almost not studied. Some items, as the result of archeological excavations were founded and are very important because they belong to Late Bronze and Early Iron age. Those materials are now kept at the National Park Museum of Tusheti. The earliest historical date about Tusheti refers to the III century, the period of first king of Georgia Parnavaz, and the first written references belong to Greek geographer of the II century Plometeus.

*MA student; ** Ret. Prof. both at Tuscia University. The paper is the result of a common effort; however, paragraphs 1 and n have been jointly written, but all the others are by T.K

In Tusheti, there are at present approximately 55 villages and village ruins, which are decorated by castles and towers. These castles and towers defended the population against neighboring communities' attack. Most of these castles are now dilapidated. District centre of Tusheti is Omalo, which is the largest village. It lies between the Greater Caucasus Mountain Range and the Pirikita Range of Tusheti. Due to Omalo's high altitude location on the northern slopes of the Greater Caucasus Mountain Range and the absence of well-designed roads, it is largely isolated from the rest of Georgia for most of the year.

The population of Tusheti is not very well determined, although several attempts have been made also in the past. The earliest census is the Russian imperial of 1873, reported by Dr. Gustav Raddes (1878) which referred about 8 communities, articulated in 50 villages, 1131 households and 5103 "souls". Another more recent survey dated 2009 by Irakli Sakanelidze and Helen Anthem (NACRES 2010) estimates that Tusheti population in permanent residence could be around 40 and up to 4500 are people who spend sometimes in summer there, both for short holidays or visiting their estate. It is therefore remarkable the drop from 5100 "souls" to the present 40 residents.

Because of harsh weather, most of the Tush people are not living in Tusheti during winter. It also is extremely difficult nowadays to live without electricity, gas and elementary conditions of living. In Omalo, however, there are several families present in all periods of year. In winter time it is all snow covered and nobody can reach other parts of Georgia. Another part of Tush

people started to move southwards from Tusheti during the nineteen century and settled in the lowland fields of Alvani at the western end of Kakheti.

Overall Tusheti is characterized by humid climate with relatively dry cold winters and short summers. Continental climate dominates in the eastern part of the region. However, local conditions significantly vary from place to place, influenced by relief forms and altitude; annual precipitation is 1631 mm in the Sakorne pass (2970 m asl), 1064 mm in the Ortskali gorge (2260 m asl), and it varies between 700-900 mm in other parts.

The Tusheti central prairie is characterized by dry climate and calm weather due to protection by high mountains from the north and south. Average annual temperature in Omalo is 3.5 C (with absolutely maximum 31 C and minimum -31 C).

Depth and local distribution of snow cover depend not only on the amount of precipitations but also on local relief, prevailing wind direction and its speed. Combination of wilderness, mountainous and forest landscapes, rich biodiversity, long history and local culture attract visitors of various nationalities, age and interests. High mountain climate combined with local pine forests create opportunities for the development of sanitary tourism.

Tusheti is also outstanding because of its own summer folk ceremonies, called „Atnigenoba”, which start on the hundredth day from Easter and continues for two weeks. In this period cult services are held in some calendar succession through all the villages. There is the traditional collective drinking, called „Aludi”. It is alcoholic beverage and in all villages guests are welcome, both if coming from another village in the plateau, or as strangers and tourists. Horse races and the so called „Khorbeghela”, are often held during Atnigenoba. Five men, with their hands on one another's shoulder, stand in a circle, three more stand on their shoulders. So turning slowly around, they make a „Khorbeghela”, that means a bunch of people, moving towards the church without stumbling.

No „Atnigenoba” has ever been held without entertainment or feast. In these weeks, when there is this festivity in Tusheti, all Tushetians are trying to go back home and attend and enjoy it. All of them feel very glad and satisfied afterwards. Tushetian people are very proud of their traditions and teach next generations their own customs. During period of feast, all people are invited. This is a strong tradition to invite other people. It is said that guest come from God and it means that they have to be entertained. Only one rule, which tourist must know, is that Tush people do not bring meat of pig in Tusheti and also Tourists have to oblige for it.

2. Inroads for development

2.1 Primary sector

The main industry at the moment in Tusheti remains the primary sector, that is a very poor agriculture, animal rearing and forestry. The two former activities are performed within local tenure rules, that is the Commons system in the hands of the senior members of the village for the allocation of land use, including building and selling houses, in certain villages.

Nevertheless, there is, obviously, plenty of room for innovation in performing activities within the primary sector, from mechanical substitution to human and horse power, to genetic improvement of animals and crops, adopting better forestry management practices, appropriating the value added *in situ* to the raw materials locally produced. Moreover, given the great abundance of unpolluted cold water, trout semi-intensive rearing could be an

additional profitable farming activity, easy to manage and suitable to a proper “high mountain” marketing appeal. Additional employment to the fresh fish trade could come from winter processing (filleting and smoked) of the catch, in situ.

In any case, the activities at present have now a very low productivity and certainly are not suitable as such for a sustainable income for those who attend to them. It is therefore necessary to find out other sources of income in other industries, such as tourism, prevailing, environmental protection and civic development.

2.2 Tourism

With regards to tourism, during the Soviet period, Tusheti was annually visited by large number of tourists from the USSR and some also from abroad. After the break-up of the Soviet Union, the tourists’ flow declined dramatically, but since 2004, growth has been observed up to nearly 10,000 visitors per year in 2011 (cf. Malver, NACRES 2012). As for an expected trend, tourism in Georgia overall, and in the Georgian national parks, is particularly growing very fast.

The major obstacle for tourism and recreation development in Tusheti is the very difficult road accessibility. In winter it is impossible to visit this region (except by emergency-helicopter flights), because it is closed to any surface transport by permanent snow cover from October to the beginning of May. During this period, no services for visitors are available for Tusheti. Because of the recently growing flows of tourists, there was a suggestion for building an airport, better to say a landing strip. However, this is highly debatable and difficult to be realized. Hence, it is possible now to reach Tusheti only by helicopter or, by car from Alvani.

This is regarded as a great impediment to the exploitation of the second season for tourism, in winter which would complement, if not overcome, the other tourist season in spring-summer, allowing the acquisition of economies of scale and spreading fixed costs on a larger base of customers, becoming competitive with other mountain resorts all over the world.

The development of tourist industry requires external and internal, physical and institutional, infrastructures. Considering the main and only road to reach the plateau, mentioned before, there is no doubt that it has to be heavily improved, enlarged and made suitable for snow plough work in winter. Besides, electricity and gas availability should also be a prerequisite for any sustainable touristic development. Of course, all this can not be arranged by local people alone, but being a basic infrastructure most, if not all, of it should be on public expenditure.

Modern technology is already available there, exploiting solar energy and transforming the large endowments in situ of local bio-mass, but some of the devices implied in these advanced developments determine visual impacts detrimental to landscape, if not properly adjusted for the best.

Given these basic prerequisites, whenever at least partially acquired, the second (internal) infrastructure to be considered is the multitude of hosting facilities such as guest houses, B&B, agri-tourism, camping sites, various stars hotels, restaurants, cafes, etc. to be activated. All these premises are not too difficult to be built and implemented, but they are not easy to be managed pursuing adequate standards of performance.

Moreover, what is crucial is the way of building these facilities avoiding any exogenous visual impact, by simply adjusting the existing buildings, too many of which derelict and in dreadful hygienic conditions; or building new ones, but strictly following the traditional aesthetic patterns. Parts of Svaneti, for instance, are unfortunately an example of the results of a *free ride* approach to building.

Currently, there are more than 30 guesthouses in Tusheti (with total capacity exceeding 350 beds) located in 12 villages, mainly Zemo and Kvemo Omalo (11 guesthouses with capacity up to a total 130 beds) (NACRES 2012). Major tourist season is July to September. Local revenues potentially generated by foreign visitors of Tusheti were roughly estimated at 2.7- 4.5 million GEL (Malver 2011).

Various leisure activities are available in Tusheti, such as hiking and horseback trekking (suitable for multi-day trips and widely used by visitors recently), mountain biking, sightseeing around natural and cultural landscapes, photography safaris, education and cultural tours, bird and other wildlife watching, angling and many other related activities. Local travelling, horse rental, guiding, catering and transportation are developing, both by locals and by new settlers.

Quality of services provided to visitors and tourists (especially those from foreign countries) influences and stimulates demand for other visitors, significantly (Malver 2011). No doubt, many housing services have to be changed, better to be provided anew, to reach safe and satisfactory standards. Tourists could also bring their own tents without any problem and stay where they want. However it is important to know that there are no transport means easily available. There are taxis and it is important to reserve passages well in advance.

Tush people are hospitable and they are always inviting tourists, especially when they have feasts. It is so remarkable to experience local people's hospitality. Tushetians make their traditional Khinkali dish, a local Khachapuri and other typical ones. The same can be said for home brewing beers at village level. And all that can be enjoyed whilst songs, dances and music surround all participants.

However, as for the building industry, all these leisure activities, connected and stimulated by tourism, need to be channeled and oriented to employ skilled laborers for the enterprises, adequately trained by short intensive on the spot courses (vocational, or regular).

There is, in fact, a great need to have in Tusheti, well qualified guest-house/hotel/camping site keepers and managers, community cooks, waiters, touring and nature guides, excursion leaders, building and restoring craftsmen , skiing instructors, all possibly able to speak at least a second language such as English or German, besides Georgian and Russian.

2.3 Ecological services

A quite new dimension is related to rural development, besides managing primary resources and tourism, and this is managing Environmental Services. In protected areas this is very important for its function and for its contribution to employment. These services have many operational tasks, from pollution prevention, monitoring and control, to landscape conservation, wild life protection, tourist guiding, wild forest fires prevention and fighting, aquifer safeguarding, biodiversity enhancement and so on.

Although, many of these functions and services are already shared with national, regional and municipality authorities by the local Rangers' Corp, a local team of qualified personnel

resident and drawn from the local population seems to be the most suitable way of ensuring a strong blending between professional expertise and knowledge of the territory, its articulation, traditions and local population.

3. Conclusions and a road-map suggestion for development

Our analyses of the local conditions and tentative suggestions for a sustainable development of tourism in Tusheti is no doubt a simple preliminary approach to keep, but at the same time adjust, the pristine and fragile complex situation of Tusheti, on the verge of its development.

There is a strong risk at the moment that the socio-economic development of this National Park would take the shape of a wild building over development, spoiling not only the beautiful landscape, but also destroying the social fabric of the population, resident and somehow tied to it. This risk, however, could be fairly well controlled by the authorities in charge, provided suitable legislation and the quick action would be available and implemented.

In any case, as analyzed before, Tusheti is going to change and quite deeply with respect to previous centuries of quiete and isolated lifestyle. It is therefore paramount that some preliminary, urgent steps will be taken in order to be ready for it and provide suitable human capital in the three main areas above mentioned: primary sector activities, tourism and environmental services.

- 1) in the primary sector, all efforts to introduce innovation have to be manned on the spot by experts, not only training the locals, but endowed with suitable demonstration sites .
- 2) in tourism, the need for training those who are going to provide these services is fairly evident and special training courses, primarily for residence, but also to those who are partial residents, should be organized, in situ during winter or all the year around for all the others. Moreover, a coordinating structure for promotion of Tusheti visits should be set up, stressing on one hand the natural beauty of the landscape and the adequacy of hosting facilities, and, on the other hand illustrating local and traditional food specialties and the quality of home grown products. In addition this structure should take care of promoting and managing special events to attract more people because of the relevance of folk traditions.
- 3) in the environmental services, personnel should be present all the year around in Tusheti, with suitable reinforcements after snow melting, and suitable training of the local contingent.
- 4) a local development agency, located on the site, should be instituted to monitor and advice the private entrepreneurs in order to invest and manage new and already established firms, particularly in the primary and touristic sectors, so to achieve coordination and cohesion between all those acting for the sought after development.

The special status of National Park is already giving preliminary safeguards, but pending the “take off” stage of development, the business forces will produce great efforts to bypass procedures and fast implementing strong modifications to the present asset in pursuing their goals, not always in line with a sustainable landscape development.

The efforts, which will certainly be endured by the local authorities, will necessitate also a strong commitment by the civil society at large, in the usual forms of environmental associations, civic liberties societies, local dwellers groups and so on, but also adding a strong support from abroad, by enlarging interest and focus on this beautiful district, one of the last still at its early stage of development, definitely worth preserving for our and future generations.

Bibliography:

APA 2013: Annual Report of the Agency of Protected Areas for 2007- 2012, Tbilisi: 1-104

Dr. Gustav Radde's *Die Chews'uren und ihr Land* — ein monographischer Versuch untersucht im Sommer 1876 (published by Cassel in 1878) divide the villages of Tusheti into eight communities; <http://www.batsav.com/pages/radde-population-figures-caucasus.html#III>

Idoidze N. 2006: Tusheti – a guide-book for travelers on customs and rituals. Georgia's PAs development centre, Tusheti PAs administration:1-48

Malver O. 2011: Sub-plan for Tourism development and Marketing for Tusheti Protected Area Complex. Ms. (dep. Agency for Protected Areas, Tbilisi)

NARCES 2012: Management plan for Tusheti Protected Areas. Ms. (dep. APA, Tbilisi)

[www.tusheti .ge](http://www.tusheti.ge) : The national park of Tusheti's official website

ლორენცო ვენცი, თინა ქააძე
ტუმას უნივერსიტეტი, ვირებნი, იტალია

თუშეთის ტურისტული განვითარება - მდგომარეობა და პერსპექტივები **რეზიუმე**

მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ლამაზი და იზოლირებული ადგილი მდებარეობს საქართველოში, კახეთის რეგიონში. ადგილობრივი კულტურისა და ბიო-მრავალფეროვნების კუთხით, ეს რეგიონი საკმაოდ შემონახულია რთული გზებისა და მკაცრი კლიმატური პირობების გამო. ტურიზმისა და მისი მონათესავე ინდუსტრიების კუთხით ბოლო პერიოდში საკმაოდ აღმასვლაა. ბუნებრივია, ამ გარემოს სრულყოფილი შენარჩუნება შეუძლებელია, თუმცა აუცილებელია გონივრული პოლიტიკის შემუშავება მდგრადი ტურიზმის განვითარების მხრივ და მისი შემდგომი განხორციელება. თუშეთის ეროვნული პარკი თუშეთის ლანდშაფტის სააგენტო ერთგვარ მონიტორინგს ახორციელებენ, თუმცა, აუცილებელია გაცილებით უფრო გონივრული რეგულაციების შემუშავება. მეორე მხრივ, აუცილებელია, მოხდეს ინფრასტრუქტურის სისტემისა და კერძო ტურისტული მომსახურების გააქტიურება, რათა დაბალანდეს კერძო მეწარმეობაზე გარდაუვალი შეზღუდვები. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ადგილობრივ მოსახლეობაში ადამიანური კაპიტალის გაზრდა, რათა რეგიონმა ფეხი აუწყოს ახალ მიმართულებებსა და ოპერაციებს, ჩამოყალიბდეს სრულიად ახალი ინდუსტრია და გასწვდეს ტურისტების მოძალეზულ ნაკადს რეგიონში. თუშეთის კონტექსტის ანალიზის შემდეგ, მნიშვნელოვანია, გათვალისწინებულ იქნეს ტურიზმის მდგრადი განვითარების ძირითადი მახასიათებლები.

პროექტზე დაფუძნებული სწავლების პედაგოგიურ-მეთოდური და ინფო-ტექნოლოგიური ასპექტები

I. შესავალი

XX საუკუნის ბოლოდან პედაგოგიური მეცნიერებების მიღწევები სულ უფრო მეტად აისახა შედეგზე ორიენტირებული სასკოლო გაკვეთილის ორგანიზების პრაქტიკასა და მეთოდებზე. საგანმანათლებლო პროცესში თანდათან მკვიდრდება ისეთი სიახლეები, როგორიცაა სასწავლო ამოცანების ჯგუფური გადაწყვეტა, სწავლა კეთებით, სოციალური კონსტრუქტივიზმის მიდგომები და სწორედ ამიტომ თანამედროვე პედაგოგიკაში დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია ინტერაქტიული სწავლების ერთ-ერთი გზა - პროექტის მეთოდით სწავლა, რომელიც საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს იმავდროულად მოახდინონ კავშირის დამყარება ნასწავლ შინაარსსა და მის გამოყენებას შორის.

XXI საუკუნის გამოწვევებმა და მიღწევებმა ცხადყო, რომ პროგრესულად მოაზროვნე ინდივიდების ჩამოყალიბება, მათი მსოფლმხედველობის ფორმირება, ზნეობრივმორალური პრინციპების განმტკიცება ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლაში უნდა მოხდეს. სწორედ ამიტომ მეტად მნიშვნელოვანია, რომ სკოლამ მოამზადოს მოსწავლეები ცხოვრებისათვის, ცვლილებებისათვის, განუვითაროს მათ ისეთი თვისებები, როგორიცაა მობილობა, დინამიზმი და კონსტრუქტიულობა. მსგავსი მომზადება შეუძლებელია მიღწეულ იქნას მხოლოდ გარკვეული რაოდენობის ინფორმაციული ცოდნის დაგროვებით. ამისათვის სასწავლო პროცესი ისე უნდა დაიგეგმოს და განხორციელდეს, რომ შესაძლებლობა მისცეს ახალგაზრდებს, გამოავლინონ დამოუკიდებელი და თანამშრომლობითი მუშაობის, კრიტიკული აზროვნებისა და არგუმენტირებული მსჯელობის, შეძენილი ცოდნის ტრანსფერის, თვითგამოხატვის, თვითრეალიზაციის, საკუთარი და სხვისი საქმიანობის შეფასებისა და სხვა უმნიშვნელოვანესი უნარები. ყოველივე ამას კი ხელს უწყობს პროექტზე მუშაობა.

მოსწავლეები მუდმივად სვამენ შეკითხვებს: რატომ გვასწავლით ამა თუ იმ საკითხს? რაში გამომადგება ეს ცოდნა? ამ კითხვებზე დამაჯერებელი პასუხის გაცემაში მასწავლებელს სასწავლო პროექტებში მოსწავლეების ჩართვა დაეხმარება. პროექტზე მუშაობის დროს რეალური პრობლემების გადაჭრისას მოსწავლეები შეძენილ ცოდნასადაუნარ-ჩვევებს იყენებენ პრაქტიკაში. პროექტით სწავლება იწვევს მოსწავლეთა მოტივირებას და ზრდის მათ პასუხისმგებლობას. ისინი ხალისით ასრულებენ სამუშაოებს, მაშინაც კი, თუ მათი შესრულება ხანგრძლივ ძალისხმევას მოითხოვს.

ჩემთვის, როგორც მასწავლებლისთვის, პროექტის უმთავრესი დანიშნულებაა გავუღრმავო მოსწავლეს ცოდნა, კვლევითი, შემოქმედებითი, თანამშრომლობითი და კომუნიკაციური უნარები, პასუხისმგებლობა საქმისადმი და ასე მივაღწიო დასახულ მიზანს. მოსწავლისათვის კი საშუალებაა დამოუკიდებლად დაგეგმოს, გამოიკვლიოს, განახორციელოს და საინტერესო გახადოს ცოდნის შეძენის პროცესი. ამიტომ სასწავლო

პროცესში ხშირად მივმართავ ამ მეთოდს, როგორც მიმდინარე და შემაჯამებელი, ასევე განმავითარებელი და განმსაზღვრელი შეფასებისას. წინამდებარე ნაშრომში წარმოგიდგენთ ერთ წარმატებულ სასწავლო პროექტს: „სწორად დავგეგმოთ მომავალი... ელექტრონული არქივი-სტუდენტური გზები...“

II. შინაარსი

1. მეთოდოლოგია

პროექტზე დაფუძნებისწავლება(Project Based Learning)

რას ნიშნავს სასწავლო პროექტი და რატომ ირჩევენ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის წარმატებულ სკოლებში მოსწავლე/მასწავლებლები პროექტზე დაფუძნებულ სწავლის მეთოდით მუშაობას?

პროექტზე დაფუძნებისწავლება(Project Based Learning) დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია თანამედროვე პედაგოგიკაში და ტერმინი „სასწავლო პროექტი“ ხშირად გვხვდება ეროვნული სასწავლო გეგმასა და პედაგოგიურ ლიტერატურაში. განათლების სფეროში პროექტი, როგორც მეთოდი, XXI საუკუნის დასაწყისში გახდა აქტუალური და დღეისათვის

მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების საგანმანათლებლო პრაქტიკაში პროექტზე დაფუძნებული სწავლება, ისევე როგორც ერთდამხმარეს ტრადიციად განიხილება. თუმცა, თუ აქტუალურ ტენდენციებს მივაძევებთ, ვნახავთ, რომ მისი როლის სასკოლო ცხოვრებაში დღითიდღე იზრდება.

სასწავლო პროექტებს, რომლებიც ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში, სასკოლო პრაქტიკაში იწერება, როგორც წესი, უსადაგებენ ეროვნულ სასწავლო გეგმას, რომლის ფუნდამენტური პრინციპი შედეგზე ორიენტირებაა. ეს კი გულისხმობს მოსწავლეთათვის ქმედითი, დინამიური და ფუნქციური ცოდნის გადაცემასა და უნარ-ჩვევების გამომუშავებას, რაც მოსწავლის მიერ შესაბამისი ცოდნის მიღებისა და საგნობრივი კომპეტენციების ამაღლებას ნიშნავს.

პროექტის მეთოდი- პროექტის მეთოდით სწავლა შეიძლება განვმარტოთ, როგორც გარკვეული მიზნით განხორციელებული საკლასო ან გუნდურ აქტივობათა ერთობლიობა - კონკრეტული პრობლემის გადაჭრის ან ინიციატივის განხორციელებისკენ მიმართული მრავალმხრივი სამუშაო, რომელიც უზრუნველყოფს მოსწავლეთა კვლევითი, შემოქმედებითი, თანამშრომლობისა და კომუნიკაციური უნარ-ჩვევების განვითარებას და ამასთანავე, ხელს უწყობს ერთი ან რამდენიმე სასწავლო ამოცანის შესრულებას, პრობლემის ინდივიდუალურ ან ჯგუფურ (შეიძლება წყვილებში) გადაჭრას.

პედაგოგიურ ლიტერატურაში სასწავლო პროექტის სხვადასხვა სინონიმი გვხვდება: „პროექტ მეთოდი“, „პროექტზე დაფუძნებული სწავლება“, „პროექტ გაკვეთილი“ და სხვ. ამჟამად ექსპერტები სასწავლო პროექტებს სხვადასხვა ნიშნით განასხვავებენ: პროექტი შეიძლება იყოს თანამშრომლობითი, თემატური, საგნობრივი, ინტერდისციპლინური, სასკოლო, სათემო, საერთაშორისო და სხვ. პროექტები განსხვავდება ერთმანეთისგან სირთულითაც, რადგან შეიძლება შესრულდეს ერთი საგნის ფარგლებში ან ინტეგრირებულად; შეიძლება იყოს კვლევითი, შემეცნებითი, გამოყენებითი, შემოქმედებითი და სხვ. პროექტების გამოყენების არეალი

მნიშვნელოვნად გააფართოვა ინტერნეტისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებამ. ინტერნეტის განვითარებასთან ერთად პროექტებიც უფრო დახვეწილი და მრავალფეროვანი ხდება.

2. სასწავლო პროექტის აპრობაცია თელავის მეხუთე საჯარო სკოლაში „სწორად დავეგემოთ მომავალი...ელექტრონული არქივი - სტუდენტური გზები“

2.1 სასწავლო პროექტის აღწერა

პროექტის პრობლემა

სტატისტიკური დასკვნები მნიშვნელოვანია სკოლის სასწავლო პროცესის წარმატებული მართვისთვის. მათ შორის მოიაზრება სკოლის კურსდამთავრებულთა ჩართულობის შესახებ მონაცემთა ანალიზის გაკეთება სკოლის შემდგომ სასწავლო დაწესებულებებში. ვინაიდან სკოლას ამჯერად არ აქვს ასეთი ბაზა, პროექტის ფარგლებში მოსწავლეები მოიძიებენ მონაცემებს ბოლო 5 წლის განმავლობაში სკოლის კურსდამთავრებულთა შესახებ, რაც ასახავს მოსწავლეთა ჩართულობას სკოლის შემდგომ სწავლო დაწესებულებებში, ააგებენ და დაამუშავენ მონაცემთა ელექტრონულ ბაზას მათემატიკური სტატისტიკის მეთოდებით (სიხშირე, ფარდობითი სიხშირე, მოდა). მონაცემთა თვალსაჩინო გრაფიკული გამოსახვის საფუძველზე გააანალიზებენ წლების მიხედვით მიღწეულ შედეგებს, გააკეთებენ დასკვნებს მოსწავლეთა წარმატებულობის, ასევე უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების რეიტინგის შესახებ. ისაუბრებენ თავიანთი სამომავლო პროფესიული არჩევანის შესახებ.

პროექტის სასწავლო მიზნები

მოსწავლეები შეძლებენ

- ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში სკოლის კურსდამთავრებულთა წარმატებულობის შესახებ ინფორმაციის მოძიებას სკოლის არქივში, სკოლის ინფომენეჯერთან ინტერვიუს, სოციალური ქსელების, ელექტრონული ფოსტის, უშუალოდ კურსდამთავრებულბთან ინტერვიუს დახმარებით, რაც დაკავშირებულია მათ ჩართულობაზე სხვადასხვა სასწავლო დაწესებულებებში, მათ პროფესიულ არჩევანთან.
- მოძიებული მონაცემების კლასიფიკაციას და ელექტრონული არქივის აგებას (MS Excel პროგრამული პლატფორმის ბაზაზე)
- ელექტრონული არქივის მონაცემთა ბაზების დამუშავებას უმაღლესი სასწავლებლების რეიტინგის, პროფესიული პრიორიტეტების გამოვლენის მიზნით
- კვლევის შედეგების მიხედვით გააკეთებენ სასწავლო პროცესში სკოლის კურსდამთავრებულთა ჩართულობის შესახებ წლების მიხედვით, როგორც მათემატიკური, ასევე ტექნოლოგიური საშუალებებით. შეადარებენ შედეგებს დიაგრამების დახმარებით.

შინაარსობრივი სტანდარტები და ინდიკატორები

მათ. VIII.11.მოსწავლეს შეუძლია მონაცემების მოპოვება და მათი წარმოდგენა დასმული ამოცანის ამოსახსნელად ხელსაყრელი ფორმით.

შედეგი თვალსაჩინოა, თუ მოსწავლე:

□ ქმნის მარტივ კითხვარს, განსაზღვრავს რესპონდენტებს, აგროვებს მონაცემებს და

წარმოადგენს მათ გრაფიკული ფორმით;
□ ერთი გრაფიკული ფორმით წარმოდგენილ მონაცემებს წარმოადგენს განსხვავებული გრაფიკული ფორმით და წარმოაჩენს თითოეული ფორმის ხელსაყრელ და არახელსაყრელ მხარეებს

XXI საუკუნის უნარ-ჩვევები

- **სწავლისა და გამომგონებლობის უნარ-ჩვევები;** ინფორმაციის კლასიფიკაცია, ანალიზი და სინთეზირება პრობლემების გადასაჭრელად და კითხვებზე პასუხების გასაცემად.
- **საინფორმაციო, მედია და ტექნოლოგიური უნარ-ჩვევები;** ტექნოლოგიის გამოყენება, როგორც ინფორმაციის კვლევის, ორგანიზების, შეფასებისა და კომუნიკაციის საშუალების. ინფორმაციის ხელმისაწვდომობისა და გამოყენების ეთიკური/იურიდიული საკითხების საფუძვლიანი ცოდნა.
- **სასიცოცხლო და კარიერული უნარ-ჩვევები.**
უნარ-ჩვევების განსაზღვრული დონის და/ან სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებული ჩარჩოს მიღმა სამუშაოს ჩატარება, ცოდნისა და კომპეტენტურობის ამაღლების მიზნით;

მოსწავლის ამოცანები და სწავლის შედეგები

მოსწავლეები შეძლებენ

- ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში სკოლის კურსდამთავრებულთა წარმატებულობის შესახებ ინფორმაციის მოძიებას სკოლის არქივში, სკოლის ინფომენეჯერთან ინტერვიუს, სოციალური ქსელების, ელექტრონული ფოსტის, უშუალოდ კურსდამთავრებულებთან ინტერვიუს დახმარებით, რაც დაკავშირებულია მათ ჩართულობაზე სხვადასხვა სასწავლო დაწესებულებებში, მათ პროფესიულ არჩევანთან.
- მოძიებული მონაცემების კლასიფიკაციას და ელექტრონული არქივის აგებას (MS Excel პროგრამული პლატფორმის ბაზაზე)
- ელექტრონული არქივის მონაცემთა ბაზების დამუშავებას უმაღლესი სასწავლებლების რეიტინგის, პროფესიული პრიორიტეტების გამოვლენის მიზნით
- კვლევის შედეგების მიხედვით გააკეთებენ სასწავლო დაწესებულებების რეიტინგულობის ანალიზს, ასევე სასწავლო პროცესში სკოლის კურსდამთავრებულთა ჩართულობის შესახებ წლების მიხედვით, როგორც მათემატიკური, ასევე ტექნოლოგიური საშუალებებით. შეადარებენ შედეგებს დიაგრამების დახმარებით. ისაუბრებენ საკუთარ პროფესიულ არჩევანზე.

სასწავლო კვლევითი პროექტის მოსალოდნელი შედეგები:

საპროექტოინფორმაციასბეჭდური ბუკლეტების სახით, მონაცემთაელექტრონულ არქივს"სტუდენტურიგზები"გადასცემენსკოლისადმინისტრაციას, რომელიც სკოლისგვებ-გვერდზედაიდება მომდევნოწლებშიმისიგანვითარებისთვისაღსაზრისით.

2.2 სასწავლოპროექტის განხორციელება

- **სასწავლო პროექტის ხელმძღვანელიმარიამ ზაქარიაშვილი** - თელავის მეხუთე

საჯარო სკოლის მათემატიკისა და ინფორმატიკის მასწავლებელი.

- **პროექტში ჩართული თანახელმძღვანელები:** თელავის მეხუთე საჯარო სკოლის 2010-2014 წლების სკოლის კურსდამთავრებულთა კლასის ხელმძღვანელები.
- **პროექტის მონაწილეები:** თელავის მეხუთე საჯარო სკოლის VIII კლასის მოსწავლეები (19 მოსწავლე), ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი (მედეა უშილაური) და კლასის ხელმძღვანელი (ნინო ფიდატოვა)
- **სასწავლო პროექტის პედაგოგიური ფორმატი** - კვლევითი
- **სასწავლო პროექტის ხანგრძლივობა** - 7 დღე
- **სასწავლო პროექტის სამუშაო მოდელი**

პირველი დღე - საპროექტო იდეის გაცნობა

ვიწყებთ პროექტზე მუშაობას...

საპროექტო თემის განსაზღვრა, მოსწავლეთა ჯგუფებად დაყოფა (კლასი დაიყოფა ხუთ ჯგუფად საკვლევი წლების შესაბამისად (2010-2014), ჯგუფის წევრებს შორის ფუნქციების გადანაწილება შესაძლებლობებისა და ინტერესების მიხედვით.

მეორე დღე-სკოლის არქივში

2010-2014 წლების კურსდამთავრებულთა კლასის ხელმძღვანელებთან ერთად სკოლის არქივის მასალებზე მუშაობა. სკოლის კურსდამთავრებულთა სიების დადგენა; სკოლის კურსდამთავრებულებთან დაკავშირება საკომუნიკაციო საშუალებებით, სოციალური ქსელებით, სკოლის ადმინისტრაციის, ინფომენეჯერების დახმარებით.

მესამე დღე- სკოლის კომპიუტერულ ცენტრში

მოპოვებული ინფორმაციის შეტანა კომპიუტერში წლების მიხედვით ელექტრონულ MS Excel ცხრილებში

მეოთხე დღე- მონაცემთა ბაზების პირველადი დამუშავება.

მონაცემთა ბაზების დამუშავება წლების მიხედვით მათემატიკური სტატისტიკისა და ტექნოლოგიური მეთოდებით (მონაცემთა ბაზების ფილტრაცია; დახარისხება; COUNIF ფუნქციის გამოყენება სხვადასხვა სასწავლებელში ჩარიცხული წარმატებული თანასკოლელების, სახელდობრ, შერჩეული უმაღლესი სასწავლებლები და მათი პროფესიული არჩევანი სიხშირის დასადგენად; მონაცემთა თვალსაჩინო მეთოდებით გამოსახვა სხვადასხვა სახის დიაგრამების საშუალებით.

მეხუთე დღე - მონაცემთა ბაზების განხილვა, რედაქტირება, ანალიზი.



2010-2014 სასწავლო წლების მიხედვით თითოეული ჯგუფის მიერ აგებული მონაცემთა ბაზების განხილვა. მოსწავლეთა წარმატებულობის, საქართველოს საგანმანათლებლო დაწესებულებების რეიტინგის, პროფესიული არჩევანის შესახებ ანალიზისა და დასკვნების გაკეთება ცალკეული წლების მიხედვით.

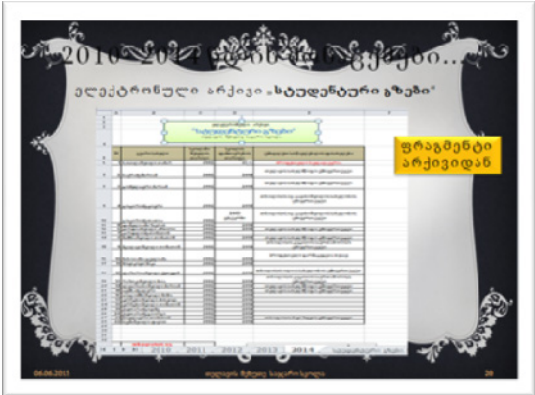
მეექვსე დღე - ელექტრონული არქივის აგება „სტუდენტური გზები“

ყველა ჯგუფის მონაცემთა ბაზის შეერთება ერთ ელექტრონულ არქივში. გაერთიანებულ მონაცემთა ბაზას ელექტრონულ არქივს ვუწოდეთ „სტუდენტური გზები“. გაერთიანებულ ბაზაში მოვახდინეთ სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზი 2010-2014 წლების მიხედვით მათემატიკური და ტექნოლოგიური მეთოდებით. სტატისტიკურ ინფორმაციას გამოვსახავთ გრაფიკული საშუალებებით დიაგრამების დახმარებით როგორც მათემატიკური, ასევე ტექნოლოგიური საშუალებებით.

მეშვიდე დღე - პროექტის შედეგების წარდგინება

პროექტზე მუშაობის დასასრული - მოსწავლეთა თითოეული ჯგუფი წარმოადგენს პროექტზე მუშაობის მასალებს, სადაც გამოიკვეთება შედეგები და დასკვნები; აქტიურად იქნება გამოყენებული სტატისტიკური კვლევის შესაბამისი თვალსაჩინოებები ცხრილების, გრაფიკების და დიაგრამების სახით. პრეზენტაცია გაკეთდება გასაგებად და საინტერესოდ.

სასწავლო პროექტის შედეგების პრეზენტაციას ესწრებიან სკოლის ადმინისტრაციის წარმომადგენლები, კლასის ხელმძღვანელები, რომლებიც დაგვეხმარნენ მონაცემთა შეგროვებაში. სკოლის პედაგოგები და მოსწავლეები, მშობლები, ასევე სკოლის წარმატებული კურსდამთავრებულები, წარმატებული სტუდენტები...



სტუმრებს გადაეცათ საპროექტო ინფორმაცია ბეჭდური ბუკლეტების სახით.



ელექტრონული არქივის „სტუდენტური გზები“ ელექტრონული ვერსია გადაეცა სკოლის ადმინისტრაციას.

პრეზენტაციის დასასრულს სასწავლო პროექტის მონაწილეებმა ისაუბრეს თავიანთი მომავალი პროფესიული არჩევანის შესახებ, „სწორად დავგეგმეთ მომავალი...“



2.3. სასწავლო კვლევითი პროექტის ანალიზი

აღნიშნული პედაგოგიური ტექნოლოგიის განხორციელებას წინ უძღოდა მთელი რიგი მოსამზადებელი სამუშაოები, რის შემდეგაც მოვახდინეთ სასწავლო კვლევითი პროექტის მართვა, მიღებული შედეგების ანალიზი სასწავლო მოდელის ეფექტიანობის დასადგენად. სახელდობრ, მოვახდინეთ

მოსალოდნელი კითხვებისა და დაბრკოლებების ანალიზი

კითხვები რომლებიც გავითვალისწინეთ პროექტის დაგეგმვის დროს გახლდათ შემდეგი: რამდენად მნიშვნელოვანია/აქტუალურია პროექტის მონაწილეთათვის გადასაჭრელი პრობლემა? საკმარისია თუ არა გუნდის წევრების კომპეტენცია პროექტით დასახული მიზნების და დაგეგმილი შედეგების მისაღწევად? პრობლემა, ან მისი გადაჭრის გზები წარმოადგენს თუ არა სიახლეს და ითხოვს თუ არა შემოქმედებითობას? დაგეგმილი აქტივობები ემსახურება თუ არა თეორიული ცოდნის პრაქტიკულ გამოყენებას? არსებობს თუ არა საკმარისი მატერიალური და ადამიანური რესურსები პროექტის განსახორციელებლად? საკმარისია თუ არა ვადები პროექტის შედეგების მისაღწევად? არის თუ არა გუნდის წევრებს შორის ფუნქციები გადანაწილებული ისე, რომ წარმოჩინდეს ყოველი წევრის ძლიერი მხარე.

გავითვალისწინეთ პროექტის ყველა ფაზა:

თემა და პრობლემა; დაგეგმვა; მასალის შეგროვება, ანალიზი და მეთოდები; კვლევის შედეგები; შეფასება და თვითშეფასება.

პროექტის შევაფასეთ შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით:

- **პრობლემა** - რამდენად აქტუალურია და რამდენად ცხადად არის ეს დასაბუთებული;
- **მიზანი**- რამდენად კონკრეტული, მიღწევადი, ნათელი და გაზომვადია;
- **ამოცანები**- რამდენად შეესაბამება თითოეული ამოცანა პროექტის მიზანს;
- **განხორციელების გზები** - რამდენად უზრუნველყოფს მიზნის მიღწევას, რამდენად რაციონალურია და პრაქტიკული, რამდენად რეალურია ვადები და არის თუ არა ფუნქციები გადანაწილებული ჯგუფის წევრებს შორის?
- **შედეგი** - რამდენად რეალურია აღნიშნული შედეგის მიღწევა და რამდენად შეესაბამება მიზანს;
- **რესურსები** - რამდენად ზუსტად არის განსაზღვრული, რა არის საჭირო პროექტით გათვალისწინებული საქმიანობისათვის;
- **დიზანი** - რამდენად ლოგიკურად არის აგებული პროექტის (თანამიმდევრობა), ლაკონური და მარტივი ენა.

პროექტის განხორციელების პროცესში მოსწავლეებზე მოვახდინეთ დაკვირვება. დაკვირვების საგანი:

- შედგა თუ არა თანამშრომლობა ჯგუფში;
- იყვნენ თუ არა მოსწავლეები მოტივირებულნი და რამ განაპირობა მოტივაცია; აგრძელებდნენ თუ არა მოსწავლეები მუშაობას გაკვეთილების შემდეგ;
- ჰქონდა თუ არა მათ შეხვედრებს პროექტის განხორციელებისას სისტემატური და საქმიანი ხასიათი;
- იყვნენ თუ არა ჯგუფში პასიური მოსწავლეები და რა იყო მათი პასიურობის მიზეზი;
- ჰქონდა თუ არა მათ შეხვედრებს პროექტის განხორციელებისას სისტემატური და საქმიანი ხასიათი;
- იმოქმედა თუ არა პროექტის განხორციელების პროცესმა მათ მოსწრებაზე (თუ - კი, მიუთითოთ კონკრეტული მაგალითები).

2.4. სასწავლო პროექტის შედეგი.

მოსწავლეებმა პროექტზე მუშაობის პროცესში სამუშაოს ასრულებდნენ ხალისით, ენთუზიაზმით, დამოუკიდებლად მოიპოვეს მასალები. გაიზარდა მათი მოტივაცია და პასუხისმგებლობა. სასკოლო არქივის გარდა ეფექტურად გამოიყენეს სოციალური ქსელები, საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, პირადი ინტერვიუება, პროგრამული პლატფორმები მონაცემთა ბაზების დამუშავებისა (MS Excel) და პრეზენტაციის აგებისათვის (MS Power Point), გააკეთეს ჩანაწერები (დღიური), უცვლიდნენ მოპოვებულ მასალებს ერთმანეთს, თანამშრომლობდნენ წარმატებით. თითოეულ ჯგუფს კონსულტაციისათვის განსაზღვრული დრო ჰქონდა, რაც გამოიყენეს საფუძვლიანად. მოამზადეს პროექტის საინფორმაციო ბუკლეტი ელექტრონული და ბეჭდური სახით; სასწავლო პროექტის დასასრულს კვლევის შედეგები წარმოადგინეს მულტიმედიაური პრეზენტაციით; მონაცემთა ბაზების ელექტრონული არქივი

„სტუდენტური გზები“ გადასცეს სკოლის ადმინისტრაციას. ისაუბრეს პროფესიული არჩევანის შესახებ, რაც დაეფუძნა ჩატარებული კვლევის შედეგების ანალიზსა და სინთეზს.

სასწავლო-კვლევითი პროექტი წარმატებით დასრულდა.

დასკვნა

საგანმანათლებლო პროექტების გამოყენება კარგი საშუალებაა მოსწავლეთა უნარებისა და მიდრეკილებების წარმოსაჩენად და განსავითარებლად, რადგან პროექტზე მუშაობა მოსწავლეს უვითარებს მიღებული ცოდნის და გამოცდილების რეალურ ცხოვრებაში გამოყენების უნარ-ჩვევებს, რაც მოსწავლეების ჩართულობის ზრდასა და სწავლისადმი ინტერესის გაღრმავებაში, საბოლოოდ კი, მათ სასწავლო შედეგებზეც აისახება, რადგან გუნდური მუშაობა მოსწავლეების პროდუქტიულობის წინაპირობაა და ამის შედეგად მოსწავლეებს უვითარდებათ კომუნიკაციისა და სოციალური, ჯგუფური და გუნდური მუშაობის, თანამშრომლობის უნარ-ჩვევები და კომპეტენციები.

საბოლოოდ უნდა ითქვას, რომ პროექტით სწავლება აქტიური და მიზანმიმართული სწავლის საშუალებას იძლევა, რაც ზრდის როგორც მოსწავლის, ასევე მასწავლებლის სწავლა/სწავლების მოტივაციას და ამ მოდელის ერთ-ერთი უმთავრესი მიღწევა სწორედ ინტერაქტიურობის მაღალი ხარისხია. სწორედ ამიტომ მისასაღმებელია პროექტებზე დაფუძნებული სწავლების თუნდაც დამხმარე სტრატეგიად დამკვიდრება ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში, რაც მოითხოვს პედაგოგის მიერ სასწავლო მიზნებისა და სტრატეგიის ზუსტად განსაზღვრას; საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების აქტიურ მიზნობრივ ინტეგრაციას სასწავლო პროცესში, ტრადიციული პედაგოგიურ მეთოდების შევსებას ახალი პედაგოგიური ტექნოლოგიებით, და არა ჩანაცვლებას, რათა სწავლა/სწავლების პროცესი არ იყოს ერთფეროვანი და მოსაწყენი მოსწავლეთათვის, რათა ციფრული თაობისათვის უცხო არ იყოს ციფრული რესურსების დახმარებით ცოდნის შეძენისა და კვლევითი-საქმიანობის პროცესი, რათა ციფრული თაობისათვის უცხო არ აღმოჩნდეს არა მხოლოდ ევროპული, არამედ მსოფლიო საგანმანათლებლო ვირტუალური გარემო.

ლიტერატურა:

1. აბულაძე ნ., <http://www.slideshare.net/ildamusa/ss-31220397>
2. ბუცხრიკიძე ე., (2013) პროექტით სწავლების მეთოდის როლი სასკოლო განათლების მიზნების განხორციელებაში პროექტ-გაკვეთილის მაგალითზე. GESJ: Education Science and Psychology 2014 | No.1(27). Teachers' first conference "University and School - essential to each other", 29-30 November 2013. Materials:65-80
3. ეროვნული სასწავლო გეგმა ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისათვის 2011-2016;
4. ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენება სასწავლო გარემოში, (2009) მასწავლებელთა ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ტრენინგის პროგრამა; საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო; თბილისი.
5. კალანდაძე ნ., (2014) პროექტული სწავლების როლი აღზრდაში. GESJ: Education Science and Psychology 2014 | No. 5(31) ISSN 1512-1801 The 2nd Teacher Conference "University and

- School”(Problems of Teaching and Education) 6-7 June, 2014. Materials 65 პროექტული სწავლების როლი აღზრდაში
6. კრაველიძე ი., (2014) პროექტ-გაკვეთილი ო, ენავ ჩემო... GESJ: Education Science and Psychology 2014 | No. 5(31) ISSN 1512-1801 The 2nd Teacher Conference “University and School”(Problems of Teaching and Education) 6-7 June, 2014. Materials: 140-144
 7. ლობჯანიძე ს., როგორ დავგეგმოთ და განვახორციელოთ პროექტი http://mastsavlebeli.ge/uploads/portfolio/sofiko_lobjanize_2.pdf
 8. ლომიძე ნ., (2015) საინფორმაციო ტექნოლოგიები - სწავლება-სწავლის ხარისხის ამაღლებისათვის პროექტებით სწავლება , <http://mastsavlebeli.ge/?action=news&npid=2989>
 9. ნინიძე ქ., (2011) „პროექტზე დაფუძნებული სწავლება და მისი პერსპექტივები“, ჟურნალი მასწავლებელი N5, 2011, მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის გამოცემა: 46-59
 10. სასწავლო პროცესის დაგეგმვა, მართვა, შეფასება. (2012) (სატრენინგო მასალა) მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი. www.tpdg.ge

Mariam Zakariashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Pedagogical-Methodological and Info-Technological Aspects of the Project-Based Learning

Abstract

The paper discusses the methods and usage of project-based learning in the learning process. The article represents the sample of the practical model of teaching-research project named "Properly plan the future.. electronic archive - Student ways" established at the VIII class at the 5th Public School in Telavi. The project is based on Interdisciplinary ties of mathematics and informatics. The paper describes the project planning and implementation process, project analysis, well argued methods of teaching effectiveness, important role to implement goals in secondary school system. The paper discusses pedagogical-methodological and info-technological aspects of the Project-Based Learning

Key words: Project-Based Learning, Project method, teaching-research project "Properly plan the future... electronic archive - Student ways"

საკვანძო სიტყვები : პროექტზე დაფუძნებული სწავლება, პროექტის მეთოდი, სასწავლო-საკვლევი პროექტი „სწორად დავგეგმოთ მომავალი... ელექტრონული არქივი - სტუდენტური გზები“

საქართველოში ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვის ისტორიიდან

ტურიზმს განვითარებას ხანგრძლივი და საინტერესო ისტორია აქვს. იგი შორეულ წარსულში იღებს სათავეს, ტურისტული თვალსაზრისით საქართველო ერთ-ერთი გამორჩეული ქვეყანაა თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით, ბუნებრივი რესურსების სიუხვით და მრავალფეროვნებით. საქართველოსადმი ტურისტთა ინტერესი უძველესი დროიდან არსებობდა, რასაც ხელს უწყობდა სიძველეთა და ღირსშესანიშნაობათა მრავალგვარობა, უძველესი ეკლესია მონასტრები, სიწმინდეები, ნაკრძალები, მღვიმეები, საკურორტო რაიონები, მინერალური წყლები, შავი ზღვის სანაპირო ზოლი, კავკასიონის მთაგრეხილი ულამაზესი პეიზაჟები, ხეობებით, მდინარეებით, ამას ემატება არსებული ეთნოსების სიმრავლე და რელიგიური კომპლექსების სიჭრელე, სტუმრისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება, როგორც მთის, ასევე ბარის მოსახლეობაში, რაც საუკეთესო საფუძველს ქმნიდა საქართველოში მრავალფეროვანი ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვისა და გამხორციელებისათვის.

საქართველოში ტურიზმის წინსვლა-განვითარებას განაპირობებს მისი ტურისტული პოტენციალი. ტურისტული რესურსები შესაძლოა იყოს „პირდაპირი და არაპირდაპირი, პირდაპირს განეკუთვნება, ბუნებრივი და ისტორიულ კულტურული რესურსები, მიმზიდველი ლანდშაფტები, გამაჯანსაღებელი საშუალებები, ისტორიული ღირსშესანიშნაობები, არაპირდაპირს კი – ინფრასტრუქტურული რესურსები, რომლებიც გამოიყენება ტურისტული რესურსების ათვისებისა და გამოყენებისათვის,“ [ნ. ბირიცკაია, ნ. კვარაცხელია ნ. ალხანიშვილი 2013წ. „ტურისტული მარშრუტების მოდელირება“ თბილისი გვ. 7-8]

ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვაზე მრავალი ფაქტორი ახდენს ზეგავლენას, თუმცა დიდი მნიშვნელობა აქვს ეპოქას, ხელისუფლების დამოკიდებულებას პოლიტიკურ მდგომარეობას, სტაბილურობას, უსაფრთხოებას და ა.შ.

XX საუკუნის დასაწყისის საარქივო მასალებს თუ გადავხედავთ, ადვილად დავრწმუნდებით, რომ საქართველოში განხორციელებული ტურისტულ მარშრუტებში დომინირებს სასწავლო-სამეცნიერო ტურები და შემეცნებითი ექსკურსიები. ასეთი ტურების დაგეგმვისას „მომსახურების გაწევამდე აუცილებლად ხდება მომზადება მეთოდური უზრუნველყოფა, სათანადო ლიტერატურით, დგება სპეციალური პროგრამა სახელმძღვანელოებით ქალაქის რუკით, გზამკვლევით, სასწავლო ტურების განხორციელებისას სტუდენტები განთავსებულნი არიან საერთო საცხოვრებელში სასტუმროებს აქვთ შესაბამისი პირობები.“ [ნ. ჯულაყიძე ე. ჯულაყიძე ტურიზმის მენეჯმენტი” 2009წ. გვ. 87-89] სასწავლო ტურში შესაძლოა მონაწილეობა მიიღოს რამოდენიმე სტუდენტმა ან სტუდენტთა ჯგუფმა. სასწავლო

ტურის დროს ხშირად შერწყმულია ღირსშესანიშნაობების დათვალიერება და სასწავლო სამეცნიერო შემეცნებითი კომპონენტი.

ასეთი სახის ტურების მოდელირების მაგალითები მრავლადაა დაფიქსირებული XX საუკუნის საქართველოს პერიოდული პრესის ფურცლებზე, საარქივო მასალებშიც ვხვდებით ეკოლოგიურ, სამეცნიერო კვლევით ტურებსაც, როდესაც რუსეთიდან ჩამოდიან უმაღლესი სასწავლებლებიდან. ვხვდებით, როგორც ინდივიდუალურ, ასევე ჯგუფური სახის ტურებს.

მაგალითად მოსკოვის უნივერსიტეტთან არსებული ანთროპოლოგიის და ეთნოგრაფიის მოყვარულთა საიმპერატორო საზოგადოება მიმართავდა თბილისის გუბერნატორს, რომ მათ მიერ „ტბილისის გუბერნიაში მოვლინებული იყო მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტის სტუდენტი, რათა შეეგროვებინა ზოოლოგიური მასალა, რომელიც უნდა წარედგინა მოსკოვის უნივერსიტეტის ზოოლოგიურ მუზეუმისთვის“. ამასთანავე საიმპერატორო საზოგადოება თხოვნით მიმართავდა გუბერნატორს, რათა თანადგომა გაეწია დაკისრებული დავალების შესრულებაში. [საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო განყოფილება ფონდი 17, ნაწილი I, საქმე 6823, ფურცელი 24]

როგორც ვხედავთ ინდივიდუალური სასწავლო-სამეცნიერო ტურით საქართველოში ჩამოსულ სტუმარს ევალებოდა ზოოლოგიური მასალის შეგროვება, თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ საქართველოში ფლორის და ფაუნის უამრავი ჯიში არსებობდა ადვილი გასაგები გახდება, თუ რა იზიდავდა მკვლევარს.

საარქივო დოკუმენტებში ვხვდებით სამეცნიერო მისიით ჩამოსული ცოლ-ქმარს „მაქს კორბს და როზენ კორბს, რომელთაც სამეცნიერო მიზნებით მოგზაურობა აქვთ დაგეგმილი ბორჯომსა და ახალციხეში, აბასთუმანში. ისინი კავკასიაში მეფისნაცვალს სთხოვენ, რომ მოგზაურობისას უზრუნველყონ გერმანული ენის მცოდნე გამცილებელით“. [საქართველოს ეროვნული არქივი ფონდი 17, ნაწილი I, საქმე 6823, ფურცელი 30]

აბასთუმანის ტერიტორია მრავალმხრივ საინტერესოა. გამოირჩევა საუკეთესო ჰავით, სუფთა ჰაერით, მინერალური წყლებით, აქ ატმოსფერო იმდენად გამჭვირვალეა, რომ XX საუკუნის 30-იან წლებში დაარსდა ობსერვატორია. როგორც ჩანს, მოგზაურები აბასთუმანთან ერთად, ბორჯომშიც ატარებდნენ კვლევით სამუშაოებს, ბორჯომის კურორტი ამ დროისთვის უკვე სახელგანთქმული კურორტი იყო არსებობდა რომანოვების მიერ აშენებული იყო საზაფხულო რეზიდენცია-სასახლე, რომლის შემოგარენშიც მრავალი ისტორიული ძეგლი და ფლორის და ფაუნის ჯიში არსებობდა.

საარქივო დოკუმენტებში ყურადღებას იქცევს „ეკატერინოსლავის უმაღლესი სამთო-სასწავლებლის სტუდენტთა ტურისტული ტური 30 კაცის შემადგენლობით. მათი ექსკურსია უნდა დაწყებულიყო ვლადიკავკაზში შემდგომ კი სამხედრო გზით გადაადგილდებოდნენ მცხეთამდე. ეცნობოდნენ თბილისს, ქუთაისს, ბათუმს, ახალ ათონს, ხოლო შემდეგ გემით მიემგზავრებოდნენ ნოვორასიისკში, როგორც დოკუმენტებიდან სჩანს, მათ მისიას სამთო-გეოლოგიურ დაზვერვითი, დათვალიერებითი ღონისძიებები შეადგენდა, ისინი ვლადკავკაზიდან ირჩევენ

საფეხოსნო გზას 7 დღის განმავლობაში, რათა მოახდინათ გარემოს დეტალური შესწავლა აღრიცხვა, დაზვერვა. ეცნობოდნენ ტყიბულის ქვანახშირის საბადოს. სწავლობდნენ შავი ზღვის სანაპიროს საპორტო ცენტრებს, ხოლო ახალ ათონში ისინი სავარაუდოდ აწარმოებენ მღვიმეების გაცნობას სპელეოლოგიური თვალსაზრისით. [იქვე ფურცელი 36]

ყურადღებას იპყრობს „იურეევსკის საიმპერატორო უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის ლექტორ-მასწავლებელთა ექსკურსია, რომლის მისიასაც წარმოადგენდა სტრატეგიული თვალსაზრისით სამხედრო გზის მონაკვეთის შესწავლა, ისინი გუბერნატორისაგან ითხოვდნენ ნებართვას გეოლოგიურ მასალის გადაღებაზე, ორნიტოლოგიური მასალის შეგროვებაზე (ორნიტოლოგია არის ზოოლოგიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს ფრინველებს) მათ ჰქონდათ კვლევებისთვის შესაფერისი აღჭურვილობა და იარაღი. [ფონდი 17 საქმე 6823, ფურცელი 86-87]

მსგავსი ტიპის მარშრუტები ხორციელდებოდა პეტერბურგიდან ორიოლის ალექსანდროვსკის რეალური სასწავლებლებიდან, მოსკოვის სასწავლო ოლქიდან.

სასწავლო მარშრუტებით საქართველოში ჩამოდიოდნენ ევროპიდანაც, ვარშავიდან, გერმანიიდან, პოლონეთიდან. ხორციელდებოდა სამეცნიერო, სამთო გეოლოგიური კვლევითი ტურისტული მარშრუტები.

ტურისტულ მარშრუტების მოდელირებისას გასათვალისწინებელია ქვეყნის, მდებარეობა, ადმინისტრაციულ ტერიტორიული დაყოფა, საზღვრები. XX საუკუნის დასაწყისისთვის კავკასიას მართავდა მეფისნაცვალი, რომელიც ნიშნავდა გუბერნატორებს, მაზრის უფროსებს, თითოეულ მაზრის უფროსს ევალეზოდა მისდამი დაქვემდებარებულ მაზრაში არსებული ტურისტული რესურსების შესწავლა წარმოჩინება, რუკების შედგენა იმისთვის, რომ არსებულ ტურისტულ რესურსებზე დაყრდნობით მომხდარიყო საინტერესო და მრავალმხრივი ტურების შეთავაზება ტურისტებისათვის. მაგალითად ახალციხის მაზრაში ტურისტულ ტურში, ღირსშესანიშნაობებში ჩართული იყო „აბასთუმანი, ვარძია, ჭულევი, საფარა, გოდერძის და ზეკარის უღელტეხილები, ზარზმის მონასტერი, ასევე კლდეში ნაკვეთი ქალაქი ვარძია, ხერთვისის თმოგვის, წუნდას უძველესი ისტორიული ძეგლები. (მინერალური წყლის ნარზანის დაგეგმვინება) “. [სცსს ფონდი 17, საქმე 1747, გვ. 15-16]

ერთი საუკუნის შემდეგაც ყველა ზემოაღნიშნული ტურისტული რესურსები საყურადღებო და მიმზიდველია ტურისტებისთვის და კვლავ შედის ტურისტული მარშრუტების შემადგენლობაში

საინტერესო ტურისტული მარშრუტები იგეგმებოდა კახეთშიც, საარქივო მასალებში ვხვდებით ინფორმაციებს არამარტო ტურისტული რესურსების , არამედ არსებული ინფრასტრუქტურის შესახებაც. მაგალითად სიღნაღის მაზრის უფროსის მალხაზ ანდრონიკაშვილის გუბერნატორისადმი მიერ მიწერილ წერილში აღნიშნულია, რომ მისადმი დაქვემდებარებულ მაზრაში, ტურისტთათვის ძირითად სახმელეთო სატრანსპორტო საშუალებას წარმოადგენდა ცხენები, საწყალოსნო სატრანსპორტო საშუალებას კი ბორანი, რომელიც არცთუ უსაფრთხო იყო, ძირითადად მდინარე ალაზანზე ხდებოდა მგზავრთა გადაადგილება,

პრიმიტიულ დონეზე, რაც იყო საფრთხის შემცველი. ამასთანავე მაზრის ხელმძღვანელი ტურიზმის შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელ პირობად მიიჩნევდა განთავსების და კვების ობიექტების აშენებას, არსებულის შენობა-ნაგებობების მოწესრიგებას, ასევე მნიშვნელოვნად მიაჩნდა გზამკვლევების გამოცემა და მაზრაში „ტურიზმის მოყვარულთა საზოგადოების დაარსება“. [სცს, ფონდი 17, საქმე 1747, გვ. 30-31]

ტურისტული მარშრუტების თვალსაზრისით მრავალმხრივი იყო დუშეთის, ბორჩალოს, თბილისის მაზრები, სადაც უამრავი ტურისტული რესურსი არსებობდა, მრავალფეროვანი ტურების დაგეგმვისათვის.

თუ XX საუკუნის დასაწყისში, გუბერნიის კანცელარიიდან სპეციალურად შერჩეული კადრები კურირებდნენ ტურისტული ტურების მოდელირებას, XX საუკუნის 30-40-იანი წლებიდან უკვე აქტიურ ფუნქციონირებს იწყებს ტურისტული ბაზები. „ტურისტული ბაზა წარმოადგენდა ტურისტულ კომპლექსს, რომლის შემადგენლობაშიც შედიოდა მიღების, განთავსების, დასვენების, კვების სათავსები“ [კ. აბულაძე (2008). სასტუმრო ინდუსტრია და ტექნოლოგიები. გვ. 143. თბილისი]. საკავშირო ხელისუფლება კურირებდა ტურიზმის სექტორს, ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვას, როგორც შიდა, ასევე საერთაშორისო თვალსაზრისით, იგეგმებოდა როგორც ხანგრძლივი, ასევე რამოდენიმე დღიანი ტურებიც ტურისტები ეცნობოდნენ შავი ზღვის სანაპიროებს, ოდესიდან ბათუმამდე, გზად ხდებოდა გაჩერებები. (სევასტოპოლი, იალტა, სოჩა, გაგრა, სოხუმი, ბათუმის სანაპიროებთან.)

საქართველოს ტურისტულ მარშრუტებში შედიოდა „ბალყარეთის და სვანეთის მარშრუტი. ტურისტული ბაზები მომსახურებას უწევდნენ, როგორც მოყვარულებს, ასევე ალპინისტებს, ბანაკში წინასწარ ხდებოდა ალპინისტთა დაგზავნა, ვიზიტორებისთვის ინსტრუქტაჟის ჩასატარებლად, როგორც დოკუმენტებიდან სჩანს ტურისტული მომსახურებაში ჰქონდათ პრობლემებიც. (საჭირო ინვენტარის, აღჭურვილობის უქონლობა, შენობა-ნაგებობებში არსებული არაკომფორტულობა.) [საქმე 1862, აღწერა 1, საქმე 4 ფურც. 44]

მთიან რეგიონში მრავალი ტურისტული ტური იგეგმებოდა, მაგალითად ყაზბეგში მოსანახულებელ ტურისტული მარშრუტების ნუსხაში შედიოდა; გერგეთის მყინვარი, ყაზბეგში, ასეთ მარშრუტებზე უმნიშვნელოვანესი იყო ალპინისტის ჩართვა ტურში ვიზიტორთა უსაფრთხოების უზრუნველყოფა. ასევე აუცილებელი აღჭურვილობა (алпинистическое оборудование, Ледорубы, крюки, ботинки, костюмы) [სცსა ფონდი 1862, აღწერა 1, საქმე 1, ფურცელი 103]

საქართველოში არსებული ტურისტული მარშრუტებიდან ერთ-ერთი შთამბეჭდავი იყო საქართველოს სამხედრო გზა, ულამაზესი ხედებით და ღირსშესანიშნაობებით. ამ გზაზე მომუშავე ექსკურსიამძღოლებს, უნდა განსაკუთრებული ამტანობა ჰქონოდათ. ვინაიდან რთული გზის მონაკვეთი მოითხოვდა ფიზიკურ, მორალურ დატვირთვას, ძალისხმევას მთის სიმაღლე, წნევის ცვალებადობა, რყევა, რაც ბუნებრივია ზემოქმედებას ახდენდა ადამიანის ორგანიზმზე.

საქართველოს ტურისტულ მარშრუტებიდან მთიან რეგიონებში ერთ-ერთი ღირებული იყო ხევსურეთის მარშრუტი, ვიზიტორები ათვალიერებდნენ ბიბლიანს,

ჭაბარუნის, წყალვარდნილს, საკერპოს დასახლებას, საცხენოსნო, საფეხოსნო ბილიკებს.

ტურისტული საექსკურსიო სამმართველოს მონაცემთა მიხედვით XX საუკუნის შუა ხანებისთვის მნიშვნელოვნად გაფართოვდა ტურისტული ბაზების ქსელი უკვე 1956 წლისთვის 15 ტურისტული ბაზა არსებობდა. (ლაგოდეხი, თიანეთი, თელავი, მცხეთა, ყაზბეგი, შოვი, ვარძია, აჭარა, აფხაზეთი, მარტვილი, მწვანე კონცხი, ქუთაისი, სამხრეთ ოსეთი, ბათუმი, ფასანაური) [თელავის რაიონული არქივი 432, საქმე 91, გვ4] ტურისტული ბაზები მომსახურებას უწევდა საკავშირო მნიშვნელობის 16 მარშრუტს, ტურისტებს ემსახურებოდნენ ლენინგრადიდან, სტალინგრადიდან, ფინეთიდან აღსანიშნავია, რომ თითოეულ ტურისტული მარშრუტი თავისი შესაბამისი ნომერაციით სარგებლობდა, მაგალითად, თბილისის ტურბაზიდან გადიოდა 4 ტურისტული მარშრუტი (№12, №16, №17, №21) თვითოეულ ბაზაში მოქმედებდა მეთოდური გაერთიანებები ტურისტული კაბინეტები, ბიბლიოთეკები და ა.შ.

ამრიგად, ტურიზმის განვითარებაზე დიდ ზეგავლენას ახდენს ეპოქა, პოლიტიკური მდგომარეობა, ხელისუფლების მზრუნველი დამოკიდებულება სექტორისადმი და ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობა.

თუ გასული საუკუნის დასაწყისში საქართველოში ტურისტულ მარშრუტების დაგეგმვას კურირებდა მეფის რუსეთი, შესაბამისად მისადმი დაქვემდებარებული გუბერნატორის კანცელარია, უკვე XX ს-ის 20-30-იანი წლებიდან ამ საკითხებს ხელმძღვანელობს საკავშირო ხელისუფლება, ე.წ. საკავშირო საექსკურსიო სამმართველოები, რომლებსაც წარმომადგენლები ჰყავდათ ცალკეულ რესპუბლიკაში. დღეისათვის უამრავი სახის ტურისტული ტური იგეგმება, არსდება უამრავი ტურისტული ფირმა, კომპანია, ტურისტული სააგენტო. ისინი არანაირ საკავშირო სტრუქტურებს არ ექვემდებარებიან, დამოუკიდებლად წარმართავენ ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვას საქართველოში, მაგრამ არის გარემოებები, რომელიც ყველა დროში აუცილებლად გასათვალისწინებელია სრულყოფილი ტურისტული მარშრუტის დაგეგმვისათვის: ეს არის ტურისტული რესურსების არსებობა, სათანადო ინფრასტრუქტურა, განთავსების და კვების ობიექტების არსებობა, კვალიფიცირებული მომსახურე პერსონალი, შესრულების სიზუსტე დროულობა, კომფორტულობა, ერგონომიულობა, ესთეტიურობა, კომპლექსურობა, უსაფრთხოების უზრუნველყოფა,

ლიტერატურა:

1. აბულაძე კ.(2008). სასტუმრო ინდუსტრია და ტექნოლოგიები. თბილისი. გვ.143.
2. ბირიკაია ნ. კვარაცხელია ნ. აღხანიშვილი ნ. (2013). „ტურისტული მარშრუტების მოდელირება“ გამომცემლობა უნივერსალი. თბილისი გვ. 7-8
3. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო განყოფილება: ფონდი 17, აღწერა I, საქმე 6823, გვ 24
ფონდი 17, აღწერა 1. საქმე 1747, გვ. 15-16, 30,31
4. საქართველოს ეროვნული არქივი. ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილება საქმე 1862, აღწერა 1, საქმე 4 ფურც. 44.103
5. თელავის რაიონული არქივი ფონდი 432, აღწერა 1. საქმე 91, გვ4
6. ჯულაყიძე ნ. ჯულაყიძე ე. (2009). „ტურიზმის მენეჯმენტი“ თბილისი გვ. 87-89

From the History of Touring Plans in Georgia

Abstract

In the article from the planning history of tourist routes in Georgia, " is presented tourism - recreational opportunities of Georgia , as always laying down the basis for planning a variety of touristic tours.

In the paper, based on rich archival materials analyzed aspects of tourism development in Georgia in half of the I of XX century. Of Touristic routes (Training - Scientific , Cultural, Educational, Mining, Ecological tours) related issues with modeling, difficulties, features, contradictions. Laying the conclusions.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი, საქართველო, ტურისტული მარშრუტები, ისტორია

Key words: Tourism, Georgia, Routes of tourist, History

ხათუნა თუმანიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ფრაზეოლოგიის გლობალური და ლოკალური ასპექტებისათვის

(არაბულ და ქართულ იდიომათა კორპუსის მაგალითზე)

მეტაფორა აზროვნების ფორმაა

ჯამბატისტა ვიკო

ცნობილია, რომ ფრაზეოლოგიზმები (მათ შორის, იდიომები) მოცემული ენობრივი კოლექტივის მნიშვნელოვან ლინგვოკულტუროლოგიურ მარაგს წარმოადგენს. ეს მყარი (ს. ფერნანდოსეული განმარტებით) „მხოლოდ და მხოლოდ განსაზღვრულ ჩარჩოებში ცვალებადი“ [C. Fernando, 1996:26] შესიტყვებები მეტაფორაა უპირატესად, ხშირად გარკვეული სიმბოლოც მოცემულ ენაში. მეტაფორა კი, კვლავ დავიმოწმობთ ჯ. ვიკოს, „აზროვნების ფორმაა“ [R. E. Haskell, 1987:72] . თითოეული პრაქტიკულად ზუსტად ასახავს იმ წარმოდგენებს, სოციალურ-კულტურულ სპეციფიკას რა გარემოშიც ჩამოყალიბდა. შესაბამისად, ამა თუ იმ ეთნოსის (ისტორიული განვითარების მთელ მანძილზე მიღებული) ფრაზეოლოგიური ფონდი, საკუთრივ, მისი ისტორიული გამოცდილების ანარეკლი, მოცემული კოლექტიური აზროვნებისა და ენის ორგანული ნაწილია. თანამედროვე არაბი მკვლევარი-ლექსიკოგრაფი მუჰამედ ალ-ბატალი ამ ფონდს ენის უნიკალურ მასალას უწოდებს და მისი კულტურის განუყოფელ ნაწილად მიიჩნევს [Moh. al- Batal, 2009:1].

ყოველთვის, როდესაც (წმინდა არაბისტიკული ასპექტით) მსჯელობა მიდის ამა თუ იმ არაბული ეთნოსის სოციოლინგვისტურ და ეთნოკულტურულ მოცემულობაზე, გვერდს ვერ ავუვლით ვერბალური მარაგის იმ მნიშვნელოვან ნაწილს, რომელსაც მისი ფრაზეოლოგიური ფონდი მოიცავს. ისტორიული განვითარების მთელ მანძილზე პოეტური საუბრის ხელოვნებაში ინსტიტუციონალიზებული არაბული საზოგადოება დღესაც აქტიურად ისწრაფვის ხატოვანი მეტყველებისკენ. მოცემულ თემასთან უშუალო კავშირში არ არის, მაგრამ მაინც გვახსენდება (მე-20 ს. დასაწყისში) ჰ. დიქსონის დაკვირვების შედეგად გამოთქმული ერთი ასეთი შეფასება (რაც ცხადად დადასტურდა ჩვენს მიერ ინფორმანტებისგან არაბულენოვანი მასალის მოპოვების პროცესში): „არა მხოლოდ ხატოვანი თქმანი სძენენ პიკანტურობას საუბარს, არამედ თავად ის ადამიანიც, რომელიც ციტირებს რაიმე მოხდენილ გამოთქმას ... რამეთუ იცის, რომ ამით მოიპოვებს თანამეინახეებში უაღრესად დიდ პატივისცემას, წარმოაჩენს რა თავს განათლებულად და წიგნიერად“ [H. R. Dickson 1951:336]. ეს მნიშვნელოვანი თავისებურება (არა მხოლოდ სოციალურ-კულტურული ნიშნით) დღემდე არაბული საზოგადოების ეთნოფსიქიკური მოცემულობის ერთ-ერთი სპეციფიკური მახასიათებელია. დღევანდელი შედარებით ახალი სტატისტიკური მონაცემებიც მოწმობს, რომ ყოველდღიურ არაბულ ზეპირ/წერილობით კომუნიკაციებში უხვად დასტურდება ამგვარი ფიგურალური შესიტყვებების ინტენსიური გამოყენება. დღეს, არაბული სამყარო, მასში მიმდინარე რადიკალური (ისტორიულ-პოლიტიკური) ცვლილებების ფონზე, მსოფლიო ყურადღების ცენტრში მოექცა. შესაბამისად, მოცემული ენის ცოდნის პრაქტიკულმა ასპექტებმა განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა საერთაშორისო სარბიელზე. პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ამ ფონდების დაუფლების გარეშე, მოცემულ ენობრივ სამყაროსთან პრაქტიკულად ვერ შედგება სრულყოფილი კომუნიკაცია.

კომუნიკაციის თანამედროვე გლობალიზებულმა სისტემამ შესამჩნევად გააფართოვა სხვადასხვა ხალხთა ლინგვოკულტურული კონტაქტები. ახალი ეპოქალური გამოწვევების სტრუქტურამ ფრაზეოლოგიის კვლევის სფეროშიც ლოგიკურად მოიტანა იმის აუცილებლობა, რომ ის უკვე გლობალურ ჭრილში სვამს საკითხს ხატოვანი ენის ფუნქციაზე თანამედროვე კულტურაში. ამიტომ დღეს, (ეროვნული ფონდების შემდგომ კვლევასთან ერთად), უმნიშვნელოვანესი გახდა ენათშორისი მონაცემების შეპირისპირებით კონტექსტში კვლევა, რათა მიღებულ იქნას საერთაშორისო ფონდების ერთობლივი მარაგი მათი მრავალფეროვანი ფუნქციებით სხვადასხვა კულტურაში.

ფრაზეოლოგიაში ენათშორისი, როგორც სრული, ისე აზრობრივი ეკვივალენტების არსებობა ცნობილი მოვლენაა. სრულიად განსხვავებული ეთნოცნობიერების ხალხთა მონაცემებიც კი ადასტურებს ანალოგიებს. ცხადია, არაბულ ფონდებში ჩაღრმავებით მკვლევარი უთუოდ მიაგნებს ზოგად ნიშნულებს, რომელთა გავრცელება სხვა ხალხების, მათ შორის ქართულ, მონაცემებზე შესაძლებელი იქნება. თუმცა, როგორც წესი, მის ეთნიკურ სპეციფიკას სწორედ განსხვავებული „საშენი მასალა“ [Г. Пермяков, 1960:61], ინდივიდუალური „აღქმის სენსორული მასალა“ ავლენს, რომელიც მოცემულ სამყაროში ამ კონკრეტულ ნაწილთან დაკავშირებულ ხედვას ეფუძნება.

ამდენად, წერილობით თუ ზეპირ კომუნიკაციაში მათი გამოყენების ფლობა მოითხოვს სემანტიკური შეფერილობისა და სტილისტური მახასიათებლების ზუსტ ცოდნას. ძიება რთულდება, თუ მოცემულ ფრაზეოლოგიზმში მონაწილე ლექსიკური ერთეული დღეს უკვე ნაკლებად პროდუქტიულია ან საერთოდ აღარ იხმარება. მაგ.: ცნობილია, რომ ქართულში გავრცელებული გამოთქმა „სიქის გაცლა“ შეიცავს არაბულ ნასესხობას „სიქა“, რაც აღნიშნავს შტამპს ლითონის ფულზე. სიქის გაცლა მიუთითებდა ბევრი ხმარებით ფულის ისე გაცვეთას, რომ ზედ შტამპი აღარ შეიმჩნეოდა. ქართულში ამ გამოთქმის მნიშვნელობაა „დამქანცველი საქმიანობით ძალ-ღონის გამოცლა“. „სიქა“ დღეს, ცოცხალ მეტყველებაში ცალკე აღებული, პრაქტიკულად აღარ გამოიყენება, რაც ართულებს მსგავსი ტიპის ტროპების სწორად შეცნობას და შესწავლას.

ყველა შემთხვევაში, ეკვივალენტობის განსაზღვრის პროცესი მეტად ფრთხილ დამოკიდებულებას მოითხოვს. პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ენათშორისი ზუსტი მონაცემების მისაღებად საჭიროა იმაზე დიდი ინფორმაციის მოპოვება, ვიდრე (ტრადიციულად მიღებული) ფიქსირებული ტექსტების დედნიდან „ბუკვალური“ თარგმნა და ამ ფონზე პარალელების დამუშავების მცდელობა იძლევა. მით უფრო, ბილინგვური ლექსიკონების გაცნობამაც დაგვარწმუნა, რომ პარალელებად გაგებული ერთეულები, რიგ შემთხვევებში, ზუსტი ანალოგები არ არის.

ამდენად, აქ წარმოდგენილი ყველა მაგალითი ჩაწერილია და თარგმნილი არაბული პირველწყაროდან, უშუალოდ სირიელი, ლიბანელი ინფორმანტებისაგან. შესაძლო ცდომილებების თავიდან ასაცილებლად, ფრაზეოლოგიზმების შესწავლით დაინტერესებული მაძიებლისთვის (ვისთვისაც არაბული მშობლიური ენა არა არის) ყველაზე სწორი გეზი ინფორმანტებთან უშუალო ურთიერთობა აღმოჩნდა. შესაბამის კონტექსტებში გადააზრების საფუძველზე დაზუსტდა მოცემულ ეთნოცნობიერებაში კონკრეტულ მოვლენასთან მიმართებით (საგნებსა და მოვლენებს შორის) დადგენილი წარმოსახვითი ლოგიკური მიმართებები (არსებული მეტაფორიზაციის პროცესი). ამგვარი მიდგომა პრაქტიკულად აუცილებელ პირობას წარმოადგენს განსაკუთრებით ღრმად მეტაფორულ ერთეულებში „დაფარული“ მნიშვნელობის სწორად გასაგებად - კომუნიკაციაში თითოეულის სათანადო ნიშაში განთავსების, ზუსტი კონტექსტუალიზების შესაძლებლობად.

ამჯერად, ქვემოთ წარმოდგენილ საილუსტრაციო მასალაში გამოყოფილია: ა) ზუსტი შესატყვისები; ბ) აზრობრივი შესატყვისები. ვნახოთ მაგალითები:

სრული შესატყვისები:

صبّ الزيت على النار - ცეცხლზე ზეთი დაასხა.
ქართ.: ცეცხლზე ნავთი დაასხა.

دقّ الماي - დანაყა წყალი.⁸
ქართ.: წყლის ნაყვა.

⁸ არაბული განსხვავებული ხატითაც გვთავაზობს ანალოგიური აზრის მქონე იდიომს: درّش من الفاض والمليان - გადაასხა ცარიელიდან ცარიელში.

دسّ أنفه في كلّ امر - ცხვირს ჩრის ყველაფერში.
ქართ.: სხვის საქმეში ცხვირის ჩაყოფა.

حليب أمّه على فمه - პირზე რძე არ შემრობია.
ე. ი. უსუსური ბავშვია; სულ ნორჩი ბავშვია; არაფერი გაეგება; არაფერი მოეთხოვება.

رمى الكلام على ارياح - გადაუგდო სიტყვა ქარს.
ქართ.: სიტყვა ქარს გაატანა.

من طينة واحدة - ერთი თიხიდან არიან მოზელილები.
ქართ.: ერთი ცომიდან არიან მოზელილები; ერთი რჯულისანი არიან.

لعبت الخمرة بعقله - ღვინომ თავში დაარტყა.
ქართ.: ღვინო მოერია/მოეკიდა; ღვინის შეჯდომა თავში; თავში ასვლა ღვინისა;
დათრობის დაწყება; სიმთვრალის მოკიდება.

ثلاثة تبة - მესამე და სამართალი!

مثل شوكة في العين - როგორც თვალში ეკალი.
ქართ.: თვალში ეკალივით ესობა.

بين نارين - ორ ცეცხლს შუა.

لعب بالنار - ცეცხლთან თამაში.

تنبو عنه العين - თვალს ჭრის.
ქართ.: თვალი მოეჭრა; თვალს ვერ უსწორებს.

صادت في الماء العكر - მღვრიე წყალში თევზი დაიჭირა.

مثل سمك بالبحر \ بالماي - როგორც თევზი წყალში (ზღვაში).

كسمك بدون بحر ه \ ماي - როგორც თევზი უწყლოდ.

شادّ القصور العواني - ფუჭი (ოცნების) კომპკების აგება.
ქართ.: ოცნების კომპკები ააგო.

أسلم النفس - ღმერთს სული მისცა.
ქართ.: მიაბარა სული უფალს.

لقمة سائغة - გემრიელი ლუკმა.

اليوم الأسود - შავი დღე.

سرعة سلحفاة - კუს ტემპი (სიჩქარე).

ქართ.: კუს ნაბიჯებით სიარული.

აზრობრივი შესატყვისები:

خرج مثل الشعرة من العجين - გამოვიდა (სუფთად) როგორც ცომიდან თმის ღერი.

ქართ.: წყლიდან მშრალი ამოვიდა.

عمل من الزبينة خمار - ქიშიშის მარცვლისგან ღვინის სავაჭრო დუქნის გაკეთება.

ქართ.: ბუზი სპილოდ აქცია.

لا يعدل هذا الأمر حبه الخردل - ეს საქმე ამოჭმულ კვერცხად არ ღირს.

ქართ.: ჩიტი ბრდღვნად არ ღირს.

حط الامر الى الخرج - საქმის ხურჯინში ჩადება.

ქართ.: საქმის გადადება.

- ما في على كلامو رباط

- მისი სიტყვა არ იკვრება (ვერ ენდობი).

ქართ.: უპიროა, სიტყვის კაცი არ არის.

მოცემული არაბული იდიომი (მოდის) გენეტიკურ კავშირშია ანდაზასთან:

مثل شباط ما في على كلامو رباط

- როგორც თებერვალი, მისი სიტყვა არ იკვრება, ვერ ენდობი (ცვალებადია).

ქართ.: გიჟი მარტი (ცვალებადი ამინდებით).

لا أم لك - დედა არ გყავს შენ! (სალანძლავი ან მოსაფერებელი მიმართვა, კონოტაციას განსაზღვრავს ინტონაციური ველის მონაცვლეობა).

ქართ.: შე, მამაძაღლო!

لا سيف ولا سيف - არც ზაფხულია და არც ხმალი (ფონეტიკური სურათი -

ბგერათმონაცვლეობა [ბგერათა ოპოზიცია] იძლევა სემანტიკას)

ქართ.: არც ღვინოა, არც წყალი.

არც ფხისაო, არც ხისაო.

ايدو طويلة - გრძელი ხელი აქვს .

ქართ.: ხელგაშლილი

أيدو قصيرة / أيدو مقصورة - მოკლე ხელი აქვს.

ქართ.: ხელმოკლე.

أيدو مقطوعة - ხელი მოჭრილი აქვს.

ქართ.: უფხო, უნიათო, უხერხემლო (ხელი არაფერზე მიუწვდება).

أيدو مفتوحة - ხელი (ფართოდ) გაშლილი აქვს.

ქართ.: კვაჭი, მოხერხებული (ხელი რომ ყველაფერზე მიუწვდება).

ამრიგად, არაბული (სირიული / ლიბანური) და ქართული ფრაზეოლოგიზმების შეპირისპირებით პლანში ჩატარებული კვლევის საფუძველზე ირკვევა მათ შორის არსებული როგორც ენობრივი, ისე მენტალური მსგავსება-განსხვავებანი. მიღებული კვლევის შედეგები (ჩვენს მიერ განხილულ კორპუსში) ავლენს ისტორიულად კონტაქტირებადი და, ამავდროულად, რადიკალურად განსხვავებული მსოფლხედვის, ენისა და კულტურის მქონე არაბი და ქართველი ხალხების ხედვაში არსებულ კერძო (ლოკალურ) თავისებურებებს და უნივერსალურ (გლობალურ) ასპექტებს.

წარმოდგენილი პარალელები, მისთვის სახასიათო ნიშნით არის გაფორმებული. თითოეულ შემთხვევაში, მიმდინარე მეტაფორიზაციის პროცესი სრულიად სხვადასხვა ცნობიერების ფარგლებში „აღქმის მისეულ (ხან მსგავს / ხან განსხვავებულ) სენსორებს“ (საგნებსა და მოვლენებს შორის დადგენილ საკუთარ წარმოსახვით-ლოგიკური მიმართებებს) იყენებს.

სამომავლოდ პერსპექტიულად გვესახება მიღებული კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით ბილინგვური არაბული და ქართული ფრაზეოლოგიზმების ლექსიკონის შედგენა. მის საფუძველზე შესაძლებელი გახდება არა მხოლოდ ცალკეული პარალელების წარმოჩენა, არამედ მოცემული ფონდების ერთ მთლიანობაში დანახვა.

თუ გავითვალისწინებთ იმ დიდ ტრადიციებს, რომელიც მთარგმნელობითი თვალსაზრისით აკავშირებს ქართულ და არაბულ ლიტერატურებს, მაშინ მოცემული თემის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გასაგები გახდება. ცნობილია, თარგმნის პროცესში რაოდენ დიდ სირთულეებს ქმნის ღრმად მეტაფორული გამონათქვამების სწორად წვდომა, მით უფრო ზუსტი შესატყვისის მოძიება.

და ბოლოს, ერთი არსებითად მნიშვნელოვანი საკითხი: პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ამგვარი ტიპოლოგიურ-შეპირისპირებითი მიდგომებით მიღებული შედეგები არ შეიძლება განვიხილოთ მხოლოდ და მხოლოდ წმინდა ლინგვოკულტუროლოგიური მნიშვნელობის კონტექსტში. მოცემული თემა, ერთი მხრივ, უშუალო კავშირშია ლინგვოდიდაქტიკასთან. ცნობილია მათი ეფექტურობა ენის სწავლების პროცესში წმინდა მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით (რადგან ამგვარი კომუნიკაციური მყარი შესიტყვებები სასაუბრო ენის პრაქტიკული დაუფლების ერთ-ერთი საუკეთესო, ნაცადი მეთოდია). ეს ფონდი თავისი მრავალფეროვანი სპექტრით, როგორც წესი, ობიექტურ ჩვენებას იძლევა მოცემული ენის სპეციფიკის შესახებ (ლექსიკური მიმართებების შესატყვისობა-განსხვავებულობა, სემანტიკური მსგავსება-მომიჯნავეობა, სინონიმური

და ანტონიმური აგებულება და სხვ.). ამავდროულად, ერთი შეხედვით თითქოს იოლად გასაგები (უცხოენოვანი) შესიტყვებების საზრისში წვდომა, ხშირ შემთხვევაში, მხოლოდ მოცემული ენის ფლობას არ ჯერდება. ამგვარი მასალის შესწავლა (ენასთან ერთად), არსებული კოლექტიური ცნობიერების სიღრმეებში შეღწევას, პრაქტიკულად, მისი ეთნოფსიქიკური მოცემულობის შესწავლას გულისხმობს.

ამგვარად, ასეთი მიდგომების საფუძველზე შესაძლებელი ხდება სხვადასხვა ეთნოკულტურათა იდენტიფიცირება (თითოეულის ეთნიკური იდენტურობის განსაზღვრა), ამავდროულად, კულტურათა გლობალიზაციის მახასიათებელთა (კულტურათაშორისი მსგავსების ნიშნულების) დადგენა. ქართულთან მიმართებით ასეთი კვლევების ღირებულება მეტად იზრდება, თუ გავითვალისწინებთ საქართველოს დღევანდელ გეოპოლიტიკურ სიტუაციას და მისთვის ინტერკულტურულ სივრცეში სრულყოფილი ჩართვის მნიშვნელობას.

ლიტერატურა:

- al- Batal, Mohammed** (2009): A Dictionary of Idioms (with an Arabic-English Glossary), Egypton International Publishing, Company-Longman. 2009.
- Dickson H. R. P** (1951): *The Arab of the Desert: A Glimpse into Badawin Life in Kuwait and Sa'udi Arabia*. London: George Allen & Unwin. 1951 (2nd edition). p. foreword.
- Fernando C** (1996): *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: Oxford University Press.
- Haskell R. E.** (1987): Cognition and Symbolic Structure // "Cognitive Psychology and the Problem of Symbolic Cognition", Norwood,., p. 67-82.
- Пермяков Г. Л.** (1970): От поговорки до сказки (заметки об общей теории клише), Москва.

Khatuna Tumanishvili

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

On the Global and Local Aspects of Phraseology (based on the Arabic and Georgian Materials)

Abstract

Phraseologisms represent important linguoculturological stock of a given language collective. Phraseological collection of an ethnos (obtained throughout historical development) is reflection of its historical experience, organic part of given collective thinking and language.

Modern globalized communication system significantly expanded linguocultural contacts of different peoples. Structure of new epochal challenges logically caused in the field of phraseological research too the necessity to pose the question of the function of figurative language in contemporary culture already in global context. Therefore, today (together with further research of national collections), it is important to study interlingual evidence in comparative context, in order to obtain a common stock of international collections with their diverse functions in different cultures.

All examples are recorded and translated from Arabic primary source - directly from Syrian, Lebanese informants. To avoid possible inaccuracies, for a researcher (not a native speaker of Arabic) interested in studying phraseologisms the best way proved direct relationship with informants. By re-interpretation

in appropriate context, imaginary logical relations established with respect to a particular phenomenon in given ethnoconsciousness (between things and phenomena) were specified.

Illustrative material is divided into: a) exact equivalents; b) semantic equivalents; c) units derived from minor paremic forms.

Based on such approaches it becomes possible to identify various ethnocultures (to define ethnic identity of each), simultaneously, to determine globalization characteristics of cultures (intercultural similarity markers).

საკვანძო სიტყვები: ფრაზეოლოგიზმები, ფრაზეოლოგიის გლობალური და ლოკალური ასპექტები, შიდაენობრივი, ეთნოკულტურა

Key words: Phraseologisms, global and local Aspects of Phraseology, interlingual, ethnoculture

თინათინ თუშაბრამიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ლიტერატურული პარალელები: ჭოლა ლომთათიძე და ვიქტორ ჰიუგო

როდესაც გაჩნდა მართლმსაჯულება, შეიქმნა სასჯელის სხვადასხვა ფორმა, მათ შორის, სიკვდილით დასჯა, რასაც დიდი ხნის ისტორია აქვს. სჯიდნენ განსხვავებული სისასტიკით, განსხვავებული მეთოდებით. სიკვდილით დასჯა წარმოადგენს ქვეყნისათვის „საშიში ადამიანებისაგან“ გაწმენდის საშუალებას.

მწერლობაში ცნობილია სიკვდილმისჯილთა თემა. ამის მაგალითებს წარმოადგენს ჭოლა ლომთათიძის მოთხრობა „სახრჩობელის წინაშე“ (1907 წ.) და ვიქტორ ჰიუგოს რომანი „სიკვდილმისჯილის უკანასკნელი დღე“ (1829 წ.), რომლებიც ჩვენი კვლევის ობიექტებია.

ვფიქრობთ, აღნიშნული თხზულებები ლიტერატურულ-თემატურად ახლო მდგომი ნაწარმოებებია და ვერ გამოვრიცხავთ მათ სიახლოვეს. თხზულებები ერთმანეთის მსგავსნი არიან. სიკვდილმისჯილის თემას განსაკუთრებული ფუნქცია აქვს მინიჭებული ჭოლა ლომთათიძისა და ვიქტორ ჰიუგოს ნაწარმოებებში.

ქართველმა ტუსად-მწერალმა, ჭოლა ლომთათიძემ, 7 წელი გაატარა პატიმრობაში. დემნა შენგელაია წერს: „მთელი მისი შემოქმედება - ტუსადის განცდებია და იგი ისევე ჟინიანი და აზარტიანია, როგორც ტუსადების ცხოვრება ციხეებში“ (დ. შენგელაია, 1986, გვ. 255).

ჩვენ ვთვლით, რომ ჭოლა ლომთათიძის აღნიშნული ნაწარმოებისა და ვიქტორ ჰიუგოს რომანის, „სიკვდილმისჯილის უკანასკნელი დღის“ შედარება დასაშვებია, რადგანაც მათ შორის ერთგვარი მსგავსება მართლაც არსებობს. შევეცდებით,

ჩამოვყალიბოთ ჩვენი შეხედულებები ამ ნაწარმოებების სიახლოვის შესახებ. ორივე თხზულებაში დასმულია სიკვდილ-სიცოცხლის მარადიული პრობლემა.

ნაწარმოებებში თვით სიკვდილმისჯილები აღწერენ საკუთარი სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებს და საპყრობილეში მიღებულ უმძაფრეს შთაბეჭდილებებს. სხვა დროს უმნიშვნელო წვრილმანები სიკვდილგადაწყვეტილთათვის ღრმა შინაარსის მომცველი ხდება, მათ უჩნდებათ ახალ-ახალი უჩვეულო შეგრძნებები; ნაწარმოებებში მძაფრადაა დახატული განცდა იმისა, რომ სიცოცხლე შეუფასებელი ღირებულება ყოფილა. ორივე ნაწარმოები წერილის, დღიურის ტიპისაა. პატიმრები იწყებენ წერას, რადგან ის არის დრამატული განცდებისაგან განთავისუფლების საშუალება.

ჭოლა ლომთათიძის მოთხრობა იწყება ტუსადის განცდებით. სიკვდილმისჯილი ესაუბრება საკუთარ თავს: „შენ ხომ უნდა დაგახრჩონ!.. და მე ავიღე ხელში პაწია სარკე, დიდხანს, დიდხანს ვიცქირე შიგ, ვუცქირე ჩემ სახეს ხარბი, გაუმაძღარი თვალებით, როგორც ახალ-შეყვარებული თავის სატრფოს, როგორც გლეხი თავის ნაკვდავ მამულს, რომელიც ხვალ მევახშემ უნდა აუწეროს და სამუდამოდ ხელიდან გამოაცალოს... ვუცქერდი ჩემს სახეს და არ მსურდა დამეჯერა, რომ მეც გამომაცლის ჩემს თავს კანონის მიერ მოგზავნილი წუნკალი, რომელსაც ჯალათს ეძახიან. არ მსურდა დამეჯერა, რომ გაიღება კარი გამიყვანენ აქედან და დამახრჩობენ. არ მსურდა დამეჯერა, მაგრამ მე ვიცოდი, რომ დამახრჩობდნენ, ეს მე ვიცოდი“..... „დიახ, მე დამახრჩობენ! ამ წუთას კი ეს როდი მახსოვდა. დამახრჩობენ. რას ნიშნავს ეგ სიტყვა: და-მა-ხრჩო-ბე-ნო! ვინ დამახრჩობს, რად დამახრჩობს?.. მე დამახრჩობს, მე, სიცოცხლით სავსე ადამიანს? მე გამიყოფენ გასანთლულ ბაწარში თავს, წამიჭერენ ღვლერქს... აი, ამას ჰქვია დახრჩობა. ამას კანონი ჩადის...“ „მე დამახრჩობენ, გულგრილად გამიყვანენ აქედან განთიადისას, წინდაწინ დამიძხადებენ საფლავს; ხელებს ზურგს უკან გამიკრავენ, მიმიყვანენ სახრჩობელასთან... ჩამომაფარებენ სახეზე ტომარას, შემაყენებენ სკამზე და ორბომშუა გადმოკიდებულ, გასანთლულ ბაწარში გამიყოფენ თავს. ჯალათი გამომაცლის სკამს ფეხ-ქვეშ, დამეკიდება ფეხებზე, რომ თოკი უფრო შემომეხვიოს კისერზე და შემდეგ გამაკონწიალებს... მე ხელები მაგრად მექნება გაკრული, დავწვრილდები, დავიღმანჭები, მოვინდომებ ყვირილს, კვნესას, ვერ შევძლებ, ენას ძალღივით წამოვაგდებ, თვალები გადმომცვივა ბუდიდან, დავიწყებ ტრიალს და რამდენიმე წუთს შემდეგ გავჩერდები ჰაერში. ყველაფერი გათავებული იქნება.

ვიქტორ ჰიუგო ერთადერთ სახელს უწოდებს თავისი რომანის პერსონაჟს: „სიკვდილმისჯილი“... რა ყოვლისმომცველია ეს სიტყვა - სიკვდილმისჯილი! რომანი ასე იწყება: „აგერ ხუთი კვირაა, რაც ამ ფიქრმა შემიპყრო, მე და ეს ფიქრი მუდამ მარტონი ვართ, მუდამ წელში მოხრილი ვარ მის სიმძიმეს ქვეშე.... რაც უნდა ვქნა, ის მუდამ ჩემთანაა, ის ჯოჯოხეთური აზრი, როგორც ტყვიის სვეტი, ჩემს გვერდით ატუზულა მარტოდმარტო და, შურით სავსე, გართობას მიშლის, უსირცხვოდ ჩემს პირდაპირ დამდგარა და, პირს მოვარიდებ ან თვალებს დავხუჭავ თუ არა, თავის ყინულივით გაცივებულ ხელებს ჩამავლებს და შემანჯღრევს. რაც უნდა გავიფიქრო, მაშინათვე წინ ამეტუზება, ეჩხირება ყველა სიტყვაში, რომელიც ჩემდა მომართულია, ეწებება ჩემთან ერთად საპატიმრო ნესტიან ყაფაზას, თავს მაბეზრებს, როცა ფხიზლადა ვარ, უთვალთვალავს ჩემს ჩაშხამებულ ძილს და, მიმეძინება თუ არა, სიზმარში მახვილის სახით თავს ამოჰყოფს.“

„ნამდვილად ილუზიაა იმაზე ფიქრი, თითქოს შიშის გარეშე ცხოვრება შეგვეძლოს. შიში ხომ ჩვენი არსებობის ნაწილია და სიკვდილის გარდუვალობასთან დაკავშირებულ ფიქრებს აირეკლავს..... თითოეულ ადამიანს საკუთარი შიშის განცდა გააჩნია, რომელიც ასევე უჩვეულოდ და თავისებურად გამოვლინდება..... ნებისმიერი ადამიანი შიშს ინდივიდუალურად გამოხატავს და იგი ისეთივე განსაკუთრებულია მისთვის, როგორც სიკვდილის ან სიყვარულის საკუთარი განცდა“ (ფ. რიმანი 2014, გვ. 13-16).

სიკვდილით დასჯამდე ცოტა დროა დარჩენილი. სწორედ ამ პერიოდის განმავლობაში ვეცნობით ტუსალების შინაგან ბრძოლებს. სიკვდილმისჯილ პერსონაჟებს საკუთარი სულიერი მოძრაობა სააშკარაოზე აქვთ გამოტანილი. სიკვდილის წინაშე ხომ ყველა თანაბრდება. მართალია, ისინი ძლიერი სულის პატრონები არიან, დაბრკოლებასა თუ სირთულეებს მამაცურად ხვდებიან, მაგრამ მათში მაინც მიმდინარეობს ბრძოლა სიკვდილის შიშთან. მათ შეგნებული აქვთ, რომ გმირულად უნდა მოკვდნენ, თუმცა სიკვდილის „მოშინაურებას“ ვერაფრით ახერხებენ. როდესაც მათ დარაჯის ფეხის ხმა გაიგონეს, აკანკალდნენ, დამალვა გადაწყვიტეს, მაგრამ მიხვდნენ, რომ ამით თავს ვერ იხსნიდნენ.

ენახოთ, როგორ გამოხატავენ შიშის ემოციას ჭოლა ლომთათიძისა და ჰიუგოს ნაწარმოებთა სიკვდილმისჯილნი. ჯეირან ვარდოსანიძე ამბობს: „თუმცა ვიცი რომ მომკლავენ, მაინც ვერ გამიგია, ვერ შევრიგებია იმ აზრს, რომ ყოველივე ეს ერთ დილას უნდა შეწყდეს, ეს საათივით აწყობილი მექანიზმი უნდა სამუდამოდ შედგეს, შენობა უნდა დაინგრეს. შიშია ეს? არ ვიცი. ვიცი მხოლოდ, რომ ამას ვერაოდეს, ვერაოდეს ვერ შეურიგდება ჩემი გონება. ეს აზრი ისეთი ველურია, გაუგებარია. შორიდან უბრალო რამ მეგონა სიკვდილი, მაგრამ რამდენადაც პირისპირ ვუდგები მას, რამდენადაც ვუახლოვდები და ვგრძნობ მის ცივ ქშენას, იმდენად ვრწმუნდები, რომ ის ზედმიწევნით რთული რამ ყოფილა, უფრო რთული, ვიდრე თვით სიცოცხლე, მისი მრავალფეროვნობითა და სხვადასხვაობით“..... „მაგრამ სიკვდილი... სიკვდილი ახირებული რამ არის, ის სულ სხვა ყოფილა, სულ სხვა ხრიკი... მივედი თუ არა იმის კარებთან, მივაღეჭი თუ არა მკერდით მას, სანამ კარს გავაღებდი, დავფიქრდი, დავფიქრდი და გამოდგა, რომ ის რაღაც მეტი ყოფილა იმაზე, რაც მეგონა... შიშია ეს? რა ვიცი. შეიძლება შიშია, შეიძლება არ არის შიში... წუხელწინ ღამით კი, ოჰ წუხელწინ ღამით არა თუ მეშინოდა, არამედ პირუტყვი ვიყავ, ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით. ისე ვკრთოდი, როგორც დასაკლავი ძროხა... მე, რომელიც სასიკვდილო საქმეებზე წავსულვარ ისე, რომ წარბიც არ შემიხრია, ბარიკადაზე ვმდგარვარ, როცა მას ტყვიას უშენდნენ, რომელსაც გვერდში მომიკლეს ამხანაგი და არ მიგრძენია შიში, აი, მე როცა დავრწმუნდი, რომ მართლა მომკლავდნენ, როგორც დასაკლავი ძროხა აკანკალდი... სიკვდილის წინაშე უკან დავიხიე და... რაღა ბევრი გავაგრძელო, გავტყდი.“

ვიქტორ ჰიუგოს რომანის გმირი კი ასე გამოხატავს სიკვდილის შიშს: „კბილები მიმაგძაგებდნენ, ხელები მიკანკალებდნენ და არ იცოდნენ ჩემი ტანისამოსი სად ეძებნათ, ფეხებიც არ მმორჩილობდნენ. პირველი ნაბიჯის გადადგმაზედვე, მძიმედ დატვირთულ მუშასავით წავბარბაცდი. მძიმეთ თავს ძალა დავატანე და საპატიმროს უფროსს გავეყევი.“

„იქნებ სულაც არ მაქვს არეული ფიქრები და ციხე მართლაც სიყვარულია... თავისუფლების სიყვარული, მოყვასის სიყვარული, შენი ქალაქისა და ქვეყნის

სიყვარული, დროის სიყვარული, ქალის სიყვარული... ამ ყველაფრის ჭეშმარიტ ფასს ხომ მხოლოდ აქ ხვდები, ოთხ კედელში გამოძვრებული“ (პატიმრის ჩანაწერები: <https://prisonernotes.wordpress.com/category/>).

ჭოლა ლომთათიძის სიკვდილმისჯილი პერსონაჟი ასე გამოხატავს სიცოცხლის სურვილსა და მის სიყვარულს: „...არა, არ დავიძინებ ამაღამ... მე მიყვარს სიცოცხლე. ძილი კი? რა არის ძილი, ძილი სიკვდილის ნაწილია. არა, არ დავიძინებ, ვუდარაჯებ სიცოცხლეს... მე მიყვარს სიცოცხლე! ის ისეთი მშვენიერია... და არ მინდა მე სიკვდილი, არ მინდა...“ „მე სიცოცხლე მინდა, მე სიცოცხლეს ვთხოულობდი, მე იმათ ვებრძოდი, ვინც სიცოცხლეს არ გვანებებს, და სამაგიეროდ სიკვდილი! რა სისულელეა! აბა, ვინ გაზედავს ამას? რა სისულელეა! სისულელეა! მიუხედავად ამისა ეს სიმართლეა, მე დამახრჩობენ. ეს სიმართლეა...“ „სიცოცხლეს სალამი, სიცოცხლეს გაუმარჯოს, მან გაიგოს ყველაფერი, მან შეაღოს საიდუმლო კარები, მან ჩაიხედოს გულში და მან განსაჯოს ყოველივე! ცოცხლებმა სიცოცხლისაკენ! სიცოცხლისაკენ გასწიოს ყველამ, ის გაამდიდრეთ, ის შეამკეთ, ის შეაყვარეთ ყველას! დეე, ნუ დაამძიმებს ის ნურვის, დეე, ნუ იხილავს ის ცრემლებს ცოცხალთა! ცოცხლებმა სიცოცხლისაკენ! იქ ყველაფერი კარგი უნდა იყოს, ის უნდა მოეწყოს, მოწესრიგდეს!.. მაშ ასწიეთ, მაღლა ასწიეთ დროშა სიცოცხლისა და ბრძოლა სიკვდილს! ასწიეთ მაღლა დროშა სიცოცხლისა და სიკვდილი სიკვდილს! ცოცხლებმა სიცოცხლისაკენ, ამხანაგებო, დაუტოვეთ სიკვდილი მკვდართ!.. ასწიეთ, მაღლა ასწიეთ ზარი სიცოცხლისაკენ მომწვევი და მედგრად, უშიშრად შემოჰკარით მას, შემოჰკარით მას, რომ ყველამ ისმინოს, ყველამ გაიგოს, ყველამ იქით ჰქნას პირი! ცოცხლებმა სიცოცხლისაკენ და ბრძოლა სიკვდილს!..“

ვიქტორ ჰიუგოს სიკვდილმისჯილი ტუსადი კი ასე შენატრის სიცოცხლეს: „ახალგაზრდა ვარ, სიმრთელე და ღონე არ მაკლია, ჩემს ძარღვებში სისხლი თავისუფლად სდულს; სადი ვარ სულით და ხორციტ, გაჩენილი ვარ ხანგრძლივი სიცოცხლისათვის...“

სიკვდილის გარდუვალობა კი - ტუსადისთვის ყველაფრის დასარულის განცდაა.

ჭოლა ლომთათიძის მოთხრობის პერსონაჟმა იცის, რომ სიკვდილთან ბრძოლა, მასთან შეთანხმება შეუძლებელია. იგი ამბობს: „რა უნდა დაანახო სიკვდილს, როცა ის ბრძაა, რა უნდა უთხრა მას, როცა ის ყრუა, რა პასუხს მოგცემს, როცა ის მუნჯია და რას მიხვდება, როცა ის უგრძნობია? რა უნდა უთხრა მას, როცა ის სიკვდილია!“

ვიქტორ ჰიუგოს განწირული სიკვდილმისჯილი კი ამბობს: „ერთმა სენმა შემიპყრო, სასიკვდილო სენმა, სენმა კაცის ხელით ქმნილმა.“

ციხის ადმინისტრაციის მოვალეობაა პატიმრებზე და, განსაკუთრებით, სიკვდილმისჯილებზე ზრუნვა, რადგანაც მათ ერთმევათ თავისუფლება და არა ადამიანის სტატუსი. ტუსალების ადამიანობა მათ პატიმრობაზე გაცილებით ფართოა. ყველა ვალდებულია სიკვდილმისჯილს მოექცეს მათი პიროვნული თანდაყოლილი ღირსებების შესაბამისად. სასჯელაღმსრულებლები ვალდებული არიან, ადამიანის სულის ტანჯვას დააკვირდნენ.

წარმოდგენილი ნაწარმოებების სიკვდილმისჯილებმა კი იციან, რომ ციხის თანამშრომლების მოჭარბებული მზრუნველობა მათ მიმართ ნიშნავს სიკვდილის მოახლოებას.

ჭოლა ლომთათიძის სიკვდილმისჯილმაც იცის ეს და ამიტომაც ამბობს: „...დარაჯმა ისევ შემოიჭვრიტა. ჰმ, მიფრთხილდება ბატონი კანონი, რომ დიდი

სიამოვნება არ დავუკარგო, მიფრთხილდება - ჯალათობაში არ შევეჯიბრო, მას თვითონ სურს ჩემი დახრჩობა, თვითონ სურს იყოს მკვლელი და ეშინია, თავი არ მოვიკლა. ამიტომ დარაჯს უბრძანა - თვალი ატანე, თავი არ მოიკლას და ამით არ დამაკლდეს ის დიდი სიამოვნება, რომელსაც მომაცენებს მისი ჩემი ხელით გამოგუდვით... კანონს ეშინია - არავინ წაართვას მას დიდი თანამდებობა ჯალათისა... ათივე თითით დამილოცნია მისთვის!..“

ვიქტორ ჰიუგოს ტუსადი კი საპატიმროს უფროსის მომატებულ მზრუნველობას „სახრჩობელის სუნს ადარებს.“ მან იცის, რომ ციხის თანამშრომლების გადამეტებული ყურადღება ნიშნავს შემდეგს - პატიმარებს „ამზადებენ, რომ ჯანსაღად შეხვდნენ სიკვდილს.“

ფრანგმა სოციოლოგმა - გუსტავ ლე ბონმა თავის წიგნი - „ბრბო“ - აღნიშნა, რომ „ბრბოში მოხვედრილი ადამიანი, რომელსაც საერთო აღზნება გადაეცემა, კარგავს კრიტიკული განსჯის უნარს და ემორჩილება მასის მოქმედებას.“ ამის მიზეზი კი ის არის, რომ ერთად შეკრებილი ადამიანთა უზარმაზარი მასის კონტროლი შეუძლებელია. ამ დროს ხალხი, მართლაც, შეშლილივით იქცევა, ავიწყდება ნათელი სიკეთის ძალა და მიისწრაფის ადამიანის გონის დაჩოქებისკენ. „დასჯა ეს არის ბრბოს ფსიქოლოგიის ქმედება: ხალხს შეუძლია იცინოს სახრჩობელის გარშემო“ (ნ. ჩიტაური 2008, გვ. 29).

ადამიანზე ბრბოს ზეგავლენა ყველა დროის პრობლემაა. ამ თემაზე შექმნილია მრავალი ნაწარმოები, რომელიც მოგვითხრობს, თუ რა დიდი ძალა აქვს ბრბოს.

ჟოლა ლომთათიძისა და ვიქტორ ჰიუგოს წარმოდგენილ ნაწარმოებებში ნათლადაა აღწერილი ადამიანთა შეუბრალებლობა და საზოგადოებრივი გულგრილობა. სიკვდილმისჯილები თვალეზახვეული და ხელდაბორკილები, შეიარაღებული გუშაგების თანხლებით გამოჰყავთ ხალხის წინაშე მოედანზე. შეკრებილთა ნაწილი შოკირებულია, თუმცა უმრავლესობა სიკვდილმისჯილს დასცინის და სანახაობით „ტკბება“. ცნობილია, რომ იესოს ბრბომ ეკლის გვირგვინი დაადგა. ისინი მას დასცინოდნენ და სახეში აფურთხებდნენ. საინტერესოა, რას ფიქრობენ ადამიანები ამ სანახაობის შემსწრენი?

სიკვდილმისჯილმა ჯეირან ვარდოსანიძემ იცის, რომ „ყველაფერი გათავებული იქნება და ამ სურათის წინაშე გულგრილად იქნებიან გაჩერებულნი პროკურორი, მღვდელი ჯვარით ხელში, ციხის უფროსი, ექიმი, ჯარისკაცები. ყველა დაინახავს, როგორ ვტრიალობ, როგორ მინდა სუნთქვა, მიწაზე ფეხის დაბიჯება, ყველა დაინახავს, როგორ იხრჩობა მათივე მსგავსი ადამიანი, ყველა დაინახავს, რომ შველა შესაძლებელია და არავინ, არავინ არ დამეხმარება, არავინ არ მოვა გადასარჩენად.....“ „ყველა ხედავდა ადამიანის ტანჯვას, ყველა ხედავდა, როგორ უნდოდა მას ამოსუნთქვა, ხედავდნენ როგორ წრიალებდა ის, როგორ იტანჯებოდა, ხედავდნენ და თითსაც არ სძრავდნენ დასახმარებლად, ხედავდნენ და ჯალათს აჩქარებდნენ, - ჩქარა გაათავეო. რა არის ეს?.. რა არის ეს?.....: „ქვეყანაზე ორი მოპირდაპირე ძალა არსებობს, ორი მოსისხლე, დაუძინებელი მტერი: სიმდიდრე და სიღარიბე, ძლიერი და სუსტი. ძლიერს ჰყავს ჯარი, კანონი, მღვდელი ჯვარით ხელში, პროკურორი. მე სუსტი ვარ და ამიტომ მახრჩობენ, გავძალდები - მაინც დამახრჩობენ.“

ვიქტორ ჰიუგოს სიკვდილმისჯილი ტუსადიც განიცდის ხალხის გულგრილობას. იგი ამბობს: „იმ დღეს ბაზრობა იყო. გამყიდველებმა ჩემი გულისთვის ყვავილების

თაიგულებს თავი დაანებეს. ხალხი ბედნიერათ რაცხდა თავს, რომ კარგი ადგილის დაჭერა დროით მოასწრეს, მეტადრე ქალების სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ყავახანების პატრონთ სარფიანი დრო დაუდგათ. ქირით იძლეოდნენ სკამებს, მაგიდებს, ურმებს, კიბეებს. მაყურებელნი ყველაფერს სჯერდებოდნენ, ოღონდ სიამოვნებას არ მოჰკლებულიყვნენ....“ ტუსადი ხალხს უწოდებს „ხარბს და უღმერთო მაყურებელს“, „უღმერთო, ურჯულო ხალხს თავიანთი ჯოჯოხეთური ყვირილით,“ რომლებიც ტაშს უკრავდნენ, ვაშას დასძახოდნენ და ანთებული თვალებით სიცილს იწყებდნენ თან გაიძახოდნენ: „სიკვდილგადაწყვეტილი!“

ციხის მოძღვარს მეტი სოციალური დატვირთვა და ზედამხედველობის უფლება აქვს. მიუხედავად იმისა, რომ სანდომიანი ხმითა და გამომეტყველებით საუბრობს, ტუსადს ვერ ეუბნება გულის დასამშვიდებელ სიტყვებს. იგი საპატიმროს მოძღვარია, რომელიც პატიმრების „სასიკვდილოდ მზადებაში დაბერდა.“

ჭოლა ლომთათიძის სიკვდილმისჯილმა იცის, რომ „მოვა მღვდელი, ჯვარით ხელში, ანაფორით მორთული, მოწყენილი სახით მოვა მღვდელი, ჯვარით ხელში. ჯვარით ხელში მოვა ის, ჯვარცმულის მოადგილე, მოვა მღვდელი და მეტყვის: მოემზადე, შვილო, ღმერთის წინაშე წასადგომად. ჯვარით ხელში მოვა მღვდელი და მეტყვის ამას. და მე დამახრჩობენ.“

ამიტომაც ვიქტორ ჰიუგოს სიკვდილმისჯილ პერსონაჟს სწამს, რომ ისეთი მღვდელი უნდა იყოს მის გვერდით, რომელიც დაესწრება მის გაკოჭვას, სისხლისმსმელ ხალხს შორის პატიმარი მღვდელმა უნდა გაიყვანოს, სახრჩობელაზე ასვლისას უნდა ეამბოროს. იქ უნდა დარჩეს მანამ, სანამ ტუსადის თავი და ტანი ერთმანეთს დაშორდებიან. ტუსადს სურს გვერდით ჰყავდეს ისეთი მოძღვარი, რომელიც, როცა მიიყვანენ პატიმარს, „უნდა კანკალებდეს, თავით ფეხებამდე უნდა აჟროლებდეს, მის გულში მიმიკრან, მის ფეხქვეშ დამაგდონ, მანაც მიტიროს და მეც ვიტირო, თავის მჭერმეტყველური ნუგეში მცეს.... მან უნდა წაიღოს ჩემი სული, მაშინ მის ღმერთს მეც ვიწამებ.“

თუმცა ტუსადებს აღიზიანებთ ციხის მღვდლები, რადგან მათ ბევრი უნახავთ სიკვდილმისჯილნი, არც ემოციები აღებვრით და არც მათი თმა ყალყზე არ დგება. კატორღა და სახრჩობელა მათთვის არაფერია. ტუსადები ღმერთის მიმართაც სამდურავს გამოთქვამენ და მიაჩნიათ, რომ კანონიცა და სიკვდილის „დასჯის მექანიზმი მისი შექმნილია.“

ამიტომაც არის, რომ ჭოლა ლომთათიძის სიკვდილმისჯილი პერსონაჟი ციხის მეგობარს იუმორის კილოთი ეუბნება: „როცა ღმერთის წინაშე წავდგები ენა-წამოგდებული, კბილებ-დახჭენილი, თვალებ-გადმოცვენილი, “მურავიოვის გალსტუხით” კისერში, მე გამოვიჯგიმები იმის წინაშე და ვეტყვი: მაქვს პატივი უღირსსა მონასა შენსა მოგახსენო, მეუფეო, რომ როცა ვირთვებოდი ამრიგად, თუმც მე არ მომწონდა მორთულობა ჩემი, მაგრამ იქვე მდგომარე სულიერი მამა ჩვენი, მღვდელი ჯვარით ხელში, კანონი, რომლის მორჩილება გვიბრძანე შენ მონათა შენთა, შენ მიერ შექმნილი და მოვლინებული მთავრობა და ეკლესია იქვე იდგნენ, მაგრამ არც ერთს მათგანს შენიშვნა არ შემოუტანიათ და ასე ამრიგად გამომიძახეს წინაშე შენსა-მეთქი... როგორ ფიქრობ, იქაც ხომ არ გადამიწყვეტენ ჩამოხრჩობას, თუ იცი... კადნიერებად ხომ

არ ჩამითვლიან ამ სიტყვებს? რას იტყვი, სპირიდონ, “ჟენიხივით” ვიქნები ხომ გამოწყობილი?”

ვიქტორ ჰიუგოს სიკვდილმისჯილს უკვირს, თუ როგორ შეიძლება „მარიამობის თვეში, დილის რვა საათზე, აგერ მშვენიერ დღეში, აგეთმა კეთილმა მოსამართლეებმა რომ სიკვდილი მიუსაჯონ კაცს - შეუძლებელია...” და მას სურს, რომ მისი გარდაცვალების შემდეგ, იმ ქვეყანაში ჯალათებს ეშმაკი გაუსწორდეთ. იგი ამბობს: „ერთ ღამეში, ბნელ ღამეში, სახრჩობელაზე მოკლულნი ერთად მოიყრიან თავს. არც მე დავაკლდები მათ. იქვე ჯოჯოხეთის სახრჩობელაც იქნება ამართული, რომელზედაც ჯალათს ეშმაკი აუგებს წესს. მაყურებელნი კი ჩვენ ვიქნებით.“

სიცოცხლის უფლება ადამიანის უმაღლესი უფლებაა, რომლის შელახვა არ შეიძლება. ადამიანი ცხოველი არ არის, რომ მისი სიცოცხლე სხვამ გადაწყვიტოს, როგორი უფლებამოსილიც არ უნდა იყოს. ამიტომ ჭოლა ლომთათიძის სიკვდილმისჯილ პერსონაჟს სურს, იყვიროს, ყველაფერი შეძრას, ყველა აამოძრავოს, რადგან „ვინ გაიგონა ადამიანის დახრჩობა?“ ამიტომაც მიმართავს სასჯელადმსრულებლებს: „კარგი, ჩვენ ურწმუნონი ვართ, უღმერთონი, მაგრამ თქვენ ხომ ამბობთ ქრისტიანები ვართო, ღმერთი გეწამსო? მაშ, მითხარით, რომელი ღმერთი გაამართლებს თქვენს საქციელს?“

ვიქტორ ჰიუგოს სიკვდილმისჯილს კი სწამს, რომ სასჯელადმსრულებლები თავისი დღეში არ დაფიქრებულან თავიანთ სიტყვებში „სიკვდილის დაისაჯოს“, რომ კაცს, რომელსაც ისინი თავის განაჩენით წუთისოფელს ასალმებენ, გონება აქვს, გონება, რომელსაც სიცოცხლის იმედი ჰქონდა... ტუსალი იმედოვნებს, რომ თავისი დაწერილი ფურცლები მომავალში სარგებლობას მოკლებული არ იქნება და სასჯელადმსრულებლებს „შეცდომითგან გამოიყვანს.“ ამიტომ სიკვდილმისჯილი კითხვას სვამს: „ნუთუ არცერთ ამათში რაიმე გაკვეთილი არ იქნება მათთვის, ვინც აპატიმრებს? შეიძლება, ამის წაკითხვის შემდეგ მათ ისე მჩატე ხელი არ ექნესთ, როდესაც ეგრეთ წოდებულ სამართლის სასწორზე მოუხდებათ დადება თავისა... კაცის თავისა.“

ჭოლა ლომთათიძის სიკვდილმისჯილმა პერსონაჟმაც იცის, რომ „სიკვდილით სასჯელის გაუქმება ზნეობრივი საკითხია...“

ამგვარად, ჭოლა ლომთათიძისა და ვიქტორ ჰიუგოს ნაწარმოებების ძირითადი მოტივები თანხვედრაშია, რაც, ვფიქრობთ, გამოწვეულია იმით, რომ ორივე მწერალი მტკივნეულად განიცდიდა ადამიანობის არსსა და სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემას.

ჭოლა ლომთათიძის წარმოდგენილი ნაწარმოები და, საერთოდ, მწერლის მთელი შემოქმედება სიკვდილმისჯილის თემასთან დაკავშირებით, ავლენს საგულისხმო პარალელებს ვიქტორ ჰიუგოს რომანთან, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ქართველმა მწერალმა ჰიუგოს ნაწარმოების გავლენით დაწერა თავისი მოთხრობა. მათ შემოქმედებას ერთმანეთთან, დროისა და სივრცის მიუხედავად, სულიერი სიახლოვე და ნათესაობა აკავშირებს.

ამ მხრივ მეტად საინტერესოდ გვეჩვენება კ. ფედინის მოსაზრება: „საქმე ის როდია, რომ ლიტერატურაში არსებობენ მოხეტიალე სიუჟეტები, რომლებიც ერთი ნაციონალური მწერლობიდან მეორეში გადაინაცვლებენ, არამედ ის, რომ ცხოვრებისეული სინამდვილე, ყოფა, სოციალური ურთიერთობანი ერების ისტორიაში

მეორდებოდნენ, მეორდებიან და კვლავაც განმეორდებიან ყველგან“ (К. А. Федин, 1962, с. 632). თუმცა ვერც იმას გამოვრიცხავთ, რომ ჭოლა ლომთათიძე არ იცნობდა ვიქტორ ჰიუგოს აღნიშნულ რომანს, რადგან 1891 წელს ის უკვე ნათარგმნია ქართულ ენაზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ვიქტორ ჰიუგო ადამიანთა უფლებათა აქტივისტი იყო და ჩაერთო სიკვდილით დასჯის საწინააღმდეგო კამპანიაში. როდესაც გერნოსში სიკვდილი მიუსაჯეს ქურდობის გულისთვის ვინმე ტაპნერს, 27 წლის ჰიუგომ დაწერა მოთხრობა „უკანასკნელი დღე სიკვდილმისჯილისა.“ თუმცა ქართველი მწერლის მოთხრობის წაკითხვისას მკითხველი უფრო მეტი ემოციებით იმსჭვალება. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ჭოლა ლომთათიძემ თავად განიცადა ციხის შეუპოვებელი გარემო. იმის თქმა თამამად შეიძლება, რომ ამ შემთხვევაში განწყობამ დიდი როლი ითამაშა ჭოლა ლომთათიძის ცნობიერებაში. სწორედ ამ შემთხვევაში განწყობას ენიჭება უდიდესი მნიშვნელობა, რადგან რომ არა ის, არ შეიქმნებოდა შიშის ფაქტორი და შემდგომ არ დაიწერებოდა ეს ბრწყინვალე მოთხრობა.

ლიტერატურა:

1. ლომთათიძე ჭოლა (1956): თხზულებათა სრული კრებული. მოთხრობები. გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“. თბილისი.
2. რიშანი ფრიც (2014): შიშის ძირითადი ფორმები. გამომცემლობა წიგნი+ერი. თბილისი.
3. შენგელაია დემნა (1986): ჭოლა ლომთათიძე. ქართული ლიტერატურული ესსე. გამომცემლობა „მერანი“. თბილისი.
4. ჩიტაური ნათელა (2008): ილია ჭავჭავაძის უცნობი პროზაული თარგმანები და მათი ადგილი მწერლის შემოქმედებაში. ლიტერატურული ძიებანი, № 29.
5. Федин К. А. (1962): Из литературных бесед, Собр. сочинений, т. 9, М.

ინტერნეტ-რესურსები:

1. <https://prisonernotes.wordpress.com/category/%E1%83%9E%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%9B%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%A9%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%AC%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/>
2. <http://lit.ge/book/483-ukanaskneli-dghe-sikvdilit-dasasjelisa-viqtor-hiugo/>

Tinatini Tushabramishvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Literary Parallels: Chola Lomtadze and Victor Hugo

Abstract

In the article we have compared the story “Before the Gallows” by Chola Lomtadze and the novel “The Last Day of a Condemned Man” by Victor Hugo. On the bases of comparing the story of Georgian writer with the novel of French writer, we tried to raise our opinions about connection between the mentioned stories. We suppose that there is a real resemblance between these two stories. Both writers had a painful perception about the essence of human and the problem of birth and death. Victor Hugo was an activist of the human rights and he was involved in the campaign against sentencing to death. As for Chola Lomtadze, he himself underwent the brutal conditions and surrounding of the prison. This is the

reason that reading his works causes lots of emotions in the reader. In this case the mood played a great role in consciousness of Chola Lomtadze as without it the factor of fear would not be formed and furthermore, the mentioned story would not be written.

საკვანძო სტყვები: შიში, სიცოცხლის სიყვარული, ხასიათი, ზრბო
Key words: fear, love of life, mood, crowd.

თამარ იაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

**დევიდ ჰერბერტ ლორენსის „მცირე პროზის“ ქართულად თარგმნის
თავისებურებები**
(თარგმანის ტრადიცია და თეორია)

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ თარგმანი კაცობრიობის ისტორიაში დასაბამს დამწერლობის, უკეთ ლიტერატურის გამოჩენასთან ერთად იწყებს. პირველი არასრული თარგმანები თარიღდება 2000 წლით ჩვ.წ.აღ-მდე, (სამხრეთ-დასავლეთ აზიის ენებზე თარგმნილი შუმერული „გილგამეშის ეპოსი“) და მიიჩნევა თარგმანის, როგორც ტექსტის ერთი ენიდან მეორე, სხვა უცხო ენაზე, გაცოცხლების საწყის ცდად. შესაბამისად, თარგმანს დიდი ტრადიციები აქვს და ის გზა, რომელიც გავლილია მრავალი საუკუნის მანძილზე თეორიული საფუძვლების ჩამოყალიბების უტყუარ საშუალებას იძლევა. თარგმანის შესწავლამ როგორც დამოუკიდებელმა დისციპლინამ, რომელსაც ინგლისურენოვანი მეცნიერები და მწერლები Translatology-ით მოიხსენიებენ (ქართული ანალოგი ალბათ, თარგმანოლოგია) თავი დაიმკვიდრა ამერიკელი მკვლევარის ჯეიმს ს. ჰოლმის 1972 წელს გამოქვეყნებული გახმაურებული სტატიის „თარგმანის შესწავლის არსისა და ბუნების შესახებ“ გამოჩენასთან ერთად (თავდაპირველად ჯ. ჰოლმმა კოპენჰაგენში, გამოყენებითი ლინგვისტიკის დარგში გამართულ საერთაშორისო კონგრესზე წაიკითხა იგივე მოხსენება და იმთავითვე მიიპყრო დიდი ყურადღება.)

თარგმანის შესწავლამ განსაკუთრებითი აღმავლობა დაიწყო გასული საუკუნის 80 , 90-იან წლებში, როცა ასპარეზი დაეთმო სრულიად გამსხვავებულ პოსტულატებს, რომელთაც პრაქტიკულად დაამსხვრიეს მყარად დაფუძნებული ძველი თეორიები ამ დარგში. გამოჩნდა ახლი ტერმინი: გამომსახველობითი თარგმანი, იგი ამჯერად სავსებით მისაღები გახდა მეცნიერული კვლევებისთვის ლიტერატურაში და მშვენივრად მიესადაგა ლიტერატურულ თარგმანს. ეს დარგი სინთეზში მოიცავდა უკვე თარგმანის თეორიის, თარგმანის თავისებურებებისა და აგრეთვე თარგმანის გამოყენების სისტემურ შესწავლას. ცხადია, თარგმანის თეორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული თარგმანის კრიტიკასთან, როგორც ინტერდისციპლინარულ სფეროსთან, რომელიც ზოგადად თარგმანის და აგრეთვე თარგმნილი ტექსტის სხვადასხვა ასპექტების სისტემურ შესწავლას, შეფასებასა და ახსნას მოიცავს. შესაბამისად, ლიტერატურული თარგმანის კრიტიკასაც იგივე ფუნქცია აკისრია და თავის მხრივ, ექვემდებარება ლიტერატურის კრიტიკას.

არსებობს მეცნიერთა საკმაოდ ფართო სპექტრი, რომელიც დაობს, ან ხშირ შემთხვევაში სრულ იგნორირებასაც კი უწევს თარგმანის კრიტიკას, როგორც ასეთს. ისინი თვლიან, რომ კრიტიკა უარყოფით გავლენას ახდენს თარგმანზე ზოგადად, ეძებს რა მხოლოდ ნაკლოვანებებს ყველა თარგმანში. შედარებით თანამედროვე მიდგომა ამ საკითხისადმი საპირისპიროს ამტკიცებს და თვლის, რომ კრიტიკა ზრუნავს თარგმანზე და მის პოზიტიურ მხარეებს ამჟღავნებს. ეს ორი ურთიერთგამომრიცხავი მიდგომა დღეისთვის ჯერ ვერ შეჯერებულია, თუმცა გადაჭრით არც ერთი არ უარყოფს კრიტიკის აუცილებლობას ან პირიქით... ერთერთი ძირითადი მიზანი თარგმანის კრიტიკისა სწორედ რომ საზოგადოების და კერძოდ მკითხველის გათვითცნობიერებაა თარგმანის პროცესის სწორ მიდგომაში და მის დელიკატურობაში, რაც უფრო ადვილს გახდის სათანადოდ გავაანალიზოთ მთარგმნელის რთული და მგრძნობიარე გზა მიზნის მისაღწევად.

ჩვენი თვალსაზრისით კონკრეტული თარგმნილი ტექსტი, ან ზოგადად თარგმანი, უნდა იქნას გამოკვლეული და არა განსჯილი და გასამართლებული, თუ ამავე დროს ხელთ ალტერნატიული თარგმანიც გვაქვს, ეს ცხადია, უფრო ხელსაყრელ საშუალებას შეგვიქმნის ორიგინალთან მოხდენილი შედარების გზით სწორედ გამოვამჟღავნოთ საუკეთესო ვარიანტი. ანტუან ბერმანი, ძალზედ ავტორიტეტული ფიგურა ლიტერატურის და თარგმანის კრიტიკის სფეროში, მაგალითად მიიჩნევს, რომ თარგმანის კრიტიკას ისეთივე მრავალი მეთოდი აქვს, როგორც თავისთავად თარგმანის თეორიას, ამდენად, თარგმნილი ტექსტისადმი კრიტიკის ინდივიდუალური მიდგომა ისევე ნიშანდობლივია, როგორიც თავად მთარგმნელისთვისაა მნიშვნელოვანი დასახული მიზნის მისაღწევად საკუთარი ხელწერის გამოკვეთა.

Scopos-თეორიის მიხედვით (ეს თეორია შემოღებული იქნა გერმანელი ლინგვისტის, თარგმანის თეორიისა და შესწავლის თვალსაჩინო მეცნიერის ჰანს ვერმერის (1930-2010 წ.წ) მიერ და წარმოადგენს თარგმანის ძირითადი არსის მიზნობრივ კვლევას, რომელიც მიესადაგება ყველა ტიპის პროექტს). მთარგმნელმა პირველ რიგში უნდა გაითვალისწინოს როგორც დედანის, ასევე მიზნობრივი ენის ტექსტის ფუნქცია, ხოლო ეს უკანასკნელი დიდად არის დამოკიდებული მკითხველზე ზოგადად, მის ფასეულობებზე, ნორმებზე და აგრეთვე მის ცოდნაზე, რადგან სწორედ მკითხველი იმყოფება იმ კულტურათა გავლენის ქვეშ, რომლის არეალშიცაა მოქცეული თარგმნილი ტექსტის კითხვისას. აქედან გამომდინარე, ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავენ შესაძლებელია თუ არა შევინარჩუნოთ დედანის ტექსტის, ან მისი რომელიმე მონაკვეთის ფუნქცია, თუ იგი შეუსაბამოდ ახალ ენას, ან ზოგ შემთხვევაში (საჭიროების მიხედვით) გადავაკეთოდ კიდევ.

დევიდ ჰერბერტ. ლორენსის შემოქმედების კვლევის ერთ-ერთმა ყველაზე მსხვილმა ავტორიტეტმა ფრენკ რეიმონდ ლევისმა (მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიომ მწერალი ოთხი გახმაურებული რომანის შემდეგ აღიარა ლიტერატურის უდიდეს მოვლენად) ლორენსის „მცირე პროზა“ შეაფასა როგორც განუმეორებელი მხატვრული ღირებულებების მქონე ნოველისტიკა : „... they constitute a body of creative work of such an order as would itself put D.H. Lawrence not merely among the memorable , but among the Great.“ (F. R. Leavis, „D.H. Lawrence – The Novelist“, London, Chatto and Windus, 1955).

ინგლისურენოვანი სამყარო დ. ლორენსის შემოქმედებას მრავალი ათეული წელია იცნობს, მაგრამ ქართველი მკითხველისთვის, სამწუხაროდ, ნაკლებადაა მისაწვდომი მშობლიურ ენაზე, მით უფრო მისი „მცირე პროზა“. ჩვენი ცდა ამ ციკლის ნოველების თარგმნისა ვფიქრობთ, სრულ შესაძლებლობას გვაძლევს თარგმანის ტრადიციისა და თეორიის ზოგადი კვლევა ამ კონკრეტულ მასალაზე დაყრდნობით განვავრცოთ.

როგორც ცნობილია, თარგმანის თეორია ერთ მხრივ ეყრდნობა თარგმანს, როგორც კომუნიკაციის პირდაპირ გზას დედანი ტექსტის მნიშვნელობის გამოსამჟღავნებლად ალტერნატიული ენობრივი ტექსტის საშუალებით, მეორე მხრივ, კონკრეტულად მოითხოვს სამიზნე ენის ტექსტის ექვივალენტურობას წყარო ენის ტექსტთან. დ. ლორენსის მოთხრობების („Odour of Chrysanthemums“, „The Lovely Lady“, „England, my England“, „Strike- Pay“, „Samson and Dalilah“, „The Horse Dealer’s Daughter“, „You Touched Me“, „The Rocking –Horse Winner“, „A Sick Collier“, „Things“, და „The Prussian Officer“) თარგმანმა, აგრეთვე. მათი ქართულ ენაზე გაცოცხლების საინტერესო და საკმაოდ ხანგრძლივმა პროცესმა გარკვეული სირთულეები წარმოშვა; ეს სირთულეები ძირითადად შეეხო: დიალექტიკურ ფორმებს, იდიომებს, ტალუზიებს, ოპონიმებს, და რიგ შემთხვევაში - სლენგებს, ასე ხშირად რომ გვხვდება დ. ლორენსის ნოველებში.

საგულისხმოა, რომ მწერლის პერსონაჟების მეტყველება გაჯერებულია ინგლისური ხუთი ძირითადი დიალექტიდან ორით: „Midland“ (Nottinghamshire, Derbyshire) და „Southern“ (Cornish). ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ დიალექტური ფორმები დატვირთულია დაბალი სოციალური ფენისთვის დამახასიათებელი ფრაზეოლოგიით, რაც უმეტეს შემთხვევაში ორენოვან (Bilingual) და განმარტებით (Monolingual) ლექსიკონებშიც კი ძნელად მოიპოვება.

საზოგადოდ ცნობილია რომ თარგმანი და კერძოდ მთარგმნელი ყოველთვის იდგა იდიომებისა და დედანის ფრაზეოლოგიის არაზუსტი გამოყენების რისკის ქვეშ რაც, თავის მხრივ, იწვევდა უზუსტობებს (inappropriate spill –over) თარგმანში, მეორეს მხრივ, ამ უზუსტობებმა (მთარგმნელის მიერ ზედმეტი სიფრთხილის გამო „გაპარულმა“ არასწორმა ფორმებმა), შექმნეს იმის აუცილებლობა, რომ თარგმანში დამკვიდრებულიყო ახალი ნასესხები სიტყვები, კალკები და ზოგ შემთხვევაში ფრაზებიც კი, რომლებმაც მხოლოდ გაამდიდრა და დახვეწა თარგმანი.

დ. ლორენსის ნოველების თარგმნისას ჩვენც აღმოვჩნდით ამ დილემის წინაშე., შევეცადეთ გამოგვეჩვენა ოპტიმალური გზა და ქართულ თარგმანში არა ერთი დიალექტური ფორმა ჩავსვით მათი ხმოვანების მიახლოებითი გამოყენების დახმარებით და ზოგ შემთხვევაში კომენტარების საშუალებით ავხსენით ისინი. განმარტებების მიწოდება ქართველი მკითხველისათვის, ძირითადად, კონტექსტიდან გამომდინარე განხორციელდა.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ არც ადგილობრივი დიალექტი და არც დაბალი ფენისთვის დამახასიათებელი ზეპირმეტყველება (ე. წ. „პროვინციული ენა“) არ შეიძლება ჩაითვალოს ზოგადად რომელიმე ენის დამახინჯების მცდელობად, მით უფრო ისეთ დიდ მწერალთან, როგორც დ. ლორენსია. ალბათ, უპრიანია განვიხილოთ ამ ნოველების დიალექტიკური ფორმები, როგორც სავსებით სრულყოფილი დამოუკიდებელი გრამატიკული სისტემები, (თავისი ლექსიკითა და

ფონეტიკური სტრუქტურით), რომელთაც არსებობის ისეთივე უფლება აქვთ, როგორც სხვა ლიტერატურულ სტანდარტებს. ცხადია, ჩვენ არ გვაქვს ამ დილექტილური ფორმების სრულყოფილად შესწავლის პრეტენზია, მაგრამ ნაწილობრივ შევძელით აგვეხსნა და შესატყვისი ქართული ფორმები მოგვეძებნა. საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ რამოდენიმეს, მათი სათანადო დატვირთვისა და ფუნქციის მიხედვით:

1. „ნოტინგჰემშიარის“ ციკლის თითქმის ყველა ნოველაში შემორჩენილია მე-2 პირის ნაცვალსახელის - თქვენ, შენ. (you) ძველი, არქაული ფორმა რამოდენიმე ვარიაციით: - thou- thee- thy- thine- thyself- (ქართულად მივუსადაგეთ როგორც მხოლობითი (შენ) ისე მრავლობითი (თქვენ), შინაარსიდან გამომდინარე). მაგალითად, ნაცვალსახელი Thou - ცნობილია, რომ ხშირად გვხვდება ე.წ. „საეკლესიო ენაში“ - „Religious English“, სწორედ ამ ენით საუბრობს ნოველა: „ნათლობის“ („The Christening“) ერთ-ერთი გმირი, მის ბერტა: „What are thee doing? Tha’s thou hast earned it“ „აქ შენ რას აკეთებ? აი, რისი ღირსიც ხარ“ (იგულისხმება-შენ).

2. განსაკუთრებით გვინდა შევჩერდეთ თითქმის ყველა ნოველაში არსებულ გამოთქმათა (მათი ხმოვანების გათვალისწინებით) დიალექტურ ფორმებზე.

ქვემოთ წარმოგიდგენთ ჩამონათვალს შედარებით ხშირი ფორმებისა / ანზანის ასო-ბგერათა თანმიმდევრობით/, რომელთა ახსნასაც თარგმანში კომენტარების სახით ვაპირებთ/ = ნიშნით = მითითებულია მათი მიახლოებითი სალიტერატურო ფორმები (Standard English):

A- (ეს სიმბოლო დ. ლორენსის ნოველებში საკმაოდ ბევრ ფორმებთან არის ექვივალენტური)

a = of / on a’ = all / on ‘a = have (‘ve) ‘ed = had ‘a’ = have/’ve/
 Ah = I ‘alf = half an’ = and ‘and = hand an’t = and ‘ave = have(‘ve)
 ‘as = has ‘asna = has not ‘asn’t = hasn’t arena = are not (aren’t)
 ‘appen = happen a’ready= already axed = asked anythink = anything again’ =against
 ax’ed = asked

B- be-out = without behint = behind b’lieve = believe

C -‘cept = except childt = child clothes-‘oss = clothes horse ‘cos= because

D- dersay = daresay didna/dunna/dunno = didn’t/ don’t/don’t know

E- ‘e = he ‘ef= half ‘em = them ‘er = her ‘ere = here ‘exed = asked

F/G -for’t = for it gi’ / gi’e / = give goo = go gre’t = great

H- ha’ / ha’e = have ha’ef = half her = here han’kercher = handkerchief

I- I’ = in ‘im = him ‘is = his I’s = I sh ivery = every

M -ma’es =makes minnit = minute mysen = myself mester = master

N- ‘n= on na = not nedna = needn’t nothink = nothing nowt = naught niver = never

O- o’ = of/ on ‘ome = home on’gt = on it ‘oss(ess)= horse(ess) on’y = only

P- peen = pain pas’ = past plee = play

S- ‘S = is shanna/ shonna = shan’t sleek = slack s’ll / s/lt = shall

Stan = stand skewbawd = skewbald summat = somewhat somewheer=somewhere

‘struth = it’s truth

T- t’ = the/to ter = to/ thou th’ = the tha = thou tha’s =thou hast / ქართულად: შენით / treens = trains trollops = trilop thysen = thyself

U- ‘ude= would un(s) = ones up’ards = upwards un’s = ones

W- wascot = waistcoat wesh = wash where = where whoam = home

wi' = with wi'out = without wi's = with us wor = were worna = were not wi't
=with it wunna = won't

Y- ye / yo' / yer = you /sing.pl./ yit = yet

3. გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ დ. ლორენსისთვის დამახასიათებელ სტილზე და განვიხილოთ ფრაზეოლოგიის და სიტყვათა ზოგიერთი ნიმუში, თავისი გრამატიკული წყობით და სტრუქტურული აგებულებით ასე მკვეთრად რომ გამოარჩევს „ნოთინგჰემშიარის“ ციკლის ნოველებს სხვათა შორის.

კუთვნილებითი ზედსართავი - Our-ის ნაცვლად თითქმის ყველა ნოველაში გვხვდება კუთვნილებითი ნაცვალსახელი - Us. „As we change us things... will it change?“ - (Stike – Pay). („თუ ჩვენ ჩვენსას რამეს მოვახერხებთ, შეიცვლება კი რაიმე?“; - იგულისხმება ჩვენი საქმეები).

ზმნისზედა ხშირად იზიარებს ზედსართავის ფუნქციას: (Don't they smell beautiful?) - რა შესანიშნავი სუნი აქვთ არა?!) (Odour of Chrysanthemums)

ხშირ შემთხვევაში სრულიად არეულია მხოლოდითი და მრავლობითი რიცხვები:

“Chaps comes and goes , that it do..”

“შვილები გამოჩნდებიან და მერე ისევ იკარგებიან ხოლმე. ასე ხდება, რას იზამ!” (The Lovely Lady)

მწერალი მუდმივად იყენებს მტკიცებით და უარყოფით დიალექტიკური ფორმებს ყველა ნოველაში : Ay (e), Nay, Non

საკუთარი სახელების წინ კუთვნილებითი Our- ი საკმაოდ ხშირად გვხვდება , თითქმის ყველგან ურთიერთობის და მიმართვის სიმძაფრის გამომხატველია:

“You go up and get dressed , Our Matilda...” („The Chyristening“) („მატილდა , შენ უმჯობესია ზემოთ ახვიდე და ჩიცავა“)

განსაზღვრული არტიკლის მაგივრად, არსებით სახელებთან, (ზოგჯერ ნაცვალსახელებთანაც კი , ყველგან გვხვდება - „Them“ -) მაგ. “Them ropes has given my arms something“- “,

“ამ ბაწარმა ხელები სულ გამიუბედურა“... (“Strike- Pay“)

As - რეგულარულად გამოიყენება ნოველებში That (რომ) -ის მნიშვნელობით

მაგ. (“But it doesn't mean as you going to deny as you are my Missis...”)

(“ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას რომ თქვენ ჩემთან ურთიერთობას უარყოფთ...“)
(The Lovely Lady)

Her-ი დ. ლორენსის ნოველებში პირის ნაცვალსახელი- და She - ს ფუნქციას ითავსებს .

მაგ. (“er's shapin' nicly“)

“(იგი) მშვენიერ ფორმაშია“ (The Lovely Lady)

ტოპონიმების თარგმნისას ჩვენ რამდენადმე შევისწავლეთ ამ დასახელებების ისტორია და ადგილმდებარეობა. აგრეთვე , გავითვალისწინეთ რა მკითხველის შესაძლო დაინტერესება და თითოეული გვერდის ქვემოთ ახსნა- განმარტების გრაფა დაურთეთ. მოგვყავს რამოდენიმე მაგალითი:

Penzance, St. Just-in- Penwith - Samson and Delilah- ში ვთარგმნეთ რიგორც- - ფენზანსი, სანტ ჯასტინ პენუიტი (ინგლისის ყველაზე დასაღეთის მხარეში მდებარე ქალაქი, ქორნუოლის ნახევარკუნძულზე)

The Home – You Touched Me -ში ვთარგმნეთ როგორც -ჰომე (მთავარი მოწყალების სახლი ნოტინგჰემშიარში)

New Haven - Things - ში ვთარგმნეთ, როგორც - ნიუ ჰეივენ (ქალქი ამერიკაში, კონექტიკუტის შტატიში, სადაც მდებარეობს იელის უნივერსიტეტი)

Briensley colliery - Odour Of Chrisanthemums-ში - ვთარგმნეთ, როგორც - ბრინსლი ქოლიარი (ქვის მადაროს ადგილი ბრინსლიში)

ალუზიები და იდიომატური გამოთქმები.

ეს კატეგორიები დ. ლორენსის ნოველებში საკმაოდ ხშირია და ზოგ შემთხვევაში slang - ებსაც (ე.წ. "ჟარგონებს") იტევს. რა თქმა უნდა, თარგმნისას გარკვეულ სირთულეებს წავაწყდით, შევეცადეთ კონტექსტუალური მნიშვნელობებიდან გამომდინარე რამდენადმე მიგვეღწია სიზუსტისთვის. აქ მოგვყავს საილუსტრაციოდ მასალა:

A perfect blade of the "turf" – (The Rocking- Horse Winner)-იდან . ვთარგმნეთ, - დოღში წაგებული - ვფიქრობთ, რომ ამ იდიომში ორივე არსებითი სახელის: Blade და Turf - ის მნიშვნელობების (პირდაპირი და გადატანითი) ანლიზმა მიგვიყვანა ადეკვატურ შედეგამდე

"She was the Mary to Emmie's Marrha"- (You Touched Me)-დან.

ეს არის ნიმუში ალუზიისა, რომელიც უკავშირდება ბიბლიურ თქმულებას, სადაც მოთხრობილია თუ როგორ მიიღეს იესო ქრისტე, მისი ერთ-ერთი მოგზაურობის დროს ოჯახში, რომელშიც ორი და: მარიამი და მართა ცხოვრობდნენ. მაშინ როცან მართა თავს დასტრიალებდა მაცხოვარს და აღარ იცოდა თუ როგორი პატივისცემა და მზრუნველობა გამოეჩინა მისადმი, მარიამი უქმად იჯდა ქრისტეს ფერხთქვეშ და სულგანაბული უსმენდა მის ნაამბობს /, ლუკას სახარება, თ.10,38-42
ვთარგმნეთ: იგი (იგულისხმება ნაწარმოების პერსონაჟი- მატილდა), მართლაც რომ მის დის სრული ანტიპოდი იყო (სრულიად განსხვავდებოდა ემმისგან)

..." nor custom stale " - / The Lovely Lady-დან

ეს არის იდიომატური გამოთქმა, რომელსაც უილიამ შექსპირი

კლეოპატრას აღწერის დროს იყენებს (ენტონი და კლეოპატრა): "Age cannot whither her, nor custom stale her infinite variety..."

ვთარგმნეთ:"... წლებმა ვერაფერი დააკლო მის მშვენიერებას" (იგულისხმება ნოველის მთავარი გმირი - პოლლინ ატენბორო)

დევიდ ლორენსი ინგლისურ ლიტერატურაში მიჩნეულია არა მარტო როგორც მხატვრული სიტყვის დიდი ოსტატი, არამედ საზოგადოდ აღიარებულია მე-20 საუკუნის ძალზედ მნიშვნელოვან მწერლად, რომელმაც სრულიად ახალი, საოცარი ინტენსივობის მქონე გამომსახველობითი ფორმებით გაამდიდრა ევროპული ლიტერატურა და გამორჩეული მხატვრული ძიებებით ერთგვარი ნოვატორის ნიმუშად იქცა .

ადამიანი, ლორენსისთვის პირველ რიგში ბუნების ქმნილებაა /თავისი ინსტინქტებით და ქვეცნობიერი გადახრებითაც/, რომლის შეცნობა ხდება ღრმა ფსიქოლოგიურ წიაღსვლების ფონზე, მეორე მხრივ, იკვეთება მწერლის მძაფრი განცდა ინგლისელობისა: "I am English and my Englishness is my vision"-წერს იგი ერთერთ თავის წერილში. (D.H.Lawrence. selected letters. Harmondsworth. Middlesex.Penguin books 1968 p.87)

[D.H.Lawrence. 1968: 87]

ისტორიის უჩვეულოდ ბოხოქარი ტემპი, პირველი მსოფლიო ომი, თაობათა მისწრაფებებისა და იდეალების სრული მსხვერვა და უმოწყალო ბრძოლებში გაღებული უამრავი მსხვერპლი... ყველაფერი ეს ინგლისელთა თაობებზე აისახა და არც დევიდ ლორენსისთვის დარჩენილა ყურადღების მიღმა.

ლორენსის პატრიოტიზმი, მისი თანამედროვეებისგან განსხვავებით (მაგ. რადიარდ კიპლინგი ან უილლიამ ჰენლი ,რომლებიც მსოფლიო გლობალურ ძვრებს ლოიალურად უყურებდნენ) შემოიფარგლებოდა საკმაოდ ლოკალური ჩარჩოებით: მწერალი ფესვებით იყო მიჯაჭვული თავის მიწასთან და ბევრს არც თხოულობდა; ერთადერთი რისი გარკვევაც მას სურდა იყო - თვითდამკვიდრება, ანუ ის, თუ ვის ეკუთვნოდა ეს მიწა-წყალი - (ლორენსის ერთ-ერთი ყველაზე გახმაურებული რომანის გმირის - კონნი ჩეთერლის კითხვა: "But which is my England?")... სწორედ დროის ამ კითხვითაა ნაკარნახევი დევიდ ლორენსის შესანიშნავი ნოველა, (რომელსაც ჟანრული თავისებურებებიდან გამომდინარე "მცირე რომანიც" კი შეიძლება უწოდოდ) - *England my England* - /სათაური ლორენსს ნასესხები აქვს თავისი დროისთვის განთქმული ინგლისელი მწერლის, პოეტისა, დრამატურგისა და ლიტერატურის კრიტიკოსის - უილლიამ ერნსტ ჰენლისგან(1849-1903). (უნდა აღვნიშნოთ, რომ სწორედ ჰენლი იყო ერთ-ერთი პირველთაგანი, რომელმაც სათავეებიდანვე შენიშნა დევიდ ლორენსის გამორჩეული ნიჭიერება და ზუსტი შეფასება მისცა მის ადრეულ ნაწერებს): "What have I done for you, England, my England?!", - სიტყვები უ. ჰენლის ძალიან ცნობილი ლექსიდან: "ხელისუფალს ჩვენსას"(ლათ. *Pro Rege Nostro*)

თემის დასკვნით ნაწილში, ამ ნაწარმოების მოკლე ანალიზის ფონზე შევჩერდებით ზოგიერთ საკვანძო იდიომატური გამოთქმაზე და მათი ქართულად თარგმნის თავისებურებებზე.

ნოველაში - ინგლისი, (რომელსაც დ.ლორენსი "თავისად" თვლიდა), მისი ღრმა სატკივართ, ისტორიული როლითა და აგრეთვე მომავლით, მკითხველის თვალწინ იშლება ერთი შეხედვით უდიდამო "ოჯახური ყოფის" ფონზე. მთავარი გმირების: ემბერტისა და უინიფრიდის რთული ფსიქოლოგიური დრამა მწერლის ხანგრძლივი დროის ნაფიქრალის შედეგია.

ემბერტი და უინიფრიდი ორივე "ბუნების შვილები" არიან, ხოლო ბუნება ვერ ითმენს ვერც ასკეტურ განდგომას და ვერც ეპიკურულ თვითკმაყოფილებას. დ. ლორენსი დიდი ოსტატია გრძნობათა წინასწარგანჭვრეტის, რასაც ამ ნოველაში "ზნეობრივი გაკვეთილის" სახით გვიჩვენებს: - ყველანაირი ვალდებულებებისგან თავის დაღწევა და მხოლოდ ცხოვრებით ნეტარება - საბოლოოდ ფატალურ დასასრულამდე მიდის... საერთოდ, მთელი ნაწარმოები მოტივირებულია სოციალურ-ყოფითი ურთიერთდაპირისპირებებით, რასაც ემატება წმინდა "ლორენსისული" მხატვრული მიდგომები პერონაჟების გახსნის ჭრილში, ყველაფერ ამას კი მწერალი ხშირად აკეთებს ალუზიებისა და ასოციაციების თანხლებით.

ყურადღებას გავამახვილებთ რამოდენიმე მათგანზე. განსაკუთრებით გვინდა გამოვყოთ ის გამონათქვამები, სადაც ნათლად ჩანს დევიდ ლორენსის დამოკიდებულება ზოგადად რელიგიისა და ბიბლიისადმი:

A Little Child Shall Lead Them - მინიშნებაა ესაია წინასწარმეტყველის ციტატიდან “მეორედ მოსვლის” ჟამის აღწერის დროს: “... და მგელი იგი იქნება ცხვართან...” (საღვთო წიგნი. წინასწარმეტყველი ესაია, თ.11.)

ინგლისურ ბიბლიაში: “... the wolf also shall dwell with the lamb, and the leopard shall lie down with the kid, and the calf and the young lion and the fatling together; and a little child shall lead them..”

ქართულად ვთარგმნეთ: - “..მაინც მათ (ბავშვების) ჭკუაზე გაივლის...” (ნაგულისხმევია უინფრიდის ფიქრები ეპიზოდში, სადაც იგი ქმრის მოსალოდნელ საქციელს შიშით ანლიხს უკეთებს.)

Neither Do They Spin - ეს ალუზია ლორენსს ახალი აღთქმიდან აქვს მოშველიებული, სადაც მინიშნებაა მთის ყვავილების აღწერასთან (მათეს სახარება. თ.6,28-29)

“Consider lilies in the field, how they grow; they toil not, neither do they spin: and yet I say unto you, that even Solomon in all his glory was not arrayed like one of these”

ეპიზოდში სადაც უინფრიდის დედა ირონიულად “უწონებს” ქალიშვილს არჩევანს. შესაბამისი ქართული თარგმანი შემდეგნაირად მოუძებნეთ:

“-რას იზამ... რაც უნდა გაისარჯო - მოსახდენი მოხდება..”

Ishmael - კიდევ ერთი ბიბლიური ალუზია: - ისმაილი-- აბრაამის შვილი, მისი მამისგანვე განდევნილი და უარყოფილი (მოსე, [წიგნი: ცხოვრებანი, თ.21)

ვთარგმნეთ: “... მისგან მოძულებული...” (თითონ ეს ბიბლიური სახელი უკვე იქცა ეპითეტად: --- განდევნილი, უძლები, გარიყულ

Was It legs of a horse colossal - ესეც ბიბლიური გამონათქვამია - ნიშნავს ავის მომასწავებელს, დამლუპველს, უბედურების მომტანს და ა.შ.

ინგლისური ბიბლიიდან: “And I looked and behold, a pale horse, and his name who set on him was Death, and Hell followed him” (იოანეს გამოცხადება, თ.6,8)

ქართულად ვთარგმნეთ; “... ეს უკვე საბოლოოდ კატასტროფა იყო..”

Whither thou goest I will go - ციტატა აგრეთვე ბიბლიიდან

/წიგნი რუთისა[,16/-მინიშნება გამოუვალმდგომარეობაზე,

ვთარგმნეთ: “შენს იქით”... გზა არ მაქვს,”

“But better die than live mechanically a life that is a repetition of repetitions.”

-from “Women in Love” (1920)

დასკვნის სახით გვინდა კიდევ ერთხელ აღვნიშნოთ დევიდ ლორენსის შემოქმედების მნიშვნელობა მსოფლიო ლიტერატურაში. იგი თარგმნილია მრავალი ქვეყნის ენაზე, (თუმცა, ქართველი მკითხველი სამწუხაროდ მშობლიურ ენაზე სათანადოდ არ იცნობს ამ შესანიშნავ მწერალს, თუ არ ჩავთვლით მის რამოდენიმე მოთხრობას, რომლებიც ბოლო წლებში ქართულად ითარგმნა)

ბრიტანეთში, ლორენსის მშობლიურ ნოტინგემშიარში, ხშირად იმართება საერთაშორისო კონფერენციები მწერლის შემოქმედებასა და ცხოვრებაზე და არა მხოლოდ იქ.

სულ ახლახან (2014 წლის ივნისში) მსოფლიოს სხვადასხვა ცნობილი უნივერსიტეტების მეცნიერები და მკვლევარები შეიკრიბნენ იტალიაში, ქალაქ გარნიანოში -(დევიდ ლორენსი თავის მეუღლე ფრიდასთან ერთად) Frieda Weekley, n'ee Von Richthofen (ამ

ქალაქში ცხოვრობდა 1912-1913 წწ-ში) სადაც მილანის უნივერსიტეტის თასნობით, აგრეთვე ლორენსის მსოფლიო საზოგადოებების ჩართულობით, ჩატარდა დევიდ ჰერბერტ ლორენსისადმი მიძღვნილი მე-13 საერთაშორისო კონფერენცია ეგიდით: D.H.Lawrence: New Life, New Utterance, New Perspectives (დ.ჰ. ლორენსი: ახალი ცხოვრების გზა, ახალი გამომსახველობა, ახალი ხედვები)

დ. ლორენსის რამოდენიმე გახმაურებული რომანის (რომლებიც თანამედროვე სამყაროსთვის დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია) არა ერთმა ეკრანიზაციამ მსოფლიო მაყურებლის დიდი ინტერესიც გამოიწვია.

პოლ მილერის მიერ შემოთავაზებული ახალი ინსცენირება : ლორენსის უმნიშვნელოვანესი პიესის “მისის ჰოლროიდის დაქვრივება” --“The widowing of Mrs. Hollroyd ” (20014 წლის სეზონის ლონდონის თეატრალური ცხოვრების აღმოჩენა)---

საქართველოში თარგმანს და მთარგმნელობით მოღვაწეობას დიდი და მნიშვნელოვანი ისტორია აქვს. მრავალი კლასიკური ნაწარმოების შესანიშნავი ქართული თარგმანი იმთავითვე იქნა აღიარებული მკითხველისა და საზოგადოების მიერ წლების განმავლობაში, ასე რომ, ჩვენ , ქართველებმა სიმაყის გრძნობით შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ ქართულმა მთარგმნელობითმა სკოლამ ღირსეულად შეასრულა მსოფლიო კულტურათა დამაკავშირებელი ხიდის როლი სხვა დიდი ტრადიციების მქონე ერებს შორის .

იმედი გვაქვს, ჩვენი თარგმანებით მცირედ წვლილს შევიტანთ ქართული მთარგმნელობითი საქმიანობის სფეროში და რაც მთავარია უდიდეს ინგლისელ მწერალს დევიდ ჰერბერტ ლორენსს უკეთ გავაცნობთ წიგნის მოყვარულ ქართველ მკითხველს.

Tamar Iashvili

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Peculiarities of David Herbert Lawrence Short Stories Translation in the Georgian Language (Tradition and theory of translation)

Main aspects of our target work develop step by step to Georgian translation of Nottinghamshire short stories written by a notable English writer of the 20-th century D.H. Lawrence ,which were named by one of the influential literary critics of early-to-mid twenties Frank Raymond Leavis as “the fiction of irreplaceable value in this genre”

Translation, as the communication of the meaning of a source-language text by means of an equivalent target- language text, has great traditions worldwide .Literary translation works in Georgian language have been acknowledged for many years and we can with pride mention their worth-doing role as a bridge for “carrying across” values between cultures

During translation D.H.Lawrence’ Nottinghamshire. cycle of short stories (“Odour of Chrysanthemums”, “The Christening”, “ A sick collier”,” The Prussian officer”, “England my England”, “Strike-pay”, “Samson and Delilah “, “ Things “, “You touched me”, “The rocking horse winner”,”The horse of dealer’s daughter”,and “The lovely lady”) we met several drawbacks,(that of : idioms,quotations, allusions, slangs,). idiosyncratic for the region where the following takes place. The speech of main characters specifically based on two dialects: “Midland”(Nottinghamshire,Derbyshire) and “Southern”(Cornish)

from five key dialects of English language, Unfortunately, in process no bilingual dictionary could give us a hand either, thus we solved dilemma by adding comments explaining inclusive meaning of these forms according to the text.

Translators always risk inappropriate spill-over of source-language idioms and usage into the target-language translation, on the other hand, spill-over have imported useful source language calques and loanwords that have enriched the target language.

Our endeavor to get to know David Lawrence' "short prose" to Georgian reader in native tongue gives us enough space to branch out theoretical research of translation relying on the visible literature.

Key words: David Herbert Lawrence, short stories, Georgian translation, the Georgian language

საკვანძო სიტყვები: დევიდ ჰერბერტ ლორენსი, „მცირე პროზა“, ქართული თარგმანი, ქართული ენა

ეთერ ინწკირველი

შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, თბილისი

ბიბლიური „ურიას წერილის“ ტრანსფორმაცია ბედისწერასთან დაკავშირებულ ქართულ ნოველისტურ ზღაპრებში

ყველას კარგად ახსოვს 50-ე ფსალმუნი, რომელშიც დავით მეფე უფალს სისხლისგან დახსნას სთხოვს: „მივსენ მე სისხლთაგან, ღმერთო, ღმერთო ცხორებისა ჩემისაო“ (ფსალმ. 50.14). ფსალმუნთა განმმარტებლების აზრით, დავითი აქ სახელგანთქმული ქანაანელი მეზრდოლის, ურია ხეთელის მოკვდინების ცოდვას ინანიებს. ბიბლიაში, მე-3 მეფეთაში ისიც კი არის ნათქვამი, რომ ურია ხეთელის მოკვლა დავით მეფის ერთადერთი ცოდვა იყო: „რადგანაც სიმაართლით იქცეოდა უფლის თვალში და არასოდეს უღალატნია უფლის მცნებისათვის, გარდა ხეთელი ურიას შემთხვევისა“ / „ვითარცა ქმნა დავით სამართალი წინაშე უფლისა და არა გარდააქცია ყოველისაგანვე, რომელ ამცნო მას ყოველთა დღეთა ცხორებისა მისისათა, გარნა სიტყვთა მით ჰურია ქეტელისათვს“ (მე-3 მეფ. 15.5).

ნათან წინასწარმეტყველი ამხელს დავით მეფეს ჩადენილ ცოდვას და ბრალს სდებს მას საშინელ მკვლელობაში: „რატომ დაივიწყე უფლის სიტყვა და ბოროტება ჩაიდინე მის თვალში? მახვილით მოჰკალი ურია ხეთელი და ცოლად მოიყვანე მისი ცოლი? ყამონიანთა მახვილით მოჰკალი იგი. ამიერიდან მახვილი არ მოსცილდება შენს სახლს სამარადისოდ, რადგან უგულვებელმყავი და ურია ხეთელის ცოლი მოიყვანე, რომ ცოლად დაგესვა“. / „აწ რად შეურაცხ-ყავ შენ ბრძანებად იგი უფლისა შენისა და ჰქმენ საქმე ესე ბოროტი წინაშე მისსა? ურია ქეტელი მოჰკალ მახვლითა ძეთა ამონისთაძთა და ცოლი მისი მოიყვანე ცოლად შენდა? აწ ნუ განემორებინ მახვლი სახლსა შენსა

უკუნისამდე ჟამთა ამისთვის, რამეთუ შენ შეურაცხ-მყავ მე და მოიყვანე შენ ცოლი ურია ქეტელისა ცოლ-ყოფად შენდა!“ (მე-2 მეფ. 12.-9-10).

ისრაელის პირველი მეფის ერთადერთი ცოდვა მოსეს მე-10 მცნებას - „არა გული გითქმიდეს ცოლისათვის მოყვასისა შენისა“ - უკავშირდება: ერთხელ დავით მეფემ მოზანავე ქალებს შორის დაინახა ულამაზესი ქალი, მოიხიბლა ამ ქალით, მაგრამ მისთვის ბარიერი არ შეუქმნია იმ ფაქტს, რომ ქალი ისრაელის ერთგული მეომრის - ურია ხეთელის ცოლი იყო; ქალი სასახლეში მოიყვანა, როცა ქმარი საბრძოლველად იყო წასული. ბარშეაყის/ბარბერას დაფეხმძიმებისთანავე დავითი ბრძოლის ველიდან გამოითხოვს ურია ხეთელს, რომელიც წვრილად აუწყებს მეფეს ფრონტზე მიმდინარე ამბებს. მეფე ნამგზავრ ურიას სახლში გაუშვებს, რომელიც სახლში წასვლის ნაცვლად მეფის სასახლეში ათევს ღამეს, რადგანაც, როგორც ქვეყნის ერთგული შვილი, საკუთარ თავს არ აძლევს უფლებას, შინ მოისვენოს, როცა მისი თანამებრძოლები ბრძოლის ველზე არიან, ხოლო უფლის კიდობანი და ისრაელი - კარვებში (მე-2 მეფ. 11.11).

ამ ფაქტის მიუხედავად, მეფეს ურიას თავიდან მოშორება აქვს გადაწყვეტილი: დავით მეფე ისრაელის სარდალს - იოაბს სწერს წერილს და საიმედოდ დაბეჭდილს ატანს ურია ხეთელს. წერილში წერია: „დააყენეთ ურია იქ, სადაც სასტიკი ბრძოლა მოგელით, და მერე მიატოვეთ, რომ გაიგმიროს და მოკვდეს“ (მე-2 მეფ. 11.15). ურია ხეთელს საუკეთესო მებრძოლებთან ერთად დააყენებენ საბრძოლველად, სადაც ყველა დაიღუპება. ქმრის დატოვების შემდეგ დავითს თავის სასახლეში მიჰყავს ურია ხეთელის ქვრივი, რომელიც მას ვაჟს გაუჩენს: „არ მოეწონა უფალს ეს საქმე, რაც დავითმა ჩაიდინა“ (მე-2 მეფ. 11.27).

ასეთია სხვადასხვა კულტურასა და ხალხის ფოლკლორში „ურიას წერილად“ ცნობილი მოტივის წარმომავლობა, რომელიც ცრუ, მომაკვდინებელი შინაარსის წერილს გულისხმობს.

მომაკვდინებელი წერილის მოტივი გვხვდება ანტიკურ მითოსშიც, კერძოდ, ბელეროფონტის მითში, სადაც სიკვდილის წერილის უარყოფასთან და კეთილად შემობრუნებასთან გვაქვს საქმე: კორინთოს მეფის გარეგნობით და ღირსებით გამორჩეული შვილი შემთხვევით კორინთოს მოქალაქის - ბელეარის მკვლეელი გახდება. ბელეროფონტი სისხლის აღებისგან თავის გასარიდებლად სტუმრობს არგოსის მოხუც მეფე პროიტოსს, რომლის ახალგაზრდა ცოლს – სთენებეს/ალთეას შეუყვარდება მშვენიერი სტუმარი და რომ ვერ აცდუნებს მას, ცილისმწამებლური ბრალდებით, თითქოს ბელეროფონტი მასპინძლის ოჯახს შეურაცხყოფდა, სტუმრის სიკვდილი მოსთხოვა ქმარს. პროიტოსი არ არღვევს სტუმარმასპინძლობის წესს და ბელეროფონტს თავის სიმამრ – ლიკეის მეფე იობატთან აგზავნის. თან მომაკვდინებელ წერილს ატანს. ლიკეის მეფე რთულ დავალებებს აძლევს ბელეროფონტს, რომელთაც ის წარმატებით გადალახავს. ბელეროფონტის გამირობებით აღტაცებული მეფე ივიწყებს წერილს, სტუმრის მოიკვლის ნაცვლად საკუთარ ასულს შერთავს ცოლად და ტახტსაც უთმობს⁹.

⁹ ბელეროფონტი: ინტერნეტ-პუბლიკაცია:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%BE%D0%BD%D1%82> დამოწმებულია 2015 წლის 6 ივნისს.

სიკვდილის წერილის ფუნქცია არ სრულდება და მის ტრანსფორმირებულ სახეს წარმოადგენს.

მომავდინებელი წერილის შეცვლა განსხვავებულად არის მოცემული შექსპირის „ჰამლეტში“. აქ წერილის შეცვლა გაიგება როგორც განგების აღსრულება. ჰორაციუსთან დიალოგში სწორედ ასე ხსნის ჰამლეტი თავისი მამინაცვლის ბრიტანეთის მეფისადმი გაგზავნილი წერილის შეცვლის აქტს და ამ მოქმედებაში თავის მოხერხებას და სიყოფიერს კი არ უსვამს ხაზს, არამედ განგების შემწეობაზე ლაპარაკობს. როგორც ცნობილია, ჰამლეტი საკუთარი ხელით ცვლის მისი სიკვდილის ბრძანებით გაგზავნილ წერილს წერილის თავისი მოღალატე მეგობრების სიკვდილის ბრძანებით. შემდეგ ის ბრუნდება დანიაში და განაგრძობს შურისძიებას (შექსპირი: 472).

წერილის შეცვლა თავისი არსით ადამიანის ბედის შეცვლასთან არის დაკავშირებული და უფლის ნებაში თვითნებურ ჩარევას გულისხმობს. ქრისტიან ღვთისმეტყველთა ნაშრომებში ყველგან ვხვდებით გამძაფრებულ პოლემიკას ასტროლოგიასთან, რომელიც თვლიდა, რომ ადამიანთა ბედი მნათობებზეა დამოკიდებული. გრიგოლ ნაზიანზელი თავის ერთ-ერთ ქადაგებაში ამბობს: „შორს ჩემგან ის ხალხი, ვინაც უარყოფენ ღვთაებას და სამყაროს კეთილმოწყობას არ მიაწერენ ყოველგან განმგებელ და ყოვლისმწყობრელ არსებას! განმეშოროს ისინი, ვინც უარყოფენ განგებას... განგების უარყოფა ღვთის წინააღმდეგ ამბოხებაა“... გრიგოლ ღვთისმეტყველი ასტროლოგიურ შეხედულებას ბედის მნათობებისადმი დაქვემდებარებაზე განგების უარყოფად თვლის, ვინაიდან ყოველგვარი ფატალიზმი განგების უარყოფაა“ (გამსახურდია: 129-130).

ზღაპრის ენციკლოპედიაში დაბეჭდილი სტატიის „ურთიან წერილი“ ავტორი ქრისტიან კავანი, შეისწავლის რა ჩვენთვის საინტერესო მოტივს სხვადასხვა კულტურაში, აღნიშნავს, რომ მიქაელ მთავარანგელოზისადმი მიძღვნილ ეთიოპურ და ეგვიპტურ ლეგენდებში, ბერძნულის მსგავსად, მიქაელი გვევლინება, როგორც უნივერსალური შემწე. თურქულ ზღაპარში ვაჭრის მიერ უკანონოდ შობილი ბავშვის კვალის დასაფარად ჩადენილ საქმეში სწორედ მიქაელია შემწე. ის, ფაქტობრივად, აღქმულია, როგორც უფლის ნების აღმსრულებელი, გამოცვლის რა წერილს გმირის სასარგებლოდ (კავანი: 1265).

ფოლკლორში სიკვდილის წერილი ძირითადად ბედისწერის ზღაპრებში გვხვდება - ATU 930¹⁰. მოცემული ტიპი ორ ძირითად მოტივს შეიცავს: 1. ბედისწერის წინასწარ

¹⁰ გარდა ATU 930 ფუძე-ტიპის ვარიანტებისა, ქართულ ნოველისტურ ზღაპრებშიც, ისევე, როგორც ევროპულში, გვხვდება სხვა ტიპოლოგიურ სიუჟეტთა ეპიზოდების შემოჭრა ანუ, როგორც ელ. დადუნაშვილი უწოდებს - შემოხეტება.

ATU 930 ტიპის ზღაპრები აარნე-ტომპსონისა და უთერის კლასიფიკაციის მიხედვით დაკავშირებულია ATU 910K – სამჭედლოში სიარული (ადრინდელი რჩევები და ურთიან წერილი) - ტიპის ზღაპრებთან. მკვლევარი ამბობს, რომ ეს ორი ტიპი იმდენად გარდამავალია ერთმანეთში, რომ ძნელი დასადგენია ზღვარი მათ შორის. მომავლადი დიდგვაროვანი შვილს რჩევებს უბარებს. გმირი ხვდება მეფის კარზე, სადაც შურის გამო მას ცილს სწამებენ და სიკვდილს მიუსჯიან: მას გაატანენ ურთიან წერილს, რითიც უნდა მივიდეს სამჭედლოში. პირობის თანახმად, სამჭედლოში ის უნდა მოკლან, ვინც იქ

შეტყობა; 2. ბედისწერის თავიდან აცილების მიზნით ანტაგონისტის მიერ გმირის თავიდან მოცილების მცდელობები (ურთიან წერილი). ამ ორი ძირითადი მოტივის ერთიანობა წარმოქმნის მას, როგორც დამოუკიდებელ სიუჟეტურ ტიპს, რადგან სწორედ ნაწინასწარმეტყველვე ბედისწერა აფიქრებინებს ანტაგონისტს, ჩაერიოს უზენაესის განგებაში და საკუთარი სურვილისამებრ შეცვალოს იგი.

ამ მოტივის ზეპირი ვერსია მთელ ევროპაშია გავრცელებული. დაწყებული ჩრდილოეთიდან, აღმოსავლეთით, აზიიდან ჩინეთამდე და ამერიკის კონტინენტზეც კი (კავანი: 1265). თითქმის თითოეულ ზღაპარში გარდაუვალია განგების ნება; მას შეიძლება ადამიანი შეებრძოლოს, დაუპირისპირდეს, წინ აღუდგეს, მაგრამ მისი შეცვლა არავის შეუძლია. ყველგან იკვეთება კანონზომიერება: ის, რაც განგების მიერ არის დაწესებული, განგების ხელითვე შეიძლება შეიცვალოს და ჩვეულებრივ მოკვდავს ეს არ ძალუძს.

პროტაგონისტი ძირითადად არის ღარიბი მშობლების შვილი, მაგრამ შეიძლება იყოს ობოლიც კეთილშობილი ოჯახიდან, ან ხაზგასმულია მისი არაჩვეულებრივი შობა მას შემდეგ, რაც ანტაგონისტი კლავს მის დედას (კავანი: 1266).

ხსენებული ტიპი საკმაოდ პოპულარულია ქართულ ფოლკლორში და ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის არქივის „ხალხური პროზის კომპარატიული ანალიზის ელექტრონული პლატფორმის“ ბაზაში არსებული 39 ვარიანტის შედარების შედეგად შესაძლებელია ზღაპრის ძირითადი ღერძის დადგენა. ის შემდეგ მოტივებს შეიცავს:

1. ანტაგონისტს ეცნობება, რომ ახალშობილი ყრმა მისი სიძე გახდება და ქონებას დაისაკუთრებს (33 ზღაპარი);
2. წინასწარმეტყველების თავიდან ასაცილებლად ანტაგონისტი ცდილობს, თავიდან მოიცილოს ახალშობილი/გმირი (27);
3. ანტაგონისტი ხელში ჩაიგდებს/ყიდულობს ბავშვს და იმ იმედით, რომ ბავშვი დაიღუპება, მიატოვებს მას ბედის ანაზარად;
4. გადაგდებულ ბავშვს ზრდის ღარიბი შემწე (23) ან ცხოველი საკუთარი რძით (22);
5. გარკვეული დროის შემდეგ ანტაგონისტი შეიტყობს, რომ გადაგდებული ბავშვი/გმირი ცოცხალია და კვლავ ცდილობს მის თავიდან მოშორებას ურთიან/სიკვდილის წერილით (29);
6. გმირს წერილს საპირისპირო შინაარსის წერილით უცვლიან – ზებუნებრივი არსებები, ქრისტე, ბედ-იღბალი და სხვ. (28); გმირს წერილს უცვლის ანტაგონისტის ქალიშვილი, რომელზეც გმირი ქორწინდება (7);

პირველი მივა. გაუთვალისწინებელი მიზეზების გამო გმირს აგვიანდება. ანტაგონისტი აპირებს შეამოწმოს ამბავი და თვითონ ებმება დაგებულ მახეში. სამჭედლოს მოტივი, რომლიც ქართულ ზღაპრებში ძირითადად საკირეთია ჩანაცვლებული, მოგლეჯილია თავის ნამდვილ – ATU 910K ტიპს და შერწყმულია სწორედ ATU 930 ტიპთან: ქართული ნოველისტური ზღაპრების ტიპოლოგიური ანალიზით გამოიკვეთა, რომ წმინდა ATU 910K ტიპის ზღაპარი ლიტერატურის ინსტიტუტის საარქივო მასალებში არ დასტურდება. არის მხოლოდ სამჭედლოს ეპიზოდი, რაც ორიგინალურად ქართულად არ შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან ზღაპრის ენციკლოპედიაში მოცემული ფუძე-ტიპის თანახმად, ATU 910K მოტივი უშუალოდ ებმის ATU 930 ტიპის ზღაპრებს. განსხვავებას ქმნის ის ფაქტი, რომ ქართულ ზღაპრებში ურთიან წერილით საკუთარ სახლში აგზავნის ანტაგონისტი გმირს, საკირეთი კი უკვე ოფიციალურ სიძეს.

7. ანტაგონისტი სიძის/გმირის დაღუპვას კიდევ ერთხელ შეეცდება და თვითონ ხდება ვერაგობის მსხვერპლი (24);
8. ბედისწერა ახდება: გმირი ანტაგონისტის ქალზე ქორწინდება (28);

მოცემული სიუჟეტური ღერძი თითქმის ანალოგიურია აარნე-ტომპსონი-უთერის მიერ მოცემული სიუჟეტური ტიპის აღწერილობისა, თუმცა, საინტერესოა, როგორ ხდება ტიპოლოგიური სიუჟეტის შინაარსში ჩადებული ბირთვის გაშლა ეროვნულ, კერძოდ, ქართულ რეპერტუარში:

1. ერთ-ერთ კახურ ვარიანტში (ლიფა ID 16859) ანტაგონისტი მეფე ახალშობილს კლავს არა წინასწარმეტყველების, არამედ მისი ნიშნის – შუბლზე გამოსახული შუქურვარსკვლავის გამო. შეიძლება ითქვას, მთქმელი თვითონ აგებს მოტივაციას და ზღაპრის ძირითად ღერძს აკავშირებს არა წინასწარმეტყველებასთან, არამედ გმირის გამორჩეულობასთან.

2. იმერული ვარიანტში (ლიფა ID 6240) მეფე ვეზირს ატანს ჩვილს დასაკლავად. ზებუნებრივი ძალის განგებით, რამდენჯერაც ვეზირი ხმლიან ხელს მოუქნევს ყრმას, იმდენჯერ თვითონ იჭრება. ამიტომ იძულებულია, გაუშვას ბავშვი ცოცხლად.

3. ოთხიოდე ვარიანტში ანტაგონისტი იშვილებს გმირს და კი არ უშვებს, არამედ გულში დანას დასცემს და ისე ტოვებს ტყეში. ამ მოტივის საინტერესო ახსნას გვაძლევს ის წანამძღვარი, რომ ბავშვი ავადმყოფია, დანის დაცემით კი მისი ავადმყოფობა იჭრება და არა თვითონ ყრმა. გმირის დანით დაჭრის მოტივი შემოჭრილია ATU 930A ტიპის ზღაპრიდან, სადაც გმირს აქვს ნაწინასწარმეტყველელი ღარიბ და ავადმყოფ ასულზე დაქორწინება. გმირი იპოვის ავადმყოფ ასულს და მას საკუთარ საწოლში ჩასცემს დანას გულ-მკერდში. ასული სიკვდილის ნაცვლად განიკურნება და მზეთუნახავი დგება, რომელიც გმირს შეუყვარდება. ქორწინების პირველ ღამეს ქალის ნაიარევის ისტორიის მოსმენით ქმარი ხვდება, რომ ბედისწერა თავიდან ვერ აიცილა.

4. განსხვავებულ ვარიანტებს გვთავაზობს იმერული (ლიფა ID 7091) და აჭარული (ლიფა ID 22553) ვარიანტები, სადაც ანტაგონისტს/სოვდაგარს თავისთან მიჰყავს გმირი (ხეტიალში) და თვითონ ზრდის მას, თავის წიაღში ჰყავს, თვალს არ აცილებს.

5. საინტერესოა, რომ თითქმის თანაბრად გვაქვს ვარიანტები, რომლებშიც გადაგდებულ ახალშობილს ცხოველი ზრდის, ან ადამიანი. ლოგიკური ბმა ასე შემთხვევებში აბსოლუტურად დაცულია. თუ ყრმას ტყეში გადაადგებენ, ის გარეულ ცხოველთან (ლომი, ირემი, მგელი) იზრდება; თუ ტყეში გადაგდებულ ყრმას შინაური ცხოველი (თხა, ძროხა) იპოვის, ის ჯერ საკუთარი რძით კვებავს ახალშობილს. მისი პატრონი – ძირითადად მოხუცი ქალი, ზოგჯერ მეჯოგე ან მწყემსი – შეამჩნევს რა, რომ ცხოველი გამოწველილი ბრუნდება საძოვრიდან, დაუდარაჯდება პირუტყვს და ახალშობილს შინ წამოიყვანს, იშვილებს. ტყეში გადაგდებული ყრმა ზოგჯერ პირდაპირ მონადირის ხელში აღმოჩნდება. იმ ზღაპრებში, სადაც ახალშობილს წყალში აგდებს ანტაგონისტი, გმირს მეთევზე, მეწისქვილე ან ნავსადგურის დარაჯი პოულობს.

ფოლკლორში არსად არ მეორდება სიკვდილის წერილის შექსპირისეული გადაწყვეტა, როცა წერილს თვითონ გმირი კითხულობს და მას საკუთარი ინტერესის თანახმად გამოცვლის. ქართულ ზღაპრებში იმიტომაც ატანს ანტაგონისტი გმირს მომაკვდინებელ

წერილს, რომ მან კითხვა არ იცის. წერა-კითხვის უცოდინრობა ერთგვარი კომპოზიციური ელემენტია, რათა ზღაპარში დადგეს შემწის გაჩენის აუცილებლობა.

ქართულ ზღაპარში დაცულია კიდევ ერთი კანონზომიერება: ხშირად წინასწარმეტყველი და შემწე ერთი და იგივე არსებაა – იესო ქრისტე, ბედ-იღბალი და სხვ. – ისევე როგორც ევროპულ ზღაპრებში: ღმერთი, ქრისტე და მიქაელი წინასწარმეტყველებთან ერთად არიან შემწეები, რომლებიც ცვლიან სიკვდილის წერილს. ვარიანტებში, რომლებშიც გმირი ეკლესიაში ჩერდება, რათა წირვას დაესწროს, წერილის შემცვლელებად და გადამწერებად გვევლინებიან მღვდლები, ორღანისტები, ღვთისმსახურები. ზოგჯერ არის მოხეტიალე სტუდენტი (კავანი: 1262).

ქართულ ზღაპრებში გმირის შემწე ხშირად ანტაგონისტის ქალიშვილია. ზღაპარი აქაც ლოგიკურ ბმას გვთავაზობს: ანტაგონისტის სახლთან მიახლოებულ ნამგზავრ და დაღლილ გმირს ანტაგონისტის ბაღში ჩაემძინება, სადაც მას დაინახავს ანტაგონისტის ასული, მოეწონება და მძინარე გმირს ჯიბიდან წერილს ამოუღებს. აქ ორმაგ ფუნქციასთან უნდა გვქონდეს საქმე, რადგან ანტაგონისტის ქალიშვილი შემწეც არის და მეფის ასულიც.

მოტივაციის თვალსაზრისით საინტერესო ბმას გვამღევს წერილის შეცვლის ეპიზოდის ქართული ვერსია. მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ზღაპარი ამ მხრივ ორიგინალურ ვერსიას გვთავაზობს (ეს შეფასება პირობითია, რადგან ევროპულ ზღაპრებში ამგვარ მოტივირებას ჯერჯერობით ვერ შევხვდით): გმირი, რომელსაც ჯიბეში თავისიმომაკვდინებელი წერილი უდევს, სხვადასხვა მიზეზით (წვიმაში მოხვედრა, წყალში ჩავარდნა) სველდება და გასაშრობად თონეში/ოჯახში მიდის. გმირის დასველების მოტივაციით მთქმელი ხსნის მიზეზს, რატომ ხდება დავალების შესასრულებლად გაგზავნილი გმირი სოციალურად, ადამიანებთან. ზღაპრებში ძირითადად ხაზგასმულია, რომ გმირმა კითხვა არ იცის, ამიტომ ის წერილს ვერ წაიკითხავს. როგორც კი ხდება გმირის სოციალიზაცია, მას ევლინება შემწე. წერილს ძირითადად ადამიანები ცვლიან. მაგრამ ქართულ ვარიანტში (ლიფა ID 2734) წერილს ცვლის იესო ქრისტე, ხოლო აჭარულში (ლიფა ID 22230) – ბედ-იღბალი, რაც გასაკვირი სულაც არ არის, რადგან ხალხური დამოკიდებულება ფატალიზმის მიმართ ყოველთვის დაკავშირებული იყო უფლის, ან ბედ-იღბლის სახელთან. გამოდის მოკვდავი-შემწე მხოლოდ და მხოლოდ უზენაესის ნების აღმსრულებელია (მდრ. ჰამლეტი), მისი ნების გამტარებელი ქვეყანაზე. ის (შემწე) ერთის მხრივ ცვლის გმირის ბედისწერას, შეცვლის რა წერილის შინაარსს საპირისპირო შინაარსით, მაგრამ სინამდვილეში აღასრულებს გმირის ნამდვილ ბედისწერას. შემწე ერთგვარი იარაღია, მედიუმია ბედისწერის ხელში ისე, რომ თვითონაც არ უწყის. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ შემწის ფუნქცია (წერილის გამოცვლა) ამ ტიპის ზღაპრებში განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა.

ზღაპრებში ყოველთვის არ არის მოცემული ანტაგონისტის სიკვდილი. ფოლკლორში ხშირად ხაზგასმულია მარცხგანცდილი ანტაგონისტის აღიარება ბედისწერის გარდუვალობის შესახებ, რითაც ცხადი ხდება, რომ ზღაპრებში მთავარი აქცენტი

გაკეთებულია ადამიანის უძლურებაზე, რომელსაც ბედისწერის და განგების შეცვლა სურს.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე, რომ წინასწარმეტყველებას ზღაპარში გმირებიც და ანტაგონისტებიც იღებენ უნებურად, ყოველგვარი საგანგებო მოძიების გარეშე. წინასწარმეტყველების გაგება ერთგვარი კვანძის შეკვრაა, რომელიც ბედის წინააღმდეგ მებრძოლ ხასიათს წარმოშობს ფოლკლორში. ATU 930 ტიპის ზღაპრის ყველა ვარიანტი იწყება ანტაგონისტის ამბით და მთავრდება მისი დამარცხებით. შეიძლება ითქვას, სწორედ წინასწარმეტყველება ფატალური (საბედისწერო, გარდაუვალი) აღსასრულის შესახებ განსაზღვრავს ანტაგონისტის ჩამოყალიბებას ანტაგონისტად. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ ამ ტიპის ზღაპრების პოპულარობა გარკვეულწილად რელიგიური მრწამსითაც აიხსნება: მოკვდავმა არ უნდა იცოდეს თავისი ბედისწერა, რადგან ყველა შეეცდება მის შეცვლას, რაც უფლის ნებაში ჩარევას გულისხმობს. ეს უკანასკნელი კი ნებისმიერ შემთხვევაში კრახით დასრულდება. წინასწარმეტყველება თვითონ მოდის როგორც ბედისწერა, როგორც გამოცდა, რომელსაც ადამიანი ვერ უძლებს. წინასწარმეტყველება აქცევს მას მკვლელად. მართალია, ზღაპარი დაცლილია ყოველგვარი ემოციისგან, აქ ნაკლებად არის ხოლმე მოცემული ხასიათები, თხრობა საკმაოდ მშრალია, მაგრამ თავისი ნამდვილი, თავდაპირველი არსით ჯადოსნური ზღაპრებიც კი არის რეალობის ასახვა: როგორ შეიძლება ადამიანი გადაიქცეს სასტიკ და დაუნდობელ მკვლელად. მკვლელობის მოტივაცია ქართულ ზღაპარში ისეთი ტრივიალური მიზეზით არის შენიღბული, როგორიცაა ქონების დაპატრონება. ამ მხრივ ქართული ზღაპარი განსხვავდება ევროპული ზღაპრებისგან, სადაც წინასწარმეტყველების თანახმად, ახალდაბადებული ბავშვი ანტაგონისტის სიძე უნდა გახდეს. ქართულ ზღაპარშიც გვხვდება ხოლმე სოციალური აღრევის შიში, რაც, ჩვენი აზრით, მხოლოდ დეკორაციაა და ნამდვილი არსი ამ ზღაპრებისა მხოლოდ განგების წინასწარ შეტყობასა და მისი შეცვლის (როგორც ადამიანური სურვილის ბუნებრივი გამოვლინების) გარდაუვალობაში მდგომარეობს.

ამგვარად, ჩვენ ნაშრომში ბედისწერასთან დაკავშირებული ქართული ნოველისტური ზღაპრების მაგალითზე მოცემულია ბიბლიური „ურიას წერილის“ ფოლკლორული ტრანსფორმაციების ფორმები და გამოკვეთილია ბედისწერასთან დაკავშირებული ზღაპრების მთავარი პრობლემა: ანტაგონისტი, როგორც ფატალური წინასწარმეტყველების მომსმენი, თვითონვე უნებური მსხვერპლი; ემორჩილება რა ბედისწერის განგებას, ის, ფაქტობრივად, არჩევანის გარეშე დარჩენილი იწყებს ბედისწერასთან თამაშს.

ლიტერატურა:

ბელეროფონტი: ინტერნეტ-პუბლიკაცია:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%BE%D0%BD%D1%82> (გადამოწმებულია 2015 წლის 6 ივნისს).

გამსახურდია: გამსახურდის ზ. „ვეფხისტყაოსანი“ ინგლისურ ენაზე, თბ., 1984.

კავანი: Kawan Christine Shojaei, Uriasbrief: Enzyklopädie des Märchens. Göttingen, S. 1262-1267

ლიფა: ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის არქივის ხალხური პროზის კომპარატიული ანალიზის ელექტრონული პლატფორმა, ავტორი, ელ. დადუნაშვილი.

შექსპირი: შექსპირი უ.ტრაგედიები, ივ. მაჩაბლის თარგმანი, წიგნი 1, თბილისი, 1986.

ATU: Uther, Hans-Jörg: The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Part 2. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. 2004.

Eter Intskirveli

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, Tbilisi

**The Transformation of the Biblical „Uriah’s Letter“
in Georgian Novelistic Fairy-Tales Related to Fate**

Abstract

The paper is an analysis of novelistic fairy-tales known internationally as „Uriah’s letters“. Alongside with the typological analysis, the forms of transformation of the key plot in the Georgian folklore are discussed. The idiomatic expression of Biblical origin – „Uriah’s Letter“ is related to the assassination of Uriah the Hittite by King David. The King did not directly kill the rival, but made him carry the message ordering his death in order to have an affair with Uriah’s wife. This plot is absent in the Georgian folklore. However, there are widespread folk transformations of the motive of „Uriah’s letter“: The antagonist tries to annihilate his enemy by means of a letter of death. However, the letter is replaced, and the antagonist dies instead of the main character.

საკვანძო სიტყვები: „ურიას წერილი“, ქართული ნოველისტური ზღაპარი, ბედისწერა

Key words: Uriah’s letter, Georgian Novelistic Fairy-Tales, the Fate

Вероника Карпова

Ленинградский государственный университет имени А. С. Пушкина, Санкт-Петербург

**Деятельность Комиссии по организации трудовых дружин
при обществе «Народная помощь» в Петрограде
в годы Первой мировой войны**

В годы Первой мировой войны наблюдается рост социальной активности населения, в том числе и учащейся молодежи. Стремление оказать посильную помощь как фронту, так и гражданскому населению, пострадавшему в результате войны, побудило учащихся не только к непосредственному участию в боевых действиях (отмечались регулярные побеги юношей на фронт), но и к организации повседневной работы в

районах проживания (сбор пожертвований, отправка посылок на фронт, работа в госпиталях и пр.).

Уже в 1914 г. стало понятно, что война тяжело отразится на состоянии сельского хозяйства, поскольку деревня лишилась работников-мужчин. Для оказания помощи крестьянским семьям запасных и ратников в 79 сельскохозяйственных учебных заведениях были созданы трудовые дружины учащихся, работавшие в 1914 г. на территории 48 губерний и областей [1]. Однако общая численность сельскохозяйственных учебных заведений, учащиеся которых могли оказать более или менее квалифицированную помощь земледельческому населению, была невелика: на всю Россию всего 341, включая низшие школы, детские приюты, постоянные курсы, народные школы для взрослых [15, с. 100-101]. Вместе с тем, потребность в сельскохозяйственных рабочих в деревне постоянно возрастала. Так, по Европейской России недостаток рабочих рук в 1914 г. зафиксирован в 14 губерниях (32%), в 1915 г. – в 36 губерниях (81%), в 1916 г. – в 44 губерниях (100%) [8, с. 59]. В этой связи в 1915 г. появилась идея привлечь к сельскохозяйственным работам учащихся общеобразовательных учебных заведений (преимущественно гимназий и реальных училищ). Впервые эта мысль была озвучена в Минской и Петроградской губерниях, практически одновременно (практическое воплощение раньше началось в Минской губернии).

В столице инициативу проявил Петроградский родительский кружок. На первый план в 1915 г. выдвигались педагогические соображения и идеи благотворительности. 4 апреля 1915 г. общее собрание Петроградского родительского кружка обсуждало вопрос об организации летнего досуга детей: как остановить стремление учащихся бежать на фронт и, в то же время, дать им возможность принести пользу родине в тылу. Члены Кружка согласились, что надо «разъяснить молодежи, что на войне помощь от детей ничтожна, а опасность для них велика; между тем здесь, в местностях, не затронутых войной, они могли бы оказать большое подспорье крестьянам, усиленно помогая им в сельских работах» [5]. В результате было написано воззвание, опубликованное в нескольких газетах: «Придите же вы, с вашими молодыми силами на помощь родине, возьмите в руки лопату, косу, серп, кому что по силам и, в одиночку или соединяясь группами около уважаемых и опытных людей (в России найдутся отзывчивые души), станьте ближе к земле и к нашему трудовому крестьянству и облегчите работу осиротевшим семьям.

Или, если эта работа вам не по силам, возьмите на себя заботу о маленьких крестьянских детях, устройте в деревнях ясли и тем освободите в помощь матерям руки подростков, которые иначе должны будут нянчить своих братишек и сестреночек» [6, с. 81; 10].

Идея создания ученических трудовых дружин была воспринята обществом неоднозначно. «Столичные газеты <...> весьма язвительно иронизировали слегка над самой идеей, но, главным образом, над шумом, поднятым в правой и «желтой» печати, доходившей до того, что гимназические дружины выставлялись как панацея для разрешения рабочего кризиса в деревне, вызванного войной» [4, с. 1-2]. В «Киевской мысли» был помещен фельетон, перепечатанный несколькими столичными изданиями, в

котором предложение Кружка высмеивалось как с точки зрения привлекательности повседневных, лишенных «героизма» работ для школьников, так и потому, что способность городских подростков оказать реальную помощь деревне казалась полным абсурдом [30]. Обоснованными были «сомнения, что неспециалисты, без предварительной подготовки, без технических навыков, без знания деревни, сумеют быть там полезными; высказывались даже опасения, что ученики «больше напортят, чем помогут...» [7, с. 6].

4 мая 1915 г. в заседании Родительского кружка приняли участие и заинтересованные гражданские лица. Обсуждались практические вопросы организации дружин: необходимость избрания дружинниками старосты, размер платы, вносимой учениками на собственное содержание, ходатайство о бесплатном проезде дружин и т.п. Член общества «Народная помощь» А.Н. Гиплер предложил создать специальную комиссию для дальнейшей работы [6, с. 84]. В результате Комиссия по организации трудовых дружин при обществе «Народная помощь»¹¹, куда вошли и шесть членов Петроградского Родительского кружка, под председательством известного педагога Н.С. Карцева и его заместителя, специалиста по сельскохозяйственной части при Департаменте Земледелия А.Н. Гиплера [13, л. 7; 16], начала работать во второй половине мая. Ею были разработаны Положение о трудовых дружинах, Правила организации дружин [14, л. 32], инструкция Комиссии трудовых дружин учащейся молодежи [14, л. 33-33об.]. В частности, в инструкции были определены правомочия Комиссии (в том числе принимать в дружины и исключать из них учащихся по собственному усмотрению, принимать пожертвования, наблюдать за работой дружин на местах), а также установлено фактически ее двойное подчинение: полный отчет должен был предоставляться как в Совет общества «Народная помощь», так и в Совет Петроградского Родительского кружка. Приблизительная смета на содержание дружины численностью 15 человек в течение месяца определяла сумму затрат в 300 руб. [7, с. 14]). Запись в дружины была открыта в помещении общества «Народная помощь» (ул. Симеоновская, д.1.) с 14 до 16 ч. по понедельникам, средам и пятницам. Здесь же можно было получить необходимые разъяснения и текст Положения [16].

В дружины принимались учащиеся обоего пола, достигшие 15 лет. Мужские и женские дружины формировались отдельно. Свое содержание в дружине учащиеся оплачивали самостоятельно, в размере 15 руб. в месяц, причем деньги вносились вперед при записи. От дружинников требовалось удостоверение личности, свидетельство врача о состоянии здоровья, разрешение родителей. В случае желания покинуть дружину, участник должен был заявить об этом в Комиссию письменно за неделю до ухода с объяснением причин. Дружина возглавлялась назначенным Комиссией руководителем, сведущим в сельскохозяйственных работах, на которого возлагалось налаживание отношений с местной администрацией и крестьянами. Сама дружина избирала старосту, который определял внутренний распорядок дружины и налаживал хозяйство и быт, вел отчетность по финансовым расходам дружины и дневник работ. Высшее руководство

¹¹ Общество было создано для оказания разных видов помощи раненым воинам, призванным на войну, пострадавшим от военных действий и при исполнении обязанностей военной службы, а также их семьям.

дружиной осуществлялось членом-наблюдателем (выбирался из членов Комиссии), который должен был обследовать условия жизни и работы дружины, доставить ее на место работы и провести с ней первые день-два, а затем посещать не реже одного раза в неделю [3, с. 56; 11, с. 90; 13, л. 8-8об.].

С целью получения материальной и моральной поддержки идеи создания дружин, а также официального разрешения на их деятельность Комиссия направила обращения в официальные инстанции. 22 мая 1915 г. такое обращение на бланке общества «Народная помощь» было отослано в Министерство народного просвещения. В нем была изложена идея создания трудовых дружин и содержалась просьба «о содействии и покровительстве этому полезному начинанию» и, «если представится возможным, оказать Обществу «Народная Помощь» материальное содействие» [14, л. 1-1об.]. Министерство инициативу одобрило (циркуляр попечителям учебных округов от 6 июня 1915 г.), но средства предложило изыскать в местных источниках [18, с. 18; 21]. Министерство путей сообщения первоначально отказало в предоставлении дружинникам права на бесплатный проезд к месту работы, затем в конце июля в ответ на повторную просьбу разрешило пользоваться льготным тарифом при проезде дружин: в третьем классе по билету четвертого. Однако, этой льготой уже практически не пришлось воспользоваться [7, с. 13-14]. Романовский комитет, в который 23 мая была направлена просьба о выделении 2000 рублей, 6 июля в выдаче пособия отказал, поскольку организация трудовых дружин не входила в сферу действий Комитета [13, л. 7-7об., 10].

К местным землевладельцам, учреждениям и организациям писали с просьбой предоставить бесплатно помещения для размещения дружин и указать районы, наиболее нуждающиеся в помощи [16]. Член Комиссии С. Лебедев отмечал, что в итоге был получен лишь один ответ от помещицы, которая готова была приютить дружину, чтобы получить помощь в личном хозяйстве и потому, «что ей страшно жить одной» [7, с. 12-13].

Только в конце июня Комиссия получила первую реальную поддержку: губернатор Петрограда снабдил ее «открытым листом», обеспечивавшим всяческое содействие трудовым дружинам со стороны местных административных лиц. В результате в ответ на новое обращение Комиссии в волостные попечительства, сельскохозяйственные общества, кооперации с предложением об использовании труда дружинников поступило 16 требований с мест [7, с. 13].

К этому времени из 100 учащихся, предварительно записавшихся в дружины, около половины разъехались на дачи или нашли другую работу [11, с. 91]. Отсутствие должного финансирования и сложность организации поставок продовольствия и осуществления инспектирования деятельности дружин в отдаленных местах губернии (где нужда в помощи ощущалась острее) привели к тому, что дружинники были отправлены в села и деревни близ железнодорожных станций: Тосно, Парголово, Ополье, Хотыницы, Сяглицы, Ручьи.

Первая дружина, выехавшая 5 июля в Тосно, полностью финансировалась из средств направившего ее Петроградского Крестовского коммерческого училища. Расходы второй дружины, работавшей с 7 июля в Парголово, оплачивались самими учащимися, вносившими по 15 рублей за месяц. Дружина состояла из воспитанников разных учебных

заведений. Лишь 15 июля Совет общества «Народная помощь» постановил ассигновать Комиссии 1000 руб. на оплату содержания дружинников, что позволило организовать еще четыре дружины, преимущественно сборные по составу. Общая численность дружинников в 1915 г. составила около 50 человек, из них 14 успели принять участие в работе сразу двух дружин. Дружины состояли из мальчиков в основном в возрасте 15-16 лет, только 4 человека были 12-13-летними [7, с. 14-16; 14, л. 57-57об.]. Было намерение создать и женскую дружину, но записалось слишком мало девушек. К тому же Комиссия, «не имея возможности дать им вполне благоприятные условия жизни, побоялась подвергать девушек всем неизбежным трудностям» [11, с. 98].

Итоги работы трудовых дружин обсуждались 19 сентября на заседании Петроградского Родительского кружка и 15 ноября на заседании Комиссии по организации трудовых дружин. Было отмечено огромное педагогическое значение подобной деятельности и необходимость продолжения ее в будущем году с учетом выявленных недостатков организации. Предлагалось начать формирование дружин заблаговременно, обеспечить их знакомство с сельскохозяйственными работами путем организации специальных занятий, осуществить предварительное обследование участка работ и выявить нуждающиеся в помощи семьи, провести разъяснительную работу с родителями учащихся, которые нередко сопротивлялись участию детей в дружинах (боязнь дурного влияния со стороны крестьян, опасение по поводу состояния здоровья и т.п.) [11; 12]. На заседании Родительского кружка 19 сентября было предложено организовать деятельность учащихся и зимой (работа в лазаретах, яслях, приютах, попечительствах и т.п.) [9].

Весной 1916 г. Комиссия решила организовать 20 дружин по 15 человек в каждой, при этом расходы на содержание и проезд дружин Комиссия брала на себя [14, л. 99]. Планировалось создание и женских дружин [24]. Директор Императорского сельскохозяйственного музея В.Д. Батюшков организовал 13-16 апреля бесплатные чтения, практические занятия и экскурсии для подготовки учащихся к полевым работам. Были осмотрены сельскохозяйственные машины, раздавалась специальная литература. Средства были выделены Департаментом Земледелия [17, с. 93; 25]. 12 апреля состоялось собрание записавшихся на эти чтения, которых оказалось свыше 500 человек, с целью ознакомления с идеей создания трудовых дружин, историей их деятельности в 1915 г. и предстоящими видами работ [23; 25].

В 1916 г. произошли улучшения и в плане финансирования деятельности дружин: общество «Народная помощь» выделило 5000 рублей, Министерство земледелия – 3000 рублей, Особый Петроградский Комитет Ее Императорского Высочества Великой Княжны Ольги Николаевны – 2100 рублей, Министерство народного просвещения – 500 рублей, Всероссийское попечительство об охране материнства и младенчества – 2000 рублей на организацию яслей-приютов. Около 3800 руб. ассигновали сами учебные заведения [17, с. 93; 19].

С целью пропаганды идеи и разъяснения особенностей работы дружин как учащимся, так и их родителям, а также ознакомления с опытом работы прошлого года, Комиссия весной 1916 г. напечатала воззвание тиражом 5000 экземпляров, которое было

разослано во все учебные заведения, родительские организации, педагогические общества, земства и другие учреждения, которые могли содействовать в деле организации трудовых дружин. Для этого по ходатайству Комиссии Министерством народного просвещения было выделено 500 руб. [14, л. 109-110, 128, 132].

В результате Комиссии удалось организовать работу более 30 дружин: 20 сельскохозяйственных, 1 по устройству яслей-приютов, 13 огородных [17, с. 93].

Инициатором организации в Петрограде огородных дружин стал ученый-агроном, заведующий Организацией сельскохозяйственных чтений и практических сельскохозяйственных занятий в войсковых частях и лечебных местах П.Н. Елагин. В 1916 г. в ведении указанной организации было 35 огородов общей площадью свыше 24 кв. десятин. Для работы на них первоначально привлекались легкораненые и выздоравливающие воины. Но летом 1916 г. все легкораненые, чтобы освободить место новым больным, были эвакуированы из Петрограда, в результате чего и обнаружилась острая нехватка рабочих рук. Так были созданы огородные дружины из учащихся средних и низших учебных заведений, содействие в организации которых было оказано Комиссией по организации трудовых дружин. Пять дружин обрабатывали лазаретные огороды (при этом 4 из них были «летучими» и работали поочередно на 10 огородах), а восемь устроили собственные хозяйства [2, с. V, 1-4].

О деятельности Комиссии по организации трудовых дружин при обществе «Народная помощь» в 1917 г. не известно. «Известия Петроградского Родительского кружка» издаваться перестали, газета «Школа и жизнь», в которой регулярно освещалось создание дружин в разных местностях, выходила только до мая 1917 г. В других педагогических печатных изданиях информации о формировании дружин также не обнаружено. Удалось найти сведения, согласно которым в 1917 г. все общества Петрограда, создававшие трудовые дружины, объединились в Петроградский совет представителей общественных организаций по устройству трудовых дружин из учащейся молодежи, мужских и женских, сельскохозяйственных, огородных и по устройству яслей и приютов [20]. Эффективность деятельности данной организации пока не выяснена.

Комиссия по организации трудовых дружин при обществе «Народная помощь» стала первопроходцем в этом деле в Петроградской губернии. В отличие от Минской губернии, где процесс был поставлен под личный контроль губернатора, или Московской, где большую роль в создании дружин и обеспечении плодотворных условий их деятельности сыграли уездные и губернское земства, в Петрограде первоначально организацией дружин занимались исключительно общественные организации, что предопределило организационные и финансовые трудности. Тем не менее, Комиссии удалось увеличить масштабы деятельности к 1916 г., а также привлечь к ней внимание как правительственных структур, так и благотворительных организаций. Отметим, что деятельность Комиссии преследовала лишь благотворительные и педагогические цели, в результате чего организуемые ею дружины не взимали платы с населения за произведенные работы. Проявленная Комиссией инициатива получила широкую поддержку среди учащейся молодежи и педагогов Петрограда, что позволило оказать реальную трудовую помощь нуждающимся хозяйствам губернии.

Список литературы

- 1.(1915) // «Вечернее время», № 1177. Прибавление.
- 2.Елагин П.Н. (1917) Трудовые огородные детские дружины. Основы огородничества. Тип. училища глухонемых. Петроград.
- 3.Елецкий В. (1917): О трудовых дружинах учащихся для оказания помощи в полевых работах семьям призванных на войну // «Русская школа», № 5 - 8. 55 - 67.
- 4.Жулев П. (1915): Трудовые дружины // «Русская школа», № 11. 1 - 21.
- 5.(1915): Заседание 4 апреля // Известия Петроградского родительского кружка, № 2. 45 - 47.
- 6.(1915) // «Известия Петроградского родительского кружка», № 3. 81.
- 7.Лебедев С. (1916): Трудовые дружины учащейся молодежи в деревне // «Русская школа», № 1. 1 - 30.
- 8.Огановский Н.П. (1916): Положение труда в сельском хозяйстве в 1916 г. // «Известия Главного Комитета Всероссийского Земского союза помощи больным и раненым воинам», № 52 - 53. 59 - 89.
- 9.(1915): Организация помощи учащейся молодежи в ее стремлении поработать на пользу родины // «Известия Петроградского родительского кружка», № 4. 171 - 173.
10. (1915): От Петроградского Родительского кружка // «Школа и жизнь», № 17. 8 - 9.
11. (1915): Первые шаги на пути организации трудовых дружин учащейся молодежи // «Известия Петроградского родительского кружка», № 3. 89 - 100.
12. Петропавловская С. (1915): Заседание Комиссии по организации трудовых дружин при обществе «Народная Помощь» // «Известия Петроградского родительского кружка», № 4. 169 - 171.
13. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 769. Оп. 1. Д. 12. Лл. 7-10.
14. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 733. Оп. 196. Д. 949.
15. (1916): Сельскохозяйственные учебные заведения за последнее пятилетие // «Известия Министерства Земледелия», № 5. 99 - 103.
16. (1915): Трудовые дружины // «Вечернее время», № 1130. 3.
17. (1917): Трудовые дружины общества «Народная Помощь» // «Сельскохозяйственное образование», № 2. 93-94.
18. (1916): Трудовые дружины учащихся и их устройство. Сборник справочных сведений, составленных Комиссией по внешкольному сельскохозяйственному образованию, состоящей при Департаменте Земледелия. Тип. В.Ф. Киршбаума. Петроград.
19. (1916): Хроника. Трудовые дружины учащихся // «Сельскохозяйственное образование», № 11. 569.
20. (1917): Хроника. Трудовые дружины учащихся // «Сельскохозяйственное образование», № 5 - 6. 211.
21. (1915) // «Циркуляр по Петроградскому учебному округу», № 6. 437-438.
22. Чембулов Ф.З. (1916): Трудовые дружины учащихся // Доклады на Продовольственном совещании при Экономическом отделе Главного комитета Всероссийского земского союза 15-16 октября 1916 г. в Москве. Тип. т-ва Рябушинских. Москва.
23. (1916): Чтения по сельскому хозяйству для подготовки учащихся к работам в трудовых дружинах // «Сельскохозяйственное образование», № 6. 320 - 321.
24. (1916) // «Школа и жизнь», № 4. 8.
25. (1916) // «Школа и жизнь», № 16. 8.
26. (1916) // «Школа и жизнь», № 19. 5.
27. (1916) // «Школа и жизнь», № 22. 7.
28. (1916) // «Школа и жизнь», № 28. 6.
29. (1916) // «Школа и жизнь», № 30. 8.
30. Яблоновский А. (1915): Отцовская забота. (Размышления обывателя) // «Киевская мысль», № 101. 2.

The activity of the Committee on organizing labor squads by the society “People's Help” in Petrograd during Word War I

The articles tells about the organizing of school labor squads in Petrograd to help the women whose husbands participated in Word War I. Some social organizations took the initiative to organize the labor squads in 1915 in Petrograd. They were Petrograd Parents' Association and charity society “People's help”. The organized Committee by the society “People's help” was one of the first organizations to create labor squads from the students of secondary schools.

Key Words: Word War I, school labor squads, The Committee on organizing labor squads, charity society “People's help”, Petrograd Parents' Association.

საკვანძო სიტყვები: პირველი მსოფლიო ომი, შრომის ბრიგადების სტუდენტები, კომისიის ორგანიზაციის სამუშაო გუნდი, საქველმოქმედო საზოგადოება «ხალხს დაეხმაროს», პეტროგრადის მშობელი წრე.

ალკაზარ კაშია

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

სოციალური გარემო ქოროღლის ეპოსის ქართული ვერსიის აჭარულ ვარიანტებში

ქოროღლის ეპოსის ყველა ნაციონალური ვერსია ეპოსის კონიუნქტურული სივრცის, ანუ სოციალური გარემოსამსახველია დაწარმოაჩენს განვითარებულ ფეოდალური საზოგადოების სოციალური დიფერენციაციის სურათს. უნდა აღინიშნოს, რომ სოციალური გარემოს ინსპირაციით ვითარდება ეპოსის შინაარსი და ეპიკური მოტივებისა თუ სიუჟეტების მრავალფეროვნებაც სოციალური სივრცის გროტესკულობით არის განპირობებული. არსებული სოციუმის მსოფლალქმითა და უნარ-ჩვევებით იქმნება ის ნარატივები, რომლებიც შემდგომში კვლავ სოციალურ გარემოში გადამუშავდებიან, ივსებიან ახალი სოციუმის კატეგორიებითა და ზოგიერთი ტრადიციული ნიუანსებით ეპიკური აზროვნების სფეროში ზოგადსაკაცობრიო მამტაბით, არსებობის უფლებას მოიპოვებენ.

ქოროღლის ეპოსის ქართულ ვერსიაშიც და, კერძოდ, აჭარულ ვარიანტებში, ასახულ სოციალური გარემოს სურათებშიც წარმოდგენილია ფეოდალური

საზოგადოების თითქმის ყველა ფენა, უმაღლესი მბრძანებლით დაწყებული, შემწეობის მომლოდინე მათხოვრით დამთავრებული.

აჭარულ ვარიანტებში უმაღლესი მბრძანებელი, ტრადიციის მიხედვით, „ფადიშაჰი“, „შაჰი“ და „სულთანია“, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში მბრძანებლის ცნება ქართული შესატყვისით გვხვდება: „მეფე“, „ხენწიფე“, „პატონ-პატრონი“, „მეთური“, „უმფოსი“; გვხვდება რუსულიდან შემოსული ბარბარიზმიც - „ხაზეინი“, მბრძანებლის სისასტიკე, ეპოსის თანახმად უსაზღვროა; მისი სახით წარმოდგენილია წინდაუხედავი, უგუნური, გულქვა და ტირანი მმართველი. სწორედ უმაღლესი მმართველის დესპოტიზმი ხდება ყმაწვილი „ჰურიშან ალის“ გმირ „ქოროლად“ გარდასახვის მიზეზი.

დესპოტი ფადიშაჰი თვალებს თხრის თავის „ჰიზმეთქარს“ (ბსუ ნზიფა, საქმე N176:8-16), „ბეითარს“ (ბსუ ნზიფა, საქმე N98:13) ხელქვეით მსახურს: ძალაუფლებითა და სისასტიკით თავადვე დაბრმავებული, ერთგულად ნამსახურებმოხუც მეჯინბეთუხუცესში ვერ ამოიცნობს გრძნეულების ნიჭს და ამგვარად თვითონაც ვერ ხდება საღვთო ინიციაციის მფლობელი. სასტიკი ფეოდალი თავადვე ქმნის თავისსავე საწინააღმდეგოს, ძალას, რომელიც მის უსამართლო მბრძანებლობას ბოლოს მოუღებს. თვალებდათხრილი მამა თავის შვილს „დააანდერძებს“: „ყოველთვის მტერი უნდა იყოო ფადიშაჰის. რატომ თვალეზი გამომიღო“ (ბსუ ნზიფა, საქმე N176:8-16). ერთი აჭარული ვარიანტის მიხედვით ფადიშაჰის დესპოტ პერსონაჟს, „ბოლი ბეგები“ ენაცვლებიან; უკიდურესი უსამართლობისა და სისასტიკის წარმოსაჩენათ, ტირანი ხელისუფლის უზენაესი ხატი მრავლობით რიცხვშია წარმოდგენილი: „- შენც გაიზრდები და ბოლი ბეგებთან ანგარიში შენ უნდა გაასწოროო“ (მთქმელი ავთანდილ შავაძე, ჩაიწერა პროფესორმა თინა შიოშვილმა 2008 წელს).

ადამიანების დასჯის მოტივი უმაღლესი მბრძანებლის უძლეველი ძალაუფლებისა და შეუდრეკელი ხასიათის წარმომჩენია, რომლის, როგორც უზენაესის, მიმართ უდრტვინველი და განუხრელი მორჩილება, „შიშით შექმნილი სიყვარულითაა“ განპირობებული. ამ არაჰუმანურ მოტივს ვერც გმირი ქოროლლის, როგორც ეპიკური მბრძანებლის, ხატება ასცდა.

ქოროლლის ეპოსის ქართული ვერსიის აჭარული ვარიანტები იცნობენ „სამართლიანი მბრძანებლის“ სადამსჯელო მოტივებს: ქოროლლიმ „ბოლიბეგი დეიჭირა და მეიყვანა. მეიყვანა და სისხლიანი დირეგი რუმ აქ, იქვენ მიაბა. დახრიტონნა“ (ბსუ ნზიფა, საქმე N8:41); სხვა ვარიანტით „ჰალი ქნა ქოროლლიმ, რომ ის მეთაური დეიკავა და წამეიყვანა. მეგემ ის მისი ქალის მძა არის. მეიყვანა სახში და მიაკრა მოსაკლავ დირეგზე“ (ბსუ ნზიფა, საქმე N82:26), ერთი ვარიანტის ნარატივი კი ქოროლლის, როგორც დამსჯელი მბრძანებლის ატრიბუციაა: „ჩამლიბელში ორი სტოლბა ქონდა დაგებული სახლის წინ. რომ დეიკავებდა კაც, მოსაკლელ კაც სისხლიან სტოლბაზე დააბემდა, მოსარჩენ კაც იქეთ სტოლბაზე დააბემდა“ (მთქმელი ავთანდილ შავაძე, ჩაიწერა პროფესორმა თინა შიოშვილმა 2008 წელს).

აჭარულ ვარიანტებში გმირი ქოროლლი ისეთივე უმაღლესი მბრძანებელია, ამ სოციალური სტატუსის ყველა ატრიბუციით, როგორც ქოროლლის ეპოსის ყველა ნაციონალური ვერსიის ფადიშაჰები, მეფეები და ხონთქარები, მაგრამ იგი, როგორც ხალხური ცნობიერების იდეალური ბატონის ხატება, ეპიკური მბრძანებლის

შარავანდედის მატარებელია; სამართლიანი ბატონი, თავისი ხალხის ქომაგი - „პატონ პატრონი“, მკაცრიც და დიდსულოვანიც.

ქოროლლის ეპოსის ქართული ვერსიის ზოგიერთ აჭარულ ვარიანტში უმაღლესი მბრძანებელი - სულთანი, ფადიშაჰი თუ ხელმწიფე, ფაშით ან ბეგით არის ჩანაცვლებული, მაგრამ მათი ძალაუფლებაცა და დესპოტიზმიც ისეთივე შეუზღუდავია, როგორიც სულთნისა.

„კაცის დაკლა“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN159:51), „გუდად გახდომა“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN98:13-19); „მოსაკლავ დირეგზე გაკრა“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN82:25); „დახრიტვა“, „ტარლაჯზე ჩამოკიდება“ (ბსუ ნბიფა, N8:15); „ტყავის გაძრომა“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN140:85); ეპოსის უმაღლესი სოციუმის ორგანული ქმედებებია და, ამასთანავე, მისი ძალადობის უცილობელი ატრიბუტი - ჯალათიც არ არის დავიწყებული.

მართალია ქოროლლის ეპოსის ქართული ვერსიის აჭარულ ვარიანტებში არ არის ჯალათთა ისეთი მრავალრიცხოვანი არმია, როგორც სხვა ნაციონალურ ვერსიებში, მაგრამ აქაც ჯალათები ასრულებენ ტირანი მმართველების სისხლიან ბრძანებებს. ჯავაირფაშას ტყვეობიდანთანამებრძოლის დასახსნელად მიმავალი ქოროლლი გზად გადაეყრება ქურთ ჯალათს, რომელმაც „ყუიში ჩაგდებულ“, ნაწამებ დემურჩოლლის ტყავი უნდა გააძროს: „ამ დროს ქოროლლიმ იშმარი (ნიშანი) უყო თავის ბეგ -ბოლიბეგს: - მოსჭარი კისერიო! - იმანაც ხელათ მოსჭრა კისერი“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN80:96).

ჯალათები ყავს თავად ქოროლლისაც, როგორც სრულფასოვან უმაღლეს მმართველს: „ქოროლლიმ გააგზავნა ორი კაცი ჯალათები: - წადით და მოკალითო ჯუნუნ აშილიო და მომიტანეთ მისი სისხლიანი პერანგიო“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN5:62).

ქოროლლის ეპოსის აჭარულ ვარიანტებში უმაღლესი მმართველის ნება-სურვილს იცავენ მცველები: „ყუს თავზე 50 ბათმანიანი ქვა დაახურეს და ერთი არაბი დააყენეს დეჟურნათ. 5 ბათმანიანი ბოქლომი დაადგეს“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN146:12). სხვა ვარიანტში ტყვე: „ყუიში თავით ჩააგდეს და ორმოცი ფეკლივანი დუუყენეს ყარაულად“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN8:15).

ქოროლლის ეპოსის აჭარული ვარიანტების „მცველები“, „დეჟურნები“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN146) ძირითადად სუსტნი და უნიათონი არიან, რადგან ტყვეები, თავისით თუ სხვათა დახმარებით, ყოველთვის ახერხებენ ტყვეობიდან („ხაროდან“ თუ „ყუიდან“) თავის დაღწევას: „ყუს თავზე ყარავლი ყავდა. ის კაცი ისაბალიმ და გოგომ მოკლეს, ქვა გადააგდეს, ქოროლლი თოკით ამეიყვანეს“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN159:41). „მცველების“ დამარცხების სახით ამკარაა ბოროტებაზე სიკეთის გამარჯვების კაცობრიობის მარადიული სწრაფვის სურვილი, რაც ეპიკური თხრობის უცილობელი თანამდევია.

ქოროლლის ეპოსის აჭარული ვარიანტების უმაღლესი სოციუმის მმართველობის აპარატს იერარქიულად შეადგენენ ვეზირები - ბეგები. თუ შაჰი ან ფადიშაჰი გულბოროტი, ფიცხია და წინდაუხედავი, მისი ვეზირი ბრძენია და შორსმჭვრეტელი. ქართული ვერსიის ერთ-ერთი აჭარული ვარიანტის ვეზირიც, ისევე როგორც სხვა ახლოაღმოსავლურ ვერსიებში, მბრძანებლის ნაჩქარევ ბრძანებებს მდგომარეობის შესაფერ გონივრულ რჩევას უპირისპირებს.

ქოროლლის ეპოსის ქართული ვერსიის აჭარული ვარიანტების მიხედვითაც, ისევე, როგორც ქართული ვერსიის სხვა ვარიანტებით, დესპოტური თუ სამართლიანი ხელისუფლების ძალა მრავალრიცხოვანი ჯარია, მისი უტრირება: „ვასკლავი დეითლება

და ჯარი არ დეითლება (ნბიფა, საქმეN159:64), უმაღლესი მბრძანებლის უსაზღვრო შესაძლებლობების წარმომჩენია, რომლის გამარჯვება თუ დამარცხება ეპიკური იდეოლოგიიდან მომდინარეობს.

ქოროღლის ეპოსშიდაბალ სოციალურ ფენას ქმნიან „ჯარიები“ (მსახურები) „ხეთასები“ (მეფის მწერალი), „ჩოხადრები“ (დალაქი), „ბეითრები“ (მეჯინიბე, ვეტერინარები), „ჩოზნები“ (მწყემსები), რომლებიც კონკრეტულ კულტურულოგიურ არეალს განეკუთვნებიან და თავიანთი „მსახურებით“ აწვითარებენ ეპოსის სიუჟეტურ რეალს და ავსებენ ეპიკურ სივრცეს, მაგრამ, ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ არცერთი სოციალური პერსონაჟი ეპოსში შემთხვევითი არაა დათავისი „პროფესიული“ უნარ-ჩვევებითა და მახასიათებლებითეპიკურ შინაარსსაა მორგებული.

ქოროღლის ეპოსის აჭარულ ვარიანტებში არ გვაქვს ქალაქისა და ქალაქური ცხოვრების მკაფიო აღწერილობა, თუმცა რამდენიმე ვარიანტში წარმოდგენილია ჩაიხანისა თუ ყავახანის ეპიზოდი, სადაც იკრიბება ქალაქისსაზოგადოება და განიხილება ქალაქის ყოველდღიური ცხოვრება. ქალაქში შემოსულმა უცხო პირველად სწორედ ამ ადგილს უნდა მიაშუროს პირველადი ცნობისწადილის დასაკმაყოფილებლად.აღმოსავლური ეპიკური ქალაქის ტიპურ სურათს, რომლის მსგავსი ხშირად გვხვდება აღმოსავლეთის ხალხთა ეპიკურ ქმნილებებში და ნაკარნახევია რეალური ყოფით, ქართული ვერსიის ერთ-ერთი აჭარული ვარიანტი კოლორიტულ დეტალს უმატებს - თბილისელი კინტოებს, რომლებიც ჯუნუნ აშულს ჯერ დაათრობენ და მერე გამარცვავენ.

აჭარული ვარიანტების მიხედვით, მოხერხებული ქოროღლი, ხშირად იყენებს დერვიშის სტატუსს და მის სამოსსაც ირგებს. „ახლა დერვიშის ურბაში შევდა“ (ბსუ ნბიფა, საქმეN8:89). დერვიში შუა საუკუნეების მახლობელ აღმოსავლეთში,გავრცელებული რელიგიურ-მისტიური მიმდირაეობის - სუფიზმის მიმდევარი, მოხეტიალე ბერია, რომელიც თავს მოკალმასეობით ირჩენს და ხალხში სიყვარულს, როგორც სულიერი სრულყოფისა და აბსოლუტურ ჭეშმარიტებასთან შერწყმის ერთადერთ საშუალებას, ქადაგებას. დერვიშებს თან დაჰქონდათ ღვთიური სიბრძნე და მაგიური შელოცვებისა და წამლობის უნარით ხალხში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ. საინტერესოა ისიც, რომ დერვიშის სრულიად განსხვავებულ სოციალურ მდგომარეობასა და სახესხვდებით ერთ-ერთაჭარულ ვარიანტში, სადაც „დევრიში“, ფადიშაჰისა და ხელმწიფის მსგავსად ქოროღლის მტრად არის წარმოდგენილი, ჰყავს ჯარი და მდიდარი ფეოდალის ცხოვრებითცხოვრობს.

ქოროღლის ეპოსის სოცისლურ-კულტუროლოგიური სივრცე წარმოუდგენელია ვაჭრების, როგორც ეპოსის აჭარულ ვარიანტებშია მოხსენიებული, „თუჯჯრების“, „ბეზირგანების“ გარეშე, რომლებმაც სავაჭრო საქმე მახლობელ აღმოსავლეთში ორგანულ ხელოვნებად აქციეს და სოციალურ სივრცეში თვითმყოფადი, ინდივიდუალობით გამორჩეული კასტა ჩამოაყალიბეს.მუსლიმური სამყაროს ეს საპატიო ხელობა (მუჰამედი თავად ვაჭარი იყო), თავისი მკვეთრად გამოხატული სოციალური ნორმებითა და სპეციფიკური ტრადიციებით მახლობელი აღმოსავლეთის კულტურად გადაიქცა და ეპიკური აზროვნების ყველა სფეროშიიჩინა თავი.ქოროღლის ეპოსის ქართული ვერსიის აჭარული ვარიანტების „ბეზირგანი“ ფადიშაჰის კართან

დაახლოებული პირია, რომელსაც თავისმხრივ ჰყავს მსახურები და ამასთანავე ანგარიშვალდებულნი არიან თავიანთი ბატონის წინაშე.

ქოროღლის ეპოსის აჭარული ვარიანტების სოციალური გარემო ისეთივე ჭრელია როგორც ამ მიკროკულტურული სივრცის ეთნო-ფოლკლორული პალიტრა, როგორც ეპოსის სიუჟეტური ქარგა თუ ეპიკური სახეები. მთელი ეს სისავსე სოციალურ ფენებს შორის ერთმანეთს სტერეოტიპული და, ამავე დროს, ეპიკური აზროვნებისათვის დამახასიათებელი დეფორმირებული ურთიერთდამოკიდებულებებითაა გადმოცემული: „წევდა ალა და მივდა ცხრა ძმასთან - თქვენი ალიზი (რაში) უნდა მომცეთ მე, ან ფულით ან ჩუქვებითო. - ის შვიდი ძმა ამ ცხენით ომობენ. უფროსმა ძმამ დუუსიქტურა (უარი უთხრა) ალას, მეორე ყველამ უარი უთხრა, უმცროსის გარდა. უმცროსი ძმა გონიერი გამოდგა და თქვა: - ცხენი უნდა მივცეთ ალასო, თვარა ჩვენი სიბეჩე რო ვიცი, უაღოთ ვერ ვივარგებთო!“ (ბსუბ ნზიფა, საქმე N176:8-16).

ამრიგად, ქოროღლის ეპოსის ქართული ვერსიის აჭარულ ვარიანტებში ასახული სოციალური გარემო განპირობებულია ქართული(აჭარული) ყოფით; მათში ასახული ცალკეული პლასტები ჩვენს მთქმელებს მისადაგებული აქვთ მათსავე მახსოვრობაში და თანადროულობაში მთსავე ირგვლივ არსებულ სოციალურ ვითარებასთან, ამდენად თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქოროღლის ეპოსის აჭარული ვარიანტები ამ თვალსაზრისითაც ქართული ფოლკლორული სივრცის პროდუქტია.

ლიტერატურა:

1. ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის ფოლკლორული არქივი (ნზიფა), საქმე: N48, 1960; N5 1958; N8, 1958; N80, 1966 ;N82, 1964; N98, 1962; N140, 1970; N146, 1971; N159 1971; N176 1972;
2. ჩლაიძე ლ., ქოროღლის ეპოსის ქართული ვერსია, თბ. 1978.

Alkazar Kashia

Shota Rustaveli State University, Batumi

Social Environment In Georgian Versions of Koroghlu's Adjarian Variances

All of the national versions of the epos, represent its conjuncture space, and the social environment of the feudal society and portrays a picture of social stratification. The content of Georgian versions of the epos's Adjarian variances represent social environment and develop an epic motifs, which are inspired by the diversity of the social space. The society's narratives and skills are formed, which are then recycled again and filled with new social environment and society categories, traditional nuances, and other versions of the country's epic national identity.

Key Words: Koroghlu; Padishah; Bezirgan; Hizmetqar; Beytar

გასაღები სიტყვა: ქოროღლი; ფადიშაჰი; ბეზირგანი; ჰიზმეტყარი; ბეითარი

მედია სტანდარტების ფორმირების მცდელობა XIX საუკუნის ქართულ პრესაში

XIX საუკუნის ქართული ჟურნალისტიკის საწყის ეტაპზე, ქართველი რედაქტორ-გამომცემლები გაზეთის შინაარსსა და მის გამოცემაზე ზრუნვასთან ერთად, საზოგადოებას უხსნიდნენ, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო კარგი გაზეთი და როგორ უნდა ემუშავა მას.

ნაშრომში განხილულია, თუ როგორ ახდენდა XIX საუკუნის ქართული ჟურნალისტიკა საკუთარი პროფესიული სტანდარტების ფორმირებას და როგორ აცნობდა მათ ფართო საზოგადოებას.

ჟურნალ-გაზეთების დანიშნულებაზე და მათი მოღვაწეობის ძირითად პრინციპებზე XIX საუკუნის ქართულ პრესაში საკმაოდ ბევრი ინფორმაცია შეიძლება მოვიძიოთ. სხვადასხვა პუბლიცისტურ წერილში გაბნეულ მოსაზრებათა გარდა, მაშინდელი ჟურნალ-გაზეთების წინასიტყვაობები საუკეთესო მასალაა აღნიშნული საკითხის შესასწავლად.

თავდაპირველად, საინტერესოა შევადაროთ თანამედროვე და XIX საუკუნის პრესის მესვეურთა შეხედულებები მედიის ფუნქციების შესახებ.

სულ ახლახანს გამოცემულ სახელმძღვანელოში „ჟურნალისტიკა“ ვკითხულობთ: „მედიის ფუნქციების განსაზღვრისას თითქმის ყველა თვალსაზრისში საერთოა პოსტულატი, რომ იგი არის **სოციალური კონტროლის ინსტრუმენტი; რომ მედია უნდა ემსახუროდეს საზოგადოებას**. ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მედიის თავისუფლებას საგანგებო დაცვა სჭირდება, რათა ჰქონდეს საშუალება, შეასრულოს **„საზოგადოებრივი გუშაგის სასიცოცხლოდ აუცილებელი როლი“** და „გავრცელოს საზოგადოებრივი ინტერესის შემცველი ინფორმაცია.“ [1. 108]

ფრანგი მკვლევარის, კლოდ-ჟან ბერტრანის თვალსაზრისით, მედიას დაახლოებით შემდეგი ფუნქციები აქვს: მეთვალყურეობა, საზოგადოებრივი კომუნიკაციის უზრუნველყოფა, მსოფლიოს ახალი ამბებით უზრუნველყოფა, კულტურის გავრცელება, ბედნიერების ხელშეწყობა: გართობა და გაყიდვა. [2.23]

საინტერესოა ის შეხედულებაც, რომ: „**ჟურნალისტიკა არის, ერთი მხრივ, საზოგადოებრივი აზრის გამოხატვის, ხოლო, მეორე მხრივ, მისი შექმნის საშუალება**“ [4. 51].

ზემოთ ჩამოთვლილ და სხვა მრავალ საინტერესო მოსაზრებებზე დაყრდნობით, დღეს მკვლევარები თანხმდებიან, რომ: „განსხვავებების მიუხედავად, მედიისა და ჟურნალისტიკის ფუნქციები ერთ მთავარ წერტილში იკეთება_ესაა მნიშვნელოვანი სოციალური ინფორმაციის მოპოვების, დამუშავებისა და გავრცელების ფუნქცია, რომელსაც ჟურნალისტიკისა და მედიის ჩამოყალიბებიდან დღემდე აქტუალობა არ დაუკარგავს. [1. 110]

ახლა ვნახოთ რას თვლიდნენ XIX საუკუნის ქართული ჟურნალ-გაზეთები ჟურნალისტური საქმიანობის მთავარ პრინციპად.

«ივერიის» წინასიტყვაობა I-ში ვკითხულობთ: „... ჟურნალ-გაზეთობას ორ-გვარი დანიშნულება აქვს. ერთის მხრით, იგი არის შუამავალი ცხოვრებისა და მეცნიერების შორის, გამავრცელებელი კაცობრიობის ჭკუით მოპოებულის, გამოძიებულის და აღიარებულის სიმართლისა, ჭეშმარიტებისა; მეორეს მხრით, იგი არის სარკე საზოგადოების რთულის ცხოვრებისა, მისი გონებითის, ზნეობითის მოძრაობისა. მასში სჩანს და ისახება ყოველდღიურის აზრის მიდენ-მოდენა. [5.71]

ილიას აზრით: „...არის დრო და საზოგადოება, საცა ჟურნალ-გაზეთობა, განსაკუთრებით თუ არა, უმთავრესად მაინც მარტო მას მისდევს, რომ აღზარდოს საზოგადოების ჭკუა და გონება, გაუწმინდოს აზრი და გრძნობა, ააღორძინოს საზოგადოების თვითმოქმედობითი ძალი და ხალისი თვითცნობისა. არის დრო და საზოგადოება, სადაც ჟურნალ-გაზეთობა საზოგადოების გამჭრიახობის, ზნეობითის მხნეობის და თაოსნობის გამომეტყველია, ასპარეზია სხვადასხვა ცხოვრების კავშირთა და ძალთა ბრძოლისა. არის დრო და საზოგადოება საცა ჟურნალ-გაზეთობა და ცხოვრება და-ძმასავით ხელი-ხელს გაყრილნი მიდიან, ჟურნალ-გაზეთობა წინ მიუძღვის ცხოვრებასა და გზას უნათებს, და ცხოვრება კიდევ მწიგნობრობის მოედანსა თავისის უკეთესის ყვაილითა ჰფენს.“ [5. 71]

ჟურნალისტის ფუნქცია რომ სწორედ ჰქონდათ გაცნობიერებული ჩვენს მოღვაწეებს, ამას ზემოთ მოხმობილი მაგალითებიც ადასტურებს.

ახლა ვნახოთ, რა შეხედულებები არსებობდა ჟურნალისტური მოღვაწეობის ეთიკურ სტანდარტებთან დაკავშირებით XIX საუკუნის ქართულ პრესაში. თამამად შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ ამ პერიოდში, ჩვენს მოღვაწეებს უკვე ჰქონდათ გაცნობიერებული ჟურნალისტური ეთიკის პრინციპები. ამასთან, თავს მოვალედ თვლიდნენ, რომ ამ საკითხებზე საზოგადოებაც ყოფილიყო ინფორმირებული.

ილია ჭავჭავაძე ხაზგასმით და ერთმნიშვნელოვნად წერდა, რომ საკუთარი ფუნქცია გაზეთმა უნდა შეასრულოს მხოლოდ ღირსების დაცვით და არ უნდა იმუშაოს „პირმოთნედ“ და „შეურაცხმყოფელად“. „იმ გაზეთს, თუ ჟურნალს, რომელსაც აქვს თვისის ღირსების ცნობა, თვისი პატივისცემა და თვისი კეთილშობილური თავმოწონება, იგი იმავე ღირსებით, იმავე პატივისცემით უნდა მოექცეს ყოველს კერძო პირს და ყოველს საზოგადოებას. ეგ პატივისცემა კერძო პირისა და საზოგადოებისა დედა-კანონად უნდა ჰქონდეს ყოველს რიგიანს და მართებულს ჟურნალს თუ გაზეთსა“... [5. 73]

სწორედ ეს „პატივისცემა“ იყო ის ძირითადი ფასეულობა, რომელიც უნდა ეტარებინა გაზეთს. მართალი სიტყვა უნდა ეთქვა, მაგრამ ისე, რომ ღირსება თვითონაც შეენარჩუნებინა და ამავე დროს სხვისთვისაც არ მიეყენებინა შეურაცხყოფა. სწორედ ამ პატივისცემას გულისხმობდა ილია როდესაც წერდა: „...ჭეშმარიტი პატივისცემა ის არის, რომ პირში, გულახდილად, ადამიანმა ადამიანს მართალი სიტყვა უთხრას. ისე უთხრას, რომ არ შეუგინოს, არ შეურაცხჰყოს მისი ადამიანობა, მისი კაცობრიული გრძნობა, ღირსება და პატივი, არ დაურღვიოს ის ძვირფასი და უკეთესი ზნეობითი კანონი, რომელიც კაცს კაცად ჰქმნის და რომლის მეოხებითაც იგი თავისთავს კაცად სცნობს და აღიარებს.“

ეს რომ ყველაზე რთული საქმე იყო, ილიამ ძალიან კარგად იცოდა და საზოგადოებასაც აფრთხილებდა ამის შესახებ, თუმცა საქმე ხომ იმით ფასდება, თუ რამდენად რთულია მისი შესრულება. ილია აღნიშნავს: „ძნელია ესე ყოველისფერი, ჩვენო მკითვველო, მაგრამ მაგ სიმძნელეშია ის საწყაოც, რომლითაც უნდა აიწყოს გაზეთის ღირსება და რომლითაც შენ უნდა მიუწყო მისთა მოღვაწეთა შენი გულითადი თანაგრძნობა, შენი პირუთვნელი პატივისცემა და შენი უანგარო სიყვარული.“ [5. 73]

ილიას მხრიდან ჟურნალ-გაზეთების საქმიანობისადმი ასეთი მკაცრი მოთხოვნა, არა მხოლოდ პროფესიონალიზმის გამოხატულება იყო, არამედ ის საშვილიშვილო ნაბიჯები, რომელიც ქართული ჟურნალისტიკის საფუძველი უნდა გამხდარიყო.

მედიის ეთიკურ ნორმებზე როდესაც ვსაუბრობთ შეუძლებელია არ მოვიხმოთ ილია ჭავჭავაძის ერთ-ერთი ცნობილი პუბლიკაცია „კატკოვის პასუხად.“ აღნიშნული მასალა მრავალმხრივ საინტერესოა თავისი შინაარსით. ისტორიკოსების შეფასებით: „ილიამ და მისმა თანამებრძოლებმა განადგურებული პასუხი გასცეს რუს უკიდურეს რეაქციონერ კატკოვს, რომელმაც თავისი გაზეთის მეშვეობით სცადა მასხრად აეგდო ქართველთა ეროვნული გამათავისუფლებელი მოძრაობა იმ ფაქტთან დაკავშირებით, რომ ქართულ სცენაზე წარმოდგენილ იქნა პიესა "სამშობლო" და სცენაზე ეროვნული დროშა იქნა გამოტანილი. ("კატკოვის პასუხად") ილია და მის თანამებრძოლები ღირსეულ პასუხს აძლევდნენ კავკასიისა თუ რუსულ რეაქციულ პრესაში კოლონიზატორთა ყოველგვარ გამოხდომას მიმართულს ერის ისტორიული წარსულის გაყალბებისა და გაბაიბურებისაკენ.“[3]

ჩვენს შემთხვევაში, პუბლიკაცია საინტერესოა, იმის მაგალითად, თუ როგორ იბრძოდა ილია ჟურნალისტური მოღვაწეობის ერთ-ერთი უმთავრესი პრინციპის დასაცავად და როგორ დაგმო ჟურნალ-გაზეთის მხრიდან ერთა შორის შუღლის გაღვივება.

გაზეთს, რომელიც სეპარატიზმის ნებისმიერი ფორმით გამოვლენას უწყობდა ხელს, ილია ბოროტებისა და უწმინდურების ბუდედ მიიჩნევდა, ხოლო კორესპონდენტს უპატიებელ დანაშაულად უთვლიდა ერთა შორის შუღლის ჩამოგდებას. მას ყოვლად დაუშვებლად მიაჩნდა გაზეთის მხრიდან მსგავსი ინფორმაციის გავრცელება: „რაც-კი უწმინდურება მოგუბდება ხოლმე მის დამქაშების უწმინდურს გულში, წერდა ილია, სულ ერთიანად სანაპირო ქვეყნებიდამ მიედიდება ბ-ნ კატკოვისაკენ და შესაფერის სურნელებით გროვდება იმ თავახდილ და პირმოხეულ აუზში, რომელსაც «Московские ведомости» ჰქვია. ოღონდ-კი ორგულობა შესწამეთ რომელსამე ერს რუსეთისას და ბ-ნი კატკოვი ხელაპყრობით მოგეგებებათ. ჩვენს საქართველოზედაც არა-ერთხელ გამოულაშქრია ბ-ნს კატკოვს, ორგულობა შეუწამებია და გადადგომის სურვილი დაუბრალებია. ამ უკანასკნელს დროსაც (იხილეთ № 44 «Московские ведомости»-სა) ერთს ბ-ნ კატკოვის შესაფერ დამქაშს დაუბეჭდია ბ-ნი კატკოვის გაზეთში კორესპონდენტია ტფილისიდან. დამქაში პირდაპირ ამბობს, რომ ქართველებსა და სომხებში სეპარატისტობა, გადადგომის სურვილი მოქმედებსო...“ [5.96]

ილია უპატიებელ დანაშაულად უთვლის გაზეთს ეროვნული სიმბოლოს შეურაცხყოფას და არ ინდობს ყველა ასეთ „ვაი“ კორესპონდენტს თუ მათ წამახალისებელს: „...ეგ დროშა, რომელიც ეგეთის სასოებით და პატივით უტარებია

იმოდენა ხანს უწინდელს ქართველს, ეგ დროშა, რომელიც წინ დახვედრია მოზღვავებულს თათრობას და მუსულმანობას და ქრისტეს ჯვარი თამამად წინ წაუძღვარებია, ძლევამოსილობით ომიდამ გამოუტანია და დაუმკვიდრებია კავკასიაში, ეგ დროშა, რომელსაც აწინდელი ქართველი იმავე ვაჟკაცობით და თავგამომეტებით თან გაჰყოლია და რუსებთან ერთად სისხლი უთხევია მამულისათვის, – დღეს ეგ დროშა საცირკოდ გაგვიხადა ერთმა ვიღაცა კორესპონდენტმა და ბ-ნმა კატკოვმა ბანი მისცა.” [5.96]

მსგავსი დარღვევების შესახებ ბრიტანეთის პრესის საჩივრების კომისიის ქცევის კოდექსში ვკითხულობთ: „პრესა უნდა მოერიდოს შეურაცხმყოფელ და დამაკნინებელ გამონათქვამებს პიროვნების რასის, კანის ფერის, რელიგიის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციისა თუ ნებისმიერი ფიზიკური თუ გონებრივი დაავადებების ან ნაკლის შესახებ.“ [2.113]

საქართველოს ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიის მე-7 მუხლის თანახმად კი „ჟურნალისტს უნდა ესმოდეს მედიის მიერ დისკრიმინაციის წახალისების საფრთხე; ამიტომ ყველაფერი უნდა იღონოს ნებისმიერი პირის დისკრიმინაციის თავიდან ასაცილებლად რასის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებების, ეროვნული ან სოციალური წარმოშობის საფუძველზე ან რაიმე სხვა ნიშნით.“

მოხმობილი მაგალითებით ცხადი ხდება, რომ მედია ეთიკის ის პრინციპი, რომელიც დაუშვებლად მიიჩნევს მედიის მხრიდან ერთა შორის შუღლის გაღვივებას, სავსებით გაცნობიერებული ჰქონდათ XIX საუკუნის ქართველ მოღვაწეებს.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ქართული მედია, სხვა უმნიშვნელოვან საქმიანობასთან ერთად, ჯერ კიდევ თავისი არსებობის საწყის ეტაპზე ცდილობდა საზოგადოებისათვის გაეცნო ჟურნალისტური საქმიანობის თავისებურებები, რაც პროფესიული სტანდარტების დამკვიდრებისაკენ გადადგმულ მნიშვნელოვან ნაბიჯებად შეიძლება ჩაითვალოს.

ლიტერატურა:

1. ავტორთა ჯგუფი (რედ.). (2013): ჟურნალისტიკა. „მერიდიანი.“ თბილისი;
2. ბერტრანი კ. ჟ. (2004): მედია ეთიკა და ანგარიშვალდებულების სისტემები. თავისუფლების ინსტიტუტი. თბილისი;
3. სურგულაძე ა. სურგულაძე პ. (1992): საქართველოს ისტორია. "თბილისი". თბილისი.
4. ჩართოლანი გ. (2008): ტელე-რადიო ჟურნალისტიკა. ნაწილი I. სახელმძღვანელო. თბილისი.
5. ჩიკვილაძე დ. (რედ.) (2007): ქართული პუბლიცისტიკა XIX საუკუნე. ქრესტომათია. ნაწილი I. თსუ-ს გამომცემლობა. თბილისი.

Nino Kakhashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Attempt of Media Standards' Formation in Georgian Press of XIX Century

Abstract

The work deals with the fact as how the Georgian journalism of XIX century made the formation of own professional standards and how it used to introduce them to the wide circle of society.

For the benefit of the press leaders of that period it should be mentioned that earlier magazines and newspapers often contained the information about the value of the magazine, editor's work, his/her duties and other related issues.

Great number of examples included in the work gives us chance to come to the conclusion that Georgian media, even at “dawn” of its existence, tried to introduce the peculiarities of journalistic work to the society that might be regarded as the bold step for inculcation and implementation of professional standards.

საკვანძო სიტყვები: ქართული პრესა, ქართული მედია, მედია სტანდარტები, 19-ე საუკუნის ქართული ჟურნალისტიკა, ადრეული ჟურნალ-გაზეთები

Key words: Georgian Press, Georgian media, media standards, Georgian journalism of XIX century, earlier magazines and newspapers

მანანა კეკელიშვილი
მზია ღაღოლიშვილი
ირა შილდელაშვილი
იაკობ გოგებაშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

კარბონატულ და უკარბონატო ნიადაგებზე გავრცელებულ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების დაბინძურების ხარისხის შესწავლა

კაცობრიობის რეალური გადარჩენისათვის ბრძოლაში სოფლის მეურნეობის ქიმიზაციისა და გარემოს დაცვის მეცნიერული შესწავლა ჩვენი საუკუნის გლობალურ ეკოლოგიურ პრობლემას წარმოადგენს.

XXI საუკუნის მთავარ ამოცანას სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მდგრადი განვითარების რელსებზე გადაყვანაა, რომელიც უზრუნველყოფს ეკოლოგიური მდგრადობის განმტკიცებას და გარემოს დაბინძურების თავიდან აცილებას, თუმცა გარემოს დაბინძურებაში სოფლის მეურნეობაზე მოდის 3 %.

მცენარის ნორმალური ზრდა-განვითარებისათვის აუცილებელია კვების სწორი რაციონის განსაზღვრა. ელემენტებიდან მცენარის კვებისათვის მნიშვნელოვანია NPK, რომელიც ნიადაგში შეიტანება აზოტიანი, ფოსფორიანი და კალიუმიანი სასუქებით.

მინერალური სასუქები, გარდა აუცილებელი ელემენტებისა, შეიცავს არასასურველ ელემენტებსაც, კერძოდ ტყვიას და სპილენძს, რომლებიც გარემოს პოტენციურ დამაბინძურებლებს წარმოადგენენ და მკაცრად უნდა იქნენ აღრიცხული მინერალური სასუქების ნიადაგში შეტანის დროს.

სასუქების მაღალი ნორმების შეტანისას ბალასტური ელემენტები ნიადაგში გროვდება მნიშვნელოვანი რაოდენობით, რამაც შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს მის თვისებებზე.

მინერალურ და ორგანულ სასუქებში სხვადასხვა ქიმიური ელემენტის შემცველობა
(მგ. კგ. მშრალ ნივთიერებაში) ცხრილი 1

ელემენტი	ფოსფორიანი სასუქები	აზოტიანი სასუქები	ორგანული სასუქები
ვერცხლისწყალი	0,01-1,2	0,3-0,9	0,09-0,2
ტყვია	7-25	2-27	6,6-15
კადმიუმი	0,1-170	0,05-8,5	0,3-0,8

ცხრილი 1-დან ჩანს, რომ მინერალური სასუქების შეტანით ყველაზე დიდი რაოდენობით შეგვაქვს ტყვია.

სასუქების ბალასტში შემავალ ნივთიერებებიდან ყველაზე საშიშია მძიმე ლითონები ვერცხლისწყალი, ტყვია, კადმიუმი, დარიშხანი და სხვა, რომელთა დაგროვება არღვევს ბუნებრივ წონასწორობას. მათ შორის ყველაზე ტოქსიკურია ვერცხლისწყალი, ტყვია და კადმიუმი. ისინი, გარდა სასუქებისა, ნიადაგში ხვდებიან გარემოდან. ტყვია არის ძლიერ ტოქსიკური და არა აქვს არავითარი სასარგებლო ეფექტი ადამიანის ორგანიზმზე.

როდესაც ტყვია მოხვდება ადამიანის ორგანიზმში, გადაინაცვლებს სისხლის ნაკადის საშუალებით სხეულის რბილ ქსოვილებში, აკუმულირდება ღვიძლსა, თირკმელებსა, თავის ტვინსა და ძვლებში. მისი ძირითადი გავლენა აისახება პერიფერიულ და ცენტრალურ ნერვულ სისტემაზე, თირკმლების ფუნქციორებაზე, სისხლის უჯრედებზე, ვიტამინის მეტაბოლიზმსა და კალციუმის ათვისებაზე. ტყვია გავლენას ახდენს ჰემოგლობინის სინთეზზე, რაც იწვევს ანემიას. საკმაოდ დიდ ცვლილებებს ახდენს რეპროდუქციულ სისტემაზე.

ბავშვის ორგანიზმი განსაკუთრებით მგრძნობიარეა ტყვიის ძალიან დაბალ დოზების მიმართაც. ტყვიის სრულიად დაბალი კონცენტრაციაც კი აზიანებს ნერვულ სისტემას.

ტყვია არის უფრო საშიში ბავშვთა ორგანიზმისათვის, ვიდრე მოზრდილი ადამიანებისათვის, რადგან სხეულის პატარა ზომის გამო ბავშვები ღებულობენ მეტ ზიანს, ვიდრე მოზრდილი ადამიანი.

ტყვით გარემოს გამაჭუჭყიანებელი ერთ-ერთი მძლავრი წყაროა მანქანების გამონაბოლქვი. საავტომობილო ტრანსპორტი, ტყვიის შემცველი ბენზინის გამოყენების გამო, რჩება გარემოს დაბინძურების ერთადერთ ძირითად წყაროდ. მსუბუქი და სატვირთო ავტომანქანების რაოდენობის ინტენსიური ზრდა ქუჩებში იწვევს ტყვიის კონცენტრაციის სწრაფ ზრდას პარალელურ რეჟიმში. ავტომობილის გამონაბოლქვი შესაძლებელია იყოს ჰაერში ტყვიის ნაწილაკების კონცენტრაციის მომატების მთავარი მიზეზი.

ბენზინის თვისებების გაუმჯობესებისათვის უმატებენ ტეტრაეთილტყვიას ($C_2H_5)_4Pb$, რომელიც იწვის ძრავაში და წარმოქმნის ტყვიის არაორგანულ ნაერთს, აღნიშნული გამონაბოლქვთან ერთად ხვდება ჰაერში. 0,1 ლ/კმ ბენზინის ხარჯვის დროს თითოეული მანქანის მიერ გამოიყოფა 40-60 მგ ტყვია, აქედან 20% ისევ კონცენტრირდება მანქანასთან, 80% კი ჰაერში გამოიტყორცნება.

ბენზინის წვისას გამოყოფილი ტყვია ჰაერში წარმოქმნის შეტივტივებულ ნაწილაკებს, რომელიც თანდათან დაილექება ნიადაგზე, უმეტესად გზატკეცილების გასწვრივ. ნიადაგში მოხვედრილი ტყვია რჩება ხანგრძლივი დროის განმავლობაში.

ტყვიით ნიადაგის დაბინძურების ხარისხი დამოკიდებულია ნიადაგთწარმოქმნელ ქანზე და ნიადაგის ქიმიურ შედგენილობაზე.

ნიადაგში ტყვიის მიგრაცია დამოკიდებულია მის ფიზიკურ-ქიმიურ თვისებებზე, ნიადაგის თვისებებზე და მცენარის ბიოლოგიურ თავისებურებებზე. ნიადაგში ტყვიის ბიოლოგიურ შთანთქმაზე გავლენას ახდენს მექანიკური შედგენილობა, ჰუმუსის შემცველობა.

ნიადაგი ფლობს მაღალი შთანთქმის უნარს, რის გამოც მასში მოხვედრილი ტყვიის მთელი რაოდენობა თავს იყრის ფესვთა სისტემის განვითარების ზონაში, საიდანაც ის თანდათანობით შეითვისება მცენარის მიერ, შემდეგ კი უწყვეტი ჯაჭვით გადადის ადამიანისა და ცხოველის ორგანიზმში.

ნიადაგის ორგანულ შენაერთებს რთული კომპლექსების წარმოქმნა შეუძლიათ ტყვიასთან, ამიტომ ჰუმუსით მდიდარ ნიადაგზე ტყვია ნაკლებად შესათვისებელია, ვიდრე მცირე ჰუმუსიანზე. რაც მეტია ნიადაგში თიხის ფრაქცია, მით ნაკლებ ტყვიას შთანთქავს მცენარე.

კარბონატულ ქანებზე წარმოქმნილი ნიადაგები გამოირჩევა Ca -ის დიდი რაოდენობის შემცველობით. კალციუმი კი ხელს უშლის ნიადაგში ტყვიის დაგროვებას, თუმცა კალციუმის კათიონების ძალიან მაღალი შემცველობისას ეს პროცესი არ ხორციელდება. ამიტომ მცენარეთა გამოკვებისას მინერალური სასუქებით ყურადღება უნდა იქნას გამახვილებული სასუქების შემცველობაზე, ის არ უნდა იყოს კალციუმის შემცველი, თუ ეს სასუქი გამოყენებულია კარბონატულ ნიადაგებზე.

ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენს კარბონატულ და უკარბონატო ნიადაგებზე გავრცელებულ სასოფლო-სამეურნეო კულტურების დაბინძურების ხარისხი შესწავლა. ამისათვის შევარჩიეთ და შევისწავლეთ განსხვავებულ ქანებზე განვითარებული ნიადაგები, კერძოდ ყომრალისებრი და ყავისფერი, შევისწავლეთ აგრეთვე ამ ნიადაგებზე განვითარებული კულტურების სიმინდის და ვაზის ტყვიით დაბინძურების ხარისხი. ეს კულტურები მდებარეობს გზატკეცილის მახლობლად 500 მ-ის რადიუსით. თითოეული ვარიანტისთვის შერჩეულია 0,5 ჰა.

კვლევის ობიექტებია: 1. თელავის რაიონი სოფელი კურდღელაური, მდებარეობა ცივ-გომბორის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ფერდობი, ნიადაგური ტიპი კარბონატული ყავისფერი.

2. ყვარლის რაიონი სოფელი ენისელი, მდებარეობა კავკასიონის ქედის სამხრეთი ფერდობი, ნიადაგური ტიპი ყომრალისებრი.

კარბონატული ყავისფერი ნიადაგები გავრცელებულია მდინარე ალაზნის მარჯვენა მხარეს, ცივ-გომბორის ქედის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ფერდობზე ზღვის

დონიდან 500-900 მეტრის სიმაღლეზე. ქანი კირქვებით (მერგელებით) და ტერიგენული (გალიოსებული) დანალექებით არის წარმოდგენილი. ნიადაგი მძიმე და საშუალო თიხნარებს ეკუთვნის, მასში ფიზიკური თიხის ფრაქცია (<0,01 მმ) 55-72% -ია. ყომრალისებრი ნიადაგები გავრცელებულია მდინარე ალაზნის მარცხენა მხარეს, კავკასიონის ქედის სამხრეთ ფერდობზე 8-10⁰ ქანობით. ქანი უკარბონატო თიხა-ფიქლებია. ნიადაგი წვრილმიწა მძიმე მექანიკური შედგენილობით ხასიათდება <0,01 მმ ფრაქციის რაოდენობა 55-65 % -ია.

ნიადაგების მექანიკური და ქიმიური შედგენილობა **ცხრილი 2**

№	ნიადაგის ტიპი და ადგილმდებარეობა	სიღმე სმ	მექანიკური შედგენილობა <0.01 მმ	CaO %	MgO %
1	კარბონატული ყავისფერი თელავის რაიონი ს. კურდღელაური	0-20	72,5	3,8	2,4
		20-30	74,9	7,2	2,5
2	ყომრალისებრი ყვარლის რაიონი ს. ენისელი	0-20	55,6	1,7	2,1
		20-30	67,2	1,8	2,4

როგორც ცხრილი 2-დან ჩანს, ყავისფერ ნიადაგებში CaO -ს შემცველობა ორჯერ მეტია ვიდრე ყომრალისებრ ნიადაგში, ამიტომ ყავისფერ ნიადაგებზე ტყვიის დაგროვების საშიშროება თითქმის ორჯერ ნაკლებია.

ორივე ზონის ნიადაგებისათვის თანაბრად განხორციელდა აგროტექნიკური ღონისძიებები: ნიადაგის მოხვნა, კულტივაცია, განოყიერება. განოყიერებისათვის გამოყენებულია ორი ვარიანტი: I ვარიანტი ამონიუმის გვარჯილა - 34 %-იანი 150 კგ; ორმაგი სუპერფოსფატი 19 %-იანი 210 კგ;

II ვარიანტი ნიტროამოფოსკა, რომელიც შეიცავს N- 5%, P- 14%, K- 14%, Ca- 12 % ძირითადი განოყიერებისათვის და ამონიუმის გვარჯილა გამოკვებისათვის.

ვეგეტაციის დასრულების შემდეგ მოხდა ტყვიით ნიადაგის, მცენარის და პროდუქტის დაბინძურება. შედეგი განსხვავებულია მდინარე ალაზნის მარჯვენა და მარცხენა სანაპიროზე.

მდინარე ალაზნის მარჯვენა სანაპიროზე მდებარე გზატკეცილზე ერთი საათის განმავლობაში დაახლოებით 40 ავტომობილი გაივლის. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 1 კილომეტრის ანუ 1000 მეტრის გავლის დროს ნორმალურ პირობებში იხარჯება 0,1 ლ ბენზინი, მაშინ 50 მეტრი მანძილის გავლის დროს დაიხარჯება 0,005 ლიტრი. 0,1 ლ ბენზინის დაწვის დროს გამოიყოფა 50 მგ ტყვია, ხოლო 0,005 ლიტრის დროს გამოიყოფა

2,5 მგ. ერთ საათში ყველა მანქანის მიერ გამოიყოფა $2,5 \times 40 = 100$ მგ. დღის განმავლობაში გზატკეცილზე ავტომობილების აქტიური მოძრაობის დრო დაახლოებით 10 საათია, ე.ი ერთი დღის განმავლობაში საშუალოდ ავტომობილები 1000 მგ ტყვიას გამოტყორცნიან. ამ მონაცემებიდან 20 % (200 მგ) ისევ ავტომობილს უბრუნდება, ხოლო 80 % (800 მგ) ილექება ნიადაგზე. სავეგეტაციო პერიოდს თუ ჩავთვლით საშუალოდ 200 დღეს მაშინ ამ პერიოდში დალექილი ტყვიის რაოდენობა იქნება $200 \times 800 = 160$ გ. გამონაბოლქვს ემატება სასუქით შეტანილი ტყვია და ხდება ნიადაგების საგრძნობლად დაბინძურება.

მდინარე ალაზნის მარცხენა სანაპიროზე (სოფელი ენისელი) განთავსებულ გზატკეცილზე ერთი საათის განმავლობაში დაახლოებით 55 ავტომობილი გაივლის. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 1 კილომეტრის ანუ 1000 მეტრის გავლის დროს ნორმალურ პირობებში იხარჯება 0,1 ლ ბენზინი, მაშინ 50 მეტრი მანძილის გავლის დროს დაიხარჯება 0,005 ლიტრი. 0,1 ლ ბენზინის დაწვის დროს გამოიყოფა 50 მგ ტყვია, ხოლო 0,005 ლიტრის დროს გამოიყოფა 2,5 მგ. ერთ საათში ყველა მანქანის მიერ გამოიყოფა $2,5 \times 55 = 137,5$ მგ. დღის განმავლობაში გზატკეცილზე ავტომობილების აქტიური მოძრაობის დრო დაახლოებით 10 საათია, ე.ი ერთი დღის განმავლობაში საშუალოდ ავტომობილები 1375 მგ ტყვიას გამოტყორცნიან. ამ მონაცემებიდან 20 % (200 მგ) ისევ ავტომობილს უბრუნდება, ხოლო 80 % (800 მგ) ილექება ნიადაგზე. სავეგეტაციო პერიოდს თუ ჩავთვლით საშუალოდ 200 დღეს მაშინ ამ პერიოდში დალექილი ტყვიის რაოდენობა იქნება $200 \times 1100 = 220$ გ.

გამონაბოლქვს ემატება აგრეთვე სასუქით შეტანილი ტყვია.

ელემენტ ტყვიის დაგროვება ნიადაგში მგ/კგ

ცხრილი 3

ნიადაგის სახე და ადგილმდებარეობა	სიღრმე სმ	დასაშვები ნორმა მგ/კგ	მანქანის დალექილი ტყვია გ/კგ	სასუქით შეტანილი ტყვია მგ/კგ		ნიადაგში არსებული კონცენტრაცია	
				ნიტროამოფოსი	ორმაგი სუპერფოსფატი	ნიტრო ამოფოსკით	ორმაგი სუპერფოსფატი
ენისელი	0-30	100	220	–	28	190	248
კურდღელაური	0-30	100	160	–	28	156	126

ცხრილი3-ის მონაცემები გვიჩვენებს, რომ ალაზნის მარჯვენა სანაპიროზე გავრცელებულ კარბონატულ ნიადაგებზე ნიტროამოფოსკის შეტანის შემთხვევაში მოხდა იმაზე მეტი ტყვიის დაგროვება, ვიდრე ორმაგი სუპერფოსფატის დროს. ალაზნის მარცხენა სანაპიროზე კი პირიქით მას ესაჭიროება კალციუმი, რათა დაიცვას ნიადაგი ტყვიით დაბინძურებისაგან. ნიადაგიდან დაგროვილი ტყვია გადადის მცენარეში და ხვდება ნაყოფში (ცხრილი 4).

სიმიन्दის და ყურძნის ქიმიური შედგენილობა
ცხრილი 4

მცენარე და პროდუქტი მდებარეობა		ტყვია მცენარეში მგ		მოსავლით ტყვიის გამოტანა მგ/კგ	
		დასაშვები	არსებული	დასაშვები	არსებული
სიმიन्दის	ენისელი	0,53	5,4	0,22	1,6
მარცვალი	კურდღელაური	0,53	2,4	0,22	0,96
ყურძენი	ენისელი	0,53	4,8	0,22	1,2
	კურდღელაური	0,53	2,8	0,22	0,6

დასკვნა

ეკოლოგიურად სუფთა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების მოყვანა წარმოადგენს ჩვენი და უცხო ქვეყნების ერთ-ერთ ძირითად პრობლემას. სწორი აგროტექნიკური ღონისძიებების ჩატარება არის უსაფრთხო პროდუქტის მიღებისათვის მნიშვნელოვანი საშუალება.

ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევა წარმოადგენას გვამღევს თუ რამდენად საშიშია არასწორი განოყიერება უსაფრთხო სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების მიღებისათვის.

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების განოყიერების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს ნიადაგის და სასუქის ქიმიური შედგენილობა, ასევე ნიადაგის მდებარეობა. არასწორად შერჩეულმა სასუქმა დაუკარგა ნიადაგს ბუნებრივი ღირსება - დაეცვა იგი ტყვიის დაგროვებისაგან, რადგან კალციუმის ზღვრული ნორმა იცავს ნიადაგს ტყვიით დაბინძურებისაგან. ჩვენს შემთხვევაში კარბონატულ ნიადაგზე შეტანილმა ნიტროამოფოსკამ, რომელიც 12% კალციუმს შეიცავს გამოიწვია ნიადაგში კალციუმის სიჭარბე და შესაბამისად ნიადაგში დაგროვდა უფრო მეტი ტყვია, რომელიც შესაძლებელია არ დაგროვილიყო უკალციუმო სასუქის გამოყენებით. მდინარე ალაზნის მარცხენა სანაპირო უკარბონატო ქანებისგანაა აგებული, ამიტომ ამ ნიადაგზე

შეტანილმა ნიტროამოფოსკამ მოგვცა ეფექტი. დააგროვა შედარებით ნაკლები ტყვია, ვიდრე ეს მოხდა უკალციუმო სასუქის შეტანისას.

ჩვენს მიერ მიღებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები ორივე ვარიანტში არის დაბინძურებული, მაგრამ უფრო მეტად ბინძურდება პროდუქტი, რომელიც არასწორი განოყიერების შედეგად არის მიღებული.

ალაზნის მარცხენა სანაპიროზე მოყვანილ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებში საგრძნობლად არის გაზრდილი ტყვიის შემცველობა, ვიდრე მარჯვენა სანაპიროზე. ამასთან კარბონატულ ნიადაგზე სწორი განოყიერება იძლევა საშუალებას თავიდან ავიცილოთ პროდუქტის ტყვიით დაბინძურება.

ლიტერატურა:

1. ურუშაძე, თ., ვინფრიდ ბლუმი (2011). ნიადაგების გეოგრაფია, თსუ გამომცემლობა. თბილისი
2. ურუშაძე, თ., მაჭავარიანი, ლ(2011). პრაქტიკული ნიადაგთმცოდნეობაში, თსუ გამომცემლობა. თბილისი
3. ურუშაძე, თ. (1997) საქართველოს ძირითადი ნიადაგები, მეცნიერება გამომცემლობა. თბილისი
4. წეროძე, ნ(2006). საავტომობილო ბენზინის მრავალფუნქციური დანამატების მიღება და კვლევა. სადოქტორო დისერტაცია, საქ. პეტრე მელიქიშვილის ფიზიკის და ორგანული ქიმიის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი
5. Grigatti M., Barbanti L., Ciavatta C. (2010). Soil Respiration and Nitrogen Mineralization Kinetics of Compost and Vinasse Fertilized Soil in an Aerobic Liquid-Based Incubation. Environ. Engin. Sci. 27(1):65-73.

Manana Kevlishvili, Mzia Gagolishvili, Ira Shildelashvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Studying the Quality of Contamination of Agricultural Products Spread in Carbonated and Non-carbonated Soils

Abstract

In order to grow the plant normally it's necessary to determine the right ratio of nutrition. Among the elements the important ones for the plant nutrition are NPK which is applied into the soil with nitrogen, potassium and phosphorus fertilizers.

Mineral fertilizers, in addition to necessary elements, also include unpleasant elements, particularly lead and copper which are potential pollutants of the environment and must be strictly checked while applying them into the soil.

The aim of our research is to study the quality of contamination of agricultural crops spread in carbonated and non-carbonated soils. For this we selected and studied the soils on different rocks, particularly brown and Brown Forest like soils, we also studied the quality of lead contaminated crops, maize and vine, grown in these soils. These crops are grown near the highway in 500 m radius. For each variant has been selected 0,5 ha.

For soils of both zones have equally been carried out agro technical activities: plowing the soil, cultivation, fertilization. For the fertilization two options were used: I option ammonium nitrate – 34% 150kg; double superphosphates 19% 210kg; II option nitro ammophos which includes N-5%, P-14%, K-14%, Ca-12% for the main fertilization and ammonium nitrate for the nutrition.

After the completion of vegetation the soil, plant and product were contaminated with lead. The result is different on the left and right banks of the river Alazani.

The agricultural products that we received are contaminated in both options but the products are getting more contaminated which have been grown due to wrong fertilization.

In agricultural products grown on the left bank of the river Alazani, the contents of lead are significantly increased than on the right bank. In addition, the right fertilization on the carbonated soil give us opportunity to avoid the product from contamination with lead.

საკვანძო სიტყვები: ტყვია, სასუქი, ნიადაგი, სიმინდი, ვაზი
Key words: lead, fertilizer, soil, maze, vine

მანანა კვაჭაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

**ალეგორიული და სიმბოლური სისტემის შესახებ შუა საუკუნეების
აღმოსავლურ ლიტერატურაში (ნიზამი, „ლეილი და მაჯნუნი“)**

ლეილისა და მაჯნუნს თვალსაჩინო ადგილი უჭირავთ მსოფლიო რომანულ წყვილთა შორის. მთელი აღმოსავლეთის ფოლკლორსა თუ ლიტერატურაში მათი ამბავი უიღბლო სიყვარულის სიმბოლოდ არის ქცეული, ხოლო ერთგულება - სატრფიალო ურთიერთობის იდეალად. ამ ამბავს, შეიძლება ითქვას, რომანული ხასიათის ვერც ერთი სიუჟეტი ვრ შეედრება პოპულარობით. მარტო სპარსული ლიტერატურა მის 60-მდე ვერსიას ითვლის, 30-მდე აღწევს მათი რიცხვი თურქულენოვან ლიტერატურაში. ქართულ პოეზიაშიც არის წარმოდგენილი მისი ერთი ვერსია თეიმურაზ პირველის „ლეილ-მაჯნუნიანის„ სახით (ეს თემა ცალკე განხილვის საგანია და მასზე ამჯერად არ შევჩერდებით).

ამბის გავრცელებაში განუზომელი წვლილი მიუძღვის აღმოსავლეთის უდიდეს პოეტს - ნიზამი განჯელს. ნიზამის „ლეილი და მაჯნუნში“ მკვეთრად აირეკლა და გამოიხატა შუა საუკუნეების აღმოსავლეთში მიღებული სასიყვარულო შეხედულებანი. ამ მხრივ იგი თეორიული ტრაქტატის დონეზე დგას. ძველისძველი ლეგენდის ნიზამისეული გადაწყვეტა ეპოქის მოთხოვნილებებსაც უპასუხებდა და ავტორის მსოფლმხედველობით პოზიციასაც გამოხატავდა. ამბის სწორედ ნიზამისეულმა ინტერპრეტაციამ და პოემის მხატვრულმა ძალამ დააკანონა მაჯნუნი მისტიკური სიყვარულის იდეალად (Rypka; Бертельс).

როგორც ცნობილია, შუა საუკუნეების პოეზია საზოგადოდ, და აღმოსავლური პოეზია - კერძოდ, მკაცრად დადგენილ კანონიკურ ხასიათს ატარებს. გაბატონებული ლიტერატურული ეტიკეტის მიერ შემუშავებული კანონები განსაზღვრავს შინაარსისა და ფორმის კავშირს. დაკანონებულია ტროპული სისტემა, განსაზღვრულია თემატური რკალი და მოტივები. ავტორისეული ორიენტაცია და შემოქმედებითი მიდგომა არსებულ ორიენტირთა შერჩევასა და მხატვრულ საშუალებათა ვარიანტულობაში

ვლინდება. (ჯაველიძე 1985; გოლიაძე 1998; Лихачев 1971; Вост.поэтика 1983; Решетов 1988).

შუა საუკუნეების მახლობელი აღმოსავლეთის ფილოსოფიურ თუ რელიგიურ აზროვნებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს რომანულ ჟანრს. სიყვარულის საზოგადოებრივი ინსტიტუტის მიერ შემუშავებულია გარკვეული თვალსაზრისი, როგორც ამ ცნების, ისე მისი ლიტერატურული გამოხატვის შესახებ - სიყვარულის თემა განიხილება უფრო როგორც ზნეობრივ-ესთეტიკური კატეგორია და მისტიკური ცნება, ვიდრე გრძნობადი მოვლენა. ეს ინსტიტუტი, როგორც ცნობილია, არაბულ ნიადაგზე აღმოცენდა, მაგრამ მალე გავრცელდა სპარსულ და თურქულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რასაც დიდად შეუწყო ხელი სუფიზმის წარმოშობამ და გაბატონებამ. სუფიზმმა, რომლის მსოფლმხედველობის ღერძს სიყვარული წარმოადგენს, შუა საუკუნეებში მუსლიმური აღმოსავლეთის შემოქმედებითი აზრი მოიცვა და მთელი სიცხადით თავი იჩინა პოეზიაში, სადაც მეტაფორულ-ალეგორიული ენით გადმოიცემოდა სათქმელი (ჯაველიძე 1968; Бертельс 1965;).

ლეილისა და მაჯნუნის სევდიანი სიყვარულის ამბავი უძველეს დროში იღებს სათავეს; ნიზამიმდე ამ სიუჟეტს განვითარების გრძელი და რთული გზა ჰქონდა გავლილი, რომელიც, ძირითადად, ბედუინური პლატონური სიყვარულის მეხოტბეობაში პირველობისათვის გამართულ ბრძოლას უკავშირდება უზრასა და ამირის ტომთა პოეტებს შორის (კობიძე 1975; Крачковский 1956).

არაბულ წერილობით ძეგლებში (დაახლ. IX-Xსს.) დაფიქსირებული უამრავი თქმულების მიხედვით ხელში გვრჩება საკმაოდ მარტივი ფაბულის რამდენიმე ვარიანტი, რომელთაგან ორი, შეიძლება ითქვას, ერთმანეთის საწინააღმდეგო მიმართულება გამოიყოფა: ძირითადად წარმოდგენილია პლატონურ-მისტიკური სიყვარულის მეხოტბე გენიალური პოეტი; შედარებით მკრთალად გამოიყურება, მაგრამ ცალკე აღნიშვნის ღირსია თქმულებათა მეორე ნაკადი, სადაც ამ პოეტის (ყაისის) სახეს ლოველასური იერი დაჰკრავს. თქმულებებში გმირის ერთიანი სახე არ იკვეთება. არაერთგვაროვანია აზრი მისი ისტორიულობის შესახებ - არაბ სწავლულთა ნაწილი მას ისტორიულ პირად მიიჩნევს, სხვანი - ლეგენდარულ გმირად სახავენ... და, რაც მთავარია, არაბული წერილობითი წყაროები ამბის ტრაგიკულობის ხელშესახებ მოტივირებას არ შეიცავენ. მოჯადოებული წრე, შეიძლება ითქვას, უსაბაზოდ იკვრება: ბავშვებს ერთმანეთი შეუყვარდებათ, ყაისი გიჟდება ლეილის სიყვარულის გამო, ქალის მიცემაზე უარს ეუბნებიან სიგიჟის გამო.

ნიზამი იყო პირველი პოეტი, რომელმაც ეს საქვეყნოდ ცნობილი ამბავი ერთ კომპოზიციურ მთლიანობაში მოაქცია და გალექსა. თუმცა ნაწარმოების შექმნის ინიციატივა მას არ ეკუთვნის, იგი მან თავისი მბრძანებლის, ახსათან ბენი მანუჩქრის დაკვეთით დაწერა 1188 წელს.

ნაწარმოების შესავალში მოცემულია იმ, ფაქტობრივად, ეტიკეტურ ნორმათა ჩამონათვალი, რომელსაც ეს შეკვეთილი თემა ვერ აკმაყოფილებდა: „არც წალკოტი, არც სამეფო ლხინი, არც საკრავი, არც ღვინო, არც სიტკბოება... გამომშრალ ქვიშასა და სიპ კლდეზე სანამდე ივლის დანადგლიანებული სიტყვა?!“ (نظمی ۱۹۶۵).

ნიზამის აფიქრებდა თავისი მომავალი პოემის ბედი, მისი წარმატება - ვაითუ ზარ-ზეიმის მოტრფიალე აუდიტორიას მარტივ ფაბულაზე აგებული სევდიანი სიყვარულის

ამბავი მოსაწყენად ეჩვენოსო, მაგრამ „ლეილი და მაჯუნის“ სახით ნიზამიმ მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი შედევრი, ხოლო თავისი შემოქმედების გვირგვინი შექმნა, რომელშიც გადმოცემულია ეპოქის სულიცა და იდეოლოგიური ატმოსფეროც, რომელიც სავსებით შეესატყვისებოდა მკითხველი საზოგადოების გემოვნებასა და მსოფლმხედველობას. აქ ყველაფერია არეკლილი და გათვალისწინებული - როგორც აღსაწერი, რეალურ ცხოვრებაში არსებული ეტიკეტური სიტუაციები და ნორმები, ისე მათ აღსაწერად გამოყენებული მხატვრული საშუალებები, ეს გახლავთ: ვარიანტთა სიმრავლიდან მკაცრად შერჩეული ეპიზოდების მიხედვით გამართული სიუჟეტური ხაზი, იდეოლოგიური პრინციპით შეკრული და გამთლიანებული კომპოზიცია; ეპოქისათვის დამახასიათებელი და აუცილებელი მოტივებისა და რეალიების შემოტანა; პერსონაჟთა დიალოგები, ავტორისეული რემარკები და ლირიკული წიაღსვლები, რაც მთავარია, ტრაგედიის მამოტივირებელი ძალის წარმოჩენა და ეს ყოველივე სათანადო სიმბოლიკით დატვირთული და მეტაფორულ-ალეგორიული ენით მოწოდებული.

არაბული წყაროებისა და ნიზამის პოემის შეჯერება ცხადყოფს, რომ პოეტი მისდევს თქმულებათა ერთ, საგანგებოდ შერჩეულ რიგს და დიდი სიფრთხილით ეკიდება მას; იგი შეგნებულად უვლის გვერდს ყველა, მეტ-ნაკლებად სათავგადასავლო ხასიათის ეპიზოდს. მის პოემაში უკვალოდ არის გამქრალი მოარშიყე მაჯუნის სახე; ეპოქის გავლენით შემოაქვს ცვლილებებიც: შეყვარებულთა მამები წარჩინებულ არაბებად მოგვევლინენ, მწყემსი ბავშვები - სკოლის მოსწავლეებად; შუა საუკუნეების რაინდულ წრეთა ტიპობრივ სახედ წარმოგვიდგება ნოფალი; გამოკვეთილია ველად გაჭრის მოტივი, - ურთიერთობა ცხოველთა სამყაროსთან, საუბარი ვარსკვლავებთან და სხვ. საინტერესო დამატებად უნდა მივიჩნიოთ მაჯუნის მამის მიერ ღვთისაგან შვილის გამოთხოვის ეპიზოდი, რითიც მაჯუნის პიროვნებას შეგნებულად ეცლება ყოველგვარი კონკრეტულ-ისტორიული საფუძველი, ხაზი ესმება მისი, როგორც იდეალური მიჯნურის განზოგადებულ, აბსტრაქტიზებულ სახეს.

ნიზამისთან ტრაგედია მოტივირებულია. ლეილისა და მაჯუნის ტრაგედია, ნიზამის მოტივირებით, ბედისწერა იყო, განგების სურვილი, ეპოქის გავლენა რელიგიურ-მისტიკურ პლანში ვლინდება (კვაჭაძე 1992).

ეპოქის სულითა და იდეოლოგიური ატმოსფეროთი არის განპირობებული ნიზამის „ლეილი და მაჯუნის“ ზედმიწევნით სუფიური ხასიათი. ნიზამის პოემა სუფიური ალეგორიაა და პირობითობის სხვადასხვა დონეზე ტრაგედია სხვადასხვაგვარად მოტივირდება.

რეალური ცხოვრების ფონზე იხატება ეტიკეტური სიტუაციები, ის მოქმედებანი და ხასიათები, რომელნიც პოემის შინაარსში ჩაქსოვილი ძირითადი პრობლემის დასმასა და გადაჭრას, მისი მთავარი იდეის გამოვლენას ემსახურება. პოემის ცენტრში დგას საკითხი პიროვნების, საზოგადოებისა და ღვთის მიმართებისა, მათ შორის არსებული კავშირურთიერთობით - თანხმობითა თუ წინააღმდეგობით ვითარდება მოქმედება და მოტივირდება პერსონაჟთა ქცევები. ამ მიმართების შეცნობა კონცენტრირებულია ლეილის მამის სიტყვებში. იგი უარს ამბობს მიათხოვოს ქალიშვილი ყაის - მაჯუნს, შმაგსა და თავნება ყმაწვილს. ეს მამის პოზიციაა, მისი ნება და სურვილი, მაგრამ არა პირადი, არამედ საზოგადოებრივ აზრთან, მიღებული ქცევის ნორმებთან შეთანხმებული; იგი არაბთა კირკიტა ბუნებას შეახსენებს

ხელისმთხოვნელებს და თანატომელთათვის ანგარიშის გაწევას აუცილებლობად მიიჩნევს: - მოგეხსენებათ, არაბნი რაოდენ ნაკლისმჩხრეკელნი არიან, ეს საქმე ვქნა, მერე ისინი რას მეტყვიან?! (نظامی ۱۹۶۵). მაგრამ უპირველესი და უმთავრესი არგუმენტი, რომელიც მას მოჰყავს, ეს არის ზეცის გადაწყვეტილება, მოვლენათა განმაპირობებელი ძალა: - ეს საქმე ჩვენი გადასაჭრელი არ არის, შენ ლაპარაკობ, ზეცა კი თავისას იქმს, - ამბობს იგი (نظامی ۱۹۶۵).

ლეილის მამის უარი აირეკლავს ურთიერთდამოკიდებულებას ცალკეულ პირთა შორის, პიროვნებასა და საზოგადოებას შორის, თითოეული მათგანის დამოკიდებულებას ღვთიური ძალისა და ნებისადმი.

შუა საუკუნეების (და არა მარტო შუა საუკუნეების) ადამიანთა დამოკიდებულება ერთმანეთის მიმართ, მათი დამოკიდებულება ბედისა და განგების მიმართ, ექვემდებარება გარკვეულ ეტიკეტს, ტრადიციებს, ჩვევებს, როგორც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ისე ლიტერატურაში (ჯაველიძე 1985; კვაჭაძე 2008). ამ ეტიკეტური ნორმით არის განპირობებული პოემის ალეგორიული და სიმბოლური სისტემა.

რეალური ცხოვრების დონეზე, ანუ ნიჰამის მიერ აღწერილ წრეებში, ადამიანთა ნება ბატონობს - მათ მიერ დადგენილი ნორმები და კანონები. პირობითობის ამ დონეზე პოემაში ნაჩვენებია პიროვნებისა და საზოგადოების შეუთავსებლობა, პიროვნების კონფლიქტი გარემომცველ სინამდვილესთან... პოემა გამსჭვალულია ცდათა უშედეგობისა და ამაოების იდეით. პოემის გმირებს სწამთ გარეშე ძალის მოქმედების. ბედი, ბედისწერა არის ნიჰამის „ლეილი და მაჯნუნის“ მოქმედებათა წარმმართველი ძალა; ზეცის ხელშია პოემის პერსონაჟთა ყოფა-ცხოვრება (კვაჭაძე 1992).

ბედისწერის იდეა საყოველთაო ხასიათს ატარებს შუა საუკუნეების ლიტერატურაში (ნოზაძე 1957; Dreyer 1953). ნიჰამისთან ბედის იდეა გატარებულია რელიგიურ-ფილოსოფიურ აზროვნებასა და პოეზიაში მიღებულ დებულებათა შესაბამისად: ბედი აქ შეფარდებითია და ექვემდებარება ღმერთს, შემოქმედს, ერთადერთსა და უზენაესს. ამ თვალსაზრისით, პოემის მნიშვნელოვანი ეპიზოდია ღამის სურათი და მაჯნუნის ვედრება, სადაც ასტროლოგია სავსებით მორგებულია მონოთეისტურ ისლამს (მამაცაშვილი 1972). ერთ ღმერთს მიმართავენ პოემის პერსონაჟები, ერთ ღმერთს აღუვლენს სადიდებელს პოემის ავტორიც (نظامی ۱۹۶۵).

ნება ღვთისა განაგებს ამქვეყნად ყოველივეს, ნება ღვთისა განაგებს ნიჰამის პოემის მოქმედებათა მსვლელობასაც. მაგრამ ნიჰამის „ლეილი და მაჯნუნი“ სიყვარულის პოემაა, პოემის პერსონაჟთა და მოქმედებათა გამგებელი ღმერთიც სიყვარულის ღმერთია, უფრო ზუსტად, ეს არის ღმერთი - სიყვარული, ღმერთი - მშვენიერება, ღმერთი - ჭეშმარიტება, საბოლოოდ, შემეცნების სუფიური თეორიის თანახმად, ეს არის ღმერთი - ადამიანი.

სუფიზმის მიხედვით, სამყაროს შექმნის მიზეზი სიყვარულია, მიზანი - ღმერთი, ხოლო ღერძი - ადამიანი. ნიჰამი იმ უზენაეს სიყვარულს გვიხატავს, რომელმაც ყაისში დიდი პოეტი დაბადა, მისი გმირი, პირველ ყოვლისა, შეყვარებულია, ვინაიდან სიყვარულია მისი არსი და არსებობის საბოლოო მიზანი. ყაისის ამ ქვეყნად მოვლენის მიზანი სიყვარული იყო, მისი ბედი იმთავითვე გარდაწყვეტილი ჰქონდა განგებას, ხოლო ლეილი - სიმბოლო ღვთისა, ის მიწიერი ობიექტი გახლდათ, რომელიც მას

სრულყოფის გზაზე, პირველ საფეხურთან უნდა დახვედროდა, რათა დასაბამი მიეცა მისი შემდგომი სვლისათვის.

ლეილისა და მაჯუნის ამბის ნიჰამისეული გადაწყვეტა, შეიძლება ითქვას, გამართული მოდელია სიყვარულის სუფიური კონცეფციისა. პოემის კომპოზიცია სიყვარულის ეტაპობრივი განვითარების ჩვენებას ემსახურება.

ალეგორიის ფონის დონეზე, ე.ი. რეალური ცხოვრების დონეზე, ამბის მამოძრავებელი ძალა კაცთა ნებაა, აქ ადამიანის მიერ შემოღებული კანონები ბატონობს. ამ კანონთა მიხედვით ტრაგედია მოტივირებულია საზოგადოებაში გაბატონებული ადათ-წესებითა და ტრადიციებით. კაცთა ნებით შემოღებული წესების თანახმად, სიყვარულის თავისუფალი არჩევანი დაუშვებელია. შინაარსობრივ დონეზე, პოემის მამოძრავებელი ძალა ბედია, წერა, იგი განაგებს პერსონაჟთა მოქმედებას, თუმცა თავად ბედი რელატიურია, მეორეული და სავსებით ექვემდებარება ერთი ღვთის, ყოვლისმომცველისა და უზენაესის ნებას - განგებას. ამ ღმერთმა მოავლინა ყაისი მაჯუნად, უბოძა მას გრძნობა, გონება, ნიჭი და დააკისრა დიდი მისია - განეწყო სრულყოფის ყველა საფეხური და შემდეგ დაბრუნებოდა იდეალურ სამყაროს, კვლავ შერწყმოდა აბსოლუტს.

ძველისძველი ლეგენდის ნიჰამისეული გადაწყვეტა სავსებით უპასუხებდა ეპოქის იდეოლოგიურ და ესთეტიკურ მოთხოვნებს, გამოხატავდა ავტორის მსოფლმხედველობით პოზიციას. ნიჰამისეულმა ინტერპრეტაციამ დააკანონა მაჯუნი მისტიკური სიყვარულის იდეალად და დასაბამი მისცა პოემის გმირთა ტრიუმფალურ სვლას აღმოსავლეთის ხალხთა ლიტერატურებში.

ლიტერატურა:

1. გოლიაძე ო. (1998): ძველი ქართული მწერლობის ლიტერატურული ეტიკეტისათვის (V-XIII სს.), თბილისი.
2. გოლიაძე ო. (2002): „ვეფხისტყაოსნის“ ლიტერატურული ეტიკეტისათვის, ძველი ქართული ლიტერატურის პრობლემები (ედვენება პროფესორ ლევან მენაბდის დაბადებიდან 75-ე წლისთავს), თბილისი, გვ.: 245-258.
3. კვაჭაძე მ. (1992): ბედისწერის იდეის შესახებ ნიჰამის „ლეილი და მაჯუნში“, თსუ შრომები, ტ. 309, სერია „აღმოსავლეთმცოდნეობა“, თბილისი, გვ.: 31-36.
4. კვაჭაძე მ. (2008): ეტიკეტური სიტუაციისა და ლიტერატურული ეტიკეტის შესახებ, კრებ. „დავით კობიძე - 100“, თბილისი, გვ.: 113-120.
5. კობიძე დ. (1975): ნიჰამი და მისი სკოლა, სპარსული ლიტერატურის ისტორია, თბილისი, გვ.: 280-344.
6. მამაცაშვილი მ. (1972): გალობა შვიდთა მნათობთათვის ნიჰამის „ლეილი და მაჯუნსა“ და „ვეფხისტყაოსანში“, „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, #3, თბილისი.
7. ნოზაძე ვ. (1957): ვეფხისტყაოსნის ვარსკვლავთმეტყველება, სანტიაგო დე ჩილე.
8. ჯაველიძე ე. (1968): რუჰი ბაღდადი. თბილისი.
9. ჯაველიძე ე. (1985): შუა საუკუნეების აღმოსავლური პოეზიის ტიპოლოგიის და შესწავლის მეთოდისათვის, „მტუდიები“, თბილისი, გვ.: 74-152.
10. Бертельс Е.Э. (1962): Низами и Физули, Москва.
11. Бертельс Е.Э. (1965): Суфизм и суфийская литература. Москва.
12. Восточная поэтика. Специфика художественного образа (1983). Москва.
13. Крачковский И.Ю. (1956): Ранняя история повести о Меджнуне и Лейле в арабской литературе. Избранные сочинения, т. II, М. - Л.
14. Лихачев Д.С. (1971): Поэтика древнерусской литературы. Ленинград.

15. Решетов А.М. (1988): Народы Передней Азии и их Этикет в сб.: Этикет у народов Передней Азии, Москва, гл. 3-11.
16. Dreyer G.L. (1953): A history of Astronomy from Thales to Kepler, New-York.
17. Rypka Jan, The Epic Poet Nizami and his Imitators Amir Khusrau and Maktabi. History of Iranian Literature. Dordrecht – Holland.
18. نظامی گنجوی لیلی و مجنون (۱۹۶۵): مسکو

Manana Kvachadze

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

On allegorical and Symbolical System of Medieval Oriental Literature (Nezami, “Leyli and Majnun”)

Abstract

Medieval poetry in general and Oriental Poetry, in particular, follow strict canonic rules. The Laws of the prevailing literary etiquette define the relationship between content and form.

The entire creative works of Nezami Ganjavi and his “Leyli and Majnun” in particular is a masterful description and literary expressions of the norms of etiquette. By these norms is conditioned the allegorical and symbolical system of the poem.

საკვანძო სიტყვები: შუა საუკუნეები, ალეგორია, ნიზამი, ლეილი, მაჯნუნი

Key words: Medieval, allegory, Nezami, Leyli, Majnun

ნესტან კვიწინაძე

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, გორი

დარგობრივი ენის (ESP) ტიპები და ლექსიკური ერთეულების შინაარსობრივი ვარიაციები

უცხო ენის შესწავლისას მთავარი სამიზნე არის ენობრივი კომპეტენციების - წერის, კითხვის, საუბრისა და მოსმენის სრულყოფილად დაუფლება. ძირითადად ეს მიზანი მეტნაკლებად მიღწეულია უცხო ენის სპეციალისტების მიერ. თუმცა, სხვა პროფესიის ადამიანებისათვის უცხო ენის შესწავლა დაკავშირებულია მის პროფესიონალად ჩამოყალიბებასთან, რაც მათთვის გამოწვევას წარმოადგენს.

21 -ე საუკუნის მუდმივად ცვალებადი ინფორმაციის პირობებში ნებისმიერ პროფესიის წარმომადგენლისათვის მნიშვნელოვანია უცხო ენის, უმთავრეს

შემთხვევაში ინგლისური ენის, ცოდნა რათა შეძლოს განვითარება და დამკვიდრება მის პროფესიულ სფეროში. ინგლისური ენის ცოდნით შეიარაღებული დარგის სპეციალისტი შეძლებს იქონიოს კომუნიკაცია საერთაშორისო საზოგადოებაში, გაეცნოს სამეცნიერო, პოლიტიკურ, სამედიცინო თუ სხვა დარგის უახლეს მიღწევებს, გაეცნოს საკუთარი და გაიზიაროს საზღვარგარეთის გამოცდილება, რაც შესაძლებელია როგორც ზეპირი კომუნიკაციით, ასევე ინტერნეტითა და უცხოური მედიის საშუალებებით.

1. დარგობრივი ენის სახეები და მათი სწავლების ძირითადი მეთოდები

არსებობს დარგობრივი ენის მრავალი ვარიაცია, რომელთა განხილვაც შესაძლებელია ორ ჭრილში: დარგობრივსა და პროფესიულ დარგობრივში. ერთის მხრივ, კონკრეტულ დარგს შეესაბამება მისთვის დამახასიათებელი ინგლისურენოვანი ლექსიკური საშუალებები, რაც დარგობრივი ენის ძირითად ფორმას წარმოადგენს. თუმცა, მეორეს მხრივ, დარგობრივი ენა შესაძლებელია განვსაზღვროთ პროფესიის მიხედვითაც. თუ დარგობრივი ენის სახეებს განვიხილავთ დარგების მიხედვით, შესაბამისად, მივიღებთ - პოლიტიკურ, სამხედრო, იურიდიულ, ეკონომიკურ, საბანკო, ბიზნეს, სამედიცინო, ტურიზმის, სპორტის, ხელოვნების (მხატვრობა, მუსიკა), ლიტერატურულსა და სხვა დარგობრივ ენებს. ხოლო დარგობრივი ენების კონკრეტული პროფესიების მიხედვით განხილვისას ზოგიერთი პროფესია შეიძლება შინაარსში მოიცავდეს არა ერთ, არამედ ორ და რამდენიმე „დარგობრივ ენას“. მაგალითად, პოლიტიკოსი, რომელიც წარმართავს პროცესებს, მართავს შეხვედრებს და საუბრობს სახელმწიფოსათვის თითქმის ყველა მნიშვნელოვან და პრიორიტეტულ მიმართულებებზე საერთაშორისო ურთიერთობებში, ესაჭიროება ინგლისური ენაზე მრავალი თემის გარშემო სრულყოფილი ლექსიკის ფლობა, რაც რამოდენიმე დარგობრივ ენას აერთიანებს. ექიმი, რომელიც ერთის მხრივ უნდა ფლობდეს სამედიცინო სფეროსთვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ლექსიკას, ასევე ის უნდა ფლობდეს ბიოლოგიის, ქიმიისა და ზოგად საბუნებისმეტყველო დარგების ძირითად ლექსიკურ თავისებურებებს. ხოლო იურისტი, რომელსაც უხდება სისხლის სამართლის, სამოქალაქო თუ ადმინისტრაციულ თუ სხვა იურიდიულ პროცესებზე მუშაობა, ინგლისურ ენაზე ესაჭიროება არამარტო იურიდიული ლექსიკის ათვისება, არამედ სხვა დანაწენისა, რადგან იურისტების მუშაობის სფერო ამოუწურავია. გიდის პროფესია, რომელიც სულ უფრო აქტუალური ხდება, რამოდენიმე ენაზე კომუნიკაციას საჭიროებს. გიდი უნდა ფლობდეს ტურიზმის ლექსიკას, რაც ისტორიას, მეცნიერებას, ხელოვნებას, ზოგადად მსოფლიო მოვლენების ერთობლიობას წარმოადგენს.

დარგობრივი ენის სწავლების ძირითადი მიზნებია ინგლისურად შეასწავლოს დარგის სპეციალისტს:

1. დარგობრივი ენისათვის დამახასიათებელი ლექსიკა, აბრევიატურები და აკრონიმები;
2. დარგობრივი ენის ძირითადი საკითხები ფრაზული ზმნების, იდიომებისა და სპეციფიკური ფრაზების მეშვეობით;
3. დაუფელდეს და საგანგებო სიტუაციებში საკითხების ეფექტურად მართვის შესაძლებლობები;

4. კონკრეტული სიტუაციის მიხედვით სამუშაო პროცესის წარმართვა. (Moore.2013)

დარგის სპეციალისტის მიერ დარგობრივი ინგლისურის შესწავლის წინაპირობაა ზოგადი ინგლისურის ცოდნა. ხშირად ასეთი ადამიანები ფლობენ საბაზისო ენობრივ კომპეტენციებს, რომელიც სასაუბრო ან უფრო მაღალ ენობრივ ცოდნის დონეს შეესაბამება, მაგრამ მათ უჭირთ საქმიანი კომუნიკაციის დამყარება მისივე დარგის სპეციალისტთან. ანუ, მას სჭირდება სწორედ ის „ენა“, რომელიც მას გახდის უფრო წარმატებულს. ბოლო პერიოდში დარგობრივი ენის შესწავლის მსურველთა რიცხვის გაზრდა გამოიხატება მომრავლებული ენის შემსწავლელი კურსებით, სადაც ზოგადი ინგლისურის გარდა დარგობრივი ინგლისური ენის შესწავლასაც სთავაზობენ ნებისმიერი ასაკის მსურველს. შესაბამისად, დარგის სპეციალისტისთვის დიდი გამოწვევაა ინგლისურ ენაზე მისი პროფესიისთვის დამახასიათებელი ლექსიკის ათვისება. დარგობრივი ინგლისური ენა პასუხობს ამ გამოწვევებს, რადგან შემსწავლელები ეუფლებიან ენობრივ კომპეტენციებს მათი დარგის ჭრილში, რითაც ეფექტურად ერთვებიან საერთაშორისო გარემოში. კრის მორი, ენის კურსების მენეჯერი, თავის პრეზენტაციაში „რა არის ინგლისური სპეციალური საჭიროებისათვის?“ (What is English for Specific Purposes?) ინგლისურ ენას უწოდებს „lingua franca“-ს, რაც ნიშნავს ენას, რომელიც ეხმარება, როგორც მესამე ენა, განსხვავებული მშობლიური ენის წარმომადგენლებს კომუნიკაციაში. მისივე თქმით, უფრო მეტ ადამიანს მსოფლიოში ესაჭიროება ინგლისური სამსახურში, მაღალტექნოლოგიურ ინდუსტრიაში მაგალითად ინჟინერიაში, ავიაციაში, მედიცინაში (Moore.2013).

დარგობრივი ენების შესწავლისას გამოიყენება ყველა ის სასწავლო მეთოდი, რომელიც აპრობირებულია ზოგადი ინგლისურის კურსის შესწავლისას. თუმცა, რადგან დარგობრივი ენა გულისხმობს კომუნიკაციის უნარის გაუმჯობესებას პროფესიული კუთხით, დარგის სპეციალისტისათვის, მიზნის მისაღწევად პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების მეთოდი უფრო ეფექტურად მიიჩნევა. თვით ენის შემსწავლელები უფრო ორიენტირებულნი არიან დარგის კონკრეტული საკითხების გაგებაზე ინგლისურად. შესაბამისად, კონკრეტულ საკითხზე მათი ლექსიკის მარაგი, გამოცდილება, შეხედულებები და გრამატიკული ცოდნის ბაზა ხდის მათ ჩართულობას უფრო თავისუფალს სწავლების პროცესში.

პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლება დარგობრივი ენის შესწავლის უმთავრესი მეთოდოლოგიური მიდგომაა. მისი ძირითადი კომპონენტებია როლური თამაშები, პრობლემის, შემთხვევის ანალიზი, ინფორმაციის გაცვლა, დისკუსია. ამ მეთოდებით ენის შესწავლა უზრუნველყოფს შემსწავლელის მიერ დარგის სპეციფიკური პრობლემის თუ საკითხის შესახებ დასკვნის, რეკომენდაციის თუ ზოგადად ინფორმაციის მიღება-გაცვლას ინგლისურ ენაზე, რაც ამაღლებს მის თავდაჯერებულობას უცხოელ კოლეგებთან საქმიანი ურთიერთობებისას.

2. დარგობრივი ენის ძირითადი ლინგვისტური მახასიათებლები (ბიზნეს და ეკონომიკური ინგლისურის მაგალითზე)

ედუარდ რაუპის (Raupp, 2012) მიხედვით, არსებობს ინგლისური სიტყვები, რომლებიც ჩვენთვის ნაცნობია, თუმცა მათ აქვთ განსხვავებული მნიშვნელობა ეკონომიკაში. მაგალითად სიტყვა „elasticity“, რაც ნიშნავს ელასტიურობას, დრეკადობას, ეკონომიკურ ტერმინოლოგიაში „formula elasticity“ არის „მოთხოვნის ან შეთავაზების ფასობრივი ელასტიურობა, მოქნილობა“, რაც უდრის პროდუქციის რაოდენობის პროცენტულ ცვლილებას გაყოფილს ფასის პროცენტულ ცვლილებაზე. ფართოდ ხმარებადია ფრაზები -Price elasticity of Supply, Income Elasticity of Demand და ა.შ. ეკონომიკურსა და ბიზნეს ინგლისურში მრავლადაა ასეთი „ნაცნობი“ სიტყვები. მაგალითად:

Depression - დეპრესია, გულგატეხილობა. (ეკ.)შესუსტება, კრიზისი -Particularly Severe and Long-lasting Recession. (Depression of Trade, Depression of the Market).

Span - ინტერვალი, დროის მონაკვეთი. (ეკ) Span of Control-მართვის ნორმა (number of people supervised by one manager).

Margin - კიდე, მიჯნა; მინდორი ველი. (ეკ). თვითღირებულებისა და გასყიდ ფასს შორის სხვაობა. (Percentage of the total sales price, that a buyer must put up to place an order for stock or future contracts.)

ეკონომიკასა და ბიზნესში ვხვდებით ისეთი სიტყვებს, რომელთა მნიშვნელობები პირდაპირ ამ სფეროს უკავშირდება; მაგალითად, assets (აქტივები), audit (აუდიტი,რევიზია), balance (ბალანსი, ნაშთი), budget (ბიუჯეტი), capital(კაპიტალი), profit(მოგება), sales(გაყიდვები), trademark(სავაჭრო ნიშანი), fiscal year (ფისკალური, საფინანსო წელი), marketing (ვაჭრობა) და ა.შ.

სიტყვათშეხამება და ფრაზები ბიზნეს ინგლისურში მეტად მნიშვნელოვან ლექსიკურ მარაგს ქმნის. ავიღოთ სიტყვა ‘Marketing’. მისგან ნაწარმოებია მრავალი ეკონომიკური ტერმინი და ფრაზა. მაგალითად: Marketing Concept (სავაჭრო კონცეფცია), Marketing Plan (სავაჭრო გეგმა), Marketing Research(სავაჭრო კვლევა), Marketing Order(სავაჭრო მოთხოვნა), Marketing Price(სავაჭრო ფასი), Marketing Manager(მარკეტინგული მენეჯერი). ცნობილია „Marketing Mix“ იგივე „4Ps“-მარკეტინგული ზემოქმედების ძირითადი კომპონენტები - Product (პროდუქცია), Price (ფასი), Place (ადგილი), Promotion (რეკლამა). ასევე, სიტყვა ‘Market’, რაც ქართულად „ბაზარს“ ნიშნავს, ეკონომიკურ და ბიზნეს ტერმინოლოგიაში უამრავ ეკონომიკურ ფრაზას აყალიბებს: Market Economy(საბაზრო ეკონომიკა), Market Index(საბაზრო მაჩვენებელი), Market Segmentetion(საბაზრო სეგმენტაცია/დაყოფა), Market Demand(საბაზრო მოთხოვნა), Target Market(მიზნობრივი ბაზარი), Market Clearing Price(საბოლოო გაანგარიშების კურსი), Market Incentive Program (ბაზრის სტიმულირების პროგრამა), Market Niche(საბაზრო ნიშა), Market structure (საბაზრო სტრუქტურა) და ა.შ.

მნიშვნელოვანია აბრევიატურებისა და აკრონიმების როლი ბიზნეს და ეკონომიკურ სფეროში, რაც აადვილებს ინფორმაციის მიღებას. მაგალითად:

GDP-Gross Domestic Product-მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ)

NNP-Net National Product-ქვეყნის სუფთა პროდუქტი, ეროვნული შემოსავალი

CD-Certificate of Deposit-დეპოზიტური სერთიფიკატი

NI-National Income-სახელმწიფო შემოსავლები

PR-Public Relations-საზოგადოებასთან ურთიერთობა

HRM-Human Resources Management-ადამიანური რესურსების მართვა

VAT-Value Added Tax-დამატებითი ღირებულების გადასახადი

აგრეთვე ხშირად ხმარებადია იდიომატური აბრევიატურები-

IOU-I Owe You-სავალო ხელწერილი , „მე თქვენი ვალი მაქვს“.

NIMBY- Not in my Back Yard- ნიმიზმის სინდრომი- გულგრილობას ყოველივესადმი შენს გარშემო.

ASAP-As soon as possible- რაც შეიძლება სწრაფად.

იდიომები ძირითადად იხმარება საუბრისას როგორც ფორმალურ, ისე არაფორმალურ სიტუაციაში. მაგალითად:

Take the bull by the horn- პირდაპირი კონფლიქტი რთულ სიტუაციაში. ანუ გაბედულად, შეუპოვრად მოქმედება.

Snail mail - ეს ტერმინი ნიშნავს ტრადიციულ ფოსტას. . Snail-ლოკოკინა კი ხაზს უსვამს ასეთი ფოსტის „ნელ“ მოქმედებას.

იდიომებში ხშირია სიტყვის გამეორებაც. მაგალითად:

Lose-lose situation ან no-win situation- ცუდი და უარესი მდგომარეობიდან ამორჩევა.

Win-win situation- წაუგებელი სიტუაცია, სადაც ყველა მხარე მოგებულა.

ბინომინალური გამოთქმები ხშირია დარგობრივ ენაში. მაგალითად:

P&L- Profit and Loss-მოგება და წაგება;

R&D- Research and Development- კვლევა და განვითარება,

Prim and Proper- ოფიციალური;

Leaps and Bounds- დიდი სისწრაფით;

Part and Partial- განუყოფელი ;

ფერების გამოყენებით იდიომები ხშირად გვხვდება ბიზნეს ტერმინოლოგიაში. მაგალითად:

Blue Collar /White collar -„ლურჯი საყელო“ ნიშნავს ქარხნის მუშას ანუ მას, ვინც მუშაობს ფიზიკურად (ქარხანაში, ფაბრიკაში). მისი საწინააღმდეგოა „თეთრი საყელო“ ანუ პირი, რომელიც მუშაობს ოფისში კონსულტანტად, მენეჯმენტში გაყიდვებსა და ა.შ. „Blue collar“ და „white collar“ აგრეთვე გამოიყენება სამსახურის, პოზიციისა და სამუშაოს ადგილის გამოსახატავად.

Grey Area- „ნაცრისფერ ზონაში“ რაიმე, როცა გაურვეველია .

Red Tape-ბიუროკრატიზმი. „წითლი ლენტი“ ნიშნავს გადაჭარბებულ წესებს, პროცედურებსა და რეგულაციებს, რაც ართულებს მოქმედების დასრულებას.. ხშირად ეს ტერმინი იხმარება სახელმწიფოს მიერ დადგენილი მოთხოვნების გამოსახატავად, რაც ქმნის სირთულეს, არის დროში გაჭიანურებული ბარიერი ბიზნესისა და ხალხისათვის.

In the Red - წამგებიანი ბიზნესი. თუ ბიზნესი არის „წითელში“ , ის არ არის მომგებიანი და მუშაობს წაგებაზე.

In the Black -მომგებიანი, გადახდისუნარიანი ბიზნესი.

იდიომები გვხვდება სამუშაო დროსთან დაკავშირებით რიცხვითი სიტყვების გამოყენებით. მაგალითად:

24/7 - 24 hours a day, 7 days a week.-ყოველდღე, ნებისმიერ დროს.

Round-the-clock- 24 hours a day- სადღეღამისო.

Nine-to-five-normal working hours. 9a.m-5p.m. საზოგადოდ მიღებული სამუშაო გრაფიკი.

Half-time/full-time job- ნახევარ განაკვეთიანი და სრულ განაკვეთიანი სამუშაო გრაფიკი.

ფრაზული ზმნები ზოგადი ინგლისურის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია. შესაბამისად დარგობრივ ენაში ჩვეულებრივი სიტყვების მსგავსად განსხვავებული მნიშვნელობით ხასიათდება. მაგალითად:

To put up- ქოლგის გაშლა, შეფარება. (ეკ). ფასის მომატება.

To get by - ჩავლა, გავლა. (ეკ) ფინანსური მართვა.

Put across-გადაზიდვა. (ეკ) კომუნიკაცია.

Come off-გაჩუმება. (ეკ) წარმატება, მოგება (ბიზნესში).

ბიზნეს ინგლისურ ენაში სლენგი და ჟარგონი არაოფიციალურ სიტუაციაში იხმარება.

ფულთან დაკავშირებული სლენგებია: dough, dosh, loot, brass, spundulicks.

Boostraps-თვითგანვითარება;

At the 11-th hour- ბოლო წუთში;

Goal-tending-საკუთარი აქტივების დაცვა;

Jerry-built- იაფი საქონელი და ა.შ.

დასკვნა

დარგობრივი ენის ლინგვისტური მახასიათებლები პირდაპირპროპორციულია ზოგადი ინგლისური ენისა. შემსწავლელის მიერ ენის საბაზისო გრამატიკული და ლექსიკური მარაგი შესაძლებელს ხდის განუვითაროს მას მისთვის სასურველი დარგობრივი ენისათვის დამახასიათებელი ენობრივი კომპეტენციები. აგრეთვე დარგობრივი ენა საშუალებას აძლევს დარგის სპეციალისტს მონაწილეობა მიიღოს საერთაშორისო სასწავლო პროგრამებში, სიმპოზიუმებსა და კონფერენციებში, რაც მას გახდის თავდაჯერებულს, წარმატებულს და კონკურენტუნარიანს დასაქმების საერთაშორისო ბაზარზე.

ლიტერატურა:

1. Gatehouse,K. (2001), Key Issues in English for Specific Purposes (ESP) Curriculum Development. *The internet TESL Journal*. Vol. VII, No. 10
2. Griffin,R.W. & Ebert,R.J. (2002), *Business*. 6th Edition. New Jersey.
3. Mascul, B. (2005), *Market Leader. Pre-Intermediate Business English*. Teacher's Resource book. Pearson Education Limited. 5th Edition. England.
4. Mc.Carthy, M. & O'Dell,F. (1994), *English Vocabulary in Use*. Cambridge university press.
5. Moore,C.(2013), *What is English for Specific Purposes?* <http://www.slideshare.net/ChrisMoore17/what-is-english-for-specific-purposes>
6. Raupp,E.R. (2012), *A Brief Dictionary of Economic Terms*. 2nd Edition. Gori University Press.
7. Thomas,B.J. (1995), *Advanced Vocabulary & Idiom*.Longman Group Limited. England.
8. ვეფხვაძე,თ. (2014), *მარკეტინგული ტერმინოლოგიის ინგლისურიდან ქართულად თარგმნის ძირითადი პრობლემები*. დისერტაცია. საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი.
9. www.businessenglishresources.com
- 10.

Types of ESP and Variations of Lexical Units

Abstract

21-st century is the age of English Language, which turned into the international communicative language for the representatives of the different field all over the world. When development of any sphere is connected with the shearing new knowledge and experiences, undoubtedly, learning ESP is very important and has no alternative. It also proved to be a great challenge for every professional from various field in spite of their age.

This article surveys the needs of the English for Specific Purposes, its types and teaching methods. Also, by example of Business and Economical English language introduces the content variations of the lexical units from above cited fields.

This article can be interesting for students, for specialists of any sphere, for Methodists and English language teachers.

საკვანძო სიტყვები: დარგობრივი ენა (ESP), მეთოდოლოგია, ბიზნეს-ინგლისური, ბიზნეს-ლექსიკა, „Lingua Franica“

Key words: ESP, Methodology, Business English, Business Vocabulary, “Lingua Franica”.

თინათინ კილაძე

საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

კულტურული ნორმები და ფასეულობები

კულტურას ქმნის ფასეულობები. კულტუროლოგები ამას ერთხმად აღიარებენ, მაგრამ იმაზე ვერ შეთანხმებულან, თუ რა უნდა ჩაითვალოს ფასეულობად, ან როგორ უნდა განისაზღვროს ფასეულობის რაობა.

ცნობილია, რომ ფასეულობა ძველი ბერძნულიდან მომდინარე სიტყვით აღინიშნება და ეს სიტყვაა **axia** XIX ს. კი გაჩნდა ცალკე მენიციერული დისციპლინა აქსიოლოგია (**axia** + **logos** - სიტყვა, მოძღვრება) ეს მეცნიერება ყოფიერების მთავარ ფასეულობად აღიარებდა „სიკეთეს“, „მშვენიერს“ და „სამართლიანს“ (გ. ლოტცე), ხოლო ნეოკანტიანელების - ვ. ვილდენბანდისა და გ. რიკერტის მიერ ჩამოყალიბებული ფასეულობის თეორიის თანახმად ფასეულობა კულტურის ფენომენად გამოცხადდა. მაგალითად გ. რიკერტი ფიქრობდა, რომ ფასეულობები ქმნიან „სრულიად დამოუკიდებელ სამეფოს“ და იგი ყოფიერების მიღმა მდებარეობსო. მაგალითად - ამტკიცებდა იგი, ნახატი წარმოადგენს რაღაც ყოფითს, რაც შედგება ტილოს, საღებავის, ლაქისაგან და ეს ყველაფერი თავისთავად, ცალცალკე, არ წარმოაქმნის ესთეტიკურ ფასეულობას. აქედან გამომდინარე გ. რიკერტი ერთმანეთისაგან განასხვავებდა ორი ტიპის მეცნიერულ დისციპლინას - მეცნიერებას ბუნების (ყოფიერების) წესახებ და მეცნიერებას კულტურის (ფასეულობის) შესახებ. და მაინც როგორ არის გააზრებული აქსიოლოგიაში ფასეულობის შინაარსი? სპეციალისტები მაინც იქითკენ იხრებიან, რომ

ფასეულობა არის ადამიანის გონებაში ფიქსირებული ობიექტისადმი დამოკიდებულების დახასიათება.

ადამიანისათვის ფასი აქვთ იმ საგნებს, რომლებიც მასში აღძრავენ დადებით ემოციებს: კმაყოფილებას, სიხარულს, ტკბობას და ა. შ. ამიტომ ადამიანს სურს ამგვარი ემოციები და კიდევაც მიელტვის მათ. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ფასეულობა აქვთ როგორ მატერიალურ საგნებსა და პროცესებს, ისე სულიერ მოვლენებს (ცოდნა, იდეები, წარმოდგენები და ა. შ.).

მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება, რომ საგნებს შეიძლება ჰქონდეთ ფასი (ღირებულება), მაგრამ თვითონ თავისთავად არ წარმოადგენენ ფასეულობას. და ეს იმიტომ, რომ ფასეულობა არ არის საგანი. იგი აზრის (არსის) თვისებური სახეობაა, რომელსაც მასში ჭვრეტს ადამიანი. ფასეულობითი არსის თავისებურება სწორედ იმაშია, რომ იგი გამოიხატება საგნისადმი ადამიანის დამოკიდებულებაში - დადებით ემოციებში. ფასეულობითი აზრი (არსი) ადამიანის გონებაში არსებობს, თუმცა რაღაცნაირად გარეთ გამოიტანება, „ობიექტურდება“ და განსაკუთრებული სულიერი წარმონაქმნის სახეს იძენს - რაღაც არსებულის ფასეულობისა, რომელიც შთაბეჭდილია საგანში.

ადამიანი მიისწრაფის დადებითი ემოციებისაკენ და შესაძლებლად მიიჩნევს მათ მიღებას რაიმე საგნის მეშვეობით. ამის გამო ეს საგანი სასურველი ხდება, იძენს ფასს (ფასი ედება). თუმცა, არსებითად ის განსაკუთრებული („სასიამოვნო“, „ძვირფასი“, „ამაღლებული“) გრძნობები და განცდები, რომლებსაც აღძრავს ადამიანში იმის წყალობით, რომ ადამიანი ამ საგანში ჭვრეტს ამ გრძნობა - განცდების წყაროს.

ავტომობილს ფასი აქვს არა იმიტომ, რომ ძლიერი ძრავი აქვს და ძვირი ღირს, არამედ იმიტომ, რომ იგი უზრუნველყოფს კომფორტს, პრესტიჟს, კმაყოფილებას მართვის გამო და ა. შ. ძრავა, ღირებულება, სხვა თვისებები ფასეულობები კი არაა, არამედ ამ ფასეულობების პირობებია.

ობიექტის ფასეულობა მეტნაკლებად მის თვისებებზეა დამოკიდებული. მაგრამ ეს ფასეულობა განისაზღვრება არა იმდენად მისი საკუთარი თვისებებით, რამდენადაც ადამიანის დამოკიდებულებით მისადმი, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ამასთან აქვს კულტურაში ჩამოყალიბებულ წარმოდგენებსობიექტებსა და იმის შესახებ, თუ როგორ და რით უნდა დააკმაყოფილონ ადამიანებმა თავიანთი სურვილები და მოთხოვნილებები, ასევე საგნის აღქმისას რამდენად აითვისა ადამიანმა ეს წარმოდგენები და რამდენად იზიარებს მათ.

ფასეულობა არ არის ისეთი თვისება, რომელიც ახასიათებს ობიექტს იმის მიუხედავად, იცის თუ არ იცის მის შესახებ ადამიანმა. როდესაც ადამიანმა არაფერი იცის ობიექტის ფასეულობის შესახებ, ეს ობიექტი მისთვის ფასეულობას არ წამოადგენს. თუნდაც ობიექტს თავისი რაიმე თვისებით რომც შეეძლოს ადამიანის მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, ეს კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ ეს ობიექტი რაიმე ფასეულობას შეიცავს. აუცილებელია ადამიანმა გაიცნობიეროს მასში ასეთი თვისებების არსებობა.

„ფასეულობა“ კულტუროლოგიაში არ უნდა ავურიდოთ ეკონომიკური ღირებულების ცნებაში. ღირებულება არის მხოლოდ ფასეულობის ფულადი გამოსახულება, ამასთან ღირებულების ოდენობა აუცილებლად არ შეესაბამება

ობიექტის ფასს. ადამიანისათვის შესაძლოა დიდ ფასეულობას წარმოადგენდეს რაიმე კაპიკიანი სამახსოვრო სუვენირი ან ძველი ფოტო, თუმცა მათი ღირებულება ნულს უტოლდებოდეს. ფასეულობა ყოველთვის ვერ გამოიხატება ფულით. მაგალითად, ისეთი ფასეულობები, როგორიცაა მოგონებები, გრძნობები, შემოქმედებითი სიხარული და ა. შ. და მათი არც გაყიდვა, არც ყიდვა არანაირი ფულით არ შეიძლება. ცნობილია, რომ ფასეულობა უნდა განსხვავდეს სასარგებლოსაგან. ფასეულობა შესაძლებელია სრულიად უსარგებლო იყოს, ხოლო სასარგებლოს საერთოდ არ ჰქონდეს ღირებულება. სარგებელი არის საგნის ადამიანზე ზემოქმედების ობიექტური შედეგი, რომელიც მაშინაც კი წარმოიქმნება, როდესაც არაფერი იცის მისი არსებობის შესახებ და ვერც ხვდება. თუ ადამიანი იცნობიერებს რაიმე სარგებლიანობას, იგი ჩვეულებრივ აფასებს იმას, რაც მისთვის სასარგებლოა. მაგრამ ფასეულობა სარგებლისა (ისევე როგორც იმ საგნისა, რომელსაც მოაქვს ეს სარგებელი) - არის არა თავად სარგებლის დახასიათება, არამედ ისევ და ისევ მისადმი ადამიანის დამოკიდებულებისა.

ფასეულობა, როგორც ცნობილია, ასევე განსხვავდება ჭეშმარიტებისაგან „ჭეშმარიტება შესაძლოა იყოს ფასეულობის მატარებელი, მაგრამ სიკეთისა და სილამაზისაგან განსხვავებით, არ არის საკუთრივ ფასეულობა ჭეშმარიტებას შეიძლება ჰქონდეს ფასი და შეიძლება არა: მაგალითად, ხდება, როდესაც ფასეულობას წარმოადგენს არა ჭეშმარიტება, არამედ ტყუილი. რუსი კულტუროლოგები ამის მაგალითად იმოწმებენ **ა. ს. პუშკინის** სტროფს.

«Тьмы низких истин мне дороже

Нас возвышающий обман...»

„ჭეშმარიტებათ მდაბალთ, უთვალავთ

მიჯობს სიცრუე ამამაღლები“...

ცხოვრება ისედაც გვიდასტურებს, რომ ჭეშმარიტებას ხშირად არც მიიჩნევენ ფასეულობად და სწირავენ რელიგიურ, პოლიტიკურ, ზნეობრივ, ესთეტიკურ და სხვა ფასეულობების სანაცვლოდ.

მაშასადამე, ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ფასეულობას წარმოადგენს არა ობიექტი, არამედ მასში ადამიანის მიერ მასში მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისა და დადებითი ემოციების გამოწვევის უნარის. ობიექტი ადამიანის თვალში არის მხოლოდ ფასეულობის მატარებელი. თუმცა ცხოვრებაში ფასეულობას მხოლოდ საგნის (ობიექტის) თვისებას კი არ უწოდებენ, არამედ თავად საგანსაც (ობიექტსაც).

ფასეულობათა სახეობები

ფასეულობათა სამყარო რთულია და ძნელად ეძლევა აღწერას. ფასეულობები სხვადასხვაგვარია. აქსიოლოგიაში ცნობილია ფასეულობათა კლასიფიკაციის სხვადასხვანაირი ვერსიები. მაგალითად, აქსიოლოგიის მამამთავარი **გ. რიკერტი** ფასეულობებს ფასეულობებს ექვს სახეობად განყოფდა:

- **ლოგიკურებად** (მეცნიერული მიღწევებისათვის);
- **ესთეტიკურებად** (ხელოვნების ქმნილებათათვის);
- **მისტიკურებად** (კულტურებისათვის);
- **რელიგიურებად**;
- **ზნეობრიობად**;

● **პიროვნულებად.**

ფსიქოლოგმა **გ. მიუნსტერბერგმა** XX ს. დასაწყისში ფასეულობათა ორ ტიპად დაყოფის იდეა წარმოადგინა: პირველი ტიპის ფასეულობები **ცხოვრებისეული** (მაგალითად, სიყვარული, ბედნიერება) და **კულტურული** (მაგალითად, პოეზია, მუსიკა), ხოლო თითოეულში გამოყოფდა შემდეგ სახეობებს: ლოგიკურს, ესთეტიკურს, ეთიკურს, მეტაფიზიკურს.

XX ს. ცნობილმა გერმანელმა ფილოსოფოსმა **მ. შელერმა** წარმოადგინა ფასეულობების შემდეგი იერარქია:

ქვედა დონეზე განალაგა გრძნობადი ფასეულობები („სასიამოვნო“), მომდევნოზე - **სიცოცხლისეული**, ანუ **ვიტალური** („კეთილშობილი“), უფრო ზევით - სულიერი, მათ შორის ესთეტიკური („მშვენიერი“), მორალურ - სამართლებრივი („სამართლიანი“). გნოსეოლოგიური („ჭეშმარიტი“), ხოლო სულ ზედა დონეზე - რელიგიური („წმინდა“) ფასეულობები.

ფრანგმა აქსიოლოგმა **ი. გობრიმ** ფასეულობათა 4 ძირითად სახეობა გამოყო: **სარგებელი**, **სილამაზე**, **ჭეშმარიტება** და **სიკეთე**.

კლასიფიკაციის პრინციპების ნაირგვარობით თავი განსაკუთრებულად გამოიჩინეს რუსმა აქსიოლოგებმა. მათ შორის საინტერესო კლასიფიკაცია შექმნა **ბ. ერასოვმა**. მან 5 ტიპის ფასეულობები გამოყო:

1. **ვიტალური** - სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, უსაფრთხოება, კეთილდღეობა და ა.შ.

2. **სოციალური** - ოჯახი, დიაციპლინა, შრომისმოყვარეობა, საქმიანობა, სიმდიდრე, თანასწორობა, პატრიოტიზმი და სხვა;

3. **პოლიტიკური** - სამოქალაქო, თავისუფლება, კანონიერება, კონსტიტუცია, მშვიდობა და ა.შ;

4. **მორალური** - სიკეთე, სიყვარული, ღირსება, წესიერება, პატივისცემა უფროსებისადმი, ბავშვების სიყვარული და სხვა;

5. **რელიგიური** - ღმერთი, წმინდა წერილი, რწმენა და ა.შ;

6. **ესთეტიკური** - სილამაზე, სტილი, ჰარმონია და ა. შ. [1]

რუსი აქსიოლოგი **გ. ვიჟლეცოვი** ფასეულობათა 4 კლასის არსებობას ამტკიცებს. ესენია: 1. სულიერი (რელიგიაში, ზნეობრიობაში, ხელოვნებაში); 2. სოციალური (პოლიტიკური, სამართლებრივი, მორალური); 3. ეკონომიკური; 4. მატერიალური [2].

როგორც უკვე ითქვა, არა ერთი ავტორი ფასეულობათა კლასიფიკაციაში ჩართავენ აგრეთვე ფასეულობათა მატარებელ ობიექტებსაც. ამგვარ ცთომილებას განსაკუთრებით მკაცრად მოეკიდა ფილოსოფოსი **მ. ს. კაგანი**. მაგალითად, ეკონომიკური და მატერიალური სიკეთე. მიიჩნია „საბუღალტრო აღრიცხვის“ საგნად და არა აქსიოლოგიური ტიპოლოგიის ელემენტებად.

მ. კაგანისათვის ფასეულობების სამყარო არის სისტემა, რომელშიც სხვადასხვა სახეობის ფასეულობები იმყოფებიან. ისტორიულად განპირობებულ სტრუქტურულ ურთიერთობებში. მაგალითად, იგივე მ. კაგანი სხვადასხვა დონეზე (ოციალურ - ჯგუფურ, პიროვნებათშორის, ინდივიდუალურ) განიხილავს მხატვრულ, ეგზისტენციალურ (სიცოცხლის აზრის შემცველ), ზნეობრივ, სამართლებრივ, პოლიტიკურ, რელიგიურ, ესთეტიკურ ფასეულობებს. მათ შორის არსებული ინტეგრალური კავშირების გათვალისწინებით [3].

ფასეულობათა კლასიფიკაციის წარმოდგენილ პრინციპებსა და ტიპებს, ცხადია, მოეპოვებათ თავთავისი არგუმენტები, თუმცა ასევე თვალში საცემია ამ კლასიფიკაციათა უსრულობა, რაც, ერთი მხრივ, განპირობებულია კლასიფიკაციის პრინციპების სხვადასხვაობით, კლასიფიცირების ერთიანი პრინციპის არარსებობით, მეორე მხრივ, ფასეულობების ღირებულების შკალის, შესაფასებელი ერთეულის (ელემენტის) დაუდგენლობით. მიგვაჩნია ასევე, რომ გასათვალისწინებელია კლასიფიკაციის კიდევ ერთი (და ჩვენი აზრით ყველაზე მთავარი) პრინციპი. ესაა ფასეულობით მასშტაბურობის პრინციპი, მათი დროითი ქრონოტიპი. ნებისმიერი ერის ისტორიულ მყოფობაში დროითი დროითი განზომილების თვალსაზრისით არსებობს მარადიული (გაუხუნარი) ფასეულობები, თანაც საერთო სახალხო, საერთო ეროვნული მასშტაბებისა, ამასთან ისეთი, რომელიც ძნელად თავსდება თემატურ - პრობლემურ კლასიფიკაციაში. ასეთია, მაგალითად, სამშობლო, სამკვიდრო, მამული, დედა, მამა, წინაპარი. აქ, ცხადია, იგულისხმება ის განცდები, რასაც ეს ობიექტები შეიცავენ და კიდევ ის, რომ ასეთ მარადიულ ფასეულობებში ობიექტი გამოდის ფასეულობის მეტაფორად, ანუ ფასეულობა და მისი შემცველი ობიექტი იგივევდებიან, „ფარავენ“ ერთმანეთს, რაც მ. კაგანის აზრით ერთგვარი დაზუსტების საჭიროებასაც ცხადყოფს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ფასეულობათა მეტნაკლებად ყოვლისმომცველმა კლასიფიკაციამ უნდა გაითვალისწინოს ზედროული, საერთო ეროვნული ფასეულობები, რომლებიც ეროვნული ენობრივი და კულტურული ცნობიერების ელემენტებშია შთაბეჭდილი. ამას გარდა სოციალურ ჯგუფთაშორისი, საგვარეულო, საოჯახო, პიროვნული ფასეულობები, რომლებიც ნაკლები დროითი გამძლეობით ხასიათდებიან, ამდენად, ჩვენი აზრით, ფასეულობები ერთგვარი იერარქიული ურთიერთმიმართებების პრინციპით უნდა დახარისხდეს და დაჯგუფდეს. სქემატურად ეს იერარქია შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ:

უმაღლესი დონე	დროითი ქრონოტიპი
საერთო ეროვნული ფასეულობები (ერის მენტალობის განმსაზღვრელი)	ზედროული (მარადიული) ფასეულობები
მესამე ↑ დონე	მესამე ↑ დონე
სოციალურ ჯგუფთა შორისი ფასეულობები	დროისადმი შედარებით ნაკლებად მდგრადი ფასეულობები
მეორე ↑ დონე	მეორე ↑ დონე
საგვარეულო, საოჯახო ფასეულობები	დროითი გარკვეული მონაკვეთით განსაზღვრული ფასეულობები
ქვედა ↑ დონე	ქვედა ↑ დონე
პიროვნული ფასეულობები	დროის წარმავლობას დაქვემდებარებული ფასეულობები

ლიტერატურა:

1. Ерасов Б. С. Социальная культурология, II, М., 1964;
2. Выжлецов Г. П. Аксиология культуры, СПб., 1996;
3. Каган М. С. Философская терия ценностей.

Cultural Norms and Values

Abstract

The values create culture. The value is fixed object dependence review in the human mind, which challenge positive emotions. People aspiring to positive emotions and the possibility of receive them by any item.

"The value" in cultural studies should not confuse the concept of economic value.

Values are divides in the following types:

Logic (for scientific research);

Esthetics (creation of art);

Mystical (for culture);

Religious;

Virtue;

Personality.

Key words: culture norms, values, axsiology, kinds of values

საკვანძო სიტყვები: კულტურული ნორმები, ფასეულობები, აქსიოლოგია, ფასეულობათა სახეობები

მაია კობახიძე, მანანა ღარიბაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ანთროპონიმთა სემანტიკური ურთიერთმიმართებანი ქართულსა და ინგლისურში

ენების შეპირისპირება საკმაოდ საინტერესო პროცესია. ეს პროცესი კიდევ უფრო საინტერესო აღმოჩნდა სხვადასხვა სისტემის ენებში. კერძოდ, ნაშრომში გამოკვლეულია ქალის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები სემანტიკური თვალსაზრისით ქართულ და ინგლისურ ენებში.

ადამიანის საკუთარი სახელები ენის ლექსიკის უძველესი ფონდის კუთვნილებაა. საკუთარ სახელებს სხვადასხვა წარმოშობა აქვთ და მათ გავრცელებას არაერთი განსხვავებული ფაქტორი განსაზღვრავდა. ანთროპონიმების გაჩენა ადამიანების ცხოვრება-ურთიერთობის პრაქტიკულმა საჭიროებამ გახადა აუცილებელი – ერთი პიროვნება უნდა გარჩეულიყო მეორისაგან (დლონტი აღ., 1971, 134).

ქალთა აღმნიშვნელი სახელების სემანტიკის კვლევისას გამოიკვეთა, რომ გადამწყვეტ როლს თითქმის ერთი და იგივე ფაქტორები თამაშობდა, ამიტომ ისინი პირობითად დავყავით 5 ძირითად ჯგუფად:

- ბუნებასთან დაკავშირებული სახელები: ა) მცენარეთა;
ბ) ცხოველთა; გ) ფრინველთა სახელწოდებები;

- გეოგრაფიულ მდებარეობასთან დაკავშირებული სახელები: ა) ქალაქებთან; ბ) ქვეყნებთან გ) კუნძულებთან დაკავშირებული სახელები;
- ისტორიული მოვლენის შედეგად დამკვიდრებული სახელები;
- რელიგიურ დღესასწაულებთან/მოვლენებთან დაკავშირებული სახელები;
- დროის აღმნიშვნელი სახელები.

ბუნებასთან დაკავშირებული სახელები: ა) მცენარეთა სახელწოდებებთან დაკავშირებული ქალის სახელები მრავლად გვხვდება ქართულ ენაში, მაგ.: **ვარდო** (ქართ.) – ვარდისგანაა ნაწარმოები, **ზაირა** (თურქ. „ზეჰრასა“) – არაბულად „ყვავილს“ ნიშნავს, **ლოლა** (ირან.) – „იასამანს“, **ლაურა** (ლათ.) – „დაფნას“, **ლეილა** (არაბ.) – „ღამეს“ (გადატანითი მნიშვნელობით – „შავი“, „შავგვრემანი“), სხვაგვარი ეტიმოლოგიით, იგი არაბულში შესულია ძველი ებრაულიდან, სადაც **ლილია**, **ლილი** „შრომანს“ აღნიშნავს.

გულნაზი (სპარს.) – „ნაზი ვარდი“; **გულნარა** (სპარს.) – „ბროწეულის ყვავილი“; **გულსუნდა** (ქართ.) – ეტიმოლოგია უცნობია; **გულჩინა** (სპარს.) – „ვარდის მკრეფელი“; **გულჩორა** (სპარს.) – „ვარდის სახის მქონე“, **კესანე** (ქართ.) – „მინდვრის ყვავილის“ სახელწოდების მიხედვითაა შერქმეული.

ნარგიზა (ბერძ.) – ანტიკური მითის მიხედვით, **ნარკისი** ანუ **ნარკისი** ერქვა თავის თავზე შეყვარებულ ლამაზ ჭაბუკს, რომელიც თავისი სილამაზის საჭვრეტად სულ წყალში იყურებოდა და ღმერთებმა ყვავილად აქციეს. ამ ყვავილის სახელი ქართულად გადმოიცემა **ნარგიზ**-ის ფორმით და იგი ქალის სახელად გამოიყენება (ჭუმბურიძე ზ., 1982, 139).

ინგლისურ ენაშიც მრავლად გვხვდება ქალის სახელები, რომლებიც მცენარეს აღნიშნავს, მაგ.: ყვავილის მნიშვნელობა აქვს შემდეგ საკუთარ სახელებს: **Bryony** (ინგ.) – „გარეული, მწვანე მცოცავი მცენარე“, **Flora** – „ყვავილებისა და გაზაფხულის რომაული ღვთაება“, მომდინარეობს ლათინური სიტყვიდან – „**Flos**“, რომელიც სემანტიკურად „ყვავილს“ („**flower**“) ნიშნავს, აგრეთვე ინგლისურ ენაში გავრცელებულია აღნიშნული სახელის ვარიაციები: **Flo**, **Floretta**, **Florrie** და **Floella**.

Lora (ინგ.) – „დაფნა“, ან „დაფნის ხე“, რომელიც სიმბოლურად გამარჯვებასა და დიდებას განასახიერებს, **Holly** (ინგ. „**Hollen**“ – „წმინდა“), უკავშირდება მცენარის სახელწოდებას, რომელსაც საშობაო დეკორაციებისთვის იყენებენ, აგრეთვე გვხვდება ანთროპონიმები: **Hollie**, **Holli**, **Holie**.

Jacinta (ესპ. „**Hyacinth**“ – „ჰიაცინტი“) – მომდინარეობს მამრობითი სქესის ესპანური სახელისაგან – „**Jacinto**“ (**Hyacinth**“), რაც „სუმბულს“ ნიშნავს, **Karri** (სკანდ.) – „ფერადი ევკალიპტი“, **Poppy** (ინგ.-„ყაყაჩო“) უკავშირდება ყაყაჩოსებრთა ოჯახს, აგრეთვე გავრცელებულია სახელები: **Papaver**, **Petunia** (ამერ.) – „პეტუნია“, **Pansy** (ინგ.) – „სამფერაია“, ანუ „იაჯუჯუნა“ – მომდინარეობს ფრანგული სიტყვიდან „**Pensee**“, რომელიც ინგლისურად „**Thought**“ – „ფიქრს“ ნიშნავს.

Viola (ლათ. „**Violet**“) – მცენარე იისებრთა ოჯახიდან, ნიშნავს „იას, იისფერს, ლილისფერს“. **Rose** – გერმანული სახელის ნორმანდიული ფორმაა, მომდინარეობს ლათინური სიტყვისგან „**Rosa**“, რომელიც სურნელოვან მცენარესთან – **ვარდთან** ასოცირდება.

ქართულისაგან განსხვავებით, ინგლისურ ენაში მრავლად გვხვდება ეგზოტიკურ ყვავილებთან დაკავშირებული ანთროპონიმები, როგორიცაა **Aster** (ლათ.) – „ასტრი“,

Calla (ბერძ. – „**Kallos**“) – ნიშნავს სილამაზეს, გავრცელებულია მისი სახეშეცვლილი ფორმა – **Kalla**, აგრეთვე **Dahlia** (ინგ.) „გეორგინი“ – უკავშირდება ყვავილის სახელწოდებას, **Clover** (გერმ.) – „სამყურა“, **Lotus** (ბერძ.) – „ლოტუსი“, **Orchid** (ანტიკ. ბერძ.) – „ჯადვარი“ (**Orchids** – „ორქიდები“), **Tulip** (ფრანგ. „**Tulipant**“) – ტიტა, მცენარე შროსანისებრთა ოჯახიდან, **Zinnia** (გერმ.) და **Marguerite** (ფრანგ.) – ყვავილი გვირილისებრთა ოჯახიდან, **Zahara** (არაბ.) – აღნიშნავს „ყვავილს“, აგრეთვე ნიშნავს „საუკეთესოს, დახვეწილს“.

Linnea (სკანდ.) – უკავშირდება შვედი მეცნიერის კარლ ლინეის (Carl Linnaeus) სახელს, რომელმაც დააარსა ლინეის სამეცნიერო საზოგადოება (იკვლევს ფლორის და ფაუნის საკითხებს), **Jacinta** (ბერძ.) – ბერძნული ყვავილი სუმბული („**Hyacinths**“ – „ჰიაცინტები“), რომელიც ნიშნავს „ლამაზს“, **Fleur** (ფრანგ. – „**Fleur-De-Lis**“) – „შროშანი, ზამბაზის ყვავილი“.

აგრეთვე გავრცელებულია შემდეგი სახელები: **Daisy** (ინგ.) – „გვირილა“, **Jasmine** (ფრანგ.) – „ჟასმინი“, **Avanna Ayanna** (აფრ.) – „ლამაზი ყვავილი“, (ფუძე – „**Anna**“), **Chrysanth** (ბერძ.) – „ქრიზანთემა“, „ოქროს ყვავილი“, **Canna** (ლათ.) – „ფერადი ყვავილი“, „ლერწამი“, **Haruna** (იაპ.) – „ვამლის ხე“, „გაზაფხულის ყვავილი“, **Blaithin** (ირლ.) – „პატარა ყვავილი“, **Mina** (მც.ებრ.) – „გვირილა“, **Violet** (ინგ.) – „ია“, **Rose** (ლათ.) – „ვარდი“, **Apple** (ლათ.) – „ვამლი“, **Lily** (ბერძ.) – „შროშანი“, **Willow** (ინგ.) – „ტირიფი“, **Azalea** (ინგ.) – „გაზაფხულის ყვავილი“, **Blodwedd** (ინგ.) – „ყვავილის სახე“, **Blodwen** (უელს.) – „თეთრი ყვავილი“, **Blossom** (ფრანგ.) – „ყვავილის მსგავსი“, **Calantha** (ბერძ.) – „ლამაზი ყვავილი“, **Achefflow** (მოტლ.) – „თეთრი ყვავილი“, **Admon** (მც.ებრ.) – „წითელი ყვავილი“, **Bukul** (ინდ.) – „სურნელოვანი ყვავილი“, **Acacia** (ბერძ.) „ეკლიანი ხე“, „მიმოზასნაირი ყვავილი“, აგრეთვე გავრცელებულია: **Cacia**, **Casha**, **Kase**, **Kassy**...

როგორც ქართულ, ასევე, ინგლისურ ენაში, იშვიათად გვხვდება ცხოველებისა და ფრინველების აღმნიშვნელი სახელები ქალის აღსანიშნავად.

აღსანიშნავია, რომ ფრინველთა სახელწოდებანი უფრო მეტად ქალის სახელებად გვხვდება. იგივე ითქმის მშვიდობიანი, უწყინარი ცხოველების სახელწოდებებთან ნაწარმოები პიროვნული სახელების შესახებ, მაგ.: დავით აღმაშენებლის ასულს, უფრო ადრე კი გიორგი პირველის ასულს, სახელად ერქვა **კატა**, ასევე ქალის სახელად გვხვდება **ნუკრი** (ნუკრია). გამონაკლისის სახით გვხვდება ისეთი ანთროპონიმები, რომლებიც თანაბრად შეიძლება ერქვას ვაჟსაც და ქალსაც: **გუგული**, **ჩიტო**...

ინგლისურ ენაში შედარებით უფრო მეტია ცხოველების აღმნიშვნელი სახელები, მაგ.: **Ursula** (ლათ.) – „პატარა დედალი დათვი“, **Fawn** (ლათ.) – „შველი“, **Zera** (ბერძ.) – „მგელი“, **Danuta** (ებრ.) – „პატარა ირემი“, **Ushi** (ლათ.) – „ხარი“ და სხვა.

ფრინველების აღმნიშვნელი გავრცელებული სახელებია: **Arva** (ლათ.) – „არწივი“, **Brena** (ირლ.) – „ყვავი“, **Zippora** (ებრ.) – „ჩიტი, ფრინველი“, **Penelope** (ინგ.) – „იხვი“, **Robin** (ინგ.) – „ჩიტი“.

ქართულ ენაში გვხვდება ისეთი საკუთარი სახელები, რომელიც ქვეყნის გეოგრაფიულმა მდებარეობამ განაპირობა, მაგ.: რუსული სახელებია: **სვეტლანა**, **ლუბა**, **ნადეჟდა**. დამკვიდრდა ევროპული სახელებიც: **იზოლდა**, **ინგა**, **ვიოლეტა**, **ემა**... ქართულში ახალი ნასესხებია **ინგა** (სკანდ.), რომელიც უკავშირდება ძველი

ისლანდიელების ღმერთის სახელს **ინგვე**-ს. **ინეზა** აგრეთვე ახალი ნასესხებია ევროპული ენებიდან, **მადლენა** წარმოადგენს **მაგდალინა**-ს ფრანგულ ფორმას.

აღსანიშნავია, რომ შორეულ წარსულში ნასესხები სახელების უმეტესობა (მაგ. **თამარ და ქეთევან**) იმდენად არის შეცვლილი და გაქართულებული, რომ ამ ფორმით მხოლოდ საქართველოში გვხვდება.

ნასესხებ სახელებს ატარებენ ზღაპრის გმირები, ლიტერატურული პერსონაჟები, ისტორიული პიროვნებანი. ამ სახელებიდან წარმოქმნილია გვარები, გეოგრაფიული სახელწოდებანი. მაგალითად, „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი გმირი ქალის სახელი **ნესტან-დარეჯანი** მომდინარეობს სპარსული გამოთქმისაგან: „**ნეს ანდარე ჯაჰან**“, რაც ნიშნავს „არ არის ქვეყნად (მისი ტოლი)“ (ჭუმბურიძე, 1982, 139).

ნესტან-დარეჯანის შემოკლებით მიღებულ **ნესტანს** სპარსულ სახელად ვერ მივიჩნევთ, რადგან იგი ამ ფორმით ადამიანის სახელად მხოლოდ ქართულში გვხვდება. იგივე ითქმის, როცა ქართულს ნასესხები აქვს რომელიმე სიტყვა და შემდეგ კი ამ სიტყვისაგან საკუთარი სახელი თვით ქართულშივე არის წარმოქმნილი, მაგ.: **ტურფა** არაბულად ნიშნავს „საუცხოო, საოცარ, იშვიათ რამეს“, ქართულში კი ამ სიტყვას მიღებული აქვს „ძალიან ლამაზის“, „მშვენიერის“, „საყვარელის“ მნიშვნელობა. სწორედ ეს ქართული მნიშვნელობა ქმნის საფუძველს მის საკუთარ სახელად გამოყენებისათვის. ასე, რომ **ტურფა**, როგორც საკუთარი სახელი, წმინდა ქართულია. ასევე, ქართული სახელებია **მარტია, ვარდო** და სხვანი, თუმცა ისინი წარმოქმნილია უცხო ენებიდან შემოსული სიტყვებისაგან.

გულნაზი დღეს ქართველ კაცს ჩვეულებრივ ესმის, როგორც ქართული სახელი, რომლის მნიშვნელობაა „ნაზი გულის მქონე“. ამავე დროს, ცნობილია ქალის სპარსული სახელი **გულნაზი**, რომელიც „ნაზ ვარდს“ ნიშნავს. ეს სახელი ქართულში სპარსულიდან შემოსული ჩანს, მაგრამ ქართულ ნიადაგზე, მისი ხელახალი გააზრების გამო, ის ქართულ სახელად არის ქცეული.

ცალკე ჯგუფს ქმნის ანთროპონიმები, რომლებიც სემანტიკური თვალსაზრისით, **ქალაქების, ქვეყნებისა და კუნძულების სახელებს** უკავშირდება, თუმცა, ასეთი სახელები ქართულ ენაში ძალზე მცირეა, მაგ.: **ოლიმპიადა** (ბერძ.) უკავშირდება მთის სახელს „ოლიმპო“, რომელიც ბერძნებს ღმერთების ადგილსამყოფელად მიაჩნდათ, და ქალაქის სახელი **ოლიმპია**, სადაც ყოველ ოთხ წელიწადში ერთხელ სხვადასხვა შეჯიბრებები იმართებოდა, საფუძველად უდევს ბერძნული წარმოშობის რამდენიმე სახელს. ერთ-ერთი მათგანია მამაკაცის სახელი – **ოლიმპიადოს** („ოლიმპიადი“), რომლისგანაც წარმოქმნილია ქალის სახელი – **ოლიმპიადა** (ჭუმბურიძე, 1982, 141-142).

სიდონია (შემოკლებით **სიდო**) – ზუსტი ეტიმოლოგია უცნობია, შესაძლოა უკავშირდებოდეს გეოგრაფიულ სახელს **სიდონს**, ესე იგი ნიშნავდეს „სიდონელს“ (**სიდონი** ებრაულად ნიშნავს სათევზაო ადგილს) (ჭუმბურიძე, 1982, 142).

ქართულისაგან განსხვავებით, ინგლისურ ენაში მრავლად გვხვდება **გეოგრაფიული ადგილმდებარეობის მიხედვით დამკვიდრებული ქალის სახელები**, მაგ.: ა) **ქალაქებთანაა დაკავშირებული შემდეგი ანთროპონიმები**: **Alma** – ქალაქი ვიქტორიაში, ავსტრალია, **Aspen** – ქალაქი კოლორადოში, აშშ, **Florence** – ქალაქი იტალიაში, **Hope** – ქალაქი არკანზასში, (**hope** – აგრეთვე ნიშნავს „იმედს“); **Winnipeg** – მანიტობას დედაქალაქი, კანადა, **Lisbon** – პორუგალიის დედაქალაქი, **Milan** – ქალაქი

იტალიაში, **Geneva** – ქალაქი შვეიცარიაში, **Selma** – ქალაქი ალბამაში, აშშ, **Zaria** – ქალაქი ნიგერიაში, **Delphi** – ქალაქი საბერძნეთში.

ბ) **ქვეყნებთან და კუნძულებთან დაკავშირებული ქალის აღმნიშვნელი სახელები:** **Skye** – კუნძული შოტლანდიაში, **Guyana** – ქვეყანა სამხრეთ ამერიკაში, **Mali** – ქვეყანა დასავლეთ აფრიკაში, **Mariana** – მარიანას კუნძულები, **Kenya** – აღმოსავლეთ აფრიკაში ქვეყანა, **Iona** – კუნძული შოტლანდიასთან ახლოს, **Oceania** – ქვეყანა მიჩიგანში, აშშ, **Aruba** – კუნძული ზღვაში, **Georgia** – შტატი აშშ-ში, **Mali** – ქვეყანა დასავლეთ აფრიკაში, **Lorraine** – რეგიონი საფრანგეთში, **Bwanda** – ქვეყანა აღმოსავლეთ-ცენტრალურ აფრიკაში, **Nova** – ნოვა სკოტია, კანადა.

ისტორიულ სახელთა შორის თამარი ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ქალის სახელია საქართველოში საუკუნეთა მანძილზე. ამ სახელით ცნობილ ისტორიულ პირთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია თამარ მეფე. წარმოშობით **თამარს** უკავშირებენ სემიტურ ენებს, კერძოდ, ძველ ებრაულს, სადაც იგი „ფინიკის პალმას“ ნიშნავს. (ჭუმბურიძე, 1982, 129-130).

სამეცნიერო წყაროების მიხედვით, **თამთა** მიღებული ჩანს **თაჰამთა**-საგან, რომელიც გვხვდება **როსტომის** ან ზოგი სხვა ირანული გმირის ეპითეტად და ნიშნავს „გოლიათს“, ან „ღონიერს“ (ჭუმბურიძე, 1982, 129-130).

ხორეშან (სპარს.) – „ბედნიერი“, გავრცელებული სახელი იყო განსაკუთრებით აღმოსავლეთ საქართველოში, რომელიც ერქვა მეფე-პოეტის თეიმურაზ პირველის მეუღლეს, გიორგი X -ის ასულს. (ჭუმბურიძე, 1982, 148).

ლატავრა (სპარს.) – „რატის ასული“, ადრინდელი ფორმაა **ლატავრი**, რომელიც ქალის სახელად გვხვდება ჯერ კიდევ VII საუკუნეში „ქართლის ცხოვრებაში“, შემდეგ კი X საუკუნეში „სერპიონ ზარზმელის ცხოვრებაში“ (ჭუმბურიძე, 1982, 333).

ხათუნა (თურქ.) თურქულ და ირანულ ენებში ნიშნავს „ქალბატონს“, „მანდილოსანს“. ქართულში საკუთარ სახელად პირველად გვხვდება ფუზნარის ტაძრის წარწერაში (ივრის ხეობაში), რომელიც XIII-XIV საუკუნეებით თარიღდება (ჭუმბურიძე, 1982, 147).

მირანდა (ირან.) შემოკლებული ფორმაა **მირანდუხტ**-ისა, რომელიც წარმოშობით ირანული სახელია და „ამირის (ბატონის) ასულს“ ნიშნავს. ვახტანგ გორგასალის ერთ დას **გურანდუხტი** ერქვა, მეორეს – **მირანდუხტი**. ეს სახელები სრული ფორმით დღეს აღარ იხმარება, მაგრამ გვხვდება შემოკლებული სახით: **გურანდა**, **მირანდა**. ეს უკანასკნელი ემთხვევა ევროპულ სახელს (ჭუმბურიძე, 1982, 137).

ქეთევან (სპარს.) მნიშვნელობა უცნობია. „შაჰ-ნამეს“ ერთ-ერთი გმირი ქალის სახელი **ქეთაიონ** ქართულში გადმოტანილია **ქეთეონის** ფორმით, საიდანაც შემდეგ მიღებულია **ქეთევან** (ჭუმბურიძე, 1982, 144).

ნათია (ქართ.) **ნათელა**-ს პარალელური ფორმაა, გვხვდება ჯერ კიდევ XV ს. დამდეგს: როგორც „ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს, „მეფე გიორგი VII-ს ცოლად ესვა ქუცნა ამირეჯიბის ასული **ნათია**“ (ჭუმბურიძე, 1982, 138).

ქართულის მსგავსად, ინგლისურ ენაშიც გვხვდება **ისტორიული სახელები** ქალის აღსანიშნავად, მაგ.: **Adelaide** – პირველი პოპულარული სახელია უილიამ IV-ისა და დედოფალი **Adelaide** -ის ინგლისში მეფობის (1830-37) ხანის შემდეგ, აგრეთვე გვხვდება მისი გავრცელებული ვარიაციები: **Ada, Adalayde, Adalheid, Adaline, Addala...**

Sarah (ებრ.-„ქალბატონი“, „პრინცესა“) ერქვა აბრაჰამის ცოლს ძველ აღთქმაში, რომელიც ისააკის დედა 90 წლის ასაკში გახდა. მისი სახელი თავდაპირველად იყო **Sarai**, მაგრამ პროტესტანტული რეფორმის შემდეგ, ინგლისში **Sarah**-ს ფორმით გავრცელდა.

Abigail (ებრ.-„მამაჩემი სიხარულია“) – ძველ აღთქმაში ეს სახელი ერქვა ნაბალის მეუღლეს, რომელიც ნაბალის გარდაცვალების შემდეგ, მესამე ცოლად გაჰყვა მეფე დავითს. ანთროპონიმი განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობდა ინგლისში, პურიტანელებს შორის. 17-ე საუკუნეში, **Abigail** აგრეთვე „მოსამსახურის“ აღმნიშვნელ ჯარგონად გამოიყენებოდა. მისი გავრცელებული ვარიაციებია: **Abegail, Abigayle ...**

Elizabeth (ებრ. **Elisheba**-ს ბერძნული ფორმა) – „კმაყოფილება არაა არც ღმერთის ფიცი, არც თავად ღმერთი“ – ძველი აღთქმის მიხედვით, **ელისაბედი** იყო იოანე ნათლისმცემლის დედა, აგრეთვე ამ სახელის ერთ-ერთ ყველაზე ადრეულ მატარებლად ინგლისში დედოფალი **ელისაბედ II** ითვლება.

Victoria (ლათ. – „გამარჯვება“, ან „დაბყრობა“) – რომაულ მითოლოგიაში, **ვიქტორია** გამარჯვების ქალღმერთის სახელს აღნიშნავდა. იგი იყო ჯორჯ III -ს შვილიშვილი, რომელიც ინგლისში 60 წელიწადზე მეტ ხანს მეფობდა. მისი მმართველობის (1837- 1901) დროს, ბრიტანეთი გახდა განსაკუთრებით მდიდარი და ძლიერი ქვეყანა.

რელიგიური სახელებიდან გავრცელებულია ქართული ეკლესიის მიერ წმინდანებად აღიარებულ პირთა სახელები, მაგ.: **შუშანიკ, ქეთევან**. აგრეთვე გვხვდება **მითოლოგიური სახელები**: **ვენერა** (ლათ.) – ანტიკურ მითოლოგიაში სიყვარულისა და სილამაზის ქალღმერთის სახელი, იგივე სახელი ჰქვია პლანეტას. **ეფემია** (ბერძ.) „ღვთისმოსავი“, „ღვთისმოყვარე“; **თეკლე**-ს (ბერძ.) – „ღვთის დიდება“, პირველი ნაწილს შეადგენს **თეოს** – „ღმერთი“. იგი შედის აგრეთვე მრავალ სხვა საკუთარ სახელში, მეორე სახელია **კლეოს** – „დიდება“, რომელსაც აგრეთვე შეიცავს ევროპაში გავრცელებული ქალის სახელი **კლეოპატრა** (ბერძ.) – „მამის დიდება“.

თეო (ბერძ.) – „ღმერთი“, „ღვთაება“, **თეო**-ს (ასევე **თეკლეს**) კნინობითია ქართულში – **თეკო**; **ელისაბედ** (ძვ. ებრ.) – „ღვთის მოფიცარი“, (სიტყვასიტყვით „ღმერთის ვფიცავ“, „ღმერთია ფიცი ჩემი“). **თოლინე** წარმოადგენს **თეონილას** ქართულ ფონეტიკურ ვარიანტს და ნიშნავს „ღვთის გონებას“ ან „საღვთო ფიქრს“, ხოლო **თეონა** (ბერძ.) – „ღვთის ფიქრი“, „ღვთის გონება“, ადრე კაცის სახელი იყო და შემდეგ იქცა ქალის სახელად (ჭუმბურიძე ზ., 1982, 130).

მანანა (ძვ. ებრ.) ბიბლიური სახელია, ნიშნავს „მცირეს“, „პატარას“, „ცით მოვლენილს“. **ნონა** (ეგვიპტ.) „ღვთისადმი მიძღვნილი“, „ღვთისადმი შეწირული“, სხვაგვარი ეტიმოლოგიით, ლათინურად ნიშნავს „მეცხრეს“ (ნაწარმოებია **ნონუს** ვაჟის სახელისაგან). **პისტი** (ბერძ.) – „რწმენა“. **კლავდია** – ნაწარმოებია კაცის სახელისაგან: **კლავდიუს** – „კოჭლი“. **კლავდიუსს** უწოდებდნენ კოჭლ ღვთაებას – ჰეფესტოსს, ანუ ვულკანს.

ლამზირა (ქართ.) სვანურად ნიშნავს „სალოცავს“, ნაწარმოებია **ლამარა**-ს მსგავსად.

მაია (ინდ.) ინდური ღვთაების – ბუდას დედის სახელია, ასევე ეწოდება მერკურის, ანუ ჰერმესის დედას ბერძნულ მითოლოგიაში.

მარეხ, მარიხ (არაბ.) „მარსი“, ანუ „ვენერა“ (პლანეტა), „მარიხ-ვარსკვლავი“, იგივე „შუქურ-ვარსკვლავი“.

ფედოსია (ბერძ.) „ღვთისადმი შეწირული“, „ღვთისადმი მიძღვნილი“. მისი ძველი ფორმაა **თედოსია, თედოსი, თედორე**.

ნუნუ – შესაძლოა უკავშირდებოდეს ძველ ეგვიპტურს, სადაც „ნუნ“ მთავარი წარმართული ღვთაების სახელია. ის იყო ყველა სხვა ღვთაების სათავეც.

ინგლისურში უმეტესად ბერძნული წარმოშობის სახელებია გავრცელებული, რომელიც „ღმერთს“, „ღვთაების სიყვარულს“, „ღვთისაგან დალოცვილს“, ან „ქრისტეს მიმდევარს“ ნიშნავს, თუმცა, ქართულისაგან განსხვავებით, ასეთი სახელები ბევრი არ მოიპოვება, მაგ.: **Theophilia, Angela Albiel, Asriel, Bethel, Alura, Angel, Christina, Dorothy, Elasath, Elealeh, Eliza, Aphrodite ...**

დროის აღსანიშნავად გამოყენებული ლექსიკური ერთეულები ორივე ენაში იშვიათად გვხვდება, მაგ.: **მაისა** (ქართ.) „მაისისა“, **თვალმაისა** („მაისში დაბადებული“), ადრე გვხვდებოდა **იულია** (ლათ.) „იულიუსის კუთვნილი“, „იულიუსისა“, ან **ივლისისა** (ლათ.) – „ივლისში დაბადებული“.

ამ მხრივ ინგლისური ენა უფრო საინტერესო მასალას წარმოგვიდგენს, რადგან ხშირია სეზონისა და თვის აღმნიშვნელი ქალის სახელები, მაგ.: **Summer** (ინგ.) – ზაფხული, **Autumn** (ლათ. – „Autumnus“) – შემოდგომა, **Augusta (August)** (სკანდ.) – აგვისტო, **May** (არაბ.) – მაისი.

აღსანიშნავია, რომ ქართული ენა, სქესებს არ განასხვავებს და ამიტომ ქართული წარმოშობის ქალისა და კაცის სახელები გარეგნულად არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, მაგრამ შემუშავებული ტრადიციის მიხედვით, ისინი მაინც მკვეთრად არიან გამიჯნული: გოგონას არავინ დაარქმევს **შოთას** ან **შალვას**, ასევე შეუძლებელია ვაჟს ერქვას **თამარი** ან **მზია** (ჭუმბურიძე ზ., 1982, 36).

ცალკე ჯგუფს ქმნის სახელები, რომლებიც თანაბრად შეიძლება ერქვას ვაჟსაც და ქალსაც: **გულდა, გულიკო, სულიკო, გუგული, იმედა, ნუკრი, საყვარელა, ჩიტო, ხუტა...**

ზოგჯერ შეიძლება ერთმანეთს დაემსგავსოს სრულიად სხვადასხვა წარმოშობის ქალისა და ვაჟის სახელები. მაგ.: ია ქართულში ვაჟის სახელად გვხვდება ჯერ კიდევ IX საუკუნეში, „სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრებაში“ (ჭუმბურიძე ზ., 1982, 36).

ვაჟის სახელი **დოდო** წარმოშობით ქართული არ არის, ებრაულია და „უფლის მეგობარს“ ნიშნავს (იგი გვხვდება „ასურელ მამათა ცხოვრებაში“), ქალის სახელად კი ის გავრცელებულია მხოლოდ საქართველოში და „გოგოს“ ბავშვური, ენამოჩლეპილი წარმოთქმისგან უნდა მომდინარეობდეს

ზინა (ბერძ.) ადრე იხმარებოდა კაცის სახელად, მისგან კი ნაწარმოები იყო ქალის სახელი **ზინაიდა**. ამჟამად ორივე მხოლოდ ქალის სახელად გვხვდება.

ვალენტინა (ლათ.) „ძლიერი“, „ჯანმრთელი“ (ნაწარმოებია „ვალენტინ“ კაცის სახელისაგან) კნინობითი ფორმაა ვალია,

თეონა (ბერძ.) „ღვთის ფიქრი“, „ღვთის გონება“, ადრე კაცის სახლი იყო და შემდგომ იქცა ქალის სახელად.

კეკელა, შემოკლებით **კეკე**, ქართული სახელია, ნიშნავს „მშვენიერს“, „ლამაზს“, „ტურფას“. გავრცელებულია როგორც ქალის, ასევე კაცის სახელადაც. ეს სახელი თითქმის აღარ გვხვდება, რადგან **კეკელამ** უარყოფითი მნიშვნელობა შეიძინა – „პრანჭია ქალი“ (ჭუმბურიძე ზ., 1982, 132).

ლუიზა ფრანგული სახელია, ნაწარმოები მამაკაცის სახელისაგან: ძველი ფრანგული ხლოდვიკ ნიშნავს „სახელოვან მეომარს“. აქედან მომდინარეობს ვაჟის სახელი **ლიუდვიგ (ლიუდვიკ)**, რომლისაგანაც მივიღეთ **ლუი**, ამ უკანასკნელისაგან კი - ქალის სახელი **ლუიზა**.

ოლა (სკანდ.) „წმინდა“. რუსულში ადრეულ ხანაში არის ნასესხები ვაჟის სახელი **ოლეგ** და მისგან ნაწარმოები ქალის სახელი **ოლგა**. ქართულში ეს უკანასკნელი გავრცელებულია **ოლღა**-ს ფორმით. მისი კნინობითია **ოლია, ოლიკო, ოლა**.

ჟენია (ფრან.) **ევგენია**-ს არაზუსტი ფრანგული ფორმაა, შემოსული რუსულის გზით (ფრანგულად გამოითქმის **ჟენი**). იხმარება კაცის სახელადაც, როგორც **ევგენის** საალერსო ფორმა.

რიმა (ბერძ.) მნიშვნელობა არაა ნათელი, ადრე იგი კაცის სახელი იყო, შემდეგ კი ქალის სახელად იქცა.

ნათელა (ქართ.) ერთ-ერთი გავრცელებული ქართული სახელია ქალისა, ადრე კაცის სახელადაც გვხვდებოდა, ნიშნავს „სინათლეს“. **ნათელას** მსგავსად, **ნათია** გვხვდება კაცის სახელადაც.

მარინე (ლათ.) „ზღვისა“, ლათინურად ზღვას ეწოდება „მარე“, რომელიც საფუძვლად უძევს ვაჟის სახელებს: **მარიან, მარინ, მარი**, ხოლო ამ უკანასკნელთაგან წარმოქმნილია ქალის სახელები: **მარინა, მარიანა** (იგივე **მარინე**).

ინგლისურ ენაში შემდეგი ანთროპონიმები გამოიყენება როგორც ქალის, ასევე კაცის აღმნიშვნელი სახელის მნიშვნელობით, მაგ.: **Beverly, Angel, Ashley, Alexis, Carol, Casey, Christian, Clare, Dale, Daril, Dorian, Gale, Gail, Sean, Shannon, Ruby, marion, Payton, Lee, Jordan, Jude, Kelly, Kimberly, Leslie, Shelley, Sidney, Stacy, Stephen, Taylor, Tracy, Winifred**.

როგორც მითითებულია სამეცნიერო წყაროებში, ქართული სალიტერატურო ენის შესაბამისად, რეკომენდირებულია, რომ საზიარო სახელთა გამოყენების არე დავიწროვდეს და თითოეული მათგანი მხოლოდ ერთი სქესის წარმომადგენლებისთვის იყოს განკუთვნილი, მაგ.: მოწონებულია ვაჟის სახელები: **ალექსანდრე, ევგენი, იუსტინე** და სხვა, უკუგდებულია ქალის სახელები: **ალექსანდრა, ევგენია, იუსტინა**. ქალის სახელებად გავრცელებულია **ანასტასია, კლავდია**, ამიტომ ვაჟის სახელებად სასურველი აღარაა გვქონდეს **ანასტასი, კლავდი** და სხვა (ჭუმბურიძე ზ., 1982, 37).

ინგლისურ ენაში, ქართულისაგან განსხვავებით, ასეთი მცდელობა არაა და ქალისა და კაცის აღმნიშვნელი საზიარო სახელები მრავლად გვხვდება, მაგ.: **Ashley, Gail, Dorian, Dale, Christian, Carol, Casey, Jordan, Jude, Kelly, Lee, Lynn, Morgan, Payton, Ruby, Sean, Shannon, Taylor, Sidney, Stacy, Tracy, Shelley**.

განსხვავებით ქართულისა, ინგლისურში გავრცელებულია ქალისა და კაცის აღმნიშვნელი ისეთი სახელები, რომლებიც მხოლოდ დაბოლოების მიხედვით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, მაგ.: **Alexander** (მამრ. სქ.) - **Alexandra** (მდედრ. სქ.), **Andrew** - **Andrea**, **Benjamin** - **Benamina**, **Bernard** - **Bernardine**, **Albert** - **Alberta**, **Robert** - **Roberta**, **William** - **Wilhelmina**, **Carol** - **Caroline**, **Cecil** - **Cecilia**, **Christian** - **Christiana**, **Anthony** - **Antoinette**, **Jameson** - **Jamesina**, **Cory** - **Cora**, **Denny** - **Denise**, **Edmund** - **Edmunda**, **Francis** - **Frances**, **Gabriel** - **Gabriella**, **James** - **Jemima**, **Jesse** - **Jessica**, **Victor** - **Victoria**, **Oliver** - **Olivia**, **Philip** - **Philipa**, **Matthew** - **Martha**, **Lon** - **Lona**, **Stephen** - **Stephanie**, **Terrance** - **Teresa**, **Val** - **Valerina**, **Winnie** - **Winifred**.

ქართული ენისაგან განსხვავებით, ინგლისურ ენაში საკუთარი სახელების თავისებურება ორთოგრაფიაში იჩენს თავს, ესაა : დიდი ასოთი ჩაწერა. (მაგ.: **Aspen, Martha, Valerina ...**). გარდა ამისა, საკუთარ სახელებს გრამატიკული თავისებურებაც ახასიათებს, რაც არტიკლის გამოყენებაში ვლინდება. რადგან საკუთარი სახელები არტიკლს არ მოითხოვენ, ამიტომ, გრამატიკაში გამონაკლისის ფორმულირება გვჭირდება არტიკლთან მიმართებით.

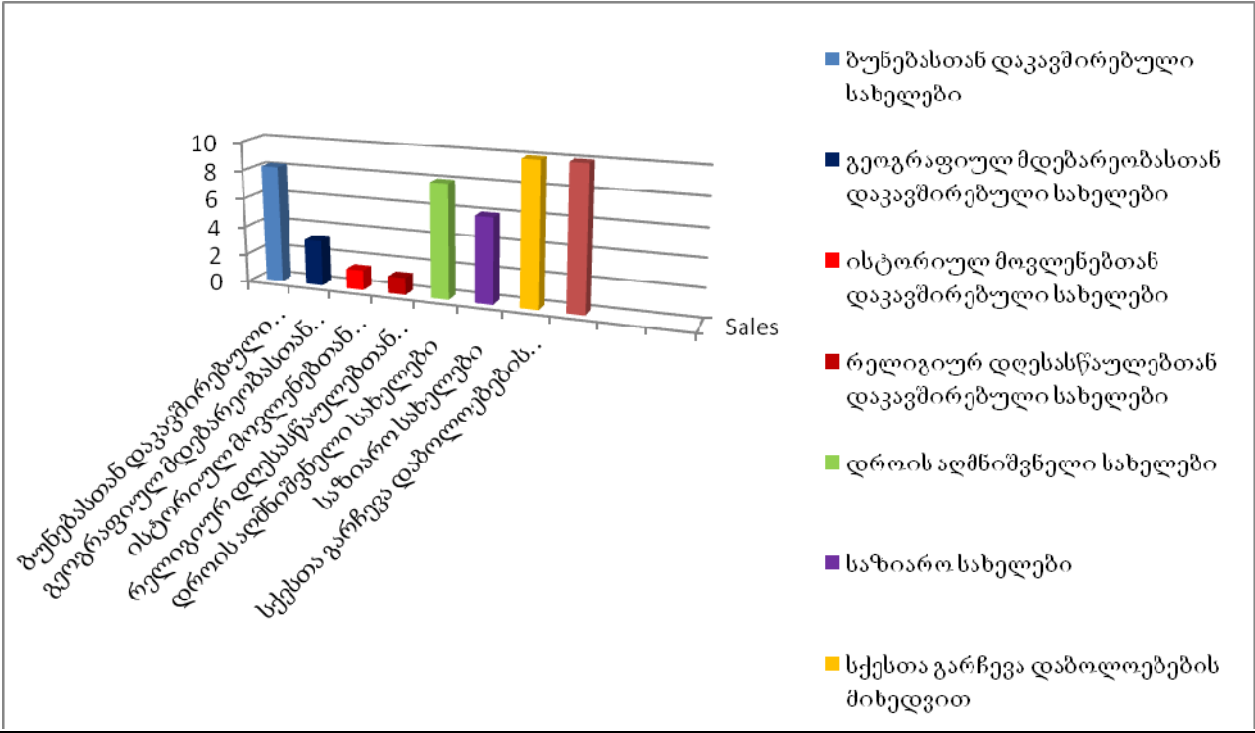
მაშასადამე, აღნიშნული კვლევის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ ქალის აღმნიშვნელი სახელები ორივე ენაში ერთსა და იმავე ფაქტორს უკავშირდება (გეოგრაფიული, ისტორიული, რელიგიური, დროის).

ორივე ენაშია გავრცელებული ნასესხები ანთროპონიმები, თუმცა დროსთან, ცხოველებთან და ფრინველებთან დაკავშირებული სახელები იშვიათად გვხვდება, ხოლო ქვეყნებთან, ქალაქებთან და კუნძულებთან დაკავშირებული ქალის აღმნიშვნელი სახელები მხოლოდ ინგლისურ ენაში დასტურდება.

ქართულისაგან განსხვავებით, ინგლისურ ენაში საკუთარ სახელებზე სქესის კატეგორია გავლენას არ ახდენს და ერთი და იგივე სახელი აღნიშნავს როგორც კაცს, ასევე ქალს, ან საკუთარი სახელის სახემეცვლილი დაბოლოებების მიხედვით ხდება ადამიანის სქესის გარჩევა .

გარდა ამისა, ორივე ენაში ქალთა საკუთარ სახელთა სპეციფიკას გვიჩვენებს მათი სემანტიკა და სტრუქტურული თავისებურებანი, სახელდობრ, მრავლობითი რიცხვის უქონლობა და კნინობით-მოფერებითი ფორმათა წარმოება.

ყოველივე ეს სქემის სახით ასეთ სურათს წარმოგვიდგენს:



ვფიქრობთ, გენდერულ ლექსიკასთან დაკავშირებული კვლევები ფასეული იქნება არა მხოლოდ ფილოლოგიისა და მისი მონათესავე დარგების განვითარებისთვის, ასევე, მნიშვნელოვნად წაადგება მულტიკულტურული ურთიერთობების კიდევ უფრო გაღრმავებას.

ლიტერატურა:

1. ლლონტი ალ. (1971): ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები. გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
2. ჭუმბურიძე ზ. (1982): „რა გქვია შენ?“, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
3. The etymology and history of first names <http://www.behindthename.com>
<http://www.behindthename.com/names/gender/feminine>
4. РЫБАКИН А.И (2000): Словарь английских личных имен. – М.: ООО Изд-во Астрель; ООО Изд-во АСТ, Москва.

Maia Kobakhidze, Manana Garibashvili
Iakob Gigebashvili State University, Telavi

Semantic Interrelationships of Female Denoting Lexical Units in the Georgian and English Languages

Abstract

The article deals with the research of semantic **interrelationships** of female denoting lexical units in Georgian and English languages, therefore, identified features have been defined in the typological contrastive way. From the semantic point of view, the research findings have revealed that almost the same factors (including geographical, historical, religious factors) play a key role in **female anthroponymy** in both languages. The article also discusses woman denoting lexical units, related to the nature and time, as well as it touches upon borrowed and shared names.

Based on the outcomes revealed, the specifics of women denoting names are expressed by their semantics and structural characteristics.

The article is intended for a broad circle of linguists, as well as is needful for training specialists in the study field of anthroponyms.

საკვანძო სიტყვები: ქალის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები, ანთროპონიმები, სემანტიკა, ეტიმოლოგია, სტრუქტურა

Key words: Lexical units denoting female, anthroponyms, semantics, etymology, structure

შემსწავლელთა ტიპები და ავტონომიური სწავლა

უდავოა ის ფაქტი, რომ სწავლის პროცესის წარმატებული მსვლელობისათვის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი შემსწავლელთა ტიპების დადგენა და გათვალისწინებაა. ეს მასწავლებელს საშუალებას აძლევს სწორად შეარჩიოს სწავლის სტრატეგიები და მეთოდები და ყოველი აქტივობა შესწავლელთა შესაძლებლობებს მორგოს.

ამასთანავე, ეს მნიშვნელოვანია თვითონ შემსწავლელთათვისაც, განსაკუთრებით კი ავტონომიური შემსწავლელებისათვის, რადგან იმის ცოდნა, თუ შემსწავლელთა რომელ ტიპს მიეკუთვნებიან, მათ საშუალებას აძლევს გააანალიზონ საკუთარი პოტენციალი და მისი გათვალისწინებით წარმართონ სასწავლო პროცესი.

საინტერესოა ის ფაქტიც, ახდენს თუ არა შემსწავლელთა ტიპები ზეგავლენას ავტონომიური სწავლის უნარზე. ჩვენ ჩავატარეთ კვლევა და შევეცადეთ პასუხი გაგვეცა ამ კითხვაზე.

რა არის სწავლის ტიპი? არსებობს ამ ტერმინის მრავალი განსაზღვრება. ბრაუნის (Brown, 2000) მიხედვით, სწავლის სტილი არის ინფორმაციის შემეცნებისა და გადამუშავების ინდივიდუალური მანერა სასწავლო გარემოში (სიტუაციებში).

ინტერესი სწავლის სტილის მიმართ ყოველთვის არსებობდა. ჯერ კიდევ ჩვ.წ.ალ-მდე 334 წელს შეამჩნია არისტოტელემ ბავშვებში ინდივიდუალური თავისებურებანი და აღნიშნა, რომ „თითოელი ბავშვი ფლობს განსაკუთრებულ ნიჭსა თუ უნარებს“. (<http://web.cortland.edu/andersmd/learning/Introduction.htm>)

ეს საკითხი განსაკუთრებით აქტუალური გახდა მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან. უნდა აღინიშნოს ფრანგი ფსიქოლოგის ალფრედ ბინეს (1857-1911) უდიდესი როლი ამ საქმეში, რადგან ის პირველი შეეცადა ადამიანების ინდივიდუალურ, ფსიქოლოგიურ დიფერენციაციას ინტელექტის ტესტის მეშვეობით. ასევე მნიშვნელოვანია შვეიცარიელი ფსიქიატრის, კარლ იუნგის (1875-1961) 1921 წელს გამოქვეყნებული თეორია ფსიქოლოგიური ტიპების შესახებ. კარლ იუნგმა (Jung, 1971) ადამიანები მათი დამოკიდებულებების და ფუნქციების მიხედვით დაყო. სამყაროსადმი დამოკიდებულებების მიხედვით ისინი ორ ძირითად კატეგორიად, ექსტროვერტებად და ინტროვერტებად იყოფიან. ასევე ჩამოაყალიბა ადამიანის ორი ძირითადი მენტალური ფუნქცია:

- ინფორმაციის აღქმა-შემეცნება
- ინფორმაციის გადამუშავება-ანალიზი, მსჯელობა, დასკვნების გამოტანა და შეფასება.

1950-იანი წლებიდან კვლევები შემსწავლელთა ინდივიდუალიზმთან დაკავშირებით უფრო გააქტიურდა და თანდათანობით დაიწყო დამკვიდრება ისეთმა ტერმინებმა, როგორიცაა სწავლა-სწავლების სტილი, შემსწავლელთა ტიპები, კოგნიტური ტიპები და სხვა.

1956 წელს ამერიკელმა განათლების ფსიქოლოგმა ბენჯამინ ბლუმმა (1913-1999) განავითარა ახალი სისტემა, ე.წ. ბლუმის ტაქსონომია, რაც კიდევ ერთი წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო მეცნიერებაში. ბლუმის ტაქსონომია მოიცავს 3 სფეროს: კოგნიტურს, აფექტურს და ფსიქომოტორულს. ტაქსონომიის შენეცნებითი სფერო დაკავშირებულია შემსწავლელის ცოდნასა და ინტელექტუალური შესაძლებლობების, უნარების განვითარებასთან და შედგება 6 საფეხურისგან. ესენია: ცოდნა, გაგება, გამოყენება, ანალიზი, სინთეზი და შეფასება (Bloom, Engelhart, Furst, Hill, & Krathwohl, 1956, p. 16). როგორც ამ საფეხურებიდან ჩანს, განათლების მიზანი არა მხოლოდ ცოდნის შეძენაა, არამედ აზროვნების მაღალი ფორმების ჩამოყალიბებაა.

უნდა აღინიშნოს ამერიკელი ფსიქოლოგის, კოგნიტური ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი ფუძემდებლის და განათლების ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურის ჯერომ ბრუნერის ღვაწლი. მისი განათლებისა და განვითარების თეორია კონსტრუქტივიზმის პრინციპებზეა დამყარებული. ბრუნერის (1966) მიხედვით, ბავშვი კოგნიტური განვითარების 3 საფეხურს გადის: პრაქტიკულს, ხატოვანს და სიმბოლურს. მანვე განავითარა ე.წ. აღმოჩენებით სწავლის თეორიაც, რომლის პროცესშიც მასწავლებელი ნაკლებად იღებს მონაწილეობას. ბრუნერმა (Bruner, 1960) ჩამოაყალიბა აღმოჩენებით სწავლის საფეხურები და მისი ხელშემშლელი და ხელშემწყობი შემდეგი ფაქტორები: განწყობა, მზაობა სწავლისთვის, თანმიმდევრობა-მრავალფეროვნება და საბაზისო ინფორმაციის ფლობა.

უაღრესად მნიშვნელოვანია ამერიკელი ფსიქოლოგის ჰოვარდ გარდნერის მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია. გარდნერმა (Gardner, 1983) მოახდინა ინტელექტისა და სწავლის სტილის შემდეგი კლასიფიკაცია:

- ლინგვისტური
- ლოგიკურ-მათემატიკური
- სივრცითი-ვიზუალური
- ფიზიკურ-კინესთეტიკური
- მუსიკალური
- ინტერპერსონალური
- ინტრაპერსონალური
- ნატურალისტური.

1984 წელს ამერიკელმა განათლების სპეციალისტმა დავიდ კოლბმა გამოაქვეყნა ე.წ. კოლბის თეორია და გაგვაცნო სწავლის ციკლის ახალი მოდელი და ასევე სწავლის ტიპები. კოლბის (Kolb, 1984, p.38) მიხედვით, „სწავლა არის პროცესი, რომლის დროსაც ცოდნა გამოცდილებების ტრანსფორმაციის გზით გროვდება“. მან წარმოადგინა სწავლის ციკლის შემდეგი ეტაპები:



ასევე წარმოადგინა სწავლის 4 ტიპი: დივერგენტული - სწავლა შეგრძნებითა და ყურებით (diverging), ასიმილაციური - სწავლა აზროვნებით და ყურებით (assimilating), კონვერგენტული - სწავლა აზროვნებით და კეთებით (converging), აკომოდაციური - სწავლა შეგრძნებით და კეთებით (accommodating).

აქედან გამომდინარე: აქტიურად მოქმედი ინდივიდი სწავლობს კეთებით, ქმედებით. პრაგმატიკი სწავლობს აზროვნებით, ფიქრით. თეორეტიკოსი სწავლობს დაკვირვებით და განჭვრეტით. რეფლექტურად მოაზროვნე სწავლობს შეგრძნებებსა და გამოცდილებაზე დაყრდნობით.

როგორც ვნახეთ, სწავლის ტიპების მიმართ ინტერესი და მათი კლასიფიკაცია მუდმივად აქტუალური იყო. შესაბამისად, არსებობს სწავლის ტიპების სხვადასხვა კლასიფიკაცია. დღესდღეობით ყველაზე გავრცელებულია ე.წ. ვაკ (VAK) მოდელი, რომელიც 1987 წელს ზელანდიელმა განათლების თეორისტმა ნილ ფლემინგმა წარმოადგინა. ვაკ ტესტი ორიენტირებულია აღქმის 3 ძირითად ტიპზე. ეს ტიპებია: ვიზუალი, აუდიალი და კინესთეტი.

ვიზუალები, თავის მხრივ, 2 ქვეტიპებად: ლინგვისტი-ვიზუალი და სივრცით-ვიზუალი. (<http://www.nwlink.com>)

ლინგვისტ-ვიზუალ ტიპს მიეკუთვნებიან ისინი, ვინც ადვილად იმახსოვრებენ და სწავლობენ კითხვით ან წერით. მაშინ როცა სივრცითი-ვიზუალები ახალ ინფორმაციას თვალსაჩინოებების (სურათების, რუკების, გრაფიკების) დახმარებით უფრო ადვილად ითვისებენ.

აუდიალები მოსმენისა და ლაპარაკის პროცესში სწავლობენ უკეთესად. მათი ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისება გამეორებაა.

კინესთეტიკებიც ორ ქვე-ტიპად შეიძლება დავყოთ: კინესთეტიკური ანუ მოძრაობითი და ტაქტილური ანუ შეხებითი.

ნებისმიერი შემსწავლელი ამ სამივე სტილს იყენებს სწავლის პროცესში, თუმცა როგორც წესი, ერთ-ერთი მოდალობა უფრო მეტად დომინირებს. სწორედ ეს სტილი განსაზღვრავს შემსწავლელის ტიპს და გვადლევს იმის საშუალებას, რომ სწავლის პროცესში გამოვიყენოთ ამა თუ იმ მოდალობისთვის შესაფერისი მეთოდი თუ აქტივობა. თუმცა უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ შესაძლებელია შემსწავლელს ორი ან სამივე მოდალობა თანაბრად ჰქონდეს განვითარებული. აქედან გამომდინარე, საუკეთესო მიზნის მისაღწევად, სწავლის მთლიანი პროცესი ისე უნდა დაიგეგმოს და წარიმართოს, რომ შეამსწავლელის ყველა ტიპზე იყოს მორგებული.

ჩვენ ჩავატარეთ კვლევა, რომელშიც მონაწილეობდნენ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ილია ჭავჭავაძის სახელობის საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის (სეუ) სხვადასხვა სპეციალობების სტუდენტები. კვლევის მიზანი იყო, პირველ რიგში, შემსწავლელთა ტიპების გამოვლენა და შემდეგ იმის დადგენა, თუ შემსწავლელის რომელ ტიპს უფრო მეტად აქვს განვითარებული ავტონომიური სწავლის უნარი.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 118 სტუდენტმა. შედეგები ასე გადანაწილდა: სტუდენტთა უმრავლესობა 49 სტუდენტი (11 ვაჟი, 38 გოგონა) ვიზუალი აღმოჩნდა, 19 სტუდენტი (5 ვაჟი, 14 გოგონა) აუდიალი, 14 (7 ვაჟი, 7 გოგონა)კი კინესთეტი. რაც შეეხება დანარჩენ 36 სტუდენტს - ისინი შერეულ ტიპს მიეკუთვნებიან.

ავტონომიურობის კუთხით, შედეგები ასეთია:

ავტონომიურად მუშაობის უნარი	ვიზუალები	აუდიალები	კინესთეტიკები	შერეული ტიპი
დაბალი მაჩვენებელი	41%	42%	28%	33%
საშუალო მაჩვენებელი	22%	26%	36%	25%
მაღალი მაჩვენებელი	37%	32%	36%	42%

როგორც შედეგებიდან ჩანს, მკვეთრი სხვაობა შემსწავლელთა ტიპებს შორის ავტონომიურ სწავლასთან მიმართებაში არ არსებობს, თუ არ ჩავთვლით კინესთეტიებს, რომელთაც შედარებით უკეთესად აქვთ განვითარებული ავტონომიურად მუშაობის (სწავლის) უნარი.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სწავლის პროცესში შემსწავლელთა ტიპების გამოვლენას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს როგორც მასწავლებლებისთვის, ასევე შემსწავლელებისთვისაც. ხოლო რაც შეეხება ავტონომიური სწავლის უნარს, როგორც შედეგებმა უჩვენა, მაინც და მაინც მნიშვნელოვანი არ არის, თუ რომელ ტიპს ეკუთვნის შემსწავლელი, რადგან ყველა მათგანს აქვს ავტონომიური სწავლის უნარის განვითარების თითქმის თანაბარი შესაძლებლობა.

ლიტერატურა:

1. Bloom, B., Englehart, M. Furst, E., Hill, W., & Krathwohl, D. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York, Toronto: Longmans, Green.
2. Brown, H. D. (2000). Principles of language teaching and learning, (4th ed.). White Plains, NY: Longman.
3. Bruner, J. S. (1966). Toward a theory of instruction. Cambridge, Mass.: Belkapp Press.
4. Bruner, J (1960). The Process of Education, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
5. Gardner, H (1983). Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic
6. Jung, C. G. (1971). Psychological types (Collected works of C. G. Jung, volume 6, Chapter X)
7. Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development (Vol. 1). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
8. What are Learning Styles? Retrieved from: <http://web.cortland.edu/andersmd/learning/Introduction.htm> 14.05.2015
9. Visual, Auditory, and Kinesthetic Learning Styles (VAK) Retrieved from: <http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/styles/vakt.html> 18.16.2015

Maka Kochauri

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Learner Types and Autonomous Teaching

Abstract

The importance of identifying learning styles is crucial during the learning process. It helps teachers to incorporate them in the teaching and choose learning strategies based on them. It also benefits students and teachers in fostering autonomous learning. A mini-research has been done to reveal the relationship between learning styles and autonomy. This article presents data from 118 students, Telavi State University and Georgian National University. Results show that learning styles do not necessarily influence on the autonomous learning ability.

Key Words: learner styles, visual, auditory, kinesthetic, multimodal learner, learner autonomy.

საკვანძო სიტყვები: შემსწავლელის ტიპები, ვიზუალური, აუდიო, კინესთეტიკური, მულტიმოდალური შემსწავლელი, შემსწავლელის ავტონომია

ნინო კოჭლოშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

რაფიელ ერისთავის ტექსტოლოგიური საქმიანობიდან

XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველთა კულტურული ცხოვრება წარმოდგენილია რაფიელ ერისთავის მდიდარი და მრავალფეროვანი შემოქმედებითი მემკვიდრეობის გარეშე. მან ხარკი გაუღო თანადროული ეპოქის პოეზიას, დრამატურგიას, პუბლიცისტიკას, ისტორიას, ეთნოგრაფიას, ლექსიკოლოგიას, ტექსტოლოგიას.

აკაკი წერეთელმა რაფიელ ერისთავი "ერთგულად გაწეული უფლითა და ბედით" სამოციანელთა გუნდს მიაკუთვნა. მან ილია ჭავჭავაძესთან ერთად იგი სახელოვან წინამორბედად აღიარა.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ 90-იანი წლების პირველ ნახევარში ქართველი ერის კულტურული ცხოვრებიდან ორი მნიშვნელოვანი თარიღი გამოიკვეთა: 1893 წელი, როდესაც ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტი გადმოასვენეს საქართველოში და 1895 წელი, როდესაც რაფიელ ერისთავის ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი მოღვაწეობის 50 წლის იუბილე აღინიშნა. რაფიელ ერისთავი იყო პირველი იუბილარი, ვისი ლიტერატურული მოღვაწეობაც დიდი ზეიმით აღნიშნა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“. როგორც თამაზდროშენი იუწყებოდნენ, იუბილის ცერემონია გასცილებია რაფიელისა და ლიტერატურისადმი პატივისცემის ფარგლებს.

XIX საუკუნის ქართველი ერის ცხოვრებაში, მიუხედავად ამ ეპოქის ისტორიულ-პოლიტიკური კატაკლიზმებისა, კულტურამ თავისი სიტყვა თქვა. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ამ პერიოდის ტექსტოლოგიური საქმიანობა, რომლის განვითარებას ხელი შეუწყეს არა მარტო კერძო გამომცემლებმა, არამედ XIX საუკუნის 80-იან წლებში დაარსებულმა "ქართველთა გამომცემელმა ამხანაგობამ" და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“, რომელსაც რაფიელ ერისთავმა პირადი წიგნების კოლექცია, მათ შორის 1712 წელს დაბეჭდილი „ვეფხისტყაოსანი“, 1817 წელს გამოქვეყნებული „სახარება“, მინიატურული, გზაში საკითხავი წიგნი და 1824 წელს გამოცემული „დავითიანი“ ანდერძით გადასცა.

XIX საუკუნის პროგრესულად მოაზროვნე მოღვაწეებმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციეს როგორც თანამედროვეთა, ისე ძველი ქართული ლიტერატურული ძეგლების პოპულარიზაციას.

ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებამ, ბუნებრივია, გააცხოველა ინტერესი ეროვნული კულტურისადმი. საკმარისია გავიხსენოთ პლატონ იოსელიანის, დავით ჩუბინაშვილის, პეტრე უმიკაშვილის, ექვთიმე თაყაიშვილის, ალექსანდრე ცაგარელის, დიმიტრი ბაქრაძის, ალექსანდრე ხახანაშვილისა და სხვათა ტექსტოლოგიური ნაღვაწი.

XIX საუკუნის I ნახევარში ქართულ ტექსტოლოგიურ საქმიანობაში ყამირის გამტეხნი თუ ნაკლებად ინტერესდებოდნენ ტექსტოლოგიური კვლევა-ძიებით და ძირითადად მექანიკურედ ახდენდნენ ეროვნული ლიტერატურული ძეგლების პოპულარიზაციას, ამავე საუკუნის II ნახევრიდან რედაქტორ-გამომცემლები უკვე ინტერესდებიან მთელი რიგი ტექსტოლოგიური პრობლემებით. აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა ამ პერიოდში გამოცემული წიგნები, რომლებიც გარკვეულ ტექსტოლოგიურ ნორმებსა და პრინციპებს ექვემდებარებიან. ამ თვალსაზრისით ინტერესს იწვევს რაფიელ ერისთავის მიერ პირველად გამოცემული სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონი“. ლექსიკონს ბეჭდური სახით ქართველი საზოგადოება გაეცნო 1884 წელს, სულხან-საბა ორბელიანის გარდაცვალებიდან 160 წლისთავზე.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, რატომღაც, დომინირებს ისეთი აზრი, რომ აღნიშნული გამოცემა ვერ ამაღლდა თავისი დროის ტექსტოლოგიის მოთხოვნათა დონეზე. მართალია, ეს გამოცემა უნაკლოდ ვერ ჩაითვლება, მაგრამ

გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ იოჰან გუტენბერგის გენიალურ გამოგონებას ქართველმა ხალხმა ფეხი ვერ აუწყო და ორასი წლით დაიგვიანა, შესაბამისად, ტექსტოლოგიური მეცნიერება XIX საუკუნეში ახლად ფეხადგმულ მეცნიერებად ითვლება, ის ჯერ კიდევ არ იყო წელში გამართული მკაცრად ჩამოყალიბებული ტექსტოლოგიური ნორმებითა და პრინციპებით. ყოველივეს გათვალისწინებით, ბუნებრივია, რაფიელ ერისთავის წვლილი ქართულ ტექსტოლოგიურ საქმიანობაში საყურადღებო და დასაფასებელია.

როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია მითითებული, რაფიელ ერისთავის მიერ გამოცემული სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონის“ მთავარ ნაკლად ითვლება ის, რომ რედაქტორ-გამომცემელი „გამოცემის წინასიტყვაობაში არ ასახელებს ვისი და რა ხასიათის ხელნაწერები ჰქონდა ხელთ“ (ლორთქიფანიძე, 1978, 115).

ამ გამოცემას ალექსანდრე ჭყონიამ გაზეთ „დროებაში“ ვრცელი რეცენზია მიუძღვნა. იგი აღნიშნავდა, რომ ეს გამოცემა უფრო ადრეც უნდა განხორციელებულიყო, რადგან სულხან-საბას „ქართულ ლექსიკონს“ ჰქონდა უდიდესი პრაქტიკული დანიშნულება, თუმცა, რეცენზენტი მიუთითებდა ამ გამოცემის ნაკლოვანებებზე, კერძოდ, განმარტებებისა და შენიშვნების არასისიტემურ ხასიათზე, აუხსნელი სიტყვების სიჭარბესა და კორექტორულ შეცდომებზე, განსაკუთრებით ხაზს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ გამოცემის წინასიტყვაობაში არანაირი ინფორმაცია არ არის მოცემული იმ ხელნაწერების შესახებ, რომლებიც საფუძვლად დაედო გამოცემას.

რაფიელ ერისთავი „დროების“ ფურცლებზევე გამოეხმაურა რეცენზენტს. იგი წერდა: „ნუთუ ამავე გამოცემაში კარგი კი ვერა აღმოაჩინა ბატონმა რეცენზენტმა?!... მე გახლავართ გამომცემელი სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის და არა შემდგენელი. მაშ, ჩემი მოვალეობა იყო, დამეხეჭა ეს ლექსიკონი იმავე ნაკლულებანებით და იმავე ღირსებით, რა ნაკლულოვანებიც და ღირსებანიც ახლავენ ავტორის შრომას. მე რა სიმართლე მქონდა დედანში შემესწორებინა ის ცვლილებანი ან ნაკლულოვანებანი, რომელნიც ალაგ-ალაგ შეხვდება მკითხველს?“ (ერისთავი, 1884, #206).

როგორც ირკვევა, რაფიელ ერისთავს გამოცემის განხორციელებისას უსარგებლია საკუთარი ხელით გადაწერილი ხელნაწერით, რომელიც შეუვსია საკუთარი, სერგი მესხის, იონა მეუნარგიას, დიმიტრი ბაქრაძის, ავალიშვილისა და დავით რექტორის ხელნაწერებიდან. აღნიშნული ხელნაწერი არსებობს ოთხ წიგნად, რომელიც სოფელ ქისტაურში, რაფიელ ერისთავის სახლ-მუზეუმში, ინახება. ამ ხელნაწერის გაცნობამ, მასზე მითითებულმა შენიშვნებმა, მინაწერებმა ცხადყო, რა დიდი შრომა გაუწევია „ქართული ლექსიკონის“ პირველ რედაქტორ-გამომცემელს.

გამოცემას წამმღვარებული აქვს რაფიელ ერისთავის წინასიტყვაობა, სადაც იგი აღნიშნავს ქართული დამწერლობის წარმომავლობაზე, მთარგმნელობით და ორიგინალურ ლიტერატურულ საქმიანობაზე; აღნიშნავს, რომ ქართველებს ადრევე ჰქონიათ ლექსიკონი, მაგრამ „დაფურცლილა და დაკარგულა სხვა-და-სხვა არეულს დროებებში, მტერთა შემოსევის ჟამს და დღეს ჩვენამდის მოახწია მხოლოდ სულხან ორბელიანისგან შედგენილმა ლექსიკონმა“ (რესმ#78/ძ.შ.წ.). რაფიელ ერისთავი აქვე დასძენს, რომ აღნიშნული ლექსიკონი არ იყო სათანადოდ დაფასებული, თუმცა, იყო დიდად საჭირო ქართველთათვის, მაშინ, როდესაც მისი თქმით „ზოგიერთი ჩვენი ლიტერატორების ნაწერებში შემორეულია უცხო ენის სიტყვები, რომლების

სამაგიერონი და უფრო ნამდვილნი მოიპოვებან სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში“(რესმ#78/მ.შ.წ.).

რაფიელ ერისთავის აზრით, სასურველია საბას ლექსიკონის დახმარებით განვახლოთ ძველი სიტყვები და შევიტანოთ ლიტერატურაში, ვიდრე დავესესხოთ სხვა ენას. უცხო სიტყვათა შემოტანას იგი დიდი სიფრთხილით ეკიდება და მხოლოდ საჭიროების შემთხვევაში მიიჩნევს დასაშვებად.

აქვე აფასებს იგი სულხან-საბას ნაღვაწსა და ამ ლექსიკონის როლსა და მნიშვნელობას. „არის ამ ლექსიკონში იმისთანა სიტყვები, რომლებიც ვერ აუხსნია ორბელიანს, მაგრამ ამ გარემოებაში თვითინვე იხდის ბოდიშს, აქვე მოიპოვება მცირე, მაგრამ შეუსაბამო ახსნა ზოგიერთ სიტყვებისა, ამ გვარებს, მე გავუკეთე ჯეროვანი შენიშვნა და ახსნა თავ-თავის ადგილას“(რესმ#78/მ.შ.წ.).

რედაქტორ-გამომცემელი დიდ ადგილს უთმობს სულხან-საბას ცხოვრებასა და მოღვაწეობას. შემდეგ კი დასძენს „ქართული ლექსიკონის“ დაბეჭდვის აუცილებლობაზე. „დღევანდლამდე სულხან ორბელიანის ლექსიკონი არ ყოფილა არსად დაბეჭდილი და ხელნაწერები კი ზოგიერთ ოჯახებში მოიპოვება. მე შევკრიბე რამოდენიმე ლექსიკონები სულხან-საბა ორბელიანის, შევუთანასწორე ერთმანეთს და ამ რიგათ შევავსე. მხოლოდ სადაც, ალაგ-ალაგ მოწერილი იყო სომხური და თათრული თარგმანი (ქართული ასოებით) ისინი აღარ შემოვიტანე დასაბეჭდათ, რადგან ამ ლექსიკონის დანიშნულება არის ახსნა და განმარტება ქართულსავე გაუგებარის სიტყვებისა და იმისათვის კი არ გაუწევია შრომა საბა-სულხან ორბელიანს, რომ ჰქონოდა აზრათ თარგმნა ქართულის სიტყვებისა სხვა ენებზედაც“(რესმ#78/მ.შ.წ.).

რაფიელ ერისთავის მითითებით ამ ლექსიკონში ჩვიდმეტი ათა ოთხას თორმეტი სიტყვაა, ამათგან აუხსნელია ოთხასამდე.

აქვე იგი მაღლიერებას გამოხატავს ეპისკოპოს ალექსანდრეს მიმართ, რომელსაც არა მარტო მონაწილეობა მიუღია ამ ლექსიკონის დაბეჭვდაში, არამედ ეს გამოცემა დაუფინანსებია კიდევ.

გამოცემისთვის დართული წინასიტყვაობა, მიუხედავად გარკვეული ნალოვანებებისა, თამამად შეიძლება მივიჩნიოთ შემდგომო დროის ქართულ ტექსტოლოგიურ საქმიანობაში სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შემუშავება-დანერგვის საფუძვლად.

ასე ყურადღებას იქცევს რაფიელ ერისთავისეული შენიშვნები და განმარტებები იმ ლექსიკური ერთეულების, რომლებიც ან არ იყო განმარტებული სულხან-საბას მიერ, მაგალითად:

დვიდვიქსი - ჭურჭელი რამ არის უფეხოდ;

სურვა - სურო, ფათალო;

სარასინი - ქვეყანა;

უსიტყველი - ლაპარაკის უნიჭო, სიტყვა მოუხერხებელი, აგრეთვე მუნჯი;

ყაყაჩო-ვარა - ხაშხაში;

ყაზმინი - სპარსეთში ქალაქი;

შიშაგი - წელიწად ნახევრის ცხვარს ჰქვია შიშაგი; ორი წლის ნეზვს ღორსაც _ შიშაგი;

შვიდი საიდუმლო - ნათლილება, მირონცხება, ზიარება, სინანული, მღ^აუდელობა, ქორწინება და ზეთისკურთხევა;

შეუფიწყებელი - ვერ შემსძენი დავიწყებისა;

შესადგომელი - მზა-შემდგომისათვის;

ჩახვრეტილი - დაბლა ჩაჭრილი;

ცარცი - მელი;

ძირ-დიდა - ბმო, მუწუკი ძირ დიდი;

ქაშანი - სპარსეთში ქალაქია, სადაც ქაშანურს აკეთებენ ყვავილოვანს (რესმ#78/მ.შ.წ.) და სხვ.

ან რედაქტორ-გამომცემელს საბასეული განმარტებები სრულყოფილად არ მიაჩნდა, ასეთბია:

ალექსანდრე - მწყემსი ძროხათა (საბასეული განმარტება),

ბერძნულია, მცველი, მფარველი (რედაქტორის განმარტება);

არიოპაგოს - ბორცვი ცეცხლისა, ბორცვი ღუ^ათისა, პალოს მთის სახელი არს, ხოლო არიოპალოს - მთა არიასი (საბასეული განმარტება),

ძველ ათინაში აქ იყო უმაღლესი სამსჯავრო (რედაქტორის განმარტება);

ბარბაროსი - აფრიკის თემნი შავნი (საბასეული განმარტება),

ეგვიპტელნი უცხო კაცთ უწოდებენ ბარბაროსთ (რედაქტორის განმარტება);

ბზა- (41, 19. ესაია) - (საბასეული განმარტება),

დაბადებაში ეს ბზა არ არის მოხსენიებული, იგი სხვაა (რედაქტორის განმარტება);

გოლგოთა - თხემის ადგილი (საბასეული განმარტება),

გოლგოთა- მცირე გორა იერუსალიმის მახლობლად, სადაცა ჰსჯიდნენ დამნაშავეთა სიკვდილით; აქ აცვეს ჯვარს იესო ქრისტე; აქ, მეოთხე საუკუნეში, ააშენეს ეკლესია კონსტანტინე მეფის დედის, ელენეს ბრძანებით (რედაქტორის განმარტება);

სკიჭი - სკიჯი (საბასეული განმარტება),

ჩამიჩი- (სომხური)(რედაქტორის განმარტება);

სკა - ფუტკრის სახლი (საბასეული განმარტება),

იმერეთში ფუტკარსა ჰქვიან სკა და ფუტკრის დასაბინავებელ სადგომს - ბუკი (რედაქტორის განმარტება);

ტაგანი - გუმის ნახევარი (საბასეული განმარტება),

ანუ კოდის მერვედი (რედაქტორის განმარტება);

ფუტკარი - (97.8.ესაია) - (საბასეული განმარტება),

თაფლის შემკრები მწერი (რედაქტორის განმარტება);

ფასკუნჯი - ეთიოპიას გვარობს, ტანითა მსგავსი ლომისა, თავი, ნიკარტი, ფრთი და ფერხი_ მსგავსი არწივისა, ნაკრტენ მრავალი; რომელნიმე არს ოთხფერხი და რომელნიმე ორფერხი, პილოებს აიტაცებს, ცხენთ მზიანებელი არს, სხუა გვარიცა არს, სრულიად არწივისა მსგავსი და ფრიად დიდ (**საბასეული განმნარტება**),

მითოლოგიიდან არს, ამ გვარი მხეცი არ იმყოფება (**რედაქტორის განმარტება**);

შეჩვენებული - (1. ეზრა.10.8) - (**საბასეული განმნარტება**),

წყევლული, განძებული, აღმოფხვრილი (**რედაქტორის განმარტება**);

ჩაჩი - გრძელი ქუდი (**საბასეული განმნარტება**),

თუ ძველი ქუდი? (**რედაქტორის განმარტება**);

ქამანდარი - სპარსულია, ქართულად ჩუბინი ჰქვია (**საბასეული განმნარტება**),

ჩუბინი - აუცდენლათ მსროლელი (**რედაქტორის განმარტება**)
(რესმ#78/მ.შ.წ.) და სხვ.

ამდენად, შეიძლება თამამდ ითქვას, რომ რაფიელ ერისთავის მიერ გამოცემული სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონი“ არის უტყუარი ნიმუში XIX საუკუნის II ნახევრის საქართველოში მიმდინარე აქტიური საგამომცემლი საქმიანობისა, რომელიც მხოლოდ პრაქტიკული მიზნით არ შემოიფარგლებოდა და იყო მცდელობა გარკვეული ტექსტოლოგიური ნორმებისა და პრინციპების ჩამოყალიბებისა, რამაც, უდავოდ, შეუწყო ხელი შემდგომი პერიოდის ედიციურ-ტექსტოლოგიურ საქმიანობას.

ლიტერატურა:

1. ერისთავი რ.(1884) პასუხად უცნობ რეცენზენტს „მან-ჟარ-ხან-ძილს“ // „დროება“, #206.
2. ერისთავი რ.(რესმ#78/მ.შ.წ.), სოფელ ქისტაურის რაფიელ ერისთავის სახლ-მუიზეუმში.
3. ტექსტოლოგიური წერილები, (1978): გამომცემლობა თბილისი.

Nino Kochloshvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

From the Textological Activities of Raphiel Eristavi

Abstract

The article deals with the role of Raphiel Eristavi in the field of Textology development in Georgia. The paper studies Sul Khan-Saba-Orbeliani's "Georgian Dictionary" first printed in 1884 by Raphiel Eristavi. It is an attempt of editorial-textological activities as well as the formation of certain textological norms and principles.

საკვანძო სიტყვები: რაფიელ ერისთავი, რედაქტორ-გამომცემელი, ტექსტოლოგია, ქართული ლექსიკონი
Key words: Raphiel Eristavi, editorial-textological, textological, Georgian dictionary

ჰოლისტური პრინციპის პრიმატი თარგმნის პროცესში

*ქართული დიდებული ენაა, მოქნილი,
სრულყოფილი და ამ ენაზე ნებისმიერი აზრი
ლაღად, ძალდაუტანებლად გამოითქმება*

შესავალი. ფუნდამენტალიზმის შეცვლა ჰოლიზმით, ზოგადად, ყველაზე გამოკვეთილ გარღვევადაა მიჩნეული მოდერნის აზროვნებაში. თანამედროვე ტერმინოლოგიით ჰოლიზმად მიიჩნევა ნებისმიერი დოქტრინა, რომელიც, არსებითად, ხაზგასმით წარმოაჩენს მთელის რაიმე პრიორიტეტს მის ნაწილებთან შედარებით. კვლევის რომელიმე სფეროს მიმართ ჰოლისტურ მიდგომად იგულისხმება ორი დებულებიდან ერთ-ერთი: 1. მთელის ყველა ნაწილის და მათ შორის ურთიერთმიმართებათა სრული ახსნაც კი ვერ მოგვცემს მთელის ადეკვატურ ახსნას; 2. თვით ნაწილთა ადეკვატური ახსნა ან ინტერპრეტაციაც კი შეუძლებელია იმ მთელის გაუთვალისწინებლად, რომელსაც ისინი განეკუთვნებიან. პოსტმოდერნული სახისაა ლინგვისტური ჰოლიზმი: სიტყვები და წინადადებები მნიშვნელობას იძენენ მათი გამოყენების კონტექსტიდან – ისინი თან არ დაატარებენ ”შინაგან” საზრისს ერთი კონტექსტიდან მეორეში. იმ ფილოსოფოსების საპირისპიროდ, რომლებიც მნიშვნელობის საფუძვლებს ლინგვისტური ანალიზის უმარტივეს შედეგში ეძებდნენ, სიტყვისა თუ წინადადების მნიშვნელობის დასადგენად ვიტგენშტაინისა და ოსტინისათვის ამოსავალი იყო კონტექსტი – როგორც ლინგვისტური, ასევე არალინგვისტური. ვიტგენშტაინი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ლინგვისტური ანალიზის ობიექტი უნდა იყოს ენის გამოყენება განსხვავებული სახის აქტივობების კონტექსტში. მხოლოდ ხსენებულ კონტექსტებსა და კონკრეტულ ”ლინგვისტურ საზოგადოებაში” მიღებულ წესთა თანახმად გამოყენება ანიჭებს გამონათქვამებს მნიშვნელობას, რომელიც არ შეიძლება იყოს ”გამონათქვამის მიერ აღნიშნული ობიექტი” ან ”ხატი ჩვენს ცნობიერებაში”. ოსტინსაც არამარმართებულად მიაჩნია ლინგვისტური ერთეულების განხილვა მათი გამოყენების კონტექსტისაგან დამოუკიდებლად. აღსანიშნავია, რომ ენისადმი ეს მიდგომა თავისთავად ჰოლისტურია.

ძირითადი ნაწილი. თითოეული ენა სამყაროს თავისებური ხედვაა. ჰაიდეგერის ცნობილი სიტყვები ”ენა ყოფიერების სახლია” მიუთითებს იმას, რომ ყოფიერება ადამიანსა და ყოფიერებას შორის ანუ ენაშია, რომ ყოფიერებას ადამიანი მისივე რაობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი უმთავრესი უნარის – *სიტყვის* – მეშვეობით ეზიარება. ენა რაღაცას გამოთქვამს, მსოფლმხედველობა კი ასაგნებს სამყაროსაც და ენასაც ანუ აქცევს მას ნიშანთა სისტემად. ვ. ფონ ჰუმბოლდტის მიხედვითაც, ”თავის მოუხელთებელ გონს ადამიანი ამწყვდევს სიტყვაში და იყენებს სიტყვებს, როგორც საყრდენს ამ გონის მოუხელთებელი მიზნების მისაღწევად. ისინი აღმატებიან იმას, რისი გამოხატვაც შეიძლება სიტყვით, მაგრამ ადამიანს ესაჭიროება სიტყვები, რადგან იგი თავის თავს აფუძნებს ენაში”¹². მშობლიური ენა ნებისმიერი ხალხის იდენტობის საყრდენი, მისი

¹² Гумбольдт В.Ф., *Язык и философия культуры*. Прогресс, Москва, 1985, 349, 378.

კულტურის უმთავრესი განმსაზღვრელი კუთვნილებაა. მასში "შეწოვილია მრავალი თაობის სიბრძნე და გამოცდილება და არ უნდა დავადანაშაულოთ ენა,თუკი მას არასწორად ვიყენებთ [...] ენა ეჭვიან ღმერთსა ჰგავს, იგი არ გვაპატიებს მისი სიტყვების ფუჭად ხმარებას და შეგვიყვანს წყვიდადსა და გაურკვევლობაში"¹³.

ლინგვო-კულტურული აზროვნების გლობალურ კონტექსტში, ენის როლის განსაზღვრა თარგმანთან დაკავშირებით წამოჭრის იმ პრობლემატიკას (უფრო სპეციფიკურად საკითხთა ფართო წრეს), რომელიც უკავშირდება თარგმანის სემანტიკური და სტილისტური ადეკვატურობის პრობლემას, რაც საინტერესო და ღირებულია იმდენად, რამდენადაც საშუალება გვძლევს ხელახლა გავიაზროთ როგორც მთარგმნელობითი საქმიანობის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ქართველი ერის კულტურული წინსვლის ჭრილში, ისე ქართული ენის შემდგომი განვითარებისა და წინსვლის თვალსაზრისით. კ. კეკელიძის მიხედვით, "ადამიანთა საზოგადოების ისტორიამ არ იცის მაგალითი აბსოლუტურად იზოლირებული კულტურის განვითარებისა"¹⁴, რისი ნათელი დასტურია შემდეგი: საუკუნეთა მანძილზე ორიგინალის სადარმა ჩინებულმა ქართულმა თარგმანებმა ჭეშმარიტად მნიშვნელოვნად გაამდიდრა ქართული კულტურა, დიდი გავლენა მოახდინა ქართული ენის შემდგომ დახვეწა-განვითარებაზე. ცხადია, ეს იყო კარგი თარგმანის დამსახურება, ცუდი "ნათარგმანები" კი ანგრევდა და ანგრევს თაობების მიერ დიდი სიყვარულითა და დაუღალავი შრომით "ნაგებ-ნაჭირნახულებს". კარგი თარგმანი ხელს უწყობს, ერთი მხრივ, ეროვნული ენის შენარჩუნებას, მის გამდიდრებას, სრულყოფას, ხოლო სხვა ენებთან მიმართებების განმტკიცებით, ლინგვისტური მრავალფეროვნების წახალისებას.

მართალია, აზრთა და გრძნობათა გადმოსაცემად ყოველი ერი განსხვავებულ ვერბალურ ხერხებს იყენებს, წინადადებასაც ისე აგებს, როგორც იგი აზროვნებს, მაგრამ ეს მაინც არ მიაჩნიათ იმის საბუთად, რომ ორ ენაში არ შეიძლება წარმოიშვას იდენტური ინფორმაციის მქონე ტექსტი ანუ აღნიშნული არ გამოირიცხავს აზრობრივი ინვარიანტის შენარჩუნების შესაძლებლობას. "ჩვენ ყოველთვის რაღაცნაირად ვანაწევრებთ სინამდვილეს იდენტიფიცირებადი და განსხვავებადი ობიექტების სიმრავლედ [...] არა იმიტომ, რომ ობიექტივაციის ჩვენი მოდელი ადამიანის ბუნების უცვლელი ნიშანია, არამედ იმიტომ, რომ უცხო წინადადების გაგებისა და თარგმნის თავად პროცესში ჩვენ ნებისმიერ უცხო მოდელს გარდაუვალად ვარგებთ ჩვენს საკუთარს"¹⁵. ითარგმნება აზრები და არა სიტყვები; აქედან გამომდინარე, ადეკვატურობის თვალსაზრისით, რაც ნაკლებია დაცილება, მით უკეთესია თარგმანი და მით ნაკლებად ჩანს მასში მთარგმნელის პიროვნება, ხოლო რაც მეტად სცილდება თარგმანი დედანს, მით უფრო თვალშისაცემია მთარგმნელის "შუამავლობა" და მით უფრო აგებს თარგმანი. ვფიქრობთ, მთარგმნელისათვის ამოსავალი უნდა იყოს გ.ქიქოძის ერთი შესანიშნავი გამონათქვამი: "როცა უცხოელი მწერლის რომელიმე

¹³ ჰოპერი კ. რ., "ვარაუდები და დარღვევები-მეცნიერული ცოდნის ზრდა", "კვარი", თბილისი, 2002, გვ. 26

¹⁴ კეკელიძე კ., "ქართული ლიტერატურის ისტორია", ტ. 2. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1958, გვ. 6.

¹⁵ Quine W.V., *Speaking of Objects*, 1969, გვ. 1.

ფრაზას თარგმნით ქართულად, წარმოიდგინეთ, როგორ დაწერდა ამ ფრაზას ავტორი, ის რომ ქართველი ყოფილიყო¹⁶, რამეთუ ადეკვატურობა ასეთ დროს უფრო იმ ენობრივი კოლექტივის სემანტიკური ნორმებიდან უნდა მომდინარეობდეს, რომლის ენაზეც ითარგმნება ტექსტი. ენათა შორის სხვაობის არსებითი საფუძველი სემანტიკაშია, თუმცა ხსენებული სხვაობა ასევე ქმნის ყველა პირობას, რათა თითოეულმა ენამ თავისი პოტენციალი გამოავლინოს.

ენასა და ცალკეულ სიტყვას შორის (მთელისა და მისი შემადგენელი ნაწილ[ებ]ის ანალოგიურად) მრავალგვარი მიმართებაა; ტექსტის ადეკვატური თარგმანი დიდად არის დამოკიდებული ორიგინალისა და თარგმანის ენათა სისტემის აგებულებასა და იმაზე, თუ როგორია ცალკეული სიტყვების მნიშვნელობათა სემანტიკური ველი, შეხამების უნარი, რომელი სიტყვა რომელს ითხოვს ან ეგუება ამა თუ იმ ლინგვო-სემანტიკურ კავშირში, სხვადასხვა თავისუფალ თუ მყარ შესიტყვებაში. სიტყვის მნიშვნელობათა წრე ხან წყარო ენაში აღმოჩნდება უფრო ფართო, ხან კი თარგმანის ენაში. ასე მაგალითად, ფრანგული ენიდან ტექსტის ქართული თარგმანის სირთულეს ქმნის ორ ცნებას/ტერმინს (*l'âme/l'esprit*) შორის განსხვავება.

*Il faut remarquer aussi que ces pensées peuvent être produites par l'âme seule, mais qu'il arrive souvent que quelque mouvement des esprits les fortifie.*¹⁷

ასევე უნდა აღინიშნოს: ხსენებული აზრების აღძვრა შესაძლებელია მხოლოდ სულის [*l'âme*] მიერ, თუმცა ხშირად სულების [*des esprits*] რაიმე მოძრაობა აძლიერებს მათ¹⁸

ეს ცნებები ჩვენ ქართულად გადმოგვაქვს ერთი სიტყვით "სული"; მაგრამ, როდესაც დეკარტი მსჯელობს "ანიმალური სულის" შესახებ, მას მხედველობაში აქვს [*l'âme*], ხოლო როდესაც იგი მსჯელობს "გონიერული სულის", როგორც ცნობიერი ძალის შესახებ, მას მხედველობაში აქვს [*l'esprit*]. ვფიქრობთ, რომ ქართულ თარგმანში მითითებული ფრანგული ეკვივალენტები (*l'âme/l'esprit*) მკითხველს გაუადვილებს დეკარტის ამ ორი ცნების და მათთან დაკავშირებულ საზრისთა ადეკვატურად აღქმასა და გაგებას.

თარგმნის პროცესში ნათლად ვლინდება სამყაროსადმი ენობრივი მიდგომის სხვადასხვა ფორმათა არსებობა, ენის გონითი თვისებები და შესაძლებლობათა დიაპაზონი იმგვარ ლექსიკურ ურთიერთობათა მაგალითზეც, როგორიცაა პოლისემია, სინონიმია, ანტონიმია. თარგმნისას ძალზე ფრთხილ მიდგომას ითხოვს პოლისემიური სიტყვა, რომელიც ხშირად იცვლის მნიშვნელობას და მის კონკრეტულ საზრისს კონტექსტის აზრობრივი სტრუქტურა განსაზღვრავს; აქედან გამომდინარე, კონტექსტის მიხედვით ორიგინალის პოლისემიური სიტყვის აქტივიზებულ ვარიანტი დენოტატიური და კონოტატიური მნიშვნელობით ზუსტად უნდა შეესაბამებოდეს თარგმანის ენაზე შერჩეულ სიტყვას, რათა თარგმანმა მეორე სუბიექტში (მკითხველსა თუ მსმენელში) დედნის ადეკვატური ეფექტი გამოიწვიოს. ფრანგულ ენაში პოლისემიური სიტყვის *le pouvoir* მნიშვნელობებია: *ძალაუფლება*, *შესაძლებლობა*, *ხელისუფლება*, *ძალა*. ამ უკანასკნელთა რეალიზაცია კონკრეტული კონტექსტით განისაზღვრება. მაგალითად,

¹⁶ ჭელიძე ვ., "ლიტერატურული პორტრეტები", "მერანი", თბილისი, 1987, გვ.390–391.

¹⁷ R. Descartes, *Les Passions de l'âme*, LGF, Paris, 1990, p.148.

¹⁸ რ.დეკარტი, "სულის ვნებანი", ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერიამ, აგორა, თბილისი, 2015, გვ. 160.

Pour qu'on ne puisse abuser *du pouvoir*, il faut que par la disposition des choses, *le pouvoir* arrête *le pouvoir*.¹⁹ იმისათვის, რომ ვერავინ შეძლოს ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება, საჭიროა თვით საგანთა ისეთი წყობა, რომ ძალაუფლებას ძალაუფლება აოკებდეს.²⁰

...si un citoyen pouvait faire ce qu'elles [des lois] défendent, il n'aurait plus de liberté parce que les autres auraient tout de même ce *pouvoir*.²¹

თუ მოქალაქეს შეუძლია აკეთოს ის, რასაც კანონები კრძლავენ, მაშინ მას აღარ ექნებოდა თავისუფლება, რადგან იგივე შესაძლებლობა სხვებსაც ექნებოდათ.²²

Il y a dans chaque Etat trois sortes de *pouvoirs*.²³

ყოველ სახელმწიფოში სამი სახის ხელისუფლებაა.²⁴

Des prerogatives attachées à des fiefs donnent un *pouvoir* très à charge à ceux qui les souffrent.²⁵

პრეროგატივები, რომლებიც დაკავშირებულია სამემკვიდრეო მამულთან (ფეოდათან) იძლევა ძალას, რომელიც ძალიან დამამძიმებელია იმათთვის, ვინც მას ღებულობს.²⁶

სინონიმურ სიტყვათა რიგი ამრავალფეროვნებს თარგმანის ენას და მთლიანი თხრობის სტილს უფრო მოხდენილს, ცოცხალსა და გამომსახველობითს ხდის; ასევე, საშუალებას იძლევა აზრის ზედმიწევნით ზუსტი ნიუანსების გამოსახატავად. უცხოენოვანი ტექსტის ერთი და იგივე სიტყვა (კონტექსტის მიხედვით) თარგმანში შეიძლება წარმოვადგინოთ სინონიმური წყვილით, ეს ამრავალფეროვნებს ტექსტს, იმავდროულად ქართული ენის ლექსიკურ სიმდიდრეზეც მიუთითებს. მაგალითად,

Pierre avait le *génie* imitatif, il n'avait pas le vrai *génie*, celui qui crée et fait tout de rien.²⁷

პეტრეს მიბადვის უნარი ჰქონდა, მას არ გააჩნდა ჭეშმარიტი ნიჭი, ისეთი, რომელიც არაფრისაგან ყველაფერს ქმნის და აკეთებს.²⁸

ანტონიმიას კი სამყაროს პრაქტიკული შემეცნებისა და ცნებათა ლოგიკურ სიბრტყეში შეფასების საკითხი უკავშირდება; ანტონიმების სათანადო გამოყენება დაპირისპირების მოხდენილი საშუალებაა. თარგმანის ენაზე ანტონიმთა შერჩევა (სინონიმთა დარად), ფრთხილ და დიფერენცირებულ მიდგომას მოითხოვს, რაც განპირობებულია როგორც კონტექსტის აზრობრივი, ისე ქართული ენის სალიტერატურო სტილის ნორმით გათვალისწინებულ მოთხოვნათა შესაბამისობით. მაგალითად,

...crainte d'en dire trop ou de n'en dire assez selon leurs vues, et de *choquer* les interets qu'ils avaient a concilier.²⁹

...იმის შიშით, რომ არაფერი დააკლონ, ან არ წააჭარბონ და ერთმანეთს არ დაუპირისპირონ ის შეხედულებები, რომელთა შეთანხმებაც ეწადათ.³⁰

დასკვნა. შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ თარგმანის ადეკვატურობის თალსაზრისით, უპირველესია სიტყვისა თუ ტერმინის მნიშვნელობის სიცხადე და მისი მისადაგებული დაკავშირება წინადადების აზრთან. პირველ რიგში სიტყვა ჩვენ

¹⁹ Ch. L. Montesquieu, "De l'Esprit des lois", Paris, Librairie Garnier frères, 1922, p.117.

²⁰ შ. ლ. მონტესკიე, "კანონთა გონი", ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძემ, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, თბილისი, 1994, გვ. 180.

²¹ .ibid. 117.

²² . იბ. იქვე, გვ.182.

²³ .ibid.118.

²⁴ . იბ. იქვე, გვ.181.

²⁵ . ibid. 84.

²⁶ .იბ. იქვე, გვ. 147.

²⁷ . Rousseau J. J. "Du contrat social", Paris, Ed. Mignot, 1996, p.57.

²⁸ .ჟ. ჟ. რუსო, "საზოგადოებრივი ხელშეკრულება", ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერიამ, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, თბილისი, 1997, გვ. 47.

²⁹ .ibid. 41.

³⁰ იქვე, გვ. 31.

გვესმის როგორც შინაარსობრივი ფორმა – ინტუირებულ შთაბეჭდილებათ სიმრავლე, რომელსაც თავს უყრის სიტყვა. სიტყვის ბუნებას განსაზღვრავს შიდა ფორმა (სიტყვის მიერ გარკვეული მნიშვნელობის მიღების უნარი), მისი ქმნადობა კი იმ ველის გამხსნელია, რომელშიც სიტყვა წარმოაჩენს რაიმე მნიშვნელობას ანუ მნიშვნელობის წმინდა პირობას და, შესაბამისად, იგულისხმება ის თავისუფალი არე, რომელშიც იძენს სიტყვა რაიმე მნიშვნელობას და ერწყმის სხვა სიტყვას/სიტყვებს; მისი შიდა ფორმის ქმნადობა კი მიმართულია იმ ღიაობაზე, რომელშიც ყალიბდება კონტექსტი. სიტყვა, გარკვეული ლექსიკურ–გრამატიკული მთლიანობა, თავის სემანტიკურ და ემოციურ დაფერილობას სწორედ კონტექსტისგან სესხულობს, მასში აღწევს თავის საბოლოო დაკონკრეტებას და, ამდენად, მის ფონზე უნდა იქნეს განხილული, რადგან აზრის ნიუანსი გაცილებით მეტია, ვიდრე სიტყვა და მისი გრამატიკული ფორმა. სიტყვათა სულ მცირე ნიუანსით განსახვავებამაც კი შესაძლოა აზრის ცვლილება გამოიწვიოს.

კონკრეტულ ლოგიკურ–სემანტიკურ კავშირში სინონიმთა, ანტონიმთა თუ პოლისემიური სიტყვის ამა თუ იმ მნიშვნელობის არჩევანს განსაზღვრავს კონტექსტი; მას, როგორც სემანტიზაციის ერთ–ერთ არსებით საშუალებას, თავიდანვე სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს. ქართული ენის მდიდარი ლექსიკა მზადაა გამოხატოს ურთულეს აზრთა უმახვილესი ნიუანსები; თარგმნის პროცესში უნდა ვხელმძღვანელობდეთ შემდეგი პრინციპით: ”ენის გრძნობა დედაენით გაერთიანებული სოციალური თვისებაა. ამდენად, იგი სუბიექტის თვისებაა (და არა ენისა), მაგრამ მისი საფუძველი არ არის სუბიექტი, იგი ობიექტური ბუნებისა უნდა იყოს”³¹. ასე რომ, მთარგმნელის ამოცანაა მოიძიოს ის რესურსები, რომლებიც მას ორიგინალის სადარი ასლის შექმნას შეაძლებინებს. თარგმნის პროცესში ენისადმი ასეთი მიდგომა თავისთავად ჰოლისტურია.

ლიტერატურა :

- 1.რ.დეკარტი, ”სულის ვნებანი”, ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძე–ხოფერიამ, აგორა, თბილისი, 2015. 2.R. Descartes, *Les Passions de l'âme*, LGF, Paris, 1990, p.148.
- 3 Ch. L. Montesquieu, ”De l'Esprit des lois”, Paris, Librairie Garnier freres, 1922, p.117.
- 4 .შ. ლ. მონტესკიე, ”კანონთა გონი”, ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძე, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, თბილისი, 1994, გვ. 180.
- 5 Rousseau J. J. ” Du contrat social” , Paris, Ed. Mignot, 1996, p.57.
- 6.ჟ. ჟ. რუსო, ”საზოგადოებრივი ხელშეკრულება”, ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძე–ხოფერიამ, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, თბილისი, 1997, გვ. 47.
- 7.გ.ქიქოძე, „წერილები, ესეები, ნარკვევები“, გამომცემლობა „მერანი“, თბილისი, 1985, გვ. 156.
- 8.კ. კეკელიძე, „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, ტ.2. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1958.
- 9.Гумбольдт В.Ф., *Язык и философия культуры*. Прогресс, Москва, 1985.
- 10.Heidegger M. *On the way to Language*. N. Y., 1971.
- 11.Л инслий Л., *Референция и референты. Новое в зарубежной лингвистике*, Вып 13, Прогресс, Москва, 1982.
- 12.Остин Дж. *Избранное. Изд. Дом Интеллектуальной Книги*. Москва, 1999.
- 13.Quine W.V., *Speaking of Objects*, 1969.

³¹ რამიშვილი გ., ”ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერებისა და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით”, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1995.

14.რამიშვილი გ., "ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერებისა და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით", თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1995.

15.წიბახაშვილი გ., *თარგმანის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხები. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2000.*

Dodo (Darejan) Labuchidze
Grigol Robakide University, Tbilisi

PRIMATY OF THE HOLISTIC PRINCIPLE IN THE PROCESS OF TRANSLATION

Abstract

In the present article there is discussed a question, according to which semantics is the essential base of difference between languages. In order to define the meaning of a word or a sentence, the starting point for Austin and Wittgenstein was the context – as linguistic as non-linguistic. It is remarkable that this approach to the language itself is holistic. The starting point is the following statement: each language has some means to be transformed into another language; however, there do not exist such two languages, where meaning units – morphemes, words, stable word combinations show complete identity of reference meanings.

Key words: Semantics, holism, thinking, linguistic analysis, reference, equivalent, semantic field, adequacy.
საკვანძო სიტყვები: ჰოლიზმი, სემანტიკა, აზროვნება, ლინგვისტური ანალიზი, რეფერენცია, ეკვივალენტი, სემანტიკური ველი, ადეკვატურობა.

შორენა ლაზვიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

დრო-კილოთა სტილური გამოხატულებანი სხვადასხვა სისტემის ენებში

სიტყვის ესთეტიკური ფუნქციის კვლევა თანამედროვე ფილოლოგიის, როგორც ენათმეცნიერების, ისე ლიტერატურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა. უპირველესად, არკვევენ ესთეტიკურ ტრანსფორმაციას - გარდაქმნას, სახეცვლილებას. სიტყვის (ფართო გაგებით) ესთეტიკა პირდაპირ კავშირშია მის ემოციურ-ექსპრესიულ ფუნქციასთან, რადგან ამ ფუნქციისაგან დაცლილი სიტყვა, უბრალოდ, აღმნიშვნელია ფაქტის, მოვლენის, მოქმედების ან მდგომარეობისა და მის ესთეტიკურობაზე ლაპარაკი ზედმეტია.

ემოცია ფრანგული სიტყვაა და ნიშნავს ადამიანის გრძნობას, განცდას, სულიერ მღელვარებას. იგი გრძნობის ერთ-ერთი სახეა და სუბიექტის (ან სუბიექტების) გრძნობით მდგომარეობას გადმოსცემს. **ექსპრესია** კი ლათინური სიტყვაა და რაიმე

გრძნობის, განცდის გამოხატვის ძალას, გამომსახველობას გულისხმობს (სანიკიძე, 2009, 31-32).

ტერმინი „ემოციურ-ექსპრესიული გამოთქმა“ (utterance) გულისხმობს ნებისმიერი შინაარსის გამოთქმას/თქმას/წინადადებას, რომელშიც პიროვნება ემოციურად არის ჩართული და, სადაც მისი მონაწილეობა, ლინგვისტური თვალსაზრისით, გამოხატულია ინტონაციით, ანდა, მოქმედებით (Beijer, 2002:9).

ვფიქრობთ, განსაკუთრებითაა საინტერესო ზმნა-შემასმენელი სტილური თვალსაზრისით, თავისი ემოციური დატვირთულობით.

როგორც აღნიშნავენ, "ტექსტის ენობრივ ქსოვილზე" დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ზმნა-შემასმენელი და მისი მოხმარების მრავალფეროვნება მნიშვნელოვანი ფაქტორია ტექსტის მაღალმხატვრულობისა და ორიგინალურობისათვის. უპირველესი, რაც ქართულ ტექსტებში იქცევს ყურადღებას, ზმნა-შემასმენელთა სიუხვეა (გელდიაშვილი, ღარიბაშვილი, 2013, 91). თუმცა, არანაკლებ საინტერესო და საყურადღებოა ინგლისური ტექსტების ენაში ზმნა-შემასმენლის სტილური მოხმარების ნიშანდობლიობანი.

აღსანიშნავია, რომ ჩვენს საანალიზო მასალაში სხვადასხვა კილოს ფორმებში საინტერესოდაა წარმოჩენილი ზმნა-შემასმენლის ემოციურობა-ექსპრესიულობა.

კილოს სტილური მხარე, შესაძლებელია, განისაზღვროს სხვადასხვა სახის ემოციის საშუალებით. ემოცია შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი, სასიხარულო ან სამწუხარო. ხაზგასასმელია ისიც, რომ ემოციურ შეფერილობაში დიდ როლს თამაშობს აგრეთვე ინტონაცია.

ზმნა-შემასმენელს გარკვეულ ემოციურობას თუ ექსპრესიულობას სხვადასხვა საშუალება ანიჭებს. ნაშრომზე მუშაობისას გამოიკვეთა, რომ მხატვრული ხერხებიდან უპირატესობა ზმნურ მეტაფორას ენიჭება. ზმნა-შემასმენლური მეტაფორა საკმაოდ ხშირი და მეტად ეფექტურია როგორც ქართულენოვან, ისე – ინგლისურენოვან ტექსტებში.

ქართულში მეტაფორა ტროპის (ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს *შებრუნება, შექცევას*) ერთ-ერთ ძირითად სახეობადაა მიჩნეული. მასში სიტყვის გადატანითი მნიშვნელობით მოხმარების საფუძველია ჩვეულებრივ ფუნქციასა და მეორად ფუნქციას შორის ნიშან-თვისებათა მსგავსება (გვენცაძე, 1991, 24).

თხრობითი კილოს ზმნა-შემასმენელთა წარმოებული მეტაფორა, შესაძლოა, გახდეს დადებითი ან უარყოფითი ემოციის მატარებელი. მისი საშუალებით ადამიანის გუნება-განწყობილებისა თუ შინაგანი სამყაროს გადმოცემა შესაძლებელია, რაც ზმნას მაღალ ემოციურობას სძენს.

უარყოფითი ემოციის გამომხატველი ზმნური მეტაფორა გადმოცემულია აწმყოს, უწყვეტელის და წყვეტილის მწკრივებით:

აწმყო:

"გული მიკვდება, თვალი მიდნება, რომ მაგონდება ჩემი სახლ-კარი" (ვაჟა).

"გული მიწუხს, გული" (ვაჟა).

"ცულს, რომ გვცემენ, ჩვენ ვკვნესით და თქვენ კი, კაცნი ამას "რაკუნს" ეძახით" (ვაჟა).

უწყვეტელი:

"ჩიტი მოსთქვავდა" (ვაჟა).

"იგი ვერა ჰხედავდა, რომ ჩვენ მაშინ ჩუმად მიწაში ცრემლსა ვღვრიდით, რომ წყვეტილი:

ჩვენმა ცოდვა-ბრალმა დედამიწაც აატირა" (ვაჟა).

"ცრემლი მომერია, გული მომიკვდა" (ვაჟა).

ზმნა-შემასმენლით გადმოცემული მეტაფორა, რომელიც წარმოდგენილია აწმყოს და წყვეტილის მწკრივებით, საშუალებას იძლევა, ემოციური შეფერილობა მიეცეს შიშს, სასოწარკვეთას:

"გული მეუბნება, რომ მტრის მსხვერპლი გავხდები" (ვაჟა).

"გაუსკდა გული, მიაღგა ხან იქით, ხან აქეთ" (ვაჟა).

"მე ერთ ხეს ვეფარე და იქიდან გულის ფანცქალით, ცალის თვალთ გავეყურებდი" (ვაჟა).

ხოლო, როდესაც თხრობითი კილოს ზმნური მეტაფორა დადებითი ემოციის მატარებელია, ზმნა-შემასმენელი გადმოცემულია უწყვეტლით და II თურმეობითით:

"ყვავილებსაც უხაროდათ, ისინი ქორწილში იყვნენ დაპატიჟებული" (ვაჟა).

"მზე მოფენილიყო, ხეები, დედამიწა ყვითლად და მწვანედ დაფარული გაჰლუოდა" (ვაჟა).

ქართულ ენაში ზმნა-შემასმენელს გარკვეულ ემოციურობას ერთი და იმავე მწკრივის ფორმით გადმოცემული ზმნა-შემასმენელიც სძენს, ასეთ შემთხვევებს ვხვდებით შერწყმულ ან რთულ თანწყობილ წინადადებებში, როდესაც ზმნა-შემასმენელი გადმოცემულია აწმყოს და II კავშირებითის მწკრივებით:

"ვინ იცის, რა ამბავია მტრების გულში, რა ცეცხლი სდულს და გადმოსდის" (ვაჟა).

"ზმალი თითქოს კვნესის, სულს იქცევსო" (ვაჟა).

"ჯერ უნდა სხეული დაუდნეს, სული დაუშაბლდეს და მერე, მხოლოდ მერე შეიძლება მისი მოდრეკა" (ვაჟა).

დადებითი ან უარყოფითი ემოციის მატარებელი შეიძლება ასევე გახდეს ზმნა-შემასმენლებით გამოხატული თანამიმდევრული მოქმედებები, რომლებიც საშუალებას იძლევა უფრო დაწვრილებით გადმოიცეს ესა თუ ის მოქმედება. მსგავსი ტიპის მოქმედებები ძირითადად ერთი მწკრივის ფორმებით არის გადმოცემული, თუმცა, შესაძლებელია, სხვადასხვა მწკრივთა კომბინაციებიც:

"პატარა მდინარე ერთთავად მღეროდა, განუწყვეტლად უგალობდა, უმღეროდა მთას და ტყეს" (ვაჟა).

"სიბრალოლი არსად იყო, მდინარეებს სისხლის ღვარი ერთვოდა" (წერეთელი).

"იმის ხმამ დაიარა მთები და კლდეები, ხის ფოთლებმა და მცენარეებმა კანკალი დაიწყეს, ბოლოს გაერთხა ნამიანს ბალახზე" (ვაჟა).

"გასწი, გაგვიძეხი და გვატარე" (ჯავახიშვილი).

კავშირებითი კილოს ზმნა-შემასმენლით შესაძლებელია გადმოიცეს ძლიერი ემოცია, რადგან კავშირებით კილოიან წინადადებაში ბევრია ფანტაზია, წარმოსახვა, ნატვრა და ა.შ. სწორედ ეს განაპირობებს მის ემოციურ/ექსპრესიულ შეფერილობას.

დადებითი ან უარყოფითი ემოციის მატარებელი შეიძლება გახდეს კავშირებითი კილოს შემდეგი ფორმები: **შეჰყვარებია, გახარებია, გვიცინია, მოსწონებია.**

საანალიზო ტექსტებში ემოციის მისაღწევად დასტურდება კავშირებითი კილოს შემცველი საინტერესო ზმნური მეტაფორები: "ამ თვალების მნახველი ყველა ყველა სხვა **თვალები უნდა დამწვარიყო**" (ვაჟა); "იმ კლდოვანი კიდის თავზე **დრუბლიდან გადმოსულიყო** და სანუგეშოდ გადაჰყურებდა არემარეს" (წერეთელი); "სვაგი ცდილობს კილო არწივისა **მიიღოს**" (ვაჟა).

თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ თხრობითი კილოს ფორმები ემოციურად უფრო მეტად არის შეფერილი, ვიდრე კავშირებითისა.

ხაზგასასმელია, რომ ემოციურობის თვალსაზრისით განსაკუთრებულია ბრძანებით კილოს ფორმები.

დადებითი ემოციის მატარებელია დალოცვის, აღტაცების, სიხარულის გამომხატველი ზმნა-შემასმენლები:

"**აი, ღმერთმა დაგლოცოს** ჩემო ბაბაღე!" (ჭავჭავაძე).

"**ვენაცვალე** ღვთის დიდებას!" (ჭავჭავაძე).

"**ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს!**" (ვაჟა).

უარყოფითი ემოციების მატარებელია აკრძალვითი, აგრეთვე, წყევლა-კრულვის და გაბრაზების გამომხატველი ბრძანებითი:

"**აი, დალაზვრა** ღმერთმა!" (ჭავჭავაძე).

"**ნუ სტირი, ნუ!**" (ჭავჭავაძე).

"**ნუ გეშინიან!** — ეძახოდა ხალხი, — არ შეუშინდე წყალსა" (ჭავჭავაძე).

ქართულ ენაში ზმნის ფრაზის სტილური ფუნქციის სიძლიერე ხშირად განპირობებულია ზმნა-შემასმენელთა გამეორებით. ასეთ შემთხვევაში ხშირად საქმე გვაქვს ბრძანებით კილოსთან:

"**მთებო!მთებო!** რას **ელით?** ვის **ელით?**"(ვაჟა).

"**მოვა, ღმერთმანი, მოვა!**"(ჯავახიშვილი).

"**ამბოზენ, ამბოზენ,** ბატონო მურზაყან! -სიხარულით წარმოსთქვა მოხუცმა (წერეთელი).

"**სისხლი დაიღვრება? დაიღვრება და დაიღვაროს!**" (ჯავახიშვილი).

ყურადღებას იპყრობს ისეთი ნიმუშები, როცა ზმნა-შემასმენლის ემოცია გამოკვეთილია **შედარების** დროს:

"მთებს სუდარი ჩაუცვამთ ტანზე, **თითქოს მკვდრები იყვნენ**" (ვაჟა).

"ყურებს, **თითქოს დამტვრევიათო**, უხეშად ატლაკუნებენ" (ვაჟა).

გარკვეულ ემოციურ დამოკიდებულებას ქმნის აგრეთვე **ზმნური ეპითეტი**, რომელიც ძირითადად თხრობითი კილოს ფორმებთან გვხვდება.

"ვაითუ დაიჭირა დედაჩემი და თავისი **აღმასის კბილებით სწეწს** (ვაჟა).

"**ხმელი წიფელი ამოიკვნესებს ღრმა კვნესით**" (ვაჟა).

ინგლისურ ენაში ზმნა-შემასმენლები, ემოციურობის თვალსაზრისით, ორი თემატურ რიგად არის დაყოფილი (ხაჟალია, 2006,80).

1. გარემოსადმი ემოციური დამოკიდებულების გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი: *like, love, adore, attract, fascinate; hate*. აღნიშნული თემატური რიგი აერთიანებს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ემოციების მატარებელ ზმნებს.

"I **love** those time!" (Walker) - "მიყვარს ის დრო".

"My daddy **love** me to kiss and hug him" (Walker). "

მამაჩემმა შემაყვარა მისი კოცნა და ჩახუტება".

"Tashi's people's stories got to America. It **fascinated** Tashi (Walker).

"ტაშის ეს აღაფრთოვანებდა".

"I'm **happy**", said the priest (Hemingway)

"ბედნიერი ვარ, თქვა მღვდელმა".

"I'd **be glad** to kiss you" (Hemingway).

"გამიხარდება თუ გაკოცებ".

დასახელებულ წინადადებებში დადებითი ემოციის მატარებელი ზმნებია მოცემული. ისინი მთლიან წინადადებას დადებით ემოციას სძენენ, მკითხველი დადებითი ემოციებით ივსება კითხვის დროს.

წინადადებაში უარყოფით ემოციებს იწვევს შემდეგი ზმნების გამოყენება: *hate, sorry*:

"I **hate** to leave you there"(Walker).

" მძულს შენი აქ დატოვება".

"I'm **dreadfully sorry**" (Hemingway).

" საშინლად ვწუხვარ".

2. ემოციური განცდის გამომხატველი ზმნების თემატური რიგი: *feel, experience, , enjoy, please, amuse, , displease, dissatisfy, hurt, damage, wound, attack, injure*. დასახელებულ რიგში ვხვდებით, აგრეთვე, დადებითი და უარყოფითი ემოციის მატარებელ ზმნებს.

წინამდებარე წინადადებებში ზმნა - *feel* იწვევს როგორც დადებით, ისე უარყოფით ემოციას. პირველ წინადადებაში ზმნა *feel* დადებით ემოციას იწვევს, იგი გამოყენებულია სიყვარულის მნიშვნელობით; მეორე წინადადება კი - უარყოფით ემოციებს იწვევს, იქიდან გამომდინარე, რომ გრძნობა (წინათგრძნობა) უარყოფითი ემოციებისადმი მიმართული:

"I **feel** a great surge of love for them" (Walker).

"მათ მიმართ უდიდეს სიყვარულს ვგრძნობ".

"Olivia **feels** that, she has no good stories to tell".

"ოლივია გრძნობს, რომ მას კარგი ამბავი არ მოაქვს მასთან".

ზმნები **wounded, attack** უარყოფით განცდას იწვევს მკითხველში.

"Every week someone gets **wounded** by rock" (Hemingway).

"Priest wants us never to **attack**".

ინგლისურში, ქართულის მსგავსად, განსაკუთრებული ემოციის მატარებელია ზმნური (ვერბალური) მეტაფორა, რომელიც გადმოიცემა ახლანდელი ან წარსული დროის ფორმებით.

"The soft air of this palace **suits her chest**"(Hardy, T.).

" The man **broke into wild laughter**" (Bowles, P).

"Walking through it, a wave of grief soaked him so thoroughly he wanted to cry" (Morrison, T.)

"Sky provided the only drama"(Morrison, T.).

ადვილი შესამჩნევია ის ფაქტი, რომ ზმნების საკმაოდ დიდი ჯგუფი არსებობს ინგლისურ ენაში, რომლებიც დიდი ემოციის მატარებლები არიან. დასახელებული ემოციურ/ექსპრესიული ზმნები რეალიზებას პოვენს სამივე კილოს ფორმაში, თუმცა, თხრობითი და ბრძანებითი კილოს ფორმები ემოციურად მეტად არის დატვირთული.

რაც შეეხება ემოციური ზმნების დროულ სემატიკას, საანალიზო ენებში ვხვდებით სამივე დროის - ახლანდელის, წარსულის და მომავლის ფორმებს.

სტილური ინდივიდუალობისათვის ტექსტებში ხშირად ზმნა-შემასმენელთა მოხმარების რაიმე სპეციფიკური კანონზომიერება არ არსებობს. კანონზომიერება თვითონ მათი სიუხვეა (გელდიაშვილი, ღარიბაშვილი, 2013, 92).

როგორც ზმნა-შემასმენლის სტილური ფუნქციის განხილვა გვიჩვენებს, როგორც ქართულ, ისე ინგლისურ ენაში, ზმნა გამორჩეულია თავისი მრავალფეროვნებით, მისი საშუალებით შესაძლებლობა გვაქვს გადმოვცეთ ნებისმიერი სახის განცდა და მრავალფეროვანი გავხადოთ ჩვენი საუბარი. როგორც აღნიშნავენ, ზმნა "ენის სასწაულია" და იგი ცალკე სამყაროს ქმნის, იგია ყოველივეს სულის ჩამდგმელი. ფრაზების ხერხემალი (გელდიაშვილი, ღარიბაშვილი, 2013, 94).

ლიტერატურა:

1. გელდიაშვილი, ღარიბაშვილი, 2013 - ნ. გელდიაშვილი, მ. ღარიბაშვილი, *ზმნა-შემასმენლის სტილური ტიპოლოგია*. ქუთაისი, სამეცნიერო ჟურნალი „ენა და კულტურა“, 2013.
2. გვენცაძე, 1991 - ალ. გვენცაძე, *ზოგადი სტილისტიკა*. თბილისი, გამომცემლობა "განათლება", 1991.
3. ხაჭალია, 2006 - ი. ხაჭალია, *ზმნა-პრედიკატის სუბიექტურ-ობიექტური ორიენტაცია და მისი როლი ტექსტის კოჰეზიურ და ინფორმაციულ სტრუქტურაში*, თბილისი, თბილისის ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2006.
4. სანიკიძე, სანიკიძე, 2009 - თ. სანიკიძე, ი. სანიკიძე, *ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა*, თბილისი, გამომცემლობა "ინტელექტი", 2009.
5. Beijer, F. (2002). *The Syntax and Pragmatics of Exclamations and other expressive/emotional Utterances*. The Department of English in Lund. Working Papers in Linguistics. [Accessed January 27, 2014].
6. ვაჟა-ფშაველა, 1960 - ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი., თბილისი, გამომცემლობა "საბჭოთა მწერალი", 1960.
7. ჭავჭავაძე, 1987 - ი. ჭავჭავაძე, *კაცია ადამიანი?!* თბილისი, გამომცემლობა "მერანი".
8. ჭავჭავაძე, 1987 - ი. ჭავჭავაძე, *მე ზავრის წერილები*, თბილისი, გამომცემლობა "მერანი".
9. წერეთელი, 1959 - ა. წერეთელი, *ქართველ მწერალთა ნაწარმოებები*. საქართველოს სსრ საბავშვო და ახალგაზრდობის ლიტერატურის სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი, 1959
10. ჯავახიშვილი, 2011 - მ. ჯავახიშვილი, *ქართული სიტყვიერება*. თბილისი, 2011.
11. Hemingway, E. (1976). *A Farewell to Arms*. Moscow, Progress Publishers.
12. Hardy, Th. (1894). *An Imaginative Woman*. [Retrieved from <http://www.eastoftheweb.com/short-stories/UBooks/ImaWom.shtml>, accessed June, 2012].
13. Morrison, T. (1987). *Beloved*. New York: Vintage International.
14. Walker, A. (1982). *The Color Purple*. Orlando. A Harvest Book Harcourt, INC.

Stylistic Epression of Tense and Mood in the Languages of Different Systems

Abstract

Given scientific paper concerns the stylish expression of Grammatical Mood forms in the English and Georgian Languages. Nowadays the research of Mood forms expression is innovation. Interesting results concerning mood form expressiveness is revealed on the basis of belles-letters.

საკვანძო სიტყვები: სტილური გამოხატულება, გრამატიკული დრო, კილო, ინგლისური ენა, ქართული ენა

Key words: Stylistic Epression, Tense, Mood, the English language, the Georgian language

მაკა ლაშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

მე და სხვა: ეთიკური მაქსიმების არსებობა ჩვენს შორის

„ისტორიის მიღმა მეხსიერება და დავიწყება იმალება, მეხსიერებისა და დავიწყების მიღმა კი ცხოვრება, მაგრამ დაწერო ცხოვრება, უკვე სხვა ისტორიაა. დაუმთავრებელი....“

პოლ რიკერი დაიბადა 1913 წლის 27 თებერვალს. დედა მალევე გარდაეცვალა. მამა 1915 წელს პირველ მსოფლიო ომში დაიღუპა. 1935 წელს 21 წლის ასაკში იღუპება პოლის ერთადერთი და ალისა ტუბერკულოზით. რიკერი აღნიშნავს, რომ მამის სიკვდილი ომში იყო „სიკვდილი არაფრისთვის.“ ამან რიკერში დაბადა სოციალური უსამართლობის ცოცხალი შეგრძნება. 1940 წლის მაისში იგი ტყვედ ვარდება და ციხეშია ზუსტად იმ ადგილას (La valee de la Marne), სადაც მამამისი დაიღუპა. 1986 წლის შემოდგომაზე, რიკერის შვილი, ოლივიე, იკლავს თავს. წიგნში „Soi meme comme un autre,“ რომელიც მოიცავს თავს -- მოქმედების ტრაგედია, ოლივიეს ხსოვნისადმია მიძღვნილი³².

პოლ რიკერის ცხოვრება და მოღვაწეობა ნანტერის უნივერსიტეტის შექმნიდან ძალიან საინტერესოა. იგი 1956 წლიდან სორბონის უნივერსიტეტის პროფესორია, მაგრამ 1964 წლიდან პროტესტანტული თეოლოგიის ფაკულტეტს ხელმძღვანელობს ნანტერის უნივერსიტეტში. 1968 წლის 17 მაისს სტუდენტთან კონფლიქტის შედეგად, რიკერი ტოვებს კათედრას. 1 წლის შემდეგ ისევ ბრუნდება ოლონდ სხვა კათედრაზე, შემდეგ გადადის ლუვენის უნივერსიტეტში, სადაც სამი წელი მუშაობს, მაგრამ აშკარად

³² François Dosse, Paul Ricoeur, Les sens d'une vie, 2008, გვ. 5

ვერ პოულობს საფრანგეთში და მიემგზავრება ჩიკაგოს უნივერსიტეტში. მხოლოდ 1980 წელს ბრუნდება იგი საფრანგეთში³³.

რიკერის ფილოსოფიაზე განასაკუთრებულად ფრანგული ფილოსოფიის გავლენა, უფრო კონკრეტულად კი, რეფლექსური ფილოსოფიის გავლენა იგრძნობა, რომელიც ცდილობს პასუხი გასცეს კითხვას -- რა არის ადამიანი? ვინ ვარ მე?

მე და სხვას და მათ შორის არსებულ ეთიკურ მაქსიმუმების განხილვამდე, წინ უნდა წამოვწიოთ ორი საკითხი: ვინ არის ადამიანი? განსხვავდება თუ არა და თუ კი, რითი განსხვავდება ერთმანეთისაგან ეთიკა და მორალი?

ადამიანი მხოლოდ ბუნებასა და საგნებზე არ დომინირებს. მას შეუძლია ტანჯვის განცდა, ბოროტების ჩადენა და აგრეთვე მოქმედება, ლაპარაკი, დაპირება, მობოდიშება, საკუთარი გამოცდილებების გაზიარება და ღვთის რწმენა. ეს ის შესაძლობებია, რომლებიც სხვა არსებებს არ გააჩნიათ. ადამიანი -- ეს ძალისხმევაა!³⁴ რა არის ამ ძალისხმევის საზრისი, მისი შესაძლებლობები და რესურსები? აქ შეიძლება გერმანელი ფილოსოფოსი, იმანუელ კანტი გავიხსენოთ კითხვით: რისი იმედი შეიძლება მქონდეს. პოლ რიკერი ამ კითხვას შემდეგნაირად ცვლის: მიუხედავად ჩემი გარდაუვალი სასრულობისა, მიუხედავად ბოროტებისა და ადამიანური მოქმედების ტრაგიკულობისა, რა მაიძულებს, რომ მქონდეს იმედი. ადამიანი ის არსებაა, რომელსაც შეუძლია ამ სამყაროს და საკუთარი თავის ინტერპრეტირება. თუ ადამიანი ეს განსაზღვრულობებია, სამყაროს ირონიული კითხვა იმაში მდგომარეობს, რომ ის გამუდმებით კითხულობს: შენ რას აკეთებ?

რიკერი მხოლოდ ადამიანის ძალისხმევასა და სიდიადეზე არ საუბრობს. ის მის სისუსტეებსაც ეხება. ნაშრომში -- „სასრულობა და დანაშაული“ რიკერი ცდილობს ბოროტების ფენომენი და ბოროტი ნება სიმბოლოებთან, რელიგიებთან და მითებთან მიმართებაში ახსნას. ამ მიმართებაში კი ადამიანური სისუსტე აისახება³⁵.

ეს ძალზედ მოკლედ ადამიანის განსაზღვრულობების შესახებ. ახლა განვიხილოთ ეთიკასა და მორალს შორის მიმართება რიკერის ფილოსოფიაში. მაშ ასე, რა განსხვავებაა ეთიკასა და მორალს შორის. ერთი მომდინარეობს ბერძნულიდან, ხოლო მეორე ლათინურიდან და ორივე ზნეობის იდეას განიხილავს. იმ იდეას, რომელსაც ჩვენ დღეს ორგვარად განვსაზღვრავთ: 2. ის, რაც ფასდება როგორც სიკეთე და 2. ის, რაც ვალდებულია.

რიკერი წერს -- „ეთიკას მე ვუწოდებ სრულყოფილ ცხოვრებისადმი მისწრაფებას, ხოლო მორალს -- ამ მისწრაფების გაერთიანებას ნორმებთან“.³⁶

როცა ეთიკაზე ვსაუბრობთ, მისი ანალიზი აუცილებლად სტაგირელი ფილოსოფოსის ნააზრევით უნდა დავიწყოთ. არისტოტელესთან ეთიკური ხასიათდება ტელეოლოგიური პერსპექტივით, ხოლო კანტიანური მემკვიდრეობა, სადაც მორალი მოვალეობისა და ნორმების ჭრილში განისაზღვრება, უფრო დეონტოლოგიური ბუნებისაა.

³³ François Dosse, Olivier Abel, Porée J. et Vincent G., Paul Ricœur, la pensée en dialogue, Presses Universitaires de Rennes, გვ. 25

³⁴ Jean Grondin, Paul Ricoeur, Presses Universitaires de France, 2013, გვ. 12

³⁵ Jean Grondin, Paul Ricoeur, Presses Universitaires de France, 2013, გვ. 26

³⁶ Paul Ricoeur, *Soi même comme un autre*, Paris, 1990, გვ. 200

რიკერის მიზანია დაამტკიცოს ეთიკის უპირატესობა მორალთან, ანუ მიზნის უპირატესობა ნორმასთან. ეთიკური მიზანი იგივე ბედნიერი ცხოვრების მიზანია სხვებთან ერთად და სხვებისთვის. რიკერი ამტკიცებს, რომ ბედნიერი ცხოვრების ცნება მხოლოდ თეორიული მომენტი არაა, მიუხედავად იმისა, რომ ის აბსტრაქტული, ასე ვთქვათ, კონკრეტულ ცხოვრებისეულ მომენტებში გამოვლენილი არაა. ბედნიერი ცხოვრების ცნება, თუ სრულად არა, გარკვეულწილად მაინც, დაკავშირებულია პრაქსისთან. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში პრაქსისი მიზმულია არჩევანთან, უფრო კონკრეტულად კი, მიზნების არჩევანთან. აქ სარტრის მოძღვრება უნდა გავიხსენოთ. თუ სარტრთან ადამიანის უმნიშვნელოვანესი და ერთადერთი განსაზღვრულობა მის თავისუფლებაში მდგომარეობს და ეს თავისუფლება სწორედ რომ არჩევანითა და მოქმედებებზე პასუხისმგებლობით განისაზღვრება, რიკერთან არჩევანი, რომელიც ფაქტიურად და პრაქტიკულად ადამიანის მიერ დასახული მიზნების არჩევანია, იგივე სიბრძნეა, რადგან ადამიანი ამგვარად საკუთარი ცხოვრების გზის დადგენასა და განსაზღვრას ახერხებს.

ამგვარად, ამ კონტექსტში გამოიკვეთა ორი მნიშვნელოვანი ცნება: 1. სხვა, როგორც არსებული და 2. ნორმა და ვალდებულება, რომელიც მორალის არსებობის/განხორციელების აუცილებელ პირობას შეადგენს.

დაპირისპირებამ მორალსა და ეთიკას შორის პოლ რიკერის ფილოსოფიაში ფუნდამენტალური დიხოტომიის სახე მიიღო. ამ დაპირისპირებას, სინამდვილეში, ისტორიული ხასიათი აქვს. მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში ამ საკითხებზე პრაქტიკული ხასიათის განაზრებანი ორ უკიდურესად დაპირისპირებულ პოზიციაზე გადადის:

1. ერთი მხრივ, ეს არის ცხოვრების ეთიკა იმ გაგებით, როგორც ეს ესმოდათ ანტიკურ ეპოქაში. გადაწყვეტილება, რომ დადგინდეს „ბედნიერი ცხოვრების“ საფუძვლები, სტილი და საზომი იმ სურვილთან მოდის შესაბამისობაში, რომლის მიხედვითაც ინდივიდის ადგილი საზოგადოებასა და ისტორიაში ეთიკური განსჯის სფეროა.
2. მეორე მხრივ, ხდება მორალური ნორმების გადახედვა მოდერნის თვალსაზრისით.

პირველი პოზიცია განსხვავებული ფორმებით დაცული არის ფენომენოლოგიურ და ჰერმენევტიკულ ფილოსოფიებში: ის იმ ტენდენციაში ვითარდება, რომელიც სათავეს გვიანი ჰუსერლის ფილოსოფიაში იღებს და რომელიც „ცხოვრებისეული სამყაროს“ თავის უფლებებში აღდგენას ცდილობს. ეს ტენდენცია მდიდრდება ჰანს გეორგ გადამერის³⁷ კულტურის სფეროში არსებული შრომებით და ჰანს არენდტისეული³⁸ პოლიტიკის პრობლემების დაინტერესებით.

თავის მხრივ, ეთიკა იღებს სამმაგ იმპულსს: ეს იდეები ახალ სიცოცხლეს იძენენ ემანუელ ლევენასის³⁹ სწავლებაში, შიშის ევრისტიკაში, რომელსაც ჰანს იონასი⁴⁰ ამუშავებს და ეთიკურ-პოლიტიკურ კონცეფციაში, რომლის საფუძველშიც პოლ რიკერის მოქმედების ფენომენოლოგია დევს.

³⁷ Hans-Georg Gadamer – 1900-2002, გერმანელი ფილოსოფოსი

³⁸ Hanna Arendt – 1906-1975, ებრაელი წარმომავლობის გერმანელი პოლიტიკის თეორეტიკოსი

³⁹ Emmanuel Levinas – 1905-1995, ფრანგი ფილოსოფოსი

⁴⁰ Hans Jonas – 1903-1999, გერმანელი ფილოსოფოსი

მეორე პოზიცია განსხვავებულ ფორმებში კრიტიკული ფილოსოფიის მეთოდებს გამოიყენებს. ამ თვალსაზრისის მომხრეები კანტისკენ მიმავალ გზაზე დგანან, ან ცდილობენ გადაახალისონ კანტიანური მემკვიდრეობა და ახალი სახის ჰუმანიზმი დააკანონონ. ეს, თავის მხრივ, მოდერნის ახლებურად დაფუძნებაც არის. ამ ტენდენციის საწყისად შეიძლება ერთი მხრივ, გერმანელი ფილოსოფოსის კარლ ოტო აპელის⁴¹ ფილოსოფია -- დისკუსიის ეთიკა -- ჩავთვალოთ, მეორე მხრივ, იურგენ ჰაბერმასის⁴² საფრანგეთში მოღვაწეობის პერიოდი, რომელიც გაჯერებულია კანტისკენ მობრუნების ტენდენციებით და მოდერნის ერთგვარ რეაბილიტაციასაც წარმოადგენს, და ბოლოს, ჯონ როულსის⁴³ საზოგადოებრივი მოლაპარაკებების კონცეფცია. საერთო ჯამში, ლაპარაკია, რომ ხელახლა დავადგინოთ პრაქტიკული გონების იდეა იმიტომ, რომ იგი აუცილებელია ახალი უნივერსალური ეთიკისათვის.

წიგნში „მე როგორც სხვა“ რიკერი სიცოცხლის, უფრო სწორად, „ბედნიერი ცხოვრების“ სახელით აფუძნებს მიზანმიმართულებას იმისათვის, რომ დაადგინოს განსხვავება ეთიკასა და მორალს შორის. რიკერი მხედველობაში იღებს არისტოტელესეულ პოზიციას ბედნიერი ცხოვრების შესახებ, რადგან სწორედ ცხოვრებაში იღებს სათავეს მიდრეკილებები, სწრაფვები, სურვილები. ის თვლის, რომ მორალი, როგორც ეს კანტს ესმოდა, ანუ კატეგორიული იმპერატივის კონცეფცია, შეიძლება განვსაზღვროთ და დავადგინოთ გაშუალებულიად: ამ მტკიცებულებების არგუმენტს წარმოადგენს ის, რომ მორალი ყოველთვის გაიგება ძალადობასთან კავშირში, ანუ ნორმების დარღვევასა და ძალაუფლების ცუდად გამოყენებაში.

„ბედნიერი ცხოვრების“ გაგება, რომელიც ეთიკურ-კულტურულ და არა ბიოლოგიურ ფენომენს წარმოადგენს, აღნიშნავს შესაძლებლობასაც გააკეთო არჩევანი სხვადასხვა „ცხოვრების სახეებს“ შორის (მაგალითად, სიამოვნებასა და განსჯას შორის). იმდენად, რამდენადაც ადამიანს აქვს პირადი ამოცანა, შეიძლება ვილაპარაკოთ „ცხოვრების გეგმაზე“. საბოლოო ჯამში, ცხოვრება გამოდის ის, რაც მე ავირჩიე იმ ქაოსიდან, იმ იდეებიდან, რომელიც მე მომეცა ამ სამყაროში, გამოდის, რომ ცხოვრება ჩემი საკუთარი „მეს“ მონათხრობია. გავიხსენოთ თეზა, რომლითაც დავიწყე მოხსენება: „ისტორიის მიღმა მეხსიერება და დავიწყება იმალება, მეხსიერებისა და დავიწყების მიღმა კი ცხოვრება, მაგრამ დაწერო ცხოვრება, უკვე სხვა ისტორიაა. დაუმთავრებელი....“

ამგვარად, აუცილებელია, გამოვიდეთ მორალის საზღვრებიდან იმისათვის, რომ დავადგინოთ ეთიკა. რიკერი ეთიკის მორალთან მიმართებას პოლიტიკურად განსაზღვრავს. დემოკრატიული პოლიტიკის ფარგლებში აუცილებელია სრული თავისუფლება მივანიჭოთ მტკიცებულებებს, რადგან იმისათვის, რომ ბედნიერი ცხოვრებისაკენ სწრაფვა ეთიკური გახდეს, უნდა შეიცავდეს მიმართებას სხვებთან ერთად და სხვებისთვის სამართლიანი საზოგადოებრივი წყობის პირობებში.⁴⁴

აი, სწორედ აქ ვლინდება ეთიკის კონფლიქტი. და ეს კონფლიქტი სხვასთან შეხვედრაში მდგომარეობს.

⁴¹ Karl-Otto Apel – 1922, გერმანელი ფილოსოფოსი

⁴² Juergen Habermas – 1929, გერმანელი სოციოლოგი და ფილოსოფოსი

⁴³ John Rawls – 1921-2002, ამერიკელი პოლიტიკის თეორეტიკოსი

⁴⁴ Paul Ricoeur, *Soi meme comme un autre*, Paris, 1990, გვ. 231

როგორ განისაზღვრება სხვა რიკერის ფილოსოფიაში? სხვა ჩემი გაორება კი არაა, სხვა ჩემი იგივე *Alter ego* კი არაა, არამედ ნამდვილი სხვაა, რომელიც ჩემგან საკმაოდ განსხვავდება. დისკურსი „მე შემოდლია“ იგივე მეა. მე შემოდლია შევავასო ჩემი მოქმედებები და მათი მიზნები და ზოგიერთების როგორც ბედნიერება და სიკეთე. ამგვარად, მე ისიც შემოდლია, რომ შევავასო საკუთარი თავი და უფრო მეტიც, შევავასო როგორც ბედნიერი. აქ სხვა განიხილება, როგორც შუალედური რგოლი ჩემი მიზნების განხორციელებისთვის. ამ კონტექსტს გულისხმობს არისტოტელე, როცა მეგობრობაზე საუბრობს. სხვა მას ესმის როგორც მეგობარი, როგორც ეთიკური კატეგორიის უმაღლესი გამოვლინება

მეგობრობა სამართლებრივი ურთიერთობა კი არაა, არამედ ადამიანთაშორისი. ამიტომ ბედნიერ ადამიანს ჭირდება მეგობრები. და რატომ? თვითშეფასებაში, გაგებული როგორც ბედნიერი ცხოვრების სურვილის რეფლექსური მომენტი, მზრუნველობა, ცხოვრებას უკმარისობას უჩვენებს, რომლის გამოც ჩვენ გვჭირდება მეგობრები. მეგობრობა ურთიერთობაა, შესაბამისად, აქ ყოველი მე სხვადაა. ამიტომ მნიშვნელოვანი ხდება სხვის, როგორც თვითის შეფასება და შეფასება თვითისა სხვად⁴⁵.

ამდენად, ადამიანისთვის, რომელიც საკუთარი ბედნიერი ცხოვრების მიზნად დასახვასა და შემდგომ პატარა, კონკრეტული მიზნების განხორციელებას ესწრაფვის, რათა თავისი თავი როგორც ბედნიერი შეაფასოს, სხვას ხედავს, როგორც საკუთარ თავს, როგორც თვითს, და პირიქითაც, საკუთარ თავს, როგორც სხვას, როგორც სხვისი მიზნების და სხვისი ბედნიერი ცხოვრების ხელისშემწყობ ფაქტორს. ამ კონტექსტში ჩემი და სხვის, როგორც ერთი მიზნისკენ და ერთი მთლიანი არსებისთვის კონფლიქტი გამორიცხებულია. კონფლიქტი მაშინაა, როცა სხვა ჩემს ცხოვრებაში თვითნებურად, ზრუნვის გარეშე შემოიჭრება და მის ძალადობას ჩემზე მხოლოდ კანონი აჩერებს.

რიკერის მიხედვით, მორალი ქმნის მხოლოდ შემოსაზღვრული, თუმცა სამართლიანი, სწორი და აუცილებლად შესასრულებელი ეთიკური განზრახვების განხორციელების შესაძლებლობას და, ამ გაგებით, ეთიკა თავის თავში მოიცავს მორალს.

ეთიკიდან მორალზე გადასვლის საფუძველი ბოროტების არსებობაშია⁴⁶ და ეს არსებული ბოროტება გლობალური პოლიტიკის ფორმას იღებს ადამიანის ადამიანზე ბატონობით. ეს ბატონობა იწყება ზემოქმედებით და სრულდება მკვლელობით. „ბოროტების ყველა ფორმას მორალი უცხადებს არას.“ აქ ვებერისეული თეორიაა გათვალისწინებული, რომელიც სახელმწიფოს ძალაუფლების გამოხატულებად მიიჩნევს, როგორც ადამიანის ადამიანზე ბატონობის მიმართებას, რომელიც დაფუძნებულია დაკანონებულ ძალადობაზე. ამდენად, ეთიკიდან მორალზე გადასვლა აუცილებელია, გარდაუვალია, მაგრამ ასევე აუცილებელია ვაჩვენოთ, რომ მორალი მთლად ეთიკური არაა.

⁴⁵ *ibid*

⁴⁶ Paul Ricoeur, *Soi meme comme un autre*, Paris, 1990, გვ. 265

Me and the Other: Presence of Ethical Maxims among Us

Abstract

A person who strives to attain happiness and fulfil minor, more concrete goals in order to assess themselves as being happy, envisions the other as being themselves and themselves as being the other and contributing to the happiness of the other. From this point of view conflict between me and the other both of whom strive to attain one and the same goal and become one whole cannot happen. The conflict arises only when the other breaks into my life by themselves without caring and his/her violence over me can only be stopped by the law.

The basis of the transition from ethics to moral is within the presence of evil and this existing evil attains the form of global politics through the man ruling over the other one. This evil starts with influence and ends in killing. "Moral says no to all forms of evil". Weber's theory is being taken into account here. According to Weber, the state is an embodiment of power that has been founded on indorsed violence. Hence, transition from ethics to moral is important and inevitable but at the same time it is of significance to showcase that moral is not quite ethical.

მარინე ლევიძე

შუა აღმოსავლეთის ამერიკული კოლეჯი, ქუვეითი

მიმართვის ფორმები საზოგადოებაში: სოციოლინგვისტური განზომილებები

ენა და საზოგადოება მეტად საინტერესო „დიადას“ ქმნიან ერთად და მათი ურთიერთობის შესწავლა მრავალ კითხვას სცემს პასუხს ენაში მიმდინარე ცვლილებების შესახებ. მუდმივად ჩნდებოდა კითხვები იმის თაობაზე, თუ რომელი განაპირობებს ცვლილებებს - ენა საზოგადოებაში თუ საზოგადოება ენაში. მეცნიერთა ერთი ჯგუფი ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ მათი არსებობა ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად შესაძლებელი იყო, მეორენი ამტკიცებდნენ, რომ ენა იყო დომინანტური მხარე საზოგადოებასთან მიმართებაში, სხვანი გვარწმუნებდნენ საპირისპიროში. და ბოლოს, მეოთხე ჯგუფის წარმომადგენლები კი ამბობდნენ, რომ მათ შორის „თანაბარ-უფლებიანი“ ურთიერთობაა (გვ. 70. კიკვიძე, ზ. „სოციოლინგვისტური ნარკვევები“, თბილისი, 2015). წინამდებარე სტატიის მიზანს არ წარმოადგენს გამოარკვიოს რომელი მხარეა „გამარჯვებული“. ამ შემთხვევაში შევეცდებით ვაჩვენოთ, თუ რამდენად შეუძლია ენას, კონკრეტულად კი მიმართვის ფორმებს, ასახოს საზოგადოება/კულტურა, მასში მიმდინარე ცვლილებები და

სოციალური ორგანიზაცია. სტატიაში განვიხილავთ მიმართვის ფორმებს კონკრეტულ საზოგადოებებთან მიმართებაში, და ასევე ვაკავშირებთ მამაკაცებისა და ქალების რეფერენციის მეთოდებს შესაბამისი საზოგადოების ძირითად სტრუქტურასთან.

მიმართვის ფორმების სოციოლინგვისტური შესწავლა, როგორც ლინგვისტია უმეტესობა აღიარებს, დაიწყო 1960 როჯერ ბრაუნისა და ალბერტ გილმენის სტატიით სათაურად „ძალაუფლებისა და სოლიდარობის ნაცვალსახელები“. ეს ნაშრომი ფრანგულ ენაში *tu* და *vous*-ს და გერმანულ ენაში *du* და *Sie*-ს გამოყენებას განიხილავს. ავტორების დაკვირვებით ერთი ფორმა გამოიყენებოდა როგორც ახლობელი ადამიანების ისე არა-ახლობლების მიმართ, მაშინ როდესაც მეორე - არა-ახლობლების მიმართ და ასაკით უფროსებთან. ბრაუნი და გილმენი ამტკიცებდნენ, რომ ნაცვალსახელების არჩევანი განისაზღვრებოდა მოსაუბრესა და მსმენელს შორის ურთიერთობაში ძალაუფლებისა და სოლიდარობის გამზომილებებით.

ამას მოჰყვა მნიშვნელოვანი დაკვირვებები 1961 წელს როჯერ ბრაუნისა და მარგერიტ ფორდის სტატიის სახით, სადაც ავტორებმა ინგლისურ ენაში სახელით მიმართვასა და ტიტულით და გვარით მიმართვას შორის განსხვავება გვიჩვენეს, რომელიც ევროპულ ენებში *T* და *V* ნაცვალსახელებს შორის სხვაობასთან კორელაციაშია. ამ თემაზე სხვა მნიშვნელოვან ნაშრომებს განეკუთვნება 1969 წლის სტატია სიუზან ერვინ-ტრიპის ავტორობით, სადაც ავტორმა ახსნა ამერიკულ ინგლისურში მიმართვის ფორმების სისტემა ბლოკ-სქემების საშუალებით, 1975 წელს იტალიურ ენაში ნაცვალსახელური მიმართვის სისტემაზე ჩატარებული კვლევა ბეიტისა და ბენინის მიერ, და 1976 წლის კვლევა ფრანგულსა და ესპანურ ენებში ბავშვების მიერ ნაცვალსახელური მიმართვის ფორმების სისტემაზე ლამბერტისა და ტაკერის მიერ.

წინამდებარე სტატიისთვის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან კვლევას წარმოადგენს ნაშრომი მაიკლ კლაინის, კატრინ ნორბისა და ჯეინ უორენის ავტორობით ენისა და საზოგადოების ურთიერთობების შესახებ (Clyne, Michael; Norrby, Catrin; Warren, Jane. *Language and Human Relations. Styles of Address in Contemporary Language*. University of Melbourne. Cambridge University Press: 2009). ავტორები ემპირიულ მასალაზე დაყრდნობით იკვლევენ ცვლილებებს სამი ევროპული ენის მიმართვის ფორმების სისტემაში: ფრანგული, გერმანული და შვედური, და ასევე მცირე დოზით ინლისური. მათ ინტერესის საგანს წარმოადგენს თუ რა ხარისხით იქონია ზეგავლენა სოციო-პოლიტიკურმა ცვლილებებმა მოცემულ ენებზე, განსაკუთრებით კი 1960-იანი წლების მერე. ავტორები თვლიან, რომ ისტორიის ამ მონაკვეთში მიმდინარე მოვლენებმა დიდი ზეგავლენა იქონია საზოგადოებაზე არა მარტო ევროპაში, არამედ ასევე ამერიკასა და აზიაში. მათი ნაშრომი შეიცავს როგორც როგორც თვისებრივ, ისე რაოდენობრივ მეთოდებს.

ზოგიერთი ავტორი თვლის, რომ მიმართვის გარკვეული ფორმის გამოყენება მხოლოდ ანგარიშიანი ქცევაა თუ, რა თქმა უნდა, ეს მოსაუბრეთათვის მისაღები და ნორმალურია. მაშინ, როდესაც იგივე ფორმა შესაძლებელია მეტისმეტად თავაზიანი იყოს სხვა სიტუაციაში. და, რომ, აქედან გამომდინარე, მიმართვის ფორმების გამოყენება ფარდობითია და ღია თემას წარმოადგენს დისკურსული განხილვისთვის. ინდივიდუალური პირები ინტერაქციაში მონაწილეობენ ზიარი მოსაზრებებით იმის

შესახებ თუ რა არის მისაღები რომელიმე კონკრეტულ სიტუაციაში, რაც ეყრდნობა მათ ცოდნას სამყაროს შესახებ, მათი ნაწილობრივ ზიარი ისტორიის და კულტურული გამოცდილების შესახებ, ე.ი (ნაწილობრივ) ზიარ ფონურ კონტექსტს. ცნება „საზიარო პოზიცია“ ისაზღვრება როგორც „საერთო ცოდნა, ზიარი რწმენა და საერთო მოსაზრებები“, და მართვულია კულტურულად დამუხტული, კონტექსტუალური შეზღუდვებით (გვ. 26. Clyne, Michael; Norrby, Catrin; Warren, Jane. Language and Human Relations. Styles of Address in Contemporary Language. University of Melbourn. Cambridge University Press: 2009). საზიარო პოზიცია ისაზღვრება ორ დონეზე: პერსონალური და კომუნალური. პერსონალური უკავშირდება ინდივიდუალური პირის პირად გამოცდილებას და კომუნალური კი გარკვეული კულტურული საზოგადოების ზიარი წევრობის დროს მიღებულ გამოცდილებას, რაც გულისხმობს ადამიანთა ჯგუფს იმ საერთო გამოცდილებით, რაც რომელიმე სხვა საზოგადოებრივ ჯგუფს არ გააჩნია. საზიარო პოზიციის გაგება მნიშვნელოვანია მიმართვის სისტემის ფუნქციონირების გასაგებად. კომუნალურ დონეზე არსებობს საერთო გაგება იმისა, თუ რა არის მიმართვის მისაღები ფორმა რომელიმე კონკრეტულ კულტურულ ჯგუფში. პერსონალურ დონეზე კი საერთო და პირდაპირი გამოცდილება ურთიერთთან მოცემულ ვითარებაში ქმნის საფუძველს მიმართვის ფორმის არჩევის დროს. ამ ორი დონის კომბინაცია ქმნის ზიარ პოზიციას კომუნიკანტ პირებს შორის.

მიმართვის ფორმების ამ კუთხით განხილვისას იქმნება საჭიროება მოკლედ განვიხილოთ ის პარამეტრებიც, რაც გარკვეულ სურათს გვაძლევს კომუნიკანტების სოციალური ურთიერთობების შესახებ. ესენია: 1. მანძილი. 2. სტატუსი. 3. სტილი. 4. სოციალური იდენტობა.

1. მანძილი (distance) ბრაუნისა და ლევინსონის (1987) თავაზიანობის თემაზე ნაშრომის ერთ-ერთი ნაწილია. ეს ტერმინი შემდგომში სხვადასხვა ავტორმა სხვადასხვა სახელით აღნიშნა - სოციალური მანძილი, სოლიდარობა, სიახლოვე, ფამილარობა და რაციონალური ინტიმურობა (გვ. 27. Clyne, Michael; Norrby, Catrin; Warren, Jane. Language and Human Relations. Styles of Address in Contemporary Language. University of Melbourn. Cambridge University Press: 2009). თუმცა ყველა ეს ტერმინი დაახლოებით ერთი და იგივე რამეს გულისხმობდა - მსგავსება/სხვაობის სიმეტრიულ/სოციალურმანძილს. ერთმანეთისთვის უცხო ადამიანებს შორის სოციალური დისტანციის მაღალი ხარისხი აღინიშნება და პირიქით. ასეთი მაღალი ხარისხი კომუნიკანტების მიერ უარყოფითი თავაზიანობის სტრატეგიის (ბრაუნი და ლევინსონი, 1987) გამოყენებას განაპირობებდა, მაგ.: V-ს გამოყენება და ტიტული+ გვარი. მანძილის დაბალი ხარისხი კი განაპირობებდა დადებითი თავაზიანობის სტრატეგიებს - T-ს გამოყენება და სახელით მიმართვა. 2. სტატუსი - კიდევ ერთი სოციალური ფაქტორი, რომელიც პირდაპირ კავშირშია იერარქიული ურთიერთობებიდან გამომდინარე ენობრივი საშუალებების გამოყენებასთან. ხშირად მას „ძალაუფლების“ სინონიმად იყენებენ. ბრაუნი და გილმენი ძალაუფლების ხარისხში სხვაობას მიაწერდნენ მიმართვის ფორმების არა-თანაზიარად გამოყენებას. ნაკლები ძალაუფლების მქონე პირი მასზე მეტი ძალაუფლების მქონე პირთან V-ს მიმართავდა. თუმცა კლაინის, ნორბისა და უორენის თანახმად, ისეთ საზოგადოებაში, სადაც სოციალური სტატუსები მკაცრად განსაზღვრული არ არის, განსაკუთრებით დღევანდელ სამყაროში, რომელიც

„ძალაუფლების ცვალებადობით“ ხასიათდება, სოლიდარობის სემანტიკა უფრო მისაღებია (გვ. 28. Clyne, Michael; Norrby, Catrin; Warren, Jane. *Language and Human Relations. Styles of Address in Contemporary Language*. University of Melbourn. Cambridge University Press: 2009). ავტორები პარამეტრების ასეთ მოდელს ინტერპერსონალური ურთიერთობების ფუნდამენტურ ასპექტად მიიჩნევენ. 3. ეკერტი და რიკფორდი (2001) სტილს განსაზღვრავენ როგორც საკუთარი თავის წარმოდგენის მცდელობას. მიმართვის ფორმის არჩევანის დროს გარკვეული ალტერნატივისადმი პრიორიტეტის მიცემას სოციალური ხასიათის საფუძველი უნდა ქონდეს. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ ფრანგულ ენაში *vous*-ს სხვადასხვა სოციალური კლასის წარმომადგენლები მიმართავენ, მასში შენარჩუნებულია კავშირები ბურჟუაზიულ სტატუსთან და „იდეოლოგიურ ტერმინებში ის უფრო კონსერვატიულ ტერმინად ითვლება თუ მას „მემარცხენე“ *tu*-ს შევადარებთ“ (Morford 1997: 16-17,19). 4. სოციალური იდენტობის თემა ყოველთვის ინტერესის საგანს წარმოადგენდა სოციოლოგებისთვის. თუმცა, ინტერაქციული სოციოლინგვისტიკის განვითარებასთან ერთად მისმა „წონამ მოიმატა“. ამ თემასთან დაკავშირებით კლაინი, ნორბი და უორენი საინტერესო მოსაზრებას გამოთქევენ - ინდივიდუალური პირები აგენტები არიან, რომლებიც ინტერაქციაში ცდილობენ გარკვეული იდენტობის დამკვიდრებას. თუმცა ასეთი განმარტება გოფმანის „სახის“ (სოციალური როლი) თეორიის ხელახალ ფორმულირებას უფრო ჰგავს.

სოციალური თუ პოლიტიკური ცვლილებები ქვეყანაში ხშირად ენაშიც გაბაპირობებენ გარკვეულ ცვლილებებს. 1979 წლის ისლამისტური რევოლუციის შემდგომ სპარსულ ენაში მიმართვის ფორმებმა გარკვეული ცვლილებები განიცადეს, რამაც „ძალაუფლებიდან სოლიდარობის რეჟიმზე“ გადასვლა გამოიწვია. ასიმეტრიული ფორმები, რომლებიც რევოლუციამდელი ირანის კომპლექსურ სოციალურ სტრუქტურას ასახავდნენ შემცირდნენ და მიმართვის მარტივმა, თუმცა სოლიდარობით შეფერილმა ფორმებმა დაიკავეს ადგილი მეტყველებაში. რევოლუციის შემდგომ ტერმინები „ძმაო“ და „დაო“ გადაიქცნენ მიმართვის სოლიდარულ ფორმებად, საბჭოთა კავშირსა და ჩინეთში „ამხანაგო“-ს მსგავსად (გვ.156. Romaine, Suzanne. *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford UP, 1994. *Questia*. Web. 19 Apr. 2015).

საბჭოთა კავშირი, რომელიც მრავალეროვან სახელმწიფოთა კავშირს წარმოადგენდა, ეფუძნებოდა სოციალისტურ მოსაზრებებს. ეს უკანასკნელი კი განაპირობებდა კოლექტიურ ქონებას და გამორიცხავდა ინდივიდუალური კაპიტალის ქონას. მიმართვის ფორმაც „ამხანაგო“ ამ დროიდან გახდა მიღებული საუბარში. ეს ფორმა მიუთითებდა იმაზე, რომ საბჭოთა კავშირის ყველა ინდივიდუალური წევრი ერთმანეთის „სწორი“ იყო. საბჭოთა კავშირის დასასრულიდან მიმართვის ფორმა „ამხანაგო“ ძალიან სწრაფი ტემპით კარგავს ადგილს მიმართვის ფორმათა საერთო სისტემაში და განსაკუთრებით მიუღებელი ხდება მათთვის, ვისთვისაც საბჭოთა წყობილება მიუღებელი სისტემა იყო.

სიუზენ რომეინი განიხილავს ნაუატლის ენის მაგალითს (აცტეკური ენა, სასაუბრო არეალი - მექსიკის ზოგიერთი ნაწილი), სადაც ის სოლიდარობის სიმბოლოდ იქცა იმ პერიოდში, როდესაც ესპანელი დამპყრობლები ესპანური ენის დამკვიდრებას ცდილობდნენ. ამ ენაში ოდესღაც არსებობდა წოდებითი სახელების ვრცელი სისტემა,

რომელიც არა მხოლოდ ნაცვალსახელების არჩევანს, არამედ ზმნების, არსებითი სახელებისა და ნაცვალსახელების ფორმასაც განაპირობებდა. რომეინი ზმნა „მიცემის“ უღლებასაც წარმოგვიდგენს ამ ენაზე, სადაც მიმართვის სისტემის 4 დონეა. პირველი დონე ყველაზე დაბალ დონეს წარმოადგენდა და მას მიმართავდნენ შინაურებთან და დაქვემდებარებულ პირებთან, მეორე - უცხო პირებთან, მესამე - ასაკოვან და გამორჩეულ პირებთან, და მეოთხე მესამის მსგავსად მესამე პირის ადამიანების რეფერენციისას გამოიყენებოდა.

დონე I I: *teh tinehmacha* 'you give me'

დონე II: *tehuatzin tinechonmacha* 'you give me'

დონე III: *momahuizotzin tinechonmomaquilia* 'your reverence gives me'

დონე IV: *imahuizotzin nechonmomaquilitzinoa* 'his reverence gives me'

როგორც ავტორი აღნიშნავს, დღესდღეობით უფროსი ასაკის წარმომადგენლები უფრო მეტად ცდილობენ ამ ენის სიწმინდის დაცვას ესპანური ენისგან - „დამპყრობლების“ ენისგან, თუმცა ეთნიკური თვით-მყოფადობის და ეგალიტარიანიზმის გაძლიერებულმა განცდამ, და სოლიდარობის მომხრე ჯგუფების გავლენამ სისტემის დაკნინება და ესპანური ენიდან ბარბარიზმების სტიგმატიზაცია განაპირობა. (გვ.157.Romaine, Suzanne. *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford UP, 1994. *Questia*. Web. 19 Apr. 2015.)

კლაინის, ნორბისა და უორენის მსგავსად სიუზენ რომეინისთვისაც საინტერესო აღმოჩნდა შვედეთში 60-70-იან წლებში მიმდინარე მოვლენები და მათ მიმართვის სისტემაში მომხდარი ცვლილებების მიზეზად მიიჩნევს. მე-20 საუკუნეში რამოდენიმე ათეული წლის განმავლობაში შვედეთს სოციალისტურ-დემოკრატიული პარტია მართავდა, რომლის მიზანს წარმოადგენდა სოციალურ-საგანმანათლებლო და ეკონომიკური რეფორმების გატარება საზოგადოებაში ეგალიტარიული ურთიერთობების დამკვიდრების მიზნით. ამ პერიოდში მიმართვის ფორმა *du* უფრო ფართო სოციალური სპექტრით გამოიყენება ვიდრე ოდესმე. 60-70-იან წლებში მიმართვის ფორმების სისტემამ მკვეთრი და სწრაფი ცვლილებები განიცადეს - 1965 წელს, როდესაც ჯერ კიდევ არ იყო ნათელი და გარკვეული თუ რა იყო ახალი ნორმა, თანამშრომლები ერთმანეთს T + LN⁴⁷-ით მიმართავდნენ, დღეს კი ყველა *du*-ს იყენებს.

ენობრივი და სოციალური სისტემები ყოველთვის ერთმანეთის სინქრონულად არ იცვლებიან. რაც უფრო სტრატეგიფიცირებულია საზოგადოება, უფრო მეტად აქვს ადგილი მიმართვის ფორმების არა-კონსისტენტურ გამოყენებას, რაც ქვეყანაში მმართველი პარტიის იდეოლოგიისა და არსებული სტრატეგიკაციის შეჯერების მცდელობებიდან გამომდინარეობს. მიუხედავად მცდელობებისა გატარდეს ესა თუ ის ენობრივი რეფორმა, საზოგადოების მხრიდან წინააღმდეგობა შეიძლება ძლიერი ძალა აღმოჩნდეს თავს მოხვეული იდეოლოგიის წინააღმდეგ. ძველ შვედურ ენაში მიმართვის

⁴⁷ ტიტული + გვარი

მრავლობითი ფორმა *I* (შემდგომში *ni*) ბიზანტიური სამეფო კარის გავლენით გამოიყენებოდა მხოლოდ პირის მიმართ. თუმცა მუშათა კლასმა ვერ შეითვისა ფორმა, რომელიც გავრცელებული იყო ელიტურ ფენაში - ისინი მიმართვის სოლიდარულ ფორმას *du*-ს ამჯობინებდნენ ნაცნობებთან. სტატუსით უფროსებთან კი პროფესიულ ტიტულებს მიმართავდნენ, მაგ.: ბატონო მწვრთნელი. მას შემდეგ მრავალ მცდელობას ქონდა ადგილი მეოცე საუკუნის 60-იან წლებამდე, თუმცა რეფორმები *ni*-ს შემოღების მცდელობით უშედეგო აღმოჩნდა. *Du* დღემდე შემორჩა შვედურ ენას და ის დღესდღეობით სოციალისტურ-დემოკრატიული პარტიის წევრობის დამდაც კი აღიქმება (გვ. 151. Romaine, S. (1994). *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press. Retrieved from Questia)

მიმართვის სახელური ფორმების განხილვისას მეტად საინტერესო ფენომენს წარმოადგენს სახელების ტაბუირება. საქართველოში სახელების „ტაბუირება“ ოდითგანვე გავრცელებული იყო, განსაკუთრებით ქვეყნის მთიან რეგიონებში. შუქია აფრიდონიძე სწორედ ამ თემას განიხილავს მის მეტად საინტერესო სტატიაში „ცოლ-ქმრის ურთიერთმიმართვების და ერთმანეთის მოხსენიების ქართული ტრადიციები“ (ცოლ-ქმრის ურთიერთმიმართვებისა და ერთმანეთის მოხსენიების ქართული ტრადიციები: ჟურნ. „საენათმეცნიეროდებანი“, XII, 2002: გვ. 3-10). ავტორი ხსენებულ ფენომენს რელიგიურ მოტივებს უკავშირებს - საკუთარი სახელი სულთან იყო გაიგივებული. ცოლ-ქმარი ერთმანეთის სახელის ხსენებას სიცოცხლის ბოლომდე ერიდებოდნენ. ქალი კი ქმრის მამრობითი სქესის ნათესავების სახელების წარმოთქმასაც კი ერიდებოდა. ამ მიზეზის გამო, ხშირად ქალები შემდეგნაირად მიმართავდნენ ქმრებს: კაცო“, „ადამიანო“, „პაპუჩი“ (სამეგრელო-აფხაზეთი), მამაკაცი კი ქალს: „დიაცო“, „ბებერო“, „ვო სი“ (ცოლ-ქმრის ურთიერთმიმართვებისა და ერთმანეთის მოხსენიების ქართული ტრადიციები: ჟურნ. „საენათმეცნიეროდებანი“, XII, 2002: გვ. 3-10). ავტორი მიიჩნევს, რომ ეს მოვლენა „საერთო-ქართველური ან საერთო-კავკასიური მოვლენაა“, თუმცა სახელების ტაბუირება მუსულმანურ ქვეყნებში, განსაკუთრებით კი არაბულ სახელმწიფოებში ფართოდ გავრცელებული მოვლენაა. თუმცა აქ მოტივები ოდნავ განსხვავებულია. არაბულ ენაში მიმართვის ფორმები მსგავს რეალობას წარმოგვიდგენენ - რეალობას, სადაც თავმდაბლობა, პატივი და ღირსება არსებითი ფაქტორებია ინდივიდუალური პირის დაფასებისათვის. თუმცა ეს ფასეულობები დიდი წილით რელიგიით არის განპირობებული. ბედუინი ქალები ეგვიპტის დასავლეთით ქმრებს შემდეგნაირად მიმართავენ - „*ის*“, *haḍa:k*, „მოხუცი კაცი“, *ja:yib*, ან სახლის „ბატონი“, *ṣahib be:ti*. რაც მოგვაგონებს ფაქტს ქართული რეალობიდან, სადაც საქართველოში მამამთილის სახელის ხსენებისას ქალს უწევდა მაზლის სახელის გამოყენება - „ვაჟას მამავ!“ (გ. თედორაძე, „ხუთიწელიწად-ხევსურეთში“, თბილისი, 1930). მამაკაცები, მაგალითად **ზოგიერთი ტომის წარმომადგენელი მამაკაცები ქუვეითში**, სხვების თანდასწრებით ერიდებიან მეუღლის ხსენებას, თუმცა თუ ამას საჭიროება მოითხოვს ისინიც, ქალების მსგავსად, სახელის ხსენებას გაურბიან: „სახლის პატრონი“, *mallin ddaṛ*, „შვილები“, (იგულისხმება ცოლ-შვილი), *drari*. ქალები ძირითადად მათი პირველი შვილის სახელით მოიხსენიებიან - „აჰმედის დედა“, *umm aḥmad*. აქ ქალების მიერ სახელების ტაბუირება განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ არაბულ საზოგადოებაში ქალს მამაკაცზე ნაკლები ძალაუფლება აქვს და თუ ბრალისა და ლეგენდისეული

პარამეტრებით ვიმსჯელებთ - მათ უწევთ მიმართვის ფორმების გამოყენება „სოციალური სახის შესანარჩუნებლად“. მამაკაცი კი ოჯახის წევრი ქალების სახელების ხსენებას გაურბიან შემდეგი მიზეზის გამო - არაბულ სახელმწიფოებში ეს მეტად პირადი საკითხი/თემაა და დედის, დის, ქალიშვილის და ა.შ. სახელის სხვა მამაკაცთან ხსენება (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს მამაკაცი ამავე ოჯახის წევრია) შეურაცხმყოფელია.

პოლონურ ენაშიმოტივებისრულიად განსხვავებულია. ფორმა *wy*, რომელიცმხოლოდ და მხოლოდ *ty*-ს უპირისპირდება, პოლონელებს ყოველთვის საბჭოთა წყობილებას მოაგონებს. დღესდღეობით ეს ფორმა იშვიათად გამოიყენება და თუ კი მას ვინმე მიმართავს, მსმენელისთვის უცნაურად ჟღერს. იგი პატივისცემას აღნიშნავს და არა თანასწორობას. *Pan/pani* კი *wy*-სგან განსხვავებით გენდერულად დამუხტულია, და მის აღმოფხვრას რუსული კომუნისტური ძალები დიდ ხანს ცდილობდნენ. ამ ფორმებს შეუძლიათ პატივისცემა გამოხატონ.როგორც ანა ვეჟბიკა აღნიშნავს, პოლონელები ყოველთვის ძლიერ სემანტიკურ აქცენტს აკეთებდნენ მიმართვის ზემოთ-ხსენებული ფორმების გამოყენებაზე. მას მაგალითად მოყვავს ამონარიდი ყოველთვიური ჟურნალიდან *Kultura*, თუმცა ეს ამონარიდი ამ ორი ფორმის - *wy*-ს და *Pan/pani*-ს არა მხოლოდ სემანტიკური იმპლიკაციების მაჩვენებელია, არამედ, ნათლად გვიჩვენებს თუ რა დამოკიდებულება ქონდა პოლონურ საზოგადოებას კომუნიზმის მიმართ და პირიქით:

„როდესაც რუსები ჩვენზე საუბრობენ ირონიულად - „ეს პოლონელი „პანები“, კონოტაცია კულტურული უფროა ვიდრე კლასობრივი.

აზნაურობამ, როგორც სოციალურმა კლასმა დიდი ხანია შეწყვიტა არსებობა, თუმცა ჩვენ ჯერ კიდევ „აზნაურობა“ ვართ, რადგან არ დავემორჩილეთ საბჭოელების „გლაიხშალტუნგის“⁴⁸ და „დაამხანაგების“ მცდელობებს.“ (Wierzbicka, A. (2003). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. New York: Mouton de Gruyter. Retrieved from Questia).

ზემოთ მოცემული მაგალითებზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ მიმართვის ფორმები საკმაოდ ძლიერი ინსტრუმენტია რომელიმე კონკრეტული საზოგადოების შესახებ საერთო სოციალური სურათის შესაქმნელად. მიმართვის ფორმების გამოყენების ანალიზის საშუალებით ზოგიერთი ენათმეცნიერი საზოგადოების ზოგად სტრუქტურასაც საზღვრავს და გარკვეული დოზით სხვა დისციპლინებსაც ეხება - მაგალითად, ისტორიას. ბრაუნმა (1965) ნაცვალსახელური მიმართვის ფორმების გამოყენების პატერნებში (მოდელებში) სოციალური ნორმების მარკერებიც კი ამოიღო. ასიმეტრიული მოდელები შეესაბამება შედარებით სტატიკურ საზოგადოებას, ისტორიულად ფეოდალურსა და ჩაკეტილს, მაშინ როდესაც სიმეტრიულ მოდელებს, რომლებმაც დაახლოებით გასულ საუკუნეში იჩინეს თავი, ბრაუნი მიაწერს სოციალური ღირებულებების ცვალებადობას, რომელიც თავის მხრივ უფრო გახსნილი საზოგადოების განვითარებასა და აღმავალი მოძრაობის ზრდად პოტენციალს უკავშირდება.

⁴⁸Gleichschaltung (გლაიხშალტუნგი) - ტერმინი პირველად ნაცისტებმა გამოიყენეს და გულისხმობდა კოორდინაციას, გაერთიანებას, დამორჩილებას.

მოცემული მაგალითების ანალიზს მივყავართ რამოდენიმე მოსაზრებამდე:

1. ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკური მოვლენები ხშირად მყისიერად აისახება ხოლმე მიმართვის ფორმების სისტემაში - ანარეკლი კი შეიძლება იყოს პოლიტიკური მოსაზრებები და იდენტობა. ან პირიქით, პიროვნების „შიში“ არ მიაკუთვნონ რომელიმე პოლიტიკურ პარტიას ან არ მიიჩნიონ რომელიმე პოლიტიკური იდეოლოგიის მატარებელი ხშირად განაპირობებს ერთი რომელიმე კონკრეტული, თუმცა ზოგჯერ „არა-პრიორიტეტული“ ფორმის არჩევანს. ასეთ ფენომენს სოციალური ცვლილების ინდექსადაც მიიჩნევენ.
2. ნაუატლის მაგალითმა გვიჩვენა, რომ მიმართვის ფორმის არჩევანი ან სტიგმატიზაცია ეროვნული იდენტობის მარკერიც შეიძლება იყოს. ეს კი ხშირად ისტორიული ან მიმდინარე მოვლენებით არის განპირობებული. მიმართვის ფორმების ანალიზი საზოგადოების სტრუქტურას და ორგანიზაციას დიაქრონულ და სინქრონულ ჭრილში გვიჩვენებს.
3. და ბოლოს, რელიგია ხშირად იწვევს გარკვეული გენდერული იდენტობების/სტერეოტიპების ჩამოყალიბებას. სახელების ტაბუირება და ირიბი რეფერენცია - უმეტეს შემთხვევაში რელიგიური ან პოლიტიკური მოტივებით განპირობებული ფენომენი შეიძლება იყოს, რომელიც ხშირად იჩენს თავს კონსერვატიულ საზოგადოებაში.

და ბოლოს, სხვების რეფერენცია არა მხოლოდ ინფორმაციის გადაცემის ხერხია, ის ასევე საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის შენარჩუნების გზაც შეიძლება იყოს - გამიზნულად რომელიმე ფორმის გამოყენება ან „არ-გამოყენება“ ზოგჯერ გარკვეული პოლიტიკური, სოციალური ან რელიგიური წყობის შენარჩუნების ერთ-ერთი ბერკეტი ხდება. „ის, თუ როგორ იარლიყს ვიყენებთ საკუთარი თავისთვის და სხვებისთვის მნიშვნელოვანია, რადგან ეს სარკმელს გვიღებს სოციალურ პრაქტიკაში გენდერული იდენტობისა და სოციალური ურთიერთობების კონსტრუქციისკენ“ (McConnell-Ginet 2003: 69).

ლიტერატურა:

- აფრიდონიძე, შ. (2002), *ცოლ-ქმრის ურთიერთმიმართებისა და ერთმანეთის მოხსენიების ქართული ტრადიციები* // „საენათმეცნიერო ძეგლები“, XII. 3-10
- თედორაძე, გ. (1930), „ხუთიწელიწადი-ხევსურეთში“, თბილისი,
- კიკვიძე, ზ. (2015) „სოციოლინგვისტური ნარკვევები“, თბილისი.
- Bassiouny, R. (2009), *Arabic Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Brown, Roger, and Marguerite Ford (1961), „Address in American English“. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 62.375-385
- Brown, Roger and Albert Gilman (1960), „The pronouns of power and solidarity“. In T. A. Sebeok (ed.). *Style in Language*. Cambridge, MA: MIT Press. 253-76.
- Brown, Penelope and Stephen Levinson (1987), *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clyne, Michael; Norrby, Catrin; Warren, Jane (2009), *Language and Human Relations*. Styles of Address in Contemporary Language. University of Melbourne. Cambridge University Press:)
- Eckert, Penelope and Sally McConnell-Ginet (2003), *Language and Gender*. Cambridge University Press.
- Ervin-Tripp, Susan. (1986), „On sociolinguistic rules: Alternation and co-occurrence“. In John J. Gumperz and Dell Hymes (eds.). *Directions in Sociolinguistics: The ethnography of communication*. Reissued with corrections and additions, Oxford: Blackwell. 213-50.

Morford, Janet. (1997), "Social indexicality in French pronominal address". *Journal of Linguistic Anthropology*, 7 (1): 3–37.

Romaine, S. (1994), *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press. Retrieved from Questia.

Romaine, S. (2015), *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford UP.

Wierzbicka, A. (2003), *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. New York: Mouton de Gruyter. Retrieved from Questia

Marine Levidze
American College of the Middle East, Kuwait

The Terms of Address in Societies: Sociolinguistic Dimensions
Abstract

This article presents a sociolinguistic enquiry on usage of terms of address in different societies to see to what extent the language, namely the forms of address can reflect the changes in the society, whether ongoing or historical, social organization, religious or any other views, gender and national identities, that is society in general. The cases are extracted from different languages – western and eastern as well. Through analysis of the usage of address forms, religious background, social status and gender role of the speakers within a certain society can be unfolded.

საკვანძო სიტყვები: სოციოლინგვისტიკა; მიმართვის ფორმები; საზოგადოება; სოციალური წყობა; იდენტობა

Keywords: Sociolinguistics; terms of address; society; social organization; identity

ნანა ლომია
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

**ძირითადი ემოციების შემცველი იტალიური დისკურსების ქართულ
თარგმანებთან შეპირისპირება**

ტრადიციულად, თარგმანი დიდი ხნის განმავლობაში ემსახურებოდა კლასიკური ენების შესწავლას, მშობლიური ენიდან უცხო ენაზე თარგმნას და პირიქით. შემდეგ თარგმნის პროცესი გახდა შედარებისა და ჩანაცვლების პროცესი, ამოსავალი ენის ყველა შემადგენელი კომპონენტით, წერის მანერით, გრამატიკული ნიშნით, ლექსებით, სინტაქსით, წინადადებითა და ფრაზით, რომელთა შესატყვისიც უნდა მოიძებნოს სათარგმნ ენაში (დ.სელესკოვიჩი, მ. ლედერერი 2008, 11)

თარგმნის დროს, ხშირად, სირთულეს კულტურის პრობლემებთან დაკავშირებული საკითხები ქმნის. ესენია: სხვადასხვა საგნები, რეალიები თუ ცნებები, რომლებიც სხვა კულტურას განეკუთვნება, რომლებსაც არ გააჩნია ლექსიკური შესატყვისები სათარგმნ ენაში, მაგრამ თუ მაინც ხდება მათი გამოხატვა, დარწმუნებული არ შეიძლება ვიყოთ იმაში, რომ მკითხველი ადვილად და ზუსტად გაიგებს ამ საგნებისა და ცნებების ბუნებას. რას ვგულისხმობთ სიტყვაში „კულტურა“? ევროპელებისათვის კულტურა არის ხელოვნება, ლიტერატურა,

მუსიკა...ხოლო ამერიკული გაგებით, იგი ბევრ რამეს ნიშნავს. ესაა: ჩვევები, საკვები, ჩაცმის სტილი, ტრადიციები, ბინის ინტერიერის მოწყობა და სხვა.

თითოეულ ენას გააჩნია სამყაროს თავისებური ხედვა მათ მიერ, ვინც მასზე საუბრობს. თარგმნის თეორიული განხილვა გამომდინარეობს იმ პრინციპიდან, რომ მთარგმნელი, ავტორის მიერ გამოხატული თემატიკის საქმის კურსშია, რაც პრაგმატიკული ტიპის ანუ ლიტერატურული ტექსტებისათვის იმას ნიშნავს, რომ ის იცნობს იმ ხალხის “კულტურას”, რომელთა ენაზეც ტექსტია მოცემული. ბილინგვი მთარგმნელი, ორი კულტურის მატარებელიცაა, მას ენების ცოდნის წყალობით უნარი შესწევს დაინახოს სხვადასხვა ენებზე დაწერილი ტექსტებით ასახული სამყარო. მას შეუძლია დაინახოს, გამოხატოს უცხო სამყარო და დაანახოს ის მათ, ვინც არ ფლობს კონკრეტულ უცხოურ ენას. როდესაც საქმე უცხოურ ლიტერატურას ეხება, ნებისმიერი მკითხველი გაიგებს მას, როდესაც საქმე ეხება წეს-ჩვეულებებს, ტრადიციებს. თუმცა, მკითხველს იშვიათად აქვს საკმარისი ცოდნა, რომ გაიგოს უცხო კულტურის ფაქტები მთლიანობაში სიტყვასიტყვითი თარგმანის საშუალებით. სწორედ მთარგმნელმა მინიმალური, მაგრამ საკმარისი, დამატებითი ცოდნა უნდა მისცეს მკითხველს. თარგმანის მკითხველი ინფორმაციის შევსებას ტექსტის მეშვეობით ახდენს. მთარგმნელი ეხმარება ორიგინალი ტექსტის იმპლიციტური მომენტების გამოხატვით და იყენებს საკმარის ენობრივ საშუალებებს, რომ გამოხატოს ის მონაცემები, რომლებისთვისაც არ არსებობს პირდაპირი შესატყვისი მის ენაში. მკითხველს იმდენი როდი ეცოდინება, როგორც ენის მატარებელს, მაგრამ მაინც შეძლებს ტექსტის გაგებას.

რა თქმა უნდა, კულტურათა დაახლოება თარგმანის მეშვეობით არ ხდება მხოლოდ ერთი სიტყვისა თუ მხოლოდ ერთი ტექსტის მეშვეობით. უამრავი ტექსტის თარგმნაა საჭირო, რომ შეიქმნას თანდათანობით რაღაც სურათი, რომლითაც შესაძლებელი იქნება მოცემულ სფეროში უცოდინარობის დაძლევა და ცივილიზაციების დაახლოება (ლედერერი 1994, 128). თარგმანი ისეთი პროცესია, რომლის დროსაც შესაძლებელია დამყარდეს ეკვივალენტური დამოკიდებულება ორ სხვადასხვა ენაზე გამოხატულ ტექსტს შორის. თარგმანი მეტყველების რთული და მრავალწახნაგოვანი მოვლენაა, რომლის სხვადასხვა ასპექტი იპყრობს ლიტერატორების, ფსიქოლოგების, ეთნოგრაფებისა და ლინგვისტების ყურადღებას. თარგმანს დიდი ხნის ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში ეწეოდნენ მთარგმნელობით მოღვაწეობას. ჩინეთში ბუდიზმის დამკვიდრებას ხელი შეუწყო სწორედ თარგმანმა. თარგმანის განვითარებას ხელს უწყობდნენ დიდგვაროვნებიც. მათ სურდათ ინფორმაცია მიეღოთ მეცნიერების სხვადასხვა სფეროში. ის მნიშვნელობა, რაც თარგმანს ჰქონდა ბაღდადში IX საუკუნეში და XII, XIII საუკუნეში ტოლედოს სკოლაში, შეიძლება ჩაითვალოს ყველა საუკუნეში მისაბამ მაგალითად (მ.ჯაში, ქ.ჯაში 2003, 5).

წერითი თარგმნის დროს შესაძლებელია ტექსტის წინასწარი წაკითხვა და ანალიზი, რომლითაც განისაზღვრება შინაარსის ხასიათი, მისი სტილისტური თავისებურება. რა თქმა უნდა, თარგმნისას ჩნდება ისეთი ერთეულები, რომელთათვისაც მთარგმნელი შესატყვისს ირჩევს ენის უმდიდრეს საშუალებათა არსენალიდან. ეს არჩევანი თვითნებური როდია. არ შეიძლება ორენოვანი

ლექსიკონებით შემოფარგვლა, რადგან ვერც ერთი ლექსიკონი ვერ განსაზღვრავს კონტექსტუალურ მნიშვნელობათა მრავალფეროვნებას. ამიტომ თარგმნისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სხვადასხვა ტიპის ლექსიკურ ტრანსფორმაციებს, რომლებიც ექვემდებარება ლოგიკურ-სემანტიკურ პრინციპებს და ითვალისწინებს სტილისტურ და ექსპრესიულ ფაქტორებს. თარგმნის პროცესში გამოიყოფა შესატყვისების სამი კატეგორია: 1. ეკვივალენტები; 2. ვარიანტული და კონტექსტუალური შესატყვისები; 3. მთარგმნელობითი ტრანსფორმაციები (მ. ჯაში, ქ.ჯაში 2003, 6).

თარგმანის განხორციელების სფერო ენა კი არა, არამედ მეტყველებაა. თარგმნის “მინიმალური ერთეული” წინადადებაა. უნდა ვერიდოთ სიტყვა-სიტყვით თარგმანს. რა გვადლევს იმის თქმის უფლებას, რომ თარგმანი შეესაბამება ორიგინალს, მაშინ როდესაც არც სიტყვები და არც გრამატიკული სტრუქტურა არ ემთხვევა? უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, როდის შეიძლება ვთქვათ, რომ თარგმანი კარგია. გერმანელი მეცნიერი ვერნერ კოლერი (კოლერი 1992, 64) გამოყოფს ეკვივალენტების ხუთ კატეგორიას:

□ თარგმანმა უნდა გადმოსცეს ის ინფორმაცია, რაც მოცემულია ორიგინალში ექსტრალინგვისტური რეალობის შესახებ, მას კოლერი დენოტატიურ ეკვივალენტს უწოდებს;

□ თარგმანში შენარჩუნებული უნდა იყოს სტილი (კონოტაციური ეკვივალენტი);

□ თარგმანი უნდა შეესაბამებოდეს თარგმნილი ტექსტის ხასიათს; არ შეიძლება ამა თუ იმ კერძის დამზადების რეცეპტი დაიწეროს სამართლებრივი ხელშეკრულების მსგავსად, ამ ეკვივალენტს ნორმის ეკვივალენტი ჰქვია;

□ თარგმანი უნდა მიესადაგებოდეს მკითხველის ცოდნის დონეს, რათა მისი გაგება შესაძლებელი იყოს (პრაგმატიკული ეკვივალენტი);

□ თარგმანმა იგივე ესთეტიური ზეგავლენა უნდა მოახდინოს მკითხველზე, როგორც ორიგინალმა.

სწორედ ვერნერ კოლერის მიერ გამოყოფილი ეკვივალენტების კატეგორიების გათვალისწინებით მოვახდენთ იტალიელ მწერალთა ნაწარმოებიდან ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალის ანალიზს, თარგმნის ინტერპრეტაციული თეორიის პრინციპების მიხედვით. ის მნიშვნელობები, რომლებსაც სიტყვა ღებულობს თარგმნის პროცესში კონტექსტის მიხედვით, რომელიც არ შეესაბამება ლექსიკონის მნიშვნელობას, იწოდება ლექსიკურ ტრანსფორმაციებად. არსებობს ლექსიკური ტრანსფორმაციების 7 სახესხვაობა: 1. მნიშვნელობათა დიფერენცირება; 2. მნიშვნელობათა კონკრეტიზირება; 3. მნიშვნელობის განზოგადოება; 4. აზრის განვითარება; 5. ანტონიმური თარგმანი; 6. სრული გარდაქმნა; 7. თარგმნის დროს დანაკარგის კომპენსაცია.

ძირითადი ემოციების შემცველი დისკურსების ქართულ თარგმანებთან

შეპირისპირებითი კვლევის ანალიზი

ასეთი ტიპის ექსკურსი საჭიროდ მივიჩნიეთ იტალიური ემოციური დისკურსების ქართულ თარგმანებთან შეპირისპირებითი კვლევითი ანალიზის ჩასატარებლად. ჩვენ განვიხილავთ იმ დისკურსებს, რომლებშიც დარღვეულია ზემოჩამოთვლილი პრინციპები; ყველაზე ტიპურ მაგალითებს და ასევე იმ

მაგალიტებს, რომლებშიც კარგადაა გამოხატული ორიგინალში გადმოცემული ემოცია. მაგალიტების განხილვა მოხდება ჩვენ მიერ გამოყოფილი ძირითადი ემოციების დისკურსების მიხედვით.

ძირითადი ემოციების შეცველი დისკურსების თარგმანების შეპირისპირებით კვლევას დავიწყებთ პირველი ქვეჯგუფიდან. ესაა:

1. **სიხარული/აღტაცება/აღფრთოვანება.** -Un crafen! Sempre brancolando, se lo ficcò in bocca intero. Diede un piccolo grido di sorpresa, scoprendo che aveva la marmellata dentro-ერთი წუთის შემდეგ, როცა დაიგემოვა რასაც ჭამდა, სიხარულით გაიფიქრა: ოჰ, ეს კი ნამდვილად კრაფენია! რა ჩინებული ადგილია! (კალვინო 2011, 107, მთარგმნ. სამუკაშვილი 1966, 95-96). ამ მაგალიტში შეცდომაა სიტყვა „კრაფენის“ გამოყენება. ქართულში კრაფენი არაფერს არ ნიშნავს. იტალიურ-ქართულ ლექსიკონს თუ გადავხედავთ, crafen-ღვეზელია. გარდა ამისა, არ არის კარგად გადმოცემული სიხარულის ემოცია. პერსონაჟი ღვეზელს ჭამს და აღმოაჩენს, რომ მის შიგნით ჯემია. თარგმანი ასე უნდა ჟღერდეს: „ღვეზელი! ხელის ფათურით მიაგნო მას და შემდეგ პირისკენ გააქანა. გოცებისაგან სიხარულის შეძახილი აღმოხდა. ღვეზელში ჯემი ყოფილიყო. -Zio Efix!-gridò il ragazzo e riprese a suonare, parlando e ridendo nel medesimo tempo-ბიძია ეფიქს!-დაიყვირა ბიჭმა...უკრავდა, მღეროდა, ტიროდა და იცინოდა ერთდროულად (დელედა 1965, 29, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 158). ორიგინალში მოცემულია ზმნები „დაკვრა, ლაპარაკი, სიცილი“, რატომღაც თარგმანში წერია „ტირილი“. გამოტოვებულია ზმნა „riprendere“-განახლება, გაგრძელება, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ბიჭი იმეორებს იმ მოქმედებას, რასაც აკეთებდა. შეცვლილია „suonare“-დაკვრა, სიტყვით „სიმღერა“. ასეთი ცვლილებები თარგმანში დასაშვებია, თუკი დაკვრის პროცესს სიმღერაც ახლავს. გამოტოვებულია სიტყვა „parlare-ლაპარაკი“. თუ ზემოთქმულს გავითვალისწინებთ, თარგმანი ასე უნდა ჟღერდეს: „-ბიძია ეფიქს-დაიყვირა ბიჭმა...და განაგრძო ერთდროულად დაკვრა, ლაპარაკი და სიცილი“. -Ebbene, sì, sono io, padrona mia! Sono tornato...-Efix!Efix, Efix!-ella balbettava-დიახ, მე ვარ, მე ვარ, ჩემო პატრონო, დავბრუნდი-ეფიქს, ეფიქს, ეფიქს...-ლულლულულებდა ესთერი (დელედა 1965, 172, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 165). ორიგინალში მოცემულია სიტყვა „padrona“-ქალბატონი, დიასახლისი. უმჯობესი იქნებოდა თარგმანში გამოყენებინათ სიტყვა „ქალბატონი“. დადებითი მომენტი ისაა, რომ მესამე პირის ნაცვალსახელი, ანუ ანაფორა ჩანაცვლებულია მოქმედი პირის სახელით. ვფიქრობთ, თარგმანი ასე უნდა იყოს წარმოდგენილი: „დიახ, ეს მე ვარ ქალბატონო, დავბრუნდი-ეფიქს, ეფიქს, ეფიქს...-ლულლულულებდა ესთერი“.

2. **მწუხარება/ნაღველი(დარდი)/სასოწარკვეთა.** მაგალიტად:-OOh Dio, e non poter fuggire...non poter fuggire-ო, ღმერთო და არავითარი გამოსავალი კი არ ჩანს, არ არის იმის საშუალება, სადმე გაიქცეს (პირანდello 1992, 70, მთარგმნ. გოგოლაშვილი 1964, 378). მოცემულ მაგალიტში, ემოცია კარგად არ არის გადმოცემული. ქართულში გვაქვს შორისდებულის ორი ფორმა „ოხ“ და „ოჰ“. მათგან „ოხ“ გამოხატავს მწუხარებას, ხოლო „ოჰ“ სიხარულს, მოწონებას, აღტაცებას. მთარგმნელი მიმართავს ტრანსფორმაციის ხერხს და კონტექსტიდან გამომდინარე ავსებს მას დამატებითი სიტყვებით, თუმცა უკეთესი იქნებოდა წინადადება ასე ყოფილიყო

ნათარგმნი: „ოხ, ღმერთო ჩემო, გამოსავალი არ ჩანს, ვერსად ვერ გაიქცევა, ვერსად.” ვფიქრობთ, რომ ეს მეორე „ვერსად” ხაზს უსვამს და კარგად გადმოსცემს ფორმას : *non poter fuggire*, რომელსაც ავტორი იმეორებს. -*Perchè la sorte ci stronca così, come canne?*-ბედისწერა ისე გვამსხვრევს როგორც ლერწმებს ქარი (დელედა 1965, 177, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 169). ორიგინალში წინადადება კითხვით ფორმაშია. თარგმანში, თხრობითი წინადადებაა. თარგმანისათვის მისაღებია და ცნობილია ზოგჯერ წინადადების გრამატიკული სტრუქტურის ცვლილება, მაგრამ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მოცემულ შემთხვევაში კითხვითი წინადადება უნდა შევინარჩუნოთ, რადგანაც ავტორი თითქოს, პერსონაჟის საშუალებით პასუხს ეძებს მოცემულ შეკითხვაზე. ორიგინალში მოცემულია ზმნა „*stroncare*-მსხვრევა”, მთარგმნელი ცდილობს შეინარჩუნოს ეს სიტყვა. უნდა მოხდეს წინადადების ტრანსფორმაცია. ჩვენი აზრით, თარგმანი ასე უნდა ჟღერდეს: “რატომ გვექცევა დაუნდობლად ბედისწერა ისე, როგორც ლერწამს ქარი”.

3. გაბრაზება/განრისხება/გალიზიანება. -*Si volta alla moglie e appioppandole un pugno in faccia* -*Ma come?*-შემდეგ ცოლს მიუბრუნდა და მუშტი სახესთან მიუტანა. -როგორ გაბედე?-უყვირა მან (პირანდელო 1990, 31, მთარგმნ. გოგოლაშვილი 1964, 282). თარგმანში კარგადაა გადმოცემული ემოცია კინეზიკური საშუალებებით. -*Il becco, Quaquè! Quando li mettono, Quaquè, questi becchi!-Muso di cane! Grida Quaquèo-კვაკეო, რქიანო! როდის გადგამენ ხოლმე რქებს, ეი კვაკეო?-ძაღლის ლეკვებო!-ყვიროდა კვაკეო* (პირანდელო 1990, 87, მთარგმნ. გოგოლაშვილი 1964, 275). თარგმანში უნდა გადმოიცეს ის ემოციური სიმძაფრე, რაც ორიგინალშია. იტალიურ დისკურსში კარგად ჩანს, რომ პერსონაჟს დასცინიან და ის კი ცხელ გულზე პასუხობს. ვფიქრობთ, რომ გამოთქმა „*muso di cane*” ქართულად უნდა გადმოიცეს „ძაღლის შვილო”, რომელიც გაცილებით უფრო ძლიერი სტილისტური საშუალებაა. თარგმანში შესუსტებულია ის ემოციური კონოტაცია, რომელიც წინადადებას გააჩნია. -*Noemi s' irrigidì, perchè non permetteva a nessuno di immischiarsi nei fatti di casa sua-se verrà ch'egli sia il benvenuto-rispose fredde*-ნოემის სახე წამოენთო, არავის აძლევდა უფლებას მისი ოჯახის საქმეებში ჩარეულიყო. -თუ მოვა ხელგაშლილი მივიღებთ-უპასუხა ცივად (დელედა 1965, 45, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 43). მოცემული მაგალითის თარგმანში არ არის გათვალისწინებული ქართული ენის ეკვივალენტი. უნდა იყოს “ხელგაშლილი დავხვდებით” და არა „ხელგაშლილი მივიღებთ”. -*Saetta che ti sfiori!-pensava Efix: m'hai dato quattro scudi, a Natale, e ora son già sette!*-ემმაკო ბებერო,-ფიქრობდა ეფიქსი, საშობაოდ ოთხი სკუდო მასესხე, ახლა კი უკვე შვიდი გახდა? (დელედა 1965, 89; მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 29). ორიგინალში მოცემულია გამონათქვამი „*saetta che ti sfiori*”, რომელიც გადმოცემულია მნიშვნელობით: „ემმაკო ბებერო”, სინამდვილეში კი უნდა იყოს „მეხი კი დაგაყარე”. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ფრაზეოლოგიურ გამონათქვამებს და უნდა გათვალისწინებულ იქნას ის ფაქტი, თუ რა ტიპის და როგორ ემოციას გადმოსცემს იგი. თარგმანი ასე ჩაიწერება: “მეხი კი დაგაყარე,-ფიქრობდა ეფიქსი, საშობაოდ ოთხი სკუდო მასესხე, ახლა კი უკვე შვიდი გახდა?” -*Ma, sant'uomo! Non hai orecchio per ascoltare? Io ti dico che non posso tenerla, che non posso sposarla: devo pagare il debito della zie*-მისმინე ადამიანო! ყურები არ გაქვს? არ

შემიძლია მისი შენახვა, არ შემიძლია მისი შერთვა. დეიდების ვალი მაქვს გადასახდელი (დელედა 1965, 139, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 137). წინადადებაში ემოცია არ არის კარგად გადმოცემული. გამოთქმის: „ყურები არა გაქვს“ ნაცვლად, უნდა ყოფილიყო ეკვივალენტი „არ გესმის“ ან „დაყრუვდი“, რაც წინადადებას სტილისტურად უფრო ეფექტურს გახდიდა. ბოლო ნაწილში კი უმჯობესი იყო დაეწერა: „დეიდების ვალი მმართვეს“. თუ ყველაფერ ზემოთქმულს გავითვალისწინებთ, მაშინ თარგმანი ასეთ სახეს მიიღებს: „შე ოჯახაშენებულო! არ გესმის! გეუბნები, რომ არ შემიძლია მისი შენახვა და არც მისი ცოლად შერთვა. დეიდების ვალი მმართვეს.“

4. **შიში/შეძრწუნება.** –Aiuto! Aiuto! –gridava lei, per sapendo che nessuno in quel deserto avrebbe udito le sue grida – Aiuto! aiuto! (პირანდელო 1990, 66)-მიშველეთ! მიშველეთ! – ყვიროდა ის, თუმცა იცოდა, რომ ამ უდაბურ ადგილას ვერავინ გაიგებდა მის ვედრებას. მოცემულ მაგალითში ემოცია კარგად ჩანს. –Ohimè di me! ci sono già tedeschi nelle case!-ვაი ჩემს მოსწრებას! „გერმანელები უკვე სახლებს მოსდებიან!“ (კალვინო 2011, 88, მთარგმნ. სამუკაშვილი 1966, 75); ვფიქრობთ, უმჯობესი იქნებოდა, რომ მოცემული დისკურსის ბოლო ნაწილი ასე ჟღერდეს: „გერმანელებმა უკვე სახლებში შეაღწიეს“. –Zio Efisè, zio Efisè!-Che è accaduto, Zuannantò? Stanno bene le mie dame?-ბიძია ეფიქს, ბიძია ეფიქს!- რა მოხდა, ძუანანტო? ჩემი პატრონები ხომ კარგად არიან? (დელედა 1965, 10, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 10); მოცემულ მაგალითში კარგად სჩანს ემოცია, მაგრამ ქართულ თარგმანში უმჯობესია ყოფილიყო «ჩემი ქალბატონები», ეს სიტყვათშეერთება თავისთავად გულისხმობს „პატრონებს“.

5. **სირცხვილი/უხერხულობა** -Bencio taceva arrossendo, ma Guglielmo mi arrestò: „Adso, da qualche ora Bencio è passato dall'altra parte-ბენციუსი გაწითლდა, უილიამმა შემაჩერა: ადსო, ახლა ბენციუსი სხვა ბანაკშია (ეკო 1995, 398, მთარგმნ. ცხადაძე 2011, 624). თარგმანში ემოციური რეაქცია ზუსტად არის ასახული. საინტერესოა სახელების ქართული ეკვივალენტები: Guglielmo-უილიამი, რაც სავსებით სწორია. მთარგმნელი ცდილობს იტალიური სახელი Bencio-ბენციუსით თარგმნოს, რითაც ხდება ლათინური ფორმების შენარჩუნება, რაც, მიგვაჩნია, რომ სწორი მიდგომაა საკითხისადმი. -Don Nuccio sera addossato al muro presso la porta: non si vedeva più in pedi, e ogni parola di don Bartolo pareva diventasse più piccolo-დონ ნუჩო კარებთან კედელს მიყრდნობოდა. ფეხზე ვეღარ იდგა და დონ ბარტოლის ყოველ სიტყვაზე თითქოს უფრო და უფრო პატარავდებოდა (პირანდელო 1992, 104) ვფიქრობთ, რომ თარგმანში კარგად არის აღწერილი პერსონაჟის განცდა.

6. **გაოცება/გაოგნება.** მაგალითად: – Uccidilo. Il ragazzo mise le mani avanti, quasi a riparlo:- Non voglio. E buono - È un rospo buono? -მოკალი.-არა, გომბეშო კარგია. უპასუხა ბიჭმა და ხელი ისე ასწია, თითქოს გომბეშოს იცავსო-გომბეშო კარგია? (კალვინო 2011,18, მთარგმნ. სამუკაშვილი 1966, 20); თარგმანი კარგია და ზუსტად გადმოსცემს ბავშვის განცდას, მის გაოცებას.

7. სიძულვილი/ზიზღი. -Cocò, mi fai schifo! Ecco : schifo ! gli aveva allora gridato Didi, tuta fremente, mostrandogli le pugna-კოკო, შენ პირადაპირ არამზადა ხარ! არამზადა და მეტი არაფერი !-იყვირა აღშფოთებისაგან აღტაცებულმა დიდმა და მუშტი მოუღერა (პირანდელო 1992, 61, მთარგმნ. გოგოლაშვილი 1964, 369). მოცემულ თარგმანში შეცვლილია ის ლექსემები, რომლებიც პირდაპირ მიუთითებს ავტორის მიერ დასახელებულ ემოციაზე (ზიზღი). ვფიქრობთ, უკეთესი იქნებოდა განხორციელებულიყო პირდაპირი თარგმანი: კოკო, მეზიზღები! დიახაც, მეზიზღები!... .Maria-nunziata, mordendosi il collarino del grembiule, s'avvicino e gli s'accoccolò vicino. -Mammamia che impressionedisse- მარია კბილებით ძიძგნიდა წინსაფრის საბარკულს, უფრო მიიწია ბიჭთან და მის გვერდით ჩაცუცქდა. -ვაი, დედიკო, როგორი საფრთხოვებელაა!-წამოიძახა გოგონამ (კალვინო 2011, 18, მთარგმნ. სამუკაშვილი 1966, 21). თარგმანში გაუგებარია სიტყვა „საბარკული“. განმარტებით ლექსიკონში ის ნიშნავს „საწვივე აბჯარს“, თანაც მას ძველად იყენებდნენ, მაშინ როდესაც ორიგინალში მოცემულია collarino-საყელო. ვფიქრობთ, თარგმანი ასე უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი: „მარია ძიძგნიდა წინსაფრის საყელოს. ბიჭს მიუჩოჩდა და მის გვერდით ჩაიცუცქა“. ასევე, თარგმანში ზედმეტია სიტყვა „კბილებით“. განმარტებით ლექსიკონში ზმნა „ძიძგნის“- ნიშნავს „გლეჯს ნისკარტით ან კბილებით“.

6. მაგალითები შორისდებულებით. -Così è, siano rese lodi al cielo-სწორედ ასეა, დიდება უფალს! (ეკო 1995, 43, მთარგმნ. ცხადაძე 2011, 67). თარგმანში კარგადაა გადმოცემული ემოცია შორისდებულის მეშვეობით. -Ah, Ester gli ha scritto di nascosto? Che se lo curi lei adesso!-ესთერმა მისწერა? მაშინ თვითონ მოუაროს! (დელედა 1965, 40, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 38). უმჯობესი იქნებოდა ემოციის გასაძლიერებლად წინადადების დასაწყისში შორისდებული ყოფილიყო გამოყენებული. „აჰ, მაშ ესთერმა მისწერა?“ ასეთი სახით შესრულებული თარგმანი უფრო კარგად გადმოსცემს ემოციას. -Oh, oh, bisognerebbe farla uscire, prendere un pò d'aria-აუცილებლად, გარეთ გავიდეს, სუფთა ჰაერზე (დელედა 1965, 120, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 116). მოცემულ თარგმანში გამოტოვებულია შორისდებული. კარგი იქნებოდა, რომ მთარგმნელს ის ჩაესვა, მაშინ წინადადება ასეთ სახეს მიიღებდა: „ოხ, აუცილებლად გარეთ უნდა გავიდეს სუფთა ჰაერზე“. -Ah, questo no, questo no! Io non voglio che venga! -ოჰ, ეს არა. ოღონდ ეს არა! არ მინდა, რომ მოვიდეს!“ (დელედა 1965,138, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 133). ქართულ თარგმანში მოცემულია შორისდებული „ოჰ“. იგი გამოხატავს მოწონებას. კონტექსტის შინაარსის მიხედვით საქმე მწუხარებას ეხება. შესაბამისად, გამოყენებული უნდა იყოს შორისდებული „ოხ“. -Ohè, uomo!...Vergognati! Non hai pianto abbastanza? Su, coraggio, uomo! cammina- შენ, ადამიანო, გრცხვენოდეს!...საკმარისად არ იტირე შენს ცხოვრებაში? გამაგრდი! იარე! (დელედა 1965, 141, მთარგმნ. ზარდიაშვილი 2009, 137). კონტექსტში ემოცია ჩანს, თუმცა თარგმანში დარღვეულია ქართული ენისათვის დამახასიათებელი სტილი. ვფიქრობთ, თარგმანი ასე უნდა ჟღერდეს: “შე კაცო, არ გრცხვენია! განა ცხოვრებაში საკმარისად არ იტანჯე და იტირე? გამაგრდი! თავი მაღლა, წინ გასწი!”

დასკვნა. დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ემოციური დისკურსების შეპირისპირებითი ანალიზით შესაძლებელი გახდა დადგენილი იყო მსგავსება და განსხვავება, რაც თავს იჩენს იტალიური დისკურსების ქართულად თარგმნის დროს. ხაზგასმით გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ის შესწორებები, რომლებიც ჩვენ მიერ იქნა თარგმანში გაკეთებული სხვადასხვა ქვეჯგუფის ემოციური დისკურსების ანალიზის დროს, ემსახურება მხოლოდ იმას, რომ ამით ჩვენი მოკრძალებული წვლილი შევიტანოთ მთარგმნელობით საქმიანობაში.

ლიტერატურა:

- დელედა, გ. (2009): ლერწამი ქარში. მთარგმნ. ნ.ზარდიაშვილი. თბილისი: ინტელექტი
ეკო, უ. (2011): ვარდის სახელი. მთარგმნ. ხ.ცხადაძე. თბილისი: დიოგენე.
კალვინო, ი. (1966): კატა და პოლიციელი. მთარგმნ. ნ. სამუკაშვილი. თბილისი: ნაკადული.
პირანდელო, ლ. (1964): ქორწინების დამე (ნოველები). მთარგმნ. ე.გოგოლაშვილი. თბილისი: „ლიტერატურა და ხელოვნება“.
სელესკოვიჩი დ. ლედერერი მ. (2008): თარგმნის ხელოვნება და სწავლების მეთოდი. გამომცემლობა „ხირონი“. თბილისი. თარგმანი ქეთევან ჯაშისა.
ჯაში მ. ჯაში ქ. (2003): თარგმნის ტექნიკა. გამომცემლობა „ლინგვა პლუსი“. თბილისი.
Calvino, I. (2011): I racconti. Milano: Oscar Mondadori.
Deledda, G. (1965): Canne al vento. Milano:Arnoldo Mondadori.
Eco, U. (1995): Il nome della rosa. Milano:Fabbri editore.
Koller, W. (1992): Einführung in die Übersetzungswissenschaft. UTB 819. Heidelberg Koller, W. 1992
Lederer, M. (1994): "La traduction aujourd'hui", le modèle interprétatif. Paris: Hachette.
Einführung in die Übersetzungswissenschaft. UTB 819. Heidelberg: Quelle und Meyer.
Pirandello, L. (1992): L'uomo solo. Milano:Arnoldo Mondadori.

Nana Lomia

Ilia State University, Tbilisi

Confrontation of Basic Emotions Containing Italian Discourses with Georgian Translations

In the introduction of the work it is discussed the basic principles of translating process: there is titled 3 categories of equivalents. In the main part it was done the analysis of the material procured by Italian writers, taking into account the categories of German scientist Werner Kohler.

საკვანძო სიტყვები: ეკვივალენტები, ტრანსფორმაციები, ემოციური დისკურსი, ძირითადი ემოციები, შეპირისპირებითი კვლევა.

Key words: equivalents, transformations, emotional discourse, basic emotions, comparative study.

ეროზიული მოვლენების აგრომელიორაციული ღონისძიებები იმერეთის რეგიონში

დასავლეთ საქართველოს სუბტროპიკული ზონის მთისწინა გორაკ-ბორცვიანი რელიეფის პირობებში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი მოქცეულია ფერდობის კალთებზე, სადაც ნიადაგი მცირე სისქისაა, არადამაკმაყოფილებელი ფიზიკური და წყლიერი თვისებებით. ამ მიწების უმეტესი ნაწილი გამოყენებულია სათოხნი კულტურებისათვის. კლიმატი-ტენიანი სუბტროპიკულია, ატმოსფერული ნალექების წლიური რაოდენობა 3500-4500 მმ, ძირითადად წვიმის სახით. წვიმა არაიშვიათად ტროპიკული, კოკისპირული და დელტური ხასიათისაა, ასეთ ვითარებაში, თუ არ იქნება გამოყენებული ნიადაგდამცავი ღონისძიებები, ეროზიული პროცესები ვითარდება, რის შედეგადაც გადაირეცხება ნიადაგის ზედა ნოყიერი ფენა და გადაიტანება წრეტის წყლებით ღელეებსა და მდინარეებში, რის გამოც ეცემა ნიადაგის ნაყოფიერება. პარალელურად მიმდინარეობს რელიეფის დეფორმაცია - ხრამებისა და ხევების წარმოქმნა, ფართობის დაქუცმაცება. საბოლოოდ, ფართობი სასოფლო დანიშნულებისათვის გამოუსადეგარი ხდება და ასეთი მიწები ე.წ. “მიგდებული მიწების” კატეგორიაში გადადის, რასაც ცხადია უდიდესი ზიანი მოაქვს სოფლის მეურნეობისათვის.

ეროზია რთული ისტორიულ-გეოლოგიური პროცესია და მოიცავს ნიადაგისა და ქანის დაშლის და ნაშალი პროდუქტების სხვაგან გადატანის პროცესებს. ეროზია ნიადაგური ლანდშაფტის დამანგრეველ თვისებებს იძენს, როცა ბუნებრივი პროცესი აჩქარდება, რასაც აჩქარებულს ან ანთროპოგენულს უწოდებენ და ის განპირობებულია ადამიანის არასწორი სამეურნეო მოქმედებით როცა მოკლე დროში იშლება საუკუნეების განმავლობაში შექმნილი ნიადაგის ნაყოფიერი ფენები და გადაიტანება (გადირეცხება) დაბალი ნიშნულისაკენ. დაშლა-გადარეცხვის ადგილზე მკვეთრად ეცემა და ქრება ნიადაგის ნაყოფიერება, დარჩენილ გრუნტს, დედაქანს არ შეუძლია მცენარეთა მოთხოვნილების უზრუნველყოფა და აუცილებლად ფაქტორებით, კნინდება და ილუპება მცენარეული საფარი და მასივი გადადის მიგდებული, გამოუყენებელი, გადარეცხილი მიწების კატეგორიაში, ანუ გამოდის სასოფლო-სამეურნეო ბრუნვიდან.

საქართველო მცირემიწიან ქვეყანათა რიგს მიეკუთვნება, რაც აუცილებელს ხდის ინტენსიურად იქნას გამოყენებულიარსებული მიწის ფონდი. ამ მხრივ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება აუთვისებელი ნიადაგების გაკულტურებასა და მათ გამოყენებას მაღალრენტაბელური სასოფლო-სამეურნეო კულტურების სამეურნეო წარმოებისათვის. ბოლო წლებში საქართველოში ინტენსიურად იზრდება ვაზის, თხილის და სხვა მრავალწლიანი კულტურების ფართობები, რაც ამცირებს ერთწლიანი კულტურების ქვეშ დაკავებული მიწების სხვედრით წილს. არადა ერთწლიან კულტურებზე მოთხოვნა დასავლეთ საქართველოში ძალიან დიდია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელია ახალგაზრდა მრავალწლიანი ნარგავების მწკრივთა შორისების გამოყენება ისეთი ერთწლიანი

კულტურებით, რომლებიც ხელს არ შეუშლიან ძირითადი კულტურის ზრდა-განვითარებას. ერთის მხრივ დადებითად იმოქმედებენ ნიადაგის ნაყოფიერებაზე და მოგვცემენ დამატებით მოსავალს, მეორეს მხრივამით ხელს შევუწყობთ ნიადაგის გაკულტურებას. შუალედური პარკოსანი კულტურები ზრდიან ნიადაგის ნაყოფიერებას, აუმჯობესებენ მის სტრუქტურას, ხელს უშლიან ნიადაგის ქარისმიერ და წყლისმიერ ეროზიას, დადებითად იმოქმედებენ ნიადაგის მიკროკლიმატზე, ნიადაგს იცავენ გადახურებისაგან, ახშობენ სარეველებს, ქმნიან წყლის რეჟიმის უკეთეს პირობებს. ისინი დაბალნაყოფიერი ნიადაგების ორგანული ნივთიერებებით გამდიდრების წყაროა და გამოიყენება მწვანე სასუქად.

ამ საკითხების გადასაწყვეტად 2009–2011 წლებში ცდებიტარდებოდა იმერეთის (სოფ. გეგუთი) პირობებში, დაბალნაყოფიერ, ალუვიურ ნიადაგებზე.

იმერეთის რეგიონში ალუვიური ნიადაგები ფართოდ არის გავრცელებული მდინარეების წარმოქმნილ ტერასებზე. დაბლობის ზონაში გამოიყოფა შემდეგი ტიპის მდელოს ალუვიური ნიადაგები: მდელოს ალუვიური მჟავე; მდელოს ალუვიური მამდარი და მდელოს ალუვიური კარბონატული ნიადაგები.

ალუვიური ნიადაგური საფარი თავისი წარმოშობის მიხედვით გარკვეულ ინდივიდუალს წარმოადგენს საკვლევ რეგიონში. ეს ნიადაგები საერთო ფართობის 30% - ს შეადგენს. შესაძლებელია ტრადიციულ სასოფლო-სამეურნეო კულტურებთან ერთად შერჩეული აგროტექნოლოგიების გამოყენებით გავაუმჯობესოთ ისეთი მაღალ რენტაბელური კულტურა როგორც თხილია. ამ დროს ნიადაგის ნაყოფიერების გასაუმჯობესებლად თხილის ახალგაზრდა პლანტაციაში სასურველია გამოვიყენოთ შუალედური კულტურები.

თხილის კვების არე განისაზღვრება ნიადაგის ტიპისა და რელიეფის მიხედვით - იგი ირგვება მჭკრივად კვების არით 6X6, 6 X 5, 6X4, 5X5, 5X4 მ².

ფერდობებზე თხილი ირგვება ჭადრაკული წესით. ნიადაგის ეროზიისაგან დაცვის მიზნით ფერდობის მთლიანი დამუშავება არ ტარდება. ნერგი ირგვება ორმოებში.

თხილის ახალგაზრდა ნარგავის მჭკრივთაშორისებში სასურველია ისეთი ერთწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების თესვა, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ნიადაგის ნაყოფიერების ზრდას და ამასთან მოგვცემენ დამატებით მოსავალს. ასეთი კულტურებია პარკოსნები (ლობიო, სოია სამარცვლედ ან მწვანე მასის ნიადაგში ჩასახნავად ყვავილობის ფაზაში)

მჭკრივთაშორისების ფართობის გამოყენების დროს მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ თხილის ბუჩქი არ დაიჩაგროს და ნათესმა ხელი არ შეუშალოს თხილის მოვლას.

თხილის ბუჩქის განვითარების შემდეგ, როცა ის სრულ მსხმოიარობაში შევა ნიადაგის ხვნა და მჭკრივთაშორისებში სხვა კულტურების თესვა აღარ შეიძლება. ნიადაგი უნდა დამუშავდეს მხოლოდ ბუჩქის ირგვლივ 2,5 მ დიამეტრზე ზერელე გაფხვიერებით.

გეგუთის ნაკვეთზე მოეწყო ნიადაგის ჭრილი, ვაკე რელიეფის პირობებში, ველის ბალახეული მცენარეებითა დამაყვლის ბუჩქებით დაფარული.

A₀–0-20 სმ: შეფერილობა ღია ყავისფერია, მსუბუქი თიხნარი, კარბონატული, მარცვლოვან - კომტოვანი სტრუქტურით, დაფარულია ბალახოვან მცენარეთა ფესვებით.

A–20-45სმ: შეფერილობა მუქი ყავისფერი, კომტოვანი სტრუქტურით, აღინიშნება ფესვები, ჭიაყელები, კალციუმის თვლები, თიხნარი.

B–45-75სმ: შეფერილობა ყავისფერი, ბელტოვანი სტრუქტურით, აღინიშნება ფესვები,წვრილი და საშუალო ზომის ქვები.

BC–75-100სმ: შეფერილობა ღია ყავისფერი, უსტრუქტურო, მრავლად არის ხრეში, სხვადასხვა ზომის რიყის ქვები.

C–100-110სმ: ნიადაგი შერეულია მეტწილად მსხვილი ზომის რიყის ქვებში, რიყნარი ბარით არ იჭრება.

ჭრილიდან აღებული იქნა ნიადაგის ნიმუშები ჰორიზონტების მიხედვით.

ნიადაგის ქიმიური ანალიზის შედეგები მოტანილია ცხრილში #1.

ცხრილი1

გეგუთის საცდელ ნაკვეთზე აღებული ჭრილის ქიმიური ანალიზი

ჰორიზონტი	გაცვლითი მჟავიანობამგ/ექვ. 100 გნ	შთანთქმული ფუძეებისჯამიC a+Mg მგ/ექვ.100გნ	ჰიდროლიზებადი აზოტი მგ 100 გნ	შესათვისებელი ფოსფორიმგ. 100 გნ	გაცვლითი კალიუმი მგ.100გნ	ჰუმუსი %	P ^H წყლის სუსპენზიაში
A ₀ 0-20	1,0	18,0	19,0	16,8	14,1	3,21	7,60
A 20-45	0,9	21,0	19,0	15,0	13,6	1,55	7,65
B 45-75	0,8	25,0	18,6	14,5	12,8	0,60	7,60
B _c 75-100	0,5	48,0	17,4	4,6	8,0	0,40	7,69
C 100-110	0,3	47,0	23,3	3,0	4,1	0,10	7,70

ცხრილიდან ჩანს, რომ ნიადაგის რეაქცია არის სუსტი ტუტე. ნიადაგი არის ალუვიური, კარბონატული, შთანთქმული ფუძეების ჯამი მაღალია, ჰორიზონტების მიხედვით მატულობს 18,0 მგ/ექვ-დან 48,0 მგ/ექვ-მდე 100გნიადაგში. ჰიდროლიზებადიაზოტი, რომელშიც მონაწილეობს ნიტრატული, ნიტრიტული, ამონიაკური და საერთო აზოტის ის ნაწილი, რომელიც დაშლის პროცესშია და გადადის მინერალურში, კერძოდ ამონიაკურში, საშუალო შემცველობითაა: 0 ჰორიზონტში – 16,8 მგ, ქვედა ჰორიზონტებში იმატებს (17,4– 23,3 მგ).

ფოსფორით და კალიუმით საშუალოდ უზრუნველყოფილია. ჰუმუსის შემცველობა დაბალია – 3,21%, ჰორიზონტების მიხედვით 0,1%-მდეა.

სადემონსტრაციო ნაკვეთზე გავაშენეთ თხილი კვებისარით (5X4) მ², ორმოში 2 მცენარით. შერჩეულ იქნა შუალედური კულტურები და მწკრივთა შორისებში დავაყენეთ 5 ვარიანტი ანიცდა:

1. შუალედური კულტურების გარეშე (საკონტროლო);
2. თხილის ახალგაზრდა მწკრივთაშორისებში სიმინდის თესვა სამარცვლედ;
3. სოიას თესვა თხილის ახალგაზრდა პლანტაციის მწკრივთა შორისებში მწკრივად სამარცვლედ;
4. სიმინდი + სოიას თესვა თხილის ახალგაზრდა პლანტაციის მწკრივთაშორისებში სამარცვლედ;
5. თხილის მწკრივთაშორისებში სოიას თესვა მოზნევით ყვავილობის ფაზაში ნიადაგში ჩახვნიტ.

ცდის მსვლელობის პერიოდში ვატარებდით ფენოლოგიურ დაკვირვებებს, ბიომეტრიულ გაზომვებს და მოსავლის აღრიცხვას.

თხილის ბუჩქის სიმაღლით გამოირჩევა მე-5 ვარიანტი (სოიას ჩახვნა ნიადაგში ყვავილობის ფაზაში) – 108,2 სმ. მეორე ადგილზეა მესამე ვარიანტი (სოიას თესვა მწკრივთაშორისებში სამარცვლედ) – 106,3 სმ. ეს აიხსნება იმით, რომ მე-5 ვარიანტზე სოია ნიადაგში ჩაიხნა ყვავილობის ფაზაში, როცა ის ყველაზე მდიდარია ორგანული ნივთიერებებით, ფესვთა სისტემაზე არსებული კოჟრის ბაქტერიების მიერ მაქსიმალურადაა დაგროვებული ბიოლოგიურად სუფთა აზოტი, რომელიც არ ირეცხება ნიადაგიდან და მისი გამოყენება მცენარეს შეუძლია მთელი სავეგეტაციო პერიოდის ფაზაში.

რაც შეეხება სიმინდის თესვის ვარიანტს მწკრივთაშორისებში, მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თხილის დარგვის პირველ წელს, რადგან ამ დროს თხილის ნერგს აქვს ნაკლებად განვითარებული ფესვთა სისტემა და სიმინდი ჩრდილავს რა თხილის ნერგს, მცირდება წყლის აორთქლება ნიადაგის ზედაპირიდან გაზაფხულ–ზაფხულის პერიოდში, იქმნება შესაბამისი მიკროკლიმატი თხილის ზრდა–განვითარებისათვის.

შუალედური კულტურების მოსავლის სამი წლის საშუალო მონაცემები მოტანილია ცხრილში №2.

ცხრილი2
შუალედური კულტურების მოსავლის რაოდენობა ც/ჰა ვარიანტების მიხედვით გეგუთის სადემონსტრაციო ნაკვეთზე

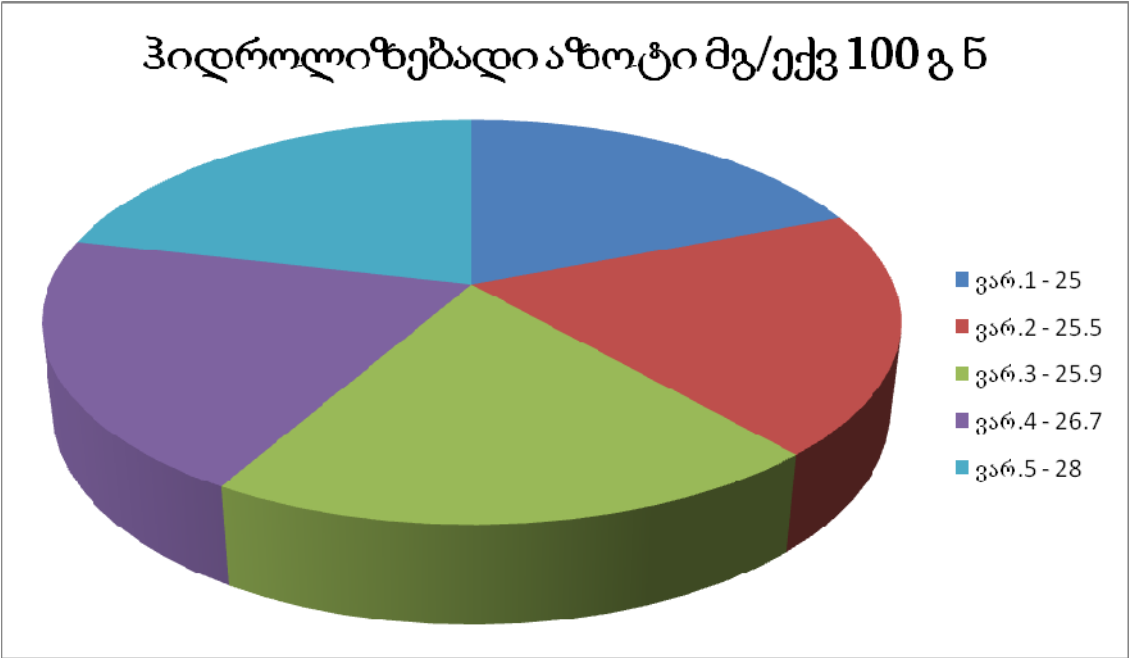
№	ვარიანტი	მოსავლის რაოდენობა ჰა	მოსავლის რაოდენობა ც/ჰა
	შუალედური კულტურების გარეშე (საკონტროლო)	—	—
	თხილის ახალგაზრდა მწკრივთაშორისებში სიმინდის თესვა სამარცვლედ	30	7,25

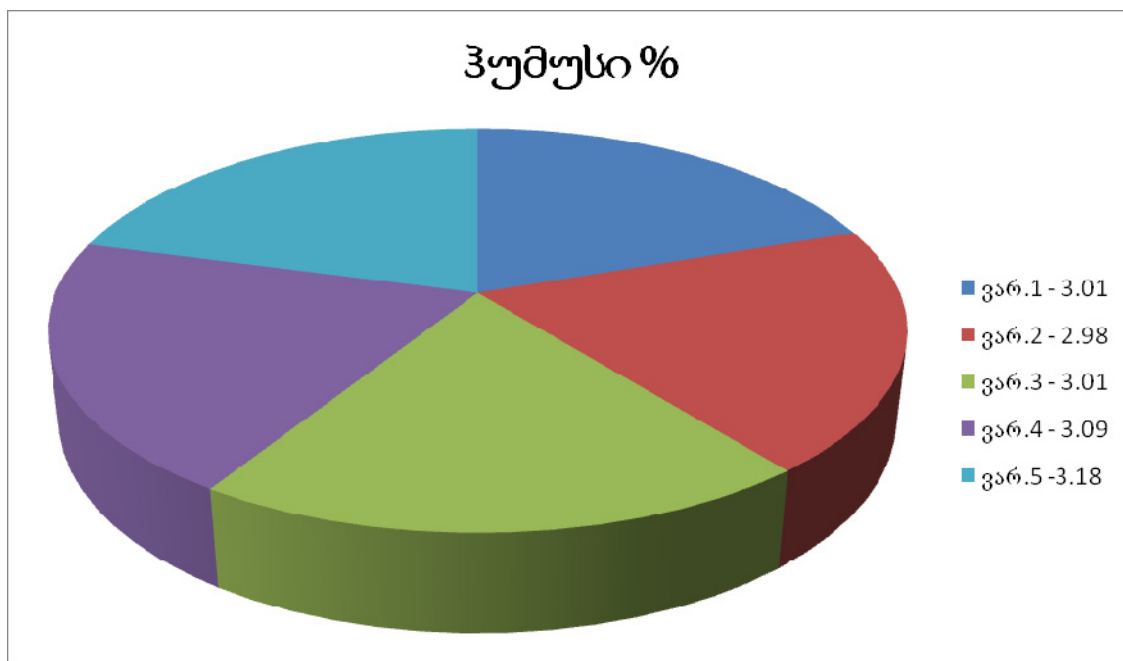
სოიას თესვა თხილის ახალგაზრდა პლანტაციის მწკრივთაშორისებში მწკრივად სამარცვლედ	25	6,25
სიმინდი + სოიას თესვა თხილის ახალგაზრდა პლანტაციის მწკრივთაშორისებში სამარცვლედ	25 კგ სიმინდი 20 კგ სოია	6,25 5,0
თხილის მწკრივთაშორისებში სოიას თესვა მოზნევით ყვავილობის ფაზაში ნიადაგში ჩახვნით	—	—

როგორც მოტანილი მასალიდან ჩანს, ახალგაზრდა თხილის პლანტაციის მწკრივთაშორისებში სიმინდისა და სოიას თესვით მიღებულია დამატებითი მოსავალი. სიმინდი 13,75 ც/ჰა და სოია - 11,25 ც/ჰა.

აღნიშნული კულტურების თესვით თხილის მწკრივთაშორისებში ერთის მხრივ მაღლდება ნიადაგის ნაყოფიერება და მეორეს მხრივ ფართობის ინტენსიური გამოყენებით მიიღება დამატებითი მოსავალი ისე, რომ ძირითადი კულტურა არ ზიანდება.

შუალედური კულტურების ნიადაგის ნაყოფიერებაზე გავლენის შესწავლის მიზნით ნიადაგის ნიმუშებში განვსაზღვრეთ ჰიდროლიზებადი აზოტი და ჰუმუსი. მონაცემები მოტანილია დიაგრამებზე





სამი წლის საშუალო მონაცემებით ჰიდროლიზებადი აზოტის და ჰუმუსის შემცველობის მიხედვით ყველაზე საუკეთესოა მეხუთე ვარიანტი, სადაც სოია ჩახნულია ნიადაგში ყვავილობის ფაზაში. ეს აიხსნება იმით, რომ სიდერატი სოია, მწვანე სასუქად დათესილი და ყვავილობის ფაზაში ჩახნული ნიადაგში, ახდენს აზოტის დაგროვებას, მის ფესვებზე დასახლებული კოჟრის ბაქტერიებით, რომლებიც ახდენენ ატმოსფეროს აზოტის ფიქსაციას (შებოჭვას) და ბიოლოგიურად სუფთა აზოტი გროვდება ნიადაგში, რომელიც ნიადაგიდან არ ირეცხება და ინტენსიურად იყენებს მცენარე, განსხვავებით ნიადაგში ნაკელისა და აზოტიანი სასუქების შეტანის შემთხვევაში, რომლის დროსაც ხდება ნიტრატული აზოტის ჩარეცხვა ნიადაგის ქვედა ფენებში. ამ ვარიანტზე შეინიშნება აგრეთვე ჰუმუსის ზრდის ტენდენცია. ეს გამოწვეულია იმით, რომ სოია იძლევა დიდი რაოდენობით მწვანე მასას, რომელიც ნიადაგში იხვნება, გროვდება ორგანული ნივთიერება ჰუმუსის სახით, რაც ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლების საწინდარია.

ამავე მაჩვენებლებით მეორე ადგილზეა მესამე ვარიანტი (სოია სამარცვლედ).

სამი წლის განმავლობაში ჩატარებული ცდების საფუძველზე შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი სახის დასკვნები:

1. თხილი შეიძლება გავაშენოთ საკვები ელემენტებით ღარიბ, ალუვიურ ნიადაგებზე მათი სათანადო გაკულტურების შემდეგ. კერძოდ ახალგაზრდა თხილის პლანტაციის მწკრივთაშორისებში შუალედური კულტურების თესვით.

2. დაბალნაყოფიერ ალუვიურ ნიადაგებზე გაშენებულ მრავალწლიან კულტურებში ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლების მიზნით უმჯობესია გამოვიყენოთ ერთწლიანი შუალედური კულტურების სახით პარკოსნები (სოია, იონჯა, ცერცველა და სხვა), რადგან ისინი ფესვებზე ინვითარებენ კოჟრებს, რომლებშიაც დასახლებული კოჟრის ბაქტერიები ახდენენ ატმოსფერული აზოტის ფიქსაციას (შებოჭვას) და ნიადაგში გროვდება ბიოლოგიურად სუფთა აზოტი, რომელიც ნიადაგიდან არ ირეცხება, როგორც ამას ადგილი აქვს ნაკელისა და აზოტიანი სასუქების შეტანის

შემთხვევაში. კოჟრის ბაქტერიები შთანთქავენ ნიტრატულ აზოტს და მცენარე მას ინტენსიურად იყენებს. ასეთ შემთხვევაში მიიღება ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქცია. ამავე დროს სოია იძლევა ფართობის ერთეულზე დიდი რაოდენობით მწვანე მასას, რომლის ყვავილობის ფაზაში ჩახვნით ნიადაგში გროვდება დიდი რაოდენობით ორგანული ნივთიერება ჰუმუსის სახით, რითაც იზრდება ნიადაგის ნაყოფიერება, უმჯობესდება სტრუქტურა და მდგრადობა ეროზიული მოვლენებისადმი.

ლიტერატურა:

1. ლორთქიფანიძე რ.ო. (1997): იმერეთის ნიადაგები და სოფლის მეურნეობა. გამომცემლობა „საქართველო“. თბილისი.
2. ლორთქიფანიძე რ. ო. (2014): სასოფლო-სამეურნეო მელიორაცია (საღეჭიო კურსი). აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ქუთაისი.
3. ლორთქიფანიძე რ. ო. (2012): ნაყოფიერების გაუმჯობესება და თხილის გაშენების ტექნოლოგიები სამეგრელოსა და იმერეთის ალუვიურ ნიადაგებზე. შპს „მზმ-პოლიგრაფი“. ქუთაისი.

Roza Lortkipanidze

Akaki Tsereteli State University, Kutaisi

Agro-land Reclamation Activities of Erosion Measures in Imereti Region

Abstract

On less-fruitful alluvial soils in multi-year crops for soil fertility improvement is better to use one-year mid-term cultures -- legumes (soy, lucerne, vetch, etc.), because they have callasity on roots where callosity bacteria sorts atmospheric nitrogen fixation (binding) and biologically pure nitrogen is accumulated in soil.

At the same time soy gives a large amount of green mass for which while flowering phase plough the huge number of organic substance humus is accumulated in the soil, that foresees the fertility, improving structure and sustainability erosion effects.

საკვანძო სიტყვები: ნიადაგი, ეროზია, ნაყოფიერება, აღდგენა, აგრომელიორაცია

Key words: soil, erosion, fertility, restoration, soil-conservation

Teaching Beyond Tolerance: Expanding Intercultural Exchange

Introduction

As a researcher whose work is seated in components of multiculturalism and critical theory, my work has focused more recently in the area of post-Soviet democracies and factors that enhance these societies in their establishment of democracies. While many components are integral to this process, clearly accepting and embracing difference between their own citizens and others in their geographical areas can play a part in this process. When examining factors that contribute to this process, much of this work hinges upon communication for beneficial intercultural exchange.

In my work as a Fulbright scholar in the Republic of Georgia, I was immersed in a culture within which communication was key to the intercultural exchange occurring during my time spent there. I recognized multiple factors that contributed to democratization of this post Soviet country. I also considered certain factors that may have played a role in preventing deeper appreciation of other cultures, values, and traditions. Some of this was related to historical factors that understandably would most likely be present in all countries with a history of being subjugated to invasion by other countries and cultures. Other factors contributed as well, sometimes positively. In reviewing the current research, commonalities of factors that influence intercultural communications between post-Soviet countries throughout Eastern Europe and the Caucasians emerged. This article will briefly examine the impact of globalization with regards to the needs and the benefits of intercultural communication and exchange. It will also present an overview of factors impacting intercultural communication and intercultural exchange in Eastern European and Caucasian countries. The article will then suggest a manner in which a common language might be taught and utilized to facilitate this process.

Globalization

Although there is a general consensus that globalization plays an important role in developing democracies, some argue that this has yet to be proven. Dalpino (2001) states “perhaps the most tangible evidence of globalization's impact on democratization has been the infusion of democratic norms, and the principles of human rights that support them, into many international and regional institutions”. She suggests that stronger, more established democracies can provide newer democracies with further grounding as they emerge, but globalization cannot be viewed as an absolutely necessary component for success of new democracies. Nonetheless, it is clearly apparent these ideas must be viewed and considered within the framework of post-Soviet countries in their development of democratic governance.

The term globalization began to become more widely used after the old Soviet political and economic systems began to give way to a market economy. Since the 1990s, there have been several accompanying factors associated with globalization that have impacted emerging democracies in post-Soviet societies. Among these are increased access to internet and other media sources, the explosion of social media, economic changes as influenced by the capitalistic emphasis of the European Union and United States, and changes in educational opportunities. These components have caused a loosening of formerly rigid borders – not only between states and nations, but also between cultures.

None of this occurs without thoughtful consideration of transformational ideology, sometimes conflict, but always some degree of reconfiguration of ideas, traditions, and values. Freidman (2013) identifies specific characteristics of emerging globalization, explaining that the historic underpinnings prior to the influence of globalization are important to consider. He suggests that the world's population had been, separated from one another by structured "units" specific to individual cultures. With the widespread increase in globalization, he notes that the following much be taken into account:

- As a result of globalization, these units, whether ethnic units or nations, mix with one another in new ...hybrid forms, both of people and their cultures.
- This is an evolutionary movement from a former mosaic of localized places to a world of intermixture (p. 385)

Yet, simultaneously, while globalization is increasing its influence in democracies, both established and emerging, so too are components of nationalism, especially in those post Soviet countries. As Applebaum (2014) points out, "with no widespread sense of national allegiance and no public spirit, it [is] difficult to make democracy work (p. 13). Hence, on one hand, the development of a national identity can be essential in newly emerging democracies, on the other hand, it can it be problematic. Surzhko-Harnedsuggests that in some cases, "manifestations of nationalism are equated with the irrational passions and primitive emotions of ethno-nationalism" as was evidenced in Yugoslavia (p. 623). Complicating matters further is unveiling the role(s) of culture and ethnicity in creation of nationalism in newly emerging democracies.

Use of the Russian Language

When examining specifics regarding culture, questions such as "whose culture?" and "culture as defined by whom?" must be pondered. Cultures do not exist in our globalized environment in complete isolation, and there is clearly an ebb and flow as two or more cultures meet and exchange economically, socially, and culturally. Eriksen (2013) suggests that when there exist strong components of nationalism and cultural identity, this can impact the natural intermingling and acceptance of differing cultures that is critical towards a country's success in a globalized environment. He notes it "freez[es] that which naturally flows" (p.286). Hence, whilst nationalistic and cultural components help in the democratization process, they may impede intercultural exchange. Language may be a key to bridge the important components so necessary for democratization and cultural identity, but also allow for intercultural exchange.

Considering that multiple components contribute to maintenance of a culture, it may be useful to examine the other side, i.e. what aspect of a culture is often discouraged or intentionally sabotaged when colonialist powers overtake nations. Historically, when invading forces overtake a country, one of the primary areas of oppression that occur is with regards to forcing the oppressed to take on the language of the oppressors (McLoughlin, 2009). The invader's language becomes the language of power. Cappuccio (2012) notes that the use of the "dominant speech ... expresses of its prestige and hegemonic position over the subaltern one[s]" (p.71). In addition, Gramsci (as cited in Ives, 2009) denotes how not having knowledge of the dominant languages could "exclude subaltern groups from power, wealth, and influence" (p. 669).In some

circumstances wherein an oppressor's language is dominant, the language of the indigenous people is suppressed or forbidden to be used, often through control of the educational systems that the indigenous children attend. Coleman (2007) illustrates this process comparing the colonialist approach the British took when educating the Irish to that which missionaries took with support of the US government in educating Native Americans. Both examples effectively discouraged, and in some cases, caused complete loss of the native language and components of culture of these children. English became the language of power.

Similarly, the compulsory learning of Russian in countries incorporated into the Soviet Union was sealed in 1938, when all non-Russian schools were required to include Russian classes (Dietrich, 2005). Part of this action required that a very specific curriculum was followed, assuring there were standardized approaches to teaching Russian across all schools. Additionally, had schools been teaching some Russian prior to this edict, the amount of time devoted to this curriculum was increased (Pavlenko, 2008). However, although the Soviets engaged in a campaign extolling the virtues of learning and speaking Russian, they did not, for the most part, forbid the usage of indigenous languages of the countries they occupied. Often, those without access to language education continued to speak their native language and it was still spoken in the home.

In the post-Soviet period, the use of Russian changed. As is true in many post-colonial periods following the imposing of a non-native language by those who had ruled previously, post-Soviet countries developed policies that reinstated their native languages and discontinued the teaching of Russian in their schools (Pavlenko, 2008). Yet, even in the initial post-Soviet period, when newly democratic countries were no longer bound to teach Russian in their schools, Russian was used and still continues to be used in transactions between some countries whose native languages are different from one another (Dietrich, 2005).

Intercultural Exchange and Language

In my time spent in Georgia, I was cognizant of especially significant traditions and cultural elements among my Georgian colleagues and friends. They were fiercely proud of their language, yet were required to study English. They taught me how to make some of their traditional foods, teasing me about my initial attempts at folding khinkali (Georgian dumplings), while also letting me know that the recipe for the meat filling varied depending upon what region of Georgia the recipe was obtained. They celebrated important occasions with supras, feasts in which toasting followed a specific ritual. Their food, dance, and Georgian Orthodox religion contributed to their national identity. Yet, I was surprised a few years later, when I was watching the Sochi Olympics which were held in an area of Russia quite close to Georgia. The broadcasters were describing food in the Sochi area, and highlighted khachapuri, a cheese filled bread I ate nearly every day for lunch while in Georgia. Clearly, there had been some intercultural exchange occurring – these traditions did not remain within the historically changing borders between Georgia and Russia. I was struck how the people of Sochi were proud of their traditional food, much like my friends in Georgia, yet technically, these Sochi citizens

were considered Russians. Even with the distinct political differences between Russians and Georgians, at some point, these individuals from Sochi had shared some Georgian roots and traditions.

When examining the ever-changing borders and boundaries of post-Soviet Eastern European and Caucasian countries, the borders established do not always reflect the cultural origins of all those within the boundaries. Yet, with the development of nationalistic ideals, the dominant cultures tend to prevail. Nonetheless, how interesting it would be to share traditions, to sample food, to enjoy each other's cultural dances, to even share recipes! As a citizen of a country comprised of indigenous people and immigrants, I have been raised in an environment in which different cultures abound; thus I am prone to see the benefits of intercultural exchange in a different light than those who have endured centuries of domination from other countries. Yet, when considering intercultural exchange as going beyond political ideology, beyond economics and capitalistic ventures, and beyond religious beliefs, it can be a form of education that supports appreciation of the rich cultures that become more apparent with globalization.

One of the primary barriers to intercultural exchange is language. Without a common language with which to communicate, it becomes difficult to fully engage in such exchange. While Russian is still used in some areas for intercultural communication as mentioned earlier, it is not being widely taught in post-Soviet nations. Many scholars support the use of English.

English for Intercultural Communication

Within the broad subject of what dominant language would best be used for intercultural exchange, some suggest that a common, more easily learned form of English might be taught (Newark, 2000; Frank, 2004). As a language, English can be simplified to meet the communication needs of nations. Frank (2004) suggests that there is a form of English that has evolved into a "supranational" format which allows individuals to communicate successfully without the use of interpreters or years of intense language instruction. He suggests that as a language, English can be utilized quite successfully at this supranational level, without requiring the understanding and comprehension of the more difficult, complex English such as that used in literature.

There are pitfalls that must be avoided should English be utilized as a common language between countries. English has been identified as the language of business and economics for decades (Issawi, 1981; Yan & Becket, 2007), and it has been the primary language for the Internet (Flammia & Saunders, 2007). With this comes capitalistic tendencies and support. Moreover, if English is utilized as a common language between countries, how can learning the more simplified version become assessable to all who wish to learn? For if speaking English opens the door to business and economic ventures, there are significant power issues associated with it. Equal access to the language acquisition would help temper this.

If English is taught in a manner which allows easier mastery of basic skills, such as those exemplified by Tiber's "supranational language," the time needed to acquire these skills would be less, thereby making it accessible to more individuals. Yet the manner in which it is taught may help with intercultural exchange as well. I recall assisting one Georgian professor with an English lesson that discussed "Ben and Jerry's Ice Cream," a form of gourmet ice cream made in a factory not far from my home. While I was amused at reading about a site I had visited the summer before my time in Georgia, I also critically thought about this. Instead of teaching English using items about British and American culture, which tends to support the hegemonic component of English, what if instead, students read and wrote about their own and nearby cultures in English? What if instead of reading traditional British or American literature in upper level English classes, they read more difficult articles related to their country and neighboring countries? Surely, this could facilitate more intercultural exchange.

Should this approach to teaching English be developed, it would require Ministries of Education to rethink their curriculum and their delivery methods. It would require more training of educators, helping them learn to differentiate between learners and teaching approaches. It would require less regimentation of textbook usage, and more flexibility with regards to textbook adoption depending upon the area in which the texts were being used. Yet, this would allow more equality in access to a second language, which could impact the individual and community economically in a positive manner. I believe more importantly, it would provide the basics for individuals to share culturally with others from differing cultures. When given the basic framework of a language, when taught the language by discussing their own cultures and traditions in that new language, it could facilitate intercultural conversations with others. It is here where individuals can ponder and perhaps begin to enjoy uncovering their differences with those in neighboring countries, and delight in discovering their similarities.

Conclusion

Globalization has brought all corners of the world in closer contact with one another. It has changed the economic and political landscape of established democracies, and supports emerging democracies. With it comes the potential for greater intercultural sharing, but it can also lead to conflict, especially when nationalistic identity becomes problematic. Communication is key, but establishing a common language can facilitate this. Care must be taken when determining what language will be utilized, since this action has significant power implications. Varying the approaches to teaching a common language can help mitigate intercultural exchanges, but require commitment to exemplary teaching approaches, curriculum, and educator training.

Works Cited:

- Applebaum, A. (2014). Lay off nationalism. *New Republic*, 244(27), 11-14.
- Cappuccio, A. (2012). The relationship between dialect, theatre, and power in Antonio Gramsci. *Italianist*, 32(1), 67-83. doi:NO_DOI
- Coleman, Michael C. (2007). *American Indians, the Irish, and Government Schooling: A Comparative Study*. Lincoln: University of Nebraska Press

Dalpino, Catherin (2001) Does globalization promote democracy? An early assessment. Brookings. <http://www.brookings.edu/research/articles/2001/09/fall-democracy-dalpino>

Dietrich, A. (2005). Language policy and the status of Russian in the Soviet Union and the successor states outside the Russian federation. *Australian Slavonic & East European Studies*, 19(1/2), 1-27.

Eriksen, Thomas H. (2013). Carrier & Gerwertz (Eds.). Ethnicity; From boundaries to frontiers. *The Handbook of Sociocultural Anthropology*. London; NewYork: Bloomsbury Academic, 286.

Flammia, M., & Saunders, C. (2007). Language as power on the Internet. *Journal Of The American Society For Information Science& Technology*, 58(12), 1899-1903. doi:10.1002/asi.20659

Frank, T. (2004). Supranational English, American Values, and East-Central Europe. *PMLA: Publications Of The Modern Language Association Of America*, 119(1), 80-91.

Issawi, C. (1981). The Struggle for Linguistic Hegemony, 1780-1980. *American Scholar*, 50(3), 382.

Koene, Frank (2010) *The Caucasus: An Introduction*. New York: Routledge

McLoughlin, S. (2009) *A Pedagogy of the Blues*. Rotterdam;Tapei: Sense

Newark, Q. (2000). Eurotongue. *Print*, 54(2), 139.

Pavlenko, A. (2008). Multilingualism in post-Soviet countries: Language revival, language removal, and sociolinguistic theory. *International Journal Of Bilingual Education & Bilingualism*, 11(5), 275-314. doi:10.2167/beb275.0

Surzhko-Harned, L. (2010). Liberal nationalism, nationalist liberalization, and democracy: the cases of post-Soviet Estonia and Ukraine. *Nationalities Papers*, 38(5), 623-646. doi:10.1080/00905992.2010.484062

Yan, G., & Beckett, G. H. (2007). The hegemony of English as a global language: Reclaiming local knowledge and culture in China. *Convergence*, 40(1/2), 117-1

Shirley Wade McLoughlin
Keene State College, New Hampshire, Keene

Teaching Beyond Tolerance: Expanding Intercultural Exchange

Abstract

As educational, economic, political, and media related ventures expand their borders and become more globally oriented, the need for excellent intercultural communication becomes critically important. Yet embedded within the process of improving intercultural dialogues are power differentials that clearly must be addressed and acknowledged when considering the means by which intercultural communication can be further developed and supported. This is especially true when enhancing intercultural communication betweenpost-Soviet countries, since their emerging democraciesoften hinge upon components related to this. This article suggests how teaching a common language, and the manner of teaching a common language may facilitate intercultural exchange.

Key Words: Globalization, Teaching English, Language Acquisition, Post-Soviet Democracies, Russian language usage

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, ენის დაუფლება, პოსტ-საბჭოური დემოკრატიები, რუსული ენის გაოყენება

სამეტყველო ქმედება და გამონათქვამის ეთნოკულტურული სპეციფიკა

თანამედროვე ენათმეცნიერებაში ანთროპოცენტრისტული პარადიგმის დამკვიდრება ნიშნავს ადამიანის ფაქტორის წინა პლანზე წამოწევას. შესაბამისად ანთროპოცენტრიზმი, როგორც ლინგვისტური კვლევის პრინციპი, განიხილავს ადამიანს ეროვნული კულტურისა და მის ფასეულობათა მატარებლად და საწყისად. ადამიანი ჩართულია თვით ანალიზში, განსაზღვრავს რა ამგვარი კვლევის პერსპექტივასა და საბოლოო შედეგებს. ამ კონტექსტში მოიაზრება აგრეთვე სამეტყველო ქცევის სისტემები, რომლებიც უშუალოდ უკავშირდება როგორც ამა თუ იმ ეთნოკულტურული ერთიანობის, ისე მის ცალკეულ წევრთა სამყაროსეულ სურათს (ხატს). ეს კი ნიშნავს, რომ რომელიმე ერთი ეთნოკულტურის წარმომადგენლები დიდწილად ერთგვარად აღიქვამენ სამყაროს. ამდენად მათ ისიც იციან, თუ რა კომუნიკაციურ-სამეტყველო ქმედებებს უნდა ელოდნენ ერთმანეთისაგან.

ბუნებრივია, რომ პარადიგმათა ამგვარმა ცვლამ გამოიწვია კვლევის ვექტორის გადაწევა ენობრივი სისტემის ერთეულებიდან კომუნიკაციურ ერთეულებზე - სამეტყველო ქმედებებზე/სამეტყველო აქტებზე (Speech Acts), რომელთა რეალიზაციაშიც აისახება როგორც ცალკეული ადამიანის სამეტყველო ქცევის სპეციფიკა, ისე შესაბამის ეთნოსოციუმში მიღებული მენტალურ-კულტურული ნორმები. სამეტყველო ქმედება განისაზღვრება ზოგადად როგორც მოუბარის მიერ პროდუცირებული და მსმენელისადმი მიმართული ენობრივი გამონათქვამი ერთიანი კომუნიკაციური ხდომილების კონტექსტში. როგორც წესი, იგი ერთი წინადადებით შემოიფარგლება. ამდენად წინადადება A იქცევა B სამეტყველო ქმედებად კონკრეტულ სოციო-კულტურულ ჩარჩოში C. ანუ, სხვა სიტყვებით, ადრესანტი A მიმართავს B - ადრესატს საკომუნიკაციო კონტექსტის სრული გათვალისწინებით. რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი თავის გამონათქვამში სტოვებს ენობრივი „თითის ანაბეჭდის“ სრულ პაკეტს, მარკირებულს ერთი მხრივ ეთნოკულტურული, ხოლო მეორე მხრივ მენტალური და სოციალური სპეციფიკით. ამდენად გასაგებია, თუ რატომ არის სამეტყველო აქტი ის ერთეული, რომლის მეშვეობითაც ლინგვოკრიმინალისტიკა სავარაუდოდ დამნაშავეს პირველად იდენტიფიკაციას ახდენს.

სამეტყველო აქტის კონცეპტის ჩამოყალიბებისთანვე მეცნიერებს ჰქონდათ ერთიანი აზრი იმის თაობაზე, რომ ამ ერთეულში დავანებულ როგორც ეთნო-კულტურულ, ისე მენტალურ თავისებურებათა გამოვლენა შესაძლებელია მხოლოდ შეპირისპირების გზით. კვლევების განხორციელება ამ მიმართულებით იტვირთა „ინტერკულტურულმა პრაგმატიკამ“. მას უპირველეს ყოვლისა პასუხი უნდა გაეცა კითხვაზე, თუ რა გავლენას ახდენს ამა თუ იმ კულტურის ფასეულობანი კონკრეტულ კონტექსტში მოქცეულ ადამიანთა სამეტყველო პრაქტიკის სტრატეგიებსა და ნორმებზე. ანუ სხვა სიტყვებით, როგორ არის განპირობებული ენის მატარებლის ვერბალური ტაქტიკა მისი სამყაროსეული ხატის სპეციფიკით. კვლევის არეალში მოექცა აგრეთვე

ეთნომარკირებული „კომუნიკაციური შაბლონები“ - სტანდარტული ფორმულები, როგორიცაა აბრები, ოფიციალური განცხადებები და მისთ.

ზემოხსენებულ თეორიულ პოსტულატებზე დაყრდნობით შევეცდები წარმოვადგინო ის პრაქტიკული მასალა, რომელიც ქართული ვითარების ჩართვის შესაძლებლობას იძლევა. ამასთან საანალიზო ნიმუშების არჩევისას ვითვალისწინებ აგრეთვე იმ გარემოებას, რომ თითოეული მათგანი კომუნიკაციური ხდომილების რომელიმე ერთ ტიპს წარმოადგენს : საჯაროს, პირადულს, პროფესიულს. რაც შეეხება კვლევის ტაქტიკას, მე მას დავესესხები გამოჩენილ მეცნიერს ანა ვეჟბიცკას. იგი მდგომარეობს შემდეგში: ამა თუ იმ ენობრივი კოლექტივის ტიპობრივი სამეტყველო სტრატეგიები წარმოადგენენ მისი კულტურული ნორმების ფარული სისტემის გამოვლენას. ამ ნორმათა კულტურათმორისი შეპირისპირების საკითხი ფრიად დელიკატურია და შესაძლოა რომელიმე მხარის ნეგატიური დამოკიდებულება გამოიწვიოს. მაგრამ მას მიაჩნია, რომ ენობრივი ფაქტები არსებობს და ისინი არ გაუჩინარდებიან მხოლოდ იმიტომ, რომ მეცნიერებს სურთ თავი აარიდონ უხერხულ დასკვნებს. თუმცა მათზე თვალის დახუჭვა არ წაადგება ინტერკულტურულ კვლევებს და არც კულტურათმორის ურთიერთგაგებას (159, 167)

პირველი მაგალითი ანა ვეჟბიცკას კვლევიდანაა აღებული. მეცნიერი ადარებს ერთმანეთს გერმანულ და ინგლისურ საჯარო განცხადებებს, რომლებიც ადამიანებს ამა თუ იმ ქმედებას უკრძალავენ:

Rauchen verboten.

No smoking / No smoking area / Please, don't smoke / Thank you for not smoking.

მაგალითებს შემდეგი კომენტარები ახლავს: დაუწერელი ინგლისური წესების მიხედვით - გერმანულისაგან განსხვავებით - ადამიანის ქცევა საზოგადოებრივ ადგილებში წესებით, და არა აკრძალვებით რეგულირდება (172). შესაბამისი ინსტანცია კი არ კარნახობს ადამიანებს, როგორ მოიქცნენ, არამედ აწვდის მათ ინფორმაციას ან სთხოვს მათ არ მოიქცნენ ასე თუ ისე და მადლობასაც უხდის, თუ ისინი არასასურველ ქმედებას არ შეასრულებენ ანუ ადამიანზე ზეწოლის ნაცვლად საქმე გვაქვს მის მიმართ გამოვლენილ პატივისცემასთან. ამადენად ადრესატი მოიაზრება როგორც პიროვნება, რომელიც დამოუკიდებლად განსაზღვრავს თავის ქმედებებს (169). ამის საპირისპიროდ ავტორის აზრით, სიტყვა „*verboten*“-ს ევალეზა დაუქვემდებაროს ადამიანის ქცევა კანონიერი ძალაუფლების ნებას. ავტორი ამ მოვლენის კულტურული სპეციფიკის ინტერპრეტაციას არ მიმართავს. მიუხედავად ამისა, საკითხის ამგვარ წარმოდგენას გერმანული ლინგვისტური საზოგადოების არაერთგვაროვანი შეფასება მოჰყვა. თუმცა არც ამის შემდეგ შეუცვლია ავტორს საკუთარი აზრი. მისთვის მთავარია ის, თუ საით იხრება კულტურულ-მენტალური ვექტორი - აკრძალვისაკენ თუ ალტერნატიული ინფორმაციის მიწოდებისაკენ.

თუ ა. ვეჟბიცკას მიერ აღწერილ საკომუნიკაციო სიტუაციას საქართველოს კონტექსტში გადმოვიტანთ, შემდეგ სურათს მივიღებთ - ყველას გვახსოვს არც თუ ისე შორეულ წარსულში საჯარო ინსტიტუციებში გაკრული განცხადებები: „*მოწევა აკრძალულია!*“, „*შესვლა აკრძალულია!*“, „*ხმამღლა საუბარი აკრძალულია!*“. ცხდიაა, ეს კლიშეები რამდენადმე ასახავენ ჩვენს მაშინდელ ეთნომენტალურ რეალობას, და რამდენად სასიძოვნო იყო ჩემთვის, როდესაც რამდენიმე წლის წინ პირველად დავინახე

„მოწევა აკრძალულია“-ს ნაცვლად წარწერა „ჩვენ მხოლოდ ეზოში ვეწევით“. თავისთავად საინტერესოა, თუ რას უკავშირდება ეს მეტამორფოზა - ჩვენი კულტურული ცნობიერების შეცვლას თუ საზღვარგარეთის გამოცდილების გადმოტანას.

მეორე მაგალითი ეხება ე.წ. „კულტურულ შოკს“ ფართო გაგებით. ეს მოვლენა განისაზღვრება ზოგადად როგორც სხვადასხვა კულტურათა წარმომადგენლების ურთიერთგაუგებრობა მოლოდინის დონეზე ანუ როგორც ეროვნული სტერეოტიპების კონფლიქტი. საქმე ეხება როგორც ქცევით, ისე მეტყველებით სფეროს: ერთი კულტურის წარმომადგენელი ასრულებს რაიმე ქმედებას (მათ შორის ვერბალურს), ხოლო მისი პარტნიორი - სხვა კულტურის წარმომადგენელი - ახდენს მის ინტერპრეტაციას საკუთარი ეთნოკულტურიდან გამომდინარე. ხშირად ეს ინტერპრეტაცია პირველწყნოს სრულიად აცდენილია.

კულტურული შოკის ერთ-ერთი სახესხვაობაა ე.წ. „ლინგვისტური შოკი“ (Linguistic shock / language shock). ეს მოვლენა - რამდენადაც მე მქონდა მისი გაცნობის საშუალება - ხშირად შემოიფარგლება სიტყვათა/შესიტყვებათა აკუსტიკური შთაბეჭდილებით. ერთი ენის ლექსიკურ ერთეულებს სხვა ვერბალური კულტურის წარმომადგენელი ამსგავსებს დედაენის სრულიად სხვა სემანტიკისა თუ კონოტაციის მქონე სიტყვებს, რაც ზოგჯერ სიცილს, გაკვირვებას, ზოგჯერ კი უხერხულობას იწვევს. ასე მაგალითად, ერთ ჩემ ინგლისელ მეგობარს ქართველმა მწერალმა მისი რომანის ინგლისური თარგმანი აჩუქა წარწერით: „ To dear Henry with great sympathy“, რამაც, ჰენრის გაოცება გამოიწვია, რადგან ვერ მიხვდა, თუ რატომ უცხადებდა ქართველი მწერალი მას თანაგრძნობას. ადრესანტს კი თანაგრძნობის გამოხატვა აზრდაც არც მოსვლია, მას თავისი წიგნის ჩუქებისას მხედველობაში ჰქონდა სიმპატია ინგლისელის მიმართ.

შემდეგი სიტუაცია ამ კატეგორიას არ მიეკუთვნება. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ინგლისელი და ქართველი კომუნიკანტები ერთ ენაზე - ინგლისურად საუბრობენ. ამ შემთხვევაში ერთისთვის ეს დედაენაა, მეორისათვის კი არა. ლინგვისტურ კონფლიქტს წარმოშობს ერთი სიტყვის ხმარება, რომელსაც დიალოგის ქართველი მონაწილე მიმართავს. ამ ლექსიკური ერთეულის არსებულ სემანტიკურ კონტექსტში ჩართვა ინგლისელისათვის მიუღებელია და იგი თავის რეაქციას არ მალავს. წლების წინ ამგვარი ვერბალურ-კულტურული კონფლიქტის შემთხვევითი მოწმე გავხდი, რომელიც ასე წარიმართა: ერთ-ერთი უნივერსიტეტის ვესტიბიულში შემხვდა ახალგაზრდა ინგლისელი მასწავლებელი, რომელიც ინგლისურს ასწავლიდა საქართველოში. ინგლისურის სწავლების გარდა, ის ესწრებოდა ინგლისურის ქართველი მასწავლებლების მეცადინეობებს მათთვის მეთოდურ თუ ენობრივ პრობლემურ საკითხებში დახმარების გაწევისა თუ ენის სწავლების სხვა ასპექტების შემდგომი დახვეწის მიზნით. ერთდ ავუყვებით კიბეს. ამ დროს ჩვენს საპირისპიროდ კიბეზე ჩამოდიოდა ქართველი მასწავლებელი, რომლის სემინარზე დასასწრებადაც მიდიოდა ჩემი თანამგზავრი. ურთიერთმისალმების შემდეგ მათ შორის გამართული დიალოგის გადმოქართულებულ ვარიანტს ქვემოთ წარმოვადგენ:

- რაშია საქმე? რატომ მიბრძანდებით?
- იცით, გუშინდელი დღესასწაულების შემდეგ ბავშვები არ მოვიდნენ.

- ვინ ბავშვები?
- ჩვენი ბავშვები.
- ჩვენი ბავშვები? კი მაგარამ, მე ბავშვი არ მყავს.
- მე ჩვენ სტუდენტებს ვგულისხმობ. (სიცილით)
- სტუდენტებს?

(გაოგნებული მომიბრუნდა და მეკითხება) :

- თქვენთან სტუდენტებს „ბავშვებს“ ეძახით?
- ზოგჯერ
- ზოგჯერ? მერე ისინი არ აპროტესტებენ?

ამაზე მე და ჩემმა ქართველმა კოლეგამ უხერხულად გავიღიმეთ.

როგორც ვხედავთ, კულტურათა ეს არათანხვედრა გამოიწვია ერთი ლექსიკური ერთეულის გადატანამ ვიწრო ეთნოკულტურულ კონტექსტში. ჩემი აზრით, ეს უკვე არა მხოლოდ ლინგვისტური შოკი იყო, არამედ - თუ შეიძლება ასე ითქვას - „ლინგვომენტალური შოკი“. უნდა ვაღიარო, რომ ეს ფაქტი ჩემთვისც საყურადღებო გამოდგა:

- ჯერ ერთი, თავისთავად საინტერესოა, ქართული მენტალიტეტის რა სპეციფიკითაა განპირობებული ამ სიტყვის აღნიშნული კონტექსტუალური ტრანსპოზიცია (ეს ალბათ, ფსიქოლინგვისტიკის საგანი უფროა).
- მეორეც: აღწერილ კულტურათაშორის კონფლიქტამდე არსდროს მომხვედრია ყურში სიტყვა „ბავშვის“ ამგვარი გამოყენება. მან მხოლოდ ინტერკულტურული სიტუაციის წყალობით მიიქცია ჩემი ყურადღება.

სტატიის ბოლო მონაკვეთში კვლავ ვუბრუნდები ერთ სამეტყველო ქმედებას ინტერკულტურულ კონტექსტში. ეს ქმედებაა „მიმართვა“. სამეტყველო აქტის კონტექსტია „ საუნივერსიტეტო სივრცე“. ქმედების კონტექსტში ჩართულია არაერთი სოციო-კულტურული ფაქტორი: კომუნიკანტების სოციალური სტატუსი, ნაცნობობის ხარისხი და ხანგრძლივობა, გენდერული თუ ასაკობრივი პარამეტრები და სხვა. უნივერსიტეტის კონტექსტში გადამწყვეტად შეიძლება მივიჩნიოთ პროფესორ-მასწავლებლებისა და სტუდენტების განსხვავებული პროფესიულ-სოციალური ურთიერთმიმართება და მიმართვის შესაბამის ფორმებზე ეთნოკულტურული სპეციფიკის ზემოქმედება. წარმოდგენილი მაგალითები აღებულია მცირე სასემინარო ჯგუფებიდან. (მაღლობას ვუხდი ჩემს კოლეგებს სხვადასხვა ქვეყანაში, ვინც გამოკითხვში მიიღო მონაწილეობა).

- მაიაა, რას იტყვი ამ საკითხზე?
- დათო, რას დააამატებდი?
- Bob, what can you say about this topic?
- Tim, would you add anything?
- Herr Grub, was würden Sie dazu sagen?
- Frau Schulz, würden Sie was hinzufügen?
- Кузнецов, что Вы скажете по этому поводу?

- *Харитонова, есть Вам что добавить?*

ვიზიარებ რა ა. ვეჟბიცკას გამცდილებას, თავს ვარიდებ ინტერპრეტაციას და გთავაზობთ მხოლოდ ფაქტებს.

მინდა ხაზგასმით აღვნიშნო, რომ წარმოდგენილი განხილვა არაერთ პრობლემურ კითხვას უვლის გვერდს, მაგრამ, ამავადროულად, მიმაჩნია, რომ ამ მიმართულების ნებისმიერ ნაშრომს ძალუძს ხელი შეუწყოს კროსკულტურული კვლევების სტიმულირებას.

ბიბლიოგრაფია:

Вежбицка А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. Москва. 2001

Rezo Marsagishvili

Ilia State University, Tbilisi

Speech Act and Ethno Cultural Peculiarities of Utterance

Abstract

Anthropocentric paradigm caused the shift of interest from the language system to speech acts in contemporary linguistics. They vividly show characteristics of individual speech behavior as well as the cultural norms of concrete ethnical community. Accordingly, speech acts became the key topic for intercultural research. Due to that, socio-conventional frame within which a speech act is carried out acquired special importance.

The article deals with cross-cultural aspects of speech acts considering Georgian speech practice.

საკვანძო სიტყვები: სამეტყველო ქმედება, ეთნო-კულტურული, სოციო-კონვენციური, სამეტყველო ქცევა, კროს-კულტურული

Key words : speech act, ethno cultural , socio-conventional , speech behavior, cross-cultural

ნათელა მაღლაკელიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

მშობლიური ენის სწავლების ლინგვისტური ასპექტები სასკოლო განათლების საბაზო და საშუალო საფეხურებზე

ქართულის, როგორც მშობლიური ენის, სწავლება სკოლაში ემსახურება თვითგამოხატვისათვის აუცილებელი ენობრივი უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას ენის

სწავლების ყველა ძირითადი – **ზეპირმეტყველების, კითხვისა და წერის** – მიმართულებით. ენის სწავლება განიხილება **საკომუნიკაციო, ლინგვისტური და გამომსახველობითი** ასპექტებით. „...ეს პროცესი გულისხმობს იმ მინიმალური **ლინგვისტური კომპეტენციის** ფორმირებას, რომელიც ენის პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით არის აქტუალური და შეესაბამება მოსწავლის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებსა და ინტერესებს.“ (ე ს გ). ეროვნული სასწავლო გეგმა მოსწავლისაგან ითხოვს აზრის მკაფიოდ, გასაგებად გადმოცემას და მის მოქცევას სათანადო ენობრივ ყალიბში; ანუ მოსწავლე ჯერ თეორიულად უნდა იცნობდეს და შემდეგ პრაქტიკულად სწორად იყენებდეს ენის გამომსახველობით საშუალებებს, წინადადების კონსტრუქციებს, სიტყვათა ფორმაცვლისა და შეკავშირების წესებს. აქვე ბარემ იმასაც აღვნიშნავთ, რომ ე.წ. „ლინგვისტური კომპეტენციების“ ფორმირება ე ს გ -ის მიხედვით ფაქტიურად მთავრდება სასკოლო განთლების საბაზო საფეხურზე, მომდევნო საფეხურზე ყურადღების ცენტრში დგება ენის საკომუნიკაციო და გამომსახველობითი ასპექტები.

ლინგვისტური კომპეტენციების ფორმირებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი მშობლიური ენის კანონების შეგნებულად დაუფლებასა და გააზრებას ეკუთვნის. საინტერესოა, როგორ ხდება ამ ლინგვისტური კომპეტენციების ფორმირება დღეს სკოლაში? რა მდგომარეობაშია დღეს გრამატიკა, როგორც ამ ლინგვისტური კომპეტენციების ფორმირების საფუძველი? რამდენად ეხმარება/ხელს უშლის გრამატიკული წესების ცოდნა მოსწავლეთა სამეტყველო უნარ-ჩვევების ფორმირებას? როგორია სწავლების პროცესი რეალურად? რა ისწავლება ან როგორ ისწავლება? რა მიმართებაშია ერთმანეთთან ეროვნული სასწავლო გეგმა, გრიფირებული სახელმძღვანელოები, ე.წ „კატის“ გამოცდები და ერთიანი ეროვნული გამოცდების მოთხოვნები?..

მოხსენებაში ჩვენ შევეცდებით ვუჩვენოთ, რამდენად მნიშვნელოვანია გრამატიკის როლი მოსწავლის წერითი სამეტყველო უნარ-ჩვევათა ფორმირების პროცესში და რამდენად უწყობს იგი ხელს გარკვეული ლექსიკურ-სტილისტური, ორთოგრაფიული და პუნქტუაციური ჩვევების ფორმირებას. „ ღრამატიკა ... არს შემძლებლობა მართლ უბნობად და მართებულ წერად“, – წერდა ანტონ პირველი. მართლაც, სხვა ფაქტორებთან ერთად სწორედ ცალკეული გრამატიკული კატეგორიების გარკვეული სისტემის სახით მიწოდება ეხმარება მოსწავლეს პრაქტიკული სტილისტიკის, ორთოგრაფიული და პუნქტუაციური ჩვევების გამომუშავებაში.

ქართული ენა განვითარებული, მრავალფეროვანი ლექსიკის მქონე ენაა. ქართული ენის ამ მდიდარი და მოქნილი ლექსიკის დაუფლება მშობლიური ენის სწავლების ძირითადი ამოცანაა. მოსწავლე არა მხოლოდ პრაქტიკულად უნდა ფლობდეს და იყენებდეს ქართული ენის ლექსიკას, არამედ უნდა არჩევდეს ერთმანეთისაგან ძირითად ლექსიკურ ფონდსა და ლექსიკური მარაგის გამდიდრების საშუალებებს; უნდა იცოდეს, რა საშუალებები მოეპოვება ჩვენს ენას ძირითადი ლექსიკური ფონდიდან ახალი ლექსიკური ერთეულების საწარმოებლად, როგორ მდიდრდება ენის ლექსიკური შედგენილობა, როგორ იცვლება იგი დროთა განმავლობაში, რა შინაგანი და გარეგანი ფაქტორები ახდენენ მასზე გავლენას, როგორ ყალიბდება თანამედროვე სალიტერატურო ენის ნორმები... ყოველივე ეს კი გრამატიკის კონკრეტულ საკითხებში

გარკვევის გარეშე თითქმის შეუძლებელია, რამდენადაც სიტყვის ლექსიკური და სტილური შეფერილობა უშუალოდაა დაკავშირებული სიტყვის გრამატიკული ბუნებასთან. გრამატიკაში მიღებული თეორიული ცოდნა საფუძვლად ედება „პრაქტიკული სტილისტიკის“ დაუფლებასა და რეალიზაციას მეტყველებაში. მეტყველების ნაწილების გაცნობა და მათ ფორმაცვლაზე დაკვირვება ეხმარება მოსწავლეს მართებული ფორმებით გამოიყენოს ისინი მეტყველებაში, უმდიდრებს მას ლექსიკურ მარაგს და მათ სტილურ შეფერილობაშიც არკვევს (რ. გაბეჩავა, ლექსიკოლოგიისა და სტილისტიკის საკითხთა სწავლება რვაწლიან სკოლაში, თბ. 1982, გვ. 3).

სასკოლო პრაქტიკა ამ თვალსაზრისით მთელი რიგი სირთულეებით ხასიათდება. ეს სირთულე კი პირველ რიგში მაშინ იჩენს თავს, როდესაც საკითხი ასე დაისმის: კონკრეტულ შემთხვევაში რომელი გრამატიკული კატეგორიის რაობასა და გამომსახველობით თავისებურებებზე გავამახვილოთ ყურადღება, რასთან მიმართებაში უნდა განვიხილოთ იგი – უშუალოდ საკითხავ ტექსტთან კავშირში თუ სპეციალურად შედგენილი სავარჯიშოების ფონზე. მხედველობაში გვაქვს ის სავარჯიშო-საილუსტრაციო მასალა, რომლის დახმარებითაც უნდა გამოვლინდეს შესასწავლი გრამატიკული კატეგორიების (მეტყველების ნაწილები, წინადადების ტიპები...) სტილური ნიუანსები. მიგვაჩნია, რომ მათი საკუთრივ სტილური ფუნქცია საერთო გრამატიკული თავისებურებების ფონზე უნდა გამოიკვეთოს.

გრამატიკული მასალის მიწოდებას გვერდს ვერ ავუვლით მართლწერის ჩვევათა ფორმირებისას. როგორც ცნობილია, ქართულ მართლწერას ფონეტიკურთან ერთად მორფოლოგიური პრინციპიც უდევს საფუძვლად (ვ. თოფურია, ქართული ენა და მართლწერის ზოგიერთი საკითხი, თბ. 1964, გვ.49). აქედან გამომდინარე, ძნელია ვილაპარაკოთ მართლწერის ჩვევათა ჩამოყალიბებაზე სათანადო გრამატიკული მასალის შესწავლისა და გააზრების გარეშე. სახელის ფორმაცვლასთან, ზმნის უღლებასთან, ზმნისწინთან, ფორმაუცვლელი მეტყველების ნაწილების გამოყენებასთან დაკავშირებული მართლწერის მთელი რიგი საკითხები სწორედ სათანადო თეორიული მასალის მიწოდების საფუძველზე უნდა აიხსნას. ცნობილია, რომ გრამატიკული მოვლენების ახსნა, გრამატიკული ცნებების გააზრება ხელს უწყობს და აჩქარებს მართლწერის უნარის შეძენას. მართლწერის წესი შესწავლილად ითვლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც დამწერს წერის პროცესში აღარ სჭირდება წესის მოგონება და ცოდნა ჯერ – უნარში, შემდეგ კი ჩვევაში გადადის.

კიდევ უფრო დიდია გრამატიკის, და კერძოდ სინტაქსის, როლი მოსწავლეთა წიგნიერების ამაღლების თვალსაზრისით. დღეს არავისთვის არ არის სადავო, რომ პუნქტუაციურ ჩვევათა ფორმირების საფუძველი სინტაქსია. პუნქტუაციის ჩვევათა დაუფლებისას ინტონაციისა და პაუზის გამოყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, როდესაც ისინი კი არ ეწინააღმდეგებიან, არამედ ემთხვევიან სინტაქსის კანონებს; ხელს კი არ უშლიან, არამედ ხელს უწყობენ სასვენი ნიშანთა დანიშნულებისა და ფუნქციის გარკვევას. ენობრივი გადმოცემის სხვადასხვა ფორმა, წინადადებათა კონსტრუქციები, სხვადასხვა ინტონაცია და სასვენი ნიშნები – ყველაფერი მიმართულია იქითკენ, რომ დამწერმა აზრი ზუსტად გადმოსცეს, ხოლო წამკითხველმა კი მართებულად აღიქვას იგი. პუნქტუაცია აქ დამოუკიდებლად არ მოქმედებს, მის

მოქმედებას განსაზღვრავს ენის შინაგანი ბუნება, რომელიც გადმოსაცემ აზრს გარკვეული სინტაქსური კონსტრუქციების ყალიბში აქცევს და სათანადო სასვენი ნიშნებით აფორმებს მას. პუნქტუაციური ნიშნების გამოყენებას განსაზღვრავს ტექსტის სინტაქსური კონსტრუქციები და სემანტიკურ-სტილური თავისებურებანი (ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ. 1997, გვ. 447).

ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებულმა სწავლებამ ენის, კერძოდ გრამატიკის, სწავლების თვალსაზრისით დღეს სკოლაში ბევრი რამ შეცვალა; კერძოდ: ა) ენა გახდა საკითხავ ტექსტზე მუშაობის ერთ-ერთი კომპონენტი, ბ) უკანა პლანზე გადავიდა გრამატიკული დეფინიციები და ტერმინები, წინა პლანზე წამოიწია მოსწავლეთა სამეტყველო უნარ-ჩვევების ფორმირების საკითხმა, გ) მასწავლებელს მეტი თავისუფლება აქვს სასწავლო მასალისა და სწავლების მეთოდების შერჩევისას. გრამატიკას ეროვნულ სასწავლო გეგმაში, და აქედან გამომდინარე „ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივ სტანდარტში“, არც თუ დიდი ადგილი ეთმობა და ფაქტობრივად დაყვანილია ე.წ. „საკომუნიკაციო გრამატიკის“ სწავლებამდე – სწავლების პროცესში ყველა საფეხურზე ენის საკითხები უკავშირდება მხოლოდ საკითხავ ტექსტებზე მუშაობასა და კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციას. არ ხდება „ცოდნის დაგროვება“, მთელი აქცენტი კეთდება ამ ცოდნის პრაქტიკულად „გამოყენებაზე“. ეროვნულ სასწავლო გეგმაში („საგნობრივ სტანდარტში“) არსად არ არის მითითებული კონკრეტულად ენის რომელ საკითხებს უნდა დაეუფლოს მოსწავლე სწავლების ამა თუ იმ საფეხურზე. აქ მოცემულია მხოლოდ „შედეგები“ სათანადო „ინდიკატორებით“. თუ როდის რა მასალა უნდა ასწავლოს მასწავლებელმა, ეს თავად მისი (და სახელმძღვანელოს ავტორთა) გადასაწყვეტია. სწორედ ამიტომ ენის საკითხთა სწავლების თვალსაზრისით (განსაკუთრებით სწავლების საშუალო საფეხურზე) სკოლებში საკმაოდ ჭრელი სურათი გვაქვს: ზოგან იგი ფაქტიურად აღარც ისწავლება (მასწავლებლები ამას დროის სიმცირით ხსიანს), ზოგან კი მასწავლებლები ა. შანიძისა და ლ. კვაჭაძის ტრადიციულ სახელმძღვანელოსთან ერთად დამატებით სხვა რესურსებსაც იყენებენ და კვირაში ამ მიზნით ერთი საათი აქვთ გამოყოფილი. მასწავლებლისათვის არ არის ნათელი, თუ ეროვნული სასწავლო გეგმით მუშაობის პროცესში ენის სასკოლო კურსის გაცნობისას კონკრეტულად გრამატიკის რა საკითხები უნდა ვასწავლოთ, როგორ ვასწავლოთ, როდის ვასწავლოთ (ან საერთოდ ვასწავლოთ თუ არა).

გრიფირებული სახელმძღვანელოების ანალიზმაც არაერთგვაროვანი სურათი გვიჩვენა: ისინი ერთმანეთისაგან საკმაოდ განსხვავდებიან არა მხოლოდ გრამატიკული მასალის მოცულობისა და დალაგების, არამედ სწავლების მეთოდის თვალსაზრისითაც. რაც შეეხება მეთოდოლოგიურ ლიტერატურას (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ე.წ. „მასწავლებლის წიგნებს“) ამ კუთხით თითქმის არ არსებობს. საინტერესოა, რა მდგომარეობაა ამ მხრივ ერთიან ეროვნულ გამოცდებზე და ენის საკითხების რა მოცულობით ცოდნას ითხოვენ ჩვენი კურსდამთავრებულებისაგან (საანალიზოდ ავიღეთ 2014 წლის ერთიანი ეროვნული გამოცდის მონაცემები ქართულ ენასა და ლიტერატურაში).

ერთიანი ეროვნული გამოცდების ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივ პროგრამაში კონკრეტულად არის მითითებული ის საკითხები, რომელთა ცოდნა

მოეთხოვება აბიტურიენტს საგნის ჩასაბარებლად. აქ ცალკეა გამოყოფილი საკითხები ლექსიკოლოგიაში, სტილისტიკაში, მორფოლოგიაში, სინტაქსსა და პუნქტუაციაში. **მორფოლოგიაში** ეს არის მეტყველების ნაწილები: *არსებითი სახელი, ჯგუფები შინაარსის მიხედვით, საზოგადო და საკუთარ სახელთა ბრუნება; ზედსართავი სახელი, ზედსართავი სახელის ხარისხის ფორმები, ზედსართავ სახელთა ბრუნება დამოუკიდებლად და არსებით სახელთან ერთად; არსებითი სახელი მსაზღვრელად; რიცხვითი სახელი, რიცხვითი სახელების ჯგუფები, რიცხვითი სახელების ბრუნება; ნაცვალსახელი, ნაცვალსახელთა ჯგუფები, ნაცვალსახელთა ბრუნება; ზმნა, ზმნის პირი და რიცხვი, ზმნისწინი, დრო, ასპექტი, კილო, გარდამავლობა, მწკრივები და სერიები, გვარი, ქცევა, კონტაქტი; სახელზმნა; ზმნიზედა; თანდებული; კავშირი; ნაწილაკი; შორისდებული; სინტაქსში: წინადადება; სინტაქსური წყვილები, სინტაქსური ურთიერთობის სახეები; წინადადების სახეები შინაარსის მიხედვით; წინადადების წევრები; ქვემდებარისა და შემასმენლის ურთიერთობა რიცხვის მიხედვით; წინადადების სახეები აგებულების მიხედვით; მარტივი წინადადების სახეები; შერწყმული წინადადება, ერთგვარ წევრთა შეერთება; განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები; რთული წინადადება, რთული თანწყობილი წინადადება, რთული ქვეწყობილი წინადადება, რთული ქვეწყობილი წინადადების გადაკეთება მარტივად და მარტივი წინადადებებისა – რთულ ქვეწყობილად; პირდაპირი და ირიბი ნათქვამი. უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი ჩამონათვალი არ არსებობს ეროვნულ სასწავლო გეგმაში.*

საინტერესოა, რა წილი აქვს ერთიან ეროვნულ გამოცდებზე იმ საკითხების ცოდნას, რომელზედაც მოსწავლეებმა მუშაობა ფაქტიურად საბაზო საფეხურზე დაამთავრეს:

ა) **ტექსტის რედაქტირება – 20 ქულა.** ეს დავალება მთლიანად მშობლიური ენის გრამატიკის ცოდნას ეყრდნობა.

ბ) **არგუმენტირებული ესე – ლექსიკა, სტილი – 3 ქულა; მორფოლოგია, ორთოგრაფია, სინტაქსი – 4 ქულა (ენაში სულ 7 ქულა)**

გ) **წერითი დავალება – ლექსიკა, სტილი – 2 ქულა; სინტაქსი – 2 ქულა; მორფოლოგია, ორთოგრაფია, პუნქტუაცია – 2 ქულა, (სულ 6 ქულა).**

საბოლოოდ შეფასების 80 ქულიან სისტემაში ენის საკითხების ცოდნას 33 ქულა ეთმობა (როგორ მოვემზადოთ ერთიანი ეროვნული გამოცდებისათვის, ქართული ენა და ლიტერატურა, სავალდებულო გამოცდა, შეფასებისა და გამოცდების ცენტრის ქართული ენისა და ლიტერატურის ჯგუფი, თბ. 2014).

ჩვენ ასევე გადავხედეთ 2015 წლის საატესტატო დავალებათა ნიმუშებს ქართულ ენასა და ლიტერატურაში. გამოირკვა, რომ აქაც ენის, კონკრეტულად გრამატიკის, საკითხების ცოდნას საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა, კერძოდ, ეს არის: მეტყველების ნაწილთა ამოცნობა წინადადებაში, აგებულების მიხედვით წინადადების ტიპის განსაზღვრა, რიცხვითი სახელების, ზმნისწინებისა და თემის ნიშნების მართლწერა.

სწორედ ამიტომ, მასწავლებელთა საერთო აზრით, **გრამატიკა ერთგვარი ხაფანგია** კურსდამთავრებულებისა და აბიტურიენტებისათვის, რამდენადაც იგი

საშუალო საფეხურზე საერთოდ აღარ ისწავლება; რაც შეეხება საბაზო საფეხურს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, იქაც საკმაოდ არაერთგავრავიანი სურათი გვაქვს.

ჩვენ ჩავატარეთ გამოკითხვა თბილისისა და რეგიონების რამდენიმე სკოლაში. გამოკითხვის შედეგების მიხედვით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მოსწავლეებს შეგნებული აქვთ გრამატიკის როლი მართლწერისა და მართლმეტყველების ფორმირების პროცესში, მაგრამ აქვე მიუთითებენ, რომ სკოლაში ამ კუთხით მიღებული ცოდნა ნამდვილად არ არის საკმარისი და ისინი ერთიანი ეროვნული გამოცდებისათვის საჭიროებენ რეპეტიტორის დახმარებას.

დასკვნა:

1. მშობლიური ენის, კერძოდ გრამატიკის, სწავლების კუთხით ერთმანეთთან შესაბამისობაში უნდა მოვიდეს ეროვნული სასწავლო გეგმითა და ერთიანი ეროვნული გამოცდებით გათვალისწინებული მოთხოვნები;
2. ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრს მიეცეს რეკომენდაცია მოამზადოს ენაში (მათ შორის გრამატიკაში) სკოლაში შესასწავლი საკითხების სავალდებულო ჩამონათვალი (როგორც ეს ქართულ ლიტერატურაში);
3. გამოკვლეულ იქნას:
 - ა) მოსწავლეთა მოტივაციის ამაღლების ფაქტორები ამ კუთხით, მათი შესაძლებლობანი ცალკეულ გრამატიკულ ცნებებზე მუშაობისას;
 - ბ) გრამატიკული ცნების ფორმირების პროცესი ცალკეულ ასაკობრივ ჯგუფებში;
 - გ) გრამატიკის კონკრეტული/ცალკეული საკითხების კავშირი მოსწავლეთა მართლმეტყველების ჩვევათა ფორმირებასთან;
 - დ) გრამატიკული მასალის როლი მოსწავლის ანალიტიკური აზროვნების განვითარების საქმეში...

ლიტერატურა:

1. რ. გაბეჩავა, ლექსიკოლოგიისა და სტილისტიკის საკითხთა სწავლება რვაწლიან სკოლაში, თბ. 1982 წ
2. ვ. თოფურია, ქართული ენა და მართლწერის ზოგიერთი საკითხი, თბ, 1964 წ
3. ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ. 1997წ
4. ეროვნული სასწავლო გეგმა, ქართული ენა და ლიტერატურა, თბ. 2012 წ
5. როგორ მოვემზადოთ ერთიანი ეროვნული გამოცდებისათვის, ქართული ენა და ლიტერატურა, შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრი, თბ. 2014 წ
6. საატესტატო დავალებათა ნიმუშები ქართულ ენასა და ლიტერატურაში, შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრი, თბ. 2015 წ.

Development of Linguistic Skills in Native language Teaching Process among Secondary and Basic Level Students

Abstract

Georgian language in a Georgian school is not only a teaching discipline, but the basis for learning other subjects as well. The language represents the nucleus of the Disciplinary Standard of Georgian language and literature, as the means of personal self expression, development of views and their expression. Teaching Native language at school serves the shaping of skills needed for the development of language skills in all major directions – namely oral speech, reading and writing. Analysis of the relevant scientific literature, observation over the teaching process and study and generalization of teachers' experience shows us that conscious study and consideration of the native language canons plays the major part in the shaping of oracy skills as well as increase of students' literacy level in general, while the role of **school grammar** in the process is inestimable.

Today it is clear that rejection of grammatical materials has been triggered by incorrect organization of teaching: quite often the handed grammar material implied only mechanical memorizing of rules and terms and less attention was paid to its connection with practical stylistics, spelling and oracy issues. "Knowledge transfer" (i.e. transfer) from one situation to another and realization of the knowledge obtained at the language lesson was rarely carried to oral speech situation. All the abovesaid reduced the interest towards grammar teaching and affected eventually the students literacy development.

საკვანძო სიტყვები: ენობრივი უნარები, მშობლიური ენა, სასკოლო გრამატიკა, ცოდნის გადაცემა, გრამატიკის სწავლება

Key words : linguistic skills, native language, school grammar, knowledge transfer, grammar teaching

თამარ მახაროზლიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ზმნისწინის ტიპოლოგია

ზმნისწინი არის ზმნის წინ განთავსებული ელემენტი. საერთაშორისო საენათმეცნიერო ლიტერატურაში საკმაოდ დიდია აზრთა სხვადასხვაობა ამ საკითხზე. მეცნიერთა ნაწილი წინდებულებს (და თანდებულებსაც) ზმნისწინის კატეგორიაში განიხილავს. მიმდინარე ეტაპზე ეს ძირითადად ინდოევროპულ ენებს ეხება. მაგრამ ზმნისწინი (როგორც მორფემა) უნდა იყოს ზმნის შემადგენელი ნაწილი და არა დამოუკიდებელი ერთეული. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ გრამატიკალიზაციის უნივერსალურ პროცესში სწორედ ასეთ გზას გადის ყველა მორფემა.

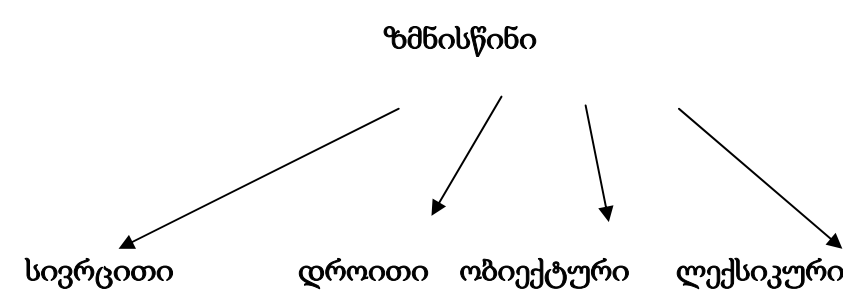
საერთაშორისო სამეცნიერო სივრცეში ზმნისწინის თემას საკმაოდ ბევრი მკვლევარი იძიებდა: ზელერი (2001, 2003); ზლომი (2005); ფარელი (2005); ჰოქსტრა (1988, 1992); ლევინი და რაპაპორტი (1995); აკერმანი და ვებელჰუსი (1998); ლუდელინგი (2001); მაკინტური (2003, 2007); ოლსენი (2000); სტეჩოუ (1995); პინკერი (1989); მიულერი (2000); ბუჟი (1990); ჰაიდერი (1997); ჰაიდენი (2006); ჩერჩი (1997); ჰარისი (2003); შანიძე (1980); ლი (1999); დეჰე (2002); ჰოლისკი (1981); ვეშაპიძე (1967) და სხვ. არის 2003 წლის მორფოლოგიის დიდი გამოცემა, რომელიც მთლიანად ეძღვნება ზმნისწინს.

სამწუხაროა, რომ ზმნისწინის შესახებ ჩატარებულ ტიპოლოგიურ კვლევებში ქართველური მასალა სათანადოდ არ არის წარმოდგენილი. ქართველურ ენებში და კერძოდ, ქართულში ზმნის წინ შესაძლებელია სამი ტიპის აფიქსთა განთავსება. ქართული ზმნისწინი პირველია ამ პრეფიქსულ აფიქსებს შორის. მას შეიძლება მოსდევდეს ზმნის პირის სუბიექტური ან ობიექტური ნიშანი და/ან პოლიფუნქციური ხმოვანი პრეფიქსი.

(1) გა-ვ-ა-კეთ-ე

ყველა ეს პრეფიქსი (გა-, ვ-, ა-) ზმნის წინაა განთავსებული, მაგრამ მათ კონკრეტული მორფოსემანტიკა გააჩნიათ და ქართველოლოგიური სკოლის მიხედვით, ზმნისწინად მხოლოდ გა- პრეფიქსია მიღებული. თუმცა რიგ ფორმებში შესაძლოა მხოლოდ ზმნისწინი იყოს ზმნის ლექსიკური ძირის წინ წარმოდგენილი ერთადერთი მორფემა.

სხვადასხვა ენებში ზმნისწინებს აქვთ სხვადასხვა აქტივობა. ზმნისწინის ფუნქციათა ტიპოლოგიური მოდელი ასე გამოიყურება:



ზმნისწინს შეუძლია ოთხი სახის მორფოსემანტიკური მნიშვნელობის გადმოცემა: სივრცითი, დროითი, ობიექტური და ლექსიკური. ზოგჯერ ეს ფუნქციები გადაიკვეთება და კომბინირებული ფორმებია ენაში, მაგალითად: ქართულ ზმნისწინს შეუძლია სივრცითი და დროითი ფუნქციების თანადროული გამოხატვა:

(2 a) აფრენს

(2 b) გააფრენს

(2 c) შეაფრენს

ამ მაგალითებში ზმნისწინი გა- ან შე- ორივე ფუნქციას მოიცავს: ზმნური ფორმის აწმყო დრო გადადის მყოფადში და ამასთანავე ზმნის ფორმაში სივრცითი მიმართების ვექტორული ფუნქციაც მოცემულია.

საზოგადოდ, ზმნისწინთათვის სივრცითი მიმართებების აღნიშვნა უნივერსალური და პირველადია. ეს საკმაოდ მწყობრად გამოხატული სისტემაა ქართულ ენაში გეზისა და ორიენტაციის კატეგორიებით.

დროით ფუნქციას შეუძლია უჩვენოს ორი სახის გრამატიკული შინაარსი:

1. აწმყო დროის ფორმა გადაიყვანოს მომავალში და
2. დაასრულოს ასპექტი ზმნისწინის დართვით.

ქართულ ენაში კარგად შესწავლილია ზმნისწინთა ლექსიკური ფუნქციაც - როდესაც ზმნისწინი აწარმოებს ახალი შინაარსის ზმნას. იგი მოქმედებს როგორც დერივანტი.

(3a) წა-კითხვა

(3b) და-კითხვა

(3c) გამო-კითხვა

(3d) შე-კითხვა

(3e) მო-კითხვა

(3f) გადა-კითხვა

ზმნისწინის ობიექტური ფუნქცია ეხება ზმნისწინის ზეგავლენას ზმნის ობიექტურ პირებზე. ასეთი მოქმედება შესაძლოა იყოს ორი ტიპის:

1. ზმნისწინმა შეუცვალოს ზმნას პირიანობა და
2. ზმნისწინმა შეცვალოს ობიექტის როლები.

ზმნის პირიანობის ცვლილების შესახებ მორფოსინტაქსურ დონეზე ბევრი სტატია გამოქვეყნდა უცხოელი კოლეგების მიერ. მათი კამათი ეხებოდა ენის იერაქრქიის დონეს ამ თემასთან მიმართებაში. მეცნიერთა ნაწილი საკითხს მორფოლოგიურ მოვლენად განიხილავდა (ნეელმანი და ვერმანი 1993; სტიებელსი და ვუნდერლიჰი 1994; ოლსენი 1997; მაკინტური 2003, 2007; ჰოექსტერა 1988, 1992; დენ დიკენი 1995; სტეჩოუ 1995; სვენონიუსი 1997, 2005; ბუჟი და კემენეიდი 2003). ხოლო სხვა ავტორები კი თვლიდნენ, რომ ეს სინტაქსური მოვლენად უნდა გაგვეაზრებინა (ზელერი 2003, 2001; ჰაიდერი 1997; ლუ დელინგი 2001; ბუჟი 1990; კეიზერი და როეპერი 1992; მიულერი 2000). ბოლოს ზელერმა შემრიგებლური პოზიცია დაიკავა და ჰიბრიდული სისტემის მხარდამჭერი გახდა. (ზელერი 2003:203). ქართველოლოგიური სინამდვილისთვის ცხადია, რომ ცალსახად მორფოლოგიური მოვლენაა ზმნის პირიანობის ცვლა. უნდა ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ამ თემის ტიპოლოგიური ანალიზი მონოპერსონალურ ენებთან

შეპირისპირებით გარკვეულ სიფრთხილეს შეიცავს, რომ არ მოხდეს ზმნის პირიანობისა და ვალენტობის კატეგორიათა აღრევა (იხ. მახარობლიძე 2009:33-42).

ზმნისწინის მიერ პირიანობის ცვლას შევხებით სტატიაში „ზმნისწინის ექვსი ფუნქცია და ზმნისწინთა კლასიფიკაცია“ (მახარობლიძე 2010:77-90). აქ ნათლად არის წარმოჩენილი ქართველური ზმნისწინის ასეთი აქტივობა.

(4a) *ა-აშენა*(*მან-S, ის-Od*)

(4b) *მო-აშენა* (*მან-S, ის-Od., მას-Oind.*)

(4c) *მი-აშენა* (*მან-S, ის-Od., მას-Oind.*)

(4d) *და-აშენა* (*მან-S, ის-Od., მას-Oind.*)

(5a) *გა-ვჭერი* (*მე-S, ის-Od*)

(5b) *მო-ვჭერი* (*მე-S, ის-Od., მას-Oind.*)

ამ მაგალითებში გარკვევით ჩანს, თუ ზმნისწინები როგორ ცვლიან ზმნის პირიანობას. ქართველოლოგი მკვლევარები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ ზმნის პირიანობაზე გავლენა აქვს ხმოვან პრეფიქსებს (შანიძე 1980, ჰარისი 1978, დეეტერსი 1930, ჰოლისკი 1981, ფოგტი 1971, ჩხენკელი 1958, შმიტი 1969, უთურგაიძე 2002, ჰიუიტი 1995 და სხვ). როდესაც ზმნისწინი ზრდის ზმნის პირიანობას, ხმოვანი პრეფიქსის გავლენა ასეთ ფორმებში არ დასტურდება:

(5c) *მო-ვ-ა-ჭერი* (*მე-S, ის-Od., მას-Oind.*)

როგორც ვხედავთ მაგალითში 5b ხმოვანი პრეფიქსის გარეშეა ზმნის პირიანობის ცვლა. ხოლო 5c მაგალითში მოცემული ხმოვანი პრეფიქსი არ ცვლის სიტუაციას პირიანობის თვალსაზრისით. აქ ზმნის პირიანობას ზრდის *მო-* ზმნისწინი.

ერთმანეთს შეადარეთ ქვემოთ მოყვანილი ფორმები (მეტი თვალსაჩინოებისათვის).

(6a) *ვანგრე* (*მე-S, ის-Od*) *მე კედელი*

(6b) *და-ვანგრე* (*მე-S, ის-Od*) *მე კედელი*

(6c) *მო-ვანგრე* (*მე-S, ის-Od., მას-Oind.*) *მე კედელი სახლს*

ზმნისწინით გამოწვეულია ობიექტის როლთა ცვლილებები. ორპირიანი გარდამავალი ზმნის პირდაპირი ობიექტი ხდება ირიბი. ზმნაში შემოდის ახალი პირდაპირი ობიექტი და ზმნა ხდება სამპირიანი:

(7a) *გა-ვ-კვეთე* (*მე-S, ის-Od*) *მე სხეული*

(7b) *მო-ვ-კვეთე* (*მე-S, ის-Od მას-Oind.*) *მე სხეულს ნაწილი.*

(8a) *და-მაბა* (*მან-S, მე-Od*) *ქალმა მე*

(8b) *მო-მაბა (მან-S, მე-Oind. ის-Od.) ქალმა მე თოკი.*

ზმნისწინის მიერ ობიექტის როლთა ცვლილებანი არის ორი სახის:

1. ორპირიანი გარდამავალი ზმნის პირდაპირი ობიექტი ხდება ირიბი. ზმნაში შემოდის ახალი პირდაპირი ობიექტი და ზმნა ხდება სამპირიანი (როგორც ეს ვნახეთ ზემოთ მოყვანილ მაგალითებშიც):

(9a) *გა-მყიდა (მან-S, მე-Od) კაცმა მე*

(9b) *მი-მყიდა (მან-S, მე-Od, მას-Od.) კაცმა მე სხვას*

(9c) *მო-მყიდა (მან-S, მე-Oind. ის-Od.) კაცმა მე პური*

მნიშვნელოვანია იმის ხაზგასმა, რომ *მი-* და *მო-* ზმნისწინთა ამ ტიპის ოპოზიცია მხოლოდ პირველ და მეორე ობიექტურ პირებთანაა შესაძლებელი, რამდენადაც *მო-* არის სააქეთო ორიენტაციის ზმნისწინი და სემანტიკურად იგი მხოლოდ კომუნიკანტ პირებთან მოიაზრება (იხ. შანიძე 1980:238-261).

2. ზმნისწინს შეუძლია ცვალოს ობიექტთა როლები სამპირიან ზმნაში. აქ გვექნება პირდაპირი ცვლა: ირიბი ობიექტი ხდება პირდაპირი და პირდაპირი ხდება ირიბი.

(10a) *მო-მაბა (მან-S, მე-Oind., ის-Od.) ბავშვმა მე სკამი.*

(10b) *მი-მაბა (მან-S, მე-Od., მას-Oind.) ბავშვმა მე სკამს.*

(11a) *მო-გატეხა (მან-S, შენ-Oind., ის-Od.) ქალმა შენ დოქი.*

(11b) *მი-გატეხა (მან-S, შენ-Od., მას-Oind.) ქალმა შენ დოქს.*

(12a) *მო-გაწეხა (მან-S, შენ-Oind., ის-Od.) მან შენ ქალაღდი.*

(12b) *მი-გაწეხა (მან-S, შენ-Od., მას-Oind.) მან შენ ქალაღდს.*

აღსანიშნავია, რომ მესამე პირთანაც შესაძლებელია ობიექტის როლთა ცვლილებები *ო-ზმნისწინის* მიერ, თუმცა ამ ფორმებში იმდენად ნათლი სურათი არ არის როგორც პირველ და მეორე ობიექტურ პირებთან.

(13a) *გა-ათხოვა (მან-S, ის-Od.) მამამ შვილი.*

(13b) *მი-ათხოვა (მან-S, ის-Od., მას-Oind.) მამამ შვილი კაცს.*

(13c) *მი-ათხოვა (მან-S, ის-Od., მას-Oind.) მამამ შვილს ქალი.*

როგორც ამ მაგალითებიდან ჩანს, მხოლოდ სინქტაქსი (და/ან კონტექსტი) ხდის ნათელს ობიექტის როლთა ცვლილებას.

ობიექტის როლთა ცვლილებები ინდოევროპულ ენებშიც აღინიშნება. ერთმანეთს შევადაროთ შემდეგი წინადადებები: “*I asked it for something.*” (მე ვითხოვე ის რაღაცისთვის) და “*I asked something for it.*” (მე ვითხოვე რაღაცა მისთვის); ან “*I did it*

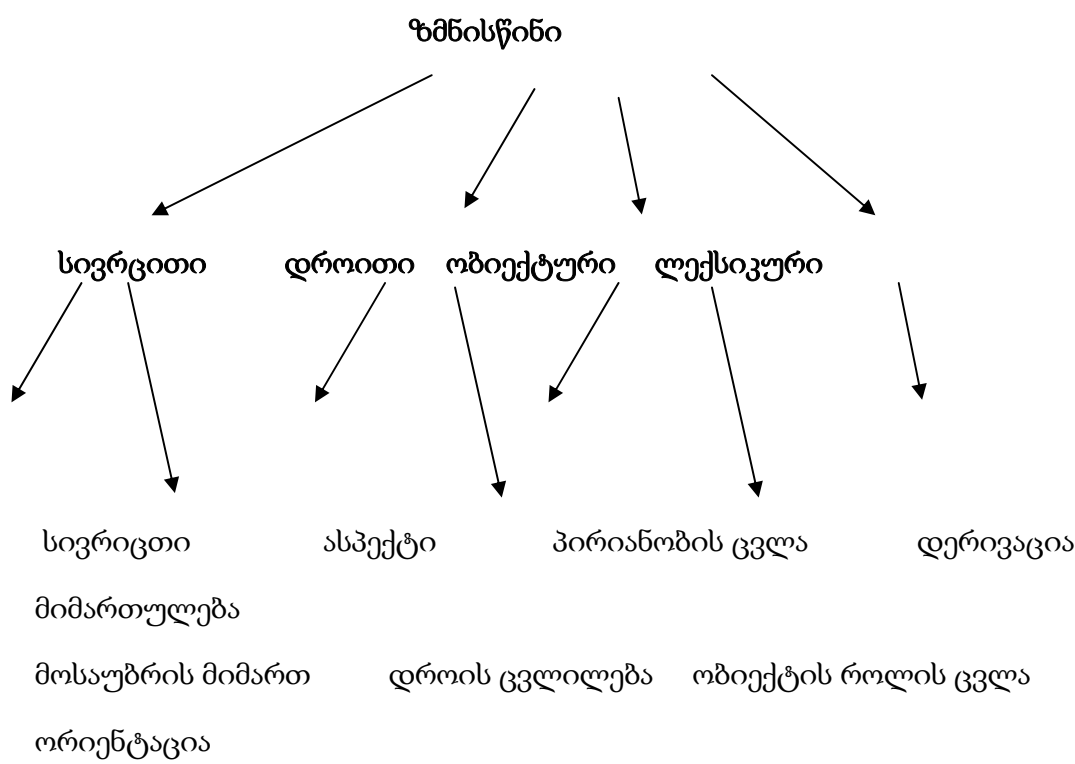
for/with something.“ (მე გავაკეთე ის რაღაცისთვის) და “*I did something for/with it.*“ (მე გავაკეთე რაღაცა მისთვის). ამ ფორმებში ზმნისწინად გააზრებული წინდებულები უცვლიან როლებს ზმნურ აქტატებს. ცხადია, ამ მოვლენის პირდაპირი შედარება პოლიპერსონალურ სისტემებთან არ იქნებოდა მართებული.

დასასრულ, გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ქართველური ენები სისტემურად ასახავენ ზმნისწინის ობიექტური ფუნქციის ორივე გამოვლინებას. მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი (ლათინური ტრანსკრიფციით):

- (14a) Georg. *davc'ere* (me-S. is-Od.) *me c'erili*.
Mingr. *dobč'ar* (ma-S. tina-Od.) *ma c'erili*.
Sv. *čotīr* (mi-S. eji-Od.) *mi c'eril*.
- (14b) Georg. *mivc'ere* (me-S. is-Od., mas-Oind) *me c'erili megobars*.
Mingr. *mobč'ar* (ma-S. tina-Od., tinas-Oind) *ma c'erili megobars*.
Sv. *kaotīr* (mi-S. eji-Od., ejis-Oind -) *mi c'eril apxnegs*.
- (15a) Georg. *gavt'exe* (me-S. is-Od.) *me doki*.
Mingr. *gobt'ax* (ma-S. tina-Od.) *ma orc'q'uli*.
Sv. *čok'uš* (mi-S. eji-Od.) *mi dok*.
- (15b) Georg. *movt'exe* (me-S, is-Od., mas-Oind.) *me doks p'iri*.
Mingr. *mobt'ax* (ma-S, tina-Od., tinas-Oind.) *ma orc'q'uls piji*.
Sv. *koxûak'ûš* (mi-S, eji-Od., ejis-Oind.) *mi doks p'il*.
- (16a) Georg. *gavčeri* (me-S, is-Od.) *me p'uri*.
Mingr. *gobč'k'ir* (ma-S, tina-Od.) *ma kobali*.
Sv. *čûoč'k'or* (mi-S, eji-Od.) *mi diär*.
- (16b) Georg. *movčeri* (me-S, is-Od., mas-Oind.) *me p'urs q'ua*.
Mingr. *mobč'k'ir* (ma-S, tina-Od., tinas-Oind) *ma kobals k'ide*.
Sv. *koxač'k'ûr* (mi-S, eji-Od., ejis-Oind.) *mi diärs meq'*.
- (17a) Georg. *gavglije* (me-S, is-Od.) *me xorci*.
Mingr. *gobsop* (ma-S, tina-Od.) *ma xroci*.
Sv. *čotçeril* (mi-S, eji-Od.) *mi leg'û*.
- (17b) Georg. *movglije* (me-S, is-Od., mas-Oind.) *me xorcs nac'ili*.
Mingr. *mobsop* (ma-S, tina-Od., tinas-Oind.) *ma xrocs nac'ili*.
Sv. *kox ûacl* (mi-S, eji-Od., ejis-Oind.) *mi leg'ûs năc'îl*.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ ქართველურ ენებში ზმნისწინის შეუძლია ოთხი სახის მორფოსემანტიკური მნიშვნელობის გადმოცემა: სივრცითი, დროითი,

ობიექტური და ლექსიკური. თანამედროვე ქართულში ზმნისწინის ფუნქციები შემდეგი მოდელითაა წარმოდგენილი:



ლიტერატურა:

აკერმანი, ფარელი და ვებელჰუსი: Ackerman, ფარელიFarrell, and Gerd Webelhuth (1998). *A Theory of Predicates*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.

ასათიანი ი. Asatiani, Irine (1952) *Zmniscinebi Zanurshi*. [Preverbs in Zan] Tbilisi.

ასათიანი რ. Asatiani, Rusudan (2009) A Dynamic Conceptual Model for the Linguistic Structuring of Space: Georgian Preverbs. Selected papers of the 7th International Symposium on LLC. Springer. 38-47.

ბლომი: Blom, Corrien (2005) Complex predicates in Dutch. Synchrony and diachrony. Ph.D. Dissertation, Vrije Universiteit Amsterdam. Utrecht: LOT Netherlands Graduate School of Linguistics.

ბუიჯი: Booij, Geert (1990) The boundary between morphology and syntax: Separable complex verbs in Dutch. In: Geert Booij and Jaap van Marle (eds.), *Yearbook of Morphology 1990*. Dordrecht: Foris, 45–63.

ბუიჯი, გერტი და კემენადი: Booij, Geert & Kemenade, Ans Van (2003) Preverbs: An introduction. *Yearbook of Morphology 2003*. Edited by Booij & Jaap van Marle. Kluwer Academic Publishers. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow. 1-13

დუფრესნე, მონიკ, დუპუის ფერნანდე & ტრემბლაი მირეილ (2003) Preverbs and particles in Old **დეეტერსი**: Deeters, Gerhard (1930) *Das khartwelische Verbum*. Leipzig: Markert & Petters.

დეჰე: Dehe', Nicole (2002) *Particle Verbs in English*. Linguistik Aktuell / Linguistics Today. Vol.59. John Benjamins. Amsterdam.

დენ დიკენი: den Dikken, Marcel (1995) *Particles*. Oxford: Oxford University Press.

Farrell, Patrick (2005) English verb-preposition constructions: Constituency and order. *Language* 81(1): 96-137.
მორფოლოგიის ფრანგული წელიწდეული: French *Yearbook of Morphology 2003*, Edited by Booij & Jaap van Marle. Kluwer Academic Publishers. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow. 33-60

ვეშაპიძე: Veshapidze, Irakli (1967) *Zmnisc'ini dzvel kartul enashi*. [The preverb in the Old Georgian language.] Tbilisi State University. Tbilisi.

ვეშაპიძე: Veshapidze, Irakli (1965) *Zmnisc'inis, tandebulisa da zmnizedis urtiertdamik'idebuleba*. [Relations between preverbs, postpositions and adverbs.] Works - Tbilisi State University. 96. Tbilisi.

ზელერი: Zeller, Jochen (2001) *Particle Verbs and Local Domains*. Amsterdam, John Benjamins.

ზელერი: Zeller, Jochen (2003) Moved preverbs in German: displaced or misplaced? *Yearbook of Morphology (2003)* Edited by Booij & Jaap van Marle. Kluwer Academic Publishers. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow, 179-212

თოფურია: Topuria, Varlam (1967 [1931]) *Svanuri ena, I: Zmna* [The Svan Language, I: The Verb]. *Shromebi I* [Published as volume Works I] Tbilisi. Mecniereba.

ივანიშვილი და სოსელია: Ivanishvili, Marine & Soselia, Eter. Preverbs in Megrelian, 8th International Tbilisi Symposium on Logic, Language, and Computation, Revised Selected Papers, 2009, 240-249

კეიზერი და როპერი: Keyser, Samuel & Roeper, Thomas (1992). Re: The abstract clitic hypothesis. *Linguistic Inquiry* 23, 89-125.

ლევინი და რაპპპორტი: Levin, Bert & M Rappaport Hovav (1995) *Unaccusativity*. Cambridge, MA: MIT Press.

ლი: Li, Yafei (1999) Cross-componential causativity. *Natural Language and Linguistic Theory* 17, 445-497.

ლუ დელინგი: Lü deling, Anke (2001) *On Particle Verbs and Similar Constructions in German*. Stanford: CSLI.

მაკინტური: McIntyre, Andrew (2003) Preverbs, Argument Linking and Verb Semantics: Germanic Prefixes and Particles. In: *Yearbook of Morphology 2003*. Edited by Booij & Jaap van Marle. Kluwer Academic Publishers. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow

მარგოლისი: Margolis, [Max \(1909\)](#) The Greek Preverb and Its Hebrew-Aramaic Equivalent. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 26, No. 1 (Oct., 1909), pp. 33-61

მარტიროსოვი: Martirosov Aram (1956) *Tsindebulisa da tandebulis istoriuli urtiertobisatvis kartulshi*. [The historical relationship between preverbs and postpositions in Georgian.] *Iberiul-k'avk'asiuri enatmecniereba* 8, 39-46.

მარტიროსოვი: Martirosov Aram (1953) *zmnisc'inis shemdgeniloba da mati p'irveladi punkciebi dzvel kartulshi*. [The structure of preverbs and their primary functions in old Georgian] *Uberian Caucasian Linguistics*. Tbilisi.

მაკინტური: McIntyre, Andrew (2007) Particle verbs and argument structure. *Language and Linguistics Compass* 1(4): 350-367.

მახარობლიძე: Makharoblidze, Tamar (2012) *The Georgian Verb*. LINCOM Studies in Caucasian Linguistics. p.646; pp.53-71

მახარობლიძე: Makharoblidze Tamar (2010) *Linguistic Papers II*. Tbilisi. Nekeri. p.163.

მახარობლიძე: Makharoblidze Tamar (2009) *Linguistic Papers II*. Tbilisi. Nekeri. p.173

მიულერი: Müller, Stefan (2000) *Complex predicates*. Habil. Thesis, Universität des Saarlandes, Saarbrücken.

ნეელმანი და ვერმანი: Neeleman, Ad & Weerman, Fred (1993) The balance between syntax and morphology: Dutch particles and resultatives. *Natural Language and Linguistic Theory* 11, 433-475.

ოლსენი: Olsen, Susan (2000) Against incorporation. In: Johannes Dölling and Thomas Pechmann (eds.), *Linguistische Arbeitsberichte* 74, 149-172. University of Leipzig: Department of Linguistics.

პინკერი: Pinker, Steven (1989) *Learnability and Cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.

შმიდტი: Schmidt, Karl Horst (1969) Zur Tmesis in den Kartvelsprachen und ihren typologischen

Parallelen in indogermanischen Sprachen. *Giorgi Axvledians*. Tbilisi State University. 96–105.

სტეჩოუ: techow, Arnim von (1995) Lexical decomposition in syntax. In: U. Egli et al. (eds.), *Lexical Knowledge in the Organization of Language*. Amsterdam: Benjamins, 81–117.

Svenonius, Peter (1997, 2005) *The verb-particle alternation in the Scandinavian languages*, Ms. Troms. (www.hum.uit.no/a/svenonius) ScanDiaSyn conference, Leikanger (August)

უთურგაიძე: Uturgaidze, Tedo (2002) *gramat'ik'uli k'at'egoriebisa da mati urtiertmimartebistvis kartul zmnaši* [For the grammatical categories and their relations in Georgian verbs]. A. Chikobava Institute of Linguistics. Tbilisi.

ვოგტი: Vogt, Hans (1971) *Grammaire de la langue Géorgienne*. Oslo: Universitetsforlaget.

მორფოლოგიის წელიწდეული: Yearbook of Morphology (2003) Edited by Booij & Jaap van Marle. Kluwer Academic Publishers. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow

ქობალავა: Kobalava, Bela (2002) *gv- zmniscinis minishvnelobisatvis megrulshi*. [For the meaning of *gv*-preverbs in Mengrelain]. *Enatmecnireebis sak'itxebi - 2002*. Tbilisi.

შანიძე: Shanidze, Akaki (1980,[1953]) *Kartuli enis gramat'ik'is sapudzvlebi*. [Fundamentals of the grammar of the Georgian language.] Works, vol. III. Tbilisi State University.

Stiebels, Barbara & Wunderlich, Dieter (1994). Morphology feeds syntax: The case of particle verbs. *Linguistics* 32, 913–968.

ჩერჩი: Cherchi, Marcello (1997) Verbal tmesis in Georgian, Part II. *Annali del Dipartimento di Studi del Mondo Classico e del Mediterraneo Antico Sezione Linguistica* 19, 63–137.

ჩხენკელი: Tschenkeli, Kita (1958) *Einführung in die georgische Sprache*, Band 1. Zürich: Amirani.

ჰაიდენი: Haiden, Martin (2006) Verb particle constructions. In: Martin Everaert and Henk van Riemsdijk (eds.), *The Blackwell Companion to Syntax*, vol. 5, 344–375. Oxford: Blackwell.

Haider, Hubert (1997) Precedence among predicates. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 1, 3–41.

ჰარისი: Harris, Alice (2003) *Preverbs and their origin in Georgian and Udi*. In: *Yearbook of Morphology 2003*. Edited by Booij & Jaap van Marle. Kluwer Academic Publishers. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow

ჰარისი: Harris, Alice (1978) “Number Agreement in Modern Georgian. The Classification of Grammatical Categories” (*International Review of Slavic Linguistics* vol. 3.No.1-2. ed. By Anthony Vanek. 75-98.

ჰიუტი: Hewitt, George (1995) *Georgian: a structural reference grammar*. Amsterdam: John Benjamins.

ჰოექსტრა: Hoekstra, Teun (1988) Small clause results. *Lingua* 74, 101–139.

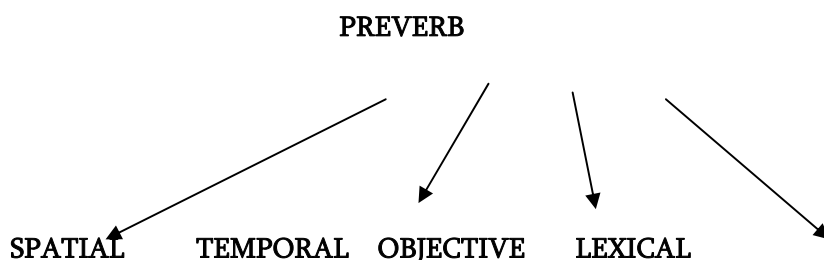
Hoekstra, Teun (1992) Aspect and theta-theory. In: I.M. Roca (ed.), *Thematic Structure*. Berlin / New York: Foris, 145–174.

ჰოლისკი: Holisky, Dee Ann (1981) Aspect theory and Georgian aspect. *Tense and Aspect (Syntax and Semantics, vol. 14)*, ed. P.J. Tedeschi and A. Zaenen. New York: Academic Press, 127–144.

Typology of Preverbs

Abstract

In the presented paper the typological models of the functions of preverbs are described. Georgian data is displayed as a contribution to the typology of the discussed issue. Preverbs have different meanings and activities in different languages. The general typological model for the functions of preverbs appears as follows:



I argue that preverbs also affect verbal valency changes and stimulate object role-shifting in Georgian verbs and in the other Kartvelian languages as well.

Keywords: preverb, object, valency, verb, typology

საკვანძო სიტყვები: ქმნისწინი, ობიექტი, ვალენტობა, ზმნა, ტიპოლოგია

შორენა მახარაძე

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

აკა მორჩილაძისა და ევროპელ თუ ამერიკელ პოსტმოდერნისტთა ტექსტები/რამდენიმე ლიტერატურული პარალელი

ლიტერატურული პროცესებისაგან. მეტ-ნაკლები ინტენსივობით გაიარა მან რეალიზმის, რომანტიზმის, მოდერნიზმისა თუ პოსტმოდერნიზმის გზა. უფრო მეტი, ვერც თავსმოხვეულმა „სოციალისტურმა რეალიზმმა“ შეაფერხა მისი ბუნებრივი განვითარება. სწორედ მეოცე საუკუნეში შეიქმნა ქართული რომანი, რომელიც ტოლს არ უდებს ევროპულ თუ ამერიკულ რომანისტიკას. ამის დასტურია აკა მორჩილაძის პოსტმოდერნისტული პროზაც.

აკა მორჩილადის პოსტმოდერნისტული რომანები ამ მიმდინარეობის ტექსტებისათვის დამახასიათებელ ტიპურ ნიშნებს ავლენენ. ისინი ორგანულად ეწერებიან მსოფლიო პოსტმოდერნისტული პროზის საერთო კონტექსტში. შეიძლება გავავლოთ რამდენიმე ლიტერატურული პარალელი უმბერტო ეკოს, უილიამ ბეროუზის, ორჰან ფამუქის, ბრაიანსტენლი ჯონსონისა და სხვათა პოსტმოდერნისტულ ტექსტებთან. მაგალითად, ინგლისელი პოსტმოდერნისტი ს.ს. ჯონსონის ერთ-ერთი რომანის გვერდები არაა აკინძული, ისინი ყუთში აწყვია და მკითხველს ეძლევა საშუალება, თავად განალაგოს ისე, როგორც საჭიროდ მიაჩნია. ამ ტრაგიკული ბედის ავტორისგან განსხვავებით, რომელსაც მისმა თამამმა ექსპერიმენტებმა პროზის სფეროში ვერც სახელი და ვერც კომერციული წარმატება ვერ მოუტანეს (ყოველ შემთხვევაში – სიცოცხლეში), ქართველი პოსტმოდერნისტი, აკა მორჩილადის, მსგავს ცდას დიდი გამოხმაურება მოჰყვა სამშობლოსა და უცხოეთში: „სანტა ესპერანსაში“ (2004) მოთხრობილ ორიგინალურ ამბავთან და განსაკუთრებულ წერის სტილთან ერთად, დიდი როლი წიგნის დიზაინმა და ორიგინალურმა შეფუთვამ ითამაშა: ნაჭრის ჩანთაში ძველებური ბანქოს ქაღალდებივით ჩაწყობილ 36 რვეულად დაწერილი უჩვეულო ისტორია... მარკეტინგულად მომგებიანი აღმოჩნდა“ (ჯაფარიძე 2011:1).

ასეთივე წარმატებით გამოიყენა აკა მორჩილადემ მსგავსი ტექნიკა რომანისთვის „მისტერ დიქსლის მდუმარე ყუთი“ (2005). წიგნი გამოიცა მუყაოს ყუთში ჩაწყობილი ნივთების სახით.

„პოსტმოდერნიზმის მამად“ წოდებული უმბერტო ეკო თვლის, რომ პოსტმოდერნიზმი ხელოვნებაში კულტურული გლობალიზაციის შედეგია, ის ჯამია წარსულისა და თანამედროვეობის განსხვავებული კულტურული ფენომენების შერევისა და გაერთიანებისა, რომელთა მრავალფეროვნება ქმნის განსაკუთრებულ მულტიკულტურულ მენტალობასა და ეთიკას, შესაბამისად, პოსტმოდერნიზმი გარკვეული (სპეციფიკური) სულიერი მდგომარეობაა და არა ქრონოლოგიური მოვლენა (ეკო 1989:460). ეკოს ეს მოსაზრება სწორედ რომ ზედგამოჭრილია ქართული პოსტმოდერნიზმისთვის, რადგან მისი ჩამოყალიბება დაიწყო მაშინ, როცა ევროპასა და ამერიკაში უკვე პოსტ პოსტმოდერნიზმზე საუბრობდნენ.

უმბერტო ეკოს თეორიულ სისტემაში ფუნდამენტური ბინარული ოპოზიციანია „ღია“ და „დახურული“ ნაწარმოები. რაღა თქმა უნდა, პოსტმოდერნისტულ მწერლობაში დომინირებს ე.წ. „ღია“ ტექსტები, რომლებიც, ეკოსავე დაკვირვებით, მოითხოვს მკითხველის აქტიურ „თანაშემოქმედებას“ და თავად ტექსტის მზადყოფნას (ე.ი. შინაგან პოტენციალს) მრავალფეროვანი, სრულიად განსხვავებული ინტერპრეტაციისთვის (ეკო 2004:65).

ეკოს რომანების მსგავსად, აკა მორჩილადის ტექსტებიც „ღიაა“, აქედან გამომდინარე, მათი სრულყოფილი აღქმა აუცილებლად გულისხმობს მკითხველის მეტ-ნაკლები ხარისხით ჩართულობას ტექსტის შექმნისა და მისი ფართო სპექტრით ინტერპრეტაციის პროცესში.

აკა მორჩილადე, ისევე როგორც უმბერტო ეკო, ხშირად იყენებს რემინისცენციას, აღადგენს ან პირდაპირ იმეორებს სხვა მწერლის მხატვრულ ფრაზასა თუ კონსტრუქციას. მკითხველისაკენ, რომლის ლიტერატურული მეხსიერების იმედიც აქვს, მიმართავს თავისი ასოციაციური აზროვნების პოტენციალს. ასე რომ, რაოდენ

პარადოქსულადაც არ უნდა ჟღერდეს (პოსტმოდერნიზმი ხომ შლის იერარქიას მასობრივ და ელიტარულ კულტურას შორის!), პოსტმოდერნისტული ტექსტების აღქმა ინტელექტუალურ მკითხველს მოითხოვს, ანუ ყველაფერი „წამკითხველის ხელშია, რომელსაც შეუძლია დამწერადაც იქცეს“ (მორჩილაძე 2008:18).

ინტერტექსტუალობის ექო უმბერტო ეკოსა და აკა მორჩილაძის ნებისმიერ ტექსტში იგრძნობა, რამეთუ მათ მიერ გამოყენებულ მასალაში თავს იჩენს ის კულტურა (მათ ტექსტში – უკვე ორმაგად კოდირებული), რომლის წიაღშიც ის ჩამოყალიბდა. ეკოს აზრით, ეს ნიშნავს, რომ პოსტმოდერნისტი მწერალი მიმართავს ციტირებას, აშკარას თუ ფარულს, უკვე ცნობილ სიუჟეტებსა თუ მხატვრულ სახეებს, ხერხებს და ა.შ., მაგრამ მიმართავს, რათა გადააფასოს ისინი, მოახდინოს მათი ირონიული პაროდირება (ეკო 1989:460). საინტერესოა, რომ ორივე მწერალი დიდ სიამოვნებას იღებს ირონიული შეფერილობის ინტერტექსტუალური თამაშისაგან: „წერა სახალისო საქმიანობაა და ჭადრაკის ერთ უბრალო, საღალბო პარტიასა ჰგავს“ (მორჩილაძე 2001:275).

უმბერტო ეკოს აზრით, „სათაურის მიზანია მკითხველის დეზორიენტაცია, მან უნდა დააბნიოს ის“ (ეკო 2004:429). ეკო ხაზს უსვამს, რომ ტექსტი საკუთარი ცხოვრებით ცხოვრობს, მისი წაკითხვისა და ინტერპრეტაციის უამრავი ვარიანტი არსებობს, სწორედ ამისკენ უნდა მიმართოს მკითხველი, ან განაწყოს რომანის სათაურმა. ასეთია მისი რომანების სათაურები: „ვარდის სახელი“, „ფუკოს ქანქარა“ და ა.შ.

არც აკა მორჩილაძის ნაწარმოებთა სათაურებია იოლად გასაშიფრ-ამოსაცნობი: „მორიდებული ზურმუხტი“, „ვეშაპი მადათოვზე“, „გაქრები მადათოვზე“ და სხვ.

აკა მორჩილაძის ტექსტები: ტრილოგია „მადათოვი“, „სანტა ესპერანსა“, უმბერტო ეკოს „ვარდის სახელის“ მსგავსად, ეკლექტიკური, ჟანრობრივი აღრევის ნიმუშებია. მათში თანაარსებობს ისტორიული და დეტექტიური ჟანრები. ისინი კვაზიისტორიული რომანებია, რომლებშიც დეტექტიური ელემენტი უმთავრესი არაა და გამოგონილ პერსონაჟებთან ერთად რეალურად არსებულ პირებსაც ვხვდებით.

უმბერტო ეკოს აზრით, „წარსული უნდა გავიაზროთ ირონიულად, ყოველგვარი გულუბრყვილობის გარეშე“ (ეკო 1989:461). სწორედ ასეთია აკა მორჩილაძის მიერ გააზრებული ალტერნატიული ისტორია, რომელიც შესაძლებელ, შემთხვევით, თან დაუსრულებელ მოვლენათა მოზაიკური კოლაჟითაა წარმოდგენილი: „რაც იყო იყო, და რაც არ ყოფილა, ისიც ყოფილა“ (მორჩილაძე 2008:13). ეკოს, თუ სხვა პოსტმოდერნისტთა მსგავსად, აკა მორჩილაძეც ნონსელექციის პრინციპის მოშველიებით ქმნის წინასწარგანზრახული თხრობითი ქაოსის ეფექტს, ფრაგმენტირებულ დისკურსს, მის ტექსტებში ცხოვრება, გარემომცველი სამყარო წარმოსდგება, როგორც აზრსა და წესრიგს მოკლებული, დანაწევრებული და გაუცხოებული ე.წ. ვირტუალური სინამდვილე.

ეს ის შემთხვევაა, როცა შემოქმედი „ჩაბმულია თამაშში საკუთარ წარმოდგენებთან, მატერიალურ საგან-მოვლენებთან, დრო-სივრცესთან და, რაც მთავარია, ენასთან, რომელიც მისთვის, ფაქტობრივად, ერთადერთი რეალური მოცემულობაა“ (წიფურია 2006:25).

აკამორჩილაძის პროზა გვერდს არც ესოდენ მოდურა ღმოსავლეთ-დასავლეთის კულტურათა თუ მეტალობის შედარება-დაპირისპირებას უვლის გვერდს. რომანში „გაქრები მადათოვზე“ ბაიარდი ეუბნება ელზინგერს: „ტფილისი პარიზი ვერ გახდება.

ისინი ერთმანეთს ვერ შეხვდებიან“ (მორჩილაძე 2001:49). ამ მიმართებით მხოლოდ ორ ჰანფამუქის, რომელსაც თურქ უმბერტო ეკოს უწოდებენ, პროზის გახსენებაც კმარა: აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის არსებული მწვავე დაპირისპირების ფონზე ვითარდება მოქმედება რომანებში „თეთრი ციხესიმაგრე“, „შავი წიგნი“, „მემქნია წითელი“: „აღმოსავლეთი ცალაპისაა და დასავლეთიც, მაგრამ აღმოსავლეთი აღმოსავლეთშია, დასავლეთი დასავლეთში“ (ფამუქი 2011:235).

რა თქმა უნდა, ერთმანეთისაგან განსხვავდება ამერიკული, ევროპული და პოსტსაბჭოთა, მათ შორის, ქართული პოსტმოდერნიზმი. ითვლება, რომ პოსტმოდერნიზმის სამშობლო ამერიკაა. ევროპულისგან, რომელიც „უსიცოცხლოა“ „მომაკვდინებელი სერიოზულობის“ გამო, ამერიკული პოსტმოდერნიზმი განსხვავდება „სიცოცხლისმოყვარე ნიჰილიზმით“, რომელიც ტრადიციული ამერიკული ოპტიმიზმის მეორე მხარეა. ამერიკელი პოსტმოდერნისტები ცდილობენ სიცილით, იუმორით შეავსონ სულიერი სიცარიელე საშინელ, ქაოსურ სამყაროში. ამ მიმართებით აკა მორჩილაძის პოსტმოდერნისტული ტექსტები უფრო მეტ სიახლოვეს სწორედ ამერიკელ შემოქმედთა რომანებთან ავლენს. მის პროზაში განსაკუთრებით გვხვბლავს რბილი იუმორი, ირონია, თვითირონია, სარკაზმი, გროტესკი – სიცილის ასეთ მრავალფეროვან რეგისტრს გვთავაზობს მწერალი და, ვფიქრობთ, ეს მისი წარმატების ერთ-ერთი მთავარი საიდუმლოცაა.

რა თქმა უნდა, მხოლოდ ამით არ ამოიწურება აკა მორჩილაძისა და სხვა პოსტმოდერნისტთა ტექსტებს შორის ლიტერატურული პარალელები. ავტორის „ენასთან თამაში“, ფრაგმენტულობა და დისკრეტულობა, ავტორის ნიღაბი, თხრობის პარადიული მოდუსი, ნონსელექციის პრინციპი, სიმულაკრა, ეპისტემოლოგიური დაეჭვება, ორმაგი კოდირებათუ სხვა და სხვა, რითაც იქმნება აკა მორჩილაძის ტექსტების „დისჰარმონიული ჰარმონია“, „ასიმეტრიული სიმეტრია“, „ინტერტექსტუალური კონტექსტი“, „დუალიზმის პოეტიკა“ ანუ ყველაფერი ის, რასაც პოსტმოდერნისტულ ტექსტთა პოლივალენტური პოეტიკა ჰქვია, აკა მორჩილაძის რომანებს პოსტმოდერნისტული მწერლობის კლასიკურ ნიმუშებად და მსოფლიო პოსტმოდერნისტული პროზის ორგანულ შემადგენელ ნაწილად აქცევს.

ლიტერატურა:

ეკო 1989: Эко Умберто. Имя розы. М.

ეკო 2004: Эко Умберто. Открытое произведение. Форма и неопределенность в современной поэтике. СПб.: Академический проект. М.

მორჩილაძე 2001: მორჩილაძე აკა. „გაქრები მადათოვზე“. თბ.

მორჩილაძე 2008: მორჩილაძე აკა. „სანტა ესპერანსა“. თბ.

ფამუქი 2011: ფამუქი ორჰან. „მე მქვია წითელი“. თბ

წიფურია 2006: წიფურია ბელა. „ინტერპრეტაციის თავისუფლებიდან თამაშის უფლებამდე“. ჟ. „სჯანი“ #6. თბ.

ჯაფარიძე 2011: ჯაფარიძე თეონა. „სანტა ესპერანსა“ – გზა ევროპული ბაზრისაკენ“. იხ. [HTTP://WWW.TABULA.GE/GE/STORY/54429-SANTA-ESPERANSA-GZA-EVROPULIBAZRISAKEN](http://www.tabula.ge/ge/story/54429-santa-esperansa-gza-evropulibazrisaken).

Texts by Aka Morchiladze and European or American Postmodernists
/Some Literary Parallels/

Abstract

Georgian literature has never stood aside from the world literary processes. It passed through realism, romanticism, modernism or postmodernism with more or less intensity. Moreover, even forced “Socialist Realism” could not hamper its natural development. It was just in the 20-th century that Georgian novel was created which keeps up with European or American Romance philology. This is proved by Aka Morchiladze’s postmodernist prose.

Aka Morchiladze’s postmodernist prose reveal signs which are typical for that kind of texts. They organically are written into the common context of the world postmodernist prose. For example we may make some literary parallels with the postmodernist works by Umberto Eco, W. S. Burroughs, Orhan Pamuk, B. S. Johnson and others.

საკვანძო სიტყვები: პოსტმოდერნიზმი, ინტერტექსტუალიზმი, „ღია“ ტექსტი, კვაზიისტორია, ირონია–პაროდია

Keywords: Postmodernism, Intertextualism, “Open” text, Quasi-history, Irony-parodic

მედეა მეტრეველი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

**ენობრივი რეფლექსია და ბილინგვიზმი. კვლევები რუსულ-იტალიური
ორენოვნების პირობებში**

კვლევის ამოცანა

გამოკვლევულ იქნას მეტალინგვისტური ცოდნის კავშირი ბილინგვიზმთან

კვლევის საგანი

ნაშრომში განხილული და გაანალიზებულია ორენოვანი ბავშვების (მარია ანტონიეტა ბულიონი 5 წლის, გაბრიელა როსარია ესპოსიტო, 5 წლის და ანა მარია ესპოსიტო 6 წლის) სპონტანური გამონათქვამები რუსულ-იტალიური ბილინგვიზმის პირობებში.

კვლევაში ასევე განხილულია ცნობილი თანამედროვე ლინგვისტებისა და ფსიქოლინგვისტების მოსაზრებები. ესენი არიან: **ბ. ე. ტანმერი, კ. პრატი, მ. ლ. ერიმანი, ს.ე. ბონნე, ჟ. ტამინ-გარდე, მ.ა. პინტო, გ. კანდილერი, ლ. ბალკანი, ჯ. კამინსი, ტ. ტეშნერი, ე. ბიალისტოკი** და სხვა.

კვლევის მიზანი

დადგინდეს, მეტალინგვისტური ცოდნის რა თავისებურებები ახასიათებს ბილინგვ ბავშვს.

კვლევის სიახლე

ბავშვი-ბილინგვისათვის დამახასიათებელი მეტალინგვისტური ცოდნის თავისებურებების გამოკვლევა რუსულ-იტალიური ბილინგვიზმის პირობებში განხორციელდა პირველად.

მეოცე საუკუნის სამოცდაათიან წლებში ლინგვისტიკის სფეროში გაჩნდა ინტერესი ისეთი ქცევის ფორმების მიმართ, რომლებიც მიუთითებდნენ რეფლექსიის ნიჭზე. **პიერ შარდენის** მიხედვით, რეფლექსია არის ის, რაც განასხვავებს ადამიანს ცხოველისგან, მისი წყალობით ადამიანმა არა მხოლოდ იცის რაიმე, არამედ იცის თავისი ცოდნის შესახებაც. ადამიანის ეს ნიჭი, ანუ ეს შესაძლებლობა აღინიშნებოდა სხვადასხვა ტერმინებით, რომლებიც მიუთითებდნენ სხვადასხვა კონცეპტუალურ და ემპირიულ ურთიერთობებზე. საუბარია „მეტალინგვისტურ ცოდნაზე“. **რ. იაკობსონი** [10: 197-203] სწორედ მეტაენობრივ ფუნქციას განიხილავს, როგორც ენის მეორად ფუნქციას, როგორც ქცევას, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანს აქვს უნარი, ილაპარაკოს ენის შესახებ, და თან განიხილოს თვით ენა შინაარსის როლში.

იფიქრო მეტალინგვისტურად, ნიშნავს „შენიშნო, რომ მეტყველების ნაკადი, რომელიც იწყება აკუსტიკური სიგნალებით და მთავრდება მნიშვნელობით, რომელიც სურს გადმოსცეს მოსაუბრეს, შეიძლება შეფასდეს რაციონალური კუთხით და განხილულ იქნას, როგორც ანალიზის ცალკე ობიექტი“ [20:2]. **ტანმერი, პრატი და ერიმანი**

ყოფენ ამ ცოდნას 2 ტიპად:

- 1) გამონათქვამის მიზნის ინტუიციური ცოდნა, რომელიც აქვთ ბავშვებს ენობრივი განვითარების საწყის ეტაპზე;
- 2) გამონათქვამის სტრუქტურული თავისებურებების ცოდნა, რომლის განვითარება არ შეიძლება ხდებოდეს ზოგიერთი საბაზო ლექსიკური და სინტაქსური სტრუქტურების განმტკიცების გარეშე. ასევე, მეტაკოგნიტიური კონტროლის გარეშე, რომელიც ეხება გონებრივი ფუნქციონირების ყველა ასპექტს.

ჩვენი კვლევის შედეგად ცხადი გახდა, რომ იმ ანალიტიკური პროცესების სპონტანური განვითარება, რომლებიც გამოიყენება ზეპირი ენისთვის, არ არის დამოკიდებული კითხვისა და წერის შესწავლაზე და წინ უსწრებს მას. ლინგვისტური ცოდნის საწყის ეტაპად შეიძლება ჩაითვალოს ზეპირი მეტყველება, სადაც ვარჯიშდება საწყისი სტრუქტურული მოქმედებები.

ბავშვი გამოიმუშავებს თავის ცნებით კოდს გრაფემა-ფონემა სასკოლო სწავლებაზე ადრე. კითხვისა და წერის ჩვევის დაუფლება არ შეიძლება ჩაითვალოს მეტალინგვისტური ნიჭის განვითარების მთავარ ფაქტორად. ეს არის უკვე დაწყებული მეტაკოგნიტიური პროცესების კონსოლიდაციისა და ექსპანსიის ფაქტორი.

მ. ა. პინტო წერს: „4-6 წლის ასაკში ბავშვები დგამენ პირველ მნიშვნელოვან ნაბიჯს“ენის, როგორც მხოლოდ ურთიერთობის საშუალების გამოყენებიდან მისი, როგორც რეფლექსიის ობიექტად გამოყენებისკენ. ამრიგად, იმის მიუხედავად, რომ თვითონ ვერ აცნობიერებენ ამას, ბავშვები რეალიზებას უკეთებენ ვერბალური ენების ერთ შიდა თავისებურებას, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს ბავშვების ნიჭი, ილაპარაკონ საკუთარ თავზე თავისივე თავის მეშვეობით. ამ დროს ისინი იყენებენ ენა-იარაღს ენა-საგანზე აზრის გამოსათქმელად [17:9]“.

მარიაზე, ანაზე, გაბრიელაზე და სხვა ბილინგვებზე დაკვირვების დროს ჩვენ გამოვიკვლიეთ მათი მსჯელობა, განსაზღვრებები და განმარტებები ენასთან დაკავშირებით. ჩვენ გთავაზობთ კრიტერიუმებს, რომელთა საფუძველზეც შეიძლება ვიმსჯელოთ 5-6 წლის ბილინგვების ქცევის მეტალინგვისტურ მანერაზე.

ბავშვს უნდა შეეძლოს:

გამოყოს სიტყვებში ფორმა მნიშვნელობისგან და შენიშნოს სიტყვების მსგავსება ან განსხვავება;

სწორად დაყოს სიტყვები მარცვლებად და მორფემებად;

გამოარჩიოს სიტყვებში ობიექტური ასპექტები, რომლებიც მიუთითებენ იმაზე, რომ სიტყვები ეკუთვნის ერთი და იგივე ლინგვისტურ კოდს, რომელსაც იყენებს მთელი ენობრივი საზოგადოება.

ჩვენი ადრინდელი კვლევების ანალიზმა და ბოლო ექსპერიმენტებმა მეტალინგვისტურ ცოდნაზე, აჩვენა ხარისხობრივი განსხვავება ბავშვთა ჯგუფებს შორის, რომლებიც სხვადასხვა მიზეზების გამო აღმოჩნდნენ ენობრივი განვითარების არა ერთგვაროვან პირობებში. ამის ტიპიური მაგალითია ბილინგვიზმი. თუ განვიხილავთ მეტალინგვისტური ცოდნის კავშირს ბავშვის ზოგად კოგნიტიურ განვითარებასთან, სწავლების პროცესთან და ორენოვნებასთან, შეიძლება ითქვას, რომ ბილინგვიზმი ახდენს დადებით გავლენას ბავშვის შემეცნებით განვითარებაზე, მისი სწავლების ეფექტურობაზე; და ეს ხდება სწორედ იმის გამო, რომ შუალედური ცვლადის როლში გამოდის მეტალინგვისტური ცოდნა.

დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ორენოვანი ბავშვების ზოგიერთი შესაძლებლობები დაკავშირებულია საუკეთესო აღმასრულებელ კონტროლთან (**executive control**) ან უნებლიე ინტელექტუალურ კონტროლთან. აღმასრულებელი კონტროლი არის ბავშვის ნიჭი და უნარი, რომლის საშუალებითაც მას შეუძლია შეაფასოს თავისი საქმიანობა და თავისი სტრატეგიები. სტრატეგიაში იგულისხმება ერთი ან რამდენიმე წესი, რომელიც აუცილებელია პრობლემის გადასაჭრელად და გამოიყენება სხვადასხვა სიტუაციაში

[11:88]. აღმასრულებელი კონტროლი პასუხისმგებელია ყურადღებაზე, კონცენტრაციაზე, ნაკლებად მნიშვნელოვანი ინფორმაციის უგულებელყოფაზე. მაგალითად, ბილინგვები ძალიან ადვილად გადადიან ერთი დავალებიდან მეორეზე, ყურადღების ფოკუსირებას ახდენენ მნიშვნელოვან დეტალებზე და იგნორირებას უკეთებენ ნაკლებად მნიშვნელოვანს. ბილინგვების კოგნიტიური უპირატესობა მჟღავნდება ასევე ქცევისა და მოფიქრების მანერაში, (რომელიც ხორციელდება სხვადასხვა სიტუაციებში), ასევე კონფლიქტის გადაწყვეტის უნარში, იმაში, თუ როგორ ხდება რთული ინფორმაციის გაანალიზება და ჰიპოთეზის ფორმირება.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ ორი ენის გამოყენება ბავშვს აძლევს საშუალებას აღიქვას თითოეული მათგანი, როგორც უფრო ზოგადი სისტემის ვარიანტი, გაიაზროს ლინგვისტური ოპერაციების შემადგენლობა და თავისებურებები, გახდეს სოციალურად უფრო აქტიური.

ბილინგი ბავშვის მეტყველებითი განვითარების პროცესი მეტად რთულია. ის განპირობებულია და განისაზღვრება იმ ლინგვისტური გარემოცვით, რომელშიც იზრდება ბავშვი, მისი მშობლების ლინგვისტური სტრატეგიებით, ასევე ბავშვის საკუთარი მოქმედებებით, რომლებიც მიმართულია იქითკენ, რომ განასხვავოს თავის მეტყველებაში ორი დამოუკიდებელი ენობრივი სისტემა.

ქვემოთ მოყვანილია მეტალინგვისტური განვითარების ისეთი ინდიკატორები, როგორიცაა ორენოვანი ბავშვების გამონათქვამები და მსჯელობა რუსულ-იტალიური ბილინგვიზმის პირობებში.

ზოგიერთი მონაცემი ამ ბავშვების შესახებ:

გაბრიელა როსარია ესპოსიტო (5 წლის) და ანა მარია ესპოსიტო (6 წლის) დები არიან. დაიბადნენ და ცხოვრობენ იტალიაში, მამა დაბადებიდან ესუბრება ბავშვებს იტალიურად, დედა - იტალიურად და რუსულად, დები საუბრობენ ერთმანეთთან უფრო ხშირად იტალიურად. მამა, რომელიც არ ფლობს რუსულ ენას, დედასთან ლაპარაკობს იტალიურად. ბავშვები ორ წელიწადში ერთხელ მიემგზავრებიან რუსეთში და იმყოფებიან ერთი თვის მანძილზე რუსულენოვან გარემოში. გოგონები 3 წლიდან დადიან იტალიურ საბავშვო ბაღში (3-4 საათი დღეში), სადაც საუბრობენ მხოლოდ იტალიურ ენაზე. ბავშვების ბილინგვიზმი ხასიათდება, როგორც ადრეული, ბუნებრივი, სტიქიური, არაბალანსირებული (იტალიური სიტყვების რაოდენობა უფრო მეტია, ვიდრე რუსული სიტყვების). შეზღუდული ენობრივი გარემოს კომპენსირება ხდება დედასთან ურთიერთობის ხარჯზე, თუმცა მხოლოდ სამეტყველო დონეზე, რადგან დედა სისტემატურად არ უკითხავს ბავშვს რუსულ წიგნებს, არ ასმენინებს და არ აყურებინებს აუდიო და ვიდეო მასალებს რუსულ ენაზე.

მარია ანტონიეტა ბულიონი: გოგონა დაიბადა და ცხოვრობს იტალიაში, შერეულ ოჯახში. დაბადებიდან მშობლები ლაპარაკობდნენ ბავშვთან თითოეული თავის ენაზე:

დედა - რუსულად, მამა - იტალიურად. გოგონა ყოველ წელს მიემგზავრება რუსეთში 2-3 თვით და მთლიანად ეფლობა რუსულენოვან გარემოში. დედა, რომელიც კარგად ფლობს იტალიურ ენას, დაბადებიდან საუბრობს შვილთან მხოლოდ რუსულ ენაზე (შესაბამისად ბავშვს გამოუმუშდა ჩვევა უპასუხოს დედას რუსულად. ერთიანი ლინგვისტური კოდის არჩევა). მამა, რომელიც ფლობს რუსულ ენას გაგების დონეზე, დედასთან ლაპარაკობს იტალიურად. 10 თვის მარია მიიყვანეს ბაგაში, 3 წლიდან ის დადის საბავშვო ბაღში (3-4 საათი დღეში), სადაც საუბრობენ მხოლოდ იტალიურ ენაზე. ბავშვის ბილინგვიზმი ხასიათდება, როგორც ადრეული, ბუნებრივი, ბალანსირებული (დაახლოებით, სიტყვების ერთიდაიგივე რაოდენობა ორივე ენაზე). შეზღუდული ენობრივი გარემოს კომპენსირება ხდება დედასთან ურთიერთობის ხარჯზე, რომელიც სისტემატურად უკითხავს ბავშვს წიგნებს, ასმენინებს და აყურებინებს აუდიო და ვიდეო მასალებს რუსულ ენაზე.

ორენოვანი ბავშვების მსჯელობის მაგალითები:

1) **Мать говорит: «Продавщица магазина пропала куда-то, магазин с утра закрыт».**

Мария объясняет: «Продавщица (фонетически пр[а]давщица). – это потому что она пропала» (фонетически пр[а]пала).

2) **Анна говорит: compleanno, это потому что комплименты говорят, когда день рождения.**

3) **Бабушка говорит: «Приготовим начинку для пирожков!»**

Мария спрашивает: «Начинка – это потому, что начинаем готовить?»

4) **Встретив во время чтения (мама читала) словосочетание подзорная труба, Мария спросила: «подзорная, то есть под глазом, да?»**

5) **Габриела говорит: У итальянцев раньше в домах были козы, много коз, поэтому дом у них называется каза.**

6) **Мария говорит: «papaveri rossi (по-русски - красные маки), это потому, что папы собирают их для мам.»**

7) **Мать рассказывает дочке: «Собаку звали Трезор».**

«Что у него 3 глаза что ли? – удивляется Мария и, показывая рукой на глаза, добавляет: «Вот у нас зоры»

ამ მაგალითებში მეტალინგვისტური ნიჭი და შესაძლებლობები მჟღავნდება იმაში, რომ ბავშვი, გამოყოფს რა სიტყვებში ფორმას და მნიშვნელობას ერთმანეთისგან, ყოფს სიტყვას ნაწილებად, ახდენს რეფლექსიას მის კომპონენტებზე და ადგენს თავის ეტიმოლოგიას.

როგორც აღნიშნავდა **ა. ნ. გვოზდევი**, „ბავშვთა ეტიმოლოგიაში, მიუხედავად მისი გულუბრყვილობისა და შეცდომებისა, იკვეთება უმეტეს შემთხვევაში მორფოლოგიური ანალიზის სწორი მეთოდი: შესადარებელ სიტყვებში ბგერით მსგავსებასთან ერთად დგინდება შესაბამისი მსგავსება მნიშვნელობასთანაც [2:61].“

8) **Мать рассказывает – «Знаменитые русские богатыри: Добрыня Никитич, Илья Муромец и Алёша Попович».**

«Один, два, три. Три богатырей – считает Мария. «Нет, – говорит мать, – три богатыря. Если бы было пять, то тогда пять богатырей». «Нет, – утверждает Мария, – если три богатыря, то это один богатырь и у него три головы!»

ბავშვი შლის სტყვაშეთანხმებას «**три богатыря**», (რომელიც თანამედროვე რუსული სინტაქსური ურთიერთობებიდან გამომდინარე არის დაუშლელი) და აღიქვამს როგორც

три+р.п.,ед.ч.,чьи? богатыря.

მოთხრობითი ბრუნვა ამ შემთხვევაში ავიწროებს თავის გამოყენების არეალს პოსესიურ, ანუ კუთვნილობით მნიშვნელობამდე.

9) Мария говорит: «Мам, я провожусь..., провожусь... тебя. Мам, как сказать?»

Рисует поросенка и бормочет себе под нос: «Мальчик – поросенок и девочка – поросенок. Поросята, или поросенки, все равно...»

10) Анна говорит: pulcini - это цыплята, птенята, или птенчики, цыпленки...

ორენოვანი ბავშვი, თავის ენობრივ ალღოზე დაყრდნობით ეძებს სწორ გრამატიკულ ფორმას. აქ აუცილებელია ხაზი გაესვას იმას, რომ ენობრივი ალღოს გამოვლინება ამ დროს ხდება ისევე, როგორც მონოლინგვი ბავშვის შემთხვევაში.

11) Мама говорит: «Кофе готов!» Мария поучает: «Говори, Кофе готово!»

ამ შემთხვევაში ბავშვის კომენტარი ასახავს გრამატიკული ნორმების გააზრებულობას და ბავშვის მისწრაფებას „სწორი“ გრამატიკისკენ.

12) Мама говорит: Dolce вкусный (Имеет ввиду пирог)

Габриэлла поучает: Dolce вкусное

13) Мария говорит: «мама - игратель (ее мама играет на пианино), я - слушатель» .

ამ მაგალითში კარგად ჩანს ენაზე მოქმედი რეფლექსიის გამოვლინება. ხდება სიტყვების შედგენა ენაში რეალურად არსებული მოდელის მიხედვით.

ბავშვები ასევე ცდილობენ შეადგინონ სიტყვები იტალიურ ენაში არსებული მოდელის მიხედვით, მაგალითად,

14) Мария говорит: Quando il sposamento (вместо matrimonio) di Anna?

sposamento (по аналогии с pagare (платить) – pagamento (плата) – sposare (жениться) – sposamento вместо matrimonio (свадьба).

15) Мария говорит: “Trenista e bella”

auto (автомобиль) – autista (шофер), следовательно treno (поезд) – trenista (вместо macchinista, машинист).

განვიხილოთ შემდეგი მაგალითი

16) Мария говорит: « Киара сказала, что Потому pulce, что блоха маленькая, и слово маленькое, а слон большой, и слово большое, ну, длинное – e-le-fa-nte ». Но это не так, это от длины не зависит, вот по-русски – слон, слово маленькое, а слон большой.

ის ფაქტი, რომ ორენოვან ბავშვს თითოეული საგნისთვის აქვს ორი დასახელება, ეხმარება მას გამოყოს ერთმანეთისგან გამოხატვის მხარე და შინაარსის მხარე. ანუ იმ შემთხვევაში, როდესაც არ არის შესაბამისობა აღმნიშვნელის სიდიდესა (სიტყვა- სიმბოლოს სიგრძე) და მის რეფერენტს (საგნის სიდიდე) შორის. ერთენოვანი ბავშვისთვის კი ხანდახან რთულია ამ ასაკში გააანალიზოს აღმნიშვნელი, მისი რეფერენტი და აღნიშნული და თან მიჰყვეს სიტყვის

სიგრძეს, როგორც პარამეტრს. მაგალითად, ორი სიტყვიდან **pulce** და **elefante** მას შუძლია ასოცირების დროს არასწორად აირჩიოს გრძელი და მოკლე სიტყვა, როდესაც ახდენს გრძელი სიტყვის ასოცირებას მსხვილ რეფერენტთან და მოკლე სიტყვის ასოცირებას შესაბამისად პატარა რეფერენტთან.

საინტერესოა ის შემთხვევა, როდესაც ჩნდება ენობრივი თამაშის მოთხოვნილება, როგორც მოსაუბრეზე ბავშვის მეტყველებითი ზემოქმედების დამოუკიდებელი არჩევანი. ანუ, როგორც ინტენციის (განზრახვის) გააზრება. გამონათქვამის მიზნის ინტუიციური გაგება ბავშვის მიერ შეიძლება ილუსტრირებული იყოს შემდეგი მაგალითით.

17) Отец: Qualcosa é successo con il computer... Strano.

Мария: Non ho fatto niente. Veramente.

Отец : Lo so. Non sto dicendo a te.

Мария : A chi allora, al computer?

Отец: Что-то с компьютером случилось, странно...

Мария: Я не трогала, правда.

Отец : Я знаю что ты не трогала. Я не тебе говорю.

Мария: А кому же тогда, компьютеру?

სხვადასხვა სურვილის გამოხატვის დროს მეორე ენაზე გადასაცემი ფრაზა ჩვეულებრივ მოკლდება და ასახავს მხოლოდ გამონათქვამის ძირითად აზრს. მაგალითად,

18) Мама: «Иди скажи бабушке, чтобы шла пить кофе». Мария: «Nonna caffè! (Вм. la nonna, vieni a bere il caffè!) ».

19) Мама: Габи! Скажи Анне, чтобы шла учить уроки!

Габриэлла: Anna! lezioni!

ორი ენის შედარება ბილინგვ ბავშვს აძლევს საშუალებას აღნიშნოს განსხვავება ქვეყნების კულტურულ ტრადიციებში, მაგალითად,

19) Мария спрашивает: «Почему Дедушка Мороз, а не папа Мороз?» (Ср. в русском языке – Дед Мороз, в итальянском – Babbo Natale, дословно – Рождественский Папа).

მარია ადარებს ენებს (იტალიურს და რუსულს) და გამოაქვს თავისი დასკვნები, მაგალითად,

20) Мария говорит: «Итальянцы потеряли «ц»,

Потому что они говорят sole, а не солнце»

21) Мария говорит: «Stirare (по-итальянски - гладить), это потому, что когда стираем с доски, как-будто гладим доску».

დასკვნები:

1. ბილინგვი ბავშვების მეტყველების განვითარება ზოგიერთი პარამეტრების მიხედვით მიმდინარეობს ერთენოვანი ბავშვების მეტყველების განვითარების ანალოგიურად.

2. ბილინგვი ბავშვის ერთი და იგივე გამონათქვამი სხვადასხვა ენაზე იძენს თითოეული ენისთვის შესაბამის გრამატიკულ გაფორმებას, რომელიც განსხვავდება ფრაზების აგებულების სირთულით და სიგრძით.

3. ბილინგვი მონოლინგვზე უკეთ ოპერირებს ენობრივი ფორმებით, ცვლის ერთ სიტყვას მეორეთი, და არ აქცევს ყურადღებას იმას, როგორ გავლენას ახდენს ეს სიტყვა მთლიანი ფრაზის შინაარსზე.

4. სიტყვის ინტერპრეტაციის დროს მყარდება ასოციაციები, რომლებიც დამყარებულია ანალოგიებზე. უნდა აღინიშნოს, რომ ძირითადია ასოციაცია სიტყვის ძირის მიხედვით.

5. განსაკუთრებული ევოლუციური და აღმზრდელობითი მნიშვნელობა ენიჭებათ ფაქტორებს, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან მეტალინგვისტურ განვითარებაზე.

6. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ არსებობს მჭიდრო კავშირი მეტალინგვისტურ ცოდნასა და ბავშვის ზოგად კოგნიტიურ განვითარებას, სწავლების პროცესსა და ორენოვნებას შორის, ასევე გამოიკვეთა, რომ ბილინგვიზმი დადებით გავლენას ახდენს ბავშვის შემეცნებით განვითარებაზე და სწავლის ეფექტურობაზე. ეს ხდება იმის გამო, რომ შუალედური ცვლადის როლში, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება ეს გავლენა, გვევლინება მეტალინგვისტური ცოდნა.

ლიტერატურა:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. М., 2001.
2. Гвоздев А.Н. Как дети дошкольного возраста наблюдают явления языка // Детская речь: Хрестоматия. СПб., 1999.
3. Гридина Т.А. Мотивационная рефлексия как вид метаязыковой деятельности ребенка // Детская речь как предмет лингвистического исследования: Материалы международной научной конференции. СПб., 2004; www.iling.spb.ru/grammatikon/child/content.html.
4. Лепская Н.И. Язык ребенка (Онтогенез речевой коммуникации). М., 1997.
5. Овчинникова И.Г. Что такое метаязыковая способность // Оилог. 2005. ¹ 6; www.philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mpub_6_139.
6. Савин Е.Ю. О некоторых направлениях изучения метакогний в психологии // Психология когнитивных процессов: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции / Под ред. А.Г. Егорова, В.В. Се-ливанова. Смоленск, 2008.
7. Стеценко А.П. Некоторые направления исследования языка в коммуникации в современной западной психо-логии (по материалам книг из серии «Язык и коммуникация») // Вопросы психологии. 1987. ¹ 3.
8. Цейтлин С.Н. Язык и ребенок. Лингвистика детской речи. М., 2000. 9. Оахматов А.А. Синтаксис русского языка. М., 1941. Вып. I.
10. Якобсон Р.О. Лингвистика и поэтика // Структурализм: «за» и «против». М., 1975. 11. Albanese O. Metacognizione ed educazione. Milano, 1998.
12. Balkan L. Les effets du bilinguisme français-anglais sur les aptitudes intellectuelles. Bruxelles, 1970.
13. Benveniste É. Problèmes de linguistique générale 2. Paris, 1974 (trad. it.: Problemi di linguistica generale II. Milano, 1985).
14. Bialystok E. Language Processing in Bilingual Children. Cambridge University Press, 1991. 15. Cummins Jim, Swain M. Bilingualism in Education. N.Y., 1986.
16. Formisano M., Pontecorvo C., Zucchermaglio C. Guida alla lingua scritta. Roma, 1986.
17. Pinto M.A., Candilera G. La valutazione del primo sviluppo metalinguistico. Il Tam-I. Test di abilità metalinguistiche n. 1: 4-6 anni. Manuale di istruzioni. Milano, 2000.
18. Pinto M.A., Taeschner T., Titone R. Second Language Teaching in Italian Education, in R. Johnstone, P. Edelem-bos (eds.) Researching Languages at Primary School. Some European Perspectives. London, 1996.
19. Sorace A. I vantaggi del bilinguismo nel cervello del bambino // Ventirighe. 2009. ¹ 78.
20. Tunmer W.E., Pratt C, Herriman M.L. Metalinguistic awareness in children. Theory, Research, and Implications. Berlin; Heidelberg; New York; Tokyo, 1984.

Linguistic Reflection and Bilingualism
Research in the Conditions of Russian-Italian Bilingualism

Abstract

The object of the research

To investigate the relationship between metalinguistic knowledge with bilingualism.

The subject of the research

Are analyzed spontaneous statements and reasonings of the bilingual children of 5 years in the conditions of the Russian-Italian bilingualism

The purpose of the study

To establish what features of metalinguistic knowledge are characteristic for the child bilingual.

Novelty

Features of metalinguistic knowledge is investigated for the first time in the conditions of Russian-Italian bilingualism.

Key words: Metalinguistic, bilingualism, Russian-Italian, research

საკვანძო სიტყვები: მეტალინგვისტიკა, ბილინგვალიზმი, რუსულ-იტალიური, კვლევა

რამაზ (ისაკო) მეფარიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ადამიანური ბუნება და „ტრამალის მგელი“

ჰერმან ჰესეს „ტრამალის მგელი“-ს მთავარი საზრისი ადამიანის შინაგანი ბუნების ჩვენებაა, რომ კაცი მიწყივ უნდა ცდილობდეს წონასწორობის შენარჩუნებას, საკუთარი „მე“-ს დაცვას, არც წმინდანობა, არც მრუმეობა, ანუ ოქროს შუალედის მოძებნა.

ადამიანის ბუნება ორგვარია: სულზე ზრუნვა და სხეულთ ტკბობა. ადამიანში ეს ორივეა, მაგრამ მთავარია ვინ რომელ გზას ირჩევს, წმინდანობისკენ ერთეულები მიდიან, მეორესკენ კი მრავალი. ადამიანის პიროვნებად ქცევას თავგანწირვა, სიახლისკენ სწრაფვა სჭირდება. მაგრამ როგორ მივაღწიოთ ამას? სწორედ ეს კითხვა როგორ? არის „ამა სოფლის“ აქილევსის ქუსლი. თუმცა უნდა მივისწრაფოდეთ ამის დაძლევისაკენ. ამისთვის, ალბათ, მთელი სამყაროს სულით გათბობაა საჭირო. ეს გზა განვლო ყველა დიდმა ადამიანმა. ამას კი გამძლეობა, „შენივთება“ სჭირდება.

ადამიანის დაცემას თვისი მიზეზი აქვს. „მიზეზი“, სიტყვის „გარეთაა“. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სიტყვამდე არსებობს და, ამავედროულად, მისგანვე მომდინარეობს: „ყოველი მიზეზი სიტყვით გადმოიცემა და მიზნისკენ მიისწრაფვის“ (ი. კანტი, წმინდა გონების კრიტიკა, 1979, 87). აქედან გამომდინარე მიზეზისა და მიზნის გამთლიანებით ადამიანში ლოგოსური ბუნება ვლინდება. ამის გაერთიანება (მიზეზი, მიზანი) რთულია, ყველას ხელარეწიფება, მეტადრე გაორებული ხასიათისა და ბუნების ადამიანს. „ტრამალის მგელს“ შეეძლო გენიალური ყოფილიყო, მაგრამ მიზეზისა და მიზნის ვერ შეცნობამ არ მისცა ამის საშუალება. მას გამბედაობა არ ეყო, რადგან ყველა გაჭირვება, უბედურება მგელს გადააბრალა. ამიტომაც გამგელდა ნაცვლად იმისა საკუთარი მდგომარეობის მიზეზში გარკვეულიყო, მიზეზი სიტყვაში განეფინა, ფიქრი გასჩენოდა თავისი უკეთურობანი მგელს მიაწერა. ამით მან საკუთარ თავს მოუსპო ყველაზე მნიშვნელოვანი რამ – ფიქრთა-ფიქრი. სწორედ ეს არის მიზეზი მოძალადეს ძალადობა რომ ღუპავს, ფულის მოყვარეს ფული, ნაყროვანების მოსიყვარულს ნაყროვანება და ა.შ. სადღაა გამოსავალი?! შესაძლოა, მიზეზისა და მიზნის ერთობლიობაში, რაც რწმენას ბადებს, ოღონდ სიბრძნედ აყვანილ რწმენას. შეიძლება ეს უტრირებულად ჟღერდეს, მაგრამ ღირს დროში მისი გააზრება. დრო ხომ ყველაზე დიდი საოცრებაა საოცრებათა შორის. დროში მიყვარდი და დროში არ მიყვარხარ, დროში გავჩნდი და დროში გაუჩინარდი, დროში ავმაღლდი და დროში დავმდაბლდი. განა სხვას ამბობს გალაკტიონი: „რომელი საათია, რომელი საათია...“ ვცადოთ „რომელი“ „რისით“ შევცვალოთ და პასუხსაც მივუახლოვდებით. „რისი საათია?“ მოთმენის, ძილის, შინაგანი პრინციპების თუ დარდიმანდობის?! დრო არაერთხელ ყოფილა მაუწყებელი ახლებური ცხოვრების საჭიროებისა., ადამიანი დროში ხვდება ყველაფერს, მაგრამ იგივე ეს ულმოზელი დრო აღარ აძლევს საშუალებას მას გამოსასწორებლად, რადგან წონასწორობის ჟამი ხელიდან გამოეცალა. ამიტომ აუცილებელია დროის შეგრძნება. ამის სწავლება შეუძლებელია. ამას თავად უნდა მიეახლო, უნდა მიხვდე ცუდი „კამარის“ შეკვრას შენს გარშემო და განერიდო მას. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამგელება, დაცემა ადამიანს არ ასცდება.

ხშირად ადამიანებს ბედნიერება შორის ჰგონია. ის ახლოსაა, მაგრამ სიტყვასთან ერთად ქმედებაა საჭირო., დიდი რამაა სიტყვა: „თავდაპირველად იყო სიტყვა და სიტყვა იყო ღმერთთან, და სიტყვა იყო ღმერთი“ (ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, 1992. 179). სიტყვა ლოგოსია, ღვთის სინონიმია, ოღონდ უზენაესის და არა ადამიანის. ადამიანი მიემსგავსება უფალს, ვითარცა „ხატის ხატს“. რატომ „ხატის ხატს“? „განკაცებული მაცხოვარი არის ხატი ღვთისა, ხოლო მთელი კაცობრიობა კი არის ხატის კაცი, ე.ი. მაცხოვრის ხატი“ (ნ. სულავა, რუსთაველოლოგია, VI. 2012: 179-170). ე.ი. ადამიანი „მაცხოვრის ხატს“ მიემართება. „სიტყვა ღმერთია, ხოლო ადამიანი „მაცხოვრის ხატი““. უფალთან ახლოს ყოფნა ქმედებებით განისაზღვრება (და არა მხოლოდ სიტყვით) ეს შეიძლება ასე გამოვსახოთ: სიტყვა = ღმერთს, ადამიანი = „მაცხოვრის ხატს“, ქმედება (ადამიანი) = ორივეს. თუ სიტყვას ქმედითობა არ ახლავს ყოველივე ამაოა.

ზემოაღნიშნული ვერ გაითავისა „ტრამალის მგელმა“ (მიზეზი, დრო, შედეგი, ქმედება) და საბოლოოდ დაეცა კიდეც. გამგელება სხვა არაფერია თუ არა სულის შეხუთვა, ლაქიაობა, გულგრილობა, ცრუ პატრიოტიზმი... „მგელს“ საოცარი „მარიფათი“ აქვს და ხშირად აღმოჩნდება იქ, სადაც ვერასოდეს წარმოედგინა. თუმცა ეს „ადგილი“ ხშირად დამლუპველი აღმოჩნდება მისთვის. ყველა ადამიანი თვითონ ქმნის თავის მომავალს. ამიტომ, როცა დისკარმონიაა და „რუხთფერობაა“ გამორიცხულია ნათლის გრადაცია. „ტრამალის მგელს“ არ უყვარს ნათელი, ნათელს მოკლებული კაცი სახიერება დაკარგულია და მისგან ყველაფერია მოსალოდნელი. აქედან გამომდინარე ჰერმან ჰესეს „ტრამალის მგელი“ გაფრთხილება – ნუ განვაფრთხილებთ ჩვენში მგელს!

ადამიანის მთავარი არგუმენტი ღვთაებრივი მორალია, მაგრამ ჰარის მსგავსნი ამას არად დაგიდებს, რადგან მათი ამოსავალი წერტილია: უსიყვარულობა, თვითკმაყოფილება, ეგოიზმი. ასეთ დროს ხსნა „ფერისცვალებაშია“ (შინაგანი), რომ დღეს თუ ხვალ გონიერება დაამარცხებს „ტრამალის მგელს“. როცა ჰარი ამბობს: „არ შეიძლება ორი ადამიანის სიყვარული“ (ჰ. ჰესე, ტრამალის მგელი, 1985, 109) ეს ტრაგედიაა ადამიანის, სადაც უსაშველო სიცარიელეა.

ადამიანი ყოველდღიურად უახლოვდება ჯვარცმას. თუ ეს სოფელი მზადებაა იმ სოფელში წასასვლელად, მაშინ: „ერთგვარი შვებაა ჯვარცმა“ (რ. არქიმანდიტი (კარელინი), შორიდან მომდინარე ნათელი, 2005: 245). მაგრამ თუ სიამტკბილობაა, სურვილების აყოლაა ტკივილით აღმოგზდება სული.

დაუბრუნდეთ „ტრამალის მგელს“. გავიხსენოთ: ჰარის სტუმრობა პროფესორთან, ჰარის სიზმარი, დიალოგი გოეთესთან, სასაფლაოს ეპიზოდი, პაემანი ჰერმინესთან და ჩვენ დავინახავთ წრეს, საიდანაც გამოსვლა ყოვლად შეუძლებელია. კაცს უბედურება სწყურია, რადგან არ სჯერა ბედნიერების. მისთვის უცხოა ასეთი აზრი: ბედნიერება დაუსრულებელი სწრაფვაა ბედნიერებისკენ. ამიტომაც ამბობს: „ბედნიერება არ არის ჩემი დანიშნულება“ (ჰ. ჰესე, ტრამალის მგელი, 1985, 187).

„ტრამალის მგელს“ ცხოვრება და სინამდვილე აერია ერთმანეთში, დაკარგა ადამიანები და დაკარგა რწმენაც. ხედავს ადამიანის მატერიალურ გაჭირვებას, ზნეობრივ დეგრადაციას, სულიერ ტკივილს და ა.შ. მაგრამ ამას ანალიზი და გააზრება სჭირდება, რისი ძალაც მას არ შესწევს და მზერა მგლისკენ აქვს მიპყრობილი. აქ შემოდის ის აზრი, რომ არ შეიძლება საკუთარ თავს დაუპირისპირო ისეთი რამ, რისი ატანაც არ შეგიძლია. ადამიანური ბუნება ვერ უძლებს ამას. ვისთვისაც უცხოა ანალიზი, განმარტება მათთან არ მიდიან ანგელოზები.

ბევრი რამ გაუგებარი დარჩება ჰერმან ჰესეს შემოქმედებიდან, თუ არ გავითვალისწინებთ შემდეგ გარემოებას, რომ სულიერი დამაბულობა ქმნის ამ რომანის მხატვრულ სამყაროს. რომანის გმირები თითქოსდა შინაგანად გამოსცემენ თავიანთ უშლის ფერს და ყველაფერი მგლისფერდება. ასეთ დროს მეორედ მოსვლაც არაფერს მოიტანს, თუკი იგივე ადამიანები დახვდება, იგივე ცოდვებითა და ცნობიერებით. ადამიანი (ჰარი) არ შეიძლება იყოს თვითკმარი, რადგან ასეთ

შემთხვევაში მას ვერავინ გაუგებს. „ის თვითონაა თავისი საზრისი“ (პასი, „სიმბოლოზმი“, 2000 : 237),.

ბევრი ქალია რომანში. ჰარი არაა უქალო სამყაროში. ქალი უფრო გრძნობს წონასწორობის დარღვევას და ცდილობს კიდეც „ტრამალის მგელის“ გადარჩენას. სამწუხაროდ, „ტრამალის მგელი“ ვერც ქალს ხედავს ქალში და ვერც ანგელოზს. მისი სიყვარული არც სიყვარულია, არც სევდაა... რაღაც სხვაა: „უბედურებამ ტანჯვა უნდა მომაწყუროს და სიკვდილი მანატრებინოს“ (ჰ. ჰესე „ტრამალის მგელი“, 1985, 87).

გრიგოლ რობაქიძე წერს: „თუ გსურთ გიყვარდეთ, იმეორეთ სიყვარულის ლოცვის სიტყვები, თუ გაქვს მწუხარება ისწავლეთ დარდის გარეთ გადმოღვრა და სიმშვიდეს მოგენიჭებათ“ (გრ. რობაქიძე, წერილები, ესეები, ლიტ. პორტრეტები, 2014, 131).

თუ ამ აზრს ვერწმუნებით „ტრამალის მგელი“ პირველს (ლოცვა) საერთოდ არ ჩადის, მაგრამ მეორეს (დარდის გადმოღვრა) მისი კუთვნილებაა.

მიუხედავად ამისა, ამ უკანასკნელმაც არ უშველა, რადგან ლოცვით არ არის მისი ცხოვრება გაშინაარსებული, რასაც შემდგომში რწმენის დაკარგვაც მოჰყვა.

ადამიანი რწმენას ჰკარგავს, როცა სიყვარულს ჰკარგავს. ჰარის არ შეუძლია სიყვარული. ე.ი. არ შეუძლია ღვთაებასთან ზიარება. „მშვენიერებაში შობა“ „ტრამალის მგლისთვის“ უცხოთა-უცხოა. მასში არ ანთია შინაგანი ცეცხლი. სიცოცხლეს და ცეცხლს ქართულში ერთი ძირი აქვს („სიცოცხლე, ცეცხლი“). ადამიანი უნდა ატარებდეს ამ ცეცხლს, რათა სხვასაც და საკუთარ თავს სიცოცხლე მიანიჭოს.

„ტრამალის მგელში“ არა თუ ცეცხლი ადამიანური სულიც არ ჩანს და თუ ეს სადმე გამოკრთება, ის ადამიანის ბუნების მოსპობას ნიშნავს. ადამიანი ხდება მტერი საკუთარი თავის, უმეგობრდება მასშივე ჩასახულ მგელს და სხვებსაც არ აძლევს თავისუფალი ცხოვრების უფლებას. ადამიანმა შექმნა ასეთი დაპირისპირება მგელი და ადამიანური ბუნება. სამწუხაროდ, მგელს დანებდა და ღვთაებრივი სული დაკარგა.

ადამიანის უბედურება მასშივე დაბუდებული მგელია. ყველაზე დიდი გამარჯვება მისი დამარცხებაა. კაცს უჭირს და ეს გასაჭირი მისი ეგოისტური ბუნებაა. გასაგებია, რომ ცხოვრება ბრძოლაა, დაპირისპირებაა. თუ გავაგრძელებთ დაპირისპირებულთა ჯაჭვს, მაშინ მის რგოლებად უნდა შეიკრას სიყვარული და სიძულვილი, მტრობა და მშვიდობა, მეგობრობა და შუღლი, სიმართლე და სიცრუე და ა.შ. ეს კი მთელი სიცოცხლის მანძილზე გამუდმებული ბრძოლაა. ალბათ, ასეთი მარადიული დაპირისპირება რომ არ ყოფილიყო, არ იარსებებდა არც სიცოცხლე და არც თავად სამყარო. მაგრამ, როდესაც ადამიანის სულში ირღვევა წონასწორობა, წინააღმდეგობა მწვავედება. ჰარის სულში სწორედ რომ წონასწორობა დაირღვა და მგლისკენ გადაიხარა.

ქვეყნიერება არ შეიძლება დაექვემდებაროს „ტრამალის მგელს“. ის არაბუნებრივი ხმით ავსებს სამყაროს, მოაქვს უბედურება და სპობს სიცოცხლეს. არადა, როცა

სიცოცხლე არ არის დროსაც აღარ ენიჭება აზრი. მაგრამ დაბადებაც ხომ დროში მოხდა?! ეს უნდა გვახსოვდეს. ამ ფონზე უნდა გავიაზროთ მოსალოდნელი საფრთხეები, რაც მგლისფერ ადამიანებს ახასიათებთ და საშიში სწორედ ამის არ შეგრძნებაა. მთელი ცხოვრება განკითხვაა, მაგრამ აღსარებისთვის თავი „ტრამალის მგელს“ არ უნდა ჩაუდო.

„ტრამალის მგელში“ კარგად ჩანს, თუ რა უშლის ხელს განახლებას. ადამიანში უნდა მოხდეს სულიერი განახლება (ჰარი ამის სრული ანტიპოდი). განახლებას უდიდესი ადგილი უჭირავს ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაში: „მცნებასა ახალსა მოგცემ თქვენ“ (ი. 13. 14). პავლეს ეპისტოლეებში არაერთგზისაა ხაზგასმული: „შეიმოსეთ ახალი“. იოანე ოქროპირის განმარტებით, „ახალი მცნება სიყვარულს გულისხმობს“.

წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველის, წმინდა გრიგოლ დიდის, წმინდა გრიგოლ ნოსელის მოძღვრებებში სწორედ ამ განფენილობიდანაა განმარტებული განახლების ცხოველმყოფელური იდეა. აქედან გამომდინარე ჰერმან ჰესე ადამიანს მგლად ქცევის მიზეზად სულიერი განუახლებლობას მიიჩნევს.

ჰარი დაშორდა ღვთის ხატს. ხატის შინაარსი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მოიცავს სრულ ღვთაებრიობას. ე.ი. გადმოსცემს, როგორც „ღვთის არსობრივ ერთობას, ასევე ღვთის სამგვამოვნებას“ (ე. ჭელიძე, ადამიანი ხატი – პირმშობატისა 1995 : 23). ამგვარი საფუძველი გვაფიქრებინებს, რომ ჰერმან ჰესეს გმირი ვერ მიემსგავსა ღვთის „ერთობას“, ამიტომაცაა სულიერი ინდიფერატიზმი და განუახლებლობა.

ქართულ რეალობაში გვხვდება ასეთი შესიტყვობანი: შემომაკვდა, შემომელახა, შემომეჭამა... ეს სიტყვები „ტრამალის მგლის“ კუთვნილებაა. ასეთ დროს რჩება მოლოდინი, რომ უნდა აღორძინდეს მაღალსულიერება. ე.ი. ყოველივე ის, რაც კი ოდითგანვე უმთავრესი საფიქრალი იყო კაცთა მოდგმისათვის. დღეს ეს გარემოებანი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენენ, რათა ადამიანის შინაგანი ბუნება არ გაიგივდეს „ტრამალის მგლის“ ბუნებასთან და ყველაფერი მას არ გადაბრალდეს. ეს რომანიც ხომ სხვა არაფერია თუ არა გაფრთხილება – არ განვავითაროთ ჩვენში მგელი.

ჰერმან ჰესეს ესთეტიკა გამიზნულია ადამიანის შეგრძნობისაკენ. ამას ჰკარნახობდა მწერალს უმთავრესი სასწაული – ადამიანი. ადამიანობას კი „ტრამალის მგელი“ ვერ დააფუძნებს. ამიტომ „ქიმერა“ (გუმილიოვის ტერმინით), რომელიც ჰარიში და მის მსგავს ადამიანებშია უნდა მოისრას, რათა თვით ადამიანობა არ დადგეს საფრთხის წინაშე. უცხოესობა, გაუგებრობა დამანგრეველია, რომლის წინაშე ფერმკრთალდება ყოველივე ღირებული ამ სამზეოში.

ლიტერატურა:

1. არქიმანდრიტი (კარელინი), შორიდან მომდინარე ნათელი, თბ. 2005
2. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, თბ. 1992
3. კანტი ი, წმინდა გონების კრიტიკა, თბ. 1979

4. პასი, სიმბოლიზმი, მ. 2000
5. რობაქიძე გრ. წერილები, ესეები, ლიტერატურული პორტრეტები, თბ. 2014
6. სულავა ნ. რუსთველოლოგია, VI, თბ. 2012
7. ჭელიძე ე. ადამიანი ხატი – პირმშობატსა, თბ, 1995
8. ჰესე ჰ. ტრამალის მგელი, თბ., 1985

Ramaz (Isako) Meparishvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Human Nature and „Steppe Wolf“

Abstract

The esthetic of Hermann Hesse has the objective towards the human feeling. The most main miracle dictated it to the writer – the person. The humanity does not found “Steppe wolf”. That’s why Chimera (by the term of Gumilov) , which must be destructed in harry and similar person, for self humanity must not have any danger.

The main sense of “Steppe wolf” shows the internal human nature, that the man must try the keeping of the balance, the protection of own “I“, nor holy nor adultery or the finding of gold interval.

მაია მიქაუტიძე

აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი

ფრაზეოლოგიზმები ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით-II (ტაოური და იმერხეული მასალის მიხედვით)

ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით ძალზე საინტერესო სურათს ხატავენ ფრაზეოლოგიზმები, როგორც ერის კულტურული თვითმყოფადობისა და ცნობიერების ამსახველი მყარი ერთეულები. მათი შესწავლა-გაანალიზების გარეშე ენისა და კულტურის ანალიზი არასრულყოფილია, რადგანაც იდიომებში არეკლილია, ერთი მხრივ, ენობრივი და, მეორე მხრივ, ამ ენის მატარებელთა კულტურული თავისებურებანი (Cowie 1998: 57). სწორედ ამიტომ ფრაზეოლოგიზმები ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ლინგვისტების კვლევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და ძირითად საკითხად ითვლება

ლინგვოკულტუროლოგიური კუთხით ძალზე საინტერესოა ქართული სალიტერატურო ენის ტაოურსა და იმერხეულ დიალექტებში გავრცელებული ფრაზეოლოგიზმების კვლევა და მათი შედარება თურქული ენის იდიომატურ გამოთქმებთან. ეს იდიომები ნათლად წარმოაჩენს ამ კულტურათა დამოკიდებულებას ადამიანთა ჯანმრთელობასთან, განწყობილებებთან, ფსიქოლოგიურ მდომარეობასთან... და ენაში მათი ასახვის გზებს.

2006-2014 წწ. ტაოსა და იმერხევეში ექსპედიციების დროს მოპოვებული დიალექტური (ფრაზეოლოგიური) მასალის დამუშავების, მათი არსებულ იმერხეულ და ტაოურ დიალექტურ ტექსტებსა (ნ. მარის, შ. ფუტკარაძის, მ. ფალავას...) და სხვა ქართველურ მონაცემებთან შედარება-შეპირისპირების შედეგად შემდეგნაირი სურათი წარმოჩინდა:

1. ტაოურსა და იმერხეულში დადასტურებული ფრაზეოლოგიზმების დიდი ნაწილი გვხვდება ქართულ სალიტერატურო ენასა თუ სხვა კილოებშიც:

თავ მეესტრა ‘დავაჟკაცდა’ - „თავ მეესტრა ი ღარჭი იმ დღეებში და წევდა სოფლიდამ“...

თვალის მოტყუება ‘მცირე ხნით დაძინება’ - „დეილღებოდი, ბევრ საქმობ, დაწექი, თუალი მოატყუელე ერთხან, ასე ვებნევი დიამთილსა“ ...

ნიღზე დეიყვანა ‘დააპატარავა, დააცოტავა, დაცვითა’ - „იმდენი შექერი ნიღზე დეიყვანა ბაღუმ, მეგემ იპარა და ჭამა“ (ფუტკარაძე 1993: 529)... შდრ. „ყუყუხე დაყვანა“ (საბა: მახვილთა და ნამგალთა ყუათა ნაპირთა ნიღრი ეწოდების).

სასუქში ჩაგდება ‘სიმდიდრესა და პატივში ყოფნა’ - „იმას აფერი უჭირს, იმფერი ბედი შეხთა, სასუქში ჩავარდაო, იტყვიან“ ...

ცივ ქვაზე გამუასახლებს ‘ცხოვრების საფუძველს შექმნის, არაფრისაგან ცხოვრებას ააშენებს’ - „იმფერი ქალი შეხთა ჩემ ღარჭსა... ფენა ქალია ჩემი ძალი, კაც ცივ ქვაზე გამოასახლებს“ ...

ხელის წამოკრა ‘დახმარება, მიშველება’ - „ტაიამ ხელი წამოკრა თავის ტადოსა, გეიმართა კაცმა“ ...

ხელში გარუნება ‘ხელში ჩაგდება, დახელთება’ - „იმდენი ფარა ოზუნა ხელში გეირუნია, მარა მის ოღლუმად ააფერი დატყობია“ (ფუტკარაძე 1993: 671); „ყუელაფერმა ჩემ ხელში გეირუნია, მარა ააფერი არ დამჩა“ ...

2. გვხვდება უშუალოდ იმერხეული და ტაოური დიალექტებისათვის დამახასიათებელი ფრაზეოლოგიზმები. მაგალითად:

გადმოსოფლებული ‘გადმოსახლებული’ - ბათუმიდან **გადმოსოფლებული** არიან ჩემ ნენიენთი ...

ბაზადირელი ‘მთავარი ბოძი’ - „ჩუენთანა სოფელში სახლფეს **ბაზადირელი** აქუან, შუაშია **ბაზადირელი**; თქვენთან რა თქმაა? დედაბოძი? არა ამფერი თქმა ჩვენთან არ იციენ, ჩვენთან **ბაზადირელს** ვიტყვით“ ...

აძუეფ ‘ატყუებ, აბალახებ’ - „ჭკვიან კაც ვერ **აძუეფ**, შენ რაფრაც გინდა, ისე ვერ არუნიეფ, ბეჩს **მუადიეფ**, საცხა გინდა, იქით წეიყვან“ ...

თუთია გახდი ‘იშვიათი სანახავი გახდი, თავმომწონე’ - „იმფერი **თუთია გახდი**; შენ გარდა აღმანიას არევიან წასულა-ქი?“ ...

მეადანზე გამოსლა ‘სააშკარაოზე გამოტანა’ - „საქმე ისე’ნდა გამუაწყოს კაცმა, **მეადანზე გამოსლის** არ’ნდა ემინოდეს, უნდა გამევიდეს და გააცნოს ყუელას თავისი თავი“ ...

სელამის ფარა ‘ჯიბის ფული, ხურდა ფული’ - „**სელამის ფარაც** არ შემატეის ბაღებმა“ (ფუტკარაძე 1993: 563); „სელამის ფარა სულ ნდა ქქონდეს კაცსა, სახლიდან ისე არ ნდა გახვიდე“ ...

წეიხურა მიწის საბანი 'მოკვდა' – ნენემ ზოვლი დაბერდა, ფენა ავით გახთა და წეიხურა-ქი მიწის საბანი ზაფხულში, ვედარ მორჩა და ბევრი ვერ იცოცხლა-ქი“ ...

ხელის მოხირკვლა 'ხელის შეშლა, ხელის მოცარვა, შეფერხება' – “ოსმან ძიებით ვაწყობდი წასვლას, მარა **ხელი მომეხირკლა**“ (ფუტკარაძე 1993: 671); „ვიტყვი ნა წავალ ისტამბოლ, გავაწყობ წასულას, მარა სულ **მომეხირკლება ხელი** და ვერ წავსულვარ-ქი“;

ხელმეცეცაი 'წვრილმანების ქურდი, პიროვნება, რომელსაც წესად აქვს აუცილებლად რაღაცის მოპარვა (თუნდაც ნემსისა)' – „მარტუაი არ დატიო ოდაში, **ხელმეცეცაია**, ადეთად აქ მოპარვა“ (ფუტკარაძე 1993: 671) ; „**ხელმეცეცაი** კაცი იყო ოღეთი იმ სოფელში, საცხა რაცხას მეიწონებდა, აწევდა ილლა“ ...

ხელწაკრიაი 'ქურდბაცაცა, წვრილმანების ქურდი' – „**ხელწაკრიაი** ბაღვები ყავს, მარტუაი სახლში არ დეიტევიან, ილლა რაცხას აწევენ“ (ფუტკარაძე 1993: 671); „**ხელწაკრიაი** არ'ნდა იყოს ინსანი, სახში შენი შესვლა არ'ნდა ემინოდეთ“...

3. ტაოურსა და იმერხეულ დიალექტებში გვხვდება როგორც ქართული იდიომატური გამოთქმები, ასევე თურქული ენიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმები, რომელთა სემანტიკური დატვირთვაც იდენტურია. ამ ძალზე საინტერესო პარარელელების საფუძველი ტაოელ და იმერხეულ ქართველთა ბილინგვიზმია.

ა) ერთი მხრივ, აქ ერთიანდება ისეთი იდიომები, რომლებიც იდენტური ან მსგავსი მნიშვნელობით დამოუკიდებლად არსებობს თავის მხრივ როგორც ქართულ, ისე თურქულ ენობრივ სამყაროში და არ არის მიღებული მხოლოდ კულტურულ-ენობრივი ურთიერთობების შედეგად; ეს ფრაზეოლოგიზმები ერთნაირია როგორც სემანტიკით, ასევე კომპონენტური შემადგენლობით. მაგალითად:

1. ჩემ ტაიაშვილი **კაცათ აქცია** ბაბამა...

შდრ., თურქ. *adam etti* // ქართ. *კაცად აქცია* *კარგად აღზარდა; ხალხში (საზოგადოებაში) გამოიყვანა: *Amcası yanına alıp onu bir güzel adam etti* 'ბიძამ თავისთან წაიყვანა და კაცად აქცია';

2. იმი ტადოი, ტადოს დიდ ზმას ვეტყვით, **კაცი დადგა** ბურსას...

შდრ., თურქ. *adam oldu* // ქართ. *კაცი დადგა* *განათლებული, სასარგებლო პიროვნება დადგა: *Bu çocuğun adam olacağı yok, ders çalışmıyor* 'ამ ბავშვისაგან კაცი არ დადგება, არ მეცადინეობს';

3. გაკუჭიანდა ბახალამა და **გულიდან ამეიღო** ი ღარჭი...

შდრ., თურქ. *Gönlünden çıkarır* // ქართ. *გულიდან ამოიღებს* *დაივიწყებს, შეიძულებს; *გულიდან ამოირეცხავს* (ამოიშლის): *O kızı gönlümden bir türlü çıkaramadım* 'ის გოგონა გულიდან ვერაფრით ამოვიგდე';

4. ჩემ ტოლვანები იმფერ სიტყვებს იძახიენ, **ყურეფ-ნდა დეიცუა** კაცმა...

შდრ., თურქ. *Kulaklarını tıkar* // ქართ. *ყურებს იცობს* *გაგონება არ სურს, წაუყრუებს; *ყურს არ ათხოვებს, ყურებს ბამბით იცობს; ყურებს იყრუებს*: *Bütün söyledilere kulaklarını tıkamalısın* 'ყველა ჭორს ყური უნდა წაუყრუო';

5. დუგუნში ვიყავ, ჩემ გოგოი იქ დევნახე; აქევრია; ფენა გუზელი იყო, **თვალი ჩაუკარი**, ჰელბეთ გაბრაზდა, გვერძე გეიხედა...

შდრ., თურქ. *Göz etti* // ქართ. *თვალი ჩაუკრა* *თვალით მიანიშნა: *Bunun şaka olduğuna inanmalısın, Orhan lâfa başlamadan bana göz* 'ეს რომ ხუმრობაა, უნდა დაიჯერო, სანამ ლაპარაკს დაიწყებდა, ორჰანმა თვალი ჩამიკრა';

6. მისი ერთი თორუნი, მურღულ რო არი, ცამდე ეიყვანა შაქირმა...

შდრ., თურქ. *Göklere çıkarır* // ქართ. ცამდე აჰყავს *აქებს, ხოტბას ასხამს: *Dün Nihad'ı göklere çıkarıyordun, bugün hakkında kötü kötü şeyler söylüyorsun* 'გუშინ ნიჰადი ცამდე აგყავდა, დღეს კი მასზე ცუდ რამეებს ლაპარაკობ';

7. გამეესხრიკა ჩემ ემომა მამალსა, ჩეიგდო ხელში, მეიქნია ნაკოდი, მამალინა მოკლას...

შდრ., თურქ. *Eline düştü* // ქართ. ხელში ჩაუვარდა *(ვისიმე) მფლობელობაში, განკარგულებაში აღმოჩნდა: *Kale düşman eline düştü* 'ციხესიმაგრე მტერს ჩაუვარდა ხელში'.

ასეთ იდიომებზე დაყრდნობით საუბრობენ ე.წ. „შიდაფრაზეოლოგიურ ვალენტობაზე“, რომელიც განსაზღვრავს როგორც მონათესავე, ისე არამონათესავე ენებს შორის ლექსიკურ-სემანტიკურად და სტრუქტურულად ერთნაირი იდიომების არსებობას, რომელთა უმეტესი ნაწილი, ადამიანთა აზროვნების საერთო მიზეზ-შედეგობრივ კანონებზე დაყრდნობით, სრულიად დამოუკიდებლად ჩანს წარმოშობილი (მამულია 2006: 7-10).

ბ) მეორე მხრივ, ქართულ-თურქული ისტორიული ურთიერთობებიდან გამომდინარე, იმერხეულსა და ტაოურში გამოიყოფა ისეთი ფრაზეოლოგიზმები, რომლებიც სწორედ დიგლოსიის შედეგად თურქული ენიდან ქართულზე მექანიკური თარგმანით, სესხებით ან სამეტყველო კოდების გადართვით შესაძლოა აიხსნას. მაგალითად:

ყურებ-ყურებაში (// სალიტ. ქართ. თვალწინ, თვალსა და ხელს შუა): ამ ყურებ-ყურებაში ი ბაჰალა გეიზარდა და გათხოვდა-ქი...

შდრ., თურქ. *Göz göre göre* 'ყურებ-ყურებით' - *თვალნათლივ, ცხადად, თვალწინ, აშკარად; თვალსა და ხელს შუა: *Geçen hafta göz göre göre daha ucuz malı kacırdım* 'გასულ კვირას უფრო იაფი საქონელი თვალსა და ხელს შუა გამოძეპარა';

თვალეზი ეხუჭება (// სალიტ. ქართ. ეძინება): ზოვლი დევღალე, თვალეზი მეხუჭება...

შდრ., თურქ. *Gözleri bayılıyor* 'თვალეზი ეხუჭება' - *ეძინება, ძილი ერევა: *Haydi sen git yat! Gözlerin bayılıyor* 'აბა, წადი, დაწევი! თვალეზი გეხუჭება';

ჭიპი ქუჩაში აქვს მოჭრილი (// სალიტ. ქართ. მეძავი, ქუჩის ქალი): ი ქალი სახში არ შედიოდა; თავის კაცმა დაკლა-ქი, გეიგო **ჭიპი ქუჩაში** რო ქონდა მოჭრილი...

შდრ., თურქ. *Göbeği sokakta kesilmiş* 'ქუჩაში ჭიპმოჭრილი' - *მეძავი, როსკიპი; ქუჩის ქალი: *Süleyha'nın göbeği muhakkak sokakta kesilmiş. Eve girdiği yok*. 'სულეიჰას ნამდვილად ქუჩაში აქვს ჭიპი მოჭრილი. მისი შინ შესვლა არ არის';

თვალყურიანად იყავით (// სალიტ. ქართ. უთვალთვალეთ, თვალყური ადევნეთ): იქში რო ჩახვალ, თვალყურიანათ იყავი, მიღლეეთი მეიყრება-ქი...

შდრ., თურქ. *Göz kulak olun* 'თვალყურიანად იყავით' - *უთვალთვალეთ, ყურადღებით იყავით; თვალყური ადევნეთ: *Serbest bırakın gitsin, ama göz kulak olun* 'გათავისუფლეთ, წავიდეს, მაგრამ თვალყური ადევნეთ';

ნიჩაბივით ენა აქვს (// სალიტ. ქართ. ყბეღია, ენაჭარტალაა; გრძელი ენა აქვს): ი დეკაცსა ნიჩაბივით აქ ენა, სუ ეყეფება თავის ზალსა ...

შდრ., თურქ. *Kürek gibi dili var* 'ენა ნიჩაბივით აქვს' - *ზედმეტი ლაპარაკი უყვარს, ყბედია, ენაჭარტალაა; გრძელი ენა აქვს, ენა მხარზე აქვს გადაკიდებული: *Kürek gibi dili var, bu yüzden herkesi yıldırıyor* 'გრძელი ენა აქვს, ამიტომ ყველას აფრთხობს';

წვერს შევიჭრი (// სალიტ. ქართ. დარწმუნებული ვარ; თავს მოვიჭრი): გეიკითხავს და არ მეეწონება-ქი, თუ არა წვერს შევიჭრი-ქი ...

შდრ., თურქ. *Sakalım keserim* 'წვერს შევიჭრი' - *დარწმუნებული ვარ; ნიძლავს დავდებ, თავს დავდებ მოსაკვეთად, თავს მოვიჭრი: *Eğer bu meselede senin dediğin çıkarsa ben sakalım keserim* 'თუ ამ საკითხში შენი ნათქვამი გამართლდა, თავს მოვიჭრი';

თვალწინ უშვებს (// სალიტ. ქართ. ხელიდან უშვებს; თვალსა და ხელს შუა ეკარგება): რა ვიცოდი თუ თვალის წინ გუშუვი ი კაცი ...

შდრ., თურქ. *Göz önünde kaçırır* 'თვალწინ უშვებს' - *უყურადღებობით კარგავს; ხელიდან უშვებს; მხედველობიდან გამორჩება; თვალსა და ხელს შუა ეკარგება: *Bu olay göz önünden kaçırdı* 'ეს შემთხვევა ხელიდან გაუშვა'.

ჩვენ მიერ განხილულმა მაგალითებმა აჩვენა, რომ ტაოურსა და იმერხეულ დიალექტებში დადასტურებულ იდიომატურ გამოთქმათა დიდი ნაწილი ქართული სალიტერატურო ენისა და სხვა ქართველური დიალექტებისთვისაც ჩვეულებრივია (ბზიკი ბუდე, თავ მეესტრა, წყლის დაძინება, ხელში გარუნიება ...); გვხვდება უშუალოდ აღნიშნული დიალექტებისთვის დამახასიათებელი ფრაზეოლოგიზმები (ბადვი შოვნა, გადმოსოფლებული, ისადილა მზემ, სხვისი კვერი, ღორბეჩაი ...).

ქართულ-თურქული ისტორიული ურთიერთობებიდან გამომდინარე, ტაოურსა და იმერხეულ დიალექტებში გვხვდება როგორც ქართული, ასევე თურქულიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმები, რომელთა სემანტიკური დატვირთვაც იდენტურია. ამ ძალზე საინტერესო პარარელელების საფუძველი ტაოელ და იმერხეველ ქართველთა ბილინგვიზმია.

ლიტერატურა:

გოჩიტაშვილი ქ. (2012): ადამიანის ფიზიკური და მენტალური მდგომარეობის აღმნიშვნელი ფრაზეოლოგიზმები ქართულ და ინგლისურ ენებში; ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის რეცენზირებადი ელექტრონული ბილინგვური ჟურნალი „სპეკალი“, # 6. [ინტერნეტრესურსი]

<http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/magazinHeadlines/6>.

მამულია ე. (2006): თურქულ-ქართული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. გამომცემლობა „ცისარტყელა“ თბილისი,

მიქაუტაძე მ. (2013): იდიომატურ გამოთქმათა ერთი ჯგუფისათვის ტაოურსა და იმერხეულში, ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. მე-17. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ქუთაისი. 213-222.

მიქაუტაძე მ. (2013): ფრაზეოლოგიზმები ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით (ტაოური და იმერხეული მასალის მიხედვით). აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „თანამედროვე ინტერდისციპლინარიზმი და ჰუმანიტარული აზროვნება“; ნაწილი 1. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ქუთაისი. 38-42.

ფუტყარაძე შ. (1993): ჩვენებურების ქართული. აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა. ბათუმი.

Cowie A. P. (1998): Theory, Analysis, and Applications. Oxford Studies in Lexicology. Oxford: Clarendon Press.

Linguistic... 2011: Linguistic politics and language usage in the debate on political correctness 2011

[ინტერნეტრესურსი] <http://www.grin.com/e-book/94699/linguistic-politics-and-language-usage-in-the-debate-on-political-correctness>.

Вавилова Л.Н. 2011: Вавилова Л.Н., К вопросу об эвфемизации современной русской речи:
[ინტერნეტრესურსი] <http://www.ksu.ru/fil/kn7/index.php?sod=111>.

Maia Mikautadze

Akaki Tsereteli State University, Kutaisi

Phraseologisms According to Linguocultural Point of View-II (based on material of Taoian and Imerkhebian Dialects)

Abstract

As a result of many centuries' compact relationship with the Turkish Language foreign lexical units gradually come to get footing in Imerkhavian and Taoian dialect that vie the corresponding Georgian word-forms. The co-existence of Turkish and Georgian words in everyday communication is a quite common phenomenon. The speech of Imerkhebian and Taoian Georgians is very interesting from the grammatical and lexical point of views.

According to Georgian – Turkish long term linguistic and cultural relationships, there is vitally interesting to study the phraseologisms of Taoian and Imerkhebian dialects of the Georgian language.

After studying and comparing them with the other Georgian material we have the following outcome (We base our study upon of N. Mari and T. Putkaradze's texts, also upon the expedition material gained in Imerkhevi, in 2006-2014 by the Scientific-reaserch Institute of Georgian Dialectology at Akaki Tsereteli State University):

1. In Taoian and Imerkhebian Dialects there are phraseologisms that are met in the Georgian literary language and other dialects.
2. There are such kind of idiomatic expressions that are met only in Taoian and Imerkhebian Dialects of Georgians.
3. In accordance with Taoian and Imerkhebian bilingualism, there are Georgian as well as Turkish phraseologisms, which have the identical semantic value. On the one hand, in this group there are such kind of idioms that are gained from the mechanic translation from one language into another (from Georgian into Turkish and vice versa); on the other hand, there are united such kind of idioms, that with the parallel or similar semantics the independently exists in Georgian and Turkish lingual area and they are not the result of cultural-lingual relation.

Values in the radically distant and different cultures are formed from the private point of view; often the description of the universal values is similar. According to this it is not surprising that this similarity occurs in the neighboring linguistic - cultural environment, such as Turkish - Georgian.

საკვანძო სიტყვები: ფრაზეოლოგიზმები, ლინგვოკულტუროლოგია, ტაოური/იმერხეული დიალექტები, ბილინგვიზმი

Key words: Phraseologisms, linguocultural, Taoian and Imerkhebian Dialects, bilingualism

არქაიზმები – ილია ჭავჭავაძის სამწერლო ენის სტილისტური ხერხი

არქაიზმი, როგორც ლექსიკური ერთეული ქართულში რუსული ენიდან შემოვიდა, რუსულში კი, ბერძნული წარმომავლობის ეს სიტყვა, ფრანგულის საშუალებით დამკვიდრდა.

არქაიზმი ენათმეცნიერებასა და ლიტერატურათმცოდნეობაში ნიშნავს ცოცხალ ენაში მოძველებულ, მივიწყებულ სიტყვებსა და გამოთქმებს. მწერლობის ვალია ენაში სიტყვების გაცოცხლება, დაღეძილი შრეებიდან მათი ამოტივტივება, ხელახალი სულის შთაბერვა და გაცოცხლება.

არქაიზმი პერსონაჟის მეტყველებაშიც დასაშვებია და მწერლის ენაშიც, ავტორისეულ რემარკებშიც. თუმცა მწერლის ენის ზედმეტმა არქაიზებულიბამ შეიძლება სტილური ფუნქცია დაკარგოს და ნაწარმოებს ხელოვნურობის იერი მისცეს.

არქაიზმის მხატვრული დანიშნულებაა ა) ისტორიული სტილიზაცია და ბ) მხატვრული სტილიზაცია.

ძველ ქართულ ლიტერატურაში გამოყენებული სიტყვები იმ დროისათვის, რა თქმა უნდა, არქაიზმი არ არის, ისინი ნაწარმოებთა შექმნის დროისათვის ცოცხალი ხმარების სიტყვებია. მაგრამ ასეთი ლექსიკის გამოყენება XIX-XX საუკუნის მწერალთა შემოქმედებაში უკვე არქაიზმია.

არქაიზმებზე მსჯელობისას საჭიროა იმის გარკვევა, ესა თუ ის სიტყვა ძველი ქართულიდან V-XI საუკუნიდან იღებს სათავეს, თუ საშუალი ქართულიდან (XII-XVIII ს.ს.). ეს აუცილებელია, რადგან XVI-XVIII ს. მწერალთა და რომანტიკოსთა (XIX ს.) თხზულებებში გამოვლენილი არქაული ლექსიკის საგრძნობი წილი საშუალო ქართულიდან იღებს სათავეს. თუ გავითვალისწინებთ, პროფ. კ. დანელიას მოსაზრებას, საშუალ ქართულში მკვიდრდება ზოგიერთი ის სიტყვა, რომელიც აღორძინების ხანის მწერალთა^A და რომანტიკოსთა თხზულებებში არქაიზმად გვევლინება. X-XI საუკუნემდე ასეთი სიტყვები ან სულ არ იხმარება, ან იშვიათად გამოიყენება, როგორცაა არმაღანი (ძღვენი), აუგი (სირცხვილი, ცუდი), აჯა (თხოვნა), ბედითი (ამაო), დაღრეჯა (ძლიერ მოწყენა), დოსტაქანი (ჭიქა, თასი), დუხჭირი (ულამაზო), ეჭვი (ფიქრი), ზენა(ა)რი (ფიცი), კაეშანი (სევდა), მოყივნება (შერცხვენა), მუფარახი (გამახალისებელი წამალი), მუქაფა (სამაგიერო), მუხთალი (მოღალატე), ნუკვა (ხვეწნა), ტერება (შველა), ქენება (თხოვნა, ხვეწნა).

XIX საუკუნეში რომანტიკოსებთან მყარად დამკვიდრებული არქაიზმები ორი წყაროდან იღებს სათავეს: ბიბლიის ძველი ქართული თარგმანიდან და რუსთაველის "ვეფხისტყაოსნიდან". ზემოჩამოთვლილი სიტყვების უმრავლესობა სწორედ "ვეფხისტყაოსნიდან" იკავავს გზას და იძენს არსებობას სამწერლო ქართულში.

ბიბლიიდან მოდის:

ვარჯი (შეფოთილი ტოტი)

ველის ყრდელი (მყრალი ბალახი)

ზვერი (ბაჟი)

იუდას ამბორი (ღალატი)
მანანა (ზეციური საჭმელი)
მყოვარჟამ (დიდხანს)
ნესტვი (სალამური) და ა.შ.

ილია ჭავჭავაძე XIX საუკუნის საქართველოს მოევლინა არა მხოლოდ "მამად", მან მხსნელის ფუნქციაც იტვირთა იმავდროულად.

საქართველო უნდა აღდგეს თავისი ძველებური ძლევამოსილებითა და სრულყოფილებით! - ეს მოთხოვნა ღვივის ილიას მთელს შემოქმედებაში. მან XIX საუკუნეში იტვირთა იგივე მისია, რაც რვა საუკუნის წინათ მხრებზე აწვა დავით აღმაშენებელს. ეს იყო კიდევ ერთი ცდა, იმ რამდენიმე მაგალითის შემდეგ, რაც იცის საქართველოს ისტორიამ და თუ იმ ცდებმა აღმაშენებლისეული შედეგი ვერ გამოიღო, ის მაინც გააკეთა, რომ ქვეყანასა და ხალხს მოაგონა ღირსეული არსებობის აუცილებლობა და მცირე დროით მაინც გამართა წელში მონობისაგან დაბეჩავებული სულისკვეთება; შეანჯღრია საძირკვლამდე ყველა უჯრედი, გააფხიზლა და ენერგია აუმოძრავა. შეუნარჩუნა ერთ დროს ფეხზე დადგომის რწმენა და იმედი (ჯ. ღვინჯილია).

ილიასეული ენის რეფორმა ერთი დიდი საჩუქარია, რაც ქართველმა ხალხმა და ქართულმა ენამ მიიღო. ილიამ უკუაგდო ყოველივე დრომოჭმული. მისი, როგორც მწერლის ენა ფაქიზია, ყოველდღიურ მეტყველებასთან მიახლოებული.

ჩვენს კვლევის ობიექტს წარმოადგენდა არქაიზმების საკითხი ილიას ენაში. დაბეჯითებით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ილიამ, ფაქტობრივად უარყო მის ენაში არქაიზმების გამოყენება. არქაიზმებს იგი იშვიათად იყენებს:

"მეც *წარტყვევნილვარ* წარსულთ დღეთა შენთა ნატვრითა,
შენის აწმყოთი სული, გული დამწყლულეზია"
("აჩრდილი").

"ყოველი იმღერს და სხვა *მორჭმული*
გმირი იმ მღერით დაიბადება"
("აჩრდილი")

"დედავ ღვთისაო! ეს ქვეყანა შენი ხვედრია...
შენს *მეოხებას* ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულს ხალხსა"
("აჩრდილი")

"დაე, თუნდ მოვკვდე არ მეშინიან, მაგრამ კი ისე,
რომ ჩემი კვალი, ნახონ მათ, ვინაც ჩემს უკან *ვლიან*,
თქვან: აღასრულა მან თვისი ვალი"
("აჩრდილი")

"მარტო *იგინი* გრძნეულნი
დასტრფიან და დამღერიან".

"მტარვალთა თქმითა ოდითვე ხარ შენ აკრძალული.

ხე ცნობადისა, *ედემს რგული*, შენი ხე იყო"

შენ, დედა-ჩემო! რასაც *გნუკავ*, აღგისრულდება...
შენგან შობილი შვილი განა მხოლოდ მოკვდება?!

("აჩრდილი")

"მამულის დახსნის დღე არის,
ქვეყანა *გენუკავს* შველასა
თავისუფლების შოვნაი
სჯობს საშოვნელსა ყველასა"
("აჩრდილი")

"ჩვენისთანა ბედნიერი
განა არის სადმე ერი?!"
მძიმე *ყალბით*
ლამაზ *ფალბით*
მორთული და მშვენიერი"
("ბედნიერი ერი")

ყალბით - ბეგარით
ფალბით - ვირის კურტანით

"ყველა *უნჯი*,
ყველა მუნჯი,
გულჩვილი და ღმობიერი"
("ბედნიერი ერი")

"სად მეუფება ჭექა-ქუხილსა,
ყინულს და ქართა მხოლოდ *ჰმთენია*, -
უწინდელს დროში ღვთისა მოსავთა
გამოუქცაბავთ *მუნ* მონასტერი
("განდეგილი")

"ღმერთმან მომცა მარდი ხელი,
დაუღლეელი თავის - დღეში,
მუნით ცურდებოდა ჭრელი
ჩემ გაუმადლარ ჯიბეში"
("ხმა სამარიდან")

"შენგან *ნამცნების* სიყვარულით აღმენტოს გული,
რომ მტერთათვისაც, რომელთ თუნდა გულს ლახვარი მკრან,
გთხოვდე: "შეუხდე, - არ იციან, ღმერთო, რას იქმან!"
("ლოცვა")

"ნუ მანდობ ღმერთო, ბედისა ტრიალს,-
ნუ დამაწაფებ დემონის ფიალს,
და *უკეთუ არს* შესაძლებელი,
მე განმარიდენ იგი სასმელი.

... განჰქრენ შენ ხმასთან სურვილნი ჩემნი
და *იყავენ* ნება, უფალო, შენი
("ლოცვა")

"ერთხელ *ჰდა* ჩემთან ქალი ლამაზი,
ამას მეტყოდა ნარნარი ნაზი:
-ჭაბუკო, რისთვის ხარ მოღრუბლული,
როს დღეა აგრეა გაბრწყინებული?"
("უსათაურო")

"რომ ჩემს საფლავზედ დაყუდებულმან
ქართველმა, ჩემგან შეყვარებულმან,
გულწრფელობითა და სიმართლითა,
მე ჩამომძახოს *თუნდ* ჩუმის ხმითა"
("უსათაურო")

"*განძრცვილხარ* გრძნობით, უდროოდა მეკვეთნენ ფრთენი,
გაზაფხულია, მე კი ვდგევარ ვით უფოთლო ხე"
("უსათაურო")

"*მუნით* დაგცქერდით, შენ გრგვინავდი აღელვებული,
ვით შენ ჰღელავდი - ისეც ჩვენში ჰღელავდა გული;
("ალაზანს")

ვინ *უწყს*, რავდენი საუნჯენი დავმარხეთ ჩვენა...
("ნიკოლოზ ბარათაშვილს")

"მაშ რაღადა გვგმობთ,
ოდეს ჩვენ ვცდილობთ
ერთმანეთობის მილიონობას?"
("კიდევ გამოცანები")

მარჯვი, რად არის იქ გულთა კდომა,
სად სიცოცხლეა გახარებული,
და რამდენადაც შენ ცხოველ-მყოფელ ხარ -
იმდენად უფრო რად კვდება გული?
("კითხვა პასუხი")

ეს თითია იყო ერთი იმ ძველებურ გამდელთაგანი, რომელთაც მუდამ უღელი
დამონებისა და *კირთება* უანგარიშო მორჩილებისა დააკარგვინებდა ხოლმე საკუთარ
ბედნიერების გრძნობასა".

("უღელტეხილი")

კირთება - ტანჯვა

ამ ხმაურობაზედ ბიჭები და გოგები გამოცვივდნენ გარეთ და *ჭიის-კარებისაკენ* გასწიეს.

("უღელტეხილი")

ჭიისკარები - ჭიშკარი

ბიჭი კი იყო ვინმე ერთი *უღები*

("უღელტეხილი")

უღები - ზარმაცი

ყველამ *უწყის*, რომ შრომა კაცის ბუნებასა სძულს

("მოთხრობა")

უწყის - იცის

ეს ერთი წელიწადია, რაც ანტონა მწყერიანშვილს *ჯალაბი* ბაბაღე ქვეშაგებად არის ჩავარდნილი

("დედის ანდერძი")

ჯალაბი - ცოლი, მეუღლე

ენობრივი ინვენტარის სათანადოდ გამოყენება მხატვრული დამაჯერებლობის არსებითი ნიშანია.

დიალოგებს ენიჭება უპირატესი მნიშვნელობა. სწორედ აქ ვლინდება მწერლის ხალასი ნიჭი და დიდი უნარი, რომ ამ ურთულესი ჟანრის საშუალებით თითოეული მოქმედი პირის მისწრაფებანი კოლორიტულად და შთამბეჭდავად გამოხატოს:

"თავის *აფალი* არა უთქვამს-რა?"

("გლახის ნამბობი")

- ეხლა კი, "ღმერთო ზოგჯერ *პატიჟთა* მომცემო, ზოგჯერ კეთილთა მზეთაო"

("უღელტეხილი")

პატიჟი - სასჯელი

- ჩემი დიმიტრის ოთახი ლამაზად დაგავე, აბლაბუდები ჩამოწმინდე, დიდი *ორხუა* გაააბლერტინე და იმით იატაკი მოჰფინე

("უღელტეხილი")

ორხუა - ფარდაგი, ნოხი

ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებებს რიგ გრამატიკულ თავისებურებებთან ერთად ახასიათებს სტილისტური თვალსაზრისით ნიშანდობლივი მხარე - თვალში საცემი ლაკონიურობა. ავტორი ზედმეტს თითქმის არც ერთ სიტყვასაც არ იყენებს. იგი დიდ სიზუსტეს და დახვეწილობას აღწევს სიტყვათხმარებაში. ამაშია, ჩვენი აზრით, მწერლის სტილის ერთ-ერთი თავისებურება. ამ საკითხს საგანგებოდ იმიტომ გავხაზავთ, რომ ამის გათვალისწინების გარეშე, როგორც ცნობილია, ძნელდება ნაწარმოების იდეური მიზანდასახულობის, მთავარი აზრის გარკვევა.

პოემაში "მეფე დიმიტრი თავდადებული" არქაიზმების მხოლოდ ორიოდ მაგალითი ვნახეთ, რაც ვფიქრობთ, გაუმართლებელია, რადგანაც XIII საუკუნის გმირების XIX საუკუნის ენით ამეტყველება არც თუ მისაღებია, თანაც ისტორიული გარემოს კოლორიტულად წარმოსახვისათვის არქაული ლექსიკა სწორედ ისტორიული

სტილიზაციის მიზნით უნდა იყოს მოხმობილი. ვფიქრობთ, ნაწარმოებს ამ თვალსაზრისით აკლია ექსპრესიულობა, არტიზტულობა, რაშიც მას არქაიზმი შეუნაცვლებად სტილისტურ ნიუანს შეძენდა.

კაცი იყო, მეფე-კაცი,
თვალად, ტანად მშვენიერი,
გარეთ რისხვით მტრისა *მსრველი*,
შინ მოწყალე, ღვთისნიერი
("მეფე დიმიტრი თავდადებული")
მსრველი - მომსპობი, გამანადგურებელი.

ბატონმა ბრძანა: - "ვინა ხართ?
წადით, ჰკითხეთ, - რა სწადიან?
თუ მე უნდივარ, აქა ვარ,
ჰქმნან ის, რასაც მიქადიან"
("მეფე დიმიტრი თავდადებული")
ჰქმნან - გააკეთონ

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძემ თავის შემოქმედებაში როგორც შეედლო გვერდი აუარა ძველ ქართულ ენაში ჩაღეჭილი სიტყვების ხელახალ გაცოცხლებას, რითაც, ჩვენი აზრით, გაამართლა და ხარკი გადაუხადა მისეულ ენის რეფორმას.

Manana Mikadze

Akaki Tsereteli State University, Kutaisi

Archaisms in Art of I. Chavchavadze

Abstract

Iliad Chavchavadze is outstanding Georgian progressive poet, writer and general facient. His Art are still popular today. He is the author of number of exellent poems, stories which deal with human nature and psychology.

I. Chavchavadze enforced great reforms in the development of Georgian language. In the poetry of I. Chavchavadze many words are motivated by their morphological structure.

Although the term stylistics goes back to the Romantic period; the discipline itself did not become established in its modern form until the early years of the XIX century.

Archaism as a lexical form in Georgian language came from Russian, in Russian - from French. But archaism as a linguistic fact is a Grecian.

Archaism in linguistic and in literature means old forms which has no using in speech. The artistically function of archaism is a) historical pastiche and b) artistically pastiche.

I. Chavchavadze hardly ever used archaisms in his language.

საკვანძო სიტყვები: არქაიზმები, ქართული ენა, სტილისტიკა, ილია ჭავჭავაძე, ისტორიული სტილიზაცია, მხატვრული სტილიზაცია

Key words: Archaisms, the Georgian language, stylistics, Ilia Chavchavadze, historical pastiche, artistical pastiche.

ემოციის გამოხატვის ფორმები ლექსემა „გულის“ საშუალებით გერმანულ და ქართულ ენებში

ემოციის გამოსახატავად ენას გააჩნია მრავალი შესაძლებლობა. ამისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ ემოციის გამომხატველი ლექსემები სხვადასხვა სიტყვათკლასების და სინტაქსური კონსტრუქციების გამოყენებით. სტატიაში შევხებით ლექსემა „გულის“ საშუალებით გამოხატულ ემოციის ფორმებს, მათ საერთო და განმასხვავებელ თავისებურებებს გერმანულ და ქართულ ენებში.

ენა არის ჩვენი აზრების და გრძნობების გამოხატვის ძირითადი საშუალება. იმისათვის, რომ ენა გასაგები და ხატოვანი იყოს, აუცილებელია ემოცია, რომელიც შეიძლება გამოხატულ იქნეს სხვადასხვა გრამატიკული ფორმით. მაგალითად, სიყვარულის ემოციის გამოხატვა შეიძლება ზმნის, ზედსართავის/მიმღებობის და არსებითი სახელის საშუალებით: Ich liebe-მე მიყვარს; Ich bin verliebt-შეყვარებული ვარ; Sie ist meine Liebe-ის ჩემი სიყვარულია.

როდესაც ადამიანი რაიმეს გრძნობს, გამოხატავს სხეულის რეაქციით, რომელიც ფოკუსირებულია რომელიმე სხეულის ნაწილზე. ეს შეიძლება იყოს მუცელი, თვალი, სახე და გული. როგორც კვლევამ გვიჩვენა, გული არ არის სხეულის ერთადერთი ნაწილი, რომელიც ემოციაზე რეაგირებს, მაგრამ **გული** ყველაზე უფრო ხშირად ფიგურირებს გრძნობების გამოსახატავად.

ლექსემა „Herz/გული“ მრავალნიშვნელობიანი სიტყვაა. განვიხილოთ მისი მნიშვნელობები ორივე საკვლევ ენაში:

1. სხეულის ნაწილი (ძირითადი მნიშვნელობა, საიდანაც ნაწარმოებია უამრავი ლექსიკური ერთეული.);
2. გული (ბანქოში)
3. რაიმის ცენტრი ანუ გული;
მაგალითად, Tbilissi ist das Herz Georgiens-თბილისი საქართველოს გულია.
4. რაიმის ყველაზე ღრმა ცენტრალური ნაწილი;
მაგალითად, Herz der Erde-დედამიწის გული;
5. გული (გადატანილი მნიშვნელობით);

მაგალითად, Ninas Herz ist frei- ნინას გული თავისუფალია/ არავინ უყვარს.

ქართულ ენაში დამატებითი მნიშვნელობაც გააჩნია. ნაყოფის ან სხვა რაიმის საჭმელად ვარგის შიგა ნაწილს „გულს“ ეძახიან ქართულად. მაგალითად, „თხილის გული; გვერცხის გული“ „თხილის გულის“ შემთხვევაში გერმანულ ენაში „გულის“ ნაცვლად იხმარება „Kern-კურკა/ გული/თესლი“, ხოლო „გვერცხის გული“ ითარგმნება, როგორც „Eigelb“. როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაში „გული“ გამოხატულია ფერით „gelb-ყვითელი“.

გარდა ამისა ქართულ ენაში ლექსემა „გულს“ აქვს სხვა მნიშვნელობებიც:

მკერდი/გულ-მკერდი : მაგ., გულში ჩაიხუტა.

იგივე, რაც გულის პირი: მაგ., კაბას გული ამოჭრილი აქვს.

რაიმის ყველაზე ღრმა, ცენტრალური ნაწილი: მაგ., დედამიწის გული.

„გული“ პიროვნების (ადამიანის მთელი შინაგანი სამყაროს) ერთგვარ სინონიმიდან იხმარება: გულკეთილი არის ის, ვისაც გული აქვს. „გული“ არის ადამიანის განცდათა, გრძნობათა, განწყობილებათა სიმბოლო. მაგ., გული ატკინა; კეთილი გული აქვს.

“გულ- სიტყვა გამოხატავს არა მხოლოდ ადამიანის ემოციებს, არამედ ადამიანის პიროვნების აქტივობას, თავისთავადობას, აზრს, ყურადღებას, მეხსიერებისა და აზროვნების აქტებს, ნიჭს, უნარს, ტემპერამენტს, ხასიათს, მთლიან პიროვნებას (ფრანგიშვილი 1959, 72).“

ლექსემა „გული“ როგორც გერმანულში, ასევე ქართულში აწარმოებს მთელ რიგ რთულ ფუძეებსა და გამოთქმებს. განვიხილოთ ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც „გულის“ სემანტიკურ ჯგუფში და მის სიმბოლიკაში შედის:

herzbrechend-გულის შემძვრელი

Herzenangst-შიში (ამაღლ.)

Herzenfreude-გულის გახარება

herzerschütternd--გულის შემძვრელი

herzlich-გულითადი

herzlos-უგულო

Herzlosigkeit-უგულობა

herzleid-გულის წუხილი

herzensfroh-მთელი გულით გახარებული

ასევე არ იქნებოდა სწორი, თუ ვიტყვდით, რომ ლექსემა „გულით“ ნაწარმოები ლექსიკური ერთეულები მხოლოდ ემოციას გამოხატავენ. ლექსემა „გულით“ შეიძლება ადამიანის ხასიათის თვისება ან სულიერი მდგომარეობა გამოიხატოს ორივე საკვლევე ენაში.

herzensgut-გულკეთილი, გულითადი

herzhaft-გულიანი, მამაცი

beherzt-გულადი

treuherzig-გულალაღი

offenherzig-გულახდილი

hartherzig-გულქვა

feigherzig-გულდედალი (მშიშარა)

weichherzig-გულმომბიერი

barmherzig-გულმოწყალე

Barmherzigkeit-გულმოწყალება

Hartherzigkeit-გულქვაობა

Herzlosigkeit-უგულობა

herzinnig-გულითადი

kein Herz im Leibe haben-გული არ აქვს/უგულოა/უგრძნობია

ein Herz aus Stein haben-ქვის გული აქვს/გულქვაა

ბერულავას აზრით, „სხეულის ვერც ერთი სხვა ორგანოს სახელის აღმნიშვნელი სიტყვის ფუძით ნაწარმოები პიროვნული სახელწოდება ვერ გამოხატავს ძირითად

ემოციურ მდგომარეობას ასე უშუალოდ, პირდაპირ, სისტემურად და ასეთი ნაირსახეობით (ბერულავა 1976, 70-74)“.

როგორც კვლევამ გვიჩვენა, ლექსმა „Herz-გულის“ საშუალებით შეიძლება როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი ემოციების გამოხატვა. დადებითი ემოციის გამომხატველ შეგრძნებებია: სიყვარული, მეგობრობა, ერთგულება, პატიოსნება, სიკეთე, მოწონება, სიხარული, ბედნიერება, კმაყოფილება, სიამოვნება, იმედი, სურვილი, დიდსულოვნება, ჰუმანურობა. უარყოფითი ემოციებია: სიძულვილი, უბედურება, დარდი, დაეჭვება, იმედგაცრუება.

განსაკუთრებით კარგად შეიძლება ემოციის გამოხატვა ფრაზეოლოგიზმების საშუალებით. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ენის ფრაზეოლოგიზმებისთვის დამახასიათებელია საკუთარი სემანტიკური და სტრუქტურული თავისებურებები, გერმანულ და ქართულ ენაში ბევრია საერთო სემანტიკისა და სტრუქტურის ფრაზეოლოგიური გამოთქმები.

ფრაზეოლოგიზმები, როგორც წესი, შედგება სულ ცოტა ორი ლექსიკური ერთეულისგან, რომელთა შორის კავშირი წესიერი ან არაწესიერია. ფრაზეოლოგიური გამოთქმები შეიძლება ვიხმაროთ თავისუფალი სიტყვათჯგუფის მნიშვნელობით: მაგ., *das Herz klopft*-გული ძგერს და ფრაზეოლოგიური მნიშვნელობითაც: მაგ., *j-n fällt das Herz in die Hose*-შიშით გული გაუსკდა/გადაუქანდა. ამ შემთხვევაში ხატი არის „ვიდაცას გული შარვალში წაუვიდა.“ თავისუფალი სიტყვათჯგუფის მნიშვნელობით ნახმარ გამოთქმებს სხვა ელემენტებთან შეუძლია თავისუფალი კავშირი, ფრაზეოლოგიზმების შემადგენელი ელემენტები კი ერთად ქმნიან ერთ მნიშვნელობას.

როგორც ცნობილია, ფრაზეოლოგიზმებისთვის დამახასიათებელია იდიომატურობა, სემანტიკურ-სინტაქსური სტაბილურობა და რეპროდუქციულობა. იდიომატურობაში იგულისხმება ფრაზეოლოგიზმის არა პირდაპირი, არამედ გადატანითი მნიშვნელობით ხმარება ანუ სემანტიკური ტრანსფორმაცია. ხშირ შემთხვევაში არამშობლიურ ენაზე მოლაპარაკე ადამიანებისათვის, თუ არ იცის ფრაზეოლოგიზმის მნიშვნელობა, შეიძლება შინაარსი გაურკვეველი იყოს, რადგან ამ შემთხვევაში შინაარსი გამომდინარეობს არა ცალკეული სიტყვებისაგან, არამედ იგი დაკავშირებულია ფრაზეოლოგიზმის მთლიანობასთან, რომელსაც სულ სხვა მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე მისი შემადგენელი ნაწილები აღნიშნავენ.

იდიომატურობის ხარისხის მიხედვით არსებობს სრული იდიომატური, ნაწილობრივ იდიომატური და არაიდიომატური ფრაზები. სრული იდიომატური ფრაზეოლოგიზმების დროს მისი ყველა ელემენტის ტრანსფორმირება ხდება. მაგალითად, *seinem Herzen einen Stoß geben*-გადაწყვეტილების მიღება.

ნაწილობრივი ფრაზების დროს ზოგი შემადგენელი ელემენტი სემანტიკურად ტრანსფორმირებულია, ზოგი კი არა, ანუ აქვს თავისუფალი მნიშვნელობა. მაგ., *von Tuten und Blasen keine Ahnung haben*-რაიმე არ იცის/არ შეუძლია. არაიდიომატურია ფრაზეოლოგიზმები, რომელთა ელემენტებს შორის არანაირი სემანტიკური დიფერენციაცია არ არსებობს. დ. ბახტაძის (ბახტაძე, 1992) აზრით, ფრაზეოლოგიაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მეტაფორა, მეტონიმია და სიმბოლიკა. როგორც კვლევამ გვიჩვენა, ფრაზეოლოგიზმების სტაბილურობა დამოკიდებულია მის იდიომატურობაზე, რომელიც ხშირად მეტაფორის ან მეტონიმის დახმარებით

გამოიხატება. ფრაზეოლოგიზმების რეპროდუქციულობაში იგულისხმება ის, რომ ისინი გამზადებული ლექსიკური ერთეულებია, რომელთა გამოყენება ადვილია წერით თუ ზეპირ მეტყველებაში.

ორივე ენაში ლექსემა „გულს“ შეიძლება როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი სიმბოლიკა ჰქონდეს. განვიხილოთ ფრაზეოლოგიზმები დადებითი ემოციების მიხედვით:

„გული“ ყველა ენაში სიყვარულის სიმბოლოა. ამიტომ სიყვარულის გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმები ორივე საკვლევ ენაში მრავლადაა:

ein Herz fassen zu j-m-გული მიუწევს/გული მისდის ვინმეზე

ans Herz gewachsen sein-სულითა და გულით შეყვარება

ein Herz und eine Seele sein-ერთმანეთის სული და გული არიან/ შეხმატკბილებულად ცხოვრობენ

j-n ins Herz schließen-გულში უზის (ძალიან უყვარს)

j-n sein Herz schenken-გულის მიძღვნა/ჩუქება

im Herzen tragen-გულში ატარებს (უყვარს)

mit allen Fasern des Herzens-გულის ყველა ძაფით

im Herzen schnell sein-გული აუჩქარდა.

მეგობრობა/თანაგრძნობის გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმებია:

sich etwas zu Herzen nehmen-გულთან ახლოს მიტანა

das Herz auf dem rechten Fleck haben-გულისხმიერია

j-m etwas ans Herz legen-გულთან ახლოს მიტანა

j-n auf Herz und Nieren prüfen-გულში ჩახედვა/სულში ჩადკრომა (ზედმიწევნით შემოწმება)

j-m fällt ein Stein vom Herzen-დიდი დარდი მოეხსნა გულიდან

etwas liegt j-n am Herzen-გულთან ახლოს აქვს მიტანილი

herzhaft sein-გულიანია

herzlich sein-გულითადია/გულწრფელია

კვლევისას გამოიკვეთა სიხარულის აღმნიშვნელი ფრაზეოლოგიზმებიც:

das Herz lacht einem-გულს უხარია

herzenfroh sein-მთელი გულით გახარებულია

das Herz geht j-m auf- გული უძგერს/სახე უნათდება (უხარია)

j-s Herz schlägt höher-გული სიხარულით უძგერს

„გული“ საკმაოდ ხშირად იხმარება ქართულ ენაში სიხარულის გამოსახატავად: გულზე ვარდის გადაფენა; გულის ამღერება; გულის აფანცქალება (სიხარულისაგან /მოუთმენლობისაგან); გულის დატკბობა; გულზე ვარდის გადაფენა (გახარება); გულის აფანცქალება-აღელვება (მოუთმენლობის ან სიხარულისგან).

გულახდილობის და იმედის გამომხატველია ფრაზეოლოგიზმებია:

nicht an Herz drücken sterben-ყველაფრის გულახდილად თქმა

sich ein Herz fassen-გულის გამაგრება (მხნეობის მოკრება)

seinem Herzen Luft machen-ლაპარაკით გულის მოოხება/ჯერება; გულის ნადებისგამხელა.

რაც შეეხება უარყოფით ემოციას, **სიძულვილს და გულგრილობას** გამოხატავენ შემდეგი ფრაზეოლოგიზმები:

nicht das Herz zu etwas haben-ვინმეზე/რაიმეზე გულის არ ქონა/გული არ მისდის
etwas nicht übers Herz bringen-გულთან ახლოს არ მიტანა (არ თანაუგრძნობს,
გულგრილია)

ამ შინაარსის ლექსემა „გულით“ ნაწარმოები ფრაზეოლოგიზმები ქართულში
უფრო მრავლად გვხვდება, ვიდრე გერმანულში. მაგალითად, როგორიცაა, გულიდან
ამორეცხვა (დავიწყება); გულის დაწვა (წყენა/გულის ტკენა); გულზე გასკდომა (ძალიან
გაჯავრება); გულზე ცეცხლის მოდება/მოკიდება (გაბრაზება); გულის ანთება
(გაბრაზება); გულის ამღვრევა (გაბრაზება).

ქართულ ენაში ლექსემა „გული“ ხშირად დარდის გამოსახატავად იხმარება:
რაიმის გულში შენახვა (დაფარვა); გულზე დაწოლა/გულის დამძიმება; გული უკვნესის;
გულის დამძიმება; გულჩაკეტილია; გულშეწუხებულია; გულმწუხარეა.

საგულისხმოა, რომ გერმანულში ამ სემანტიკის ფრაზეოლოგიზმების
საწარმოებლად იშვიათად იხმარება ლექსემა „გული“ და ამავე დროს ყველა მათგანს
გააჩნია ქართული ეკვივალენტი:

aus seinem Herzen Mördergrube machen-გრძნობების გულში ჩამარხვა

j-m bricht das Herz-გული უტყდება

j-m wird das Herz schwer-გული უმძიმდება

j-m schwer ums Herz haben-გულზე ლოდი აწევს.

ლექსემა „გული“ გერმანულ და ქართულ ენებში გვხვდება სხვადასხვა
გრამატიკული ფუნქციით. ხშირია „გული“ სუბიექტის (მოქმედი პირის) ფუნქციით:

das Herz ist müde-გული დაღლილია

das Herz weint-გული ტირის

das Herz vergisst-გულს ავიწყდება

das Herz erinnert sich (nicht mehr) an etwas-გულს ახსოვს (აღარ ახსოვს)

das Herz sucht-გული ეძებს

das Herz antwortet-გული პასუხობს

das Herz schweigt-გული დუმს

ლექსემა გული ხშირად ობიექტის როლშიც გვევლინება:

auf das Herz hören-გულის მოსმენა

das Herz verderben-გულის გაფუჭება

das Herz befestigen-გულის გამაგრება

ასევე გვხვდება საზღრულად მსაზღვრელთან ერთად:

wütendes Herz-გამმაგებული გული

liebendes Herz-მეყვარებული გული

vom ganzen Herzen-მთელი გულით

starkes Herz-ძლიერი გული

großes Herz-დიდი გული

ხშირია ზმნასთან კომბინაციაში, როგორც ობიექტი:

das Herz erfreuen-გულის გახარება

das Herz verderben-გულის გაფუჭება

das Herz beruhigen-გულის დამშვიდება

საგულისხმოა, რომ გერმანული ენა კომპოზიტების სიუხვით გამოირჩევა. ამიტომ ხშირად ქართულ რამდენიმე სიტყვიან გამოთქმას გერმანულ ენაში მხოლოდ ერთი სიტყვა შეესაბამება. მაგ., herzbrechend-გულის შემძვრელი, herzensgreifend-გულის ამაჩუყებელი, herzerschütternd-გულის შემძვრელი, Herzleid-გულის წუხილი, herzensfroh-მთელი გულით გახარებული, Herzfreude-გულის გახარება.

ორივე ენაში მოიძებნება საპირისპირო ენაში ეკვივალენტის არ მქონე ფრაზეოლოგიზმები:

sein Herz in die Hand/in beide Hände nehmen-მხნეობის მოკრება

aus seinem Herzen keine Mördergrube machen-ყველაფრის ღიად ლაპარაკი

ალბათ ჩვენი მენტალობის შედეგია, რომ ქართულ ენაში გერმანულთან შედარებით მეტი „გულით“ ნაწარმოები ფრაზეოლოგიზმებია. ამიტომაც ხშირ შემთხვევაში ქართულ ფრაზეოლოგიურ გამოთქმებს ანალოგი ვერ მოვუძებნე გერმანულ ენაში: გულზე არ ახატია (არ უყვარს); გულზე გადაყრა (დავიწყება); გულზე გასკდომა (ძალიან გაჯავრება); გულის გასკდომა (შეშინება); გულზე ცეცხლის მოკიდება (გაბრაზება); გულიდან ამოგლეჯა/ამოღება- (დავიწყება); გულის დაწვა (წყენა); გულიდან ამორეცხვა (დავიწყება); გული არ უდგება (სადმე ვერ ჩერდება); გულის გადაყოლება (გართობა, თავის შექცევა); გულის გაკეთება (გამხნეება); გულის გასიება (მეტისმეტად შეწუხება); ვინმეზე გულის შევარდნა (მოწონება); გულზე ვარდის გადაფენა (გახარება); გულზე ხელების დაკრება (უსაქმოდ ყოფნა); გულის გაპარვა (გრძნობის დაკარგვა).

ამრიგად, როგორც კვლევამ გვიჩვენა, გერმანულ და ქართულ ენებში ემოციის გამოსახატავად ხშირად იხმარება ლექსემა „გული“, რადგან იგი გრძნობის გამომხატველი ძირითადი ორგანოა. ლექსემა „გულით“ შესაძლებელია როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი გრძნობების გამოხატვა. ორივე ენაში განსაკუთრებით ხშირია ლექსემა „გულით“ ნაწარმოები ფრაზეოლოგიზმები. მიუხედავად იმისა, რომ გერმანული და ქართული სხვადასხვა სისტემის ენებია, „გულით“ ნაწარმოებ ლექსიკურ ერთეულებს გააჩნიათ საერთო თავისებურებები.

ლიტერატურა:

1. ბახტაძე დ.(1992): ფრაზეოლოგიური პრედიკაციის პრობლემები. სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების გამომცემლობა „სარანგი“. ქუთაისი.
2. ბერულავა ნ. (1976): პიროვნების თვისებები და ენა. გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი.
3. ზეჟალაშვილი რ, ქირია ჯ. (2007):გერმანულ ქართული ლექსიკონი. მეორე გადამუშავებული და შევსებული გამოცემა. გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“. თბილისი.
4. სახოკია თ. (1979): ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი. გამომცემლობა „მერანი“. თბილისი.
5. ფრანგიშვილი ა. (1959): ნარკვევები ადამიანის ფსიქოლოგიური ცოდნის ისტორიიდან საქართველოში. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია. თბილისი.
6. ლლონტი ალ. (1988): ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები. გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი.
7. ლლონტი ალ. (1966): ქართული იდიომები. „ნაკადული“. თბილისი.
8. ხუციშვილი ო., ხატიაშვილი თ. (1979): ქართულ-გერმანული ლექსიკონი. გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი.
9. Görner, H. (1982). Redensarten/ Kleine Idiomatik der deutschen Sprache. VEB Bibliographisches Institut. Leipzig.

10. Götz D., Haensch G., Wellmann H. (2008): Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Das einsprachige Wörterbuch für alle, die Deutsch lernen. Neubearbeitung. Langenscheidt. Berlin.
11. Herzog, A.; Michel, A.; Riedel, H. (1986). Deutsche idiomatische Wendungen für Ausländer. Verlag Enzyklopädie. Leipzig.
12. Kempke G. (1984): Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. In zwei Bänden. Akademie-Verlag. Berlin.
13. Paffen K. A. (1980): Deutsch-russisches Satzlexikon. Band I. VEB Verlag Enzyklopädie. Leipzig.
14. Schmidt, W. (1982). Deutsche Sprachkunde. Berlin: Volk und Wissen, Volkseigener Verlag. Berlin.
15. Зуев А. Н., Молчанова Н. Д. (1979): Словарь словообразовательных элементов немецкого языка. Русский язык. Москва.

Tsisana Modebadze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Means of Expressing Emotion via Lexeme “გული” (heart) in the German and Georgian Languages Abstract

In the article are discussed the lexeme „heart“ production from Georgian and German languages and their common and distinctive features of lexical units. There are represented positive and negative expression forms of emotion with the use of different constructions of syntactical and word classes.

საკვანძო სიტყვები: გული, ემოცია, დადებითი, უარყოფითი, ფრაზეოლოგიზმები
Key words: heart, emotion, positive, negative, phraseological units

თეონა ნაჭყებია

დავით აღმაშენელის ეროვნული თავდაცვის აკადემია, გორი

ბიზნეს კომუნიკაციების უნარების ხელშეწყობი ხერხები და სტრატეგიები ESP-ის სწავლებისას

ბოლო პერიოდში სწავლების მეთოდოლოგიაში აშკარა ცვლილებები შეიმჩნევა, კერძოდ, ლექციაზე დაფუძნებული სწავლება ჩაანაცვლა სტუდენტზე ორიენტირებულმა სწავლებამ. მთელ რიგ სასწავლო პროცესებში შემთხვევის ანალიზის სტრატეგიის გამოყენება უფრო და უფრო პოპულარული ხდება, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ენობრივი უნარების განვითარების პროცესში.

პროფესიული მიზნებისათვის უცხო ენის სწავლებისას „შემთხვევის ანალიზის“ - ის გამოყენება მნიშვნელოვანია, ვინაიდან იგი ეფუძნება ცხოვრებისეულ, რეალურ ფაქტებს. შესაბამისად, ენის შემსწავლელს უადვილდება სწავლის პროცესი, რადგან იქმნება მისთვის ჩვეული ბუნებრივი სიტუაცია, გარემო. მსგავსი სტრატეგიები მსმენელებს ეხმარება სამომავლო პროფესიულ საქმიანობაში. „შემთხვევის ანალიზი“-ს

გამოყენებისას სტუდენტებს ეძლევათ საშუალება ინფორმაციის სიღრმისეულად აღქმისა და პარტნიორთან ერთად მუშაობისა. ამგვარად, მათ უვითარდებათ ჯგუფური მუშაობისთვის დამახასიათებელი თვისებები და ეჩვევა კრიტიკულ აზროვნებას.

ვინაიდან „შემთხვევის ანალიზი“ ემსახურება პრობლემების გადაჭრას საგაკვეთილო პროცესში, მათი საშუალებით სტუდენტი უკეთ აანალიზებს იმ განსხვავებას, რაც არსებობს ფაქტების ცოდნასა და მათ გააზრებას შორის. შესაბამისად, ეს სტრატეგია ამზადებს სტუდენტებს რეალური სამუშაო გარემოსათვის. სწავლების მოძველებული მეთოდები და სტრატეგიები კი ასე ეფექტურად ვერ უზრუნველყოფენ სწავლების ხარისხის ამაღლებას უცხო ენის გაკვეთილზე.

შემთხვევის ანალიზის სტრატეგია მოითხოვს მთელი რიგი აქტივობების გამოყენებას, როგორც წერითი, ასევე ზეპირი კომუნიკაციის უნარების განსავითარებლად, რასაც დამსაქმებელი დიდ ყურადღებას აქცევს ახალი თანამშრომლის სამსახურში აყვანისას.

შეიძლება არსებობდეს სხვადასხვა სირთულის ქეისი (სასწავლო გარემოებები): დაწყებული მარტივი კითხვიდან: „რას მოიმოქმედებდით ამ სიტუაციაში?“, დამთავრებული რთული როლური გათამაშებებით, სადაც სტუდენტმა უნდა გადაჭრას ავთენტურ მონაცემებსა და დოკუმენტებზე დაფუძნებული რთული საკითხი.

ენის შესწავლისას „შემთხვევის ანალიზი“-ს გამოყენება ემსახურება შინაარსის შესწავლა-გააზრებას; სტუდენტს ამარაგებს რეალური ფაქტებით და აძლევს საშუალებას შეასრულოს „გადაწყვეტილების მიმღების“ როლი.

ქეისები ასევე ემსახურება სტუდენტის ანალიტიკური აზროვნების უნარის განვითარებას. „შემთხვევის ანალიზი“ ეხმარება ენის შემსწავლელს გაანალიზოს მონაცემები და მოძებნოს პრობლემის გადაწყვეტის ეფექტური გზები. ვინაიდან „შემთხვევის ანალიზი“-ს მაგალითების უმეტესობა არის ღია ტიპის, ენის შემსწავლელს საშუალება ეძლევა თავად აირჩიოს თუ რომელ ანალიტიკურ ტექნიკას/საშუალებას გამოიყენებს პრობლემების გადასაჭრელად.

ამ მიდგომის გამოყენებისას შემსწავლელებს შეუძლიათ გამოიყენონ მთელი რიგი წყაროები: მონაცემთა ბაზები, რეალურ ფაქტებზე დაფუძნებული ინტერნეტ მისამართები, სურათები, ვიდეო-აუდიო მასალები და ა.შ.

ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილი შემსწავლელს ეხმარება ნათლად დაინახოს ის გარემოება, თუ რატომ ეძებს ხალხი კონკრეტულ სიტუაციაში სხვადასხვა გამოსავალს და ამა თუ იმ გადაწყვეტილებამ თუ როგორ შეიძლება იმოქმედოს სხვადასხვა მონაწილეებზე (პოზიტიურად თუ ნეგატიურად).

არსებობს „შემთხვევის ანალიზი“-ს სხვადასხვა განმარტება. თუმცა, ყველაზე გავრცელებული და მიღებული მაინც არის იინისეული (Yin, 2000) განმარტება, რაც გულისხმობს სტუდენტებზე ორიენტირებულ სწავლებასა და აქტივობას. ავტორის განმარტებით, „შემთხვევის ანალიზი“ არის სტუდენტზე ორიენტირებული აქტივობა, რომელიც მოიაზრებს სხვადასხვა თემატიკის განხილვას. ეს პროცესი წარმოადგენს „მორგებულ გარემოში თეორიული კონცეფციების ერთგვარ დემონსტრაციას“. „შემთხვევის ანალიზი“ თავად მოიაზრებს როგორც მცირე მოცულობის ინდივიდუალურ ქეისებს. აგრეთვე, დიდი ზომის ჯგუფურ აქტივობებს.

„შემთხვევის ანალიზი“-ს, როგორც ერთ-ერთი სასწავლო სტრატეგიის, ქვეშ მოიაზრება სხვადასხვა ტიპის აქტივობა, რომელთაგან რამდენიმე მეტად მნიშვნელოვანი და ყურადსაღებია. ამ სტრატეგიის ყველაზე გავრცელებული აქტივობა გახლავთ „როლური თამაში“, სადაც სტუდენტებს გააჩნიათ საკუთარი როლი (ადგილი) მოცემულ სცენარში. „როლური თამაში“ სტუდენტებს საშუალებას აძლევს შეიმუშაონ საკუთარი ბიზნეს გეგმა ცალკეულ შემთხვევებთან დაკავშირებით, გამოხატონ საკუთარი შეხედულებები, გამოიყენონ ინტერნეტ-ფორუმები დისკუსიების და შეხედულებების ონლაინ რეჟიმში განთავსების მიზნით. ეს უკანასკნელი საშუალებას აძლევს მთელ ჯგუფს დააკვირდნენ ერთმანეთს თუ როგორ მსჯელობენ სხვები, რა აზრებს აფიქსირებენ კონკრეტული საკითხების გარშემო.

შემდეგ საინტერესო მიდგომას წარმოადგენს „ვებქვესტი“ (Webquest). ეს არის ერთგვარი დავალების ტიპი, რომლის დროსაც სტუდენტები კითხულობენ და ანალიზებენ ავთენტური თემატიკის გარშემო კონკრეტულ საკითხებს ინტერნეტ საიტების სახით; შემდგომ კი, ამზადებენ პასუხებს ამ საკითხების გადაჭრის მიზნით. ვებგვერდები აგრეთვე საშუალებას აძლევს სტუდენტებს ჰქონდეთ წვდომა ისეთ ინფორმაციებზე, როგორიცაა სამთავრობო დოკუმენტაცია, ოფიციალური მონაცემები და ა. შ.

არანაკლებ საინტერესო აქტივობას წარმოადგენს „პრობლემის დიაგნოზი“ (Diagnose the Problem), რომლის მიზანიც გახლავთ მონაცემთა ბაზაზე დაყრდნობით კონკრეტულად რომელიმე საკითხის დიაგნოსტიკა. მოცემულ შემთხვევაში სტუდენტებს ურიგდებათ მთელი რიგი მონაცემები თუ დოკუმენტაცია. ზოგ შემთხვევაში სტუდენტები ფლობენ ფონურ ინფორმაციას ამა თუ იმ შემთხვევისა დოკუმენტაციის გარშემო. თუმცა, მთავარი გახლავთ ის, რომ სტუდენტებს დროის შეზღუდული რაოდენობა ეძლევა ამა თუ იმ დოკუმენტაციაზე რეაგირებისათვის. ასეთი ტიპის აქტივობა მაქსიმალურად აახლოვებს სტუდენტებს რეალურ ცხოვრებისეულ თუ პროფესიულ გარემოებებთან და აძლევთ მათ შესაძლებლობას ადაფტაცია გაუკეთონ ამა თუ იმ პროფესიულ მიმართულებას. „პრობლემის დიაგნოზი“ ენის შემსწავლელს უვითარებს ანალიტიკური თუ კრეატიული აზროვნების უნარს და ავარჯიშებს გადაწყვეტილებების მიღებაში.

ასევე საინტერესოა დავალების ტიპი - „ლაივი“ (Live), რომლის დროსაც ხდება მიმდინარე ფაქტებზე/მოვლენებზე დაფუძნებული შემთხვევის ანალიზი. შემთხვევის ანალიზისათვის ინფორმაციით უზრუნველყოფა როგორც წესი, უმეტეს შემთხვევაში, საგაზეთო სტატიების მეშვეობით ხდება. დისკუსიის დაწყების მიზნით მასწავლებელი მსმენელებს კითხვებს აწვდის მოსაფიქრებლად. საკითხის წამოჭრის პერიოდში საბოლოო პასუხი (საკითხის გადაჭრის გზები) სტუდენტებისათვის უცნობია. მოგვიანებით, სტუდენტების გადაწყვეტილებების ფონზე ხდება მასწავლებლის დასკვნების შედარება სტუდენტების მიერ შემოთავაზებულ ვერსიებთან.

ვინაიდან, ასეთი ტიპის ანალიზი ემყარება მხოლოდ მიმდინარე რეალურ ფაქტებს, მისი წინასწარი დაგეგმვა და გაწერა რთულია. ამ დავალების მიზანია, დისკუსიის შედეგად მოხდეს იმ პასუხების შედარება და შეფასება, რომელთა განხილვაც მიმდინარეობდა სტუდენტების მხრიდან სასწავლო რეჟიმში.

„მოქმედების დაპაუზება“ (Pause the Action) გახლავთ შემთხვევის ანალიზის კიდევ ერთი ტიპი. იგი წინამდებარე („Live“) აქტივობის მსგავსია. თუმცა, მისგან განსხვავებით, აქ მოცემული სიუჟეტი წყდება შუაში და ენის შემსწავლელს ევალება სიუჟეტის შემდგომი მსვლელობის პროგნოზირება.

მასწავლებლის როლი შემთხვევის ანალიზის სტრატეგიების გამოყენების დროს

შემთხვევის ანალიზზე დაფუძნებული სწავლებისას მნიშვნელოვნად იცვლება მასწავლებლის როლი საგაკვეთილო პროცესში, რომლის დროსაც პედაგოგი ან ტექსტი აღარ არის გაკვეთილზე ერთადერთი ცოდნის წყარო. პედაგოგის ფუნქციაა მოცემულ ეტაპზე კლასში მწვრთნელის ან გზამკვლევის როლი შეასრულოს. სტუდენტებს ნამდვილად სჭირდებათ გზის გამკვლევი, თუმცა ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს პროცესში გზის გაკვლევა და სრული ჩართულობა (Johnson & Swain, 1997). თუ პედაგოგი, ანალიზის პროცესში, სტუდენტებს ერთ საერთო ხაზისაკენ წაიყვანს, ისინი მიხვდებიან, რომ ერთი პასუხი არსებობს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით და ვერსიების ძიებაზე აღარ დაკარგავენ დროს.

რაც შეეხება სტუდენტის როლს შემთხვევის ანალიზის სტრატეგიის გამოყენებისას, მას მოეთხოვება ინტენსიური მომზადება ახალი გაკვეთილის დაწყებისას. მაგალითად, თუ მოცემული კონკრეტული ქეისი (შემთხვევა) საგაკვეთილო პროცესში დისკუსიას გულისხმობს, სტუდენტი წინასწარ ყურადღებით უნდა მოემზადოს თითოეული ასეთი დისკუსიისათვის.

მომზადების პროცესში პირველ ნაბიჯად ითვლება ქეისის გულდასმით წაკითხვა. აღწერილი სიტუაციის აღსაქმელად სტუდენტს დასჭირდება მისი რამდენჯერმე წაკითხვა. ქეისის პირველადი წაკითხვა არის ზედაპირული/გაცნობითი ხასიათის, რომელიც მხოლოდ საერთო აზრის გაგებაში ეხმარება სტუდენტს. ხოლო, ყოველი შემდგომი წაკითხვა, კი მას საშუალებას აძლევს ჩაწვდეს საქმის არსს და შეძლოს ყველანაირ კითხვაზე პასუხის გაცემა.

თუმცა, მხოლოდ ფაქტების გაცნობა-ჩაღრმავება არ არის საკმარისი. სტუდენტმა უნდა შეძლოს ქეისის დეტალური ანალიზი, დაადგინოს თუ ვინ არის მთავარი როლის შემსრულებელი და ობიექტთა ურთიერთმიმართებანი. სტუდენტს ასევე უნდა ახსოვდეს, რომ მოცემულ ქეისში წარმოდგენილია სხვადასხვა სახის ინფორმაცია: **ფაქტები**, რომელთა გადამოწმებაც შეიძლება სხვადასხვა წყაროებით; **დასკვნები**, რომლებიც სხვადასხვა პირების მიერ არის გამოთქმული და **მოსაზრებები**, რომლებიც შესაძლოა ვერ გადამოწმდეს. ასე რომ, ყველა ეს ზემოთ ჩამოთვლილი ინფორმაცია არ არის თანაბრად ფასეული გადაწყვეტილების მიღებისას. სტუდენტმა უნდა შეძლოს ენდოს ფაქტებს, ვიდრე გამოთქმულ ვარაუდებს თუ დასკვნებს. მან უნდა მოახერხოს ლოგიკაზე დაყრდნობით და დამაჯერებელი არგუმენტების საფუძველზე მიიღოს საფუძვლიანი გადაწყვეტილება.

ყოველივე ზემოთაღნიშნულს თუ გადავხედავთ ყურადღებით, მივიღებთ შემთხვევის ანალიზისათვის აუცილებელ სამოქმედო საფეხურებს:

1. ქეისის გაცნობა (ფაქტები, ობიექტები, ქმედებები);
2. სიმპტომების დასახელება;
3. მიზნის დასახვა;

4. ანალიზის ჩატარება;
5. დიაგნოზის დასმა (პრობლემის დადგენა);
6. სამოქმედო გეგმის მომზადება.

აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ სტუდენტისთვის შემთხვევის ანალიზი შედარებით ახალი სტრატეგიაა, რომელსაც ის სკოლაში არ იყო მიჩვეული. ხოლო, როდესაც სტუდენტობის პერიოდში ის ამ ახალი მიდგომის პირისპირ აღმოჩნდება, ზოგიერთი მათგანი ცდილობს ჯგუფური მუშაობისას კონტროლის ინიციატივის თავის თავზე აღებას; ან ზოგიერთი მათგანი საერთოდ განზე დგება - პასიურ მდგომარეობაში გადადის; ზოგიც ზედმეტად ჩართულია, ხოლო ზოგიერთი მათგანი მეტად მორცხვობს. დაკვირვებებმა ცხადყო ის გარემოებაც, რომ სტუდენტებს უჭირთ პროდუქტიულად ერთად მუშაობა. ისინი მხოლოდ დროს ხარჯავენ ძველი ინფორმაციის გამეორებაში. სწორედ ამიტომ საჭიროა შემთხვევის ანალიზის სტრატეგიის გამოყენება სასკოლო ასაკში, რაც თავის მხრივ სასწავლო პროცესს მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს.

შეფასების სისტემა შემთხვევის ანალიზის სტრატეგიის გამოყენების დროს

შეფასების პროცესში მასწავლებელმა შეიძლება გამოიყენოს ღია ან/და დახურული ტიპის კითხვარი. დახურული ტიპის კითხვარში სტუდენტს საშუალება ეძლევა რამდენიმე ჩამოთვლილი პასუხიდან აირჩიოს ერთი პასუხი. რაც შეეხება ღია ტიპის კითხვარს, აქ სტუდენტს შეუძლია დააფიქსიროს თავისი შეხედულება შესაბამისი მტკიცებულებების გამოყენებით. ამგვარი ტიპის კითხვარით მასწავლებელს შეუძლია სტუდენტი შეაფასოს იმის და მიხედვით, თუ რამდენად ინფორმაციულ და სიღრმისეულ პასუხს დააფიქსირებს კონკრეტული საკითხის გარშემო.

შეფასებისას ასევე მისაღებია **ინტერვიუების** ან **დისკუსიის** გამოყენება. ზოგჯერ მასწავლებლის მხრიდან შეფასების პროცედურები სტუდენტზე უარყოფითად აისახება, რის გამოც შესაძლებელია დამოუკიდებელი შემფასებლის არჩევა. ეს გარემოება სტუდენტს საშუალებას აძლევს იყოს უფრო გახსნილი და თავისუფალი თავისი კომენტარის დაფიქსირებისას.

ხშირად, ქეისის/შემთხვევის წერილობითი ანალიზი შიდა შეფასების პროცესის ნაწილი ხდება, რომლის დროსაც სტუდენტი უნდა დარწმუნდეს თუ რამდენად სტრუქტურირებულად აქვს მას ქეისის ანალიზი გაკეთებული. ინსტრუქტურომა/პედაგოგმა შესაძლოა მისცეს სტუდენტებს ცალკეული ინსტრუქციები ანალიზის სტრუქტურირების თაობაზე. თუმცა, ანალიზის საბოლოო წარმოდგენისას, იგი უნდა იყოს დახვეწილი როგორც გრამატიკულად, ისე შინაარსობრივად. მსგავსი მოთხოვნები ვრცელდება არა მარტო შემთხვევის ანალიზის წერილობითი ფორმის შესრულებისას, არამედ, ნებისმიერი სახის მოხსენების გაკეთებისას.

შემთხვევის ანალიზის დროს პრეზენტაცია (როგორც ჯგუფური, ისე ინდივიდუალური) არის შეფასების ერთ-ერთი სახეობა. ჯგუფური პრეზენტაციის დროს, თითოეული ჯგუფის წევრს უნდა მიეცეს საშუალება წარმოადგინოს მის მიერ დამუშავებული ნაწილი.

და ბოლოს, უნდა ითქვას, რომ ტრადიციული სასწავლო სტრატეგიებისა თუ მიდგომებისაგან განსხვავებით შემთხვევის ანალიზს გააჩნია რამდენიმე დადებითი მხარე. იგი საშუალებას აძლევს სტუდენტს იყოს მოქნილი, კრეატიული, თავისუფალი

და თავდაჯერებული ნებისმიერი სახის პრობლემის გადაჭრისას, რაც, თავის მხრივ, დაეხმარება მას სამომავლოდ კარიერაში ადვილად გაართვას თავი დაკისრებულ ვალდებულებებს.

ზემოთ განხილულს თუ შევაჯამებთ, შეგვიძლია ვთქვათ, შემთხვევის ანალიზი ავითარებს:

1. კომუნიკაციის და ჯგუფური მუშაობის უნარს;
2. ინდივიდუალური სწავლების უნარს;
3. ინფორმაციის მოძიება-განალიზების უნარს;
4. დროის სწორად გადანაწილების (კონტროლის) უნარს;
5. პიროვნულ უნარებს (ზეპირი პრეზენტაცია, მოხსენებები, სტატიები და ა.შ.);
6. წერითი კომუნიკაციის უნარებს (ჩანაწერების გაკეთების, მოხსენებების გაკეთების და ა.შ.);
7. კრეატიულობის უნარს (იპოვოს გადაწყვეტილება);
8. ზრდის მოტივაციას (უღვივებს სწავლის სურვილს).

შემთხვევის ანალიზის, ტრადიციულ მეთოდებსა თუ სტრატეგიებთან შედარებით უპირატესობები გააჩნია. მსგავსი ტიპის სტრატეგიის გამოყენებისას, სტუდენტები გაცილებით მოქნილნი და თავდაჯერებულნი ხდებიან დაკისრებული დავალებებისა თუ ვალდებულებების წინაშე. ის აგრეთვე ეხმარება სტუდენტებს საკარიერო თუ პროფესიული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესებში.

პედაგოგიური კუთხით, შემთხვევის ანალიზი მეტად გამართლებული და ეფექტური მიდგომაა, რომელსაც არაერთი მეცნიერი უჭერს მხარს. გრანტი (Grant, 1997) შემთხვევის ანალიზის ინტერაქტიულობის პრინციპის უპირატესობებზე საუბრობს, რომლის დროსაც ტრადიციული მასწავლებელზე ორიენტირებული საგაკვეთილო პროცესი მოსწავლეზე ორიენტირებულ საგაკვეთილო რეჟიმში ინაცვლებს. შემთხვევის ანალიზი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პროფესიული განათლების პროცესში. მოცემულ შემთხვევაში სტუდენტებს შეეხება აქვთ რეალურ, ცხოვრებისეულ საკითხებთან, რომლის გამკლავებაც შესაძლოა სამომავლოდ პროფესიულ გზაზე მოუხდეთ. (Raju & Sanker, 1999).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ შემთხვევის ანალიზის სტრატეგიის გამოყენება მნიშვნელოვნად ზრდის სტუდენტთა მოტივაციას, პასუხისმგებლობასა და ავტონომიურობას განსაკუთრებით პროფესიული მიზნებისათვის ინგლისური ენის სწავლებისას.

ლიტერატურა:

1. Grant, R. (1997). *A Claim for the Case Method in the Teaching of Geography*, Journal of geography in Higher Education, Vol. 21 No 2, pp.171 – 185
2. Johnson. R. K. & Swain. M., (1997), *Immersion Education: International Perspectives*, Cambridge University Press
3. Raju, P. K. & Sanker, C.S. (1999), *Teaching Real- World Issues Through case Studies*, Journal of Engineering Education, Vol. 88, No. 4, pp.501-508
4. Yin, R. (2000). *Case Study Research: Design and Methods (2nd.ed)*. Beverly Hills, CA. Sage Publishing pp.320-328

Methods and Strategies for Developing Business Communication Skills While Teaching ESP Language

Abstract

Over the last decade there has been a noticeable move from lecture-based foreign language learning towards more student-centered. Case studies are becoming more and more popular form of teaching and have an important role in developing language skills and knowledge in students.

The area of foreign language teaching to professionals is ideal for using case study because of the wealth of practical, real life examples that can be used to contextualise the theoretical concepts. Thus learning process becomes easier for a learner. Case studies prepare students for real workplace and force them to understand information more fully, to work collaboratively and think critically.

საკვანძო სიტყვები: ინგლისური სპეციფიკური მიზნებისათვის, ბიზნეს-კომუნიკაციური უნარები, შემთხვევის ანალიზი, კრიტიკულად აზროვნება

Key words: ESP language, business communication skills, case study, think critically

ნინო ნახუცრიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

სკაფოლდინგი და მისი გამოყენების პერსპექტივები დიფერენცირებული სწავლებისას

სასკოლო განათლების რიგი საკითხების შესწავლისას ხშირად გამოიკვეთება ის პრობლემები, რაც ახლავს მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების დამკვიდრებას და განხორციელებას. როდესაც სწავლება ინდივიდუალური სასწავლო გეგმით არ მიმდინარეობს, აქტუალური ხდება სასწავლო პროცესის წარმართვა მოსწავლეთა ინდივიდუალური საჭიროებების გათვალისწინებით. მოსწავლეთა საჭიროებებზე მორგებული სწავლების განსახორციელებლად კი აუცილებელი პირობაა კომფორტული სასწავლო გარემო და ყველა მოსწავლისათვის პოტენციალის განვითარების, გამოვლენის მაქსიმალური შესაძლებლობის უზრუნველყოფა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ფერხდება მოსწავლის განვითარება, იგი კარგავს სწავლის სტიმულს და შედეგიც არასრულფასოვანია. ეს პრობლემა განსაკუთრებით იჩენს თავს მათემატიკის სასკოლო კურსის სწავლებისას, რადგან მოსწავლეთა შესაძლებლობების დროული გამოვლენისა და განვითარებისათვის ხელშეწყობის უგულებელყოფა ხშირად ხდება დაბალი დონის მათემატიკური განათლების მიზეზი.

პრაქტიკით დასტურდება, რომ სასწავლო პროცესში აქტიურად ჩართული მოსწავლე აუცილებლად აღწევს წარმატებას როდესაც პროცესი მისთვის კომფორტულ სასწავლო გარემოში მიმდინარეობს. მოსწავლეთა თანამონაწილეობა სასწავლო პროცესში მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. ერთ-ერთია მასწავლებლის დამოკიდებულება მოსწავლისადმი, რითაც იგი ეხმარება მას საკუთარი თავის „აღმოჩენას“ და გამოვლენაში. მოსწავლეს უნდა ჰქონდეს რწმენა, რომ მასწავლებლის მოლოდინები მოსწავლის პოტენციური შესაძლებლობების გამოვლენის მიმართ უსაფუძვლო არ არის. ასეთი დამოკიდებულება განსაკუთრებით აქტუალურია უმცროსი სასკოლო ასაკიდანვე, რადგან ამ ეტაპზე ხდება მოსწავლის, როგორც ამ პროცესის აქტიური „თანამონაწილის“ სუბიექტის ჩამოყალიბება და „დამკვიდრება“.

წარმატებული სასწავლო საქმიანობის ხელშეწყობ წინაპირობად გვევლინება მოსწავლეთა შესაძლებლობების, პოტენციალის დროული გამოვლენა და სისტემატური ზრუნვა იმაზე, რომ იგი განვითარების ერთი დონიდან მასწავლებლის, თანატოლებთან ურთიერთობების თუ გარემო პირობების ხელშეწყობით წარმატებით გადავიდეს უფრო მაღალ დონეზე.

როგორც ცნობილია, სოციალური კონსტრუქტივიზმის თეორიის ფუძემდებელი ლ. ვიგოტსკი გამოყოფს ბავშვის განვითარების ორ დონეს: განვითარების არსებულ (აქტუალური ზონა, რომელშიც იმყოფება მოსწავლე სწავლების მომენტში) და პოტენციურ (უახლოესი განვითარების ზონა, რომლის მიღწევის პოტენციალს გააჩნია მას სხვათა, უფრო კომპეტენტურთა დახმარებით) დონეებს. მასწავლებლის დანიშნულებაა სასწავლო პროცესის ისე წარმართვა, რომ უზრუნველყოს მოსწავლეთა განვითარება პოტენციური დონის ფარგლებში. ამ მიზნით სკაფოლდინგი არსებითად ღირებულია.

ლ. ვიგოტსკის აზრით დამხმარე საშუალებები (სკაფოლდინგი) საჭიროა მოსწავლეთათვის განვითარების, კომპეტენტურობის უახლოესი ზონის მისაღწევად, ამ ზონის ფარგლებში მათი განვითარების დასახმარებლად [1].

სკაფოლდინგი, იგივე „ხარაჩოს დადგმა, აგება“, როგორც მას ხშირად უწოდებენ, არის სწავლების ტექნიკა, როდესაც მასწავლებელი ქმნის სტრატეგიის ან დავალების მოდელს და მათი შესრულებისას წარმოქმნილი პრობლემების გადაჭრაზე პასუხისმგებლობა თანდათან გადააქვს მოსწავლეებზე მხარდაჭერით, ბიძგის მიცემით, რესურსების მიწვდით, კოგნიტური და მეტაკოგნიტური აქტივობების მეშვეობით ხელს უწყობს მოსწავლეთა მიერ საკითხის გააზრებას, წარმოქმნილი პრობლემის გადაწყვეტის გზების მოძიებას, ცოდნის შეძენას და განვითარებას. სკაფოლდინგი საშუალებას აძლევს მოსწავლეს შეასრულოს ისეთი დავალებები და შეიძინოს ცოდნა, უნარები, რაც მისი უახლოესი განვითარების ზონის ფარგლებს შეესაბამება. მისი განხორციელების მიზანია მოსწავლეს დავანახოთ თავისი პოტენციური შესაძლებლობები, რა შეუძლია და რა არა, რომ სწორად შეაფასოს საკუთარი „მე“, სუსტი და ძლიერი მხარეები, განსაზღვროს რისი გაკეთება შეუძლია დამოუკიდებლად და სად საჭიროებს დახმარებას (თვითშეფასება). როდესაც მოსწავლე სხვათა დახმარებით აღწევს იმ წარმატებას, რაც დავალების შესრულებამდე მას „მიუღწევლად“ მიაჩნდა, ეს ზრდის მის თვითრწმენას, რომ მას შესძლება, მაღლდება თვითშეფასების „ნიშა“, რადგან მოსწავლე ნათლად ხედავს საკუთარ შესაძლებლობებს და პროგრესს. იზრდება დადებითი დამოკიდებულება სწავლისადმი.

სწორი მეთოდური მიდგომისას დავალებათა სირთულის არეალში ყოველი ბავშვისათვის დგინდება ის შუალედი, რაც არსებობს განვითარების არსებულ დონესა და პოტენციურ დონეს შორის, პოტენციური დონის მაქსიმალური ზღვარი, (სადაც გადის ბავშვის შესაძლებლობის ზღვარი). მოსწავლისათვის დამღევადი, მიღწევადი და ამავედროულად გამოწვევების შემცველი დავალებების შეთავაზებით იქმნება შესაძლებლობა, რომ იგი ჩავრთათ სასწავლო პროცესში, როგორც აქტიური შემმეცნებელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ დავალება სირთულით აღემატება მოსწავლის უახლოესი განვითარების ზონას, მაშინ მას უჭირს დავალების შესრულება. წარუმატებლობა კი აუარყოფითად აისახება მოსწავლის განვითარებაზე: ქვეითდება მოსწავლის თვითშეფასება, იგი ითრგუნება, კარგავს სწავლის სტიმულს, მოტივს. ამდენად, დავალება მაშინ იძენს ეფექტიანობას და განმავითარებელ ფუნქციას, როდესაც იგი შეესაბამისობაშია მოსწავლის უახლოესი განვითარების ზონასთან.

განვითარების უახლოესი ზონა არის „მანძილი აქტუალური განვითარების დონეს (დამოუკიდებლად პრობლემების გადაჭრის უნარი) და პოტენციური განვითარების დონეს შორის (უფროსის ხელმძღვანელობით ან თანატოლებთან ერთად პრობლემის გადაჭრის უნარი)“ [1;223]. სქემატურად ეს შეგვიძლია წარმოვადგინოთ შემდეგი სახით:



სადაც აქტუალური ზონა ეს არის AB, უახლოესი განვითარების ზღვრის არეალია BC მანძილი, ხოლო პოტენციური დონის ზედა საზღვარი C წერტილი. ცხადია ამ საზღვრებს არ გააჩნია კონკრეტული უძრავი მიჯნა, ისინი დინამიურია, რადგან ყოველი ახალი უნარების, ცოდნის დაუფლება აისახება ბავშვის განვითარებაზე და იზრდება მისი უახლოესი განვითარების ზონის ზღვარიც. მთავარია მასწავლებელმა სწორად შეძლოს იმის შეფასება, თუ რისი გაკეთება შეუძლია მოსწავლეს დამოუკიდებლად და რისი – სხვათა დახმარებით, თითოეულის ინდივიდუალიზმიდან გამომდინარე დაადგინოს დამოუკიდებლობისა და შესაძლებლობის მაქსიმუმის ზღვრები, რადგან ყოველ მათგანს გააჩნია „თავისი“ აუახლოესი განვითარების ზონა.

მასწავლებელი მოსწავლეთა დახმარებას ახორციელებს იმისდა შესაბამისად, თუ რა დოზის მხარდაჭერა ესაჭიროება პერსონალურად თითოეულ მათგანს. იმისათვის, რომ მოსწავლემ არ დაკარგოს სტიმული, მიაღწიოს თავისი შესაძლებლობების ზედა ზღვარს, საჭიროა სწორად დაგეგმილი პედაგოგიური მიდგომით მას დროულად „შევაშველოთ ხელი“, „შევეხიდოთ“ და მივცეთ თავისი შესაძლებლობების გამოვლენის საშუალება. ამიტომ არის მნიშვნელოვანი, რომ ცოდნის კონსტრუირებისას მასწავლებელმა სწორად შეაფასოს მოსწავლის უნარები და სკაფოლდინგის ხერხები შეარჩიოს ინდივიდუალური მიდგომის პრინციპით.

მოსწავლისადმი სწავლებაში მხარდაჭერა შესაძლოა იყოს გამხმნევა, წაქეზება, წახალისება, სტიმულის მიცემა, შეკითხვები, მინიშნება, ვერბალური თუ არავერბალური ბიძგი, რაიმე ნიშნუშის ან მაგალითების განხილვა, ან ისეთი დავალების შეთავაზება, რაც მოსწავლეს დაეხმარება და ხელს შეუწყობს ძირითადი ამოცანის გადაწყვეტაში და სხვა. სკაფოლდინგის განხორციელებისას ღირებულია, რომ მოსწავლემ საჭირო მხარდაჭერის კვალდაკვალ მიიღოს გამოწვევებიც, რომელთა განსახორციელებლადაც იგი აქტიურად ჩაერთვება ამ პროცესში როგორც აქტიური

შემმეცნებელი. გამოწვევის შედეგად მოსწავლეს უჩნდება დავალების დამოუკიდებლად შესრულების და შემდგომი საქმიანობის სტიმული, რაც აისახება მის აქტივობაზე. დახმარებისას, როცა უნარ-ჩვევების დონე მაღლდება, ჩნდება თვითრწმენა, რაც მოტივირებულს ხდის მოსწავლეს უნარ-ჩვევათა შემდგომი დაუფლებისათვის. ხოლო თუ დახმარება ხორციელდება გამოწვევების გარეშე, მაშინ მოსწავლე დამოკიდებული ხდება იმ პერსონაზე, ვისგანაც იღებს დახმარებას.

რა არის არსებითი და მნიშვნელოვანი იმისათვის, რომ მოსწავლე იყოს „აქტიური შემმეცნებელი“ რომელიც ხალისით, მოტივირებულად ერთეობა სასწავლო პროცესში, გამოთქვამს მზაობას გამოწვევების მიმართ და აქვს მცდელობა შესაძლებლობის ფარგლებში შეასრულოს შეთავაზებული დავალებები. ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად მივიჩნევთ მოსწავლეთა წინაშე სასწავლო მიზნების ნათლად, მკაფიოდ ჩამოყალიბებას; მოსწავლეთა თანამონაწილეობის უზრუნველყოფას სასწავლო მიზნების განხორციელებაში, მეტი პასუხისმგებლობის გადანაწილებას მათზე საკუთარ სწავლაზე, მათი სწავლების შედეგებზე. სწორედ ამ ასპექტში განვიხილავთ სკაფოლდინგს, როგორც ამ მოთხოვნების რეალიზების ერთ-ერთ კარგ საშუალებას. მისი გამოყენებისას უნდა გავითვალისწინოთ, რომ:

1. სკაფოლდინგი არის დახმარება, მხარდაჭერა იმ მოსწავლეთათვის, ვინც მზად არ არიან დავალების დამოუკიდებლად შესასრულებლად, თუმცა ამის შესაბამისი პოტენცია გააჩნიათ;
2. სკაფოლდინგი არის დროებითი დახმარება მოსწავლეთათვის იმ ეტაპამდე, სანამ მოსწავლე დამოუკიდებლად შეძლებს კონკრეტული დავალების შესრულებას;
3. სკაფოლდინგის გამოყენება მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს მოსწავლეთა ცოდნისა და საჭირო უნარ-ჩვევების გააქტიურებას;
4. სკაფოლდინგი არსებითად ზრდის მოსწავლეთა მზაობას ახალი მასალის ასთვისებლად უკვე ნასწავლის გააქტიურების საფუძველზე;
5. სკაფოლდინგი მნიშვნელოვანია მოსწავლეთათვის სწავლის მოტივის ამაღლების მიზნით, ასევე თვითრწმენის და საკუთარი შესაძლებლობების შეფასების თვალსაზრისით.

სკაფოლდინგის წარმატებულად განსახორციელებლად არსებითად მნიშვნელოვანია მასწავლებელმა :

- ✓ უზრუნველყოს ყველა მოსწავლესთან მუშაობა სასწავლო მიზნების დაგეგმვისას და საერთო მიზნის ჩამოსაყალიბებლად;
- ✓ დროულად დაადგინოს მოსწავლეთა საჭიროებები;
- ✓ სწორად შეაფასოს მოსწავლეთა შესაძლებლობები, აქტუალური და აუხლოესი განვითარების ზონები, ზღვარი მათ შორის;
- ✓ ინდივიდუალური მიდგომის პრინციპით შეარჩიოს სკაფოლდინგის ხერხები;
- ✓ სასწავლო გეგმისა და მოსწავლეთა საჭიროებების შესაბამისად შეარჩიოს ისეთი დავალებები, ამოცანათა პაკეტები, რომელთა გამოყენებითაც მოსწავლეთა გამოწვევები შესაბამისობაში იქნება სასწავლო მიზნებთან და მორგებული მოსწავლეთა საჭიროებებთან.

სკაფოლდინგის განხორციელებისას დახმარება არ უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც ცალმხრივი პროცესი, სადაც მოსწავლე, ვის მიმართაც ხორციელდება მხარდაჭერა, არის

მხოლოდ ინფორმაციის და გარკვეული რეკომენდაციების პასიურად მიმღები სუბიექტი. არსებითად მნიშვნელოვანია, რომ მოსწავლე იყოს აქტიური შემმეცნებელი, ხოლო სწავლება კი აგებული თანამშრომლობით ურთიერთობებზე.

ლ. ვიგოტსკი შემეცნებას განიხილავს როგორ საზოგადოებრივი ურთიერთობების (სოციალიზაციის) პროდუქტს. მოსწავლე გარკვეული სოციალური ჯგუფის „შემაღგენელი“ სუბიექტია, რომელიც სწავლობს ამ ჯგუფის წევრებთან ურთიერთთანამშრომლობით, ინტერაქციით [1]. სოციალური ფაქტორები დიდ გავლენას ახდენს სწავლების პროცესსა და მის შედეგებზე. გამომდინარე აქედან, არსებითად მნიშვნელოვანია ბავშვმა სწავლისათვის საჭირო უნარები და ცოდნა შეიძინოს სოციალურ კონტექსტში, ანუ „სხვებთან“ ურთიერთობით. აღნიშნულის გათვალისწინებით მასწავლებლის წინაშე დგას არსებითად მნიშვნელოვანი ამოცანა: გონივრული დაგეგმვით შეძლოს სოციალური ფაქტორების მიზანმიმართული გამოყენება სწავლების მიზნების რეალიზებისათვის, სადაც აქტიურად ჩართავს თვით მოსწავლეებს სასწავლო უნარების განვითარების სტიმულირების ხელშეწყობით. ამ მიზნით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მოსწავლეთათვის დახმარებასა და მხარდაჭერას როგორც მასწავლებლის, ისე მათივე თანატოლების მხრიდან.

ზოგჯერ, მეთოდურ პუბლიკაციებში სკაფოლდინგს უკავშირებენ მოსწავლეთა მიმართ მხოლოდ უფროსების, მასწავლებლის მხარდაჭერასა და დახმარებას, რაც არასწორია. „ხარაჩოს მეთოდის“ მიზანი არის მოსწავლეთა განვითარების ხელშეწყობა, რაც შესაძლოა განხორციელდეს არა მარტო მასწავლებლის დახმარებით, არამედ თანატოლებთან ურთიერთობების საშუალებითაც.

იმის გათვალისწინებით, რომ ეფექტური სკაფოლდინგის განხორციელება დიდი რაოდენობის მოსწავლეებთან რთულია, (კლასში მოსწავლეთა საჭიროებების მრავალმხრივობის გამო), მათი დახმარების მიზნით შესაძლებელია წარმატებით გამოვიყენოთ ეს სტრატეგია თანატოლებთან ურთიერთობების საშუალებით დიფერენცირებული სწავლების დროს.

დიფერენცირებული სწავლებისას სკაფოლდინგს ახასიათებს ის სპეციფიკა, რომ მოსწავლე დახმარებას იღებს არა მარტო მასწავლებლისგან, არამედ თანატოლებისგანაც ჯგუფური მუშაობის პროცესში. მცირე ჯგუფებში სხვადასხვა დავალებზე მუშაობისას, მოსწავლეები მსჯელობენ, უზიარებენ ერთმანეთს მოსაზრებებს, ერთვებიან დისკუსიებში, რაც ხშირად „ხარაჩოს“ ფუნქციას ასრულებს იმ მოსწავლისათვის, რომელსაც კონკრეტულ სიტუაციაში უჭირს დავალების შესრულება, თუმცა ამის რეალური პოტენცია გააჩნია. თანატოლებთან მსჯელობის, აზრთა გაზიარების პროცესში მოსწავლე იძენს ახალ უნარებს და უმკლავდება გამოწვევებს. ამ შემთხვევაში სკაფოლდინგი შესაძლოა განვიხილოთ როგორც ურთიერთსწავლება, რადროსაც „ხარაჩოს“ როლს ასრულებს მოსწავლეთა რიგი აქტივობები: ამოცანის გადაწყვეტის გზების ძიება, ვარაუდების გამოთქმა, საკუთარი თუ სხვათა არგუმენტების გაზიარება, „პაექრობა“, მსჯელობა, კითხვების დასმა, მაგალითების მოყვანა და სხვა. თანატოლებისაგან მიღებული ინფორმაცია დამხმარე როლს თამაშობს საკითხის (დავალის) უკეთ გასააზრებლად და ცოდნის გასააქტიურებლად. სწორედ ეს თანამშრომლობითი ურთიერთობებით გამოვლენილი აქტივობები და ურთიერთსწავლება წარმოადგენს სკაფოლდინგის გამოვლენის ერთ-ერთ

მნიშვნელოვან და ღირებულ მხარეს. ამ შემთხვევაში იცვლება მასწავლებლის როლიც: იგი თვითონ კი არ ახორციელებს და იყენებს სკაფოლდინგის საშუალებებს და ხერხებს, არამედ მართავს და აკონტროლებს სასწავლო პროცესს ისე, რომ ეს ხერხები და საშუალებები გამოყენებულ იქნას თვით მოსწავლეთა მიერ თანატოლთა დასახმარებლად. ამიტომ მას აკისრია „ხელშემწყობის“ და მენტორის ფუნქცია.

გასათვალისწინებელია ის სირთულეები, რაც შესაძლოა წარმოიქმნას ამ პროცესში:

ჯგუფურმა მუშაობამ, როგორც თანამშრომლობითი ხასიათის საქმიანობამ, შესაძლოა შეაფერხოს მოსწავლეთა დამოუკიდებელი სწავლა. ასეთ შემთხვევაში მასწავლებელს შეუძლია ძირითადი დავალებიდან გამომდინარე ჯგუფის თითოეულ წევრს გადაუნაწილოს ინდივიდუალური დავალებები, რომლებსაც ისინი ასრულებენ დამოუკიდებლად იმის გათვალისწინებით, რის მიხედვითაც ხორციელდება დიფერენცირება. შემდგომ კი ხდება ყველას მიერ შესრულებული დავალების შეჯერება და ძირითადი დავალების გადაწყვეტა; შესაძლებელია მოსწავლეებს შეეთავაზოთ ამოცანები, რომელთა გადასაწყვეტადაც საჭიროა რიგი აქტივობების გახორციელება: მოკლე ჩანაწერის გაკეთება, ნახაზის შედგენა, მონაცემთა დახარისხება საჭირო ან არასაჭირო მონაცემებად, ძირითადი ამოცანის დაყოფა „ქვეამოცანებად“ და ა. შ. ეს აქტივობები გადანაწილდება ჯგუფის წევრებზე და მათი შესრულების შემდეგ კი მოხდება შეჯერება, თითოეული მოსწავლე ახსნის თუ როგორ და რისთვის გადაწყვიტა თავისი დავალება კონკრეტული სახით. შემდგომ კი მსჯელობენ, კითხვებს უსვამენ ერთმანეთს, ცდილობენ მოიძიონ ამოცანის ამოხსნის გზა, სთავაზობენ და განმარტავენ საკუთარ ვერსიებს და ა. შ.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ზოგ ბავშვს უჭირს ჯგუფში ინტეგრირება. ამის დასაძლევად დიფერენცირებული სწავლება გვევლინება ერთ-ერთ ხელშემწყობ სტრატეგიად. როდესაც ხდება მოსწავლეთა დიფერენცირება მათი ინტერესების, მზაობის, შედეგების და ა. შ. მიხედვით, ეს პოზიტიურ გარემოს ქმნის მოსწავლისათვის ჯგუფში ინტეგრირებისთვის, რადგან მის გვერდით საერთო „მიზნით“ გაერთიანებული ჯგუფის წევრები არიან (განსხვავებით ჩვეულებრივი ჯგუფური მუშაობისაგან) და ეს სტიმულს აძლევს მას;

ცხადია, ჯგუფის მართვა არ არის ადვილი. მრავალ სხვა საკითხებთან ერთად მასწავლებელმა უნდა დაარეგულიროს ურთიერთობები ჯგუფის წევრთა შორის, გააკონტროლოს ჯგუფის მუშაობა და არ უნდა დაუშვას მხოლოდ ერთის ლიდერობა, (რაც ზოგჯერ კონფლიქტის მიზეზი ხდება ჯგუფის წევრებს შორის), აკონტროლოს სხვათა აქტივობაც, სტიმული მისცეს ყოველ მათგანს ჯგუფში აქტიური ჩართვისათვის. ამ მიზნით შესაძლოა გამოვიყენოთ დავალებები, რაც ხელს შეუწყობს თითოეული მათგანის ჩართვას და აქტივობას ჯგუფში.

მაგალითად, ჯგუფის წევრებს ეძლევათ ამოცანები, მაგალითები მზა (სწორი ან მცდარი) პასუხებით და მოსწავლეებს ევალებათ დაასაბუთონ პასუხის სისწორე, ახსნან საკუთარი ვერსიები, შეაჯერონ პასუხები და ჩამოაყალიბონ საბოლოო დასკვნა. ჯგუფის ყოველი წევრი იძიებს, აკეთებს დასკვნებს და ხდება ჯგუფის აქტიური თანამონაწილე. ასეთი მუშაობით იზრდება მოსწავლეთა ჩართულობა, მოტივაცია. ამ დროს მაღალია მოსწავლეთა მოლოდინები, რაც დადებითად აისახება სწავლის შედეგებზე.

სასწავლო მიზნებიდან გამომდინარე ასევე წარმატებით შეგვიძლია გამოვიყენოთ ე. წ. კუბის მეთოდი. ცალკეულ ჯგუფს გარკვეულ დროში შესასრულებლად მიეცემათ დავალება (შემთხვევითი შერჩევის პრინციპით) კუბის წახნაგზე გამოსახული მოცემული ოპერაციის მიხედვით: აღწერეთ, იპოვეთ განსხვავება, გაანალიზეთ და ა. შ. დავალების შესასრულებლად და საკუთარი ვერსიების არგუმენტირებისთვის მოსწავლეებს მიეთითებათ ინდივიდუალურად შეიმუშაონ ვერსიები, ამისათვის გამოიყენონ ჩანაწერები, ნახაზები, ვენის დიაგრამები და ა. შ. დავალების შესრულების შემდეგ კი დაუსვან შეკითხვები ერთმანეთს, არგუმენტირებულად დაასაბუთონ საკუთარი ვერსიები, შეაჯერონ ერთმანეთთან და ჩამოაყალიბონ საბოლოო დასკვნა.

მასწავლებელმა პერიოდულად უნდა შეაფასოს როგორც ჯგუფის მუშაობა, ისე ინდივიდუალურად და შეაქოს, წახალისოს, კომენტარი გააკეთოს თითოეულის აქტიუობაზე, მიუხედავად იმისა, რა როლში გვევლინება თითოეული მათგანი: „შემსწავლელის“ თუ „დამხმარის“. სკაფოლდინგი ყველა მოსწავლეს არ ჭირდება, თუმცა გამხსნევა და წაქეზება არის სტრატეგიის ის ნაწილი, რომელიც დადებითად აისახება თითოეული მოსწავლის აქტიუობებზე. კონკრეტული საკითხის განხილვისა თუ ამოცანის გადაწყვეტისას მოსწავლის ნებისმიერი მოსაზრების საპასუხოდ საჭიროა უკუკავშირის განხორციელება. ცხადია, როდესაც ინდივიდუალურად ხდება მოსწავლესთან უკუკავშირების განხორციელება, ეს დროის დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. დიფერენცირებული სწავლებისას კი უკუკავშირი ხორციელდება ჯგუფში, „დისკუსიისა“ და თანატოლებთან ერთობლივი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, რაც მოსწავლეს თვითშეფასებაშიც ეხმარება. ბავშვები უკეთ ხედავენ საკუთარ სუსტ თუ ძლიერ მხარეებს, პროგრესს, უკეთ გაიაზრებენ დავალების შესასრულებლად არჩეული გზის ეფექტურობას. ასეთი გარემოს გავლენით იაზრებენ საკუთარი მუშაობის წარმატებასა თუ წარუმატებლობას.

უნდა აღინიშნოს, რომ თვითშეფასების შედეგად მოსწავლე საკუთარ თავსაც აწვდის გარკვეულ უკუკავშირს, რაც მას შესძენს ახალ კომპეტენციებს, იაზრებს და აფასებს საკუთარი თუ სხვათა საქმიანობის, დავალების შესასრულებლად შერჩეული სტრატეგიების უპირატესობას, გაიაზრებს საქმიანობის შემდეგ გზებს. შედეგად მოსწავლე სწავლობს როგორ ისწავლოს. როდესაც თვითშეფასება ხორციელდება დავალების დასრულებამდე, მოსწავლე სწორად იაზრებს საკუთარი საქმიანობის წარმატებისა თუ წარუმატებლობის მიზეზებს და იგი ცდილობს დაშვებული „შეცდომების გამოსწორებას“ რომ მიაღწიოს შედეგს. ეს ზრდის თვითრწმენას, წარმატების მიღწევის სურვილს, მოტივაციას და ამაღლებს პოზიტიურ განწყობას სწავლისადმი.

მოსწავლეებს უნდა დავებმართოთ რომ ისწავლონ სწავლებაში საკუთარი პროგრესის შეფასება, მონიტორინგი. სასურველია მასწავლებელმა პერიოდულად მოსწავლეთა პროგრესის შეფასებისას სთხოვოს მათ თავად შეაფასონ ის ქმედება და საქმიანობა, რამაც ხელი შეუწყო და უზრუნველყო წარმატება თითოეული მათგანისათვის.

მოსწავლეებს, რომლებიც ნაკლებად აღწევენ წარმატებებს, თვითშეფასების ხარისხი დაბალი აქვთ. ამიტომ ისინი ძირითადად ორიენტირებულნი არიან იმაზე, რომ მიიღონ დახმარება სხვებისგან. ამ კატეგორიის მოსწავლეებთან მუშაობისას მასწავლებელი არ უნდა შემოიფარგლებოდეს დავალების შესრულების ზუსტი ინსტრუქციების მიცემით,

რადგან მოსწავლე ამ შემთხვევაში ხდება ინსტრუქციების შემსრულებელი და არა აქტიური შემმეცნებელი.

დიფერენცირებული სწავლებისას, როდესაც ხდება მოსწავლეთა მოკლევადიანი დაჯგუფება, მასწავლებელს ეძლევა შესაძლებლობა, რომ მოახდინოს მოსწავლეთა გადაჯგუფება იმ ცვლილებების გათვალისწინებით, რაც აისახება მოსწავლეთა განვითარების უახლოესი დონის „ნიშის“ ცვალებადობით. მას შემდეგ, რაც მოსწავლე შეძლებს კონკრეტული დავალების წარმატებით დამოუკიდებლად შესრულებას, მის წინაშე დაისმება შედარებით რთული ამოცანა, რომლის გადასაწყვეტადაც შესაძლოა მას უკვე სხვა დახმარება, სხვა სახის მხარდაჭერა დაჭირდეს.

დახმარება მოსწავლეთათვის ცოდნის გახსენებასა და გამოყენებაში უნდა იყოს ზომიერი, რომ ხელი არ შეუშალოს ცოდნის აქტუალიზაციას. მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ რა ეტაპზე უნდა შევწყვიტოთ დახმარება. ეს განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია თანატოლთა ურთიერთდახმარებისას, რაც უნდა აკონტროლოს და არეგულიროს მასწავლებელმა.

ცხადია ამგვარი მუშაობის წარმართვა არ არის იოლი და ეს დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე: ნდობის ფაქტორი, მოსწავლის შესაძლებლობების მაქსიმალურად აღმოჩენა და გამოვლენა, იმის დაფასება, რაც შეძლო და გააკეთა და სხვა. ურთიერთდახმარება მოსწავლეებში უნდა იწვევდეს პოზიტიურ განწყობას. პოზიტიური და იმედიანი უნდა იყოს თვით მასწავლებლის დამოკიდებულებაც. შესაძლოა თავდაპირველი ძალისხმევით ვერ მივიღოთ სასურველი შედეგი, მაგრამ ამან არ უნდა შეაფერხოს დახმარებისა და თანადგომის პროცესი. გარკვეული მცდელობების შედეგად ჩვენ აუცილებლად მივიღებთ სასურველ შედეგს და მოსწავლის წარმატებაც აშკარა გახდება.

ლიტერატურა:

1. დიმიტრიადისი გ., კამბერელისი ჯ. (2010): თეორია განათლებისათვის. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი;
2. რედაქტორი კუტალაძე ი. (2010): ეფექტიანი სწავლება თეორია და პრაქტიკა. გამოცდების ეროვნული ცენტრი. კვლევის დეპარტამენტი. თბილისი;
3. წიგნზე მუშაობდნენ: ბოჭორიშვილი მ., ნამიჭიეიშვილი ნ., ნაბულიშვილი ნ. (2013); ინტერაქტიური მეთოდების კრებული და ტესტები, ასოციაცია „ზეკარი“, გამომცემლობა მწიგნობარი. თბილისი.

Nino Nakhutsrishvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Scaffolding and its Usage Perspectives in Differentiated Teaching **Abstract**

In studying different issues of school education, very often, those problems are revealed which accompany the introduction and implementation of student-oriented teaching. The premise for conducting teaching fit to students' needs is to make clear students' contingencies, potential relevantly and to take systematic care of moving it from the existing (actual) level of development to the potential (nearest) one successfully. With that purpose "scaffolding" is absolutely essential.

The paper deals with the essence of scaffolding and its usage peculiarities in the process of mastering instructional skills and knowledge. The topicality of the problem concerns with the perspectives of scaffolding usage in differentiated teaching.

Sometimes in methodical publications scaffolding is connected with teacher's support and help in relation with students and that is irregular. "Scaffolding Method" aims to promote students' development that can be realized with the teacher's help and relationships with other students as well. From that point differentiated teaching has great importance.

Scaffolding can be considered as inter-training in differentiated teaching, when the "scaffold" role is directed with different student activities: finding ways for solving the problem, expressing presumptions, discussing, asking questions, making examples and so on. Activities revealed via the interrelations with other students and inter-training represent one of the important and valuable side for scaffolding elicitation, because in the process of having discussions with other students and sharing ideas student gains new skills and overcomes the problems. While discussing or solving specific problem or task it's necessary to give student a feedback after expressing ideas. Not all students need scaffolding, though encouragement and stimulation are the part of the strategy which positively influence on the activities of each student.

It's also very important to raise the skill of self-estimation in students that is conditioned by making joint decisions together with other students. Teacher plays the roles of "supporter" and mentor in that process. It's quite clear that such kind of activities isn't easy to be planned or managed; they are depended on various factors. The paper considers the problems of scaffolding in differentiated teaching and offers the ways and perspectives for solving them.

Key Words: Student-oriented teaching, student's actual and nearest development areas, scaffolding, differentiated teaching, participation in teaching process.

საკვანძო სიტყვები: მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება, მოსწავლის აქტიური და უაზლესი განვითარების სფეროები, სკაფოლდინგი, დიფერენცირებული სწავლება, სასწავლო პროცესში მონაწილეობა

ეკატერინე ნახუცრიშვილი
მანანა ღარიბაშვილი
ნუნუ გელდიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

გვარის, როგორც ზმნის კატეგორიის დიფერენციაცია
ინგლისურსა და ქართულ ენებში

ზმნა ნებისმიერი ენის გრამატიკის ხერხემალს წარმოადგენს. ვინოგრადოვის (Виноградов, 1947, 422) აზრით, იგი „ყველაზე კომპლექსური და ტევადი მეტყველების ნაწილია“. ინგლისური ზმნის კატეგორიებს შორის კი გვარი ერთ-ერთი არსებითი და მთავარია, რომელიც გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება და რომლის ცოდნაც აუცილებელია ინგლისური ენის შემსწავლელისათვის. ინგლისური ენის მსგავსად, გვარი ქართულშიც ზმნის ერთი ურთულესი კატეგორიათაგანია. ამ სირთულეს ქმნის ის, რომ ამა თუ იმ გვარს არ აქვს საკუთარი, სპეციფიკური ნიშანი (გარდა ვნებითი გვარისა). ამასთანავე, ერთი გვარი ძალიან წააგავს მეორეს მთელი რიგი ნიშნებით (თალაკვაძე, 1959, 229). ზმნის სირთულეს, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობებს მისი მრავალპირიანობა.

როგორც გამოხატვის, ისე ფუნქციონირების თვალსაზრისით, ზმნის ეს კატეგორია შეიძლება სავსებით განსხვავებული აღმოჩნდეს სხვადასხვა ენაში. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესოა გვარის კატეგორიის დიფერენციაციის საკითხი ინგლისურსა და ქართულ ენებში.

ენათმეცნიერთა უმრავლესობა აღიარებს მხოლოდ ორი გვარის – აქტიურისა (მოქმედებითისა) და პასიურის (ვნებითის) არსებობას ინგლისურში, ზოგიერთი მათგანი კი (მაგ: Ilyish, 1971, 115) ღიად საუბრობს კიდევ სამი გრამატიკული გვარის არსებობაზე თანამედროვე ინგლისურში. ესენია: უკუქცევითი, ურთიერთობითი და საშუალი, მაშინ როდესაც ქართულში გვაქვს სამი გვარი: მოქმედებითი, ვნებითი და საშუალი. რადგანაც დღესდღეობით ორივე ენაში ძირითადი ყურადღება მაინც აქტიურსა და პასიურ გვარს ეთმობა და ინგლისური ენის გაკვეთილზე მხოლოდ ამ ორი ფორმის ახსნა ხდება, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოვახდინოთ მათი დიფერენციაცია.

ინგლისურში პასივი უფრო ფართოდ არის წარმოდგენილი, ვინაიდან პასივის ფორმებს იღებს როგორც გარდამავალი, ისე გარდაუვალი და მათ შორის, წინდებულისანი ზმნებიც. გარდა ამისა, არსებობს ისეთებიც, რომელთაც აქვთ უნარი ჰქონდეთ დამატება, მაგრამ პასივს ვერ აწარმოებენ. ასეთებად შეიძლება მივიჩნიოთ სტატიკური ზმნების ქვეკლასი, რომელსაც სუსტად აქვს გამოხატული დინამიკურობა ან ფლობას ასახავს: have, belong, cost, resemble, fail და ა.შ. ამგვარად, ინგლისურში ვნებითთან დაკავშირებით ზმნები შეიძლება იყოს პასივიზაციის უნარის მქონე და არმქონე, მაგრამ პასივი, როგორც კატეგორია, ამის გამო ეჭვის ქვეშ არ დგება, ვინაიდან თვით პასივიზაციის უნარს მოკლებულ ზმნებსაც კი გარკვეულ კონტექსტში შეუძლიათ პასივის ფორმების წარმოება.

რაც შეეხება ვნებითი გვარის გამოყენებას ქართულ ენაში, ჩარკვიანი (2014, 90) მიიჩნევს, რომ იგი დიდად განსხვავდება ინგლისური ენის ვნებითი გვარისაგან. უფრო მეტიც, თვით გვარის, როგორც ზმნის მორფოლოგიური კატეგორიის, განსაზღვრა განსხვავებულ პრინციპებს ემყარება. განსაზღვრაში საერთო ის არის, რომ როდესაც საუბარია გვარის კატეგორიაზე, ორივე შემთხვევაში იგულისხმება ზმნის პროცესის მიმართების დიფერენცირება. მიმართებაში იგულისხმება მხოლოდ გრამატიკულად გამოხატული მიმართულება და არა სხვა რაიმე საშუალებით (ლექსიკით, ოკაზიონალური სტრუქტურებით და ა.შ.). გარდა ამისა, ინგლისურ ენაში გვარის საკითხი გაცილებით უფრო მარტივად დგას, ვიდრე ქართულში. ინგლისურში შეუიარაღებელი თვალითაც ნათლად ჩანს განსხვავება აქტიურსა და პასიურ გვარს შორის, რამდენადაც აქ პასიური (ვნებითი) გვარი წარმოადგენს ოპოზიციის ნიშნაღწერს: მისთვის დამახასიათებელია ფორმა – to be „ყოფნა“ დამხმარე ზმნის შესატყვისი დროის ფორმა + საუღლებელი ზმნის მესამე ფორმა, მაშინ როდესაც აქტიური გვარი – უნიშნოა, მისთვის აღნიშნული ფორმა სრულიად მიუღებელია. ქართულ ენაში კი ვნებით გვარს აწარმოებს თავსართ-ბოლოსართები (ი-, ე-, -დ) და რაც ყველაზე მთავარია, გვარის საკითხი ზმნის გარდამავლობასთანაა დაკავშირებული. მოქმედებითი გვარის ზმნა ყველა გარდამავალია, ანუ პირდაპირი ობიექტი შეეწყობა, ვნებითისა და საშუალისა კი – გარდაუვალი.

შესაბამისად, მოქმედებითი გვარის ზმნა ორპირიანია ან სამპირიანი, ვნებითისა და საშუალისა კი – ერთპირიანი ან ორპირიანი (კვაჭაძე, 1981, 231). ამის საპირისპიროდ ინგლისურში გარდაუვალი ზმნა ვნებითის ფორმას არ აწარმოებს, მაგ: (The cat ran away [კატა გაიქცა]).

ამდენად, ინგლისურში გვარი ძირითადად ფორმოზრივი თვალსაზრისით გაირჩევა, ქართულში კი – გარდამავლობით. რაც ყველაზე არსებითია, უნდა აღინიშნოს, რომ ინგლისურ ენაში გვარის წარმოების დროს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სიტყვათა წყობას, რომელიც მკაცრადაა განსაზღვრული ტრანსფორმაციის დროს, რაც გულისხმობს იმას, რომ ინგლისურში მოქმედებითი გვარის წინადადებაში აუცილებლად პირველ ადგილზე უნდა იყოს სუბიექტური პირი, შემდეგ უნდა მოსდევდეს ზმნა და დამატება, მაგ: I write the letter [მე ვწერ წერილს]. ამ წყობას ვერანაირად ვერ დავარღვევთ, რადგანაც თუ მას დიდ მნიშვნელობას არ მივანიჭებთ და პირველ ადგილზე დავწერთ დამატებას, მაშინ უკვე წინადადება აქტივის ფორმას დაკარგავს და ვნებითი გვარის წინადადებას მივიღებთ The letter is written by me [წერილი იწერება ჩემ მიერ]. ეს საკითხი კი სულ სხვაგვარად დგას ქართულ ენაში, სადაც სიტყვათა რიგს არანაირი მნიშვნელობა არ ენიჭება და მათი გადანაცვლებით წინადადების შინაარსიც არ ირღვევა, ანუ ქართულში ჩვენ შეგვიძლია თავისუფლად გადავიტანოთ სუბიექტი წინადადების ბოლოში და ამით შინაარსობრივმა მხარემ ცვლილება არ განიცადოს, მაგ: შევადაროთ, ბავშვი წერილს წერს (სუბიექტური პირი წინადადების თავშია) და წერილს წერს ბავშვი (აქ სუბიექტური პირი ბოლოშია). როგორც ვხედავთ, წინადადების სტრუქტურამ ცვლილება არ განიცადა, ორივე წინადადებაში სუბიექტური პირი მოქმედია და შესაბამისად წინადადება მოქმედებითი გვარისაა.

არც პასიურ კონსტრუქციაში არაა საჭირო ობიექტური პირი მაინცდამაინც წინადადების თავში დავწეროთ, როგორც ეს ინგლისურისთვისაა დამახასიათებელი. გარდა ამისა, საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ინგლისურ ენაში ზმნას გააჩნია ვნებითი გვარის მხოლოდ 10 ფორმა, ესენია: აწმყო განუსაზღვრელი (is sent), ნამყო განუსაზღვრელი (was sent), მომავალი განუსაზღვრელი (will be sent), მომავალი ნამყო განუსაზღვრელი (would be sent), აწმყო განუსაზღვრელი განგრძობითი (is being sent), ნამყო განუსაზღვრელი განგრძობითი (was being sent), აწმყო სრული (has been sent), ნამყო სრული (had been sent), მომავალი სრული (will have been sent), მომავალი ნამყო სრული (would have been sent). შესაბამისად, აქტიური გვარის ზოგიერთ ფორმას არ აქვს სათანადო შესატყვისი პასივში. ასეთებია: მომავალი განგრძობითი (will be sending), აწმყო სრული განგრძობითი (has been sending), ნამყო სრული განგრძობითი (had been sending) და მომავალი სრული განგრძობითის ფორმები (will have been sending). ამის საპირისპიროდ ქართულ ენაში ვნებითი გვარის ზმნებს ყველა მწკრივის ფორმა გააჩნიათ.

შემდეგი საკითხი, რაც ინგლისურსა და ქართულ ენებს ერთმანეთისაგან განასხვავებს, პასივის ფორმის ანალიზური (აღწერითი) და სინთეზური (ორგანული) ხასიათია. როგორც ვიცით, ანალიზურ (აღწერით) ვნებითში ნამყო დროის მიმდევარა ფუძის სახით და მეშველი ზმნით (იქნა, იქნეს, იქნება) არის წარმოდგენილი, სინთეზურ (ორგანულ) ფორმებში კი მას სახელობითის ნიშანიც ახლავს. ამ მხრივ შეიძლება ითქვას, რომ ინგლისურისათვის დამახასიათებელია მხოლოდ ანალიზური (აღწერითი) ვნებითის ფორმები, სადაც გვარის კონსტრუირება დამხმარე ზმნების მეშვეობით ხდება. ასეთი ზმნებია “be”, “get”, “become”, “have”.

რაც შეეხება ქართულ ენას, აქ ანალიზური (აღწერითი) პასივები თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ძირითადად ისეთ შემთხვევებში დასტურდება, როდესაც ზმნას ჩვეულებრივი ვნებითის წარმოება არ უხერხდება. ასეთი ფორმები დამახასიათებელია ოფიციალურ-საქმიანი სტილისათვის და მაშინაც იხმარება, როცა ამავე ფუძის სინთეზური (ორგანული) ფორმებიც არსებობს. მაგ: გარიცხულ იქნა // გაირიცხა, გაგზავნილ იქნა // გაიგზავნა... ამიტომ, იქ სადაც ჩვეულებრივი ვნებითის წარმოებაა შესაძლებელი, სასურველია, უპირატესობა მას მივანიჭოთ და არა აღწერილობით ვნებითს: გაკეთებულ იქნა-გაკეთდა, გამზადებულ იქნა-გამზადდა და ა.შ. (გოგოლაშვილი და სხვ., 2011, 442).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ინგლისური ანალიზური ენაა, ქართული კი – სინთეზური. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ ენას გააჩნია როგორც პრეფიქსიანი, სუფიქსიანი, ასევე უნიშნო ვნებითის ფორმები, იგი მაინც იყენებს აღწერილობით ფორმებს და ზოგჯერ შედგენილ შემასმენელს, რაც უკვე ინგლისური ენიდან თარგმნის გავლენას უნდა მივაწეროთ. ყოველივე ამას კი იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ დღესდღეობით ქართული ენა ვნებითი გვარის სინთეზურ ფორმებზე უკეთ ანალიზური ფორმებით ახერხებს ინფორმაციის გადმოცემას.

უმეტეს შემთხვევაში ინგლისური ენის ვნებითი გვარის ზმნა ქართულად ითარგმნება მოქმედებითი გვარის ფორმით (თუნდაც იმიტომ, რომ ქართული ენის სიტყვათა რიგი შეზღუდული არ არის და ამასთანავე პირი ნაცნობი პიროვნებაათუ უცნობი ერთნაირად აისახება ქართულ ზმნაში) და ზმნის პირი ასეთ შემთხვევაში (როცა

ვნებითი-ვნებითი არ ითარგმნება) მეტწილად გამოხატულია ობიექტური პირის ნიშნებით, მაგ: **I was put on a plane** (the New York Times, Dec. 3, 2014, A1) – ჩამსვცს თვითმფრინავში.

აღწერილობითი ფორმები ხშირია ქართულ პრესაში და, შეიძლება ითქვას, რომ ინგლისური ვნებითი გვარი მეტწილად შეესატყვისება ქართულის აღწერილობით ვნებითს. ხოლო ინგლისური ენის ვნებითი გვარის რთული დროები ქართულში შემდგენილი შემასმენლითაც გადმოდის, რომელიც ფორმით ძალზე ჰგავს აღწერილობით ვნებითს (ჩარკვიანი, 2014, 92).

გარდა ამისა, ასევე, მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ გრამატიკულ გვართან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები სრულიად განასხვავებს ინგლისურსა და ქართულს ერთმანეთისაგან, რამეთუ ინგლისურში ხშირად გვხვდება წინდებულიანი ზმნები, რომლებიც ვნებით გვარში ძირითადად წინადადების ბოლოში იხმარება, მაგ: **he must be written to**. წინდებულები **by** სულიერი არსებითი სახელით გამოხატული ქვემდებარის წინ გამოიყენება, ხოლო როდესაც საქმე გვაქვს ნივთიერებასთან ან უსულო საგანთან ქვემდებარის შემთხვევაში, **by**-ს ნაცვლად **with** წინდებულს ვიყენებთ.

ქართულ ენაში კი უფრო რთულად დგას მართლწერის საკითხები გვართან მიმართებაში. აქ სირთულეს თემის ნიშნები ქმნიან. ვნებითი გვარის ფორმათა წარმოებასთან დაკავშირებით უნდა გავითვალისწინოთ, რომ:

1. თუ **ინიანი** ვნებითის მეორე ან მესამე პირის ფორმას **მი-** ზმნისწინი დაერთვის, ორი **ი** იყრის თავს ერთად: **მი-იმაღე, მი-იმაღა**;

2. **ენიანი** ვნებითის II და III პირის ფორმაზე **შე-** ზმნისწინის დართვისას ორი **ე** იყრის თავს ერთად: **შე-ეფარები**;

3. თუ სუფიქსიანი ვნებითი ნაწარმოებია ისეთი სიტყვისაგან, რომელიც **დ-ზე** ბოლოვდება, ორი **დ** იყრის თავს ერთად: **ბინდ-ი – ბინდ-დ-ება**;

4. თუ **ე-ზე** დაწყებული სიტყვისაგან **ე-**თი ნაწარმოებ ფორმას **შე-** ზმნისწინი დაერთვის, სამი **ე** იყრის თავს ერთად: **შე-ე-ეჭვა**;

5. აღწერილობითი ვნებითის მიმდებარე ფუძის სახით იხმარება იმ შემთხვევაში, თუ იგი უსწრებს მეშველ ზმნას, ხოლო სახელობითშია, თუ ის მეშველი ზმნის შემდეგაა მოცემული: **დანიშნულ იქნა, მაგრამ: იქნა დანიშნული** (კვაჭაძე, 1993, 238-239).

ამრიგად, გრამატიკული გვარის კატეგორიის საკითხი სრულიად განსხვავებულად დგას ინგლისურსა და ქართულ ენებში. ამ მხრივ ქართული ენის გვარის კატეგორიაში გარკვევა უფრო დიდ სირთულეს წარმოადგენს, ვიდრე ინგლისურის, თუმცა, ეს უკანასკნელიც გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება.

ლიტერატურა:

1. გიორგობიანი, ლ., კახიშვილი, ლ., მაცხოვნაშვილი, გ., ქვლივიძე, რ. (2004). უცხოური ენების სწავლების თეორია და მეთოდოლოგია. თბილისი: გამომცემლობა „ენა და კულტურა“;
2. თალაკვაძე, მ. (1959). ქართული ენის გრამატიკის სწავლების მეთოდოლოგია. თბილისი, სტალინის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
3. კვაჭაძე, ლ. (1981). ქართული ენა, ნაწილი I. მე-3 გადამუშავებული და შევსებული გამოცემა. თბილისი, გამომცემლობა „განათლება“;
4. კვაჭაძე, ლ. (1993). ქართული ენა – მეოთხე შესწორებული გამოცემა. თბილისი, გამომცემლობა „რუბიკონი“;

5. ჩარკვიანი, ნ. (2014). ვნებიოთი გვარის ანალიტიკური ფორმების გამოყენება ქართულ და ამერიკულ პრესაში. სამეცნიერო რეფერირებადი ჟურნალი „ენა და კულტურა“ №11, ქუთაისი, 90-95;
6. Ilyish, B.A. (1971). The Structure of Modern English. Leningrad;
7. Виноградов, В.В. (1947). Русский язык.

Ekaterine Nakhutsrishvili
Manana Garibashvili
Nunu Geldiashvili

Iakob Gogebasvili State University, Telavi

Differentiation of the Grammatical Category of Voice in English and Georgian Languages

Abstract

The paper deals with the verb and one of its categories – the voice. The verb represents the spine of the grammar of any language. It is “the most complex and capacious part of speech.” The voice is one of the essential and principal among the English verb categories characterized by distinct peculiarities, which should be known by the English language learners. Like the English language, voice in Georgian is one of the most complicated categories. The difficulty stands in the fact, that none of the voices except of passive one has any proper, specific sign; moreover, one voice resembles the other with a number of signs). The difficulty of the verb is conditioned by its polypersonalism.

The problem of voice category is quite different in the English and Georgian languages. From this point, the acquisition of the Georgian voice category is more difficult than the English one, though the latest is characterized by the specific peculiarities as well.

The voice is mainly analyzed with its form in English and transitivity in Georgian; the essential thing is that word order is of great importance while forming the voice in English, but it lacks importance in the Georgian language; besides, the verb has only 10 forms for passive voice in English, whereas the Georgian passive voice has the forms of all screeves; English is an analytical language, but Georgian – synthetical; Mostly, English language passive voice verb is translated with the active voice form in Georgian.

საკვანძო სიტყვები: გვარის კატეგორია, დიფერენციაცია, გარდამავლობა, ანალიზური, სინთეზური.

Key Words: the category of voice, differentiation, transitivity, analytical, synthetical.

თამარ ნინიკაშვილი, ნინო კოჭლოშვილი
 იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

მთხრობელი ვაჟა-ფშაველას მინიატურებში („ია“, „მთის წყარო“, „ფესვები“)

ვაჟა-ფშაველას პროზა ძველისა და ახლის გასაყარზე დგას: ის იმ ტრადიციებით საზრდოობს, რომლებიც ქართულმა ლიტერატურამ საუკუნეების განმავლობაში შექმნა და, ამავე დროს, საოცარი სიახლე შემოაქვს არა მარტო თემატიკის, ენის, მხატვრული სახეების, არამედ ფორმის მხრივ. ვაჟამ ხელი შეუწყო ქართულ მხატვრულ პროზაში

უმცირესი ზომის თხრობითი ჟანრის – მინიატურის დამკვიდრებას და ამას არაერთი კრიტიკოსი თუ მისი თანამედროვე ლიტერატორი ადასტურებს. ქართული მინიატურული პროზის პირველი კრებულიც სწორედ ვაჟას ნაწარმოებებით იხსნება. თუმცა, ახლა პირველობა განზე უნდა გავწიოთ და უფრო მნიშვნელოვანზე ვთქვათ, იმაზე, რაც ვაჟას მინიატურებს განსაკუთრებულ ადგილს უმკვიდრებს არა მარტო ქართულ, არამედ მსოფლიო ლიტერატურაში.

„გრძნობის პოეტმა“ (ასე უწოდა მას მკვლევარმა გრიგოლ კიკნაძემ) მინიატურა თავისებურად და სათავისოდ გამოიყენა – მან შეუდარებელი მწერლური ოსტატობის წყალობით შეძლო სათქმელის ყველაზე ლაკონური ფორმით გადმოცემა და, ამავე დროს, რთული ფილოსოფიური პრობლემების წამოჭრა.

მიუხედავად იმისა, რომ ჟანრის მოთხოვნებს ემორჩილება და ლაკონიურობასა და კომპაქტურობას ექვემდებარება, მწერალი ახერხებს ზოგადსაკაცობრიო საკითხების წამოჭრას. ამ მცირე მოცულობის ნაწარმოებებშიც კი მისთვის ჩვეული სიღრმით აანალიზებს ფილოსოფიურ პრობლემებს და გვაძლევს პასუხს ადამიანის დანიშნულებასა და ცხოვრების საზრისზე.

შეიძლება პირიქითაც შევატრიאלოთ სათქმელი: მინიატურის მცირე ფორმა და კომპაქტურობა გენიოსმა მწერალმა ემოციური მუხტის გასაძლიერებლად გამოიყენა.

ვაჟას მინიატურებში მოქმედების განვითარება და თხრობა იმდენად ლაკონიურია, რომ კომპოზიცია და სიუჟეტი არსებითად ემთხვევა ერთმანეთს; ის არც მოქმედ პირთა სიმრავლით გამოირჩევა, არც ვრცელი თხრობით თუ ამბის გაშლით, თუმცა, სათქმელი აქ სიღრმისეულად იშლება, დაფარულ ფენებში აღწევს და სულის ყველაზე ღრმად მიმაღულ სიმებს შეარხევს.

რისი საშუალებით აღწევს მწერალი ასეთი მცირე მოცულობის რეალისტურ ნაწარმოებში მკითხველის დატყვევებას, მის სულში შეღწევას, დაფიქრებას, ხშირად – ატირებას, საბოლოოდ კი მის გარდაქმნას, ფერისცვალებას?!

პირველი და უმთავრესია მოკლე, შეკუმშული და, ამავე დროს, არაჩვეულებრივად ტევადი ფრაზა და ენის სისადავე, რაც მის მინიატურებს საოცარ ექსპრესიას ანიჭებს.

ვაჟა თავის პუბლიცისტურ წერილში „ნიჭიერი მწერალი“ წერს: „მწერალს, უპირველესად ყოვლისა, საკუთარი „ენა“ უნდა ჰქონდეს, ვინაიდან ენა სახეა მწერლისა, მისი ფიზიონომიაა და, უკეთესად რომ ვსთქვათ, – მწერლის სულია; ენაში იმალება მწერლის ინდივიდუალობა, მისი „მე“. ამიტომ ნიჭიერი მწერლის ნაწარმოები თუ ერთი-ორი რამ წაგიკითხავთ წიგნად, შემდეგ ხელმოუწერელიც რომ შეგხვდეთ, ადვილად იცნობთ, ვის კალამსაც ეკუთვნის“ (ვაჟა-ფშაველა 1961.V:259).

ასეა, ვაჟას ერთი ფრაზით ამოიცნობ, არავიში აგერევა, ვერავის შეადარებ. სხვა არავინ იტყვის „ყელამდის სიხარულით მოიყარნენ“-ო, ან „გადიყრენა ზევიდამ ფოთლები და წითლად გამობჟყვინდა, ცრემლები დასხმოდა ჩაღრმავებულს გულში“-ო....

თუმცა, მარტო ენა და ფრაზა რა იქნებოდა, რომ არა შინაარსი. ისევ ვაჟას დავესესხები: „ეს, ვსთქვათ, გარეგანი ნიშნებია მწერლის ნიჭისა, ხოლო შინაგანი ღირსება ისაა, თუ რა მოვლენანი გაუხდია მას თავის მწერლობის საგნად და რა ღირებულობისაა ეს მოვლენანი, რამდენად დამოკიდებულია ამ მოვლენებზე ბედი და

უბედურება, სიავე და სიკეთე ადამიანთა სიცოცხლისა, ცხოვრებისა, – და რამდენად ცხოვლად, ნათლად, მკაფიოდ, ძლიერად გვიხატავს ამ მოვლენათ, რამდენად გვიტაცებს, გვიმორჩილებს მისი ნაწარმოები, – ჩვენზე რამდენად ძლიერ მოქმედობს. ყოველი ეს კი დამოკიდებულია იმაზე, თუ მწერალი რამდენად ღრმადაა ჩახედული ცხოვრებაში, რამდენად ესმის საჭირობოროტო კითხვები ამ ცხოვრებისა და რამდენად ძლიერად იგრძნო მათი მავნებლობა, თუ სარგებლობა“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. V:259).

ხშირად ადამიანები საკუთარ ნაჭუქს იქით ვერას ამჩნევენ, უბრალო, ყოველდღიურ, ჩვეულებრივ მოვლენას ყურადღების ღირსად არ ხდიან. თუმცა, საკმარისია, ამ უმნიშვნელო, მცირე მოვლენას ნიჭიერი მწერლის გრძნეული ხელი შეეხო, მისვე სადა და მარტივის სურათებიდან ჩვენ თვალწინ უზარმაზარი პანო გადაიშლება და ღრმა გრძნობებსა და ფიქრებს აუშლის მკითხველს.

ვაჟა უღრან ტყეს შეფარებულ უბრალო იას გვიხატავს და მთელ სიმფონიას ქმნის მისი ჩუმი და მარტივი ცხოვრებიდან; დაჭმუჭნილ, ხმელტყავადაკრულ ფესვებს დაგვისურათებს და მათ ამბავში ღრმა გრძნობასა და აზრს ჩააქსოვს.

ვკითხულობთ ვაჟას მინიატურებს და გვიკვირს, რატომ მანამდე არ შეგვიძინებია მოჭრილი ხის ფესვების ცრემლი, არ გაგვიგონია წიფლის ხის კვნესა, არ გვიფიქრია მთის წყაროს გასაჭირზე ან უღრან ტყეში მოსული იის ერთი თვის ცხოვრებაზე, რომელიც „სხვის ოცდაოთხის თვის სიცოცხლესა სჯობია“... ბუნების ფიქრი, მისი აზრი, მისი სევდა და ღიმილი, მისი მხიარულება და ტირილი მწერალმა სრულიად უცნობი კუთხით დაგვანახა.

ვაჟასთვის ბუნების ყოველი ნაწილი სულიერია: სალი კლდეები, „მთანი მაღალნი“, ია და მუხის ფესვები ისევე სიცოცხლით არის სავსე, როგორც ბულბული, მერცხალი, ლომი, ან არწივი, როგორც ყოველი მეტყველი არსება.

ამიტომაც ირჩევს მწერალი თხრობის განსაკუთრებულ სტილს – მონოლოგს, რაშიც საოცარი უშუალობა ვლინდება.

ვაჟას მინიატურების ერთ წყებას სწორედ თხრობის ეს განსხვავებული ხერხი ამსგავსებს და აახლოებს. ასეთებია: „ია“, „ფესვები“, „მთის წყარო“, „ქუჩი“... ამ ნაწარმოებებში ნამდვილი ავტორი სრულიად დამალულია. აქ თვით გმირები მოქმედებენ, განიცდიან და ფიქრობენ ისე, რომ მათ მაგივრობას მწერალი არ იჩემებს. აი, „მთის წყარო“ ვნახოთ: აქ წყარო ისე გვიყვება თავის თავგადასავალს, თითქოს ამბავი ჩვენ თვალწინ მიმდინარეობდეს; წარმოდგენა კი არ გვჭირდება, პირდაპირ ვხედავთ, როგორ უღბობს წყალი დამკვნარ ფესვებს „ზვავისაგან წამოთელილს თხილებსა და ყურძნებს“, როგორ ჩაუვლის გასახმობად დამზადებულ ბუერას და ისიც სალამს მისცემს, „თან თავისის ფოთლებისას“ კაბას უკერავს... ვკითხულობთ და მთის წყაროსთან ერთად განვიცდით, ვშფოთავთ, სურვილი გვიჩნდება, დავამშვიდოთ სიზმრისგან აფორიაქებული და ლამისაა დავიყვიროთ, სიზმარია, მხოლოდ ცუდი სიზმარი, არ შეშინდეთ! მერე, როცა „ზურგზე რქებგადაყრილი, „ყელყურლამაზიანი“ ირემი“ მოვარდება გაჩქარებით და დაეწაფება კამკამა წყალს, წყაროსთან ერთად გულდამშვიდებული ამოვისუნთქავთ და აღმოგვხდება „დაილოცე, ცივო მთის წყაროვ“!

ახლა მზრუნველი, მშრომელი, შვილის სიკვდილით გულმოკლული ფესვების (და არა – ვაჟას) ნაამბობს მივყვით: „დედამიწავ, დაისვენე. ჩვენ ახლა შენ აღარ შეგაწუხებთ. ვისთვისაც გეფერებოდით და გეხვეწებოდით, ის აღარა გვყავს, ჩვენცა

ვხმებით, ხმელსა და მკვდარს საზრდო რაღად უნდა? კაცმა, შეუბრალებელმა ადამიანმა, მოგვიკლა გული, მოგვიკლა შვილი და დაგვტოვა თვალცრემლიანი. ადგა, ცულით დაუწყო ჭრა; იმას არ ესმოდა ჩვენი და ჩვენის შვილის კვნესა“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. III:185).

კითხვისას თვალზე ცრემლი მოგადგება იმათი საცოდაობით და შენც შესთხოვ ღმერთს, დედამიწასა და ბუნების ძალებს, კიდეც გაუჩინონ ბინა, კიდეც გააზრდევინონ შვილი... როგორ გვითრევს ეს ამბავი, როგორ შეგვტკივა გული და როგორი ახლობელი და მშობლიური ხდება მიწიდან ამოჭრილი ყოველი ხის ფესვი.

ასე თანდათან, ნაბიჯ-ნაბიჯ ვემსგავსებით ვაჟას მინდიას „გველისმჭამელიდან“, ყველა ჩვენგანში წუთიერად იხსნება დაფარული თვალი გულისა, გვეჩვენება, რომ გვესმის „დღეიდან ყოველი,/რასაც ფრინველნი გალობენ,/ან მცენარენი, ცხოველნი,/როდის ილხენენ, წვალობენ...“ და საბოლოოდ ვიჯერებთ:

„რაც კი რამ დაუბადია
უფალს სულიერ უსულო,
ყველასა თურმე ენა აქვს,
არა ყოფილა უსჯულო“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. II:169).

ეს საოცარი გარდაქმნა მკითხველისა ვაჟას გენიალობის წყალობაა, თუმცა, თავად ერთი სიტყვითაც არ ერევა თხრობაში, განზე დგას და ამიტომაც ეჭვს არ ბადებს ნაამბობის სინამდვილეში.

„გუშინ ცამ იქეჟა. ჭეჟა-ქუხილი ჩვენ არ გვაშინებს: ქუხილი წვიმის მომასწავებელია და წვიმა ხომ ძუძუს გვაწოვებს დედამიწის გულზე. მზე – მამაა, ზევითა დაგვყურებს და გვეაღვრება, თვალ-ყურს გვადევნებს. წვიმის მოსვლა მცენარეთ უხარიანთ, – უხარიანთ, ყელამდის სიხარულით მოიყარნენ; ეხლა ისინი ახალ კაბებს და ქათიბებს ჩაიცმენ. აი ეს ორი დღეა, რაც ჩემი დობილი სასუტელავ ამოჩნდა; უხარიან, უხარიან საცოდავს, სულ თავს იქნევს დაბლა და მაღლა, უკრავს თავს დედამიწას, მზის სინათლეს, მეჩურჩულება, ზღაპრებს მიაშობს სიცოცხლეზე, სიყვარულზე; ხანდახან კიდეც გაიკასკასებს, გადმამეხვევა და მაკოცებს. გუშინ დილით მე და ჩემმა დობილმა ორივემ ვიტყვი“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. III:259), – გვიყვება ია.

მთელი ამბავი პირველ პირშია გადმოცემული და არ არსებობს არავითარი ნიშანი, რომ ნაამბობში რამე ავტორისეულია. ვაჟა გვიამბობს იის უფაქიზეს გრძნობათა შესახებ ისე, რომ თავის პიროვნებას ჩქმალავს, არც შეფასებას აკეთებს და არც მიმთითებლის როლში გამოდის. თხრობაში ამგვარი ჩაურევლობის წყალობით მწერალი აღწევს ნაამბობისგან მიღებული შთაბეჭდილების არაჩვეულებრივ დამაჯერებლობას.

„ნუ გეშინია, არა ვართ გველები. ამ მაღალს მთაზე გველს რა უნდა? ტყუილად შევრთი, ჩვენ კაცს არაფერს ვაგნებთ, არ მოვსწამლავთ. გარედან რომ დაჭმუჭნილი, ხმელი ტყავი გვაკრავს, იმან შეგაშინა?“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. III:185)

დასაწყისშივე ასეთი გულდია მიმართვა საკამრისია იმისთვის, რომ უშუალო კავშირი დამყარდეს მთხრობელსა და მსმენელს შორის. ეს ნამდვილად მტკიცე და უწყვეტი კავშირია, რადგანაც არაფერია დამალული, შენიღბული და მანერული. თუმცა, კავშირი რომ შენარჩუნდეს, ამას მწერლის დიდი ოსტატობა სჭირდება, ერთმა უადგილო პაუზამ, შეუფერებელმა ფრაზამ და გადაჭარბებულმა ემოციამ შეიძლება

ეჭვი დაბადოს – ნამდვილია კი ეს ამბავი?! თუ ეჭვი გაჩნდა, ნდობა დაიკარგება და თუ ნდობა დაიკარგა, გულს აღარ მიეკარება არც ერთი სიტყვა, ჩაქრება ემოცია და თანაგრძნობას გაუცხოება შეცვლის. თუმცა, ვაჟას მინიატურების კითხვისას ეს საშიშროება სრულებით არ არსებობს: ზომიერება მწერალს არასდროს დაღატოებს.

და კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რაც ვაჟას მინიატურებს ასე უშუალოს ხდის და საოცარი ზემოქმედების ძალას ანიჭებს: მიუხედავად მნიშვნელოვანი ზნეობრივი პრობლემებისა, რომლებსაც ვაჟა თავის მინიატურებში აშუქებს, პირადად თვითონ არა თუ არ ერევა თხრობაში, უმნიშვნელო მორალისტურ შენიშვნებსაც კი თავს არიდებს. მასთან ვერ შეხვდებით დარიგებისა თუ ჭკუის სასწავლებელ ფრაზას, გამოთქმას. ამ ნაწარმოებებში მორალი თვით ამბიდან გამომდინარეობს, თვით ნაამბობი ქადაგებს მაღალ ზნეობრივ იდეალებს. ვაჟა გვასწავლის, გვზრდის და სულიერად გვამდიდრებს ყოველგვარი დიდაქტიკური ტონის გარეშე.

„რა შეუბრალებელია კაცი?! რასაც კი დაინახავს, უნდა რომ თავის სასარგებლოდ მოიხმაროს. ალბათ ვერ აფასებს ჩვენს სილამაზეს!“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. III:259) – ჩივის ია.

„ორისა თუ სამის ვერსის სიგრძეზე ვარ მხოლოდ ბედნიერი და უცოდველი, მერე დამლევს, ჩამნთქავს უზარმაზარი მდინარე, დაიკარგება ჩემი სახელი, ჩემი ვინაობა. როგორც უნდა, ისე მათამაშებს. თითონ ხომ ღრიალებს, ბორგავს, აწყდება აქეთ-იქით, ანგრევს დედამიწას, გლეჯავს ხეებსა და მიათრევს, მეც იმასვე ჩამადენინებს“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. III:57) – დარდობს მთის წყარო.

„ცულს რომ გვცემენ, ჩვენ ვკვნესით და თქვენ-კი, კაცნი, ამას „რაკუნს“ ეძახით. გადმოგვდის სისხლი და თქვენ ჩვენს სისხლს „ხის წვენს“ უწოდებთ... განა რომ ხელს არ გამოვიღებთ, თავ-პირს არავის ვაკაწრით, არა ვლანძღავთ, წასულს არ მივსდევთ და მოსულს მრისხანე სახით არ ვუხვდებით, იმიტომ არაფერსა ვგრძნობთ?! „მუხას ვჭრიო“, – კაცი თავის ამხანაგს ეძახდა, ვითომდა არაფერიო. იგი ვერა ჰხედავდა, რომ ჩვენ მაშინ ჩუმად მიწაში ცრემლსა ვღვრიდით, რომ ჩვენმა ცოდვა-ბრალმა დედამიწაც აატირა“ (ვაჟა-ფშაველა 1961. III:185) – ცრემლად იღვრებიან გულდათუთქული ფესვები.

შეუძლებელია, ყურად არ იღო თითოეულის ხმა, თითოეულის სატკივარი არ მიიტანო გულთან და სხვა თვალთ არ შეხედო ბუნებასა და ადამიანებს. რა საჭიროა ზედმეტი სიტყვა, რჩევა და დარიგება, შეგონება და ჭკუის სწავლება?! კითხულობ ამ უმცირესი ზომის, ციცქნა თხზულებას და შეუცნობლად საკუთარი სულის გამდიდრების მოწმე ხდები. ვაჟა-ფშაველა გენიალურ მწერალთან ერთად დიდებული აღმზრდელი და მასწავლებელია თითოეული ჩვენგანისა, ყველა იმ მკითხველისა, რომელსაც მისი „ია“, „მთის წყარო“, „ქუჩი“ თუ „ფესვები“ წაუკითხავს, მნიშვნელობა არ აქვს, რომელ ასაკში – გრძნობა, რომელსაც ვაჟას მინიატურები აღვიძებს ჩვენში, მთელი ცხოვრება მიგვეყვება და მუდამ ჩაგვესმის ყურში: „ტყუილად შეკრთი, ჩვენ კაცს არაფერს ვავნებთ, არ მოვსწამლავთ“; „არაფერი ცოდვა არ მიქნია ჩემს სიცოცხლეში. ვერც ერთი სულიერი, თუნდ უსულო, ჩემს ცოდვას, ჩემს სიავეს ვერ იტყვის“; „მანამ ცოცხალი ვარ, ჩემის სილამაზით დავატკბობ ტყეს“...

ლიტერატურა:

1. აბაშიძე კ. (1962): ეტიუდები (XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.

2. ალხაზიშვილი გ., ჩხეიძე რ. (1992): ქართული მინიატურული პროზა. გამომცემლობა ლომისი, თბილისი.
3. ვაჟა-ფშაველა (1961): თხზულებათა სრული კრებული, ტ. II, III, V. თბილისი
4. კიკნაძე გრ. (1957): ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება. სახელგამი. თბილისი.
5. უელეკი რ., უორენი ო. (2010): ლიტერატურის თეორია. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი.
6. ჩხენკელი თ. (1989): მშვენიერი მძლევარი. „მერანი“. თბილისი.
7. ცირეკიძე, ალ. (1919): მინიატურა // „მეოცნებე ნიამორები“, N1.
8. ჭილაია ა., ჭილაია რ. (1984): ლიტერატურათმცოდნეობის ცნებები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.

Tamar Ninikashvili, Nino Kochloshvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

A Narrator in Vazha-Pshavela's Short Stories

Abstract

There is a group of Vazha-Pshavela short stories which according to their narrative are similar and different at the same time. These short stories are: "A violet", "Roots" " Mountain Spring". The real narrator is invisible in those stories. The protagonists of the stories act, thing, suffer and tell their stories themselves. By using tactics of not being involved in the narrative the author makes a story very realistic. The more realistic is a narrative the more impression it makes on a reader. When a narrator is candid a reader also feels sympathy towards characters. Vazha-Pshavela makes permanent union between reader and a story character, and what's more important this union continues in the real life as well.

საკვანძო სიტყვები: ვაჟა-ფშაველა, მინიატურა, ბუნება, მთხრობელი, მონოლოგი

Key words: Vazha-Pshavela, Short Story, Nature, Narrator, Monologue

თამარ ოსიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

**დევიდ ჰერბერტ ლორენსის მსოფლმხედველობის სტილისტური
ასპექტები მოთხრობის „The Lovely Lady“ ერთი ქართული თარგმანის
მაგალითზე (ლორენსი ნიცმესა და ფროიდის პრიზმაში; პარალელები „Sons and Lovers“-თან)**

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე ინგლისელი მწერლის, დევიდ ჰერბერტ ლორენსის (1885 – 1930) მოთხრობა `The Lovely Lady~ დედაშვილური ურთიერთობის სიუჟეტური დეტალებით დიდ მსგავსებას ავლენს მისსავე რომანთან `Sons and Lovers~. ცნობილია, რომ ეს უკანასკნელი ფროიდის ფსიქოანალიტიკური თეორიის, კერძოდ

ოიდიპოსის კომპლექსის შესახებ მისი თვალსაზრისის ზედმიწევნით მხატვრულ განსახიერებადაა მიჩნეული. მოკლედ შევნიშნავთ, რომ 'Sons and Lovers'-ში დედას უკვდება უფროსი შვილი, რის შემდეგაც მთელი თავისი ყურადღება მომდევნო ვაჟზე გადააქვს და, ფაქტობრივად, საკუთარი სიყვარულისა და ეგოიზმის მონად აქცევს მას, რითაც ქალთა სქესისადმი ჯანსაღ დამოკიდებულებას უნებურად უუკუღმართებს და ოჯახური ბედნიერების გარეშე ტოვებს შვილს. დაახლოებით მსგავსი რამ, მხოლოდ უფრო მცირე მასშტაბით, გათამაშდება ჩვენ მიერ დასაწყისში ნახსენებ ნაწარმოებში. მოთხრობის მთავარ გმირს, პოლ ინოტენბოროს, რომელიც იგულისხმება სათაურში ნახსენებ მომხიბვლელ ქალში, უფროსი ვაჟიშვილი, ჰენრი, გარდაცვლილი ჰყავს. უმცროსი, რობერტი, კი თავშეკავებული, უემოციო და მორჩილია, ცხოვრობს მშობელთან ერთად, აქვს სასურველი სამსახური, საყვარელი პროფესია, რომლითაც დედა იმდენადაა აღფრთოვანებული, რომ ვაჟთან ერთად განიხილავს ხოლმე ძველ მექსიკურ იურიდიულ დოკუმენტებს. დედა-შვილთან ერთად ცხოვრობს პოლინის მაზლიშვილი სესილიაც, რომელიც რობერტისადმი გულგრილი არ არის, მაგრამ ბიგოლა პოლინის დამთრგუნველი გავლენა მასზეც კი მომნუსხველად მოქმედებს და ამ ქალბატონის შიშით გარკვეულ მომენტამდე ვერ ბედავს მისი ვაჟისათვის გრძნობის გამხელას. გავავლოთ პარალელი 'Sons and Lovers'-თან: გერტრუდა მორელსაც უკვდება პირველი ვაჟიშვილი, უილიამი, და შემდეგ მისი გადამეტებული ზრუნვის საგანი მომდევნო ვაჟი, პოლიხდება. დედა შეჰხარის შვილის მხატვრობით გატაცებას და აქტიურ მონაწილეობას იღებს, ერთი მხრივ, მისი, როგორც ესთეტის, აღზრდაში და, მეორე მხრივ, ახალგაზრდის კარიერულ წინსვლაში. პოლ მორელის პირველი სატრფოც სესილიას მსგავსადაა დათრგუნული საყვარელი მამაკაცის დედის შეუვალობითა და ვაჟიშვილზე მისი გავლენით. გავიხსენოთ, როგორ ეუბნება პოლი მისის მორელს მწარე სიმართლეს, რომ სანამ დედა ცოცხალი ჰყავს, საყვარელ ქალს ვერ იპოვის. მსგავს პრობლემასთან გვაქვს საქმე მოთხრობაში 'The Lovely Lady': 'Ciss loved Robert, and she believed that Pauline intended the two of them to marry - when she was dead. But poor Robert, he was so convulsed with shyness already, with man or woman. What would he be when his mother was dead?' ორსავე ნაწარმოებში ვაჟები მონუსხულნი არიან დედების სილამაზითა და მოჯადოებულნი --მათდამი სიყვარულით, თუმცა საინტერესოა ერთისხვაობა – გერტრუდა მორელის შვილისადმი ამგვარი დამოკიდებულების მიზეზი ოჯახური ბედნიერების არქონაა, ხოლო პოლი ინოტენბოროს შემთხვევაში ძალაუფლებისკენ ლტოლვას თან უფრო გვაქვს საქმე – გავიხსენოთ სესილიასა და რობერტის დიალოგი ნაწარმოების დასასრულს, პოლინის გარდაცვალების შემდეგ:

"Do you think your mother ever loved anybody?" Ciss asked him tentatively, rather wistfully, one evening.

He looked at her fixedly.

"Herself!" he said at last.

"She didn't even LOVE herself," said Ciss. "It was something else. What was it?" She lifted a troubled, utterly puzzled face to him.

"Power," he said curtly.

"But what power?" she asked. "I don't understand."

"Power to feed on other lives," he said bitterly. "She was beautiful, and she fed on life. She has fed on me as she fed on Henry. She put a sucker into one's soul, and sucked up one's essential life." [4]

ის, თუ როგორ ხსნის რობერტი პოლინის ხასიათს, უდავოდ დაკავშირებულია მოთხრობის ავტორზე ფრიდრიხ ნიცშეს ფილოსოფიის გავლენასთან. ნიცშე, მკვლევარ ტერი რაითის [8] აზრით, ერთ-ერთია იმ მოაზროვნეთა შორის, ვინც ლორენსზე მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონია, რაც, მისივე მტკიცებით, დღემდე სათანადოდ შეუსწავლელია. საინტერესოა, რომ თავის ნაწარმოებში სახელწოდებით *'Will to Power'*, რომლითაც, მიჩნეულია, რომ ნიცშე იწყებს გალაშქრებას მონური მორალის წინააღმდეგ, აღნიშნულია, რომ *'ძალაუფლების ნება აღძრავს და წარმართავს ადამიანის ყოველ ქმედებას, ყოველ ზრახვას. იქნება ის მაღალი, კეთილშობილური თუ მდაბალი, ქვენა. ძალაუფლების ნებითაა წარმართული ყოველი ადამიანი: ძლიერი და კეთილშობილიც და სუსტი და მდაბიოც.'* [9] პოლინი ძალაუფლების ეგოისტური სიყვარულით საკუთარ შვილს ადამიანებისადმი წრფელი სიყვარულის უნარს დაუშრეტს: რობერტი თავად გამოუტყდება სესილიას, რომ მის გამიჯნურებას ვერ შეძლებს, რადგან სიყვარულის უნარი არ გააჩნია. ის, რაც *'Sons and Lovers'*-ში შეფარვითაა ნათქვამი, აქ თამამადაა გაცხადებული. პოლი მონუსხულია დედის მოთხოვნით, რომ ვაჟს მისადმი სიყვარული გააჩნდეს. ახალგაზრდა კაცი ამ გრძნობის ილუზიით ცხოვრობს. მოთხრობაში *'The Lovely Lady'* კი სესილიას, როგორც გარეშე დამკვირვებლის, პოზიციიდან ახდილად გვიცხადებს, რომ რობერტიც ჰიპნოზირებულია საკუთარი დედის მიერ. საინტერესოაა გათამაშებული სიტყვა *'lovely'* სათაურსა და მთელ ტექსტში. ავტორის იზის რობერტისადმი სიყვარულსა (love) და საყვარელ (lovely) ქალს ანუ პოლინს მონაცვლეობით ახსენებს ხოლმე. ამით მიგვანიშნებს, რომ პოლინო ტენზორო, იქმნის რა მომზიბვლელი ქალის იმიჯს, სურს, რომ ამ გრძნობის ობიექტი მხოლოდ თვითონი ყოს.

ზიგმუნდ ფროიდი თავისი ნაშრომის *'ქვეცნობიერი სფსიქოლოგია'* ერთ-ერთ თავში სახელწოდებით *'ზავშვთა ნევროზების ფსიქოანალიზი'* ერთგან ამტკიცებს, რომ ზედმეტი განებივრებით დედა შვილზე მავნეზე გავლენას ახდენს, რადგან ეს უკანასკნელი მშობლის სიყვარულით გაუმაძღარი და მასზე მიჯაჭვული ხდება [3]. ზავშვის ნორმალური განვითარებისათვის ფროიდი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მშობელთა ავტორიტეტისაგან მის გათავისუფლებას, რაც გოგონას -- მამისადმი, ხოლო ვაჟისა -- დედისადმი ინფანტილური, ილუზორული ლტოლვის დაძლევიტ უნდა მოხდეს. ზოგიერთი პიროვნება ვერასდროს გაივლის განვითარების ამ საფეხურს და უსასრულოდ მიეჯაჭვება ხოლმე მშობლებს. მათ ხშირად ახასიათებთ იდეალური სიყვარულის განუწყვეტელი ძიება [10] და გამოსავალს იმაში ჰპოვებენ, რომ გამორჩეულად თბილ დამოკიდებულებას ავლენენ ახლო ნათესავებისადმი. ამ კონტექსტში საინტერესოა პარალელები ლორენსის *'Sons and Lovers'*-სა და მოთხრობის *'The Lovely Lady'* იმ ეპიზოდებს შორის, რომლებშიც, ერთი მხრივ, პოლი ნანობს, რომ ვერ შეესწრო ახალგაზრდა დედის მომეტებული მომზიბვლელობის ასაკს და, მეორე მხრივ, რობერტი, რომელიც იმის გამო, რომ მის მშობელს მიმზიდველი ქალის პოზა უჭირავს და ყოველგვარ პირობას იქმნის, რათა ასეთად აღიქვან, ვერ ამჩნევს დედის ასაკს და პოლინის სილამაზე მისთვის ჯერაც დაუმჭკნარი და მომაჯადოებელია. რობერტი ვერა ცნობიერებს, რომ ეს ქალი სიკოხტავესა და შარმს შვილზე გავლენის

შესანარჩუნებლად იყენებს. იგი ტკბება თავისი უპირატესობითა და ძალაუფლებით, ამიტომ, როდესაც ქალბატონ ოტენბოროს მაზლიშვილ სიზის, იმავე სესილიას, ძალისხმევით ნილაბი ჩამოეხსნება, რობერტი შოკირებული რჩება დედის ნამდვილი გარეგნობის ხილვით, სრულიად ავიწყდება თავისი ჯენტლმენობა და ბავშვივით გულუბრყვილოდ აღმოხდება: "Why, mother, you're a little old lady!" came the astounded voice of Robert - like an astonished boy, as if it were a joke.[4]

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა ასევე თავად ლორენსის ნაშრომი 'ფსიქოანალიზი და ქვეცნობიერი', რომელიც მან 'Sons and Lovers'-ზე ცხარე რეაქციის შემდეგ დაწერა, როგორც ანტიფროიდისტული განწყობის გამოხატულება, თუმცა, როგორი გასაკვირიც უნდა იყოს, ლორენსის მტკიცებები ამ ნაწარმოებში ძალიან უახლოვდება ფროიდის სამეცნიერო დასკვნებს. მაგალითად, ერთგან იგი წერს: 'ჰარმონიული კავშირი და მზარდი განხეთქილება დედასა და შვილს შორის არის ორი სინქრონული პროცესი, რომელიც თან ახლავს სიყვარულსა და ქმნადობას. საბოლოო მიზანი კი ცალკეული ინდივიდის სრულქმნაა -- ინდივიდისა, რომელიც თავისთავად განუმეორებელია -- ეს კი ვერ მოხდება საყვარელ ადამიანებს შორის ჰარმონიის მიღწევის გარეშე. ჰარმონიისა, რომელიც ერთ უნიკალურ ადამიანში მეორის უნიკალურობის ზემოქმედებით წონასწორდება'[2]. ვფიქრობთ, სწორედ აქ ნახსენებ 'განხეთქილებას' მიიჩნევდა ფროიდი პიროვნებისათვის აუცილებელ ნაბიჯად მშობლის ზეგავლენისაგან მისი თავდახსნის სრულიად ბუნებრივ ეტაპზე, რაც ლორენსის გმირებს უჭირთ ან ვერ ახორციელებენ.

როგორც არაერთი მკვლევარი აღნიშნავს, ლორენსი იმდენად მოწესრიგებული იყო ფრიდრიხ ნიცშეს იდეებით, რომ ხანდახან მისი ნააზრევებიდან ვერ გაარჩევდით, თუ რა ეკუთვნოდა ინგლისელ მწერალს და რა – გერმანელ ფილოსოფოსს. მკვლევრთა მტკიცებით, ლორენსი, ფაქტობრივად, ნიცშეს რუპორად იქცა. მოთხრობის 'The Lovely Lady' დასაწყისშივე ნათქვამია: 'Her niece Cecilia was perhaps the only person in the world who was aware of the invisible little wire which connected Pauline's eye-wrinkles with Pauline's **willpower**. Only Cecilia consciously watched the eyes go haggard and old and tired, and remain so, for hours.' დიდია ალბათობა იმისა, რომ ზემოთმოყვანილ პასაჟში სიტყვით 'willpower' მწერალი მიაჩნებდეს ნიცშეს ნაწარმოებზე 'Will to Power'. თარგმანში[1] სიტყვა 'willpower' გადმოტანილია, როგორც 'ნებისყოფა'. ვფიქრობთ, უკეთესი იქნებოდა თარგმნილიყო, როგორც 'ძალაუფლებისადმი სწრაფვა'⁴⁹, რადგან როგორც ნაწარმოების ფინალიდან ირკვევა, პოლინი შეყვარებული იყო ძალაუფლებაზე: 'She didn't even LOVE herself,' said Ciss. "It was something else. What was it?" She lifted a troubled, utterly puzzled face to him.

"Power," he said curtly.

"But what power?" she asked. "I don't understand."

"Power to feed on other lives," he said bitterly. "She was beautiful, and she fed on life. She has fed on me as she fed on Henry. She put a sucker into one's soul, and sucked up one's essential life."

⁴⁹ მოცემული სიტყვის ეს მნიშვნელობა ფსიქოლოგიაშია გავრცელებული. გადამეტებული არ იქნებოდა, თუ ლორენსსაც, ამ და მრავალი სხვა ნაწარმოების მიხედვით, მწერალ-ფსიქოლოგს ვუწოდებდით – იგი გამორჩეული სისათუთით აღწერს ადამიანის შინა განსამყაროს.

“And don’t you forgive her?”

“No.”

“Poor Aunt Pauline!”

But even Ciss did not mean it. She was only aghast.

“I KNOW I’ve got a heart,” he said, passionately striking his breast. “But it’s almost sucked dry. I KNOW I’ve got a soul, somewhere. But it’s gnawed bare. I HATE people who want power over others.”[4]

Ciss was silent. What was there to say?~საინტერესოა, რომ ნაწარმოების ფინალის ამ პატარა მონაკვეთში სიტყვა `power~ ოთხჯერაა გამოყენებული, რაც ხაზს უსვამს მის მნიშვნელობას როგორც პოლინო ტენბოროს პიროვნების, ისე მოთხრობის დანარჩენი ორი პერსონაჟისთვისაც. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ვიოლეტა სოტიროვა, ნოტინგემის უნივერსიტეტის სტილისტიკის პროფესორი, ნაშრომში `D.H. Lawrence and Narrative Viewpoint~ განიხილავს რა ლორენსის შემოქმედებას, როგორც ბახტინის დიალოგური წარმოსახვის კარგ თვალსაჩინოებას, ინგლისელი შემოქმედის წერის მანერის მნიშვნელოვან მახასიათებლად გამოყოფს თავისუფალ ირიბს ტილს (free indirect style)[5], რომლის მნიშვნელოვან ლინგვისტურ მარკერებად ასახელებს, ერთი მხრივ, წინადადების დასაწყისში მოთავსებულ კავშირებს (but, and), ხოლო, მეორე მხრივ -- გამოორებას. ამ შემთხვევაში ჩვენ უკანასკნელი უფრო გვაინტერესებს. როგორც სოტიროვას კვლევა გვიჩვენებს, კავშირისა და გამოორების გამოყენებას გარდა წმინდა კოპეზიური ფუნქციისა, ლორენსთან გაცილებით უფრო ღრმა და საინტერესო საფუძველი აქვს – ისინი ტექსტში პერსონაჟთა ურთიერთ საპირისპირო შეხედულებებისა და აღქმათა მიჯნის როლს ასრულებს. გამოორებაში შირად კონკრეტული პასაჟის ერთგვარ ჩარჩოს გვთავაზობს, რომლი სფარგლებშიც საშუალება გვეძლევა, დავინახოთ და ერთმანეთისაგან გავარჩიოთ განსხვავებული რაკურსები, რომელთა მეშვეობითაც ორი სხვადასხვა პერსონაჟი ერთსა და იმავე ცნებას ან მოვლენას აღიქვამს[6].

აქვე უნდა ითქვას თარგმნის ტექნიკაზეც: ზემოაღნიშნული ნიუანსები მთარგმნელს ხელიდან დაუსხლტება, თუ ტექსტის სამიზნე ენაზე გადატანას დედნის თავიდან ბოლომდე წაუკითხავად დაიწყებს (ვგულისხმობთ მოთხრობის დასაწყისში `willpower~-ის `ნებისყოფად~ და არა `ძალაუფლებისადმის წრაფვად ~ თარგმნას) – ფინალმა მთარგმნელს შესაძლოა, ნაწარმოების დასაწყისში მოცემული პასაჟის ინტერპრეტაცია საგულისხმოდ შეაცვლევინოს – დასაწყისის თარგმნისას დასასრულიც უნდა გავიაზროთ: საინტერესოა, რომ ქართული ტექსტის ბოლოს სიტყვის „willpower“ მდგენელი „power“ ოთხის ნაცვლად სამჯერ გვხვდება. მეოთხეჯერ მთარგმნელი ეგრეთწოდებულ მოდულაციას მიმართავს და წინადადებას “I HATE people who want power over others.” გადმოაქვს ასე: `ო, როგორ უყვარს ზოგიერთს სხვისი დამონება.~ როგორც ჟან პოლვინი და ჟან დარბალნეტი განმარტავენს ტატიამი `თარგმანის მეთოდოლოგია~, მოდულაცია არის შეტყობინების ვარიანტი, რომელიც შეცვლილ თვალსაზრისს გვთავაზობს. მისი გამოყენება გამართლებულია მხოლოდ მაშინ, როცა ზედმიწევნითი ან ტრანსპოზიციური თარგმანი შესაძლოა, გრამატიკულად გამართული იყოს, მაგრამ სამიზნე ენაზე შეუფერებლად, არაიდეომატურადან უხერხულად ჟღერდეს[7]. ამ შემთხვევაში მთარგმნელმა უხერხულობად შესაძლოა,

ტავტოლოგია მიიჩნია და მისი გადაწყვეტილება, ერთი შეხედვით, სწორადაც მოგვეჩვენება, რადგან ლორენსს ხშირად აკრიტიკებდნენ ლექსიკური გამეორების გამო და მის ერთ-ერთ რომანზე, `Trespasser`, შენიშნავდნენ: იგი მწერალმა ნაჩქარევად და დაუდევრად დაწერა, რადგან სხვა შემთხვევაში ამდენ გამეორებას არ წავაწყდებოდითო[5], თუმცა ვიოლეტა სოტიროვა ლორენსის შემოქმედების გამოწვლილვითი სტილისტური ანალიზის შედეგად ხაზგასმით ასკვნის, რომ ამ მეკალმის მიზანია გამეორების მეშვეობით თვალსაჩინოდ წარმოაჩინოს ერთი პერსონაჟის ცნობიერებიდან მეორეზე გადასვლა და ორ გონებას შორის წარმართული დიალოგის ეფექტი, ასევე გამეორების მეშვეობით იგი ერთგვარ კარკასს აგებს თვალსაზრისებს შორის არსებული კონტრასტის გამოსავლენად, რითაც საკუთარ ქმნილებებში დიალოგურობის ბახტინისეული თეორიის სისწორეს ადასტურებს. ზემოთწარმოდგენილ დიალოგშია აღნიშნულ კარკასს ქმნის ოთხჯერ გამეორებული სიტყვა `power`, განსაკუთრებული დატვირთვა კი მას სწორედ მეოთხე წინადადებაში აქვს. საინტერესოა, რომ რობერტი სესილიასთან საუბარში ახდენს „ძალაუფლების“ დეფინიციას და სიტყვა „power“-ის ბოლოჯერ ხსენებისას მკაფიო ემოციურ დამოკიდებულებას ავლენს ამ სიტყვით აღნიშნული ფენომენის მოყვარული ადამიანების, ამ შემთხვევაში - საკუთარი დედისადმი. სწორედ აღნიშნულ წინადადებაშია (`I HATE people who want power over others.`) კულმინაციური აკორდი როგორც თავად დიალოგის, ისე მოთხრობის ფინალისა. სწორედ იმიტომ, რომ სიტყვა „power“-ის გამეორებით შექმნილი კარკასის მთლიანობა არ დაირღვეს, განსაკუთრებით კი მოთხრობის მოცემულ გადამწყვეტ ეპიზოდში, ვფიქრობთ, გაუმართლებელია წინადადების „I HATE people who want power over others“ თარგმნა ძალაუფლებისადმი რობერტის ემოციური დამოკიდებულების გამომხატველი სიტყვა `hate`-ის გამოტოვებით. ამიტომ, ნაცვლად წინადადებისა `ო, როგორ უყვარს ზოგიერთს სხვისი დამონება,` უკეთესი იქნებოდა, თარგმანში გვქონოდა: `მძულს ადამიანები, ვისაც ძალაუფლებით სურთ სხვათა დამონება` ანასე: `მძულს ადამიანები, ვინც სხვებს თავს ახვევენ საკუთარ ძალაუფლებას.`

ვფიქრობთ მოცემული მოთხრობის ანალიზი ნიცშესა და ფროიდის ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური ნააზრევის ფონზე გვიჩვენებს, თუ როგორია ძალაუფლების ფენომენის გავლენა სიყვარულისა და სიძულვილის ოპოზიციაზე ლორენსის ამ ნაწარმოებში. ის, თუ ამ რომელი განცდა გადაწონის, მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებულია ძალაუფლებისადმი ადამიანთა ლტოლვის სიმძლავრეზე. საინტერესოა, რომ სამიზნე ტექსტისიყვარულისა და სიძულვილის შეპირისპირება მკაფიოდ ვერ იკვეთება მთარგმნელის მიერ ლორენსის წერის სტილისა და თარგმნის მეთოდის არაზუსტად შერჩევის გამო, რასაც, ვფიქრობთ, ემატება ინგლისელ მწერალზე მე-19 საუკუნის დასასრულსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში მოღვაწე მნიშვნელოვან მოაზროვნეთა გავლენის არასათანადო შეფასებაც.

ლიტერატურა:

[1] დევიდ ჰერბერტ ლორენსი; „მომხიზვლელი ქალი“; ინგლისურიდან თარგმნა ასმათ ლეკიაშვილმა; „საუნჯე“; № 5;

[2] დ.ჰ. ლორენსი, „ფსიქო ანალიზი და ქვეცნობიერი“ (Psychoanalysis and the Unconscious' by D.H. Lawrence) თარგმანი თ. ოსიძისა;

[3] ჰოპიაშვილი ა.; „ინდივიდის პრობლემა ს. კირკეგორისა და ფ. ნიცშეს ფილოსოფიაში“; თბ. 2008; გვ. 214

[4] D.H. Lawrence; ‘The Lovely Lady’; <http://ebooks.adelaide.edu.au/l/lawrence/dh/141wo/chapter13.html>;

[5] Sotirova V.; ‘D.H. Lawrence and Narrative Viewpoint’ London; New Delhi; New York; Sydney; 2012; გვ. 1 – 27; 51 – 60;

[6] იქვე. 156 – 170;

[7] Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet; „A Methodology for Translation“; from ‘Translation Studies Reader’; Edited by Lawrence Venuti; Routledge; London and New York; 2004; გვ. 133;

[8] Wright T.R.D. H. Lawrence and the Bible; Cambridge University Press, 2000;

[8] Зигмунд Фрейд; „Психология бессознательного“ Москва; 2011; гв. 234

[9] იქვე; გვ. 238

Tamar Osidze

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Stylistic Aspects of D.H. Lawrence’s World View according to a Georgian Translation of his ‘The Lovely Lady’

Abstract

A comparative analysis of “The Lovely Lady”, a short story by D.H. Lawrence, an English writer of the 19th and 20th centuries, gives scholars of translation studies an opportunity to make important statements. On the one hand, these indicate the psychological viewpoint of Sigmund Freud and the philosophical thoughts of Friedrich Nietzsche and, on the other hand, a comparison of the story with its Georgian translation reveals how important it is for the translator to be aware of the author’s world views; the thinkers’ influence on him; his writing style and also whether she has an appropriate method of translation.

The parallel of this story with ‘Sons and Lovers’, a novel by the same writer, makes it easier to comprehend Lawrence’s perception of a love-hatred opposition. It also illustrates the impact of the Nietzschean phenomenon of desire for power and the Freudian theory of psychoanalysis on the writer’s perception of the mentioned opposition.

Lacking a consideration of the 19th and 20th century thinkers’ influence on D.H. Lawrence’s fiction causes unfortunate mistranslations in the target text.

საკვანძო სიტყვები: თარგმანი, ლორენსი, ნიცშე, ფროიდი, ძალაუფლება

Keywords: Translation, Lawrence, Nietzsche, Freud, power.

ინგლისურენოვანი სახელმძღვანელოს შერჩევის პრობლემატიკა და სასწავლო მასალის დოზირება დაბალი ასაკის უცხო ენის შემსწავლელებთან

უცხო ენის სწავლების პროცესში ფართოდ გამოიყენება სწავლების სხვადასხვა საშუალება. საწვლების ერთ-ერთ ასეთ საშუალებად შესასწავლი ენის სახელმძღვანელო წარმოადგენს.

უცხო ენის სახელმძღვანელოს გამოყენება, როგორც სწავლების საშუალება, მიზნად უნდა ისახავდეს ენის შემსწავლელის უნარ-ჩვევების (მოსმენა, საუბარი, წერა, კითხვა) ფორმირებასა და განვითარებას. იგი უნდა იყოს კომპლექტური ხასიათის, რომელიც მოიცავს: სახელმძღვანელოს (მოსწავლის წიგნი) და მასწავლებლის წიგნის და, რომლებიც ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში უნდა იყოს.

უცხო ენის სახელმძღვანელო ანუ მოსწავლის წიგნი, პირველ რიგში, უნდა შეიცავდეს ისეთ მასალას, რომელიც ორიენტირებულია სწავლების მიზნის განხორციელებასა და ენობრივი უნარ-ჩვევების ფორმირებაზე. მასში არსებული შესასწავლი მასალა შესაბამისი უნდა იყოს ენის შემსწავლელის ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებთან. იგი მიზანშეწონილია დაყოფილი იყოს პარაგრაფებად და მოიცავდეს თემატურ სერიას შესაბამისი გრამატიკული თუ ლექსიკური სავარჯიშოებით. მისი ფუნქცია ძირითადად უნდა მდგომარეობდეს სამეცყველო და ენობრივი ჩვევების ფორმირებაში.

გიორგობიანი, კახიშვილი, მაცხოვნაშვილი და ქვლივიძე (2004,95) განმარტავენ, რომ სახელმძღვანელო, როგორც მთლიანი სასწავლო-მეთოდური კომპლექსი, უნდა ემსახურობდეს თანამედროვე პედაგოგიური პროცესის ძირითადი მოთხოვნების რეალიზაციას: გაკვეთილის ორგანიზაციას (დაგეგმვას) და მატერიალურ უზრუნველყოფას: საკლასო-საგაკვეთილო და კლასგარეშე მუშაობის, მასწავლებლის ხელმძღვანელობით სამუშაოსა და დამოუკიდებელ სამუშაოს შორის ურთიერთქმედების განხორციელებას. სახელმძღვანელო დადებით ზემოქმედებას უნდა ახდენდეს არა მარტო პედაგოგიურ პროცესზე, არამედ შესაძლებელი იყოს მისი ადაპტაცია სწავლების რეალურ პირობებთან. სწავლების პროცესში იგი მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს და ტექსტებში შეტანილი ენობრივი მასალის სახით საინფორმაციო წყაროდ გვევლინება.

სახელმძღვანელო ენის შესწავლის ინტერესის აღძვრის, მოტივაციის ამაღლებისა და შესასწავლი მასალის გაადვილების მიზნით უნდა მოიცავდეს სწავლების (ვიზუალურ) საშუალებებს და შესასწავლი მასალის შესაბამის აქტივობებს, დავალებებს და სავარჯიშოებს. განსაკუთრებით უმცროსი ასაკის ენის შემსწავლელის სახელმძღვანელო უნდა იყოს ილუსტრირებული, მოიცავდეს მათთვის კარგად ნაცნობი მულტფილმის თუ ზღაპრის გმირებს. მასალა აღჭურვილი იყოს აუდიო თუ აუდიოვიზუალური საშუალებებით; სახელმძღვანელოში შესული სავარჯიშოები ემსახურობდეს ფსიქოლოგიური ფუნქციების და ენობრივი უნარების განვითარებას.

მასწავლებლის წიგნის მათრგანიზებელი ფუნქცია მასწავლებლის აქტივობის კონკრეტული პრაქტიკული ჩვევების ფორმირებაში მდგომარეობს. მასწავლებლის წიგნი უნდა შეიცავდეს აუდირებისა და კონტროლის განმახორციელებელ მასალას, რითაც იგი მოსწავლის სახელმძღვანელოს შევსების ფუნქციას ასრულებს. მასწავლებლის წიგნში წარმოდგენილ სწავლების სისტემას მეთოდური ინტერპრეტაციის როლი აკისრია. ეს არის მასალის პრეზენტაციის, თემატური გეგმის, გაკვეთილის ამოცანის გამოკვეთის და სხვადასხვა საკითხისადმი მიცემული რეკომენდაციები. მასწავლებლის წიგნი მასწავლებლის პროფესიული დახელოვნების ფუნქციასაც ასრულებს, რაშიც მასწავლებლის მეთოდური თვალსაწიერის, მისი შემოქმედებითი უნარ-ჩვევის განვითარება (სწავლის კონკრეტული პირობების, მოსწავლის ფსიქოლოგიური თავისებურებების გათვალისწინება და ა.შ.) იგულისხმება (გიორგობიანი და სხვები, 2004,96).

სახელმძღვანელოს შერჩევისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ენის შემსწავლელის ასაკი და მისი ფსიქოლოგიური მახასიათებლები.

საქართველოს ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის ეროვნული სასწავლო პროგრამა უცხოურ ენაში ემსახურება შემდეგ პრიორიტეტულ მიზნებს და ამოცანებს:

- ენის შემსწავლელს განუვითარდეს პლურილინგვური კომპეტენცია;
- სამეტყველო უნარები (მოსმენა, კითხვა, წერა, საუბარი) ორ უცხო ენაზე;
- გამოუმუშავდეს სხვა კულტურის წარმომადგენლებთან წარმატებული კომუნიკაციის უნარი;
- ჩამოუყალიბდეს დადებითი განწყობილება ენობრივ-კულტურული მრავალფეროვნების მიმართ და გააცნობიეროს იგი, როგორც სამყაროს მრავალფეროვნების კერძო გამოვლინება;
- განუვითარდეს განსხვავებული კულტურული კონტექსტებისა და ტექსტების გაგების უნარი;
- მოემზადოს თანამოღვაწეობისათვის სხვადასხვა ენობრივ-კულტურული იდენტობის წარმომადგენლებთან;
- განუვითარდეს ენების ეფექტური სწავლის უნარი.
(www.tvalsachinoeba.blogspot.com)

ამგვარად, უცხო ენების პრიორიტეტული მიზნებიდან გამომდინარე, უცხო ენის სახელმძღვანელო ეროვნული სასწავლო პროგრამის თანხვედრი უნდა იყოს და აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს:

- იყოს კომპლექსური სახის, რომელიც შეიცავს ენის შემსწავლელის სახელმძღვანელოს, მასწავლებლის წიგნს, გრამატიკულ ცნობარს (გრამატიკული ცხრილებით), შესაბამის ტექსტებს, ქვეყანათმცოდნეობის მასალას (დროშა, რუკა), ლექსიკონს. აღჭურვილი იყოს სწავლების საშუალებებით (აუდიო მასალა, სურათები, პლაკატები, კომპიუტერული მასალა და ა.შ.);
- უნდა მოიცავდეს, როგორც საგაკვეთილო, ასევე, კლასგარეშე მასალას;
- უზრუნველყოფდეს სამეტყველო უნარების (მოსმენა, კითხვა, წერა, საუბარი) ფორმირება/განვითარებას;
- აზიარებდეს ენის შემსწავლელს შესასწავლი ენის კულტურასა და ისტორიასთან (ანუ მასალა მოიცავდეს კულტურულ-ისტორიულ ელემენტებს).

ქართველი თუ უცხოელი ავტორის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოების სიმრავლე ქართულ სამომხმარებლო ბაზარზე, მათი შერჩევის თვალსაზრისით, გარკვეული პრობლემებს აჩენ. ერთი მხრივ, სახელმძღვანელო უნდა აკმაყოფილებდეს საქართველოს ეროვნული სასწავლო პროგრამის მოთხოვნებს, ხოლო მეორე მხრივ, იგი უნდა ერგებოდეს უცხო ენის შემსწავლელის ასაკობრივ მახასიათებლებს.

სახელმძღვანელოს შერჩევისას მხედველობაში უნდა მივიღოთ შემდეგი გარემოებები:

- შეიცავს თუ არა სახელმძღვანელო კომუნიკაციურ მიმართებებს; მასში არსებული მასალა ემსახურება თუ არა ენის შემსწავლელის სამეტყველო პრაქტიკას;
- გათვალისწინებულია თუ არა სახელმძღვანელოში ქვეყანათმცოდნეობის ელემენტები. რა რაოდენობით/დოზით არის შესასწავლი ენის ქვეყნის ეროვნული მახასიათებლები თავმოყრილი სახელმძღვანელოში (მაგ: დროშა, ჰიმნი, რუკა და ა.შ);
- შესასწავლი მასალის სისტემურობა და დოზირება. სასწავლო მასალის სისტემურობაში იგულისხმება შესასწავლი მასალის ცირკულაცია, სავარჯიშოთა და აქტივობათა თანამიმდევრობა მარტივიდან რთულზე გადასვლის პრინციპით; ხოლო დოზირება გულისხმობს ამა თუ იმ ასაკის ენის შემსწავლელის შესაბამისი მასალის მოცულობას. მასალის დოზირება ძალზე მნიშვნელოვანია განსაკუთრებით უმცროსი ასაკის ენის შემსწავლელთან. მასალის ჭარბი მოცულობა ნებისმიერი ასაკის ენის შემსწავლელებში იწვევს ენის შემსწავლელის დემოტივაციას.
- იგი უნდა მოიცავდეს სამეტყველო უნარ-ჩვევების (პროდუქტული და რეცეპტული) განმავითარებელ სავარჯიშოებს, დავალებებს და აქტივობებს;
- შესაბამისობაში უნდა მოდიოდეს კონკრეტული ენის შემსწავლელის ცოდნის დონესთან.

ლიტერატურა:

1. გიორგობიანი ლ., კახიშვილი ლ., მაცხოვნაშვილი გ., ქვლივიძე რ. (2004). უცხოური ენების სწავლების თეორია და მეთოდика. თბილისი. გამომცემლობა ენა და კულტურა
2. საგნობრივი პროგრამა უცხო ენებში <http://tvalsachinoeba.blogspot.com/2010/07/blog-post.html>

Nana Papunashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Selection of English Textbooks and the Dosage of Teaching Materials

Abstract

The article deals with the textbooks focus on developing language skills (listening, speaking, writing, and reading). Consequently it should be complex including the student's book, the teacher's book, etc. General requirements towards the selection of English textbooks are observed in the topic.

საკვანძო სიტყვები: სახელმძღვანელო, ენობრივი უნარები, მოსწავლის წიგნის, მასწავლებლის წიგნი
Key words: textbook, language skills, student's book, teacher's book

ნანა რინკიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

საინვესტიციო აქტივობის ზრდის პრობლემები საქართველოში

ინვესტიციები ყოველთვის იყო და არის მსოფლიოს ნებისმიერი სახელმწიფოს ეკონომიკის განვითარების მამოძრავებელი ერთ-ერთი ბერკეტი. ახალი საწარმოების, კომპანიების გახსნა, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა განვითარება, მოქმედი საწარმოების მუშაობის სრულყოფა დაკავშირებულია კაპიტალდაბანდებებთან. ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს ინვესტიციების მოზიდვა, მათ შორის უცხოურისაც. ინვესტიციების შემოდინებისათვის აუცილებელია, არგუმენტირებული, ყოველმხრივ დასაბუთებული საინვესტიციო პოლიტიკის გატარება.

საქართველოში განვითარებულმა მოვლენებმა საფუძველი ჩაუყარა ახალ ეკონომიკურ მიდგომას, რომელიც ერთის მხრივ ორიენტირებულია სოციალურ პრობლემების გადაწყვეტაზე, ხოლო მეორეს მხრივ ისწრაფვის იმისკენ, რომ საქართველომ მსოფლიო ეკონომიკაში დაიმკვიდროს კუთვნილი ადგილი. ამიტომ, ეკონომიკური განვითარებათა თანამედროვე ეტაპზე აქტუალურია სწორი საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავება და რეალიზაცია. ქვეყანაში საინვესტიციო აქტივობა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება პროპორციულ დამოკიდებულებაშია ერთმანეთთან, სწორედ ამიტომ სახელმწიფოს მხრიდან უდიდესი ყურადღება უნდა იქნეს გამახვილებული საინვესტიციო პოლიტიკის განხორციელების საკითხისადმი. ქვეყნის ინვესტიციური პოლიტიკის ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით აუცილებელია: ინვესტიციების რაციონალური განაწილება დარგების, სექტორების, ეკონომიკური პრიორიტეტების მიხედვით, ინვესტიციური ციკლის სწორი წარმართვა, ინვესტიციური პროცესების გააქტიურება. აგრეთვე ინვესტიციური და ინოვაციური პროცესების ურთიერთდაკავშირება და სხვა. ამ სფეროში ეკონომიკის ეფექტიანობის ამაღლების შესაძლებლობები ჯერჯერობით მცირეა, მაგრამ ისინი იზრდება, განსაკუთრებით უცხოური კაპიტალის მოზიდვის ხარჯზე. ამიტომ სახსრების ეფექტურად გამოყენების საჭიროება ფართოვდება. ამ თვალსაზრისით, პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება საინვესტიციო პროექტების სწორ ანალიზს. ”საინვესტიციო პროექტი ინვესტორის და რეციპიენტის ტანდემის მიერ მიღებული ერთობლივი, წინასწარ შეთანხმებული, დამუშავებული, ყოველმხრივ დასაბუთებული სამუშაო პროგრამაა, რომელიც ორივე მხარეს სასურველ შედეგს-მოგებას მოუტანს”[2].

საქართველო, სამწუხაროდ, იმ ქვეყანათა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელსაც უცხოური კაპიტალის გარეშე ეკონომიკის აღორძინება და ზოგადად ეკონომიკის, როგორც დარგის განვითარება, ძალიან გაუჭირდებოდა. უცხოური ინვესტიციები განიხილება, როგორც უფრო სტაბილური, გრძელვადიანი ინვესტიცია, რაც გულისხმობს ისეთი გადაწყვეტილების მიღებასა და ვალდებულების აღებას, რომლის გადახედვა და შეწყვეტა იოლი არ იქნება. უცხოური ინვესტიცია ხელს უწყობს და თავისი წვლილი შეაქვს მიმღები ქვეყნის ზოგადად მწირი კაპიტალური რესურსების შევსებაში და, ამავდროულად, ის არ წარმოშობს საერთაშორისო ვალს. მიუხედავად ამისა, საზოგადოებაში ხშირად არის აზრთა სხვადასხვაობა იმასთან დაკავშირებით, სასარგებლოა თუ არა ქვეყნისათვის უცხოური კაპიტალის შემოსვლა, ეროვნული ობიექტების გასხვისება და. ა.შ. თვალშისაცემია, რომ საქართველოში საინვესტიციო ბაზარი დაუბალანსებელია, სახეზეა კერძო სექტორის მიერ ძირითადად ტრადიციული სექტორებით დაინტერესების პრაქტიკა. შეიძლება ითქვას, რომ მთლიანობაში, არ მომხდარა ახალი ინდუსტრიული მიმართულებების აღმოჩენა და განვითარება. საინვესტიციო ბუმი კვლავ მხოლოდ ტრადიციულ პოპულარულ სექტორებში გრძელდება, რაც მათ ე.წ. „გადახურებას“ და ინვესტიციების არაეფექტიანობას იწვევს. მათ რიცხვს მიეკუთვნება საცხოვრებელი და კომერციული უძრავი ქონება, ჰიპერმარკეტები, კომერციული ბანკები, სააფთიაქო ქსელი, ავტოგასამართი სადგურები. მსოფლიო ბანკის მიერ საქართველოში ჩატარებული კვლევის მიხედვითაც, ახალი კომპანიები უმეტესად უკვე გაჯერებულ, კონკურენტულ ბაზრებზე ხშირად იგივე პროდუქტებით შედიან. ამიტომ მიზანმიმართული საინვესტიციო პოლიტიკის გატარება ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს დღევანდელ ეტაპზე.

ეკონომიკურმა რეფორმებმა საქართველოს მსოფლიო მაშტაბით დაუმკვიდრა ერთ-ერთი სწრაფად განვითარებადი ქვეყნის იმიჯი. რასაც ადასტურებს ფრეზერის ინსტიტუტის და მსოფლიო ბანკის ყოველწლიური კვლევები, კერძოდ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის მიხედვით, საქართველო ინარჩუნებს 22 ადგილს 178 ქვეყანას შორის 73 ქულით უმეტესად თავისუფალის სტატუსით, ამ კვლევების მიხედვით საინვესტიციო თავისუფლება ბოლო ხუთი წლის მანძილზე სტაბილურად უმჯობესდება [5], რაც გვაძლევს იმის საფუძველს, რომ საინვესტიციო აქტიურობა ნელ-ნელა გაუმჯობესდება.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით უცხოური ინვესტიციების შემოდინება 2014- 2015 წელს შემცირებულია, ამის მიზეზი უნდა ვეძებოთ ისეთ ფაქტორებში როგორიცაა: არასტაბილური საკანონმდებლო გარემო და გადავადებული ცვლილებები, ახალი საიმიგრაციო პოლიტიკა, შრომის კოდექსის რეფორმირების გაჭიანურებული პროცესი, შრომითი მიგრაციის ახალი რეგულაციები, ინფლაცია და სავალუტო პრობლემები ყოველივე ეს ხელს უშლის ინვესტორთა აქტიურობას, ამავე დროს ქვეყანაში დასაძლევია ”ანტიბიზნესური ომი”, ვინაიდან სხვადასხვა დიდი პროექტის განხორციელებას გარკვეული ჯგუფები ეწინააღმდეგებიან. შესაბამისად მთავრობამ უფრო მეტი აქტიურობა უნდა გამოიჩინოს და თამამი გადაწყვეტილება მიიღოს. განსაკუთრებით იმ ქვეყნის ინვესტორებთან, სადაც არასასურველი ეკონომიკური მდგომარეობაა (მაგ.უკრაინა, რუსეთი) და საიდანაც კაპიტალი გაედინება.

ქვეყანაში კაპიტალის მიწოდებას და მასზე მოთხოვნას მრავალ მაკროეკონომიკურ პარამეტრზე აქვს გავლენა, მათ შორის არის სავალუტო კურსიც. საქართველოს დღევანდელი ეკონომიკური კონიუნქტურის პირობებში ინვესტიციების როლი სტაბილური სავალუტო კურსის შესანარჩუნებლად საკმაოდ დიდია. ლარის სავალუტო კურსის სტაბილურობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია უცხოური ინვესტიციების შემოდინება, რადგან როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ადგილობრივი კაპიტალის მარაგები მწირია. გრძელვადიან პერსპექტივაში უცხოური ინვესტიციები აუმჯობესებს ქვეყნის მიმდინარე ანგარიშს და ხელს უწყობს ადგილობრივი კაპიტალის შექმნას (გაზრდილი ეკონომიკისა და მოხმარების ხარჯზე). ამის დამადასტურებლად გამოდგება ლარის კურსის მოძრაობის ტენდენცია 2005-2010 წლებში, მიუხედავად იმისა რომ ინფლაციის ტემპმა 10%-ს გადააჭარბა, ლარის კურსი თითქმის 35 %-ით გამყარდა [6]. ინფლაცია გამოიწვია ეკონომიკის სწრაფმა ზრდამ და მონეტარული ბაზრის გაფართოებამ, ხოლო ინვესტიციების მკვეთრმა ზრდამ გამოიწვია ლარის კურსის გამყარება. დღეისათვის საშუალო წლიური ინფლაცია 3-5%-ია, მაგრამ სავალუტო კურსი ბოლო 18 თვის მანძილზე 25%-ით დაეცა, კრიზისის შედეგად უცხოური კაპიტალის შემოდინების შემცირების გამო [7]. ლარის კურსის მცირედი დევალვაცია ქვეყნის ეკონომიკისათვის, შესაძლოა, სასარგებლოც იყოს, მაგრამ ამ პროცესების სწორად მართვისათვის უცხოური ინვესტიციების როლი, მომდევნო რამოდენიმე წლის მანძილზე შეუცვლელი იქნება.

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე საქართველოს მიზანია მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაცია, რაც მიიღწევა ბიზნეს გარემოს ჰარმონიზაციით ამ სფეროში მსოფლიოს ძირითად მოთხოვნებთან. ქვეყანაში უმუშევრობის და შესაბამისად სიღარიბის დაძლევის ძირითადი გზა არის ინსტიტუციური რეფორმები, საინვესტიციო აქტიურობის გადიდება. ამ თვალსაზრისით ადგილობრივი კაპიტალის შესაძლებლობები მოკრძალებულია. ამიტომაც არის, რომ ქვეყნის წინაშე მდგარი პრიორიტეტული ამოცანების რიცხვში უმთავრესია უცხოური კაპიტალის მოზიდვა. ინვესტიციების მაქსიმალურად მოსაზიდად აუცილებელია ქვეყანამ შეინარჩუნოს და გააუმჯობესოს თავისი პოზიციები, როგორც ლიდერმა კორუფციასთან ბრძოლის, ბიზნესის კეთების სიმარტივის და სხვა მნიშვნელოვანი პარამეტრების კუთხით. დაბალი გადასახადები, სწრაფი და ხარისხიანი მომსახურების სერვისები, ლიბერალური კანონმდებლობა, ქვეყნის სტაბილური განვითარების მაჩვენებლები, რეგიონში მოწინავე პოზიციები უზრუნველყოფს ქვეყანაში საუკეთესო საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბებას, რაც თავის მხრივ ეკონომიკის მდგრადი განვითარების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის და მოსახლეობის ეკონომიკური სოციალური უსაფრთხოების გაუმჯობესების საწინდარია.

უცხოურ რესურსებთან ერთად, უცხოური კომპანიები აქტიურად იყენებენ მიმღები ქვეყნის შრომით რესურსებს. დღეს საქართველოში არასრული დასაქმება და მაღალი უმუშევრობა ქრონიკული პრობლემაა. უმუშევრობის დაძლეობა ისეთი მექანიზმებით, როგორიცაა სახელმწიფო სექტორში სამუშაო ადგილების შექმნა, იშვიათად აღმოჩნდება შედეგიანი. უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები კი, ქმნის სამუშაო ადგილებს აქვს შესაძლებლობა კონსტრუქციული წვლილი შეიტანოს საკადრო რესურსების განვითარებაში, ადგილობრივი პერსონალის გადამზადებასა და

პროფესიული ცოდნის გადაცემის საშუალებით. მრავალი დასავლური კომპანია ჯერ კიდევ არასაკმარისად არის ინფორმირებული საქართველოში დარგობრივი განვითარების ტენდენციებისა და შესაძლო პარტნიორობის შესაძლებლობების შესახებ. ასეთი გაურკვევლობა ამუხრუჭებს ინვესტიციების შემოდინებას ქვეყანაში. ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პოტენციური უცხოელი ინვესტორების ინფორმაციით უზრუნველყოფა, რომელიც მოიცავს ქვეყნის საინვესტიციო შესაძლებლობებზე ინფორმაციის მთელ სპექტრს.

სასურველი საინვესტიციო გარემოს შექმნა და გრძელვადიანი სახსრების დაბანდების მექანიზმის ამოქმედება დიდად არის დამოკიდებული იმ ღონისძიებებზე, რომლებიც მოითხოვს სახელმწიფოს მხრიდან მნიშვნელოვანი ნაბიჯების გადადგმას კერძოდ, არ უნდა იქნეს მიღებული ისეთი კანონები რომლებიც, ადგილობრივ და უცხოელ ინვესტორებს გაუმართლებელ შეზღუდვებს უწესებს და მათ განვითარებას აფერხებს, ან კონკურენტულ ბაზარზე ზღუდავს კონკურენციას და უპირატეს მდგომარეობაში აყენებს ცალკეულ კომპანიებს. სახელმწიფომ თავის თავზე უნდა აიღოს იმ სფეროების დაფინანსება, რომელიც მოითხოვს მამტაბურ, გრძელვადიან მაგრამ დაბალშემოსავლიან ინვესტიციებს, რომლის ათვისება კერძო ბიზნესს არ შეუძლიან.

ამრიგად, საქართველოში საინვესტიციო აქტივობის ზრდის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ინვესტიციების ხელშეწყობის ეფექტიანი რეჟიმის შექმნა, რომელიც გულისხმობს: თანმიმდევრული ინვესტიციური პოლიტიკის შემუშავებას და სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმების ამოქმედებას, გამარტივებული, ადვილად აღსაქმელი საგადასახადო რეჟიმისა და საკანონმდებლო სისტემის არსებობას, ადმინისტრაციული ბარიერებისა და შეზღუდვების შემცირებას, სამართლიანი კონკურენციის პირობების და ბიზნესის განვითარების ხელშემწყობი ინფრასტრუქტურის შექმნას, საქართველოს განვითარების საერთო სტრატეგიაში უცხოური ინვესტიციების მნიშვნელობის გააზრებას, სახელმწიფოს მიერ ქვეყნის პოტენციალის და რესურსების მაქსიმალური ოდენტიფიცირებას და მათი განვითარებისათვის სახელმწიფოს მხრიდან გარკვეული ფინანსების ინვესტირებას.

ლიტერატურა:

1. შენგელია, თ.(2010).გლობალური ბიზნესი.თბილისი.
- 2.ქოქიაური,ლ. და ბებიაშვილი,ნ.(2010). საინვესტიციო პროექტები:თეორია,ანალიზი,მართვა.თბილისი
- 3.საქართველოს კანონი საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ
4. საქართველოს ორგანული კანონი ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ.
- 5.http://www.economy.ge/uploads/ek_ciprebshi/reitingebi/reitingebi_geo/Heritage_2015_-_GEO.pdf
6. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=139&lang=geo
- 7.www.mof.ge/common/get_doc.aspx?doc_id=1

Nana Rinkiasvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

The problems of Investment Growth Activities in Georgia

Abstract

In the article we mentioned that investments always were and now are one of the most important leverage of economic development in any country of the World. Creating of new firms and companies, implementations of new technologies, development of existing companies are closely connected with capital investments.

Important task of any countries is attracting of investments, external and internal ones.

We analyze the problems of investment growth and give ways to settle them.

საკვანძო სიტყვები: უცხოური ინვესტიცია, საინვესტიციო პოლიტიკა, საინვესტიციო აქტივობა, კაპიტალდაბანდება, ეკონომიკური ზრდა

Key words: Foreign Investment, Investment policy, Investment activity, Investment, Economic growth

ნანა რჩეულიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ტრაგიკული კოლორიტი რომანტიკულ პოეზიაში

მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიას ახსოვს გენიოსი ადამიანების სახელები...

„რკინის ჯოხით და რკინის კვერთხით
ვისაც მსახვრალი ბედი დევნიდა,
ვისაც გარდახდა ჭირი ბევრი და
ვინც არ დაინდეს და არ დაზოგეს,
ვინც წუთისოფლის მოჰკლა ამბოხმა....“

ეს სიტყვები ამერიკული რომანტიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენელს ედგარ ალან პოს ეკუთვნის და ზუსტად ესადაგება მისი ავტორის ყოფითსა და შემოქმედებით ნატურას. ნაწყვეტი ციტირებულია ცნობილი ლექსიდან „ყორანი“ (3 .200), რომელიც უკიდვანო სევდის, მწუხარებისა და იმედგაცრუების მოტივებზეა შექმნილი და რომელიც საინტერესო გამხდარა არა მარტო უცხოელი, არამედ ქართველი პოეტებისა და პოეზიით გატაცებული ადამიანებისთვის.

არ არსებობს რომანტიზმი ტრაგიკული განცდის გარეშე. იქნებ ამიტომაც გახდა ეს ლიტერატურული მიმდინარეობა „მსოფლიო სევდის“ მატარებელი ადამიანებისათვის გარე სამყაროსთან დაპირისპირებით მიღებული განცდების გამოვლენის ერთი ყველაზე მისაღები გზა. რომანტიკოსი არასოდეს ყოფილა „ბედნიერი“, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით. მტანჯველი განცდა ცხოვრების ამაოებისა, მარტოსულობის მუდმივი შეგრძნება და მარადიული სამყაროს განუწყვეტელი ძიების გზაზე „ბედი-მდეგრის“ სასტიკი, დაუნდობელი წინააღმდეგობა, ბუნებრივია, პიროვნებაში იწვევდა აუტანელ სულიერ ტკივილებს. ეს პროცესი მხატვრულად განაზოგადა ინგლისური რომანტიზმის ბრწყინვალე წარმომადგენელმა პერსი ბიში შელიმ, როდესაც აღნიშნა: „სილამაზის ელფერი ერწყმის ტანჯვის

წყვდიადს“. ანუ, ტრაგიკული, შერწყმული ამქვეყნიურ სილამაზესა და სინამდვილესთან,- ეს არის რომანტიზმის ნამდვილი იერსახე.

ცნობილი აზრია, რომ ხელოვანი და ხელოვნება რომანტიზმის პოეტიკაში უფრო ღირებული ცნებებია, ვიდრე სინამდვილის ობიექტური სახე. ამის მიხედვით, რომანტიკოსების შემოქმედებაში დიდმნიშვნელოვანია ოცნების, ფანტასტიკის, მგრძნობელობის გამოხატულებათა სიღრმე და შინაარსი. სწრაფვა უჩვეულოსა და ირეალურისაკენ, იდეალური და მეტად მიმზიდველი იყო იმ მემამოხე სულებისთვის, რომელთა შინაგანი მოწოდება წინააღმდეგობაში მოდიოდა სამყაროს არსებულ კანონებთან. რომანტიკოსის სააზროვნო სივრცე კი, რომელიც გერმანული ფილოსოფიის უდიდესმა წარმომადგენელმა ფიხტემ განსაზღვრა, დასაბამს პირადი „მე“-დან იწყებდა და სამყაროსაც იქიდან განიხილავდა. აი, ფიხტესეული მოწოდებაც: „მოარიდე მზერა ყოველივეს, რაც შენ გარშემოა და მიმართე საკუთარი შინაგანი სამყაროსკენ... იმას, რაც შენს გარეთაა, არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. ერთადერთი პრობლემა შენთვის შენ თვითონ ხარ“ (5.59). ბუნებრივია, არსებულის შეცნობას სინამდვილის მძაფრი ტრაგედია მოსდევდა. ეს ტრაგედია თვალსაჩინოდ გამოიხატა ორი უნიჭიერესი რომანტიკოსის, ამერიკელი ედგარ ალან პოსა და ქართველი პოეტის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის პირად ცხოვრებასა და პოეზიაში.

ედგარ ალან პო, ამერიკული ლიტერატურის ისტორიაში შესულია, როგორც დეტექტური ჟანრის ერთ-ერთი დამფუძნებელი. გარდა ამისა, იგი ცნობილია, როგორც ჟურნალ-გაზეთების რედაქტორი და ლიტერატურის თეორეტიკოსი. ჩვენი ყურადღება მისმა პოეტურმა მემკვიდრეობამ მიიპყრო, რომელშიც განსაკუთრებული სიძლიერითაა ასახული რომანტიკული პოეზიისათვის დამახასიათებელი პრობლემატიკა.

პო 1809 წელს დაიბადა ბოსტონში, მსახიობის ოჯახში. ადრე დაობლებულმა ყმაწვილმა ვირჯინიის შტატის უნივერსიტეტში მიიღო უმაღლესი განათლება. რედაქტორობდა ფილადელფიასა და ნიუ-იორკში გამოცემულ ჟურნალ-გაზეთებს. საინტერესო გამოკვლევები შექმნა ლიტერატურის თეორიულ საკითხებზე. გატაცებული ყოფილა მისტიკით, რაც კარგად ჩანს მის მოთხრობებში. სიცოცხლის ბოლო წლები აუტანელ სიღატაკესა და ლოთობაში გაატარა. ცხოვრების არასწორი რეჟიმის გამო იდუმალეებით მოცული დარჩა მისი სიკვდილი. ლიტერატურულ კრიტიკაში მითითებულია, რომ ედგარ პომ ახალ სიმაღლეზე აიტანა ამერიკული ლექსი. დღეს ის ერთ-ერთ პოპულარულ მწერლად ითვლება მთელ მსოფლიოში.

ედგარ პოს პიროვნების ტრაგიკულმა ელფერმა მე-20 საუკუნის ქართველი პოეტების ყურადღებაც მიიპყრო. ამერიკელი პოეტის პოეზიაში გამეფებულმა სასაფლაოს, ნისლიანი მხარის, მთვარისა და ზოგადად, ირეალური სამყაროსადმი განსაკუთრებულმა სწრაფვამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა. „ცისფერყანწელთა“ პოეტურ აზროვნებაში, გალაკტიონ ტაბიძის, ვალერიან გაფრინდაშვილის და სხვათა ლექსებში მოჩანს პოს პოეტური სახისმეტყველების უშუალო კვალი. გალაკტიონმა მას უძღვნა არაერთი შთამბეჭდავი სტრიქონი, სადაც ხაზგასმულია ედგარის პიროვნული სახისა და პოეზიისათვის დამახასიათებელი ტრაგიკული ნიუანსები. მათგან ჩვენ მხოლოდ ერთი ლექსიდან გავიხსენებთ ნაწყვეტს, რომელშიც ასე ოსტატურადაა შერითმული იდეალი პოეტის სახელი პოეზიასთან:

„ლანდებს სასახლეში მხოლოდ მაშინ ელი,

როცა საუბარი ედგარ პოეზეა.

აჩრდილის თანაზიარს მარად საშინელი

დასდევს განწირულთა შავი პოეზია“ („საუბარი ედგარზე“).

„განწირულთა შავი პოეზია“ არაერთხელ გამხდარა „ცისფერყანწელთა“ შთაგონების მუზა. „იდუმალ პოეტურ ხილვებთან თავდავიწყებით გამიჯნურებული“ (გურამ ბენაშვილი) ვალერიან გაფრინდაშვილი დიდად აფასებდა ედგარ პოს შემოქმედებას.

ცნობილია, რომ ვალერიან გაფრინდაშვილმა თარგმნა ედგარ პოს სამი ლექსი: „ჰიმნი გარმოდის და არისტოგეტონს“, „ანაბელ ლი“ და „ულალუმი“, რომელთაც „ცისფერყანწელი“ პოეტის ყურადღება მიიპყრეს იდუმალ სამყაროში, ქალის იდუმალი სახისადმი მიძღვნილი სასიყვარულო განცდებით. ტრაგიკულსა და არამიწიერს ხედავდა ვალ. გაფრინდაშვილი ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიაშიც. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ამ მხრივ მისი ესე „ბარათაშვილი“, სადაც ვკითხულობთ: „შუალამისას, როდესაც მარტოობა გვიკარნახებს თავის კოშმარებს და ნევრასთენია მთრთოლვარე ხელებით გულზე ფოლაქებს იბნევს, გვაგონდება ჩვენ ბარათაშვილის ლექსები, მათი ჟინიანი და დაუზოგველი ჩურჩული, ბარბაროსულ რითმებით და უძველეს ეპითეტებით, რომელნიც მეტოქეობას გაუწევენ საშუალო საუკუნეთა გოზელენებს“ (2. 596).

ცნობილია, რომ რომანტიკული ესთეტიკის განუყოფელი ელემენტია სიმბოლურობა და სწრაფვა უჩვეულოსაკენ. სიმბოლური თვალსაზრისით, ჩვენთვის საინტერესო აღმოჩნდა ყორნის სახე, ედგარ პოს ცნობილი ლექსიდან „ყორანი“. მისი ანალოგი გვხვდება ქართული რომანტიკული პოეზიის ბრწყინვალე წარმომადგენლის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსში „მერანი“. ორი პოეტის შემოქმედებაში იდენტურია „მეამბოხე სულის“ ტრაგიკული განცდები და აღქმული ქვეყნისაკენ სწრაფვის მარადიული იდეაც. ამ მხრივ საყურადღებოა ედგარ პოს ლექსი „ელდორადო“ და მისი პარალელი ბარათაშვილის ლექსთან „მერანი“.

ელდორადო არარსებული, მითიური ქვეყნის სახელია, რომელიც ოქროსა და თვალმარგალიტის მდიდარი საბადოებით იყო განთქმული. მას სამხრეთ ამერიკაში დიდხანს ამაოდ ეძებდნენ ესპანელი დამპყრობლები. გადატანითი მნიშვნელობით, ელდორადო ზღაპრული სიმდიდრისა და სასწაულების ქვეყანას ნიშნავს. ეს სასწაულებით სავსე მხარე უხმოზდა ედგარ პოს ლექსის ლირიკულ გმირს:

„არ აშინებდა მას არცა შიმშილი,

და არც წყურვილის ტანჯვა...

დადის დაწყევლილ წრეზე და სულ დაეძებს ის ელდორადოს...“

ლექსის შინაარსის მიხედვით, დადლილ რაინდს მოევლინა იდუმალი ჩრდილი, რომელმაც კითხვაზე: „როგორ მივაგნო ჩემს ელდორადოს?“ რაინდს მოუწოდა:

„გასწი, რაინდო, გასწიე სწრაფად!

მთვარის ჯადოსნურ მთებში, სადაც ტირიან ბნელში,

სადაც ბორბალი ვერ გაქცევს ქარად,

სადაც სულების ოხვრა, სადაც ეშმაკის მოდგმა,

სადაც დემონებს ცრემლები ართობს,

აი, სად ნახავ შენს ელდორადოს!“ (თარგმანი სტანისლავ ციხულსკის)
(ინტერნეტრესურებიდან)

აღთქმულ ქვეყანას დაეძებს ნიკოლოზ ბარათაშვილის მხედარიც, რომელიც თავდაუზოგავად მიაპოვს კლდე-ღრესა და წყალს, ოღონდ იპოვოს საოცნებო მხარე, ადგილი, სადაც ნახავს შესაფერ ასპარეზს მშვიდი ცხოვრებისა და მოღვაწეობისათვის.

ის დემონური საწყისი, რომელიც ნიკოლოზ ბარათაშვილს ყმაწვილობიდან სდევდა, თავიდანვე არ ყოფილა პოეტის მიმართ ბოროტი ზრახვით განწყობილი. ეს ხმა განუწყვეტლივ მოითხოვდა მისგან საკუთარი ხვედრის ძიებას გარემომცველ სამყაროში. ამ პრობლემას თავისებური ინტერპრეტაცია მისცა მიხ. კვესელავამ წიგნში „ფაუსტური პარადიგმები“. მისი აზრით, ბარათაშვილს, ისევე როგორც გოეთეს გმირს, ფაუსტს, ორგვარი ხმა ჩაესმის. ერთი ანგელოსისაა, ხოლო მეორე - დემონის. თუ ფაუსტისათვის ცნობილია ამ ორი ხმის წარმომავლობა (ანგელოზებრივი ზესკნელიდან, ხოლო, ბოროტი სულის - კვესნელიდან), ქართველი პოეტისათვის გაურკვეველია ეს და ამიტომაც მიმართავს „უსახეო ძალას“:

„ანგელოსი ხარ, მფარველი ჩემი,
ან თუ ეშმაკი, მაცთური ჩემი?
ვინცა ხარ, მარქვი, რას მომისწავებ...”

„მისი გონება სულ იმ უხილავისა და იდუმალის საზღვრისკენ მიილტვის, რაც ადამიანურ შესაძლებლობებს აღემატება. ეს საზღვარი შორსაა, ცის ხატების მიღმა „პირველად ქმნილ“ და არა „ამ ქვეყნიურ“ სივრცეში“ (4.533).

ცხოვრების მკაცრ სინამდვილესთან შეჯახებამ შეარყია პოეტის ძლიერი სული. „დავუმორჩილდი ჩემს მკაცრს ბედსა“-ო, წერს ერთ პირად წერილში ბიძას, გრიგოლ ორბელიანს. ჩანს, ის უჩინო „იდუმალი ხმა“ უკვე მკაცრ ბედისწერად ქცეულა მისი ცხოვრების გზაზე. „თუმცა ხანდისხან ჯავრით ვაპირებ მასთან შებმას“-ო, ისეც დაამატა, ალბათ იმის შიშით, სილაჩრე არ ესაყვედურა მისთვის ბიძას. აკი, თავის მართლებაც მოუხდა ამის გამო: „ჩემი აქ დარჩომა სიზარმაცეში არ ჩამომართოთ, ღმერთმა დამიფაროს!... ზარმაცი არა ვარ, მაგრამ რა ვქნა, რა გაეწყობა სოფლის ბრუნვას!-ო“ (7. 131-132). მოგვიანებით დაწერილ ლექსში კი სულით ობლობას უჩივის („სული ობოლი“) და შვებას მხოლოდ ოხვრაში პოულობს. მკაცრ ბედზე ისევ იცვლება მისი აზრი 1838 წელს, როდესაც წერს ლექსს „ნაპოლეონ“, რომელშიც ცნობილი ფრანგი იმპერატორის სიტყვებით გადმოსცემს საკუთარი გულის პასუხს ბედისწერაზე: „არა, არა მრწამს, რომე ბედმა მე მიორგულოს, მე მან გამზარდა და თვისს გაწვრთნილს რაღა მიხერხოს!“ წლები მიდის და ტატო ისევ ოხრავს თავშესაფარი ტაძრის დაკარგვის გამო, ერთხანს თითქოს ლოცვაში პოულობს შვებას, მაგრამ, როგორც ჩანს, აპოთეოზს აღწევს მისი მოთმინება და სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში ებმება „შავს ბედთან“. სასტიკი ბედი-მდეურის სახე იკვეთება შავი ყორნის სიმბოლური სახით ლექსში „მერანი“ (თავდაპირველად, ლექსს „თავგანწირული მხედარი“ რქმევია). ილიკო ორბელიანის ლექთაგან დატყვევება გამხდარა ერთგვარი საბაზი მემამოხე სულისათვის, ბრძოლის უკიდურესი ფორმების გამოსახატავად. „უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი“, - ჩანს ყორნის სახე „თვალბედითია“, გამთვალავია, დემონური ძალაა, რომელიც მარადიულ დაბრკოლებად იქცა პოეტისათვის პიროვნული თავისუფლებისაკენ სწრაფვის გზაზე. „შავი ყორანი გამითხრის საფლავს“ -

ო,სინანულით შენიშნავს პოეტი.ამ შავ ძალას მხოლოდ სამარის გათხრა შეუძლია...აი, მთელი არსი ბოროტი სულისა, ავი ბედისწერისა,რომლის ტრაგიკული მსხვერპლიც გახდა ოცდაშვიდი წლის გენიოსი პოეტი.კიტა აბაშიძე წერდა:“...ვინ მიხვდეს და მისწვდეს საიდუმლოებას ცხოვრებისას. იქნება იმ შემთხვევამ, რომელმაც დაბადა იგი, ეგრეთი პირობანიც მიუსაჯა... მის პოეზიისათვის სწორედ იმ კაეშნითა და სევდით გამოწვეული გარემოებანი იყო საჭირო, რომელშიაც იმყოფებოდა ნიადაგ...ფუფუნება და განცხრომა აკლებს ძლიერებას გრძნობას, ტანჯვა და უსიამოვნება მეტის ძალით აგრძნობინებს პოეტს ცხოვრების მძიმე საიდუმლოებას, უფრო მეტის სიწრფელით აღსავსე კვნესას და გოდებას გამოიწვევს მასში“(ინტერნეტრესურსი).ეს ტანჯვა კი ყმაწვილობიდან სდევდა ბარათაშვილის ცხოვრებას.ამის უამრავი ეპიზოდი გვახსოვს მისი ბიოგრაფიიდან.

პიროვნული მელანქოლია ახლდა თან ედგარ პოს ცხოვრებასა და პოეზიას.მისი პირადი ცხოვრება დამძიმებულია ტრაგიკული მოვლენებით. დარიბი მსახიობების შვილი,ჯერ კიდევ ორი წლის ასაკში დაობლებული, მდიდარი კომესანტის ოჯახში აღმოჩნდა. სიმდიდრე არ აღმოჩნდა მისთვის ბედნიერებისა და სულიერი მისწრაფებების დაკმაყოფილების საშუალება.ედგარის პოეზიით გატაცება მწელი გასაგები იყო მდიდარი გამზრდელისათვის, რომელსაც ერჩია რაიმე პრაქტიკული საქმისათვის მოეკიდა ხელი მის აღზრდილს.აზრთა შეუთავსებლობამ იგი ყოველგვარი ფინანსური დახმარების გარეშე დატოვა.აქედან დაიწყო მისი დამაბული შრომა ჟურნალისტიკასა და ლიტერატურულ კრიტიკაში.მუდმივ ხელმოკლეობას თან დაერთო ახალგაზრდა და მეტად საყვარელი მეუღლის გარდაცვალება.მიუსაფარი, ალკოჰოლსა და ნარკოტიკებს მიძალებული მწერალი, ნაადრევად, 40 წლის ასაკში დაიღუპა. პოს,რომლის აზრითაც „ყველა პოეტურ ტონთაგან მელანქოლია ყველაზე მეტად კანონზომიერია“,თავის ჭეშმარიტ მოწოდებად სწორედ პოეზია მიაჩნდა. როგორც რომანტიკოსს,მას იზიდავდა ყოველივე უჩვეულო, იშვიათი. მისთვის ფანტასტიკა იყო საშუალება ნაწარმოების იდეის უკეთ გახსნისა და ადამიანის სულიერი ყოფის ჯერ კიდევ ამოუცნობ შრეებში შეღწევისათვის.

როგორც პოეტს,მას ავტორიტეტი მოუპოვა ლექსმა „ყორანი“და ეს ავტორიტეტი განაპირობა ლექსის როგორც რიტმულმა და მუსიკალურმა ჟღერადობამ,ასევე მისმა იდეურმა შინაარსმაც. ლექსს მთელ მანძილზე რეფრენად გასდევს ყორნის ჩხავილი - „აღარასოდეს“, რომელსაც ლექსის ლირიკულ გმირს სთავაზობს დაუპატიჟებელი ღამეული სტუმარი.გმირი სევდიანია საყვარელი ადამიანის დაკარგვის გამო და ცდილობს ძველი ფოლიანტების ღამეულ თვალიერებაში ჩაიკლას დარდი:

„...დილა ვინატრე გულდაწყვეტილმა,
რაკი ვერ შევძელ ძველ წიგნებიდან
ისეთი რამე ამომეკითხა,
ვინმლო ჩამეკლა გულის ვარამი...“(თარგმანი გიორგი
ნიშნაიანიძისა).

ლექსის მისტიკური ფონი მკითხველს თავიდანვე განაწყობს უცნაური მოვლენის განცდისა და ხილვისათვის.ეს უცნაური მოვლენაა შავი ყორანი, „ქუში, როგორც ყომრალი“, „გულგოროზი“, „ამპარტავანი“,“გონჯი მიმიკით“,“კეთილის მაბრძოლი და

მაოტებელი“, „ავბედითი“, -აქ მოხმობილია უამრავი ეპითეტი ამ ბოროტი სულის დასახატად, რომელიც თავს უცნაურ სახელს უწოდებს :“აღარასოდეს“.ლექსის ლირიკული გმირი ცდილობს ჩაწვდეს ამ არსების შინაგან სულს,გაიგოს მისი მოსვლის მიზანი:“ბილწო ხიზანო, იქნებ მაცთურო თუ გულთმისანო,

მე შენი თავი ვინ მომიგზავნა...
მე ხომ ვიცოცხლებ მხოლოდ იმ ერთი,
მხოლოდ იმ ერთი სუსტი იმედით...
მარქვი, მაცთურო, მხოლოდ იმ ერთი
იმედით-მეთქი ხომ ვისაზრდობ?
ხოლო მან ბრძანა:“აღარასოდეს“.

ლირიკული გმირი კვლავ ცდილობს გამოთხოვოს ყორანს იმედი, რომ მისი სული იმქვეყნად ხანდახან მაინც მისწვდება საოცნებო არსებას,მაგრამ ამაოდ... ყორანი მას უსპობს ყველა იმედს.“მაშინ ბოროტო სულო, გამცილდი,

კვლავ გვაშორებდეს დრო და მანძილი...
აღილე შენი შავი ნისკარტი,
გულს უმოწყალოდ რომ მისისხლავდი...
განვედ,ცხოვრების ვით განმკიცხავი
და სიზმარეულს მიესასოვე...”

გმირის ამბოხს არად აგდებს ყორანი...ის აღარასოდეს დატოვებს მას :

„და კვლავ ბიუსტზე შავად მბოლავი,
როგორც ცივი და ქუში ყომრალი
ზის დემონივით შავი ყორანი...”

ყორნის სიმბოლოთი გამოხატული ბოროტი ძალა სამუდამოდ ეუფლება ადამიანის სულს და არ აძლევს მას მომავალზე ფიქრის საშუალებას.ასეთია ედგარ პოს მსოფლმხედველობა ფილოსოფიურსა თუ რეალური ცხოვრების ჭრილში.ამერიკელი რომანტიკოსის ლირიკული გმირი საზოგადოებისაგან მკვეთრად გამიჯნული, მხოლოდ საკუთარ ჩარჩოში მჯდომი სტერეოტიპია, რომლისთვისაც სულ ერთია სააქაო და საიქიო ცხოვრებაც.“ედგარ პოსათვის რეალურ ცხოვრებასთან შეუგუებლობა გამოიხატება არა ბუნებასთან აბსოლუტურ თანაჩართულობაში,არამედ საშინელებათა მოძალების, შიშის ფენომენის გამძაფრებით.ის სიკვდილის მისტიფიცირების გზით ქმნის ადამიანის ისეთ ფსიქოტიპს, რომლისთვისაც ცხოვრება შიშისმომგვრელია და ერთგვარად მოძალადეც“(5 .237).ბარათაშვილი თავის პოეტურ სამყაროში მოიაზრებს ბუნების პირველქმნილი სილამაზის გარეგნულსა და შინაგან ძალებს, რომლებიც აცოცხლებენ მის განწირულ იდეალებსა და სულს შთაბერავენ მათ მომავალი, ახალი სიცოცხლის ასაღორძინებლად. „მერანის“ლირიკული გმირიც ხომ თითქმის ახალი სიცოცხლის ზღურბლზე დგას,ბოროტი ძალისადმი დაუმორჩილებლობითა და არნახული ბრძოლის პათოსით ავსებული. ის თვით სიკვდილზე გამარჯვებული და ამაღლებული, დაუსრულებლად მიიწევს წინ,სიცოცხლის უმაღლესი საზრისის მისაღწევად.ასეთი პათოსი კი მარცხით არასოდეს დასრულებულა. ეს იყო სწორედ ბარათაშვილის ბედისწერის მთავარი ნიშნული, რომელიც მის უკვდავებაში გარდაისახა.

ლიტერატურა:

1. აბაშიძე კ. (1962), ეტიუდები; თბილისი;
2. გაფრინდაშვილი ვ. (1990), ლექსები, პოემა, თარგმანები... გამომც. „მერანი“;
3. ინგლისური და ამერიკული პოეზიის მცირე ანთოლოგია (1885), ინგლისურიდან თარგმანი გ. ნიშნიანძისა; გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი;
4. კვესელავა მ. (1961), ფაუსტური პარადიგმები, წიგნი 1, გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი;
5. ქართული რომანტიზმი - ნაციონალური და ინტერნაციონალური საზღვრები (2012), თბილისის შოთა რუსთაველის ლიტერატურის ინსტიტუტი; გამომც. „საარი“, თბილისი;
6. ხავთასი გ. და სხვები (1985), საზღვარგარეთული ლიტერატურის ისტორია, რედ. ზ. ჭარხალაშვილი; გამომც. „განათლება“, თბილისი;
7. XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკად. გამოცემა (2011), ტ. 1, გამომც. „უნივერსალი“, თბილისი.

Nana Rcheulishvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Tragic Coloration in Romantic Poetry

Abstract

Romantic poetry has always had a tragic color in Georgian, European and American literature. The incompatibility of personal and public ideals was raising an insatiable desire of searching for a new world. The obstacles existing on this way were expressed in poetry through various metaphorical faces. Among them a symbolic face of raven is quite interesting, which was a base for creating intense tragic coloring to featured romantic faces, like Nikoloz Baratashvili in Georgian poetry and Edgar Allan Poe in American romanticism.

საკვანძო სიტყვები: ედგარ პო, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, რომანტიზმი, ტრაგიკული კოლორიტი, ყორანი.

Key words: Edgar Poe, Nikoloz Baratashvili, Romanticism, Tragic color, Raven.

ნინო სარქისოვა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

მოზარდის ინდივიდუალური თავისებურებანი აღზრდისა და განვითარების პროცესში

მოზარდის ინდივიდუალური თავისებურებანი, რომლებიც აადვილებენ და აბრკოლებენ მისი სასურველი მიმართულებით აღზრდისა და განვითარების საქმეს, შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად. ერთი ჯგუფი – ეს არის თანშობილი

მონაცემები, ხოლო მეორე ჯგუფს განეკუთვნება განვლილი ცხოვრების გზაზე შეძენილი თვისებები.

აღზრდისა და განვითარების ურთიერთობის საკითხის გარკვევისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მოზარდის იმ ინდივიდუალურ თავისებურებებს, რომელიც თანშობილ მონაცემებზეა დაფუძნებული. აქედან შეიძლება გამოვყოთ სამი ჯგუფი. ესენია: ნიჭიერება, აქტივობის ბუნებრივი დონე, ალგზნებისა და შედავების თანშობილი მიდრეკილებანი.

ნიჭი არის ბუნებრივ მონაცემთა ერთობლიობა, რომელიც ამა თუ იმ მოქმედების ათვისებასა და შესრულებაში იჩენს თავს. რაც უფრო სწრაფად, ადვილად და სრულყოფილად ითვისებს და ახორციელებს ინდივიდი მოცემულ მოქმედებას, მით უფრო დიდი ნიჭი მოეპოვება მას.

დიდ ნიჭს დიდი საქმის რეალურ შესაძლებლად ხდის დიდი ცოდნა, წვრთნა და ვარჯიში. ამ უკანასკნელის გარეშე იგი უნაყოფო თესლს ემზავსება.

ნიჭი შედგება უნარებისაგან. უნარები გარკვეული მოქმედების ნიჭად შესატყვის აქტივობაში ორგანიზდება და ვითარდება.

შემეცნების ნიჭი, რომელიც სწავლაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს, გაგების, დაკვირვების, ანალიზის, სინთეზის, განყენებისა და განზოგადების უნართა ერთიანობას წარმოადგენს. ადამიანის ინტელექტუალურ შემდგენლობათა განვითარება, პირველ რიგში ამ უნართა განვითარებას გულისხმობს.

ნიჭი არის ორგვარი, ზოგადი და სპეციალური ნიჭი. ზოგად ნიჭში იგულისხმება გონიერება. ზოგადს მას იმიტომ უწოდებენ, რომ იგი ადამიანის ყველა მოქმედებაში მონაწილეობს.

სპეციალური ნიჭი ეწოდება უნართა ისეთ რთობლიობას, რომელიც მხოლოდ ერთი გარკვეული მიმართულებით აქტივობას ედება საფუძვლად და მის წარმატებით განხორციელებას უწყობს ხელს. მაგ. ხატვის, პოეტობის, მუსიკის ნიჭი. მათი მოქმედების არეები ვიწროდ არის შემოფარგლური, მაგრამ ზოგჯერ იგი ხელს უწყობს სხვა სახის აქტივობას. მაგ. მუსიკალური სმენა, იგი უცხო ენაზე ზეპირი მეტყველების განვითარების სრულყოფილად დაუფლებას უწყობს ხელს. ასევე უწყობს ხელს ტონალობისა და აქცენტაციის ზუსტად დაუფლებაში.

ნიჭთა შორის ყველაზე მთავარია ინტელექტი, რადგან მისი მონაწილეობის გარეშე შეუძლებელია რაიმე სერიოზული საქმის გაკეთება. ამ ნიჭის მიხედვით ადამიანები თვალსაჩინოდ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. განსხვავება ძირითადად თავს იჩენს ნიჭიერებათა ხარისხში, რაც შეიძლება გაიზომოს სპეციალურად შედგენილი ამოცანების საშუალებით. ადამიანი, რომელსაც ინტელექტი შესამჩნევად აკლია, არაა ნორმალური სრულყოფილი.

ინტელექტუალური ნიჭის მიხედვით ადამიანთა მთელი მასა იყოფა სამ ჯგუფად. ძირითადი ჯგუფი, რომელშიც ადამიანთა უმნიშვნელო ნაწილია მოქცეული თავსდება ნორმის შიგნით. ადამიანთა უმნიშვნელო ნაწილი ექცევა ნორმის ქვევით. ხოლო ერთეულები არიან ნორმის ზევით, ტალანტებისა და გენიოსების სახით. ნორმის ზევით ორი უმაღლესი საფეხურია, ნორმის ქვევით კი სამი საფეხური: დებილების, ინბეცილობის და იდიოტიზმის საფეხურები. ის ადამიანები, რომლებიც ნორმის შიგნით თავსდებიან თვალსაჩინოდ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ზოგი მათგანი

დებილს უახლოვდება, ზოგი კი – ტალანტს. ძირითადი მასა მათ შორის მოქცეულ საფეხურზე თავსდება.

აქტივობის ბუნებრივი დონე ეწოდება ფუნქციობის ტენდენციის სიდიდეს, რომელიც ყოველდღიურ მოქმედებაში პოულობს თავის რეალიზაციას.(გვ.1, 91)

აქტივობა ადამიანის ბუნებრივი თვისებაა, რის გამოც მას არ შეუძლია ხანგრძლივად იყოს უმოძრაოდ, მოსვენებულ მდგომარეობაში, ფიზიკური და სულიერი მოქმედების გარეშე. აქტივობაზე ადამიანს ისეთივე გადაუდებელი მოთხოვნილება აქვს, როგორც კვებაზე.

მაგრამ ყველა ადამიანს, როგორც საკვები არ ჰყოფნის ერთნაირი მოცულობისა, ასევე ერთნაირი აქტივობაც არ აკმაყოფილკებს. ორი ერთნაირი ჯანმრთელი ადამიანი რომ შევადაროთ ერთმანეთს, ვნახავთ, რომ ერთს ურჩევნია ცოტა იმუშაოს და ბევრი დაისვენოს, მეორეს კი ძილის გამო დასვენება არ შეუძლია, უმოქმედოდ ყოფნა მისთვის სასჯელია.

აქტივობის დაბალი დონე, პირველ რიგში სიზარმაცის სახით იჩენს თავს და პიროვნებას ცხოვრების მთელი მიმდინარეობისას თავისებურ დაღს ასვამს. ასეთ ადამიანებს ეზარებათ საოჯახო საქმიანობის შესრულება და მოყავთ დამხმარე. ასეთ ოჯახში მოზარდის შრომითი ჩვევების ჩამოყალიბება უარყოფითია. შვილებიც ასეთი ზარმაცები იქნებიან და მხოლოდ სხვისი იმედი ექნებათ.

ინტელექტუალური აქტივობის მაღალ დონეს დიდი მნიშვნელობა აქვს. ასეთი ადამიანები ხასიათდებიან მაღალი და შედეგიანი შრომითი საქმიანობით. ასეთი მშობლების ოჯახში, ბავშვიც საქმიანი ადამიანი აღიზრდება. მისთვის, როგორც საოჯახო, ისევე სამეურნეო საქმიანობა ხალისით სრულდება და ჩვევებიც უფრო მყარი აქვს.

ყველა მოზარდი აღმზრდელობით ზემოქმედებს, რასაც გარკვეული მიმართულებით განვითარება უნდა მოჰყვეს, შედეგს კი ერთნაირად არ ღებულობს. ზოგი საკმაოდ ადვილად მიჰყვება აღმზრდელის მიერ მითითებულ გზას და თავის თავზე დიდი ძალდატანების გარეშე ახერხებს ზურგი შეაქციოს ისეთ მოვლენებს, რომელიც მას ამ გზიდან გადასვლისაკენ უბიძგებს. ზოგს კი ისეთი მოვლენები იზიდავს თავისკენ, რომლებთანაც ურთიერთობა მასში აღზრდის მიზნის საწინააღმდეგო თვისებებს ავითარებს. მაგ. საკმარისია ახალგაზრდამ ერთხელ მაინც გასინჯოს ნარკოტიკი, რომ მას ვეღარ მოსცილდეს. მეორემ შეიძლება გასინჯოს, მაგრამ მაშინვე თავი დაანებოს. მესამეს კი ესმის, რომ ეს ცუდია, მაგრამ ვერ ანებებს თავს. მოზარდის ამგვარი ინდივიდუალური თვისებები არსებითადაა დამოკიდებული ნერვული სისტემის იმ ტიპოლოგიურ თავისებურებებზე, რომელიც ი.პავლოვმა დაადგინა. პავლოვმა ძირითადი ნერვული პროცესების – აღზნებისა და შეკავების, ძალის, წონასწორობისა და ძვრადობის მიხედვით დაადგინა ოთხი ძირითადი ტიპი :

1.ძლიერი, გაწონასწორებული, ძვრადი, სწრაფად მოქმედი ტიპი სანგვინიკური ტიპი.

2.ძლიერი, გაწონასწორებული, ნაკლებად მოძრავი, მშვიდი და მძიმე ტიპი ფლეგმატიკური ტიპი.

3. ძლიერი აღზნების, გაუწონასწორებელი, თავშეუკავებელი ტიპი, ეს არის ქოლერიკი.

4. სუსტი აღზნებისა და სუსტი შეკავების, ინერტიული ტიპი, ესაა მელანქოლიკი.

პავლოვის მოძღვრების მიხედვით ეს თანდაყოლილია, თანშობილია და ცხოვრების პირობების ზეგავლენით უმნიშვნელოდ იცვლება.

ცალკეულ შემთხვევაში ზემოთ ჩამოთვლილი ტიპები სხვადასხვა მიდგომას მოითხოვენ იმისათვის, რომ ერთნაირი წარმატებით აღიზარდონ. (გვ. 10, 83, 92).

თუ ყველაფერს, რაც ზემოთ ითქვა, გავითვალისწინებთ, ცხადი გახდება, რომ მოზარდისაგან სრულყოფილი ადამიანის განვითარების პროცესის მართვა არსებითად ეკისრება აღზრდას, აღზრდელი მიზანს წარმატებით მხოლოდ მაშინ მიაღწევს, როცა იგი თავის მოქმედებაში აღზრდის საზოგადოებრივ ამოცანებთან ერთად მოზარდის ასაკობრივ და ინდივიდუალურ თავისებურებებსაც საფუძვლიანად გაითვალისწინებს.

ჩვენ, აქ მოკლედ წარმოვადგინეთ „მშობელთა კლუბის“ მუშაობის გრაფიკი, მთლიანი გეგმა, რომლის მიხედვითაც მიმდინარეობს ჩვენი მუშაობა. რა თქმა უნდა აქ აღწერილი თემა ძირეულად ვერ განვიხილეთ იმის გამო, რომ დისერტაცია ძალიან მოცულობითი გახდებოდა, ამიტომ ყველა თემა აქ წარმოდგენილია მოკლე სახით.

„მშობელთა კლუბის“ მუშაობის პროცესში ზოგიერთი თემის გახსნა დავუკავშირეთ მშობელთა და ბავშვთა ცხოვრებისეულ გამოცდილებას. ამა თუ იმ თემის გახსნა კონკრეტული ცხოვრებისეული სიტუაციების ფაქტების, ოჯახური მოვლენების წინ წამოწევითა და შეფასებით იმის საშუალებას გვაძლევდა, რომ მსჯელობის, ანალიზის საფუძველზე თვით მშობლებს გამოეტანათ დასკვნა.

ასეთ მუშაობას აპირობებდა ამა თუ იმ თემის შიინაარსი. ზოგიერთ თემაზე მუშაობა მხოლოდ პრაქტიკული მუშაობის სახით მიდიოდა. მაგ. : ოჯახის ბიუჯეტთან დაკავშირებით გვინდოდა მშობლებს კარგად გაეცნობიერებინათ შემოსავლების ზრდისა და კვების, მატერიალურ და კულტურულ ხარჯებს შორის თანაფარდობა. ასეთი მუშაობა წინ უსწრებდა, ან თან სდევდა სხვა თემებზე ჩატარებულ მუშაობას. ასეთი სამუშაო ორგანიზაციის დროს შესაძლებელი ხდებოდა მშობელთა და მოზარდთა ერთიანობის მიღწევა.

ზოგიერთი თემის დამუშავების დროს მშობელთა აქტივობა გრძელდებოდა 2-3 საათი და ხშირად იგი გადადიოდა მომდევნო მეცადინეობაზე.

ლიტერატურა:

1. ლორთქიფანიძე დ., სარიშვილი ტ., სიგუა ს., პედაგოგიკა, „განათლება“, თბ., 1969.

Nino Sarkisova

Iakob Gogebashvili state university, Telavi

Individual Peculiarities of Adolescents in the Process of Upbringing and Development

Abstract

The article refers to the individual peculiarities of adolescents which are very important to achieve the desired results in the the process of upbringing and development.

საკვანძო სიტყვები: ინდივიდუალური თავისებურებანი, მოზარდი, განვითარება, აღზრდა

Key words: individual peculiarities, adolescen, development, upbringing

Ольга Северцева

МБОУ «СОШ №14», Выборг

Динамика численности женщин – работниц фабрично-заводской промышленности Санкт-Петербурга во второй половине XIX в.

Вторая половина XIX в. для России была временем великих потрясений, Великих реформ, изменения стиля жизни и самосознания. Одной из обсуждаемых тем на страницах журналов и газет того времени был вопрос эмансипации женщин. Под эмансипацией понималось вовлечение женщин в общественную и социальную жизнь, привлечение их к общественно – деятельному труду.

В одном из журналов «Отечественные записки» за 1863 г. автор статьи «Общественное призвание женщины» А.Гиероглифов утверждал что, «свобода женского труда является главнейшим экономическим условием, без которого всякая другая свобода не возможна, именно вследствие зависимости женщин в материальных средствах от мужчины...»⁵⁰.

Однако, занятия женщин, по мнению многих мужчин, должны были быть строго ограничены определенными видами работ. «Вся задача в разъяснение вопроса об общественном значении и призвании женщин именно и состоит в том, чтобы уяснить, хоть в общих чертах, сферу деятельности, где женщина действительно может быть полезна для себя и для общества»⁵¹.

В конце своей статьи А.Гиероглифов перечислил те сферы деятельности, где женщина была бы наиболее востребована обществом. «Воспитание и обучение детей, домашняя администрация, работы, не требующие специальных сведений и физической силы, как домашние, так и общественные, публичные, литература, искусство – все это не только доступно женщине, но и принадлежит ей по праву»⁵².

Но, бедственное материальное положение многих женщин России не давало им шанса выбирать себе профессию по душе, заставляло их заниматься

⁵⁰ Гиероглифов А. Общественное призвание женщин // Отечественные записки. СПб., 1863. Т. 150. № [9] (сент.) - [10] (окт.). С. 518.

⁵¹ Там же. С. 519.

⁵² Гиероглифов А. Общественное призвание женщин // Отечественные записки. СПб., 1863. Т. 150. № [9] (сент.) - [10] (окт.). С. 535.

любой, даже самой тяжелой и мало оплачиваемой работой. Женщинам было необходимо прокормить себя и своих детей. И они из провинции устремлялись в города, где надеялись найти работу, устроившись на фабрики и заводы. По данным А. Бебеля число женщин занятых в промышленности России к концу XIX столетия составляло 5.276.112 чел.⁵³.

Более полную картину динамики вовлечения женщин в промышленное производство во второй половине XIX века, на примере Санкт-Петербурга, как наиболее развитого в промышленном отношении города России, дают данные переписей населения Санкт-Петербурга за 1869, 1881, 1890 и 1900 гг.

Перепись населения Санкт-Петербурга за 10 декабря 1869 г. интересна для исследователя как первое, наиболее структурированное знание о населении города. Всего было составлено три выпуска этого издания с таблицами по проведенной однодневной переписи в столице. В 1872 г. вышли 1 и 2 выпуски. В этих выпусках население столицы представлено по возрастам, семейному состоянию, вероисповеданию, размещению жителей в домах и квартирах и др.⁵⁴.

Выпуск третий вышел только в 1875 г. так как «сведения о профессиях жителей впервые представили материал настолько удовлетворительный, что заслуживал особенно тщательной разработки»⁵⁵.

В нем приводились данные о распределении жителей Санкт-Петербурга (исчисленных поименно) по промыслам, занятиям и другим родам средств существования.

Общее количество женщин занятых в промышленном производстве к 1869 г. составляло 35.048 чел.⁵⁶. В это число входили женщины, являющиеся хозяйками различных промышленных предприятий, администрацией на этих предприятиях, одиночками, занимавшихся кустарным промыслом и собственно работницы. Также, «принятая классификация не проводит различия между промышленностью фабричною и ремесленною»⁵⁷.

Женщины – работницы более всего были заняты в сфере производства одежды - 6.536 чел. Большинство из них занималось пошивом женского платья - 1.038 чел. Также большое количество женщин – работниц трудились в текстильной промышленности (4.142 чел.) и в производстве продуктов питания (2.274 чел.). В постройке домов, устройстве и очистке жилищ, изготовлении

⁵³ Бебель А. Женщина и социализм. М., 1959. С. 265.

⁵⁴ Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 1. Население по возрастам, семейному состоянию, вероисповеданиям, народностям, сословиям и грамотности. СПб., 1872.; Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 2 : Дома и квартиры и размещение в них жителей. СПб., 1872.

⁵⁵ Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 3: Распределение жителей С.-Петербурга (исчисленных поименно) по промыслам, занятиям и другим родам средств существования. СПб., 1875. Предисловие. С. I

⁵⁶ Там же. С.2-3

⁵⁷ Там же. Предисловие. С. IV

домашней утвари было занято 359 работниц, в полиграфических производствах – 216 чел., в производстве кожевенном, бумажном и резиновом – 145 женщин и в химических производствах – 35 чел. Также 21 женщина работала в экспедиции по изготовлению государственных бумаг и 3 чел. в портовых заводах. Совершенно не были задействованы женщины в добыче и обработке полезных ископаемых, в том числе и металлов (хотя Санкт-Петербург являлся центром именно металлургической промышленности), производстве инструментов и машин, обработке жиров, масел, дерева, работе на энергетических предприятиях⁵⁸.

Данные этой переписи нельзя назвать полностью достоверными. «...вследствие недостатка образования в массе населения или недостатка внимательности при выполнении переписных листов, в них вкралось – именно в графу занятий – известное количество показаний неопределенных и не вполне точных»⁵⁹. Эти сведения также неполны и по причине отсутствия данных о занятости женщин в промышленной сфере пригородов Санкт-Петербурга. Но, именно там были сосредоточены основные предприятия столицы.

Переписи населения 1881, 1890 и 1900 гг. составлены по аналогии с переписью 1869 г., что позволяет провести сравнительный анализ динамики вовлечения в промышленное производство женщин – работниц фабрик и заводов города. Более показательным является сравнение изменения численности женщин – работниц только самого Санкт-Петербурга, так как «...при переписи 1869 года пригороды вовсе не переписывались, 1881 г. перепись пригородных участков хотя и была проведена, но иным способом, значительно менее подробно, чем городских частей; 1890 г. население пригородных участков было определено на основании полицейских сведений и только в 1897 г. пригороды были переписаны также подробно, как и городские части»⁶⁰.

Таблица 1

Динамика численности фабрично - заводских
работниц по данным переписей Санкт-Петербурга 1869-1900 гг.

№ п/п	Отрасли промышленности	1869	1881	1890	1900
1	Добывание и обработка ископаемых продуктов, кроме металлов	-	20	11	87

⁵⁸ Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 3: Распределение жителей С.-Петербурга (исчисленных поименно) по промыслам, занятиям и другим родам средств существования. СПб., 1875. С. 80-83.

⁵⁹ Там же. Предисловие. С. I

⁶⁰ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.: XXXVII С.-Петербургская губерния: тетр. 2 (и последняя). СПб., 1903. С. VIII.

2	Обработка металлов	-	39	34	347
3	Производство машин, орудия и инструментов	-	101	-	489
4	Химические производства	35	86	103	436
5	Обработка сала, смолы, воска	-	47	48	69
6	Производство кожевенное, бумажное и резиновое	145	1.624	1.634	2.394
7	Обработка волокнистых веществ	4.142	4.415	6.479	11.304
8	Обработка дерева	-	179	227	273
9	Производство питательных продуктов	2.274	4.995	6.367	7.505
10	Производство одежды и обуви	6.536	14.058	11.320	19.298
11	Постройка домов, устройство и очистка жилищ, домашняя утварь	359	136	104	53
12	Полиграфические производства	216	257	643	756
13	Энергетические предприятия	-	-	-	22
14	Лица фабрично-заводского производства, занятия которых не указаны	-	93	896	1.560
15	Всего фабрично-заводских работниц	13.707	26.050	27.866	46.338

Сопоставляя данные переписей за более чем 30 лет можно увидеть, что увеличение численности работниц фабрик и заводов в разных сферах промышленности происходило неравномерно. Более всего женщин было вовлечено в производство одежды и обуви, а также текстильную промышленность. Именно в этих областях промышленности женский труд был наиболее востребованным и традиционно считался «женским занятием».

Резкий скачок численности работниц произошел в последнее десятилетие XIX в. В химической, деревообрабатывающей, полиграфической, пищевой промышленности наблюдался стабильный рост числа фабричных работниц. В легкой промышленности, также происходило увеличение из года в год числа работниц, кроме производства одежды и обуви. Уменьшение работниц в сфере производства одежды и обуви в 1890г., также как и в металлообрабатывающей промышленности, связано с более широким применением машинного труда на производствах и невозможностью женщин получения соответствующей квалификации.

Но, к 1900 г. количество женщин, занятых в производстве одежды стало самым многочисленным. А вот доступ в металлообрабатывающую промышленность для большинства женщин был закрыт. К обработке металлов привлекались в основном квалифицированные работники – мужчины, как и в

области строительных работ, где количество женщин – работниц (в единственной сфере) уменьшалось⁶¹.

Наиболее полную картину вовлечения женщин в промышленное производство Санкт-Петербурга в конце XIX в. можно получить, изучив данные Всероссийской переписи 1897г.

В городе вместе с пригородами число самостоятельных женщин составляло 264.979 чел. «... в городе собственно почти половина женского населения имеют самостоятельные занятия, дающая им возможность в некоторой степени существовать без помощи мужчин»; «... в пригородах эти соотношения меняются, самостоятельных женщин всего 30,4%»⁶². «5,5% работают на ткацких и прядильных фабриках»⁶³.

Всего женщин – работниц, занятых в различных областях промышленности составляло 59.787 чел., в кустарных промыслах было занято 587 женщин. Если отсечь данные кустарного промысла, то получится, что число женщин – работниц на фабриках и заводах Санкт-Петербурга к концу XIXв. составляло 59.200 чел., это 22% от общей численности самостоятельных женщин столицы и 12,5% от общего числа женщин Санкт-Петербурга. Всего по данным переписи 1897 г. в Санкт-Петербурге с пригородами проживало 476.396 женщин⁶⁴. Перепись 1897 г., также как и переписи других лет (1869, 1881, 1890 и 1900 гг.), учитывают общее количество лиц женского пола, включая девочек от 10 лет и менее и заканчивая возрастом 60 лет и более.

Как и прежде лидирующее место занимали женщины - работницы в сфере производства одежды - 27.906 чел. За ним следовало производство волокнистых веществ - 13.441 женщин, на третьем месте табачное производство 7.010 чел⁶⁵.

Женщины, участвующие в изготовлении одежды составляли 10,5% на 200 сам. лиц м.п., в обработке волокнистых веществ – 5,1% на 200 сам. лиц м.п.⁶⁶.

⁶¹ Посчитано по данным: Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 3. СПб., 1872. С. 80-83; С.-Петербург по переписи 15-го декабря 1881 года: Т. 1: Население. Ч. 2. [Состав населения по занятиям]. СПб., 1884. С.302-306; С.-Петербург по переписи 15-го декабря 1890 года: [в 4 ч.] Отдел I. Распределение населения по группам занятий. СПб., 1892 С. 2-11; С.-Петербург по переписи 15 декабря 1900 года: Население. Вып. 2. СПб., 1903. С. 2-13.

⁶² Первая Всеобщая перепись населения российской Империи 1897 г. Т. II, . Г. С.-Петербург., 1903. С. XXV.

⁶³ Там же. С.XXVI.

⁶⁴ Население городов С.-Петербурга, Москвы, Варшавы и Одессы по переписи 28-го января 1897 года. СПб., 1898. С. 28.

⁶⁵ Первая Всеобщая перепись населения российской Империи 1897 г. Т. II. Г. С.-Петербург., 1903. С. 130-147, 156-167.

⁶⁶ Там же С. XXVIII.

Таким образом, Санкт-Петербург и его пригороды в конце XIXв. сосредотачивал в себе большое количество фабрично – заводских работниц. Их число составляло 22% от всех работающих женщин столицы и 12,5% от общего числа женщин города. Главной сферой приложения их труда стало производство одежды и обуви, на втором месте стояла текстильная промышленность. С каждым годом количество женщин в фабрично-заводской сфере увеличивалось, что связано не только с ростом числа женщин в городе, но и с увеличением числа промышленных предприятий столицы. Но самой главной причиной большой занятости женщин в работе на заводах и фабриках столицы, была необходимость найти «кусочек хлеба» для себя и своих детей. Невозможность получения качественного образования заставляла женщин занимать работой, не требующей квалификации и, соответственно, более низкооплачиваемой. Поэтому вопрос о сферах деятельности, где женщина была бы наиболее полезна, к концу XIXв. перестал волновать общественность. Женщина получила свободу выбора своей профессии. Но был ли этот выбор на самом деле свободным и давал ли он экономическую свободу женщинам?

Список литературы:

Источники:

1. Бебель, А. Женщина и социализм. / А.Бебель. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. – 592 с.
2. Гиероглифов, А. Общественное призвание женщины / А. Гиероглифов // Отечественные записки: Учено – лит. журнал Г.25, Т.150, № [9] (сент.) - [10] (окт.). СПб.: Типография А.А.Краевского.– 1863. С. 517-534
3. Население городов С.-Петербурга, Москвы, Варшавы и Одессы по переписи 28-го января 1897 года. СПб.: Составлено Центральным Статистическим Комитетом на основании местных особых комиссий. Товарищество «Печатня С.П.Яковлева». – 1898. – 28 с.
4. Первая Всеобщая перепись населения российской Империи 1897 г. Г. С.-Петербург. Т. II. СПб.: Издание Центрального статистического комитета министерства внутренних дел под ред. Н.А. Тройницкого. – 1903. - XXXII, 261, [3] с.
5. Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 1.: Население по возрастам, семейному состоянию, вероисповеданиям, народностям, сословиям и грамотности. СПб.: Центральный статистический комитет. - 1872. - [8], XXVII, 129, VII-XIII с.
6. Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 2 : Дома и квартиры и размещение в них жителей. - СПб.: Центральный статистический комитет. - 1872. - [8], XIV, 40, 152, 12 с.
7. Санкт-Петербург по переписи 10 декабря 1869 года: Вып. 3: Распределение жителей С.-Петербурга (исчисленных поименно) по промыслам, занятиям и другим родам средств существования. СПб.: Центральный статистический комитет. – 1875. - [5], VI, 227 с.
8. Санкт-Петербург по переписи 15-го декабря 1881 года: Т. 1: Население. Ч. 2. [Состав населения по занятиям] СПб.: Издание С. – Петербургской городской управы по статистическому отделению. Типо – литография А.Перотт. - 1884. - 19, 312, 13 с., 8 л. ил
9. Санкт-Петербург по переписи 15-го декабря 1890 года: [в 4 ч.] СПб.: Издание С.-Петербургской городской управы под редакцией проф. Ю.Э.Янсона. – 1892. – 680 с. разд. паг., 25 отд. л. диагр.
10. Санкт-Петербург по переписи 15 декабря 1900 года: Население . Вып. 2: СПб.: Издание Городской управы по Статистическому отделению под редакцией Заведующего отделением Н.А.Федуловым. – 1903. - V, 215 с.

Olga Severtseva

Municipal Budget Educational Institution of Secondary School №14, Vyborg, district St.
Petersburg

Dynamics of the Number of Women - Workers of Factories and Plants of St. -Petersburg at the End of the XIX Century

Abstract

The article describes the dynamics of the number of women - workers of factories and plants St. - Petersburg at the end of the XIX century. The growing number of women factory scope was associated with an increase in the number of factories in Saint - Petersburg. Women worked in the areas where the industry is usually required unskilled and, therefore, less paid work. Women's work in the factories of the capital at the end of the XIX century did not ensure their economic freedom and independence.

Key words: Saint - Petersburg, the end of XIX century, women, industry, freedom.

საკვანძო სიტყვები: პეტერბურგი, XIX საუკუნის ბოლო, ქალები, მრეწველობა, თავისუფლება.

თამარ ტალიაშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებული სწავლების კონცეფცია და მეთოდები

ფილოლოგიის, როგორც ლინგვისტური, ლიტერატურათმცოდნეობითი, ისტორიული და სხვა ჰუმანიტარული დისციპლინების ერთობლიობის, განმარტება, პირდაპირ არის დაკავშირებული მოცემულ სფეროში მეცნიერული ცოდნის ინტეგრაციის პროცესის ასახვასთან. მეცნიერების აზრით, “ფილოლოგია აგრძელებს არსებობას არა როგორც პარტიკულარული მეცნიერება, გამიჯნული საკუთარი საგნით ისტორიისგან, ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურათმცოდნეობისაგან, არამედ როგორც მეცნიერული პრინციპი, როგორც ცოდნის ფორმა, რომელიც ხასიათდება არა იმდენად საგნის შინაარსით, რადენადაც მისდამი დამოკიდებულებით”. მეცნიერები განიხილავენ ფილოლოგიას, როგორც “გაგების სამსახურს”, რომელიც ხელს უწყობს კაცობრიობის ერთერთი უმთავრესი საკითხის გადაწყვეტას – გაუგოს სხვა ადამიანს (სხვა კულტურას, სხვა ეპოქას). (ავერინცევი) ტექსტი თავისი შინაგანი ასპექტებისა და გარე კავშირების ერთობლიობით – ფილოლოგიის ამოსავალი რეალობაა.. მხატვრული ტექსტი განიხილება როგორც განსაზღვრული, ყოველთვის განუმეორებელი სიტყვა-სახეების ერთობლიობა, რომელიც მკითხველის ცნობიერებაში ტექსტის აღქმისას გადაიქცევა სახეობრივ სისტემად, მხატვრულ დისკურსად. “მხატვრული დისკურსის”

ცნება აღნიშნავს მხატვრული ტექსტის აქტუალიზაციის პროცესს . ამგვარად გაგებული მხატვრული ტექსტი – ეს ტექსტისა და რეალური მკითხველის ურთიერთქმედების თანმიმდევრული წინასწარ განსაზღვრული/განუსაზღვრელი პროცესია. ამ ცნების შემოტანა მეთოდურ ლიტერატურაში ხელს უწყობს, უპირველეს ყოვლისა, იმ ობიექტის უკეთ გაგებას, რომელსაც ქნის მოსწავლე და რასაც კითხვის პროდუქტს ვუწოდებთ პრობითად. შემდგომ, შესაძლოა უფრო გარკვევით წარმოვიდგინოთ არა მარტო ის პროცესები, რომლებიც რეალურად მიმდინარეობს მკითხველის – ენის მატარებლის ცნობიერებაში, არამედ ისინიც, რომლებიც უნდა მიმდინარეობდეს (უფრო სწორად უნდა იქნას მოდელირებული) მასწავლებლის ხელმძღვანელობით გაკვეთილზე. ამ თვალსაზრისით მასწავლებლის ამოცანაა ენობრივი მოვლენების შესწავლის ყველაზე ეფექტური ხერხების განსაზღვრა ,რომელიც ასწავლის არა მარტო კითხვას, არამედ იმასაც, თუ როგორია ენის სიღრმისეული სტრუქტურა. ენის სამყაროში შესვლა უკვე სერიოზული კომპეტენციაა. ენის თანაგანცდა მხატვრული ლიტერატურიდან შემოდის. როგორც ავთანდილ არაბული აღნიშნავს “ ვაჟა-ფშაველა დღევანდელ მოსწავლეებს იმიტომ არ ესმით, რომ მისი ენა და თინეიჯერების "ცელოფნის" ენა სხვადასხვა რამეა.”.ამ ბოლო ხანს პროგრამებსა და ინტეგრირებულ სახელმძღვანელოებში გრამატიკის წილი გაიზარდა, მაგრამ ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებული სწავლების ოპტიმალური მეთოდი ჯერ კიდევ შესამუშავებელია.

უნდა აღვნიშნოთ , რომ ეროვნული სასწავლო გეგმიდან გამომდინარე, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების კონცეფცია ინტეგრირებული სწავლების პარადიგმას იზიარებს, თუმცა პედაგოგიურ პრაქტიკაში, ამ მხრივ ,კიდევ სერიოზულ პრობლემებს ვაწყდებით.სტატიაში განვიხილავთ ტექსტის ფილოლოგიური ანალიზს, როგორც ლინგვისტური და ლიტერატურათმცოდნეობითი მასალის დიდაქტიკური სინთეზის მოდელს, რომლის მიზანია ენობრივი გამომსახველობითი ხერხების გაცნობიერების საფუძველზე ნაწაროების მხატვრული ღირებულების დადგენა, საზრისის გაგება-გააზრება .

„ხარაჩოებით“ სწავლების მეთოდი(სკაფოლდინგი)

ტექსტზე მუშაობის პროცესში ერთერთი მნიშვნელოვანი მეთოდია “ხარაჩოებით” სწავლების მეთოდი(სკაფოლდინგი),რადგანაც ინტეგრირება ამ მეთოდის განმსაზღვრელი ნიშანია. ის აერთიანებს როგორ სიტყვის ამოცნობის, ისე წაკითხულის გააზრებისა და ტექსტის შექმნის (წერის) სტრატეგიებს.როგორც აღვნიშნეთ, „სკაფოლდინგი“მასწავლებელს საშუალებას აძლევს ყურადღება გაამახვილოს როგორც წინადადების სტრუქტურაზე და სიტყვების მართლწერაზე, ასევე ტექსტის ჟანრსა და ტექსტის სტრუქტურაზე. ტექსტიდან აზრის გამოტანისათვის აუცილებელია ტექსტის საბაზისო ელემენტების ცოდნა. ”ენობრივი ფენები” მოიცავს: სიტყვის (სიტყვა, ასოები) , წინადადების (პარაგრაფი, წინადადება, ფრაზა) , ტექსტის (ტექსტი), კონტექსტის დონეებს (რეგისტრი, ჟანრი).საზრისის გაგება შესაძლებელია ტექსტის ანალიზით, რაც მისი `“ენობრივი ფენების“ გამოყოფასა და გამოამჟღავნებას გულისხმობს;

„ენობრივი ფენების“ ‘გამოვლენის საფუძველზე მოსწავლეებს შეუძლიათ გაიაზრონ წაკითხული და ისწავლონ ტექსტის გააზრების სხვადასხვა დონის სტრატეგიები. ეს თანმიმდევრული პროცესი ერთმანეთთან დაკავშირებულ აქტივობებს მოიცავს და მიზნად ისახავს წაკითხულის გააზრების სწავლებას ტექსტის გრაფო-ფონემურ,

სემანტიკური და სინტაქსური მიმანიშნებლების იდენტიფიკაციისა და ინტეგრირების საფუძველზე. აქტივობების თანმიმდევრობა კომპლექსური ხასიათისაა და ერთერთ მათგანში გავარჯიშება აუცილებელია სხვა აქტივობის წარმატებით განხორციელებისათვის. „ხარაჩოების დახმარებით“ სწავლების თანმიმდევრობა შემდეგნაირია: კითხვისათვის მომზადება, მოქნილი კითხვა, ენობრივი ანალიზი და წერა. თითოეული მათგანი ურთიერთშემავსებელი და ურთიერთგამომდინარე ეტაპია. ეს მიდგომა ეფექტურია როგორც სუსტი, ისე ძლიერი მკითხველებისათვის, რომლებიც კლასში ერთსა და იმავე ტექსტზე მუშაობენ. ძლიერი მკითხველები არ ფერხდებიან, რადგან მათ შეუძლიათ იმავე ტექსტში უფრო რთული დონის აქტივობები განხორციელონ მაშინ, როცა სუსტი მკითხველები მასწავლებელთან დიალოგით და ძლიერი მკითხველის მაგალითით სწავლობენ, თუ რა სტრატეგია უნდა გამოიყენონ ტექსტის შინაარსის გასაგებად და მთავარი იდეის გამოსაყოფად, ტექსტის ძირითადი პუნქტების გასააზრებლად და ა.შ.

ამ მიდგომასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია ისიც, რომ კითხვის და წერის ინტეგრირება და ორივეს ერთად „კომუნიკაციურ აქტად“ განხილვა უფრო პროდუქტულს ხდის ტექსტის გაგება-გააზრების პროცესს სუსტი მკითხველისთვის, ვიდრე კითხვის ის პროგრამა, რომელიც კითხვას (ტექსტის დეკოდირება და გაგება), მართლწერას და სინტაქსს (გრამატიკა), წერას (ტექსტის შექმნა) განიხილავს როგორც ცალკეულ, ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ უნარებს.

დიდაქტიკური სინთეზი

სკოლაში ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლებისას ინტეგრაციის განხორციელება შესაძლებელია განსხვავებულ დონეებზე, ხოლო ინტეგრირებული გაკვეთილის ტიპი, თავის მხრივ, განისაზღვრება ამ მონათესავე დისციპლინების სასწავლო მასალისა და სწავლების პროცესუალური ასპექტების ინტეგრაციის დონით. ამ დროს შესაძლებლობა გვექმნება დავინახოთ ყოველი ცალკეული მოვლენა განსხვავებული პოზიციიდან, ან წარმოვიდგინოთ უფრო რთული ერთობის ელემენტად, ან გამოვავლინოთ მისი თავისებურებები სხვა მოვლენებთან შეპირისპირების გზით.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საგანთაშორისი ინტეგრაცია არ არის მოწოდებული ჩაანაცვლოს საგნების „ქართული ენა“ და „ქართული ლიტერატურა“ დიფერენცირებული სწავლება, პირიქით, იგი ავსებს და აფართოებს სწავლების პროცესს ამ დისციპლინებისათვის „საერთო“ აზრების გადაკვეთისას და გამოიყენება ამა თუ იმ საერთო ფაქტებისა და მოვლენების განხილვის აუცილებლობით..

საგანთაშორისი ურთიერთობების დონეზე ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრაციის რეალიზაციის მაგალითი შეიძლება გახდეს ქართული ენის სწავლების კურსის ფარგლებში ჩატარებული სპეციალური ინტეგრირებული გაკვეთილები. ამ ტიპის გაკვეთილებზე მუშაობის ძირითადი მეთოდი იქნება მხატვრული ტექსტის ლინგვისტური ანალიზი, როგორც ფილოლოგიური ანალიზის შემადგენელი ნაწილი. შესაძლოა გამოვყოთ ამ გაკვეთილების სხვადასხვა ტიპები მხატვრულ ტექსტზე გაკეთებული აქცენტის მიხედვით და შემდგომი პერსპექტიული კავშირების გათვალისწინებით მოცემული საგნების სწავლებისას:

ა) მოსწავლეთა ფილოლოგიური ცოდნის გაფართოების მიზნით მონათესავე დისციპლინების ლინგვისტური და ლიტერატურათმცოდნეობითი ცნებების შეპირისპირებითი განხილვა (ანტონიმები – ანტითეზა- კონტრასტების შექმნის ხერხები; სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობა, სიტყვის გადატენითი მნიშვნელობა – ეპითეტი, მეტაფორა და სხვ.);

ბ) მხატვრულ ტექსტში ენობრივი სისტემის ყველა დონის ერთეულის ფუნქციონირების თავისებურებებზე დაკვირვება, მათი გამომსახველობითი შესაძლებლობების შესწავლა (მაგალითად: ენის ბგერები – ბგერათმეტყველება: ალიტერაციის, ასონანსის ხერხები, იმ მეტყველების ნაწილების გამოყენება, რომლებიც გადმოსცემენ ცოცხალი და არაცოცხალი ბუნებისა და ადამიანის ქმედებათა ბგერებს; სიტყვის ძირითადი ნაწილები – მორფემული განმეორება, სიტყვები შეფასების სუფიქსებით, ლექსიკური ერთეულები მათი მნიშვნელობის, ეტიმოლოგიის, პასიური ან აქტიური გამოყენების, გამომსახველობითი შესაძლებლობების თვალსაზრისით; ზედსართავი სახელი ეპითეტის როლში, ზმნის დროის ფორმების გამოყენება გადატანითი მნიშვნელობით და სხვ.).

ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრაციის განხორციელება დიდაქტიკური სინთეზის დონეზე მიმდინარეობს ფილოლოგიური ციკლის ერთ-ერთი დისციპლინის პროგრამით, რომელსაც საბაზო როლი ეკისრება. მაგალითად, ენობრივი გამოსახვის საშუალებებზე მუშაობის პროცესში საკითხი ეხება მეცნიერულ ცოდნას ერთიანი ფილოლოგიური მოვლენის შესახებ, რომლის სიღრმისეული განხილვა შესაძლებელია მხოლოდ მონათესავე დისციპლინის მასალებზე დაყრდნობით. ამ შემთხვევაში მასწავლებელს დროებით გადაჰყავს სწავლების პროცესი ინტეგრირების “რეჟიმში”: იგი მოიზიდავს დამატებით მასალას სხვა სასწავლო დისციპლინებიდან. ამგვარად, მოცემული დონის რეალიზების შედეგად მოსწავლეთა გამართული მეტყველების განვითარება შესაძლოა წარიმართოს ან სასკოლო კურსის “ქართული ენა”, ან საგნის “ქართული ლიტერატურა” ფარგლებში იმ საათების გამოყენებით, რომლებიც ეთმობა მეტყველების განვითარებას ორივე დისციპლინაში. აქედან ჩანს, რომ მოცემული დონის ინტეგრაციის ტიპოლოგია წარმოდგენილია ინტეგრირებული გაკვეთილების ორი ტიპით: დიდაქტიკური სინთეზით ლინგვისტურ ცნებებზე დაყრდნობით და დიდაქტიკური სინთეზით ლიტერატურათმცოდნეობით ცნებებზე დაყრდნობით მოსწავლეთა ზეპირი და წერიტი მეტყველების განვითარების პროცესში. ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრაციის ამ დონეზე ყალიბდება მოსწავლეთა გამართული მეტყველების განვითარების საერთო სისტემა, რომელიც ორიენტირებულია მხატვრული ნაწარმოებების ნიმუშებზე, როგორც ძირითად დიდაქტიკურ მასალაზე. ყოველ ასეთ გაკვეთილზე აუცილებელია მუშაობა ლექსიკაზე, მხატვრული გამოსახვის საშუალებებზე, მოსწავლეთა ყურადღების გამახვილება განსხვავებული ჟანრის თხზულებათა თავისებურებებზე. თხზულებების წერისათვის აუცილებელი უნარ-ჩვევების თანმიმდევრული გამომუშავებაზე. ტექსტი, როგორც ნიმუში, მოსწავლეებს საშუალებას აძლევს არა მარტო სწორად იყვნენ ორიენტირებულნი ტექსტზე მუშაობის ხერხებზე, არამედ მოცემულ ინტერპრეტაციაზე, როდესაც ტექსტის გაგების ერთ-ერთ შესაძლო ვარიანტზე “დაყრდნობით” საშუალება ეძლევათ, გამოთქვან საკუთარი შეფასება, გაუზიარონ მეგობრებს საკუთარი გრძნობები

და მოსაზრებები, ჩაერთონ დიალოგში (მასწავლებელთან, მეგობრებთან და, რაც მთავარია, ნაწარმოების ავტორთან).

ინტეგრირებულ გაკვეთილებზე, რომლებიც ახდენენ დიდაქტიკური სინთეზის დონის რეალიზებას, მოსწავლეთა სამუშაო რთულდება, როცა დისციპლინების ინტეგრირებული ურთიერთქმედების არეალი ფართოვდება, როცა ენობრივ საშუალებებზე დაკვირვებიდან, მოსწავლეები გადადიან საკუთარი ტექსტების შექმნაზე. ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების ყურადღების ცენტრში ექცევა ტექსტი, არა მარტო როგორც დიდაქტიკური ხერხი, არამედ როგორც განხილვის უშუალო ობიექტი. მხატვრული ტექსტის ფილოლოგიური ანალიზი მნიშვნელოვანია მისი ავტორის იდიოსტილის გამოსავლენად: იგი საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს აღმოაჩინონ ნაწარმოებების ახალი აზრობრივი სიღრმეები, ეზიარონ ავტორისეულ შეხედულებებს სამყაროზე და მეტიც – ეროვნულ მხატვრულ ლიტერატურაში ასახულ ნაციონალური კულტურის ღირებულებებსა და საუკეთესო ტრადიციებს.

ინტეგრირებული დონეები ურთიერთკავშირშია ერთმანეთთან: გაკვეთილზე ხდება ფილოლოგიურ სასწავლო საგანთა შინაარსობრივი კავშირების კანონზომიერი გაფართოება დისციპლინების მინიმალური ურთიერთქმედებიდან (საგანთაშორისი კავშირების დონიდან) მაქსიმალურამდე (მთლიანობის დონემდე). დონიდან დონემდე იზრდება ინტეგრირებული დისციპლინების სასწავლო მასალის განზოგადების ხარისხი. იზრდება მხატვრულ ტექსტზე მუშაობის “ხვედრითი წონა”. ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებული გაკვეთილები და კურსები, ტრადიციული მეთოდის უგულებელყოფის გარეშე, “ზედნადებად” შენდება ტრადიციული საგნობრივი სწავლების სისტემაზე. ინტეგრირებული გაკვეთილი საშუალებას იძლევა აქცენტი გაკეთდეს იმ მოვლენების, ფაქტების, საკითხების შესწავლაზე, რომლებიც დიფერენცირებული სასწავლო დისციპლინების “ზღვარს” მიღმა არიან დარჩენილი, რითაც ავსებენ ფილოლოგიური ცოდნის სისტემურობას.

აშკარაა, რომ თანამედროვე მასწავლებლები მზად უნდა იყვნენ მსგავსი გაკვეთილების ჩასატარებლად, აღნიშნული გარემოებები განაპირობებს სკოლაში ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებული გაკვეთილების, როგორც სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის განსაკუთრებული ფორმის მნიშვნელობას. ამ ინოვაციური მიდგომის მიზანია ჩამოუყალიბოს მოსწავლეებს საკითხის სისტემური ხედვა, კრიტიკული და შემოქმედებითი აზროვნება, რაც სავსებით შეესაბამება თანამედროვე ფილოლოგიური განათლების მოთხოვნებს.

ლიტერატურა:

1. არაბული ა. 2013, მიზნად უნდა დავისახოთ, ენობრივი სამყარო მთლიანად მივიტანოთ მოსწავლეებამდე, მასწავლებელი.
2. ბოჭორიშვილი მ. 2013, "ტექსტის გააზრების არალინგვისტური ხერხები და წიგნიერება." *მასწავლებელი*.
3. ინასარიძე მ., ნაჭყებია მ., 2007წ. ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების თანამედროვე მეთოდები, გამომცემლობა „საიმედო“, თბილისი.
4. Азарева, В.А. 2003. Технология анализа художественного текста. Москва, 105
5. Леонтьев А.А. М., 2002, От психологии чтения к психологии обучению чтению // Материалы 5-ой Международной научно-практической конференции (26-28 марта 2001). В 2-х ч. Ч. 1 /.

Concepts and Methods of teaching the Georgian Language and Literature

Abstract

This article discusses the philological analysis of a text, as a model (scaffolding) of the didactical synthesis of integrated teaching, which allows students to understand and comprehend the text better.

Philological analysis from the position of researching of literature is a bilateral process of understanding the expressive instruments of language.

Teachers should determine the most effective instruments of learning of language events in order to work on the text. This allows teaching not only reading but also understanding the deep structures of language as well as forms of expression of language. Scaffolding allows the teacher to emphasize the structure of the proposition and spelling of words, as well as the genre and structure of the text. This helps students to understand the reading material and learn different strategies of comprehend the text.

The concept of integrated teaching of Georgian language and literature from literary as well as linguistic positions rests upon the modern understanding of philology. Awareness of the integration of these two approaches and incorporation of respective teaching methods into the teaching process will help teachers in reaching language and literary standards and in professional development.

საკვანძო სიტყვები: ფილოლოგიური ანალიზი, ინტეგრირებული სწავლება, “ენობრივი ფენები, “წიგნიერების“ ხარაჩობით“ სწავლება(სკაფოლდინგი), დიდაქტიკური სინთეზი

Key words: philological analysis, integrated teaching, language layers, teaching by scaffolding, didactical synthesis.

ინგა ტყემალაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ფრანგული იდიომატური გამონათქვამების სოციო-კულტურული და ისტორიული მნიშვნელობები

საქართველოში დღითი დღე იზრდება ორი ან ორზე მეტი უცხო ენის შესწავლის მსურველთა რაოდენობა, რომელთა მიზანი და სურვილია რაც შეიძლება მოკლე დროში და ხარისხიანად შეისწავლონ მათთვის სასურველი უცხო ენა/ენები, რაც

რასაკვირველია საკმაოდ შრომატევადი პროცესია და განსაკუთრებით მაშინ თუ მიზნად ისახავს შესასწავლი ენის/ენების პროფესიონალურ დონეზე ფლობას.

იმისათვის რომ პროფესიონალურად დავეუფლოთ და კარგად ვისაუბროთ ჩვენს მიერ შესასწავლ სასურველ ენაზე/ენებზე, წერილობით შევძლოთ საკუთარი აზრების, შეხედულებების თუ მოსაზრებების გამოხატვა და ასევე კარგად გავიგოთ ამ ენაზე/ენებზე მოლაპარაკე ადამიანების საუბარიც, უფრო ღრმად ჩავწვდეთ და შევიგრძნოთ შესასწავლი ენის/ენების ქვეყნების კულტურასა თუ ცივილიზაციას, ამისათვის, რასაკვირველია, მხოლოდ ამ ენაში/ენებში არსებული ცალკეული სიტყვების ცოდნა საკმარისი არ არის, ჩვენ ასევე კარგად უნდა ვფლობდეთ იმ სიტყვათა თუ სიტყვათა ჯგუფების მნიშვნელობებსაც, რომლებიც შესასწავლ ენაში/ენებში წარმოდგენილია გადატანითი მნიშვნელობების მეორე მყარი შესიტყვებების, ფრაზეოლოგიზმებისა თუ იდიომატური გამონათქვამების ფორმით. ასეთი **ენობრივი უნივერსალიების** არცოდნა რასაკვირველია ხელს შეუშლის, ზოგჯერ შეაფერხებს კიდევ, ენის შემსწავლელებს ჩაწვდნენ ამგვარი გამონათქვამების მნიშვნელობებს და მათი არცოდნა რიგ შემთხვევებში გაურთულებს კიდევ სასურველი ენის/ენების შესწავლის პროცესს.

ჩვენი **კვლევის თემას** წარმოადგენს **ფრანგული იდიომატური გამონათქვამების სოციო-კულტურული და ისტორიული მნიშვნელობების** გარკვევა და მათი **კლასიფიკაცია**, რადგანაც იდიომები ნებისმიერი ენის კარგად ფლობის ერთ-ერთი წინაპირობაა და შესასწავლი ენის მეტყველებაში მათი გამოყენება ძალიან ალამაზებს ამ ენას და მეტ ექსპრესიულობას, მრავალფეროვნებას, მოქნილობასა და ხატოვნებას სძენს მას. სწორედ ამიტომ, ფრანგული ენის შესწავლის პროცესში აუცილებელია ყურადღება გავამახვილოთ ამ ენის **იდიომატურ გამონათქვამებზე**, თუ რასაკვირველია, გვსურს მისი სრულყოფილად შესწავლა.

ჩვენი **კვლევის მიზანს** წარმოადგენს **ფრანგული იდიომატური გამონათქვამების კლასიფიკაციის, სოციო-კულტურული და ისტორიული მნიშვნელობების** ჩვენება, მათი თავისებურებათა განხილვა და შესაძლო კანონზომიერებების გამოვლენა, რათა ფრანგული ენის შემსწავლელებმა მოახერხონ კომუნიკაციური მიზნებისთვის ასეთი გამონათქვამების ადვილად გამოყენება და უკეთესად ფლობა. ვიმედოვნებთ, რომ ჩვენი კვლევით მათ გარკვეულ დახმარებას გავუწევთ.

როგორც წესი, მეტყველებაში ხშირად გამოვიყენებთ ისეთ გამონათქვამებს, რომლებსაც დაკარგული აქვთ პირდაპირი მნიშვნელობა და მათი გამოყენება ხდება გადატანითი მნიშვნელობით, რომლებსაც **ხატოვან სიტყვა-თქმანს, ფრთიან გამონათქვამებს და იდიომებს, ფიგურალურ გამოთქმებს** ვუწოდებთ.

ხშირია ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ასეთ გამონათქვამებს მეტყველებაში ისე ვიყენებთ, რომ არც კი ვიცით ასე რატომ ვამბობთ, საიდან იღებს სათავეს მათი მნიშვნელობის ამგვარი ფორმირება. იდიომები, იდიომატური გამონათქვამები თავისი ბუნებით სხვადასხვა წარმოშობისაა. ზოგი ბიბლიიდანაა წამოსული, ზოგი კი ამა თუ იმ ისტორიულ მოვლენას ეფუძნება, ძალიან ბევრი კი ანტიკური მითებიდან თუ სხვადასხვა ლეგენდიდან იღებს სათავეს.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ "საუკუნეების განმავლობაში იუდაურ-ქრისტიანული ბიბლიიდან და რომაულ-ბერძნული მითოლოგიიდან ამოღებული

ეპიზოდები, ფრაზები თუ გამონათქვამები ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში და განთლების სფეროში კარგად დამკვიდრენ. სწორედ მათი გავლენით გავრცელდა სხვადასხვა ენებში ხალხში საკმაოდ პოპულარული და ხშირად გამოყენებული ანდაზები, ხატოვანი თქმანი თუ იდიომატური გამონათქვამები” (Papin Y, 1989:3-7).

აღსანიშნავია, რომ ”ყველა ენაში გამოიყენება 6000-დან 10 000-მდე ხშირად გამოყენებადი ფრაზა *ანდაზების, მაქსიმების თუ გამონათქვამების* სახით და სწორედ ასეთი *შესიტყვებები* და *იდიომატური გამონათქვამები* ქმნიან ყველა ცოცხალი ენის სასაუბრო და კულტურულ სიმდიდრეს” (González-Rey I, 2007:7).

რასაკვირველია, ენაში ძალიან ბევრი ისეთი ელემენტი თავმოყრილი რომელთა შესწავლაც აუცილებელია იმისათვის, რომ შევძლოთ შესასწავლ ენაზე ზეპირად თუ წერილობით გამოვხატოთ საკუთარი აზრები, შეხედულებები თუ მოსაზრებები. ამის მიღწევა კი მხოლოდ ცალკეული სიტყვების შესწავლით ნაკლებად შესაძლებელია, ამიტომაც აუცილებელია ასევე შევისწავლოთ მეტ-ნაკლებად ”არაპროგნოზირებადი” ისეთ სიტყვათა ჯგუფები და შესიტყვებები, რომელთაც ზოგ შემთხვევაში მათი ფორმების და ზოგჯერ კი მათი ღირებულებების და გამო გამოვიყენებთ. ამგვარად, ”ათასობით განსაკუთრებული გამონათქვამი, რომელთა თარგმნა ზოგჯერ სხვა ენებზე შეუძლებელიც კი არის, ქმნიან ენის ლექსიკის დიდ ნაწილს, ასეთ გამონათქვამებს ეწოდება სწორედ *იდიომატური გამონათქვამები*” (Rey A, 1979:32).

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ”ფრანგული ენა განსაკუთრებით მდიდარია იდიომატური გამონათქვამების თვალსაზრისით. ამ ენაში გვხვდება 3200 მეტი ასეთი გამონათქვამი” (Duneton C, Claval S, 1990:1375). უფრო მეტიც, ”იდიომატური გამონათქვამების გარეშე ვერცერთი ენა ვერ იქნება ვერც შეფასებული და ვერც შესწავლილი” (Rey A, Chantreau S, 2003: 8).

და მაინც, რა არის *იდიომა*, რა ადგილი უჭირავს მას ფრანგულ ენაში? *”იდიომა” [ბერძ. idiōma]*, ეს არის ”ამა თუ იმ ენის თავისებური, დაუშლელი გამოთქმა, რომლის მნიშვნელობა არ უდრის შემადგენელი სიტყვების მნიშვნელობათა ჯამს” (მ. ჭაბაშვილი, 1964:161).

თავისი შემადგენლობითა და არსით იდიომა რთული ერთეულია. მათი უფრო დიდი ნაწილის წარმოშობა ცნობილია და ძალიან საინტერესო. თუმცა, აუცილებელია აქვე აღვნიშნოთ, რომ ერთი და იმავე მასალის აღმნიშვნელად, დღეს ერთმანეთის გვერდით გამოიყენება სხვადასხვა ტერმინი: ფრაზეოლოგიური ერთეული, ფრაზეოლოგიური გამოთქმა, შტამპი, მყარი გამოთქმა, სტერეოტიპული გამოთქმა, იდიომა, ხატოვანი, გაქვავებული გამოთქმა და ა.შ.

ფრაზეოლოგიის თეორიის შექმნის მამამთავრად ფრანგი წარმომავლობის *შვეიცარიელი ენათმეცნიერი შ. ბალი* მიიჩნევა. სწორედ *ფრაზეოლოგიური გამოთქმის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს იდიომა*.

ა. კუნინი იდიომს განმარტავს, როგორც სემანტიკური თვალსაზრისით, ”მთლიანად გადაფასებული სტრუქტურის მქონე ნომინაციურ, მოდალურ ან საკომუნიკაციო კლასის ფრაზეოლოგიურ ერთეულს” (ა. კუნინი, 1972: 8). ჰ. ბურგერი კი შემდეგი სახით განსაზღვრავს იდიომს: ”ეს არის ერთეული, რომლის მნიშვნელობა არ ჩანს ზედაპირზე. იგი არ არის ნათელი და გასაგები პირველი შეხედვისთანავე. იდიომის მნიშვნელობა გასაგები ხდება მხოლოდ მის შესახებ დამატებითი ცოდნის მოძიების

შემდეგ: მისი გაგება კონტექსტიდანაც არის შესაძლებელი”. მკვლევარი აღნიშნავს, რომ იდიომის, როგორც მთელის, შინაარსი ემთხვევა ფორმით გადმოცემულ გარეგნულ მახასიათებლებს” (3. ბურგერი, 2003: 45).

ფრანგული ენის შემსწავლელებმა აუცილებელია ამ ენის შესწავლის პროცესში გაითვალისწინონ, რომ ფრანგულ ენაში იდიომატური გამონათქვამებისათვის დამახასიათებელია:

1. ლექსიკურად

”იდიომატური გამონათქვამები შეიძლება მიეკუთვნებოდნენ მარტივ ლექსიკურ ერთეულებს, ერთ სიტყვას ან სიტყვათა ჯგუფს, წინადადებას” (Flores D'Arcais, 1993: 79-98), მაგ., იდიომა "Tomber dans les pommes", წარმოადგენს მარტივ ლექსიკურ ერთეულს და ნიშნავს "S'évanouir"-“გულის წასვლა”, სამაგიეროდ "Chercher une aiguille dans une botte de foin" კი წარმოადგენს რთულ ლექსიკურ ერთეულს - "Chercher quelque chose de pratiquement introuvable" - “თივის ზვინში ნემსის ძებნა” (Ashraf M, Miannay D, 1999:414).

2. ორაზროვნება

”ზოგიერთ იდიომატურ გამონათქვამს ფრანგულში აქვს ზუსტად განსაზღვრული ლიტერატურული მნიშვნელობა”, მაგ., "Tirer la couverture vers soi" - “მხოლოდ საკუთარ სარგებელზე ზრუნვა”. ასეთ გამონათქვამებს უწოდებენ **ორაზროვან გამონათქვამებს**, ხოლო ისეთებს რომლებსაც არ აქვთ ასეთი მნიშვნელობები უწოდებენ **არაორაზროვან გამონათქვამებს**, როგორც მაგალითად "Pierre qui roule n'amasse pas mousse" - “მგორავ ექვს ხავსი არ მოეკიდებაო” (ლ. მოწონელიძე, ტ. დობროლოვსკაია, 1955:150).

3. სემანტიკური გამჭვირვალობა

ფრანგულში ”იდიომები შეიძლება **სემანტიკურად გამჭვირვალე ან გაუმჭვირვალე** იყვნენ, რაც დამოკიდებულია იმაზე თუ რამდენად არის შესაძლებელი სინტაქსური შემადგენლობის გათვალისწინებით მათი იდიომატური მნიშვნელობების გამონახვა ასეთი გამონათქვამების გააზრებისას”. მაგ., იდიომატური გამონათქვამი "Jeter de l'argent par les fenêtres" - შეიძლება ჩაითვალოს გამჭვირვალედ, რადგან მისი ლიტერატურული მნიშვნელობა და გააზრება იწვევს ”გაფლანგვის” ასოციაციას და არა საკუთარი თავის დახელოვნების. ამის საპირისპიროდ კი "Poser un lapin à quelqu'un"- (შეხვედრაზე არ მისვლა, გაფრთხილების გარეშე) მნიშვნელობა სრულიად გაუმჭვირვალეა, რადგან არც ლიტერატურულად და არც აზრობრივად არ არის შესაძლებელი მისი იდიომატური მნიშვნელობის ჩაწვდომა.

4. სიმყარის ხარისხი

ფრანგულში იდიომებს განიხილავენ როგორც წინადადებებს, რომლებსაც მოსაუბრე ვერც შეცვლის თავის ნებაზე და ვერც გამოიგონებს. თუმცა, ცვლილებათა სიმყარე დამოკიდებული თვითონ გამონათქვამებზე. ზოგიერთ მათგანს ვერ შევცვლით ვერც მორფოლოგიურად და ვერც სინტაქსურად, რადგან ეს გამოიწვევს იდიომების ინტერპრეტაციას. არსებობს ისეთი მოქნილი გამონათქვამები, რომლებსაც შეუძლიათ ცვლილებები განიცადონ ისე, რომ არ დაკარგონ თავიანთი იდიომატურობა. მაგ., "Mettre les petits plats dans les grands"- დაკარგავს მნიშვნელობას -"Offrir un repas somptueux, en faisant beaucoup de frais"- მდიდრული სადილით გამასპინძლება, თუ მას

სინტაქსურად ასე გადავაკეთებთ - "Mettre dans les grands plats les petits". ხოლო ამ გამოთქმაში- "Chercher une aiguille dans une botte de foin"-თივის ზვინში ნემსის ძებნა, სიტყვა "aiguille"- "ნემსი" შეიძლება ჩავანაცვლოთ სიტყვა "épingle"- "ქინძისთავი", რაც ამ გამონათქვამს იდიომატურობას არ შეუცვლის. ანუ იდიომატური გამონათქვამის სიმყარე დამოკიდებულია იმაზე, მათში რამდენად არის შესაძლებელი სინტაქსური თუ ლექსიკური ცვლილებები, ისე, რომ არ დაიკარგოს გამონათქვამის გადატანითი მნიშვნელობა" (Peterson R, Burgess C, 1993: 201-225).

აუცილებელია იმის გათვალისწინებაც, რომ *ენების ერთიანი ევროპული სარეკომენდაციო ჩარჩო-დოკუმენტში* მითითებულია, რომ უცხო ენის სწავლებისას აუცილებლად უნდა ვიმუშაოთ ამ ენაში არსებულ იდიომებზე. უფრო მეტიც, "სოციოლინგვისტური კომპეტენციების" ქვეთავში (5.2.2) იდიომატური გამონათქვამები შესულია "ხალხურ სიბრძნის" მიმართულებაში, რადგანაც გამოხატავენ ამჟამინდელ დამოკიდებულებას სიბრძნესთან და აძლიერებენ მათ მნიშვნელობებს. მაგ., ანდაზები (→ « Un tiens vaut mieux que deux Tu l'auras ! »); იდიომატური გამონათქვამები (→ « Apporter de l'eau au moulin ») ; ფამილირული გამონათქვამები → « Un homme est un homme » ; და ა. შ ("Le Cadre Européen Commun de Référence pour les Langues" - CECR, 2001: 87-88).

ფრანგული ენის შემსწავლელებმა უნდა ჰქონდეთ ინფორმაცია, რომ *იდიომატური გამონათქვამები*, არ შეიძლება გაგებულ იქნას სიტყვა-სიტყვით, თუნდაც ვიცოდეთ ასეთი გამონათქვამების შემადგენელი ყველა სიტყვის მნიშვნელობა. "*იდიომატური გამონათქვამები* ეს არის ყველა ენისთვის დამახასიათებელი განსაკუთრებული გამონათქვამები, რომლებსაც რასაკვირველია არ შეიძლება აუცილებლად ჰქონდეთ სხვა ენებში იგივე ლიტერატურული ექვივალენტები, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს ცნება მოიცავს გამონათქვამების მთლიანობებს, რომლებიც აღიქმება, როგორც რომელიმე კონკრეტულ ენაში გამოყენებული *მყარი შესიტყვებები*, რომელთა მნიშვნელობაც დაფუძნებულია მათ უცვლელად დამახსოვრებაზე" (Flores D'Arcais, 1993: 80-85), მაგ., 1. "Ne pas avoir froid aux yeux" - შემცივნება, სიცისგან კანკალი; 2. "Avoir un verre dans le nez" - დათრობა; 3. "Donner sa langue au chat"- თავის მინებება; 4. "Parler le français comme une vache espagnole" - ფრანგულად ცუდად საუბარი; 5. "Avoir un bouchon sur la route"- საცობი და ა.შ. მოკლედ რომ ვთქვათ, იდიომები წარმოადგენენ ისეთ გამონათქვამებს, რომელთა მთლიანი აზრი არ ემთხვევა ამ გამოთქმებით შედგენილი სიტყვების მნიშვნელობას.

ფრანგული ენის შემსწავლელებმა აუცილებლად უნდა იცოდნენ, რომ ფრანგული იდიომატური გამონათქვამები ხშირად *ცხოველების, ფერების, ხილის* სახელწოდებების კომპონენტებისგან შედგება. ასეთი გამოთქმების თარგმანი რთულია, რადგან ისინი გადატანითი მნიშვნელობით გამოიყენება. მაგ., "**Se coucher avec les poules**"-"ადრინად დაძინება"; "Doux comme un agneau"-ბატკანივით უცოდველი; "Une vie de chien"-რთული ცხოვრება; "Avoir des idées noires"- "იყო პესიმისტი, მოსაწყენი ადამიანი"; "Se mettre au vert"- "დასასვენებლად სოფელში წასვლა", "Passer une nuit blanche"- "ღამის თეთრად გათენება"; "Tomber dans les pommes"- "გადაღლა"; "Faire pour des prunes"- "უსასყიდლოდ გაკეთება" (Maloux M., 1960:1-3). ფრანგულში მსგავს გამონათქვამებში აგრეთვე გამოყენებულია ადამიანის სხეულის ნაწილებიც და რიცხვებიც. მაგ., "Avoir

l'estomac dans les talons"- "დამშეული"; "Coûter les yeux de la tête"- "ძვირად ფასობს"; "Donner un coup de main"- "წაშველება"; "Comme deux et deux font quatre"- "როგორც ორჯერ ორი რომ ოთხია, უეჭველად"; "Voir trente-six chandelles"- "თავბრუსხვევა"; "Ne faire ni une ni deux"- "სწრაფად მოქმედება" და ა.შ.

იდიომების ცოდნა ნიშნავს ჩაწვდე შესასწავლი ენის მოქნილობას, შეიგრძნო მისი სინატიფე. გარდა ამისა, მათი ცოდნა აუცილებელი და ძალზედ მნიშვნელოვანია კომუნიკაციური მიზნებისთვისაც. თუ რა ფორმით არის შესაძლებელი მათი ამ კუთხით გამოყენება, ამისათვის ჩვენ შევადგინეთ შემდეგი ცხრილი:

მეტყველებაში გამოსაყენებელი იდიომების ნიმუში			
ხოტბის შესხმა	ირონია	კრიტიკა	მოზოდიშება
Tu es un as!- საუკეთესო ხართ!	Excusez du peu! - მაპატიეთ!	Ces gens-là ont l'esprit de clocher- შოვინისტები	Pour cette fois je fermerai les yeux - ამჯერად გავჩუმდები, ხმას არ ამოვიღებ
გაფრთხილება	საყვედურის თქმა	შეწუხების გამოხატვა	გამოწვევა
Les murs ont des oreilles...- ჩუმად, კედლებსაც ყურები აქვთ...	Il croit peut-être que je roule sur l'or? - ოქროში კი არ ვცურავ	Je ne savais plus sur quel pied danser - არ ვიცი რა ვიღონო	Votre décision mettrait le feu aux poudres - თქვენი გადაწყვეტილება სადღესასწაულო განწყობას გამოიწვევს.
გამხნელება	თავის შეკავება	აღელვება	დაეჭვება
Il faudra te battre comme un lion- ლომივით უნდა იბრძოლო	Ce serait certainement donner un coup d'épée dans l'eau- უეჭველი უშედეგო მცდელობა იქნება.	Cela m'a déchiré le cœur-გული დამეფლითა	Pas lui ! Il ne ferait pas de mal à une mouche!- წარმოუდგენელია, ის ჭიანჭველასაც კი აე დაადგამ ფეხს!
მოიძიო რომ იცოდე	სასოწარკვეთის გამოხატვა	დაეჭვება	წუწუნი
Y a-t-il anguille sous roche?-აქ რაღაც ისე არ არის, ძაღლის თავია დამარხული	C'est à se cogner la tête contre les murs- გაგიჟება	Il est difficile de savoir à quelle sauce on sera mangé...- საქმის ბრმად გაკეთება.	Pourquoi est-ce que ce serait à nous à essuyer les plâtres?- პირველებმა ჩვენ რატომ უნდა ვიცხოვროთ ახალაშენებულ

			შენობაში?

ცხრილი №1: მეტყველებაში გამოსაყენებელი იდიომები.

ამრიგად, იდიომატური გამონათქვამებით ჩვენ უბრალოდ შევძლებთ ფრანგულ ენაზე ზეპირი თუ წერითი ფორმით ხატოვნად გადმოვცეთ ჩვენი გრძნობები, ჩვენი განწყობა.

მათ ვისაც სურთ შეიგრძნონ ფრანგული კულტურა და ცივილიზაცია, ამის ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას სწორედ ამ ენის იდიომატური გამონათქვამები წარმოადგენენ და ამიტომაცაა მათი გარკვეული რაოდენობის ცოდნა მნიშვნელოვანი. ფრანგული ენისთვის დამახასიათებელი იდიომატური გამონათქვამების კლასიფიკაციით, მათი სოციო-კულტურული და ისტორიული მნიშვნელობების ჩვენებით, კომუნიკაციური მიზნებისათვის დაჯგუფებული იდიომატური გამონათქვამებით, ფრანგული ენის შესწავლისას ამგვარი გამოთქმების დამახსოვრების პროცესი ვიმედოვნებთ, უფრო საინტერესო და პროდუქტული იქნება ამ ენის შემსწავლელებისთვის.

ფრანგული იდიომატური გამოთქმების შესწავლა იმიტომაც არის მნიშვნელოვანი, რომ მათი ფლობით ამ ენის შემსწავლელები შესძლებენ:

- იმუშაონ ფრანგული ენის ლექსიკის გაუმჯობესებაზე;
- აღმოაჩინონ საფრანგეთის კულტურა და ისტორია;
- გაანალიზონ ფრანგული ენის გრამატიკა, გამოთქმების ფორმები;
- გაავლონ ქართულ და ფრანგულ ენებში პარალელები;
- გაეცნონ ფრანგული ენის ხატოვნებას და გაანალიზონ მეტაფორები და ამ ენისთვის დამახასიათებელი სხვა ფორმები;
- იმუშაონ ფრანგული ენის სხვადასხვა რეგისტრზე;
- გაიუმჯობესონ ლინგვისტური და კულტურული ცოდნა და ა. შ.

ლიტერატურა:

1. მოწონელიძე ლ, დობროვსკაია ტ. (1955), "ფრანგული ანდაზები და თქმანი", სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა, თბილისი.
2. ჭაბაშვილი მ. (1964), "უცხო სიტყვათა ლექსიკონი", ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის გამომცემლობა, თბილისი.
3. Ashraf M. et Miannay D. (1999) : "Dictionnaire des expressions idiomatiques françaises", Librairies Générale Française, Livre de Poche.
4. Burger H. (2003) "Phraseologie": Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
5. Conseil de l'Europe C.E. (2001), "Le Cadre Européen Commun de Référence pour les Langues"(CECR), apprendre, enseigner, évaluer, Didier, France.
6. Duneton C, et Claval S. (1990), "Le bouquet des expressions imagées", Encyclopédie thématique des locutions figurées de la langue française, Paris : Seuil.

7. González-Rey I. (2007), "Les expressions figées en didactique des langues étrangères", Belgique : éd E.M.E & Inter Communications, coll. "Proximités – Didactique".
8. Flores D'Arcais, G.B. (1993), "The comprehension and semantic interpretation of idioms". In Cacciari, C. et Tabossi, P. (Eds.), *Idioms: Processing, structure, and interpretation*, Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum Associates.
9. Кунин А. В. (1972), "Фразеология Современного Английского языка". М. 'Высшая школа'.
10. Maloux M. (1960), "Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes", Larousse, Paris.
11. Peterson, R.R., Burgess, C. (1993): "Syntactic and semantic processing during idiom comprehension" : neuro-linguistic and psycholinguistic dissociations. In C. Cacciari & P. Tabossi (Eds.), *Idioms: Processing, structure, and interpretation*, Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum Associates.
12. Rey A. et Chantreau S. (2003), "Le dictionnaire d'expressions et locutions", Le Robert, Paris.
13. Rey A (1979), "Le dictionnaire d'expressions et locutions", Le Robert, Paris.
14. Yves de Papin, (1989), "Les expressions bibliques et mythologiques", Belin, Paris.

Inga Tkemaladze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

SOCIO-CULTURAL AND HISTORICAL MEANINGS OF IDOMATIC EXPRESSIONS IN FRENCH

Abstract

The most clearly the figurative richness of a language is manifested in its idiomatic expressions adding to the studying language its peculiar character, liveliness and high power of expressiveness and represent one of the important aspects of the foreign language studying process.

The scope of our research is to show the socio-cultural and historical meaning of idioms in French. After defining the theoretical framework and classifications of idiomatic expressions in the French language, our aim was to try to understand and explain what the main characteristics of these expressions are and why they may represent difficulties, and even dangers in the studying process.

Many old expressions, proverbs or maxims, give us information upon the past events, traditions and opinions, which reflect the history and the culture of a country. Therefore, idioms are interpreted as a phenomenon bearing national, cultural and historical features.

საკვანძო სიტყვები: ფრანგული იდიომები, იდიომატური გამონათქვამები, იდიომების კლასიფიკაცია, სოცო-კულტურული და ისტორიული მნიშვნელობები, მაღალი გამომხატველობა.

Key Words: French idioms, idiomatic expressions, classifications of idioms, socio-cultural and historical meanings, power of expressiveness.

ნათელა ფარტენაძე

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

პრედიკატული განსაზღვრების საკითხი ქართულში

პრედიკატული განსაზღვრების საკითხი ქართულ ლინგვისტიკაში სადავო პრობლემაა, რომელსაც არაერთი ენათმეცნიერი შეეხო და თავისებურად განსაზღვრა სახელობითი დასმული ვნებითი გვარის მიმღეობის სინტაქსური ფუნქცია. საუბარია ისეთ ფორმებზე, როგორიცაა: ბავშვი **დაბნეული** იყურებოდა აქეთ-იქით; ნიკო

მორიდებული იდგა მამის წინ; ქალი **დარცხენილი** იჯდა; მოხუცი **ნაღვლიანი** ისმენდა საუბარს; პაპა სახლში **დაღონებული** დაბრუნდა...

პირველად ამგვარ ფორმებზე ყურადღება გაამახვილა ი. იმნაიშვილმა, რომელმაც დასახელებული ფორმები ვითარების გარემოებად მიიჩნია და აღნიშნა: „ამგვარი ვითარების გარემოება წარმოშობით განსაზღვრება იყო, მაგრამ მას შემდეგ, რაც მან მიატოვა თვისი ჩვეულებრივი ადგილი (ქვემდებარის წინ) და ზმნას დაუახლოვდა (დაუკავშირდა), ის ვითარების გარემოებად იქცა“ [იმნაიშვილი, 1957:167]. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საანალიზო ფორმები ცალკე არ არის გამოყოფილი ძველ ქართულ გრამატიკებში, ამდენად, არცაა წარმოდგენილი მათ შესახებ რაიმე მსჯელობა.

ალ. ღლონტმა ასეთი ფორმები შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილად მიიჩნია და უწოდა ატრიბუტივანი რთული შემასმენელი [ღლონტი, 1980: 87].

ნ. ბასილაიას მიაჩნია, რომ „ნიშან-თვისების გამოსახატავად ზმნა-შემასმენელთან გამოყენებული ვნებითი გვარის მიმღეობა წინადადებაში ერთი და იგივე წევრი არ არის. იგი ზოგჯერ პრედიკატული განსაზღვრებაა და ხშირად ვითარების გარემოება“ [ბასილაია, 1965: 139].

საკვლევი ფორმების შესახებ განსხვავებულად მსჯელობს აკ. დავითიანი, რომლის აზრით, ამა თუ იმ წევრის კვალიფიკაციის დროს მთავარია სინტაქსური კავშირი, დაქვემდებარების კანონზომიერებათა დაცვა. „პრედიკატული განსაზღვრების დაქვემდებარება ზმნა-შემასმენლისადმი გამორიცხულია, რადგანაც ყველა შემთხვევაში გრამატიკულად (და მეტ-ნაკლებად სემანტიკურადაც) იგი დაქვემდებარებულია არსებითი სახელით გამოხატული წევრისადმი, ამიტომ ის მხოლოდ და მხოლოდ ჩვეულებრივი ატრიბუტული მსაზღვრელის სემანტიკურ – სტილურ ვარიანტად შეიძლება ჩაითვალოს“ [დავითიანი, 1973: 158].

ნ. ცეციტიშვილი აღნიშნული ტიპის წინადადებებში მიმღეობას თვლის განკერძოებულ განსაზღვრებად, რომელიც წინადადების სხვა წევრებისგან მძიმეებით უნდა გამოიყოს [ცეციტიშვილი, 1981: 37].

საგანგებოდ და საკმაოდ ვრცლად მსჯელობს საკითხზე ლ. კვაჭაძე, რომელიც აღნიშნავს, რომ „პრედიკატული ანუ შემასმენლური განსაზღვრება წინადადების არამთავარი წევრია, რომელიც შემასმენლის ჯგუფში შედის, მაგრამ ამასთანავე დამოკიდებულია ქვემდებარესა და დამატება – ობიექტზე და საგანს (ქვემდებარეს და დამატება – ობიექტს) ახასიათებს, ანუ განსაზღვრავს ზმნით გამოხატული მოქმედების შესრულების მომენტთან მიმართებით. იგი ერთდროულად ზმნასთანაც არის დაკავშირებული და ქვემდებარესა და დამატება – ობიექტთანაც. ასეთი განსაზღვრება ჩვეულებრივ აღნიშნავს არა საგნის მუდმივ ნიშანს, არამედ დროებითს, მომენტურს. ე. ი. ისეთს, რომელიც მისთვის დამახასიათებელია ზმნით გამოხატული მოქმედების შესრულების პროცესში [კვაჭაძე, 1988, 189]. ავტორი აქვე დასძენს, რომ ეს მიმღეობა არც ვითარების გარემოებაა და არც შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილი. ვითარების გარემოება, ჩვეულებრივ, ზმნა-შემასმენლის „განსაზღვრებაა“. იგი გადმოიცემა უფორმო სიტყვით ან სახელისა და სახელზმნის ამა თუ იმ ბრუნვის ფორმით და თანაბრად შეეწყობა პირიანსა თუ უპირო ზმნას. პრედიკატულ განსაზღვრებად წოდებული ფორმები კი შეიძლება იდგეს სახელობითში, მოთხრობითსა და მიცემითში და იცვლებიან რიცხვის მიხედვითაც, რაც არ ახასიათებს ვითარების გარემოებას [იქვე:

193–194]. რაც შეეხება შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილს, ლ. კვაჭაძე ხსნის, რომ შედგენილ შემასმენელში შემასმენლის გამოხატვის ძირითადი საშუალებაა სახელადი ნაწილი – მიმღეობა და ის არის სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობის მატარებელი, ზმნური ნაწილი მხოლოდ დამხმარე საშუალებაა – უღლებადი ნაწილია. საცილობელ შემთხვევაში კი მიმღეობა და პირიანი ფორმა ორივე სრული მნიშვნელობის მქონე სიტყვებია; მათ ცალ–ცალკე დაესმის კითხვები და ორივე წინადადების დამოუკიდებელი წევრია [კვაჭაძე, 1988: 196].

ლ. კვაჭაძის მოსაზრებას იზიარებენ უ. ყორღანაშვილი და ჟ. ფეიქრიშვილი.

უ. ყორღანაშვილი აღნიშნავს, რომ „ზმნა–შემასმენელთან სინტაქსურ კავშირში მყოფი სახელობით ბრუნვაში დასმული სახელი თუ სახელზმნა პრედიკატული განსაზღვრებაა და ასაბუთებს რომ პრედიკატული განსაზღვრებისთვის არსებითი ფუნქცია მსაზღვრელობაა მოქმედების მომენტთან კავშირში, ამიტომ ეს მისია უნდა დაკისრებოდა ლექსიკურ ერთეულს, რომელიც თავის თავშივე იპოვიდა ამ ფუნქციის შესრულების შესაძლებლობებს. კერძოდ, მას უნდა ჰქონოდა ზედსართული სინტაქსური მოხმარების უნარი – მომენტური ნიშან–თვისების გამოხატვის სემანტიკა და დროის კატეგორიის გამოხატვის შესაძლებლობაც. ყველა ამ თვისების მატარებელი აღმოჩნდა ვნებითი გვარის მიმღეობა“ [ყორღანაშვილი, 1990: 29].

ჟ. ფეიქრიშვილი აღნიშნავს, რომ „სადავო ფორმა პრედიკატული განსაზღვრებაა. რა ენობრივი პოზიციის გათვალისწინებითაც არ უნდა მოხდეს საკითხის ანალიზი, ერთი რამ მაინც აშკარაა – შეუძლებელია მიმღეობის ორმაგი სინტაქსური ბუნების უგულებელყოფა, რაც თავის მხრივ, ნათლადაა რეალიზებული თვით ტერმინშიც: სახელთან კავშირს განსაზღვრავს „განსაზღვრება“, ზმნასთან კი – „პრედიკატივი“ [ფეიქრიშვილი, 1996, 156].

როგორც ვხედავთ, ზემოწარმოდგენილი ყველა მოსაზრება მეტ–ნაკლებად ემყარება ფორმოზოგულ სემანტიკურ საფუძველს და შეიცავს როგორც საფუძვლიან, ისე საცილობელ არგუმენტებს. თუკი ვნებითი გვარის მიმღეობით გადმოცემული წევრი პრედიკატული განსაზღვრებაა და რადგანაც პრედიკატული განსაზღვრება ერთდროულად ახასიათებს როგორც საგანს, ისე საგნის მიერ შესრულებულ მოქმედებას, ამიტომ იგი ერთდროულად სინტაქსურ ურთიერთობაშია როგორც ზმნა–შემასმენელთან, ისე სახელით გადმოცემულ წევრთანაც. აქედან გამომდინარე, ისეთ მარტივ წინადადებაში, რომელშიც პრედიკატული განსაზღვრებაა, გვექნება იმდენი წყვილი რამდენი წევრიცაა მასში და არა – ერთის გამოკლებით. მაგალითად: **ბავშვი დაბნეული უყურებდა მამას**. მოცემულ წინადადებაში ოთხი წევრი გვაქვს და, აღნიშნული მოსაზრებიდან გამომდინარე, წყვილიც ოთხი იქნება: 1. ბავშვი უყურებდა; 2. დაბნეული უყურებდა; 3. მამას უყურებდა და 4. დაბნეული ბავშვი (თუკი წინადადების წევრი – **დაბნეული** განსაზღვრავს ბავშვს და მის მომენტურ ნიშან – თვისებას გამოხატავს სინტაქსურადაც უნდა უკავშირდებოდეს მას და უნდა ქმნიდეს სინტაგმას), რაც უკვე ზოგადი წესიდან ერთგვარი გადახვევაა.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ვნებითი გვარის მიმღეობით გადმოცემული წევრი, რომელიც მოსდევს საზღვრულს ორმაგი ფუნქციის მატარებელია. იგი ან განკერძოებული განსაზღვრებაა, ან ვითარების გარემოება. განკერძოებული განსაზღვრებაა იმ შემთხვევაში, თუ ის მოსდევს სახელით გადმოცემულ წევრს, მის შესახებ იძლევა

დამატებით ცნობას და მას გამოეყოფა პაუზითა და ინტონაციით, რომლის ფუნქციასაც ასრულებს მიმძეებნი. მაგალითად: ფრიქსეს ვაჟები, **თვალგაფაციცებულნი**, ათვალიერებდნენ უწყვეტ პროცესიას (ო. ჭილ., I, 62); მოკრივენი, **მკერდგადაღელილნი**, იბრძოდნენ (ი. გრიშ., 27); ლაქია, **გახარებული**, გაიქცა რესტორნის პატრონთან (ბიბ., 36)... თუკი არა გვაქვს პაუზა და ინტონაცია (შესაბამისად არც სასვენი ნიშნები) ზმნასთანაა კავშირში და გვიჩვენებს, თუ რა ვითარებაში, როგორ ხდება სახელით გადმოცემული წევრის მოქმედება (თუნდაც მომენტალური) – ვითარების გარემოება. მაგალითად: ოფიცერი **ამრეზილი** დადიოდა; შაშვი **თავგამოდებული** გალობდა; ნიკა **გაკვირებული** მისჩერებოდა დედას; ბავშვი **თვალეზდაცეცილი** ყვებოდა გაკვეთილს; გიორგი **გაშტერებული** იდგა კესოს წინაშე; მიხა **მოკრძალებული** უსმენდა უფროსების საუბარს... ყველა ზემოდასახელებულ წინადადებებში სახელობით ბრუნვაში მდგარი ვნებითი გვარის მიმღეობა რომ ვითარების გარემოებაა, ამას ისიც ამყარებს, რომ აღნიშნული ფორმები შეიძლება შეგვხვდეს მოქმედებითი ბრუნვის ფორმითც: ოფიცერი **ამრეზით** დადიოდა; შაშვი **თავგამოდებით** გალობდა; ბავშვი **თვალეზდაცეცით** ყვებოდა გაკვეთილს; მიხა **მოკრძალებით** უსმენდა უფროსების საუბარს...

აქედან გამომდინარე, წევრი, რომელიც ზმნა-შემასმენელს უკავშირდება, მიუხედავად სახელთან ფორმოზრივი დაკავშირებისა, მაინც იქნება ვითარების გარემოება, რადგან ერთი და იგივე წევრი ერთ წინადადებაში სხვადასხვა კითხვაზე ვერ მიუგებს.

ლიტერატურა:

1. ბასილაია ნ. (1965): პრედიკატული განსაზღვრების შესახებ ახალ ქართულში: სოხუმის პედაგოგიკური ინსტიტუტის შრომები, ტ. XVIII-XIX.
2. დავითიანი ა. (1973): ქართული ენის სინტაქსი, თბილისი.
3. იმნაიშვილი ი. (1957): სახელთა ბრუნვა და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბილისი.
4. ფეიქრიშვილი ქ. (1996): ქართული ენის სინტაქსი, ქუთაისი.
5. ლლონტი ალ. (1980): ატრიბუტივიანი შემასმენელი ქართულში: ფილოლოგიის ჩანაწერები, თბილისი.
6. ყორღანაშვილი უ. (1990): ქართული სინტაქსის ერთი პრობლემური საკითხისათვის: XI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური კონფერენცია, თეზისები, თბილისი.
7. ცქიტიშვილი ნ. (1981): განკერძოებული განსაზღვრების ერთი სტილისტიკური ფუნქციისათვის: ქსკს, IV, თბილისი.

Natela Phartenadze

Shota Rustaveli State University, Batumi

The Problem of Predicate Attribute in Georgian

Abstract

A member, expressed by a circumstance in Passive Voice and following an attribute, has a double function. It is either a detached attribute or a circumstance of action. In the first case, (i.e. a detached attribute) it follows a member, expressed by a nominal part of speech, conveys an additional information about it, is highlighted by pauses and intonation in oral and by commas in writing. If there is no pause

and intonation(no commas, respectively), it is connected with a verb and shows how and in what circumstances the action(even momentary) of a member, expressed by a nominal part of speech, occurs - the circumstance of action. For example, ფრიქსეს ვაჟები, თვალგაფაციცებულნი, ათვალთვლებდნენ უწყვეტ პროცესიას / ფრიქსეს ვაჟები თვალგაფაციცებულნი ათვალთვლებდნენ უწყვეტ პროცესიას... If we call a similar type of forms the predicative attribute, which characterizes simultaneously both a subject and an action, completed by the subject, in this case it, appropriately, has a syntactic relations with both a verb-predicate and a member, expressed by a nominal part of speech. Therefore, in a simple sentence with a predicative attribute there are as many couples as the members, but if there is still one, that is a deviation from the general rule.

საკვანძო სიტყვები: წინადადების წევრი, პრედიკატი, ვითარება, მიმდღობა, სინტაქსური კვალიფიკაცია.

Keywords: sentence member, predicate, action, participle, syntactic qualification.

ელენე ფილაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ვითარებით - გამორიცხვითი და პირობით - შედეგობითი კონსტრუქცია ქართულში

ვითარებით-გამორიცხვით და პირობით-შედეგობით წინადადებებს მკვლევართა ერთი ნაწილი პარატაქსულ კონსტრუქციაში განიხილავს, მეორე ნაწილი კი ჰიპოტაქსურში მოიხსენიებს: (ლ.კვაჭაძე, ა.კიზირია და...). გამოთქმულია მოსაზრება მისი პარატაქსულ-ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციად მიჩნევის თაობაზე (პეშკოვსკი). შ. ძიძიგურმა ამ ტიპს გამორიცხვითი უწოდა და მასში გამოყო ორი ტიპი: რეალურ გამორიცხვითი და ირეალურ გამორიცხვითი. აქვე დასძინა, რომ იგი „ჰიპოტაქსურია ლოგიკურად, პარატაქსულია სტრუქტურულად“ (ძიძიგური, 1973, 130). თ. ბურჭულაძის თვალაზრით კი „პირობითი, შედეგობითი და დათმობითი დამოკიდებული წინადადებები ცალკე ტიპად არ უნდა გამოიყოს. ისინი არ არიან სინტაქსურად ტოლმადლოვანნი ქვემდებარული, დამატებითი, განსაზღვრებითი და გარემოებითი დამოკიდებული წინადადებებისა, განსხვავდებიან სინტაქსურ წევრთა ფუნქციური კლასიფიკაციის მიხედვით. ასეთი სტრუქტურის წინადადებები ერთიანდებიან მთავრის მიმართ დამოკიდებულ წინადადებებში. აქაც დამოკიდებული წინადადება საზღვრავს და აზუსტებს მთავარ წინადადებას - ამ შემთხვევაში მხოლოდ აზრობრივად“ (ბურჭულაძე, 2010, 103).

„მკვეთრი ზღვარის დადება რთულ თანწყობილსა და რთულ ქვეწყობილ წინადადებებს შორის ძნელდება“ (კვაჭაძე, 1996, 356). „რადგან მათი ნაწილების აზრობრივი მიმართება ხან ისე უახლოვდება ერთმანეთს, რომ მხოლოდ კავშირის მიხედვითაა განსხვავება ამ ორი ტიპის წინადადებებს შორის“ (ბურჭულაძე, 2010, 10).

ცნობილია, რომ ზმნა-შემასმენელი კავშირთან ერთად წინადადების სახეობის ძირითადი განმსაზღვრელი ელემენტი და წინადადების მიმართების ფორმების მანიშნებელია. მათ შორის ყოველთვის მყარდება გარკვეული კანონზომიერება. „შემასმენელს რთული წინადადების კომპლექსში დამოუკიდებელი, თავისთავადი მნიშვნელობაც აქვს, - გარკვეულ შემთხვევაში მისი ფორმების ვარიაციები ერთადერთი და საკმარისი პირობაა წინადადების რაგვარობის განსასაზღვრავად. ეს ვლინდება

უწინარესად მწკრივების სხვადასხვაობაში“ (მიძიგური, 1973, 366). მწკრივთა სხვადასხვაობა კი ემყარება დრო-კილოთა კატეგორიებს.

„ერთ ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა ჰიპოტაქსურ წინადადებაში არის წინადადებათა შემადგენლობაში მყოფ შემასმენელთა მწკრივისა და დროის მიმართების საკითხი. რთული წინადადების ნაწილებს შორის გარკვეული მიმართების დასამყარებლად მნიშვნელობა აქვს ზმნის დროისა და კილოს (მწკრივის) ფორმების შერჩევას“ (ბურჭულაძე, 2014, 38). „მიჩნეულია, რომ რთული წინადადების მეორე ნაწილში მწკრივის ფორმათა გამოყენებას განსაზღვრავს პირველ ნაწილში ნახმარი ზმნის ფორმა. ე.ი. რთული წინადადების ნაწილებში მწკრივის ფორმათა გამოყენება გარკვეულ კანონზომიერებას ემყარება“ (კვაჭაძე, 1996, 319).

რადგანაც „მწკრივის დრო-კილოური მნიშვნელობა ძალიან ხშირად კონტექსტითაა შეპირობებული“ (გეგუჩაძე, 2005, 82). ამიტომ, ვფიქრობთ, აღნიშნული კონსტრუქცია კონტექსტურად და ლოგიკურად ჯდება ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის ყალიბში. ზმნა - შემასმენლით გადმოცემული მწკრივის ფორმა კი იძენს პირობით-შედეგობითი კილოს მნიშვნელობას. მიუხედედა იმისა, რომ არც პირობით და არც შედეგობით კილოს არ გააჩნია საკუთარი მწკრივის ფორმა და არც მწკრივის შექმნაში იღებს მონაწილეობას. ცნობილია, რომ პირობითობის გადმოცემისათვის ქართული ენა იყენებს II თურმეობითს, ხოლო შედეგობითისათვის - ხოლმეობითს, ძველი და საშუალო ქართული პირობითობის გადმოსაცემად იყენებდა II კავშირებითს, ძველი ქართულიდანვე იწყება II კავშირებითს შეცვლა მყოფადით.

ცალკე აღებული **მყოფადისა და წყვეტილის** მწკრივის ფორმები კილოს თვალსაზრისით გამოხატავს თხრობით კილოს, პირობით-შედეგობით დამოკიდებულში კი აღნიშნული მწკრივები დაცლილია თხრობითი კილოს გაგებისგან და კავშირებითი კილოს ფუნქციის მატარებელნი არიან. ამიტომაც ახალ ქართულში მომავლის გადმოსაცემად კავშირს ეხამება **მყოფადის, წყვეტილისა და კავშირებითის** მწკრივები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში პირობითი და შედეგობითი კილო ასეა განმარტებული:

„პირობითია ზმნის ფორმა, რომელიც მოქმედებას წარმოადგენს, როგორც აუცილებელ პირობას მეორე მოქმედების შესასრულებლად. ის გვხვდება დამოკიდებულ წინადადებაში, **შედეგობითია** ზმნის ფორმა, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ზმნით აღნიშნული მოქმედება ხდება თუ სათანადო პირობა იქნება შესრულებული“ (შანიძე, 1980, 209). შესაბამისად „პირობითი დამოკიდებული წინადადება გადმოგვცემს პირობას, რომელზედაც არის დამოკიდებული იმის შესრულება, რაც მთავარ წინანადადებაშია ნათქვამი...“ (კვაჭაძე, 1996, 445); „დამოკიდებულ წინადადებაში პირობაა დასახელებული, მთავარში კი - შედეგი, ამ ტიპის რთული ქვეწყობილი წინადადება პირობით-შედეგობითია“ (კვაჭაძე, 1996, 445).

საკითხის არსში უკეთ გარკვევის მიზნით ვნახოთ მწკრივთა თანამიმდევრობის მოდელები აღნიშნულ კონსტრუქციაში.

თუ

აწმყო- აწმყო

თუ არ გინდევარ, თქმა ნუ გიჭირს! (ილია, 234, 9-10);

თუ ავი სული არა ხარ, ამ დროს აქ რახელი გაქვს (ილია,239,4-5);
ვაჟკაცობა თუ სისულელესთან არის დაკავშირებული, ჩალად არ ღირს
(ვაჟა,268,31);

თუ ღმერთი გწამს, ვინა ხარ (ილია,255,10);

აწმყო-მყოფადი

თუ აგრეა, მოგახსენებ (ილია,248,26);

თუ სულ არ ეჩიჩინები, თავისით არას მოიფიქრებენ (აკაკი, 124,1-2);

აწმყო- წყვეტილი

გაბრუშვი თუ არ გინდა დათიკოსთან წასვლა, აქ დარჩი მამაშენთან, მე ძალას არ
დაგატან (ილია,195,7-8-9);

თუ ღირსი ვარ ეხლა ზიარებისა, მაზიარე (ილია,268,18);

თუ გული გაწვთ, თქვენვე იგულეთ ეხლა (ილია,218,23);

თუ გნებავს, შენც წამოზრდანი (ვაჟა, 217,9);

თუ მკითხველს ახსოვს, სოფლის ცოტაოდენი ვალი გამყვა (ვაჟა, 268, 23);

მყოფადი- აწმყო

მე ერთი ობოლი ბიჭი ვარ, თუ მე ვერ გადაგიხდი სამაგიეროს ღმერთი ხომ დიდია
(ილია, 198,28-29);

თუ გაბრუშვას არ გამატანთ, მე ქალაქში წამსვლელი არა ვარ(ილია,195, 22-23);

დამიჯერეთ ამას, თუ არა-თქვენ იცით (ილია 237,4);

მყოფადი-მყოფადი

თუ ღვთის ნება იქნება, ათი იმდენიც ვეყოფით (აკაკი, 174, 29-30);

თუ ჩემს სურვილს შეასრულებ, გაგამდიდრებ, თუ არა და -ამ ხანჯალზე აგაგებ
ახლავო (აკაკი,159, 7-8-9);

თუ მიზრძანებ, გაახლები (ილია, 237,27);

თუ ღმერთი შენს შვილებსაც შემასწრებს, ხომ ძალლიც არ დაჰყევს ჩემს
ბედს...(ილია, 247, 3-4-5);

ხოლმეობითი-IIIკავშირებითი

ჩემს ვინაობას არ გეტყობდი, თუ ჩემი აღსასრული არ მოახლოებულიყოს (ილია,
193, 9-10);

წყვეტილი-მყოფადი

ეს დასავლეთ-აღმოსავლეთის გზა და ხიდი, ეს ხმელთაშუა კარები, ეს პატარა
ქვეყანა თუ ხელში არ ჩავიგდე, რა იქნება უმისოდ ჩემი დიდი სამეფო (აკაკი, 142,4-5-6-
7);

თუ მიმინომ შემოდგომამდინ გაუძლო მონადირეს და არ მოკვდა, თავის ნებაზედ
მიუშვებენ ხოლმე (ილია,227, 11-12);

წყვეტილი-ხოლმეობითი

თუ შენ კაი კაცი იყო, მზეს არ დაემალებოდი (ილია, 239, 12-13);

წყვეტილი - კავშირებითი

ქვეყანას თუ რამ შევცოდე, შემინდოს, სხვა ღმერთმა იცოდეს (ილია, 266,10);

IIკავშირებითი-აწმყო

თქვენთან მამგზავრეთ, თუ გწამთ მაღალი ღმერთი, თუ გწამთ მთა-ბაროზის
მაღლი (ვაჟა,95, 11-12);

იქნება ვედარ მიპოვნოს, თუ ცოცხალია (ვაჟა,18, 31-32);

IIკავშირებითი-IIკავშირებითი

და თუ მოჰკითხოს მაინც, მის სამეფოს კი აშოროს რისხვა (აკაკი,139, 32-33);

შენ თვალთ ენაცვალოს პაპა, მოკვდეს თქვენი დაუტირებელი, თუ პაპამ ტყუილი გითხრათ (ვაჟა,24, 18-19);

თუ ეძინოს, გააღვიძეთ (აკაკი, 120,28);

თავი მომიკვდეს, თუ შენს მეტი ცოლი მე მოვინდომო (ილია,233, 33-34);

ეს გული დამიწდეს, თუ შენი ღალატი შიგ იდოს (ილია, 239,25);

თუ მტუანი გამოვდგე, თავი გამაგდებინეთ (აკაკი, 264, 25-26);

ცა რისხვით თავზედ დამექცეს, ფეხქვეშ დედამიწა გამერღვას, თუ გაბრიელმა შენზედ ავი ფიქრი გულს გაიტაროს (ილია, 233,22-23-24);

ცნობილია, რომ „ქვეწყობილ წინადადებაში ხშირად გვაქვს ორ-ორი სიტყვა, რომელთაგან ერთი მთავარ წინადადებაშია, მეორე კი დამოკიდებულში, ესაა საკორელაციო სიტყვა და მაქვემდებარებელი კავშირი, რომელიც ქვეწყობილი წინადადებას აკავშირებს ერთმანეთთან“ (ბურჭულაძე, 2014, 30-31). „ჰიპოტაქსურ წინადადებაში საკორელაციო სიტყვები თავისუფლად არ მონაცვლეობენ. მათი შეხამება დამოკიდებულ წინადადებასთან ნებისმიერი არ არის“ (ერთელიშვილი, 1962, 223).

თუ აღნიშნულ წინადადებებში კორელატს გრამატიკული წესების მიხედვით აღვადგენთ და კორელატად ბუნებრივია იქნება „მაშინ“, მივიღებთ ფორმულას - „მაშინ - თუ“ აღმოჩნდება, რომ ამ სახის კონსტრუქცია ჰიპოტაქსთან უფრო ახლოსაა, ვიდრე პარატაქსთან.

მაგალითად: თუ აგრეა, [მაშინ] მოგახსენებ;

თუ ღირსი ვარ ეხლა ზიარებისა, [მაშინ] მაზიარე;

თუ ღვთისნება იქნება, [მაშინ] ათი ამდენიც ვეყოფით;

თუ შენ კაი კაცი იყო, [მაშინ] მზეს არ დაემალეზოდი და ა.შ.

კორელაციის აღდგენის შემდეგ ვფიქრობთ, ამ სახის კონსტრუქცია უნდა მივიჩნიოთ ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციად.

პირობით კონსტრუქციად უნდა ჩაითვალოს ისეთი სახის წინადადებები, როცა რთული ქვეწყობილი წინადადების მთავარი წინადადება უზმნოა. ამ შემთხვევაში მთავარი წინადადება სახელით ან შორისდებულით არის გადმოცემული, ან მთავარ წევრად-ქვემდებარედ ივარაიდება. ამ ტიპის მთავარი წინადადება მახილისა:

თუ მოყვარე ხარ,მამ გამარჯობა! (ილია,149);

თუ ეს ამბავი შეუტყვია ვისმე, ვაი თქვენი ბარლი!

ვაიმე,თუ დაიჭირა დედაჩემი და თაავის აღმასის კბილებით სწეწს!(ვაჟა, 18,20-21);

ვაიმე დედავ, თუ დაგიჭიროს მაგ წყეულმა! (ვაჟა,18, 17-28);

თუმცა

ცნობილი, რომ თუ კავშირზე-მცა ნაწილაკის დართვით არის მიღებული თუმცა. ზოგჯერ ეს კავშირი მნიშვნელობით უახლოვდება „რომ“ კავშირს.

უწყვეტელი-უწყვეტელი

თუმცა [მგელს] ორივე თვალი ცისკენ ჰქონდა აღმართული, მასთან ერთი თვალით მაინც აღმაცერად იცქირებიდა (ვაჟა,49,11-12);

წყვეტილი-უწყვეტელი

ტრედებმა ეს ფრინველი ვერი ცნეს, თუმცა ქორსა ჰგვანდა... (ვაჟა,97,5-6);

წყვეტილი-წყვეტილი

ვერ დაემორჩილა ჩემი გული ავკაცობას, თუმცა ბევრი ავკაცობა ვქენი (ილია,265,10-11);

სიუხვით ყველას წერეთელმა გადააჭარბა, თუმცა მეფის გული კი აბაშიძემ უფრო მოიგო და ბევრიც არა დახარჯვია რა (აკაკი,153, 12-13-14);

წყვეტილი-ითურმეობითი

დიაღ, გამიკვირდა და მეწყინა, თუმცა კი პირში არ მითქვამს ჩემი აზრი და არ ავხირებივარ (ვაჟა,71, 36-37);

კვლევამ აჩვენა, რომ თუ/თუმცა კავშირი ქმნის შემდეგ მოდელებს: აწმყო-აწმყო, აწმყო-მყოფადი, აწმყო-წყვეტილი; უწყვეტელი-უწყვეტელი; მყოფადი-აწმყო; წყვეტილი-მყოფადი, წყვეტილი-უწყვეტელი, წყვეტილი-ხომლეობითი, წყვეტილი-წყვეტილი, წყვეტილი-ითურმეობითი, IIკავშირებითი-აწმყო, IIკავშირებითი-IIკავშირებითი.

თორემ

აწმყო- უწყვეტელი

შენ ბევრს მშველი, თორემ აქამდის ჩემის ქათიბის ბეწვიც არ იქნებოდა (ვაჟა,27-28);

აწმყო-ითურმეობითი

მე ცხენზე მოგახსენებთ, თვარა ის კაცი როდი დამხვრჩალა (აკაკი,126, 12-13);

უწყვეტელი- წყვეტილი

არ ვიმეტებდი, თორემ ადრევე იყო ჩემის ხელისაგან გასანიავებელი (ილია, 231, 17-18);

მყოფადი- აწმყო

სულელი არ მოჰკვიანდება, თორემ გიჟის მოთვინიერება ყოველთვის შეიძლება (აკაკი, 128,2-3-4);

მყოფადი -ითურმეობითი

თქვენ სად მოგაგონდებით, თორემ აქაც კი გხლებივართ ერთად (აკაკი,164, 20-21);

წყვეტილი- აწმყო

დაჩუმდი, შე არ-გასაწყვეტო, თორემ აგერ, ოთარაანთ ქვრივი მოდისო(ილია, 383,7-8);

წყვეტილი- მყოფადი

ჩამოხე-მეთქი, თორემ მტვერსავით გაგანიავებ (ილია,256, 28);

მიეშველე, თორო გადმოვარდება ბალდი, თეთრუავ (ვაჟა, 47,17-18);)

წყვეტილი- ხომლეობითი

ამოდენა სახლი და სახლის ავეჯეულობა ეხლა მარტო მეღა მაბარია, ჩემ მეტი აღარავინ ჰყავს, სულ ყველანი დაითხოვეს, თორემ როგორ არ გეახლებოდით (ილია,206, 31-32-33);

წყვეტილი -IIკავშირებითი

მითხარი რამე, შენი ჭირიმე, თორემ ლამის ლოდინში სული შენთა ფეხთა-ქვეშ გამიფრთხეს (ილია,234,3-4);

IIკავშირებითი- აწმყო

ჩქარა წავიდეთ, აქედამ, **თორემ** ჩვენი საქმე ცუდად არის...(ვაჟა, 76, 12-13-14);

ნათელია, რომ **თორემ** კავშირით აღნიშნულ კონსტრუქციაში იკვეთება შემდეგი წყვილები: აწმყო-უწყვეტელი, აწმყო - I თურმეობითი; უწყვეტელი-წყვეტილი; წყვეტილი-აწმყო, წყვეტილი-მყოფადი, წყვეტილი-ხოლმეობითი და II კავშირებითი-აწმყო.

**ვითომ
აწმყო-აწმყო**

ერთმანეთს ჟღერს, ვითომ კლდე ბრიყვიაო (ვაჟა)

უწყვეტელი-უწყვეტელი

თავი ისე ეჭირა, ვითომ მამლის იქ ყოფნა არ იცოდა (ვაჟა, 187, 31);

მყოფადი-აწმყო

სხვები ზარს ააყოლებენ მოთქმით ტირილს, ვითომდა მკვდარიაო(აკაკი)

წყვეტილი -უწყვეტელი

მელიამაც თვალი მოარიდა, ვითომდა ვერა ხედავდა (ვაჟა, 185,22);

მე ისე მეჩვენა, ვითომც სახის მეტყველება შესცვლოდა(ილია, 267, 27);

ვითომ ვითარებით-შედეგობითი კავშირით დასტურდება შემდეგი წყვილები: აწმყო-აწმყო, უწყვეტელია-უწყვეტელი, მყოფადი-აწმყო და წყვეტილი-უწყვეტელი.

რომ

(პირობითი კავშირის ფუნქციით)

უწყვეტელი -IIთურმეობითი

იმას რომ სწავლა მიეღო, შესანიშნავი რამე იქნებოდა(აკაკი)

სახლში რომ შესულიყავით, ყველაზე უწინარეს თვალში გეცემოდათ სიფაქიზე და დაგვილ-დაწმენდილობა იქაურობის (ილია, 187, 34-35);

მყოფადი-მყოფადი

გულში რომ შური შევი, მაშინ სულიც დასრულდება(აკაკი, 148);

მყოფადი-IIკავშირებითი

ახლო-მახლო რომ შენისთანა ბრიყვი და გამოუცდელი ნუკრი შეხვდეს, ბანს მისცემს, გადაეძრახება (ვაჟა, 15,25-26);

რომ გითხრათ, არ დაიჯერებთ (ილია, 210, 27);

ხოლმეობითი-IIკავშირებითი

ქვეყანაზე რომ ჭირი არ იყოს, ადამიანი ენასაც არ ამოიდგამდა (ილია, 212, 14);

რომ მაქვემდებარებელი კავშირით ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში გვაქვს შემდეგი წყვილები: უწყვეტელი-IIთურმეობითი, მყოფადი-მყოფადი, მყოფადი -IIკავშირებითი, ხოლმეობითი - IIკავშირებითი.

ნათლად ჩანს, რომ პირობითი კონსტრუქცია გარკვეულ მიმართებაში იმყოფება დროის კატეგორიასთან, იგი მეტწილად დაკავშირებულია ან მომავალ დროსთან, ან წარსული დროის მიმართების გამომხატველია. ახალ ქართულში მომავალი დროის გადმოსაცემად კავშირს ეხამება მყოფადისა და კავშირებითის მწკრივები, ხოლო წარსული დროის გადმოსაცემად უწყვეტლის, წყვეტილისა და თურმეობითის მწკრივები.

ცხადია, პირობით-შედეგობითი დავითარებით-გამორიცხვითი წინადადების კონსტრუქციები მეტად ახლოსაა ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციასთან, ვიდრე

პარატაქსულთან. აღნიშნულ კონსტრუქციაში მთავარი წინადადების ზმნა-შემასმენლად შეიძლება შეგვხვდეს თითქმის ყველა მწკრივის ფორმა, ასევე ყველა მწკრივი შეიძლება იყოს დამოკიდებული წინადადების ზმნა-შემასმენლად. მათ შორის III კავშირებითიც. პირობით კონსტრუქციაში ზმნა-შემასმენლები ერთმანეთს ეფარდებიან ძირითადად ერთი დროის ფარგლებში; გამოხატულია: ახლანდელი, წარსული და მომავალი დროები. აღნიშნული დროები ერთმანეთს ეფარდებიან სხვადასხვა დროშიც. მაგალითად: 1.მთავარში ახლანდელია, დამოკიდებულში-წარსული; 2. მთავარში მომავალია, დამოკიდებულში-ახლანდელი; 3.მთავარში მომავალია, დამოკიდებულში-წარსული.

და მაინც, რა სახის კონსტრუქციათა სისტემაში უნდა განიხილებოდეს ვითარებით - გამორიცხვითი და პირობით - შედეგობითი სახის კონსტრუქციები? კვლევაზე დაყრდნობითა და მაგალითებზე ანალიზით, ვფიქრობთ აღნიშნული სახის წინადადებები უნდა მივაკუთვნოთ ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციას. რადგან მიგვაჩნია, რომ არ შეიძლება რომელიმე სტრუქტურულ ერთეულს შუალედური ადგილი ეკავოს, ამიტომ, აუცილებელია ამ სახის კონსტრუქციისთვის მოინახოს სინტაქსში სათანადო ადგილი.

ლიტერატურა:

- 1.ბურჭულაძე თ. (2014) - ჰიპოტაქსური კონსტრუქცია, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი.
- 2.გეგუჩაძე ლ. (2005) - მწკრივთა შესაძლო შეფარდებისა და დროთა თანამიმდევრობის საკითხი ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- 3.ერთელიშვილი ფ. (1962) - რთული წინადადების ისტორიისათვის ქართულში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- 4.კვაჭაძე ლ. (1996) - თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „რუბიკონი“, თბილისი.
- 5.ფეიქრიშვილი ჟ. (1996) - ქართული ენის სინტაქსი, სააქციო საზოგადოება „სტამბის“, საგამომცემლო ცენტრი, ქუთაისი.
- 6.შანიძე აკ. (1980) - ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- 7.ძიძიგური შ. (1973) - კავშირები ქართულ ენაში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.

საანალიზო წყაროები

- 1.ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტომი V, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1964 წ.
- 2.აკაკი წერეთელი, რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად, ტომი III, „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1989 წ.
- 3.ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, ლექსები, პოემები, მოთხრობები, წერილები, ტომი IV, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბ. 1985 წ.

Elene Pilashvili

Iakob Gogebasvili State University, Telavi

Situational - eliminative and Conditional-resultative Construction in the Georgian Language

Abstract

Given article concerns the situational-eliminative and conditional-resultative construction in the Georgian Language. On the basis of research and sentence analysis we consider that the mentioned construction belongs to the complex sentence construction as it totally corresponds to the complex sentence types.

საკვანძო სიტყვები: სინტაქსი, ჰიპოტაქსი, პრედიკატი, კონსტრუქცია, პირობითი

Key words: Syntax, Complex sentence, predicate, construction, conditional

ეთერ ქავთარაძე

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, თბილისი

რაფიელ ერისთავის არქეოგრაფიული მოღვაწეობიდან

რაფიელ ერისთავის შემოქმედებითი და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა იმ პერიოდს დაემთხვა, როცა სახელმწიფოებრიობადაკარგული ქვეყნის ყოფა ყველა სფეროში საგანგებო ყურადღებას და ზრუნვას ითხოვდა. რაფიელ ერისთავის მრავალმხრივი ღვაწი სწორედ ამ მოთხოვნებს ემსახურებოდა. მისი ნაყოფიერი საქმიანობის ერთი მნიშვნელოვანი სფერო არქეოგრაფიული ძიებანია. საარქივო ფონდებში მოპოვებული მასალების ფონზე კარგად იკვეთება მის მიერ ამ დარგში გამოვლენილი შედეგები. ქვეყნის ეთნოგრაფიულ, ეთნოლოგიურ, ზოგადკულტურულ მონაცემებზე დაკვირვება ისედაც შედიოდა მისი, როგორც მწერლის, ინტერესების სფეროში. რაფიელ ერისთავის ინტენსიური პროფესიული ჩართვა სიძველეთა შეგროვების საქმეში უკავშირდება მარი ბროსეს სახელს.

ქართველოლოგიური კვლევების სათავეში მდგომი ფრანგი ორიენტალისტი მარი ბროსე განსაკუთრებით ქართული მასალით დაინტერესდა, რადგან იმთავითვე მიიჩნია ის საკაცობრიო ცივილიზაციის ნაწილად. ერთ-ერთ თავის წერილში პირდაპირ ამბობდა: „დღედადლე გამოვა დიდი წიგნი, რომელშიც ახალი და უცხო ამბავები საქართველოსა იპოება ბევრი. მიხარიათ დიდად იმისთვის, რომ კაცნი უმეცარნი აკიცხებენ ქართულ სიტყვიერებას. ნახვენ ისინი თავის დროსა“ (მარი ბროსეს ფონდი, #9). თავისი საქმიანობით სწორედ მარი ბროსემ მოხაზა ეს „დრო“. ქვეყნის ისტორიის კვლევის მთავარ საფუძვლად იგი წერილობით წყაროებსა და მატერიალური კულტურის ძეგლებს მიიჩნევდა. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სიგელ-გუჯრებს და ეკლესია-მონასტრების წარწერებს ანიჭებდა. ამიტომ ქართველ სწავლულებს ამ მასალის შეგროვებას და მათ შესახებ ცნობების მიწოდებას სთხოვდა. „კარგათა გესმის ესე – წერდა იგი – რომ უსაფუძვლოთ არ აშენდება სახლი. საფუძველნი ისტორიის არიან: ა)

დაწერილი ამბავები; ბ) გარეგანი ცხოვრებაები, რომელთა ძლით გამოჩნდება სისწორე–სიცრუე შინაგანთა მეისტორივეთა; გ) გუჯრები, სიგელები, სხვადასხვა სახელმწიფო და სახალხო წერილები ძველი დროისა; დ) ფული და ზედ წარწერაები და სხვა“ (მარი ბროსეს ფონდი, #21).

ამ საქმეში მარი ბროსესთვის ერთ–ერთი მნიშვნელოვანი ინფორმაციური რაფიელ ერისთავი იყო. მისი ნაცნობობა ქართველ მწერალთან შედგა კახეთში, სოფელ მატაანში 1947 წლის 20 სექტემბერს. ამ დღეს რაფიელ ერისთავს სიტყვა წარმოუთქვამს თავად ანდრონიკაშვილის დასაფლავებაზე, რომელიც ლეკებმა მოკლეს. მაშინ ფრანგი მეცნიერი მოუხიბლავს 23 წლის რ. ერისთავის მჭევრმეტყველებასა და გონიერებას. მოგვიანებით თავის წიგნში „არქეოლოგიური მოგზაურობა საქართველოსა და სომხეთში 1847–48 წწ.“ მარი ბროსე სიამოვნებით იგონებს ამ შეხვედრას: „რაფიელ ერისთავმა, თავად დავითის შვილმა, წაიკითხა მოკლე სიტყვა ქართულად. ამ ახალგაზრდა კაცმა, რომელმაც მიიღო საფუძვლიანი განათლება თბილისის გიმნაზიაში, უკვე გამოიჩინა თავი გაზეთ „კავკაზში“ მოთავსებული თავისი კარგი სტატიებით“.

დასაფლავების ცერემონიალის შემდეგ დავით ერისთავმა მარი ბროსე თავის მამულში ქისტაურში მიიპატიჟა. როგორც ბროსე იგონებს, „დამპირდა, რომ მაჩვენებდა ალვანის თუშებს, საკუთარ ბიბლიოთეკას, ნანგრევებს თავის მამულში და გამიადვილებდა ჩემს გამოკვლევას, როგორადაც კი შესაძლებელი იქნებოდა ეს მისთვის“.

ცხადია, მან მამა–შვილს გააცნო თავისი მოგზაურობის მიზნები: „შუადღისას მე გავემგზავრე ქისტაურში, მატაანიდან 10 ვერსის დაშორებით, ახმეტის ახლოს. გზაზედ მე ვეკითხებოდი თავად რაფიელს სახელებს და მიმართულებას მდინარეებისას, რომლებზედაც ჩვენ გადავდიოდით, და, რადგანაც კახეთის რუკის შემოწმებისას ჩვენ ვპოულობდით ნაკლსა და შეცდომებს, მან ფანქრით მომიხაზა პატარა რუკა“.

დავით და რაფიელ ერისთავებმა მას მეგზურობა ივრის ხეობასა და თიანეთში გაუწიეს. მრავალი შთაბეჭდილების დამტევი ეს შეხვედრა შემდეგ საქმიან მეცნიერულ ურთიერთობაში გადაიზარდა, რაც კარგად ჩანს მწირად შემორჩენილი ეპისტოლური მემკვიდრეობიდან. ჩვენამდე მოაღწია მარი ბროსეს ერთმა (მარი ბროსეს ფონდი, #165) და რაფიელ ერისთავის ათმა წერილმა (პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, ფონდი H21 Br 21).

რაფიელ ერისთავის წერილები 1955 წელს გამოაქვეყნა შ. ვაშაყმაძემ (ლიტერატურული ძიებანი, ტ. IX), მარი ბროსეს წერილი კი – ეთერ ქავთარაძემ (გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 2003, #12).

რაფიელ ერისთავი თითქმის ყველა ბარათში მაღლობას უხდის მარი ბროსეს წერილის გაგზავნისათვის. არცერთი ეს წერილი ჯერჯერობით ჩვენთვის ხელმისაწვდომ ფონდებში არ ჩანს. რაფიელის წერილები 1849–1856 წლებითაა დათარიღებული. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ევგენი ვეიდენბაუმისა და რაფიელ ერისთავის არქივებში გამოვლენილი მარი ბროსესა და ადოლფ ბერჟეს და ადოლფ ბერჟესა და რ. ერისთავის მიმოწერა კი ნათლად ადასტურებს, რომ მათი მეცნიერული ურთიერთობა 70–იანი წლების ბოლომდე გრძელდებოდა.

რაფიელ ერისთავი სახელმწიფო სამსახურში სხვადასხვა დროს საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში იმყოფებოდა. ყველა ამ რეგიონში ის გულმოდგინედ ეძიებდა

ქართულ სიძველეებს – სიგელ–გუჯრებს, მონეტებს, წერილობით წყაროებს, წარწერებს, გადმოცემებს. როგორც შემორჩენილი ბარათები გვამცნობს, იგი ამ მასალის სრულ აღწერილობას ადგენდა და მათ პირებთან ერთად ადოლფ ბერჟეს სამუშაოებით უგზავნიდა მარი ბროსეს.

რაფიელ ერისთავს კარგად ესმოდა მარი ბროსეს მოღვაწეობის მნიშვნელობა. 1852 წლით დათარიღებულ ერთ ბარათში წერდა: „ვიცი, რომ თქვენ მრავალს იჭირვით საქართველოსათვის, რომელიც არის მადლობელი თქვენის დაუფასებელის შრომისა და ეძიებთ ყოველსა, რაც შეეხება საქართველოს მხარესა და მისს ისტორიასა. ამისთვის მე გიგზავნით ამ წიგნზედ ზედწარწერით ერთსა ჩემგნით გადმოწერილსა, რომელნიცა ვპოვე დროსა მყოფობისა ჩემისა სოფელსა მუხრანის მახლობლათ, ციხეში, სადაცა ვპოვე ესე წარწერანი ქვაზედა“ (შ. ვაშაყმაძე, 1955წ.).

წერილში მთლიანადაა მოყვანილი 1747 წლით დათარიღებული ეს წარწერა, რომელშიც მოხსენიებულია მუხრანის ბატონი კონსტანტინე. იხსენიებს მეგლის სახელსაც – ვარციხე. წარწერის იდენტიფიკაცია ვერ მოვახერხეთ.

რაც შეეხება საქართველოში მოღვაწე, 1864 წლის 14 მარტიდან კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის თავმჯდომარედ არჩეულ ადოლფ ბერჟეს, მისი ათეულობით წერილია დაცული რაფიელ ერისთავის ფონდში.

ბერჟე ინტენსიურად თანამშრომლობდა მარი ბროსესთან და საქართველოში მოძიებულ მასალას უგზავნიდა. რაფიელ ერისთავთან გაგზავნილი წერილებით ბერჟე მას აცნობს ან მასალის ბროსესთან გაგზავნის თაობაზე, ან სთხოვს დააჩქაროს მისი მიწოდება. ადოლფ ბერჟე ამ მასალას ბროსესაც უგზავნიდა თბილისიდან პეტერბურგს და, იგულისხმება, თავადაც იყენებდა მისი თაოსნობით გამოცემულ „აქტებში“.

ადოლფ ბერჟეს წერილები რაფიელ ერისთავთან 60–იანი წლებითაა დათარიღებული. სხვადასხვა დროს იგი მას სწერს: „ბროსეს სჭირდება ცაიშისა და ხობის მონასტრების გუჯრები“ (რ. ერისთავის ფონდი, #421); „თქვენ მიერ გამოგზავნილი საბუთების პირებს მივაწვდი ბროსეს“ (რ. ერისთავის ფონდი, #433); „თქვენ მიერ მიღებული დოკუმენტები უკვე გავუგზავნე ბროსეს“ (რ. ერისთავის ფონდი, #436); „მადლობას გიხდით ბროსესთვის გასაგზავნი გუჯრების მოწოდებისთვის“ (რ. ერისთავის ფონდი, #416); „ბროსეს გავუგზავნე ცაიშის გუჯრების პირები, ველოდები ხობის მასალას“ (რ. ერისთავის ფონდი #423).

რაფიელ ერისთავისა და მარი ბროსეს საქმიანი ურთიერთობისთვის დამატებით მასალას იძლევა ბერჟესა და ბროსეს მიმოწერა. „კავკასიაში დაბრუნებისთანავე – სწერს ადოლფ ბერჟე ბროსეს – ყველა სამუშაოება გამოვიყენე იმ მასალების მოსაძიებლად, რომლებიც თქვენ სპეციალურ სამეცნიერო ინტერესს შეადგენენ. განსაკუთრებით გუჯრებისა, რომლებიც ამ ქვეყნის მრავალ მონასტერშია გაფანტული. ამ მიზნით გავიცანი თავადი რაფიელ ერისთავი, რომელსაც თავისი მდგომარეობა სამეგრელოში სამუშაოებას აძლევდა, გაეადვილებინა ჩემთვის ამ დოკუმენტების მოპოვება“ (ვეიდენბაუმის ფონდი, #1723).

რაფიელ ერისთავის სამუშაოებით სამეგრელოდან მიღებულ მასალას მარი ბროსე საინტერესოდ მიიჩნევს იმ თვალსაზრისით, რომ, მისი თქმით, ამ მხარეების ფეოდალური და საეკლესიო ადმინისტრაცია ისეთივეა, როგორიც ძველ დროში იყო. სამეგრელოს მასალით დაინტერესებული ბროსე ბერჟეს სწერს: „გთხოვთ შესთავაზოთ

ბატონ რაფიელ ერისთავს, რომ გააგრძელოს ცაიშისა და ხობის გუჯრების მოძიება“ (ვეიდენბაუმის ფონდი, #1721).

მარი ბროსე ინტერესს იჩენდა რაფიელ ერისთავის ყოველგვარი საქმიანობის მიმართ. ერთ-ერთ წერილში ბერჟეს სთხოვს: „დიდი ინტერესით წავიკითხე „Кавказская старина“-ს პირველი რვეული ბატონ ერისთავისა. გთხოვთ გააგრძელოთ ამ პუბლიკაციის გამოგზავნა ჩემთვის, რომელსაც ჩემ ბიულეტენში გამოვაქვეყნებ. ღვთის წყალობით და თქვენი ძალისხმევით იზრდება კავკასიის სიძველეების მოყვარეთა რიცხვი“ (ვეიდენბაუმის ფონდი, #1721).

1874 წლით დათარიღებული ერთი წერილიდან კარგად იკვეთება მისი აზრი რაფიელ ერისთავის პიროვნებაზე: „მივიღე ბატონ ერისთავისაგან სომხური კალენდარი. დიდი ხანი არ არის, რაც მე მას ვსთხოვე ამის შესახებ. როგორც ჩანს, ის ძალიან ღირსეული ადამიანია“ (ვეიდენბაუმის ფონდი, #1721).

1878 წელს, გარდაცვალებამდე ორი წლით ადრე, მარი ბროსე წერდა: „მე ძალ-ღონეს არ დავიშურებ, რამდენადაც შევძლებ, ამ მშვენიერი ქვეყნის – საქართველოს ისტორიის კვლევისათვის“ (ვეიდენბაუმის ფონდი, #1721).

ასეთივე იყო საქართველოსადმი ადოლფ ბერჟეს განწყობა. სხვა ქვეყანაში მომავალი გადასვლის მოლოდინში იგი მარი ბროსეს სწერდა: „მე თუ აღარასოდეს მომეცემა ოქროს საწმისის ქვეყანაში დაბრუნების შესაძლებლობა, გუჯრებიც ნამდვილად აღარ დამაინტერესებს. ისეთი გატაცებით მიყვარს კავკასია, რომ დაუშვებელია მის მიმართ გულგრილი ვიყო“ (ვეიდენბაუმის ფონდი, #1723).

საგულისხმოა, რომ XIX საუკუნის დასაწყისში გაცხოველებული ორიენტალისტური კვლევებით დაინტერესებული უცხოელი მეცნიერები ქართულ სიძველეებს კავკასიურ კონტექსტში მოიაზრებდნენ. თუმცა, როცა ამ სიძველეების ინტენსიური შესწავლა დაიწყო, დარწმუნდნენ, რომ აცდნენ კავკასიურ კონტექსტს და ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების წინაშე დადგნენ. ამის შედეგია, ასე განსაკუთრებით თბილი დამოკიდებულება რომ გაუჩნდათ ამ ქვეყნის მიმართ.

ლიტერატურა:

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, მარი ბროსეს არქივი, #9.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, მარი ბროსეს არქივი, #21.

შ. ვაშაყმაძე, რაფიელ ერისთავის წერილები აკადემიკოს მარი ბროსესადმი, „ლიტერატურული ძიებანი“, ტ. IX, 1955, გვ. 416.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, რაფიელ ერისთავის არქივი, ##416, 419, 421, 423, 433, 436.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ევგენი ვეიდენბაუმის არქივი, #1723.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ევგენი ვეიდენბაუმის არქივი, #1721.

Eter Kavtaradze

National Centre of Manuscripts, Tbilisi

In Archeographic Activities of Rapiel Eristavi

Abstract

In the archive of Evgeni Veidenbaum, protected in the National Center of Manuscripts there was found correspondence between Marie Brosset and Adolf Berge, illustrating significant contribution of Rapiel Eristavi in seeking of Georgian ancient documents. These materials and letters from Adolph Berge show

that Rapiel Eristavi was one of the significant sources of information for Marie Brosset whose sphere of interests included ancient Georgian articles. He translated the historical documents received from Tbilisi into French and published in the “Reports” established by him.

საკვანძო სიტყვები: არქეოგრაფია, სიგელ-გუჯრები, საარქივო დოკუმენტები

Key Words: Archeographics, Georgian ancient documents, Archive materials

მანანა ღამბაშიძე, სედა ასატუროვა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

მსაზღვრელ–საზღვრულის ურთიერთმიმართების ზოგი საკითხისათვის პარემიებში

(ქართული და რუსული ენების მასალის მიხედვით)

პარემიები, როგორც ცნობილია, ასახავენ საზოგადოებრივი აზრის ერთობლიობას; მათში ჩადებულია ეთნოსის მენტალური ღირებულებები, ცოდნა, გამოცდილება. ამ ცოდნის ძირითადი ნაწილი ინახება აზრობრივ კონსტრუქციებში-კონცეპტებში. პარემიოლოგიური ერთეულების - ანდაზების მნიშვნელოვანი ნაწილი არ კარგავს აქტუალობას და განსაზღვრავს საზოგადოების როგორც სულიერ, ასევე, ნაციონალური მენტალიტეტის უნივერსალურ ღირებულებას.

ყოველ ენას თავისი კანონები აქვს, თავისი სიტყვათა წყობა, ლექსიკური მარაგი, მხატვრული ხერხების რეპრეპრეზენტაციის საშუალებები. პარემიოლოგიური მსოფლიო სურათი ასახავს ხალხების დამოკიდებულებას ინტელექტუალური და ემოციური ღირებულებების მიმართ. მეტი წილი პარემიებისა მორალურ - ეთიკური თვალსაზრისით ასახავენ უარყოფით თვისებებს, ხოლო დადებითი თვისებების მქონე ანდაზების რაოდენობა მნიშვნელოვნად მცირე რაოდენობითაა წარმოდგენილი, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ ”ანდაზის მიზანი დიდაქტიკურია, იგი კონკრეტული ფაქტის გადმოცემასთან ერთად აღმზრდელობით სენტენციადაა” [თაყაიშვილი ა.1961: 99].

ქართულ და რუსულ ანდაზებზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ქალის სახე სრულფასოვნადაა წარმოდგენილი ორივე ენაში. ანდაზები ნაციონალური ტრადიციების და ადათ-წესების საგანძურია, მათში წარმოდგენილია ქალის სოციალური როლი და ქალის სტერეოტიპული ხასიათის თვისებები. გამოვლინდა ორივე ენის ანდაზებში როგორც დადებითი, აგრეთვე უარყოფითი თვისებები ქალი - დედის, ქალი - მეუღლის, ბებულის, სიდედრის, დედამთილის, ნათლის, მაჰანკალის, შინაბერას, პატარძლის, მულის, რძლის ხასიათის თვისებები.

ჩვენ მიერ მოძიებული ანდაზებიდან გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ პარემიებზე კონცეპტით ”ქალი”. პარემიებში მსაზღვრელის საშუალებით ხაზგასმულია ქალის ხასიათის დადებითი თვისებები, ისეთი როგორიცაა:

მომჭირნეობა - კარგი დიასახლისი კრუხივით სხვებს პატიჟებს, თვითონ მშვიდი რჩება.

Добрая жена дом сбережет, а плохая рукавом разнесет (კარგი ქალი სახლს აავსებს, ცუდი-გაანიავებს);

ოჯახის ქალობა - კარგი ქალის ქმარს საგზალი არ ეჭირვებაო.

Добрую жену взять - ни скуки, ни горя не знать (კარგი ქალი შეირთე, დარდი და ნალველი დაივიწყე);

პატიოსნება- ქალის ყველაზე დიდი მზითველი - სიწმინდე და ნამუსია.

Доброю женою и муж честен (კარგი ქალის ხელში ქმარიც პატიოსანია)

ქართულ და რუსულ პარემიებში ქალის სტერეოტიპული დახასიათება გამოირჩევა ბევრი მსგავსი ნიშნით: ქალი - **წუნია, ცბიერი, ავი და ჭირვეული არსებაა**:

ცუდი ქალი კერას მიაყრის ნაგავსო.

ანჩხლი ცოლი ქმარს ჭკუაზე შემლის.

ავი ცოლოს პატრონს ჭირში რა უნდა?-ჭირი სახლში აქვსო.

У лихой свекрови и сзади глаза (ავ დედამთილს თვალები კეფაზეც აქვს);

Злая жена сведет мужа с ума (ავი ცოლი ქმარს ჭკუაზე შემლის);

Злая свекровь кошку бьет, а невестке навет дает (ავი დედამთილი კატას სცემს, რძალს ასმენს);

უარყოფითი თვისებებიდან გამოირჩევა **ჯუჯღუნა** ხასიათი:

კრუსუნა დედაბერმა ქვეყანა ამოჭამაო.

Сварливая жена в доме пожар (ჯუჯღუნა ცოლი - სახლში ხანძარი);

თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ორივე ლინგვოკულტურაში ქალის როლი ოჯახში მეტად მნიშვნელოვანია, მას შეუძლია, ამავედროულად, იყოს დედაბოძიც, მეუღლის მხარდამხარ მდგომიც.

კარგი ქალის ქმარს საგზალი არ ეჭირვებაო.

Добрая жена да жирные щи –другого добра не ищи! (კარგი ქალი და მსუყე წვნიანი - ამაზე მეტ სიკეთეს ნულა ეძებ);

მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთმიმართებანი მნიშვნელოვანია პარემიაში მეტყველების ექსპრესიულობის გადმოსაცემად. მაგალითისათვის მოვიყვანო ანდაზების მცირე ნაწილს, სადაც მსაზღვრელები ახასიათებენ ქალს სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით.

ქვემოთ განხილულ მაგალითებში მსაზღვრელები: თავგასული, ანჩხლი, კაპასი, ლამაზი, კრუსუნა, კარგი, მძიმე, მსუბუქი, კეთილი, ბოროტი, მორცხვი, წუნია, ქვრივი, ალალი, ეხლანდელი, მიყვანილი, უხეირო, გასათხოვარი, გათხოვილი, არის სახელური ფრაზის გრამატიკული თავის - ქალი, დედაკაცი, პატარძლები, ცოლი,- ატრიბუტი და ახდენს მის პრემოდიფიკაციას. წინმდგომი მსაზღვრელი გაუთიშავია, ანუ მათ შორის სხვა კონცეპტებს არ აქვს ადგილი.

ცნობილია, რომ მსაზღვრელი შეიძლება საზღვრულს უსწრებდეს ან მოსდევდეს. აქედან გამომდინარე, მსაზღვრელისა და საზღვრულის წყობა ორგვარია: **პრეპოზიციური** ანუ როდესაც მსაზღვრელ-საზღვრული დეტერმინაციას, იმავე მოდიფიკაციას ახდენს მისგან

მარცხენა პოზიციაში და **პოსტპოზიციური**, ანუ, როდესაც ადგილი აქვს სახელური ფრაზის დეტერმინაციას მსაზღვრელ-საზღვრულის ადგილმდებარეობის მიხედვით მისგან მარჯვენა პოზიციაში [თანდაშვილი მ., 2014].

პრეპოზიციურის მაგალითებია:

თავგასულ ქალს: **თავგასულ** ქალს ბალახმორეული ყანა სჯობიაო.

ავი დიაცი: **ავი** დიაცი ნადირთა დაპყრობად უძნელეციაო.

ანჩხლი ცოლი: **ანჩხლი** ცოლი ქმარს ჭკუიდან შეშლის.

ავი ცოლის: **ავი** ცოლის პატრონს ჭირში რა უნდა?- ჭირი სახლში აქვსო.

კაპასმა ქალმა: **კაპასმა** ქალმა ძალდი დააბა და თვითონ იყეფაო.

ლამაზი ქალის: **ლამაზი** ქალის ცოლად შერთვა წყალში გადავარდნაო.

გასათხოვარი ქალიო: ერდოს მამალი ვერ დაამძიმებს და დედამიწას **გასათხოვარი** ქალიო.

კრუსუნა დედაბერმა: **კრუსუნა** დედაბერმა ქვეყანა ამოჭამაო.

კარგი ქალის: **კარგი** ქალის ქმარს საგზალი არ ეჭირვებაო.

კარგი ცოლი: **კარგი** ცოლი კარგ ამხანაგს სჯობია, კარგ ძმასაცაო.

მძიმე ქალი: **მსუბუქი** ქალი: **მძიმე** ქალი - ოქროს ფასი, **მსუბუქი** ქალი - ფოთლის ფასი.

ამაყი ქალი: **ამაყი** ქალის დამცირება შეიძლება, გატეხვა არაო.

კარგმა ქალმა: **კარგმა** ქალმა რა ქნა და არცა თქვაო.

ლამაზი ქალის: **ლამაზი** ქალის მწყემსი მისი სინდისიაო.

კეთილი ცოლი: **კეთილი** ცოლი სახლისთვის იხვეჭს, **ბოროტი**- ოჯახს ანგრევს.

მორცხვი ქალი: **მორცხვი** ქალი-ერთ ქალაქად, **მორცხვი** კაცი - ერთ ქალამნადო.

წუნია ქალი: **წუნია** ქალი ვერ გათხოვდებაო.

ქვრივი დედაკაცის: **ქვრივი** დედაკაცის ქალს ნუ შეირთავ, სათუთად ეყოლება გაზრდილიო.

უდედო ქალიო: **უდედო** ქალიო და უმარილო მხალიო.

ალალი დედა: **ალალი** დედა მომიკვდა, დამიჯდა დედინაცვალი, იმას რომ გერები მოჰყვნენ, თვალში მაყარეს ნაცარი.

ეხლანდელი პატარძლები: **ეხლანდელი** პატარძლები რწყილს დააწვნენ და აქლემს ამოებიებენო.

მოყვანილი ქალის: **მოყვანილი** ქალის ამბავს სამ წელიწადს ნუ იკთხავო.

უხეირო პატარძალმა: **უხეირო** პატარძალმა ცხრა ცოცხი მოიხმარა და ერთი ოთახიც ვერ გამოგავაო.

გათხოვილი ქალი: **გათხოვილი** ქალი რომ სამშობლოში მიდის, მშობლებმა ფილთაქვაც კი უნდა დამალონო.

რუსულ პარემიებში პრეპოზიციის მაგალითებია:

Лукавой бабы: **Лукавой** бабы и в ступе не истолочь (გბიერ ქალს სანაყშიც ვერ დანაყავ);

Сварливая жена: **Сварливая** жена в доме пажар (ჯუჯღუნა ქალი, სახლში ხანძარი);

злой женою: **Перед злой** женою сатана – младенец непорочный (ავ ქალთან სატანა - უცოდველი ბავშვია);

Чужая жена: **Чужая** жена – лебедушка, а **своя** – полынь горькая (სხვისი ცოლი-გედი, საკუთარი - მწარე აბზინდა);

От **плохой** жены: От **плохой** жены состаришься, от хорошей помолодеешь (ცუდი ცოლის ხელში დაბერდები, კარგი ცოლის ხელში გაახალგაზრდავდები);

Добрую жену: **Добрую** жену взять – ни скуки, ни горя не знать (კეთილი ცოლთან მოწყენილობა და დარდი არ გეცოდინება);

Хорошая невеста – **худая** жена (კარგი პატარძალი - ცუდი ცოლი);

Счастливая дочь: **Счастливая** дочь – в отца, а сын в мать (ბედნიერი იქნება ქალიშვილი, თუ მამას გაგვს, ვაჟიშვილი - დედას);

родной матери: Жена для совета, теща для привета, а нет милей **родной** матери (ცოლი რჩევისთვის გამოგადგება, სიდედრი სალმისთვის, დედაზე საყვარელი კი არავინაა);

родная матушка: Нет лучшего друга, чем **родная** матушка (დედაზე კარგი მეგობარი არავინაა);

Родная мать: **Родная** мать и высоко поднимает, да не больно бьет (ღვიძლი დედა ძლიერ მოიქნევს ხელს, მაგრამ მწარედ არ დაგარტყამს);

С **бранчивой** (сварливой): С **бранчивой** (сварливой) кумой не напрашаешься (ჩხუბისთავ ნათლიას ბოდიშებით გულს ვერ მოუგებ);

У **лихой** свекрови: У **лихой** свекрови и сзади глаза (ავ დედამთილს თვალები კეფაზეც აქვს);

Блудливая свекровь: **Блудливая** свекровь и невестке не верит (ცუდი საქციელის მქონე დედამთილს რძლისაც არ სჯერა// რძლის საქციელშიც ეჭვი ეპარება);

золотая сударушка: Баба, бабушка, **золотая** сударушка, была бы моя бабуса, никого не боюсь (ბებო, ბებია, ოქროს ადამიანი, ჩემი ბებია რომ იყოს არავისიც არ შემეშინდება);

რუსული პარემიების მაგალითებში მსაზღვრელები: лукавая, сварливая, плохой, добрую, хорошая, счастливая, родная, лихой, золотая, злой, худая, блудливая არის სახელური ფრაზის გრამატიკული თავის - бабы, жена, кума, свекровь, сударушка, мать, дочь, - ატრიბუტი და ახდენს მის პრემოდიფიკაციას. აქაც მსაზღვრელი გაუთიშავია და შეთანხმებულია რიცხვში, სქესსა და ბრუნვაში.

წინ მდგომი თუ მომდევნო მსაზღვრელი, ჩვეულებრივ, უშუალოდ დგას საზღვრულთან, მაგრამ, ზოგჯერ ისინი გათიშული არიან ერთმანეთისაგან სიტყვით (სიტყვებით) [კაჭაძე, 184], ბევრსა ვაჟკაცსა მკვებარს, ბევრი ქალი სჯობს **თმიანი**. ამ მაგალითში მსაზღვრელი პოსტპოზიციურ მდგომარეობაშია, ბოლოხმოვნია, ინვერსიული წყობაა და გრამატიკული ფორმის მიხედვით მსაზღვრელი და საზღვრული შეთანხმებულია (ორივე სახელობით ბრუნვაშია). მსაზღვრელსა და საზღვრულს შორის ზმნა "სჯობს" წარმოადგენს გამთიშველს.

შეიძლება შევხვდეთ აგრეთვე არატიპურ მდგომარეობას მსაზღვრელისა საზღვრულის მიმართ. მსაზღვრელი, როგორც წესი, მდებარეობს საზღვრულისაგან მარცხენა პოზიციაში.

ზოგჯერ მსაზღვრელი საზღვრულის დეტერმინაციას, (მოდიფიკაციას) ახდენს მისგან მარჯვენა პოზიციაში [თანდაშვილი]. ანუ საქმე გვაქვს ინვერსიულ წყობასთან, პოსტმოდიფიკაციასთან.

жену **богатую**, а тещу **тороватую**: Муж любит жену **богатую**, а тещу **тороватую** (ქმარს ცოლი სიმდიდრისთვის უყვარს, სიდედრი - მოხერხებულობისთვის);

Мать **праведная**: Мать **праведная** - ограда каменная (დედა გულმართალი//ალალმართალი - ქვითკირის კედელი);

პოსტმოდერნიზაციის ნათელი მაგალითია: «**богатую**» განსაზღვრავს გრამტიკულ თავს «**жену**», აგრეთვე «**тороватую**» განსაზღვრავს «**тещу**» და ახდენს მის პოსტმოდერნიზაციას.

ძველ ქართულში გაბატონებულ ფორმას პოსტპოზიციური წყობა (საზღვრულ-მსაზღვრელი) წარმოადგენდა [კვაჭაძე ლ.1981, 184]. ასეთი ნიმუშები გვაქვს პარემიებში: ქალი **მორცხვი**-ქვეყნის ფასი, ვაჟი **მორცხვი** - კვერცხის ფასიო. არ ვარგა ქალი **მეჭორე**, სოფლად ვაჟკაცი მკვებარა; გაუჭირდება , დადგება, როგორც უღელში მჭლე ხარი.

არცა ვიყავ რძალი **კარგი**, არცა შემხვდა ქმარი ვარგი. მაგალითად პარემიაში - არცა ვიყავ რძალი **კარგი**, არცა შემხვდა ქმარი ვარგი. "**კარგი**" განსაზღვრავს გრამტიკულ თავს "**რძალი**" და ახდენს მის პოსტმოდერნიზაციას.

კიზირიას განმარტებით, "პოსტპოზიციური განსაზღვრება თანამედროვე ქართულში ძალზე იშვიათია. ასეთი განსაზღვრება ეთანხმება საზღვრულს ბრუნვასა და რიცხვში, ხოლო პრეპოზიციული განსაზღვრება რიცხვში არ ეთანხმება საზღვრულს". მაგალითად მრავლობითში "**კარგი რძალი**" იქნება "**კარგი რძლები**", ანუ მსაზღვრელი გვევლინება მხოლოდობითში, ხოლო მსაზღვრელი, ფუძეკუმშვადი "**რძლები**" მრავლობით რიცხვშია. ასევე ანდაზაში "**მოყვანილი** ქალის ამბავს სამ წელიწადს ნუ იკითხავო". მსაზღვრელი "**მოყვანილი**", ატრიბუტული, გადმოცემული მიმღეობით, სახელობით ბრუნვაშია, მხოლოდობით რიცხვში, მსაზღვრელი - ნათესაობითში, ასევე მხოლოდობით რიცხვში. მრავლობით რიცხვში იქნება "**მოყვანილი ქალები, მოყვანილმა ქალებმა** " შეთანხმება ხდება მხოლოდ ბრუნვაში და ა.შ.

რუსულ ენაში ამ მხრივ განსხვავებული სიტუაციაა. მაგალითისათვის: "**Родная** мать и высоко поднимает, да не больно бьет. მსაზღვრელი პრეპოზიციულ მდგომარეობაშია; გარდა რიცხვისა და ბრუნვისა, შეთანხმებაა სქესშიც. ეს უკანასკნელი გრამტიკული კატეგორია , როგორც ცნობილია, ქართული ენისათვის არაა დამახასიათებელი.

რუსულ ანდაზებში: Жена для совета, теща для привета, а нет милей **родной** матери. Нет лучшего дружка, чем **родная** матушка. Воля и **добрую** жену портит. От **плохой** жены состаришься, от хорошей помолодеешь. მსაზღვრელი საზღვრულთან პრეპოზიციურ მდგომარეობაშია, შეთანხმებულია რიცხვში, ბრუნვაში, სქესში - **Родная** мать- **родная** матушка- სახელობითი ბრუნვა, მხოლოდობითი რიცხვი, მდედრობითი სქესი; **родной** матери- ნათესაობითი ბრუნვა, მხოლოდობითი რიცხვი, მდედრობითი სქესი; მრავლობით რიცხვში მივიღებთ «**родные** матери» და ა.შ. «**добрую** жену» -მსაზღვრელ საზღვრული შეთანხმებულია რიცხვსა(მხოლ.რიცხვი) და ბრუნვაში (ბრალდებითი ბრუნვა-винительный падеж); **плохой** жены- შეთანხმება რიცხვში (მხ.რ.), ბრუნვაში (ნათესაობითი ბრ.-родит. под.) სქესში(მდედრ.,женск.род). ანდაზაში «Лучше хлеб с водою, чем жить со **злой** женою»(ცარიელ წყალზე და პურზე ყოფნა ჯობს აშარი ცოლის გვერდით ყოფნას)

მსაზღვრელ-საზღვრულის პრეპოზიციური (პრემოდიფიცირებული) მდგომარეობაა, შეთანხმებული რიცხვსა (მხ.რ.,ед.ч.) და ბრუნვაში (მოქმედ.ბრ.,твор.под), სქესში (მდედრ.სქ.,ж.р.). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რუსულ ენაში, მოქმედებით ბრუნვაში -იყ (-ей) დაბოლოებებთან ერთად შეიძლება იხმარებოდეს -იყ(-ею) დაბოლოება, "რომელიც მოძველებულად ითვლება და მხოლოდ წიგნის მეტყველების სტილის გადმოსაცემად გვხვდება" [Н.С.Валгина.,1971,183]. თანამედროვე ფორმა იქნება «злой женой».

"სიტყვათა მტკიცე წყობა ანდაზის ყალიბის შექმნას უწყობს ხელს. ანდაზა ერთგვარ ფორმულას წარმოადგენს. პირველ ადგილზე ანდაზა სვამს იმ წევრს, რომელზედაც ლოგიკური მახვილი მოდის. ყველაზე ხშირად ეს წევრი ქვემდებარეა, შემდეგ დამატება, შედარებით იშვიათად სხვა წევრები"[ლ.ლეჟავა.,1959: 181].

ისმის კითხვა, მაშ რატომ გვხვდება შემთხვევები, როდესაც საზღვრული უსწრებს მსაზღვრელს? რაც, როგორც ავტორი მიუთითებს, ანდაზისათვის უცხოა. ამ კითხვას ასე აქვს პასუხი გაცემული - "ეს სტილისტური და ლექსთწყობის საჭიროებითაა გამოწვეული"[ლ.ლეჟავა,1959:182]. აგრეთვე დავამატებთ და დავემოწმებით როზენტალის აზრს იმის შესახებ, რომ, ინვერსია აძლიერებს წინადადების წევრების აზრობრივ დატვირთვას და გადაჰყავს გამონათქვამი ნეიტრალურიდან ექსპრესიულ-ემოციურ ხაზში [Д.Э.Розенталь., 2001: 219]. ინვერსიის სტილისტური ამოცანაა მეტყველებაში ექსპრესიულობის გაძლიერება.

პარემიაში "ყმა გავლილ - გამოვლილი სჯობს, ქვეყნიერება ნახული, ქალ - მამის კერას **ნაჯდომი**, საქმარედ შემონახული," გარდა იმისა, რომ მსაზღვრელი პოსტმოდინფიცირებულია, იგი გათიშულია შეთანხმებული შესიტყვებით "მამის კერას". ადგილი აქვს დისტანციურ განსაზღვრებას, რაც "ცოცხალი მეტყველებისათვის ნაკლებადაა დამახასიათებელი"[კიზირია., 218]. კონცეპტი "ქალ" რითმულობის და დიალექტურობის რეპრეზენტაციაა. ქალი **მორცხვი**- ვაჟი ხასი, ორივე კი ქვეყნის ფასი. ქალი - **თმიაწი**, მწვადი- ცვრიანი. Мать **праведная**-ограда каменная. Сваха **лукавая**, змея семиглавая. მსაზღვრელების: **ნაჯდომი**, **მორცხვი**, **თმიაწი**, **праведная**, **лукавая** ადგილი განპირობებულია რითმულობის დასაცავად და, ამავედროულად, ექსპრესიულობის გასაძლიერებლად; აგრეთვე ხაზს უსვამს ინფორმანტის პარადიგმული ურთიერთობის რელევანტურობას.

თუ საზღვრული **ნარ-თანაწი** მრავლობითშია, მართული მსაზღვრელი ეთანხმება მას ბრუნვასა და რიცხვში (ლ.კვაჭაძე., 1981:192) ამის მაგალითად მოვიყვანთ ანდაზას "უმჯობეს არსო ლომ - ვეშაპთანა, ვიდრე **ბოროტსა** დედაკაცთანა". მსაზღვრელი "ბოროტსა" დგას მხოლოდითი რიცხვის მიცემით ბრუნვაში და შეთანხმებულია საზღვრულთან რიცხვსა და ბრუნვაში (მხოლ.რ.,მიც.ბრ.).

ანდაზის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტაგანად შეიძლება ჩაითვალოს მოვლენის შემფასებლური ანუ აქსიოლოგიური პრედიკატი (პარადიგმებში "ავი -კარგი, ბოროტი-კეთილი, თავგასული- მორცხვი, хорошая-худая, чужая- родная, злая-добрая) რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პარემიის შინაარსის ხატოვნად გადმოსაცემად.

მსაზღვრელ-საზღვრულის ადგილმდებარეობა განხილულ პარემიებში იძლევა შესაძლებლობას, ითქვას, რომ ”საზღვრულ-მსაზღვრელი სინტაქსურად მჭიდროდ შეკავშირებული ერთეულებია”[ა.კიზირია,1982:230] და მსაზღვრელ-საზღვრულის ინვერსიული წყობა ექსპრესიულობის რეპრეზენტაციის ერთ-ერთი საშუალებაა. დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ჩვენ მიერ განხილულ ანდაზებში პოსტპოზიციური მსაზღვრელის მაგალითების უმნიშვნელო რაოდენობაა, რაც დასტურდება პროცენტული რაოდენობის შეჯამებით.

დანართი №1

პრემოდიფიკაცია	
ქართული ანდაზები 1.თავგასულ ქალს: თავგასულ ქალს ბალახმორეული ყანა სჯობიაო. 2.ავი დიაცი: ავი დიაცი ნადირთა დაპყრობად უძნელებიაო. 3.ანწხლი ცოლი: ანწხლი ცოლი ქმარს ჭკუიდან შეშლის. 4.ავი ცოლის: ავი ცოლის პატრონს ჭირში რა უნდა?- ჭირი სახლში აქვსო. 5.კაპასმა ქალმა: კაპასმა ქალმა ძალღი დააბა და თვითონ იყეფაო. 6.ლამაზი ქალის: ცოლად შერთვა წყალში გადავარდნაო. 7.გასათხოვარი ქალიო: ერდოს მამალი ვერ დაამძიმებს და დედამიწას გასათხოვარი ქალიო. 8.კრუსუნა დედაბერმა: კრუსუნა დედაბერმა ქვეყანა ამოჭამაო. 9.კარგი ქალის: კარგი ქალის ქმარს საგზალი არ ეჭირვებაო. 10.კარგი ცოლი: კარგი ცოლი კარგ ამხანაგს სჯობია, კარგ ძმასაცაო. 11.მძიმე ქალი: მსუბუქი ქალი: მძიმე ქალი - ოქროს ფასი, მსუბუქი ქალი - ფოთლის ფასი. 12. ამაყი ქალი: ამაყი ქალის დამცირება შეიძლება, გატეხვა არაო. 13.კარგმა ქალმა: კარგმა ქალმა რა ქნა და არცა თქვაო. 14. ლამაზი ქალის: ლამაზი ქალის მწყემსი მისი სინდისიაო. 15.კეთილი ცოლი: კეთილი ცოლი სახლისთვის იხვეჭს, ბოროტი- ოჯახს ანგრევს. 16.მორცხვი ქალი: მორცხვი ქალი-ერთ	რუსული ანდაზები 1.Лукавой бабы: Лукавой бабы и в ступе не истолочь (ცბიერ ქალს სანაყმიც ვერ დანაყავ); 2.Сварливая жена: Сварливая жена в доме пажар (ჯუჯღუნა ქალი, სახლში ხანძარი); 3.злой женою: Перед злой женою сатана – младенец непорочный (ავ ქალთან სატანა - უცოდველი ბავშვია); 4.Чужая жена: Чужая жена – лебедушка,а своя – полынь горькая (სხვისი ცოლი-გედი, საკუთარი - მწარე აბზინდა); 5. От плохой жены: От плохой жены состаришься,от хорошей помолодеешь (ცუდი ცოლის ხელში დაბერდები, კარგი ცოლის ხელში გაახალგაზრდავდები); 6.Добрую жену: Добрую жену взять – ни скуки,ни горя не знать (კეთილი ცოლთან მოწყენილობა და დარდი არ გეცოდინება); 7.Хорошая невеста – худая жена (კარგი პატარძალი - ცუდი ცოლი); 8.Счастливая дочь: Счастливая дочь – в отца, сын в мать (ბედნიერი იქნება ქალიშვილი, თუ მამას გავს, ვაჟიშვილი - დედას); 9.родной матери: Жена для совета, теща для привета, а нет милей родной матери (ცოლი რჩევისთვის გამოგადგება, სიდედრი სალმისთვის, დედაზე საყვარელი კი არავინაა); 10.родная матушка: Нет лучшего дружка, чем родная матушка (დედაზე კარგი მეგობარი არავინაა); 11.Родная мать: Родная мать и высоко поднимает, да не больно бьет (ღვიძლი დედა ძლიერ მოიქნევს ხელს, მაგრამ მწარედ არ დაგარტყამს);

ქალაქად, მორცხვი კაცი - ერთ ქალამნადო. 17.წუნია ქალი: წუნია ქალი ვერ გათხოვდებო. 18.ქვრივი დედაკაცის: ქვრივი დედაკაცის ქალს ნუ შეირთავ, სათუთად ეყოლება გაზრდილიო. 19.უდედო ქალიო: უდედო ქალიო და უმარილო მხალიო. 20.ალალი დედა: ალალი დედა მომიკვდა, დამიჯდა დედინაცვალი, იმას რომ გერები მოჰყვნენ, თვალში მაყარეს ნაცარი. 21.ეხლანდელი პატარძლები: ეხლანდელი პატარძლები რწყილს დააწვნენ და აქლემს აშობიებენო. 22.მოყვანილი ქალის: მოყვანილი ქალის ამბავს სამ წელიწადს ნუ იკთხავო. 23.უხეირო პატარძალმა: უხეირო პატარძალმა ცხრა ცოცხი მოიხმარა და ერთი ოთახიც ვერ გამოგავაო. 24.პრანჭია ქალი: პრანჭია ქალი ვერ გათხოვდაო.	12.С бранчивой (сварливой): С бранчивой (сварливой) кумой не напрашаешься (ჩხუბისთავ ნათლიას ბოდიშებით გულს ვერ მოუგებ); 13.У лихой свекрови: У лихой свекрови и сзади глаза (ავ დედამთილს თვალები კეფაზეც აქვს); 14. Блудливая свекровь: Блудливая свекровь и невестке не верит (ცუდი საქციელის მქონე დედამთილს რძლისაც არ სჯერა// რძლის საქციელშიც ეჭვი ეპარება); 15.золотая сударушка: Баба, бабушка, золотая сударушка, была бы моя бабуса, никого не боюсь (ბებო, ბებია, ოქროს ადამიანი, ჩემი ბებია რომ იყოს არავისიც არ შემეშინდება);

პოსტპოზიცია	
ქართული ანდაზები	რუსული ანდაზები
1. ყმა გავლილ - გამოვლილი სჯობს, ქვეყნიერება ნახული, ქალ - მამის კერას ნაჯდომი, საქმარედ შემონახული. 2. ქალი მორცხვი- ვაჟი ხასი, ორივე კი ქვეყნის ფასი. 3. ქალი - თმიანი, მწვადი- ცვრიანი.	1.Мать праведная-ограда каменная. (დედა გულმართალი//ალალმართალი ქვითკირის კედელი); 2. С Муж любит жену богатую,а тещу тороватую.(ქმარს ცოლი სიმდიდრისთვის უყვარს, სიდედრი - მოხერხებულობისთვის); 3.Сваха лукавая, змея семиглавая (მაჭანკალი ეშმაკი-შვიდთავიანი გველი)

რაოდენობრივად პრემოდифიკაციის მაგალითები აქარბებს პოსტმოდფიკაციის პოზიციაში მდგომ მსაზღვრელს.

	ქართული	რუსული
ქალის უარყოფითი თვისებები	80	88
ქალის არჩევა საცოლედ	8	5
კარგი ცოლი	17	15
ცოლ-ქმარი	30	27
გასათხოვარი-გაუთხოვარი	16	14
მიმა-გადია	2	0
დედა	19	14
დედინაცვალი	8	7
ნათლიდედა	4	6
პატარძალი-რძალი	15	9
მული-რძალი	5	3
ბებია	2	4
და-ძმა	3	2
სიდედრი	2	4
მაჟანკალი	-	10
ქვრივი	4	-
	სულ- 215	სულ-208
ჯამი 423		

ლიტერატურა

კვაჭაძე ლ.(1981): ქართული ენა. ნაწილი პირველი. გამომცემლობა "განათლება". თბილისი.
 კიზირია ა.(1982): მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში.,საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია."მეცნიერება". თბილისი.
 თაყაიშვილი არლი (1961): ქართული ფრაზეოლოგიის საკითხები. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.
 თანდაშილი მ.,ფურცხვანიძე ზ., კორპუსლინგვისტიკა (გლოსარიუმი და რეგისტრი) დიგიტალური ჰუმანიტარია-ქართველოლოგია და XX საუკუნის გამოწვევები. Manuel of Corpus Linguistics.,Frankfurt Universtity Press.,2014, handbook-fin.ndf-Adobe Reader (16.02.2015)
 Вальгина Н.С., Розенталь Д.Е., Фомина М.И., Цапукевич В.В.,(1971): Современный русский язык. Издательство «Высшая школа», М.,
 Розенталь Д.Э.(2001): Справочник по русскому языку. Практическая стилистика. М. Даль В.И.(1866): Толковый словарь
 Ефремова Т.Ф.(2000): Толковый словарь
http://lingvistics_dictionary.academic.ru/ (12.01.2015)
<http://dic.academic.ru/searchall.php?SWord> (12.01.2015)

საანალიზო წყაროები

გვარჯალაძე ი.მჭედლიშვილი ჯ.(1970): ინგლისური ანდაზები და ხატოვანი თქმანი ქართულ-რუსული თარგმანითა და თქმებით. "მერანი". თბილისი.
 თურდოსპირელი დ., გაბრიჩიძე ემილ (1935): ქართული ანდაზები. თბილისი.
 კანდელაკი ა.(1959): ქართული ანდაზები. საბჭოთა მწერალი. თბილისი.
 ნაკაშიძე ნ. (1953): ანდაზები. საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა. თბილისი.
 სახოკია თედო ,(1967): ქართული ანდაზები. "განათლება". თბილისი .
 ქართული ანდაზები და გამოცანები.(1991). თბილისი.
 ჯორჯანელი კ. ქართული რჩეული ანდაზები www.google.ru/#newwindow=1&q=ქართული+ანდაზები

ჩხენკელი ჰ., ქართული ანდაზები და ბრძნული გამონათქვამები
თბილისი გამომცემლობა 'საქართველოს მაცნე'
<http://misanthropet.wordpress.com/2010/04/23/>© (25.12.2014)

Даль В.И.(1984): Пословицы русского народа ; в двух томах,т.1-2

Лаперашвили В. (1972):Русско –грузинские пословицы и поговорки.

Фелицина В.П.,Прохоров Ю.Е.(1979: Русские пословицы и поговорки и крылатые выражения. Лингво-
страноведческий словарь. Издательство «Русский язык» . Москва.

Manana Gambashidze, Seda Asaturova

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

About Some Issues of Interrelations of Modifier and the Modified Noun in Paroemia (according to the Georgian and Russian materials)

Abstract

Examination of Georgian and Russian proverbs makes it clear that the image of a woman is properly depicted in both languages. The agreement between the modifier and the modified noun (the head) is very important in order to convey the expressiveness of speech in a paremia.

The usual pattern is the modifier followed by the head or the head followed by its modifier. Thus, we have two kinds of order between them- prepositive (premodification) and postpositive (postmodification//inversion).

The order of inversion (when the modifier is preceded by the head) is needed to secure the rhyme and also to enhance the expressiveness. Besides this, it stresses the relevancy of informant's paradigmatic relation. Occurrences of premodification outnumber those of postmodification. Key words: paremya,postmodification, premodification, modifier, the head (the noun that is modified).

საკვანძო სიტყვები: პარემია, პოსტმოდირეკაცია, პრემოდირეკაცია, მსაზღვრელი, საზღვრული
Key words: Peroemia, postmodification, premodification

მანანა ღარიბაშვილი, ია ნადირაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ნოველის თემატიკის თავისებურებათა ზოგიერთი ასპექტისათვის (ქართული და ინგლისური ენების მასალის მიხედვით)

ნოველას, როგორც ლიტერატურის ერთ-ერთ ჟანრს, მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ენის ლიტერატურულ მეშვეობაში. ეს მცირე პროზაული ნაწარმოები, რომელიც ძირითადად ხასიათდება პერსონაჟთა სიმცირით, ამბის ლაკონური თხრობითა და, ხშირ შემთხვევაში, მოულოდნელი დასასრულით, მწერლისაგან დიდ გამოცდილებასა და მოხერხებას მოითხოვს. „ნოველა გამოსაცდელი რამაა, მწერლის სკოლაა, რომ მან

ისწავლოს მოვლენის მოკვეთილად დახასიათება, ხშირად გადაკვრითაც უნდა ილაპარაკოს, მაგრამ თავისი სისხარტით, სწრაფი სიახლით და ხანდახან მოულოდნელი დაბოლოებითაც უნდა განაცვიფროს მკითხველი, გარკვევით შეაძულოს მას რაიმე ან შეაყვაროს“ [ნატროშვილი, 1934; 5]. ამ მნიშვნელოვან და რთულ ამოცანას მწერლები სხვადასხვაგვარად ართმევენ თავს, წერის თავისებური სტილისა თუ შეხედულებების მიხედვით.

სტატიაში წარმოდგენილია ქართული და ინგლისური ნოველების თემატიკის კონტრასტული ანალიზი, გამოვლენილია ძირითადი მსგავსება-განსხვავებანი. ყურადღება გამახვილებულია იმ ენობრივ მახასიათებლებზე, რომელთაც ავტორები ყველაზე ხშირად მიმართავენ ნაწარმოების მიზნის მისაღწევად და ქმნიან მის ექსპრესიულობას.

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ქართულ ნოველებში თემატურად უმთავრესი სოციალური ფონია. ეს განსაკუთრებით ნათლად შიო არაგვისპირელის ნაწარმოებებში ჩანს. მწერალი არსებული ვითარების გადმოცემას მცირე პროზაული ნაწარმოებების საშუალებით ცდილობს: შიმშილი, გაჭირვებული გლეხი, კლასებს შორის უთანასწორობა და უსამართლობა, ჩაგვრა.... მწერალს მშვიდი ადამიანის საკუთარ თავთან ბრძოლა ძალზე კარგად აქვს გამოხატული ნოველაში - „ადე, ჩამოვიდა!..“, სადაც გოგია მეწისქვილეს საკვების გამო ადამიანის მკვლელობის აზრიც კი დაებადება, თუმცაღა, გონს მოვა და თავის გადაწყვეტილებას არ შეასრულებს. პერსონაჟის შინაგანი ბრძოლა ავტორს, ძირითადად, გადმოცემული აქვს სახელებით, ზმნებითა და ზმნიზებებით და, ხშირ შემთხვევაში, მათი გამეორებით: „შედი შინ, შინ, შინ! ფქვილი, ფქვილი, შედი შინ, შინ შინ!.. სთხოვე ფქვილი, სთხოვე ფქვილი, ფქვილი!... მოჰკალ, მოჰკალ, მოჰკალ!...“; „თვალე-ანთებული და ნაჯახ-ამართული თავს წაადგა მძინარეს... აღელვებული ხმით, აკანკალებული ხმით... ფქვილის დანახვაზე მუცელმა სულ კაკანი დაუწყო და სიმშილი უფრო გაუცხოველდა“.

აბსოლუტური თანხვედრაა ქართულთან ნოველების თემატიკისა ინგლისურში. შიმშილის ძლიერ კვალს ადამიანის ცნობიერებაზე ნათლად ვამჩნევთ ჯეკ ლონდონის ნოველაში „სიცოცხლის ტრფიალი“. რამდენიმე დღე ბუნებასთან პირისპირ დარჩენილი ადამიანი საშინელი შიმშილისა და ფათერაკების შემდეგ გადარჩება - მას ერთ-ერთ ხომალდზე აიყვანენ, მოუვლიან და შეიფარებენ, მაგრამ „აღმოჩნდა, რომ საუზმის შემდეგ იგი ჩუმად იპარებოდა ხომალდის ქიმზე და გამვლელ მეზღვაურებს მათხოვარივით ხელს უშვერდა. მეზღვაურები იცინოდნენ და საზღვაო ორცხობილას თითო ნატებს აძლევდნენ ხოლმე. იგი ართმევდა, დააცქერდებოდა, როგორც ძუნწი ოქროს დასცქერის, და ხალათის უბეში მალავდა. მეცნიერები სულგრძელნი აღმოჩნდნენ, კაცს არაფერი გააგებინეს. შეუმჩნევლად გასინჯეს მისი საწოლი. იგი საზღვაო ორცხობილათი იყო სავსე, ლეიბიც კი გაეტენა. ყველა კუთხეში ორცხობილა იყო დამალული. კაცი კი ნორმალურად აზროვნებდა. იგი მხოლოდ იმარაგებდა საკვებს შესაძლო შიმშილობისათვის, ეს იყო და ეს“.

მსგავსად შიო არაგვისპირელისა, შიმშილით გამოწვეულ ტანჯვას ჯეკ ლონდონი, ძირითადად, არსებითი სახელების, ზმნებისა და ზედსართავების საშუალებით გამოხატავს: „It was the **pleading** cry of a strong man **in distress**“ - ეს იყო სასოწარკვეთილი ყვირილი გასაჭირში ჩავარდნილი ჩავარდნილი ძლიერი მამაკაცისა; „**The hunger pangs**

were sharp. They gnawed and gnawed“ - მწვავე იყო შიმშილისაგან მიყენებული ტკივილი, რაც შიგნეულს უბურღავდა და უბურღავდა; **so great was his fever for food** - ისე ძლიერი იყო შიმშილისაგან მიყენებული ტკივილი; „**possible famine**“ - შესაძლო შიმშილობა; „He was mastered by the verb **"to eat."** **He was hunger-mad**“. ახლა მხოლოდ ერთადერთ სურვილს შეეპყრო - ჭამა უნდოდა. შიმშილით ჭკუაზე შეიშალა.

სწორედ შიმშილი აიძულებს ფილიპე რივერას, პატარა ბავშვს, ერთი ლუკმა პურისათვის აიტანოს ძლიერ მოკრივეთა დარტყმები [ჯეკ ლონდონის „მექსიკელი“]. ნოველაში ბავშვი მარტოდმარტოა დარჩენილი მთელს სამყაროში, სადაც თავის გატანა მიღებული დარტყმებით, ჩალურჯებებით, ტკივილითა და სისხლით შეუძლია მხოლოდ. „**He had taken up with it, as a chopping block for others in the training quarters, solely because he was starving**“ - „პირველად სავარჯიშო ბიჭად იმიტომ დაუდგა მოკრივეებს, რომ შიმშილით არ ამოხდენოდა სული“. მაშინაც კი, როდესაც ღირსეულ მეტოქეობას უწევს ცნობილ მოკრივეს და შეუძლია ადვილად დაამარცხოს იგი, მთელი სამყარო თითქოს მის წინააღმდეგაა: მსაჯები, სეკუნდანტები, დარბაზი - არავინ სწყალობს ეულ, მარტოსულ და უცნობ ახალგაზრდას. ადამიანი მთელი სოციალური პირისპირ აღმოჩნდება. ჯეკ ლონდონი არსებული მდგომარეობის სიმძიმეს სხვადასხვა ლინგვისტური საშუალებით გადმოსცემს, რომელთა შორის უმეტესად გვხვდება: არსებითი სახელები: **starvation**/შიმშილით კვდომა, **the hunger**/შიმშილი, **the nightmare**/კოშმარი; ზედსართავი სახელები: **little starved Mexican kid**/ პატარა მშვიერი მექსიკელი ბიჭი; **the thousands of starving workers**/ ათასობით მშვიერი მუშა, **He saw the six thousand workers, starved and wan**, ხედავდა ექვსი ათას მუშას, მშვიერსა და ღონემიხდილს... ზმნები: **he was starving**/ ის შიმშილით კვდებოდა, და იდიომატური გამოთქმები: **You oughta seen him wolf it down**/უნდა გენახა, რა ხარბად დაცხრა საჭმელს.

ადამიანის ჩაგვრა და დაბალი ფენების სიცოცხლის არად ჩაგდება კიდევ უფრო მწვავედ არის გამოხატული ჯეკ ლონდონის ნოველაში „ჩაინაგო“, სადაც სასტიკი, ულმობელი (**brute, a brutish brute**) ზედამხედველი უდანაშაულო ახალგაზრდას სიკვდილით სჯის სხვის მაგიერ მხოლოდ იმიტომ, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილება შეასრულოს, ის ხომ მხოლოდ და მხოლოდ ჩაინაგოა - „**He is only a Chinago.**“.

სოციალური უთანასწორობა და კლასობრივი ჩაგვრაა გაშუქებული შიო არაგვისპირელის ნოველებში: „მერე, რიდათი იცხოვროს?!“, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!...“, „ღმერთო, დაილოცოს შენი სამართალი!...“ და სხვ. შეიძლება ითქვას, რომ მძიმე ეკონომიკური და სოციალური ფონის გადმოცემა მწერლის ნოველებისათვის ყველაზე მეტადაა დამახასიათებელი. მისი ნოველების ლინგვისტურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ შორისდებულები და ზედსართავი სახელები ყველაზე მეტად ხასიათდება ექსპრესიულობის ფუნქციით, ხოლო სინტაქსურ ჭრილში საყურადღებოა ძახილის წინადადებების სიჭარბე: „**ვაიმე, შე ოხერო ჩემო თავო!**...“, ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!...“ „საწყალო, შრომიშვილო, როგორც ვხედავ, შენ ბედი არ გაგიღიმებს!...“ „**ვაიმე!**... - **ეეხ!** - ღრმად ამოიოხრა.“ [ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!...]; „გაჩუმდი, თორემ ეხლავე ტყავს გაგადრობ!... - შეუტია ბოჭაულმა.“, - რად უნდა გამათრიოს, რა დავაშავე!... - დაჰკარით!... [„არ გვინდა, არა!“]. სწორედ ამ გარემოების ფონზე არაგვისპირელი წარმოგვიდგენს საცოდავ, შესაბრაღის, უსუსურ ადამიანს, რომლისთვისაც არც მომავალში ჩანს რაიმე პოზიტიური. „შიო არაგვისპირელის ერთი

დამახასიათებელი თვისებათაგანი, სხვათა შორის, ის არის, რომ მან არ მოგვცა არც ერთი ძლიერი პიროვნება, არც ერთი ამაყი სახე, რომელიც აქტიურად წინააღმდეგობდეს, რომელიც ძლიერი ინსტიტუტებით, ანდა მტკიცე ნებით იყვეს დაჯილდოებული“ [კოტეტიშვილი, 1967; 123].

საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ შიო არაგვისპირელის ნოველები საკმაოდ მძიმე, შავ-ბნელ ფონზეა წარმოდგენილი, სადაც, თითქოსდა, გამუდმებით გაისმის გლოვის ხმები. როგორც კვლევამ გვიჩვენა, ამ გარემოებას არაერთმა მკვლევარმა გაუსვა ხაზი. ვახუშტი კოტეტიშვილი მთელ მის შემოქმედებას „შავ წიგნს“ უწოდებს [კოტეტიშვილი, 1967; 124]; არც არაგვისპირელის პესიმიზმი დარჩენილა ყურადღების მიღმა. „ოთხმოცდაათ წლებში ჩვენში ისევ იჩინა თავი პესიმიზმმა, ხოლო ეს პესიმიზმი ბევრით განირჩევა წარსული საუკუნის პირველი ნახევრის პესიმიზმისაგან: მაშინ, როდესაც პირველი იყო უმთავრესად პესიმიზმი კლასიური, მეორე არის, ერთი მხრით, პესიმიზმი - ფილოსოფიური ანუ მსოფლიო (არაგვისპირელი, დეკანოზიშვილი), მეორე მხრით, პესიმიზმი სოციალური (ევდოშვილი, არაგვისპირელიც)“ [გომართელი, 1966]

„შიო არაგვისპირელი, წარმოაჩენს რა პატარა ადამიანის შინაგან სულიერ სამყაროს, მისი დამცრობის ერთ-ერთ მიზეზად სოციალურ-ეკონომიკური პირობების უქონლობას მიიჩნევს“ [კუტივაძე, 2005; 15].

ქართულ ნოველებში ადამიანის დეგრადაციის მიზეზად მხოლოდ მძიმე ეკონომიკურ ფონი არ სახელდება. ნოველაში „დიდი იოსები“ (კონსტანტინე გამსახურდია) მეკურტნე იოსები, რომელიც „მთელი სიცოცხლე პატიოსანი ოფლით მონაპოვარ კურსა სჭამდა“ და „არასოდეს სხვის საკუთრებისაკენ ხელი არ გადასცდენია“, რადიკალურად იცვლება მას შემდეგ, რაც ბატონები შექმნილი პოლიტიკური ვითარების გამო დატოვებენ ქალაქს და იოსები მათ სახლში რჩება მარტო. „ამ ბატონურმა დარბაზებმა, ამ საუცხოვო ავეჯმა, ბრჭყვიალა ლიუსტრებმა, ხავერდის პორტრეტებმა, აზნაურულმა ჩოხა-ახალოხმა, მონადირე ძაღლმა, აუარებელი სიმდიდრის დაუფლებამ დიდი იოსები წამიერად გარდაქმნა, რადგან საგნები გაბატონდნენ მასზე“. ამავე ნოველის ბოლოს მწერალი მცირე შეგონებას გვთავაზობს: „მეზარება ამ წვრილმანების გამოქვეყნება, მაგრამ დრომ გააშიშვლა ადამიანი და მეც, ანატომის გულცივობით აღჭურვილი, ჩემს ნიშანდებას გამოვთქვამ გაშიშვლებული ადამიანის მიმართ. ხომ არაფერი ისე საინტერესო არ არის, როგორც გაშიშვლებული ადამიანი, არც თუ რამეა მასზე უსაზიზღრესი ამქვეყნად“.

იქნებ, სწორედ ასეთად აღიქვამს გაშიშვლებულ ადამიანს მწერალი?! იქნებ ასეთი მანკიერია „ადამიანი-მხეცი“?! (ნოველა „დათვი“). სწორედ ამიტომაც გამსახურდიას თითქმის ყველა ნოველა ცინიკურად, უარყოფითად ხატავს ადამიანებს. „მისი ადრინდელი ნოველები - „პორცელანი“, „მკვდართან შეხვედრა“, „ხარები გრიგალში“, „ლილ“, „ტაბუ“, „ქალი რძე“, „ქოსა გახუ“ და „ჯანუ“ - წარმოგვიდგენენ ავადმყოფ და ამორალურ ინდივიდუალების, გახლებულ ერეტიკოსებს, უკიდურეს პესიმისტებსა და მისტიკოსებს, კაცთმოძულეებსა და ცინიკოსებს. მწერალი მათ შარავანდედითაც კი მოსაყდა“ [რადიანი, 1953; 151].

უნდა აღინიშნოს ის ენობრივი საშუალებები, რომელთაც ავტორი ყველაზე ხშირად მიმართავს ზემოთ ხსენებული კონცეფციების გადმოსაცემად. პირველ რიგში, თვალში გვხვდება ზედსართავი სახელებისა და მიმღეობების ექსპრესიულობა: „არც თუ რამეა

მასზე უსაზიზღრესი ამქვეყნად... მთვრალი იოსები... პატარა ადამიანები... გალახული, ხმალგატეხილი, გაწილებული..." [„დიდი იოსები“]; „პატარა ადამიანები... ამპარტავნულად მოაბიჯებენ თავიანთ მოკლე ფეხებს... მსუქანსა და მოკლე თითებზე მსხვილი ბრილიანტები ციაგობენ... სახეგაწითლებული ღიპიანი მამაკაცები და მუთაქსავით მრგვალი დედაკაცები შემოდიან... ვიგრივით თავწვრილა უკისრო კაცი... მოკლე ფეხები... უშნოდ გამოჩორგვილი კახურ ჩურჩხელებსავით გასუქებული, კოტიტა თითები...მწვანემოსასხამიანი ცეროდენა..." [„კლარა“]; „რამდენადაც საზიზღარია დაშინებული მამაკაცი, იმდენად მშვენიერია შემკრთალი ქალი“ [„ქალის რძე“]. „შავნაღვლიანი ფიქრები... თმაგაბურმგვნილი, ეკლებისაგან ხელფეხდაღადრული, ახალთხემოფხრეწილი ქოსა გახუ ქაჯივით დარბოდა ჩირგვებში. ... დაცუცქულ და გულდამდღურული მოსთქვამდა... უზაროდ, უჭირისუფლოდ წავასვენეთ სასაფლაოზე თემრას ცხედარი... ნიღაბაფარებული სისხლი“ [„ქოსა გახუ“]. „მზეგადასულ სახეს... სინათლისაგან დაცლილი ორი თვალი... სიკვდილის უშველებელი ფრთა... ხომ უნდა გამოვიდე საშინელ სიზმარიდან [„მკვდართან შეხვედრა“]. რამდენი ირონია, რამდენი ცინიზმი განსახიერდა მის ბანალურ, წითელ ტუჩის კუთხეებში, მის წვეტიან კბილებსა და ცანცარა წითურ წვერს შორის. რა ძნელია რახიტიანი ცოლის ქმრობა“ [„ლილ“]. „ღია დარჩენლი თვალები მარადისობისა!.. თვალწინ მიდგას ღრმად მოხუცებულის დამკჳნარი სახე, თეთრი მთვარესავით მრგვალი და ბრტყელი. თვალებჩანისლული და თავდავიწყებაში მთვლემარე“ [„საათები“]. ამგვარი ეპითეტებით ავტორი მკაფიოდ გადმოსცემს მთავარ სათქმელს.

ყურადღებამისაქცევია, აგრეთვე - ვით თანდებულით ნაწარმოები შედარებები: ამ პირუტყვსავით მინდა ვიყვირო [„მკვდართან შეხვედრა“]. თეთრი მთვარესავით მრგვალი და ბრტყელი [„საათები“]. ვიგრივით თავწვრილა, კახურ ჩურჩხელებსავით გასუქებული [„კლარა“] „დიდი იოსები ბავშვივით დაშინებული... აგუნასავით დაბობლავდა მოხუცი [„დიდი იოსები“]. როგორც ანალიზმა გვიჩვენა, ავტორი მიცემით ბრუნვაში დასმულ სახელებს ანიჭებს უპირატესობას - ვით თანდებულიანი შედარებებისას. ნაცვლად ფორმებისა: პირუტყვივით, ჩურჩხელებივით ..., გვხვდება - პირუტყვსავით, ჩურჩხელებსავით..., რაც ექსპრესიას უწყობს ხელს.

ხშირად ავტორი ემოციას შორისდებულების საშუალებით უსვამს ხაზს: „აფსუს, როსტომ აფთარაული მხეცზე უფრო მხეცი ყოფილა“ [„დათვი“]; „ჰე, ჰე, ჰე, ახლა ხომ მორჩით, ხომ მორჩით?“ [„ლილ“]. „ფუი, შენს კაცობას, შე მშიშარა, შე მშიშარა!..“ [„მკვდართან შეხვედრა“]; „ეჰ, რა კარგი დილა გამამწარა ამ სასიკვდილემ... ეჰ, წახდა ჩვენი ნადირობა“. [„ქოსა გახუ“]; „ჰაიტ, არ გრხვენია? ვაჟკაცი არა ხარ?“ [„ჯამუ“]; „აჰა, საქეიფო ბაღად გადაუქცევია შელეგიას ნაჭირნახულევი ეზო“ [„ამბავი ხუთასი ბოლნისელისა“].

კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველებში ცალკე თემად იკვეთება დროის წარმავლობა და მასთან ერთად ყველა სიამის გაქრობა. „რეკავენ, რეკავენ, ზარითა და ზათქით მიასვენებენ მზე გადასულ დროს, რომელიც ყველაფერს გვართმევს, ყველაფერს თან წაიღებს, რაც აქამდის გვიგრძენია, ყველაფერს რაც გვცვარებია და შეგვძულებია. ... ყველაფერს, ყველაფერს თან წაიღებენ საათები, საათები ჩვენი ბინის

კედლებზე, საათები ქალაქის მოედნებზე, საათები სიკვდილის სატრიუმფო ჭიმკრებზე...“ [„საათები“].

და მაინც, ადამიანის საკითხი, ჩვენი აზრით, ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალურია ქართულ ნოველებში: „ან რა შესაყვარებელია ადამიანი, რომელსაც მირიად ნასვრეტებიდან ზინთი და თელგამი გადმოსდის“ [კონსტანტინე გამსახურდია; „ლილ“]. შიშველი ადამიანის რაობა მწვავედ დგას კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველებში. თამამად შეიძლება აქ პარალელი გავავლოთ შიო არაგვისპირელთან, რომელმაც „ადამიანის „შიშველი სული“ გაიხადა რკვევისა და ძიების საგნად. ადამიანის „შიშველმა სულმა“ აღუძრა მას სურვილი მისი გაგების და შიო არაგვისპირელმაც ფსიქოლოგიური ეტიუდების სახით გადმოგვცა თავისი დაკვირვება-განცდანი. დიახ, შიო არაგვისპირელი „შიშველი სულის“ მწერალია უმთავრესად“ [კოტეტიშვილი, 1967; 113-114].

როგორც დაკვირვებამ გვიჩვენა, ორივე შესაპირისპირებელ ენაში ადამიანის დანიშნულების საკითხი ნოველების ძირითადი არსია. შიო არაგვისპირელის ნოველაში „ადამიანი“ მომაკვდავი თედო ნაღვლობს იმაზე, რომ მნიშვნელოვანი ვერაფერი გააკეთა სიცოცხლეში: „ჯერ რა მიცოცხლია, რა გამიკეთებია, რომ ასე მალე მესპობა სიცოცხლე. რა კვალი დარჩება ჩემს შემდეგ?.. ნუ თუ ასე უმნიშვნელოდ უნდა გავიარო, კვალდაუმჩნეველად, ისე როგორც არ სტოვებს კვამლი ჰაერში კვალს?!“

რა დანიშნულება აქვს ადამიანს და როდის ვხედავთ ადამიანში ადამიანს? ეს თემა ყველაზე ნათლად ო. ჰენრის ნოველებშია წარმოჩენილი. ერთურთზე ზრუნვა, მოყვასისათვის თავდადება, თავგანწირვა მისი ნოველების ძირითადი თემატიკაა. ცნობილ ნოველაში „უკანასკნელი ფოთოლი“ მოხუცი მხატვარი ბერნარი სიცოცხლეს წირავს იმისათვის, რომ ავადმყოფ ჯონსს სიცოცხლის იმედი ჩაუნერგოს. ასეთივე ზრუნვითა და სიბოროთია გაჯერებული მისი ნოველა „მოგვების ძღვენი“, სადაც ორი ადამიანი ყველაზე ძვირფას საგნებზე ამბობს უარს იმის გამო, რომ ერთმანეთს ასიამოვნოს. მსგავსი აზრის მატარებელია მისი სხვა ნოველებიც: „სიყვარულის მსახურება“, „ალქაჯური პურები“, „გულები და ხელები“ და სხვ.

მსგავსად ქართველი ავტორებისა, ო. ჰენრი ექსპრესიულობისათვის სხვადასხვა ლინგვისტურ საშუალებას მიმართავს; იქნება ეს შედარება: **as immovable as a setter** - სეტერივით უძრავად, მეტაფორა: **the next two hours tipped by on rosy wings**; ძახილის წინადადება თუ შორისდებული: – But what could I do – **oh!** [„The Gift of the Magi“]; ზედსართავი სახელი: **Red-fisted, short-breathed old duffer; Poor little Miss Johnsy** - საბრალო პატარა მის ჯონსი [„The Last Leaf“]. **An eye full of love**- სიყვარულით სავსე თვალები; **How clever you are** - რა ჭკვიანი ხარ; არსებითი სახელი: ...and out came the **truth and tears** - და გამოჩნდა ცრემლები და სიმართლე [A Service of love].

ადამიანებზე ზრუნვა და თავდადება ერნესტ ჰემინგუეის ნოველებისთვისაცაა დამახასიათებელი. სასაუბრო ენისათვის ნიშანდობლივი ლექსიკით გაჯერებული დიალოგები ყურადღებას იქცევს მის შემოქმედებაში: „- **What the hell** do you put it on the card for?“ /- მაშ აქ რა ჯანდაბად გიწერიათ?; “- „**Shut up... You talk too goddam much**“ /- მოკეტე!.. რა ენად გაიკრიფე [„მკვლელები“]; ნოველაში „მკვლელები“ ადამიანი არ ერიდება ხიფათს და ისე მიდის ელ ანდესონთან, რათა გააფრთხილოს, რომ მას მოკვლით ემუქრებიან - „...two fellows came in and tied up me and the cook, and they said

they were going to kill you”/ „ვიღაც ორი კაცი შემოვიდა. მე და მზარეული შეგვკრეს. ოლე ანდერსონი უნდა მოვკლათო იძახდნენ”. ამ მხრივ, ასევე, საყურადღებოა ნოველა „ინდიელების სოფელი”, სადაც ადამიანი თავს იკლავს იმის გამო, რომ ვეღარ უძლებს ცოლის მშობიარობის არაადამიანური ტკივილების ყურებას და მას კი არაფრით არ შეუძლია დახმარება. თითქოსდა უბრალო, მაგრამ თბილი და მრავლისმთქმელი მზრუნველობის ქესტია სასტუმროს მეპატრონის მხრივ კატის გაგზავნა ამერიკელის ცოლისათვის ნოველაში „კატა წვიმაში”: The padrone made her feel **very small** and at the same time **really important**. She had a momentary feeling of being of **supreme importance** – სასტუმროს პატრონს რომ ხედავდა, თავისი თავი **პაწაწინა** და თან ძალიან **მნიშვნელოვანი** ეჩვენებოდა ხოლმე. ახლაც, წამით, **უსაზღვროდ მნიშვნელოვან** არსებად იგრძნო თავი. არ შეიძლება, აქვე არ აღინიშნოს პატარა ნოველა „ბერიკაცი ხიდთან“ , სადაც მოხუცი ადამიანი ომის ქარცეცხლში საკუთარ თავს კი არ ჩივის, არამედ ცხოველებს, რომლებიც უპატრონოდ დარჩნენ.

იქნებ, სწორედ ერთმანეთზე ზრუნვას უწოდებს გამსახურდია გმირობას, როცა ნოველაში „ამბავი ხუთასი ბოლნისელისა“ აცხადებს: “ხედავთ, რა წარმავალია, ძმებო, ყოველივე დიდება ამქვეყნად, არც ტკბობაა გარდაუვალი, არც სახელი და არც მიჯნურობა, რადგან ეს ყოველივე იქვე ჰქრება, სადაც მათი განმცდელი მოათავებს სარბიელს. მხოლოდ გმირობაა წარუხოცელი!”.

როგორც ნოველების თემატიკის შესწავლამ გვიჩვენა, ქართულ და ინგლისურ ენებში ძირითადად დამახასიათებელია ადამიანების ყოფითი, სოციალური ფონის გადმოცემა და ადამიანში ჰუმანურობის ძიება. შეიძლება ითქვას, რომ ორივე ენაში მწერლები მიმართავენ სხვადასხვა ლინგვისტურ საშუალებას. ექსპრესიას ქმნის ზედსართავი სახელების, ზმნების, შორისდებულების, გამეორების, შედარების, მეტაფორისა და ძახილის წინადადებების სიჭარბე. ძირითად განსხვავებად ამ ორი საანალიზო ენის ნოველებს შორის შეიძლება დასახელდეს ის, რომ ჩვენ მიერ შესწავლილი ქართველი მწერლების ნოველები გაცილებით მძიმე, პესიმისტური და სკეპტიკურია, ვიდრე ინგლისური.

ლიტერატურა:

1. ამერიკული ნოველა (1968): ტ. II. „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი.
2. არაგვისპირელი შ.(1970): ერთტომეული. „მერანი“. თბილისი.
3. გამსახურდია კ. (1980): თხზულებათა ანტოლოგიური. ტომი VI. „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი.
4. გომართელი ი.(1966): რჩეული თხზულებანი. ტომი I. „ლიტერატურა და ხელოვნება“. თბილისი.
5. კოტეტიშვილი ვ. (1967): რჩეული ნაწერები. წიგნი მეორე. „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი.
6. კუტივაძე ნ. (2005): ადამიანის არსის ძიება შიო არაგვისპირელის ნოველებში. ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ქუთაისი.
7. ნატროშვილი გ.(1934): ძველი და ახალი ნოველა, „ლიტერატურული გაზეთი“. 12 ოქტომბერი.
8. ო'ჰენრი (2011): მოთხრობები, „პალიტრა L“. თბილისი.
9. რადიანი შ.(1953): ლიტერატურული პორტრეტები. საბჭოთა მწერალი. თბილისი.
10. ჰემინგუეი ე. (1965): თხზულებანი ოთხ ტომად, ტომი I, “ლიტერატურა და ხელოვნება”. თბილისი.
11. Selected Stories by Ernest Hemingway (1971): Progress Publishers. Moscow.
12. O. Henry (2012): 100 Selected Stories, Wordsworth classics. 2012.

13. <http://www.jacklondon.net> [11.03.2015].

საკვანძო სიტყვები: ნოველა, ექსპრესია, სოციალური ფონი, ადამიანის არსი, ენობრივი მახასიათებლები
Key words: novella, expression, social background, human essence, linguistic characteristics

Manana Garibashvili, Ia Nadiradze
Iakob Gogebashvili State University, Tbilisi

**For some Peculiarities of the themes of Novellas
(according to the Georgian and English languages)**

Abstract

The article deals with contrasting analysis of the themes of novellas by Shio Aragvispireli, Konstantine Gamsakhurdia, O. Henry, Jack London and Ernest Hemmingway, displaying the main similarities and difference. The article is mainly focused on the linguistic characteristic used by the authors to achieve the goals and impress the readers. The study revealed, that in both languages expression can be achieved by the abundance of adjectives, verbs, interjections, repetition, comparison, metaphors and exclamatory sentences. The main difference is that the novellas by Georgian authors are much more pessimistic, severe and skeptical than those in English.

გურანდა შამილიშვილი

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

**აგრარული სფერო რეგიონულ ქართულ სატელევიზიო სივრცეში
(„აჭარის საზოგადოებრივი მაუწყებლისა“ და „ტელეარხი 25-ის“ გადაცემების მიხედვით)**

თანამედროვე საზოგადოებაში განუზომელია მასმედიის როლი, ის გავლენას ახდენს საზოგადოების ცნობიერებაზე, სოციალური ინსტიტუტების ფუნქციონირებაზე, კულტურული ღირებულებისა და ფასეულობების ფორმირებაზე. ბოლო პერიოდში მნიშვნელოვნად გაიზარდა მასმედიის როლი ეკონომიკასა და აგრარულ სფეროებში. ჟურნალისტები იქცნენ ერთგვარ მედიატორებად, რომლებიც საზოგადოების ყურადღებას მიმართავენ ისეთი მნიშვნელოვანი მიმართულებებისაკენ, როგორებიცაა აგრარული სფერო, აგრარული ბიზნესი და სურსათის უვნებლობა. მიუხედავად პოსტსაბჭოთა პერიოდის სირთულეებისა, აგრარული მიმართულების ჟურნალისტიკამ შეძლო არსებობა, ხოლო დღეს, როდესაც საოფლის მეურნეობის განვითარება წარმოადგენს სახელმწიფოს პრიორიტეტს ქართულ საინფორმაციო სივრცეში მისი მნიშვნელობა საგრძნობლად გაიზარდა, თანამედროვე ჟურნალისტიკაში აგრარული თემატიკა კიდევ უფრო აქტუალური გახდა.

ფაქტია, რომ საოფლის მეურნეობა მეცნიერული კვლევების სინთეზზეა დაფუძნებული. აგრონომები წარმატების მისაღწევად, სათანადოდ უნდა იცნობდნენ ისეთ მომიჯნავე მეცნიერებებს, როგორებიცაა ეკოლოგია, ნიადაგმცოდნეობა, მიკრობიოლოგია, ბოტანიკა, ვირუსოლოგია და ა.შ. იმისთვის, რომ კომპეტენტურად

გაშუქდეს ეს მიმართულება, წარმატებულ ჟურნალისტსაც ესაჭიროება სპეციალური ცოდნა.

დღეს კულტურული პროცესების მახასიათებელია სოციალურ - კულტურული ცხოვრების დეცენტრალიზაცია- რეგიონალიზაცია. ბოლო წლებში რეგიონების გავლენა ზოგადად ქვეყნის კულტურულ, პოლიტიკურ და საინფორმაციო ცხოვრებაზე გაძლიერდა. აგრეთვე გააქტიურდა ცხოვრება თავად რეგიონებშიც, რასაც ადეკვატურად მოყვა ადგილობრივი საინფორმაციო საშუალებების როლის ზრდა, განსაკუთრებით კი რეგიონალური სატელევიზიო არხებისა. ამან აუცილებელი გახადა რეგიონული ტელევიზიების ძირეული გარდაქმნა. ერთი მხრივ, საინფორმაციო საშუალებები ასახავენ ადგილობრივი ცხოვრების კულტურულ, სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკონომიურ სფეროების ცვლილებებს, მეორე მხრივ კი უშუალო გავლენას ახდენენ ამ ცვლილებების შინაარსზე, მიმართულებასა და ინტენსიურობაზე. რეგიონული ტელეკომუნიკაციის სისტემა მოწოდებულია გახდეს ფაქტორი, რომელიც ხელს შეუწყობს საზოგადოების კონსოლიდაციას ახალი ღირებულებების ფონზე (<http://cheloveknauka.com/>).

რეგიონალურ ტელესტუდიებში დღეს ბევრი საინტერესო გადაცემა იქმნება სოფლის ცხოვრებაზე, მის პრობლემებზე, პატარა ფერმერულ მეურნეობებსა და სოფლის მეურნეობის მსხვილ ბიზნესზე. ქვეყნის მესვეურები სრულად აცნობიერებენ ასეთი სატელევიზიო გადაცემების აუცილებლობას და შესაბამისად მათზე გამოყოფენ მნიშვნელოვან საბიუჯეტო თანხებს. აუდიტორიისათვის სასოფლო-სამეურნეო და ეკონომიკური ხასიათის პრობლემების წარმოჩენა, ქვეყნის აგრარული სექტორის განვითარების პერსპექტივების, პროექტებისა და გადაწყვეტილებების ჩვენება დღეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ათასობით ფერმერი თვალს ადევნებს აგრარული სფეროს აქტუალურ პრობლემებს, ფერმერული მეურნეობის განვითარების ტენდენციებს.

აჭარის ტელევიზია რეგიონული საზოგადოებრივი მაუწყებელია. ის აქტიურად აშუქებს რეგიონში მიმდინარე მოვლენებს, ყურადღებას ამახვილებს პრობლემებზე და განვითარების პერსპექტივებზე. ტელევიზიის პროფილის შეცვლამ, საზოგადოებრივი მაუწყებლის ფორმატში გადასვლამ, ბევრ საინტერესო, მათ შორის სოფლის ყოფის, აგრარული სექტორის პრობლემების წარმოჩინებისა და განვითარების მიზნით შექმნილ ტელეპროექტს ჩაუყარა საფუძველი. სამაუწყებლო ბადეში არსებული აგრარული მიმართულების გადაცემებიდან საინტერესოა გადაცემა "აგრორჩევები", რომელიც კვირაში ერთხელ, ორშაბათობით გადის ეთერში. პროექტი ხორციელდება გაეროს განვითარების პროგრამის მიერ ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით. გადაცემის სარეკლამო რგოლი გვამცნობს, რომ „ეფექტური სოფლის მეურნეობის წარმოება შესაბამისი უნარებისა და ცოდნის შეძენით არის შესაძლებელი. თანამედროვე ტექნოლოგიები მნიშვნელოვნად ზრდის წარმოებული პროდუქტის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებლებს – ამგვარად, ზრდის ფერმერის შემოსავლებსაც. ჩვენ მოგაწვდით ინფორმაციას, თუ როგორ შეიძლება ეფექტური აგრობიზნესის წარმოება!" გადაცემის მიზნობრივ აუდიტორიას წარმოადგენენ აგროსამრეწველო კომპლექსის ხელმძღვანელები, თანამშრომლები, აგრარული დარგის მენეჯერები, ფერმერები, კერძო მეურნეობის მფლობელები და სოფლის მეურნეობით დაინტერესებული პირები. თუ

რამდენად პასუხობს გადაცემის შინაარსი დასახულ მიზანს შესაძლებელია ვიმსჯელოთ მათზე დაკვირვებითა და მედიატექსტის ანალიზით. „აგრარული პროდუქტების სტანდარტები“ (2015.06.08), „აგრობიზნეს გეგმის შედგენა“ (2015.05.12), „სანერგე მეურნეობები აჭარაში“ (2015.03.23), „მექანიზაციის თანამედროვე საშუალებები“ (2015.03.16), „პესტიციდების გამოყენება და სარგებელი“ (2015.03.09), „ბაღების გაშენება“ (2015.01.12), „მეფუტკრეობა“ (2014.11.17), „სათბურები“ (2014.11.10), „მეციტრუსეობა“ (2014.11.03) <http://adjaratv.ge/> აჭარის ტელევიზიის გადაცემათა ვიდეო არქივი) - ეს იმ თემატიკის მცირე ჩამონათვალია, რომელიც მაყურებელს 20 წუთის მანძილზე მიეწოდება და საინტერესოა არა მხოლოდ დაინტერესებული პირებისათვის, არამედ რიგითი მაყურებლისათვისაც. ამიტომაც შეიძლება არ დავეთანხმოთ ზოგიერთი მედიამკვლევრის მოსაზრებას, იმის თაობაზე, რომ „გადაცემა სოფლის მეურნეობაზე ითვლება ძალზე მოსაწყენ გადაცემად, სიუჟეტებისა და სახეების უფერულობა ტელევიზიაში მიგვანიშნებს მის ფორმალურ ხასიათზე. აქ ყველაფერი გასაგებია: სოფლის მეურნეობა - სატელევიზიო განხილვის კუთხით წარმოადგენს არარეიტინგულ სუბსტანციას“ (<http://novsel.ru/>). ფაქტია, რომ საინტერესოდ შერჩეული თემისა და სწორად დაგეგმილი სიუჟეტის წყალობით შესაძლებელია გადაცემამ მაღალი რეიტინგი შეინარჩუნოს.

აჭარის ტელევიზიის ბადეში აქტუალურია თოქ-შოუ სოფლის მეურნეობაზე ფერმერებისთვის და ფერმერების მონაწილეობით - "მე ვარ ფერმერი". აქტუალური თემები, სიუჟეტები და დისკუსია პირდაპირ ეთერში - ასეთია გადაცემის ფორმატი, რომელიც კვირაში ერთხელ გადის და მასში მონაწილეობა შეუძლიათ მაყურებლებსაც. პოპულარული ჟურნალისტური ჟანრის, თოქ-შოუს ფორმატი, საშუალებას იძლევა მაყურებლები და მონაწილეები სტუდიაშივე არკვევდნენ მათთვის საინტერესო საკითხებსა და აგრარული მეურნეობის განვითარების პერსპექტივებს. ემოციურად დატვირთული დიალოგები და რეპორტაჟები, სტუდიაში მოწვეული კომპეტენტური რესპოდენტები გადაცემას საინტერესოს ხდის არა მარტო სოფლის მეურნეობით დაინტერესებული პირებისათვის, რიგითი მაყურებლისათვისაც.

ერთი სოფლის კულტურა და ტრადიცია, სოფლის ცხოვრების პოპულარიზაცია და ისტორია, შემორჩენილი სიძველეების აღმოჩენა და სოფლის მცხოვრებთა საქმიანობის წარმოჩენა - შეიძლება ვიხილოთ თვეში ორჯერ, აჭარის ტელევიზიის გადაცემაში "ერთი დღე სოფელში". გადაცემას სამოგზაურო ტელენარკვევის ფორმატი აქვს. წამყვანი მოგვითხრობს კონკრეტული სოფლის ეთნოგრაფიულ, ისტორიულ თავისებურებებზე, ადგილობრივ კლიმატზე, სოფლის მეურნეობის დარგებზე, მოსახლეობის ყოფაზე, ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების შექმნაზე. ვფიქრობთ, რომ გადაცემა თავისი ფორმატით საინტერესო, მიმზიდველია და პოპულარიზაციას უწევს არა მარტო სოფლის ცხოვრებას, არამედ მას სარეკლამო დანიშნულებასაც ანიჭებს. მის მიზანს, ქვეყნის ფარგლებს გარეთ, საქართველოს, როგორც უძველესი აგრარული ქვეყნის, პრომოუშენი წარმოადგენს, რაც მნიშვნელოვანია აგროტურიზმის განვითარებისათვის.

აჭარაში მოქმედი დამოუკიდებელი სამაუწყებლო კომპანია „ტელეარხი 25“ პოპულარული რეგიონული ტელევიზიაა. სოფლის მეურნეობის სიახლეები, ფერმერთა პრობლემები, პრივატიზებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები, ეკოლოგიურად სუფთა კვების პროდუქტების წარმოება და მათი გავლენა ადამიანების

ჯანმრთელობაზე - ეს არის აგრარულ თემებზე მომზადებული „ცხელი“ ნიუსების მთავარი თემატიკა. („ტელეარხი 25“ გადაცემათა არქივი 04.06.2015 „აჭარაში ტყის ინვენტარიზაცია დაიწყო“, 05.06.2015, „საკვების საფუძვლიანი დანადგარები ფერმერებს“, 09.06.2015 „ტრენინგი მაღალმთიანეთში მცხოვრები მოსახლეობისათვის“, 22.11.2014 „პრემიერ მინისტრმა ქედაში ახალი საწარმო გახსნა“, 17.09.2014 „როგორ ემზადება რეგიონი ციტრუსის სეზონისთვის“, 17.07.2015 „ციტრუსის შეწამვლის მესამე ეტაპი დაიწყო“) უნდა აღინიშნოს, რომ ტელეარხის მიერ მომზადებული ახალი ამბების თემატიკა ძირითადად პრობლემურ საკითხებზე რეპორტაჟების მომზადებაა, აქტუალური თემების განხილვა კი ძირითადად მიმდინარეობს სადამოს ეთერის პოპულარულ თოქ-შოუში „ხალხის ხმა“.

აქვე გვინდა შევხოთ აგრარული სფეროს რეკლამირების პრობლემებსაც, რომელიც ერთ-ერთ აქტუალურ საკითხად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. სოფლის ცხოვრებაზე ლაპარაკი ხომ სხვადასხვაგვარად შეიძლება. რეკლამირებისას წარმოჩენილი იდეალი ხომ სუფთად ჩაცმული მოხუცებული ქალია მრგვალი სათვალეებით, რომელიც იმზირება კოხტა სახლიდან და ბავშვების ეძახის რძის დასაღევად, ბოლოს კი ზოგადი სლოგანი - „კარგია, როცა სოფელში სახლი გაქვს“ - აჯამებს ამ იდილიურ გარემოს.

ბევრი ფირმა შეისწავლის აგრარული საინფორმაციო საშუალებების ბაზარს და საკუთარ არჩევანს აკეთებს იმ სატელევიზიო არხზე, რომელიც მუდმივად არის მოქცეული სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მწარმოებლის მხედველობის არეალში. აგრარული საინფორმაციო საშუალებები აქტუალურები არიან საკუთარი სფეციფიურობიდან და მიზნობრივი აუდიტორიის განსაკუთრებულობიდან გამომდინარე. ხარისხიანი აგრარული საინფორმაციო საშუალებების მომხმარებელთა აუდიტორია საკმაოდ შეზღუდულია, მაგრამ ფაქტია ისიც, რომ რეკლამა სჭირდება როგორც მომხმარებელს, ასევე მიმწოდებელს. რეალიზაციის ყველაზე მარტივი და ეფექტურ საშუალებას კი წარმოადგენს აგრარული მიმართულების გადაცემაში რეკლამა, რომელიც მოწოდებულია რეგულარულ უფასო მიწოდებაზე კონკრეტულ სეგმენტზე.

გამოცდილმა მარკეტოლოგებმა იციან, რომ ხარისხიან და ავტორიტეტულ აგრარულ საინფორმაციო საშუალებებში რეკლამის საშუალებით შესაძლებელია მუდმივი კავშირის დამყარება მიზნობრივ აუდიტორიასთან. მათი შინაარსი ყოველთვის ზუსტად არის გათვლილი აუდიტორიაზე და გამოირჩევა კარგი აღქმით, მასალა მოიცავს სპეციალისტების კომენტარებს, საქონლის შედარებით დახასიათებას, სამრეწველო ანალიტიკურ აზროვნებას და ა.შ. როგორც ნებისმიერი რეკლამა, აგრარულ საინფორმაციო საშუალებებისაც უნდა იყოს ხელმისაწვდომი მომხმარებელთა ფართო წრისათვის, რაც თავის მხრივ გაზრდის ბრენდის პოპულარობას, მიიქცევს ყურადღებას პროდუქციის ან მომსახურების მიმართ.

აგრარულ საინფორმაციო საშუალებებში განთავსებული სარეკლამო განცხადებები და პუბლიკაციები, შეიძლება მიმოხილვით ხასიათს ატარებდნენ (ნიუსები და რეპორტაჟები). როგორც წესი ისინი წარმოგვიდგება ორი ძირითადი, მოდულისა და ტექსტის სახით და სრულად ასახავს კომპანიის, პროდუქციის ან მომსახურების შესახებ ინფორმაციას, რომელსაც ის გვთავაზობს, აღწერს მის

უპირატესობებს, იძლევა შედარებით დახასიათებებს, გადმოსცემს კლიენტისა და ექსპერტის აზრს. რეკლამის დამკვეთს ვურჩევთ, რომ ამ ფაქტის მიმართ გამოიჩინოს მეტი ყურადღება, შეისწავლოს ტელევიზიების როგორც მაყურებლების, ასევე კლიენტის ინტერესები და შესაბამისად აირჩიოს ის აგროსაინფორმაციო საშუალება, რომელიც ხელს შეუწყობს მისი პროდუქციის რეალიზაციას (<http://svetich.info/Arpo> МедиаХолдинг "Светич" 27 ноября 2013).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ რეგიონულ ტელევიზიებში აგრარული სექტორი ხშირი ინტენსივობით და პრობლემური სახით არის წარმოდგენილი. თუმცა შესაძლებელია გადაცემების ფორმატის დახვეწა, აგრარული სფეროსადმი მიძღვნილი გადაცემების შინაარსისა და ფორმის სრულყოფა, საინტერესო თემატიკისა და მნიშვნელობის საკითხების ხაზგასმა, რომ იგი უფრო რეიტინგული და მოთხოვნადი გახდეს მაყურებლისათვის. აქვე გვინდა მოვიყვანოთ ამონარიდი ბრიტანელი აგროჟურნალისტისა და აგროეკონომისტის, ჰეზერ როუს ბრიგის ქართველი აგროჟურნალისტებისადმი მიმართვიდან: „დაიმახსოვრეთ, რომ თქვენ ხართ განსხვავებული, ჟურნალისტის სხვა მიმართულებებისგან. აგროჟურნალისტიკა არის მნიშვნელოვნად განსხვავებული მიმართულება. თქვენ გადასცემთ ცოდნას, ინფორმაციას, რომელიც მწარმოებელს ეხმარება, გაზარდოს საკუთარი ბიზნესი და წარმოება, -- გარდა იმისა, რომ ჩვენ, ჟურნალისტებმა, თვითონ სოფლის მეურნეობა შევისწავლეთ, ასევე შევისწავლეთ, თუ როგორ ვწეროთ სოფლის მეურნეობაზე და, რაც მთავარია, ვწეროთ პოზიტივი, ვაჩვენოთ მკითხველს „გაღიმებული“ დაკმაყოფილი ფერმერი. ეს იმდენად მნიშვნელოვანია, - ახალი ამბავი მოაქციოთ თავში, რომ მკითხველს ვიზიდავთ. მათ უნდათ, რომ წაიკითხონ და უნდა წავაკითხოთ. მათ უნდა შთავაგონოთ, რომ წაიკითხონ ამ თემაზე. ეს ისეთი საკითხია, სადაც თეზა „მაინც წაიკითხავენ“, - არ მუშაობს (<http://chemikharagauli.com>, სოფლის მეურნეობა 23.02.2015)

ამრიგად, საქართველოში სოფლის მეურნეობის დარგის განსაკუთრებულად განვითარების პერსპექტივამ და აღნიშნულ თემაზე საკითხების სიღრმისეულად მომზადების აუცილებლობამ დღის წესრიგში დააყენა აგროჟურნალისტიკის განვითარების ხელშეწყობაც. აგრარული სფეროს გადაცემები აგროსამრეწველო კომპლექსთან ერთად ვითარდება და გამოირჩევა აქტუალობითა და მოთხოვნილებით, რადგან ისინი ასახავენ მრეწველობის მდგომარეობას, პრობლემებს, მიღწევებსა და განვითარების პერსპექტივებს.

ჩვენ მიერ განხილული რეგიონული ელექტრონული მედიასაშუალებების („აჭარის ტელევიზია“, „ტელეარხი 25“) აგრარული ხასიათის გადაცემები შეძლებისდაგვარად აკმაყოფილებენ ამ საკითხებით დაინტერესებული აუდიტორიის მოთხოვნებს, თუმცა საჭიროა ახალი სარეკლამო სტრატეგიებისა და ახალი სახის გადაცემების შექმნა, რომლებიც უზრუნველყოფენ საზოგადოების აქტიურ ჩართულობას აგრარულ სფეროში არსებული პრობლემების გაანალიზებასა და სოფლის მეურნეობის პოპულარიზაციაში.

ლიტერატურა:

1. დეფლორი დენისი, მასობრივი კომუნიკაციის გააზრებისათვის, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი, 2009 წელი;
2. Корнилов Е.А. Классификация социокультурных моделей журналистики// Вест. Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. 1999. № 1.

3. Кулев В.С. Экономическая проблематика периодической печати. М., 2001.
4. Ле Бонн Г. Психология толп. М., 1998.
5. Сапонов В.И. Развитие аграрной прессы в 90-е годы // Журналистика в 1997 году. Ч III. М., 1998.
6. Засурский Я.Н. Переход к рынку и кризис прессы // Вест. Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. 1991. № 1.
7. <http://adjaratv.ge/> აჭარის ტელევიზიის გადაცემათა ვიდეო არქივი
8. <http://www.tv25.ge/> ტელეარხი 25 გადაცემათა ვიდეო არქივი
9. <http://svetich.info/> Агро МедиаХолдинг "Светич" 27 ноября 2013
10. <http://novsel.ru/>
11. <http://cheloveknauka.com>
12. <http://chemikharagauli.com>

Guranda Shamilishvili

Shota Rustaveli State University, Batumi

Agrarian field on Georgian regional television (according to programs of “Adjara TV” and “Chanel 25”) Abstract

The role of media is huge in current society, it impacts on massive or individual conscious of people, functioning of social institutions, formation of cultural values. During last period the role of media has increased in the field of economy and agrarian. Journalists have become kind of mediators, which direct the attention of the society to the fields of agrarian business and grocery safety issues. Complex agricultural and economical problems, perspectives, projects and decisions of agrarian sector development of the country are broadcasted for wide audience. Thousands of farmers are watching current problems and issues of agrarian field and tendencies of farming development. The aim of the work is to analyze agrarian type of TV programs in regional online media (“Adjara TV” and “Chanel 25”), pay attention to positive and negative sides of journalistic production, discuss those TV programs which due to high ratings meet the requirements of audience interested in agrarian issues. It also concerns the aspect of commercial strategies due to the field popularization and participation of population in solving the problems of the field.

Key words: Regional, mass media, agrarian, problems, agrarian journalistic

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული, მასმედია, აგრარული, პრობლემები, აგროჟურნალისტიკა

ინგა შამილიშვილი

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

ალექსანდრე (შოშია) ჩხაიძის დრამატურგიის რამდენიმე ასპექტი

ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში, მიუხედავად მისი მრავალმხრივობისა, ნაკლებად აისახა აჭარის შემოქმედებითი, ლიტერატურული მხარე. მეოცე საუკუნის დასაწყისიდან დღემდე აქაც, ისევე როგორც ზოგადად საქართველოში, მნიშვნელოვანი

ლიტერატურული პროცესები მიმდინარეობდა, რაც ხელს უწყობდა ამ კუთხის კულტურული სახის ჩამოყალიბებას. ეს პროცესი ქართველ კრიტიკოსთა ინტერესების მიღმა დარჩა, რის შედეგიც გახლავთ ის, რომ ამ კუთხის შემოქმედებას ნაკლებად იცნობს ქართველი მკითხველი. არადა უახლეს ქართულ ლიტერატურას ისეთი მნიშვნელოვანი სახელები შეემატა, როგორებიც იყო პარმენ ლორია, მამია ვარშანიძე, ფრიდონ ხალვაში, ზურაბ გორგილაძე, სულიკო ჟღენტი და მრავალი სხვა. როგორც ჩანს ეს პრობლემა არა მარტო ლიტერატურული კრიტიკისათვის, თავად სიტყვაკაზმული მწერლობისათვისაც გახლდათ მტკივნეული. ალექსანდრე ჩხაიძე თავის მოგონებებში წერს: „მწერლობის ასე დაყოფა, რომელიც დისკრიმინაციას უფრო ჩამოჰგავს, ყოველთვის იწვევდა პროტესტის გრძნობას. თუკი ბათუმში ცხოვრობ, ესე იგი ხარ ადგილობრივი მწერალი. ჩოლოქამდე. თუ თელავში გიდევს ბინა, კახელი მწერალი ხარ...

არც ის მესმის, როგორ შეიძლება ლექსს წერდე და მის ადგილობრივ გაზეთში გაქმოქვეყნებას გეგმავდე, ან პიესა დაწერო იმ იმედით, რომ ადგილობრივი თეატრი დაგიდგამს!“ (ჩხაიძე:1998:79)

ჩვენ შევეცადეთ გარკვეულწილად ამოგვევსო არსებული ვაკუუმი და ამიტომაც შევაჩერეთ ყურადღება თანამედროვე ქართლი მწერლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წარმომადგენელზე ალექსანდრე (შოშია) ჩხაიძეზე, რომელმაც ბათუმის და ზოგადად ქართულ ლიტერატურულ და თეატრალურ ცხოვრებაში მთელი ეპოქა შექმნა.

ალექსანდრე ჩხაიძე მოთხრობათა არა ერთი კრებულის ავტორია, მაგრამ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი პიესები, რომელთა მიხედვითაც გადღებულია მხატვრული ფილმები და დადგმულია სპექტაკლები არა მარტო, ბათუმის, არამედ საქართველოს თითქმის ყველა თეატრისა და უცხოეთის სცენებზე. ჩვენც ყურადღება მწერლის შემოქმედების ამ კონკრეტულ სეგმენტზე შევაჩერეთ და შევეცადეთ გვესაუბრა იმ პრობლემატიკაზე, რომელზეც ამახვილებს ყურადღებას თავის პიესებში, რაც ასე საინტერესოს ხდის მის შემოქმედებას და რაც გახდა საფუძველი მისი პიესების ასეთი პოპულარობისა.

პირველი მოთხრობა მომავალმა დრამატურგმა სოფელ სარფის სატკივარს მიუძღვნა. ორად გაყოფილი სოფლის ამბავს სიმბოლურად „დედაენა“ უწოდა და „ლიტერატურულ აჭარაში“ გამოაქვეყნა. მწერალი იგონებს: „პედაგოგიურ სასწავლებელში ვიღაცამ წაიკითხა იგი, ადარ მახსოვს, პედაგოგმა თუ მოსწავლემ. შემომთავაზეს პიესად გადამეკეთებინა. თხოვნა შევუსრულე. დრამატულმა წრემ დადგა.“ (75-76) ეს იყო ნათლობა და დიდი გზის დასაწყისი დრამატურგიაში.

შოშია ჩხაიძეს იმ ეპოქაში მოუწია მოღვაწეობა, როცა კომუნისტური იდეოლოგია სრულად აკონტროლებდა მხატვრულ-შემოქმედებით ცხოვრებას. პარტიული ნომენკლატურული ცენზურის გარეშე შეუძლებელი იყო ნაწარმოების გამოქვეყნება, მით უფრო მისი სცენაზე გადატანა. თუმცა ალექსანდრე ჩხაიძემ შეძლო პოპულარულად ექცია თავისი პიესები, მათთვის სასცენო სიცოცხლე ჩაებერა და თანაც სათქმელი ქვეტექსტით მიეწოდებინა საზოგადოებისათვის. მისი წერის მანერა, აქტუალური თემატიკა და ცხოვრებისეული სიტუაციები მალევე მოექცა თეატრალური საზოგადოების ინტერესთა სფეროში.

მწერალი შემოქმედებითი გზის დასაწყისში გარკვეული პერიოდი აჭარის რადიოში მუშაობდა და უშუალო ურთიერთობამ რესპოდენტებთან არა ერთი ახალი პიესის იდეაც წარმოშვა. ასე შეიქმნა ერთ-ერთი პოპულარული პიესა „გზაჯვარედინთან“, რომელიც მალევე ბათუმის თეატრის სცენაზე დაიდგა. ავტორი იგონებს: „ერთხელ რადიორეპორტაჟი მოვამზადე სასკოლო თემაზე, სასწავლო წლის დამთავრებასთან დაკავშირებით... საღამოს სახლში ვისმენდი გადაცემას. უცებ მომეჩვენა, რომ რაღაც მაწუხებდა, გადავწყვიტე დამეწერა პიესა თეატრისათვის, პიესა საშუალო სკოლადამთავრებულებზე, რადგან ეს თემა ისე ახლობელი იყო მაშინ ჩემთვის.“ (ჩხაიძე1998:76)

პიესა მართლაც შეიქმნა, მალევე დაიდგა ბათუმის სცენაზე და წლების მანძილზე არ ჩამოსულა სცენიდან. რა იყო ამის მიზეზი? ალბათ ის. რომ მწერალმა შეძლო და საზოგადოების წინაშე წარმოაჩინა საბჭოთა სკოლის მანკიერებანი, რომელიც მედალოსანთა მაღალ პროცენტულ მაჩვენებელზე იყო დაფუძნებული და ნაკლებად მოაზროვნე ახალგაზრდის აღზრდაზე. ეს იყო სიმართლე, რომელიც თავად განიცადა და სამსჯავროზე გამოიტანა. ახალგაზრდობის თემა მწერალმა შემდეგში განავრცო პიესებში „როცა მთავრდება ბავშვობა“, „დიდი ზარი“, „სკოლა 88“, „თავისუფალი თემა“. ეს უკანასკნელი იმ ეპოქის ახალთაობის საყვარელ სპექტაკლად იქცა. ამ პიესის მთავარმა გმირმა, ცირა გელოვანმა, თითქოს მწერლის სათქმელი ამოთქვა კიდეც: „მე მძულდა ყველანი, მასწავლებლებიც, ამხანაგებიც, მძულდა სიყალბისათვის, თვალთმაქცობისათვის. მე მძულდა საკუთარი თავიც, რადგან უნდა დამეწერა სიცრუე, თითქოს ვოცნებობდი ექიმობაზე! მე ხომ დაჭრილი თითის დანახვაზეც გული მიმდის! გონების თვალთ გადავხედე განვლილ ათ წელს, შემაშინა იმან, რაც დავინახე და შევეცადე ერთხელ მაინც, სკოლიდან წასვლამდე ვყოფილიყავი გულწრფელი, დამეწერა სიმართლე, რაც ხდება ჩემს გარშემო, ვინა ვარ და როგორი მინდა ვიყო.“ (ჩხაიძე1975:15) დამერწმუნებით რომ ნამდვილად თამამი განაცხადია. ამ მცირედი ამონარიდიდანაც კარგად ჩანს, თუ როგორ ხედავდა ავტორი არსებულ ვითარებას და როგორ ცდილობდა მწვავედ დაესვა საკითხი.

მომავალი თაობის პრობლემატიკა ის მთავარი თემაა, რომელსაც არა ერთხელ დაბრუნებია დრამატურგი და საზოგადოების რეაქციაც არ აყოვნებდა, ყოველთვის ზუსტად აღიქვამდა დასმულ საკითხს. ერთ ასეთ პიესად „როცა მთავრდება ბავშვობა“ იქცა. იგი ჟურნალ „ნაკადულის“ ლიტერატურული პრემიით მოთხრობის დაჯილდოების შემდეგ პიესად დაიწერა და გიგა ლორთქიფანიძის რჩევით დაიდგა თბილისის მოზარდმაყურებელთა თეატრის სცენაზე. ეს გახლდათ დრამატურგის პირველი პიესა, რომელიც დედაქალაქის სცენაზე დაიდგა. ამით დაირღვა თითქოს დადებული ტაბუ. როგორც თავად შოშია ჩხაიძე იხსენებს „მე, როგორღაც, ისე ჩავერთე ლიტერატურულ პროცესში, რომ ვერ მოხერხდა ჩემთვის დამწყები, ახალგაზრდა ან ადგილობრივი მწერლის იარლიყის მოკერება“ (ჩხაიძე1998:78). ამის შემდეგ აღარ გაწყვეტილა კავშირი ქვეყნის მთავარ სცენებთან და არა ერთი სპექტაკლი დადგმულა მარჯანიშვილის, რუსთაველისა თუ სხვა სცენებზე. ამ პროცესებში შემოქმედისათვის მნიშვნელოვანი ცნობილ რეჟისორ გიგა ლორთქიფანიძესთან მეგობრობა გახლდათ, რომელიც მისი პირველი შემფასებელიც იყო.

უკვე პოპულარული დრამატურგი ერთგვარ შეფასებას აკეთებს თავის მემუარებში, საუბრობს საკუთარი წარმატების ფორმულაზე და აჯამებს კიდევ თავის მოღვაწეობას. საინტერესოა, როცა ავტორი დასძენს: „თითქმის ყველა პიესა, რომელიც დავწერე და თეატრში მიტანის ღირსად ჩავთვალე, დაიგა. რა თქმა უნდა ზოგი - ცუდად, ზოგი - კარგად, ზოგი ერთადერთ თეატრში, ზოგიერთმა საზღვარგარეთ გააღწია. არ დაიდგა მხოლოდ ერთი პიესა, რაც ძალიან მაწუხებდა, თუმცა მისი დადგმა არც ძალიან მომნდომებია, რაღაც მაჩერებდა, მაეჭვებდა, რომ ბოლომდე ვერ ვთქვი სათქმელი, არადა თემა იყო ბრწყინვალე, 1921 წლის 18 მარტის ამბები ბათუმში.“(ჩხაიძე1998:81) დამერწმუნებით ეს თემა მართლაც გამორჩეული და აქტუალური იყო, განსაკუთრებით იმ ეპოქაში. დღევანდელი გადასახედიდან კი, როდესაც მოხდა ღირებულებათა გადაფასება, როდესაც ისტორიამ მიაკუთვნა იმ დღეების გმირებს საკუთარი ადგილი, ძნელად დასაჯერებელიცაა, რომ მაშინ ამ თემაზე საუბარი გმირობის ტოლფასიც კი იყო. ალექსანდრე ჩხაიძე შეეცადა გაეცოცხლებინა იმ დღეების მატთან და გიორგი მაზნიაშვილის ჭეშმარიტი სახე დაეხატა, ეჩვენებინა, თუ რა ბედი ხვდა ქვეყნის ღირსეულ შვილს, რომელმაც გვერდით გადადო პარტიული კუთვნილება, პოლიტიკური შეხედულებები, ბრწყინვალედ შეასრულა დაკისრებული მისია და ოსმალთა ხელიდან გამოგლიჯა ბათუმი. ემიგრაციაში წასულმა ვერ გაუძლო ქვეყანასთან შორს ცხოვრებას, სამშობლოში დაბრუნება ითხოვა, რომლისთვისაც „მადლიერმა“ ქვეყანამ მხოლოდ კასპის რაიონში ცხოვრების უკანასკნელი წლების გატარება გაიმეტა, სადაც სულთ მეზრმოლი, უბრალო გლეხის ცხოვრებით ცხოვრობდა. 1927 წელს მან თავისი მემუარები გამოაქვეყნა, რომელმაც დღის სინათლე რეალურად მხოლოდ მეოცე საუკუნის ბოლოს იხილა. გენერალს ვერ აპატიეს წარსული ცხოვრება და 1937 წელს სხვებთან ერთად სიცოცხლეს გამოასალმეს. ამ ისტორიულ ფაქტებზე საუბარი და ბოლშევიკური სახელმწიფოსათვის ჩრდილის მიყენება მართლაც ძნელი და ამავე დროს საპასუხისმგებლო საქმე გახლდათ, რადგან რეალური ისტორიული ფაქტები იმ ეპოქაში დამახინჯებულად მიეწოდებოდა საბჭოთა მოქალაქეს. მწერალი შეეცადა მოეპოვებინა რეალური ისტორიული მასალები და მიუხედავად მრავალი წინააღმდეგობისა მაინც შეძლო პიესის შექმნა. „მე მაინც დავწერე ეს პიესა, სათაურით „მამულიშვილები“. იგი არსად არ დადგმულა, ალბათ არც დაიდგმება, მაგრამ დაახლოებით ოცდაათი წლის შემდეგ?“ (ჩხაიძე1998:83) იქნებ მართლაც გაცოცხლდეს ეს პიესა ათეული წლების შემდეგ თეატრალურ სცენაზე და კიდევ ერთხელ დაანახოს საზოგადოებას, თუ როგორგანიცდიდა ეროვნულ პრობლემას მწერალი, მაშინ, როდესაც საქართველოს დამოუკიდებლობაზე ფიქრიც კი იკრძალებოდა.

საინტერესოა პიესაში ქართველი ინტელიგენტის სიტყვები: „თქვენ ეჯიბრებით ერთმანეთს არა სამშობლოს სიყვარულში, არამედ ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად! მენშევიკი, ბოლშევიკი, სოციალისტი, ფედერალისტი... წითელი და თეთრი... ჩემთვის არ არსებობს ეს ფერები, ჩემთვის მამული ერთი ფერისაა. ამ დროს გაქცევა - სამშობლოს ღალატია.“აქვე კი ავტორი ემიგრაციაში მიმავალ ქართველ ქალს ათქმევინებს: „მე ნივთი არა ვარ, მეც ადამიანი ვარ და ამ მიწის შვილი, თანაც ქალი. შეიძლება თქვენზე უფრო მე უნდა ვიფიქრო შვილებზე, რომელთაც გავაჩენ იქ, უცხოეთში და, რომლებიც დაგვწყევლიან იმისათვის, რომ დავუკარგეთ სამშობლო, სანატრელი გავუხადეთ

სამარეზე მისაყრელი ერთი მუჭა ქართული მიწა“(ჩხაიძე1998:79). ამ სიტყვებით ავტორმა შეძლო გადმოეცა ის განცდები და ემოციები, რომლებიც ქართველი ემიგრანტებისათვის ყოვლისმომცველ ნოსტალგიად იქცა.

ყველაზე დიდი პოპულარობა მოიპოვა ალექსანდრე ჩხაიძის პიესამ „ხიდი“. პიესის შინაარსი ერთი შეხედვით ტრივიალური გახლდათ. მოგვითხრობდა ქალაქში ხიის ჩანგრევაზე, რომლის საქმესაც პროკურატურა იძიებდა. ამ პროცესში კი გამოდიოდა ხელს აფარებდა პარტიულ ფუნქციონერებს. ავტორმა შეძლო ეჩვენებინა კომუნისტური სახელმწიფოს ისეთი მანკიერი გამოვლინებანი, როგორიც იყო პარტიულ ფუნქციონერთა გულგრილობა, ბიუროკრატიული მექანიზმები, რაც საბჭოთა ეპოქისათვის თამამი ნაბიჯი გახლდათ. პიესის სცენაზე გადატანას გარკვეული წინააღმდეგობებიც შეხვდა. ამაში განმსაზღვრელი როლი სერგო ზაქარიამემ, როგორც საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატმა აჭარიდან, ითამაშა. 1965 წელს „ჯარისკაცის მამის“ პრემიერის დღეებში ბათუმში მყოფმა მსახიობმა შოშიას თითქოსდა შემთხვევით უთხრა „სწორედ ახლა მთავრობაში ვიყავი, თქვენი ხიდის ამბავი მოვაგვარე. ძალიან გამიჭირდა, მაგრამ, ბოლოს, მაინც მივაღწიე.“(ჩხაიძე1998:85) ამის შემდეგ პიესა ყველა ქართულ სცენაზე დაიდგა, საგასტროლო რეპერტუარშიც შევიდა და მოსკოვის სცენაზეც განხორციელდა. მაგრამ განსაკუთრებული დატვირთვა რუსთაველის სცენაზე მიხეილ თუმანიშვილისეულ რეჟისურას ენიჭებოდა. აფასებდა რა ამას დრამატურგი, ამბობს: „70-იანი წლების დამდეგს კანონსა და კანონიერებაზე, უფრო სწორად უკანონობაზე აზრის გამოთქმა, მარალი რანგის ხელმძღვანელთა ხელყოფა. რბილად რომ ვთქვათ, არ იყო რეკომენდებული. მერე კიდეც, ვინ იცის, რა ჩადო მიხეილ თუმანიშვილმა სპექტაკლში!“ მართლაც ისეთი აქცენტები გაუკეთებიადიდ რეჟისორს, რაზეც თავად ავტორსაც კი არ უფიქრია. მან უფრო მეტი დაინახა, ვიდრე ავტორმა თქვა.

იმისათვის, რომ თვალნათლივ დავინახოთ, თუ რასთან უწევდა გამკლავება მწერალს მის მოგონებებს დავესესხოთ და გავიხსენოთ კიდეც ერთი პიესა „მომავალ შეხვედრამდე“. „ის პიესა („მომავალ შეხვედრამდე“), კონკურსზე რომ გაიმარჯვა და გიგა დგამდა მარჯანიშვილის თეატრში, უშიშროების კომიტეტშიც კი წაიღეს წასაკითხად, ვიღაცის სიგნალით. სპექტაკლზე მუშაობა რამდენიმე დღით შეწყდა. ყველანი ვნერვიულობდით. მახსოვს, მე წავიავადმყოფე კიდეც. ერთ დღით გიგამ დამირეკა სასტუმროში და მისთვის ჩვეული იუმორით მითხრა, კომიტეტიდან დაგვირეკეს, პიესას გაგაშვებინებთ, ოღონდ მისი ავტორი დაგვაჭერინეთო.

შემდეგ ვნახეთ პიესის ის ეგზემპლარი, ფანქრით ხაზგასმული ადგილებით, რომელთა სცენიდან საჯაროდ თქმა, მართალია პირდაპირ არ აუკრძალავთ, მაგრამ სასურველადაც არ ჩათვალეს“ (ჩხაიძე1998:92).

ამ მოგონებიდან ნათლად ჩანს, რომ მართალი სიტყვის თქმა, მწერლის ნააზრევის საჯაროდ გამოტანა, მაშინ, როდესაც ლიტერატურა პროკრუსტეს სარეცელზე მოათავსეს და მწერლობა მოათვინიერეს, გმირობის ტოლფასი იყო. მართალია ე.წ. ოტტეპელის პერიოდში შედარებით გაიოლდა მართალი სიტყვის თქმა, მაგრამ მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგია მაინც ახერხებდა იდეოლოგიური კლიშეების დაცვას. ჩვენ შევეცადეთ მხოლოდ რამდენიმე პიესაზე გაგვემახვილებინა ყურადღება და გვეჩვენებინა რომ ალექსანდრე ჩხაიძის, როგორც დრამატურგის, პოპულარობა, მისი

პიესების აქტუალობაში მდგომარეობდა, რადგან მათში, როგორც სარკეში, ისე აისახა ეპოქის რეალური სახე. ეს მხოლოდ რამდენიმე ასპექტი გახლავთ, მწერლის შემოქმედება კი გაცილებით მეტის მომცველია და იგი ჯერ კიდევ ელოდება მკვლევარს.

ლიტერატურა:

- 1. ჩხაიძე ალექსანდრე; ჩემი წილი საუკუნე; ბათუმი 1998;
- 2. ჩხაიძე ალექსანდრე; კვალი დედამიწაზე; ბათუმი 1977;
- 3. ჩხაიძე ალექსანდრე; ზღვა და ოთხი ქალიშვილი; ბათუმი 1969;
- 4. ჩხაიძე ალექსანდრე; როცა მთავრდება ბავშვობა; ბათუმი 1973;
- 5. ჩხაიძე ალექსანდრე; თავისუფალი თემა; ბათუმი 1975;

Inga Shamilishvili

Shota Rustaveli State University, Batumi

Some Aspects of Alexander (Shoshia) Chkhaidze’s Drama

Abstract

Despite being diverse, the Ajarian creative literary trait has been reflected little in the Georgian literary criticism. Since the beginning of the 20th century until present the significant literary processes have been underway here as well as, generally, in Georgia that helped to create cultural image of this region. This process was left behind the Georgian literary critics’ interest. As a result, Georgian readers know little about creative work of this region.

We tried to fill the existing vacuum and for that reason, we paid our attention to one of the important representatives of the Georgian literature Shoshia Chkhaidze, who has created the whole epoch in the literary and theatrical life of Batumi.

ეკატერინე შაკიაშვილი

საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

**ტექსტის ლინგვისტიკა, როგორც
ინტეგრაციული მეცნიერული დისციპლინა**

ტექსტის ლინგვისტიკა გაჩნდა, ერთი მხრივ, ლინგვისტიკაში ცალკეული მოვლენების ახსნისათვის ცნებითი აპარატის არარსებობის გამო, მეორე მხრივ, ლინგვისტიკის გარეშე ფაქტორების ზემოქმედებით. ეს ფაქტორებია ლიტმცნოდნეობა, ფსიქოლოგია, სემიოტიკა, სოციოლოგია, კულტურის ანთროპოლოგია. „ერთიანი მეტყველებითი ნაწარმოები – ტექსტი წარმოსდგა ერთგვარ ფოკუსად, რომელშიც

გადაეჯახება ენისადმი ყველა აღნიშნული მიდგომა. ტექსტი ლინგვისტური ძიების აღნიშნული მიმართულებებისათვის აღმოჩნდა არა მხოლოდ ამოსავალი მასალა, არამედ განისაზღვრა ერთი მათგანის საგანი – „ტექსტის ლინგვისტიკის საგანი“ (О. И. Москальская).

ტექსტის ლინგვისტიკას ზემოაღნიშნულ დისციპლინებთან აერთიანებს კვლევის ობიექტი – ბმული მეტყველება, ერთიანი (მთლიანი) მეტყველებითი ნაწარმოები და იმ ნიშან-თვისებების გამოვლენა, რომელიც ტექსტს განასხვავებს წინადადებათა შემთხვევითი გაერთიანებისაგან. ტექსტის კვლევებმა ვერბალური კომუნიკაციების, კოგნიტური ფსიქოლოგიის, სოციალური ფსიქოლოგიის, ეთნოგრაფიისა თუ სხვა დისციპლინათა პოზიციებიდან ცხადყო, რომ ტექსტი არ წარმოადგენს იზოლირებულ, კონკრეტული ენობრივი გამონათქვამის ჩარჩოებით შემოფარგლულ სტუქტურას. ტექსტის ლინგვისტიკა ტექსტს სრულიად სხვადასხვა თვალსაზრისით განიხილავს და აშკარად გამოხატული დისციპლინათშორისი ხასიათი აქვს.

ტექსტის თანამედროვე ლინგვისტიკურ ანალიზში, სხვადასხვა შემადგენელი ნაწილისაგან იქმნება მეცნიერულ გატაცებათა ახალი კომბინაციები და წარმოიშვება მეტყველებითი ნაწარმოებების (ტექსტების) აღწერის ახალი კონცეფციები. ტექსტის ლინგვისტიკის ერთ-ერთი თანამედროვე პრობლემური მიმართულებაა ტექსტის გაგებისა და ინტერპრეტაციის პრობლემა, რომელიც საკითხების ფართო სპექტრს მოიცავს.

თანამედროვე ლინგვისტიკის თვალსაზრისით გაგება არის სუბიექტის კოგნიტური მოღვაწეობა, რომლის დასაწყისი არის შეგრძნება (აღქმა), ხოლო შედეგი – ტექსტის გააზრება. გაგებასთან ამჟამად ხშირად ახსენებენ ინტერპრეტაციას. გაგება გულისხმობს აქცენტს ენის ცოდნაზე, ხოლო ინტერპრეტაცია წარმოებს ადამიანის შემეცნებითი და შეფასებითი მოღვაწეობის საერთო კონტექსტში.

თანამედროვე ლინგვოკულტუროლოგიური მიდგომა ინტერპრეტაციას განიხილავს, როგორც კულტურაში ტექსტის შესვლის პირობას. ტექსტი თავისთავად არ არის კულტურის ფაქტი, ხოლო რომ გახდეს კულტურის ფაქტი, იგი უნდა დაისაკუთროს ადამიანმა (სოციუმმა). ტექსტის დასაკუთრების ფორმა არის ინტერპრეტაცია.

ტექსტის ლინგვისტიკის ცალკეული ასპექტების ანალიზის დროს მკვლევრები ზემოთმითითებულ დისციპლინებთან ერთან გამოიყენებენ ფენომენოლოგიის, ჰერმენევტიკის, ფსიქოანალიზის, სინერგეტიკისა, და ფილოსოფიის მონაცემებს. ადამიანის შეგნება და გონი ჰუმანიტარული დისციპლინის საფუძველთა საფუძველია. ტექსტში აკუმულირებით ისინი, თავის მხრივ, ტექსტს გადააქცევენ „პირველად მოცემულობად და ნებისმიერი ჰუმანიტარული მეცნიერების ამოსავალ წერტილად“ (М. М. Бахтин).

ტექსტის ლინგვისტიკა, როგორც ცალკე მეცნიერული მიმართულება, ჩამოყალიბდა 1960–იანი წლების შუახანებისა და 1970–იანი წლების დასაწყისში. ტექსტის განხილვა დაიწყო არა როგორც რაიმე სტატიკურ სისტემად, არამედ დინამიკურ სისტემად: „ტექსტი არის ენა მოქმედებაში“.

ტექსტის ლინგვისტიკისადმი ინტერესი განპირობებულია თანამედროვე ენათმეცნიერების მიერ იმის ახნის მცდელობით, თუ რას წარმოადგენს ენა, როგორც გლობალური მოვლენა, როგორც კომუნიკაციის მთლიანური სისტემა; ენისა და

ადამიანური მოღვაწეობის სხვადასხვა მხარე ტექსტში რეალიზებულია კავშირის ღრმად შესწავლის მიზნით.

ეს მისწრაფება ასევე განპირობებულია ტექსტის მეშვეობით ენის ყოფიერების შეცნობის სურვილით, ენის იმ კანონზომიერებების წვდომის სურვილით, რომლებიც მხოლოდ ენობრივი ერთეულების ფუნქციონირების პროცესში იხსნება. ამასთან შეისწავლება ენის ერთ-ერთი ძირითადი – ტექსტის შექმნის – ფუნქცია.

ტექსტის შემსწავლელი დისციპლინის აღსანიშნად გამოიყენებენ ტერმინებს „ტექსტის ლინგვისტიკა“, „ტექსტის გრამატიკა“ „დისკურსის ანალიზი“, „ტექსტის ლინგვისტიკური ანალიზი“, „ტექსტის თეორია“ და ა.შ.

ინტერდისციპლინური გადაკვეთების სიმრავლის მიუხედავად, ამჟამად ტექსტის ლინგვისტიკას მოეპოვება საკუთარი ონტოლოგიური სტატუსი – ესაა „ლინგვისტური კვლევების მიმართულება, რომელთა ობიექტია ბმული ტექსტის აგების წესები და ამ წესებით გამოხატული მისი აზრობრივი კატეგორიები“.

ტექსტის ლინგვისტიკა ენათმეცნიერული დისციპლინაა, რომელიც იკვლევს იმ ენობრივ კანონზომიერებებს, რომლებიც სცილდება ერთი წინადადების ფარგლებს. მისი მიზანია ტექსტის კონსტიტუციური ნიშნების განსაზღვრა და ამით ტექსტის თეორიის საფუძვლების ჩაყრა.

ეს დისციპლინა მოიცავს ნებისმიერ ნიშნობრივ თანმიმდევრობებს, თუმცა მისი ძირითადი ობიექტია ვერბალური ტექსტი და ამიტომ ტექსტის დახასიათებისა და აღწერის დროს მნიშვნელოვანია ლინგვისტიკის მიერ დაგროვილი მონაცემები.

ტექსტის ლინგვისტიკა განისაზღვრება, აგრეთვე, როგორც „ენათმეცნიერული დისციპლინა, რომელიც იკვლევს ტექსტის სტრუქტურულ თვისებებს, მათი წარმოებისა და ურთიერთდაკავშირების პირობებს, მათი ენობრივი ვარიანტულობისა და დამუშავების პრინციპებს“. ტექსტის შესწავლისადმი მიდგომების ნაირგვარობა ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში მისი ადგილი, ტერმინოლოგიური სიჭრელე და ტექსტის აღწერის კონცეფციათა სიმრავლე იმის მტკიცების საფუძველს ქმნის, რომ: „თანამედროვე ტექსტის ლინგვისტიკას... მკვეთრად გამოხატული დისციპლინათშორისი ხასიათი აქვს და, კ. ბრინკერის ფიქრით, ამ ეტაპზე ტექსტის ლინგვისტიკას ლინგვისტიკაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს, როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით (K.Brinker).

ენის სინერგეტიკულმა გაგებამ, მისმა გააზრებამ როგორც „სულის სიახლისა“ (მ. ჰაიდეგერი), „შემოქმედებითი აქტისა“ (უ. ეკო), „სულის თვით განვითარების სიმბოლური ფორმისა“ (ე. კასირერი), მისი ერთეულის – **სიტყვის თავისებური ბორიალი საგნის ირგვლივ ჰგავს „სულის მიერ“ მიტოვებული, მაგრამ არ დავიწყებული სხეულის ირგვლივ ტრიალს**“ (ო. მანდელშტამი). ენის გაგებამ, როგორც ადამიანის სულიერი ცხოვრების გამოხატვისა და სიმბოლიზების საშუალებამ, როგორც ადამიანის მიერ თავისი დასაბამიერი ადამიანური შესაძლებლობისა და ძალების ისეთ მნიშვნელოვან კატეგორიებში რეალიზებამ, როგორიცაა კულტურა, ცივილიზაცია, განაპირობა ისეთი ახალი ტერმინების გაჩენა, როგორიცაა „ინტერტექსტი“ და „ინტერტექსტურობა“.

„ინტერტექსტურობა არის ნებისმიერი ტექსტის ბუნებრივ ენაზე სხვა ტექსტებთან დიალოგში ჩართვის თვისება. ასეთი გაგება ინტერტექსტურობისა ახასიათებს რ. ბარტ – კრისტევას სკოლას.

დღეისათვის გამოვლენილია ინტერტექსტურობის სხვა ნიშნებიც: ინტერტექსტურობა არის გარკვეული ენობრივი სიგნალებით მარკირებული ტექსტების „გადაძახილი“, მათი დიალოგი“, ხოლო ინტერტექსტი – ობიექტურად არსებული ინფორმაციული რეალობა, რომელიც არის ადამიანის შემოქმედებითი მოღვაწეობის პროდუქტი, რომელსაც შეუძლია უსასრულო თვითგენერირება დროის ისრის მიმართულებით. მაგალითად, ჭაბუა ამირეჯიბის „დათა თუთაშხია“, გურამ დოჩანაშვილის „სამოსელი პირველი“, გ. ლეონიძის „ნატვრის ხე“ სწორედ ამგვარი ინტერტექსტური „გადაძახილით“ გაერთიანებული ტექსტების ერთობლიობა და ამ ერთობლიობით შეპირობებული მეგატექსტებია, რომლებიც მხატვრული ტექსტების ჰიპერტექსტურ მთლიანობაში ერთი კონკრეტული მდგენელის ფუნქციას ასრულებენ.

მხატვრული ნაწარმოები, როგორც ტექსტი, არა მარტო ასტრუქტურირებს, არამედ აყალიბებს „სამყაროს ტექსტობრივ სურათ–ხატს“. სამყაროს ტექსტური სურათ–ხატები ერთმანეთთან ინტერტექსტუალური კავშირებით – კოდებით (რ. ბარტის მიხედვით) არიან დაკავშირებულნი და ხელმისაწვდომობის გზას ხსნიან როგორც ცნობიერის, ისე ქვეცნობიერისაკენ. ა.ა. ლეონტიევი ნაშრომში „არაცნობიერი და არქეტიპები, როგორც ინტერტექსტურობის საფუძველი“ წერს: „ტექსტი შეიძლება მივამსგავსოთ შემეცნებას, ხოლო მისი აზრი – არაცნობიერს... მხატვრული ტექსტი არ დაიყვანება ერთიან ინვარიანტულ თემაზე. აქ ყველაფერი მკვლევარსა და მის განწყობაზეა დამოკიდებული“ (ა. ლეონტიევი). ეს მკვლევარი ემყარება კ. იუნგის სტატიას „ანალიტიკური ფსიქოლოგიის პოეტურ–მხატვრული შემოქმედებისადმი მიმართების შესახებ“, სადაც ავტორი განსაზღვრავს სახე–ხატის ანალიზის ამოცანებს ამა თუ იმ მხატვრულ ნაწარმოებში და მიიჩნევს, რომ ამგვარი ანალიზის მიზანია იმის კვლევა, კოლექტიური არაცნობიერის რომელ არქესახესთან შეიძლება ამ სახე–ხატის დაკავშირება.

მხატვრული ტექსტის არსი „აცოცხლებს“ პრაქტიკულად უსასრულოდ მრავალგვარ ასოციაციას და ათასნაირად ფუთავს ასასახს. ტექსტის ფარული სემანტიკა აღბეჭდილია მითის, ღვთისმეტყველების, ფილოსოფიური მოძღვრების, ლიტერატურული ნაკვალევებით, რომლებიც შემონახულია ენობრივი პიროვნების კულტურულ მეხსიერებაში, რომელიც მისაწვდომი, თანამედროვე ლინგვისტიკის მტკიცებით, ინტერტექსტის მეშვეობით ხდება.

ტექსტის ლინგვისტიკის სივრცეში ამჟამად ინტერტექსტურობის თეორიას სათავეები ეძებნება ტექსტის ანალიზის ლინგვისტიკურ და ლიტერატურათმცოდნეობით ტრადიციებში და გულისხმობს ტექსტის ზოგად ფილოსოფიურ ჰუმანიტარულ გაგებას, კვლევის ობიექტის ასეთი გააზრება ემყარება ანთროპოცენტრულ პრინციპს, რომელიც საბაზოა თანამედროვე მეცნიერებებისათვის და განაპირობებს იმ დისციპლინათა ინტეგრირებულობას, რომლებიც შეისწავლიან ადამიანის შემეცნებას და გონს მათს უსასრულოდ მრავალფეროვან გამოვლენებში.

ლიტერატურა:

1. Бахтин М. М. (1979): „Проблема текста в лингвистике“, М.;

2. Brinker K. (1992): „linguistische Textanalyse“: Eline Einfuhrung in grundbegriffe and Methoden: Aufi, Berlin;
3. Eko U. (1979): The role of reader; Exporation in the Semiotics of Texts Bloomington and London;
4. თევდორაძე ნ., (2010): „ტექსტის ლინგვისტიკა“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ.;
5. ლეონტიევი ა. ა. (2001): „არაცნობიერი და არქეტიპები, როგორც ინტერტექსტურობის საფუძველი“;
6. ლეზანიძე გ., (1998): „ანთროპოცენტრიზმი და კომუნიკაციური ლინგვისტიკა“, გამომც. „ენა და კულტურა“, თბ.;
7. Москальская О. И., (1984): „Текст – два понимания и два подхода“ (Текст и контекст) М.;
8. სერგია ვ., (1997): „ქართული ენის ტექსტის ლინგვისტიკა“ , თბ.

Ekaterine Shakiashvili

Georgian Technical University, Tbilisi

Text linguistics as integration scientific discipline

Abstract

The article considers the text linguistics as scientific discipline integration. Currently in the sphere of linguistics of the text sources of the theory of Intertekstual go back to linguistic and literary criticism traditions of the analysis of the text and involve the general philosophic humanitarian understanding of the text. Such understanding of research object is the basis for modern science the anthropocentric principle which is basic for modern science and causes integration of those disciplines which study human knowledge and mind in their infinitely various manifestations.

საკვანძო სიტყვები: ტექსტის ლინგვისტიკა, ანთროპოცენტრული პრინციპი, ინტეგრაციული მეცნიერული დისციპლინა.

Key words: Text linguistics, Anthropocentric principle, Integration scientific discipline.

ირმა შიოშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

მენეჯმენტის ფილოსოფიის აქტუალური საკითხები

*„Лишь тот достоин счастья и свободы,
Кто каждый день за них идет на бой.“*

Гёте:

მენეჯმენტის, ანუ მართვის ფილოსოფია ეს არის შეხედულებების და იდეების ერთობლიობა, რომელიც საფუძვლად უდევს – ბიოლოგიური, ტექნიკური და სოციალური რესურსებით – ადამიანთა ჯგუფების მიერ გააზრებულ, ორგანიზებულ

ურთიერთქმედებას – ახლო და შორეულ მომავალში კონკრეტული და სასურველი შედეგის მისაღწევად.

მენეჯმენტში ჩვენ ვგულისხმობთ ადამიანის გააზრებულ ჩარევას სულიერის და არასულიერის რაიმე ფუნქციონირებაში. თანაც, მინდა ხაზი გაუსვა: რაციონალურად მოაზროვნე ადამიანის. მართვა დღევანდელი გადასახედიდან არის ჩარევა და ზემოქმედება ადამიანთა გარემოცვასა და თვით სოციუმზე.

მაგრამ, მართვა და ზემოქმედება შეიძლება იყოს დამანგრეველიც და ძალმომრეობითიც. ამიტომაც საჭიროა დაზუსტება: მენეჯმენტი არის კონსტრუქციული, ადამიანის საქმიანობის მაორგანიზებელი, პოზიტიური ჩარევა სოციუმში.

მენეჯმენტი ასრულებს მნიშვნელოვან, ანტიენტროპიულ ფუნქციას და მიმართულია სოციალური ქაოსის ორგანიზაციულ წესრიგში მოსაყვანად. ფრანგი ფილოსოფოსის და სოციოლოგის, ოგიუსტ კონტის სიტყვებს თუ მოვიშველიებთ, მართვა – სოციალური ფუნქციაა, რომელიც მოწოდებულია „იდეათა, გრძნობათა და ინტერესთა უმისამართო განხვევის“ წინააღმდეგ.

ცხადია, რომ მენეჯმენტის გამოვლენათა ემპირიული და პრაქტიკული მრავალფეროვნება არაერთ ფორმულირებას და დეფინიციას მოითხოვს. აქ ჩვენთვის მნიშვნელოვანია გადაწყვეტოთ – როგორი გნოსეოლოგიური და ლოგიკური „სათვალთ“ შევხედავთ ამ ფენომენს. მართვის თაობაზე მსჯელობაში ჩვენ არ უნდა დავეშვათ ფუჭი და უაზრო კამათი. მაგალითად, თუ ავტომობილის კვლევისას ერთი იტყვის, რომ ის რკინისაა, მეორე – მწვანე, მესამე – დაბალი და მეოთხე – სწრაფი, ყველა ეს დახასიათება მართებული, მაგრამ ცალმხრივი იქნება და მათი დაპირისპირება საჭირო არ არის. ამიტომ, მენეჯმენტის არსის გაგებაში აუცილებელია გავერკვეთ – მართვის რა სპექტრზე და რა ამოცანებზეა ლაპარაკი. ამიტომაც, მართვაზე კლასიკური შრომების ავტორებიც კი ამახვილებენ ყურადღებას ამ გარემოებაზე. „მართვა დაგეგმვის, მოტივაციის, ორგანიზების და კონტროლის პროცესია, რომელიც აუცილებელია ორგანიზაციის მიერ საკუთარი მიზნების ფორმულირებისა და მათი მიღწევისათვის (1, 38).

იგივე ავტორები მოიშველიებენ მართვის ფილოსოფიის ერთ-ერთი წამყვანი თეორეტიკოსის, პიტერ დრუკერის მოსაზრებასაც, რომელიც უპირველეს ყოვლისა აღნიშნავს, რომ „მართვა არის საქმიანობის განსაკუთრებული ფორმა, რომელიც არაორგანიზებულ ბრბოს ეფექტურ, მიზანმიმართულ და მეწარმე ჯგუფად აქცევს“ (2, 12).

იგივე უმნიშვნელოვანეს თვისებას პ.დრუკერი გამოყოფს სხვა შემდგომ ნაშრომებშიც, მათ შორის მისი მოღვაწეობის დამაგვირგვინებელ ნაშრომში „მენეჯმენტის ამოცანები XXI საუკუნეში“.

ესე იგი, მართვა პროცესია და ამავდროულად – საქმიანობის განსაკუთრებული ფორმაც და ფუნქციებიც, რომელთაც გარკვეული სუბიექტები განახორციელებენ.

მართვა უკიდურესად პერსონიფიცირებული ფენომენია. პიროვნება, პერსონა, მისი ქარიზმა, იმიჯი, ავტორიტეტი – არა მეორეხარისხოვანი, არამედ გადამწყვეტი და არსობრივი შემადგენლებია არა თვით მართვის, არამედ მართული ორგანიზაციის ფუნქციონირების მახასიათებლებში.

მართვა – მრავალასპექტიანი, პოლიფონიური და მრავალფუნქციური მოვლენაა, ანუ წარმოჩინდება, როგორც ჰეტეროგენური ფენომენი და მისი მრავალი წახნაგის შესწავლაში „იგულისხმება წარმოების პროცესში მონაწილე ადამიანთა ურთიერთობების და დამოკიდებულებების, პროდუქციის და სერვისების შექმნის, გაცვლის, რეალიზაციის, თვით მართვის მეთოდების ანალიზის მთელი ერთობლიობის, ანუ ყველაფერი იმის განხილვა, რაც ადამიანთა ერთობლივ საქმიანობას ახლავს“ (3.გვ. 21-22).

მართვას, როგორც ინსტრუმენტს ახასიათებს ისეთი ცნებები, როგორიცაა „ზემოქმედება“, „კოორდინაცია“, „რეგულირება“, „ჩარევა“, „გამოყენება“ და სხვ, რომლებიც განსხვავდებიან ორი უცვლელი ზედსართავით: „გააზრებული“ და „სისტემატიური“, და რომელთაც საფუძვლად უდევთ უფრო ფართო ცნება – „სოციალური ქმედება“. ეს ცნება მოგვევლინება, როგორც ერთ-ერთი საბაზისო. გერმანელი სოციოლოგი, მ. ვებერი განსაზღვრავს ქმედებას, როგორც ასეთს, როგორც ინდივიდუუმის ისეთ ქცევას და მოქმედებას, რომელთაც ეს უკანასკნელი სუბიექტურ აზრს უკავშირებს. „აზრი“ არის გადამწყვეტი „სოციალურ ქმედებაში“. ვებერი მიიჩნევს მას ისეთ ქმედებად, „რომელიც სუბიექტის ან სუბიექტების მოსაზრებით, შეესაბამება სხვა ადამიანთა ქმედებებს და მათზეა ორიენტირებული“ (4,603).

მართვა – რთულად პროგნოზირებადი ჩარევაა სოციუმში და მოითხოვს ნატივ სიტუაციურ ანალიზს და თვითრეგულაციის კანონების გათვალისწინებას. შესაბამისად, იგი არა აბსოლუტური, არამედ, ინდივიდთა მოღვაწეობის სავარაუდოდ პროგნოზირებადი რეგულირებაა და ამავდროულად, თვითრეგულაცია.

ეს ფაქტი იქცა არა მარტო მენეჯმენტის მონაპოვრად და გადაწყვეტილებების მიღების საფუძვლად, არამედ პოლიტიკური მართვის პრინციპადაც.

თვით მართვის სისტემა შედგება სამი ერთმანეთთან დაკავშირებული კომპონენტისაგან: მიზანმიმართული ზემოქმედების, თვითრეგულაციის და ორგანიზაციული წესრიგისგან.

შესაბამისად, მართვა წარმოჩინდება, როგორც რაციონალურად მარეგულირებელი ზემოქმედება, როგორც ინდივიდის გააზრებული ჩარევა ადამიანთა კოლექტიურ ურთიერთქმედებებში, რომლებიც ასეთი სახის ზემოქმედებამდე მხოლოდ სპონტანურად არიან თვითორგანიზებულნი. მართვა, ასრულებს რა ბუნებრივი თვითორგანიზების მიმართ ერთგვარ ანტიენტროპიულ ფუნქციას, ადადგენს რაღაც გარეშე ფაქტორებით დარღვეულ ბუნებრივ წესრიგს და ბიოლოგიურ წონასწორობას (3, 21-22).

„შრომა, – წერს გვიმიანი, – მის ყველაზე უბრალო გამოვლინებებშიც კი, არის გააზრებული, მიზანმიმართული ქცევა, რომელიც ვარაუდობს მიზნობრიობას, საშუალებათა არჩევანს და მათ გამოყენებას დასახული ამოცანის გადასაჭრელად“ (3. 39).

მენეჯმენტის ფილოსოფია რეალობაზე გავლენის მეცნიერებაც არის და ხელოვნებაც.

მაგრამ რა არის რეალობა?

ჩვენს შემთხვევაში, ანუ მართვის რაობაში, ეს არის გარკვეული მიზნების მქონე ადამიანთა ურთიერთობები – მათი ემოციური, ინტელექტუალური, ფსიქიური, ესთეტიკური და სხვა, - გამოვლენებით, მოტივაციებით და ქცევებით.

რეალობის მრავალფეროვნების აღქმაში დაგვეხმარება ინდოელი მოაზროვნის, რაბინდრანატ თაგორის მიერ გამოყენებული სახე. „არსებობს ქაღალდის რეალობა, – ამბობდა ის, – უსაზღვროდ განსხვავებული ლიტერატურული რეალობისგან. ჩრჩილის გონისათვის, ქაღალდს რომ ხრავს, ლიტერატურა არ არსებობს, თუმცა ადამიანის გონით, ლიტერატურა ჭეშმარიტად უფრო ფასეულია, ვიდრე ქაღალდი“

„ნათელი აღქმის ტალანტს“ უწოდებს მართვის ხელოვნებას კარლ კლაუზევიცი. „ცოდნა, რომელიც საჭიროა მაღალი რანგის მენეჯერისთვის, – წერს იგივე იაკოვა, – შესაძლოა მოვიპოვოთ განხილვის პროცესში, ანუ მხოლოდ შესწავლის და გააზრების თავისებური ტალანტის მეშვეობით. ამ ტალანტს, როგორც ყვავილიდან ნექტარის მომპოვებელ ფუქტარს, შეუძლია რაღაც სულიერი ინსინქტით ცხოვრების გარე საბურველიდან მოიპოვოს მისი ჭეშმარიტი არსი...“

რეალობაში განასხვავებენ აგრეთვე ხელობას და ხელოვნებას. „მეცნიერების მიზანი – მხოლოდ ცოდნაა, წერდა კარლ კლაუზევიცი, – ხელოვნებისა კი – უნარი“. მაგრამ, მხოლოდ უნარი? „მოსწრების ხელოვნება“ – ასე ჰქვია, მაგალითად, ალამ ლაკეინის მენეჯმენტზე დაწერილ თანამედროვე წიგნს. „ვაჭრობის ხელოვნების დაუფლებისთვის, წერს ლ. იაკოვა, – საჭიროა დრო და ძალისხმევა. ჩვენ კვლავ და კვლავ გვჭირდება პრაქტიკა ამ ხელოვნებაში, ვიდრე ის ჩვენს მეორე ნატურად არ იქცევა“ (6, 56).

ორგანიზაციის ფილოსოფია მენეჯმენტის ფილოსოფიის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. იგი წარმოიშვა ორგანიზაციულ-მართვითი პრაქტიკის რეალურ სფეროში. შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკული ფილოსოფიის ეს კატეგორია არის ფასეულობათა და მრწამსთა სისტემა, რომელიც აღიქმება ორგანიზაციის ყველა წევრის მიერ და მის გლობალურ მიზნებს ემსახურება; ეს არის ორგანიზაციის შიდა პრინციპების, მორალის ადმინისტრაციული ნორმების და თანამშრომელთა შორის ურთიერთობების წესების ერთობლიობა.

ორგანიზაციის ფილოსოფია, როგორც მიზნების, მრწამსის და თანამშრომელთა ქცევის ერთობლიობა, იაპონიაში, ისეთ მსხვილ კომპანიებში, როგორიცაა Mitsubishi, Toyota, Sony, ჩაისახა, ხოლო შემდეგ გავრცელდა ამერიკაში (IBM, General Motors, McDonald's. და სხვ.)

ა. მორიტა, კორპორაცია Sony-ს პრეზიდენტი, ასე აყალიბებს ახალი ტიპის ორგანიზაციის ფილოსოფიურ პრინციპს: “რომ შეგვექმნა ისეთი პირობები, სადაც ადამიანები შესძლებდნენ საკუთარი სანუკვარი ზრახვების განხორციელებისათვის გაერთიანებულებიყვნენ – ერთობლივი შრომის და საკუთარი შესაძლებლობების სრული გამოყენების მტკიცე განზრახვით, ასეთი ორგანიზაცია უდიდეს სიამოვნებას და სარგებლობას მოიტანდა“ (7. გვ.134).

ამერიკელები არ აღიარებენ იაპონელთა პირველობას და ამტკიცებენ, რომ მრეწველობის ფილოსოფიური პრინციპების ფორმულირება პირველად XX საუკუნის დასაწყისში, ჰენრი ფორდის მიერ მოხდა და სწორედ ამის წყალობით კორპორაცია „ფორდი“ ბატონობდა მსოფლიო ბაზარზე 30-იან წლებამდე. „ჩემი მიზანი, წერდა

ფორდი, – იყო იმაში, რომ მეკეთებინა საქმე მატერიალური და ადამიანური რესურსების მინიმალური ხარჯით და გამეყიდა მინიმალური მოგებით... უზრუნველმეყო თანამშრომლები მაქსიმალური გასამრჯელოთი, ანუ გამეზარდა მათი შესყიდვის უნარიანობა... ყველაფრით, რასაც მივაღწიეთ დროის განმავლობაში, მთელი ჩვენი უნარებით და ხელოვნებით, მე ვალდებული ვარ ჩემი თანამშრომლების წინაშე. დარწმუნებული ვარ, რომ თუ ადამიანებს მივცემთ განვითარების თავისუფლებას და სამსახურებრივი ვალდებულებების შეგრძნებას, ისინი ყოველთვის დახარჯავენ მთელ ძალისხმევას და შესაძლებლობებს უბრალო ამოცანების გადაწყვეტაშიც კი“ (8. გვ. 253).

ეს ვრცელი ამონარიდი მე მოვიყვანე იმისათვის, რომ თვალნათლივ მეჩვენებინა, რაოდენ დემაგოგიური და ცინიკური იყო საბჭოთა იმპერიის მონაჩმახი იდეოლოგიური შტამები კაპიტალიზმზე და მუშათა მტერ ჰენრი ფორდზე...

რა თქმა უნდა, კორპორატიული ინტერესები და ამოცანების გადაწყვეტის ცალსახა, უალტერნატივო გზა შესაძლებელს ხდის ერთგვარი კასტურობის და ავტოკრატიული მმართველობითი იდეოლოგიის ჩამოყალიბებას მენეჯმენტში, თუმცა დღეისათვის ყველაზე პოპულარული მმართველობის სახე – დირექტორთა საბჭოების სახით და ფუნქციების დელეგირების, გადაწყვეტილებების კონსენსუსური და ექსპერტული ანალიზის წესით მიღების გზა, ისევე როგორც დემოკრატიული საზოგადოების კონტროლი, ამ რისკებს მინიმუმამდე ამცირებს...

უნდა აღინიშნოს, რომ წარმატებული მენეჯმენტი ხელმძღვანელობს არა მარტო მართვის ბაზისური პრინციპებით, რომლებიც შეიძლება უნივერსალურ პრინციპებად მოგვევლინოს, არამედ იმ სოციალური ნაციონალური და ეკონომიკურ-პოლიტიკური სპეციფიკის გათვალისწინებით, რაც მიღებულია ამა თუ იმ ქვეყანაში. შესაბამისად, ჭეშმარიტი მენეჯმენტი ყოველთვის მოქნილია და ადაპტირებადი – კონკრეტულ სიტუაციაში.

საბოლოოდ, შესაძლებელია მოკლე პოსტულირება ყოველივე ზემოთ გამოთქმულის: მართვა რაციონალურად მარეგულირებელი პროცესია ადამიანთა კოლექტიურ ურთიერთქმედებებში და ემსახურება როგორც კორპორატიული მიზნების მიღწევას, აგრეთვე სოციალური ურთიერთობების დახვეწას და საზოგადოების ნაწილის ოპტიმალურ ორგანიზაციას. მართვა ხელოვნებაცაა და შესაბამისად, განიხილება, როგორც ზემოქმედების პერსონიფიცირებული უნარი.

რა თქმა უნდა, შეუძლებელია მოკლე სტატიაში წარმოვაჩინოთ მენეჯმენტის ფილოსოფიის ყველა ასპექტი. აქ საკვლევი ჯერ კიდევ ბევრია და პასუხებთან ერთად ახალი კითხვებიც იზადება.

ლიტერატურა:

1. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. (1992): Основы менеджмента. Издательство: Дело. Москва.
2. Друкер П. (1972): Роль управления в современном мире. Издательство: Соц.-эк. Москва.
3. Гвишиани Д. М. (1998): Организация и управление. Издательство: МГТУ им. Н.Э. Баумана. Москва.
4. Вебер М. (1990): Основные социологические понятия // Вебер М. Избранные произведения: Издательство Прогресс. Москва.
5. Уорд М. (2003): 50 методик менеджмента. Издательство Финансы и статистика. Москва.
6. Якокка Л. (1990): Карьера менеджера. Издательство Прогресс. Москва.
7. Морита А. (1990): Сделано в Японии: История фирмы «Сони». Издательство Прогресс. Москва.

8. Форд Г.(1992): Моя жизнь, мои достижения // Управление – это наука и искусство. Издательство Республика. Москва.

Irma Shioshvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Actual Issues of Philosophy of Management

Abstract

The given article deals with the basics of philosophy of management, as well as principal directions and basic issues requiring further study and analysis.

Management is a process and, at the same time, it is a special form and function of an activity being implemented various persons. Management has the important anti-entropic function and is focused on organizing social chaos.

The successful management, as it is mentioned in the article, is administered not only by the basic principles of management (which might be represented as the universal principals) but by considering the social, economic and political specificity of a society approved in a country. Consequently, a proper management is always flexible and adaptive.

It is outlined in the article that management is always rational regulating impact as an thoughtful interference of an individual in the collective interrelations of people which are spontaneously self-organized before such kind of interference.

საკვანძო სიტყვები: მენეჯმენტის ფილოსოფიური საფუძვლები, საბაზისო საკითხები, მართვა, ბაზისური პრინციპები, ნაციონალური და ეკონომიკურ-პოლიტიკური სპეციფიკა

Key words: philosophical basics of management, basic issues, management, basic principles, national, economic and political specificity

თამარ შიუკაშვილი, ნუნუ გელდიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ქართული და ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასაწყისისა და დასასრულის ფრაზათა ტიპოლოგიური ურთიერთმიმართებანი
(ქართული და ინგლისური ენების მასალის მიხედვით)

წინამდებარე კვლევა ეხება ქართული და ინგლისური ხალხური ზღაპრების კომპოზიციური ელემენტების – დასაწყისისა და დასასრულის ფორმულების

კონტრასტულ კვლევას და მათ კავშირს მხატვრულ ქრონოტოპთან. „ქრონოტოპი“ არის ცნობილი რუსი ლიტერატურათმცოდნის მ. ბახტინის მიერ შემოღებული და დამკვიდრებული ტერმინი, სადაც ხდება სივრცული და დროული ელემენტების გაერთიანება ერთ კონკრეტულ მთლიანობაში [М. М. Бахтин, 1986: 121-122].

„ხალხური ზღაპრის კომპოზიციურ ელემენტებს შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი ზღაპრებში უჭირავთ დასაწყისისა და დასასრულის მზა ფორმულებს. ცნობილია, რომ ზღაპრის სიუჟეტები მოარულია და ამ თვალსაზრისით მსოფლიოს ხალხთა ზღაპრებში გასაოცარი მსგავსება შეინიშნება. ცხადია, ზღაპრის მზა ფორმულებს შორის ფუნქციური თვალსაზრისით მსგავსება იქნება, მაგრამ მეორე საკითხია, რა ხერხებსა და საშუალებებს მიმართავს მეზღაპრე ამ ფუნქციების შესასრულებლად სხვადასხვა ლინგვოკულტურულ გარემოში“ [ქლენტი, 2009: 201].

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ზღაპრის დასაწყისი და დასასრული ფორმულების შესახებ სხვადასხვა მოსაზრებაა გამოთქმული. ქართული ზღაპრის დასაწყისსა და თვით ზღაპრის შინაარსსა და რიტმს შორის გარკვეულ მსგავსებას ხედავს ქ. სიხარულიძე [სიხარულიძე, 1976: 114].

თ. ქურდოვანიძე გამოყოფს ორი ტიპის დასაწყის ფორმულებს. პირველი ტიპის ფორმულები თავისი შინაარსით არ ამჟღავნებენ კავშირს ზღაპრის შინაარსთან, მაგრამ, ამავე დროს, გარკვეული ფუნქციით იხმარებიან. ეს ფუნქცია, პირველ რიგში, გულისხმობს მსმენელის ყურადღების მობილიზებას, ზღაპრის მოსასმენად საჭირო გარემოს შექმნას და მეზღაპრის ოსტატობის ჩვენებას. მაგალითად **„ზღაპარ იყო, ზღაპარ იყო, ტყეში ჩიტი მომკვდარიყო“** (ქურდოვანიძე, 1983, 67). ზღაპრის დასაწყისის მეორე ტიპს ქართულში წარმოადგენს ყველაზე ფართოდ გავრცელებული ფორმულა **„იყო და არა იყო რა იყო ერთი...“** და მისი გავრცობილი ვარიანტი **„იყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა? იყო შაშვი მგალობელი ღმერთი თქვენი მწყალობელი.“** თ. ქურდოვანიძე აღნიშნავს, რომ ზღაპრის ასეთი დასაწყისი ორიგინალურად არის შერწყმული ზღაპრის სიუჟეტთან (ქურდოვანიძე, 1983, 67-84). ასეთი დასაწყისი ფორმულით მთხრობელი ამცნობს მსმენელს, რომ იწყებს გამონაგონი ამბის მოყოლას; ამბისა, რომელიც თან მოხდა და თან არც მომხდარა. ასეთი დამოკიდებულება მოსათხრობი ამბის მიმართ ოპოზიციური წყვილით მარადიულობის ელემენტის ყოფნის აღმნიშვნელი ზმნის დადებითი და უარყოფითი ფორმით გამოიხატება. ქართული ზღაპრის ამ დასაწყის ფორმულაში არ ჩანს ადგილის აღმნიშვნელი მარკერი, ის ამ შემთხვევაში ნაგულისხმევია. სათანადო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ქართული ზღაპრის ასეთი დასაწყისი ინტერნაციონალურ ხასიათს ატარებს [სიხარულიძე, 1976: 110-113].

„იყო და არა იყო რა...“ - ამ წინადადებით იწყება ქართული ხალხური ზღაპარი და მას ბავშვობიდან იცნობს ყველა ქართველი ადამიანი. შევეცადოთ, ანალიზი გავუკეთოთ ამ უძველეს ფრაზას. რა შინაარსი დევს მასში? ეს „უცვლელი“ ტრადიციული სემანტიკის მატარებელი ფრაზა **„იყო და არა იყო რა...“** დამოუკიდებელ სიტყვებად დავყოთ და ჩავუკვირდეთ მათ შინაარსს... სიტყვა : **„იყო“** – შინაარსობრივი შესატყვისი: - **„ყოფნა“**, რაღაც უცნობი „სუბსტანციის“ არსებობა, „დაშვებულება“... - იგულისხმება „რაღაცის“ არსებობა.

„და“ – კავშირი – „რადაცებს“ შორის კავშირი; არსებულსა და შემდგომს – ორყოფიერებას (დაშვებულებას) შორის კავშირი.

„არა“ – უარყოფა, არარსებობა, რადაცის შეუძლებლობა...

„რა“ – ამ შემთხვევაში ყველაფერია – „სამყარო“, ყოფიერება, ღმერთი, ყოველივე... და ამასთან, ასევე, შესაძლებელია, მასში იგულისხმებოდეს „არაფერი“. გამოდის, რომ „რადაც“ უთუოდ, „აუცილებლად“ იყო და, ამასთანავე, არაფერი არ იყო – „რადაც“ არსებობდა და, ამასთან, არც არსებობდა. ამ ფრაზის სემანტიკაში, თავისთავად, იგულისხმება ღმერთებამდელი სამყარო, სამყაროს შექმნამდე, რადაცის არსებობა ან არარსებობა ან „ყველასთვის შეუცნობელი უსასრულობის“ არსებობა. ეს ფრაზა გაგონებისთანავე ზღაპრის განწყობას გვიქმნის და მას მხოლოდ „ზღაპრის სამყაროში“ გადაჰყავს ადამიანი. ქართულ კულტურაში ეს ფრაზაც ზეპირსიტყვიერებით გადაეცემოდა თაობიდან თაობას და, შეიძლება ითქვას, „გენეტიკურ დონეზე ზის“ ქართულ ცნობიერებაში. ქართულ ზღაპარში, ისევე როგორც ინგლისურ ხალხურ ზღაპარში, ამ ფრაზის შემდეგ იწყება მოქმედება – სხვა სამყაროს გაჩენა. ქართულ ზღაპარში, როგორც წესი, მხოლოდ ამ ფრაზის შემდგომ მოდის ფრაზები: „ღმერთი ჩვენი მწყალობელი“, „ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა“, „იყო ერთი მებადური“ და ა.შ. ანუ, ამ მყარი და ტრადიციული სემანტიკის მქონე ფრაზის შემდეგ როგორც შინაარსობრივად, ასევე, სტრუქტურულად, მეორადი ხდება ყველაფერი [ცინცაძე, ქართული ზღაპრის დასაწყისის უძველესი კოსმოგონიური პლასტი, [www. google.com](http://www.google.com)].

შეპირისპირებამ ცხადყო, რომ, ქართული ხალხური ზღაპრების მსგავსად, ინგლისურ ხალხურ ზღაპარსაც ხატოვანი დასაწყისი აქვს, რომელიც შემდეგი ფრაზითაა წარმოდგენილი – „Once upon a time“ „იყო და არა იყო რა“ – ტექსტში დასტურდება მისი რამდენიმე ვარიანტი:

1. „Once upon a time, and be sure ‘twas a long ago, there lived a poor woodman in a great forest“ [The three wishes, <http://www.surlalunefairytales.com>].
„იყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა, იყო ერთი ღარიბი მეტყევე, რომელსაც სახლი დაბურულ ტყეში ედგა“ [ინგ. ზღაპ. 1983: 133].
2. „Once upon a time, and a very good tune it was, though it was neither in my life nor in your time, nor many one else’s time, there was an old man and an old woman“ [Jack and His Golden Snuff-Box, <http://www.surlalunefairytales.com>].
„ძველად, იმ ბედნიერ დროში, სანამ ჩვენ გაგჩნდებოდით ამ ქვეყნად, ერთ უღრან ტყეში მოხუცი ცოლ-ქმარი ცხოვრობდა.“ [ინგ. ზღაპ. 1983: 93].
3. „In Norrøway, long time ago, there lived a certain lady, and she had three daughters“ [Black Bull of Norrøway, www.surlalunefairytales.com].
„დიდი ხნის წინათ ნორუეიში, ერთი ქალი ცხოვრობდა, რომელსაც სამი ქალიშვილი ჰყავდა“ [ინგ. ზღაპ. 1983: 45].
4. „There was once a widow that lived on a small bit of ground, which she rented from a farmer“ [The Red Ettin, www.surlalunefairytales.com].
„იყო და არა იყო რა, იყო ერთი ღარიბი ქვრივი, რომელსაც მდიდარი მემამულის მიწაზე ერთი პატარა ქოხი ედგა“ [ინგ. ზღაპ. 1983: 86].

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასაწყის ფორმულაში ზმნის ფორმაში ხაზგასმით არის მოცემული ამბის გარკვეული

განგრძობადობა დროში, რაც თხრობის დროს სრულიად ბუნებრივია. ზმნა „ყოფნა“, „to be“ გამოყენებულია წარსულ დროში „was“ და მოსათხრობი ამბავი დროის სიღრმეშია გადატანილი.

ინგლისური ხალხური ზღაპრის დასაწყისში ხშირად ენაცვლება ერთმანეთს ზმნები „There was“ – „იყო“, „There lived“ – „ცხოვრობდა“. ორივე ზმნა იყო და ცხოვრობდა მიუთითებს რეალური საგნის, პერსონაჟის ან ნივთის არსებობას წარსულში. ფუნქციით ის ერთსა და იმავე დროს ცხოვრობდა და არსებობდასაც ნიშნავდა.

ზღაპრის დასაწყისს „იყო და არა იყო რა“-ს როგორც ქართულში, ასევე, ინგლისურში, ძალიან ხშირად მოსდევს „ერთი“, როგორც განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი. ხალხური ზღაპრის დასაწყისი ფორმულა, შეიძლება ითქვას, არასდროს მიემართება აბსტრაქტული სახელებისაკენ, ის ყოველთვის მიემართება ერთი კონკრეტული არსებითი სახელებისაკენ. ზღაპრებში უმეტესად დასტურდება დასაწყისი ფორმულის მიმართება ვინ და რა ჯგუფის, სულიერი და უსულო სახელების მიმართ. მაგალითად, ქართულ ხალხურ ზღაპრებში: *იყო ერთი დედაკაცი, ერთი ცოლ-ქმარი, ერთი მდიდარი ხელმწიფე, ერთი პატარა გორაკი, ერთი მთა, ერთი ქოხი და ა.შ.*

ინგლისურ ხალხურ ზღაპრებში: *there was a poor son, there was a farmer and his wife, there was a good man, there was a boy named Jack, Mr. and Mrs. Vinegar lived in a vinegar bottle, there were Three Bears, there was a poor widow and etc.*

პერსონაჟთა სოციალური მდგომარეობა და ბუნება ზღაპრის დასაწყისიდანვე გარკვეულია და გვაწვდის მზა ცნობას პერსონაჟთა ვინაობისა და ტიპობრივი ბუნების შესახებ. მაგალითად: „იყო ერთი წუწკი და ფულს დახარბებული დედაკაცი“ („ბევრის მაძებარი, ცოტასაც დაკარგავს“), „ძალიან დიდი ხნის წინათ, მეფე არტურის დროს, კორნუელში, ბრიტანეთის კუნძულის შორეულ კუთხეში ერთი მდიდარი ფერმერი ცხოვრობდა“ („გოლიათთა მძლეველი ჯეკი“) „იყო ორი მონადირე. ერთი სიტყვა ძვირი, მეორე კი ყბედი და მეტიჩარა“ („შერცხვენილი მონადირე“). ამით მსმენელს თავიდანვე ექმნება გარკვეული წარმოდგენა ამა თუ იმ პერსონაჟის ვინაობისა და რაობის შესახებ, ხოლო ნათქვამის მხატვრული დასაბუთება კი შემდეგ, სიუჟეტის განვითარების პროცესში, ხდება. მთხრობელი მსმენელთან ერთად ფეხდაფეხ მიჰყვება თავის პერსონაჟს და სიუჟეტურ საფეხურებს ისე გაატარებს, რომ დადებითი პერსონაჟი ზღაპრის ყოველ ეპიზოდში ძლევს უარყოფითს და ბოლოს სიკეთე ბოროტებაზე გამარჯვებას ზეიმობს.

დასაწყისისაგან განსხვავებით, ქართული ხალხური ზღაპრის დასასრული უფრო ნაირგვაროვანია და რამდენიმე სახის დაბოლოებას წარმოგვიდგენს. თუმცა, ყველასათვის ცნობილია, რომ ქართულ ხალხურ ზღაპარს აქვს ფანტასტიკური, აბსტრაქტული, დალოცვითი და სხვა ტიპური დაბოლოებები. თითქმის უპირობოდ გავრცელებული ფორმაა: „ჭირი იქა, ლხინი აქა, ქატო იქა, ფქვილი აქა“. ზღაპრის ასეთი დასასრული ფსიქოლოგიურ ეფექტს ახდენს მსმენელზე, რომელიც წერტილს უსვამს წარმოდგენას, წარმოსახვას, ირეალურობას, და უმაღლ გადაჰყავს მსმენელი რეალობაში. სწორედ ეს არის ზღაპრის დასასრული ფორმულის დანიშნულება და არსი, რომელსაც აქვს ოპოზიციური სახე და მას დიდი ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მოხდენა შეუძლია ადამიანზე.

გარდა ტრადიციული ხალხური ზღაპრის დასასრული ფორმულისა, საანალიზო ტექსტებში დადასტურდა აგრეთვე იუმორითა და დალოცვით გაჯერებული, გათვალისწინებული ფორმულები. მაგალითად:

„ელასა, მელასა
ჭიქა მეკიდა ყელასა;
მთქმელსა და გამგონებელსა
ჭირი გამორთ ყველასა“

„ელასა, მელასა
ჭიქა მეკიდა ყელასა;
ბატონს ძილი
ჩვენ ზღაპარი“ [ხალხ. სიტყვ. ტ I, 1972: 155].

“ელასა, მელასა
ჭიქა მეკიდა ყელასა,
მსმენელსა და გამგონესა
ძილი გაამოს ყველასა“ [ხალხ. სიტყვ. ტ I, 1972: 153].

ზემოაღნიშნულის გარდა, ქართული ხალხური ზღაპრის დასასრულის ფორმულათა შორის გვხვდება სხვა საინტერესო – ჰიპერბოლური ვარიანტებიც. მაგალითად:
“მთას ურემი ავიტანე
წამოვიდა გორებითა
აქ სიციცხლით დავიძახეთ
საიქიოს ცხონებითა“ [ხალხ. სიტყვ. ტ I, 1972: 152].

„ტყეში შეველ შავადა
ხე მოვჭერ კავადა,
თქვენი მტერი და ორგული
ყველა დასხდნენ ავადა,
თუ რამ თავი მოგაწყინეთ
ნურას უკაცრავადა“ [ხალხ. სიტყვ. ტ I, 1972: 133].

“ალი, ართალი“
მალი, ართალი
ზოგი ტყუილი,
ზოგი მართალი“ [ხალხ. სიტყვ. ტ I, 1972: 336].

დასახელებული მაგალითები ერთეული შემთხვევები არ არის, ისინი დამახასიათებელია ქართული ხალხური ზღაპრებისათვის.

ქართული ხალხური ზღაპრების დასასრულისაგან განსხვავებით, ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასასრული შედარებით არახატოვანია და სხვადასხვა მრავალფეროვანი წინადადებით მთავრდება, რომელთაც გარკვეული მნიშვნელობა აქვთ განსაზღვრულ სიტუაციაში. ინგლისურ ხალხურ ზღაპრებში სხვადასხვანაირადაა გამოხატული ზღაპრის დასასრული. მაგალითად:

1. „And the king married his daughter to the young man that had delivered her, and gave a

noble's daughter to his brother; and so they all lived happily all the rest of their days" [The Red Ettin <http://www.surlalunefairytales.com>].

“გახარებულმა ხელმწიფემ თავისი ასული უმცროს ვაჟს მიათხოვა, არც მისი უფროსი ძმა დაივიწყა, ისიც დააქორწინა და სიკვდილმდე ტკბილად ცხოვრობდნენ” [ქალაქთმთიანი ეტინი, 1983: 92].

2. „Jack should soon build a castle for his witty wife for superior to the king's, which he did, and they lived there happily ever after“ [Gobborn Seer, <http://www.surlalunefairytales.com>].

“მალე ჯეკმა თავის ჭკვიან ცოლს ათასჯერ უფრო მშვენიერი სასახლე აუშენა, სადაც დღესაც ბედნიერად ცხოვრობდნენ” [ბრძენი გობორნი, 1983: 108].

3. „I can assure you, when they all got together, they had a very merry time of it. And there we will leave them “ [The King of England and his Three Sons, <http://www.surlalunefairytales.com>].

“მერწმუნეთ ,ბევრი ილხინეს, ბევრიც იმხიარულეს, ჰოდა, ჩვენც იქ დავტოვოთ ისინი. დაე, მათსავით შენც აგისრულდეს საწადელი, ჩემო მსმენელო”[ინგლისის მეფე და მისი სამი ვაჟიშვილი, 1983: 125].

4. „ And he caused the old washer wife and her daughter to be burnt. And they were married, and he and she are living happy to this day, for aught I know“ [Black Bull of Norroway, <http://www.surlalunefairytales.com>].

„შემდეგ ბოროტი მრეცხავი და მისი ქალიშვილი ცეცხლში ჩააგდებინა, ქალზე ჯვარი დაიწერა, და დიდხანს ცხოვრობდნენ ბედნიერად” [ნორუეის შავი ხარი, 1983: 51].

ინგლისური ხალხური ზღაპრის თითქმის ყოველი დასასრული სიმბოლოა სიკეთის გამარჯვებისა ბოროტებაზე. თითქმის ყველა ხალხურ ზღაპარს, როგორც ქართულში, ასევე, ინგლისურში, აქვს ბედნიერი დასასრული.

ამდენად, მიუხედავად სხვადასხვა სისტემის ენებისა, დასასრულ ფორმულებს ხალხურ ზღაპარში უმეტესად ერთი ფუნქცია აკისრია - დასასრული ფორმულის საშუალებით ზღაპრებში სრულდება თხრობა. მთხრობელი გამოხატავს თავის შეხედულებებს, დამოკიდებულებას ამა თუ იმ ამბის მიმართ, ზღაპრის სამყაროს მიმართ.

გარდა ზემოაღნიშნული ფუნქციებისა, მიგვაჩნია, რომ ქართული და ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასაწყისისა და დასასრულის ფორმულები უშუალოდ უკავშირდებიან ზღაპრის ქრონოტოპს ანუ დროისა და სივრცის ურთიერთმიმართებას ხალხურ ზღაპრებში, რაც განსაზღვრავს ზღაპრის მდგრადობას რეალურ სინამდვილესთან მიმართებით. ძალზე საინტერესოა, როგორია მხატვრული ქრონოტოპი ზღაპრებში და რა ენობრივი საშუალებებით გამოიხატება იგი?

დროის თვალსაზრისით, ამკარაა, რომ ხალხური ზღაპარი თითქმის არსაიდან იწყება. ზღაპრის დასაწყისის ფორმულა ზღაპრის დროის დასაწყისის მარკერია [ქლენტი, 2009: 212]. ხალხური ზღაპრის დასაწყისი კი როგორც ქართულში, ასევე, ინგლისურში, გრამატიკულად წარსული დროის აღმნიშვნელი მარკერით იწყება. დრო ორი კონტრასტული ენის ზღაპრებში წარსული დროის იმპერფექტით გამოიხატება: „იყო და არა

იყო რა იყო ერთი“ „Once upon a time there was“. რაც შეეხება ადგილს, ქართული ხალხური ზღაპრების დასაწყისში ადგილი ხშირ შემთხვევაში არ არის მითითებული, მაგრამ „ყოფნა“ აუცილებლად გულისხმობს ადგილსაც. შესაბამისად, ქართული ხალხური ზღაპრის დასაწყისში ადგილი იმპლიციტურია ანუ ფარულია. რასაც ვერ ვიტყვით ინგლისურ ხალხურ ზღაპრებზე. ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასაწყის ფორმულებში ადგილი გარკვეულწილად ექსპლიციტურ ანუ აშკარა, თვალსაჩინო ხასიათს ატარებს.

რაც შეეხება განხილული ხალხური ზღაპრების დასასრულ ფორმულებს, ისინი არ უნდა მივიჩნიოთ მხოლოდ თხრობის პროცესის დასასრულად. თხრობის პროცესთან ერთად სრულდება ზღაპრის დრო. ზღაპრის დასასრულ ფორმულაში შესაძლებელია საბოლოოდ მითითებული იყოს მოქმედების ადგილი. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ზღაპრის დასაწყისისა და დასასრულის მზა ფორმულები ზღაპრის ქრონოტოპის დასაწყისი და საბოლოო მარკერებია [ქლენტი, 2009: 212].

ჩვენი ყურადღება მიიპყრო ზღაპრებში იმ გარემოებამაც, რომ ზღაპრის ზოგიერთ დასასრულ ფორმულაში გრამატიკულად დრო ხან წარსულში გვხვდება, ხან კი – აწმყო დროშია გადატანილი, თუმცა, ეს ცალკე საკვლევი საკითხია. ბუნებრივია, ზღაპრის დრო არ არის არც ღია და არც ისტორიული, ის პირობითია. ჩვენ არ ვიცით, როდის ხდებოდა, ვიცით მხოლოდ ის, თუ რაზე მოგვითხრობდა ზღაპარი, რომ ის ოდესღაც იყო. ის არ არის ღია, რადგან ზღაპრის ფორმულები მისი დასაწყისისა და დასასრულის მარკერებია. პირობითობა ექსპლიციტურია, როგორც ქართული, ასევე, ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასაწყისში, რადგან ორივე მათგანში დასაწყისის ფორმულა ყოფნა / არყოფნის ოპოზიციით გამოიხატება. კვლევის დროს განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო ქრონოტოპის შიდა სტრუქტურულმა ოპოზიციურობამ, რაც აშკარად ჩანს ქართული ხალხური ზღაპრის მზა ფორმულაში, სადაც მნიშვნელოვნად ხაზგასმულია ადგილის გარემოებათა ოპოზიციური წყვილების **იქა/აქა** გამოყენება. რაც შეეხება ინგლისურ ხალხურ ზღაპრებში სტრუქტურულ შინაგან ოპოზიციურობას, მსგავსი რამ არ დასტურდება. ინგლისურ ხალხურ ზღაპრებში ვხვდებით ისეთი ტიპის დასასრულ ფორმულებს, სადაც მთხრობელი დამკვირვებლის როლში გვევლინება. ზღაპრის გმირებმა დიდი წვეულება გამართეს, მაგრამ ზღაპრის მთხრობელი სუფრასთან არ ზის, ის მათთან არ არის, ან კარს მიღმა დატოვებს და არაფრით გაუმასპინძლდნენ. თუმცა, ინგლისურ ხალხურ ზღაპრებში არ არის მითითება ზღაპრის მთხრობელის ტოპოსზე (ადგილზე), რაც იმპლიციტურად, ანუ ფარულად ტოპოსს გულისხმობს. მაგალითად: „ისეთ გემრიელ ღვეზელს შეექცნენ, იმის გახსენებაზე, ეხლაც კი ნერწყვი მომდის და განა ეს ცოტას ნიშნავს?“ – „They had at least as fine a black pudding for their supper as the heart of man could desire“, „წვეულება გამართეს“- „They give a dinner party“, „იყვნენ ბედნიერები და გახარებულები“ – „They all were happy and funny“, „მერწმუნეთ ბევრი ილხინეს, ბევრიც იმხიარულეს“ – „I can assure you, when they all got together, they had a very merry time of it“, „მას შემდეგ ბედნიერად ცხოვრობდნენ“ – „They were living happy to this day, for aught I know“, „დაე, მასავით შენც აგისრულდეს საწადელი, ჩემო მსმენელო“ – „And there we will leave them“.

ამდენად, ქართული და ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასაწყისისა და დასასრულის ფორმულები მხატვრული ქრონოტოპისა და მისი ენობრივი ერთეულების

გამოხატვის თვალსაზრისით, ახლოს დგანან როგორც ზღაპართან, ასევე, მისი რეალური სამყაროს შინაგან ოპოზიციურობასთან.

მიუხედავად სხვადასხვა სისტემის ენებისა, ორივე ენის ზღაპრების დასაწყისი ფორმულები მიემართებიან ერთი კონკრეტული არსებითი სახელების, სულიერი და უსულო საგნებისაკენ. აღმოჩნდა რომ, როგორც ქართული, ისე ინგლისური ხალხური ზღაპრის პერსონაჟების მდგომარეობა ზღაპრის დასაწყისშივე ირკვევა და გვაწვდის მზა ცნობას პერსონაჟთა ვინაობისა და ტიპობრივი ბუნების შესახებ.

რაც შეეხება დასასრულ ფორმულებს, ისინი მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. ქართული ხალხური ზღაპრებისათვის დამახასიათებელია ხატოვანი დასასრული და გართიმულობა, რაც მრავალფეროვანი ფორმით გადმოიცემა. ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასასრული კი არახატოვანია. რითმი არ არის დამახასიათებელი და ზღაპრის დასასრული სხვადასხვა მრავალფეროვანი წინადადებით მთავრდება. მიუხედავად მათი ასეთი განსხვავებულობისა, ორივე ენაში ზღაპარი ბედნიერად სრულდება.

ლიტერატურა:

1. თ. ჟღენტი, „ზღაპრის მზა ფორმულები“ (ტიპოლოგიური ანალიზი) საენათმეცნიერო ძიებანი, XXIX თბილისი, 2009 სიბრძნე, 1963 - ხალხური სიბრძნე, ქართული ზღაპრები, თბილისი 1963.
2. სიხარულიძე, 1976 - ქ. სიხარულიძე, ქართული ფოლკლორის ისტორიისა და თეორიის საკითხები, თბილისი. 1976
3. ქურდოვანიძე, 1983 - თ ქურდოვანიძე, ქართული ხალხური ჯადოსნური ზღაპარი, თბილისი 1983
4. ქურდოვანიძე, 1991 - თ ქურდოვანიძე, ქართული ზღაპრები, თბილისი 2002
5. დ. ცინცაძე, ქართული ზღაპრის დასაწყისის უძველესი კოსმოგონიური პლასტი, სტატია.
6. „ხალხური სიტყვიერება“ - ქართული საყმაწვილო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, ტომი I, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბ. 1972წ.
7. ნ. მათიკაშვილი _ ინგლისური ზღაპრები. გამომცემლობა „ნაკადული“, თბ. 1983წ.
8. ზღაპ. „ასფურცელა“ - თბ. 1986წ. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
9. ზღაპ. „ირმისა“ - თბ. 1987წ. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
10. ზღაპ. „მიწა თავისას მოითხოვს“ _ თბ. 1987წ. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
11. ზღაპ. „ნახევარქათამა“ _ თბ. 1986წ. გამომცემლობა „ნაკადული“.
12. Joseph Jacobs _ English Fairy Tales. [www.surlalunefairytales.com].
13. The Red Ettin www.surlalunefairytales.com
15. Gobborn Seer www.surlalunefairytales.com
16. The King of England and his Three Sons www.surlalunefairytales.com
17. The three wishes www.surlalunefairytales.com
18. Jack and His Golden Snuff-Box www.surlalunefairytales.com
19. М. М. Бахтин, “Формы времени и хромотопи в романе”, кн. “Литературно-критические статьи”, Москва, 1986, стр. 121-122

Tamar Shiukashvili, Nunu Geldiashvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

(based on the Georgian and English language materials)

Abstract

Among the compositional elements of folk tales, the ready formulae of the prologue and epilogue play an important role in folk tales.

Our research is based on the study of these issues. The article deals with the typological interrelationship of the ready formulae of the prologue and epilogue of folk tales, based on the Georgian and English materials. There are ascertained similarities and differences of ready formulae of the prologue and epilogue of folk tales, their role and place in folk tales, as well as their relation to the artistic chronotope with the study of two different languages. The issue is interesting and relevant which requires further studies.

საკვანძო სიტყვები: კომპოზიციური ელემენტები, მზა ფორმულები, მხატვრული ქრონოტოპი, ზღაპრის დასაწყისი და დასასრული ფორმულები, ტიპოლოგიური ლინგვისტიკა.

Key words: compositional elements, ready formulae, artistic chronotope, formulae of the prologue and epilogue of folk tales, typological linguistics.

ქეთევან შოთაძე

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

„პირამიდული ისტორიის“ გამოყენების ზოგიერთი ახალი ასპექტი ქართული ლიტერატურის გაკვეთილებზე

წერითი მეტყველების სწავლება ურთულესი საკითხია. სწავლების ეს ასპექტი თანამედროვე სკოლებში უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი და სავალდებულო ხდება. წერა და ფიქრი ურთიერთდაკავშირებული პროცესებია, რაც ადამიანს საშუალებას აძლევს გამოხატოს საკუთარი აზრი, დამოკიდებულება და თვალსაჩინო გახადოს იგი მკითხველისათვის; ხელს უწყობს ფიქრსა და სწავლას; გვეხმარება გასაგები გავხადოთ სათქმელი; გადავლახოთ მანძილი და დრო. წერა ხელს უწყობს კონკრეტულ თემაზე ფოკუსირებას, დაკვირვების უნარის განვითარებას, საკუთარ თავში ჩაღრმავებასა და კრიტიკული აზროვნების ჩამოყალიბებას. („დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი“, 2010 წ. გვ. 50). ცხადია, რომ წერითი მეტყველების ათვისების პროცესში ბავშვი მისთვის სრულიად ახალ უნარს უნდა დაეუფლოს - მან უნდა ისწავლოს სათქმელის წერილობით გადმოცემა. მნიშვნელოვანია, რომ მოსწავლეები გრძნობდნენ მასწავლებლის მხარდაჭერას, ისეთი გარემო უნდა შეიქმნა, რომ მოსწავლეებმა თავი დაცულად და მშვიდად იგრძნონ, რათა გაუჩნდეთ თავიანთი ნამუშევრის სხვისთვის გაზიარების სურვილი. წერა საკმაოდ რთული პროცესია, ამიტომაც მიზანშეწონილია ისეთი მეთოდების გამოყენება, რომლებიც ამ საქმიანობას უფრო სასურველს და სახალისოს გახდის. დღეს არაერთი მასწავლებელი წარმატებით იყენებს წერის „პირამიდული ისტორიის“ მეთოდს. პრაქტიკა ადასტურებს, რომ პირამიდული ისტორია ხელს უწყობს ყველა მოსწავლის ჩართვას წერის პროცესში და

მას საინტერესო საქმიანობად აქცევს. საშუალებას აძლევს, მოკლე დროში ააგონ ტექსტი დამოუკიდებლად, შემდეგ კი დახვეწონ იგი. (მაღლაკელიძე, 2013, გვ.196). მოსწავლეებს არ აქვთ შიშის განცდა, რომ ვერ შეძლებენ თხზულების დაწერას, მეტიც, მწერლის როლში აღმოჩნდებიან: ჯერ ერთად იმუშავებენ სიუჟეტურ სქემაზე, შემდეგ კი შექმნიან მცირე მოცულობის მოთხრობას.

სტრატეგიის გამოყენებისას მოსწავლეები აკვირდებიან ნარატიული ტექსტის სტრუქტურას, უვითარდებთ პრობლემების დანახვასა და გადაჭრის გზების ძიების, საკუთარი აზრის გადმოცემის, სხვისი აზრის მოსმენისა და პატივისცემის უნარები.

„პირამიდული ისტორია“ სამი ეტაპისაგან შედგება:

ა) „პირამიდის“ ჯგუფური შევსება; მონაწილეობს მთელი კლასი.

ბ) მოსწავლის ნააზრევის გამოხატვა ინდივიდუალურად ან მიკროჯგუფებში;

გ) შედგენილი ტექსტის ერთობლივი განხილვა. („დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი“, 2010 წ. გვ. 63).

შეიძლება გამოიყოს **მეოთხე ეტაპიც**, რომელსაც ჩვენ „გაფართოება“ ვუწოდეთ.

პრაქტიკამ გვაჩვენა, რომ წერის სწავლებისადმი ასეთი მიდგომა ახალი, საინტერესო და მოსახერხებელია განსხვავებული ასაკის ბავშვებთან, როგორც დაბალ, ასევე მაღალ კლასებში, სამუშაოდ. ამ სტრატეგიის გამოყენება ეფექტურია განვლილი მასალის შეჯამების, რეფლექსიის დროს.

გაკვეთილის დაწყებამდე მასწავლებელი წინასწარ ამზადებს სქემას, რომელსაც პირამიდის ფორმა აქვს და უხსნის მოსწავლეებს, რომ უნდა დაწერონ მოთხრობა. მოსწავლეები ქმნიან პირამიდის საკუთარ ვარიანტებს. მოსწავლეებმა შეიძლება იმუშაონ როგორც ინდივიდუალურად, ასევე მცირერიცხოვანი (2-4 მოსწავლე) ჯგუფების სახით.

მოსწავლეებთან ერთად მასწავლებელი ირჩევს მოსწავლეთა ნამუშევრებიდან ერთ-ერთ ვარიანტს და გადააქვს დაფაზე (ან დიდი ფორმატის ქაღალდზე).

პირამიდის შესწავლის შემდეგ მოსწავლეებს ვთავაზობთ, ამ სიტყვების გამოყენებით ინდივიდუალურად შეადგინონ მოთხრობის საკუთარი ვარიანტი. ამ სიტყვების გარდა მოსწავლეებს სურვილის შემთხვევაში შეუძლიათ გამოიყენონ სხვა სიტყვები, ამ სიტყვებს შეუცვალონ გრამატიკული ფორმა, რიცხვი, ბრუნვა. თხზულებას მოსწავლეები წერენ გაკვეთილზე და სამუშაოდ ეძლევათ 10-15 წუთი. მსურველები კლასის წინაშე კითხულობენ თავის ნაშრომს.

რა თანმიმდევრობით ივსება პირამიდა?

პირველ ხაზზე იწერება მოთხრობის მთავარი პერსონაჟის სახელი (ჯგუფი ერთობლივად ღებულობს გადაწყვეტილებას, ეს შეიძლება იყოს ადამიანი, ცხოველი, მცენარე, საგანი).

მეორე ხაზზე – ორი სიტყვა რომლებიც გამოხატავს მთავარი მოქმედი გმირის ხასიათს, გარეგნობას.

მესამე ხაზზე – სამი სიტყვა, რომლებიც გამოხატავს, სად ხდება მოქმედება (ქვეყანა, ადგილი, მოქმედების გარემო);

მეოთხე ხაზზე – ოთხი სიტყვა, რომლებიც აღწერს მოთხრობის მთავარ პრობლემას (სიღარიბე, შეხვედრა, იმედგაცრუება...);

მეხუთე ხაზზე – ხუთი სიტყვა, რომლებიც აღწერს მოთხრობის იმ ეპიზოდს, საიდანაც იწყება პრობლემის გაშლა-განვითარება;

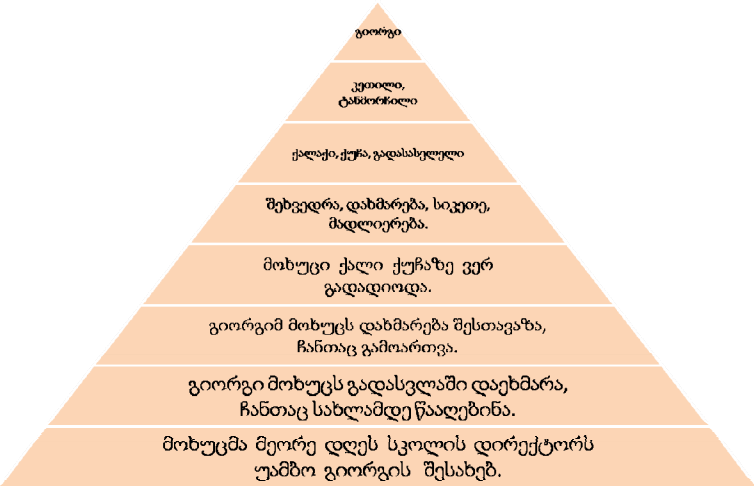
მეექვსეზე – ექვსი სიტყვა, რომლებიც ასახავს მოვლენების შემდგომ განვითარებას მოთხრობაში;

მეშვიდეზე – შვიდი სიტყვა, რომლებიც აღწერს ახალ მოვლენას, ამბავს, რომელიც სიუჟეტში წამოჭრილი პრობლემის მოგვარებას ემსახურება;

მერვე ხაზზე – რვა სიტყვა, რომლებიც გვიჩვენებს პრობლემის საბოლოო გადაჭრას და მის შედეგს.

მოცემული სტრუქტურა ზოგადია და მასწავლებელს შეუძლია, კორექტივები შეიტანოს მასში კონკრეტული სიტუაციის ან მიზნის შესაბამისად. გარკვეულ ეტაპზე, როცა მოსწავლეებს უკვე ექნებათ გარკვეული გამოცდილება, სასურველია პირამიდის სტრუქტურაზე ვისაუბროთ ქართული ლიტერატურის გაკვეთილებზე შესწავლილი მასალის გათვალისწინებით. ამ ეტაპზე მხედველობაში გვაქვს მხატვრული ნაწარმოების სიუჟეტის კომპონენტები: მოსწავლეებს უნდა შევახსენოთ, რომ სიუჟეტის განვითარება რამდენიმე ეტაპისაგან შედგება. ესენია: კვანძის შეკვრა, მოქმედების განვითარება, კულმინაცია და კვანძის გახსნა. ზოგჯერ სიუჟეტის წინ მოცემული გვაქვს ექსპოზიცია. ამ თეორიული მასალის საფუძველზე მასწავლებელს შეუძლია, დასახული ამოცანის შესაბამისად, გარკვეული ცვლილებები შეიტანოს პირამიდის შევსების თანმიმდევრობაშიც.

ერთერთ გაკვეთილზე თავდაპირველი, მარტივი წესით შევსებულმა პირამიდამ შემდეგი სახე მიიღო:



ქვემოთ წარმოვადგენთ ზემოხსენებულ ჯგუფში შესრულებული დავალების ნიმუშს.

გიორგი მერვეკლასელია. ტანმოწილი, მხიარული და სიკეთით სავსე ყმაწვილია. ერთხელ იგი სკოლიდან ბრუნდებოდა. გზაჯვარედინთან მოხუცი ქალი დაინახა, რომელსაც ხელში მძიმე ჩანთა ეჭირა, იდგა და აქეთ-იქით იყურებოდა. მართალია, ქუჩაში ბევრი ავტომობილი არ მოძრაობდა, მოხუცი მაინც ვერ ბედავდა ქუჩის გადაკვეთას. გიორგი მიუახლოვდა და დახმარება შესთავაზა. ჩანთა გამოართვა, მოხუცს ხელი მოჰკიდა და ქუჩაზე გადაიყვანა. მართალია, მოხუცი იქვე ახლოს ცხოვრობდა, მაინც მიაცილა სახლამდე და ჩანთაც

მიატანინა. მოხუცი ძალიან გახარებული ჩანდა. მან გამოჰკითხა გიორგის ვინაობა. ისიც, თუ რომელ სკოლაში სწავლობდა.

მეორე დღეს ერთ-ერთ გაკვეთილზე გიორგის კლასში სკოლის დირექტორი შევიდა. მან გიორგის მადლობა გამოუცხადა გუშინდელი საქციელის გამო. თურმე მოხუცი დილაადრიან მისულიყო სკოლაში და ყველაფერი მოეყოლა დირექტორისთვის.

ამ მეთოდის გამოყენებისას მასწავლებელს რამდენიმე ფაქტორის გათვალისწინება სჭირდება აუცილებლად. ყველაზე მნიშვნელოვანი ამათგან ჯგუფთან მუშაობის სტრატეგიაა. როგორც აღვნიშნეთ, პირამიდის შევსებაში მთელი კლასი მონაწილეობს. თავდაპირველად, მეთოდის გამოყენების პირველ ხანებში, მოსწავლეებს განსაკუთრებით უჭირთ პირამიდის ცალკეული საფეხურების ერთმანეთთან ლოგიკური დაკავშირება, ერთიან სიუჟეტურ ჩარჩოში მოქცევა. ამიტომ მეტად მნიშვნელოვანია, რომ მასწავლებელი „შეუმჩნევლად“ ჩაერიოს მოსწავლეთა აქტივობაში. „უბიძგოს“ მათ ვერსიებს ლოგიკური თანმიმდევრობისკენ. პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ასეთ ჩარევათა და „წაბიძგებათა“ აუცილებლობა დროთა განმავლობაში კლებულობს და მოსწავლეები გარკვეულ ეტაპზე, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, დამოუკიდებლად ახერხებენ სიუჟეტური მთლიანობის დაცვას, თავად უსწორებენ ხოლმე ერთმანეთს შეცდომებს.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რომ მასწავლებელმა სცადოს სტილისტური მრავალფეროვნების პროვოცირება. მაგალითად, თუ ერთ შემთხვევაში ტექსტი შეიძლება დიალოგების გარეშე იყოს მოცემული, მეორე შემთხვევაში მასწავლებელმა შეიძლება დაავალოს ტექსტის გადაწერა და მისი შევსება დიალოგებით. ამ ეტაპის აღსანიშნავად ჯგუფში ვიყენებთ ტერმინს „გაფართოება“. „გაფართოებაზე“ მუშაობა რამდენიმე მიმართულებით შეიძლება. კერძოდ:

ა) დიალოგების გაფართოება;

ბ) მხატვრულ-სახეობრივი სისტემის გაფართოება (მაგ. შედარებების, ეპითეტების, მეტაფორების და ა. შ. დამატება);

გ) პერსონაჟის ან სიტუაციის ჰიპერბოლიზაცია;

დ) სიუჟეტის გაფართოება (მაგ. პერსონაჟის დამატება, პრობლემის გართულება ან გამარტივება და ა. შ.).

მასწავლებელი ირჩევს ერთ ან რამდენიმე მიმართულებას. მიმართულების რაოდენობის თუ ტიპის შერჩევა დამოკიდებულია ჯგუფის შესაძლებლობებზე, პირველადი ტექსტის შინაარსზე, კონკრეტული გაკვეთილის მიზანზე და ა. შ. პრაქტიკა ადასტურებს, რომ მოსწავლეები „გაფართოების“ ეტაპს უმეტეს შემთხვევაში ხალისით და დიდი მონდომებით ეკიდებიან.

ამ მეთოდის გამოყენება სხვა სასკოლო საგნებშიც შეიძლება, მაგრამ ამჯერად მხოლოდ ქართული ენის და ლიტერატურის გაკვეთილებზე ვსაუბრობთ. მნიშვნელოვანია, რომ მოსწავლეები ეჩვევიან პრობლემის დასმას და მისი გადაჭრის გზების ძიებას, ახდენენ შესწავლილი თეორიული ცოდნის პრაქტიკაში გადატანას. უვითარდებათ შემოქმედებითი აზროვნება. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ამ გზით ყველა მოსწავლე, ნებისმიერი შესაძლებლობის მქონე, წერს მოთხრობას სხვისი დახმარების გარეშე, მოკლე დროში აგებს ტექსტს დამოუკიდებლად ან რამდენიმე თანაკლასელთან ერთად. წერა მოსწავლეებისათვის საინტერესო საქმიანობად იქცევა.

მაღალ კლასებში, წერის უნარების რამდენადმე სრულყოფილად დაუფლების შემდეგ, შეიძლება ვცადოთ „გაფართოების“ კიდევ უფრო რთული ვარიანტი, რომელიც, ამავე დროს, კონკრეტული მწერლის სტილსა და მხატვრულ სამყაროზე დაკვირვების შესანიშნავი საშუალებაა. მხედველობაში გვაქვს რომელიმე ცნობილი მწერლის ცნობილი ნაწარმოების მიბაძვა, სტილის „გადაწერა“. მართალია, ასეთი დავალების შესრულებას მეტი დრო სჭირდება, მაგრამ მოსწავლეს შესაძლებლობა ეძლევა, დააკვირდეს წერის საკუთარ მანერას (რაც წერითი უნარების განვითარების საუკეთესო სტრატეგიაა) და, ამავე დროს, ჩაუღრმავდეს ამა თუ იმ პროზაიკოსის სტილს, რაც მწერლის შემოქმედების შესწავლის გზაზე მეტად სასარგებლოა.

„გადაწერის“ გამოყენებამდე „პირამიდული ისტორია“ სტანდარტულად ვითარდება. შესრულებული დავალებების გაანალიზების შემდეგ უკვე შეიძლება ვიფიქროთ „გაფართოების“ იმ სახეობაზე, რომელსაც პირობითად „გადაწერა“ ვუწოდეთ. მასწავლებელი აძლევს ნიმუშს - ფრაგმენტს რომელიმე მწერლის თხზულებიდან და ავალებს მოსწავლეებს, მათ მიერ შექმნილი ტექსტი გადაწერონ ნიმუშის მიბაძვით, ისე, რომ აშკარად ჩანდეს სტილისტურ-ფრაზეოლოგიური ერთგვარობა. ნიმუშად შერჩეული ტექსტის დიაპაზონი განუსაზღვრელია - ძველი ქართული ლიტერატურის ტექსტებიდან თანამედროვე ავტორებამდე. ცხადია, უმჯობესია ტექსტები სასკოლო პროგრამიდან იქნეს შერჩეული. მაგალითად, საინტერესო აღმოჩნდა ნიკო ლორთქიფანიძის „თავსაფრიან დედაკაცზე“ მუშაობა:

„გაძვრა-გამოძვრა მაჭანკალი.

ნამალევით შორიდან დაანახვა ქალი; მოაწყო „ქალის ნახვა“ და მიაცემინა შარნა.

და მერე?

მერე ძმაძეებმა სამჯერ შეუცვალეს ბეჭედი, თავს დაახურეს ოქროს კავეზიანი გვირგვინი;

გავარდა დამბაჩა და მაჭახელა.

აჭიჭყინდა ზურნა.

მეფე-დედოფალს სუფრაზე, ცხვირის წინ, ულაგებდენ „თავზეგადასაგდებს“: პატარა სარკეს, მოოქრულ სათითურს, ძეწკვს, თითბრის ტაშტს, დანა-ჩანგალს, ვერცხლის მანეთიანებს და ათ შაურიანებს.

...ქვიჯასაც,

და განგებ მოწვეული სოფლის მწერალი სისწორით ადგენდა სიას...

სვეს,

იციკვს,

არა მარტო გოგო-ბიჭებმა,

მოხუცებულებმაც.

დაიშალონ სტუმრები.

აბღავლდენ დანაკლავ ადგილზე ძროხა და ხარი.“ (ლორთქიფანიძე, 2000 წ. გვ.73)

მოსწავლეების მიერ შესრულებული ვარიანტი:

მერვეკლასელია გიორგი.

ტანმორჩილი, მხიარული და სიკეთით სავსე ყმაწვილი.

სკოლიდან სახლამდე გასავლელი მანძილი.

მოხუცი ქალი გზაჯვარედინთან. უზარმაზარი ჩანთით ხელში.

უმწეო, დაღლილი მზერა.

ქუჩაში ბევრი ავტომობილი მოძრაობს, ჩანთა კი მძიმეა.

და მერე?

მერე გიორგიმ მოხუცს ჩანთა გამოართვა, ხელი ჩაჰკიდა და ქუჩაზე გადაიყვანა.

შეყოვნებული ავტომობილები.

სიგნალის ხმაზე დამფრთხალი ჩიტები.

არამართო ქუჩაზე გადაიყვანა,

სახლამდეც მიაცილა.

გახარებული მოხუცი:

- რა გქვია?

- რომელ სკოლაში სწავლობ?

მოხუცი მეორე დღესვე მივიდა სკოლაში.

სკოლის დირექტორმა გიორგის მთელი კლასის წინაშე მადლობა გამოუცხადა.

ამგვარი „გადაწერა“, როგორც აღვნიშნეთ, საკმაოდ რთული სამუშაოა, თუმცა, მაღალ კლასებში ამ სირთულის დაძლევის, უმეტეს შემთხვევაში, ახერხებენ. ვფიქრობთ, საკმაოდ არ უნდა იყოს, რომ, სასწავლო პროცესის გამდიდრება პრაქტიკაში გამოცდილი სტრატეგიებით უზრუნველყოფს მოსწავლეთა მეტ ინტერესს, რაც პირდაპირ აისახება ხოლმე შედეგებზე. ეს კი მითუმეტეს მნიშვნელოვანია, როცა საქმე ეხება ისეთ რთულ კომპონენტს, როგორიცაა წერითი მეტყველება.

ლიტერატურა:

1. მ. მირიანაშვილი, გ. ჩხენკელი, ნ. ჯაში, მ. ბლიაძე...დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი, თბილისი 2010
2. ნ. მაღლაკელიძე, ქართული ენის სწავლების მეთოდიკა/დიდაქტიკა (I–VI კლასები), თბილისი 2013
3. ნ. ლორთქიფანიძე, „თავსაფრიალი დედაკაცი“, ქართველი მწერლები სკოლაში, თბილისი 2000

Ketevan Shotadze

Shota Rustaveli State University, Batumi

SOME NEW ASPECTS OF APPLYING PYRAMIDAL HISTORY AT THE LESSONS OF GEORGIAN LITERATURE

Abstract

In modern schools a number of teachers successfully use the “Pyramidal History” method of writing, which supports the involvement of pupils in the writing process. The students find themselves in the role of writer; they work together on the plot scheme and then create a small story. It is also important for the teacher to try to provoke stylistic variety, a kind of "extension", which may be conducted in several directions: a) extending dialogues, b) artistic-system expansion, c) hyperbolizing the character or situation, d) plot extension. We can also try more complicated variant, imitate the well-known author, famous composition or “rewriting a style”, which is the best way of developing writing skills and at the same time – the best way of studying the author’s creativity.

საკვანძო სიტყვები: პირამიდული ისტორია, ქართული ლიტერატურის გაკვეთილი, მოსწავლეების ჩართვა წერის პროცესში

Key words: Pyramidal History, the lessons of Georgian Literature, involvement of pupils in writing process,

თვითცნობიერების განვითარების კანონზომიერებები

როდის იწყებენ ბავშვები სამყაროში თავისი ერთადერთობის და განუმეორებლობის შეცნობას? როდის და როგორ უყალიბდებათ თვითშეგნება (თვითშემეცნება)? თანამედროვე ემპირიული კვლევების შედეგებზე დაფუძნებით Rochat ფიქრობს, რომ არსებობს თვითშეგნების 5 დონე, რაც თანმიმდევრულად, ეტაპობრივად ვითარდება დაბადების მომენტიდან დაახლოებით 4-5 წლის ასაკამდე (Rochat, Consciousness and Cognition, 2003). არსებობს ზოგადი კონსენსუსი რამდენიმე ძირითად მოვლენაზე ბავშვის ფსიქოლოგიური განვითარების პროცესში, როგორიცაა პირველი სოციალური ღიმილი, პირველი დამოუკიდებელი ნაბიჯები, ან პირველი სიტყვა. ყველა მშობელი ასევე ამჩნევს მნიშვნელოვან ცვლილებებს დაახლოებით 2 წლის ასაკიდან, როდესაც ბავშვები აშკარად ამჟღავნებენ " თვითშეგნებას", ე.წ. მეორად ემოციებს - სირცხვილს ან სიამაყეს ძალიან კონკრეტული სიტუაციებში, როგორიცაა მაგალითად თამაში-შეჯიბრებები (Kagan, 1984; Lewis, 1992). ორ წლამდე ასაკის ჩვილი, სარკის წინ მოთავსებისას, როგორც წესი იღიმის, ღულუნებს და აშკარა აღტაცებით შეისწავლის სარკეში დანახულ მოძრაობებს (ამსტერდამი, 1972). 2 წლის ასაკში, სარკეში დანახული გამოსახულება რადიკალურად განსხვავებულ ქცევას იწვევს ბავშვში. ის, როგორც წესი, გაშეშებული შესცქერის საკუთარ ანარეკლს და დროის გარკვეული მონაკვეთის შემდეგ ისე იქცევა, თითქოს უნდა თავი მხრებში ჩამალოს ან სახეზე ხელების აფარებით ცდილობს დაიმალოს. ბავშვი გარკვეულ სიმორცხვეს ამჟღავნებს. ეს უმნიშვნელოვანესი მოვლენაა და ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა, თუ რას ნიშნავს ეს ქცევა ბავშვის ფსიქიკური განვითარების პროცესში. 2-3 წლის ბავშვები, რაიმეს გაკეთებამდე გარშემომყოფების საქციელს ითვალისწინებენ. ის დარცხვენა, რომელსაც ბავშვები სარკეში საკუთარი თავის დანახვისას ამჟღავნებენ, სწორედ ამ „თვითშეგნების“ გამოხატულებაა. ამ უხერხულობის შეგრძნებას ასევე შეიძლება იწვევდეს ფუნდამენტური განსხვავების გაანალიზება იმას შორის, თუ როგორად წარმოუდგენია ბავშვს შინაგანად საკუთარი თავი და რა აისახება სარკეში. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ ბავშვის საქციელის ასეთი ინტერპრეტაცია ესადაგება ედმუნდ კარპენტერის მიერ პაპუა-ახალი გვინეის ერთ-ერთი იზოლირებული ტომის, ბიამის ზრდასრული წევრების შესწავლის შემდეგ გაკეთებული მოხსენების შედეგებს. ამ ტომში ადამიანებს არ აქვთ სარკე, ხოლო მდინარის წყალი ზედმეტად მღვრიეა იმისთვის, რომ მათ საკუთარი თავის მკაფიო გამოსახულება დაინახონ. ანთროპოლოგმა დააფიქსირა ტომის წევრების რეაქცია საკუთარი თავის პირველად სარკეში დანახვისას, ვიდეოჩანაწერის ყურებისას და Polaroid-ის ფოტომასალის თვალიერებისას. კარპენტერი ასე აღწერს მათ შიშსა და ტანჯვას: „ისინი გაშეშებულნი შესცქეროდნენ საკუთარ გამოსახულებას, შემდეგ კი პირზე ხელმოჭერილნი, თავის ქნევით მიშტერებოდნენ ფოტოებს თავზარდაცემულნი, მხოლოდ მუცლის კუნთების თანაბარი, რიტმული მოძრაობა ააშკარავებდა ამ დიდ დაძაბულობას.“ (Carpenter, 1975, pp. 452-453).

თვითშეცნობის სხვადასხვა დონე

რას ხედავენ ბავშვები საკუთარი გამოსახულების სარკეში ხილვისას? ხვდებიან თუ არა ისინი, რომ ის რასაც სარკეში ხედავენ სხვა არაფერია, თუ არა მათი საკუთარი გამოსახულება, თუ ფიქრობენ რომ ვიღაც სხვა შემოსცქერის სარკიდან? როდის იწყებენ ისინი სარკის, როგორც მყარი, პრიალა გამოსახულების მქონე საგნის აღქმას, რომელშიც საკუთარი გამოსახულების დანახვაა შესაძლებელი? ამის გასარკვევად შეგვიძლია ბავშვს შუბლზე მალულად მივაკრათ პატარა ყვითელი ფურცელი. შემდეგ თამაშში გავართოთ, რათა დავრწმუნდეთ, რომ ბავშვს გადაავიწყდა საკუთარ შუბლზე არსებული ფურცლის არსებობა. რა მოხდება თუკი ბავშვს სარკის წინ მოვათავსებთ? რას ხედავს ის და რას მოიმოქმედებს? Rochat აზრით, არსებობს 6 შესაძლო შემთხვევა თვითშეცნობის სრული არქონიდან („დონე 0“) სრული თვითშეცნობის ქონამდე (დონე 5). გარდა დონე 0-სა, თითოეული დონე 1-დან 5-მდე შეესაბამება თვითშეცნობის ამაღლებას. ეს დონეები შემდეგია:

დონე 0 - შეცბუნება

ეს არის თვითშეცნობის სრული არქონის სტადია - დონე 0. ამ დროს პიროვნება ვერ აცნობიერებს ვერც გამოსახულების და აქედან გამომდინარე, ვერც სარკის არსებობას. გამოსახულება შერწყმულია იმ რეალურ გარემოსთან, რასაც სარკე ირეკლავს. ის აღიქმება, როგორც სამყაროს უბრალო გაგრძელება და არა როგორც მისი ანარეკლი. ამის კარგი მაგალითია ჩიტები, რომლებიც შემთხვევით ფანჯრის მინას ეხეთქებიან ფრენის დროს. ისინი შეცდომით აღიქვამენ სარკეს, როგორც გარემოს გაგრძელებას და არა როგორც თვით საგანს. თუთიყუშის მფლობელებმა იცინა, რომ გალიაში სარკე ჩიტს კომპანიონის მაგივრობას უწევს და მოტყუებული ჩიტიც საარშყო ჰანგებით ავსებს არემარეს. თვითშეცნობის ამ დონეს ვაწყდებით ასევე ძაღლებში, კატებსა და მაიმუნებში, რომლებშიც სარკეში გამოსახულების დანახვა იწვევს გაუთავებელ აგრესიულ ქმედებებს საკუთარი ანარეკლის მიმართ, თითქოს ისინი უპირისპირდებოდნენ ვიღაც/რაღაც სხვას და არა საკუთარ თავს (Zazzo, 1981). აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ „დონე 0“-ს განეკუთვნება მომენტები, როდესაც მყისიერად საკუთარ გამოსახულებას აღვიქვამთ როგორც გარეშე პირს, რომელიც მალულად გვითვალთვალებს.

დონე 1- დიფერენციაცია (განსხვავება).

ეს არის პირველი ნიშანი იმისა, რომ ინდივიდი აღიქვამს სარკეს, როგორც ანარეკლს. ამ ეტაპზე, არსებობს განცდა, რომ ის, რაც აღიქმება სარკეში განსხვავდება არსებული, რეალური გარემოსაგან. უფრო კონკრეტულად, როდესაც პიროვნება აღიქვამს საკუთარ ანარეკლს, ის ამჩნევს, რომ არსებობს სრული დამთხვევა დანახულ და შეგრძნობილ მოძრაობებს შორის. წინა, „დონე 0“-გან განსხვავებით, „დონე 1“ იწვევს ზოგიერთ განსხვავებას ძირითად აღქმით დონეზე. განსხვავებას სარკეში ასახულ საკუთარი სხეულის მოძრაობებსა და სამყაროში არსებულ სხვა მოძრავ ობიექტებსა თუ საგნებს შორის. ეს არის თვითშეცნობის პირველი დონე, რომელშიც ხდება დიფერენცირებული საკუთარი მე-ს გამოხატვა.

დონე 2 - სიტუაცია

მეორე დონეზე იმის გარდა, რომ ინდივიდი ხედავს სარკის ზედაპირზე დანახული მოძრაობების უნიკალურობას, ახლა მას შეუძლია თვალყურის ადევნოს და

სისტემატიურად შეისწავლოს ინტერმოდალური მაკავშირებელი მოძრაობები სარკის ზედაპირზე დანახულ გამოსახულებასა და იმას შორის, რასაც საკუთარ სხეულად აღიქვამს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ინდივიდის მიხედვრის არეალი იზრდება და სცილდება მხოლოდ იმის ცოდნას, რომ არსებობს კავშირი მის მიერ შესრულებულ მოძრაობებსა და სარკეში დანახულს შორის. ამ ეტაპზე ის აკვირდება თუ რა ბუნებისაა ზემოთხსენებული კავშირი. წინა დონესთან შედარებით „დონე 2“ შეიძლება ჩაითვალოს ეტაპად, რომელზეც შეინიშნება, რომ ინდივიდი იწყებს საკუთარი გამოსახულების თვალყურებას, შესწავლას. ეს არის ერთგვარი პროტო-ნარცისული ეტაპი, რომელიც საკუთარი გამოსახულების შესწავლის სურვილითაა გამოწვეული. ამ დონეზე აღარ არსებობს არავითარი გაურკვეველობა. ინდივიდმა იცის, რომ ის, რასაც სარკეში ხედავს საკუთარი გამოსახულებაა და მხოლოდ მას ეკუთვნის. გარდა ამისა, მან ასევე იცის, რომ ის, რასაც „იქ“ სარკის ზედაპირზე ხედავს სივრცულად საკუთარ სხეულთანაა კავშირში. ინდივიდი პოულობს საკუთარ თავს.

დონე 3 - იდენტიფიკაცია.

ამ ეტაპზე ინდივიდი აღიარებს, რომ სარკეში დანახული გამოსახულება არის „მე“ და არა ვინმე სხვა. აქ ხდება მეტი, ვიდრე დიფერენციაცია და საკუთარი მდებარეობის დადგენა სარკეში დანახულ გამოსახულებასთან მიმართებაში. „დონე 3“ დგება მაშინ, როცა ბავშვები საკუთარი გამოსახულების აღწერისას ხვდებიან, რომ საქმე თავად მათ ეხება. სარკეში ჩახედვამდე ბავშვის შუბლზე ყვითელი სტიკერის მალულად მოთავსების შემთხვევაში, სარკეში ჩახედვის შემდეგ ბავშვი მას ეხება, ან ცდილობს შუბლიდან მოიშოროს. ამგვარი ქცევა განვითარების ფსიქოლოგიის მიმდევრების მიერ საკუთარი თავის როგორც განყენებული ობიექტის დანახვის დასაწყისის მაჩვენებლად არის მიჩნეული (Lewis & Brooks-Gunn, 1979; Bertenthal & Fisher, 1978; Rochat, 1995). ევოლიუციონისტი ფსიქოლოგების მიერ კი ეს მიჩნეულია, როგორც თვითშეცნობისკენ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯი (Gallup, 1982; Povinelli, 1993).

ამ ეტაპზე, ინდივიდს შეუძლია აღიქვას სარკეში დანახული გამოსახულება, როგორც საკუთარი სხეულის ანარეკლი, ხოლო საკუთარი სხეული როგორც სარკეში დანახული გამოსახულება. მისთვის უკვე ნათელი კავშირი არსებობს სარკის პრიალა ზედაპირზე დანახულ გამოსახულებასა და შინაგანად აღქმულ საკუთარ მეს შორის. ინდივიდი ამოიცნობს თავს სარკეში, ხდება საკუთარი თავის იდენტიფიკაცია.

დონე 4 - მუდმივობა

საკუთარი თავის ამოცნობა ხდება არა მხოლოდ სარკეში, არამედ სხვადასხვა ადგილებში გადაღებულ სურათებსა თუ ვიდეოებში, რომლებშიც ინდივიდი შეიძლება იყოს გაცილებით ახალგაზრდა, ერთმანეთისგან განსხვავებულ ტანისამოსში გამოწყობილი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საკუთარი თავის ამოცნობა მუდმივი ხდება და არ არის დამოკიდებული დროზე. ხდება მუდმივი თვითამოცნობა, რომელიც არ იცვლება დროის თუ გარეგნობაში მომხდარი ცვლილებებისდა მიუხედავად.

დონე 5 - თვითშეგნება ანუ თვითშეცნობა

ამ ეტაპზე საკუთარი თავის შეცნობა ხდება არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ გარეშე პირის თვალთახედვიდანაც. ინდივიდი არა მხოლოდ აღიქვამს საკუთარ თავს, არამედ აანალიზებს თუ როგორი არის ის, რას წარმოადგენს სხვის თვალში. ხდება იმის გათვითცნობიერება, თუ როგორი არის საზოგადოების თვალთ დანახული „მე“

(Goffman, 1959). საზოგადოებრივი შეხედულების შეფასება გავლენას ახდენს იმის გაანალიზებაზე თუ როგორ არის ინდივიდი გარშემომყოფების მიერ აღქმული. მაგრამ ამ შეფასებას შედეგად არ მოსდევს ე.წ. თვითშეგნების ემოციები თუ ქმედებები, როგორებიცაა სიამაყე ან სირცხვილი. დონე 5-ზე სრულდება თვითშეგნობა, ინდივიდი ყალიბდება და მოდელირდება გარშემომყოფთა თვალში როგორც ჩამოყალიბებული პიროვნება.

დასკვნები

„მე“-ს ჩამოყალიბება არ არის მხოლოდ დინამიური პროცესი, ეს არის სოციალურ მიმდინარე პროცესი. ამასთანავე ყველა ბავშვი თანმიმდევრულად გადის „თვითშეგნების“ 5 დონეს 4-5 წლის ასაკამდე ესენია: შეცბუნება, დიფერენციაცია, სიტუაცია, იდენტიფიკაცია, მუდმივობა. კვლევებიდან ჩანს, რომ საკუთარი თავის ამოცნობა ფოტოებსა თუ სარკეში არ უჭირთ ბავშვებს. ამგვარ ექსპერიმენტებში იყენებენ ტექნიკურ საშუალებებს: ვიდეოკამერას, მიკროფონს, ფოტოაპარატს, სარკეს, ფოტოსურათს და ყველაფერს იმას რაც ადამიანს შეახსენებს, რომ იგი გარემო სამყაროს ერთ-ერთი რიგითი მოვლენაა. არატექნიკური საშუალებებიდან „მე“-ზე ფოკუსირების წყაროა, ძირითადად სხვა ადამიანთა დაკვირვებული და გამომცდელი მზერა (მ.ბალიაშვილი, 2009). საინტერესოა, რამდენად ახდენენ ისინი საკუთარი გენდერის ამოცნობას სხვების ფოტოებზე. რამდენად შეუძლიათ განასხვავონ ასაკობრივი ჯგუფები და მოახდინონ თავისი ასაკისა და სქესის შესაბამისი ჯგუფების ამოცნობა, მიმართების დამყარება.

ნ. ლ. ბელოპოლსკის მიერ შემუშავებული მეთოდით ნაკვლევი თვით შემეცნების ისეთი ასპექტები, რომლებიც დაკავშირებულია სქესის და ასაკის განსაზღვრასთან. განკუთვნილია 3-დან 11 წლამდე ბავშვებისთვის. ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით, ნორმალური ფსიქიკური განვითარების ბავშვები:

- სამი წლიდან ყველაზე ხშირად (84 %) თვლიან თავიანთ თავს ჩვილებად და აღარასრულებენ შემდგომ ინსტრუქციებს. ოთხი წლიდან თითქმის ყველა ბავშვი ახდენს იდენტიფიცირებას საკუთარ თავსა და იმ სურათს შორის, რომელზეც გამოსახულია სკოლამდელი ასაკის, მისი სქესის ბავშვი. ამ ბავშვების 80 % ახდენს იდენტიფიცირებას თავიანთ წარსულ შეხედულებასა და სურათზე გამოსახულ ჩვილ ბავშვს შორის. მომავლის სურათებიდან არჩევენ სხვადასხვა სურათებს, დაწყებული სკოლის ასაკიდან, დამთავრებული უკვე დიდის ასაკობრივი შესახედაობისა. ამას ურთავენ შემდეგ კომენტარებს „მე ვიქნები, როგორიც დედა“, „მე ვიქნები როგორიც მამა“ და ა.შ.)
- ხუთი წლიდან ბავშვები უკვე კარგად ადგენენ საკუთარ რეალურ ასაკობრივ სტატუსს. ისინი ზუსტად მიჰყვებიან სქემას - პატარა, სკოლამდელი, დაწყებითი სკოლის მოსწავლე, მოზარდი, სტუდენტი, მოწიფული ადამიანი, მოხუცი ადამიანი. ისინი მომავალში ხედავენ საკუთარ თავს კაცებად და ქალებად, აქედან გამომდინარე ხუთი წლის ბავშვების 80% სწორად აგებენ ასაკობრივ სქემას. ხოლო აქედან 20% ბავშვებისა შედარებით მოკლე სქემას ადგენენ.
- ექვსი- შვიდი წლის ასაკში თითქმის ყველა ბავშვი ზუსტად გამოიცნობს ასაკობრივ თანმიმდევრობას პირველიდან მეხუთე სურათის ჩათვლით, მაგრამ ძნელად წარმოიდგენენ სიბერის სურათს.

- რვა წლის ასაკიდან ბავშვები ექვსივე სურათს სწორად აღიქვამენ. ისინი უკვე კარგად აგებენ ასაკობრივ თანმიმდევრობას პატარაობიდან ხანდაზმულობამდე, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ხანდაზმულ ასაკს თვლიან არამიმზიდველად, ასევე არამიმზიდველად თვლიან ჩვილობის ასაკსაც.
- ცხრა წლიდან ბავშვები ზუსტად აღიქვამენ ასაკსაც და სქესსაც.

ლიტერატურა:

1. Stryker, S., 1987. "Identity Theory: Developments and Extensions," in K. Yardley and T. Honess (Eds), *Self and Identity: Psychosocial Perspectives*, New York: John Willey & Sons.
2. Tuner, R. H., 1976, "The Real Self From Institution to Impulse," *American Journal of Sociology*, 81: 989-1016.
3. ადამაშვილი ნ. თვითცნობიერების ონტოგენეტური განვითარება, კრ. „ბავშვის ფსიქოლოგია“, „მეცნიერება“. თბილისი, 1965.
4. ბალიაშვილი მ. (2009), მე-ს ობიექტივაცია და თვითშეფასების ამაღლება, დ. უზნაძის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი, „ფსიქოლოგია“ 21-ე ტომი, გვ. 12-17
5. Rochat, *Consciousness and Cognition*, 2003
6. Kagan, 1984; Lewis, 1992
7. Carpenter, 1975, pp. 452-453
8. Zazzo, 1981
9. Lewis & Brooks-Gunn, 1979; Bertenthal & Fisher, 1978; Rochat, 1995
10. Gallup, 1982; Povinelli, 1993
11. Goffman, 1959

Ia Chakiashvili

Iakob Gogebashvili state university, Telavi

Moderations of the Self-consciousness development

Self-consciousness is its own self-consciousness, which is based on the self-consciousness and obtained knowledge about themselves in this way. Analyze of the self-consciousness of the adult people is difficult its own contest and diversity. Own Me is represented in the human's self-consciousness as a constant complex compound as the segregated integrity under the variation, which is also contains the unchanged nucleus. This mentioned characterized by the continuous existence. Own „me“ is presented with the variety of symptoms and numerous different dimensions in the adult person's consciousness.

საკვანძო სიტყვები: დიფერენცია, სიტუაცია, იდენტიფიკაცია, თვითშეგნება

Key words: differentiation, situation, identification, self-consciousness

რეჯეფ ტაიფ ერდოღანის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რიზე

„გულთან“ დაკავშირებული იდიომები ქართულსა და თურქულში

ნებისმიერი ენისათვის მეტყველებაში მნიშვნელოვანი ადგილის მქონე იდიომები საზოგადოებაში აზრის მოკლედ გამოხატვის ერთ-ერთი ყველაზე პრაქტიკული საშუალებაა.

როგორც ანდაზების, ასევე იდიომების შემთხვევაში ერთი სიტყვის სხვა სიტყვით ჩანაცვლება და ასევე სიტყვათა წყობის შეცვლა მიუღებელია.

ნებისმიერი ენის ლექსიკურ სისტემაში იდიომებსა და ანდაზებს განსაკუთრებული ადგილი უკავია. სწორედ იდიომებისა და ანდაზების მეშვეობით არის შესაძლებელი ამა თუ იმ ენის აზრის უფრო ნათლად, ხატოვნად, მთელი ემოციურ-ექსპრესიული დატვირთვით გადმოცემა. ფრაზეოლოგიზმების დაუფლება ხელს უწყობს მეტყველების კულტურის ამაღლებას. ამიტომაც ენის სრულყოფილი შესწავლა წარმოუდგენელია მისი ფრაზეოლოგიური ფონდის გათვალისწინების გარეშე (ეთერ მამულია, 2006: 7).

იდიომებში, ანდაზების მსგავსად, გადმოცემულია ხანგრძლივ დაკვირვებაზე დამყარებული მახვილგონიერება, შეგნება, რეალობა, წინასწარმეტყველება და კულტურა. იდიომის სახით მოკლედ წარმოთქმული სიტყვები მეტყველებას ანიჭებს სიცოცხლესა და მრავალფეროვნებას (Ahmet Köklügiller, 2008:3).

ენათმეცნიერებაში ზოგადად მიღებული მოსაზრების თანახმად, იდიომები არის ამა თუ იმ ენის თავისებური გამონათქვამები, რომელნიც, ჩვეულებრივ, სხვა ენაზე სიტყვასიტყვით არ ითარგმნება.

ენათა ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფების შესწავლა-შედარებას, ზოგადლინგვისტური ღირებულების გარდა, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ამ ენებზე მოლაპარაკე ხალხების მატერიალური კულტურის ისტორიის, ფსიქიკური წყობისა და სამყაროს შემეცნების მათეული ხედვის გამოვლენის თვალსაზრისით (თამარ სუხიაშვილი, 2010: 3).

მართალია, იდიომები ყველა ენაში არის, მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ისინი იმდენად ჰგვანან ერთმანეთს, რომ ხშირად საერთო საკუთრებადაც არიან ქცეული ბევრი ერისათვის. ქართული იდიომების სხვა ერის იდიომებთან შედარებისას მრავალი საინტერესო ასპექტი ჩნდება. ანალოგიურ ვითარებას წარმოაჩენს ქართულ-თურქულ იდიომთა სხვადასხვა ასპექტით შეპირისპირება-შედარება.

ამჯერად ჩვენ შევეხებით „გულთან“ დაკავშირებულ იდიომებს, რომლებიც ქართული და თურქული მასალების მიხედვით ძალიან საინტერესოდ არის წარმოდგენილი.

შემთხვევითი არ არის, რომ ადამიანთა სულიერი განცდის ამსახველ ფრაზეოლოგიზმებში სემანტიკურად საყრდენი კომპონენტი თითქმის ყველა ენაში არის ადამიანის სხეულის ნაწილის აღმნიშვნელი ლექსემა: თავი, გული, თვალი, ენა და სხვ.

კერძოდ, ტანჯვის, მწუხარების გამომხატველ ქართულ-თურქულ ფრაზეოლოგიზმებში ძირითადი სემანტიკური საყრდენი ლექსემა არის „გული“ (ეთერ მამულია, 2006: 9).

მრავალფეროვანი მნიშვნელობის აღმნიშვნელი სიტყვა „გული“ გამოხატავს: სიხარულს, სიყვარულს, მღელვარებასა თუ მწუხარებას, მოწყენილობას და ა.შ. აღნიშნული თვისებების გამო მსოფლიოს სხვადასხვა ენაში მოიპოვება „გულთან“ დაკავშირებული უამრავი იდიომი თუ ანდაზა (İ. Karabağ, L. Coşan, 2000: 5).

„გულ-“ ლექსემას ქართულ ენაში (სიტყვაწარმოებაში, ფრაზეოლოგიაში) განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება და სხვა სომატურ სახელებს შორის პროდუქტიულობით პირველ ადგილზე დგას. ქართული ენის ეს თავისებურება მკვლევრებს უყურადღებოდ არ დარჩენიათ. „გულ-“ სიტყვის მნიშვნელობა ქართულ ენაში შესწავლილი აქვთ ივ. ჯავახიშვილს, შ. ნუცუბიძეს, თ. სახოკიას, ა. ფრანგიშვილს, ვ. ნორაკიძეს, ნ. ბერულავას...

არნ. ჩიქობავამ პირველმა მიაქცია ყურადღება „გულ-“ ლექსემას, როგორც „პიროვნულ თავისებურებათა სახელწოდების“ განმსაზღვრელს: ქართულში „გულ-“ ფუძისაგან იწარმოება ბევრი რთული სიტყვა და გამოთქმა: გულის-ყური, გულის-ხმა – გულისხმობს, იგულისხმება... გულისთქმა, გულის-წყრომა, გულისრევა... გულქვა, გულწრფელი... ქართულის მიხედვითაც ცხადია, რომ „გული“ წარმოდგენილია აზროვნებითი პროცესების ცენტრად, გრძნობების წყაროდ, ტემპერამენტ-ხასიათის განმსაზღვრელად და ორგანული შეგრძნებების (გულისრევა, გულისშემოყრა) ამთვისებლად. ერთი სიტყვით, მას ეკისრება ტვინის, გულის, კუჭისა და, ნაწილობრივ, პერიფერიული ნერვული სისტემის მაგივრობა გასწიოს – სიცოცხლის მატარებელი გულია! ჩანს, ძველი ადამიანის ყურადღება ადრევე მიიპყრო ამ ორგანომ, რომლის საქმიანობა ასე მნიშვნელოვანიც იყო და თვალსაჩინოც“ (არნოლდ ჩიქობავა, 1938: 66).

„გულის“ მნიშვნელობასა და ფუნქციას ვრცელი გამოკვლევა მიუძღვნა ა. ფრანგიშვილმა. მისი თვალსაზრისით, ქართულ ენაში „მთელი შინაგანი განცდის სინამდვილე“ „გულ-“ სიტყვის მნიშვნელობასთან კავშირშია განხილული (ა. ფრანგიშვილი 1959, 68). ა. ფრანგიშვილმა ენობრივი ფაქტი ფსიქოლოგიური კუთხით შეისწავლა და გულის მნიშვნელობათა ანალიზის საფუძველზე დაასკვნა, რომ „გულ-“ ფუძეს განცდის გამოხატვის დროს ძირითადი და ამოსავალი სიტყვის მნიშვნელობა აქვს, ის „მთლიან-პიროვნული რეალობის“ ამსახველია (იქვე, 72).

„გულ-“ სიტყვა გამოხატავს არა მხოლოდ ადამიანის ემოციებს, არამედ ადამიანის პიროვნების აქტივობას, თავისთავადობას, აზრს, ყურადღებას, მეხსიერებისა და აზროვნების აქტებს, ნიჭს, უნარს, ტემპერამენტს, ხასიათს, მთლიან პიროვნებას: „ის ფაქტი, რომ ქართულ გამოთქმებში „გულ-“ საერთო გონიერების მნიშვნელობის გამომსახველიცაა, შეიძლება გასაგები გახდეს, თუ მხედველობაში მივიღებთ „გულ-“ სიტყვის დომინირებულ მნიშვნელობას ქართულში და ამასთანავე იმასაც, რომ საერთო გონიერება ჩვეულებრივს სიტყვახმარებაში იმ პიროვნულ თავისებურებათა ერთობლიობად იგულისხმება, რომლებიც მოქმედების პროდუქტიულობას უდევს საფუძვლად“ (იქვე, 64).

ქართულის მსგავსად თურქულშიც „გულთან“ დაკავშირებული უამრავი იდიომი არსებობს. სანამ იდიომების კლასიფიკაციაზე გადავალთ, კარგად უნდა გავიაზროთ სიტყვა „გულის“ მნიშვნელობა. თურქულში „გულის“ გამოსახატავად გამოიყენება სამი სინონიმი, რომელთა მნიშვნელობა გამოყენებული შესიტყვების მიხედვით ოდნავ არის განსხვავებული. აღნიშნული სიტყვები და მათი განმარტებები ასეთია:

Gönül —1. სიყვარული, სურვილი, ჩანაფიქრი, ხსენება, მოგონება და ა.შ. მსგავსი გულში შექმნილი გრძნობების სათავე (წყარო) (Türkçe Sözlük, 2011: 963).

Kalp —1. ღრუ კუნთოვანი ორგანო, რომელიც რიტმული შეკუმშვების შედეგად ამოძრავებს სისხლს, ადამიანს აქვს გულმკერდის მარცხენა მხარეს; 2. გულის დაავადება; 3. გადატ. სიყვარული, სული; 4. გადატ. ქვეყნისა, დაწესებულების მართვისა და არსებობისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი; 5. ემოცია, გრძნობა (იქვე, 1284).

Yürek — 1. ანატ. გული; 2. პიროვნების ფსიქოლოგიური მხარე; 3. გადატ. გამბედაობა; 4. გადატ. შეცოდების გრძნობა; 5. (ხალხ.) კუჭი, მუცელი, შინაგანი ორგანოები (იქვე, 2626).

სწორედ ფრაზეოლოგიზმებში ვლინდება როგორც მონათესავე, ისე არამონათესავე ენებს შორის ლექსიკურ-სემანტიკურად და სტრუქტურულად ერთნაირი ფრაზეოლოგიზმების არსებობა. აქედან გამომდინარე, ქართულსა და თურქულში საკმაოდ მოიპოვება ლექსიკური შემადგენლობით აბსოლუტურად ან ნაწილობრივ განსხვავებული მოტივირებული ფრაზეოლოგიური შესატყვისები, რომელთა უმეტესი ნაწილი, ადამიანთა აზროვნების საერთო მიზეზ-შედეგობრივ კანონებზე დაყრდნობით, სრულიად დამოუკიდებლად ჩანს წარმოშობილი (ეთერ მამულაია, 2006: 10).

ჩვენ შევეცდებით წარმოვაჩინოთ „გულის“ შესახებ არსებული ქართული და თურქული იდიომების იდენტურობა, მათი თარგმნის შესაძლებლობანი და სემანტიკური თვალსაზრისით საერთო და განსხვავებული მხარეები. შედარებითი ენათმეცნიერების თვალსაზრისით ამ საკითხთან დაკავშირებული უამრავი ნაშრომი ძირითადად ეხება იდიომების იდენტურობას. იდენტურობის მიხედვით სხვადასხვა ენათა ოჯახში შემავალ ქართულსა და თურქულ ენებში გამოიყოფა სამი ქვეჯგუფი: 1. აბსოლუტურად იდენტური, 2. ნაწილობრივ იდენტური და 3. საერთოდ განსხვავებული. ჩვენი მიზანია, პასუხი გავცეთ ზოგიერთ კითხვას: რომელია სრული იდენტურობის გამომხატველი იდიომები და რომელში აღინიშნება ნაწილობრივი იდენტურობა? რომელი იდიომებია სტრუქტურულად მსგავსი და რომელი —საერთოდ განსხვავებული? გარდა ამისა, ჩვენ გვაინტერესებს, როგორ არის წარმოჩენილი იდიომებში „გული“, დადებითად თუ უარყოფითად?

ა) აბსოლუტურად იდენტური იდიომები:

• ქართ.: გულის გადაშლა — გულის ნადების გამჟღავნება, საიდუმლოს თქმა, გამხელა.

თურქ.: Kalbini açmak

• ქართ.: გულში გავლება —გაფიქრება, აზრად მოსვლა, განზრახვა (რისამე).

თურქ.: Kalbinden geçirmek

• ქართ.: გულის მოგება —(ვისიმე) მიმხრობა, გადაბირება; თავის სასარგებლოდ განწყობა (ვისიმე), გულის მონადირება.

თურქ.: Kalbini kazanmak

• ქართ.: გულში ჩავარდნა —მოწონება, შეყვარება (ვისიმე, რისამე).

თურქ.: Kalbine Girmek, Düşmek

• ქართ.: გულის მონადირება —გადაბირება, მიმხრობა, თავისადმი დადებითად განწყობა, გულის მოგება (ვისიმე).

თურქ.: Gönlünü Avlamak

• ქართ.: გულის გაკეთება —გამხნელება, დაიმედება, წახალისება, გულის გამაგრება.

თურქ.: Gönlünü Yapmak

• ქართ.: გულის დაწვა —წყენა, გულის ტკენა, გულის დაწყვეტა; გულის დათუთქვა.

თურქ.: Yüreği yanmak

• ქართ.: გულის მიცემა —გამხნელება, გამბედაობის მომატება.

თურქ.: Yürek vermek.

თურქულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ზოგიერთი ანდაზისა და იდიომის წარმოშობის შესახებ არსებობს ინფორმაცია. ასეთია, მაგალითად, **Kalbini kırmak** (გულის გატეხვა). გადმოცემის მიხედვით, ერთ დროს ერთი მეფე, მიუხედავად იმისა, რომ მას უამრავი მზეთუნახავი ოდალისკა ჰყავდა, მათ შორის შავგვრემანს უფრო დიდ ყურადღებას აქცევდა. მეფემ შენიშნა, რომ დანარჩენები ამას ვერ იტანდნენ. ერთ დღეს მეფემ ბრძანა, რომ სხვა დროს მათთვის ნაჩუქარი, ძვირადღირებული საწმისი დაეგდოთ ძირს. იმ შავგვრემანის გარდა სხვებმა ბრძანება არ შეასრულეს, ის ჭიქა გულ-მკერდზე დაიდეს და მეფეს უთხრეს: „ჩვენი მბრძანებლის ასეთი ძვირადღირებული საჩუქრის გატეხვას როგორ ვიკადრებთო“, შავგვრემანმა კი უყოყმანოდ შეასრულა მეფის ბრძანება. მეფემ იმ შავგვრემანს ჰკითხა: „დანარჩენი ოდალისკებისგან განსხვავებით, შენ რატომ შემისრულე ბრძანება?“ იმ შავგვრემანის პასუხი ძალიან დამაფიქრებელი აღმოჩნდა: „მე მჭირდება ჩემი მბრძანებლის გული და არა საწმისი. ჩემთვის მთავარია, თქვენ არ გატკინოთ გულიო“. მეფემ ამ პასუხით დანარჩენები მიახვედრა, თუ რატომ აქცევდა მას განსაკუთრებულ ყურადღებას.

მოპოვებული მასალის მიხედვით აღნიშნულ ისტორიასთან დაკავშირებით გამოტანილია ასეთი დასკვნა: ადამიანები, როგორი ლამაზებიც არ უნდა იყვნენ, თუ გულის გატეხვას გააგრძელებენ, გულში გაჩენილი ჭრილობის შეხორცებას ვერ მიაღწევენ (<http://www.gulum.net/hikaye/bolumler>).

ზემოთ მოცემული ყველა იდიომი თითქმის სიტყვასიტყვით ითარგმნება ქართულიდან თურქულზე, ან პირიქით. ესეც კი მიგვითითებს იმაზე, რომ შეიძლება ადამიანები სხვადასხვა ენაზე საუბრობდნენ, მაგრამ ისინი ერთნაირად აზროვნებენ. გარდა ამისა, აქ შეიძლება სხვა ფაქტორებიც მოქმედებდეს.

ამასთან დაკავშირებით დოღან აქსანი აღნიშნავს, რომ საერთო იდიომების თვალსაზრისით ენებს შორის მსგავსება და იდენტურობა ზოგ შემთხვევაში მთარგმნელობითი საქმიანობის შედეგია. უმეტესად რომელიმე ენაში არსებული იდიომი სხვა ენაში თარგმნის გზით გადადის და ვრცელდება. ასეთი ურთიერთობა შეიძლება იყოს როგორც მონათესავე, ასევე კულტურულად დაახლოებულ ენებს შორის.

თურქულისათვის ამის ყველაზე კარგი მაგალითია სპარსული ენა (Doğan Aksan, 2009: 37).

გარდა ამისა, ქართულსა და თურქულში მსგავსი ტიპის ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტების არსებობას, სხვა ენათა მსგავსად, ე. მამულია ხსნის, აგრეთვე, სესხებით, კალკირებით (ეთერ მამულია, 2006: 10).

სხვა ენებში მოიძებნება ისეთი იდიომებიც, რომლებიც სტრუქტურულ-სემანტიკურად შეიძლება ოდნავ გასხვავებული იყოს, მაგრამ ლექსიკურად და შინაარსობრივად თითქმის ერთნაირია.

ბ) ნაწილობრივ იდენტური იდიომები:

- ქართ.: გულში ჩახედვა —ვისიმე გრძნობა-განცდათა შეტყობა; თანაგრძნობის გაწევა.

თურქ.: Kalbini Okumak (სხვისი გულის ამოკითხვა) —გულში ნადების შეტყობა, გულის ნადების გაგება, გულში ჩახედვა.

- ქართ.: გულის ხმა —აზრი, ფიქრი, გულის ნადები.

თურქ.: Kalbin sesini dinlemek (გულის ხმის მოსმენა) განცდების ზეგავლენის ქვეშ ყოფნა.

- ქართ.: გულზე დაჭდევა —ვარგად, საფუძვლიანად დახსომება.

თურქ.: Aklında yer etmek (ჭკუაში ადგილის დაკავება) დამახსოვრება, დახსომება, ჭკუაში დაუჯდა.

- ქართ.: გულის დაწყვეტა —წყენა, შეწუხება, გულის ტკენა.

თურქ.: Kalbi parçalanır (გული ეგლიჯება) —ძალიან დარდობს, წუხს, შფოთავს, ღელავს.

- ქართ.: გული ყელში მობჯენა —გაბრაზება, აფორიაქება, სულის შეხუთვა (ბრაზისაგან, ჯავრისაგან), გულზე ცეცხლის მოკიდება.

თურქ.: Kalbi ağzına geldi (გული პირთან ამოუვიდა) —აღელდა, აფორიაქდა, გაბრაზდა.

- ქართ.: გულში თქმა —გაფიქრება, აზრად მოსვლა.

თურქ.: Gönlünden geçirmek (გულში გავლება) —განზრახვა, გაფიქრება, აზრად მოსვლა.

- ქართ.: გულის დუღილი —გამწარება, წუხილი, დარდი, ბოდმის მოწოლა.

- თურქ.: Kalbi kanamak (გულის გასისხლიანება) —ჩვეულებრივზე მეტად დადარდიანება, შეწუხება, წუხილი.

შეიძლება ითქვას, რომ ნაწილობრივ იდენტური იდიომები მაინც ახლოსაა პირველ ჯგუფთან (იდენტურ იდიომებთან), იმდენად ახლოს, რომ შეიძლება ამ ჯგუფის ცალკე გამოყოფაც კი ძნელი იყოს. მოცემული ორი ჯგუფისაგან სრულიად განსხვავებულია მესამე ჯგუფი.

გ) საერთოდ განსხვავებული იდიომები:

- ქართ.: გულში ჩადება —გაფიქრება, განზრახვა, აზრად მოსვლა.

თურქ.: გულში ჩადება (İçine atmak) —საიდუმლოს შენახვა, დაფარვა, არგამხელა, დავიწყება.

- ქართ.: გულზე ათოვს —მწუხარე, დარდიანი.

თურქ.: გულზე ათოვს (Yüreğine kar ağı) —ეჭვიანობა, ეჭვებით შეპყრობა.

• ქართ.: გულის წასვლა —გრძნობის დაკარგვა, გულის შეწყუბება, გულს შემოყრას.

თურქ.: Yüreği Bayılmak (გულის წასვლა) —მოშიება.

• ქართ.: გულის სისხლით ავსება —ბოღმის, დარდის მოწოლა, გაბრაზება.

თურქ.: Kalbi Kan ağlamak (გული სისხლად მიტირის) —გული მიტირის, გულზე ცეცხლი მეკიდება, გული მეთუთქება, გული მიდუღს.

ისეთი იდიომები, რომლებიც არ გააჩნია რომელიმე შესადარებელ ენას, ითარგმნება პირდაპირ, შინაარსიდან გამომდინარე, მაგალითად:

გულის მოზრუნება ქართულში გამოხატავს წყენის დავიწყებასა და კვლავ კეთილად განწყობას. თურქულ ენას არ გააჩნია აღნიშნული იდიომა. ამიტომ საჭიროებისას იგი ითარგმნება პირდაპირი, ქართულისავე მნიშვნელობით;

ასეთივეა თურქული იდიომა **Gönlünü pazara çıkarmak** (გულის ბაზარში გაყვანა), რომელიც გულისხმობს გამორჩევის გარეშე ნებისმიერ ადამიანთან მისი პიროვნული ხასიათის მიუხედავად ურთიერთობის დამყარებას.

სხვადასხვა ენისათვის კუთვნილი იდიომების თავისებური მხარეებისა და სხვაობის მიუხედავად, შეიძლება ითქვას, რომ მოიპოვება მათი აბსოლუტურად იდენტური და ნაწილობრივად იდენტური იდიომები. ადამიანები, რომელ ქვეყანაშიც არ უნდა ცხოვრობდნენ, რომელ ენაზეც არ უნდა საუბრობდნენ, ხშირ შემთხვევაში ერთნაირად აზროვნებენ. ამიტომ იდიომები, როგორც ანდაზები, ბევრ ენას საერთო აქვს.

ამრიგად, „გულთან“ დაკავშირებული კომპოზიტების შედარებითმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ქართულსა და თურქულში დადასტურებულია აბსოლუტურად იდენტური, ნაწილობრივად იდენტური და საერთოდ განსხვავებული იდიომები. თუ თანაფარდობაზე გავამახვილებთ ყურადღებას, დავრწმუნდებით, რომ შესადარებელ ენებს შორის იდიომატურ გამოთქმათა ასპექტით მეტია საერთო, ვიდრე განსხვავება. ამგვარი დასკვნა მიგვითითებს ამ ორი არამონათესავე ენის სიტყვათა მყარ შეხამებებში ეროვნული მეტალობის ერთგვარ თანხვედრას.

ლიტერატურა:

1. მამულია ე. (2006) თურქულ-ქართული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი, გამომცემლობა „ცისარტყელა“, თბილისი.
2. ონიანი ალ. (1966) ქართული იდიომები, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბილისი.
3. სუხიაშვილი თ. (2010) სადისერტაციო ნაშრომი: „სომატური სახელები ნათესაობის აღნიშვნის ფუნქციით ძველი ბერძნულისა და ქართულის მიხედვით“, თბილისი.
4. ფრანგიშვილი ა. (1959) ნარკვევები ადამიანის ფსიქოლოგიური ცოდნის ისტორიიდან საქართველოში, თბილისი.
5. ჩიქობავა არნ. (1938) ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბილისი.
6. Aksan D.(2009): Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara.
7. Karabağ İ., Coşan L. (2000) Ankara Üniversitesi Dil Dergisi, Language Journal. „Türkçedeki Gönlül, Kalp ve Yürek Kelimeleri ile İlgili Atasözü ve Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları“, Sayı: 96. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
8. Köklügiller A. (2008) Atasözleri ve Özdeyişler, Bahçeşehir Yayınları, İstanbul.
9. Türkçe Sözlük (2011) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
10. <http://www.gulum.net/hikaye/bolumler>.

Idiomatic Expressions Regarding „გული“ („Heart“)

In Georgian And Turkish Languages

Abstract

Idiomatic expressions, which are an important part of speech in any given language, represent one of the most practical means of expressing a particular thought in a short manner.

Comparing idioms of different nations with each other reveals many interesting aspects. The same is relevant in comparative analysis of Georgian-Turkish idioms. The given work elaborates on Georgian and Turkish idiomatic expressions (Geo.: „გულის გადამლა, გულის გაღება“ – Turk.: „*Kalbini açmak*“ – “to open up ones heart”) which are absolutely identical semantically or semantically identical and structurally different (Geo.: „გულში ჩახედვა (to look into ones heart)– Turk.: „*Kalbini Okumak*“ (to read ones heart)) and also completely different expressions: Geo.: გრძნობის დაკარგვა, გულის შეწყუბება, გულს შემოყრა (to faint, to loose ones senses), Turk.: Yüreği Bayılmak (Geo.: გულის წასვლა) – means “to get hungry”. The relevant lexicological illustrative material is also being presented.

We will try to show the similarity of the „გული“/ kalp („heart“) Georgian and Turkish idiomatic expressions, possibilities of translation of these two and similar and different features from the semantic point of view. From the point of view of comparative linguistics majority of works conducted regarding the issue basically deals with identity of idiomatic expressions. From the similarity point of view Georgian and Turkish Languages, which belong to different Language Groups, three main subcategories can be defined: totally identical, 2. partly identical and 3. totally different. Our aim is to find an answer to the question: which idioms are totally identical to each other and which of them are partially identical? Which idioms are structurally similar and which are totally different from the same point of view? Above this, we are interesting how the term „გული“ (Turkish: kalp) - “heart” is being presented, in negative or positive terms?

Keywords: Idiom, Identical, Different, Possibility Of Translation, Georgian

საკვანძო სიტყვები: იდიომი, იდენტური, განსხვავებული, თარგმანის შესაძლებლობა, ქართული

რუსუდან ჩოლოყაშვილი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, თბილისი

ჯადოსნური ზღაპარი - მზის ღვთაების სადიდებელი

ქართული ზღაპრის დასაწყის ფორმულაში ნათქვამია: „ღმერთი ჩვენი მწყალობელი“ და ქრისტიანები ქრისტიანულ ღვთაებას ვგულისხმობთ, თუმცა ეს უკვე გადააზრება ძველი იდეისა. თავდაპირველად მასში წარმართული მზის ღვთაება იგულისხმებოდა. ამაზე არაერთი ფაქტი მიანიშნებს, მათ შორის ამ ფორმულის დაწყება ფრინველის, ქართული ზღაპრებისათვის შაშვის ხსენებით: „იყო შაშვი მგალობელი,

ღმერთი ჩვენი მწყალობელი”, ეს ის შაშვია, რომელიც ზღაპარს მოგვითხრობს. ფრინველი უძველეს დროში მზის სიმბოლოდ ითვლებოდა. წარმართებს აგრარული მიწათმოქმედების პერიოდში მზე მიაჩნდათ უმაღლეს ღვთაებად და წარმოედგინათ მფრინავ ფრთებგაშლილ ცეცხლოვან ფრინველად. სწორედ მფრინავი ჩიტის სქემატური გამოსახულებიდან წარმოიშვა ჯვრის სოლარული სიმბოლიკა (А. Голан 1993:249). რასაკვირველია, ამ იდეის ავტორი ამ საკითხზე სხვა მოსაზრებებსაც იცნობს, მაგრამ აქ განსახილველს ანიჭებს უპირატესობას. როგორც ჩანს, მხოლოდ ამგვარი გააზრების დავიწყების შემდეგ შეიძინა მან ქრისტიანული დატვირთვა. ჯვარი ხომ უხსოვარი დროიდან ითვლებოდა საკრალური დანიშნულების გამოსახულებად და ძვ.წ. არა ერთი და ორი ათასწლეულის წინანდელ არქეოლოგიურ მონაპოვრებზეა აღბეჭდილი.

იშვიათად სხვა ხალხთა ზღაპრების დასაწყის ფორმულებშიც ჩანან ფრინველები. მაგალითად, კორეულ ზღაპარში მზეწვია ჩიტი ყვება ზღაპარს, რატომ არ გაჰყვა ასფეხა ცოლად ჭიაყელას, ხოლო ჭიაყელამ რატომ არ შეირთო ასფეხა (კორეული 1972:86). ფრინველი ჩანს რუსული ზღაპრის დასაწყის ფორმულაშიც: „დაფრინავდა ბუ – მხიარული თავი; აი, მან იფრინა, იფრინა და დაჯდა, კუდიტ შეტრიალდ-შემოტრიალდა, ირგვლივ მიმოიხედა და ისევ გაფრინდა. იფრინა, იფრინა და დაჯდა, კუდიტ შეტრიალდ-შემოტრიალდა, ირგვლივ მიმოიხედა... ეს ზღაპრის თავია, მთელი ზღაპარი წინ არის (А. Н. Афанасев 1957:103); ტაჯიკურ ზღაპარში „ყარყატი ჭადრის კენწეროზე შემოჯდა. სულელებმა ვერ იცნეს. ბრძენმა თქვა: – როგორ, ესეც ვერ იცანით?! ეს ხომ ღვთისშვილიაო (ტაჯიკური, 1972:84); ბრაზილიურ ზღაპარში მზემ ფრინველის ბუდეში ორი პატარა თუთიყუში იპოვა, ამოსხა და გასაზრდელად შინ წაიყვანა (ბრაზილიური, 1971).

ფრინველები მსოფლიოს ხალხთა მითოლოგიებში მზის ღვთაებას უკავშირდებიან. ძველი ეგვიპტელები მზის დისკოს ფრთებით გამოხატავდნენ, ამიტომ თავდაპირველად ფრთები მზიურ ღვთაებათა კუთვნილება იყო (ზაზა აბზიანიძე, ქეთევან ელაშვილი, 2007:88), მაგალითად, არწივი ძლევამოსილების სიმბოლოა. ის ბერძნულ, ეგვიპტურ, ინდურ, აღმოსავლურ კულტურებში მზის სტიქიას უკავშირდება (ზაზა აბზიანიძე, ქეთევან ელაშვილი, 9011:22). არწივი ჯადოსნურ ზღაპარში გმირის ქვესკნელიდან ამომყვანია, ფანტასტიკური ფასკუნჯის მსგავსად. მის გადამრჩენს კი ასაჩუქრებს ჯადოსნური ნივთით. ასევე მზის სიმბოლიკასთან იყო დაკავშირებული ბატი. მისტერიებში სამყარო „კოსმიური ბატის მიერ დადებული კვერცხის ანალოგიად აღიქმებოდა. ლეგენდის მიხედვით „კოსმიური ოქროს კვერცხიდან“ (მზიდან) გამოიჩეკა პირველი ბატი. ის ეგვიპტური, ბერძნული რამდენიმე ღვთაების ატრიბუტი იყო (ზაზა აბზიანიძე, ქეთევან ელაშვილი, 2011:36), ე.ი. – მათი მეტამორფოზული სახესხვაობა. როგორც ჩანს, იგივე დატვირთვა აქვს ბატს ქართულ ზღაპრულ სამყაროშიც, როცა ბეჭგამოჭმული და შემდგომ განახლებული-ლერწმით გვერდამოხლართული ძველებურად იმხედრებს ზღაპრის გმირს; სხვა ზღაპარში კი ის ძალიან ძნელად მოსახელთებელი მზეთუნახავის მეტამორფოზული სახესხვაობაა. ფასკუნჯის სახე მ. ჩაჩავამ სპეციალურად შეისწავლა – ის სპარსულად ფარმან ბარშუდად იწოდება, რაც ფრინველთა მბრძანებელს ნიშნავს (მზია ჩაჩავა 1969:253-265).

არ შეიძლება, არ აღინიშნოს მამლის სიმბოლური სახეც მზისა, რასაც ზღაპრის გარდა მითოლოგიური პოეზიაც ეხმიანება: „უყვილია მამალსაო, მზეც შინ

შემოდო“ (ელენე ვირსალაძე, 1964:9). ის ცაზე ამოწვერილ მზეს განასახიერებდა (ზაზა აბზიანიძე, ქეთევან ელაშვილი 2011:130).

არა მარტო ეს ფრინველები და საერთოდ ფრინველი, ყოველი ფრთოსანი არსება ზებუნებრივია და გენეტკურად მზეს უკავშირდება, მითოსური გააზრებით. ზღაპრებში ფრინველების გარდა დაფრინავენ მისი მთავარი გმირებიც (ქალებიც და ვაჟებიც) დამოუკიდებლად თუ ამხედრებულნი; დაფრინავენ მათი ქომაგი არსებებიც; მათი მეტოქეებიც – დევები, გველეშაპები, კუდიანი დედაბერი (ქვევრზე, ცოცხზე ამხედრებული); დაფრინავენ უსულო საგნებიც – სასახლეც კი. მაგალითად, „შუალამისას სამი ქალი მოფრინდა აქ იმ ზღვის ხელმწიფისა“ (ალექსანდრე ღლონტი, 1964:74). სხვა ზღაპარში ქალის ფრთები კიდობანში შეინახეს, გასაღები როკაპს ჩააბარეს (აპოლონ ცანავა, 1994). ფრინველი ქალის მეტამორფოზული სახესხვაობაა. მაგალითად, მონადირემ არაჩვეულებრივი ჩიტი დაიჭირა, მეორე დღეს „ჩიტი მზეთუნახავ ქალად ქცეულიყო“ (ალექსანდრე ღლონტი, 1964:114); როგორც უკვე აღვნიშნეთ – ქალი ბატადაც იქცევა და პირიქითაც ხდება; სხვაგან სამი დიდან ერთ-ერთი წივილ-კივილით წამოვიდა ზემოდან, დააფრინდა ვაჟს და ზემოთ აიტაცა. მისი დები კი ზღვასა და ხმელეთზე იბრძვიან – ე.ი. სამივე სამყაროს გაკონტროლებას ცდილობენ, თუმცა ვაჟთან დაპირისპირებისას მარცხდებიან. ფრინველი არა მარტო ქალის მეტამორფოზული სახესხვაობაა, არამედ მისი ქომაგი არსებაც, რაც ასევე ამ არსების მეტამორფოზად გაიზრება. მაგალითად, როცა დედინაცვალმა „გერს ერთი კოდი ფეტვი დაუყარა და საცეხველი დაუდგა, ეს ფეტვი ცრემლით ისე აკრიფე, ერთი მარცვალიც არ დარჩესო, დედაბერმა დაუძახა, რაც ქვეყანაზე ფრინველი იყო და უთხრა: - ეს მარცვალი აკრიფეთო. ფრინველებმა შეასრულეს დავალება და საბათმანოში ჩაყარეს (ალექსანდრე ღლონტი, 1964:111).

ფრინველი ჯადოსნურ ზღაპარში ცეცხლოვანი, მანათობელი ბუნებისაა. მისი ბუმბულის მოპოვებაც კი ბედსა სწევს გმირს, თუმცა მრავალ ხიფათსაც გადაჰყრის, რომელთა დამღლეითაც ის ადასტურებს, რომ ღირსია მისი ფლობისა – არ არის ჩვეულებრივი მოკვდავი და სწორედაც ღვთაებრივი ბედნიერება ეკუთვნის: ვაჟმა დაინახა, რომ „მინდორში რაღაც ბრჭყვიალებს: ისეთი საკვირველია, ისეთი ჭრელი რამ არის, რომ იმისთანა არაფერი არ იქნება ქვეყანაზე ... ნახა რომ ბუმბულია (რაზიკაშვილი, 1951:53) ... აიღო, ჩაიღო უბეში, სულ ბუმბულს შესცქეროდა. ბუმბულმა უთხრა ხელმწიფეს: - საკვირველი ის არის, ვისაც მე გავვარდიო ... ის ფრინველი ისეთი ტურფა რამ იყო, რომ კაცის თვალი უკეთესს ვერაფერს ნახავდა“ (თედო რაზიკაშვილი, 1951:54).

ქართულ მითოლოგიურ აზროვნებაში, მითოსურ პოეზიაში, კარგად ჩანს ფრინველის მიმართება მზესთან, მისი არაამქვეყნიური ბუნება. მაგალითად, ბ. აბაშიძეს მოაქვს ნიმუშები, რომ გამოცანაში ორბი მზის ერთ-ერთი მეტაფორაა: „ორბი მოჰდა ორასი, ფრთა გაშალა სამასი, ნისკარტი ჰკრა ოთხასი, კლდე გააპო ხუთასი“ (ბეჟან აბაშიძე, 1984:103). ბ. აბაშიძემ შეისწავლა რა ქართული მითოლოგიური პოეზიის საკითხები, ასევე მიუთითა, რომ ქორი, ორბი და სხვა ფრინველები მარგალიტების მდებელი ფრინველები არიან: „თეთრი ქორი მოფრინავდა, დაყარა მარგალიტები, (თსუფა 854 - მითითებულია ბ. აბაშიძის ნაშრომის მიხედვით - ბეჟან აბაშიძე, 1984:101). ამ ლექსების წაკითხვისას უნებლიედ გვახსენდება ჯადოსნური ზღაპრის ქალ გმირს ტირილისას მარგალიტები რომ სცვივა და თავის მამობილს, რომელმაც იშვილა

უპატრონოდ დაგდებული, გაამდიდრებს. ინდურ ზღაპარშიც დედამიწას ეფინებოდა დასაკლავად წაყვანილი ბატის ტირილისას მარგალიტები (ინდური, 1970:207).

ზღაპარში „ორი ძმა“ კი კაცმა „ერთხელ ტყეში მშვენიერი ჩიტი დაიჭირა“ – ოქროს კვერცხის მდებელი ფრინველი. ამ ჩიტს ერთ ფრთაზე ეწერა: „ვინც შეჭამს ამ ფრთას, ხელმწიფედ უნდა დაჯდესო“; მეორეზე – „ვინც შეჭამს ამ ფრთას, ჯიბე თავისთავად აეცემა ფულითაო“. მზარეულმა ამ კაცის შვილებს გაუგლიჯა ჩიტი და ნახევარ-ნახევარი აჭამა. ერთხელ, როცა ერთ სახელმწიფოში ხელმწიფეს ირჩევდნენ, მტრედი სწორედ ამ ფრთის შემკმელ ვაჟს დააჯდა მხარზე. ბიჭი ბოსელში დაამწყვდიეს, მაგრამ მტრედი სანათურიდან ჩამვრა და ისევ ამ ბიჭს დააჯდა მხარზე. ხალხმაც ეს დასვა ხელმწიფედ. ბერნარდესეულ ქართულ ზღაპარში ვაჟს ქორი დააჯდა სამჯერ და ამიტომ ის აირჩიეს ხელმწიფედ (მზია ჩაჩავა, 1986:119). მეორე ძმასაც ჯიბე სულ ფულით ჰქონდა სავსე. (ალექსანდრე ღლონტი, 1964:165-169). ზღაპარში ფრინველს ძვირფასი თვლის დადებაც შეუძლია და ოქროს ჩიტიც არსებობს (ალექსანდრე ღლონტი, 1964). ზღაპარში „კეისარი“ კი ხელმწიფეს სამი შვილი ჰყავს და – სამი ოქროს ქათამი. ერთი დაუკლეს, შვილებს აჭამა: კუჭი (გული) ყოფილა ნატვრის თვალი, მისი მჭამელი პირიდან გადმოყრის ოქროს; ყოველ დილით ფულს, ოქროს ნახავს ბალიშის ქვეშ; გულის შემკმელი გულთმისანი ხდება (ალექსანდრე ღლონტი); თავი - ხელმწიფობაა, ტანი - ოჯახური ცხოვრება; ზოგჯერ მათი წყალობით ნატვრის სუფრა ან ჯადოსნური მათრახი გაჩნდება (ალექსანდრე ღლონტი, 1964:151-155). ტაჯიკურ ზღაპარში გველი განთავისუფლებისათვის გლეხს ოქროს ჩიტით დაასაჩუქრებს, რომელიც ოქროს ფრთებს დაიქნევდა, ააელვარებდა და კაცს ყველა სურვილს აუსრულებდა ხოლმე (ტაჯიკური, 1972: 54). ამ უნართა შეძენით უკვე ზღაპრის ვაჟი გმირის მეტამორფოზა ხდება ამ ღვთაებრივ ფრინველად.

ზღაპრის ვაჟი გმირებიც დაფრინავენ ყოველგვარი ამხედრების გარეშე. მაგალითად, ზღაპარში „ივანე ცისკრისა“: „საღამოზე ბავშვმა დედას მუცლიდან დაუძახა: - წადით, მღვდელი მოიყვანეთ, რომ მომნათლონ, თორემ დავიბადები თუ არა, გავფრინდები ცაშიო! მართლაც, ბინდზე დაიბადა ვაჟი, მონათლეს და დაარქვეს ივანე საღამოსი. მოწოვა ვაჟმა ძუძუ და გაფრინდა ცაში... შუალამისას დაიბადა მეორე ვაჟიც“. მონათლეს და დაარქვეს ივანე შუალამისა. მოწოვა იმანაც ძუძუ და გაფრინდა ცისკენ. გათენებაზე, ცისკარზე დაიბადა მესამე ვაჟი, მონათლეს და დაარქვეს ივანე ცისკარი. მოწოვა და გასწია ცისკენ. ამის შემდეგ ძმები ცხოვრობდნენ ღრუბლებთან და დასრიალებდნენ ვარსკვლავების ახლოს. დედასთან მარტო დღეში ერთხელ მოფრინავდნენ ხოლმე ძუძუს მოსაწოვად და გაფრინდებოდნენ“ (აპოლონ ცანავა, 1994:90). ვაჟი მტრედადაც იქცევა: ღორისთავიან ბიჭს ცოლმა – ხელმწიფეს ქალმა დაუწვა ღორის ტყავი. ამის გაგონება და „ბიჭის მტრედად ქცევა ერთი იყო“. ქალმა ბოლოს დიდი გაჭირვებით იპოვა ის მტრედი, გადაასხა და-ძმის - მზისა და მთვარის ხელისნაბანი წყალი და ისევ ბიჭად აქცია ქმარი (ალექსანდრე ღლონტი, 1964:121-126). ე.ი. მზისა და მთვარის ხელისნაბანი ღმრთის გამოგზავნილი ხელსახოცის ფუნქციას ასრულებს, აცოცხლებს – პირვანდელ სახეს უბრუნებს ზღაპრის გმირს.

თუ ქალი თვითონ არ დაფრინავს, მისი ქმრები ხდებიან ფრინველები: არწივი, ფასკუნჯი, ბუ, შევარდენი (ალექსანდრე ღლონტი 1964:46). ვაჟი კი ამხედრდება ხოლმე

არწივზე, ფასკუნჯზე, მფრინავ რაშზე, ე.ი. ამ არსებებად განიცდის მეტამორფოზას და ისე დაფრინავს.

მფრინავ რაშს თვალჩიტაც ჰქვია. მან თავად დააჭერინა თავი ქალ-ვაჟს, შეისვა და სხვა ქვეყანაში გააქროლა – ზღვის გაღმა. ის გრძნეულიც არის – მდეურისაგან იხსნის ქალ-ვაჟს, აქცევს რა მათ სხვადასხვა არსებებად; ქალისგან შორს მყოფმაც იგრძნო მისი გასაჭირი – იმისი ოქროსქოჩრიანი ქალ-ვაჟი რომ უნდა დაეწვათ, გაწყვიტა ბორკილები, არაბს დააყრევინა ბავშვები, თვითონ არაბი კი გახურებულ საკირეში გადაუძახა (ალექსანდრე ლლონტი, 1964:79). ამავე ზღაპარში რაშმა სხვა მრავალ საკეთესაც სწია მეგობარი. სხვა ზღაპრის მიხედვით კი გმირი „ბოლოს შეჯდა მფრინავ რაშზე და გაფრინდა აღმოსავლეთით. ბედის მწერლის საძებნელად. ცეცხლის მთა გადაიარა და პირდაპირ სამოთხის კარს მიაღგა“ (ალექსანდრე ლლონტი, 1964:489). სხვაგან „გმირი გადაჯდა ზედა და გაფრინდა რაში ჰაერში“ (თედო რაზიკაშვილი, 1951:52), მიფრინდა უკვდავების წყალთან; გმირს ასწავლა არაჩვეულებრივი ფრინველის ადგილსამყოფელი, როგორ დაეჭირა ის; თვითონაც მიეხმარა მის შეპყრობაში და უკანვე გამოაფრინა (თედო რაზიკაშვილი, 1951:56).

სხვაგან „შეაჯდა ხელმწიფის შვილი დევს ზურგზე, დევი გაფრინდა“ (ალექსანდრე ლლონტი, 1964:103). ასევე სამარშინიანმა დევმა გაგლიჯა ჯაჭვი, ქალი მოიტაცა და გაფრინდა, როცა ვაჟმა აკრძალული მეცხრე ოთახის კარი გააღო (ალექსანდრე ლლონტი, 1964:126). ან კიდევ – „უცებ ხუილით ერთი გველეშაპი წამოვიდა... წამოხტა ვაჟი, მოზიდა მშვილდი და ჰაერშივე გაგლიჯა გველეშაპი“ (თედო რაზიკაშვილი, 1951:48).

უსულო საგნებიც დაფრინავენ. არაფერი რომ არ ვთქვათ მფრინავ ხალიჩაზე, დაფრინავს ჩიტის ნისკარტით მოქსოვილი პერანგი, რომელსაც ქალის ბედნიერებაც მიჰყვება, პერანგის დაბრუნებამდე. ზოგჯერ ამ პერანგს ჩიტი თავად გაიტაცებს. ვაჟმა როდესაც ქალის უჩუმრად გააღო აკრძალული მეცხრე ოთახი. „ნახა, ერთი ჩიტი ნისკარტით პერანგსა ქსოვდა. ჩიტმა უცხო კაცი რომ დაინახა, გაფრინდა და პერანგიც თან წაიღო. ის მწყემსმა იპოვა და ხელმწიფეს მიაართვა. „ცით მოწყვეტილი ჰგონია“. „ამის ჩამცემელი ქვეყნიურია თუ ცით არის მოწყვეტილიო“ (ელენე ვირსალაძე, 1958:37-38). როცა ქალმა პერანგი დაიბრუნა, ქმართან ერთად დასხდნენ და გამოფრინდნენ თავიანთ სამყოფელში. ზღაპარში სასახლეც დაფრინავს: მეწვრილმანეს მოპარულმა ნატვრის თვალმა შეუსრულა სურვილი: „აფრინდა სასახლე და ერთ უკაცურ კუნძულზე დაეშვა“. ნატვრის თვალმა იგივე თხოვნა მის ნამდვილ მფლობელ ვაჟსაც შეუსრულა და ის სასახლე ადრინდელ ადგილზე გადმოაფრინა (ალექსანდრე ლლონტი, 1964:68).

ქართულ ზღაპრებში ჩიტებს მკვდრის გაცოცხლებაც შეუძლიათ ღმერთის გამოტანებული ხელსახოცით, ისევე როგორც მზის პირისნაბანი აცოცხლებს მკვდარს. ფრანგულ ზღაპარშიც ჩიტი აცოცხლებს ადამიანს თავზე ნისკარტის დადებით (ფრანგული, 1997: 30). აქვე აღვნიშნავთ, რომ ზეციური არსების- ჩიტის სახით წარმოედგინათ გარდაცვლილი ადამიანის სული. ამგვარი გააზრება ზღაპრებში შემორჩენილია დევის სულთან დაკავშირებით. დევს, როგორც წესი, თავისი სიცოცხლის შესანარჩუნებლად სამი ჩიტი ჰყავს გადამალული: მისი თვალის ჩინი, ძალა და სული (ალექსანდრე ლლონტი, 19:107); ზოგჯერ ერთი ჩიტი გონებაა; სხვაგან ნათქვამია: „ერთი რომ მოკვდეს – გამაციებს, მეორე – გამაცხელებს და მესამე რომ დაიღუპოს, მეც გადავყვებიო“ (ალექსანდრე ლლონტი, 1964:126).

საერთოდ ზღაპრული ეპოსი დაპირისპირებულ ძალთა ჭიდილზე მოგვითხრობს, ამქვეყნიურ და იმქვეყნიურ წარმომადგენლებთან ბრძოლაზე. ზღაპრის ფინალი კი კეთილია, რადგან ის ამქვეყნიური გმირის გამარჯვებით თავდება, იმქვეყნიური კი სასტიკად მარცხდება, თუნდაც ხელმწიფე იყოს ის. მაგალითად, ზღაპარში „მეფე და სკვინჩა“ (ალექსანდრე ღლონტი, 1964: 173-175) მეფე სასტიკად დაამარცხა პატარა ჩიტმა - სკვინჩამ. ის ჯერ ხალხის შემაწუხებელ მეფეს ამხელდა – მიფრინდებოდა მის ბაღთან და დასძახებდა:

„მეფე ძარცვავს ღარიბებს,/ მისიანებს ამდიდრებს ...“ ხან კიდევ: „მეფე ხოცავს მართალ ხალხს,/ არც კაცს ზოგავს, აღარც ქალს...“

ბოლოს ამ შემახილებით შეწუხებულმა მეფემ ეს ჩიტი დააჭერინა, გააპუტინა და შემწვარი სუფრაზე მიატანინა. ახლა შემწვარმა არ მოისვენა.

მეფემ დაგლიჯა ჩიტი და შეჭამა, მაგრამ მუცლიდან მოესმა ძახილი:

„ღირსი იყო გავლანძღე,/ შიოდა და გავაძღე...“

მეფემ ბრძანა: „ – შემომიდექით აქეთ-იქიდან შიშველი ხმლებით და თუ ჩიტი გამოხტეს, უთოოდ მოკალით“. მართლაც გამოვარდა სკვინჩა, ვეზირებმა სწრაფად მოუქნიეს ხმლები, „მოახვედრეს მეფეს და მთელი უკან ტანი გამოჭრეს. ჩიტმა ფრთები გაიბერტყა, ჰაერში ჭიკჭიკით გაინავარდა, მერე ისევ შემოჯდა ბაღში ხეზე .

ასევე გაამწარა ხელმწიფე ნახევარქათამამაც, რომელმაც პირიდან ამოუშვა ადრე გადაყლაპული ზღვა და დაახრჩო ხელმწიფეც და მისი ნაზირ-ვეზირებიც. მეფის მოკვლის შემდეგ, რასაკვირველია, ტახტი ცარიელი არ დარჩებოდა და მას თავად სკვინჩა თუ ნახევარქათამა დაიკავებდა. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ხელმწიფე მრავალი უძველესი ხალხისათვის ღვთაებასთან იყო გათანაბრებული, გამოდის რომ ჩიტი ღვთაების ადგილს იკავებს. ხელმწიფის ღვთაებასთან გატოლების არა ერთი და ორი მაგალითი აქვს მოტანილი ჯ. ფრეზერს თავის ნაშრომში „Золотая ветвь“: მექსიკელი მეფეები იყვნენ პასუხისმგებლები, რომ მზეს ებრწყინა, ღრუბელს ეწვიდა, მდინარეებს ედინათ, მიწას მოსავალი მოეცა. მას ეთაყვანებოდნენ როგორც ღმერთს; ბაბილონის მმართველნი თავს ღმერთებად აცხადებდნენ, მათ უგებდნენ ტაძრებს, მსხვერპლს სწირავდნენ. ასეთივე პატივს მიაგებდნენ ეგვიპტის ფარაონებს. ისინი იყვნენ „უდიდესი ღმერთები“, რომლის ძალაუფლებაც ვრცელდებოდა „ყველა ქვეყანასა და ხალხზე“, აღმოსავლეთით და დასავლეთით და მის მიმართ გამოიყენებოდა მზის ღვთაების ყველა ეპითეტი (Дж. Фрезер, 1980).

ჯადოსნურ ზღაპრებშიც დაპირისპირებულ ძალთა ჭიდილი სამყაროს ამ ორ მხარეს აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის მიმდინარეობს და საერთოდ ის მზის მიმოსვლის ციკლურ ბუნებაზე მოგვითხრობს, სადაც გმირის სიკვდილი და გაცოცხლება მზის ჩასვლისა და ამოსვლის, მისი მარადიულობის გამოხატულებაა. სწორედ ამიტომ ჯადოსნური ზღაპრების ფრინველებიც (ფასკუნჯი, არწივი, ყორანი...) გარდა ცაში ნავარდისა, სკნელთა შორისაც დაფრინდნენ, თავიანთ მხედარს აიყვანდნენ ქვესკნელიდან დედამიწაზე ან – პირიქით; ხის კენწერო თუ მთის წვერიც ხომ მათი საბინადროა. ქართული ზღაპრის მთავრი გმირების სახელებიც (მზეთუნახავი, მზეჭაბუკი) ადასტურებს, ჯადოსნური ზღაპარი მზის ღვთაებისადმი რომ არის მიძღვნილი და მის მთავარ გმირთა გამარჯვება კი მზის ღვთაების ძლევამოსილების ჰიმნია.

ლიტერატურა:

- აბაშიძე ბ. (1978): მითოლოგიის საკითხები ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
- აბაშიძე ბ. (1984): მითოლოგიის ზოგიერთი საკითხი ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში. განათლება. თბილისი.
- აბზიანიძე ზ., ელაშვილი ქ. (2007): სიმბოლოთა ილუსტრირებული ენციკლოპედია. II. ბაკმი. თბილისი.
- აბზიანიძე ზ., ელაშვილი ქ. (2011): სიმბოლოთა ილუსტრირებული ენციკლოპედია. I. ბაკმი. თბილისი.
- ბრაზილიური (1971): ბრაზილიური ზღაპრები. ნაკადული. თბილისი.
- ვირსალაძე ელ. (1958): რჩეული ქართული ხალხური ზღაპრები. II. თბილისი.
- ვირსალაძე ელ. (1964): ქართული სამონადირეო ეპოსი.
- ვირსალაძე ელ. (1974): ქართული ხალხური პოეზია. საბჭოთა საქართველო. თბილისი.
- თსუფა: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორული არქივი.
- ინდური (1970): ინდური ზღაპრები. ნაკადული. თბილისი.
- კორეული (1972): კორეული ზღაპრები. ნაკადული. თბილისი.
- რაზიკაშვილი თ. (1951): ქართული ხალხური ზღაპრები. საბლიტაგმი. თბილისი.
- ტაჯიკური (1972): ტაჯიკური ზღაპრები. ნაკადული. თბილისი.
- ფრანგული (1997): ფრანგული ზღაპრები. მარიხი. თბილისი.
- დლონტი ალ. (1964): ხალხური სიბრძნე. II. ნაკადული. თბილისი.
- ჩაჩავა მ. (1969): ფასკუნჯი ქართულ ხალხურ ზღაპრებში// „ქართული ფოლკლორი“, №3. 253-265. მეცნიერება. თბილისი.
- ჩაჩავა მ. (1986): ჯადოსნური ფრინველის სიუჟეტი ქართულ ფოლკლორში// „ქართული ფოლკლორი“, №16. 202-211. მეცნიერება, თბილისი.
- ჩიქოვანი მ. (1938): ქართული ხალხური ზღაპრები. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
- ჩიქოვანი მ. (1972): ქართული ხალხური პოეზია. I მეცნიერება. თბილისი.
- ცანავა ა. (1994): მიწა თავისას მოითხოვს. ქართული ხალხური ზღაპრები და მითები. ლომისი. თბილისი.
- Афанасев А. Н. (1957). Народные русские сказки. 1. Гос. изд. Художественной литературы. Москва.
- Голан А. (1993): Миф и символ, Руслит. Москва.
- Иванов В., Топоров В. Н. (1982): Птицы// Мифы народов мира, 346-349. «Советская энциклопедия». Москва.
- Фрезер Дж. (1980). Золотая ветвь. Политиздад. Москва.

Rusudan Cholokashvili

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, Tbilisi

Magic fairy tale – Praises of sun Deity

In the original formula of the Georgian fairy tale it is said: “Merciful lord” and Christians interpret deity, but it is reinterpretation of the old idea.

Initially the pagan deity was interpreted in it. Many facts are in favor of the idea among them is the formula of the bird and mentioning of blackbird in Georgian fairy tales: “once upon a time there was a blackbird, merciful lord”.

The bird was implied as the symbol of the sun in ancient times. Pagans imagined the Sun to be the flying fire bird and exactly from the schematic image of flying bird the solar symbol of the cross was originated (A. Gelani). Only after such consideration it gained the significance of Christian symbol, in ancient times

it was considered to be the sacral image and it was depicted on the archeological materials made in ancient times.

According to the mythological thoughts, not only the birds, but all the flying phenomenon were connected to the sun, the main heroes of the fairy tale can fly independently (boys and women) even devi, witches and dragons can fly.

Generally magic tale retells about the sun circle, where the death and resurrection of the hero is the manifestation of the constant circle of sun rise and sun set. The birds of the Georgian fairy tales (Eagle, firebird, raven) fly underworld and can take their rider up from underworld and vice versa. Also the names of the main heroes of the Georgian fairy tales, (Sun boy, sun girl) also proves the idea of praising the sun.

Key words: the sun, a bird, God, a cross, fairy tale
საკვანძო სიტყვები: მზე, ჩიტი, ღმერთი, ჯვარი, ზღაპარი

ნანა ცეცხლაძე

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

სატირის გამომხატველი ენობრივი საშუალებანი ქართულ
ფრაზეოლოგიზმებში

სატირას, როგორც სინამდვილისადმი ესთეტიკური დამოკიდებულების გამოხატვის ერთ-ერთ ფორმას, ლირიკულ საწყისებზე დაფუძნებულ უძველეს მხატვრული ხერხს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში, რითაც ძლიერდება შთაბეჭდილება, ნათქვამი იძენს იშვიათ ექსპრესიულობას, მით უფრო, რომ ის წინააღმდეგობრიობასა და ფასეულობებს უპირისპირებს ერთმანეთს და ეფუძნება ჰიპერბოლას.

სატირა, როგორც მხატვრული მოვლენა, ათასწლეულების განმავლობაში ვითარდებოდა, ჯერ ზეპირი გზით ვრცელდებოდა, შემდეგ კი ვითარდებოდა და იხვეწებოდა, იკვეთებოდა მისი გამოსახატავი საშუალებანი. ფაქტობრივად, მისი ფუნქცია (სიცილი) უცვლელი დარჩა, შეიცვალა მხოლოდ გამოსახატავი ფორმები. ძველბერძნული სატირა გადმოგვცემდა ავტორთა პირად დამოკიდებულებას საგნებისა და მოვლენებისადმი, ის კერძო პირებს კენწლავდა და არა საზოგადო მანკიერებებს. „სატირა ცხელი წყალია, იუმორი - თბილი შხაპი, მე თბილი წყალი მირჩევნია. ადამიანი კი არ უნდა დაწვა, ჭუჭყი უნდა ჩამოიბანოს,“- წერს ნოდარ დუმბაძე. სწორედ საზოგადო მანკიერებათა მხილება განსაზღვრავს სატირის აქტუალურობას. რეალიზმის ხანაში სატირა ტიპიზაციის ერთ-ერთი ხერხი ხდება, ასახავს რა სინამდვილეს, სწვდება ადამიანის მთელ სულიერ სამყაროს, პიროვნების ფსიქოლოგიას.

სატირას განსაზღვრავენ, „როგორც დაცინვის უკიდურეს ფორმას,“ როგორც შურისგებას შელახული და შეურაცხყოფილი პატიოსნების გამო; იგი შეურაცხყოფლის შეურაცხყოფაა. ხშირად სატირა და ირონია თანაარსებობს ერთსა და იმავე ფრაზეოლოგიზმში.

სტატიის მიზანია სატირის გამოსახატავ ენობრივ საშუალებათა გრამატიკული და სტილისტიკური ანალიზი.

ფაქტობრივად ასეთი შეხამებანი ორმაგი ბუნებისაა, ზოგჯერ იკვეთება დამატებითი ნიუანსებიც.

ა) **ზმნის კავშირებითი კილო და უარყოფითი ნაწილაკი** სატირული გამოხატვის ხერხებიდან ყველაზე გამოკვეთილია. აღნიშნული მოდელით აგებულია რამდენიმე ფრაზეოლოგიზმი. ქართულში არსებობს გამოთქმა „ვერაფერს დამაკლებ.“ ამავე სემანტიკისაა: **‘ყურებზე ხახვს ვერ დამაჭრი.’** მე ვიცი, ყურებზე ხახვი არ დამაჭრა! (ილია, 267).

ყურებზე ხახვი არ დამაჭრა - ვერას დამაკლებ, ვერ მომერევი, შენი მუქარა შენთვის შეინახე. ყურებზე ხახვის დაჭრა კონკრეტულ ისტორიულ მოვლენას უკავშირდება. ძველად მონებს ყურს აჭრიდნენ, რადგან ის ისეთი ორგანო იყო, რომ ფიზიკურ მუშაობას ხელს არ უშლიდა, წამოსული სისხლის შესაჩერებლად და სადებიზინფექციოდ ყურებზე ხახვს აჭრიდნენ (სახოკია თ., 1979:725).

ქართლ-კახეთში იტყვიან, **‘ბალბა არ მომიხარშოო.’** ბალბა სამკურნალო მცენარეა, რომელსაც ხარშავდნენ და ჭრილობაზე აყრიდნენ. აა. თაყაიშვილი წერს, რომ ხშირად შეცდომით ვაკავშირებთ იდიომს ისტორიულ მოვლენებთან: „შესაძლოა ფრაზეოლოგიზმს **‘ყურებზე ხახვი არ დამაჭრა’** საერთო არაფერი ჰქონდეს აღნიშნულ პროცედურასთან, ეყრდნობოდეს პროცესის შესრულების სიძველეს და ატარებდეს ისეთივე ირონიულ-ფამილიარულ ელფერს, როგორსაც იდიომი **‘ფეხები არ მომჭამო.’** ასეთი დაშვებისაკენ გვიბიძგებს ის ფაქტიც, რომ სვანურ შესატყვისში ყურის მაგივრად კისერია ნახმარი: კისერზე ხახვი არ დამაჭრაო (თაყაიშვილი ა., 1961:148). ჩვენი თვალსაზრისით, ამ გამოთქმამ, რომელიც თავდაპირველად ეროვნულ რეალიას გამოხატავდა, მას შემდეგ რაც ისტორიზმად იქცა, შეიძინა სატირულ-ირონიული ელფერი. შემდგომ კი გაჩნდა მისი სტრუქტურული ვარიანტებიც.

შეჭამანდი არ მომიხარშო - მოპირდაპირე როცა იმუქრება, მის გასაჩუმებლად მოპასუხე იტყვის, **შეჭამანდი არ მომიხარშოო.**

კეფაზე წვენი არ დამასხა - კეფაზე თუ თავზე წვენის დასხმა ეკუთვნის ძველებურ სასჯელთა ისეთ კატეგორიას, როგორებიცაა: თავლაფის დასხმა, პირისახეზე მურის წასმა და სხვა. კეფაზე წვენს დაასხამენ ისეთ ადამიანს, რომელიც რომელიმე კანონს დაარღვევდა. ხატოვნად ეს ნიშნავდა შერცხვენას. ვისაც წვენს დაასხამდნენ კეფაზე, იგი თამამად ველარ გამოჰყოფდა თავს საზოგადოებაში. „სამეგრელოში დღემდე შემორჩენილია გამოთქმა: „გიგობი დუს წაწიე,“ დაგასხი თავს წვენი, როცა კაცი ვინმეს გააჯავრებს ან სამარცხვინო საქციელს ჩაიდენს“ (სახოკია, 1979: 328).

საპრასე არ მომიჯგუნო - საპრასე იმერეთსა და სამეგრელოში პატარა ბოსტანს ჰქვია, სადაც პრასასთან ერთად სხვა მწვანეხედი ითესება, მაგრამ პრასას იმერეთში საპატიო ადგილი უჭირავს. მისი მოთელვით მაინცდამაინც დიდი ზარალი არ მოუვა მოსახლეს,

მაგრამ ამით მტერს აგრძნობინებს, რომ საპრასე რა არის, იმასაც ვერ დამიზარალებო (სახოკია თ., 1979: 548).

ხვლიკების ჯოგი არ დამიფრთხო - „ხვლიკების ჯოგი არავის ჰყავს და ვერც ვერავინ დააფრთხოვს იმას, რაც არ არსებობს; ხოლო გადატანითი მნიშვნელობის აზრი ისაა, რომ მოწინააღმდეგის მუქარას დასაყრდენი აკლია“ (სახოკია თ., 1979: 526);

ბუზი არ ამიფრინო! - ოდნავადაც ვერ დამაზარალებ, ვერაფერს დამაკლებ - „ვაი, ვაი, **ბუზსაც კი ვერავინ აგიფრენს!**“ (ა. ცაგარ.).

საკმარისია, კაცი ოდნავ მიუახლოვდეს იმ ადგილს, სადაც ბუზი ზის, რომ მწერი მყისვე შეკრთეს და აფრინდეს. მაშასადამე, ეს გამოთქმა დაკნინებითია, ნიშნავს, მოწინააღმდეგე ოდნავადაც ვერ შემაშინებსო.

ფეხებსაც ვერ მომჭამენ! იმავე სემანტიკის ფამილიარული გამოთქმაა. **ფეხებსაც ვერ დაგვჭამენ!** --და რუსის ჯარის მიერ ზურგმომავრებული დავითი მარაბდელებს უარესსაც ჰპირდებოდა (ჯავახ. IV. 188, 27-28);

რქა-დეკეულები არ გამომირეკო ბაკიდან! - „თორემ რქა-დეკეულები არ გამოურეკო ბაკიდან!“ (ს. მაგლობ.). სიტყვა რქა აღნიშნავს საქონლის ხნოვანებას. ფრაზაში ნახმარი რქა-დეკეულები იქნება საფურე დეკეულები, რომელთაც ზრდა გათავებული აქვთ, საცაა უნდა იმაკონ და ხბოები მოიგონ. ასეთი დეკეული, რა თქმა უნდა, უფრო მეტად ფასობს, ვიდრე ერთისა თუ ორი წლის ბოჩოლა. მაშასადამე, ასეთი ხნის საქონლის წაგვრა უფრო საგრძნობი იქნება, ვიდრე ნორჩი საქონლის წართმევა (სახოკია თ., 1979: 526).

წინახარები არ ამიშვა, აი! რას მემუქრები, წინახარები არ ამიშვა, აი! (ს. მენტ). წინახარები ჰქვია გუთნეულში ყველაზე წინ მიმავალ ხარებს. წინახარებად გუთანში აბამენ გამოცდილ და ღონიერ ხარებს, რომლებმაც სხვა ხარებს წინამძღვრობა უნდა გაუწიონ. ეს ხარები თავისით მიდიან და მთელი გუთნეული მათ მიჰყვება უკან. საქცევში თავისით ბრუნდებიან, კვალშიაც თავისთავად ჩადგებიან და გზას უჩვენებენ სხვებს. ამათ რომ ვინმე წინ გადაედობოს და მუშაობაში დააბრკოლოს, ხელი შეეშლება მთელ გუთნეულს, ხვნის მთელ საქმიანობას (სახოკია თ., 1979: 864).

ჯორს ნალები არ ამიყარო: ვერაფერს დამაკლებ, ჩემგან ვერას წაიღებ.

სახატეში ხატები არ დამიფრთხო! ბიჭო, შენ შენი ღმერთი აქ იყავი, **ხატები არ დაგვიფრთხო საყდარში!** (ა. ცაგარ.).

ნაფუზარს თავი არ ჩამიჭრან: „ზოგი მაშინ დაიკვებხონ, როცა ნაფუზარის თავი ჩამიჭრან!“ ნაფუძარი ეწოდებოდა იმ ადგილს, სადაც ნასახლარი ან ბოსელი დგმიათ, საქონელი ჰყოლიათ და მიწა განოყიერებულია. პატრონი მეტად ძვირად აფასებდა ასეთ მიწას მის დაცვას თავს შეაკლავდა.

ჭინჭარს არ მოგიხარშავ: შენი გულისთვის თითსაც არ გავძრავ, მცირედსაც არ გავირჯები. ჭინჭარი მხალეულში ყველაზე ადვილი მოსახარშია, ამიტომაც იქცა ეს ხატოვან თქმად.

როგორც ვხედავთ, ასეთი ფრაზები მეტად ექსპრესიულია. მათში საყურადღებოა კავშირებითის ფორმათა გამოყენება მომავალი დროის მნიშვნელობით. დამასხა//დამაჭრა - დამასხამ//დამაჭრი. კავშირებითი კილოს გამოყენება მომავალი დროის გამოსახატავად უფრო ძველია, ვიდრე ზმნისწინიანი აწმყო. მას შემდეგ, რაც ზმნისწინმა შეიძინა აღნიშნული ფუნქცია, ენამ კავშირებითი კილოს ზემოდასახელებულ ფორმებს საგანგებო ფუნქცია, დაცინვა, დააკისრა. ადამიანის ამაო მცდელობა, მიაყენოს სხვას

ზარალი, შეურაცხყოფა, აღნიშნული ყალიბის ზედგამოჭრილი ფუნქციაა, რაც კარგად ჩანს მათი ზმნისწინიანი აწმყოს ფორმებით ჩანაცვლებისას: კეფაზე წვეწვს ვერ დამასხამ. აქ საგანგებო დანიშნულება აკისრია არ/ ვერ ნაწილაკების მონაცვლეობასაც.

ბ) ამავე ფუნქციით გამოიყენება წინადადებანი, რომლებიც თხრობითი კილოსია, მათში არის უარყოფითი ნაწილაკი და ზმნის წასული დროის, ფორმები, რომლებიც მომავალი დროის მნიშვნელობით გამოიყენება: **ვერ მოგართვი დანივრული ბადრიჯანი-** ცარიელზე დაგსვი, დამარცხდი. „ეხლაც გინდოდა რამე გექნა ჩემთვის... მაგრამ ვერ მოგართვი ბადრიჯანი“ (შ. არაგვ.).

ვერ მოგართვი მარგალიტი -ჩემგან ვერაფერი წაიღე: „გინდოდათ უჩვენოდ მოხვედრილიყავით წარმოდგენაზე რაღა?-ვერ მოგართვით მარგალიტი“ (ი. სონღულ.).

ასეთ გამოთქმებში **ვერ/ არ** ნაწილაკების მონაცვლეობას სტილისტიკური დატვირთვა აქვს: **ვერ მოგართვი /არ მოგართმევ**. სწორედ -ვერ ნაწილაკიანი ფორმებითაა გამოხატული დაცინვა, თითქოს დანანებაა, რომ ადრესატს პატივი ვერ სცა, სინამდვილეში სატირია.

გ) **მსაზღვრელ-საზღვრული-** სატირული ფუნქციით ორი სიტყვის უჩვეულო შეხამებაც გამოიყენება: **დანივრული ხაშლამა** - ჯამაგირები კი არა, დანივრული ხაშლამა“ (რ. ერისთ.).

არამყარი, მერყევი ხასიათის კაცს ჩვენებურები **‘ვერხვი ფოთელას** უწოდებენ. ‘იმფერ ცერცემუტა ინსანზე იტყვიან, ვერხვი ფოთელაია (ად); ‘ვერხვი ფოთელაი ქალია, მაგის პრატი არ ითხოვნება (ინ).

ფიზიკურად სუსტ, გამხდარ, გამვალტყავებულ კაცზე აჭარაში იტყვიან, ‘ყვავის აპოხტი~ ან ‘ხაპის ყვიპიო~ (ნიჟარაძე შ., 1975, 430).

დ) **დროის გარემოება.** დაცინვის ფუნქციით ხშირად გამოიყენება ფრაზები, რომლებიც ნიშნავს, რომ კონკრეტული ფაქტი არასდროს მოხდება: **როდინობის კვირაში-** თავის დღეში, არც როდის, ერთმა გლეხმა მკითხა, შენ როდის წაიკითხავო („სამოციქულოს“), ჩემ მაგიერად. მეორემ მიუგო, **როდინობის კვირეშიო** (აკაკი). სინონიმური გამოთქმებია: **წითელ დილას, უშაბათო კვირას (არასდროს); წითელ კვირას, ნამიან დილას** (ჩვენებ. 77).

დროის გარემოებითდამოკიდებული წინადადებანი: როცა ბაყაყს კბილი ამოუვა, როცა ვირი ხეზე ავა (არასდროს);

საინტერესო გამოთქმები დავადასტურეთ ჩვენებურთა მეტყველებაში: „**შენ მიხტენამდე ბევრი წვიმა- წყალი ჩამეიარსო** (ჩვენებ. 138) ე. ი. გვიან მიხვდები; მაი რომ შეჟდება ჩემ ზედო, **დუნიას თავი თავზე შამუუარსო** (ჩვენებ. 267). **ლესტზე რომ მიატყამს თავს, მერე ისწავლის ჭკვას** (ლესტი საფლავის ძელია, ე. ი. ნათქვამია, რომ ვიდრე საფლავის ძელს არ მიტყამს თავს (არ მოკვდება), მაგრამ არ დაჭკვიანდება, ე. ი. ვერასდროს ისწავლის ჭკუას. ამნაირად გადმოცემული სათქმელი ექსპრესიულია და ხატოვანი.

ე) **მაერთებელკავშირიანი (საპრეზენტაციო) ფრაზები:** დაულაგებელი, ლოგიკას მოკლებული ლაპარაკის აღსანიშნავად ქართულში გამოიყენება ისეთი ფრაზები, რომლებშიც შეერთებულია აბსოლუტურად განსხვავებული რანგის საგნები და მოვლენები, მათი შედარება შეუძლებელია, რადგან არაფერი აქვს საერთო: **ბოლოკი და ხბოს ტყავი// ჭვავის ჭიბონი და თიკნის დავლი.**

„ჩვენ...ჩვენ ქართველებს რაღა? ბოლოკი და ხბოს ტყავი! მეტის ღირსიც არა ვართ“ (აკაკი).

სიტუაციის შეუსაბამო საუბრის შესახებ მუჰაჯირები იტყვიან, ჭვავის ჭიბონი და თიკნის დავლიაო. მაჭახელში შაჰინმა ჩაიწერა რძემ გადმეიარა, რაც ნიშნავს ასაკის გამო გაუთავებელ, უთავბოლო, სიტუაციის შეუსაბამო ლაპარაკს (ცეცხლაძე ნ., 2009:143).

ვ) თხრობითი წინადადებები:

თუ ნაცნობები ერთმანეთის ახლო ნათესავები არ არიან, იტყვიან, ყვავი ბუის მამიდა, ყვავი ჩხიკვის მამიდააო; ამავე შინაარსისაა: **ბალის ხიდზე განარები//ქათმის თავის ნახარში// ქათმის ნახარშის ნახარში.**

იმავე სემანტიკისაა ფრაზეოლოგიზმები, რომლებშიც უნახავი აქტის ფორმებია გამოყენებული: **ჩვენი ვირი თქვენს სანაცრეზე გაგორებულა// ჩვენს მამალს იმათ ეზოზე გადაუვლია.**

ნაზუქის სუნი დაახრჩობს (გ. ხეჩუამც.) - ნაზუქზე გაჭირვებულს მარტო შეეძლო ეოცნება ამაზე. ეს თქმა ხელმოკლეობაზე მიუთითებს.

კლარჯულ მასალებში გამოვლინდა ერთი ასეთი მოსწრებული თქმა: **ჭკვას თვალი არ ეცემა:** „ასე რომ დააწყო ჭკვები სირაზე, ყველამ მის ჭკვა ასწევს. ჭკვას თვალი არ ეცემა, ვინმე ვინმეს ჭკვას არ ასწევს“ (კლარჯ. 244).

ზ) ბრძანებითი წინადადებანი: თუ ადამიანს სურს მატყუარა გაკენწლოს, მიახვედროს, რომ ამაოდ ცდილობს მის მოტყუებას, ეტყვის: **ეგ საკენცი // ნაკმაზი შენს წიწილებს დაუყარეო:** ეგ ნაკაზმი თქვენს წიწილებს დაუყარეთ, ჯერჯერობით ბედი მწყალობს (ჯავახ. V. 43, 1-3); ეგ ნაკაზმი თავის წიწილებს დაუყაროს (ჯავახ.IV.43,1-3).

ამ გამოთქმის სტრუქტურული ვარიანტებია: **მაგისტანა კვერცხები ბებიაშენს დაულაგე ეს ზღაპრები ბებიაშენს მოუყევი!** (ვერ მომატყუებ);

ალუ, ნეკზე არ მიკბინო! – ეტყვიან ზრდასრულ ადამიანს, როცა ბავშვივით მსჯელობს, აქ უსუსური აზროვნებაა გაკიცხული.

–**ააბრუნა ამან თავისი წისქვილი!**–ლიმილით მიაძახა არისტომ“ (დ. დაუსრულებელი ლაპარაკი შედარებულია აბრუნებულ წისქვილთან, რომელმაც, რაკი ერთხელ დაიწყო ტრიალი, მერე თავისით ვეღარ გაჩერდება (სახოკია, 1979: 5). ეს გამოთქმა ლაზურშიც გვხვდება.

თ) ძახილის წინადადება ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში სატირული გამოხატვის ერთ-ერთი გავრცელებული ხერხია, ადამიანის უარყოფითი თვისება ან ცუდი საქციელი თითქოს აღტაცებას იწვევს, სინამდვილეში გაკიცხვაა. თუ ადვილად მისაწვდომი რამ გააკეთა და იკვებნის, ვითომ დიდი საქმე გააკეთა, იტყვიან, - **რიყზე ქვა იპოვნა!-საყდარში ხატი იპოვნა, თაროზე კოვზი იპოვნაო.**

თუ ძველი ამბის ახლად გასაღებას ცდილობს, იტყვიან, ახალი ამბავი ძველი გაზეთებიდანო; თუ ტყუილს სიმართლედ ასაღებს, დასძენენ: **სთქვა რუქამ არაკი!**

თუ ამაღელვებელი რამ მოხდა, იტყვიან, **შშვიდობამ ჩამოგიარა! ან კიდევ: მეყოლე ვარდივით!** (ირონია) საქმე ცუდადაა.

ყვავები შავს ჩაიცვამენ!- იტყვიან მაშინ, როცა ვინმე თავის უბედურებაზე ძალიან წუხს და სხვას ეს არ ადარდებს.

თავზე წნელი მოუჭირეთ!- იტყვიან, როცა ადამიანი ლოგიკურად ვერ აზროვნებს.

ი) **თხრობითი წინადადება** აღნიშნული ფუნქციით არც თუ იშვიათად გვხვდება. **ჭიმური ჭამა-** ამ გამოთქმას ეთერ ბერიძემ მიაკვლია აჭარულში. ის არაა დადასტურებული თ. სახოკიას ლექსიკონში. ჭიმური ერთგვარი კერძია, ცხელი მჭადის გულში შეხელებილი ერბოა (შდრ. საბა: ჭიმური - ესე არს პური დაფხვნილი, გინა ბრინჯი, ან სხვა მარცვალნი მგბარი, ერბოსა ანუ ზეთში მოხრაკული). ადამიანი როცა რჩევას, თხოვნას არ გაითვალისწინებს და მარცხს იწვნევს, იტყვიან, **ჭიმური ჭამაო, შესაძლებელია** თავისთავზეც იტყვის, ვჭამე ჭიმურიო (სხვას რომ არ დაეუჯერე, დამემართა დასამართიო).

ქალამანი ჩააცვეს- მოატყუეს, მოაპამპულეს. „ჩარჩებმა იმ დღეს გლეხს ქალამანი ჩააცვეს“ (მგლ.). ფეხშიშველი გლეხისთვის ქალამნის ჩაცმა სწორედაც კარგი იყო, ამიტომაც ეს თქმა დაცინვითია.

ადამიანის უჭკუობის გასაკილავად გვხვდება გამოთქმა: **დათესილი აქ და თიბავს ჭკვას** (იმერხ. 252; კრებ მე-5, 250); **ან კიდეც** მათი ჭკუა ობობას ქსელივით მოქსოვნილივით არი (ჩვენებ. 36) (იგივეა, რაც ჭკუასთან მწყრალადაა). აჭარულში დასტურდება: **ქერემეთი აქვს დაჩოჩებული; ლურსმანი გამოძვრა, შლიაპა უჭერს...** ამავე სემანტიკის და განსხვავებული სტრუქტურის გამოთქმებია: **ინა დავადე მათ ჭკუას** მათ ჭკუას ბოლოვი დავაწურე.

დაუსრულებელ ლაპარაკს გამოხატავს გამოთქმა **ფეიქრის ქსელივით გაბმა. კოდალას ენა ჭამა-ბევრს** ლაპარაკობს; **ენად არის გაკრეფილი**. ძველი რწმენით, თუ პატარას კოდალას ენა აჭამეს, ენასაც ამოიდგამს და საუცხოო მოლაპარაკე იქნებაო.

კრუხის თავი უჭამია-ბევრი, დაუსრულებელი ლაპარაკი იცის: კრუხი, როცა წიწილებს ზრდის, მუდმივად უხმობს, კრიახებს, რომ მტერი დააფრთხოს და წიწილებს არაფერი დაუშავდეს.

თუ ადამიანი ვერ ერკვევა რაიმე მოვლენის არსში, იტყვიან **ბალზე ზის და ტყემაღს ჭამსო. ლაზები იტყვიან, მწკოს გეხენ** – წყავზე ზის, არაფერი გაეგება, არაფერი იცის (რისიმე შესახებ) (ვიმოწმებთ ო. მეძიმშიშის სალექსიკონო მასალებიდან). **თავისზე უარესს სჯობია** ბევრი ვერაფერი შვილია, სახარბიელო თვისება არაფერი აქვს. „ამ კაცის ქება რა გითხრა თავისსა უარესსა სჯობია“ (მგლ.).

ი) **კითხვითი წინადადება ამ ფუნქციით ხშირად გვხვდება:- გაგიჟდი? გადაირიე? ბათქაში ჩამოგცვივდა? (ინან).** ჭკუას რომ არიგებდნენ, მაშინ სად იყავი? ეს ირონიული თქმაა და ნიშნავს, ვითომ პირველად ადამიანებისთვის ჭკუა დაერიგებინოთ. ვინც შესწრებია ამ პროცესს, თავისი წილი ჭკუა წამოუღია, ვინც ვერა- ჭკუა აღარ რგებია.

რა ნიშა ხარი ხარ? - არც ისეთი საფერებელი ხარ. ნიშა არის თეთრი ნიშანი, რომელიც ცხოველებში სილამაზის ნიშნად ითვლება.

როგორ, მწნილად შემინახავდი თუ? (ილია): ნიშნავს გასათხოვრად დარჩენას. თუ მოუბარი გაურკვევლად საუბრობს, ეტყვიან, **რა კვეი ჩაგიდვია პირშიო**.

კ) **კითხვა-მახილის წინადადება**ნი გამოხატავს სათქმელის მიმართ აღტაცებასაც და გაკვირვებასაც. სატირული გამოხატვის ხერხებიდან ერთ-ერთი გავრცელებულია: „**რის წნელების გრება, რის ფლავი, რის ბოზბაში?!** ლაპარაკის საგანს რას აბნელებ! მე რას გელაპარაკები და შენ რას ამბობ? საიდან სადაო (სიტყვას ბანზე ნუ ისვრი, და! რა თვალე, რა ჭრელი? რის ფლავი, რის ბოზბაში?...“ (რ. ერისთ).

ამპარტავნობის გასაკვილავი გამოთქმებია: **რა თავი მოგაქვს კიტრივით// ნიახურის ფორივითა?!** (ვ. კოტეტ.). ე. ი. თავის მოსაწონებელი არაფერი გაქვს.

ჩვენებურები იტყვიან, **რაფერ არ მოკრეს ჭკვას ხელი?!** (ჩვენებ. 39) ჭკუას რომ არიგებდნენ, როგორ არ გამოიყენეს ეს შანსიო. აქ თითქოს დანანებაა, სინამდვილეში კი-დაცინვა.

რა მიჭვრიტინა გამიხდა?! (მგლ.). საბას და დ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონის მიხედვით, მიჭვრიტინა არის სარკე. თუ კაცი მუდმივად პირში შეჰყურებს ვინმეს, ეტყვიან, რა მიჭვრიტინა გამიხდო.

რქა ამოგივიდა?! რა შეგემატა? რა მოიგე? სულწასული ადამიანის მიმართ იტყვიან. ეს გამოთქმა ლაზურშიცაა: **ქრა ქექიხთუ?!**

ლ) პირობით დამოკიდებული წინადადება: იშვიათად ასეთი სტრუქტურის ფრაზებიც გამოიყენება დაცინვის მიზნით: **ტიტვირი რომ დეიყაფანო, ვერ მიხტება** (ჩვენებ. 45).

მ) სხვა საშუალებანი: ამავე ფუნქციით გამოიყენება ბევრი სხვა საშუალებაც: **ოწინართ ასაწევი-** ყველაფერში სხვისი დახმარება სჭირდება, დასაციანი, საქირდავი თქმაა. სიტყვის ბანზე ამგდებს ეტყვიან, **ჭალას ქორწილიაო** (მე რას ვეუბნები და ის რას მეუბნება); **როგორც ბატონი კუბოში (ირ.)-** ზუსტი, კობტა, ზედგამოჭრილი.

გაკილვის ობიექტებია ადამიანის მანკიერებანი: უმეცრება, უგნურება, დამარცხება, მედიდურობა, არასწორი ქცევა, სიტუაციის შეუსაბამო, ნაცნობ თემებზე ან გაუთავებელი საუბარი და ა. შ. ზოგადად კი დაკნინებულია ადამიანის მიერ საკუთარი შესაძლებლობების არაადეკვატური შეფასება. ჭეშმარიტი სატირის უმთავრესი ნიშანია აქტუალურობა. მოპოვებული მასალა გვამღევს იმის თქმის საშუალებას, რომ სატირას, როგორც სინამდვილისადმი ესთეტიკური დამოკიდებულების ერთ-ერთ ფორმას გამოხატვის მეტად მრავალფეროვანი და თავისებური საშუალებანი აქვს.

ლიტერატურა:

1. თაყაიშვილი ა. (1961)- ფრაზეოლოგიის საკითხები, გამომცემლობა „მერანი“ თბ.; მაჭახელა. მ. შაჰინი, ~ Macacheli net, dejimler;
2. ნიჟარაძე შ. (1975): ქართული ენის აჭარული დიალექტი. ლექსიკა, გამომცემლობა „აჭარა“ ბათუმი;
3. საბა - სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული გამომცემლობა „მერანი“ თბ.; 1991
4. სახოკია თ. (1979): ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, გამომცემლობა „მერანი“ თბ.;
5. ცეცხლაძე ნ. (2009): ფრაზეოლოგიური ვარიანტები იმერხელში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, „ჰუმანიტარული მეცნიერებანი ინფორმაციულ საზოგადოებაში I“ - საერთაშორისო საერთაშორისო კონფერენციის მასალები. გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“, ბათუმი;
6. ხახუტაიშვილი მ., ფუტყარაძე შ. (2009): ქობულეთური კილოკავის მასალები ქობულეთელ მუჰაჯირთა შთამომავლების მეტყველების მიხედვით. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი. კრებული VI გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“, ბათუმი 2008;
7. ჩვენებ.: შუშანა ფუტყარაძე, ჩვენებურების ქართული, ბათუმი, აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა 1993.;

8. იმერხ.: მ. ფაღავა, მ. ცინცაძე, იმერხელი მასალები, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი. კრებული V. გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“, ბათუმი 2007.

Nana Tsetskhladze

Shota Rustaveli State University, Batumi

Satire expressive language tools in Georgian phraseology

Abstract

Satire as the form expressing aesthetic addiction to reality holds special place within Georgian phraseologisms. It strengthens impression and above mentioned acquires rare expressiveness. Moreover, it contrasts contradiction and value and is based on hyperbole. Objects of criticism are human fallaciousness: stupidity, arrogance, bad behavior, inappropriate speaking, etc.

The aim of my article is grammatical and stylistic analysis of linguistic means expressing satire. For example: **verb subjunctive mood and negative particles** (*kurebze khakhvi ar damachra, balba ar momikharsho, kefaze wveni ar damaskha*); **determinant-determined** (*bolokis tkavi; Tkhis kudi*); **Adverbien** (*rodinobis kviras, ushabato kviras*); **Verbs with linking conjunctions** (*Chvavis Chiboni da Tiknis davli, boloki da tkhis tkavi*); **Sentences with modifier of time** (*roca bakaks kbili amouva, roca viri kheze ava*); **Imperative sentences** (*eg sakenki Sens wiwilebs daukare, magistana kvertskhebi bebiaShens daulage*); **Interrogative sentences** (*ris flavi, ris bozbashi?*); **Others** (*Chalas qorwilia, rogorc batoni kuboshi, owinarit asawevi*).

საკვანძო სიტყვები: სატირის გამომხატველი ენობრივი საშუალებანი, ფრაზეოლოგია, ქართული ფრაზეოლოგიზმები

Key words: satire expressive language tools, phraseology, Georgian phraseologisms

მარიამ ცისკარიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

შედარების ლინგვოკულტუროლოგიური ასპექტები

ენა გვევლინება კულტურის განვითარების, შენახვის, შექმნის იარაღად. ენა არის ნაწილი კულტურისა, რადგან ენის საშუალებით იქმნება მატერიალური და სულიერი კულტურა. სოციალურ გავრცელებული ხალხისთვის ენა არის შესაძლებლობა, რომლის დახმარებით ისინი აღიქვამენ და იღებენ სამყაროს. ვილჰ. ჰუმბოლტი მიიჩნევდა, რომ ენის კვლევის პროცესში ის უნდა განხილულ იქნეს, როგორც აზროვნების იარაღი და

ეთნოსის გრძნობა. ფსიქოემოციური ვითარება ასახავს ადამიანის მდგომარეობას, იღებს ენობრივ გამოხატვას და აისახება ენაში. ენაში აისახება ის კულტურა, ტრადიცია, მენტალიტეტი, ტექნიკური პროგრესი, რომლითაც ხასიათდება სოციუმი. ენობრივი და კულტურული სისტემები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისგან, მაგრამ არსებობს სემანტიკური და ლექსიკური უნივერსალები, რომელიც ასახავს საერთო საკომუნიკაციო ბაზისს. კულტურული უნივერსალია დაკავშირებულია ერთი მხრივ ზოგადად სამყაროს ნივთიერ ფორმასთან, მეორე მხრივ- ეთნოსის ნაციონალურ-კულტურულ მახასიათებელთან. როგორც ვილჰ. ჰუმბოლტი წერდა „ენა არის სამყარო, რომელიც მდებარეობს ადამიანის ინდივიდუალურ სამყაროსა და გარესამყაროს შორის, იგი არის კულტურის ნაწილი და იარაღი, როგორც სული ეთნოსისა, რომელიც ასახავს ეთნოსის მენტალიტეტს“. ენა-სპეციფიური საშუალებაა კულტურის არსებობისთვის, კულტურული კოდის ფორმირების ფაქტორია. ენა სწორედ მნიშვნელოვანი საშუალებაა ადამიანის წარმოდგენის ასახვად სამყაროს შესახებ. სამყაროს ენობრივი სურათი აფორმებს ადამიანის სამყაროსთან ურთიერთობის ტიპს, ბუნებასთან, ცხოველთა სამყაროსთან, საკუთარ თავთან, როგორც სამყაროს ნაწილთან. მოღვაწეობის პროცესში ასახავს რა გარესამყაროს, ადამიანი აფიქსირებს სიტყვაში მის გარშემო არსებულ სივრცეს, რისთვისაც ერთ-ერთ ხერხად იყენებს შედარებას. შედარება ინტელექტუალური საქმიანობის ერთ-ერთი ძველი სახეა, რომელიც კულტურას ასახავს. ო.მენდელშტამი წერდა დანტეს: „ვადარებ-მამასადამე ვცხოვრობ“. ფუკოს აზრით შედარება ყველაზე უნივერსალური, განსაკუთრებული სახეა, რომელიც აზროვნების დაფარულ მხარეს წარმოაჩენს. ა. ლებედევამ გამოყო 16 იდეოგრაფიული თვისება ადამიანის დასახასიათებლად:

გარეგნობა (თმები რბილია, როგორც აბრეშუმი; თავი მრგვალია, როგორც საზამთრო);

ფიზიკური თვისება (ძლიერი როგორც ხარი; მაგარია როგორც მუხა);

ფიზიოლოგიური მდგომარეობა (ცხელი, როგორც ღუმელი; ლიმონივით გამოწურული);

ფიზიკური ქმედება (ხტუნაობს, როგორც ბურთი);

მოძრაობა-უმოძრაობა(დგას, როგორც ბოძი);(დადის, როგორც დაუღალავი);

ხასიათის მახასიათებელი მორალური და საქმიანი (ქალივით მშიმარა, მელასავით ეშმაკი, გერმანელივით პუნქტუალური);

შესაძლებლობები (დაცურავს როგორც თევზი, ბატიფეხურად წერს, ყვავივით მღერის);

ყოფაქცევა (მოკვდა როგორც გმირი, გმირულად, პირუტყვივით ქცევა);

ურთიერთობა ადამიანებთან (ძალღივით მოკლა, ბავშვივით ექცევა, როგორც თევზი წყალში);

გონებრივი შესაძლებლობანი (ბავშვივით გულუბრყვილო, მოხერხებული ეშმაკივით);

საუბრის მანერა (გველივით სისინებს);

გრძნობა-მდგომარეობა, ცხოვრების წესი;

შრომა-უსაქმურობა (ვირივით მუშაობა, სტუმარივით ზის);

სიმდიდრე-სიღარიბე, ფიქრი, გრძნობა, წარმოსახვა (დღესავით ნათელია, თავში ჩაეჭედა ლურსმანივით).

სწორედ შედარებაბადებს, ქმნის მეტაფორას, სომბოლოებს, რითაც ქმნის აზროვნების მითოლოგიას, მითებით აზროვნებას, მითოლოგიემას; ეროვნული მენტალიტეტი და სულიერი კულტურა აისახება ენობრივ ფორმულებში, პირველ რიგში ისეთ ფორმებში, რომელიც რაიმე სახასიათო ნიშანს გამოხატავს. პირველად შედარების თეორიული მიმოხილვა მოხდა მე-20 საუკუნის 60-იან წლებში; მას ყურადღება მიაქცია ვინოგრადოვმა, როგორც ფრაზეოლოგიზმის შემადგენელ ერთ-ერთ ტიპს, სადაც ფრაზის შინაგანი პირობა წარმოდგენილია ნაციონალური, ტრადიციული მახასიათებლებით, რაც ქმნის ექსპრესიულ შთაბეჭდილებას; შედარების ფსიქოლოგიური ფაქტორი გამოიყო სერენოვის მიერ, ყველაფერი რასაც ადამიანი აღიქვამს გრძნობად, გრძნობის ორგანოები, რაც წარმოდგენილია ადამიანის აზროვნების შედეგის სახით, წარმოსახვას პოვებს ასოციაციურ მეტა-ხატებში, ასოციაციურად წარმოდგება აზროვნებასა და ცნობიერებაში. სამყაროს აღქმის სპეციფიკურ-ნაციონალური მახასიათებლები აისახება სემანტიკური შედარებისას.

1. გეოგრაფიული მახასიათებელი (ალაზანივით მდორეა, დიდებულია მცინვარწვერივით);
2. მცენარეული და ცხოველთა სამყაროს თავისებურებით (კარტოფილივით ცხვირი, ნესვივით თავი, სპილოს ფეხები);
3. შედარებულიაზღაპრისგმირებს(ნაცარქექიასავით უსაქმურია);
4. შედარების სემანტიკა მომდინარეობს ეთნოსის ყოფითი და კულტურული თავისებურებიდან;

პოეტური შედარება, როგორც ხერხი, ერთ-ერთი მარტივი ხერხია ნაციონალური სპეციფიკის დასადგენად. შედარება მხოლოდ მოსაუბრის ან ავტორის ემოციას და შეფასებას არ ასახავს, არამედ მკითხველზე რეაგირების საშუალებაა, რაც ქმნის განსაკუთრებულ ექსპრესიას. ფილოლოგიაში შედარება განიხილება, როგორც ტროპის ერთ-ერთი სახე (მეტაფორული გადატანა, მეტონომია). ფსიქოლოგიაში როგორც აზროვნების პროცესი, ფილოსოფიაში - სამყაროს აღქმის აზრობრივი საშუალება. გამოკვლევები ეხება შედარების სტრუქტურულ-ტიპოლოგიურ და სემანტიკურ-ფუნქციურ ასპექტებს, მაგრამ არ არის განხილული ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსზრისით. სხვადასხვა ეპოქაში შედარებას სხვადასხვა ადგილი ეკავა. ანტიკური ხანის ნაწარმოებებში შედარებები გამოიყენება ქმედებათა, მოძრაობათა განსხვავების წარმოსაჩენად (დრო შედარებულია წყალთან, მდინარესთან; ცხოვრება-გზასთან). ვინოგრადოვის შეხედულებით მე-20 საუკუნის შედარება ორიენტირებულია რეალობაზე, რეალურ სამყაროზე, მისთვის დამახასიათებელია გადმოსცეს შესადარებელი საგნების შინაგანი მსგავსება, წარმოადგონოს საგანი თვალხილულად, შექმნას რეალობის ილუზია. მაგ.: მატარებელი მიჩაქჩაქებს, როგორც ცხენი. ქართულში შედარებისთვის გამოიყენება სახელობითი და მიცემითი ბრუნვა - ვით თანდებულის დართვით და ლექსიკური საშუალებები (როგორც, ისე როგორც, მსგავსად). როგორი სახის შედარების ფორმები გამოიყენება თანამედროვე ქართულში? როგორია მისი კულტურულ-ნაციონალური თავისებურებანი? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა შესაძლებელია ფსიქოლინგვისტური ექსპერიმენტის საშუალებით, რომლის მიზანია

კულტურულ-ნაციონალური სპეციფიკის კვლევა შედარების საშუალებით, რაც მოიცავს ადამიანის აღწერას, მისი გარეგნული და შინაგანი მახასიათებლების მიხედვით. რადგან ენა იქმნება როგორცაზროვნების შედეგი, ამიტომ უნდა განისაზღვროს კონკრეტულად ადამიანის ან ადამიანთა ჯგუფის ენობრივი იდენტობის მახასიათებლები. ეს ექსპერიმენტი მოიცავს შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტას:

1. განისაზღვროს თუ როგორ ახდენს ენა ნაციონალური სტერეოტიპების გამოყოფას და დიფერენციაციას;

2. დაადგინოს კულტურულ-იდეოგრაფიული სფერო, სადაც ადამიანი აფასებს თავის თავს;

3. გამოავლინოს როგორ გამოიყენება ენობრივი იდენტობის მახასიათებლები საკუთარი თავის აღწერის დროს;

ენასთან დამოკიდებულებაში ადამიანი უნდა განვიხილოთ სამიკუთხით: ადამიანი-როგორც ინდივიდი, ადამიანი-ეთნიკური სუბიექტი, ადამიანი-უნივერსალურად მოაზროვნე. ინდივიდუალურად მოაზროვნე ადამიანი ქმნის იმ ენობრივ თავისებურებებს, რომელიც განასხვავებს ენებს ერთმანეთისგან და ქმნის უნიკალურობას. ამათუ იმ ეროვნების ადამიანზე აისახება ის კულტურა, ტრადიცია, მენტალიტეტი, რომელსაც ეკუთვნის ეს ადამიანი. ადამიანის აზროვნება ვლინდება ენის ფორმირების პროცესში და ქმნის ისეთ ენობრივ ერთეულებს, რომელიც უნივერსალურია ერთმანეთთან დაუკავშირებელი და არამონათესავე ენებისთვის. ექსპერიმენტი მოიცავს როგორც უნივერსალიების გამოყოფას, ასევე ეთნიკურ-სპეციფიკური მახასიათებლების განსხვავებას. ექსპერიმენტი ეფუძნება ასოციაციური აზროვნების ხერხს. როგორ ესმის ეს სიტყვა ადამიანს, ან რა დგას ამ სიტყვის უკან, რა წარმოსახვა იქმნება ადამიანის ტვინში სიტყვის წაკითხვისთანავე? ადამიანის აზროვნება მოიცავს ასოციაციურ ასპექტებს. რეალურადეს ექსპერიმენტი არის ასოციაციაზე დაფუძნებული, რომელიც გულისხმობს შედარებას, ამიტომ ცდის პირი შევსებისას სპონტანურად აგრძელებს ფრაზას: „ის მაღალია, როგორც...“ ექსპერიმენტი ტარდება ორ ეტაპად. შედარების პირველი ტიპით დგინდება გარეგნული ნიშნები, ხოლო მეორე ავლენს ადამიანის სულიერ მახასიათებლებს.

ექსპერიმენტის პირველი ტიპი განსაზღვრავს შემდეგი მახასიათებლების დადაგენას:

1. ანატომიური დახასიათება: სიმაღლე, სისქე, აღნაგობა, სხეული და მისი ნაწილები (მკერდი, ხელი, მუხლები), სახის ნაწილები(თვალები, წვერი, ცხვირი, ტუჩები, პირი, კბილები, თმები, წარბი, ნიკაპი, ყვრიმალეები);

2. ესთეტიური ხარისხი ზოგიერთი ნაწილის: ჭუჭყიანი (თმები), სასიამოვნო (ხმა), მეტყველი(თვალები), ლამაზი(სახე);

3. ფიზიკური აღნაგობის დინამიკური მახასიათებელი: სწრაფი, მოუხერხებელი, ძლიერი, ტლანქი, ზარმაცი;

4. ფიზიკური მდგომარეობა და სოციალური სტატუსი: ღარიბი, მდიდარი, მშვიერი, დაღლილი, გულლია, მოლაპარაკე;

ექსპერიმენტის მეორე ნაწილი მოიცავს ადამიანის შინაგანი სამყაროს კვლევას. სიტყვები დალაგებულია ფსიქოლოგიური კლასიფიკაციის მიხედვით და ქმნის შემდეგ ჯგუფებს:

1. გამოხატავს დამოკიდებულებას საკუთარი თავის მიმართ(მაგ. მძინარა)
2. სხვა ადამიანებისა და საზოგადოების მიმართ: (მაგ.: პატრიოტია);
3. შრომისა და მისი შედეგის მიმართ(ზარმაცია);
4. ხასიათის თავისებურებანი, რომელიც ასახავს ადამიანის ინდივიდუალურ

ფსიქიურ პროცესებს:

- ა)ემოცია(მხიარული);
- ბ)ინტელექტუალური(ცნობისმოყვარე);
- გ)ნებისყოფა(მამაცი).

ამრიგად, ასეთი ექსპერიმენტი საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ შედარების საშუალებით თუ როგორ აისახება კულტურა ენაში,როგორია სამყაროს ენობრივი სურათი. ნაციონალური კულტურის განხილვისას, მნიშვნელოვანია რომ შედარება გამოიყენება, როგორც ნაციონალური აზროვნების სპეციფიკის გამომყოფი საშუალება.

აღნიშნული ექსპერიმენტი განვახორციელებთ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტების დახმარებით. ექსპერიმენტის შედეგების მიხედვით,პირველ ეტაპზე ცდის პირებმა ადამიანის გარეგნულ მახასიათებლებიშეადარეს ბუნების ობიექტებს (ცა, ზღვა, მიწა), ბუნების მოვლენებს(წვიმა, ჭექა-ქუხილი), ცხოველებს(ძაღლი, ცხენი, ძროხა), მცენარეებს(ხე, ბუჩქი, ატამი); წელიწადის დროებს და დღის განრიგს(ზამთარი, ღამე); კულტურის გამოვლინებებს,ლიტერატურულ გმირებს, ფოლკლორისა და მითოლოგიურ გმირებს, გარკვეული პროფესიის ადამიანებს, ნათესავებს(დედა), ძვირფას ქვებს(ოქრო, ბრილიანტი), სხვადასხვა სპეციალობის ადამიანებს(ლექტორი, პროფესორი), ცნობილ ადამიანებს, საკუთარ თავს, ცნობილ მსახიობებს და მომღერლებს.

შედარება განსხვავებულია და მრავალფეროვანი. გვხვდება შედარება, როგორც რეალურ ფაქტებთან, ისე პოეტურ მეტაფორებთან. არის შედარების საშუალებები, რომელიც აღებულია კონკრეტული რეალობიდან. მაგ.,თვალები უმრავლეს შემთხვევაში შედარებულია ბუნების ობიექტებთან: ცა, ზღვა, ტბა, ვარსკვლავები, მზე; თმა, კბილები შედარებულია- ცხოველთა ნაწილებთან, კბილები ცხენის, მგლის, თაგვის, ძაღლის; ეს შესაძლებელია აიხსნას კბილების განსაკუთრებული დანიშნულებით, რადგან ცხოველის კბილი ადამიანისთვის საფრთხეს ქმნის, ხოლო თმით, ბალნით ხდება იდენტიფიცირება. ფიზიკური სამყაროს გამოვლინება აისახება ადამიანის შინაგან მდგომარეობაზე: მატერიალური სამყარო შესაძლოა ასახავდეს სულიერი სამყაროს სიმბოლოს... სხეული ეს არის სიმბოლო, რომელიც ასახავს ჩვენს შინაგან მდგომარეობას: თვალი, ტუჩი უმეტეს შემთხვევაში იწვევს პოეტურ შედარებებს(თვალი გაბრწყინებულია, როგორც ვარსკვლავი, მზის სხივი, ნაპერწკალი, ბრილიანტი, ალმასი; ხმა ალერსიანია, როგორც ნაზი ბუღბუღი, სიო, იავნანა; სასიამოვნოა, როგორც მუსიკა, ნიავი, სიმღერა, გალობა; ტუჩები ალისფერია, როგორც ცეცხლი, მარწყვი, ალუბალი.)სახის ნაწილების დახმარებით უფრო მეტად გადმოიცემა ადამიანის ემოციური მდგომარეობა, რომელიც ასოცირდება ბუნების გამოვლინებებთან და იწვევენ ანალოგიურ ემოციებს. შედარების შემთხვევების განხილვა იძლევა შესაძლებლობას შევადგინოთ გამოკვლევა, თუ როგორ შეიძლება გარეგნული ფორმების შედარებებით დავადგინოთ ადამიანის შინაგანი მდგომარეობა, ხასიათი, პიროვნული მახასიათებლები. ტუჩები მსხვილია, როგორც ქალის მკერდი;ხელები დიდია როგორც

ნიჩაბი; ხელები ნაზია, როგორც ღრუბელი;ნიკაპი ოთხკუთხაა, როგორც მაგიდა;მრგვალია, როგორც რგოლი.შეგვიძლია გამოვყოთ დიდი რაოდენობა შედარებისა, სადაც ყველაფერი ლამაზი, კარგი, სასიამოვნო დაკავშირებულია და შედარებულია ბავშვთან, დედასთან, გოგონასთან; ხმა ალერსიანია, როგორც დედა/ბავშვი; სახე სანდომიანია, როგორც დედის სახე.დიდი რაოდენობა შედარებებისა ექსპერიმენტში მოკლეა, ერთსიტყვიანია:ცხვირი კეხიანია, როგორც წერაქვი; დაღლილია როგორც ვირი; მშვიერია, როგორც მგელი.როგორც წარმოდგენილი ექსპერიმენტი ადასტურებს, შედარება-რთული მექანიზმია, რომელიც მრავალ სტრუქტურულ-სემანტიკურ თავისებურებას მოიცავს. შედარებათა უმრავლესობა დაფუძნებულია ადამიანის სხეულის ნაწილებზე და შედარებულია რეალურ და წარმოსახვით ობიექტებთან.

ექსპერიმენტის მეორე ფორმა შედარებით მცირე ნუსხას წარმოადგენს. ექსპერიმენტის მეორე ფორმა ასახავს ადამიანის ხასიათის გამოვლინების არა ფიზიკურ, არამედ ფსიქოლოგიურ ასპექტებს. ექსპერიმენტი ავლენს იმ სტერეოტიპულ შედარებებს, რომელიც დამახასიათებელია ამ ენის მატარებელთათვის, ამ კულტურისთვის. ქართველებისთვის ყველაფერი რაც სიკეთესთან, სისუფთავესთან, გრძნობასთან, პატიოსნებასთან, სიმშვიდესთან ასოცირდება - შედარებულია დედასთან,(აკურატულია, კეთილია,მგრძნობიარეა, როგორც დედა).ექსპერიმენტით მიღებული მასალის მიხედვით შედარებები განსხვავებულია: მათი დიდი რაოდენობა მარტივია, ერთსიტყვიანი;მოწყენილია როგორც ძროხა/შველი/ბელურა; მშვიდია, როგორც ცხენი; კეთილია, როგორც ძაღლი; აქტიური ადამიანი შედარებულია პრეზიდენტთან, პოლიტიკასთან ან სტუდენტთან; დაუნდობელი ადამიანი შედარებულია მკვლელთან ან ჰიტლერთან; დამოუკიდებელი - ამერიკასთან; ზარმაცი ადამიანი შედარებულია ვირთან ან ლიტერატურულ პერსონაჟთან(ლუარსაბი ან ნაცარქექია); ექსპერიმენტის შედეგად თუ გავაანალიზებთ პასუხებს, რომელიც შეიცავს სინონიმებსა და ანტონიმებს რომელიც ადამიანის ხასიათს ასახავს მაგ.: გულადი-გაბედული, მამაცი; კეთილი-ბოროტი, მოწყენილი-მხიარული, ძუნწი-ხელგაშლილი; გულადს, მამაცს, გაბედულს -ადარებენ ძირითადად ცხოველებიდან - ლომს, ზოგადად - ვაჟკაცს ან მეომარს, ხოლო ისტორიული პერსონაჟებიდან 300 არაგველს; ფსიქოლინგვისტური ექსპერიმენტი გვჩვენებს განვსაზღვრეთ სამყაროს აღქმის ენობრივი სურათი, რომელიც ასახულია ობიექტური სინამდვილით.. ასეთი ექსპერიმენტი ასახავს კულტურულ-ნაციონალურ კონოტაციას, რომელიც მნიშვნელობის მაკროკომპონენტია,რომელიც ვლინდება სამყაროს აღქმის სხვა ასოციაციურ კონოტაციებით, რომელიც გამყარებული კულტურის ნიშნებით.ეს ექსპერიმენტი ხსნის შედარების კულტურულ-ნაციონალურ სპეციფიკას, გამოყოფს რა კულტურულ-ნაციონალურ კონოტაციებს. როგორც ექსპერიმენტმა აჩვენა ეს კონოტაციები მოქმედებს პრაგმატულ სიტყვაზე, რაც კარგადაა გააზრებული კონკრეტული ენის მატარებლის მიერ. ეს ნიშნავს რომ შედარება წარმოადგენს სამყაროს გააზრების ფორმას. ექსპერიმენტი გვაძლევს შესაძლებლობას გავცეთ პასუხი კითხვას: კულტურით მარკირებული მნიშვნელობა როგორ აღწევს მნიშვნელობის მქონე ენის ნიშანთა სისტემაში. როგორც ცნობილია კულტურას არ აქვს არანაირი კავშირი ბიოლოგიურ მემკვიდრეობასთან დაგადაეცემა თაობიდან თაობას ტრადიციით (ენა,

მითოლოგია, ფოლკლორი). კულტურა არის ხალხებს შორის ურთიერთობის ფორმა. გარდა საკომუნიკაციო ფუნქციისა, კულტურას აქვს სიმბოლური ბუნება. ექსპერიმენტი არკვევს ნაციონალურ ენობრივ ინდივიდუალიზმს, მნიშვნელობას რომელიც თავის თავად მოიცავს კულტურის სტერეოტიპებსა და ეტალონებს. ჩვენ ვცხოვრობთ სტერეოტიპების სამყაროში. ენობრივი სტერეოტიპები ეს არის ზოგადი წარმოდგენა საგნების შესახებ, რომელიც ავლენს სოციალურ და გარემოს ნიშნებს. ენობრივი სტერეოტიპების განსხვავება წარმოადგენს სამყაროს ნაციონალური აღქმის ფორმირების საფუძველს. ნაციონალური საზოგადოების წევრები აღიქვამენ სამყაროს და იღებენ მას, რაც აისახება ენაში სტერეოტიპებისა და ეტალონების სახით. ეტალონი - სტერეოტიპის სახეა, რომელიც სოციო-ფსიქოლოგიური კუთხით ავლენს წარმოდგენას ადამიანის, სამყაროსა და საზოგადოების შესახებ. მაგ.: ხარბია როგორცაბას იგავის მკერავი; მშიერია, როგორც ხალხი. ასეთი სახის შედარება საკმაოდ მრავლად მოიპოვება ექსპერიმენტში. მასში ფიქსირდება ინდივიდუალური დამოკიდებულების სხვადასხვა მხარე. დაკვირვებამ გვიჩვენა მთელი რიგი სტერეოტიპებისა, რომელსაც ასახვს ქართული ენა. დაკვირვებამ გვიჩვენა რომ კულტურა ენაში ვლინდება: ენციკლოპედიური ცოდნით ადამიანის ფიზიკური გარემოს შესახებ, ნაციონალურ-კულტურული კონოტაციით, სიმბოლოებით, სტერეოტიპებითა და ეტალონებით, რომელიც ენაში ინახავს ცოდნას ნაციონალურ-ენობრივი ინდივიდუალიზმის შესახებ.

დავადგინეთ, რომ შედარებათა გარკვეული რაოდენობა დამოკიდებულია ასოციაციათა რაოდენობაზე, რასაც ეს სიტყვა იწვევს. რაც უფრო მდიდარია ამ სიტყვის ასოციაციური პოტენციალი მით მეტი სხვადასხვა შედარება გვაქვს ამ სიტყვასთან მიმართებაში. ძირითადად ნებისმიერი შედარების საფუძველს ქმნის ასოციაცია. ცდის პირს ყოველთვის აქვს არჩევანი შედარებისას არჩევად. შედარების არჩევა განპირობებულია სამყაროს კულტურისა და კომუნიკაციის სპეციფიკით. ადამიანის სოციალური მდგომარეობა აისახება მის მეტყველებაში, ამიტომ ერთი და იმავე ობიექტის აღწერისას ცდის პირები ადარებენ სხვადასხვა რეალობას იმის მიხედვით თუ რა გამოცდილება აქვთ ცხოვრებაში და რომელ კულტურასა და ტრადიციას მიეკუთვნებიან. ეს საექსპერიმენტო მასალა ფსიქოლინგვისტური კვლევის მნიშვნელოვანი საფუძველია.

ლიტერატურა:

- Гумбольдт В. (1984): О различии строения человеческих языков и его влияние на духовно-развитие человечества // Избр. труды по языкознанию. М.,
- Гумбольдт В. (1985): Язык и философия культуры. М.
- Виноградов В. В. (1994): Историю слов. М.
- Лебедева Л. А. (1999): Устойчивые сравнения русского языка во фразеологии и фразеологии. — Краснодар.
- Маслова В. А. (1997): Введение в лингвокультурологию. М.

Mariam Tsiskarishvili
Iakob Gogebahvili State University, Telavi

Language and Cultural Dimension of Comparison

Absract

The Languagepainting of world formulatethe type of interrelation between human, animal world, nature, himself, asa part of world. During the process of life the human represents the universe and space in the word by using the comparision as a method. The national mentality and animated cuture has been reflected in forms of Language which express the character of natonality. The goal of psycholinguistics experiment is to research the cultural-national specificity with comparision. Language is the result of huamns thought, the experiment determint the qualities of language identity of humans group.

Experiment conducts in a two type. The first part of comparision establishes the external sighn of human, the second type explains the quality of soul of humans. Choosing the comparision is conditioned by specifity of culture and communication. The social status of human can be expressed in the speech of human, that is a reason that the member of experiment use the defferent reality to express the same object, it's defends what kind of experience have the memebbers and what kind of culture and tradition are they belong to. The materials of that experiment is the good base for the research of psycholinguistics.

საკვანძო სიტყვები: შედარება, ლინგვოკულტუროლოგია, ენა და კულტურა, ექსპერიმენტი, ნაციონალური

Key words: Comparision, Language and culture, experiment, nationality

ნელი ცქიტვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

მედიის როლი ტურიზმის განვითარებაში

მედია და ტურიზმი ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული დარგებია. ჯერ კიდევ ჟურნალისტიკის წარმოშობისას, სწორედ მოგზაურები და ვაჭრები ავრცელებდნენ ახალ ამბებს, სწერდნენ დღიურებს, პაბებში და თავშეყრის სხვადასხვა ადგილებში განიხილავდნენ მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს, სიახლეებს... პუბლიცისტიკის ერთ-ერთ სახედ ჩამოყალიბდა ლიტერატურული ჟურნალისტიკა, რომლის ჟანრებად გამოყოფენ სამოგზაურო ნარკვევს, პორტრეტსა და მემუარებს. თავის დროზე, ცნობილმა ამერიკელმა მწერალმა და ჟურნალისტმა მარკ ტვენმა გემით ხანგრძლივი მოგზაურობის ამსახველი შთაბეჭდილებები სამოგზაურო ჟანრის ნაწარმოებებში აღწერა. ინტერნეტის განვითარებამ და ახალი მედიის წარმოშობამ სულ უფრო მეტი დატვირთვა შესძინა ტურიზმის დარგში მის აქტიურ გამოყენებას.

ნაშრომში განხილულია მედიის როლი ტურისტული ბიზნესის განვითარებაში, წარმოდგენილია საქართველოს მაგალითი იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორია მედიისა და ტურიზმის ურთიერთკავშირი. ამასთან დაკავშირებით, გავანალიზეთ ევრობარომეტრის კვლევის შედეგები, სადაც წარმოდგენილია ევროპელთა დამოკიდებულებები ტურიზმთან მიმართებაში. კვლევა დაგვჩვენებს იმის გარკვევაში, თუ სად ეძებენ ტურისტულ ინფორმაციას ევროპელი მომხმარებლები, ამასთან,

ინფორმაციის რომელ წყაროს მიიჩნევენ უფრო სანდოდ, როდესაც მოგზაურობის შესახებ გადაწყვეტილებას იღებენ.

კვლევის თანახმად (კვლევა მოიცავს ევროკავშირის 27 ქვეყნის მონაცემებს), ევროპელებს მოგზაურობის დაგეგმვის დროს ყველაზე სანდო და მნიშვნელოვან ინფორმაციის წყაროდ მიაჩნიათ მეგობრებისა და ახლობლების რეკომენდაცია. ასევე მნიშვნელოვანია ტურისტული სააგენტოების როლი, ინტერნეტისა და პირადი გამოცდილების მაჩვენებლები.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტურისტული ინფორმაციის გავრცელების არხების დაგეგმვის დროს გასათვალისწინებელია ცალკეულ ქვეყანათა მახასიათებლები. ასევე საგულისხმოა სხვადასხვა ასაკობრივი და სოციალური ჯგუფის სამომხმარებლო ქცევები. კვლევის შედეგებში, ინფორმაციის წყაროს განსხვავებულ შედეგს აჩვენებს სხვადასხვა ქვეყანა. მაგალითად: ახლობლის რეკომენდაციას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ ლატვიაში (68%), ჩეხეთის რესპუბლიკაში (64%), ესპანეთსა და პორტუგალიაში (63%). ხოლო, ინტერნეტი არის ყველაზე მნიშვნელოვანი საინფორმაციო წყარო რესპონდენტთა შვიდ ქვეყანაში: ჰოლანდია და ფინეთი (63%), ისლანდია (60%), დანია (57%), ლუქსემბურგი (51%), მალტა (46%) და კვიპროსი (42%).

ინფორმაციის წყაროს ცვლადის განსხვავებული სურათი ჩნდება სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის სამომხმარებლო ქცევების ანალიზის შედეგადაც, – ახალგაზრდა სამომხმარებლო სეგმენტის უმრავლესობა ინფორმაციას ეძებს ინტერნეტში და სოციალურ საიტებზე. ის, რომ მეგობრების, კოლეგებისა და ნათესავების რეკომენდაციას აქვს ყველაზე დიდი მნიშვნელობა ევროპელი მოგზაურებისთვის, საგულისხმო ფაქტორია. კვლევა გვიჩვენებს, რომ ტურიზმში სიტყვიერი მარკეტინგი ინფორმაციის გავრცელების ყველაზე ეფექტური არხია. ამის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ კმაყოფილი მომხმარებლების არსებობის საშუალებით. მაშასადამე, შეთავაზებული ტურისტული პროდუქტებისა და მომსახურების ხარისხს და ტურისტის კმაყოფილებას უნდა დაეთმოს იმდენი ყურადღება, რაც მისი მოზიდვისთვის არის საჭირო.

რაც შეეხება ინტერნეტს, სოციალურ ქსელებს, ელექტრონულ და ბეჭდურ მედიას, სამოგზაურო ბუკლეტებსა და გზამკვლევებს, როგორც ინფორმაციის გავრცელების ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ საშუალებას ტურიზმში, აღნიშნული კვლევა ადასტურებს, რომ მომხმარებელთა ფართო რაოდენობა იყენებს: ინტერნეტ საიტებს – 46 პროცენტი; ტურისტულ ბროშურებს – 11 პროცენტი; ტურისტულ ჟურნალებს და სახელმძღვანელოებს – 8 პროცენტი; გაზეთს, რადიოს და ტელევიზიას – 9 პროცენტი; სოციალურ მედიას – 5 პროცენტი.

ამდენად, კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ ინტერნეტს და მედია საშუალებებს სერიოზული როლი აკისრიათ ტურისტული ინფორმაციის გავრცელებაში, ტურიზმის პოპულარიზაციაში და ქვეყნის ღირსშესანიშნაობების წარმოჩენაში.

სწორედ პრეს ტურების, მედია საშუალებების და სოციალური ქსელების მეშვეობით მოექცა ბოლო წლებში საქართველო მსოფლიო მედიის ყურადღების ცენტრში. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობის პარალელურად, განსაკუთრებულია ქვეყნის უსაფრთხოების საკითხი. ამ მხრივ, საქართველო, მსოფლიოს უსაფრთხო ქვეყნების ათეულში მოხვდა.

ქართულ ღირსშესანიშნაობებზე მსოფლიო მედია აქტიურად საუბრობს. განსაკუთრებულ ყურადღებას კულტურული მემკვიდრეობის პარალელურად, სათავგადასავლო ტურიზმი და მთიანი რეგიონები იქცევს. აი, რას წერს Reuters საქართველოს შესახებ: “როიტერის” ჟურნალისტი თბილისის ისტორიულ უბნებს, უძველეს არქიტექტურას, ეკლესიებს, ქართულ სამზარეულოს, დავით გარეჯის მონასტერს და სტეფანწმინდას აღწერს. “ისტორია, რომელიც საუკუნეებს და ცივილიზაციებს ითვლის, მწვანე მთების კალთებზე მდებარე ეკლესიები, იაფი საკვები და ღვინო. ეს მხოლოდ მცირე ჩამონათვალია იმ კონტრასტების, რაც კავკასიის პატარა სახელმწიფოს, საქართველოს ასახავს. რუსეთს, თურქეთს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მდებარე საქართველო მრავალწლიანი კონფლიქტებიდან ტურისტული დანიშნულების ქვეყნად იქცა. დღეს საქართველო მეზობელი ქვეყნებიდან ტურისტებს იზიდავს. შავი ზღვის სანაპირო განსაკუთრებით პოპულარულია სომეხი და აზერბაიჯანელი ვიზიტორებისთვის. სამთო კურორტებს კი უფრო ხშირად ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკის მოქალაქეები და ევროპელი ტურისტები სტუმრობენ. საქართველოს მოსახლეობა 4,5 მილიონია, რომელმაც საკუთარი იდენტობა შეინარჩუნა. საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია ავტონომიურია, გამორჩეულია ქართული ენა და დამწერლობა... ქალაქში მოგზაურობა ფეხითაა სასურველი, თუმცა საზოგადოებრივი ტრანსპორტი და ტაქსი იაფია. ქვით მოკირწყლული ქუჩები, კრამიტის სახურავები და აივნები ძველი თბილისის მელანქოლიური ხიბლია. რუსთაველის გამზირი კი პარიზის ერთ-ერთ ბულვარს მოგაგონებს”, – წერს გამოცემა. Reuters-ის ყურადღების ცენტრში, ერთდღიანი მოგზაურობისთვის განსაკუთრებულად მოსახერხებელი ადგილებიც მოხვდა. “ერთდღიანი მოგზაურობისათვის საუკეთესო ვარიანტია დავით გარეჯას სამონასტრო კომპლექსის დათვალიერება, რომელიც აზერბაიჯანის საზღვარზე მდებარეობს. მონასტრიდან ერთი საათის სავალზე, ფეხით, გამოქვაბულებში 1000 წლოვან ფრესკებს იხილავთ, მოგზაურებს მთიანი რელიეფის გადალახვა მოუწევთ, სადაც მშრალი კლიმატია და გზად ქვეწარმავლებსა და თუთის ხეებს შეხვდებით. რუსეთის მიერ აშენებული საქართველოს სამხედრო გზაზე მთის შესანიშნავი ხედი იშლება. ჟინვალის წყალსაცავთან ახლოს მოგზაურები მე-17 საუკუნეში აგებულ ანანურის ციხე-სიმაგრეს იხილავენ, აქვე, სუფთა ჰაერზე, შესაძლებელია დაბანაკება და კარვების გაშლა. სამსაათიანი ზღაპრული პეიზაჟების დათვალიერების შემდეგ ყაზბეგი, ანუ სტეფანწმინდა იწყება, იქვე მთისწვერზე მე-14 საუკუნეში აგებული ეკლესია, წმინდა სამება დგას. ყაზბეგის მონახულება უმჯობესია ზაფხულის თვეებში, ზამთარში ეს რეგიონი სამთო სპორტის მოყვარულებით ივსება. ამ მხარეში უმუშევრობის მაღალი დონეა, თუმცა ტურიზმმა რეგიონის ეკონომიკა გაზარდა. სტეფანწმინდაში ბევრი საოჯახო სასტუმრო ფუნქციონირებს. ასევე არის მდიდრული სასტუმრო Rooms Hotel სამორინეთი”, – ნათქვამია სტატიაში.

მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესი ავიაკომპანიის Turkish Airlines-ის საბორტე ჟურნალში მგზავრები ღებულობენ ინფორმაციას საქართველოს ტურისტული მარშრუტების შესახებ. საქართველოს ქალაქებს Turkish Airlines-ის ათიათასობით მგზავრი ეცნობა. “ევროპა კავკასიაში” ამ სათაურით ჟურნალი Skylife თბილისისა და სიღნაღის შესახებ ვრცელ სტატიას აქვეყნებს. Skylife-ის ყდაზე ძველი თბილისის ფოტოა დატანებული. ქართულ კულტურას, არქიტექტურას, სამზარეულოსა და საქართველოს

ისტორიას ჟურნალში 9 გვერდი აქვს დათმობილი. Turkish Airlines-ის საჰაერო ფლოტი 251 თვითმფრინავისგან შედგება. ავიაკომპანიის ლაინერები ყოველდღიურად მსოფლიოს 6 კონტინენტზე დაფრინავენ.

ყაზბეგის მთების პარალელურად, მსოფლიოს გავლენიანი გამოცემის National Geographic -ის ყურადღების ცენტრში სვანეთის ღირსშესანიშნაობები მოხვდა. სტატიის ავტორი დეტალურად აღწერს ადგილობრივების ყოველდღიური ცხოვრების წესს, ტრადიციებს, საცხოვრებელ ადგილებს და უძველეს კოშკებს. “მუდმივი ექსპანსიის გამო, სვანეთი ქართული უძველესი კულტურის საცავი გახდა. საგანძურის დაცვის ფუნქცია სვანებმა მკაცრად შეასრულეს. ხატის ქურდს თემიდან მოკვეთა და ღვთისგან სასჯელი მოელოდა. მთის მტკიცე ცხოვრებისეული სტილით სვანებმა უძველესი კულტურა შეინარჩუნეს. ბერძენი გეოგრაფის, სტრაბონის ცნობებით, სვანები მამაცი, სასტიკი მეომრები არიან. სტრაბონის თქმით, სვანები ოქროს მოსაპოვებლად ცხვრის ტყავს იყენებდნენ და შეიძლება სწორედ ამ ცნობის საფუძველზე გამოემგზავრა იაზონი არგონავტებთან ერთად კოლხეთისკენ, რათა ოქროს საწმისი ხელში ჩაეგო. სვანეთში ქრისტიანობა მე-6 საუკუნეში გავრცელდა. სვანებს აქვთ საკუთარი ენა, თემური სამართალი, მრავალფეროვანი მუსიკა, მათში არის რაინდული კოდი. სვანური სოფლების მონახულებისას დიდ შთაბეჭდილებას ტოვებს რამდენიმე ასეული სვანური კოშკი, რომელიც ძირითადად მე-9 - მე-13 საუკუნეებშია აგებული. ეს კოშკები ნამდვილად არ არის დაკარგული ცივილიზაციის სიმბოლო, ეს არის კულტურის თვალსაჩინო მაგალითი, რომელმაც საუკუნეებს სასწაულებრივად გაუძლო”, – წერს გამოცემა. National Geographic-ის ცნობით, ზემო სვანეთის სოფლები, ეს კავკასიონის ყველაზე იზოლირებული ნაწილია. როგორც ნორვეგიელი აკადემიკოსი აღწერს, სვანეთი ცოცხალი ეთნოგრაფიული მუზეუმი. 1996 წლიდან კი სოფელი უშგული იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შევიდა.

ტურისტულ ინდუსტრიაში განთავსების საშუალებები მეტად მნიშვნელოვანი სეგმენტია. “ტურისტების ზრდის პარალელურად ქვეყანაში სასტუმროების ბუმი, რაც ქართული ეკონომიკის და დასაქმების კუთხით წინ გადადგმული ნაბიჯია. მსოფლიოს ერთ-ერთი გავლენიანი გამოცემის, TOPHOTEL PROJECTS-ის ინფორმაციით, ტურისტების დიდი ნაკადის გამო განსაკუთრებით იზრდება მოთხოვნა საშუალო კლასის სასტუმროებზე. საერთაშორისო ვიზიტორების უმრავლესობა საქართველოს მეზობელი სახელმწიფოებიდან სტუმრობს. მნიშვნელოვნად გაიზარდა ტურისტების ნაკადი გერმანიიდან, ასევე ევროკავშირის სხვა სახელმწიფოებიდან. – ნათქვამია გამოცემაში, რომელიც ავრცელებს ვრცელ ჩამონათვალს არსებული და მშენებარე წამყვანი სასტუმრო ბრენდების შესახებ.

ტურიზმის განვითარებაში დიდი როლი აკისრია პრესტურებს – ჟურნალისტების მოწვევას ქვეყნის ტურისტული პოტენციალის გასაცნობად. ამ მხრივ, აქტიურად მუშაობენ საქართველოს ტურიზმის ეროვნული სააგენტო და აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი.

ტელევიზიების გადამღები ჯგუფები ბათუმში მედია ტურის ფარგლებში აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის მოწვევით იმყოფებოდნენ. გარდა სატელევიზიო სიუჟეტებისა, ზაფხულის ცხელ სეზონამდე უკვე გამოქვეყნებულია სტატიები ყაზახეთის წამყვან ბეჭდურ და ონლაინ მედიაში. აჭარის პოპულარიზაციას

მიეძღვნა ასევე ორი ვრცელი სიუჟეტი ყაზახეთის პირველი არხის ნაციონალური ტელევიზიის გადაცემებში, სადაც ჟურნალისტები მაყურებელს თავიანთ შთაბეჭდილებებს უზიარებენ და არდადეგების გატარებას ბათუმში ურჩევენ.

პოპულარული სამხრეთ კორეული ტელეკომპანია EBS საქართველოს ტურისტული მიმართულებების შესახებ დოკუმენტურ ფილმის გადასაღებად საქართველოში ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ორგანიზებით იმყოფებოდა. ტელეკომპანიის ჟურნალისტებმა გადაიღეს მესტიის, უშგულის, ზუგდიდის, ქუთაისის, გორის, სიღნაღის, ყვარლისა და თბილისის ტურისტული ადგილები, ასევე – პრომეთეს მღვიმე და უფლისციხე. ტელეკომპანია EBS-ს დოკუმენტურ ფილმში წარმოდგენილი იქნება საქართველოს კურორტები, ქართული სამზარეულო და ღვინო. ასევე საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში მცხოვრები ხალხის ცხოვრების წესები და ტრადიციები. ტელეკომპანია EBS-ს სამხრეთ კორეაში 3 მილიონზე მეტი მაყურებელი ჰყავს.

საქართველოში ღვინის ტურიზმი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და დიდი პოტენციალის მქონე ტურისტული მიმართულებაა. მის გასაცნობად საქართველოს 6 ქვეყნის ჟურნალისტები სტუმრობდნენ. ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ორგანიზებით, საფრანგეთის, პოლონეთის, დანიის, სამხრეთ კორეის, თურქეთისა და რუსეთის სამოგზაურო ტელეარხების, ჟურნალების კორესპონდენტები საქართველოში ათი დღით იმყოფებოდნენ. ჟურნალისტებმა დაათვალიერეს თბილისის ისტორიული უბნები, საგამოფენო ცენტრ “ექსპო ჯორჯია”-ში კი ღვინისა და ალკოჰოლური სასმელების საერთაშორისო გამოფენას დაესწრნენ. პრესტურის ფარგლებში სტუმრებმა მოინახულეს კახეთისა და შიდა ქართლის რეგიონის მეღვინეობის კომპანიები: ეწვივნენ მუხრანს, თელავს, წანანდალს, ყვარელს, სიღნაღს, ქინძმარაულს, ალავერდს და ნაფარეულს. საკუთარ ქვეყნებში დაბრუნების შემდეგ ჟურნალისტებმა სხვადასხვა ბეჭდური და ელექტრონული მედია-საშუალებებისათვის საქართველოში ღვინის ტურიზმის განვითარების შესახებ სტატიები და სიუჟეტები მოამზადეს.

საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციისა და აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის ორგანიზებით, საქართველოში უნგრული მედიის წარმომადგენლები იმყოფებოდნენ. უნგრული ჟურნალისტებისათვის ჩატარებული საინფორმაციო ტური მეტად შედეგიანი აღმოჩნდა. ეტაპობრივად, ზაფხულის სეზონის მოახლოებამდე, უნგრეთის ბეჭდურ და ონლაინ საშუალებებში საქართველოს, ისევე როგორც მისი ულამაზესი ზღვისპირა რეგიონის – აჭარის შესახებ მრავალი სარეკლამო ხასიათის სტატია დაიბეჭდა. წამყვანი მედია საშუალებების გარდა, სხვადასხვა პორტალსა და ჟურნალში 10-ზე მეტი სტატია მიეძღვნა შავი ზღვის ულამაზეს ქალაქს – ბათუმს, მის ღირშესანიშნაობებს, აჭარული სამზარეულოს ტრადიციებსა და ღვინოს.

საქართველოს ტურისტული პოტენციალის გასაცნობად იმყოფებოდნენ რუსეთის ბეჭდვითი და ელექტრონული მედიის წარმომადგენლები. პრესტური ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ორგანიზებით მოეწყო. ტურის ფარგლებში განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა სამთო-სათხილამურო კურორტებისა და მათ ახლოს მდებარე ტურისტულ მიმართულებებზე. რუსეთის მედია საშუალებების 12-მა წარმომადგენელმა დაათვალიერა თბილისი, მცხეთა, გუდაური, ყაზბეგი,

ბორჯომი, ბაკურიანი და ვარძია. რუსული მედიის სხვა ჯგუფის წარმომადგენლები იმყოფებოდნენ კახეთში, სადაც გაეცნენ ღვინის ტურიზმის პოტენციალს.

ეს მხოლოდ არასრული ჩამონათვალია იმ მედია საშუალებებისა, რომლებიც საქართველოს შესახებ აქტიურად წერენ. თანამედროვე ტექნოლოგიების ეპოქაში სოციალური ქსელები არანაკლებ მნიშვნელოვანია ტურიზმის განვითარებისა და პოპულარიზაციისათვის. აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტმა თურქეთიდან მოწვეულ ბლოგერთა ჯგუფს უმასპინძლა. მედია ტურში წარმოდგენილნი იყვნენ ტურიზმის მიმართულებით თურქეთში ცნობილი რეიტინგული ბლოგების ავტორები. თურქი ჟურნალისტები ქალაქის ღირშესანიშნაობებს, მაღალმთიან აჭარასა და ტრადიციულ სამზარეულოს გაეცნენ. მათ დაათვალიერეს ასევე ბათუმის ხელოვნების მუზეუმში მიმდინარე ექსპოზიცია “შეხვედრა ფიროსმანთან”, რომლის ფარგლებში შესაძლებელი იყო დიდი ქართველი მხატვრის 15 ტილოს ხილვა. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე ბლოგერები აჭარა-ბათუმის ტურისტულ პოტენციალს სპეციალურ სტატიებსა და ფოტო-რეპორტაჟებს მიუძღვნა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში შემოსული ტურისტების რაოდენობით თურქეთი უცვლელად ლიდერობს. აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი ყოველწლიურად თურქეთის ტურისტულ ბაზარზე სხვადასხვა პიარ-აქტივობას ახორციელებს. ბოლო ერთი თვის მანძილზე ორი საინფორმაციო ტური ჩატარდა თურქეთის ინტერნეტ სივრცის წამყვანი ბლოგერებისა და სატელევიზიო ჯგუფისათვის.

ტურიზმის ერთ-ერთი მიმართულებაა გურმანთა ტურიზმი. ქართული სამზარეულო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ტურიზმის განვითარებაში: უცხოელი ტურისტების განსაკუთრებულ ყურადღებას ქართული კერძები იქცევს. ამ კუთხით საქართველო მართლაც გამორჩეული ქვეყანაა, აქ ყველა რეგიონს მისთვის დამახასიათებელი, განსაკუთრებულად მიმზიდველი სამზარეულო აქვს. ცნობილი ამერიკული გამოცემის Washington Post-ის “ფეისბუქის” გვერდზე, რომელსაც 3 მილიონზე მეტი მომხმარებელი ჰყავს, ქართული, აჭარული ხაჭაპურის მომზადების ვიდეო რეცეპტი მოხვდა. ვიდეომ რამდენიმე ათასი მოწონება და გაზიარება დაიმსახურა. შეფ-მზარეული ჯონ პოლ დამატო ქართულ კერძს რამდენიმე იტალიური ყველით: მოცარელათი, ფეტათი და რიკოტათი ამზადებს, თუმცა ცხოვრების პროცესში ამბობს, რომ ქართველები ხაჭაპურის დასამზადებლად სულგუნს იყენებენ, რაც ამერიკაში არ მოიძებნება, რადგან “არ ჰყავთ ქართული ძროხები და არ აქვთ შესაბამისი ნიადაგი”.

როგორც გაირკვა, ტურიზმის ეროვნული სააგენტო სოციალური ქსელების უფრო მასშტაბურად გამოყენებას გეგმავს, რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, სოციალური ქსელები ტურიზმის მარკეტინგის მნიშვნელოვან საშუალებას წარმოადგენს. სააგენტოს ინფორმაციით, იგი ახალ პროექტს – „ვირტუალური მოგზაურობა“ – იწყებს, სადაც სოციალურ ქსელებს დიდი დატვირთვა ექნება. პროექტის ფარგლებში, ვირტუალური მოგზაური შეიქმნა, რომელიც, საქართველოში ჩამოსული თუ ადგილობრივი ტურისტივით, თავისი მარშრუტით საქართველოს ტურისტული დანიშნულების ყველა მნიშვნელოვან ადგილს გაივლის. ნაშრომში, ბუნებრივია, ვერ მოიყრიდა თავს ყველა ის

აქტივობა, რაც საქართველოში ტურიზმის განვითარებასთან მედიის კავშირს, მედიის როლს ასახავს, მაგრამ წარმოდგენილი კვლევა და მაგალითები იმის დასტურია, ტურიზმის PR-ისა და რეკლამისათვის რა დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მედია-საშუალებების გამოყენებას; ამასთან, იკვეთება იმის საჭიროებაც, რომ ტურიზმის სფეროს წარმომადგენლებმა მოძებნონ თანამშრომლობის უფრო ეფექტური გზები მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის წამყვან სამოგზაურო არხებთან და ჟურნალ-გაზეთებთან ურთიერთობისათვის, ასეთი პოპულარული სატელევიზიო სამოგზაურო არხები და ჟურნალები მრავლადაა. მაგალითად, “Travel Channel”, რომელიც ძირითადი ამერიკული საკაბელო და სატელიტური სატელევიზიო არხია და Scripps Networks Interactive-ისა (რომელიც ფლობს ქსელის 65%-ს) და Cox Communications-ის (რომელიც ფლობს 35%-ს) საკუთრებაშია. აღნიშნული არხი მდებარეობს მერილენდში, შეერთებულ შტატებში. არხი აჩვენებს დოკუმენტურ ფილმებს, რეალითი შოუებს, აგრეთვე ისეთ შოუებს რომლებიც კავშირშია მოგზაურობასთან შეერთებული შტატებისა და მსოფლიოს ირგვლივ. პროგრამა მოიცავს შოუებს აფრიკის ცხოველთა საფარის შესახებ, ტურებს მსოფლიოს სხვადასხვა მდიდრული სასტუმროს, კურორტის, მნიშვნელოვანი დიდი და პატარა ქალაქების დასათვალიერებლად. 2015 წლის მონაცემებით, სამოგზაურო არხი ხელმისაწვდომია დაახლოებით 91.5 მილიონი მომხმარებლისთვის შეერთებულ შტატებში. რუსეთში (მოსკოვი) მოგზაურთათვის ფუნქციონირებს სატელევიზიო არხი «Туристический медиа канал для путешественников»; აგრეთვე ტურისტული საიტები და ჟურნალ-გაზეთები: Газета «ТУРИНФО»; Газета «Иностранец»; Официальный сайт журнала «ГЕО»; Журнал «Туризм & INTERNET»; Газета «Вольный ветер»; “TTG RUSSIA” – туристическая деловая газета; “Travel-gazeta”; Журнал «Туристический бизнес»; Журнал «Вояж и отдых»; Интернет-журнал “Emigrant.Ru”; Журнал «Вояж»; Газета «Туризм и отдых» და სხვ.; სატელევიზიო არხი “Discovery Channel” კი რამდენიმე ქვეყანაში მაუწყებლობს.

ყველა ის ქვეყანა, რომლის ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტია ტურიზმი, გამუდმებით აწყოებს პრეს ტურებს და აქტიურად იყენებს სხვადასხვა მედია საშუალებებს ტურისტული ბიზნესის მხარდასაჭერად. “ტურისტული ავსტრალია აქტიურადაა ჩაბმული საერთაშორისო და შიდა მედიის მასპინძლობაში. ჩვენ ამას მივიჩნევთ, როგორც მედიისათვის საუკეთესო გზას ავსტრალიური თავგადასავლების გასაოცარ სამყაროში გადასაშვებად, რაც მედიის წარმომადგენლებს შთააგონებს შექმნან ამაღელვებელი, მომაჯადოვებელი ისტორიები ვიზიტის შემდგომ. ჩვენი მარკეტინგული კამპანიები მოუწოდებენ მსოფლიოს ავსტრალიური გამოცდილების მისაღებად. ამჟამინდელ კამპანიებში შედის Best Jobs in the World (საუკეთესო საქმიანობები მსოფლიოში) და There’s nothing like Australia (ავსტრალია ყველასგან განსხვავებულია). მედია საშუალებები (როგორც ინსტრუმენტები) მოიცავს აღნიშნული კამპანიების ამსახველ მედია გამოცემებს, მონაცემებს, გამოსახულებებსა და ვიდეოჩანაწერებს” – ნათქვამია “Tourism Australia Global PR Team”-ის სარეკლამო საიტზე. ეს ერთი მაგალითიც კმარა იმის დასტურად, თუ როგორ ირჯება ნებისმიერი ქვეყანა იმისათვის, რომ რაც შეიძლება მეტი მედია საშუალების ყურადღების ცენტრში მოექცეს, რათა მსოფლიოს გააცნოს ტურისტული რესურსები და ატრაქციები.

გამოყენებული ინტერნეტ-რესურსები:

<http://www.adjara.gov.ge/>
www.gnta.ge/
www.georgianwine.gov.ge/
www.nationalgeographic.com/
<http://www.tourism.australia.com/media/>
<http://www.travelchanneltv.ru>
www.discovery.com/
www.relaxtravel1.com/

Nelly Tskitishvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

The Role of Media in Tourism Development
Abstract

Media and tourism are closely related fields. Even at the beginning of journalism the travelers and merchants were spreading news, writing diaries, discussing travelling impressions, innovations in pubs and different gathering places... Literary journalism became one of the forms of the publicism and travelling essays, portrait and memoirs were chosen as its genres. At one time Mark Twain described the impressions of long-lived voyage in his travel diaries. Development of internet and new media genesis gave more importance to its active usage in the field of tourism.

საკვანძო სიტყვები: მედია, ტურიზმი, პრესტური, ღვინის ტური, ჟურნალისტები
Key Words: media, tourism, presstour, wine tour, journalists

ლალი ძამუკაშვილი
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ტრადიციული და ციფრული მედიის გზაგასაყარზე: ჟურნალისტური განათლების ტრანსფორმაციის ეტაპები რუმინეთის მაგალითზე

ახალმა ტექნოლოგიებმა ჟურნალისტური განათლება დიამეტრალურად შეცვალა მსოფლიოში. იგი განსხვავდება ასი წლის წინანდელი ჟურნალისტური განათლებისგან, რომელსაც ცნობილმა ჟურნალისტმა ჯოზეფ პულიცერმა ჩაუყარა საფუძველი. დღეს, მსოფლიოში, ჟურნალისტური განათლების 2300-ზე მეტი პროგრამა არსებობს (WJEC, 2010 <http://wjec.ou.edu/census.php>), რომელიც განვითარების სხვადასხვა ეტაპს გადის.

მე-20 საუკუნის დასაწყისში, დასავლეთ ევროპაში, ჟურნალისტური განათლების ამერიკული მოდელი იყო ყველაზე გავლენიანი. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ აშშ-ის ჟურნალისტური განათლების მოდელი გადაიღეს კანადაში, ჰოლანდიაში და იტალიაში (Gaunt, 1992: 60). ცოტა მოგვიანებით, ამერიკული გავლენა გავრცელდა მესამე სამყაროს ქვეყნებში: ლათინურ ამერიკაში, ახლო აღმოსავლეთში, აზიასა და აფრიკაში (Du Toit, 2013: 151). 80-90-იან წლებში ამ მოდელმა თავისი გავლენა იქონია ყოფილ აღმოსავლეთ ევროპის საბჭოთა ქვეყნებზე, მათ შორის, საბჭოთა კავშირშიც, სადაც ჟურნალისტური

განათლების საბჭოთა მოდელი იყო სტიგმატიზებული, როგორც კომუნისტური იდეოლოგიის დასაყრდენი. დასავლურმა მედიამ, პროფესიულმა ასოციაციებმა და უნივერსიტეტებმა წამოიწყეს მედიის დახმარების პროექტები, რომელსაც ახალი, დამოუკიდებელი ქვეყნების ჟურნალისტიკაზე ლიბერალური გავლენა უნდა მოეხდინა. ჟურნალისტური განათლების მოდელებს შორის ანგარიშგასაწევია იუნესკოს ჟურნალისტური განათლება მოდელი (UNESCO, 2007: 11).

დღეისათვის ჟურნალისტური განათლება ფუნდამენტურ ცვლილებებს განიცდის. იგი წარმატებით ადაპტირდა ახალ მედია ტექნოლოგიებთან, თუმცა ამან მნიშვნელოვნად არ შეიცვალა კონტენტის (Stephenson, 2009: 15). უახლესი ტექნოლოგიებზე მოთხოვნა ინოვაციაა ჟურნალისტიკაში. ეს ჩანს სამუშაო პროცესში, შინაარსში, პროდუქტის ფორმაში, პლატფორმაში და სხვა. (Drok, 2012). ნიუსრუმის ინოვაცია მოითხოვს ახალ მიდგომას. ამავე მიდგომას იზიარებს ფინბერგი (2013: 1), ჟურნალისტური განათლების მომავალი ტექნოლოგიურ ინოვაციებთან არის დაკავშირებული და გარდაუვალი პროცესია.

ცნობილი მეცნიერი მანუელ კასტელსი, "მასობრივი კომუნიკაციის" დეფინიციის თავისეულ ვერსიას გვთავაზობს. მისი აზრით, მასობრივი კომუნიკაცია ნელ-ნელა "მასობრივი თვით-კომუნიკაციაში" გადადის (კასტელსი 2009) ურთიერთგადამკვეთი წერტილების არსებობის გამო. ამ რეალობას ქმნის გაზიარებისა და სოციალური ქსელის პლატფორმების გამოყენება. ბლოგები, გლობალური, მედია გაზიარების პლატფორმები და სოციალური ქსელები. აქცენტი ახალ ტექნოლოგიებზეა გადატანილი. ეს არის ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილება, რომელიც ახალმა ტექნოლოგიებმა შემოიტანა. როგორ ხდება ახალი ამბების გავრცელებისას აუდიტორიის მონაწილეობა ქსელურ-სოციალურ კონტექსტში. ამდენად, ახალი ამბის მომზადებაში მონაწილეობს მისი მომწოდებელი და არა რომელიმე ავტორიტეტული მედია და ეს ხდება აუდიტორიის მონაწილეობით.

ევროპული ჟურნალისტიკის ტრენინგის ასოციაციამ (EJTA) 2006 წელს გამოაქვეყნა Tartu-ს დეკლარაცია. დოკუმენტი, რომელშიც ნათქვამია, რა არის ჟურნალისტიკა და რას უნდა სწავლობდნენ ჟურნალისტიკის სტუდენტები. მაგრამ იმის გამო, რომ სწრაფად ცვალებად გარემოში გვიხდება ცხოვრება, 2013 წელს EJTA წევრებმა მიიღეს შესწორებული ტარტუს დეკლარაცია. დეკლარაციაში საუბარია იმ კომპეტენციებზე, რასაც უნდა ფლობდეს კომპეტენტური ჟურნალისტი (2006, revised in 2013, Preamble). ტარტუს დეკლარაციის პირვანდელ ვერსიას დაემატა ახალი კომპეტენციები/უნარები, რომელიც უნდა ასახავდეს ევროპის ჟურნალისტიკის საგანმანათლებლო ცვლილებებს. მაგალითად, კომპეტენციები, რომელიც ეხება ჟურნალისტის როლს საზოგადოებაში, უფრო მკაფიო გახდა სიტყვა დემოკრატიული, რომელიც ხაზს უსვამს ჟურნალისტების ერთგულებას დასავლური ღირებულებებისადმი. ამდენად, ტექსტში ნათლად იკვეთება, რა "ვალდებულება აქვს ჟურნალისტს დემოკრატიულ საზოგადოებაში". გარდა ამისა, ჟურნალისტიკა ფოკუსირებული არ არის მხოლოდ ადგილობრივ ამბებზე, არსებობს მზარდი საჭიროება როგორც ეროვნულ, ისე გლობალურ დონეზე მოვლენების ფართოდ გაშუქების მიზნით. ჟურნალისტმა უნდა "შეძლოს, გამოიყენოს ყველა საჭირო წყარო ამბის ეფექტურად მიწოდებისათვის, დაიცვას ბალანსი და შეაფასოს წყაროები. დაიცვას საიმედოობა და ხარისხი; ზუსტად შეარჩიოს მედია პლატფორმა. კომპეტენცია -

წარმოადგინოს ინფორმაცია ეფექტურად ჟურნალისტურ ფორმატში, ახალ რედაქციაში ნაგულისხმევია, როგორც ენობრივი კომპეტენცია, ასევე, კარგი ვიზუალური მხარე; სხვადასხვა სახის ამბის გადაცემისას გამოიყენოს სხვადასხვა ტექნიკა და შინაარსი ეფექტურად გადმოსცეს სიტყვითა და ვიზუალური მასალით, გამოიყენოს ახალი ტექნოლოგია. ამკარაა, რომ ახალი საუკუნის ჟურნალისტს სჭირდება ტექნიკური და მულტიმედიური უნარები მიმზიდველი და ყოვლისმომცველი ჟურნალისტური პროდუქტის მომზადებისთვის.

კრიტიკული აზროვნება, ინოვაცია და სამეწარმეო უნარების განვითარება, მსოფლიოში ჟურნალისტური განათლების ძირითადი ასპექტებია. შესწორებული ტარტუს დეკლარაცია ხაზს უსვამს პრობლემის გადაჭრის, ინიციატივის უნარს, ახალი პროდუქტის ახალ ფორმატში წარმოსადგენად. თუ ძველ ვერსიაში ტექნიკოსებთან თანამშრომლობაზეა საუბარი, ახალ ვერსიაში ეს კომპეტენცია მთლიანად ჟურნალისტების წილად მოდის. თავად ჟურნალისტებმა უნდა შეეძლონ ტექნიკის ეფექტურად გამოყენება. ტარტუს დეკლარაციის ყველა შემოთავაზებული ცვლილება აჩვენებს, რომ ჟურნალისტურ განათლებაში გასათვალისწინებელია მიმდინარე ტექნოლოგიური პროგრესი და მისი პრაქტიკული გამოყენება. ამავე იდეას ეხმაურება Poynter-ის ინსტიტუტის მედია კვლევები, რომელიც ჟურნალისტური კომპეტენციების კვლევას ეხება (Poynter. 2013: 21-22). კვლევის მიზანი იყო პედაგოგთა და პროფესიონალებთან მოსაზრებების შესწავლა იმის თაობაზე, თუ რომელ კომპეტენციებს უნდა ფლობდეს დამწყები ჟურნალისტი ციფრულ ეპოქაში. კომპეტენციები და უნარ-ჩვევები დაჯგუფდა ოთხ კატეგორიად. თითოეული მოიცავს რამდენიმე მაჩვენებელს:

ცოდნა, დამოკიდებულება და პიროვნული თვისებები (ცნობისმოყვარეობა, სიზუსტე, სტრესთან გამკლავება, ჟურნალისტური პროდუქტის ვადებში მიწოდება და კარგი კრიტიკის უნარი; აქვს ფართო ზოგადი ცოდნა; აქვს კარგი სოციალური უნარები; შეუძლია იყოს გუნდის მოთამაშე; იცნობს ჟურნალისტურ ეთიკას; აქვს ცოდნა სხვა კულტურებზე; ცოდნა ხელისუფლებაზე; ესმის მედია ლანდშაფტი; იცნობს საავტორო და ჟურნალისტიკის კანონებს; აქვს მედია ბიზნესის ცოდნა; აქვს ამბის შერჩევის უნარი; აქვს ცოდნა მიმდინარე მოვლენების შესახებ; ინფორმაციას არჩევს საიმედოობის საფუძველზე; შეუძლია იყოს გუნდის ლიდერი; ღიაა ცვლილებისა და ინოვაციისთვის).

ამბების შეკრების უნარები (მონაცემთა ანალიზისა და სინთეზის უნარი; წყაროებთან კონტაქტი; საიტზე ძიების უნარი ინფორმაციის მოსაპოვებლად; ინტერვიუს ტექნიკის ცოდნა; ახალი ამბების ძიება და შემოწმება ინტერნეტის გამოყენებით; ახალი ამბების პერსპექტივის დანახვა; სტატისტიკური მონაცემების ინტერპრეტაცია და გრაფიკა).

ახალი ამბების წერის უნარ-ჩვევები (შეუძლია თავისუფალი სტილით წერა; გრამატიკის სწორად გამოყენება; წერის პროცესში სხვადასხვა ფორმების გამოყენება; აუდიტორიის მოლოდინისა და საჭიროებების ცოდნა; საუბრის უნარები).

ჟურნალისტური პროდუქციის მულტიმედიურად წარმოჩენის უნარი და ტექნიკური კომპეტენციები (შეუძლია მუშაობა HTML და სხვა კომპიუტერულ ენებზე; ვიდეო გადაღება; რედაქტირება; ფოტოების შერჩევა; აუდიო ჩანაწერის მომზადება; დიზაინისა და ვიზუალური მხარის შერჩევა).

კვლევები მოწმობს, რომ მულტიმედიური უნარების გამოყენება უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი ხდება ცვალებად ტექნოლოგიურ გარემოში.

ჟურნალისტური განათლება რუმინეთში

რუმინეთში ჟურნალისტური განათლების განვითარებას 90-იან წლებამდე ხელს უშლიდა ქვეყანაში არსებული დემოკრატიის დაბალი ხარისხი. ამის შემდეგ რუმინულ ჟურნალისტურ განათლებაში იწყება ახალი ეტაპი. ძლიერდება საერთაშორისო გავლენა, რომელიც ნიშანდობლივ გავლენას ახდენს მედიის თავისუფლებაზე და დიამეტრულად ცვლის ტრადიციულ მედია გარემოს. პროცესებს თან სდევს ქვეყანაში ახალი მედიისა და ონლაინ ჟურნალისტიკის გამოცოცხლება, ასევე ტექნოლოგიური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ცვლილებები.

რუმინულ ჟურნალისტურ განათლებაზე საბჭოთა მოდელმა განსაკუთრებული გავლენა იქონია. რომლის მთავარი ვექტორები პროპაგანდასა და იდეოლოგიას ეყრდნობოდა. 90-ანი წლებიდან მოყოლებული, თითქმის ყველა რუმინული ჟურნალისტური სკოლა აშშ-ის ჟურნალისტური განათლების მოდელით სარგებლობდა. დიდი გავლენა ჰქონდა ფრანგული ჟურნალისტური განათლების მოდელსაც. მე-20 საუკუნის დასასრულს რუმინეთის ჟურნალისტურ განათლებაში ჩნდება მრავალფეროვანი მოდელები. ეს არის, ერთგვარად მდიდარი, მაგრამ ამავედროულად, გაუგებარი პროცესი (Mogoș და Meza, 2013).

რუმინული მედია ახალი გამოწვევების წინაშე დგება. ერთი მხრივ, ეს არის ახალ ტექნოლოგიებთან ადაპტირება, მეორე მხრივ, ჟურნალისტური კურიკულუმების ახალ მოთხოვნებზე გადაწყობა. ჟურნალისტიკისა და მასობრივი კომუნიკაციის განათლება გარკვეულ კრიზისს განიცდის, რაც ჟურნალისტური სკოლების პროგრამებზე ისახება (Vlad & Becker, 2011).

დღეისათვის, ჟურნალისტური საბაკალავრო და სამაგისტრო პროგრამებს რუმინეთის 18 უნივერსიტეტი (12 საჯარო და 6 კერძო) ახორციელებს და ბოლონიის პროცესშია ჩართული 180 ECTS ბაკალავრიატისა და 120 ECTS სამაგისტრო პროგრამებით. რიგი უნივერსიტეტები ჟურნალისტური განათლების სამსაფეხურიან სწავლების მოდელს სთავაზობენ.

რუმინული ჟურნალისტური განათლების განვითარება უკავშირდება იმ ფაკულტეტების განვითარებას, რომლის შემადგენლობასაც მოისაზრებოდა ჟურნალისტიკის პროგრამები. ეს იყო ისტორიისა და ფილოსოფიის ფაკულტეტი. კურიკულუმის დაახლოებით 30 %-ზე მეტი ივსებოდა ისტორიის, ფსიქოლოგიის, სოციოლოგიისა და ფილოსოფიის დისციპლინებით. მალე ამას დაემატა სასწავლო კურსები ჟურნალისტიკის ძირითადი დისციპლინებში - შესავალი თეორიასა და პრაქტიკაში, ჟურნალისტური ჟანრები, პრესის კანონმდებლობა, მასობრივი კომუნიკაცია, მასმედიის სოციოლოგია და სხვა. ბოლონიის პროცესმა დააჩქარა სასწავლო პროგრამების ცვლილებები და უკვე 2005/2006 სასწავლო წლებში გაჩნდა ახალი დისციპლინები: სტილისტიკა, საინფორმაციო სააგენტოები, კინომცოდნეობა, კვლევის მეთოდოლოგია, ახალი ამბების ჟურნალისტიკა, რადიო, ტელევიზია, გრაფიკული დიზაინი, ფოტოჟურნალისტიკა, ვერბალური და არავერბალური კომუნიკაცია. სასწავლო გეგმები შეიცვალა და სამი მოდულის მიხედვით (მედია,

საზოგადოებასთან ურთიერთობის და რეკლამა) გადანაწილდა. ჟურნალისტურ განათლებაში ეს იყო ერთგვარი პიკი. გარკვეული დისციპლინები ნაკლებად სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა. მიზეზი, როგორც ადამიანური, ისე ტექნიკური რესურსების ნაკლებობა იყო.

ახალი საუკუნის დასაწყისში, რუმინეთში, ჟურნალისტიკის სასწავლო პროგრამები შედარებით დასტაბილურდა. მასში შემავალმა კურსებმა ორიენტირი ახალ მედიაზე აიღო. ეს იყო ლოგიკური სვლა ციფრული რევოლუციისკენ, რასაც ტრადიციული მედიის შესაძლებლობების გადაფასება მოჰყვა. ჟურნალისტურ განათლებაში შემუშავდა კომპეტენციების ნუსხა, სადაც გამოიკვეთა დარგისათვის მნიშვნელოვანი კომპეტენციები:

რუმინეთში, 2011 წელს ევროპული პროექტების, DOCIS-სა და SOPHRD-ის ფარგლებში შემუშავდა ჟურნალისტური პროგრამები, რომელმაც რამდენიმე ძირითადი პროფესიული კომპეტენცია მოიცვა:

- საკომუნიკაციო მეცნიერებების ტერმინოლოგიისა და მეთოდოლოგიის ცოდნა;
- ახალი საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების (NICT) ცოდნა;
- სხვადასხვა აუდიტორიის ცოდნა;
- მედია ინფორმაციის მართვა;
- კონკრეტული მედია საშუალების ცოდნა;
- პროფესიული სტანდარტების ფლობა, დეონტოლოგია და სოციალური პასუხისმგებლობა.
- ჟურნალისტური პროდუქტის მომზადება ყველა მედია პლატფორმისათვის (ტექსტი, ვიდეო, აუდიო და ფოტო).

2007 წლიდან, რუმინეთის ჟურნალისტური განათლებაში, „ჟურნალისტიკისა და კომუნიკაციის ჩამოყალიბების პედაგოგთა ასოციაციას“ (AFCOM) თავის კორექტივები შეაქვს. თუმცა, ის არ თამაშობს აქტიური მოთამაშის როლს რუმინულ ჟურნალისტურ განათლებაში. შეიძლება ითქვას, რომ რუმინული ჟურნალისტური განათლების მოდერნიზება ეყრდნობა ინსტიტუციურ ტენდენციას, როგორიცაა ევროპული ჟურნალისტიკის ტრენინგის ასოციაცია, დამოუკიდებელ ჟურნალისტიკის ცენტრს, Poynter-ის ინსტიტუტის მედია სწავლებას, Knight Rider ფონდსა და ა.შ.

ბაბემ-ბოლიაის უნივერსიტეტის (კლუჟ-ნაპოკა) მაგალითის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ჟურნალისტიკის დეპარტამენტმა მიზნად დაისახა სასწავლო პროცესის განვითარება-განახლება და ამ საჭიროებებისადმი მისი დაახლოება. ეს გულისხმობდა მომავალი ჟურნალისტების კომპეტენციების გამოკვეთასა და მიმდინარე საბაზრო მოთხოვნების გათვალისწინებას. შემუშავდა სამწლიანი საბაკალავრო პროგრამა, სადაც დაინერგა ონლაინ მედიის ახალი კურსები. დღესდღეობით, კურიკულუმი, ყველა მიმართულებით უზრუნველყოფს სტუდენტებისათვის საბაზისო საფუძვლების მიწვდას. შემუშავდა ისეთი კურსები, როგორიცაა „მედია კულტურა“, „მედია ანალიზი“ და „ახალი მედია“, „ჟურნალისტიკა და პოპულარული კულტურა“, „ონლაინ კომუნიკაცია“. ამ კურსების მიზანია სტუდენტებს შესთავაზოს უფრო სიღრმისეული, კონტექსტუალიზებული ცოდნა მედია პროფესიონალთა საქმიანობის, მედია

პროდუქტის მომზადების, მედია ტექნოლოგიების / სადისტრიბუციო პლატფორმებისა და საზოგადოების შესახებ.

რუმინული ჟურნალისტიკური განათლების კორექტირებაში არასამთავრობო ჟურნალისტურმა ორგანიზაციებმა თავის წილი პასუხისმგებლობა იკისრეს. 2010 წელს, დამოუკიდებელი ჟურნალისტიკის ცენტრის (ბუქარესტი) მიერ პროფესიონალებისა და მედია მენეჯერებთან ჩატარებული გამოკითხვა რუმინული მედია საჭიროებების გამოვლენას ისახავდა მიზნად. კვლევამ აჩვენა, რომ უახლოეს მომავალში, რუმინეთში, ბეჭდური მედია და ტელევიზია კვლავც მომგებიანი იქნებოდა, თუმცა, გამოიკვეთა ის მოსაზრება, რომ მენეჯერების 77% დაინტერესებული იყო ჟურნალისტების ონლაინ/ციფრული განათლებით. ეს მოთხოვნები უნივერსიტეტების მხრიდან ანგარიშგასაწევი გახდა. კვლევაში ჩაერთო რამდენიმე დაინტერესებული მხარე, მათ შორის დამსაქმებლები, ჟურნალისტიკის დეპარტამენტის ხელმძღვანელები, პროფესიონალები და სტუდენტები.

კვლევამ აჩვენა, რომ ჟურნალისტიკის პროგრამები რუმინეთში კვლავ ცვლილების პროცესშია და ამას აქვს თავისი განმაპირობებელი მიზეზები. მედია ინდუსტრიის სიახლეები მოითხოვს სასწავლო პროგრამების ბაზართან ადაპტირებას, ახალ შესაძლებლობებზე და გამოწვევებზე მორგებას. მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის აღჭურვა ჯერ კიდევ პრობლემურია, რის გარეშე ძნელია ტექნოლოგიურ ცვლილებების განხორციელება. პროფესიული ტექნოლოგიების ათვისება და სწავლების პროცესში პრაქტიკულ უნარ-ჩვევების გამომუშავება ძალიან მნიშვნელოვანი პროცესია. კურიკულუმში იზრდება ახალ მედიასთან დაკავშირებული კურსების რიცხვი.

მედია პროფესიონალების ჩართვა საგანმანათლებლო პროცესში, რუმინული ჟურნალისტიკური კურიკულუმების ერთ-ერთი მთავარი მოთხოვნაა. თუმცა, ხშირად საქმეს ართულებს მათი მუშაობის მკაცრი გრაფიკი, რომელიც უნივერსიტეტის ნორმებს ვერ აკმაყოფილებს. პროფესიონალთა ჩართვა იმიტაც არის მნიშვნელოვანი, რომ ისინი სხვადასხვა მედია პლატფორმის წარმომადგენლები არიან და სწავლება, უშუალოდ, „მოქმედების ზონიდან“ იმართება. ისინი კარგად იცნობენ თანამედროვე მედია გამოწვევებს, ციფრული ტექნოლოგიების, ნიუსრუმის მუშაობის პრინციპებს.

რუმინეთის ჟურნალისტიკის კურიკულუმების ანალიზისას იკვეთება მცდელობა, მოერგოს დროისა და ბაზრის მოთხოვნებს. ახალი კურსები, როგორიცაა „ონლაინ ჟურნალისტიკა“, „მულტიმედია“, სტუდენტებს შეთავაზებული აქვთ ლექცია-პრაქტიკულების სახით. არის მცდელობა, რომ კურიკულუმში წარმოდგენილი იყოს ისეთი კურსები, როგორიცაა „ახალი მედია თეორია“, „მულტიმედია“, „ალტერნატიული მედია“, „ვიდეო ჟურნალისტიკა“ და სხვა, რომელიც, საერთო ჯამში მედია კონვენგენციას ემსახურება (<http://fspac.ubbcluj.ro/jurnalism/wp-content/uploads/2013/04/Jurnalism-EN.pdf>). შრომის ბაზრის მოთხოვნების გათვალისწინება სწავლის შედეგებში ზრდის დასაქმების გარანტიას და ამაში არის კარიერული ინტერესი.

დიგიტალიზაციის პროცესი ძლიერ გავლენას ახდენს სასწავლო პროცესზეც და ძირითადი ვექტორი ციფრული ტექნოლოგიებისკენ მიჰყავს. მოთხოვნაა ახალი ტიპის ჟურნალისტიკაზე - ონლაინ ჟურნალისტიკაზე.

დღეს ნებისმიერი მედია საშუალება საინფორმაციო მხარდაჭერას სწორედ ინტერნეტის საშუალებით ახერხებს. ეს არს ერთგვარი „კონტეინერი“, რომელსაც ჟურნალისტური პროდუქცია აუდიტორიამდე მიაქვს. შესაბამისად, ციფრული ჟურნალისტიკის კურსის ჩამოყალიბება ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტად მიაჩნიათ აკადემიური სფეროს წარმომადგენლებსაც და პროფესიონალებსაც.

ციფრულმა მედიამ ერთ განზომილებაში მოაქცია ტრადიციული მედიის ყველა განშტოება და ერთ დიდ მედიად აქცია. სწავლის პროცესი ვერ იქნება ეფექტური და მომავალზე ორიენტირებული, თუ სასწავლო პროცესში ახალი ტექნოლოგიების შესაძლებლობები არ აისახება. უნივერსიტეტში მიღებული ცოდნა სტუდენტს ამზადებს, ადაპტირება მოახდინოს იმ გარემოში, სადაც პოტენციურად მოუწევს დასაქმება. რუმინულ ჟურნალისტურ კურიკულუმებში მულტიმედიური განათლება ფუნდამენტურ საკითხს წარმოადგენს ჟურნალისტური ეთიკისა და თვთრეგულირების კურსებთან ერთად.

თანამედროვე სარედაქციო პროდუქციისათვის მიმზიდველი ტექსტები, კარგი სურათები და ვიდეოები მნიშვნელოვანია, მაგრამ, ასევე დიდი მოთხოვნაა პროდუქციის ხარისხსა და სანდოობაზე. აქ თავს იჩენს ადამიანური რესურსის საჭიროებები. 21-ე საუკუნის თანამშრომელი ვერ იქნება მხოლოდ მულტიმედიური უნარების მატარებელი, თუ მაღალკვალიფიციურად ვერ შეასრულებს მასზე დაკისრებულ მოვალეობას. მედია ბაზრისათვის მნიშვნელოვანია პროდუქციის სასაქონლო სახე, თუმცა არანაკლებ მნიშვნელოვანია პროფესიული სტანდარტი, ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური რეალობის საკმარისი ცოდნა.

რუმინული ჟურნალისტური განათლების კურიკულუმები სემესტრში ერთხელ ითვალისწინებს ორკვირიან პრაქტიკას, რაც არასაკმარისად მიაჩნიათ აკადემიური სფეროს წარმომადგენლებს.

კურიკულუმების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ რუმინეთში ჟურნალისტური განათლება არის დინამიური და მზარდი, ინოვაციურ მიდგომებზე ორიენტირებული; სასწავლო პროგრამები მიმართულია მულტიმედიური უნარების გაღრმავებაზე; იკვეთება კურიკულუმების განვითარების მკაცრი სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნა; თუმცა, ჩანს, რომ რიგ შემთხვევებში, სასწავლო პროგრამების განვითარება მორგებულია ინდივიდუალურ საჭიროებებზე და არა ეროვნულ პოლიტიკაზე. საქმეს ართულებს ტექნიკური ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი დაფინანსება.

შეიძლება ითქვას, რომ რუმინული ჟურნალისტური განათლება მიმართულია, ნაბიჯი აუწყოს ახალი ტექნოლოგიების გამომწვევებს. საგანმანათლებლო პროცესში ყურადღება ექცევა მულტიმედიური უნარების, კრიტიკული აზროვნების განვითარებას, პრაქტიკული კომპეტენციების შეძენასა და ამ კომპეტენციებზე დაყრდნობით მედია კვლევების წარმოებას.

ლიტერატურა:

1. Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press.
2. Drok, N. (2012). "Towards New Goals in European Journalism Education." *Journal of Applied Journalism & Media Studies* 1, no. 1, 55-68.
3. Du Toit, J. (2013). *Journalism education in universities: the global and local migration of concepts between discipline and practice*. Stellenbosch: Stellenbosch University.

4. Finberg, H. (2013). „Rethinking journalism education: A Call for Innovation” in Poynter Institute for Media Studies. *State of Journalism Education*, Poynter. News University, 1-8.
5. Gaunt, Ph. (1992). *Making the newsmakers: International handbook on journalism training*. Westport: Greenwood Press.
6. Mogoș, A. and Radu, M. (2013). "New Trends In Journalism Curriculum Development. Romania Within The International Context." *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Ephemerides* 58, No. 1.
7. Poynter Institute for Media Studies. (2013). *State of Journalism Education*, Poynter. News University.
8. Preamble. <http://www.ejta.eu/tartu-declaration>
9. Processed from World Journalism Education Census database. (2010). <http://wjec.ou.edu/census.php>
10. Stephenson, H, in Terzis, Georgios, ed. (2009). *European journalism education*. Intellect Books.
11. UNESCO. (2007). *Model Curricula for Journalism Education*.
12. Vlad, T. & Becker, L. (2011). The Impact of the New Technologies on the Journalist's Status and on Mass Communication Education, James M. Cox Jr. 26-27, http://www.grady.uga.edu/coxcenter/Conference_Papers/Public_TCs/Bucharest_Sep2011_PaperandCharts.pdf
13. <http://fspac.ubbcluj.ro/jurnalism/wp-content/uploads/2013/04/Jurnalism-EN.pdf>

Lali Dzamukashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

On the Crossroad of Traditional and Digital Media: Transformational Stages of Journalistic Education on the Example of Romania

Abstract

The challenges of the contemporary century, democratization processes, social, economic and technological innovations diametrically changed the approaches and requirements towards the media. The journalistic product has undergone not only the contextual but the form change as well. The digital perspective has used various mediaplatforms for introducing the content to the audience which simultaneously hastened the process of mediaconvergence. These processes have made it urgent to review the curricula in journalism all over the world. It has also become inevitable for Romania journalistic education system. The alternatives of traditional media, Internet have required specific skills in the field of journalistic education. Common fundamental changes in the profession of journalism and educational curricula are connected with these processes. Critical thinking, professional and industrial skills, innovations based on new technologies and their practical realization are the challenges which have created new paradigms in journalistic education for the last two or three decades

საკვანძო სიტყვები: ტრადიციული ჟურნალისტიკა, ციფრული მედია, მედიაკონვერგენცია, ჟურნალისტიკის კურიკულუმი, პროფესიული კომპეტენციები

Key words: traditional journalism, digital media, media convergence, curriculum in journalism, professional competences

თამაშის როლი ადრეული და სკოლამდელი ასაკის ბავშვის განვითარებაში

ბავშვის მაქსიმალური შესაძლებლობის გამოვლენაზე და განვითარებაზე ორიენტირებული, სწორად დაგეგმილი ადრეული განათლება წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს ასპექტს ბავშვის აკადემიური, პიროვნული და სოციალური განვითარებისათვის. ცხოვრების ადრეულ ეტაპზე ბავშვის მაქსიმალური შესაძლებლობების განვითარებისათვის ხელშეწყობა ხელსაყრელი პირობაა სასკოლო მზაობისათვის (სკოლისათვის საჭირო უნარების ფლობა). სასკოლო მზაობა კი განისაზღვრება ბავშვის ანატომიურ-ფიზიოლოგიური და ფსიქიკური განვითარების მიღწეული დონით, პიროვნული განვითარებით.

დღეს აქტუალურია ის მიდგომა, რომ, სახელმწიფომ აიღოს პასუხისმგებლობა და ყოველწლიურად მოხდინოს სკოლამდელი ასაკის ბავშვის განვითარების შეფასება სასკოლო მზაობისათვის, ისეთ სფეროებში, როგორიცაა წინააკადემიური და აკადემიური უნარები, ფუნქციონალურ უნარჩვევები, კომუნიკაცია, მოტორიკა, პრობლემების გადაჭრა, პიროვნულ – სოციალურ სფერო და ა.შ. ბავშვის განვითარებაში სულ მცირე პრობლემის დროული აღმოჩენა, ინტერვენცია და პრევენცია, ხელს უწყობს მომავალში, რომელიმე სფეროში განვითარების შეფერხებას და წარმოადგენს მყარ საფუძველს სკოლაში წარმატებული აკადემიური მოსწრების.

ადრეული და სკოლამდელი ასაკის ეტაპების დამახასიათებელი თავისებურებანი

ადრეული და სკოლამდელი ბავშვობის ასაკი განვითარების ფუნდამენტური ეტაპებია. მეცნიერები ამ ეტაპებს სხვადასხვა დამახასიათებელი თავისებურებებით აღწერენ და სხვადასხვა ასაკობრივი ზღვართან საზღვრავენ.. მაგ.: გეზელის ასაკობრივი პერიოდიზაცია პირობითია, რის გამოც ასაკობრივი საფეხურები წარმოადგენენ პირობით ორიენტირებს. მან დაბადებიდან დან – 2 წლამდე პერიოდს ძუძუს ასაკი უწოდა, ხოლო სკოლის წინარე 2 დან – 5 წლამდე პერიოდს; ტუმლირცის ასაკობრივი საფეხურების თეორიაში დაყოფის საფუძველად აღებულია „მე“-სთან დამოკიდებულება, რის საფუძველზეც მაგალითად, ადრეული ბავშვობის ასაკი განისაზღვრება 2- დან 5 წლამდე; ს. ჰოლის რეკაპიტულაციის თეორიის თანახმად, ყოველი ინდივიდი თავისი განვითარების ეტაპებით შეესაბამება ევოლუციური განვითარების პერიოდებს და მან ამის მიხედვით გამოყო ეტაპები, სადაც პირველიდან ოთხი წელი არის ჩვილობის პერიოდი (როცა ბავშვი აღადგენს და იმეორებს განვითარების ცხოველურ ფაზას), ხოლო 5–7 წელი ეს არის ბავშვობა (ეს ეტაპი შეესაბამება ისტორიულ ეპოქას, როცა უძველესი ადამიანები ცხოვრობდნენ გამოქვაბულებში და ეწეოდნენ ნადირობას, თევზაობას. ბავშვები ბაძავენ უფროსებს, ნადირობასა და ყაჩაღობაში, იყენებენ სათამაშო იარაღებს... ასევე კრაიგი, ფროიდი, ერიკსონი გვთავაზობენ სხვადასხვა შეხედულებაზე დაყრდნობით შექმნილ ასაკობრივ პერიოდიზაციას, ერთმანეთისაგან განსხვავებულს სპეციფიკური ნიშნებით, თავისებურებებით და ასაკობრივი

საფეხურებით. დღემდე მეცნიერებში არ არის საერთო შეხედულება, იმ საკითხის შესახებ, რაც საფუძვლად უნდა დაედოს ასაკობრივ პერიოდიზაციას. თუმცა დღეს დღეობით ყველაზე მიღებული და აღიარებულია ნ. გუნდობინის პერიოდიზაცია, რომლის მიხედვითაც ადრეული ბავშვობის პერიოდი განისაზღვრება 1– 3 წლამდე, ხოლო სკოლამდელი ბავშვობის პერიოდი 3 დან –7 წლამდე. (1)

თეორეტიკოსთა აზრი ბავშვის განვითარებაზე

ადრეული და სკოლამდელი ბავშვობის ასაკის სწორედ დამახასიათებელ თავისებურებათა გათვალისწინებით, მათი სწავლებისა და განვითარების შესახებ სხვადასხვა თეორიები არსებობს. ვიგოცკის მიაჩნდა, რომ, სოციალური კომუნიკაცია(ოჯახის წევრები, ბავშვები, სკოლამდელი აღზრდის მასწავლებლები) ბავშვის განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. მისი შეხედულებით ბავშვების აზროვნება ვითარდება სხვა ადამიანებთან კომუნიკაციის შედეგად და უფრო უკეთესად მცოდნე და გამოცდილ ადამიანებთან ურთიერთობის დროს.

როჯერსის შეხედულებით მე–ს ცნობიერება, მეკონცეფცია, ბავშვის განვითარების ერთ–ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია, მის საფუძველზე აფასებს იგი საკუთარ თავს, გარემოს, სხვა ადამიანების მისადმი დამოკიდებულებას და ა.შ.

პიაჟეს აზრით კი ბავშვი დამოუკიდებლად შეიმეცნებს სამყაროს, და ურთიერთობს გარემოსთან, სხვა ადამიანებთან თანდაყოლილი რეფლექსების საშუალებით და თვითონვე ახდენს ცოდნის აგებას, იგი არა იზოლირებული არამედ, აქტიური ფიგურაა. პიაჟე ბავშვთა კოგნიტურ განვითარებას სტადიებათ ჰყოფდა და აღნიშნავდა, რომ, ყველა ბავშვი ერთი და იმავე თანამიმდევრობით გაივლის განვითარების სტადიებს, ხოლო ასაკობრივი ზღვრები კი საშუალო რიცხვებს წარმოადგენს, ზოგი ბავშვი ადრე მიაღწევს შემდეგ სტადიას, ზოგი კი შედარებით გვიან.(2)

თამაში ადრეული და სკოლამდელი ასაკის ბავშვების თვითგამოხატვის ფორმა

ადრეული და სკოლამდელი ბავშვობის ასაკი როგორც ზემოთ ავლნიშნეთ, გარკვეული ფსიქოლოგიური თავისებურებებით არის განპირობებული. ბავშვის განვითარება იმ თავისებურებების გათვალისწინების გარეშე, რაც გავლენას ახდენს ადრეულ და სკოლამდელ ასაკში ბავშვის ფსიქიკაზე შეუძლებელია. რამოდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი, რაც ხელს უწყობს ადრეულ ასაკში ბავშვის ფსიქიკურ განვითარებას გამართული სიარულის დაუფლება, საგნობრივი მოქმედების განვითარება და მეტყველების განვითარებაა. ბავშვი გამართული სიარულის დაუფლების საშუალებით ურთიერთობს დამოუკიდებლად და უფრო თავისუფლად გარემოსთან, საგნები ნელ ნელა იძენენ მისთვის ფიქსირებულ მნიშვნელობას აღმზრდელობითი გავლენის საშუალებით. პარალელურად იწყება მეტყველებითი ურთიერთობის წარმოშობაც. ამ პერიოდში საფუძველი ეყრება ბავშვის პიროვნების ფორმირებასაც, რასაც ხელს უწყობს უფროსებთან ურთიერთობა, ბავშვის მისწრაფება დაემსგავსოს უფროსებს და ა.შ. ამ ყველაფრის გამოხატულებას კი ძალიან კარგად ახორციელებს ის თამაშში.

თამაში უფრო შინაარსობრივად ღრმავდება და როლურ სიუჟეტურ სახეს იღებს სკოლამდელი ბავშვების სოციალურ საქმიანობაში. სკოლამდელ ასაკში ის ქცევის წამყვანი ფორმაა. ბავშვები ცდილობენ მიზანმიმართულ უფროსების საქმიანობას, მათ სოციალურ ურთიერთდამოკიდებულებებს და ეს ყველაფერი გაიმეორონ თამაშში უფროსების როლების მორგებასთან ერთად.

თამაშის არსი და მნიშვნელობა

დ. უზნაძე მიიჩნევდა, რომ, თამაშის ძირითადი მოტივი, ბავშვის მიერ განხორციელებული აქტივობებით მიღებული სიამოვნებაა. მან თამაში ინტროგენური ქცევებში გააერთიანა. ინტროგენური ქცევა ისეთი ქცევაა, რომელიც ორგანიზმის შიგნიდან წარმოიშობა. მისი აზრით, ადრეული ბავშვობის ასაკში თამაშის გარდა ქცევის სხვა ფორმები არ შეინიშნება.

თამაშის მოქმედება ხელს უწყობს ყურადღების, მეხსიერების, აზროვნების, მეტყველების, ფიზიკურ, ინტელექტუალურ, ემოციურ, შემოქმედებითი ნიჭის და სოციალურ განვითარებას ბავშვებში.

ადრეული ასაკის ბავშვების თამაში განსხვავდება სკოლამდელი ასაკის ბავშვების თამაშისაგან. ისინი თუმცა თამაშობენ თანატოლებთან გვერდიგვერდ, მაგრამ თამაშობენ თავ-თავისათვის, ცალ-ცალკე, ისინი მართალია ბაძავენ უფროსებს, მაგრამ არ იღებენ თავის თავზე ამ მოქმედების შესაბამის როლებს; ხოლო სკოლამდელი ასაკის ბავშვები კი თამაშობენ ერთად, გარკვეული წესების დაცვით და ურთიერთანამშრომლობით, ისინი ერთვებიან სოციალურ როლებში. თამაშში ბავშვები იოლად ათანხმებენ თავიანთ მოქმედებებს, ემორჩილებიან და უთმობენ ერთმანეთს. თამაში ხდება გარკვეული აქტიური ურთიერთობის საბაზი და ბავშვს უყალიბდება სოციალური უნარჩვევები. იგი ეხმარებათ ბავშვებს ისწავლონ ოჯახში დამკვიდრებული წესები, საზოგადოებაში მოქცევის კულტურა, სოციალური ურთიერთობები.

სპეციალისტები, რომლებიც მუშაობდნენ სკოლამდელი ასაკის ბავშვების განვითარების შეფასებაზე, ქართულ რეალობაზე აპრობირებულ ასაკებისა და ეტაპების კითხვარების გამოყენებით, აღმოჩნდა, რომ, მუნიციპალიტეტის დაქვემდებარებაში მყოფი სოფლების ბავშვების გარკვეულ ნაწილს აღენიშნებათ სოციალური ურთიერთობების, კომუნიკაციის პრობლემები. აღსანიშნავია, რომ, ეს დაფიქსირდა ისეთ ბავშვებზეც ვისი ინტელექტუალური განვითარების მაჩვენებელიც საშუალო ან მაღალია. ასევე, აღმოჩნდა, რომ მათ ამავედროულად დაბალი თვითშეფასებაც აქვთ. იზადება კითხვა რა შეიძლება იყოს ამის მიზეზი? მიზეზი შესაძლოა იყოს რამოდენიმე: როდესაც ბავშვს არ უწევს თანატოლებთან ერთად დროის გატარება და თამაში სხვადასხვა მიზეზების გამო; არასაკმარისი კომუნიკაცია თანატოლებთან და ოჯახის წევრებთან; ადრეულ და სკოლამდელ ასაკში ბუნებრივ თამაშზე მეტ დროის ტექნიკურ საშუალებებთან(კომპიუტერთან, პლანშეტი) გატარება, დაბალი თვითშეფასება და არაადექვატური შეფასება გარშემომყოფთაგან (ოჯახის წევრები, თანატოლები, აღმზრდელი) და ა. შ.

ბავშვებში სოციალურ-ემოციურ სფეროში პრობლემები აუცილებელ დროულ პრევენციულ ჩარევას მოითხოვს, რათა მომავალში აცილებული იქნას სოციალურ

გარემოში ადაპტირების, თანატოლებთან და მოზრდილებთან ეფექტური კომუნიკაციური უნარ-ჩვევების, ემოციების მართვის, სხვა ადამიანის პატივისცემის, თანაგანცდისა და ურთიერთგაგების უნარების არ ქონა.

ბავშვები სხვადასხვა ასაკობრივ ეტაპზე სხვადასხვა სახის თამაშებს თამაშობენ. შესაბამისად სათამაშოებიც განისაზღვრება ბავშვების ასაკის მიხედვით. ბავშვთა უფლებათა კონვენციაში 31 მუხლში დაფიქსირებულია, რომ ბავშვს აქვს დასვენების, თამაშისა და გართობის უფლება, მაგრამ ასაკის შესაბამისი.

თითოეულ სათამაშოს და თამაშებს აქვთ კონკრეტული დანიშნულება ბავშვებში სხვადასხვა სფეროების განვითარებაში ხელშეწყობის მიხედვით. მაგალითად:

1. **ფიზიკურ განვითარება:** ველოსიპედი, ყუთები, ნიჩბები, ცოცხი, ბურთი..
2. **სენსორულ განვითარება:** მუსიკალური ინსტრუმენტები, ქვიშის საათი, წყლის სათამაშოები..
3. **სოციალურ განვითარება:** თოჯინები; მანქანები; სატელევიზიო თამაშები, წიგნები..
4. **ინტელექტუალურ და შემოქმედებით განვითარება:** ჭადრაკი, ილუსტრირებული და ხმოვანი წიგნები, 3D წიგნები, ფაზლები...

ჯონა ქ. ანდერსენი - მაქნიმი და სანდრა ჯ. ბეილი გვთავაზობენ თამაშის სხვადასხვა სახეებს: 1. უსაქმურობის თამაში; 2. მარტოხელას თამაში; 3. მაყურებლის თამაში; 5. პარალელური თამაში; 6. ასოციაციური თამაში; 7. სოციალური თამაში; 8. საავტომობილო - ფიზიკური თამაში; 9. კონსტრუქციული თამაში; 10. გამომხატველი თამაში; 11. ფანტაზიის თამაში; 12. კოოპერატიული თამაში (3)

ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ზოგადად თამაშის პროცესს. მიზანშეწონილია თითოეული თამაშს ოჯახში თუ სკოლამდელ დაწესებულებაში ბავშვი თამაშობდეს თავისი ინტერესების შესაბამისად და იყოს ამ პროცესში თვითმართველი.

თამაშები – სკოლამდელი განათლების პროგრამების კონტექსტში

მთელს მსოფლიოში პოპულარულია და გავრცელებულია სკოლამდელი განათლების პროგრამები, რომელთა მეთოდოლოგიაშიც თამაშს სწავლების და აღზრდის მთავარ საშუალებად სთვლიან, სადაც არ არსებობს წინასწარ განსაზღვრული სტანდარტიზებული კურიკულუმები, თემები და აქტივობები. მაგალითად რეჯიო ემილიოს, მონტენსორის, ვალდორფის და „High/Scope“-ს(მაღალი ხედვა) პროგრამები(მოდელები). თითოეული პროგრამა განსხვავებულია სწავლებისა და აღზრდის მეთოდოლოგიით.

იტალიის საბავშვო ბაღებში აპრობირებული რეჯიო ემილიოს სკოლამდელი განათლების მიდგომა ეფუძნება იმას, რომ, ბავშვი მთავარი ფიგურაა, რომელსაც აქვს უფლებები და საჭიროებები. მნიშვნელოვანია მოხდეს ხელშეწყობა და გაზრდა ბავშვში პოტენციალის და უნარების. ბავშვი ცოდნის ათვისების პროცესში აქტიური მონაწილეა. მასწავლებელი კი ფრთხილად ერთვება თამაშებში, მათთან ერთად გეგმავს სტრუქტურულ აქტივობებს. იგი ბავშვის სურვილების, შესაძლებლობების და

ინტერესების აღმოჩენა , ბავშვის ინტერესებიდან და საჭიროებებიდან გამომდინარე შესაბამისი საქმიანობების შემრჩევი. ეს მეთოდი ორიენტირებულია ბავშვებში ინდივიდუალური უნარებისა და შესაძლებლობების გამოვლენაზე. ბავშვები თამაშობენ თავიანთი ინტერესების შესაბამისად. ამას ხელს უწყობს აბსოლიტურად მრავალფეროვანი, კეთილმოწყობილი და ბუნებრივი გარემო, სადაც შექმნილია სხვადასხვა სათამაშო სივრცეები (ცენტრები). ბავშვები სურვილისამებრ ირჩევენ სათამაშოებს და თავისუფლად თამაშობენ. თამაშის დროს აკვირდებიან თითოეულ ნივთს, ცდილობენ შემოქმედებითად გამოიყენონ ისინი. როგორც ყველა ბავშვი თამაშებს დღის მნიშვნელოვანი ნაწილი უკავია. ყოველდღიური პროცესი სახალისოა და არ გულისხმობს რაიმე სახის ინფორმაციის ფორმალურ გადაცემას.

მონტენსორის სკოლამდელი საგანმანათლებლო პროგრამაც მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს ბავშვის ბუნებრივ განვითარებას კარგად მომზადებულ გარემოში. სადაც ბავშვები თავად არიან თვითმართველები და რეჟისორები თამაშებშიც. ბავშვებს აქვთ არჩევანის თავისუფლება. მასწავლებელი კი უწყობს უსაფრთხო, მიმზიდველ და საინტერესო გარემოს შექმნას ბავშვების საჭიროებების გათვალისწინებით, რაც იწვევს ბავშვებში ინტერესების აღძვრას ამა თუ იმ ნივთების მიმართ. მასწავლებელი აკვირდება და აანალიზებს ბავშვების საქმიანობას, როგორც სწავლების განსაკუთრებულ ფორმას და უზრუნველყოფს მათ შესაბამისი მასალებით...

ვალდორფის სკოლამდელი განათლების პროგრამა ეყრდნობა ბავშვის განვითარების თითოეულ ფაზას და განსაკუთრებით დიდ ადგილს უთმობს ხელოვნების ინტეგრირებას ადრეული და სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა განათლებაში. საბავშვო მითების, ფანტაზიების შექმნით, ზღაპრების გამოყენებით ნერგავენ მაგალითად მულტიკულტურალიზმის განვითარებას. ცოცხალი სამყაროს შესახებ საბავშვო თემების გამოყენებით, მასზე დაკვირვებით ხელს უწყობენ ბავშვებში სიკეთის, სიყვარულის, სილამაზის გრძნობის, სწავლების სიყვარულის ჩამოყალიბებას.

„Hich/Scope“-ს სკოლამდელი განათლების პროგრამა ეფუძვნება პიაჟეს, ვიგოცკის, დიუის. ამ პროგრამის მთავარი კონცეფციაა ეფუძვნება ბავშვების აქტიურ სწავლებას, ბავშვების ინტერესების შესაბამისად სასწავლო საქმიანობის, თამაშების წარმართვას, სტრუქტურული აქტივობების დროს წახალისების დადებითი სტრატეგიებს გამოყენებას, მდიდარი და მრავალფეროვანი მასალებით აღჭურვილ საგანმანათლებლო გარემოს. (4)

მნიშვნელოვანია განისაზღვროს დღეს საქართველოში სკოლამდელი განათლების პროგრამები რა ხარისხით ხორციელდება. დაცულია თუ არა მათი განხორციელებისას შემდეგი სახის ღირებულებები:

1. ბავშვზე ფოკუსირებული განათლება;
2. ჰოლისტური და არა ფრაგმენტული მიდგომა;
3. ბავშვის და მისი განვითარების ტემპის პატივისცემა.

მეთოდოლოგია:

1. განვითარების უახლოესი ზონის გათვალისწინება;
2. ცოდნა და თამაშის გათვალისწინება, როგორც სკოლამდელი ასაკის ბავშვის წამყვანი აქტივობა;
3. ბავშვის დამოუკიდებლობისა და ცნობიერების სტიმულირება.

ბავშვის ინტერესების გათვალისწინებით თამაშების, აქტივობების წარმართვა და მისი აქტიური როლი, თამაშის პროცესში ბავშვის ინტერესების სტიმულირება და ინტერესების ფარგლებში მასწავლებლის მიერ ცოდნის გაზიარება და სწავლება მნიშვნელოვანი სტრატეგიებია ადრეულ და სკოლამდელი ასაკის ბავშვის განვითარებაში.

ამრიგად, მნიშვნელოვანია დავასკვნათ, რომ, აუცილებელია განვითარების ასაკობრივი საფეხურების გათვალისწინება ადრეული და სკოლამდელი ასაკის ბავშვის აღზრდისა და განათლების სფეროში. თამაშის მნიშვნელობის ცოდნა, რომ იგი ბავშვის ქცევის წამყვანი ფორმაა და განვითარების უმთავრესი საშუალება.

ავთენტურია, თამაშის არსიდან გამომდინარე, ბავშვები თავად იყვნენ თამაშების გამომგონებლები, რეჟისორები. თამაშები უნდა იყოს მათ მიერ მართული. ეს უწყობს ხელს შემოქმედებითი ნიჭის და აზროვნების განვითარებას. ფრთხილად, შემოქმედებითად უნდა ჩაერიოს მასწავლებელი თამაშში და მოახდინოს სტრუქტურული აქტივობების პროვოცირება, გამოიწვიოს მეტი ინტერესი და ცნობისმოყვარეობა. თვითონ მასწავლებელიც უნდა იყოს კრეატიული. ხოლო გარემო კი უნდა იყოს უდიდესი შესაძლებლობის მქონე, ბუნებრივი, ცოცხალი, მრავალფეროვანი, საინტერესო, რაც მისცემს ბავშვებს საშუალებას სხვადასხვა სახის თამაშების შემოქმედებას და ფანტაზიების განვითარების.

ლიტერატურა:

1. პეტროვსკი ა.ვ.-ს რედაქციით (1977): ასაკობრივი და პედაგოგიური ფსიქოლოგია. გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი
2. ოთხმეზური თ.-ს რედაქციით(2008): პროფესიული უნარები. გამოცდების ეროვნული ცენტრი. თბილისი
3. Anderson Jona K. – McNamee, Bailey Sandra J.(2010) Family and Human Development (Human Development). Montana. State University. Extension
4. Morrison George S. (2007): Early Childhood Education Today. University of North Texas. Upper Saddle River, New Jersey Columbus.Ohio

Shorena Dzamukashvili

Iakob Gogebashvili state university, Telavi

Role of Game in the Development of Early and Pre-school Age of a Child

Abstract

In the early and preschool childhood is founded the formation of identity of a child, which promotes relations with adults, children aspire to become like adults, etc. The demonstration was carried out by the game very well.

The game takes the form of pre-school children with more attention plot deepens and the role of social activity. It is leading form of the behavior in pre-school age. Children try to imitate adults in their social interdependence and repeat it all fit together with senior roles in the game.

The game action promotes the development of attention, memory, thinking and speech, physical, intellectual, emotional, social and creative talents in children.

According to the child's interests the management of the games, activities and its active role, in the process of a game to stimulate the child's interests and the interests of the teacher's knowledge and

training within the framework of interests are the important strategies in the development of early and pre-school age of children.

საკვანძო სიტყვები: ასაკობრივი ეტაპი, თამაში, ბავშვი, სკოლამდელი განათლება, ადრეული განვითარება.

Keywords: age stage of, the game, children, pre-school education and early development.

როინ ჭიკაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ინტონაცია როგორც წინადადების კონსტრუქციის ექსპრესიული აქტუალიზების ფაქტორი (კახური დიალექტის მიხედვით)

ინტონაცია წინადადების აზრობრივი და ექსპრესიული აქტუალიზაციის ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა. „აქტუალიზების გარეშე წინადადება მხოლოდ ფორმოზრივ ერთეულთა ნაკრები, სტრუქტურული ფორმულა იქნება“ (დავითიანი, 1973, გვ. 142) „მას არა მარტო გამოხატვის ფუნქცია აქვს დაკისრებული, არამედ თავისი შინაარსიც აქვს, როგორც წინადადების სტრუქტურის აუცილებელ კომპონენტს (ჟღენტი, 1963, გვ. 78). ინტონაციით გამჟღავნდება მოსაუბრის ემოციური გამოხატულება თქმულისადმი. ინტონაცია ენობრივი აქტუალიზაციის ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა (კვანტალიანი, 1990). „მოლაპარაკის სხვადასხვაგვარი ემოციური დამოკიდებულება წინადადებაში ჩადებული აზრის (შინაარსის) მიმართ გამოიხატება შესაბამისი ტონით, რაც განსხვავებულია დიალექტების მიხედვით“ (ჯორბენაძე, 1995, გვ. 293). საამისოდ სათანადო მასალას იძლევა კახური დიალექტი.

ინტონაციას, როგორც წინადადების ერთ ენობრივ ერთეულად გამოთვლების ერთ-ერთ საფუძველს (კვაჭაძე, 2010, გვ. 13), გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება კომპონენტთა ასიდენტური შეკავშირებისას:

ეხლა იმ ცხენზე ორივენი შავჯდეთ - არ შაიძლება, მე შავჯდე - შენ ფეხით ვერ ივლი და შენ შაიძლები - მე ფეხით ვერ ვივლიო, გ.თ.ქ., 195.

რაშმა უთხრა: - აილებ - ინანებო, არ აილებ - ინანებო, მ.ი., 142.

ექსპერიმენტულმა გამოკვლევამ ცხადყო, რომ ამგვარი ინტონაციური ქარგით სიტყვას ან გამოთქმას ეცვლება ემოციური ელფერი და ძლიერდება მთხრობელის ზემოქმედება მსმენელზე, რასაც ხელს უწყობს შესაბამისი ლოგიკური მახვილი და ინტონემის ბოლოს წარმოთქმული გრძელი ხმოვანი (იმნაძე, 1996, გვ. 37).

ამჯერად ჩვენი განხილვის საგანია ინტონაცია როგორც წინადადების კონსტრუქციისა და სტრუქტურული აქტუალიზების ერთ-ერთი ექსპრესიული საშუალება. ამ მხრივ გამორჩეულია „და“ ელემენტის ადგილი და ფუნქცია წინადადების კონსტრუქციის ინტონაციურ-ექსპრესიულ პარადიგმებში, სადაც „და“ უფრო ნაწილაკია, ვიდრე კავშირი (მიძიგური, 1973, გვ. 450).

ასეთ კოტექსტებში „და“ გამოხატავს მტკიცებას, გამორიცხვას, მოწონებას, კმაყოფილებას, საყვედურს, გაკვირვებას...

„და“-ს მტკიცებითი უნარი კარგად მჟღავნდება შეკითხვის ლაკონურ პასუხში:

-შენი შვილი რას აკეთებსო? -**რასა და** მუშაობსო, გ.თ.ქ.,193.

-რათა ხარ დაღონებულიო? -**რათაო და** ავად შევიქენიო, მ.ი.,99.

-სად მიდიხარო? -**სადაო და** მეფეთან მივდივარ საჩივლელათაო, მ.ი.,97.

-რიდთვინ მოსულხარ, რა გინდაო? -**რაო და** ჩემი შვილითვინ შენი ქალი მინდა ქთხოვო, მ.ი.100.

თუ არა და კავშირიან კონსტრუქციაში „და“ ნაწილაკი გამორიცხვით-მტკიცებითი შინაარსის ელფერს ანიჭებს წინადადებას:

უკვდავების მწვანილს თუ მამიტან, მოვრჩებიო, **თუ არა და** მოვკვდებიო, მ.ი.,157.

თუ იმ რძეს მამიტან, მოვრჩებიო, **თუ არა და** მოვკვდებიო, მ.ი.,158.

თუ იმ ფშაველ დამიკლამთ, ხო მოვრჩები, **თუ არა და** მოვკვდებიო, მ.ი.,99.

თუ ეს სიტყვა ამიხსენიო, ისევ ითევზავო, **თუ არა და** დაგიჭერსო, მ.ი.,71.

თუ იმ ჭიებ დავხოცამთ, მაშინ მოკვდება, **თუ არა და** არაო, მ.ი.,103.

ასეთივეა **ვინც/რაც არა და** კონსტრუქცია:

ვინც ჩააგდებს კორას, ის იქნება მოგებული, **ვინც არა და** წიარობს, მ.ი.,65.

რაც შევძელი, დავამტვრიეო, **რაც არა და** დავანებე თავიო, მ.ი.,108.

კითხვითი წინადადების კონსტრუქციაში „და“ კავშირი გულისხმობს ლაკონურ პასუხს ან შესაბამის შეკითხვას.

„და“ ადასტურებს პასუხს:

-ბიჭო, გარი ხო არ გინახიაო? და: -**არაო**, მ.ი.,109.

-მაინც რა დაარქვი პატარძალსო? და: - **შუალოო**, მ.ი.,95.

-პატარძალ მაინც რა დაარქვესო? და: - **თავაიო**, მ.ი.,95.

-რა გაჭამე, მელიაო? და: - **ერთი ხორცი ჩეეგდოთო**, მ.ი.,95.

-რა ჩააკნატუნე, მელიაო? და: - **თვალი გამოვიგდებინე და ჩავაკნატუნეო**, მ.ი.95.

„და“ გულისხმობს შეკითხვას:

იმ გიჟმა უყურა, უყურა და: - **სამათ რათა ჰყოფთ, ორნი არა ვართო?**, მ.ი.,79.

ე მეურმეები მიეწევიან და: - **ხარი ხო არ გონახიათ?**, მ.ი.,109.

მერე ურია და: - **აბა, შვილო, საფანელიო?**, მ.ი.68.

ნუ მამკლამო და: - **რათ უნა მამკლა მაინცაო?**, მ.ი.,105.

„და“-სთან ნაგულისხმევი „უთხრა“, „უპასუხა“ მოიაზრება თხრობით წინადადებაშიც:

დაწერა ეშმაკმა თავის ისემა და: - **შენ ცოლსაო გაუჩნდა ძაღლი ლეკვიო**, მ.ი.,106.

-აბა, მიიხედო, გაიხედა და: - **მოჩანს ბუზი ტოლაო**, მ.ი.105.

„და“ კავშირის დაბეჯითებული მტკიცების უნარი კიდევ უფრო ხელშესახებად მჟღავნდება სათანადო ზმნისართებთან ერთობლიობაში:

თონე პირღია არ შაიძლება, უნდა დაფარებული იყოს, შიგ სითბო უნდა დატრიალდეს **და იმიტომო**, მ.ი.52.

ვერ ააშენე **და იმიტომაც** დაარქვედ წორეთ არაშენდა, მ.ი.,32.

ავდექით **და მაინც** წავედით, მ.ი.,64.

„და“ კავშირის მტკიცებითი ექსპრესია და სინტაქსური ფუნქცია ძლიერდება „ც“ ნაწილაკიან კომპონენტთა დაკავშირებისას:

მოიდა ზანზარა და მოიტანა რძეცა და პურიც,მ.ი.,159.

დაორსულდნენ ორნი - მუახლეცა და პატრონიც,მ.ი.,149.

ნეკი თითი დამაჭერ და შენი ძმაც გაცოცხლდება და მწევრებიცაო, მ.ი.,151.

წაიყვა, შვილო, ღმერთსაც შენთვინ მოუცია და კაცსაცაო,მ.ი.,144.

მტკიცებითი ელფერი აქტუალიზდება აგრეთვე „და“ კავშირიან ზმნა-შემასმენელთა განმეორებით:

-**მამკლას და მამკლას-მეთქი**, მ.ი.,9.

მიაყოლა იმ ბიჭმა და ხივა და ხივა, მ.ი.,108.

არამც და არამც გზაში არ გააჭრაო ეგ კიტრი, მ.ი.,194.

მერე და მერე გაჩნდა რკინისღერძიანი ურემი, მ.ი.,131.

„და“ კავშირის მონაწილეობით კეთდება ტექსტის შინაარსის შემაჯამებელი დასკვნა:

ლელვის ჩირს ხელით დავაბრტყელებთ, ერთიმეორეზე მივატმასნებთ, ავასხამთ ბამბი ძაფზე დიდი, სხვილი ნემსით და ეგაა ლელვი ჩირი, მ.ი.,53.

ნიორს სანელეფს დავადებთ: წვანილს, მარილს და იქნება თვის **ბოლომდინა**,მ.ი.,53.

- კარგი, მითხარი, სად არი სინამდვილეში შენი სული, რო მოვრთა და გავალამაზო და **იყო და იყო** ისეო, მ.ი.,104.

კახური დიალექტის ქვეწყობილ წინადადებაში კარგად იკვეთება „რომ“ კავშირის ინტონაციურ-ექსპრესიული შესაძლებლობანი:

იმ კიტრიდან ერთი ქალი გამოიდა, თმები აქ რო... კოჭებამდინა ძწვდება, გ.თ.ქ.,195.

გამდიდრდა ეს ვაჟი ძალიან, გამდიდრდა, რო... მეტი აღარ შაიძლებოდა, მ.ი.,108.

ე შვილი კი ისეთი უქნარა ძევანდა, ისეთი რო... რა გითხრა,მ.ი.,78.

იმდენად ძლიერია „რომ“/„რო“ კავშირის სინტაქსურ-ექსპრესიული კონსტრუქცია, რომ ზოგჯერ ეს კავშირი დამოკიდებული წინადადების ეკვივალენტია:

გოლვა იყო, გოლვა იგეთი, რო..., გ.თ.ქ.,179.

იმდენი რამე გითხრაკე, რო..., გ.თ.ქ.,179.

ისეთი შვილები დავზარდე, რომა..., მ.ი.,9.

ისე დიდ ყბას ალებდნენ, რომა..., მ.ი.,60.

ი ბიჭმა აიღო ჯოხი, ჩაიარა,რას უყურეფს! იმთვენი ფულია, რო..., მ.ი.,88.

კახური დიალექტის ენობრივი მასალით გამოვლენილი წინადადების ინტონაციურ-ექსპრესიული აქტუალიზაცია უცხო არ არის სალიტერატურო ქართულისთვისაც, რაც დიალექტისა და სალიტერატურო ენის მჭიდრო ურთიერთკავშირზე მიგვითითებს. ამ ფაქტორით ერთხელ კიდევ დადასტურდა, რომ „ენაში, დიალექტში არ არსებობს ისეთი რამ, რაც თვით ენის შინაგანი შესაძლებლობით არ არის შეპირობებული“ (ჯორბენაძე,1989,გვ.,18).

ლიტერატურა:

1.**დავითიანი, 1973:** ა.დავითიანი, ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1973.

2.იმნაძე, 1996: ნ.იმნაძე, ხმოვნის დაგრძელება კახურში (ექსპერიმენტული გამოკვლევა), საენათმეცნიერო ძიებანი, V, თბილისი, 1996.

3.კვანტალიანი, 1990: ლ.კვანტალიანი, ქართული ზეპირი მეტყველების სინტაქსის საკითხები, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1990.

4.კვაჭაძე, 2010: ლ.კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „ცოტნე“, თბილისი, 2010.

5.ჟღენტი, 1963: ს.ჟღენტი, ქართული ენის რიტმულ-მელოდიკური სტრუქტურა, გამომცემლობა „ცოდნა“, თბილისი, 1963.

6.ძიძიგური, 1973: შ.ძიძიგური, კავშირები ქართულ ენაში, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1973.

7.ჯორბენაძე, 1989: ბ.ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი, 1989.

8.ჯორბენაძე, 1995: ბ.ჯორბენაძე, ქართველურ ენათა დიალექტები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1995.

წყაროები შემოკლებათა განმარტებითურთ

გ.თ.ქ.: ი.გიგინეიშვილი, ვ.თოფურია, ი.ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1961.

მ.ი.: ა.მარტიროსოვი, გრ.იმნაიშვილი, ქართული ენის კახური დიალექტი, საქ. მეცნ. აკად.გამომცემლობა, თბილისი, 1956.

Roin Chikadze

Iakob Gogebashvili state university, Telavi

Intonation as a factor of Expressive Actualization of Sentence Construction

Abstract

In the process of speech, intonation represents one of the effective means of structural and semantic-emotional actualization of a sentence. Through intonation, not only logical but also emotional attitude of a speaker to his/her utterance commonly occurring in oral speech and dialects is expressed. In this case, the issue has been discussed on the basis of Kakhetian local dialect material. It's worth knowing that means of intonation-expressive actualization of a sentence those found in Kakhuri linguistic data, aren't new to oral speech and literary Georgian language. It has once again proved that "in a language, a dialect there doesn't exist such a thing which isn't due to the innate ability of the language itself"

დავით ჭიოტაშვილი, თეა ხორგუაშვილი
გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, გორი

ექსპორტ-იმპორტის სატარიფო რეგულირება საქართველოში

დღეისათვის ერთ-ერთ პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ თანამედროვე მსოფლიოში ეკონომიკურად სრულიად დამოუკიდებელი სახელმწიფო რეალურად არ არსებობს. საზოგადოდ, მცირე ქვეყნებთან შედარებით, დიდი ქვეყნები უფრო

დამოუკიდებლობი არიან, მაგრამ დიდ ქვეყნებშიც შესაძლოა, სრული დამოუკიდებლობის მძაფრი პოლიტიკის გამო, მომხმარებლები დაზარალდნენ.

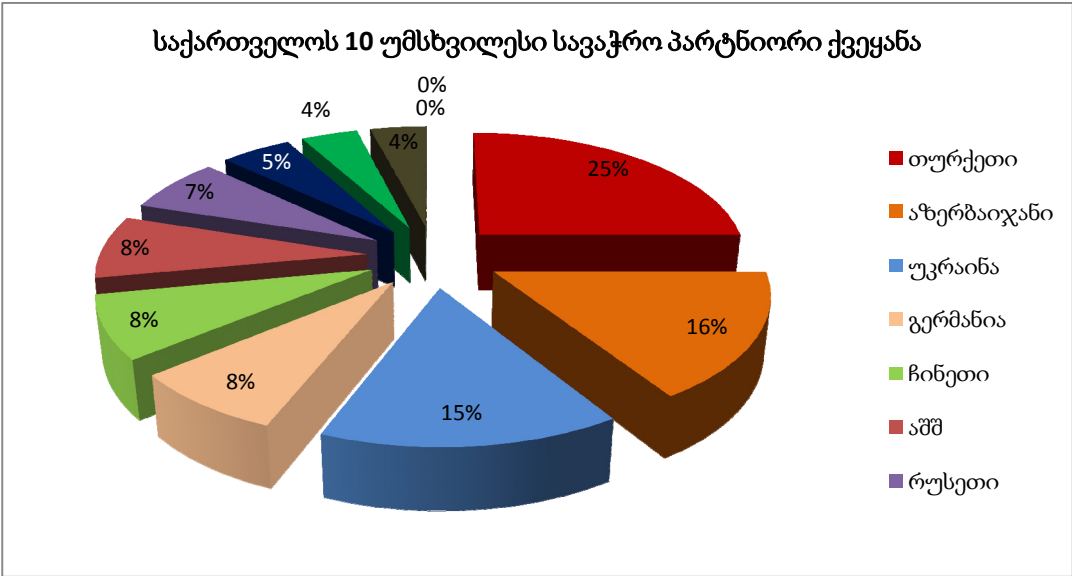
ეკონომიკის გახსნილობას თან ახლავს გარკვეული წინააღმდეგობები. იგი, აღრმავებს რა ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაციის პროცესს, არ ხსნის, ერთი მხრივ, წინააღმდეგობას ქვეყანათა თავისუფალ ვაჭრობაზე ორიენტაციასა და, მეორე მხრივ, შიდა ბაზრების დაცვასა და საექსპორტო ექსპანსიის სტიმულირებას შორის. ამ წინააღმდეგობათა დაძლევა ან შერბილება შესაძლებელია ქვეყნის ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების მეშვეობით.

საქართველომ დამოუკიდებლობის აღდგენისთანავე უარი თქვა სახელმწიფო მონოპოლიაზე წარმოებისა და მომსახურების სფეროში, მათ შორის, საგარეო ვაჭრობაში. საქართველომ აღიარა თავისუფალი ვაჭრობის საერთაშორისო პრინციპები. აქედან გამომდინარე, საბაჟო დეპარტამენტის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა საზღვარზე საქონლის გადაადგილების შემოტანისა თუ გატანის მაქსიმალური ხელშეწყობა საბაჟო კონტროლის გამარტივების, პროცედურების დაჩქარების, თანამედროვე ტექნიკისა და კომპიუტერიზაციის საშუალებით.

მიუხედავად იმისა, რომ საბაჟო საზღვარზე ტვირთბრუნვის დაჩქარება და გაზრდა სახელმწიფოს სასიცოცხლო ინტერესია, არის შემთხვევები, როდესაც კონკრეტული საქონლის ან საქონლის ჯგუფის საქართველოში შემოტანა ან გატანა არ შეესაბამება ქვეყნის ეროვნულ ინტერესებს. სწორედ აქედან გამომდინარე, უსაფრთხოებისა ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების დაცვის მიზნით, პრაქტიკულად ყველა სახელმწიფო და მათ შორის საქართველო, ახორციელებს საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სახელმწიფო საბაჟო რეგულირებას.

განსაკუთრებული ზრდის ტენდენცია შეინიშნება ბოლო სამი წლის განმავლობაში როგორც იმპორტის, ისე ექსპორტის თვალსაზრისით. დიაგრამა 1-ზე წარმოდგენილია საქართველოს ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანა.

დიაგრამა 1.

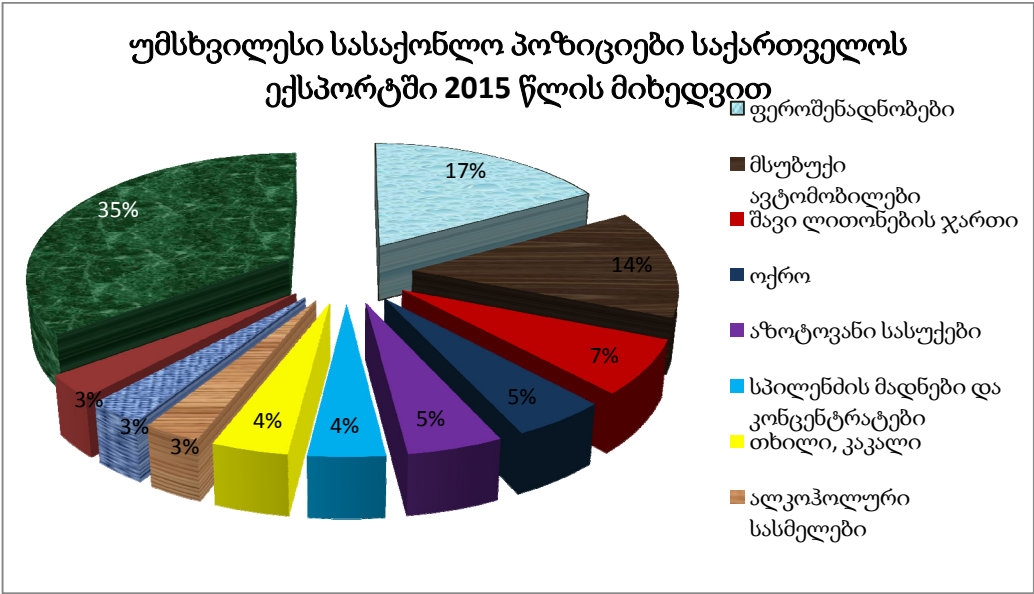


2015 წელს ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორის წილმა საქართველოს მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 67% შეადგინა. უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორებს შორის კვლავ ლიდერობდა თურქეთი, აზერბაიჯანი და უკრაინა.

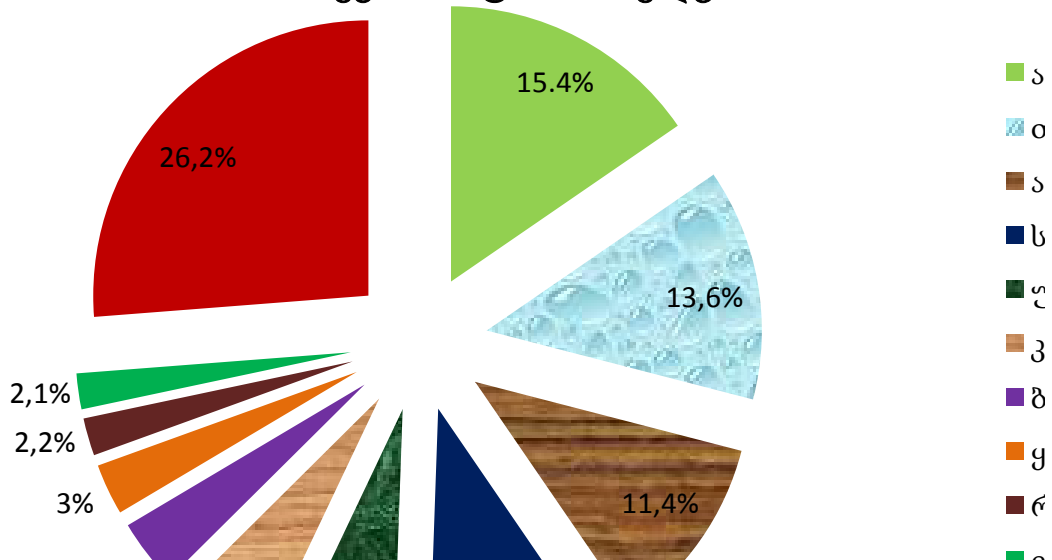
რაც შეეხება ამერიკის შეერთებულ შტატებს, 2010 წელს ძირითადი სავაჭრო პარტნიორების პირველ ათეულში მან მე-6 ადგილი დაიკავა და სავაჭრო ბრუნვამ 353,9 მლნ დოლარი შეადგინა. განსაკუთრებით დიდი ზრდა – 389% დაფიქსირდა ექსპორტში.

ათი უმსხვილესი სასაქონლო პოზიციის ხვედრითი წილი საქართველოს ექსპორტში 65%-ით განისაზღვრა. სასაქონლო ჯგუფებიდან საექსპორტო ათეულში პირველი ადგილი უკავია ფეროშენადნობებს 263,9 მლნ დოლარით ანუ 16,7% ხვედრითი წილი. შემდეგ ადგილზე მსუბუქი ავტომობილების ექსპორტია 227,3 მლნ დოლარით და 14,4% ხვედრითი წილით. მესამე ადგილზე შავი ლითონების ჯართია, რომელმაც 109,4 მლნ დოლარი შეადგინა და საქართველოს ექსპორტის 6,9% დაიკავა.

დიაგრამა 2.

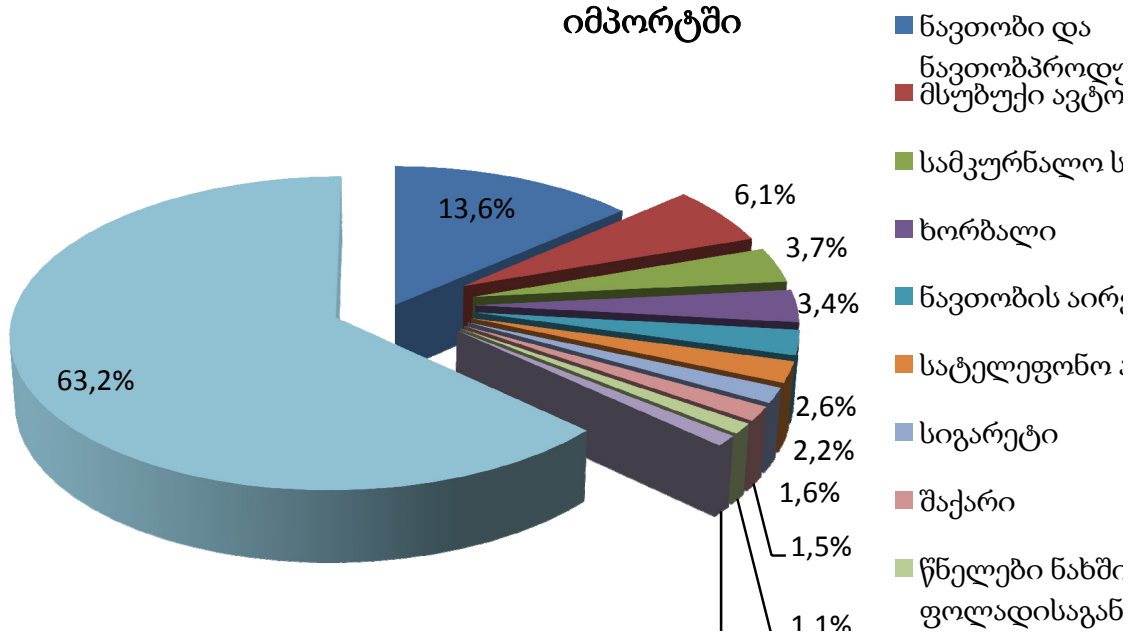


**2015 წლის უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნე
ექსპორტის მიხედვით**

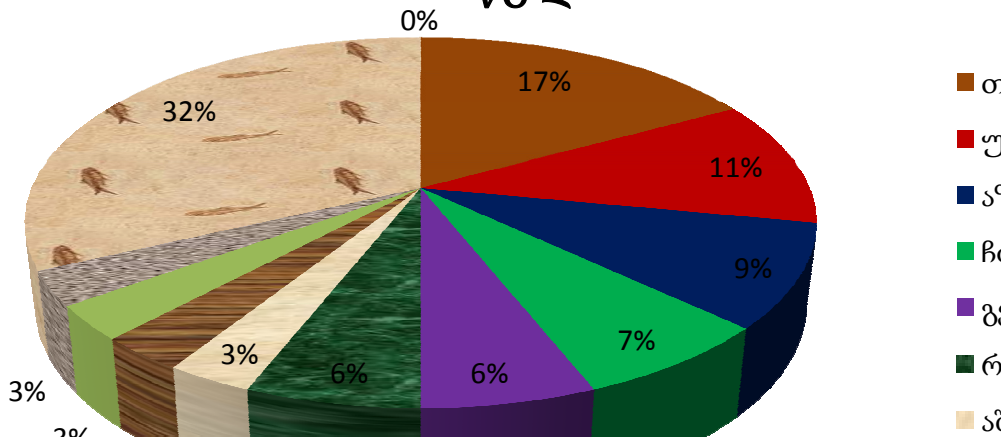


უმსხვილესი საიმპორტო სასაქონლო ჯგუფი 2015 წელს ნავთობი და ნავთობპროდუქტები იყო 694,6 მლნ დოლარით, რომლის წილმა იმპორტში 13,6% შეადგინა. მეორე ადგილი ავტომობილების სასაქონლო ჯგუფმა დაიკავა 309,6 მლნ დოლარით, 6,1% ხვედრითი წილით. მესამე ადგილზე სამკურნალო საშუალებების ჯგუფის იმპორტია 188,4 მლნ დოლარით, რომლის წილმა იმპორტში 3,7% შეადგინა.

2015 წლის უმსხვილესი სასაქონლო პოზიციები საქართველ
იმპორტში



უმსხვილესი იმპორტიორი ქვეყნები 2015 წელს



თუ გადავხედავთ ქვეყნების წილობრივ მაჩვენებლებს როგორც სავაჭრო ბრუნვის, ასევე ექსპორტისა და იმპორტის თვალსაზრისით, ნათლად დავინახავთ, რომ 2015 წელს სავაჭრო ბრუნვაში თურქეთის უპირატესობა ძირითადად იმპორტის ხარჯზე იკვეთება, თუმცა აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ამ ქვეყანას ექსპორტის თვალსაზრისითაც მე-2 ადგილი უკავია. ამგვარ პოზიციაში არიან აზერბაიჯანი, უკრაინა, რუსეთი და აშშ. რაც შეეხება ბულგარეთს და სომხეთს მათ უმსხვილეს სავაჭრო ათეულში მოხვედრა მხოლოდ ექსპორტის მაღალი მაჩვენებლით მოახერხეს. იმპორტის მეშვეობით მოხვდნენ უმსხვილესი სავაჭრო ბრუნვის მქონე ათეულში გერმანია, ჩინეთი, ა/გ ემირატები. მიუხედავად ამისა, არიან ქვეყნები რომლებიც ვერ მოხვდნენ სავაჭრო პარტნიორთა უმსხვილეს ათეულში მაგრამ თითოეული კომპონენტის მიხედვით დაიკავეს მოწინავე პოზიციები. ასეთ ქვეყნებს მიეკუთვნება მაგალითად, ყაზახეთი და ესპანეთი, რომლებმაც ექსპორტის თვალსაზრისით 10 უმსხვილეს ქვეყანას შორის შესაბამისად მე-8 და მე-10 ადგილი დაიკავეს. ასეთივე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ რუმინეთი და იტალია. მათ ვერ შეძლეს უმსხვილეს პარტნიორებს შორის მოხვედრა, თუმცა იმპორტის თვალსაზრისით მე-9 და მე-10 ადგილი დაიკავეს.

ექსპორტ-იმპორტის სატარიფო რეგულირება საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის რეგულირების ყველაზე გავრცელებული და ქმედითი ფორმაა. სატარიფო მეთოდების ქვეშ იგულისხმება რეგულირების ეკონომიკური მეთოდების ის ნაწილი, რომლის დროსაც რეგულირება ხორციელდება საბაჟო გადასახდელის და საბაჟო ტარიფის საშუალებით.

საბაჟო გადასახდელი ასრულებს შემდეგ მნიშვნელოვან ფუნქციებს:

1. ფისკალურ ფუნქციას, რამდენადაც შემოსული თანხა, წარმოადგენს სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსების წყაროს;

2. სავაჭრო-პოლიტიკურ ფუნქციას, რამდენადაც მისი საშუალებით შესაძლებელია იმპორტირებული პროდუქციის შიდა ბაზრებზე დაშვების შეზღუდვა. აღნიშნული ბაჟი იცავს ეროვნულ მწარმოებლებს უცხოური კონკურენციისაგან;

3. მორალურ ფუნქციას, ზოგიერთი საქონლის იმპორტის აკრძალვა შეიძლება დაკავშირებული იყოს მორალურ ცნობიერებასთან, ბუნების დაცვასთან, მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვასთან და ა.შ.

საბაჟო გადასახდელების კლასიფიკაცია ხორციელდება სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით.

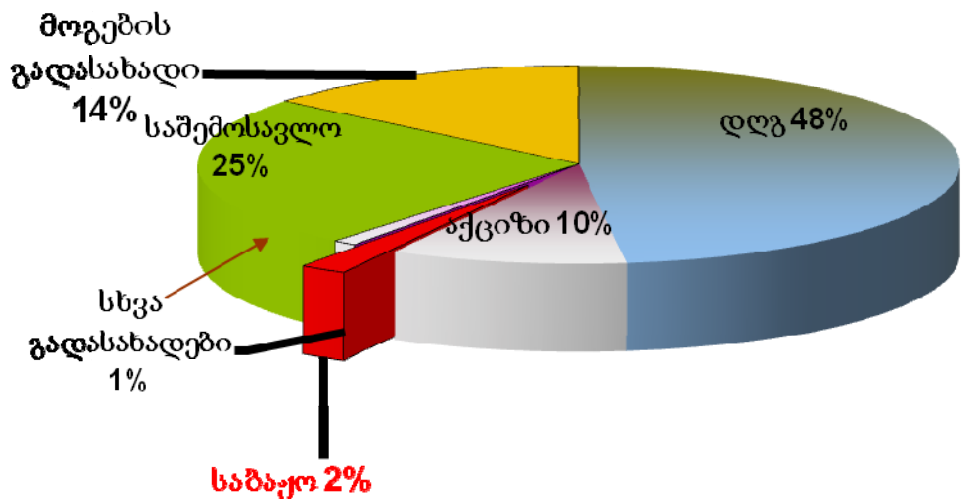
მაგალითად, დაბეგვრის ობიექტის მიხედვით განასხვავებენ:

- იმპორტზე ბაჟს, რომლითაც იბეგრება შიდა ბაზარზე რეალიზაციისათვის განკუთვნილი იმპორტირებული საქონელი. იგი ყველა ქვეყანაში გამოიყენება. ადრეულ ეტაპზე იმპორტზე გადასახდელი უზრუნველყოფდა ფისკალურ ფუნქციას, თანამედროვე ეტაპზე კი ამ ფუნქციას დაემატა ადგილობრივი ბაზრის დაცვის ფუნქცია;

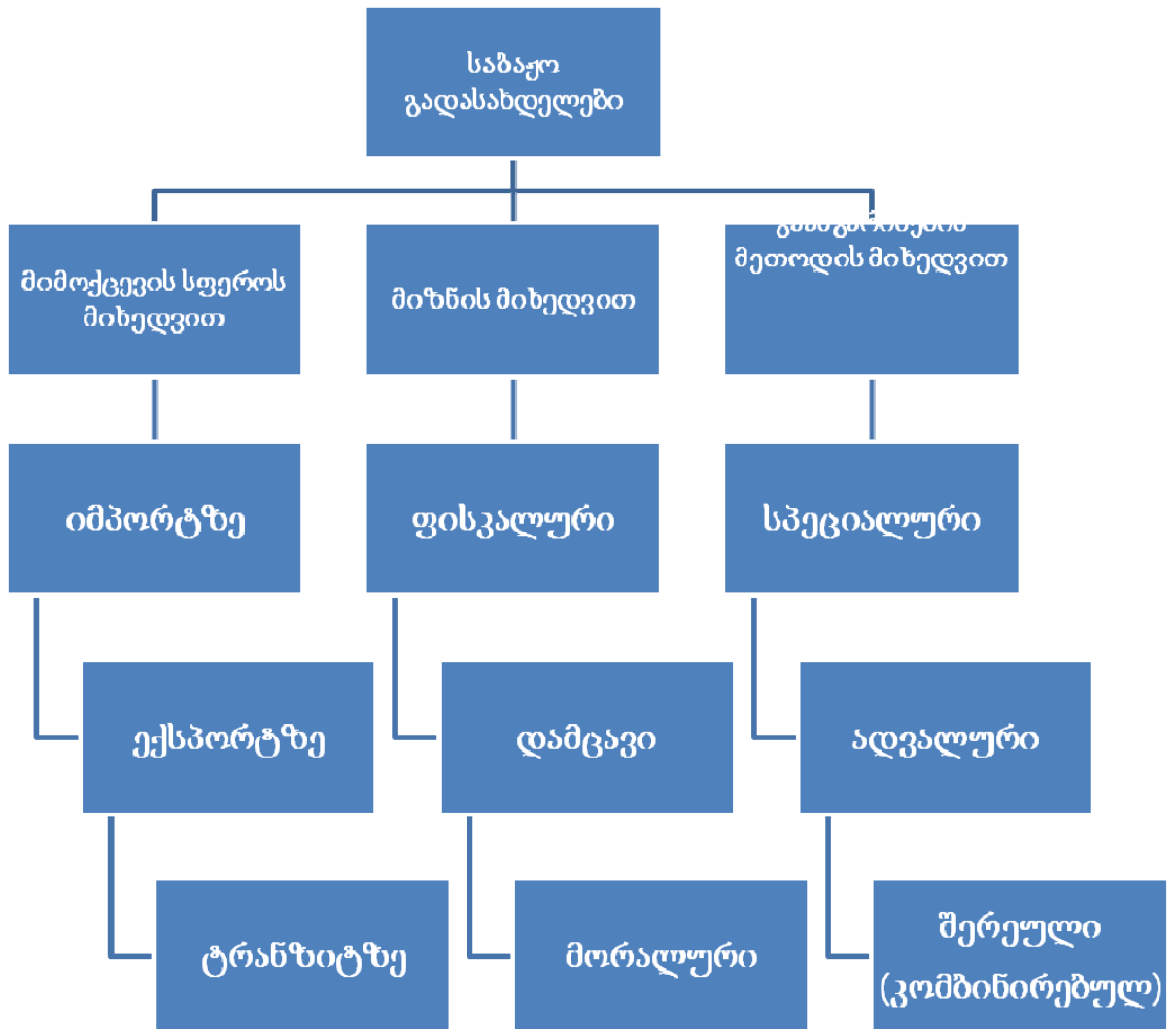
- ექსპორტზე ბაჟს, რომელიც ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (WTO) ნორმების თანახმად იშვიათად გამოიყენება, რადგანაც ხელს არ უწყობს საერთაშორისო საქონლის გაცვლის პროცესს. იგი როგორც წესი, გამოიყენება მაშინ, როდესაც ადგილი აქვს სხვაობას შიდა რეგულირებად ფასსა და მსოფლიო ბაზარზე ფასს შორის კონკრეტულ საქონელზე ან/და ნედლეულზე იმ მიზნით, რომ შემცირდეს ექსპორტი და იმავდროულად გაიზარდოს ეროვნული ბიუჯეტი;

- ტრანზიტზე ბაჟს, რომლითაც იბეგრება მოცემული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ტრანზიტად გამავალი საქონელი.

სახელმწიფო ბიუჯეტში საერთო სახელმწიფოებრივ გადასახადებს შორის საბაჟო გადასახადზე დაახლოებით 2% მოდის.



საბაჟო გადასახდელების კლასიფიკაცია მიმოქცევის სფეროს, მიზნებისა და გაანგარიშების მეთოდოლოგიის მიხედვით, შეიძლება სქემატურად ასე წარმოვადგინოთ:



საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკის კლასიკურ ინსტრუმენტს, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკურ ურთიერთობაში მხარეთა დაცვის საკმარის დონეს, წარმოადგენს საბაჟო ტარიფი.

საბაჟო ტარიფი ეს არის საქონლის ჩამონათვალი, რომლისაგანაც გადაიხდება ბაჟი მოცემული საქონლის ერთეულზე საბაჟო გადასახდელის განაკვეთის ჩვენებით.

საბაჟო ტარიფის ძირითადი შემადგენელია:

- საიმპორტო საქონლის სისტემატიზირებული ჩამონათვალი;
- საიმპორტო საქონლის საბაჟო ღირებულების და ბაჟის გადახდევენების მეთოდების სისტემა;
- ბაჟის დაწესების, ცვლილებების ან/და გაუქმების წესი;
- საბაჟო სფეროში აღმასრულებელი ორგანოების უფლებამოსილების საზღვრები.

საბაჟო ტარიფები აიგება სასაქონლო კლასიფიკატორის საფუძველზე, სადაც სხვადასხვა საქონელი ჯგუფდება დარგის და მისი დამუშავების ხარისხის კრილში. თითოეულ საქონელს ენიჭება მრავალნიშნა ციფრული კოდი გაეროს საერთაშორისო კლასიფიკაციის სტანდარტების შესაბამისად.

ზოგიერთი საქონლის და ნივთის ქვეყნიდან გატანა არა მარტო არ იბეგრება, არამედ არც სტატისტიკურად აღირიცხება, როგორც ექსპორტი. ასეთ საქონელზე ამბობენ, რომ ის გათავისუფლებულია გადასახდელებისაგან. ხოლო საქონელი, რომლის ქვეყნიდან გატანა ფორმდება და აღირიცხება როგორც ექსპორტი, რაოდენობითაც და ღირებულებითაც, ამბობენ, რომ ის იბეგრება ნულოვანი გადასახადით. საქართველო იყენებს სწორედ ნულოვან დაბეგვრის რეჟიმს ექსპორტთან მიმართებაში.

საბაჟო ტარიფების სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრას, რადგან სხვადასხვა ჯგუფის ქვეყნებთან მიმართებაში საიმპორტო ბაჟი დიფერენცირებულია. ამასთან საბაჟოდ განიხილება საიმპორტო საბაჟო გადასახდელის ის განაკვეთები, რომლებიც გამოიყენება იმ ქვეყნებიდან შემოტანილ საქონელზე, რომელთა მიმართ მოცემულ ქვეყანასთან მოქმედებს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი. მოცემული პოლიტიკის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ქვეყანა რომელიც სხვა ქვეყნის მიმართ იყენებს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმს, საიმპორტო - საბაჟო გადასახდელის შემცირებისას რომელიმე მესამე ქვეყნის მიმართ საიმპორტო გადასახდელი ავტომატურად უნდა შემცირდეს იმავე საქონელზე, იმავე დონემდე, როგორც მესამე ქვეყნისათვის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ბოლო წლებში საქართველოში ჩატარებული რეფორმები საბაჟო სფეროში ძირითადად ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმის ჭრილში მიმდინარეობდა.

საბაჟო ორგანოებს მიეცა საქონლის იმპორტ-ექსპორტზე დაწესებული ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემის პარალელური უფლება. აღსანიშნავია, რომ ამ უფლებით ასევე ისარგებლებს ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემაზე აქამდე ავტორიზებული სხვა სახელმწიფო უწყებები, რომ კერძო სექტორს საშუალება ექნება თავად აირჩიოს, თუ რომელ უწყებას მიმართოს ლიცენზიის ან ნებართვის მისაღებად.

პოზიტიური სიახლე არის საბაჟო საწყობების კონტროლის კუთხით განხორციელებული ცვლილებები, რომლებიც საწყობში შენახული საქონლის ფიზიკურ კონტროლზე უარის თქმისა და აუდიტის დანერგვას გულისხმობს, როგორც კონტროლის ალტერნატიულ ფორმას. ასევე, საკანონმდებლო და პროცედურულ დონეზე გასწორდა საქონლის საერთაშორისო გადაზიდვებისა და მასთან დაკავშირებული მომსახურებების დღგ-ით და დაბეგვრის საკითხი; შემოღებულ იქნა საერთაშორისო სტანდარტულ პრაქტიკაში არსებული პროცედურები, როგორიცაა საქონლის წინასწარი დეკლარირება და ერთი სარკმლის პრინციპით მომსახურება; შემოსავლების სამსახურმა წინასწარი საბაჟო დეკლარირების პრაქტიკა დანერგა. წინასწარი საბაჟო დეკლარირება გულისხმობს კომპანიის მიერ საქონლის საბაჟოზე წარდგენამდე დეკლარირებას და ყველა აუცილებელი საბაჟო ფორმალობის გავლას. ხოლო საქონლის საქართველოში შემოტანისა და საბაჟოსადმი ფიზიკური წარდგენის შემდეგმისი გაშვება მოხდება მაქსიმალურად მოკლე დროში. წინასწარი დეკლარირების მთელი ხიზლი მდგომარეობს იმაში, რომ თუ აუცილებელი ფორმალობები მოგვარდება საქონლის შემოტანამდე, ან საბაჟოზე წარდგენამდე. წინასწარი დეკლარირება ფართოდ გავრცელებული პრაქტიკაა ევროკავშირის ბევრ ქვეყანაში, რომლებიც კარგად ორგანიზებული საბაჟო ადმინისტრაციით გამოირჩევიან.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საქართველოს საბაჟო დეპარტამენტი შეუერთდა ინტერფეისის საჯარო წევრებს (IPM-მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ინიციატივა). IPM-ი შედგება „ნამდვილი/ყალბი საქონლის მონაცემთა ბაზისაგან“, რაც შესაძლებლობას აძლევს უფლების მფლობელებს, რომ ეკონომიკური საზღვრის ოფიცრებს წარუდგინონ მათი პროდუქციის ნამდვილი მონაცემები, ასევე ინფორმაცია, რომელიც მათ მისცემს შესაძლებლობას განასხვავონ „ნამდვილი“ და „გაყალბებული“ პროდუქცია. ასევე აღსანიშნავია ისიც რომ საბაჟო და სასაზღვრო პოლიციას შორის საზღვრის კონტროლთან დაკავშირებული ფუნქციები გადანაწილდა.

გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს საბაჟო სისტემამ წარმატებული ინიციატივების განხორციელება დაიწყო, რომელიც საბაჟო პროცედურების საუკეთესო საერთაშორისო, ევროპულ პრაქტიკასთან ჰარმონიზაციას ემსახურება.

ლიტერატურა

1. დოლონაძე გ. --- „საქართველოს ექსპორტის სტიმულირებისა და განვითარების ძირითადი მიმართულებები“, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები, ტ. 9. თბ. 2011 წ.
2. მესხია ი.--- „საერთაშორისო ვაჭრობა“, თბ. 2011 წ.
3. პაპავა ვლ.-არატრადიციული ეკონომიკის, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბ. 2011წ.

ინტერნეტ რესურსები:

1. http://www.rs.ge/Default.aspx?sec_id=4971&lang=1#
2. <http://rs.ge/5972#>
3. http://geostat.ge/?action=page&p_id=136&lang=geo
4. <http://mof.ge/4963>

Davit Tchiotashvili, Thea Khorguashvili

Gori State Teaching University, Gori

Tariff Regulations of Export and Import in Georgia

Abstract

Economically completely independent state in fact does not exist in the modern world. In comparison with small countries, big ones are more independent. Though the clients may be inflicted due to the complete independence of harsh policy. Economic openness is accompanied by some contradictions. It depends on the process of internationalization of the economy, which does not exclude, on the one hand, countries with free trade orientation and the resistance on the other hand, the protection of domestic markets and stimulate the export expansion. Overcoming these obstacles can be mitigated through state regulation of the economy. By the activity of the ministry, it can be said that a successful initiative, the customs system, which is the best international customs procedures, harmonization of European practices.

საკვანძო სიტყვები: ექსპორტი, იმპორტი, დამოუკიდებელი სახელმწიფო, საბაჟო პროცედურები

Key words: export, import, tariff, independent state, customs procedures

მარინა ხანჯალიაშვილი, ნინო გიორგაძე
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ქრისტიანული მორალი სულხან-საბა ორბელიანის ჰომილიებში

სულხან-საბას ლიტერატურული მემკვიდრეობა საინტერესოა თავისი მრავალპლანიანობით. აქ ვხვდებით მრავალფეროვან თემატიკას, დიდ შემოქმედებით ფანტაზიას, მაღალმხატვრულ ენას, თუ ერუდიციას. მისი საერო შინაარსის თხზულებები: „სიბრძნე-სიცრუისა“, „ქილილა და დამანა“, „ქართული ლექსიკონი“ და „მოგზაურობა ევროპაში“, ფართოდაა ცნობილი. სასულიერო თხზულებანი, კი, „სწავლანი“, „საქრისტიანო მოძღვრება“ („სამოთხის კარი“), „ადექმა ქრისტიანეთა, რომელთა ენებოს სწავლებად კეთილისა გზისა ჟამსა სიკვდილისასა“, ე.წ. „შენდობის წიგნი“, „აღსარებათა თქმა“, „ცოლ-ქმართ ნათესავნი“, „წამება წმინდა ფლავიოს კლემენტოსისა“, კვლავ ხელნაწერების სახით ინახება და ელის დღის სინათლეს. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია „სწავლანი“, რომელიც შეიცავს 46 ჰომილიას (ქადაგებას). თითოეული მათგანი დაწერილი და წარმოთქმულია დავით-გარეჯის მონასტერში, 1698-1710 წლებში, საეკლესიო დღესასწაულებთან დაკავშირებით.

სულხან-საბა ორბელიანი „სწავლანიში“ სრულყოფილად ვლინდება როგორც შემოქმედი, დიდაქტიკოსი, მეწიკორი, მოძღვარ-მორალისტი. ეს ნაწარმოები საინტერესო ძეგლია არა მხოლოდ ავტორის რელიგიური ხედვის, არამედ მისი მსოფლმხედველობის გასაცნობად. აქ მოიპოვება საინტერესო მასალა მეცნიერების სხვადასხვა სფეროსთვის. „სწავლანი“ „სიბრძნე-სიცრუისას“ ერთგვარ განვრცობას წარმოადგენს. „სიბრძნე-სიცრუისაში“ მხილება, საზოგადოების, მანკიერების გაკიცხვა, ნაკლის გმობა იგავური ფორმით ხდება, „სწავლანიში“ კი ღიად, შენიღბვის და შეფარვის გარეშე.

სულხან-საბას სამქადაგებლო მემკვიდრეობა გამორჩეულ ადგილს იკავებს ქართულ ორატორულ ხელოვნებაში. ავტორისთვის დამახასიათებელია ცოცხალი მეტყველების ემოციური ძალა. იგი მჭევრი სიტყვის ნათლით მოსავს სამოძღვრო დებულებებს. მისი უმთავრესი ხერხი კონტრასტების მონაცვლეობაა: მკითხველი შეიგრძნობს მაღალ და დაბალ ტონებს, მუქ და ნათელ ფერებს. მქადაგებელი ზოგჯერ ბნელი საღებავებით თრგუნავს ადამიანს, ხან კი მსუბუქ განწყობას გვთავაზობს. ზოგ შემთხვევაში სიმკაცრით გვადლეუვებს და ხშირად გვთხოვს, გვემუდარება, თითქოს ყურში ჩაგესმის მისი ვედრების ხმა.

„ჰომილია, საიდანაც წარმოიშვა სიტყვა ჰომილეტიკა, ეფრემ მცირეს განმარტებით, „არს ზეპირად პირისპირ თქუმა“ და აღნიშნავს მოძღვრება-ქადაგებას, რომელთაც, მორწმუნეთა დასამოძღვრად სხვადასხვა ადგილას, უფრო კი ეკლესიაში და სხვადასხვა პირი, უმეტესად სამღვდელონი, წარმოთქვამდნენ ხოლმე“ (კ. კეკელიძე, თბ. 1980 გვ.551). ქადაგება-მოძღვრებას ზოგჯერ თვით ავტორი ჩაიწერდა ხოლმე, ან ხდებოდა სტენოგრაფირება. შინაარსის მხრივ ქადაგებას რამდენიმე ნაწილად ყოფენ: 1) სადღესასწაულო ქადაგებანი. (წარმოითქმებოდა საეკლესიო დღესასწაულებზე) 2) პანეგირიკები, ანუ მოწამეთა და წმინდანთა ხოტბა-შესხმანი) 3) ეპიტაფიები ან

სასაფლაოზე წარმოთქმული სიტყვები 4) საკუთრივ ქადაგება, ჰომილია, რომელშიც განმარტებულია საღვთო წერილის ადგილები და აქვს მორალისტური ხასიათი.

ქადაგებას ჯერ კიდევ ქრისტიანული სარწმუნოების განმტკიცების დროს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. იესო ქრისტე სწორედ ქადაგებას მიმართავდა ხალხის დასამოძღვრად. ქრისტიანული ეკლესიის დაფუძნების შემდეგ ქადაგებამ ეკლესიის კედლებში გადაინაცვლა და მრევლის გათვითცნობიერება იტვირთა ბიბლიური წიგნების, ანუ წმინდა წერილის შინაარსისა და მთავარი დოგმების შეთვისების საქმეში. ეს მისია თავდაპირველად მოციქულთა მემკვიდრეებს, ხოლო მოგვიანებით, მონასტერთა წინამძღვრებს და მღვდელმონაზონებს დაეკისრათ. ქადაგებებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა არაქრისტიანული რელიგიების შემოტევისგან თავდაცვის საქმეშიც. ქრისტიანული ეკლესიის და სასულიერო მწერლობის განვითარებასთან ერთად ქადაგებაც ახალ შინაარსს იძენდა და იხვეწებოდა. მას მრევლის მზარდი ინტერესი უნდა დაეკმაყოფილებინა. ჰომილიების მიზანი იყო მრევლის ქრისტიანული ზნეობისა და მორალის განმტკიცება არა მხოლოდ რწმენის საკითხებში, არამედ ყოველდღიურობაშიც.

სასულიერო მწერლობის ყველა დარგს აქვს მეტ-ნაკლებად გარკვეული ჟანრობრივი სპეციფიკა: „ჰაგიოგრაფიას – წმინდანთა „წამება“, ან „ცხოვრება“, ბიბლიოლოგიას – წმინდა წერილის წიგნები, ეგზეგეტიკას – წმინდა წერილის წიგნების „თარგმანება“, ანუ განმარტება-კომენტარი, ლიტურგიკას – ღვთისმსახურებისათვის აუცილებელი წიგნები და თვით ღვთისმსახურების ჩატარების პროცესი, ჰიმნოგრაფიას – წმინდანთა და ლიტურგიკულ საგალობელთა კანონი, კანონიკას – საეკლესიო კანონმდებლობა, დოგმატიკას და პოლემიკას – არაქრისტიან რელიგიებთან და მწვალებლურ სექტებთან კამათი და პოლემიკა ქრისტოლოგიური დოგმების შეუვალობის დასაცავად. შინაარსის მიხედვით ქადაგება შეიძლება ეკუთვნოდეს რომელიმეს ამ ჟანრთაგანს. მთავარი მახასიათებელი ის აქვს, რომ წარმოითქმის ამბიონიდან მრევლისთვის და განკუთვნილია მის დასამოძღვრად, თემატიკა კი მორალურ-ზნეობრივი შინაარსის ქადაგებითაა შემოფარგლული.

ადრეული ქადაგებების ავტორთა ვინაობა და მათი ჰომილიები ნაკლებადაა ცნობილი. IV საუკუნიდან, როდესაც ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა ავტორებსაც და ტექსტებსაც დიდი ყურადღება ექცეოდა. ჩვენამდე შემორჩენილია გრიგოლ ნეოკესარიელის, ანუ საკვირველთმოქმედის, ევსები პამფილიელის (ჟამთააღმწერლის), ეფრემ ასურის, ათანასე ალექსანდრიელის, მელეტი ანტიოქელის ჰომილიები (III-IV ს.ს.). ჰომილეტიკური მწერლობის განვითარება უკავშირდება 3 დიდი კაბადოკიელის – ბასილი დიდის, გრიგოლ ღვთისმეტყველის, ანუ ნაზიანზელის და გრიგოლ ნოსელის სახელებს. ისინი IV საუკუნეში მოღვაწეობდნენ, განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია იოანე ოქროპირი, რომელმაც IV-V საუკუნეებში შექმნა მთელი ეპოქა ჰომილეტიკაში, მისი ჰომილეტიკური მემკვიდრეობის მოცულობა აჭარბებს მანამდელ ჰომილეტთა შემოქმედებას, ერთად აღებულს. რასაკვირველია, ხდებოდა ჰომილიების ქართულად თარგმნაც. მათ გარკვეული სპეციფიკის მიხედვით სხვადასხვა კრებულებში აერთიანებდნენ, ამ კრებულებიდან აღსანიშნავია „მრავალთავი“, „მარგალიტი“, „ოქროს წყარო“, „კლიტე“ „სუფევა“, „სამასეული“, „მანანა“. ქართული ორიგინალური ჰომილეტიკა სათავეს VIII-

IX საუკუნეებში იღებს. პირველი ქართველი მქადაგებელი, რომლის ნაწარმოები ჩვენს დრომდე შემონახული არის იოანე ბოლნელი. ქართული ორიგინალური ჰომილეტიკა განსაკუთრებით XVII-XVIII საუკუნეებში განვითარდა. ამ დროს მოღვაწეობენ ცნობილი მქადაგებლები: ნიკოლოზ რუსთველი, იოზ ფიტარეთელი, გერმანე მონაზონი, ბესარიონ კათოლიკოსი, სულხან-საბა ორბელიანი, ანტონ კათალიკოსი, გაიოზ რექტორი, ამბროსი ნეკრესელი, იონა ხელაშვილი და სხვანი. მკვლევრები მიიჩნევენ, რომ სულხან-საბას სამქადაგებლო მემკვიდრეობა თავისი იდეებით, მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებებით არ ჩამოუვარდება ზემოთ ხსენებულ არცერთ ავტორს. „თუ ბერძნებს ოდესღაც ჰყავდათ თავისი ოქროპირი, საბას სახით ჩვენ, ქართველებსაც გვყავს ჩვენი ნამდვილი „ოქროპირი“ – აცხადებს კ. კეკელიძე. საბას ჰომილიებს ახასიათებს აზრის სიცხადე, სიღრმე, ცხოვრების ნიუანსების სიღრმისეული ჭვრეტა. ის ჩანს როგორც „სწორუპოვარი ორატორი“ (კ. კეკელიძე), რომელსაც შეუძლია თავისი ძლიერი სიტყვით მსმენელზე დიდი ზეგავლენა მოახდინოს.

სულხან-საბას „სწავლანის“ განსაკუთრებული ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ რელიგიური თემის გაშლისას. ის სამოქალაქო მოტივების განვითარებასაც ახერხებს. ამასთან, მსმენელის მთელს გულისყურს სარწმუნოების მორალურ-ეთიკური ტენდენციებისაკენ მიმართავს. როგორც კ. კეკელიძე შენიშნავს, „სწავლანის“ მიხედვით, საბა უდიდეს პატრიოტად და ჰუმანისტად გვევლინება. მისი იდეალია სამშობლოს კეთილდღეობა, ადამიანური ღირსებების ქადაგება და მორალური სიწმინდის განმტკიცება.

XVIII საუკუნის ჰომილეტიკურ ძეგლებში რეალისტური ნაკადი იმდენად მომძლავრდა, რომ მასში ასახვა ჰპოვა ამ ჟანრისთვის არასპეციფიკურმა მოტივებმა და თემატიკამ. ეს განაპირობა იმ დროს არსებულმა სარწმუნოებრივმა ინდიფერენტიზმმა, რაც ეროვნული გადაგვარების ტოლფარდი იყო. როგორც ცნობილია, ქრისტიანულმა ეკლესიამ უაღრესად დიდი როლი შეასრულა მაჰმადიანურ გარემოცვაში მყოფი ქართველობისთვის. ქრისტიანობა ეროვნული თვითმყოფადობის და დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო. XVII-XVIII საუკუნეებში ეკლესიის ავტორიტეტის შერყევა არა მხოლოდ პოლიტიკური სიტუაციის შედეგი იყო, ამაში სასულიერო პირებსაც დიდი წვლილი მიუძღვოდათ. ისინი თავიანთი მომხვეჭელობით, გაუნათლებლობით ავტორიტეტს კარგავდნენ. ერთი მხრივ, გამუდმებულმა ომებმა და მეორე მხრივ, შინააშლილობამ საქართველოში უკიდურესად მძიმე მდგომარეობა შექმნა. მეურნეობის დაცემას, ქვეყნის სიძლიერის დაკარგვას მოსახლეობის სულიერი კრიზისი მოჰყვა, რამაც მომავლისადმი რწმენის დაკარგვა გამოიწვია.

ეროვნული დაცემის მიზეზია პიროვნების გადაგვარება, მორალური უსახობა, როდესაც მას უქრება შინაგანი პრინციპები, მოტივაცია და ის ადვილად ემორჩილება ამქვეყნიურ ცდუნებას. მას მხოლოდ მიწიერი იმპულსები ამოძრავებს, ხოლო მატერიალისკენ სწრაფვა იმდენად დიდია, რომ იკარგება სულიერი, კეთილშობილური მოთხოვნილებები, საგანი იწყებს ადამიანზე ბატონობას, მთლიანად მისი ცხოვრების მართვას. ამ ვითარებაში ქართველთა მერყევი ფენა იწყებს რწმენის დათმობას. რა თქმა უნდა, ყოველივე ამის მიმართ სულხან-საბა გულგრილი ვერ დარჩებოდა. მას კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული, რომ სარწმუნოებრივი

გულგრილობა ეროვნულ გადაგვარებას ნიშნავდა. ამიტომ მის ქადაგებებში დიდი ადგილი უკავია ქრისტიანული ეთიკის საკითხებს. საბა „სწავლანიში“ ისევ, როგორც საერო ხასიათის თხზულებებში, განსაკუთრებულ ადგილს უთმობს ეროვნულ-სოციალურ პრობლემებს.

საბა თავის თხზულებაში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს იმის გარკვევას, თუ რა არის ცოდვა და მადლი. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, ილია II აღნიშნავს, რომ ცოდვის უკეთურობანი იმდენად ვრცელია, რომ მათი ჩამოთვლა შეუძლებელია. მისი თქმით, „ცოდვა კაცის სიცოცხლეს ამოკლებს“, „ცოდვა აშენებულს ანგრევს, ნანგრევთა რიცხვს ამრავლებს“, „ცოდვა სიხარულს მწუხარებით ცვლის“, „ცოდვა კაცს სიმშვიდეს ურღვევს, ტანჯვაში ამყოფებს“, „ცოდვა კაცს ჯანმრთელობას აცლის“.

ცოდვა იმ თავისუფლების ბოროტად გამოყენებაა, რომელიც ღმერთმა მის მიერ შექმნილ ადამიანებს უბოძა. სხვაგვარად რომ ითქვას, ცოდვა ნებაყოფლობითი შეცდომაა, გონების, ჭეშმარიტების, სინდისის წინაშე. ესაა ღმერთის და მოყვასის მიმართ სიყვარულის დარღვევა, შედეგად არასწორი მიმხრობისა იმისადმი, რაც სიკეთის სახით წარმოუდგება ადამიანს. „ადამიანმა შეიძლება შესცოდოს ფიქრით, სიტყვით, საქმით, ან დაუდევრობით“ (პ. პეტროზილო, 2011, გვ. 434). მომაკვდინებელი ცოდვები კლავს ადამიანის სულს, შესაძლოა სამუდამოდაც, ღუპავს მას მორალურად. უნდა ვიცოდეთ, თუ რა არის ცოდვა და რა - მადლი. უნდა გვქონდეს იმის უნარი, რომ ერთი მეორისაგან განვასხვავოთ. ამაში დიდ სამსახურს და დახმარებას გაგვიწევს სულხან-საბას „სწავლანი“.

ცნობილია 7 მომაკვდინებელი ცოდვა, რომლებიც წარმოადგენენ რიგ არასასურველ მანკებს, ხოლო მათ დამთრგუნველ შვიდ სათნოებას ჯერ კიდევ ადრეული ქრისტიანული პერიოდიდან, ადამიანების ქრისტიანობისთვის სწორ გზაზე დასაყენებლად იყენებდნენ.

სულხან-საბა თავის თხზულებაში შესანიშნავად, გასაგები, მაღალმხატვრული ენით მოგვითხრობს მომაკვდინებელი ცოდვების და მათი დამთრგუნველი სათნოებების შესახებ შემდეგ ჰომილიებში.

• ამპარტავნება - სწავლა 29,27,46	- სიმდაბლე - სწავლა 7, 30. 35
• ანგარება - სწავლა 18	- მოწყალება - სწავლა16, 17, 23, 32
• მრისხანება - სწავლა 21	- სიმშვიდე - სწავლა 24, 35
• სიძვა-სწავლა - 22, ნაყროვანება - სწავლა 4, 41, 45	- მარხულობა - სწავლა 4, 5, 2, 12, 20, 8 , 25
• შური - სწავლა 18	- სიყვარული - სწავლა - 14, 13, 16
• სასოწარკვეთილება-სწავლა-25	- სასოება - სწავლა - 6, 37

როგორც ვხედავთ, ავტორს მეტი ყურადღება აქვს გადატანილი სათნოებებზე, ვიდრე მომაკვდინებელ ცოდვებზე.

საინტერესოა დავაკვირდეთ „სწავლანის“ კომპოზიციას.

თითოეული „სწავლა“ ერთ შეუცვლელ ქარგას ემყარება, თითქმის ყოველი მათგანი სახარებისეული ციტატით იწყება. მათი ავტორები არიან სოლომონ ბრძენი,

მოსე, დავით მეფე, პეტრე, პავლე-მოციქულები, მიქია, ეზეკია- წინასწარმეტყველები, მათე, იოანე, მარკოზ-მახარებლები. ამ გზით ავტორი ქადაგების ძირითად საკითხს წამოჭრის. შესავალშივე ასახელებს დამოძღვრის თემას, „სწავლის“ დასაწყისშივე ცხადია, თუ რაზე უნდა იყოს მსჯელობა. შემდგომ მოდის თხრობის გაღრმავება, ფართოვდება თემატური არე, იკვეთება საკითხის პოზიტიური და ნეგატიური მხარეები, ამ დროს აღძრული საკითხები ზოგჯერ შორდებიან კიდევ მთავარს. „სწავლის“ ბოლოს ნათლად ჩნდება მქადაგებლის იდეური ტენდენცია, რაც მჭერმეტყველურად მოხმობილი მაგალითებით და სენტენციებით დედააზრს ახმოვანებს. ბოლოს ავტორი მიმართავს მსმენელს და ასრულებს ვრცელი მორალური დარიგებით, რაც მთელი „სწავლის“ ლოგიკური დასკვნა და დასასრულია.

სულხან-საბას, როგორც მქადაგებელს, უპირველეს მოვალეობად ეკლესიის როლის და ფუნქციის განსაზღვრა მიაჩნია, ვინაიდან ეკლესია სულზე ზრუნვის, სულის ხსნის საუკეთესო ადგილია. მის წიაღში ადამიანი ჰპოვებს სიმშვიდეს, ეზიარება სიყვარულს, სათნოებას. ამ საკითხებზე ავტორი პირველივე ქადაგებაში გვესაუბრება. ჰომილიაში „სწავლა ეკლესიისათვის, თუ რა არს შეკრება მუნ“, ავტორი თვლის, რომ „სამოთხე სახე არს ეკლესიისა და შეგვკრიბნა მას შინა . . . , რათა ყოველი საღმრთო წერილი ვისმინოთ, სულიერისა გონებით ვჭამოთ, ხოლო გარეშე და მსოფლიო სიტყვა და ზრახვა არა ვიუბნოთ“. (სულხან-საბა ორბელიანი, 1963, გვ.21) ეკლესიაში მუდამ უფალი სუფევს და ამიტომ აქ შეკრებილი ადამიანები „ერთითა ხმითა და ერთითა პირითა“, რასაც ღმერთს შესთხოვენ, მიიღებენ, რადგან ის მათთანაა.

ამ ჰომილიის ლოგიკური გაგრძელებაა მომდევნო - „სწავლა ეკლესიასა შინა დუმილისათვის“. აღმსარებლისთვის ღვთის სახლში დუმილი და ლოცვა უპირველესი მოთხოვნაა, რადგან მხოლოდ ასეთ დროს ხდება სულიერ ძალთა მობილიზება. იმისათვის, რომ დამყარდეს კავშირი უფალსა და ადამიანს შორის, უნდა მივდიოთ სახარების სიტყვებს, რომლებიც „გვიბრძანებს გულისა საუნჯესა შინა შესვლასა და ენისა და ყურთა კართა დახშვასა და ეგრეთ ლოცვასა“. (სულხან-საბა ორბელიანი, 1963, გვ. 26). ლოცვის დროს გონების გაფანტვა, „უბნობა“ დაუშვებელია.

ღვთისმსახურება ადამიანებისთვის არა შინაგანი მოთხოვნილებაა, არამედ იძულებით ცერემონიად ქცეულა, რომელსაც მოვალეობის მოხდის ხასიათი უფრო აქვს, ვიდრე სულიერი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება. სულხან-საბა არცხვენს იმ ადამიანებს, რომელნიც გარეგნულად მორწმუნეებს ჰგვანან და ეკლესიაში ღვთისმსახურებისას თავის დაჭერის უბრალო წესიც კი ავიწყდებათ. „ეკლესიასა შინა სდგახართ და ლოცვათა არა ისმენთ და ამაოთა საუბართა ზრახავთ“-საყვედურობს მწერალი რწმენაშესუსტებულ მრევლს. საბას სურს გამოაფხიზლოს მსმენელები.

ღვთისმსახურებისას იმდენად მნიშვნელოვანია მრევლისგან საეკლესიო ეტიკეტის დაცვა, რომ ამ თემას ავტორი უბრუნდება ჰომილიაში „სწავლა ეკლესიასა შინა დუმილისათვის, მეორე“. სულხან-საბა გვახსენებს პავლე მოციქულის სიტყვებს: „უგალობდეთ გულსა შინა თქუნსა უფალსა“. დიდაქტიკოსი გვიხსნის ცუდადმეტყველების და ცრუმეტყველების შედეგებს: „ორნი კარნი აბიეს პირთა თქვენთა: კბილნი და ბაგენი უკუეთუ ესენი დახშნე, ვერღარა გამოვიდეს სიტყვანი პირთაგან თქვენისა“. ერი იმდენადაა ზნეობრივად გადაგვარებული, რომ ეკლესია

იმულებულია შეახსენოს ადამიანებს სულზე ზრუნვა, იქადაგოს სულის უკვდავებისა და ჯოჯოხეთის რეალობის შესახებ.

საზოგადოების ერთმა ნაწილმა იმდენად დაკარგა რწმენა, რომ სულის უკვდავებას ეჭვით უყურებდნენ, ხოლო ჯოჯოხეთი გამონაგონად წარმოიდგინეს: სულხან-საბა საგანგებო ქადაგებას წარმოთქვამს, რათა დაარწმუნოს მსმენელნი ჯოჯოხეთის არსებობაში. „ადამიანების თვალში ეფემერული გამხდარა სულის უკვდავების რწმენა, ძალა დაუკარგავს ჯოჯოხეთის და მეორედ მოსვლის შიშს“. (რ. ბარამიძე, თბ. 1990, გვ. 153). ძალა დაუკარგავს ქრისტიანულ მორალს, შერყეულა საზოგადოების ზნეობრივი ფუძე, აღვირახსნილ მიწიერ ვნებებს შეუზღუდავი გასაქანი მისცემია. ამ ამბით შეძრწუნებული სულხან-საბა ცდილობს მსმენელს დაუმტკიცოს ჯოჯოხეთის რეალური არსებობა.

ჯოჯოხეთის ცნება ზოგი ადამიანისთვის იუმორის საგანი გამხდარა. მის შესახებ ხუმრობანარევი ღიმილით საუბრობენ: „მრავალნი არიან, რომელნი ხუმრობენ ტანჯვათა ზედა ჯოჯოხეთისათა“.

ქრისტიანული მოძღვრებისადმი დაეჭვებულ ადამიანებში ურწმუნოება მხოლოდ პასიურ დამოკიდებულებაში კი არ ვლინდება, არამედ ისინი, თითქოს, მეცნიერულ არგუმენტაციას მიმართავენ. სულხან-საბას ზოგიერთი თანამედროვე ფანტასტიურად, არარეალურად მიიჩნევს ადამიანთა აღდგომას: „ხოლო აქაცა მესმა კაცთაგან, რომელთა მათ სმენოდეს ვისგანმე უცებთაგან: „ვითარ აღდგენ მკვდარნი, დამპალნი ხორცნი და შიშველთა ძვალთა სადამე – და შეიმოსნენ მხეცთაგან შეჭმულნი ხორცნი?“ – წერს საბა (გვ. 72). თითქოს იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ესა თუ ის პიროვნება ამ არგუმენტაციით მეცნიერულად ანალიზებს ყოველივეს და ამასთან, პროგრესულადაც აზროვნებს. მაგრამ სინამდვილეში ასეთი თვალსაზრისი არა მსოფლმხედველობითი მიების, არამედ რწმენისადმი ინდიფერენტული დამოკიდებულების შედეგია. ეს არის სარწმუნოებრივი ნიჰილიზმის ნიშანი.

თუ თანამედროვეთა ერთი ნაწილი თავისი ინერტულობით იჩენს ინდიფერენტიზმს სარწმუნოების მიმართ, მეორე ნაწილი აქტიურად უარყოფს ქრისტიანობას. ამ თემას მიუძღვნა ავტორმა „სწავლა გიორგობის დღისა და ქართველთა თათრობისათვის“ და „სწავლა მწყემსისათვის და სამწყროს დამწყისათვის“. ორივე ეს ქადაგება დიდი პატრიოტული გრძნობითაა დაწერილი. რენეგატებს სარწმუნოების გამოცვლით, ერის ღალატით პირადი კეთილდღეობის მოპოვება სურთ. მათ მიერ გადადგმული ეს ნაბიჯი ანგარებითაა აღსავსე. ქრისტიანობის ზურგის შექცევით მათ პატივის და დიდების მიღება აქვთ განზრახული მაჰმადიანი ხელისუფლების მხრიდან. საბა განრისხებით მიმართავს ქვეყნის მოღალატეებს: „თქვენ წარხვალთ მცირედთა ნიჭისათვის, გინა მეზობელთა შურისათვის და ნებით თვისით დაუტევებთ სჯულსა ქრისტესა“, „ვის დაუტეობთ და სადა წარხვალთ?“ – ეკითხება ავტორი მოღალატეებს. იგი დაუნდობლად ამათრახებს „ჟამთა მჭვრეტ“ დიდებულებს, რომელნიც მაჰმადიანობაზე გადასვლით თავიანთ გონებრივ, თუ თანამდებობრივ მდგომარეობას იუმჯობესებენ. ასევე, კიცხავს ყველა იმ ადამიანს, რომელიც სამშობლოს ინტერესებს პირად კეთილდღეობაზე ცვლის. აქ, ასევე, აღნიშნულია, რომ საზოგადოების მაღალი ფენებისთვის დამახასიათებელია არა მხოლოდ სამშობლოს ინტერესების უგულებელყოფა, არამედ ამპარტავნება, გულქვაობა, მაგინებლობა, უზომო ჭამა-სმა,

განცხრომა, მეგობრის გაყიდვა, ვერცხლისმოყვარება. ეს უკანასკნელი ავტორს კერპთმსახურების სწორად წარმოუდგენია. საუნჯე, რომელსაც ვერცხლისმოყვარე ადამიანი ემონება, იგივე კერპია. ადამიანი თავისუფალი იბადება, მან თავისი სიცოცხლე თავისუფალ ცხოვრებაში უნდა განლიოს, ვერცხლისმოყვარე კი სიმდიდრის მონაა.

ქადაგებაში „სწავლა მრისხანებისათვის“ დიდაქტიკოსი მწერალი ყველა ცოდვაზე უპირატესად მრისხანებას წარმოგვიდგენს. მისი აზრით, ეს საშინელი თვისება ადამიანს სულიერად ანადგურებს. მრისხანე კაცს ვერას შეაგონებს მოყვასი, მასთან მეგობრობა ასპიტთან მეგობრობაა, ხოლო მისი საუბარი ჭინჭრით სუსხვაზე და მორიელის ნაკბენზე უფრო მწარეა.

ცოდვის სიმძიმით მრისხანების ტოლფარდია გინებაც. „რამეთუ ღმერთმან პირნი კაცისანი შექმნა სადიდებლად თვისა, რათა დღე ყოველ აქებდეს ღმერთსა, . . . აწ ვერ-ღა იქმნების მაგინებლისა მიერ კურთხევა უფლისა“. მაგინებელნი ამპარტავანთა, მემრუშეთა და მპარავთა თანაზიარად არიან ნაჩვენები.

დიდ ცოდვადაა მიჩნეული სიმთვრალე. ქადაგებაში „სწავლა სიმთვრალისათვის“ და ნათლისმცემელის თავის კვეთისათვის“ მოტანილია მაგალითები ძველი აღთქმიდან ნოესა და ჰეროდეს მემთვრალეობის შესახებ, ამასთან, ავტორი აღნიშნავს, რომ არა მხოლოდ ღვინით თვრება ადამიანი, არამედ – ამპარტავნებით, გულისწყრომით, სიძვით, ბოროტი ზრახვით. საბა გვახსენებს პავლე მოციქულის სიტყვებს: „მემთვრალეთა ვერ დაიმკვიდრონ სასუფეველი ცათა, მემთვრალენი მუნ სასუფეველსა განეშორებიან“. მრავალი სიბილწე მოჰყვება ღვინისაგან თრობას. მათ შორის ყველაზე მძიმეა გონების დაკარგვა, ცნობიერების წართმევა, რასაც უკეთური ქცევები, ადამიანის დაცემა მოსდევს. ეს თემა განვრცობილია ქადაგებაში „სწავლა სიმთვრალისათვის“. „ღმერთმან დაბადა ღვინო კაცთათვის სასმელად და საკურნებლად და ხორცთა სასიმრთელოდ, არა-თუ – სამთვრალოდ და გასაშმაგებლად და სასნეულოდ“, ავტორი გვახსენებს პავლე მოციქულის სიტყვებს, რომლის მიხედვითაც სიმთვრალე ცოდვათა შორის ერთ-ერთი უმძიმესი და მიუტევებელია.

საინტერესოა „სწავლა სიყვარულისათვის“, სადაც ყურადღება მოყვასის სიყვარულზეა გამახვილებული. სულხან-საბა ქრისტეს მაგალითზე გვასწავლის, რომ არასოდეს გავივლოთ გულში ბოროტი აზრები ადამიანთა მიმართ, უნდა „გვიყვარდენ ნათესავნი ჩვენნი, ძენი ადამისნი ყოველნი“. ამასთან მოყვასის და ქრისტეს სიყვარული უნდა დაამტკიცოს ადამიანმა არა მხოლოდ სიტყვით, არამედ – საქმით.

ჩვენი სიყვარულისთვის ქრისტემ აიტანა შეურაცხყოფა, „დამდაბლება“, „დაგლახაკება“, „ყვედრება“ და ბოლოს ჯვარს ეცვა. სადაც უანგარო სიყვარულია დავანებული, იქ „ეშმაკის მანქანება უხმარ იქმნების“, სადაც წმინდა სიყვარულია, „მუნ სატანას საცთური განქარდების“, სადაც უანგარო, „პატიოსანი“ სოყვარული არსებობს, „მუნ ჯოჯოხეთისა სახელი აღიხოცების, არამედ ანგელოზთა ზეცისათა მოიცვიან“. „ღმერთი არს სიყვარული“. (გვ. 93)

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე, რ. „ნარკვევები ქართული მწერლობის ისტორიიდან“, თბილისი, 1990
2. სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებათა ტომი III, თბილისი 1963

3. ი. გოგებაშვილის სახელმწიფო თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი – სამეცნიერო შრომების კრებული #1, თბილისი 2014
4. კეკელიძე, კ. - „ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია“. ტომი I, თბილისი 1980.
5. გაბიძაშვილი, ე. - „ქართული ნათარგმნი ჰომილეტიკა“ თბილისი 2009
6. კანდელაკი, ნ. „ქართული კლასიკური მჭევრმეტყველება“ გამომცემლობა „ხელოვნება“ თბილისი, 1961 წელი

Marina Khanjaliashvili, Nino Giorgadze
Iakob Gogebashvili state university, Telavi

Sulkhan –Saba Orbeliani’s Homiletics and Christian Homiletic

Abstract

This paper deals with Christian morality in Sulkhan-Saba Orbeliani’s homiletics. The aim of our research is to draw the readers’ attention to religious-confessional approaches which are figured out in writer’s religious writing “Stsavla”- (proclaiming). The confessions which are used to talk about Christian morality and church ethics became mainly beneficial for us. In addition, the validity of this paper is mainly shown in the way how the author manages to discuss the publicity behavior while talking about religious topics.

That’s why, Sulkhan –Saba appears as the greatest patriot and humanist in his proclaims. The prosperity of his country, human’s dignity, and strengthening the clearness of social morality is the aim of his works.

Key words: Sulkhan-Saba Orbeliani, homiletics, Christian morality, religious confession, proclaims

საკვანძო სიტყვები: სულხან-საბა ორბელიანი, ჰომილეტიკა, ქრისტიანული მორალი, სარწმუნოებრივი აღმსარებლობა, ქადაგებანი

Хатиа Хатиашвили, Гванца Чантурия

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

Использование аутентичных материалов при обучении иноязычному общению русскому и французскому языков

Современная концепция обучения иностранному языку требует коммуникативной направленности: умения общаться с носителями языка, то есть читать то, что написано на изучаемом языке, понимать на слух то, что говорится в естественном темпе на изучаемом языке, говорить и писать на изучаемом языке так, чтобы понимали носители языка. Овладеть коммуникативной компетенцией на иностранном языке, не находясь в стране изучаемого языка, довольно сложно. Поэтому одной из важнейших задач учителя является создание реальных и воображаемых ситуаций общения на уроке языка с использованием различных приемов работы, таких как ролевые игры, дискуссии, творческие проекты, использование современных информационных технологий и др. Не

менее важным является приобщение учащихся к культурным ценностям народа – носителя языка. Проблема формирования у учащихся навыков устной коммуникации находится в центре внимания многих исследователей.

Один из предлагаемых путей ее решения – это широкое использование аутентичных материалов различного характера. Основные области применения данных материалов – это обучение восприятию на слух оригинальной речи и пониманию письменной речи. На их основе в дальнейшем строится обучение говорению и письменной речи.

Несмотря на почти полное отсутствие разработанных отечественных методик обучения с использованием аутентичных материалов, они все чаще используются учителями в процессе обучения. И необходимо как можно раньше начинать обучение учащихся восприятию естественной речи. Общеизвестно, что чем больше носителей языка (мужчин, женщин, детей) будет слышать учащийся, тем легче он адаптируется к индивидуальной манере речи. *Для этих целей активно используются учебно-аутентичные материалы к учебникам DELF (уровни A1, A2, B1 и частично B2).* Использование данных аудиоматериалов способствует развитию речевого слуха, который включает не только узнавание целого в контексте, но и распознавание лексико-грамматических форм. Хотя на первоначальном этапе работы с такими текстами учащиеся испытывают достаточно трудностей. А наличие множества незнакомых слов вызывает страх и является одной из основных причин непонимания текста. Поэтому особое внимание следует уделять обучению учащихся вероятностному прогнозированию и развитию навыков адекватного восприятия интонации, пауз, логического ударения.

Ограничивать количество предъявлений на первоначальном этапе представляется нецелесообразным. Оно должно зависеть от вида аудирования, целей работы с текстом, от характера предъявляемого для прослушивания материала и языковой подготовки учащихся. Предлагается не снимать трудности перед прослушиванием текста, а учиться их преодолевать, так как только преодоление трудностей в понимании естественной речи делает процесс обучения эффективным. Сложности возникают при использовании аутентичных материалов на начальном и среднем этапе обучения в связи с большим количеством лексических, грамматических и фонетических трудностей. Однако на старшем этапе дети будут иметь достаточный запас знаний по всем аспектам языка и будут подготовлены к эффективной работе с такими материалами.

Определенную трудность представляет подбор аутентичных текстов: текст как таковой должен иметь смысловую завершенность, структурную и коммуникативную целостность, наличие разных типов связи между его элементами, композиционную оформленность, коммуникативную направленность, наличие прагматической установки, стилистическую и жанровую отнесенность. Что касается устных текстов, то поскольку их невозможно адаптировать, приходится использовать приемы, обеспечивающие их доступность: вступление, раскрывающее ситуацию общения и дающее характеристику действующих лиц, комментарий к отдельным отрывкам текста, повторное прослушивание, зрительная опора и т.п. Известно, что в естественном общении всегда используются тексты, относящиеся к определенным жанрам, количество которых невелико. Для экономии учебного времени и усилий учащихся знакомство с различными жанрами текстов

осуществляется не одновременно, а последовательно, соблюдая принцип «от легкого к трудному». Это личные письма, анекдоты, статьи, отрывки из дневников подростков, реклама, кулинарные рецепты, сказки, интервью, научно-популярные и страноведческие тексты. Жанрово-композиционное разнообразие позволяет познакомить учащихся с речевыми клише, фразеологией, лексикой, связанными с самыми различными сферами жизни и принадлежащими к различным стилям, взятыми из оригинальных источников, которые характеризуются естественностью лексического наполнения и грамматических форм, ситуативной адекватностью используемых языковых средств.

Переходить к следующему жанру можно лишь тогда, когда учащиеся уже достаточно хорошо понимают тексты изучаемого жанра. Затем, одновременно с изучением нового жанра, следует слушать тексты и ранее изученных жанров. Тогда на завершающем этапе обучения учащиеся смогут успешно воспринимать тексты любых жанров, такие как: *озвученные письменные тексты: описание, беседа/диалог, рассказ/сказка; устные тексты: комментарий к фильмам/повествование, устный рассказ/сообщение, устная беседа, интервью, сцены из спектаклей/фильмов, дискуссия.* Таким образом, отбирая текст для обучения, учителю необходимо учитывать не только его содержание (соответствие теме, доступность, воспитывающее воздействие и т.д.), но и языковую форму (ее доступность, знакома ли она в основном, содержатся ли в ней языковые явления, изучаемые в данный момент и т.д.).

Одним из эффективных способов обучения межкультурной коммуникации является использование на занятиях аутентичных видеофильмов. Фильм подбирается таким образом, чтобы его содержание вызвало интерес и могло стимулировать речевую активность. Кроме того, сценарий фильма может служить основой для создания на занятиях ситуаций, имитирующих реальное речевое общение. Сюжет должен иметь законченный характер, длительность – не более 10–15 минут. Используются художественные, рекламные фильмы, передачи новостей. Подбираются такие сюжеты, которые впоследствии могут быть пересказаны учащимися в виде законченного рассказа. Выполняются следующие виды упражнений: *предсказание, «испорченный телефон», «Кто это сказал?», ролевая игра, озвучивание фрагмента, описание героев, восстановление диалогов.* Дома предлагается записать увиденное в виде изложения. При работе с новостными сюжетами предлагается заполнить таблицу:

Qui?	Action	Où?	Quand?	Pourquoi?	Comment?

На среднем этапе обучения активно используется французский учебный видеокурс "Dis Voir". Содержательную основу 10 эпизодов фильма составляют истории из вымышленного французского города Touchaville. Наличие постоянных героев соединяет сюжеты и способствует концентрации внимания. Тренировочные упражнения в конце каждой части предназначены для закрепления речевых образцов, фонетического, лексического, грамматического материала, страноведческой информации. Каждый из эпизодов видеокурса обладает относительной самостоятельностью в плане смыслового содержания. Это дает возможность учителю самому определить способ введения материала и возможность последовательного включения фрагмента в учебный процесс или использование отдельного фрагмента в соответствии с коммуникативной ситуацией.

На каждом этапе осуществляется взаимосвязанное обучение аудированию и говорению, для чего на всех трех этапах используются как тренировочные, так и коммуникативные упражнения.

Использование на уроках иностранного языка *аутентичных текстовых материалов* (особенно прессы) позволяет познакомить учащихся с культурой, процессами, происходящими в обществе, особенностями менталитета и жизни социума. Газетные и журнальные статьи дают возможность обсудить текущие проблемы общества, пути их решения, сравнить тенденции развития других социумов. Данный вид деятельности используется на старшей ступени обучения. Работая с прессой, учащиеся осознают, что они обращаются к источнику информации, которым пользуются носители языка. Это повышает практическую ценность владения иностранным языком. Чтение материалов прессы не только требует знания реалий, культуры, образа жизни страны изучаемого языка, но и становится ценным источником этих знаний. Газетные материалы удобно организованы с тематической точки зрения. Новости, политика, бизнес, спорт, образование, здравоохранение, искусство и культура, компьютеры, погода – далеко не полный список газетных рубрик, заполненных разнообразными текстами. Можно подобрать текст к любой теме урока. Газета является источником новой современной лексики, клише, фразеологизмов, идиом. Кроме того, газетные материалы представляют богатство стилей современного французского языка. Наконец, газету нельзя представить без упоминания реалий. Невозможно читать газеты без опоры на заголовок. Работая с прессой с опорой на заголовок, учащиеся расширяют свой общий и лингвистический кругозор, приобретают навыки поиска и переработки информации и рациональной работы с текстом, повышается их интерес к изучаемому предмету. Заголовок прессы должен стать для учащихся ориентиром, помогающим работать в информационном пространстве, поэтому важно научить школьников обращать внимание на заголовок, расшифровывать закодированную в нем максимально сжатую информацию, обращаться к заголовку во время работы с текстом. Для работы используются Интернет-версии печатных изданий. Учащимся предлагаются следующие задания:

- прочитайте заголовок статьи и подумайте, о чем пойдет речь в тексте;
- прочитайте статью без словаря и попытайтесь догадаться о значении некоторых незнакомых слов;
- внимательно прочитайте каждый параграф (абзац) статьи, выписывая незнакомые слова.

При работе используйте словарь;

После того, как текст прочитан и понят, проводятся работа с лексикой, контроль понимания текста и обсуждение содержания, выражение собственного мнения по статье и теме в целом.

Таким образом мы стремимся превратить чтение из труда в удовольствие, из неприятной обязанности в естественную потребность. Работа с прессой позволяет широко использовать приёмы презентации учебных материалов, разработанные французскими специалистами (схемы, таблицы, органограммы, статистические данные, справочники и т.д.), а также технологии французских мастерских и проектной методики.

Отдельного внимания требует такой аспект языка как письменная речь, которая является

продуктивным видом речевой деятельности. Интерес представляет так называемое "креативное письмо". Задания, которые выполняют учащиеся в письменном виде на основе просмотренных видеосюжетов или прочитанных аутентичных текстов, носят творческий или полутворческий характер. Они увлекательны и интересны для обучающихся, но требуют большой работы со стороны учителя. Это обыгрывание стихов, написание писем нашим французским друзьям (реальным), продолжение историй, фильмов и др. Обязательным является использование определенных форм и выражений. Для этого вначале выполняются упражнения на запоминание речевых формул и клише, используемых, например, в письме, формы письменного обращения к адресату, способы запроса интересующей информации и выражения благодарности. Далее просматриваются тексты писем, анализируются средства изложения мыслей, средства перехода от одной мысли к другой, составляется план письма или сочинения на заданную тему.

Эффективно использование на определенных этапах обучения обучающих программ и образовательных французских видеоигр, которые характеризуются высокой степенью интерактивности. Так, хорошо зарекомендовали себя программы *"Французский в три приема"*, *"Французский язык для школьников"*. Эти программы позволяют в игровой форме расширить активный лексический запас, имеют доступный для детей интерфейс, позволяют осуществлять самоконтроль и активизируют речевую деятельность учащихся. Образовательные же видеоигры, например *"Путешествия команды Кусто"*, требуют определенной подготовленности учащихся и используются, как правило, учащимися индивидуально в процессе факультативных занятий. Одной из эффективных форм работы является создание мультимедийных презентаций на различные темы, которые предполагают широкое использование разнообразных аутентичных материалов (обязательное условие), работу в сети Интернет, анализ собранной информации. Учащиеся работали над созданием презентаций *"Спасем планету!"*, *"Здравствуй, Париж!"*. Такая деятельность интересна учащимся своей новизной, актуальностью, креативностью. Организация познавательной деятельности учеников в малых группах дает возможность проявлять свою активность каждому ребенку.

Колоссальными информационными возможностями обладает Интернет. Перспективы использования Интернет-технологий на сегодняшний день достаточно широки. Это может быть: переписка с носителями языка посредством электронной почты, участие в международных Интернет-конференциях, семинарах и других сетевых проектах подобного рода; создание и размещение в сети сайтов и презентаций – они могут создаваться совместно преподавателем и обучаемым. К сожалению, уровень нашей технической оснащенности не позволяет нам интегрировать возможности всемирной сети непосредственно в учебный процесс. Тем не менее мы организуем переписку учащихся с носителями языка, общение в текстовых чатах, участие в телекоммуникационных конкурсах. Большой интерес представляет использование аудиоматериалов, предлагаемых международным французским радио (www.rfi.fr). Данные материалы интегрируются в учебный процесс в соответствии с тематикой.

На факультативных занятиях по французскому языку на средней и старшей ступени обучения активно используются материалы, предлагаемые сайтом www.tv5.org, а с

младшими школьниками – сайт CANAL Reve (www.didierbravo.com), упражнения которого основываются на интерактивной методике BRAVO. Интерактивная методика BRAVO представляет собой стройную систему модулей, сгруппированных вокруг одной темы и включающих множество мультимедийных упражнений с автоматическим исправлением ошибок. Интересное видео- и аудио- представление материала привлекают учащихся любого уровня обученности и любого возраста. В модулях для начинающих изучать французский язык представлена разнообразная тематика "Знакомство", "Интересы и хобби", "Продукты питания» и др. Выполнение упражнений, объединенных по трем разделам: "Говорение", "Лексика", "Письмо" – способствует формированию навыков понимания устной и письменной речи, грамматических навыков, а также развитию навыков разговорной речи.

В модулях представлены разнообразные задания: *найдите правильный ответ на каждый услышанный вопрос; составьте фразы по предложенной модели; дополните фразы недостающими лексическими единицами; посмотрите и послушайте видеозапись и ответьте на вопросы; посмотрите план города и дополните фразы; соотнесите фразы и картинки; восстановите диалог; расположите в логическом порядке события; составьте мини-диалог; прослушайте прогноз погоды и соотнесите каждый символ с определенным городом или регионом Франции и др.*

В большинстве случаев ребятам нравится работать с компьютером. Да и занятия проходят в неформальной обстановке. Но для достижения максимального эффекта необходимо использование широкого спектра как инновационных, так и традиционных образовательных технологий. Но какие бы методы мы не использовали, главной составляющей инновационного подхода к обучению являются деятельностный подход. Обучение должно быть активным, обеспечивать развитие, самоорганизацию, саморазвитие личности и опираться на активную мыслительную деятельность учащихся. Основной принцип в том, что обучаемый сам творец своего знания.

Подводя итог, можно сказать, что использование аутентичных материалов, несмотря на все сложности и трудоемкость, связанные с их интеграцией в учебный процесс, способствует развитию более качественных коммуникативных компетенций, снимает страх перед оригинальной речью, повышает мотивацию учащихся и позволит нам на практике достичь целей, определенных государственным стандартом и концепцией обучения иностранному языку. Процесс обучения становится более творческим и интересным и обеспечивает приобретение таких умений и навыков, которые реально помогут учащимся общаться на иностранном языке, испытывая минимальные трудности, связанные с восприятием иноязычной речи и коммуникацией.

Литература:

1. Воронина Г.И. Организация работы с аутентичными текстами молодежной прессы в старших классах // Иностранные языки в школе. – 1999. – №2.
2. Елухина Н.В. Обучение аудированию в русле коммуникатно-ориентированной методики // Иностранные языки в школе. – 1989. – №2.
3. Елухина Н.В. Преодоление основных трудностей понимания иноязычной речи на слух как условие формирования способности устно общаться // Иностранные языки в школе. – 1996. – №4.
4. Елухина Н.В. Обучение слушанию иноязычной речи // Иностранные языки в школе. – 1996. – №5.

5. Елухина Н.В. Основные трудности аудирования и пути их преодоления // Иностранные языки в школе. – 1995. – №2.
6. Зайцева Л.А. Требования к аудитивному материалу, содержащему неизученную лексику // Иностранные языки в школе. – 1996. – №3.
7. Колшанский Г.Н. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения // Иностранные языки в школе. – 1985. – №1.
8. Кричевская К.С. Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка // Иностранные языки в школе. – 1996. – №1.
9. Носонович Е.В., Мильруд Г.П. Параметры аутентичного учебного текста // Иностранные языки в школе. – 1999. – №1.
10. Носонович Е.В., Мильруд Г.П. Критерии содержательной аутентичности учебного текста // Иностранные языки в школе. – 1999. – №2.
11. Пруссаков Н.Н. Трудности при обучении аудированию иноязычного звучащего текста // Иностранные языки в школе. – 1994. – №6.
12. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахаров Т.Е. Методика обучения иностранному языку в средней школе. – М.: Просвещение. 1991.
13. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи. – М., 1996.

Khatia Khatiaashvili, Gvantsa Tchanturia
Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

The Use of Authentic Materials in Teaching French and Russian **Abstract**

The modern concept of learning a foreign language requires communicative orientation: the ability to communicate with native speakers, that is, to read what is written in the target language, understood by hearing what is being said in the natural rate of the target language, speak and write in the target language so that understood native speakers. Despite the almost complete lack of developed domestic training techniques using authentic materials, they are increasingly being used by teachers in the learning process. And we need as soon as possible to begin training students perception of natural speech. It is well known that the more native speakers (men, women, children) will hear the student, the easier it is adapted to the individual manner of speech.

A difficulty is the selection of authentic texts: the text itself must have semantic completeness, structural and communicative integrity, the presence of different types of communication between its elements, compositional design, communicative orientation, the presence of a pragmatic installation, stylistic and genre relatedness. It is known that in natural conversation always used texts pertaining to a particular genre, the number of which is small. To save training time and effort students familiarity with different genres of texts is carried out not simultaneously but sequentially, following the principle "from easy to difficult." This personal letters, jokes, articles, excerpts from the diaries of teenagers, advertising, recipes, stories, interviews, popular science and regional studies texts, etc.

Keywords: Teaching/Learning, Foreign language, Communication, Authentic text

საკვანძო სიტყვები: სწავლა/სწავლება, უცხო ენა, კომუნიკაცია, ავთენტური ტექსტი

დედაბრული ხელით შესრულებულ ხელნაწერთა ზოგი ენობრივი თავისებურება

„დედაბრული ხელი“ ქალის ხელით, ცუდი მხედრულით, „ბლარჯვით“ შესრულებული წერის მანერაა. ამგვარი წერა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გამოიყენებოდა. დედაბრულის ერთგვარი ნაირსახეობაა „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელი“ (XVIII-XIX სს). იგი ისტორიულმა რეალობამ განაპირობა. „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელის“ თავისებურებებზე ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში საუბრობდნენ. საინტერესოა გრიგოლ ბურჭულაძის წერილი „ქართული ენა ქართველ მაჰმადიანებში“, რომელიც 1914 წელს დაიბეჭდა „სახალხო გაზეთში“ (ბურჭულაძე 1914: №1169): არაერთხელ თქმულა და დაწერილა, რომ ქართულ ენას სდევნიან ბათუმის ოლქშიო. ...ქართულის სწავლების ნებას არ აძლევენ. ხალხს კი დიდი სურვილი აქვს თავისი დედა ენა, ქართული იცოდეს; წერა-კითხვა მაინც შეისწავლოს, სხვათუ არა - განსაკუთრებით ქალებშია ქართული ენისადმი სიყვარული გავრცელებული; ამათ მიწერ-მოწერა ქართულად აქვთ. გულო ალა კაიკაციშვილის ოჯახში, ქობულეთში მე ვნახე ქართულ ენაზე დაწერილი მოკითხვის წერილი... ოსმალეთში გადასახლებული ნათესავებისაგან... მიწერ-მოწერისათვის განსაკუთრებული ასოებიც კი შეუქმნიათ მაჰმადიან ქართველებს. ეს ასოები ძრიელ ცოტა წააგვანან ახლანდელ ქართულ ასოებს; ასე რომ მე ვერც წავიკითხე“. გრიგოლ ბურჭულაძე ამ უმნიშვნელოვანეს ფაქტს მაჰმადიან ქალთა დამსახურებად მიიჩნევს: „ზემოდ მოყვანილი მაგალითი გვიჩვენებს, თუ როგორის სამშობლოსადმი სიყვარულით აღსავსე გული უცემთ ქართველ მაჰმადიან ქალებს“ (ბურჭულაძე 1914: იქვე).

„ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით შესრულებული“ ხელნაწერები პირადი წერილები, ავგაროხები და ნასყიდობის დოკუმენტებზე არსებული ხელრთვებია.

„ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერების გრაფიკული ანალიზის შედეგად ირკვევა, რომ მხედრული ანბანის მოდიფიკაციის შედეგად მიღებული დაწერილობა საკმაოდ ორიგინალურია. გრაფიკულ სიმბოლოთა ამგვარი თავისუფალი თხზვის საფუძველია ნაწერის დაფარვისაკენ, საიდუმლოობისაკენ მისწრაფება. აღნიშნული ტიპის ხელნაწერების ნაწილი სახარების ფრაგმენტების შემცველი, უფლისა და წმინდანთა მოსახსენებელი ლოცვები, შელოცვებია. შესაბამისად, ოსმალთა ბატონობის პირობებში, ძირძველი რწმენის, ენის შენარჩუნება-გადარჩენისათვის აუცილებელი პირობა შენიღბვა იყო. აღნიშნული მისწრაფება კიდევ მეტად იკვეთება „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებულ პირად წერილებში. როგორც აღვნიშნეთ, ამგვარი ტექსტების თავისებურება და სირთულე ხმოვანთმეტობა და უინტერვალო წერაა, თუმცა შეიძლება ითქვას, რომ ხმოვანთმეტობა მნიშვნელოვანი მახასიათებელია „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერებისა.

საყოველთაოდ ცნობილია, ქართული ენის თავისებურებათა შესახებ საერო მწერლობის ძეგლების გარდა, მნიშვნელოვანი ლინგვისტური მასალაა ისტორიული საბუთები: სიგელ-გუჯრები, წყალობის წიგნები, კარაბადინები და ა. შ. მათში ეპოქის ენის ვითარება, ცოცხალი მეტყველებისა და, ხშირ შემთხვევაში, ამა თუ იმ დიალექტის თავისებურებაა ასახული. ამდენად, ამგვარი ძეგლები ფრიად საინტერესოა და ღირებული.

„ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებულ ხელნაწერები ასევე ღირებულ მასალას გვაწვდის არა მხოლოდ პალეოგრაფიული, არამედ ენათმეცნიერული თვალსაზრისით. ყურადსაღებია, რომ ტექსტების გრაფიკულ თავისებურებას ქმნის მოდიფიცირებული გრაფემები და წერის მანერა - უინტერვალო, უპუნქტუაციო წერა და ხმოვანთმეტობა. უ (ა, ი) ხმოვნის ძირითადი ფუნქციაა მისი ხმარება თანხმოვანთგასაყარად.

პრინციპული ასოთმეტობა, რომელიც ტექსტების ამოკითხვის სირთულეს ქმნის, „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებულ ხელნაწერთა არა მხოლოდ პალეოგრაფიული ნიშანია, არამედ ის ენობრივი თავისებურებაცაა, რომელიც ცოცხალი მეტყველებისთვისაა ნიშანდობლივი. როგორც ცნობილია, დიალექტებში დასტურდება მარცვალთგასაყარი ხმოვნები. ამას ადასტურებს არაერთი ისტორიული საბუთი და დოკუმენტი, ასევე გასული საუკუნის დასაწყისში თურქეთიდან გამოგზავნილი მუჰაჯირთა პირადი წერილებიც.

„ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერები მნიშვნელოვანი ემპირიული მასალაა ქართული დიალექტოლოგიისათვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ „დედაბრული ხელით“ შესრულებულ ხელნაწერებში მეტ-ნაკლები პრინციპულობით დასტურდება **ამეტობა, იმეტობა და უმეტობა**. ეს უკანასკნელი დომინირებს „დედაბრულით“ შესრულებულ ტექსტებში. H ფონდის 1258 ა ხელნაწერში უფუნქციოა უ- ხმოვანი: **მორუწყუმუნებითა** (6v); **დუღისა** (1 r), ასევე ი: **გირიძინეულობასა** (9r); წიმიდისაო კუვირიკისაო, განიხუსენი ყოველი ნანასუ და აღიხოცების, სადაც ყოველი საცუთური სახარება მუხუთისათა დუღისათა გულისათა ენებოს ...დესა სახელი წუმიდითა შენი(1r)/**წუმიდაო** (2r); **ხიმიტა** (8r); **გარიდამოხუტა** (8 v); **გალობითა ქერობინითა** (10r); **არისებასა** (10r); **ძირიელობითა** (10 v); **მორიწყუმებითა** (12r) და ა ხმოვანი: **აბარამისათა** (6r), **საყადარისა** (16 v).

საზოგადოდ, ხმოვანთმეტობით არაერთი უძველესი ძეგლი და ისტორიული საბუთი გამოირჩევა. დასახელებული თავისებურება დასტურდება „ტბეთის სულთა მატეანეში“ (XII-XVII სს): მეუღლისა ... და მათის **შავილისა...** შეუნდვენ (III r), **კოსატანტილესა** შეუნდვენ (VIIIr), მისისა **შვილისა** (IX r), სულსა იაკობასა (IX r), სულსა **აბარაჰამ წინამძღურისა...** (XIII r) და ა. შ. (ტბეთი 1977: 64).

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებულ H 1258 ა ხელნაწერში კი უ დასტურდება: 1. ზმნის აბსოლუტურ ბოლოში, პირის ნიშნის შემდეგ: **გევედითუ** (29 r), **ვარუ** (18 r), **ილოცუსუ** (30 r), **იკითუხოსუ** (3 r), **განუმუბურავალიდენუ** (8 v); 2. სიტყვათა ფუძეში: **გუნუდი** (11 r), **მუტერი**(11 r), **წიგუნი** (30 r), **ღუმერთო** (12 r), **კაცუსა** (14 r); **შეიბურალე** (33 v), **იხუსენი** (33 v), **დასუწერე** (28 v), **ისოსუ ქურისუთუსოსაგანუ** და ა. შ.

H 1258 ბ ხელნაწერში ვკითხულობთ: მე კუწერუ შენი უმუსახური ძალი, დიდი სინატურულითუ. სელამუსუ და სელამეთობითუ ადურე ნახუვასუ მოგახსენებუ, დიელავ(დაო). შენი გახუსენებისუ ჭირიმე, ჩემო დე(რ)დისუ და სიხარულისუ მოზიარე. მე კუწერუ შენი უმუსახური ძალი, დიდი სინატურულითუ. შენი გახუსენებისუ ჭირიმე, ჩემო დე(რ)დისუ და სიხარულისუ მოზიარე. მე კუწერუ შენი უმუსახური ძალი, დიდი სინატურულითუ.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ დიალექტებში უდავოდ არსებობს მარცვალთგასაყარი ხმოვნები სხვადასხვა საჭიროების მიხედვით (ქავთარაძე 1964: 72). ეს მეგრულში ხმოვანთა რეფლექსია (ჩიქობავა 1953: 20), იმერულსა და ლეჩხუმურში წინადადებაში პაუზის დროს ვითარდება (მიძიგური 1954: 175), რაჭულში, ქართლურსა და მოხეურში კითხვას გამოხატავს მასზე დინამიკური მახვილით (თოფურია 1962: 245), შავშურში სხვადასხვა პოზიციაში დასტურდება. ერთ შემთხვევაში ანაპტიქსურ ხმოვანს წარმოადგენს, ხოლო სხვა შემთხვევაში – რომელიმე ბგერის პოზიციური ვარიანტია (ფაღავა 2011: 222).

საგულისხმოა XVIII საუკუნის იმერული წარმოშობის ისტორიული საბუთი, რომელშიც შეყვინებული წარმოთქმის გადმოსაცემად პაუზაში უფუნქციო უ ნიშანი უხმარიათ: ესე წყალობის წიგნი შეგიწყალე და გიბოძე ჩვენუ, აბაშიძე ბატონმა ზურაბ და ჩემა ძმამ სვიმონუ... გიბედნიეროს ღმერთმანუ ჩვენს ერთგულობასა და სამსახურშიგანუ... (ქავთარაძე 1964: 71). ამ დოკუმენტში ასახავს პაუზაში შეყვინებული წარმოთქმის იმ თავისებურებას, რომელიც ახასიათებს იმერულს (ქვემოიმერულს) და სხვა დიალექტებს თანხმოდებით დაბოლოებულ სიტყვებში: ამასუ, ახლა ამ სოფელსუ, თხმელარი თქვია... (გიგინეიშვილი...)) სხვა შემთხვევაში სხვადასხვა დიალექტში უ–ს ნაცვლად გვაქვს –ა. მაგალითად შენუ ნაცვალსახელის დიალექტურ ვარიანტებს ასახელებს ი. ქავთარაძე: შენა, შენე და დასძენს, რომ უფუნქციო, ირაციონალური ხმოვნის გადმოსაცემად გამოყენებულ უ–ს შეუძლია შეცვალოს ა (ქავთარაძე 1964: 73). შედეგად ივ. ქავთარაძე ასკვნის, რომ „თანხმოდებით დამთავრებულ სიტყვას აუსლაუტში უჩნდებოდა ირაციონალური ბგერა, რომელიც დიალექტების ერთ ჯგუფში ჩამოყალიბებულა დამდგარი ა ხმოვნის სახით და ლიტერატურულ ენაშიც გავრცელებულა. მოვლენის ნათელსაყოფად მეცნიერი იმოწმებს ა. შანიძის, ნ. მარის, ვ. თოფურიასა და არნ. ჩიქობავას განსხვავებულ შეხედულებებს. დიალექტთა მეორე ჯგუფში აუსლაუტის ირაციონალური ხმოვანი ხან უ–თი გამოიხატება, ხან იშვიათად ი–თი (ქავთარაძე 1964: 74).

„დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ უ (ა, ი) ხმოვნის ძირითადი ფუნქციაა მისი ხმარება თანხმოდითგასაყარად. საერთოდ, თანხმოდითგასაყარად ხმოვნის გაჩენა აჭარულისათვის დამახასიათებელია (ჯორბენაძე 1989: 543). შ. ნიჟარაძე დასახელებული ტიპის მოვლენებზე საუბრისას აღნიშნავს, რომ სრულხმოვნობა, რომელიც ნიშანდობლივია ქართველური ენებისათვის, აჭარული ამ მხრივ მეტად საინტერესო სურათს გვიჩვენებს. კერძოდ კი გამოყოფს სამ ჯგუფს: „ერთი ჯგუფი კიბილი, კილდე, ხობო..., რომელთაც ქართველურ ენებში სრულხმოვნისანი ფორმები შეესატყვისება, მეორე ჯგუფში აშიქარე, ფილავი და მისთ., რომელთა ფუძეებში ხმოვანთა არსებობა თურქულ–სპარსულ ენათა გავლენას უნდა მივაწეროთ და მესამე ჯგუფში წიგინი, ხეჭეპო და მისთ. რომლებშიდაც ი ე ხმოვნები

თანხმოვანგასაყარია (ნიჟარაძე 1975: 114). ცოცხალ მეტყველებაში ხმოვანთმეტობას ადასტურებს გასული საუკუნის დასაწყისში (1923 წ. ქობულეთელი რეჟებ ბალაძის) თურქეთიდან გამოგზავნილი პირადი წერილები. მიუხედავად იმისა, რომ წერილის ადრესატი ცდილობს სალიტერატურო ქართულით წეროს, ცოცხალი მეტყველების ფორმებს მაინც ვერ აღწევს თავს: მე ყადრი კი **მუქონდა**; **ბევური** სელამი სულეიმან ბუდიას **წუვერზე** კოცნით; **ყუველას** გელიხანუმებს სელამი; **ზე** და **თუვარესავეთ** შეაბეროს ღმერთმა. მაშ, ცხადია, რომ ხმოვანთმეტობა „ქობულურ–აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებულ ხელნაწერებში ერთი მხრივ წერის მანერაა, რასაც ადასტურებს არა მხოლოდ უ ხმოვნის, არამედ ი და ა ხმოვნის მონაცვლეობაც: წიმინდა/წუმინდა; ხიმითა/ხუმითს. მეორე მხრივ კი ის თავისებურებაა, რომელიც ზოგადად ახასიათებდა ცოცხალ მეტყველებას.

შეიძლება ითქვას, რომ „ქობულურ–აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერები მართლაც მნიშვნელოვანია პალეოგრაფიული თვალსაზრისით, რადგან ამგვარი ხელნაწერები ტიპური თავისებურებებით ხასიათდება. ამასთან ამგვარ ტექსტებში მეტად ღირებული ემპირიული მასალა დადასტურებული, რომელიც XVIII-XIX საუკუნეების ცოცხალი მეტყველების თავისებურებებს ასახავს.

ლიტერატურა:

- ბურჭულაძე გრ., (1914): ქართული ენა ქართველ მაჰმადიანებში, გაზ. „სახალხო გაზეთი“ №1169;
 გიგინეიშვილი ივ., (1961): ვარლამ თოფურია, ივანე ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, თბილისი;
 ნიჟარაძე შ., (1975): აჭარული დიალექტი, ბათუმი
 ქავთარაძე ივ., (1964): ქართული ენის ისტორიისათვის., თბ.;
 H ფონდის აღწერილობა (1948): ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. H – კოლექცია, ტ. 3. თბ.1948;
 ტბეთი... (1977): ტბეთის სულთა მატთანე, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო თ. ენუქიძემ, თბილისი
 ფაღავა მ., (2011): შიოშვილი თ.... შავშეთი, თბილისი;
 ჯორბენაძე ბ., (1989): ქართული დიალექტოლოგია I. თბ. 1989
 ჯორბენაძე ბ., (1998): ქართული დიალექტოლოგია, II, თბ.

Mazia Khakhutaishvili

Shota Rustaveli state university, Batumi

Some Linguistic Peculiarities of the Manuscripts Written by an Aged Woman's Hand

Abstract

“Kobuleti- Ajarian aged woman's hand” (XVIII-XIX centuries) is a bad style of Mkhedruli writing. This writing was conditioned by the historical reality. The manuscripts of this type are important due to both their paleographic and linguistic viewpoints. The manuscripts written by “Kobuleti- Ajarian aged woman's hand” are characterized by having no space; no punctuation and extra use of vowels.

Extra use of vowels in the manuscripts written by “Kobuleti- Ajarian aged woman’s hand” is the style of writing on the one hand, it is proved by the shift of not only the vowel u (u[⊙] but i (i[⊙] and a(á) vowels as well. For instance: *tsiminda/tsuminda; himita/humita; abaramisata*. On the other hand, this peculiarity generally characterized the real oral speech. Valuable empirical material is proved in the manuscripts written by an aged woman’s hand, which reflects the oral speech of XVIII-XIX centuries.

Key wardes: style, paleographic, linguistic, oral speech, vowels.

საკვანძო სიტყვები: დედაბრული, ხმოვანთმეტობა, ცოცხალი მეტყველება, თანხმოვანთ გასაყარი, ლინგვისტური.

ქეთევან ხითარიშვილი

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, თბილისი

ილია ჭავჭავაძე – ქართველთა შორის წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარე

ქართველთა შორის წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა XIX საუკუნის ბოლო პერიოდისა და XX საუკუნის დასაწყისში საზოგადოებრივი თვითგამორკვევისა და სამოქალაქო აზრის მომწიფების საქმეში. ორგანიზაციის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება ქართველი ხალხის სულიერი და მატერიალური კულტურის ძეგლების მოძიება და შენახვა იყო, რაშიც მას ეხმარებოდა ინტელიგენცია, სასულიერო პირები, რომელთა ჩართულობა საერთო ქართულ საქმეში თანდათანობით ამდიდრებდა და ქმნიდა ქართულ ხელნაწერთა კოლექციას, რომელიც წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სახელითაა ცნობილი და დღეისათვის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრში (S კოლექცია) ინახება. საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სხდომათა ოქმები და ილია ჭავჭავაძესთან პირდაპირ და ირიბად დაკავშირებული დოკუმენტური მასალა ეხება ქართველთა შორის წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საქმიანობასა და მის აქტივობას აღნიშნული ორგანიზაციის წარმართვაში. დაარსებისთანავე ილია ჯერ იყო ქართველთა შორის წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილე (1879-1885 წლებში), ხოლო 1885 წლიდან გარდაცვალებამდე – თავმჯდომარე. შესაბამისად, ის კიდევ უფრო აქტიურად ჩაება ორგანიზაციის ნაყოფიერ საქმიანობასა და სხვადასხვა მიმართულების დახვეწა–განვითარებაში.

ილია ჭავჭავაძე წლების განმავლობაში სისტემატურად თავმჯდომარეობდა წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სხდომის ოქმებს. ის არა მხოლოდ ესწრებოდა ასობით სხდომას, არამედ თითოეულ საკითხსა და პრობლემას საზოგადოების წევრებთან ერთად საგულდაგულოდ განიხილავდა და ყველა

დადგენილებას ცალ-ცალკე აწერდა ხელს. ხშირად იყო შემთხვევები, როდესაც გარკვეულ საკითხებს მომდევნო სხდომებზე გადადებდნენ და შემდეგ განიხილავდნენ. ილია ჭავჭავაძისა და საზოგადოების სხვა წევრების მიერ ცალკეულ საკითხებთან დაკავშირებით დამატებითი ინფორმაციის მოძიების აუცილებლობის დანახვა და მისი განხილვის გადადება კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს მათ განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას ამა თუ იმ პრობლემის მიმართ.

საქართველოს ეროვნულ არქივში ილია ჭავჭავაძესთან დაკავშირებით მიკვლეული მასალა მრავალფეროვანია და ღირებული როგორც შინაარსობრივ-თემატური, ისე ფუნქციურ-ტექნიკური თვალსაზრისით. სხვადასხვა ხასიათისა და კატეგორიის დამუშავებული დოკუმენტაციიდან შესაძლებელია გამოვყოთ შემდეგი მნიშვნელოვანი საკითხები:

სასკოლო საქმე

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების პრიორიტეტს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სკოლების გახსნა წარმოადგენდა. ისინი ამ საქმის ხორცშესხმას დიდ დროსა და მნიშვნელოვან ადამიანურ თუ ფინანსურ რესურსებს ახმარდნენ. საზოგადოების ინიციატივით, სკოლები დაარსდა არაერთ ქალაქსა თუ სოფელში: თბილისი, ბათუმი, წინარეხი, თონეთი, ხელთუბნი, სენაკი, კავკავი, სოფ. ჩოჩხათი, ხვანჭკარა და სხვა. ილია ჭავჭავაძეს, როგორც წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილეს, ხოლო 1885 წლიდან, როგორც საზოგადოების თავმჯდომარეს, სისტემატურად მიმართავს სხვადასხვა სკოლის მასწავლებელი (ეგნატე ინგოროყვა, ლუკა კერესელიძე და სხვები) და წლიურ ანგარიშს წარუდგენს. ისინი დაწვრილებით სწერენ სკოლის ფინანსური მდგომარეობის შესახებ; აცნობებენ მოსწავლეების რაოდენობასა და იმ სახელმძღვანელოების ჩამონათვალს, რომლითაც ასწავლიან ამა თუ იმ სკოლაში. უგზავნიან სკოლისათვის საჭირო ინვენტარის სიას. სთხოვენ შუამდგომლობას საქართველოს გარკვეულ კუთხეში სკოლის გახსნის შესახებ. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულ ერთ-ერთ დოკუმენტში ილია ჭავჭავაძე აყალიბებს ვლადიკავკასიის სასწავლებლის ქართველი მოსწავლეებისათვის სხვადასხვა საგნის: საღვთო სჯულის, ქართული და რუსული ენებისა და მათემატიკის სწავლების მეთოდებს, რაც კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს ილიას აქტიურობასა და მის მუდმივ ჩართულობას სასწავლო-საგანმანათლებლო სისტემაში (*საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 173*).

საგამომცემლო საქმე

საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული დოკუმენტები გვაძლევს გარკვეულ წარმოდგენას იმდროინდელი საგამომცემლო საქმიანობის შესახებ, რაც ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მთავარ მიმართულებას წარმოადგენდა. ერთ-ერთი დოკუმენტის მიხედვით შესაძლებელია საზოგადოების მიერ სტამბის გამართვის ისტორიის აღდგენა, რომელიც ხელს შეუწყობდა ქართული წიგნების ბეჭდვას, წიგნიერების კულტურის დანერგვასა და საგანმანათლებლო საქმიანობის დახვეწას: 1886 26 ივლისს ილია ჭავჭავაძემ სოფ. საგურამოში უმასპინძლა ქართველ მოღვაწეებს: პეტრე უმიკაშვილს, ილია ოქრომჭედლიშვილს, ილია წინამძღვრიშვილს, ილია ბახტაძეს, გრიგოლ ყიფშიძეს, ალექსანდრე ჭყონიას, გიორგი

ქართველიშვილის, სოლიკო და მიხეილ მაჩაბლებს, დიმიტრი ბაქრაძეს, რომლებმაც ამ შეხვედრაზე ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სახელით იმსჯელეს ქართული წიგნების გამოსაცემად საკუთარი სტამბის შეძენისა და გამართვის აუცილებლობის საკითხზე. მათი გადაწყვეტილებით, ახლად დაარსებულ გამომცემლობას მოგებაც უნდა მოეტანა. სტამბის ღირებულება განისაზღვრა 15 ათასი მანეთით. მის შეძენას საზოგადოებას ჰპირდებოდნენ ოქრომჭედლიშვილი და ქართველიშვილი (საე.ფ.481,აღწ.1, საქ.120). სამწუხაროდ, საზოგადოებამ თბილისში სტამბა ვერ დააარსა, მხოლოდ ქუთაისის განყოფილებამ შეძლო 1913 წელს მისი გამართვა (ხუნდაძე 1960: 58).

ბუნებრივია, საგამომცემლო საქმის კარგად წარმართვისთვის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება ხშირად ნიშნავდა წიგნის გამოცემის კომისიის სხდომებს, რომელზეც ხშირად ისმებოდა საკითხი ამა თუ იმ წიგნის დაბეჭდვის შესახებ.

1890 წლის დეკემბრის თვეში საზოგადოებამ დადო ხელშეკრულება ილია ჭავჭავაძესთან მისი თხზულებების სრული კრებულის ერთგზის გამოცემის შესახებ. ხელშეკრულების პირობების თანახმად, ავტორსა და გამგეობას თანაბრად უნდა გაენაწილებინათ თითოეული ტომის მოგება, ავტორისთვის კი უსასყიდლოდ უნდა გადაეცათ გამოცემის 20 ეგზემპლარი (საე. ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 250). დოკუმენტში კარგად ჩანს იმდროინდელი საავტორო უფლებების დაცვის მექანიზმიც, რომელშიც ორივე მხარის - ავტორისა და გამომცემლის - ვალდებულებები მკაფიოდაა განსაზღვრული.

წიგნების გამოცემის კომისიის პირველ სხდომაზე დააყენეს ქართველი და უცხოელი მწერლების ნაწარმოებების დაბეჭდვის საკითხი. ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებიდან გამოსაცემად შეარჩიეს: „კაცია-ადამიანი?!", „გლახის ნაამბობი“, „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი კაკო ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ და „ოთარაანთ ქვრივი“ (1902 წლის 2 ნომბერი; საე. ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 25). მოხმობილი საარქივო მასალიდან შესაძლებელია მისი თხზულებების საგამომცემლო ისტორიის რეკონსტრუქცია, ასევე, კარგად ჩანს, ილია ჭავჭავაძის რომელი ნაწარმოებები სარგებლობდა განსაკუთრებული პოპულარულობით მისივე სიცოცხლეში.

საინტერესოა ის ფაქტებიც, რომ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება არ ივიწყებდა იმ უნივერსიტეტებს, რომლებშიც ქართველი სტუდენტები სწავლობდნენ და სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში სისტემატურად გზავნიდა ქართულენოვან წიგნებს. საზოგადოებამ ხარკოვის უნივერსიტეტს შესწირა თხზულებები, მათ შორის ილია ჭავჭავაძის შემდეგი ნაწარმოებები: „განდეგილი“, „გლახის ნაამბობი“, „კაცია-ადამიანი?!“ და „დიმიტრი თავდადებული“. ხარკოვის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში გასაგზავნი წიგნების ნუსხას ხელს აწერს ილია ჭავჭავაძე (საე. ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 79).

დოკუმენტების მიხედვით, არის შემთხვევები, როდესაც სხვადასხვა გამომცემლობა ხშირად ითხოვს დახმარებას ისეთი მნიშვნელოვანი დაწესებულებისგან, როგორიც იყო წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება.

1885 წლის 4 ნომბერს მასწავლებელი ანდრია ღულაძე სწერს წერილს ორგანიზაციის თავმჯდომარეს ილია ჭავჭავაძეს და სთხოვს შუამდგომლობას, რათა საზოგადოებამ თავის დაქვემდებარებაში მიიღოს და მფარველობა გაუწიოს

პედაგოგიურ ჟურნალ „ნობათს“ (საე. ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 93). სამწუხაროდ, ჩანს, რომ საზოგადოებამ ვერ დააკმაყოფილა ლულამის თხოვნა და 1885 წელს ჟურნალმა არსებობა შეწყვიტა.

საარქივო მასალის მიხედვით, შესაძლებელია იმ პერიოდის ბიბლიოთეკების, წიგნის მაღაზიების და სტამბების ქსელის სრული სურათის აღდგენა. საზოგადოების ინიციატივით, ბიბლიოთეკები და სამკითხველოები გაიხსნა საქართველოს არაერთ ქალაქსა და სოფელში: თბილისი, ბათუმი, რუისი, წყალტუბო და სხვ. 1892 წლის 3 მარტის სხდომაზე საზოგადოების წევრებმა დაწვრილებით განიხილეს სახალხო ბიბლიოთეკების გახსნისა და წიგნებით მომარაგების საკითხი, მათი მოწყობის ფინანსური ხარჯთაღრიცხვა, განსაზღვრეს ბიბლიოთეკის გამგის მოვალეობები და მკითხველის მიერ წიგნებით სარგებლობის წესები. ასევე, საზოგადოებას გადაეცა ლექსიკოგრაფის, ენათმეცნიერისა და ლიტერატურათმცოდნის – დავით ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკა.

1891 31 ოქტომბერს ალექსანდრე ხახანაშვილი უგზავნის წერილს ილია ჭავჭავაძეს, როგორც საზოგადოების თავმჯდომარეს, და სწერს, რომ მზად არის ჩავიდეს მოსკოვიდან პეტერბურგში და ფულადი ანაზღაურების გარეშე შეადგინოს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისადმი შეწირული დავით ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკის კატალოგი. სთხოვს, რომ გაუგზავნოს ბიბლიოთეკის შედგენის ინსტრუქცია, ასევე - მგზავრობისა და ბინის დაქირავებისათვის 60 მანეთი. მართლაც, საქართველოს ეროვნულ არქივში ინახება ილია ჭავჭავაძის მიერ ხელმოწერილი დოკუმენტაცია, რომლის მიხედვით, ხახანაშვილს გაეგზავნა დასახელებული თანხა და ბიბლიოთეკის შედგენის ინსტრუქცია (საე. ფ. 481, აღწ. 1. საქ. 287).

შემომწირველები

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების არაერთ ოქმში აისახა შემომწირველების მიერ ისტორიული ხელნაწერებისა და მონეტების შეწირვის ფაქტები. საზოგადოება პრესის საშუალებით მადლობას უხდิดა მათ. სხვადასხვა წლის ოქმების მონაცემებით, ქველმოქმედთა შორის ფიგურირებენ: ალექსანდრე სარაჯიშვილი, იოსებ დავითაშვილი, სტეფანე ზუბალაშვილი, ივანე და კონსტანტინე ბაგრატიონ-მუხრანელები, ფილიმონ ქორიძე და სხვები. ერთ-ერთ შემომწირველად ჩანს ილია ჭავჭავაძეც.

1892 10 მარტის ოქმში ყურადღება გამახვილებულია თავად ილია ჭავჭავაძის შეწირულობაზე. მან წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას გადასცა მეფე ერეკლე II-ის, თეიმურაზ II-ის, დარია დედოფლის და კათალიკოსის ანტონ II-ისა სურათები. მისი შეწირულობები საზოგადოებისადმი, რასაკვირველია, მხოლოდ ამით არ შემოფარგლულა.

გარდა შემოწირულობებისა, საზოგადოების სასარგებლოდ იმართებოდა მეჯლისები. ზოგ შემთხვევაში, მეჯლისის ინიციატორი და ორგანიზატორი ილია იყო. ილია ჭავჭავაძეს, როგორც ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარეს, მიმოწერა აქვს იმ პერიოდის საზოგადო მოღვაწეებსა და სასულიერო პირებთან: იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელ ქიქოძე, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი ალექსანდრე ოქროპირიძე, ლორან ბროსე (მარი ბროსეს ვაჟი), თბილისის

სასულიერო სემინარიის რექტორი ნიკოლოზ [ზიოროვი], მასწავლებელ ანდრია ღულაძესა და სხვები.

1891 წლის 8 თებერვალს ილია ჭავჭავაძე აცნობებს იმერეთის ეპისკოპოსს გაბრიელ ქიქოძეს, რომ საზოგადოებამ ის საპატიო წევრად აირჩია მწიგნობრობის გავრცელების საქმეში შეტანილი წვლილისთვის. იქვეა დაცული ეპისკოპოსი გაბრიელის წერილი, რომელშიც ადრესანტი დიდ პატივად მიიჩნევს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საპატიო წევრობას და მზად არის, აქტიური მონაწილეობა მიიღოს ორგანიზაციის საქმიანობაში (საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 303).

საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულია მასალა, რომლის მიხედვითაც იაკობ გოგებაშვილი ითვალისწინებს ორგანიზაციის წესდების მერვე პარაგრაფს – საპატიო წევრებად იმ პირების არჩევის შესახებ, რომლებმაც დიდი წვლილი შეიტანეს მწიგნობრობის გავრცელებაში და საზოგადოების საპატიო წევრობის კანდიდატებად ასახელებს ილია ჭავჭავაძესა და აკაკი წერეთელს (საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 468).

როგორც ვხედავთ, საქართველოს ეროვნულ არქივში მიკვლეული მასალა, ძირითადად, ეხება ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საქმიანობასა და მისი ხელმძღვანელის – ილია ჭავჭავაძის ღვაწლს, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შესრულა საქართველოში წიგნიერების გავრცელებისა და განათლების დონის ამაღლების საქმეში. ამ მასალის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებისა და ცხოვრების მატიანის სრულყოფილი სურათის წარმოდგენა.

ლიტერატურა:

1. სეა: საქართველოს ეროვნული არქივი, ფ481, აღწ. 1, საქ. 173.
2. საე, ფ. 481, აღწ.1, საქ. 120.
3. საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 250.
4. საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 25.
5. საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 79.
6. საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 93.
7. საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 287.
8. საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 303.
9. საე, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. 468.
10. ხუნდაძე ტ. (1960): ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, სახელმწიფო გამომცემლობა. თბილისი.

Ketevan Khitarishvili
National Centre of Manuscripts

Ilia Chavchavadze – Chairman of the Society for Literacy of Georgians

Abstract

In 1885-1907, Ilia Chavchavadze was a chairman of the Society for Literacy of Georgians. Ilia Chavchavadze has not only attended hundreds of sessions but he also discussed thoroughly each issue and problem, together with the Society members. He actively participated in establishment of various schools. Ilia Chavchavadze, as the Society chairman, permanently communicated with Gabriel Kikodze, Bishop of Imereti, Alexander Okropiridze, Bishop of Guria-Samegrelo, Lauren Brosse (son of Mari

Brosse), Teacher Andria Ghuladze and others. Materials found in Georgian National Archive deals with the activities of the Society for Literacy of Georgians and Ilia Chavchavadze's role in operation of this organization.

საკვანძო სიტყვები: ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება

Key Words: Society for the Spreading of Literacy among Georgians

თემურ ჯაგოდნიშვილი

საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

**თედო ბეგიაშვილი და XX საუკუნის დასაწყისის ქართული
ფოლკლორისტიკა**

XX საუკუნის ქართული ფოლკლორისტიკა მეცნიერული კვლევადიებითი ტრადიციებით—მეთოდით თუ თეორიული საფუძვლებით, კონცეპტუალიზმით XIX საუკუნის ქართული კლასიკური ფოლკლორისტიკის მონაპოვრებს დაემყარა. მეცნიერულ ტრადიციათა უცვლელობა და ურყეობა იმდენად თვალსაჩინოა, რომ ერთი შეხედვით ჭირს კიდევაც იმის დადგენა, სად მთავრდება ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიაში XIX საუკუნე და კონკრეტულად სად (რომელ წელს) იწყება XX საუკუნე. ამის მიზეზი, ცხადია, ჩვეულებრივ მეცნიერული აზრის განვითარების ევოლუციონურობაა. ოღონდ ეგაა, რომ XX საუკუნის 20-იანმა წლებმა დიდი, ეპოქალური და რაც მთავარია, იდეოლოგიური ქარტეხილებით მეცნიერული ფოლკლორისტული აზრის ევოლუციური განვითარება რევოლუციურით შეცვალა. ტრადიციული მეცნიერული მონაპოვრები საბჭოთა ფოლკლორისტიკის პოზიციიდან მკაცრი კრიტიკის, რევიზიონიზმის საგნად იქცა. ტრადიციული ფოლკლორისტული კოლექტივიზმის კონცეფციას ჩაენაცვლა საბჭოური კოლექტივიზმის დოქტრინა, თუმცა ამგვარი ჩანაცვლება აშკარა დაპირისპირების ფონზე არ მომხდარა. ფოლკლორული კოლექტიური ავტორობის იდეა იმდენად რეზონანსული აღმოჩნდა საბჭოური კოლექტივიზმის (კოლექტიური შემოქმედების) კონცეფციასთან, რომ პროფესიონალთა სამყაროზედაც გავრცელდა. ამის მაგალითია, ერთი მხრივ, მუშათა წრეებიდან პოეზიისა და მწერლობის ფრონტზე მუშა პოეტებისა და მწერლების გაწვევა, ხოლო მეორე მხრივ, პროფესიონალი პოეტების დავალებულება ლექსისა თუ პოემის ერთდროულად რამდენიმე პირის მონაწილეობით შექმნა.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ქართულ ფოლკლორისტიკაში XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან მძლავრად შეიჭრა კლასობრიობის ნიშნით გაშინაარსებული კოლექტივიზმის პრინციპი და დაიწყო მისი თეორიული საფუძვლების დამუშავება. პროფესიონალი ფოლკლორისტიკის ძველი თაობის წარმომადგენელთა გვერდით ასპარეზზე გამოჩნდნენ ახალი თაობის ფოლკლორისტები. ახალი თაობის ფოლკლორისტებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურა, ვახტანგ კოტეტიშვილთან ერთად, გახდა **თედო ბეგიაშვილი** (1892-1970). მან ვ. კოტეტიშვილთან ერთად იტვირთა XX საუკუნის ქართული ფოლკლორისტიკის მეცნიერული სკოლის საფუძვლების შექმნა, 1925-1941 წლებში გამოაქვეყნა პირველხარისხოვანი ნაშრომები - გამოკვლევები ქართულ ფოლკლორისტიკასა და ლიტერატურათმცოდნეობაში: „ახალი მოტივები თანამედროვე ფოლკლორში“ (1940), სახელმძღვანელო „ქართული

ფოლკლორი“ (1941 წ., პირველი სისტემური სასწავლო კურსი, რომელიც ფოლკლორისტიკის იმდროის უახლეს ცოდნაზე იყო დამყარებული), 1925-1931 წლებში გამოსცა „ქართული სიტყვიერების ისტორიის“ სამი წიგნი (I ნაწილი - 1925; II - 1927; III - 1931), სადაც დიდზე დიდი ადგილი ეთმობა ქართული წარმართული თქმულება-გადმოცემების თხრობას და ქართული ზეპირსიტყვიერების მიმოხილვა-ანალიზს.

როგორც ახლადმოკვლეული მასალებით ირკვევა, მან არაერთი საყურადღებო ნაშრომი გამოაქვეყნა იმ დროის სამეცნიერო პერიოდიკაში (მაგალითად, „ქართული ფოლკლორული მასალის გამოყენება ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებში“ (ჟურნ. „კომუნისტური ახალგაზრდობისათვის“, №10, 1940), „აკაკი წერეთელი და ქართული ფოლკლორი“ (ჟურნ. „კომუნისტური ახალგაზრდობისათვის“ №6, 1940), ბევრი სხვაც. ამასთან ერთად იგი აქტიურად თანამშრომლობდა 1931 წელს ვ. კოტეტიშვილის მიერ საქართველოს მუზეუმში დაარსებულ ფოლკლორის განყოფილებაში –ერთ-ერთ პირველ ფოლკლორისტულ სამეცნიერო ცენტრში. ლექციებს კითხულობდა ამიერკავკასიის კომუნისტურ უნივერსიტეტში, იყო კათედრის გამგე 1925-1935 წლებში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში კითხულობდა ლექციებს (1937-1949), ცხინვალის პედაგოგიკურ ინსტიტუტში (იყო კათედრის გამგე 1937-1950 წწ.), შემდეგ მოღვაწეობდა გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (1950-1956), ხოლო 1956 წლის 25 აგვისტოდან გადაყვანილ იქნა თბილისის ა. ს. პუშკინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, სადაც ლექციების კურსებს კითხულობდა სიცოცხლის ბოლომდე, 1970 წლის 26 ოქტომბრამდე.

უკვე წარმოდგენილი სტატისტიკაც ცხადყოფს თ. ბეგიაშვილის ზოგადად პედაგოგიური საქმიანობის შინაარსს და მის ფოლკლორისტულ ღვაწლს. და ამ ფონზე სრულიად მოულოდნელია და საკვირველი ქართულ ფოლკლორისტიკაში იმთავითვე დამკვიდრებული სიჩუმე თ. ბეგიაშვილის პიროვნებისა და მისი მეცნიერული ნაღვაწის მიმართ. XX საუკუნის 20-30-იანი წლების ქართული მეცნიერული ფოლკლორისტული კვლევების სიმწირის ფონზე ვერანაირი ახსნა ვერ ეძებნება თ. ბეგიაშვილის იგნორირების ფაქტს, მით უფრო, რომ იგი ვ. კოტეტიშვილის ერთგვარი თანამოაზრე და თანამებრძოლი იყო. თ. ბეგიაშვილი თბილისის სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ ვ. კოტეტიშვილთან ერთად სწავლობდა მაშინდელი დორპატის (ამჟამინდელი ტარტუს) უნივერსიტეტში (1911-1916), სამშობლოშიც ერთდროულად დაბრუნდნენ და პროფესიულ მოღვაწეობასაც ერთად შეუდგნენ, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ თ. ბეგიაშვილმა მშობლიურ კუთხეს მიაშურა და 1917 წელს დაინიშნა სიღნაღის ვაჟთა გიმნაზიის ლიტერატურისა და ფსიქოლოგიის მასწავლებლად, ხოლო 1918-1919 წლებში ამ გიმნაზიის დირექტორიც იყო. 1919 წლიდან იგი თბილისში გადმოვიდა, მასწავლებლობდა გიმნაზიაში, ტექნიკუმებში და როგორც ზემოთ აღინიშნა – სხვადასხვა ინსტიტუტში, თანამშრომლობდა ქართულ და რუსულ პრესაში. გამოაქვეყნა ორათეულამდე სამეცნიერო ნაშრომი. ერთი სიტყვით, XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან მოყოლებული, თ. ბეგიაშვილი, აქტიურ სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობას ეწეოდა და მისი სახელი სრულიად უსაფუძვლოდ იყო მივიწყებული. თავისი სამეცნიერო ნაშრომებით თ. ბეგიაშვილმა მკაფიო კვალი დააჩნია XX საუკუნის დასაწყისის ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობასა და ფოლკლორისტიკას და უდავოდ იმსახურებს კუთვნილ ადგილს ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიაში.

თ. ბეგიაშვილს ტარტუს უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტის დამთავრების დამადასტურებელი დოკუმენტით - დიპლომით სარგებლობა არ დასცალდა, იგი დაკარგა ტარტუში. ოფიციალური საბუთებით (და ესაა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ბერიას სახელობის რაიონის მე-5 უბნის სახალხო სასამართლოს 1940 წლის 28 ივლისის №21764 გადაწყვეტილება) თ. ბეგიაშვილმა ტარტუს უნივერსიტეტის სტუდენტური „ჩათვლის წიგნაკის“ წარდგენის საფუძველზე დაიმტკიცა უმაღლესი განათლების მიღების ფაქტი. მართალია, მოსამართლე რეხვიაშვილმა და მსაჯულებმა - ენიკოლოპოვმა და

ნაცვლიშვილმა ამ გადაწყვეტილებით უდიარეს უმაღლესი განათლების მიღების ფაქტი, მაგრამ დიპლომი, ცხადია, არ გაუციათ. ასე რომ, თ. ბეგიაშვილმა მაინც გაიზიარა თანაუნივერსიტეტელის ვახტანგ კოტეტიშვილის ბედი, რომელმაც ასევე დაკარგა ტარტუს უნივერსიტეტის დიპლომი და, თ. ბეგიაშვილისაგან განსხვავებით, ვერ აღიდგინა. ასე იყო თუ ისე, თ. ბეგიაშვილმა ტარტუს უნივერსიტეტის დიპლომანტის სტატუსი სრული ფორმატით გამოიყენა. ეს გამოიხატა როგორც პროფესიულ პრაქტიკულ საქმიანობაში, ისე მეცნიერულ მოღვაწეობის დონეზე. უკვე 1917 წლიდან იგი შეუდგა მასწავლებლობას საშუალო და საშუალო სპეციალური ტიპის (ტექნიკუმები) სკოლებში, ხოლო ოდნავ მოგვიანებით უმაღლეს სასწავლებლებში. 1941 წელს თ. ბეგიაშვილმა დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია, რომელიც სსრკ უმაღლესი სკოლის საქმეთა საკავშირო კომიტეტის უმაღლესმა საატესტაციო კომისიამ მხოლოდ 1946 წლის 9 მარტს დაუმტკიცა, თუმცა მისი დისერტაციის იურიდიული ძალმოსილება 1941 წლის 25 დეკემბრიდან - დისერტაციის ფაქტობრივი დაცვის დღიდან - ცხადყო. იმავე უმაღლესი საატესტაციო კომისიის 1947 წლის 15 ნოემბრის გადაწყვეტილებით თ. ბეგიაშვილს მიენიჭა სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „ძველი ქართული ლიტერატურის“ კათედრის დოცენტის სამეცნიერო წოდება.

ამ ფაქტების დეტალური გადმოცემა ცხადყოფს, რომ თ. ბეგიაშვილის პროფესიული საქმიანობის გზა იავარდებით არ ყოფილა მოფენილი, მეტიც, განსაკუთრებული მნიშვნელობა კიდევ უფრო ცხადი ხდება იმ დროის სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ვითარების ფონზე. ესაა კოლექტივიზაციის პროცესი ნამძალადეობის უმწვავესი ფორმებით, 1937-1938 წლების რეპრესიები ხალხის მტრებზე ნადირობის პოლიტიკურ-სოციალური ექტაზებით, არა ერთი სხვა მოვლენაც.

თ. ბეგიაშვილმა იმთავითვე უაპელაციოდ მიიღო ახალი საქართველო და მის სამსახურში ჩადგა. ეს უპირველესად იმაში გამომჟღავნდა, რომ თ. ბეგიაშვილმა ლექციების კითხვა დაიწყო ამიერკავკასიის კომუნისტურ უნივერსიტეტში (1925-1935), განაგებდა კათედრასაც. მანამდე - 1923-1925 წლებში იყო საერთო განათლების კურსების გამგე, 1933-1938 წლებში ლექციებს კითხულობდა ამიერკავკასიის სატყეო-ტექნიკურ ინსტიტუტში (ერთდროულად იყო კათედრის გამგეც), 1937-1949 წლებში კი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ცხინვალის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (სადაც იყო კათედრის გამგე და სადაც 1950 წლამდე დარჩა). ნამსახურობის ეს სტატისტიკა, ბუნებრივია, ხელისუფლების მხრიდან თ. ბეგიაშვილის პიროვნების სრულ ნდობააღჭურვილობას ცხადყოფს. ამას ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ მას პერმანენტულად ირჩევდნენ „სხვადასხვა თავისუფალი ორგანიზაციების წევრად, მუშაობდა სხვადასხვა დაწესებულებათა პროფკავშირულ ორგანიზაციებში. ეს ერთგვარად გასაოცარიც კი არის, რადგან თ. ბეგიაშვილი 1915 წლიდან თანამშრომლობდა ქართულ და რუსულ პერიოდიკაში, ხოლო 1925 წელს უკვე გამოსცა დიდი სამტომიანი ნაშრომის პირველი ტომი - „ქართული სიტყვიერების ისტორია, სახალხო სიტყვიერება“, ნაწილი პირველი“. ეს ნაშრომი იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ არსებითი შესწორება შეაქვს ქართული ფოლკლორის სწავლებისა და ქართული ფოლკლორისტიკის ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში შეტანის შესახებ გავრცელებულ (ტრადიციულ) თვალსაზრისში.

აქამდე ცნობილი იყო, რომ ქართული ფოლკლორის კურსი პირველად ვ. კოტეტიშვილმა შექმნა და 1927 წელს პირველი ლექცია მან წაიკითხა. აქედან მიეცა დასაბამი ფოლკლორისტის სასწავლო კურსს ქართული უმაღლესი განათლების სივრცეში. თ. ბეგიაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორია“ (ნაწილი I) კი ცხადყოფს, რომ 1925 წლისათვის ავტორს ხალხური სიტყვიერების ისტორია უკვე რამდენჯერმე ჰქონდა წაკითხული „თბილისის საერო განათლების კურსებზე“, როგორც ლექციების კურსი, ხოლო მისი აღნიშნული წიგნი, ფაქტობრივ, ამ რამდენიმე გზის წაკითხული ლექციების თავმოყრა-გადამუშავების შედეგს წარმოადგენდა. ამასთან ეს იყო ქართული ფოლკლორის პირველი სისტემური კურსი, რომელიც

მთლიანად XIX საუკუნის მიწურულის, ე. წ. რევოლუციამდელი აკადემიური ფოლკლორისტიკის მიღწევებს, პრინციპებსა და მეთოდოლოგიას ემყარებოდა. ამას უპირველესად თ. ბეგიაშვილის ნაშრომის სათაური ცხადყოფს - „ქართული სიტყვიერების ისტორია“, სადაც ხალხური სიტყვიერება XIX საუკუნის ტრადიციული აკადემიური ფოლკლორისტიკის მსგავსად ისტორიზმისა და ისტორიულის ფორმატშია წარმოდგენილი და მკაფიოდ ჩანს თუნდაც ალ. ხახანაშვილის საერთო ხედვის თავისებური მეცნიერული ალუზია, რომ აღარაფერი ვთქვათ ცნობილი რუსი და ევროპელი ფოლკლორისტების ანალოგიური გამიზნულობის ნაშრომების სტრუქტურებზე, სადაც მთელი სიტყვიერება ისტორიის კონტექსტშია განხილული, ხალხური სიტყვიერება, როგორც ისტორიამდელი ზეპირი სიტყვიერება სიტყვიერების ერთიანი, მთლიანური ისტორიის სათავედ არის მოაზრებული და ამიტომ ეროვნული სიტყვიერების ისტორია ხალხური სიტყვიერების განხილვა-ანალიზითა და მისი რაობის დადგენით იწყება. ნიშანდობლივია ასევე სიტყვიერების ისტორიის სამ ნაწილად დაყოფა, სადაც პირველი წიგნი ან ნაწილი ხალხურ სიტყვიერებას ეთმობა, მეორე - ძველი სიტყვიერების შემცველი ტომი თუ ნაწილი კი პირველის ევოლუციურ გაგრძელებად არის მოაზრებული, ხოლო მესამე - ახალი (ანუ თანამედროვე) სიტყვიერება ორი დიდი წინამორბედი სიტყვიერებიდან ამოზრდილ ლიტერატურად.

ისტორიული პრინციპით არის გააზრებული და განხილული თავად ხალხური სიტყვიერებაც, მისი ჟანრობრივი სტრუქტურაც. ნაშრომის შესავალში თ. ბეგიაშვილი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ხალხური სიტყვიერების ისტორიის განხილვა ორი თვალსაზრისით არის შესაძლებელი: „ქრონოლოგიური წესით და დარგების მიხედვით“. მისი აზრით „საქმისათვის უკეთესია უკანასკნელი წესი“, ანუ ხალხური პოეზიის „დარგების მიხედვით“ განხილვა, მაგრამ მოცემულ ეტაპზე მისი აზრით ეს შეუძლებელია იმ მიზეზით, რომ „ქართული ხალხური პოეზია ჯერ ჯეროვნად გამოუკვლეველია“. თ. ბეგიაშვილი ამ თვალსაზრისით იმ გარემოებას უჩივის, რომ „არც კი ვიცით ნიმუშები პირველყოფილი ლირიკისა; ქართველი ერის პირველი რელიგიური განცდანი, ან სხვა სულიერი მღელვარებანი შეუსწავლელია“. ეს კი „შეუძლებლად ხდის ხალხური პოეზიის მთავარი დარგის - ლირიკის დამუშავებას“ (თ. ბეგიაშვილი, ქართული სიტყვიერების ისტორია, სახალხო სიტყვიერება, ნაწილი I, ტფილისი, 1925, გვ. III). ამის გამო აირჩია მან ხალხური სიტყვიერების განხილვა-ანალიზის ქრონოლოგიური წესი.

ფოლკლორული ტექსტების უკმარობა XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის მეცნიერულ კვლევებს სერიოზულ დაბრკოლებას უქმნიდა. თ. ბეგიაშვილის შეხედულება სრულად შეესაბამება რეალობას. ამას ის გარემოებაც ადასტურებს, რომ მისი თანამედროვე ფოლკლორისტი ვ. კოტეტიშვილი ქართული ფოლკლორის ცალკეული საკითხების კვლევის პარალელურად, ცოცხალ ქართულ ტრადიციულ ყოფაში ზეპირსიტყვიერი ტექსტების ძიება-გამოვლენის გზასაც დაადგა და სრულმასშტაბიანი ფოლკლორული ექსპედიციები მოაწყო განსაკუთრებით ქართლის რეგიონებში. თ. ბეგიაშვილი კარგად იცნობდა ამ ექსპედიციების ფაქტებს და ახალგამოვლენილი ფოლკლორული მასალებით მიზნობრივად გამოიყენა კიდევაც თავის სამეცნიერო ნაშრომები „ახალი მოტივები თანამედროვე ფოლკლორში“ (1940) და „ქართული ფოლკლორი“ (1941). მანამდე კი „ქართული სიტყვიერების ისტორიაში“ სახალხო სიტყვიერება, როგორც აღინიშნა, აკადემიური ფოლკლორისტიკის ტრადიციათა შესაბამისად განიხილა და ამგვარი არჩევანი იმით იყო განპირობებული, რომ ნაშრომი თ. ბეგიაშვილის სახელმძღვანელოდ ჰქონდა გამიზნული. ამ მიზნით შესაბამისად ცალკეული საკითხი მოკლედ არის განხილული, რადგან „უფრო ძიების პრობლემატურ ხანაში იმყოფებოდა“. ამას გარდა, „ქართული სიტყვიერების ისტორიის“ სტრუქტურაც იმდაგვარი იყო, რომ „ლიტერატურული ნაწარმოებების“ ტექსტები მეორე ნაწილში იყო წარმოდგენილი და

ავტორის ხელით მათი სრულფასოვანი ანალიზის წარდგენა ტექსტის გაცნობის შემდგომ იყო მიზანშეწონილი.

„ქართული სიტყვიერების ისტორიის“ სასწავლო გამიზნულობას ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ ყოველი კონკრეტული საკითხის განხილვას ბოლოში დართული აქვს სასწავლო ლიტერატურა და მხოლოდ მოსწავლეთათვის ხელმისაწვდომი წყაროები. ამასთან უგულებელყოფილია ტრადიციული ციტირებების გზა, რაც ავტორის აზრით დაამძიმებდა ანალიზს და გაართულებდა საკითხის არსის მისაწვდომობას მოსწავლეთათვის.

თ. ბეგიაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორიის“ პირველი ნაწილის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების კავშირს რევოლუციამდელი დროის აკადემიურ ფოლკლორის-ტიკასთან ცხადყოფს აგრეთვე ის ფოლკლორისტული ლიტერატურა, რომელსაც ემყარება მისი ავტორი და ციტირებებით ახდენს დემონსტრირებას. ესაა უპირატესად რუსი და ქართველი ავტორების სიტყვიერების თეორიასა და ისტორიაში შესრულებული ნაშრომები, რომლებიც დაახლოებით XIX ს. ბოლოს - 1915 წლებში გამოქვეყნდა. რუს ავტორთაგან თ. ბეგიაშვილი უმთავრესად ემყარება ა. შალიგინს („სიტყვიერების თეორია“, სპ., 1909), ს. შამბინაგოს („შესავალი ხალხურ სიტყვიერებაში“, მ., 1910), კ. ტიენდერს („პოეტურ სახეობათა სინკრეტიზმი და დიფერენციაცია. შემოქმედების ფსიქოლოგიისა და თეორიის საკითხები“, სპ., 1909), ვ. სავოდნიკს („რუსული სიტყვიერების ისტორიის მოკლე კურსი“, მ., 1915), ე. კაგაროვს („რელიგიურ-მითოლოგიური შემოქმედების ტიპური განვითარება“, ხარკოვი, 1914), ა. პოგოდინს („პირველყოფილი საზოგადოებრიობის კავშირი მითის ქმნადობასთან“, ხარკოვი, 1914), ვ. ხარციევს („პოეზიის ელემენტარული ფორმები“, ხარკოვი, 1911); ქართველ ავტორთაგან იგი უმთავრესად ემყარება ვ. ბარნოვს („გაკვეთილები ქართული ლიტერატურისა“, რეუელი I), მ. კელენჯერიძეს („ქართული ლიტერატურის ისტორია, ხალხური სიტყვიერება“), კირიონისა და ყიფშიძის „სიტყვიერების თეორიას“ (თბ., 1898), ალ. ხახანაშვილს (ნარკვევები ქართული სიტყვიერების ისტორიიდან, გამოშვება I, მ., 1897, რუსულ ენაზე), ივ. ჯავახიშვილს („ქართული ერის ისტორია“, ტ. I). თ. ბეგიაშვილის ნაშრომის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საყრდენების რაობის განმსაზღვრელი მეცნიერული ლიტერატურის წარმოდგენილი ნუსხაც ცხადყოფს, რომ იგი კარგად იცნობდა სიტყვიერების თეორიისა და კონკრეტულად ფოლკლორისტიკის სფეროში მიმდინარე უახლეს კვლევებს, განსაკუთრებით ხარკოვის შემოქმედებითი ფსიქოლოგიისა და სიტყვიერების თეორიის სკოლის მეცნიერულ კვლევებს და ამდენად მისი ნაშრომი იმ დროის ფოლკლორისტიკის უახლეს მიღწევებს ითვალისწინებდა. ამ ფაქტის დასაბუთება, ასევე ზოგადი ფოლკლორისტული ცოდნის გამოყენებისა და მის საფუძველზე ქართული ფოლკლორისტული მასალის განხილვა-ანალიზის შინაარსის გამოვლენა დეტალურ კვლევას საჭიროებს. ფაქტობრივი მასალის სიუხვე კი უთუოდ გასცდებოდა საკონფერენციო მოხსენების ფარგლებს. ამიტომ საერთო წარმოდგენის შესაქმნელად თ. ბეგიაშვილის ნაშრომში განხილული საკითხების ნუსხაც იკმარებს. ზოგადი ფოლკლორისტული საკითხებიდან თ. ბეგიაშვილმა განიხილა სიტყვიერების და მისი დარგების თავისებურებები, ხალხური და წიგნიერი პოეზიის მნიშვნელობის, ჩასახვა-წარმოშობის, პერიოდიზაციის პრობლემები; დეტალურად განიხილა ეპოსის და ლირიკის სახეობრივ-ჟანრობრივი თავისებურებები, მითოლოგიური და საგმირო თქმულებები, განსაკუთრებით გამოწვლილვით გააანალიზა ამირანის, როსტომის ფოლკლორისტული ტექსტები, ხალხური ვეფხისტყაოსანი, აბესალომისა და ეთერის ფოლკლორული ტექსტების განხილვა-შეფასება, საისტორიო სიტყვიერება, ხალხური ლირიკა, საზღაპრო ეპოსი, ანდაზები, გამოცანები, შელოცვები, სასულიერო ლექსები და ლეგენდები. ძველი აკადემიური ფოლკლორისტიკის მეცნიერული ტრადიციების მიმდევრობას ყველაზე მეტად, ცხადია, ზეპირსიტყვიერ ჟანრებს შორის შელოცვები, სასულიერო ლექსებისა და ლეგენდების წარმოდგენა და განხილვა ადასტურებს. ეს ფაქტი კი იმასაც ააშკარავებს, რომ 1925 წლისათვის ფოლკლორისტიკა ჯერ კიდევ თავისუფალია

საბჭოური იდეოლოგიური დიქტატისაგან და ხალხური სიტყვიერების სამყაროს შეუმღვრეველ სურათს წარმოაჩენს. ამასთან ისიც დასტურდება, რომ თ. ბეგიაშვილი, როგორც მკვლევარი, ყოველ შემთხვევაში ამ ეტაპზე მაინც, არ ცდილობდა საბჭოთა მთავრობის გულის მოგებას, ხალხურ სიტყვიერებაში საბჭოური კოლექტივიზმის, საზოგადოებრივი ყოფის გამოვლენათა ძიება-ფიქსაციას, ახალი ფოლკლორის დაბადების რეგისტრატორის საპატიო სახელის დაჩემებას. ამაში მას სხვა კოლეგებმა გადაასწრეს და გასაოცარი ის აღმოჩნდა, რომ საბჭოთა ხელისუფლების რეპრესიები 1937-1938 წლებში სწორედ ასეთ ერთგულების მაფიცარ მკვლევრებს დაატყდათ თავს. თუმცა დროის მოთხოვნებს ვერც თ. ბეგიაშვილი ასცდა, მით უფრო, რომ პედაგოგიურ მოღვაწეობას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწორედ 1937 წელს შეუდგა და იქ 1949 წლამდე დაჰყო. 1940 წელს თ. ბეგიაშვილმა გამოსცა დროის მოთხოვნებით ნაკარნახევი ფოლკლორისტული ნაშრომი „ახალი მოტივები თანამედროვე ფოლკლორში“, რომელიც სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომების XIV ტომში დაიბეჭდა (გვ. 99-127). აქ მან საბჭოთა ფოლკლორის არსებობის ფაქტიც დაასაბუთა, ახალი ფოლკლორისტიკის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების მიმოხილვაც წარმოადგინა და ამ ახალი ფოლკლორის თემატიკაც: საბჭოთა კოლექტივიზაციის, ახალი ქართული სოფლის, შრომის ჰეროიკის, კულაკობის, რევოლუციის ბელადებისა და მათი ერთგული თანამებრძოლების ფოლკლორულ პერსონაჟებად გარდასახვის მაჩვენებელი თემები და რაც მთავარია ამ თემატიკის ფოლკლორული ტექსტები. ამ ფაქტს ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიისათვის ზოგადთან ერთად ის კერძოობითი ღირებულებებიც აქვს, რომ დოკუმენტურად ადასტურებს საბჭოთა ფოლკლორისა და ფოლკლორისტიკის დამკვიდრების ისტორიულ დროჟამულობას. მართალია, ამ ნოვაციათა ფიქსირებით თ. ბეგიაშვილს სულ ორიოდ წლით უსწრებს მ. ჩიქოვანი, რომელიც ვ. კოტეტიშვილის შემდეგ იქცა ქართული საბჭოთა ფოლკლორისტიკის ლიდერად, მაგრამ ეს ფაქტი ოდნავადაც ვერ ამცირებს თ. ბეგიაშვილის ნაშრომის მნიშვნელობას აღნიშნული თვალსაზრისით. აქ საყურადღებო სხვაა, - უცნაური დავიწყება-მიჩუმათების ჩრდილი, რომელშიც მოექცა თ. ბეგიაშვილი, თანაც იმ ზომამდე, რომ ქართულ საბჭოთა ფოლკლორისტიკაში არსად - ერთი სიტყვითაც კი არ არის ნახსენები მისი სამტომიანი „ქართული სიტყვიერების ისტორია“, სხვა სამეცნიერო ნაშრომები, გარდა მისი „ქართული ფოლკლორის“ (1941) ცალკეად ხსენებისა.

მიზეზი ჩემთვის უცნობია, ყოველ შემთხვევაში ჯერ-ჯერობით მაინც. და მაინც, მიუხედავად ყველაფრისა, თ. ბეგიაშვილი თავისი ფოლკლორისტული ნაშრომებით უდაოდ იწვევს ინტერესს ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიის თვალსაზრისით, მით უფრო, რომ მათი გათვალისწინებით არსებითად იცვლება ტრადიციული აზრი ქართული ხალხური სიტყვიერების სასწავლო კურსის საბჭოთა საგანმანათლებლო სივრცეში შეტანის შესახებ და მნიშვნელოვნად იზრდება XX საუკუნის დასაწყისის ფოლკლორისტული და ლიტერატურათმცოდნეობითი გამოკვლევების სფერო.

Tedo Begiashvili and the Beginning of XX Century Folklore
Abstract

The thesis represents the folklorist Tedo Begiashvili's deserve to the Georgian folklore in the beginning of XX century. In the according of newly established documents, his merit was improperly muted.

Key words: folklore, XX century folklore, beginning of XX cantury folklore, T. Begiashvili awards

საკვანძო სიტყვები: ფოლკლორისტიკა, სათავეები, XX საუკუნის ფოლკლორისტიკა, XX საუკუნის დასაწყისის ფოლკლორისტიკა, თ. ბეგიაშვილის ღვაწლი.

ივანე ჯაგოდნიშვილი

საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

სოციოლოგიური ჟურნალისტიკა

ჟურნალისტიკისა და სოციოლოგიის ინტერესთა თანხვედრის წერტილები მათი არსებობის განმავლობაში უცნაურ თავისებურებებსაც შეიცავს. ამის მიზეზი ამ დარგებისადმი სხვადასხვა დროს სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება იყო. მაგალითად, მე-19 საუკუნეში, ზოგიერთ ქვეყანაში სოციოლოგია დიდად არ ფასობდა, რუსეთში კი ხელისუფლებისაგან იდევენბოდა [გოლოსენკო 1992: 38]. რაკი მე-19 საუკუნეში საქართველო რუსეთის იმპერიის ნაწილს წარმოადგენდა, ბუნებრივია, ჩვენშიც იგივე ვითარება სუფევდა, რაც რუსეთში.

დროის სვლამ სოციოლოგიისადმი დამოკიდებულება მთლიანად შეცვალა. სოციოლოგია თანამედროვეობის უმნიშვნელოვანეს თეორიულ და გამოყენებით მეცნიერულ დარგადაა მოაზრებული, თავისი უაღრესად მრავალფეროვანი, კონკრეტული ინტერესების შემცველი ქვედარგებით. ამის გამო სოციოლოგიას "თანამედროვეობის არქეოლოგიას" უწოდებენ, იმდენად ღრმად და საგულდაგულოდ ეძებს იგი და შეისწავლის ყველაფერს, რაც ეპოქის სულს და არსებობას განსაზღვრავს. ამ თვალსაზრისით ძალიან მახვილგონივრულად გამოიყურება სკოტ და სალი მაკნოლების გამონათქვამი იმის თაობაზე, რომ სოციოლოგიაში რამდენიც მეცნიერებაა, ერთი იმდენი პერსპექტივაა. სოციოლოგიის ეს პერსპექტივა იმ გზებს გვამბნინებს, სადაც, ადამიანთა დაუკითხავად ყალიბდება ადამიანური ქცევები და გრძნობა-განწყობილებანი [მაკნოლები 1992: 3].

ეს გამონათქვამი იმასაც ცხადყოფს, რომ სოციოლოგიას თეორიულთან ერთად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს. იგივეს თქმა შეიძლება ჟურნალისტიკის

სოციოლოგიაზედაც, თუმცა მას მაინც რამდენადმე განსხვავებული შინაარსი აქვს. იგი, ერთი მხრივ, სოციალური შემეცნების თავისებური ნაწილია, მეორე მხრივ, ჟურნალისტიკის მიზნობრივი კვლევის განსახიერებაა.

ჟურნალისტიკა სოციოლოგიისაგან სესხულობს საზოგადოებრივად ღირებული მოვლენებისა და ფაქტებისადმი ინტერესს, ხედვასა და ასახვის პრინციპებს, ამასთან რეალობის ასახვაში კიდევ განსხვავდება სოციოლოგიისაგან, რადგან თავს არიდებს ფაქტებისა თუ მოვლენების მშრალ, გამოფიტულ, უსიცოცხლო აღწერა-დახასიათებას. ჟურნალისტიკის სოციოლოგია მკითხველთან ცოცხალ, შთამბეჭდავ დიალოგს აწარმოებს, თანაც ისეთნაირად, რომ ჟურნალისტურ შემოქმედებით თვითმყოფადობასაც არ უქმნის არანაირ საფრთხეს.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის წიაღში ჟურნალისტიკისა და სოციოლოგიის თანამყოფობა ურთიერთგამამდიდრებელ ხასიათს ატარებს და არ წარმოადგენს ერთის მიერ მეორის შთანთქმის შედეგს. თუმცა ეს თანამყოფობა თუ თანაარსებობა სპეციალისტების მიერ სხვადასხვანაირად არის გააზრებული. ზოგი ამ თანაარსებობაში სოციოლოგიის მეტობას ხედავს და მიიჩნევს, რომ ჟურნალისტიკა საჭირო ცოდნას სოციოლოგიიდან იღებს. ზოგი, სოციოლოგიას უმაღლესი კატეგორიის ფენომენად მოიაზრებს, ჟურნალისტიკას მასთან შედარებაში უფრო მოკრძალებულ ადგილს მიაკუთვნებს და დარწმუნებულია, რომ ჟურნალისტიკა შესაძლოა სოციოლოგიურ კვლევით ლაბორატორიებში დაგროვილი ინტელექტუალური კაპიტალის და მეთოდოლოგიის გამოყენებით "გაკეთილშობილდეს".

ჟურნალისტების შეხედულებით აღნიშნულ თანამყოფობაში ნაკლებად ღირებული უფრო სოციოლოგიაა, რადგან იგი მეცნიერებაა, მეცნიერული ცოდნა კი საერთოდ ნაკლებადმნიშვნელოვანია. ისინი ჟურნალისტიკის ღირსებას კვლევა-ძიების საფუძვლიანობაში კი არ ეძებენ, არამედ შედეგების მოპოვების სისწრაფეში [რუბინოვი 1980: 41].

ამ თვალსაზრისის მომხრეებისათვის ჟურნალისტიკაში მთავარი პრობლემის მოხელთებაა და არა მეთოდის საიმედოობა, ფაქტებისა თუ დასკვნების უტყუარობა. ეს ყველაფერი მეორეხარისხოვანია. მთავარი სიზუსტე და უტყუარობაა და არა ოპერატიული სისწრაფე.

რეალობისადმი ზედაპირული დამიკვიდებულება მხოლოდ რეპორტიორებს არ ახასიათებს. იგი გარკვეულწილად მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებათა თანამშრომლების სენიცაა, განსაკუთრებით ისეთ შემთხვევებში, როდესაც უგულებელყოფენ რთულ სოციალურ კონტექსტს. ამგვარი უგულებელყოფა კი სხვა, უფრო საშიში, ტენდენციისა თუ მოვლენის მიზეზი ხდება. ესაა პრესის ასოციალურობა. ეს კი ნიშნავს, რომ ჟურნალისტიკა როგორღაც ზურგს აქცევს საზოგადოებას. ზურგშეცევა, თავის მხრივ, ინფორმაციულ რეალობას ამახინჯებს. ჟურნალისტიკა სუბიექტური მოსაზრებებით იწყებს მოქმედებას, ქმნის და ანგრევს კერპებს, ყველანაირად ავლენს საზოგადოებისაგან განზე გადგომას, მისადმი დაუმორჩილებლობას, თავს არ უყადრის და ზემოდან ცქერას უწყებს.

ამ ბოლო დროს ჟურნალისტიკის ასოციალურობა კიდევ უფრო აშკარა ტენდენციად იქცა და გამოვლენის სხვა ფორმებიც შეიძინა. P3რესა თავის თავში

ჩაიკეტა, ანუ ელიტარული ჟურნალისტური კორპორაციული ინტერესების, ღირებულებების, პრაქტიკული არსებობის სამყაროში “გაგანდებილდა”. ამ მოვლენას თავისებურად ხელი შეუწყო ხელოვნების სფეროში თავჩენილმა ისეთმა კონცეფციამ, როგორიცაა პოსტსტრუქტურალიზმი ანუ დეკონსტრუქციონალიზმი. ამ კონცეფციის თანახმად საზოგადოებრივი მოვლენები საწარმოო-ეკონომიკური ურთიერთობებისა თუ სოციალური ინსტიტუტების შედეგად კი არ წარმოიქმნება და ვითარდება, არამედ ენობრივი ნიშნების ფორმათა ურთიერთობების ზემოქმედებით. ამგვარი თვალთახედვით თითქოს შეუძლებელი, ანდა უსარგებლო ხდება მასმედიის დაქვემდებარება აუდიტორიის ინტერესებისადმი. პირესა ამის გამო ყოველგვარი რეალობის, ნებისმიერი ისტორიული თუ პოლიტიკური ჭეშმარიტების რღვევის, გაუფასურების იარაღი ხდება [ზემიანოვა 1996: 40]. ანალოგიით ჟურნალისტურ ტექსტებშიც შეიჭრა კარნავალური თამაშის სტიქია, რის გამოც ეს ტექსტები მხოლოდ საქმეში კარგად ჩახედულთათვის შეიქმნა გასაგები. ისიც ცხადია, რომ ჟურნალისტურმა ტექსტმა დაკარგა მთავარი ღირსება – დოკუმენტალობა, რადგან რაც უფრო დიდია ტექსტში თამაშის ხვედრითი წილი, მით მეტად შორდება იგი რეალობას [სმეტანინა 2002: 31]. ასე რომ, ჟურნალისტიკის შინაგანი განვითარების „მსხვერპლი“ რეალობა აღმოჩნდა, თავისი მატერიალური საგნებით, სოციალურ-პოლიტიკური პროცესებით, მოსახლეობის ინტერესებით და იმ ყველაფრით, რაც პოსტმოდერნიზმის პრინციპების მიმდევარ ჟურნალისტთა სუბიექტური ცნობიერების გარეთ, ობიექტურად არსებობს [კორკონოსენკო 2004: 37].

ჟურნალისტიკაში, რასაკვირველია, დიდად ფასობს შემოქმედებითი ნიჭიერება, მხატვრული ხელება, ალღოიანობა, მით უფრო, როცა ეს ყველაფერი ჭეშმარიტი ლიტერატურული დონისაა და არა „ნალბანდი“. ფაქტების მშრალი, უსახური ფიქსირება, რომელიც მოკლებულია შემოქმედებით წარმოსახვას, დეტალების ქვეტექსტურ აზროვნებას, პუბლიცისტიკას სპობს და ანადგურებს და სინამდვილის სტატიკური დაფიქსირების ფუნქციასდა უტოვებს, მაგრამ რაოდენ უცნაურადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს, მკითხველი ჟურნალისტურ ტექსტში უპირველესად მის მწერლურ ოსტატობას კი არ ეძებს, არამედ სინამდვილის რეალურ ასახვას, რადგან მისთვის სინამდვილის ფაქტები თავად ამ სინამდვილეში ორიენტირების - ქცევა-მოქმედების გეზის არჩევის საშუალებებია.

კარნავალიზმის პაროდირებულ-ირონიული ქვეტექსტები თუ ღია ტენდენციები კი არა მარტო ცალკეული ადამიანების, ან სოციალური ინსტიტუტების დისკრედიტაცია განაპირობებს, არამედ საზოგადოებრივი ყოფის ფუნდამენტური იდეებისაც.

ჟურნალისტური ტექსტი ვერ შეიქმნება დოკუმენტალიზმის პრინციპისადმი ერთგულების გარეშე. უამისოდ ტექსტი მხატვრულ სიტყვიერებად, ანეკდოტად ან სხვა თვაშესაქცევად გადაიქცევა და ჟურნალისტიკაც სანთელსავით გაქრება. ამასთან ერთი ასეთი კითხვაც გაჩნდება: რა საჭიროა პრესა, თუ კი მსგავსი მანერით, თანაც უფრო მაღალმხატვრულად შეიძლება სინამდვილის წარმოდგენა თეატრალურ სცენაზე? აკი იყო კიდევაც ამის მცდელობები მე-19 საუკუნის მე-2 ნახევრის ქართულ სინამდვილეში. მხედველობაშია პროზაულ ქმნილებათა მნიშვნელობით და განსაზღვრულობით ქართულ მწერლობაში დაფიქსირებული მცირე ფორმატის, მარტივსიუჟეტოანი

ტექსტები, ე. წ. 'სცენების, ან სურათები ხალხის ცხოვრებიდან' სახელწოდებით. ეს ტექსტები მცირე მოცულობის ყოფით სურათებს წარმოადგენდა და დროის სულისკვეთების აღბეჭდვის მიზანს შეიცავდა.

"სცენებში" მოქმედ პირთა დიალოგებში (ან მწერლის მონოლოგში) აისახებოდა საზოგადოებრივ ყოფაში თავჩენილი რაიმე ფაქტის, მოვლენის შეფასება, ანალიზი. ასეთი 'სცენები' თეატრალურ წარმოდგენებთან ერთად სრულდებოდა თეატრის სცენაზე, პიესის დაწყებამდე, უფრო კი ანტრაქტების დროს. ამის გამო ქართულმა ლიტერატურისმცოდნეობამ "სცენები" დრამატურგიას მიაკუთვნა, ხოლო ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიას ინტერესთა სფეროში საერთოდ არ მოუქცევია. არადა თეატრის სცენაზე წაკითხული ან გათამაშებული "სცენები" თავისებურ ვიზუალურ ჟურნალისტურ ტექსტებს წარმოადგენდა, სადაც ინფორმაციულ გამიზნულობასთან ერთად აშკარად ჩანდა ინფორმაციით მაყურებელზე ჟურნალისტური ზეგავლენის ინტენციაც. ამას "სცენათა" პრობლემატიკის თანადროული სოციალური სინამდვილის "წინა დღეს ანდა სულაც იმ დღეს მომხდარის" ფაქტებით თუ მოვლენებით გაჯერებაც ცხადყოფს. "სცენები" თავისებური ვიზუალური რეპორტაჟები იყო. აქ არ ჩანდა ავტორის რემარკები. მხატვრული სიტყვა ყოფითი სიტუაციების ასახვას ექვემდებარებოდა. ასეთი "სცენების" ერთი დიდი და პოპულარული ავტორი ბრძანდებოდა რაფიელ ერისთავი. ასევე ცნობილია აკაკი წერეთელის სცენებიც.

ასე რომ, დოკუმენტალობის უგულვებელყოფით სოციალური ტექსტების შექმნა და თეატრალურ-ჟურნალისტური რეპორტაჟები ქართულ სინამდვილისათვის უკვე XIX საუკუნეშია ცნობილი [ჯაგოდნიშვილი 1986:123-126].

აი, სწორედ ამიტომ, რომ ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის უპირველესი ამოცანაა ასოციოლოგიის სინდრომის დაძლევა, ჯერ თეორიის, შემდეგ პრაქტიკულ დონეებზე-ჟურნალისტების ცხოვრებაში [კორკონოსენკო 2004: 37].

თანამედროვე დონეზე ჟურნალისტის მიერ რეალობის წვდომის, გააზრებისა და ასახვის პროცესში რამდენიმე ეტაპის არსებობაზე მსჯელობენ, ერთნი, ვინც კონკრეტულ გამოცდილებასთან შედარებით გონებამჭვრეტელობას ანიჭებენ უპირატესობას, სოციალური მეცნიერების ცხოვრებასთან პრაქტიკულ კავშირს არ ცნობენ. მაგალითად, ამერიკელი ფ. ინგლესის მტკიცებით პრაქტიკისაგან თეორიის გამორჩევის საუკეთესო საშუალება თავად პრაქტიკისათვის ყურადღების მიპყრობაა [ინგლესი 1992:193]. სხვა ამერიკელი მკვლევარი კი კომუნიკაციის ფაქტორებად აღიარებს აუდიტორიის სოციალურ-დემოგრაფიულ და ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებს, ინფორმაციულ ინტერესებს. კომუნიკატორებმა ბაზარი რომ მოიპოვონ, აუდიტორიისა და მასმედიის ანალიზის სწავლული ექსპერტების ფუნქციები უნდა იკისრონ, ან ინტუიცია უნდა განივითარონ მიმდინარე მოვლენების დეტალების ამოცნობისათვის [ბროდი 1990: 67].

თეორიაზე პრაქტიკის უპირატესი მნიშვნელობის აღიარების მიზეზით, რაც ყოფილ საბჭოთა კავშირში იყო დამკვიდრებული, პრესა ჩვენში 1990-იან წლებში სპონტანური განვითარების გზას დაადგა.

მე-20 საუკუნის 80-90-იანი წლების მიჯნაზე ჟურნალისტიკამ, ფაქტობრივ, დაკარგა თეორიულ-მეთოდოლოგიური საყრდენები. ახალ ვითარებაში კი თეორიას პრაქტიკამ გაუსწრო. პრესა სპონტანურად განვითარდა, თუმცა მალე გაირკვა, რომ

ჟურნალისტიკას, უტყუარი და აპრობირებული საფუძვლების გარეშე, განვითარება არ შეეძლო. მკვლევართა დაკვირვებით, აზროვნებითი აპარატის კონცეპტუალური განახლების მცდელობამ ის გამოიწვია, რომ გარდამავალი პერიოდის არაერთი ჟურნალისტი კარგავდა სამყაროში მიმდინარე პროცესებში გარკვევისა და მათი ახნა-განმარტების შესაძლებლობის რწმენას. ამის მიზეზი ბუნებრივია, პროფესიული პარადიგმების ცვლა იყო [ძიალოშინსკი 1991: 12].

აღნიშნულ გარემოებათა გამო, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა მდგომარეობა არასახარბიელო გახდა: პრესისადმი ინტერესი ძლიერ შესუსტდა. მიუხედავად იმისა, რომ ამჟამად უკვე ცალკეული წარმატებებიც კი დაფიქსირდა, შეიძლება ითქვას, რომ ჟურნალისტიკას კრიზისისათვის თავი მაინც ვერ დაუღწევია.

ჟურნალისტიკის საფუძვლების დამუშავება მხოლოდ მისი არსებითი ნიშნების საფუძვლიანი გააზრებით არის შესაძლებელი. საამისო სისტემურ ცოდნას კი მეცნიერება იძლევა. მხოლოდ თეორიას ძალუმს იმის გააზრება, თუ რით განსხვავდება ჟურნალისტიკა ადამიანის მიერ სამყაროს აღქმა-გააზრების სხვა ფორმებისაგან, რატომაა იგი უცვლელი, მაგალითად, ხელოვნებასთან ან სამეცნიერო კვლევებთან შედარებით. შვედი სოციოლოგების აზრით, ჟურნალისტიკას შეიძლება ისტორია ეწოდოს, ოღონდ ჟურნალისტური აზროვნების წესების გათვალისწინებით. პრესაში მათიანეს ფუნქცია ისე აშკარად არაა გამოხატული, როგორც ისტორიის მეცნიერებებში. ამასთან იგი დაკავშირებულია იმ პერიოდულობასთან, რაც ახალი ამბების წარმოებისა და გამოშვების საფუძვლებშია ჩადებული [ეკერმანი 1993: 10-11].

- **სოციოლოგია და ჟურნალისტიკა: მსგავსება-განსხვავება**

სამყაროს შეცნობისა და ასახვის ეს ორი ფორმა ერთმანეთს ინფორმაციის ერთგვარი ცთომილებით მოწოდებაში ჩამოჰგავს. ამის მიზეზი საზოგადოებრივი ყოფის ანუ სოციალური სივრცის ადეკვატური ანუ სტატისკური სიზუსტით გამოხატვის ობიექტური შეუძლებლობაა. მეცნიერებაში კარგა ხანია გარკვეულია, რომ საზოგადოებრივ მეცნიერებებში ცთომილებები ყოველთვის იარსებებს, მიუხედავად იმისა, სტატისკური იქნება კვლევები, თუ დინამიკური [ვინერი 1968: 236]. თუმცა ეს აზრი სულაც არ გულისხმობს, რომ პრესაც და საზოგადოებრივი მეცნიერებებიც მაინც და მაინც შეცდომებისათვის არიან განწირულნი. აქ უფრო იმაზე მინიშნება უნდა დავინახოთ, რომ ჭეშმარიტებისაკენ მიმავალი გზა ერთი კი არაა, არამედ მრავალი. მათ შორისაა სიტუაციის წვდომა, ტიპობრივი განსხვავება მეორე ხარისხოვანისაგან და ა. შ.

როგორც ცნობილია, ჟურნალისტიკისა და სოციოლოგიის შედარებას მეთოდოლოგიურ დონეზე შემდეგი მომენტებით განსაზღვრავენ:

ჟურნალისტიკაც და სოციოლოგიაც სოციალურ მეცნიერებებს განეკუთვნება. ამასთან სოციოლოგია უფრო მოვლენათა განვითარების პროგნოზირებაზეა ორიენტირებული, ჟურნალისტიკა კი მიმდინარე პრაქტიკაშია "თავჩარგული";

ჟურნალისტიკაც და სოციოლოგიაც ერთნაირი პრინციპული მიზანდასახულობით ხელმძღვანელობენ. ესაა ჰუმანიტარული მიზანდასახულობა, სოციალური პასუხისმგებლობა, უტყუარი ინფორმაციის მოპოვების მცდელობა;

ჟურნალისტიკას და სოციოლოგიას კვლევისა და ასახვის ობიექტებიც საერთო აქვთ. ესენია: თანადროული საზოგადოება, მისი ობიექტური (ფაქტები, ქცევები) და სუბიექტური (თვალსაზრისები, ინტერესები, ურთიერთობები) განზომილებებიდან

ადებული კონპონენტები; სოციოლოგია მასობრივი და სტატისტიკური ფაქტებისა და პროცესებისკენ იხრება, ხოლო პრესისათვის დამახასიათებელია ყურადღების კონცენტრირება ადამიანურ ინდივიდუალობასა და აქტუალურ მოვლენებზე;

ჟურნალისტიკა და სოციოლოგია ერთსა და იმავე მეთოდოლოგიას გამოიყენებენ, ოღონდ სოციოლოგები უპირატესობას მასობრივ-სტატისტიკურ და ფორმალიზებულ მეთოდებს ანიჭებენ, ხოლო ჟურნალისტები ინდივიდუალურ-კონკრეტულ მოვლენების ჩადრმავებულ გაცნობის მეთოდს;

სოციოლოგების ძირითადი ადრესატი (მომხმარებელი) სპეციალისტები და მმართველობითი ორგანოებია, ჟურნალისტებისა - მასობრივი აუდიტორია;

ჟურნალისტიკა და სოციოლოგია ერთობლივი ძალისხმევით ქმნიან რეალობის სურათს, რომელშიც სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი ფაქტები, მოვლენები, ხვდომილებანი, ტენდენციები თუ კანონზომიერებანი საზოგადოების ცხოველმყოფელობის ინდივიდუალურ ფორმათა წარმოსახვის მიზნით ეთანადება ერთმანეთს [ფომიჩევა 1995: 23-26].

ამკარაა, რომ ზემოთქმული უმთავრესად ინფორმაციის მოძიება-დამუშავებასა და გავრცელებას, ანუ ემპირიულ საქმიანობას მოიცავს. თუ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა თანამშრომლების პროფესიულ შეგნებასა და თეორიაზე ვილაპარაკებთ, მაშინ უფრო კონცეფციებზე, მიდგომებზე, სისტემურობასა და მეთოდოლოგიაზე უნდა გადავიტანოთ ყურადღება.

პრესის დანიშნულება, ფუნქციები, სხვა ინსტიტუტებთან მისი მიმართებები, ჟურნალისტიკის ერთიან სოციალურ ორგანიზმზე გავლენა საზოგადოებაში ჩამოყალიბებული და სოციოლოგიაში მუდმივქმედი ძალების როლების განაწილების გაუთვალისწინებლად ვერ გაირკვევა. ასეთი სახის მასალა თანდათან იკრიბება, გროვდება და გადაიზრდება მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებათა სოციოლოგიაში. მისი მიზანია, ერთი მხრივ, ამ პროცესების ადამიანურით განსაზღვრულობის კვლევა, მეორე მხრივ, მათი ფუნქციონირების სოციალური შედეგების შესწავლა, ანუ სოციალურ, პოლიტიკურ, კულტურულ, ეკონომიკურ მოვლენებზე გავლენის კვლევა [გვიშიანი 1988: 347-348].

ჟურნალისტიკის სოციოლოგია გარესამყაროს ჟურნალისტური შემოქმედებითი საქმიანობის კორპორაციულ სულს უმზეურებს, რომელთა ელემენტებიც მუდმივსა და ნაყოფიერ ურთიერთმიმართებაში არიან.

ზემოაღნიშნული კი მხოლოდ ერთს ცხადყოფს: ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის თეორიული საფუძვლები ჯერაც არ არის ბოლომდე ჩამოყალიბებული. ამჟამად კვლევა-ძიების პარამეტრებისა და გეზის განსაზღვრის ამოცანები ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის პრობლემატიკის უმნიშვნელოვანეს ამოცანათა A შორის ინარჩუნებს ადგილს. ამ ამოცანებში ყურადღებას იქცევს შემდეგი:

1. მოვლენის რაობის გარკვევა შორიდან ცქერით შეუძლებელია, რადგან გარეშე მაყურებლისათვის შეუმჩნეველია შეუცნობლის შინაგანი, იდუმალი კანონზომიერებანი. ეს, რასაკვირველია, ჟურნალისტიკაზედაც ითქმის, რადგან მასში შერწყმულია რაციონალური და ინტუიციური, სოციალური და პიროვნულ-ინდივიდუალური და ა.შ.

2. ჟურნალისტიკა რთული, კომპლექსური ფენომენია. მას არსებობის ხანგრძლივი დროის საფუძველზე შემუშავებული კონცეპტალური პარადიგმები აქვს. ისინი მხოლოდ კომუნიკაციურ კრიტერიუმებს არ ემყარება. ჟურნალისტიკის კომუნიკაციური გააზრების საფუძვლიანობის სამტკიცებლად ნაირნაირ საბუთებს იშველიებენ;

ევრო-ამერიკულ კონცეფციებში პრესის მნიშვნელობის კვლევებში, სოციალურ-ფსიქოლოგიური თეორიები ბატონობს. მაგალითად, შოპენჰაუერის, ნიცშეს, ფროიდის, ლე ბონისა და სხვებისა, მაგრამ ისიც არის გასათვალისწინებელი, რომ ევროპასა და აშშ-ში ჟურნალისტიკამკოდნეობის სხვა პრობლემების კვლევებიც წარმოებს. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა ამერიკელი მკვლევრის მ. პრაისის აზრი იმის თაობაზე, რომ გლობალიზაციის ვითარებაში ორმაგადაა აუცილებელი ზრუნვა ეროვნული იდენტურობისათვის და ენასთან, ხელოვნებასთან, ლიტერატურასთან, კინემატოგრაფიასა და ტელევიზიასთან კავშირებისათვის ხელშეწყობა [პრაისი 2000: 279].

ჟურნალისტიკა, რასაკვირველია, კომუნიკაციის სფეროს განეკუთვნება, ამ დონეზე მისი კვლევა და სწავლება აუცილებელია, მაგრამ გაუმართლებელია მისი შემოქმედებითი ასპექტების იგნორირება. იგი კომუნიკაციურთან ერთად შემოქმედებითი მოღვაწეობის ფორმაცაა, სადაც ინტელექტუალური, პოლიტიკური, ესთეტიკური თუ სხვა ღირებულებების შექმნაში არანაკლებ როლს თამაშობს სწორედ შემოქმედებითი, მხატვრული ხედვა.

3. ჟურნალისტიკის სოციოლოგია ჟურნალისტიკის თეორიასაც იყენებს, მეტიც, მის წიაღში ვითარდება; მას ჟურნალისტიკის თეორია კი არ შთანთქავს, არამედ კუთვნილ ადგილს უმკვიდრებს. ამიტომ ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის არსის განსაზღვრა აუცილებლად საჭიროებს ჟურნალისტიკის თეორიის სტრუქტურასთან მიმართების დადგენა-დახასიათებას. მანამდე კი ასევე აუცილებელია კიდევ ერთი შეპირისპირება. ამ შეპირისპირების მიზანი ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის შორიდან განჭვრეტა და სულიერი, შემოქმედებითი სფეროსადმი მისი მიდგომების გამოვლენაა.

ლიტერატურა:

1. ბროდი 1990: Brody E. W., Communication Tomorrow: New Audiences, New Technologies, New Media. New York (USA), 1990;
2. გოლოსენკო 1992: Голосенко И. А., Преподавание социологии: историческая справка и вариант курса // Социология, №8, 1992;
3. გვიშაიანი 1988: Краткий словарь по социологии, Под общ. ред. Д. М. Гвишиани, М., 1988;
4. ეკერმანი 1993: Ecermann J., Olsson T., Journalism: Discursive Order and Social Change in 20th Centry Sweden. Stockholm, 1993;
5. ვინერი 1968: Винер Н., Кибернетика..., М., 1968;
6. ზემიანოვა 1996: Земянова Л. М., Информационный монополизм и морфология культуры (концепции зарубежных исследователей) // Вестник МГУ, серия 10. журналистика, №3, 1996;
7. ინგელსი 1992: Ingels F., Media Theory. An Introdaction. Oxford (UK); Cambridge (USA), 1993;
8. კორკონოსენკო 2004: Социология журналистики в системе теории журналистики // Социология журналистики, М., 2004;
9. მაკნოლები 1992: McNall, Scott E., McNall, Sally A., Sociology/ Englewood Cliffs (USA), 1992;
10. პრაისი 2000: Прфйс М., Телевидение, телекоммуникации и переходный период: право, общество, национальная идентичность, М., 2000.

11. რუბინოვი 1980: Рубинов А. З., Операции без секретов, М., 1980;
12. სმეტანიძე 2002: Сметанина С. И., Медиа-текст в системе культуры..., СПб., 2002;
13. ფომიჩევა 1995: Журналистика и социология под редакцией И. Д. Фомичевой, М., 1995;
14. ძიალოშინსკი 1991: Дзялошинский И. М., Российская журналистика в поисках модели развития // Роль прессы в формировании в России гражданского общества, М., 1999;
15. ჯაგოდნიშვილი 1986: ჯაგოდნიშვილი თ., რაფიელ ერისთავი, თბილისი, 1986;

Ivane Jagodnishvili
Georgian Technical University, Tbilisi

Social Journalism

Abstract

Convergence points of journalism and sociology interest include the existence odd things. The reason for this was different time dependence to different attitudes. Sociology is called "Modern Archeology", it so deeply examine everything, that defines the determination of era. The same can say about journalism sociology. However, it still has a few different meanings. It is a kind of social cognition on the one side; on the other hand, the embodiment of journalism targeted research.

The first question of journalism sociology is overcome association syndrome, first of all a theory, then in practical level – in the life of journalists.

Key words: Social journalism, "Modern Archeology", dialogue, journalistic association

საკვანძო სიტყვები:

სოციალური ჟურნალისტიკა, "თანამედროვე არქეოლოგია", დიალოგი, ჟურნალისტიკის ასოციაცია

ქეთევან ჯაში
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ქართული ზღაპრების ფრანგულად თარგმნის ლინგვისტური და კულტურული ასპექტები

შესავალი

ზღაპარი, ხალხური სიბრძნის ყველაზე პოპულარული ჟანრია. ის დიდი ხნის წინ ჩვენი წინაპრების მიერ შეიქმნა. იმ დროს, როდესაც არ იცოდნენ წერა, ზღაპრებს ზეპირად თაობიდან თაობას გადასცემდნენ. საუკუნეების მანძილზე, ზღაპრები ერთი რეგიონიდან მეორე რეგიონში ვრცელდებოდა.

ზღაპრებს თავისი განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდათ, სანამ დამწერლობა შეიქმნებოდა და მის შემდეგაც. ის ლიტერატურასთან ერთად ვრცელდებოდა,

რადგანაც მას თავისი ფუნქცია და ტრადიციები ჰქონდა. სწორედ ასე მოაღწიეს ზღაპრებმა ჩვენამდე. რა თქმა უნდა უნდა უწინდელი ფორმის შენარჩუნება ვერ შეძლეს. ის ცივილიზებული საზოგადოების ნაწილი იყო და მასთან ერთად ვითარდებოდა. ზღაპრების შექმნის მიზეზი და იდეა საზოგადოებასთან ერთად შეიცვალა, ფორმა დაიხვეწა და შემდეგ გავრცელდა ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე და შეიქმნა ზეპირმეტყველების დამოუკიდებელი ჟანრი.

ქართულ ძველ წყაროებში უკვე საუბრობდნენ ზღაპარზე. ჩვენი წინაპრები ზღაპრებს განიხილავდნენ როგორც მოგონილ ამბავს. ზღაპარს იგივე მნიშვნელობა აქვს როგორც წინათ ჰქონდა. ის ყველაზე მოძრავი ჟანრია. მისი გადატანა ერთი რეგიონიდან მეორეში, ერთი ქვეყნიდან მეორეში ადვილად ხდებოდა.

ქვეყნებს შორის ყოველთვის არსებობდა სავაჭრო, ტურისტული, რელიგიური ურთიერთობები. დამპყრობლები, დიდხანს რჩებოდნენ დაპყრობილ ტერიტორიაზე და ამით ხელს უწყობდნენ მსგავსი შინაარსის მქონე ზღაპრების შექმნას. ამიტომ ფიქრობენ, რომ ზღაპარი საერთაშორისო ჟანრია. ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ არ არსებობს ეროვნული ზღაპრები. ზღაპრების გაცვლა მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ ყოველ ხალხს მეტ-ნაკლები ოდენობით უნდა ჰქონდეს ისინი შემონახული. მეცნიერები ფიქრობენ, რომ სხვადასხვა ხალხის განვითარების მსგავსების შედეგად შეიქმნა მსგავსი შინაარსის მქონე ზღაპრები.

ქართულ ზღაპარში კარგად ჩანს ჩვენი ხალხის უიღბლო წარსული, მისი პოლიტიკური და ეროვნული დეფიციტი, მისი გმირული ბრძოლა ჩაგვრისა და უსამართლობის, სოციალური უთანასწორობისა და შიმშილის წინააღმდეგ. ქართული ზღაპრები ჩვენი ხალხის წარსულს ასახავს.

საქართველოში, ზღაპრები ყოველთვის ძალზე პოპულარული იყო. მათ ყოველთვის პატივს სცემდნენ, როგორც ხალხის სულიერი აღზრდის მძლავრ ინსტრუმენტს. ზღაპრის ეს მძლავრი ფუნქცია აღიარებულია. ზღაპარი მუდამ თესდა იმედსა და სულიერ ძალას, სიხარულსა და ენერგიას. ზღაპრები საკმაოდ იყო გავრცელებული საქართველოში, თითოეულ რეგიონსა და ყველასოციალურ ფენაში.

ქართული ზღაპრების ადრე ჩაწერილ ტექსტებს ჩვენამდე არ მოუღწევია, ისე კი მათი კვალი საკმაოდ ჩანს ძველ ქართულ მწერლობაში. ზღაპრების ყველაზე ძველი ხელნაწერი მე-17 საუკუნიდან მოგვეპოვება. შემდეგ კი რამდენიმე მნიშვნელოვანი ხელნაწერი მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან არის ცნობილი.

ქართულ ხალხურ ზეპირსიტყვიერებას, როგორც დიდ ეროვნულ საგანძურს, სერიოზული ყურადღება პირველად სამოციანელებმა მიაქციეს. ჩვენი ცნობილი კლასიკოსები: ი. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, ი. გოგებაშვილი, ალ. ყაზბეგი, რაფიელ ერისთავი, ვაჟა-ფშაველა და სხვანი თვითონ იყვნენ პირველი ინიციატორები და ზეპირსიტყვიერი მასალების ჩამწერები. ამ საქმეში ენერგიულად ჩაებნენ ცნობილი მოღვაწენი და მეცნიერნი.

XIX ს-ის მეორე ნახევარში დაიწყო ზეპირსიტყვიერი მასალების ჟურნალ-გაზეთებში სისტემატური გამოქვეყნება. ხალხურ ლექსებსა და სიმღერებს ხშირად აქვეყნებდა „ივერია“, „დროება“, „მოამბე“, „კვალი“ და სხვა.

პერიოდულ პრესაში თუ ადვილად ხერხდებოდა მცირე მოცულობის პოეტური ნიმუშების გამოქვეყნება, ზღაპრებზე ამას ვერ ვიტყვით. თვითმპყრობელობის

ბატონობის მძიმე პერიოდში ზღაპრების არა თუ გამოცემა, არამედ ჩაწერაც კი ჭირდა. მრავალი შემკრები წლების განმავლობაში ამაოდ ცდილობდა ზღაპრების სრული სახით დაბეჭდვასა და მკითხველისათვის მიწოდებას. ბევრი მათგანი სიცოცხლეში ამ კეთილშობილური სურვილების განხორციელებას ვერც კი ეღირსა. მაგრამ მაინც დაგვრჩა ზღაპრების რამდენიმე მნიშვნელოვანი კრებული, რომელთა გამოცემაც დიდი გაჭირვებით მოუხერხებიათ.

1891 წელს ზღაპრების მცირე კრებული გამოუცია ლადო აღნიაშვილს. 1897 წელს აკაკი წერეთელმა თავის „კრებულში“ დაიწყო ქართული ზღაპრების სისტემატურად ბეჭდვა. 1901-1903 წლებში „ქართველ ქალთა წრესაც“ დაუბეჭდავს ზღაპრების ორი კრებული. 1909 წელს თ. რაზიკაშვილმა გამოსცა ქართლ-კახეთსა და ფშავში ჩაწერილი ზღაპრების ორი კრებული.

ქართული ზღაპრები აგრეთვე საზოგადოებათა კრებულებშიც ქვეყნდებოდა, მაგრამ ყველაფერი ეს ზღვაში წვეთი იყო მასთან შედარებით, რაც შესაკრები და გამოსაცემი რჩებოდა⁶⁷.

არსებობს ზღაპრების კლასიფიკაციის რამდენიმე სახე. ქართული ზღაპრების თანამედროვე კლასიფიკაციის მიხედვით, რომელიც პროფესორ მ. ჩიქოვანს ეკუთვნის, მიღებულია შემდეგი ჯგუფები: 1. ცხოველთა ეპოსი, 2. მისნური, ანუ ჯადოსნური ზღაპრები, 3. საყოფიერო-ნოველისტური ზღაპრები, 4. საგმირო ეპოსი, 5. ლეგენდები და 6. ანექდოტები.

ფრანგულად თარგმნის სირთულეები

ჩვენ ვთარგმნეთ და გავაანალიზეთ ოთხი ქართული ზღაპარი, რომლის ფრანგული თარგმანი დაიბეჭდა ირანულ-ფრანგულ საერთაშორისო ჟურნალში: „Le Linguiste“, 2013 წლის ზაფხულში, N5, გვ. 35-44. ეს ზღაპრებია: „ნაცარქექია“, „ლომი და მელია“, „ლომის ერთგულება“, „მელია“, „სამი და“.

ზოგადად, ზღაპრის სტრუქტურა ძალზე საინტერესოა. ის ყოველთვის ასე იწყება: „იყო და არა იყო რა...“-*Il était une fois...*“ეს ერთგვარი სტილისტური ხერხია, რომ უფრო მეტი ინტერესი გამოწვიოს მკითხველში. ზღაპრის დასასრულს გამოიყენება ასეთი ფორმულები: „ამიერიდან, დიდხანს და ბედნიერად ცხოვრობდნენ თავიანთ შვილებთან ერთად...“-*Ils vécut désormais heureux avec leurs enfants...*“ზღაპარი კეთილად მთავრდება. ზღაპრის გმირები დევნიან ბოროტ ძალებს, შეყვარებულები ქორწინდებიან, დაკარგული ბავშვები მშობლებს უბრუნდებიან, ღარიბები მდიდრდებიან, სიკეთე უკვალოდ არ იკარგება. ზღაპარი გულისხმობს მოქმედი გმირის ევოლუციას სხვადასხვა მოვლენების ფონზე. ზღაპრის ძირითადი ელემენტებია პერსონაჟთა ფუნქციები, რომლებიც ზღაპრის შემადგენელი ნაწილებია და მათი რიცხვი შეზღუდულია. ფუნქცია არის პერსონაჟის ქმედება, რომელიც განსაზღვრული ინტრიგის განვითარებაში მისი მნიშვნელობის თვალსაზრისით ხორციელდება. უნდა გავითვალისწინოთ დროისეულ-სივრცობრივი ჩარჩო, მთავარი და მეორეხარისხოვანი პერსონაჟები და თავად ის

⁶⁷http://kartuli-zgaprebi.narod.ru/ase_daiwo.htm, 2015 წლის 29 მაისი.

სიტუაცია, რომელშიც მთავარი პერსონაჟი იმყოფება. ზღაპრებში მთავარ გმირებს სახელი არა აქვთ. უმეტესად, ზედმეტსახელებით არიან ცნობილი, რომელიც მისი გარეგნული ნიშნის, ტანსაცმლის ან მათი ქმედებიდან გამომდინარეობს.

ამის კარგი მაგალითია „ნაცარქექია“, რომელსაც თავისებურისათაური აქვს. თარგმნისას, დიდი ყურადღება ექცევა სწორედ სათაურს. ქართველებმა, კარგად ვიცით ვინ არის „ნაცარქექია“, ადამიანი, რომელიც მთელი დღე უსაქმოდ ზის და ნაცარს ქექავს. სახელიც ნაცართანაა დაკავშირებული. ფრანგულ ენაში, არსებობს მსგავსი სიტყვა „Cendrillon“ და ისიც სიტყვასათან „Cendres“-ნაცარი არის დაკავშირებული, მაგრამ ფრანგებისათვის „Cendrillon“ სხვა ზღაპართან-„კონკიასთან“ ასოცირდება. აქედან გამომდინარე, ეს სახელწოდება არ გამოდგებოდა ნაცარქექიასათვის. ამიტომაც შევინარჩუნეთ ქართული სიტყვა და ჩავწერეთ ლათინური ასოებით „Natasrkekia“. იმისათვის, რომ ფრანგ მკითხველს გაეგო მისი მნიშვნელობა, სქოლიო გამოვიყენეთ და ავხსენით მისი მნიშვნელობა. თარგმნისას უნდა გავითვალისწინოთ კულტურული ასპექტები. ზღაპარში ნახსენებია სიტყვა „ჩოხა“. ამ შემთხვევაშიც სიტყვა უცვლელად შევინარჩუნეთ და ჩავწერეთ ლათინური ასოებით და სქოლიოში მივუთითეთ, რომ ეს ქართული ეროვნული ტანსაცმელია. კულტურულ ასპექტს განეკუთვნება თავად სიტყვა „დევი“. ფრანგულში არსებობს მსგავსი ტერმინი „Cyclope“, მითოლოგიური არსება, მაგრამ ის უფრო ცხოველს ჰგავს, ვიდრე ქართული ზღაპრის პერსონაჟი „დევი“. ფრანგულში გამოიყენება ასევე ტერმინი „Ogre“-კაციჭამია, რომელიც ფრანგულად ასეა განმარტებული: „[Personnage des contes](#) défées, [sorte de monstre](#), de [géant](#) qui [passe](#) pour se [nourrir](#) de [chair humaine](#), spécialement de celle des [enfants](#)“. ჩვენ შევინარჩუნეთ ქართული სიტყვა „Le Dev“, მას არტიკლი დავუმატეთ და სქოლიოში ახსნით შემოვიფარგლეთ: „un être géant méchant qui ressemble à l'homme, cornu et poilu, parfois ayant quelques têtes“-ესაა გიგანტური არსება, ბოროტი, რომელიც ადამიანს ჰგავს, აქვს რქები და ბეწვი, ზოგჯერ რამდენიმე თავიც კი შეიძლება ჰქონდეს.

საინტერესო იყო ასევე ზღაპარში „სამი და“, გალექსილი ფორმის ფრანგულად თარგმნა. ასე მაგალითად: „სტვირო, სტვირო, რასატირო? მე დედაშენი ვშავდები, შენ ჩემი შვილი ბრძანდები!“. ფრანგულად მისი თარგმანი კი ასეთია: „Chalumeau, chalumeau, pourquoi tu pleures ? Moi, je suis ta mère, et toi, tu es mon fils“. საინტერესოა ყოველთვის ზღაპრის დასასრული. ზემოხსენებული ზღაპარი ასე მთავრდება: „ჭირიქა, ლხინიქა, ქატოიქა,

ფქვილიაქა. მთასურემია ვიტანე, წამოვიდა გორებითა, აქსიცოცხლით გამოძეხით, საიქიოს-ცხოვნებითა“. ჩვეულებრივ ქართული ზღაპარი პირველი ორი წინადადებით მთავრდება, რომლის ეკვივალენტი ფრანგულ ენაში გვაქვს: „ Et le coq chanta, et mon conte finit là !“-რაც ნიშნავს-„მამალმა იყივლა, ჩემი ზღაპარი კი აქ თავდება!“ დანარჩენი ფორმების თარგმნა სავალდებულო არ არის, რადგანაც ის ქართული ზღაპრის კულტურულ თავისებურებას გამოხატავს და ფრანგი მკითხველისათვის გაუგებარი და არაფრისმთქმელი იქნება. უნდა ხაზგასმით აღვნიშნოთ, რომ ფრანგულ თარგმანში ზმნა ძირითადად Passé simple-ში ჩავსვით. ის უფრო მარტივი და ზღაპრისათვის დამახასიათებელი წარსული დამთავრებული დროა. ადვილად აღსაქმელია და მას არავითარი კავშირი არა აქვს აწმყო დროსთან.

მკითხველის სახე

თარგმნილ ტექსტს იგივე ზემოქმედება უნდა ჰქონდეს, რაც ორიგინალს. ისმის კითხვა: რა შემთხვევაში ხდება ეს ზემოქმედება? უნდა გვყავდეს რეალური მკითხველი. რუ-ფუკარის აზრით, მკითხველს უნდა ჰქონდეს შესაბამისი 4 კომპეტენცია. 1) ენობრივი კომპეტენცია; 2) ენციკლოპედიური კომპეტენცია; 3) რიტორიკულ-პრაგმატული კომპეტენცია; 4) ლოგიკური კომპეტენცია, რომელიც კულტურული ხასიათისაა (რუ-ფუკარი, 2008:72-73). ნებისმიერი სხვა მკითხველი, რომელიც ამ კომპეტენციებს არ ფლობს, ვერ შეძლებს ნაწარმოების გაგებას. უნდა ისიც ვთქვათ, რომ მთარგმნელი ამავე დროს მკითხველიც არის, რეალური მკითხველი და რა თქმა უნდა, ყველა ზემოხსენებული კომპეტენციის ფლობა სავალდებულოა მისთვის, რომ მისი თარგმანი ეფექტური იყოს. განასაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ ლიტერატურულ თარგმანს, რომლის გავრცელების არეალი მნიშვნელოვანია, რადგანაც ფართო საზოგადოებისთვისაა განკუთვნილი. იმისათვის, რომ თარგმნო, საკმარისი როდია იცოდე უცხო ენის სიტყვების მნიშვნელობა, უნდა ასევე იცოდე ის თუ, როგორ გადმოსცე ორიგინალის იდენტური შინაარსი. დროთა განმავლობაში, ნაწარმოები განიცდის ერთგვარ ღრმა და მეტაფორულ მუტაციას. როგორც ეს უმბერტო ეკომ დაგვანახა, ტექსტი მხოლოდ მკითხველთან კავშირში არსებობს და ეს კავშირი ერთდროულად ინტელექტუალური და ემოციურია. მთარგმნელი ამ წესს ემორჩილება. ლიტერატურულ ტექსტში მნიშვნელობა აზრის სპეციფიკური საფუძველია. თარგმანში, ის პრიორიტეტული ინვარიანტია, რომელიც შეესაბამება განსაზღვრების სახით მის სიტყვასიტყვით ინტერპრეტაციას. ის ახდენს ნათარგმნ ტექსტსა და ორიგინალს შორის ეკვივალენტის ცნების დაზუსტებას. მნიშვნელობა აზრის ერთგვარი თვისებაა. აზრი შეძლებისდაგვარად ყალიბდება დისკურსში. მნიშვნელობის პროცესის განახლება ყველა მკითხველისათვის და ყველა მკითხველის მიერ ხდება. რამდენი მკითხველიცაა, იმდენი აზრია. დიკურსს თავისი საიდუმლოს გამხელა მხოლოდ იმათთვის შეუძლია, ვისაც მისი გაშიფვრის უნარი შესწევს. ამიტომ, რომ მთარგმნელს როგორც სანიმუშო მკითხველს, შესაბამისი კომპეტენციები უნდა ჰქონდეს, რომ დისკურსში აზრი აღადგინოს.

ლიტერატურული ენა სასაუბრო ენის ნორმებს არღვევს. ის ქმნის ახალ მნიშვნელობებს და ასევე კონოტაციებს. ფრანგული და ქართული ენები ორი არამონათესავე ენაა, სწორედ ამიტომ, სტრუქტურებს შორის განსხვავება გასათვალისწინებელია.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ზღაპრის დანიშნულება სწორედ იმაშია, რომ გაართოს, გაანათლოს ადამიანი. ზღაპრის ძირითადი ღირებულება მის მრავალფეროვნებაში, სტილის მოხერხებულობაში და მოვლენათა პიკანტურ კონტრასტშია. მწერალი თავისუფალია. მას შეუძლია რეალური სამყაროდან იდეალურ სამყაროში, სასახლიდან ღარიბულ ქოხში გადაგვიყვანოს. მთავარია, რომ ის საინტერესო და სახალისო იყოს. ქართულ ზღაპარში ნათლად ჩანს ჩვენი ხალხის ბედუკუდმართი წარსული, სოციალ-პოლიტიკური თუ ეროვნული გასაჭირი, ჩაგვრისა და უსამართლობის წინააღმდეგ თავგანწირული ბრძოლა, სოციალური უთანასწორობისა და შიმშილ-სიღატაკისაგან თავდაღწევაზე ოცნება, ანუ ხალხურ

ზღაპრებში ჩვენი ხალხის წარსულიაარეკლილი.ყველახალხისზღაპრებშიისთემები, მოტივები და იდეებია წინ წამოწეული, რაც მისი შემქმნელი ისტორიისა და ყოფისათვის არის დამახასიათებელი. ქართული ზღაპრების ფრანგულად თარგმნა და თავად მათი გადმოცემის პირობა, საშუალებას გვაძლევს, რომ შევამჩნიოთ ზღაპრებში აღწერილი სამყაროს თავისებურება და ის განსხვავება, რაც ქართულ და ფრანგულ კულტურებს შორის არსებობს.

ლიტერატურა:

- 1.Cazé, A., (2006): Le lieu du sens dans le texte littéraire, in Le sens en traduction, lettres modernes minard, Caen, pp.193-203.
2. Les contesfrançais :<http://www.espacefrancais.com/le-conte/>
3. Djachy, K.(2013): Les contes géorgiens, in Le Linguiste, Revue Internationaleen science du langage, Téhéran, Maison des sciences et cultures françaises en Iran, été,N5, pp. 35-44.
- 4.Eco, U. (1979): Lector in fabula, le rôle du lecteur, trad.M. Bouzaher, Grasset, Paris.
5. Roux-Faucard, G. (2008): Poétique du récit traduit, lettres modernes minard, Caen.
6. ქართულიზღაპრები: http://kartuli-zgaprebi.narod.ru/ase_daiwyo.htm

Ketevan Djachy

Ilia State University, Tbilisi

Linguistic and Cultural Aspects of the Georgian Folk Tales Translated in French **Abstract**

The purpose of this paper is to provide a description of the difficulties related to translation of the Georgian folk tales in French. Translation of folk tales allows observing not only the peculiarities of the stories and of the world described in these stories but also the peculiarities of the storytelling, which is realized as unintended, outward and apparent impression created by the differences between the French and Georgian languages and cultures.

საკვანძო სიტყვები: ზღაპარი, ინტერკულტურული მიზნები, პერსონაჟთა დისკურსი, ორაზროვნება, კონოტაცია

Key-words: tale, intercultural aims, discourse of personage, equivocity, connotation

ადამიანური რესურსების მართვის თავისებურებები
ტურისტულ კომპანიებში

საქართველოში დღეს ტურისტული ბიზნესი გვევლინება საკმაოდ მნიშვნელოვან და პერსპექტიულ სფეროდ, განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების საკითხში.

მიუხედავად მრავალი პრობლემების საბაზრო ეკონომიკის, სოციალურ თუ სხვა სფეროებში ტურისტთა რაოდენობა მსოფლიოში ჩქარი ტემპებით იზრდება, რასაც მოწმობს UNWTO-ს (მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაცია) მიერ გამოქვეყნებული შემდეგი მონაცემები (ცხრილში მოყვანილია მხოლოდ პირველ ათეულში შესული ქვეყნები)⁶⁸:

ადგილი	ქვეყანა	უცხო ტურისტთა რაოდენობა (მლნ. ადამიანი)		სხვაობა
		2013წ.	2014წ.	
1	საფრანგეთი	83,0	84,7	1,7%
2	აშშ	66,7	69,8	3,1%
3	ესპანეთი	57,5	60,7	3,2%
4	კორეა	57,7	55,7	-2%
5	იტალია	46,4	47,7	1,3%
6	თურქეთი	35,7	37,8	2,1%
7	გერმანია	30,4	31,5	3,1%
8	დიდი ბრიტანეთი	29,3	31,2	1,9%
9	რუსეთი	25,7	28,4	2,7%
10	ტაილანდი	22,4	26,5	4,1%

მათივე მონაცემებით, შემდეგი სურათია ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში⁶⁹

ადგილი	ქვეყანა ⁷⁰	2010	2011	2012	2013
1	რუსეთი	20,262	22,674	25,727	28,356

⁶⁸ https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_туристическим_посещениям

⁶⁹ http://dxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights14_en_hr_0.pdf (რეგიონალური დაყოფა განხორციელებულია UNWTO-ს მიერ)

⁷⁰ ჩემს მიერ ამოღებულია ის ქვეყნები, სადაც ტურისტთა რაოდენობა არ აღემატება სამციფრიან მაჩვენებელს.

2	უკრაინა	21,203	21,415	23,013	24,671
3	პოლონეთი	12,470	13,350	14,840	15,845
4	უნგრეთი	9,510	10,250	10,353	10,675
5	ჩეხეთი	8,629	9,019	9,461	9,004
6	ბულგარეთი	6,047	6,328	6,541	6,897
7	ყაზახეთი	3,393	4,093	4,438	4,926
8	ესტონეთი	2,372	2,665	2,744	2,868
9	საქართველო	1,067	1,319	1,790	2,065
10	რუმინეთი	1,343	1,515	1,653	1,715
11	სლოვაკია	1,327	1,460	1,528	1,653
12	ლატვია	1,373	1,493	1,435	1,536
13	აზერბაიჯანი	1,280	1,562	1,986	...
14	ლიტვა	1,507	1,775	1,900	...

ხოლო საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემების მიხედვით 2014 წელს საქართველოს ეწვია 5 493 492 საერთაშორისო მოგზაური, რაც 1,9% აღემატება 2013 წლის მაჩვენებელს⁷¹, მსოფლიო მასშტაბით კი UNWTO-ს მონაცემებით 2014წ. მსოფლიო ტურიზმი გაიზარდა 4,7%, რამაც შეადგინა დაახლოებით 1,1 მილიარდზე მეტი ადამიანი⁷².

ტურისტთა მზარდი რაოდენობა (რასაც აღნიშნული მონაცემებიც მოწმობენ), არაპროგნოზირებადი საბაზრო ეკონომიკა, კონკურენცია, საზოგადოება მკაცრ მოთხოვნებს უყენებს ტურიზმის სფეროში ფუნქციონირებად ორგანიზაციებს. მოთხოვნილებები აისახება ფირმების აბსოლუტურად ყველა სახის ბიზნეს პროცესებზე, დაწყებული ორგანიზაციის იმიჯიდან დამთავრებული პერსონალის მართვის საკითხებით.

მომხმარებლის პრეტენზიულობა იმაშიც გამოიხატება, რომ იგი გახდა უფრო მომთხოვნი, მკაცრი, მეტად ინდივიდუალური, რაც დასტურდება ჩატარებული კვლევით, რომელმაც გამოავლინა ბაზრის განვითარების შემდეგი ტენდენციები⁷³: ა) მომხმარებელი ცდილობს დამოუკიდებლად იმოგზაუროს (ამაზე ისიც მეტყველებს, რომ ბოლო წლებში საგრძნობლად გაიზარდა მეზობელი ქვეყნებიდან (სომხეთი, აზერბაიჯანი, რუსეთი) პირადი ტრანსპორტით ზღვისპირა კურორტებზე ვიზიტები); 2) სურვილი რაც შეიძლება იაფად იმოგზაურონ (ამ შემთხვევაში კომფორტი მეორეხარისხოვანი მაჩვენებელია თანხის დაზოგვის მიზნით ტურისტი არჩევს ფრენას რამოდენიმე გადაჯდომით, ღამის საათებში, შედარებით დაბალი სტატუსის სასტუმროს და ა.შ.); ეს ყველაფერი კი თავისთავად მეტყველებს ტურისტულ ფირმებს შორის კონკურენციის კიდევ უფრო გამძაფრებაზე. და რადგანაც მათ უწევთ მკაცრი კონკურენციის პირობებში ფუნქციონირება, ჩნდება მოთხოვნა იმ სახის პერსონალზე რომელიც შეძლებს არა მარტო მარშრუტის სწორად შედგენას, არამედ ხელი შეუწყოს

⁷¹ <http://gnta.ge/2014-წელს-საქართველოში-ტურის/>
⁷² <http://prohotel.ru/news-21742/0/>
⁷³ <http://www.km.ru/turizm/2014/12/30/samostoyatelnyi-turizm-v-rossii-i-za-rubezhom/753065-5-novykh-tendentsii-turistich>

საკუთარი დამსაქმებელი კომპანიის სტრატეგიულ განვითარებას და ბაზარზე მისი პოზიციების გამყარებას.

ამ საბაზრო შეჯიბრში პრიორიტეტის მოსაპოვებლად ტურისტული ორგანიზაციები ცდილობენ შეიმუშაონ კლიენტთა მომსახურების ინდივიდუალური პაკეტი. რომელიც შემდგომში მათთვის მუშაობის სტანდარტს წარმოსდგენს.

სტანდარტი განაპირობებს მთელ რიგ კრიტერიუმებს, რითაც ფასდება ტურისტულ ორგანიზაციებში დასაქმებულ მუშაკთა ეფექტურობა და თავად ორგანიზაციის პრესტიჟი, აღნიშნული კრიტერიუმები მოიცავს მრავალ მაჩვენებელს, მაგ. რამდენ წაშში მიიღებს კლიენტი სატელეფონო ზარით ინფორმაციას ჯავშნის შესახებ (სხვადასხვა მონაცემებით 15, 20, 30 წამი!), განთავსებაზე დახარჯული დრო (ყველაზე სწრაფი მომსახურება იაპონიაში, ტოკიოშია დაფიქსირებული, სადაც 45 წაშში შესრულდა სტუმრის დოკუმენტების გაფორმება, ნომრის საფასურის გადახდა და გასაღების მიღება⁷⁴, სხვა სასტუმროებში ეს დრო მერყეობს 10 წუთამდე), სხვადასხვა მომსახურებაზე დახარჯული დრო (ტანისამოსის რეცხვამ 24 საათს არ უნდა გადააჭარბოს), უნიფორმა, უცხო ენების ცოდნა და ა.შ.

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ სტანდარტები ყოველთვის არ არის წარმატების გარანტი, ტურისტის კმაყოფილება დაკავშირებულია მის სუბიექტურ მოლოდინებთან, რეალობის აღქმასთან (რაც აგრეთვე ინდივიდუალური და განსხვავებულია).

სწრაფად ცვალებად, ინფორმაციით გადატვირთულ, ხშირ შემთხვევაში ქაოტურ გარემოში, რაც დამახასიათებელია საბაზრო ურთიერთობებისათვის, კომპანიისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია დასაქმებული პერსონალი იყოს მობილური, საკუთარ განვითარებაზე ორიენტირებული და მაღალკვალიფიციური.

რათა პერსონალის მართვა წარმართოს მაღალ დონეზე ტურისტულ ფირმებში საჭიროა რამოდენიმე პრინციპის დაცვა, ყველაზე მნიშვნელოვანია უფლებამოსილების და პასუხისმგებლობის ერთიანობის პრინციპი, რაც უნდა განხორციელდეს მართვის ყველა დონეზე, ყველა რგოლში. რომელიმე მათგანის მეტობა გამოიწვევს პრობლემებს ორგანიზაციაში (უფლებამოსილების გადაჭარბება მიგვიყვანს ეფექტური შრომის პარალიზებასთან, ხოლო მისი სიმცირე აქტიურობისა და ინიციატიურობის დაცემასთან);

გარდა ამისა მნიშვნელოვანია შეჯიბრობითობის პრაქტიკის დანერგვა, ჯანსაღი კონკურენცია ორგანიზაციაში მისი განვითარების საწინდარია, ამ დროს მუშაკი დაინტერესებულია პირად წარმატებაში, წინსვლაში, პროფესიონალურ განვითარებაში, დაწინაურებაში, გამოცდილების გამდიდრებაში და ა.შ.;

დღეს ვერც ერთი თანამედროვე ორგანიზაცია ვერ იქნება წარმატებული თუ მასში ადგილი არ აქვს მართვის დეცენტრალიზაციას (და ეს შემდეგი პრინციპია), გადაწყვეტილებები უნდა მიიღებულ იქნას რაც შეიძლება დაბალ დონეზე, შემსრულებელთა ჩართულობა ამ პროცესში ძალიან მაღალია. როდესაც მუშაკს აქვს საშუალება თავად გადაწყვიტოს თუ როგორ დაგეგმოს ტური, კომუნიკაციის რა არხი გამოიყენოს და ა.შ. იგი გაცილებით ეფექტურად შეასრულებს მასზე დაკისრებულ სამუშაოს.

⁷⁴ <http://z-o.ru/xarakteristika-i-osobennosti-gostinichnyx-uslug-page6.html>

ტურისტული კომპანიების ძირითადი მიზანი ადამიანური რესურსების მართვის მიმართულებით შესაძლოა ჩამოვაცალიბოთ შემდეგნაირად: - ორგანიზაციის დროული უზრუნველყოფა საკმაო ოდენობის და შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე კადრით⁷⁵.

ამ მიზნის შესრულებას კი ხელს შეუწყობს მართვის სტრატეგიის შემუშავება სადაც საკვანძო საკითხები იქნება:

- 1) ტურისტული მომსახურების ახალი მიმართულებების დაგეგმვა;
- 2) მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურების შემუშავება, რასაც თან უნდა ახლდეს პერსონალის კვალიფიციური და რაოდენობრივი ზრდა;
- 3) მომსახურების რეალიზაციის ეფექტურობის და კონკურენტუნარიანობის ზრდა;
- 4) შრომის შესაბამისი პირობების შექმნა, გუნდური მუშაობის სისტემის დანერგვა;
- 5) მუშაკის გრძელვადიანი დამაგრება, სტაბილური კოლექტივის ჩამოყალიბება;
- 6) ფირმის და მუშაკის ინტერესების დაბალანსება, საუკეთესო გზით შეთავსება და დაცვა.

ადამიანური ფაქტორის მრავალფეროვნება და მნიშვნელობა ართულებს მათი მართვის ამოცანას, რაც გამოიხატება შემდეგში:

- მაღალია კადრებთან მიმართებაში შეცდომების ფასი (საბაზრო პირობებში თუ ფირმა არ არის დაკომპლექტებული ძლიერი კადრით მას ძალიან გაუჭირდება კონკურენციის გაწევა);
- კადრებთან მუშაობის ამოცანები საკმაოდ გართულებულია (აქაც კვლავ კონკურენციის მომენტი, თუ ფირმას სურს რომ იყოს კონკურენტუნარიანი მან უნდა აამაღლოს მოთხოვნები მუშა-პერსონალის მიმართ, რთულდება მაღალკვალიფიციური კადრის მიზიდვა და შემდგომი დამაგრება);
- ფაქტიურად არ არსებობს მოქმედებების „მზა რეცეპტები“ (ფირმები თავად წყვეტენ თუ რა ტიპის მენეჯმენტი საჭირო მათ შორის კადრებთან მიმართებაშიც და უფრო ხშირად იყენებენ პერსონალიზაციას);
- კადრებთან მუშაობის კომერციალიზაცია (შედარებით ახალი და საკმაოდ საინტერესო მიდგომაა, რომელსაც იყენებენ წარმატებული ტურისტული ფირმები, სადაც ადამიანური რესურსების მართვის განყოფილებას გააჩნია საკუთარი ბიუჯეტი (შრომის ანაზღაურების ფონდის დაახლოებით 10%). განყოფილების ამოცანაა ამ სახსრების ოპტიმალური გამოყენება).

ადამიანური რესურსების მართვის სისტემის მთავარი მიზანი კი (როგორც ავღნიშნეთ) ორგანიზაციის უზრუნველყოფა ზემოთაღნიშნული ტიპის კადრებით და მათი ეფექტური გამოყენებაა, მხოლოდ მაღალკვალიფიციური კადრი გვვლინება მაღალი ხარისხის სერვისის გარანტად. ხოლო მაღალი ხარისხის მისაღებად პირველ რიგში უდიდესი ყურადღება თვითონ მენეჯერებს (ადმინისტრაციულ-მმართველობით პერსონალს) უნდა მიექცეს. რაც დაკავშირებულია იმ ფაქტთან რომ უბრალო ადმინისტრატორიდან, რომელიც ზემდგომი ხელმძღვანელის დავალებებს ასრულებს,

⁷⁵ სამეცნიერო ბიბლიოთეკა КиберЛенинка (<http://cyberleninka.ru/article/n/o-strategii-upravleniya-personalom-turfirmy-v-sovremennyh-usloviyah#ixzz3RkEDqzn6>)

ტურისტული ფირმის მენეჯერი უნდა გადაიზარდოს კრეატიულ პიროვნებად. პროცესს კი ის ართულებს, რომ პროფესიონალ მმართველებზე ყოველთვის იყო და არის მაღალი მოთხოვნა შრომის ბაზარზე, რთული მომენტი მათი პოვნა, რადგანაც ყველაფერთან ერთად მათ უნდა გააჩნდეთ მთელი რიგი ინდივიდუალური უნარები, სადაც პირველ ადგილზე კომუნიკაციის უნარს გამოვყოფთ, რადგან მენეჯერი ხშირ შემთხვევაში პირადად ხვდება კლიენტს და ახორციელებს ტურისტული პროდუქტის გაყიდვას, პასუხისმგებელია შეთავაზებული მომსახურების ხარისხთან შესრულებაზე. აქედან გამომდინარე ყველა თანამედროვე ტურისტულ კომპანიას ახასიათებს ერთი უნიკალური თავისებურება - *კომპანიების თანამშრომლები წარმოადგენენ მათი საბოლოო პროდუქტის (მომსახურების) ნაწილს*, ამიტომაც მომსახურების ხარისხი და დონე დამოკიდებულია მათ კომპეტენციებზე, და თავისთავად არის უფრო მაღალი როდესაც ფირმაში სუფევს გუნდური სულისკვეთება, ყოველი მუშაკი ჩართულია გადაწყვეტილების მიღების რთულ პროცესში.

თუმცა ტურისტული კომპანიების წარმატება მხოლოდ ბიზნესის ცოდნით არ შემოიფარგლება, მუშაკებისათვის მნიშვნელოვანია ფსიქოსოციალური მომზადება და ადამიანთშორისი კომუნიკაციების ფლობა. ტურისტული ფირმებისათვის მეტად მომგებიანი იქნებოდა იაპონური მიდგომის გამოყენება, რომელიც ცნობილია პერსონალური მენეჯმენტის სახელით და მის ფარგლებში გამოიყოფა სამი ძირითადი ასპექტი: 1) მმართველობითი - ფირმა ზრუნავს რომ მისმა თანამშრომლებმა განავითარონ ის უნარები რაც ხელს შეუწყობს წარმოების (მომსახურების) უწყვეტად წარმართვას და ორგანიზაციის განვითარებას; 2) პირადი - დიდი ყურადღება ექცევა თვითგანვითარებას და თვითდამკვიდრებას რაც პროფესიონალური წინსვლის საწყისია; 3) სოციალური - ხდება პიროვნების სოციალიზაციის ხელშეწყობა და საზოგადოების განვითარებაში მისი წვლილის შეტანა.

თანამედროვე ბიზნესის არსებობა და განვითარება საჭიროებს პრინციპულად ახალი ამოცანების გადაჭრას, მათგან კი უმთავრესია არსებული ადამიანური რესურსის მაქსიმალურად ეფექტიანი გამოყენება. გამომდინარე ზემოთ აღნიშნულიდან შეგვიძლია შენდეგი დასკვნები გავაკეთოთ:

- მნიშვნელოვანი განმასხვავებელი ფაქტორი, ის რაც გამოარჩევს ტურისტულ პროდუქტს ნებისმიერი სხვა სახის პროდუქტისაგან არის მუშა პერსონალის სრული ჩართულობა საწარმოო პროცესებში;
- მუშაკები გვევლინებიან ნებისმიერი მომსახურების მნიშვნელოვან ნაწილად;
- მზარდ მნიშვნელობას იძენს მუშაკის ინდივიდუალური მონაცემები (უნარები) - შეფასება, ანალიზი, ინტუიცია და ა.შ.;

ადამიანური რესურსების მართვა უფრო რთული და მრავალმხრივი პროცესია ვიდრე უბრალოდ მიმდინარე საკადრო პრობლემების გადაჭრა. თანამედროვე ორგანიზაციებში მუშაკი განიხილება როგორც ბიზნეს პარტნიორი და შესაბამისად მიდგომა თანამშრომლის მიმართ უნდა შეესაბამებოდეს აღნიშნულ ცნებას.

დასასრულს კი აღვნიშნავ, რომ ადამიანური რესურსების მართვის პროცესი არ შეიძლება იყოს სრულყოფილი და წარმატებული თუ ორგანიზაციას არ ექნება შემუშავებული შესაბამისი სტიმულირების სისტემა, მუშაკებისთვის ხშირად

არამატერიალური სტიმულირება გაცილებით მეტის მომცემია ვიდრე მატერიალური, დასაქმებულთა მოტივაცია გაცილებით მაღალი იქნება თუ ფირმის მენეჯმენტი გაითვალისწინებს და ეტაპობრივად გაზრდის თანამშრომელთა პასუხისმგებლობის დონეს, გაამდიდრებს სამუშაოს შინაარსობრივად, შრომითი პროცესისას გამოიყენებს დასაქმებულთა შემოქმედებით, ნოვატორულ, ორგანიზაციულ უნარებს რის შედეგადაც შრომა მონოტონური ოპერაციებიდან გადაიზრდება საინტერესო კრეატიულ საქმედ. აღნიშნულის რეალიზება არ წარმოადგენს სირთულეს და მიღწევადია როდესაც ორგანიზაციაში ფუნქციონირებს პერმანენტულად ჩამოყალიბებული ჯგუფები, გამოიყენებულია კონტროლის ეფექტური მექანიზმი და ჩამოყალიბებულია კომუნიკაციის სწორი სისტემა.

ლიტერატურა:

1. Севастьянова К. Д, (2013): Роль управления персоналом в повышении эффективности деятельности туристской фирмы. Молодой ученый. №3. გვ. 270-273.
2. Селюков М.В., Рогова А.В. (2012): Развитие подходов к управлению персоналом в организациях сферы туризма. «Белгородский государственный национальный исследовательский университет»
3. Кабушкин, Н. И. Менеджмент туризма [Текст]: Учеб. пособие / Н. И. Кабушкин. - Мн.: БГЭУ, 2009.
4. Маслова, Е. В. (2008): Управление туристской фирмой. Учеб. пособие. / Е. В. Маслова, Т. В. Широкова. - СПб.: Издательство С. - Петербургского ун-та.
5. http://tourlib.net/books_tourism/papiran_men43.htm
6. <http://uprpers.ru/modern-management/turizm-i-upravlenie-personalom.htm>
7. <http://www.scienceforum.ru/2014/759/4661>
8. <http://profi.travel/news/138/details>
9. <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=584045>

Ia Jimshitashvili

Iakob gogebashvili State University, Telavi

Peculiarities of HR Management in Tour Companies

Abstract

In the article we considerate a question of personnel management in touristic firms. For Georgia the topic is very important, because (first of all) touristic business is strategic direction for country's development and (secondly) succesfull business processes could not be implemented without qualified persones.

Demands for personnel is different in Tourism Business because of its one exceptional indicator – tourism firm's personel is a part himself (herself) of final product (service) of organization and it makes management difficult and absolutely different.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესი, ტურიზმი, მართვა, ადამიანური რესურსები

Key words: Business, Tourism, Management, Human Resources

პირთა საძიებელი

ფატმან ანთაძე-მაღაშხია

ახალი სპარსულიდან ქართულში შემოსულ კომუნიკაციურ ნასესხობათათვის ...8

მაია აკოლაშვილი

შერეული სწავლა (Blended Learning) ინგლისური ენის სწავლებისას 13

Седа Асатуrowa

Взаимоотношения между многозначностью и антонимией

в русском и грузинском языках 19

ვლადიმერ ასლანიშვილი

ქვემო ქართლის მოსახლეობა ენეოლით - ადრეულ მტკვარ-არაქსში

(ანთროპოლოგიურ-პათოლოგიური გამოკვლევა) 25

ნატო ახალაია

ლაზური სადამწერლობო პრაქტიკა: ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა.....34

ციური ახვლედიანი, გიორგი ყუფარაძე

ზოონიმთა შემცველი ადიექტური ფრაზეოლოგიური ერთეულები ინგლისურ და

ფრანგულ ენებში 38

დიანა ახვლედიანი

კომპოზიტთა დაწერილობის საკითხი 1931–33 წლების გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანის“

მიხედვით.....43

მარიამ ბაკურიძე, თეა კალანდია

უილბლოთა სულთა კავშირი ვასილ ბარნოვის მოთხრობების მიხედვით.....49

მაია ბარამიძე

ქართულ-თურქული აფიქსებით ნაწარმოები პარალელური ლექსიკისათვის ქართული

ენის სამხრულ კილოებში.....54

დალი ბახტაძე

ენობრივი პარადიგმების ცვლა მოდერნიზმსა და პოსტმოდერნიზმში (კომპარატიტიკა)

.....61

თინათინ ბერიაშვილი

დეგუსტაციის დროს გამოყენებული ენოლოგიური ტერმინოლოგიის

რეპრეზენტაცია 71

ნატალია ბიწაძე
ივანე ჯავახიშვილი - ისტორიის ფილოსოფიის ასპექტით.....75

მაია ბურდიაშვილი
ჯორჯაძეები 20-იანი წლების პოლიტიკური რეპრესიების დროს.....79

ქეთევან გაბუნია, ციური ახვლედიანი
ფრანგული ფრაზეოლოგიისა და ეთნოკულტურის ურთიერთკავშირი.....85

შორენა გაბოშვილი
საზოგადოებრივი აზრის ტრანსფორმირების საკითხი (მესხეთის მაგალითზე).....89

მანანა გაგოშიძე
სუბიექტურობის პრობლემა ფილოსოფიაში 96

ნუნუ გელდიაშვილი, ნინო ძამუკაშვილი
რიტმული პროზის ექსპრესია ერთი მოთხრობის მიხედვით 101

ნანი გელოვანი
ქალი და შრომითი მიგრაცია სპარსეთის ყურის არაბულ ქვეყნებში 113

ცისანა გიგაური, ციური ახვლედიანი
უცხოურენოვანი ტერმინების სწავლების ინტენსიური და ოპტიმალური ხერხები
სამენოვნების პირობებში (ინგლისური, ფრანგული, რუსული) 122

ანა გიგაური
Attitudes towards Teachers’ Code Switching in Grammar Classes 128

ნინო გიგილაშვილი
სტუდენტთა კარიერული განვითარების საჭიროებების კვლევა იაკობ გოგებაშვილის
სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგალითზე 133

ნინო გიორგაძე
წმინდა ნინო - „მახარებელი ცხოვრებისა” 138

გიორგი გოგოლაშვილი
რატომ ჰქვია პლატონ სამანიშვილის პლატონ სამანიშვილი?.....141

ია გოისაშვილი
საერთაშორისო საკომუნიკაციო ენა, მისი დამკვიდრების ისტორიული წინაპირობები
და სამომავლო ტენდენციები 145

თეა გურგენიძე

ქართულ-აზერბაიჯანული ლიტერატურული ურთიერთობები და ოქტაი ქაზუმოვის მიერ აზერბაიჯანულ ენაზე ნათარგმნი „გოგოთურ და აფშინა“.....154

ნინო დავითაშვილი

შფოთვა მოსმენის დროს და მისი დაძლევის სტრატეგიები.....159

ივდით დიასამიძე

ტექსტის გაფორმების გრაფიკული საშუალებების მნიშვნელობა უილიამ ფოლკნერის ნაწარმოებებში (ხმაური და მძვინვარება; სული რომ ამომდიოდა).....167

Natela Doghonadze

American-Spanish Cross-Cultural Dialogue, Exemplified by Washington Irving 172

ლალი ელანიძე

ყურძნისეული წარმოშობის ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები და მათ შედგენილობაში შემავალი ფენოლური ნაერთების მნიშვნელობა 176

Aidas Vasilis Vasiliauskas, Virgilija Vasiliene-Vasiliauskiene

Impact of Transport System Development on the Inbound Tourist's Flows. Case of Lithuania 181

ნინო ვაყელიშვილი

ეფექტური კომუნიკაცია საჯარო სკოლის საგნობრივ კათედრებზე 191

თეიმურაზ ვახტანგიშვილი, ეკა კობიაშვილი

ბატონიშვილთა და თავადაზნაურთა პირველი ანტირუსული 194

Lorenzo Venzi, Tina Kaadze

Tusheti Touristic Development - Situation and Perspectives 200

მარიამ ზაქარიაშვილი

პროექტზე დაფუძნებული სწავლების პედაგოგიურ-მეთოდური და ინფო-ტექნოლოგიური ასპექტები 207

თამარ თამარაშვილი

საქართველოში ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვის ისტორიიდან.....217

ხათუნა თუმანიშვილი

ფრაზეოლოგიის გლობალური და ლოკალური ასპექტებისათვის (არაბულ და ქართულ იდიომათა კორპუსის მაგალითზე).....222

თინათინ თუშაბრამიშვილი	
ლიტერატურული პარალელები: ჭოლა ლომთათიძე და ვიქტორ ჰიუგო	229
თამარ იაშვილი	
დევიდ ჰერბერტ ლორენსის „მცირე პროზის“ ქართულად თარგმნის თავისებურებები (თარგმანის ტრადიცია და თეორია).....	237
ეთერ ინწკირველი	
ბიბლიური „ურთიან წერილის“ ტრანსფორმაცია ბედისწერასთან დაკავშირებულ ქართულ ნოველისტურ ზღაპრებში	246
Вероника Карпова	
Деятельность Комиссии по организации трудовых дружин при обществе «Народная помощь» в Петрограде в годы Первой мировой войны	253
ალკაზარ კაშია	
სოციალური გარემო ქოროლლის ეპოსის ქართული ვერსიის აჭარულ ვარიანტებში	260
ნინო კახაშვილი	
მედია სტანდარტების ფორმირების მცდელობა XIX საუკუნის ქართულ პრესაში	265
მანანა კველიშვილი, მზია დაღოლიშვილი, ირა შილდელაშვილი	
კარბონატულ და უკარბონატო ნიადაგებზე გავრცელებულ სასოფლო- სამეურნეო პროდუქტების დაბინძურების ხარისხის შესწავლა	269
მანანა კვაჭაძე	
ალეგორიული და სიმბოლური სისტემის შესახებ შუა საუკუნეების აღმოსავლურ ლიტერატურაში (ნიზამი, „ლეილი და მაჯნუნი“)	276
ნესტან კვიწინაძე	
დარგობრივი ენის (ESP) ტიპები და ლექსიკური ერთეულების შინაარსობრივი ვარიაციები	281
თინათინ კილაძე	
კულტურული ნორმები და ფასეულობები	287
მაია კობახიძე, მანანა ღარიბაშვილი	
ანთროპონიმთა სემანტიკური ურთიერთმიმართებანი ქართულსა და ინგლისურში	292

მაკა კოჭაური
შემსწავლელთა ტიპები და ავტონომიური სწავლა 302

ნინო კოჭლოშვილი
რაფიელ ერისთავის ტექსტოლოგიური საქმიანობიდან 306

დოდო (დარეჯან) ლაბუჩიძე
ჰოლისტური პრინციპის პრიმატი თარგმნის პროცესში 312

შორენა ლაზვიაშვილი
დრო-კილოთა სტილური გამოხატულებანი სხვადასხვა სისტემის
ენებში 317

მაკა ლაშხია
მე და სხვა: ეთიკური მაქსიმების არსებობა ჩვენს შორის 323

მარინე ლევძე
მიმართვის ფორმები საზოგადოებაში: სოციოლინგვისტური
განზომილებები.....328

ნანა ლომია
ძირითადი ემოციების შემცველი იტალიური დისკურსების ქართულ თარგმანებთან
შეპირისპირება 336

როზა ლორთქიფანიძე
ეროზიული მოვლენების აგრომელიორაციული ღონისძიებები იმერეთის
რეგიონში 344

Shirley Wade McLoughlin
Teaching Beyond Tolerance: Expanding Intercultural Exchange 351

რეზო მარსაგიშვილი
სამეტყველო ქმედება და გამონათქვამის ეთნოკულტურული სპეციფიკა 357

ნათელა მაღლაკელიძე
მშობლიური ენის სწავლების ლინგვისტური ასპექტები სასკოლო განათლების საბაზო
და საშუალო საფეხურებზე 361

თამარ მახაროზიძე
ზმნისწინის ტიპოლოგია 367

შორენა მახაჭაძე

აკა მორჩილადისა და ევროპელ თუ ამერიკელ პოსტმოდერნისტთა
ტექსტები/რამდენიმე ლიტერატურული პარალელი 376

მედეა მეტრეველი

ენობრივი რეფლექსია და ბილინგვიზმი. კვლევები რუსულ-იტალიური ორენოვნების
პირობებში 380

რამაზ (ისაკო) მეფარიშვილი

ადამიანური ბუნება და „ტრამალის მგელი“ 388

მაია მიქაუტაძე

ფრაზეოლოგიზმები ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით-II (ტაოური და
იმერხელი მასალის მიხედვით) 393

მანანა მიქაძე

არქაიზმები – ილია ჭავჭავაძის სამწერლობო ენის სტილისტური ხერხი 399

ცისანა მოდებაძე

ემოციის გამოხატვის ფორმები ლექსემა „გულის“ საშუალებით გერმანულ და ქართულ
ენებში 405

თეონა ნაჭყებია

ბიზნეს კომუნიკაციების უნარების ხელშემწყობი სწავლების ხერხები და სტრატეგიები
ინგლისური ენის სწავლების მეთოდოლოგიაში 411

ნინო ნახუცრიშვილი

სკაფოლდინგი და მისი გამოყენების პერსპექტივები დიფერენცირებული
სწავლებისას 417

ეკატერინე ნახუცრიშვილი, ნუნუ გელდიაშვილი, მანანა ღარიბაშვილი

გვარის, როგორც ზმნის კატეგორიის დიფერენციატია ინგლისურსა და
ქართულ ენებში 426

თამარ ნინიკაშვილი, ნინო კოჭლოშვილი

მოთხრობელი ვაჟა-ფშაველას მინიატურებში („ია“, „მთის წყარო“, „ფესვები“) 430

თამარ ოსიძე

დევიდ ჰერბერტ ლორენსის მსოფლმხედველობის სტილისტური ასპექტები
მოთხრობის „The Lovely Lady“ ერთი ქართული თარგმანის მაგალითზე (ლორენსი
ნიცშესა და ფროიდის პრიზმაში; პარალელები „Sons and Lovers“-
თან).....435

ნანა პაპუნაშვილი

ინგლისურენოვანი სახელმძღვანელოს შერჩევის პრობლემატიკა და სასწავლო მასალის დოზირება დაბალი ასაკის უცხო ენის შემსწავლელებთან 442

ნანა რინკიაშვილი

საინვესტიციო აქტივობის ზრდის პრობლემები საქართველოში 445

ნანა რჩელიშვილი

ტრაგიკული კოლორიტი რომანტიკულ პოეზიაში 449

ნინო სარქისოვა

მოზარდის ინდივიდუალური თავისებურებანი აღზრდისა და განვითარების პროცესში 455

Ольга Северцева

Динамика численности женщин – работниц фабрично-заводской промышленности Санкт-Петербурга во второй половине XIX в. 459

თამარ ტალიაშვილი

ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებული სწავლების კონცეფცია და მეთოდები 465

ინგა ტყემალაძე

ფრანგული იდიომატური გამონათქვამების სოციო-კულტურული და ისტორიული მნიშვნელობები 470

ნათელა ფარტენაძე

პრედიკატული განსაზღვრების საკითხი ქართულში 477

ელენე ფილაშვილი

ვითარებით - გამორიცხვითი და პირობით - შედეგობითი კონსტრუქცია ქართულში 481

ეთერ ქავთარაძე

რაფიელ ერისთავის არქეოგრაფიული მოღვაწეობიდან 488

მანანა ღამბაშიძე, სედა ასატუროვა

მსაზღვრელ/საზღვრულის ურთიერთმიმართების ზოგი საკითხისათვის პარემიებში (ქართული და რუსული ენების მასალის მიხედვით).....492

მანანა ღარიბაშვილი, ია ნადირაძე

წოველის თემატიკის თავისებურებათა ზოგიერთი ასპექტისათვის (ქართული და ინგლისური ენების მასალის მიხედვით) 501

გურანდა შამილიშვილი აგრარული სფერო რეგიონულ ქართულ სატელევიზიო სივრცეში („აჭარის საზოგადოებრივი მაუწყებლისა“ და „ტელეარხი 25-ის“ გადაცემების მიხედვით) ...	508
ინგა შამილიშვილი ალექსანდრე (შოშია) ჩხაიძის დრამატურგიის რამდენიმე ასპექტი	513
ეკატერინე შაკიაშვილი ტექსტის ლინგვისტიკა, როგორც ინტეგრაციული მეცნიერული დისციპლინა	518
ირმა შიოშვილი მენეჯმენტის ფილოსოფიის აქტუალური საკითხები	522
თამარ შიუკაშვილი, ნუნუ გელდიაშვილი ქართული და ინგლისური ხალხური ზღაპრების დასაწყისისა და დასასრულის ფრაზათა ტიპოლოგიური ურთიერთმიმართებანი (ქართული და ინგლისური ენების მასალის მიხედვით)	527
ქეთევან შოთაძე „პირამიდული ისტორიის“ გამოყენების ზოგიერთი ახალი ასპექტი ქართული ლიტერატურის გაკვეთილებზე	535
ია ჩაქიაშვილი თვითცნობიერების განვითარების კანონზომიერებები	541
Harun Chimke Idiomatic Expressions Regarding „გული“(„Heart“) In Georgian And Turkish Languages („გულთან“დაკავშირებული იდიომები ქართულსა და თურქულში).....	546
რუსუდან ჩოლოყაშვილი ჯადოსნური ზღაპარი - მზის ღვთაების სადიდებელი	552
ნანა ცეცხლაძე სატირის გამომხატველი ენობრივი საშუალებანი ქართულ ფრაზეოლოგიაში.....	559
მარიამ ცისკარიშვილი შედარების ლინგვოკულტუროლოგიური ასპექტები	566
ნელი ცქიტიშვილი მედიის როლი ტურიზმის განვითარებაში	573

ლალი ძამუკაშვილი

ტრადიციული და ციფრული მედიის გზაგასაყარზე: ჟურნალისტური განათლების ტრანსფორმაციის ეტაპები რუმინეთის მაგალითზე 580

შორენა ძამუკაშვილი

თამაშის როლი ადრეული და სკოლამდელი ასაკის ბავშვის განვითარებაში 588

როინ ჭიკაძე

ინტონაცია როგორც წინადადების კონსტრუქციის ექსპრესიული აქტუალიზების ფაქტორი (კახური დიალექტის მიხედვით) 594

დავით ჭიოტაშვილი, თეა ხორგუაშვილი

ექსპორტ-იმპორტის სატარიფო რეგულირება საქართველოში 597

მარინა ხანჯალიაშვილი, ნინო გიორგაძე

ქრისტიანული მორალი სულხან-საბა ორბელიანის ჰომილიებში 606

Хатиа Хатиашвили, Гванца Чантурия

Использование аутентичных материалов при обучении иноязычному общению русскому и французскому языков 613

მზია ხახუტაიშვილი

დედაბრული ხელით შესრულებულ ხელნაწერთა ზოგი ენობრივი თავისებურება 620

ქეთევან ხითარიშვილი

ილია ჭაჭავაძე - ქართველთა შორის წერა–კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარე 624

თემურ ჯაგოდნიშვილი

თედო ბეგიაშვილი და XX საუკუნის დასაწყისის ქართული ფოლკლორისტიკა 629

ივანე ჯაგოდნიშვილი

სოციოლოგიური ჟურნალისტიკა 635

ქეთევან ჯაში

ქართული ზღაპრების ფრანგულად თარგმნის ლინგვისტური და კულტურული ასპექტები 642

ია ჯიმშიტაშვილი

ადამიანური რესურსების მართვის თავისებურებები ტურისტულ კომპანიებში 648

Content

Patman Antadze-Malashkhia

On Some Persian Communicative Loans Penetrating from New Persian
into Georgian 8

Maia Akolashvili

Blended learning in English Language Teaching 13

Seda Asaturova

Polisemantizm and Antonism Relationship between the Russian and
Georgian Languages 19

Vladimer Aslanishvili

Population of Kvemo (Lower) Kartli in Eneolith – Early Mtkvari-Araksi Age
(Anthropological-Pathological Research) 25

Nato Akhalaia

Writing Practice of Laz language: History and Modern Status 34

Tsiuri Akhvlediani, Giorgi Kuparadze

Adiactive Phraseological Units Containing Zoomyms 38

Diana Akhvlediani

Spelling of Composites in 1931-1933 according to the Newspaper “Soviet Ajaristan”
.....43

Mariam Bakuridze, Tea Kalandia

Communication between Souls of Losers according to Vasil Barnov’s Stories 49

Maia Baramidze

On Parallel Lexis, Derived from Georgian-Turkish Affixes, in Southern Dialects
of the Georgian Language 54

Dali Bakhtadze

Change of Linguistic Paradigms in Modernism and Postmodernism (Comparatistics)..... 61

Tinatin Beriashvili

Presentation of Oenological Terminology Used in Wine Tasting 71

Natalia Bitsadze

Ivane Javakhishvili – from the Aspect of Philosophy of Histor 75

Maia Burdiashvili

The Jorjadzes during the Political Repression of 20s 79

Katevan Gabunia, Tsiuri Akhvlediani	
Interconnection of French Phraseology and Ehtnoculture	85
Shorena Gaboshvili	
Problem of Transforming Public Opinion (based on Samtskhe-Javakheti example)	89
Manana Gagoshidze	
Problem of Subjectivity in Philosophy	96
Nunu Geldiashvili, Nino Dzamukashvili	
Expressiveness of Rhythmic Prose According to One Short-story	101
Nani Gelovani	
Women and Labour Migration in the Arab Gulf Countries.....	113
Tsisana Gigauro, Tsiuri Akhvlediani	
Intensive and Optimal foreign language terminology teaching practices in trilingual conditions (English, French and Russian).....	122
Ana Gigauro	
Attitudes towards Teachers' Code Switching in Grammar Classes	128
Nino Gigilashvili	
Research of Demands of Students' Career Development in I. Gogebashvili Telavi State University..	33
Nino Giorgadze	
St. Nino -, „Evangelist of Life”	138
Giorgi Gogoladze	
Why is Platon Samanishvili Called Platon Samanishvili?	141
Ia Goisashvili	
Language for International Communication: Historical Background and Future Trends	145
Thea Gurgenidze	
Georgian-Azerbaijani Literary Relations and Azerbaijani Translations by Oqtay Qazumov “Gogotur and Apshinda”	154
Nino Davitashvili	
Anxiety while Listening and Strategies for Overcoming It	159
Ivdi Diasamidze	
Importance of Graphic Means in the Works by William Faulkner (According to “Sound and Fury” and “As I Lay Dying”)	167

Natela Doghonadze	
American-Spanish Cross-Cultural Dialogue, Exemplified by Washington Irving	172
Lali Elanidze	
BADs Produced from Grapes and the Value of Phenol in their Constitution	176.
Aidas Vasilis Vasiliauskas, Virgilija Vasiliene-Vasiliauskiene	
Impact of Transport System Development on the Inbound Tourist's Flows. Case of Lithuania.....	181
Nino Vakelishvili	
Effective Communication between the Various Departments in Public Schools	191
Teimuraz Vakhtangishvili, Eka Kobiashvili	
The First Anti-Russian Demonstration in Georgia Revolt of Kelmenchur.....	194
Lorenzo Venzi, Tina Kaadze	
Tusheti Touristic Development - Situation and Perspectives	200
Mariam Zakariashvili	
Pedagogical-Methodological and Info-Technological Aspects of the Project-Based Learning.....	207
Tamar Tamarashvili	
From the History of Touring Plans in Georgia	217
Khatuna Tumanishvili	
On the Global and Local Aspects of Phraseology (based on the Arabic and Georgian Materials).....	222
Tinatin Tushabramishvili	
Literary Parallels: Chola Lomtadze and Victor Hugo	229
Tamar Iashvili	
Peculiarities of David Herbert Lawrence Short Stories Translation in the Georgian Language (Tradition and theory of translation)	237
Eter Intskirveli	
The Transformation of the Biblical „Uriah's Letter“ in Georgian Novelistic Fairy-Tales Related to Fate	246
Veronika Karpova	
The activity of the Committee on organizing labor squads by the society "People's Help" in Petrograd during World War I	253

Alkazar Kashia	
Social Environment In Georgian Versions of Koroghlu's Adjarian Variances	260
Nino Kakhashvili	
Attempt of Media Standards' Formation in Georgian Press of XIX Century	265
Manana Kevlishvili, Mzia Gagolishvili, Ira Shildelashvili	
Studying the Quality of Contamination of Agricultural Products Spread in Carbonated and Non-carbonated Soils	269
Manana Kvachadze	
On allegorical and Symbolical System of Medieval Oriental Literature (Nezami, "Leyli and Majnun")	276
Nestan Kvitsinadze	
Types of ESP and Variations of Lexical Units	281
Tinatin Kiladze	
Cultural Norms and Values	287
Maia Kobakhidze, Manana Garibashvili	
Semantic Interrelationships of Female Denoting Lexical Units in the Georgian and English Languages	292
Maka Kochauri	
Learner Types and Autonomous Teaching	302
Nino Kochloshvili	
From the Textological Activities of Raphael Eristavi	306
Dodo (Darejan) Labuchidze	
Primacy of the Holistic Principle in the Process of Translation.....	312
Shorena Lazviashvili	
Stylistic Expression of Tense and Mood in the Languages of Different Systems.....	317
Maka Lashkhia	
Me and the Other: Presence of Ethical Maxims among Us	323
Marine Levidze	
The Terms of Address in Societies: Sociolinguistic Dimensions	328

Nana Lomia

Confrontation of Basic Emotions Containing Italian Discourses with Georgian

Translations..... 336

Roza Lortkipanidze

Agro-land Reclamation Activities of Erosion Measures in Imereti Region 344

Shirley Wade McLoughlin

Teaching Beyond Tolerance: Expanding Intercultural Exchange 351

Rezo Marsagishvili

Speech Act and Ethno Cultural Peculiarities of Utterance 357

Natela Maglakelidze

Development of Linguistic Skills in Native language Teaching Process among Secondary and Basic Level Students 361

Tamar Makharoblidze

Typology of Preverbs 367

Shorena Makhachadze

Texts by Aka Morchiladze and European or American Postmodernists /Some Literary Parallels/.....376

Medea Metreveli

Linguistic Reflection and Bilingualism Research in the Conditions of Russian-Italian Bilingualism 380

Ramaz (Isako) Meparishvili

Human Nature and `Steppe Wolf` 388

Maia Mikautidze

Phraseologisms According to Linguo-cultural Point of View-II (based on material of Taoian and Imerkhebian Dialects).....393

Manana Mikadze

Archaisms in Art of I. Chavchavadze 399

Tsisana Modebadze

Means of Expressing Emotion via Lexeme “გული” (heart) in the German and Georgian Languages 405

Teona Natchkebia

Methods and Strategies for Developing Business Communication Skills While Teaching ESP Language 411

Ekaterine Nakhutsrishvili, Nunu Geldiashvili, Manana Garibashvili Differentiation of the Grammatical Category of Voice in English and Georgian Languages	426
Nino Nakhutsrishvili Scaffolding and its Usage Perspectives in Differentiated Teaching	430
Tamar Ninikashvili, Nino Kochloshvili A Narrator in Vazha-Pshavela's Short Stories	417
Tamar Osidze Stylistic Aspects of D.H. Lawrence's World View according to a Georgian Translation of his 'The Lovely Lady'	435
Nana Papunashvili Selection of English Textbooks and the Dosage of Teaching Materials	442
Nana Rinkiashvili The problems of Investment Growth Activities in Georgia	445
Nana Rcheulishvili The problems of Investment Growth Activities in Georgia	449
Nino Sarkisova Individual Peculiarities of Adolescents in the Process of Upbringing and Development	455
Olga Severtseva Dynamics of the Number of Women - Workers of Factories and Plants of St. – Petersburg at the End of the XIX Century	459
Tamar Taliashvili Concepts and Methods of teaching the Georgian Language and Literature	465
Inga Tkemaladze Socio-cultural and Historical Meanings of Idiomatic Expressions in French	470
Natela Partenadze The Problem of Predicate Attribute in Georgian	477
Elene Pilashvili Situational - eliminative and Conditional-resultative Construction in the Georgian Language.....	481

Eter Kavtaradze	
In Archeographic Activities of Rapiel Eristavi	488
Manana Gambashidze, Seda Asaturova	
About Some Issues of Interrelations of Modifier and the Modified Noun in Paroemia (according to the Georgian and Russian materials)	492
Manana Garibashvili, Ia Nadiradze	
For some Peculiarities of the Themes of Novellas (according to the Georgian and English languages)	501
Guranda Shamilishvili	
Agrarian field on Georgian Regional Television (according to programs of “Adjara TV” and “Chanel 25”)	508
Inga Shamilishvili	
Some Aspects of Alexander (Shoshia) Chkhaidze’s Drama	513
Ekaterine Shakiashvili	
Text Linguistics as Integration Scientific Discipline	518
Irma Shioshvili	
Actual Issues of Philosophy of Management	522
Tamar Shiukashvili, Nunu Geldiashvili	
Typological Interrelationship of Ready Formulae of the Prologue and Epilogue of Folk Tales.....	527
Ketevan Shotadze	
Some New Aspects of Applying Pyramidal History at the Lessons of Georgian Literature..	535
Ia Chakiashvili	
Moderations of the Self-consciousness Development	541
Harun Chimke	
Idiomatic Expressions Regarding „გული“(„Heart“) In Georgian And urkish Languages.....	546
Rusudan Cholokashvili	
Magic Fairytale – Praises of sun Deity.....	552
Nana Tsetskhladze	
Satire Expressive Language Tools in Georgian Phraseology	559

Mariam Tsiskarishvili	
Language and Cultural Dimension of Comparison	566
Nelly Tskitishvili	
The Role of Media in Tourism Development	573
Lali Dzamukashvili	
On the Crossroad of Traditional and Digital Media: Transformational Stages of Journalistic Education on the Example of Romania	580
Shorena Dzamukashvili	
Role of Game in the Development of Early and Pre-school Age of a Child	588
Roin Chikadze	
Intonation as a factor of Expressive Ectualization of Sentence Construction	594
Davit Tchiotashvili, Thea Khorguashvili	
Tariff Regulations of Export and Import in Georgia	597
Marina Khanjaliashvili, Nino Giorgadze	
Sulkhan –Saba Orbeliani’s Homiletics and Christian Homiletic	606
Khatia Khatiashvili, Gvantsa Tchanturia	
The Use of Authentic Materials in Teaching French and Russian.....	613
Mzia Khakhutaishvili	
Some Linguistic Peculiarities of the Manuscripts Written by an Aged Woman’s Hand....	620
Ketevan Khitarishvili	
Ilia Chavchavadze – Chairman of the Society for Literacy of Georgians.....	624
Temur Jagodnishvili	
Tedo Begiashvili and the Beginning of XX Century Folklore	629
Ivane Jagodnishvili	
Social Journalism	635
Ketevan Djachy	
Linguistic and Cultural Aspects of the Georgian Folk Tales Translated in French.....	642
Ia Jimshitashvili	
Peculiarities of HR Management in Tour Companies.....	648

ISSN 2233-3401



9 772233 340000